สมนฺตปาสาทิกา นาม วินยฏฺฐกถา

มหาวิภงฺควณฺณนาย ปฐมภาโค

อารมฺภกถา

โย กปฺปโกฏีหิปิ อปฺปเมยฺยํ
กาลํ กโรนฺโต อติทุกฺกรานิ
เขทํ คโต โลกหิตาย นาโถ
นโม มหาการุณิกสฺส ตสฺส ฯ
อสมฺพุธํ พุทฺธนิเสวิตํ ยํ
ภวาภวํ คจฺฉติ ชีวโลโก
นโม อวิชฺชาทิกิเลสชาล-
วิทฺธํสิโน ธมฺมวรสฺส ตสฺส ฯ
คุเณหิ โย สีลสมาธิปญฺญา-
วิมุตฺติญาณปฺปภุตีหิ ยุตฺโต
เขตฺตญฺชนานํ กุสลตฺถิกานํ
ตมริยสงฺฆํ สิรสา นมามิ ฯ
อิจฺเจวมจฺจนฺตนมสฺสเนยฺยํ
นมสฺสมาโน รตนตฺตยํ ยํ
ปุญฺญาภิสนฺทํ วิปุลํ อลตฺถํ
ตสฺสานุภาเวน หตนฺตราโย ฯ

ยสฺมึ ฐิเต สาสนมฏฺฐิตสฺส
ปติฏฺฐิตํ โหติ สุสณฺฐิตสฺส
ตํ วณฺณยิสฺสํ วินยํ อมิสฺสํ
นิสฺสาย ปุพฺพาจริยานุภาวํ ฯ
กามญฺจ ปุพฺพาจริยาสเภหิ
ญาณมฺพุนิทฺโธตมลาสเวหิ
วิสุทฺธวิชฺชาปฏิสมฺภิเทหิ
สทฺธมฺมสํวณฺณนโกวิเทหิ
สลฺลกฺขิเย โน สุลภูปเมหิ
มหาวิหารสฺส ธชูปเมหิ
สํวณฺณิโตยํ วินโย นเยหิ
จิตฺเตหิ สมฺพุทฺธวรนฺวเยหิ ฯ
สํวณฺณนา สีหลทีปเกน
วากฺเยน เอสา ปน สงฺขตตฺตา
น กิญฺจิ อตฺถํ อภิสมฺภุณาติ
ทีปนฺตเร ภิกฺขุชนสฺส ยสฺมา
ตสฺมา อิมํ ปาลินยานุรูปํ
สํวณฺณนํทานิ สมารภิสฺสํ
อชฺเฌสนํ พุทฺธสิริวฺหยสฺส
เถรสฺส สมฺมาสมนุสฺสรนฺโต ฯ
สํวณฺณนํ ตญฺจ สมารภนฺโต

ตสฺสา มหาอฏฺฐกถํ สรีรํ
กตฺวา มหาปจฺจริยํ ตเถว
กุรุนฺทินามาทิสุ วิสฺสุตาสุ
วินิจฺฉโย อฏฺฐกถาสุ วุตฺโต
โย ยุตฺตมตฺถํ อปริจฺจชนฺโต
ตโตปิ อนฺโตคธเถรวาทํ
สํวณฺณนํ สมฺมสมารภิสฺสํ ฯ
ตมฺเม นิสาเมนฺตุ ปสนฺนจิตฺตา
เถรา จ ภิกฺขู นวมชฺฌิมา จ
ธมฺมปฺปทีปสฺส ตถาคตสฺส
สกฺกจฺจ ธมฺมํ ปฏิมานยนฺตา ฯ
พุทฺเธน ธมฺโม วินโย จ วุตฺโต
โย ตสฺส ปุตฺเตหิ ตเถว ญาโต
โส เยหิ เตสํ มติมจฺจชนฺตา
ยสฺมา ปุเร อฏฺฐกถา อกํสุ
ตสฺมา หิ ยํ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ
ตํ วชฺชยิตฺวาน ปมาทเลขํ
สพฺพมฺปิ สิกฺขาสุ สคารวานํ
ยสฺมา ปมาณํ อิธ ปณฺฑิตานํ
ตโต จ ภาสนฺตรเมว หิตฺวา
วิตฺถารมคฺคญฺจ สมาสยิตฺวา

วินิจฺฉยํ สพฺพมเสสยิตฺวา

ตนฺติกฺกมํ กิญฺจิ อโวกฺกมิตฺวา

สุตฺตนฺติกานํ วจนานมตฺถํ

สุตฺตานุรูปํ ปริทีปยนฺตี

ยสฺมา อยํ เหสฺสติ วณฺณนาปิ

สกฺกจฺจ ตสฺมา อนุสิกฺขิตพฺพาติ ฯ

ตตฺถ ตํ วณฺณยิสฺสํ วินยนฺติ วุตฺตตฺตา วินโย ตาว ววฏฺฐเปตพฺโพ โก โส วินโยติ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ วินโย นาม อิธ สกลํ วินยปิฏกํ อธิปฺเปตนฺติ ฯ สํวณฺณนตฺถํ ปนสฺส อยํ มาติกา

วุตฺตํ เยน ยทา ยสฺมา ธาริตํ เยน จาภตํ

ยตฺถปฺปติฏฺฐิตญฺเจต- เมตํ วตฺวา วิธินฺตโต

เตนาติอาทิปาฐสฺส อตฺถํ นานปฺปการโต

ทสฺสยนฺโต กริสฺสามิ วินยสฺสตฺถวณฺณนนฺติ ฯ

ตตฺถ วุตฺตํ เยน ยทา ยสฺมาติ อิทนฺตาว วจนํ เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวรญฺชายํ วิหรตีติ เอวมาทิวจนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อิทํ หิ พุทฺธสฺส ภควโต อตฺตปจฺจกฺขวจนํ น โหติ ฯ ตสฺมา วตฺตพฺพเมตํ อิทํ วจนํ เกน วุตฺตํ กทา กสฺมา จ วุตฺตนฺติ ฯ อายสฺมตา อุปาลิตฺเถเรน วุตฺตํ ฯ ตญฺจ ปน ปฐมมหาสงฺคีติกาเล ฯ ปฐมมหาสงฺคีติ นาม เจสา กิญฺจาปิ

ปญฺจสติกสงฺคีติกฺขนฺธเก[๑] วุตฺตา นิทานโกสลฺลตฺถํ ปน อิธาปิ อิมินา นเยน เวทิตพฺพา ฯ

พาหิรนิทานวณฺณนา

ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนํ หิ อาทึ กตฺวา ยาว สุภทฺทปริพฺพาชก- วินยนา กตพุทฺธกิจฺเจ กุสินาราย์ อุปวตฺตเน มลฺลานํ สาลวเน ยมกสาลานมนฺตเร วิสาขปุณฺณมีทิวเส ปจฺจูสสมเย อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพุเต ภควติ โลกนาเถ ภควโต ปรินิพฺพาเน สนฺนิปติตานํ สตฺตนฺนํ ภิกฺขุสตสหสฺสานํ สงฺฆตฺเถโร อายสฺมา มหา- กสฺสโป สตฺตาหปรินิพฺพุเต ภควติ สุภทฺเทน วุฑฺฒปพฺพชิเตน อลํ อาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตฺถ สุมุตฺตา มยํ เตน มหา- สมเณน อุปทฺทุตา จ โหม อิทํ โว กปฺปติ อิทํ โว น กปฺปตีติ อิทานิ ปน มยํ ยํ อิจฺฉิสฺสาม ตํ กริสฺสาม ยํ น อิจฺฉิสฺสาม ตํ น กริสฺสามาติ วุตฺตวจนมนุสฺสรนฺโต ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยํ ปาปภิกฺขู อตีตสตฺถุกํ ปาวจนนฺติ มญฺญมานา ปกฺขํ ลภิตฺวา นจิรสฺเสว สทฺธมฺมํ อนฺตรธาเปยฺยุํ ยาว จ ธมฺมวินโย ติฏฺฐติ ตาว อนตีตสตฺถุกเมว ปาวจนํ โหติ วุตฺตํ เหตํ ภควตา โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถาติ[๒] ยนฺนูนาหํ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคาเยยฺยํ ยถยิทํ สาสนํ อทฺธนิยํ อสฺส จิรฏฺฐิติกํ ยญฺจาหํ ภควตา ธาเรสฺสสิ ปน

๑. วิ. จุลฺ. ๗/๓๗๙. ๒. ที. มหา. ๑๐/๑๗๘.

เม ตฺวํ กสฺสป สาณานิ ปํสุกูลานิ นิพฺพสนานีติ[๑] วตฺวา จีวเร สาธารณปริโภเคน อหํ ภิกฺขเว ยาวเทว อากงฺขามิ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรามิ กสฺสโปปิ ภิกฺขเว ยาวเทว อากงฺขติ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ[๒] เอวมาทินา นเยน นวานุปุพฺพวิหารฉฬภิญฺญาปเภเท อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม อตฺตนา สมสมฏฺฐปเนน จ อนุคฺคหิโต ตสฺส เม กิมญฺญํ อานณฺยํ ภวิสฺสติ นนุ มํ ภควา ราชา วิย สกกวจ-อิสฺสริยานุปฺปทาเนน อตฺตโน กุลวํสปติฏฺฐาปกํ ปุตฺตํ สทฺธมฺมวํส-ปติฏฺฐาปโก เม อยํ ภวิสฺสตีติ มนฺตฺวา อิมินา อสาธารเณน อนุคฺคเหน อนุคฺคเหสีติ จินฺตยนฺโต ธมฺมวินยสงฺคายนตฺถํ ภิกฺขูนํ อุสฺสาหํ ชเนสิ ฯ ยถาห ฯ อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป ภิกฺขู อามนฺเตสิ เอกมิทาหํ อาวุโส สมยํ ปาวาย กุสินารํ อทฺธาน-มคฺคปฏิปนฺโน มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุ สเตหีติ[๓] สพฺพํ สุภทฺทกณฺฑํ วิตฺถารโต เวทิตพฺพํ ฯ ตโต ปรํ อาห หนฺท มยํ อาวุโส ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายาม ปุเร อธมฺโม ทิปฺปติ ธมฺโม ปฏิพาหิยติ อวินโย ทิปฺปติ วินโย ปฏิพาหิยติ ปุเร อธมฺมวาทิโน พลวนฺโต โหนฺติ ธมฺมวาทิโน ทุพฺพลา โหนฺติ อวินยวาทิโน พลวนฺโต โหนฺติ วินยวาทิโน ทุพฺพลา โหนฺตีติ[๔] ฯ ภิกฺขู อาหํสุ เตนหิ ภนฺเต เถโร ภิกฺขู อุจฺจินตูติ ฯ เถโร สกลนวงฺคสตฺถุสาสนปริยตฺติธเร ปุถุชฺชนโสตาปนฺน-

๑. สํ. นิ. ๑๖/๒๖๐. ๒. สํ. นิ. ๑๖/๒๔๘. ๓-๔. วิ. จุลฺ. ๗/๓๗๙-๓๘๐.

สกทาคามิอนาคามิสุกฺขวิปสฺสกขีณาสวภิกฺขู อเนกสเต อเนกสหสฺเส จ วชฺเชตฺวา ติปิฏกสพฺพปริยตฺติปฺปเภทธเร ปฏิสมฺภิทปฺปตฺเต มหานุภาเว เยภุยฺเยน ภควตา เอตทคฺคํ อาโรปิเต เตวิชฺชาทิเภเท ขีณาสวภิกฺขูเยว เอกูนปญฺจสเต ปริคฺคเหสิ ฯ เย สนฺธาย อิทํ วุตฺตํ อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป เอเกนูนปญฺจอรหนฺตสตานิ อุจฺจินีติ ฯ กิสฺส ปน เถโร เอเกนูนมกาสีติ ฯ อายสฺมโต อานนฺทตฺเถรสฺส โอกาสกรณตฺถํ ฯ เตน หายสฺมตา สหาปิ วินาปิ น สกฺกา ธมฺมสงฺคีติ กาตุํ ฯ โส หายสฺมา เสกฺโข สกรณีโย ตสฺมา สห น สกฺกา ฯ ยสฺมา ปนสฺส กิญฺจิ ทสพลเทสิตํ สุตฺตเคยฺยาทิกํ ภควโต อสมฺมุขาปฏิคฺคหิตํ นาม นตฺถิ ตสฺมา วินา น สกฺกา ฯ ยทิ เอวํ เสกฺโขปิ สมาโน ธมฺมสงฺคีติยา พหุการตฺตา เถเรน อุจฺจินิตพฺโพ อสฺส อถ กสฺมา น อุจฺจินิโตติ ฯ ปรูปวาทํ วิวชฺชนโต ฯ เถโร หิ อายสฺมนฺเต อานนฺเท อติวิย วิสฺสตฺโถ อโหสิ ฯ ตถาหิ นํ สิรสฺมึ ปลิเตสุ ชาเตสุปิ น วายํ กุมารโก มตฺตมญฺญาสีติ[๑] กุมารกวาเทน วทติ ฯ สกฺยกุลปฺปสูโต จายมายสฺมา อานนฺโท ตถาคตสฺส ภาตา จูฬปิตุปุตฺโต ตตฺร หิ ภิกฺขู ฉนฺทาคมนํ วิย มญฺญมานา พหู อเสกฺขปฏิสมฺภิทปฺปตฺเต ภิกฺขู ฐเปตฺวา อานนฺทํ เสกฺขปฏิสมฺภิทปฺปตฺตํ เถโร อุจฺจินีติ อุปวเทยฺยุํ ตํ ปรูปวาทํ ปริวชฺเชนฺโต อานนฺทํ วินา สงฺคีติ น สกฺกา กาตุํ ภิกฺขูนํเยว อนุมติยา คเหสฺสามีติ ตํ น อุจฺจินิ ฯ อถ สยเมว ภิกฺขู อานนฺทสฺสตฺถาย เถรํ ยาจึสุ ฯ

๑. สํ. นิ. ๑๖/๒๕๘.

ยถาห ฯ ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ เอตทโวจุํ อยํ ภนฺเต อายสฺมา อานนฺโท กิญฺจาปิ เสกฺโข อภพฺโพ ฉนฺทา โทสา โมหา ภยา อคตึ คนฺตุํ พหุ จาเนน ภควโต สนฺติเก ธมฺโม จ วินโย จ ปริยตฺโต เตนหิ ภนฺเต เถโร อายสฺมนฺตํปิ อานนฺทํ อุจฺจินตูติ ฯ อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํปิ อานนฺทํ อุจฺจินิ ฯ เอวํ ภิกฺขูนํ อนุมติยา อุจฺจินิเตน เตนายสฺมตา สทฺธึ ปญฺจ เถรสตานิ อเหสุํ ฯ อถโข เถรานํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ กตฺถ นุโข มยํ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคาเยยฺยามาติ ฯ อถโข เถรานํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ ราชคหํ โข มหาโคจรํ ปหุตเสนาสนํ ยนฺนูน มยํ ราชคเห วสฺสํ วสนฺตา ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคาเยยฺยาม น อญฺเญ ภิกฺขู ราชคเห วสฺสํ อุปคจฺเฉยฺยุนฺติ ฯ กสฺมา ปน เนสํ เอตทโหสิ ฯ อิทํ อมฺหากํ ถาวรกมฺมํ โกจิ วิสภาคปุคฺคโล สงฺฆมชฺฌํ ปวิสิตฺวา อุกฺโกเฏยฺยาติ ฯ อถายสฺมา มหากสฺสโป ญตฺติทุติเยน กมฺเมน สาเวสิ ฯ ตํ สงฺคีติกฺขนฺธเก[๑] วุตฺตนเยเนว ญาตพฺพํ ฯ

อถ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานโต สตฺตสุ สาธุกีฬนทิวเสสุ สตฺตสุ จ ธาตุปูชาทิวเสสุ วีติวตฺเตสุ อฑฺฒมาโส อติกฺกนฺโต อิทานิ คิมฺหานํ ทิยฑฺโฒ มาโส เสโส อุปกฏฺฐา วสฺสูปนายิกาติ มนฺตฺวา มหากสฺสปตฺเถโร ราชคหํ อาวุโส คจฺฉามาติ อุปฑฺฒํ ภิกฺขุสงฺฆํ คเหตฺวา เอกํ มคฺคํ คโต ฯ อนุรุทฺธตฺเถโร อุปฑฺฒํ คเหตฺวา เอกํ มคฺคํ คโต ฯ อานนฺทตฺเถโร ภควโต ปตฺตจีวรํ

๑. วิ. จุลฺ. ๗/๓๗๙.

คเหตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต สาวตฺถึ คนฺตฺวา ราชคหํ คนฺตุกาโม เยน สาวตฺถี เตน จาริกํ ปกฺกามิ ฯ อานนฺทตฺเถเรน คตคตฏฺฐาเน มหาปริเทโว อโหสิ ภนฺเต อานนฺท กุหึ สตฺถารํ ฐเปตฺวา อาคโตสีติ ฯ อนุปุพฺเพน ปน สาวตฺถิมนุปฺปตฺเต เถเร ภควโต ปรินิพฺพานทิวเส วิย มหาปริเทโว อโหสิ ฯ ตตฺร สุทํ อายสฺมา อานนฺโท อนิจฺจตาทิปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย ตํ มหาชนํ สญฺญาเปตฺวา เชตวนํ ปวิสิตฺวา ทสพเลน วสิตคนฺธกุฏิยา ทฺวารํ วิวริตฺวา มญฺจปีฐํ นีหริตฺวา ปปฺโผเฏตฺวา คนฺธกุฏึ สมฺมชฺชิตฺวา มิลาตมาลากจวรํ ฉฑฺเฑตฺวา มญฺจปีฐํ อติหริตฺวา ปุน ยถาฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ภควโต ฐิตกาเล วิย กรณียํ วตฺตํ สพฺพมกาสิ ฯ อถ เถโร ภควโต ปรินิพฺพานโต ปภูติ ฐานนิสชฺชพหุลตฺตา อุสฺสนฺน-ธาตุกํ กายํ สมสฺสาเสตุํ ทุติยทิวเส ขีรวิเรจนํ ปิวิตฺวา วิหาเรเยว นิสีทิ ยํ สนฺธาย สุเภน มาณเวน ปหิตํ มาณวกํ เอตทโวจ อกาโล โข มาณวก อตฺถิ เม อชฺช เภสชฺชมตฺตา ปีตา อปฺเปวนาม เสฺวปิ อุปสงฺกเมยฺยามาติ ฯ ทุติยทิวเส เจตกตฺเถเรน ปจฺฉาสมเณน คนฺตฺวา สุเภน มาณเวน ปุฏฺโฐ ทีฆนิกาเย สุภสุตฺตํ[๑] นาม ทสมํ สุตฺตมภาสิ ฯ อถ เถโร เชตวนวิหาเร ขณฺฑผุลฺล-ปฏิสงฺขรณํ การาเปตฺวา อุปกฏฺฐาย วสฺสูปนายิกาย ราชคหํ คโต ฯ ตถา มหากสฺสปตฺเถโร จ อนุรุทฺธตฺเถโร จ สพฺพํ ภิกฺขุสงฺฆํ คเหตฺวา ราชหเมว คโต ฯ

เตน โข ปน สมเยน ราชคเห อฏฺฐารส มหาวิหารา

๑. ที. สี. ๙/๒๕๐.

โหนฺติ ฯ เต สพฺเพปิ ฉฑฺฑิตปติตอุกฺลาปา อเหสุํ ฯ ภควโต หิ ปรินิพฺพาเน สพฺเพ ภิกฺขู อตฺตโน อตฺตโน ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา วิหาเร จ ปริเวเณ จ ฉฑฺเฑตฺวา อคมํสุ ฯ ตตฺถ เถรา ภควโต วจนปูชนตฺถํ ติตฺถิยวาทปริโมจนตฺถญฺจ ปฐมํ มาสํ ขณฺฑผุลฺลปฏิสงฺขรณํ กโรมาติ จินฺเตสุํ ฯ ติตฺถิยา หิ วเทยฺยุํ สมณสฺส โคตมสฺส สาวกา สตฺถริ ธิเตเยว วิหาเร ปฏิชคฺคึสุ ปรินิพฺพุเต ฉฑฺเฑสุนฺติ ฯ เตสํ วาทปริโมจนตฺถญฺจ จินฺเตสุนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ อถโข เถรานํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ ภควตา โข อาวุโส ขณฺฑผุลฺลปฏิสงฺขรณํ วณฺณิตํ หนฺท มยํ อาวุโส ปฐมํ มาสํ ขณฺฑผุลฺลปฏิสงฺขรณํ กโรม มชฺฌิมํ มาสํ สนฺนิปติตฺวา ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิสฺสามาติ ฯ เต ทุติยทิวเส คนฺตฺวา ราชทฺวาเร อฏฺฐํสุ ฯ อชาตสตฺตุ ราชา อาคนฺตฺวา วนฺทิตฺวา กึ ภนฺเต อาคตตฺถาติ อตฺตนา กตฺตพฺพกิจฺจํ ปฏิปุจฺฉิ ฯ เถรา อฏฺฐารสมหาวิหารปฏิสงฺขรณตฺถาย หตฺถกมฺมํ ปฏิเวเทสุํ ฯ สาธุ ภนฺเตติ ราชา หตฺถกมฺมการเก มนุสฺเส อทาสิ ฯ เถรา ปฐมมาสํ สพฺพวิหาเร ปฏิสงฺขราเปตฺวา รญฺโญ อาโรเจสุํ นิฏฺฐิตํ มหาราช วิหารปฏิสงฺขรณํ อิทานิ ธมฺมวินยสงฺคหํ กโรมาติ ฯ สาธุ ภนฺเต วิสฺสตฺถา กโรถ มยฺหํ อาณาจกฺกํ ตุมฺหากํ ธมฺมจกฺกํ โหตุ อาณาเปถ มํ ภนฺเต กึ กโรมีติ ฯ สงฺคหํ กโรนฺตานํ ภิกฺขูนํ สนฺนิสชฺชนฏฺฐานํ มหาราชาติ ฯ กตฺถ กโรมิ ภนฺเตติ ฯ เวภารปพฺพตปสฺเส สตฺตปณฺณคุหาทฺวาเร กาตุํ ยุตฺตํ มหาราชาติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ โข ราชา อชาตสตฺตุ วิสฺสกมฺมุนา

นิมฺมิตสทิสํ สุวิภตฺตภิตฺติตฺถมฺภโสปานํ นานาวิธมาลากมฺมลตากมฺม-
วิจิตฺตํ อภิภวนฺตมิว ราชภวนวิภูตึ อวหสนฺตมิว เทววิมานสิรึ สิริยา
นิเกตมิว เอกนิปาตติตฺถมิว จ เทวมนุสฺสนยนวิหงฺคานํ โลกราม-
เณยฺยกมิว สมฺปิณฺฑิตํ ทฏฺฐพฺพสารมณฺฑํ มณฺฑปํ การาเปตฺวา
วิวิธกุสุมทามโอลมฺพกวินิคฺคลนฺตจารุวิตานํ รตนวิจิตฺตมณิโกฏฺฏิม-
ตลมิว จ นํ นานาปุปฺผูปหารวิจิตฺตํ สุปรินิฏฺฐิตภูมิกมฺมํ พฺรหฺม-
วิมานสทิสํ อลงฺกริตฺวา ตสฺมึ มหามณฺฑเป ปญฺจสตานํ ภิกฺขูนํ
อนคฺฆานิ ปญฺจกปฺปิยปจฺจตฺถรณสตานิ ปญฺญาเปตฺวา ทกฺขิณภาคํ
นิสฺสาย อุตฺตราภิมุขํ เถราสนํ มณฺฑปมชฺเฌ ปุรตฺถาภิมุขํ พุทฺธสฺส
ภควโต อาสนารหํ ธมฺมาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ทนฺตขจิตํ[1] วีชนึ เจตฺถ
ฐเปตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาโรจาเปสิ นิฏฺฐิตํ ภนฺเต มม กิจฺจนฺติ ฯ

ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อาหํสุ เสฺว อาวุโส สนฺนิปาโต
ตฺวญฺจ เสกฺโข สกรณีโย เตน เต น ยุตฺตํ สนฺนิปาตํ คนฺตุํ
อปฺปมตฺโต โหหีติ ฯ อถโข อายสฺมา อานนฺโท เสฺว สนฺนิปาโต
น โข ปน เม ตํ ปฏิรูปํ ยฺวาหํ เสกฺโข สมาโน สนฺนิปาตํ
คจฺเฉยฺยนฺติ พหุเมว รตฺตึ กายคตาสติยา วีตินาเมตฺวา รตฺติยา
ปจฺจูสสมยํ จงฺกมา โอโรหิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา นิปชฺชิสฺสามีติ
กายํ อาวฏฺเฏสิ ฯ เทฺว ปาทา ภูมิโต มุตฺตา อสมฺปตฺตญฺจ สีสํ
พิมฺโพหนํ (๒) เอตสฺมึ อนฺตเร อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิ ฯ อยํ
หิ อายสฺมา จงฺกเมน พหิ วีตินาเมตฺวา วิเสสํ นิพฺพตฺเตตุมสกฺโกนฺโต

๑. ทนฺตขจิตนฺติ ยุตฺตตรํ ฯ ขจฺ พนฺธเนติ ธาตุ ฯ ๒. พิพฺโพหนนฺติปิ ปาโฐ.

จินฺเตสิ นนุ มํ ภควา เอตทโวจ กตปุญฺโญสิ ตฺวํ อานนฺท ปธานมนุยุญฺช ขิปฺปํ โหหิสิ อนาสโวติ พุทฺธานญฺจ กถาโทโส นาม นตฺถิ มม อจฺจารทฺธํ วิริยํ เตน เม จิตฺตํ อุทฺธจฺจาย สํวตฺตติ หนฺทาหํ วิริยสมตฺตํ โยเชมีติ จงฺกมา โอโรหิตฺวา ปาทโธวนฏฺฐาเน ฐตฺวา ปาเท โธวิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา มญฺจเก นิสีทิตฺวา โถกํ วิสฺสมิสฺสามีติ กายํ มญฺจเก อุปนาเมสิ ฯ เทฺว ปาทา ภูมิโต มุตฺตา สีสํ พิพฺโพหนมสมฺปตฺตํ เอตสฺมึ อนฺตเร อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ ฯ จตุอิริยาปถวิรหิตํ เถรสฺส อรหตฺตํ ฯ เตน อิมสฺมึ สาสเน อนิปนฺโน อนิสินฺโน อฏฺฐิโต อจงฺกมนฺโต โก ภิกฺขุ อรหตฺตํ ปตฺโตติ วุตฺเต อานนฺทตฺเถโรติ วตฺตุํ วฏฺฏติ ฯ

อถ เถรา ภิกฺขู ทุติยทิวเส กตภตฺตกิจฺจา ปตฺตจีวรํ ปฏิสาเมตฺวา ธมฺมสภายํ สนฺนิปติตา ฯ อานนฺทตฺเถโร ปน อตฺตโน อรหตฺตปฺปตฺตึ ญาเปตุกาโม ภิกฺขูหิ สทฺธึ น คโต ฯ ภิกฺขู ยถาวุฑฺฒํ อตฺตโน อตฺตโน อาสเน นิสีทนฺตา อานนฺทตฺ-เถรสฺสาสนํ ฐเปตฺวา นิสินฺนา ฯ ตตฺถ เกหิจิ เอตมาสนํ กสฺสาติ วุตฺเต อานนฺทสฺสาติ ฯ อานนฺโท ปน กุหึ คโตติ ฯ ตสฺมึ สมเย เถโร จินฺเตสิ อิทานิ มยฺหํ คมนกาโลติ ตโต อตฺตโน อานุภาวํ ทสฺเสนฺโต ปฐวิยํ นิมุชฺชิตฺวา อตฺตโน อาสเนเยว อตฺตานํ ทสฺเสสิ ฯ อากาเสนาคนฺตฺวา นิสีทีติปิ เอเก ฯ

เอวํ นิสินฺเน ตสฺมึ อายสฺมนฺเต มหากสฺสปตฺเถโร ภิกฺขู

อามนฺเตสิ อาวุโส กึ ปฐมํ สงฺคายาม ธมฺมํ วา วินยํ วาติ ฯ ภิกฺขู อาหํสุ ภนฺเต มหากสฺสป วินโย นาม พุทฺธสาสนสฺส อายุ วินเย ฐิเต พุทฺธสาสนํ ฐิตํ โหติ ตสฺมา ปฐมํ วินยํ สงฺคายามาติ ฯ กํ ธุรํ กตฺวาติ ฯ อายสฺมนฺตํ อุปาลินฺติ ฯ กึ อานนฺโท นปฺปโหตีติ ฯ โน นปฺปโหติ อปิจ โข ปน สมฺมาสมฺพุทฺโธ ธรมาโนเยว วินยปริยตฺตึ นิสฺสาย อายสฺมนฺตํ อุปาลึ เอตทคฺเค ฐเปสิ เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ วินยธรานํ ยทิทํ อุปาลีติ[๑] ตสฺมา อุปาลิตฺเถรํ ปุจฺฉิตฺวา วินยํ สงฺคายามาติ ฯ ตโต เถโร วินยํ ปุจฺฉนตฺถาย อตฺตนา ว อตฺตานํ สมฺมนฺนิ ฯ อุปาลิตฺเถโรปิ วิสชฺชนตฺถาย สมฺมนฺนิ ฯ ตตฺรายํ ปาลิ อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆํ ญาเปสิ สุณาตุ เม อาวุโส สงฺโฆ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ อหํ อุปาลึ วินยํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ ฯ อายสฺมาปิ อุปาลิ สงฺฆํ ญาเปสิ สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ อหํ อายสฺมตา มหากสฺสเปน วินยํ ปุฏฺโฐ วิสชฺเชยฺยนฺติ ฯ เอวํ อตฺตานํ สมฺมนฺนิตฺวา อายสฺมา อุปาลิ อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เถเร ภิกฺขู วนฺทิตฺวา ธมฺมาสเน นิสีทิ ทนฺตขจิตํ วีชนึ คเหตฺวา ฯ ตโต มหากสฺสโป เถราสเน นิสีทิตฺวา อายสฺมนฺตํ อุปาลึ วินยํ ปุจฺฉิ ปฐมํ อาวุโส อุปาลิ ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺตนฺติ ฯ เวสาลิยํ ภนฺเตติ ฯ กํ อารพฺภาติ ฯ สุทินฺนํ กลนฺทปุตฺตํ อารพฺภาติ ฯ

๑. องฺ. เอก. ๒๐/๓๒.

กิสฺมึ วตฺถุสฺมินฺติ ฯ เมถุนธมฺเมติ ฯ อถโข อายสฺมา
มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อุปาลึ ปฐมสฺส ปาราชิกสฺส วตฺถุมฺปิ ปุจฺฉิ
นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิ ปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ
อนุปฺปญฺญตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ อาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ อนาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ ฯ
ยถา จ ปฐมสฺส ตถา ทุติยสฺส ยถา ตติยสฺส ตถา จตุตฺถสฺส
ปาราชิกสฺส วตฺถุมฺปิ ปุจฺฉิ ฯเปฯ อนาปตฺติมฺปิ ปุจฺฉิ ฯ
ปุฏฺโฐ ปุฏฺโฐ อุปาลิตฺเถโร วิสชฺเชสิ ฯ ตโต อิมานิ จตฺตาริ
ปาราชิกานิ ปาราชิกกณฺฑํ นาม อิทนฺติ สงฺคหํ อาโรเปตฺวา
เตรส สงฺฆาทิเสสานิ เตรสกณฺฑนฺติ ฐเปสุํ เทฺว สิกฺขาปทานิ
อนิยตานีติ ฐเปสุํ ตึส สิกฺขาปทานิ นิสฺสคฺคิยปาจิตฺติยานีติ
ฐเปสุํ เทฺวนวุติ สิกฺขาปทานิ ปาจิตฺติยานีติ ฐเปสุํ จตฺตาริ
สิกฺขาปทานิ ปาฏิเทสนียานีติ ฐเปสุํ ปญฺจสตฺตติ สิกฺขาปทานิ
เสกฺขิยานีติ ฐเปสุํ สตฺต ธมฺเม อธิกรณสมถาติ ฐเปสุํ ฯ
เอวํ มหาวิภงฺคํ สงฺคหํ อาโรเปตฺวา ภิกฺขุนีวิภงฺเค อฏฺฐ
สิกฺขาปทานิ ปาราชิกกณฺฑํ นาม อิทนฺติ ฐเปสุํ สตฺตรส
สิกฺขาปทานิ สตฺตรสกณฺฑนฺติ ฐเปสุํ ตึส สิกฺขาปทานิ นิสฺสคฺคิย-
ปาจิตฺติยานีติ ฐเปสุํ ฉสฏฺฐิสตสิกฺขาปทานิ[๑] ปาจิตฺติยานีติ ฐเปสุํ
อฏฺฐ สิกฺขาปทานิ ปาฏิเทสนียานีติ ฐเปสุํ ปญฺจสตฺตติ สิกฺขาปทานิ
เสกฺขิยานีติ ฐเปสุํ สตฺต ธมฺเม อธิกรณสมถาติ ฐเปสุํ ฯ เอวํ
ภิกฺขุนีวิภงฺคํ สงฺคหํ อาโรเปตฺวา เอเตเนว อุปาเยน ขนฺธกปริวาเรปิ
อาโรเปสุํ ฯ เอวเมตํ สอุภโตวิภงฺคกฺขนฺธปริวารํ วินยปิฏกํ

๑. โปราณโปตฺถเก ฉสฏฺฐิสตานีติปิ ทิสฺสติ ฯ

สงฺคหมารุฬฺหํ ฯ สพฺพํ มหากสฺสปตฺเถโร ปุจฺฉิ ฯ อุปาลิตฺเถโร วิสชฺเชสิ ฯ ปุจฺฉาวิสชฺชนปริโยสาเน ปญฺจ อรหนฺตสตานิ สงฺคหํ อาโรปิตนเยเนว คณสชฺฌายมกํสุ ฯ วินยสงฺคหาวสาเน อุปาลิตฺเถโร ทนฺตขจิตฺตํ วีชนึ นิกฺขิปิตฺวา ธมฺมาสนา โอโรหิตฺวา วุฑฺเฒ ภิกฺขู วนฺทิตฺวา อตฺตโน ปตฺตาสเน นิสีทิ ฯ

วินยํ สงฺคายิตฺวา ธมฺมํ สงฺคายิตุกาโม อายสฺมา มหากสฺสโป ภิกฺขู ปุจฺฉิ ธมฺมํ สงฺคายนฺเตหิ กํ ปุคฺคลํ ธุรํ กตฺวา ธมฺโม สงฺคายิตพฺโพติ ฯ ภิกฺขู อานนฺทตฺเถรํ กตฺวาติ อาหํสุ ฯ อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆํ ญาเปสิ สุณาตุ เม อาวุโส สงฺโฆ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ อหํ อานนฺทํ ธมฺมํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ ฯ อถโข อายสฺมา อานนฺโท สงฺฆํ ญาเปสิ สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ อหํ อายสฺมตา มหากสฺสเปน ธมฺมํ ปุฏฺโฐ วิสชฺเชยฺยนฺติ ฯ อถโข อายสฺมา อานนฺโท อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ จีวรํ กตฺวา เถเร ภิกฺขู วนฺทิตฺวา ธมฺมาสเน นิสีทิ ทนฺตขจิตฺตํ วีชนึ คเหตฺวา ฯ มหากสฺสปตฺเถโร อานนฺทตฺเถรํ ธมฺมํ ปุจฺฉิ พฺรหฺมชาลํ อาวุโส อานนฺท กตฺถ ภาสิตนฺติ ฯ อนฺตรา จ ภนฺเต ราชคหํ อนฺตรา จ นาฬนฺทํ ราชาคารเก อมฺพลฏฺฐิกายนฺติ ฯ กํ อารพฺภาติ ฯ สุปฺปิยญฺจ ปริพฺพาชกํ พฺรหฺมทตฺตญฺจ มาณวกนฺติ ฯ อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ พฺรหฺมชาลสฺส นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิ ฯ สามญฺญผลํ ปนาวุโส อานนฺท กตฺถ ภาสิตนฺติ ฯ

ราชคเห ภนฺเต ชีวกมฺพวเนติ ฯ เกน สทฺธินฺติ ฯ อชาตสตฺตุนา เวเทหีปุตฺเตน สทฺธินฺติ ฯ อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ สามญฺญผลสฺส นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉิ ฯ เอเตเนว อุปาเยน ปญฺจ นิกาเย ปุจฺฉิ ฯ

ปญฺจนิกายา นาม ทีฆนิกาโย มชฺฌิมนิกาโย สํยุตฺตนิกาโย องฺคุตฺตรนิกาโย ขุทฺทกนิกาโยติ ฯ ตตฺถ ขุทฺทกนิกาโย นาม จตฺตาโร นิกาเย ฐเปตฺวา อวเสสํ พุทฺธวจนํ ฯ ตตฺถ วินโย อายสฺมตา อุปาลิตฺเถเรน วิสชฺชิโต ฯ เสโส ขุทฺทกนิกาโย จตฺตาโร จ นิกายา อานนฺทตฺเถเรน ฯ

ตเทตํ สพฺพมฺปิ พุทฺธวจนํ รสวเสน เอกวิธํ ธมฺมวินยวเสน ทุวิธํ โหติ ปฐมมชฺฌิมปจฺฉิมวเสน ติวิธํ ตถา ปิฏกวเสน นิกายวเสน ปญฺจวิธํ องฺควเสน นววิธํ ธมฺมกฺขนฺธวเสน จตุราสีติสหสฺสวิธนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

กถํ รสวเสน เอกวิธํ ฯ ยํ หิ ภควตา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา ยาว อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายนฺเตน เอตฺถนฺตเร จตฺตาฬีสวสฺสานิ เทวมนุสฺสนาคยกฺขาทโย อนุสาสนฺเตน ปจฺจเวกฺขนฺเตน วา วุตฺตํ สพฺพนฺตํ เอกรสํ วิมุตฺติรสเมว โหติ ฯ เอวํ รสวเสน เอกวิธํ ฯ

กถํ ธมฺมวินยวเสน ทุวิธํ ฯ สพฺพเมว เจตํ ธมฺโม เจว วินโย จาติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ ฯ ตตฺถ วินยปิฏกํ วินโย ฯ อวเสสํ พุทฺธวจนํ ธมฺโม ฯ เตเนวาห ยนฺนูน มยํ อาวุโส ธมฺมญฺจ

วินยญฺจ สงฺคาเยยฺยาม อหํ อุปาลึ วินยํ ปุจฺเฉยฺยํ อานนฺทํ ธมฺมํ ปุจฺเฉยฺยนฺติ จ ฯ เอวํ ธมฺมวินยวเสน ทุวิธํ ฯ

กถํ ปฐมมชฺฌิมปจฺฉิมวเสน ติวิธํ ฯ สพฺพเมว หีทํ ปฐมพุทฺธวจนํ มชฺฌิมพุทฺธวจนํ ปจฺฉิมพุทฺธวจนนฺติ ติปฺปเภทํ โหติ ฯ ตตฺถ

อเนกชาติสํสารํ สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ
คหการํ คเวสนฺโต ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนํ
คหการก ทิฏฺโฐสิ ปุน เคหํ น กาหสิ
สพฺพา เต ผาสุกา ภคฺคา คหกูฏํ วิสงฺขตํ
วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ ตณฺหานํ ขยมชฺฌคาติ[๑]

อิทํ ปฐมพุทฺธวจนํ ฯ เกจิ ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมาติ[๒] ขนฺธเก อุทานคาถํ อาหุ ฯ เอสา ปน ปาฏิปททิวเส สพฺพญฺญุ-ภาวปฺปตฺตสฺส โสมนสฺสมยญาเณ ปจฺจยาการํ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส อุปฺปนฺนา อุทานคาถาติ เวทิตพฺพา ฯ ยํ ปน ปรินิพฺพานกาเล อภาสิ หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ[๓] อิทํ ปจฺฉิมพุทฺธวจนํ ฯ อุภินฺนมนฺตเร ยํ วุตฺตเมตํ มชฺฌิมพุทฺธวจนํ ฯ เอวํ ปฐมมชฺฌิมปจฺฉิมวเสน ติวิธํ ฯ

กถํ ปิฏกวเสน ติวิธํ ฯ สพฺพมฺปิ เหตํ วินยปิฏกํ สุตฺตนฺต-ปิฏกํ อภิธมฺมปิฏกนฺติ ติปฺปเภทเมว โหติ ฯ ตตฺถ ปฐมสงฺคีติยํ สงฺคีตญฺจ อนุสงฺคีตญฺจ สพฺพมฺปิ สโมธาเนตฺวา อุภยานิ ปาฏิโมกฺขานิ เทฺว วิภงฺคานิ ทฺวาวีสติกฺขนฺธกา โสฬส ปริวาราติ อิทํ วินยปิฏกํ

๑. ขุ. ธ. ๒๕/๓๕. ๒. วิ. มหา. ๔/๔. ๓. ที. มหา. ๑๐/๑๘๐.

นาม ฯ พฺรหฺมชาลาทิ จตุตฺตึสสุตฺตสงฺคโห ทีฆนิกาโย ฯ มูลปริยาย-
สุตฺตาทิทิยฑฺฒสตเทฺวสุตฺตสงฺคโห มชฺฌิมนิกาโย ฯ โอฆตรณ-
สุตฺตาทิ สตฺตสุตฺตสหสฺส สตฺตสต ทฺวาสฏฺฐิสุตฺตสงฺคโห สํยุตฺตนิกาโย ฯ
จิตฺตปริยาทานสุตฺตาทินวสุตฺตสหสฺสปญฺจสตสตฺตปญฺญาสสุตฺตสงฺคโห
องฺคุตฺตรนิกาโย ฯ ขุทฺทกปาฐธมฺมปทอุทานอิติวุตฺตกสุตฺตนิปาต-
วิมานวตฺถุเปตวตฺถุเถรคาถาเถรีคาถาชาตกนิทฺเทสปฏิสมฺภิทาอปทาน-
พุทฺธวํสจริยาปิฏกวเสน ปณฺณรสเภโท ขุทฺทกนิกาโยติ อิทํ สุตฺตนฺต-
ปิฏกํ นาม ฯ ธมฺมสงฺคณิ วิภงฺโค ธาตุกถา ปุคฺคลปญฺญตฺติ
กถาวตฺถุ ยมกํ ปฏฺฐานนฺติ อิทํ อภิธมฺมปิฏกํ นาม ฯ ตตฺถ

วิวิธวิเสสนยตฺตา วินยนโต เจว กายวาจานํ
วินยตฺถวิทูหิ อยํ วินโย วินโยติ อกฺขาโต ฯ

วิวิธา หิ เอตฺถ ปญฺจวิธปาฏิโมกฺขุทฺเทสปาราชิกาทิสตฺตอาปตฺติกฺ-
ขนฺธมาติกาวิภงฺคาทิปฺปเภทนยา วิเสสภูตา จ ทฬฺหีกมฺม-
สิถิลกรณปฺปโยชนา อนุปฺปญฺญตฺตินยา ฯ กายิกวาจสิกอชฺฌาจาร-
นิเสธนโต เจส กายํ วาจญฺจ วิเนติ ฯ ตสฺมา วิวิธนยตฺตา
วิเสสนยตฺตา กายวาจานํ จ วินยนโต เจส วินโยติ อกฺขาโต ฯ
เตเนตเมตสฺส วจนตฺถโกสลฺลตฺถํ วุตฺตํ

วิวิธวิเสสนยตฺตา วินยนโต เจว กายวาจานํ
วินยตฺถวิทูหิ อยํ วินโย วินโยติ อกฺขาโตติ ฯ

อิตรํ ปน

อตฺถานํ สูจนโต สุวุตฺตโต สวนโตถ สูทนโต

สุตฺตาณา สุตฺตสภาคโต จ สุตฺตํ สุตฺตนฺติ อกฺขาตํ ฯ

ตํ หิ อตฺตตฺถปรตฺถาทิเภเท อตฺเถ สูเจติ ฯ สุวุตฺตา เจตฺถ อตฺถา เวเนยฺยชฺฌาสยานุโลเมน วุตฺตตฺตา ฯ สวติ เจตํ อตฺเถ สสฺสมิว ผลํ สวตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ สูทติ จ เต เธนุ วิย ขีรํ ปคฺฆรตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ สุฏฺฐุ จ เน ตายติ รกฺขตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ สุตฺตสภาคญฺเจตํ ฯ ยถา หิ ตจฺฉกานํ สุตฺตํ ปมาณํ โหติ เอวเมตมฺปิ วิญฺญูนํ ฯ ยถา จ สุตฺเตน สงฺคหิตานิ ปุปฺผานิ น วิกีริยนฺติ น วิทฺธํสิยนฺติ เอวเมเตน สงฺคหิตา อตฺถา ฯ เตเนตเมตสฺส วจนตฺถโกสลฺลตฺถํ วุตฺตํ

อตฺถานํ สูจนโต สุวุตฺตโต สวนโตถ สูทนโต

สุตฺตาณา สุตฺตสภาคโต จ สุตฺตํ สุตฺตนฺติ อกฺขาตนฺติ ฯ

อิตโร ปน

ยํ เอตฺถ วุฑฺฒิมนฺโต สลกฺขณา[1] ปูชิตา ปริจฺฉินฺนา

วุตฺตาธิกา จ ธมฺมา อภิธมฺโม เตน อกฺขาโต ฯ

อยํ หิ อภิสทฺโท วุฑฺฒิสลกฺขณปูชิตปริจฺฉินฺนาธิเกสุ ทิสฺสติ ฯ ตถา เหส พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺตีติอาทีสุ[2] วุฑฺฒิยํ อาคโต ฯ ยา ตา รตฺติโย อภิญฺญาตา อภิลกฺขิตาติอาทีสุ[3] สลกฺขเณ[4] ฯ ราชาภิราชา มนุชินฺโทติอาทีสุ[5] ปูชิเต ฯ ปฏิพโล วิเนตุํ อภิธมฺเม อภิวินเยติอาทีสุ[6] ปริจฺฉินฺเน ฯ อญฺญมญฺญสงฺกรวิรหิเต ธมฺเม จ วินเย จาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อภิกฺกนฺเตน วณฺเณนาติอาทีสุ[7]-

๑. สลฺลกฺขณาติปิ. เอวมุปริปิ ฯ ๒. สํ. มหา. ๑๙/๑๑๔. ๓. ม. มู. ๑๒/๓๖.
๔. สลฺลกฺขเณ. ๕. ขุ. สุ. ๒๕/๔๔๔. ๖. วิ. มหา. ๔/๑๔๒. ๗. ขุ. วิมาน. ๒๖/๑๓.

อธิเก ฯ เอตฺถ จ รูปูปปตฺติยา มคฺคํ ภาเวติ[๑] เมตฺตาสหคเตน เจตสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหรตีติอาทินา[๒] นเยน วุฑฺฒิมนฺโตปิ ธมฺมา วุตฺตา ฯ รูปารมฺมณํ วา สทฺทารมฺมณํ วาติอาทินา[๒] นเยน อารมฺมณาทีหิ สลฺลกฺขณียตฺตา สลฺลกฺขณาปิ ฯ เสกฺขา ธมฺมา อเสกฺขา ธมฺมา โลกุตฺตรา ธมฺมาติอาทินา[๓] นเยน ปูชิตาปิ ฯ ปูชารหาติ อธิปฺปาโย ฯ ผสฺโส โหติ เวทนา โหตีติอาทินา[๔] นเยน สภาวปริจฺฉินฺนตฺตา ปริจฺฉินฺนาปิ ฯ มหคฺคตา ธมฺมา อปฺปมาณา ธมฺมา[๕] อนุตฺตรา ธมฺมาติอาทินา[๖] นเยน อธิกาปิ ธมฺมา วุตฺตา ฯ เตเนตเมตสฺส วจนตฺถโกสลฺลตฺถํ วุตฺตํ

ยํ เอตฺถ วุฑฺฒิมนฺโต สลกฺขณา ปูชิตา ปริจฺฉินฺนา

วุตฺตาธิกา จ ธมฺมา อภิธมฺโม เตน อกฺขาโตติ ฯ

ยํ ปเนตฺถ อวิสิฏฺฐํ ตํ

ปิฏกํ ปิฏกตฺถวิทู ปริยตฺติภาชนตฺถโต อาหุ

เตน สโมธาเนตฺวา ตโยปิ วินยาทโย เญยฺยา ฯ

ปริยตฺติปิ หิ มา ปิฏกสมฺปทาเนนาติอาทีสุ[๗] ปิฏกนฺติ วุจฺจติ ฯ อถ ปุริโส อาคจฺเฉยฺย กุทฺทาลปิฏกมาทายาติอาทีสุ[๘] ยงฺกิญฺจิ ภาชนมฺปิ ฯ ตสฺมา ปิฏกํ ปิฏกตฺถวิทู ปริยตฺติภาชนตฺถโต อาหุ ฯ อิทานิ เตน สโมธาเนตฺวา ตโยปิ วินยาทโย เญยฺยาติ ฯ เตน เอวํ ทุวิธตฺเถน ปิฏกสทฺเทน สห สมาสํ กตฺวา วินโย จ โส ปิฏกญฺจ ปริยตฺต-

๑. อภิ. สงฺ. ๓๔/๔๔. ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๓๖๙. ๓. อภิ. สงฺ. ๓๔/๓. ๔. อภิ. สงฺ. ๓๔/๙.
๕. อภิ. สงฺ. ๓๔/๑. ๖. อภิ. สงฺ. ๓๔/๗. ๗. องฺ. จตุกฺ. ๒๑/๒๕๙. ๘. สํ. นิ. ๑๖/๑๐๖.

ภาวโต ตสฺส ตสฺส อตฺถสฺส ภาชนโต จาติ วินยปิฏกํ ยถาวุตฺเตเนว นเยน สุตฺตญฺจ ตํ ปิฏกญฺจาติ สุตฺตปิฏกํ อภิธมฺโม จ โส ปิฏกญฺจาติ อภิธมฺมปิฏกนฺติ เอวเมเต ตโยปิ วินยาทโย เญยฺยา ฯ เอวํ ญตฺวา จ ปุนปิ เตเสฺวว ปิฏเกสุ นานปฺปการโกสลฺลตฺถํ

เทสนาสาสนกถา- เภทนฺเตสุ ยถารหํ
สิกฺขาปหานคมฺภีร- ภาวญฺจ ปริทีปเย ฯ
ปริยตฺติเภทํ สมฺปตฺตึ วิปตฺติญฺจาปิ ยํ ยหึ
ปาปุณาติ ยถา ภิกฺขุ ตมฺปิ สพฺพํ วิภาวเย ฯ

ตตฺรายํ ปริทีปนา วิภาวนา จ ฯ เอตานิ หิ ตีณิ ปิฏกานิ ยถากฺกมํ อาณาโวหารปรมตฺถเทสนายถาปราธยถานุโลมยถา ธมฺม-สาสนานิ สํวราสํวรทิฏฺฐิวินิเวฐนนามรูปปริจฺเฉทกถา จาติ วุจฺจนฺติ ฯ เอตฺถ หิ วินยปิฏกํ อาณารเหน ภควตา อาณาพาหุลฺลโต เทสิตตฺตา อาณาเทสนา สุตฺตปิฏกํ โวหารกุสเลน ภควตา โวหาร-พาหุลฺลโต เทสิตตฺตา โวหารเทสนา อภิธมฺมปิฏกํ ปรมตฺถกุสเลน ภควตา ปรมตฺถพาหุลฺลโต เทสิตตฺตา ปรมตฺถเทสนาติ วุจฺจติ ฯ ตถา ปฐมํ เย เต ปจุราปราธา สตฺตา เต ยถาปราธํ เอตฺถ สาสิตาติ ยถาปราธสาสนํ ทุติยํ อเนกชฺฌาสยานุสยจริยาธิมุตฺติกา สตฺตา ยถานุโลมํ เอตฺถ สาสิตาติ ยถานุโลมสาสนํ ตติยํ ธมฺมปุญฺชมตฺเต อหํ มมาติ สญฺญิโน สตฺตา ยถาธมฺมํ เอตฺถ สาสิตาติ ยถาธมฺม-สาสนนฺติ วุจฺจติ ฯ ตถา ปฐมํ อชฺฌาจารปฏิปกฺขภูโต สํวราสํวโร เอตฺถ กถิโตติ สํวราสํวรกถา ทุติยํ ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิปฏิปกฺขภูตา

ทิฏฺฐิวินิเวธนา เอตฺถ กถิตาติ ทิฏฺฐิวินิเวธนกถา ตติยํ ราคาทิ-
ปฏิปกฺขภูโต นามรูปปริจฺเฉโท เอตฺถ กถิโตติ นามรูปปริจฺเฉทกถาติ
วุจฺจติ ฯ ตีสฺปิ จ เอเตสุ ติสฺโส สิกฺขา ตีณิ ปหานานิ
จตุพฺพิโธ คมฺภีรภาโว เวทิตพฺโพ ฯ ตถาหิ วินยปิฏเก วิเสเสน
อธิสีลสิกฺขา วุตฺตา ฯ สุตฺตปิฏเก อธิจิตฺตสิกฺขา ฯ อภิธมฺมปิฏเก
อธิปญฺญาสิกฺขา ฯ วินยปิฏเก จ วีติกฺกมปฺปหานํ กิเลสานํ
วีติกฺกมปฏิปกฺขตฺตา สีลสฺส ฯ สุตฺตปิฏเก ปริยุฏฺฐานปฺปหานํ
ปริยุฏฺฐานปฏิปกฺขตฺตา สมาธิสฺส ฯ อภิธมฺมปิฏเก อนุสยปฺปหานํ
อนุสยปฏิปกฺขตฺตา ปญฺญาย ฯ ปฐเม จ ตทงฺคปฺปหานํ กิเลสานํ ฯ
อิตเรสุ วิกฺขมฺภนสมุจฺเฉทปฺปหานานิ ฯ ปฐเม จ ทุจฺจริตสงฺกิเลสสฺส
ปหานํ ฯ อิตเรสุ ตณฺหาทิฏฺฐิสงฺกิเลสานํ ฯ เอกเมกสฺมึ เจตฺถ
จตุพฺพิโธปิ ธมฺมตฺถเทสนาปฏิเวธคมฺภีรภาโว เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ
ธมฺโมติ ปาลิ ฯ อตฺโถติ ตสฺสาเยว อตฺโถ ฯ เทสนาติ ตสฺสา
มนสา ววตฺถาปิตาย ปาลิยา เทสนา ฯ ปฏิเวโธติ ปาลิ-
ยา ปาลิอตฺถสฺส จ ยถาภูตาวโพโธ ฯ ตีสุปิ เจเตสุ เอเต ธมฺมตฺถเทสนา-
ปฏิเวธา ยสฺมา สสาทีหิ วิย มหาสมุทฺโท มนฺทพุทฺธีหิ ทุกฺโขคาฬฺหา
อลพฺภเนยฺยปติฏฺฐา จ ตสฺมา คมฺภีรา ฯ เอวเมเกกสฺมิญฺเจตฺถ
จตุพฺพิโธ คมฺภีรภาโว เวทิตพฺโพ ฯ อปโร นโย ฯ ธมฺโมติ
เหตุ ฯ วุตฺตํ เหตํ เหตุมฺหิ ญาณํ ธมฺมปฏิสมฺภิทาติ[๑] ฯ อตฺโถติ
เหตุผลํ ฯ วุตฺตํ เหตํ เหตุผเล ญาณํ อตฺถปฏิสมฺภิทาติ[๒] ฯ เทสนาติ

๑-๒. อภิ. วิ. ๓๕/๓๙๙.

ิปญฺญตฺติ ยถาธมฺมํ ธมฺมาภิลาโปติ อธิปฺปาโย ฯ ปฏิเวโธติ อภิสมโย ฯ โส จ โลกิยโลกุตฺตโร ฯ วิสยโต อสมฺโมหโต จ อตฺถานุรูปํ ธมฺเมสุ ธมฺมานุรูปํ อตฺเถสุ ปญฺญตฺติปถานุรูปํ ปญฺญตฺตีสุ อวโพโธ ฯ อิทานิ ยสฺมา เอเตสุ ปิฏเกสุ ยํ ยํ ธมฺมชาตมตฺถชาตํ วา โย จายํ ยถา ยถา ญาเปตพฺโพ อตฺโถ โสตูนํ ญาณสฺส อภิมุโข โหติ ตถา ตถา ตทตฺถโชติกา เทสนา โย เจตฺถ อวิปรีตาวโพธสงฺขาโต ปฏิเวโธ สพฺพมฺเปตํ อนุปจิตกุสลสมฺภาเรหิ ทุปฺปญฺเญหิ สสาทีหิ มหาสมุทฺโท วิย ทุกฺโขคาฬฺหํ อลพฺภเนยฺยปติฏฺฐญฺจ ตสฺมา เอวมฺปิ เอกเมกสฺมึ เอตฺถ จตุพฺพิโธปิ คมฺภีรภาโว เวทิตพฺโพ ฯ เอตฺตาวตา จ

เทสนาสาสนกถา- เภทนฺเตสุ ยถารหํ
สิกฺขาปหานคมฺภีร- ภาวญฺจ ปริทีปเย

อิติ อยํ คาถา วุตฺตตฺถา โหติ ฯ

ปริยตฺติเภทํ สมฺปตฺตึ วิปตฺติญฺจาปิ ยํ ยหึ
ปาปุณาติ ยถา ภิกฺขุ ตมฺปิ สพฺพํ วิภาวเย

อิติ เอตฺถ ปน ตีสุ ปิฏเกสุ ติธา ปริยตฺติเภโท ทฏฺฐพฺโพ ฯ ติสฺโส หิ ปริยตฺติโย อลคทฺทูปมา นิสฺสรณตฺถา ภณฺฑาคาริยปริยตฺตีติ ฯ ตตฺถ ทุคฺคหิตา อุปารมฺภาทิเหตุปริยาปุตา อลคทฺทูปมา ยํ สนฺธาย วุตฺตํ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ปุริโส อลคทฺทตฺถิโก ฯเปฯ โส ปสฺเสยฺย มหนฺตํ อลคทฺทํ ตเมนํ โภเค วา นงฺคุฏฺเฐ วา คณฺเหยฺย ตสฺส โส อลคทฺโท ปริวตฺติตฺวา หตฺเถ วา พาหายํ วา อญฺญตรสฺมึ วา องฺคปจฺจงฺเค ฑํเสยฺย โส ตโตนิทานํ มรณํ วา

นิคจฺเฉยฺย มรณมตฺตํ วา ทุกฺขํ ตํ กิสฺสเหตุ ทุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว อลคทฺทสฺส เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเธกจฺเจ โมฆปุริสา ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ สุตฺตํ ฯเปฯ เวทลฺลํ เต ตํ ธมฺมํ ปริยาปุณิตฺวา เตสํ ธมฺมานํ ปญฺญาย อตฺถํ น อุปปริกฺขนฺติ เตสํ เต ธมฺมา ปญฺญาย อตฺถํ อนุปปริกฺขตํ น นิชฺฌานํ ขมนฺติ เต อุปารมฺภานิสํสา เจว ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ อิติวาทปฺปโมกฺขานิสํสา จ ยสฺส จตฺถาย ธมฺมํ ปริยาปุณนฺติ ตญฺจสฺส อตฺถํ นานุโภนฺติ เตสํ เต ธมฺมา ทุคฺคหิตา ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตนฺติ ตํ กิสฺสเหตุ ทุคฺคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานนฺติ[๑] ฯ ยา ปน สุคหิตา สีลกฺขนฺธาทิ-ปาริปูรึเยว อากงฺขมาเนน ปริยาปุตา น อุปารมฺภาทิเหตุ อยํ นิสฺสรณตฺถา นาม ฯ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ เตสํ เต ธมฺมา สุคหิตา ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย สํวตฺตนฺติ ตํ กิสฺสเหตุ สุคหิตตฺตา ภิกฺขเว ธมฺมานนฺติ[๒] ฯ ยํ ปน ปริญฺญาตกฺขนฺโธ ปหีนกิเลโส ภาวิตมคฺโค ปฏิวิทฺธากุปฺโป สจฺฉิกตนิโรโธ ขีณาสโว เกวลํ ปเวณิปาลนตฺถาย วํสานุรกฺขณตฺถาย ปริยาปุณาติ อยํ ภณฺฑาคาริกปริยตฺตีติ ฯ วินเย ปน สุปฏิปนฺโน ภิกฺขุ สีลสมฺปตฺตึ นิสฺสาย ติสฺโส วิชฺชา ปาปุณาติ ตาสํเยว จ ตตฺถ ปเภทวจนโต ฯ สุตฺเต สุปฏิปนฺโน สมาธิสมฺปทํ นิสฺสาย ฉฬภิญฺญา ปาปุณาติ ตาสํเยว จ ตตฺถ ปเภทวจนโต ฯ อภิธมฺเม สุปฏิปนฺโน ปญฺญาสมฺปทํ นิสฺสาย จตสฺโส ปฏิสมฺภิทา ปาปุณาติ ตาสญฺจ ตตฺเถว ปเภทวจนโต ฯ

๑-๒. ม. มู. ๑๒/๒๖๘-๒๖๙.

เอวเมเตสุ สุปฏิปนฺโน ยถากฺกเมน อิมํ วิชฺชาตฺตยฉฬภิญฺญา-
จตุปฺปฏิสมฺภิทาเภทํ สมฺปตฺตึ ปาปุณาติ ฯ วินเย ปน ทุปฺปฏิปนฺโน
อนุญฺญาตสุขสมฺผสฺสอตฺถรณปาปุรณาทิสมผสฺสสามญฺญโต ปฏิกฺ-
ขิตฺเตสุ อุปาทินฺนผสฺสาทีสุ อนวชฺชสญฺญี โหติ ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ
ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ยถา เยเม อนฺตรายิกา
ธมฺมา วุตฺตา ภควตา เต ปฏิเสวโต นาลํ อนฺตรายายาติ[๑] ฯ
ตโต ทุสฺสีลภาวํ ปาปุณาติ ฯ สุตฺเต ทุปฺปฏิปนฺโน จตฺตาโร เม
ภิกฺขเว ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานาติอาทีสุ[๒] อธิปฺปายํ อชานนฺโต
ทุคฺคหิตํ คณฺหาติ ฯ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อมฺเห
เจว อพฺภาจิกฺขติ อตฺตานญฺจ ขนติ พหุญฺจ อปุญฺญํ ปสวตีติ[๓] ฯ
ตโต มิจฺฉาทิฏฺฐิตมฺปาปุณาติ ฯ อภิธมฺเม ทุปฺปฏิปนฺโน ธมฺมจินฺตํ
อติธาวนฺโต อจินฺเตยฺยานิปิ จินฺเตติ ตโต จิตฺตกฺเขปํ ปาปุณาติ ฯ
วุตฺตํ เหตํ จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว อจินฺเตยฺยานิ น จินฺเตตพฺพานิ
ยานิ จินฺเตนฺโต อุมฺมาทสฺส วิฆาตสฺส ภาคี อสฺสาติ เอวเมเตสุ
ทุปฺปฏิปนฺโน ยถากฺกเมน อิมํ ทุสฺสีลภาว มิจฺฉาทิฏฺฐิตาจิตฺตกฺเขปเภทํ
วิปตฺตึ ปาปุณาติ ฯ เอตฺตาวตา

ปริยตฺติเภทํ สมฺปตฺตึ วิปตฺติญฺจาปิ ยํ ยหึ
ปาปุณาติ ยถา ภิกฺขุ ตมฺปิ สพฺพํ วิภาวเย

อิติ อยมฺปิ คาถา วุตฺตตฺถา โหติ ฯ เอวํ นานปฺปการโต ปิฏกานิ
ญตฺวา เตสํ วเสเนตํ พุทฺธวจนํ ติวิธนฺติ ญาตพฺพํ ฯ

๑. วิ. มหา. ๒/๔๓๔ ๒. ฏีกานเยน องฺ. จตุกฺ. ๒๑/๑๒๔. ๓. ม. มู. ๑๒/๒๖๖.
๔. จตุกฺ. ๒๑/๑๐๔.

กถํ นิกายวเสน ปญฺจวิธํ ฯ สพฺพเมว เจตํ ทีฆนิกาโย มชฺฌิมนิกาโย สํยุตฺตนิกาโย องฺคุตฺตรนิกาโย ขุทฺทกนิกาโยติ ปญฺจปฺปเภทํ โหติ ฯ ตตฺถ กตโม ทีฆนิกาโย ฯ ติวคฺคสงฺคหานิ พฺรหฺมชาลาทีนิ จตุตฺตึส สุตฺตานิ ฯ

จตุตฺตึเสว สุตฺตนฺตา ติวคฺโค ยสฺส สงฺคโห
เอส ทีฆนิกาโยติ ปฐโม อนุโลมิโก ฯ

กสฺมา ปเนส ทีฆนิกาโยติ วุจฺจติ ฯ ทีฆปฺปมาณานํ สุตฺตานํ สมูหโต นิวาสโต จ ฯ สมูหนิวาสา หิ นิกาโยติ วุจฺจนฺติ ฯ นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกนิกายมฺปิ สมนุปสฺสามิ เอวญฺจิตฺตํ ยถยิทํ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตา ปาณา โปณิกนิกาโย จิกฺขลฺลิกนิกาโยติ เอวมาทีนิ เจตฺถ สาธกานิ สาสนโต จ โลกโต จ ฯ เอวํ เสสานมฺปิ นิกายภาเว วจนตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ กตโม มชฺฌิมนิกาโย ฯ มชฺฌิมปฺปมาณานิ ปญฺจทสวคฺคสงฺคหานิ มูลปริยายสุตฺตาทีนิ ทิยฑฺฒสตํ เทฺว จ สุตฺตานิ ฯ

ทิยฑฺฒสตสุตฺตนฺตา เทฺว จ สุตฺตานิ ยตฺถ โส
นิกาโย มชฺฌิโม ปญฺจ ทสวคฺคปริคฺคโห ฯ

กตโม สํยุตฺตนิกาโย ฯ เทวตาสํยุตฺตาทิวเสน ฐิตานิ โอฆตรณสุตฺตาทีนิ สตฺต สุตฺตสหสฺสานิ สตฺต จ สุตฺตสตานิ ทฺวาสฏฺฐิ เจว สุตฺตานิ ฯ

สตฺต สุตฺตสหสฺสานิ สตฺต สุตฺตสตานิ จ
ทฺวาสฏฺฐิ เจว สุตฺตนฺตา เอโส สํยุตฺตสงฺคโห ฯ

กตโม องฺคุตฺตรนิกาโย ฯ เอเกกองฺคาติเรกวเสน ฐิตา จิตฺต-ปริยาทานาทีนิ นว สุตฺตสหสฺสานิ ปญฺจ สุตฺตสตานิ สตฺตปญฺญาส จ สุตฺตานิ ฯ

นว สุตฺตสหสฺสานิ ปญฺจสุตฺตสตานิ จ

สตฺตปญฺญาส สุตฺตานิ สงฺขา องฺคุตฺตเร อยํ ฯ

กตโม ขุทฺทกนิกาโย ฯ สกลํ วินยปิฏกํ อภิธมฺมปิฏกํ ขุทฺทก-ปาฐาทโย จ ปุพฺเพ นิทสฺสิตา ปญฺจทสเภทา ฐเปตฺวา จตฺตาโร นิกาเย อวเสสํ พุทฺธวจนนฺติ ฯ

ฐเปตฺวา จตุโรเปเต นิกาเย ทีฆอาทิเก

ตทญฺญํ พุทฺธวจนํ นิกาโย ขุทฺทโก มโตติ ฯ

เอวํ นิกายวเสน ปญฺจวิธํ ฯ

กถํ องฺควเสน นววิธํ ฯ สพฺพเมว หีทํ สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถา อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลนฺติ นวปฺปเภทํ โหติ ฯ ตตฺถ อุภโตวิภงฺคนิทฺเทสกฺขนฺธกปริวารา สุตฺตนิปาเต มงฺคลสุตฺตรตนสุตฺตนาลกสุตฺตตุวฏฺฏกสุตฺตาทีนิ อญฺญมฺปิ จ สุตฺตนฺตนามกํ ตถาคตวจนํ สุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ สพฺพมฺปิ สคาถกํ สุตฺตํ เคยฺยนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ วิเสเสน สํยุตฺตเก สกโลปิ สคาถกวคฺโค ฯ สกลํ อภิธมฺมปิฏกํ นิคฺคาถกสุตฺตํ ยญฺจ อญฺญมฺปิ อฏฺฐหิ องฺเคหิ อสงฺคหิตํ พุทฺธวจนํ ตํ เวยฺยากรณนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ธมฺมปทเถรคาถาเถรีคาถา สุตฺตนิปาเต โนสุตฺตนามิกา สุทฺธิกคาถา จ คาถาติ เวทิตพฺพํ ฯ โสมนสฺสญาณมยิกคาถาปฏิสํยุตฺตา เทฺวอสีติ-

สุตฺตนฺตา อุทานนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตํ เหตํ ภควตาติ อาทินยปฺปวตฺตา ทสุตฺตรสตสุตฺตนฺตา อิติวุตฺตกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อปณฺณกชาตกาทีนิ ปญฺญาสาธิกานิ ปญฺจชาตกสตานิ ชาตกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตธมฺมา อานนฺเทติอาทินยปฺปวตฺตา สพฺเพปิ อจฺฉริยพฺภุตธมฺมปฏิสํยุตฺตนฺตา สุตฺตนฺตา อพฺภุตธมฺมนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ จูฬเวทลฺลมหาเวทลฺลสมฺมาทิฏฺฐิสกฺกปญฺหสงฺขารภาชนียมหาปุณฺณม-สุตฺตาทโย สพฺเพปิ เวทญฺจ ตุฏฺฐิญฺจ ลทฺธา ลทฺธา ปุจฺฉิตสุตฺตนฺตา เวทลฺลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ องฺควเสน นววิธํ ฯ

กถํ ธมฺมกฺขนฺธวเสน จตุราสีติสหสฺสวิธํ ฯ สพฺพเมว เจตํ พุทฺธวจนํ

ทฺวาสีติ พุทฺธโต คณฺหึ เทฺว สหสฺสานิ ภิกฺขุโต
จตุราสีติสหสฺสานิ เย เม ธมฺมา ปวตฺติโนติ

เอวํ ปริทีปิตธมฺมกฺขนฺธวเสน จตุราสีติสหสฺสปฺปเภทํ โหติ ฯ ตตฺถ เอกานุสนฺธิกํ สุตฺตํ เอโก ธมฺมกฺขนฺโธ ฯ ยํ อเนกานุสนฺธิกํ ตตฺถ อนุสนฺธิวเสน ธมฺมกฺขนฺธคณนา ฯ คาถาพนฺเธสุ ปญฺหปุจฺฉนํ เอโก ธมฺมกฺขนฺโธ วิสชฺชนํ เอโก ฯ อภิธมฺเม เอกเมกํ ติกทุกภาชนํ เอกเมกญฺจ จิตฺตวารภาชนํ เอโก ธมฺมกฺขนฺโธ ฯ วินเย อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มาติกา อตฺถิ ปทภาชนียํ อตฺถิ อนฺตราปตฺติ อตฺถิ อาปตฺติ อตฺถิ อนาปตฺติ อตฺถิ ติกจฺเฉโท ฯ ตตฺถ เอกเมโก โกฏฺฐาโส เอกเมโก ธมฺมกฺขนฺโธติ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ ธมฺมกฺขนฺธวเสน จตุราสีติสหสฺสวิธํ ฯ

เอวเมตํ อเภทโต รสวเสน เอกวิธํ เภทโต ธมฺมวินยาทิวเสน ทุวิธาทิเภทํ พุทฺธวจนํ สงฺคายนฺเตน มหากสฺสปปฺปมุเขน วสิคเณน อยํ ธมฺโม อยํ วินโย อิทํ ปฐมพุทฺธวจนํ อิทํ มชฺฌิมพุทฺธวจนํ อิทํ ปจฺฉิมพุทฺธวจนํ อิทํ วินยปิฏกํ อิทํ สุตฺตนฺตปิฏกํ อิทํ อภิธมฺมปิฏกํ อยํ ทีฆนิกาโย ฯเปฯ อยํ ขุทฺทกนิกาโย อิมานิ สุตฺตาทีนิ นวงฺคานิ อิมานิ จตุราสีติธมฺมกฺขนฺธสหสฺสานีติ อิมํ ปเภทํ ววฏฺฐเปตฺวาว สงฺคีตํ ฯ น เกวลญฺจ อิมเมว อญฺญมฺปิ อุทานสงฺคหวคฺคสงฺคหเปยฺยาลสงฺคหเอกนิปาตทุกนิปาตาทินิปาตสงฺคห-สํยุตฺตสงฺคหปณฺณาสกสงฺคหาทิมเนกวิธํ ตีสุ ปิฏเกสุ สนฺทิสฺสมานํ สงฺคหปฺปเภทํ ววฏฺฐเปตฺวา เอวํ สตฺตหิ มาเสหิ สงฺคีตํ ฯ สงฺคีติปริโยสาเน จสฺส อิทํ มหากสฺสปตฺเถเรน ทสพลสฺส สาสนํ ปญฺจวสฺสสหสฺสปฺปมาณกาลํ ปวตฺตนสมตฺถํ กตนฺติ สญฺชาตปฺปโมทา สาธุการํ วิย ททมานา อยํ มหาปถวี อุทกปริยนฺตํ กตฺวา อเนกปฺปการํ สงฺกมฺปิ สมฺปกมฺปิ สมฺปเวธิ ฯ อเนกานิ จ อจฺฉริยานิ ปาตุรเหสุนฺติ ฯ อยํ ปฐมมหาสงฺคีติ นาม ยา โลเก

สเตหิ ปญฺจหี กตา เตน ปญฺจสตาติ จ
เถเรเหว กตตฺตา จ เถริกาติ ปวุจฺจตีติ ฯ

อิมิสฺสา ปฐมมหาสงฺคีติยา วตฺตมานาย วินยํ ปุจฺฉนฺเตน อายสฺมตา มหากสฺสเปน ปฐมํ อาวุโส อุปาลิ ปาราชิกํ กตฺถ ปญฺญตฺตนฺติ เอวมาทิวจนปริโยสาเน วตฺถุมฺปิ ปุจฺฉิ นิทานมฺปิ ปุจฺฉิ ปุคฺคลมฺปิ ปุจฺฉีติ เอตฺถ นิทาเน ปุจฺฉิเต ตํ นิทานํ อาทิโต ปภูติ

วิตฺถาเรตฺวา เยน จ ปญฺญตฺตํ ยสฺมา จ ปญฺญตฺตํ สพฺพเมตํ กเถตุกาเมน อายสฺมตา อุปาลิตฺเถเรน วุตฺตํ ฯ เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวรญฺชายํ วิหรตีติ สพฺพํ วตฺตพฺพํ เอวมิทํ อายสฺมตา อุปาลิตฺเถเรน วุตฺตํ ฯ ตญฺจ ปน ปฐมมหาสงฺคีติกาเล วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอตฺตาวตา จ อิทํ วจนํ เกน วุตฺตํ กทา จ วุตฺตนฺติ เอเตสํ ปทานํ อตฺโถ ปกาสิโต โหติ ฯ อิทานิ กสฺมา วุตฺตนฺติ เอตฺถ วุจฺจเต ฯ ยสฺมา อยมายสฺมา มหากสฺสปตฺเถเรน นิทานํ ปุฏฺโฐ ตสฺมา เตน ตํ นิทานํ อาทิโต ปภูติ วิตฺถาเรตุํ วุตฺตนฺติ ฯ เอวมิทํ อายสฺมตา อุปาลิตฺเถเรน ปฐมมหาสงฺคีติกาเล วทนฺเตนาปิ อิมินา การเณน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอตฺตาวตา จ วุตฺตํ เยน ยทา ยสฺมาติ อิเมสํ มาติกาปทานํ อตฺโถ ปกาสิโต โหติ ฯ อิทานิ ธาริตํ เยน จาภตํ ยตฺถ ปติฏฺฐิตญฺเจตเมตํ วตฺวา วิธินฺติ เอเตสํ อตฺถปฺปกาสนตฺถํ อิทํ วุจฺจติ ฯ ตํ ปเนตํ เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวรญฺชายํ วิหรตีติ เอวมาทิวจนปฏิมณฺฑิตนิทานํ วินยปิฏกํ เกน ธาริตํ เกนาภตํ กตฺถ ปติฏฺฐิตนฺติ ฯ วุจฺจเต ฯ อาทิโต ตาว อิทํ ภควโต สมฺมุขา อายสฺมตา อุปาลิตฺเถเรน ธาริตํ ฯ ตสฺส สมฺมุขโต อปรินิพฺพุเตว ตถาคเต ฉฬภิญฺญาทิเภเทหิ อเนเกหิ ภิกฺขุสหสฺเสหิ ปรินิพฺพุเต ตถาคเต มหากสฺสปปฺปมุเขหิ ธมฺมสงฺคาหกตฺเถเรหิ ฯ เกนาภฏนฺติ ฯ ชมฺพุทีเป ตาว อุปาลิตฺเถรมาทึ กตฺวา อาจริยปรมฺปราย ยาว ตติยสงฺคีติ ตาว อาภตํ ฯ ตตฺรายํ อาจริยปรมฺปรา ฯ

อุปาลิ ทาสโก เจว โสณโก สิคฺคโว ตถา
ติสฺโส โมคฺคลิปุตฺโต จ ปญฺเจเต วิชิตาวิโน
ปรมฺปราย วินยํ ทีเป ชมฺพุสิริวฺหเย
อจฺฉิชฺชมานํ อาเนสุํ ตติโย ยาว สงฺคโห ฯ

อายสฺมา หิ อุปาลิ อิมํ วินยวํสํ วินยตนฺตึ วินยปฺปเวณึ ภควโต สมฺมุขา อุคฺคเหตฺวา พหูนํ หทเย ปติฏฺฐาเปสิ ฯ ตสฺส หายสฺมโต สนฺติเก วินยวํสํ อุคฺคเหตฺวา วินเย ปกตญฺญุตํ ปตฺเตสุ ปุคฺคเลสุ ปุถุชฺชนโสตาปนฺนสกทาคามิอนาคามิโน คณนปถํ วีติวตฺตา ฯ ขีณาสวานํ สหสฺสเมกํ อโหสิ ฯ ทาสกตฺเถโรปิ ตสฺเสว สทฺธิวิหาริโก อโหสิ ฯ โส อุปาลิตฺเถรสฺส สมฺมุขา อุคฺคเหตฺวา ตเถว วินยํ วาเจสิ ฯ ตสฺสาปิ อายสฺมโต สนฺติเก อุคฺคเหตฺวา วินเย ปกตญฺญุตํ ปตฺตา ปุถุชฺชนาทโย คณนปถํ วีติวตฺตา ฯ ขีณาสวานํ สหสฺสเมกํ อโหสิ ฯ โสณกตฺเถโร ปน ทาสกตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริโก อโหสิ ฯ โสปิ อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส ทาสกตฺเถรสฺส สมฺมุขา อุคฺคเหตฺวา ตเถว วินยํ วาเจสิ ฯ ตสฺสาปิ อายสฺมโต สนฺติเก อุคฺคเหตฺวา วินเย ปกตญฺญุตํ ปตฺตา ปุถุชฺชนาทโย คณนปถํ วีติวตฺตา ฯ ขีณาสวานํ สหสฺสเมว อโหสิ ฯ สิคฺควตฺเถโรปิ โสณกตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริโก เถรสฺส สนฺติเก วินยํ อุคฺคเหตฺวา อรหนฺตสหสฺสสฺส ธุรคฺคาโห อโหสิ ฯ ตสฺส ปนายสฺมโต สนฺติเก อุคฺคเหตฺวา วินเย ปกตญฺญุตํ ปตฺตา ปุถุชฺชนโสตาปนฺนสกทาคามิอนาคามิโนปิ ขีณาสวาปิ เอตฺตกานิ สตานีติ วา เอตฺตกานิ สหสฺสานีติ วา อปริจฺฉินฺนา

อเหสุํ ฯ ตทา กิร ชมฺพุทีเป อติมหาภิกฺขุสมุทโย อโหสิ ฯ โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถรสฺส อานุภาโว ตติยสงฺคีติยํ ปากโฏ ภวิสฺสติ ฯ เอวมิทํ วินยปิฏกํ ชมฺพุทีเป ตาว อิมาย อาจริยปรมฺปราย ยาว ตติยสงฺคีติ ตาว อาภฏนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ทุติยสงฺคีติวิชานนตฺถํ ปน อยมนุกฺกโม เวทิตพฺโพ ฯ ยทา หิ

สงฺคายิตฺวาน สทฺธมฺมํ โชตยิตฺวา จ สพฺพธิ
ยาวชีวิตปริยนฺตํ จตฺวา ปญฺจสตาปิ เต
ขีณาสวา ชุติมนฺโต เถรา กสฺสปอาทโย
ขีณเสฺนหา ปทีปาว นิพฺพายึสุ อนาลยา ฯ

อถานุกฺกเมน คจฺฉนฺเตสุ รตฺตินฺทิเวสุ วสฺสสตปรินิพฺพุเต ภควติ เวสาลิกา วชฺชิปุตฺตา ภิกฺขู เวสาลิยํ กปฺปติ สิงฺคิโลณกปฺโป กปฺปติ ทฺวงฺคุลกปฺโป กปฺปติ คามนฺตรกปฺโป กปฺปติ อาวาสกปฺโป กปฺปติ อนุมติกปฺโป กปฺปติ อาจิณฺณกปฺโป กปฺปติ อมถิตกปฺโป กปฺปติ ชโลคึ ปาตุํ กปฺปติ อทสกํ นิสีทนํ กปฺปติ ชาตรูปรชตนฺติ๑ อิมานิ ทส วตฺถูนิ ทีเปสุํ ฯ เตสํ สุสูนาคปุตฺโต กาฬาโสโก นาม ราชา ปกฺโข อโหสิ ฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ยโส กากณฺฑกปุตฺโต วชฺชีสุ จาริกญฺจรมาโน เวสาลิกา กิร วชฺชิปุตฺตกา ภิกฺขู เวสาลิยํ ทส วตฺถูนิ ทีเปนฺตีติ สุตฺวา น โข ปน เม ตํ ปฏิรูปํ ยฺวาหํ ทสพลสฺส สาสนวิปตฺตึ สุตฺวา อปฺโปสฺสุกฺโก ภเวยฺยํ หนฺทาหํ อธมฺมวาทิโน นิคฺคเหตฺวา ธมฺมํ ทีเปมีติ จินฺเตนฺโต เยน

๑. วิ. จุลฺ. ๗/๓๙๖.

เวสาลี ตทวสริ ฯ ตตฺร สุทํ อายสฺมา ยโส กากณฺฑกปุตฺโต
เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํ ฯ เตน โข ปน สมเยน
เวสาลิกา วชฺชิปุตฺตกา ภิกฺขู ตทหุโปสเถ กํสปาตึ อุทเกน ปูเรตฺวา
มชฺเฌ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ฐเปตฺวา อาคตาคเต เวสาลิเก อุปาสเก เอวํ
วเทนฺติ เทถาวุโส สงฺฆสฺส กหาปณมฺปิ อฑฺฒมฺปิ ปาทมฺปิ
มาสกรูปมฺปิ ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ปริกฺขาเรน กรณียนฺติ ฯ สพฺพนฺตาว
วตฺตพฺพํ ยาว อิมาย ปน วินยสงฺคีติยา สตฺต ภิกฺขุสตานิ
อนูนานิ อนธิกานิ อเหสุํ ตสฺมายํ วินยสงฺคีติ สตฺตสติกาติ
วุจฺจตีติ ฯ เอตสฺมิญฺจ สนฺนิปาเต ทฺวาทส ภิกฺขุสตสหสฺสานิ สนฺนิปตึสุ
อายสฺมตา ยเสน กากณฺฑกปุตฺเตน สมุสฺสาหิตานิ ฯ เตสํ มชฺเฌ
อายสฺมตา เรวเตน ปุฏฺเฐน สพฺพกามิตฺเถเรน วินยํ วิสชฺเชนฺเตน
ตานิ ทสวตฺถูนิ วินิจฺฉิตานิ อธิกรณํ วูปสมิตํ ฯ อถ เถรา
ปุน ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายิสฺสามาติ ติปิฏกธเร ปตฺตปฏิสมฺภิเท
สตฺตสเต ภิกฺขู อุจฺจินิตฺวา เวสาลิยํ วาลิการาเม สนฺนิสีทิตฺวา
มหากสฺสปตฺเถเรน สงฺคายิตสทิสเมว สพฺพํ สาสนมลํ โสเธตฺวา
ปุน ปิฏกวเสน นิกายวเสน องฺควเสน ธมฺมกฺขนฺธวเสน จ สพฺพํ
ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายึสุ ฯ อยํ สงฺคีติ อฏฺฐหิ มาเสหิ
นิฏฺฐิตา ยา โลเก

สเตหิ สตฺตหี กตา เตน สตฺตสตาติ จ
ปุพฺเพ กตํ อุปาทาย ทุติยาติ จ วุจฺจตีติ ฯ

สา ปนายํ

เยหิ เถเรหิ สงฺคีตา   สงฺคีติ เต° สุวิสฺสุตา
สพฺพกามี จ สาฬฺโห จ   เรวโต ขุชฺชโสภิโต
ยโส จ สาณสมฺภูโต   เอเต สทฺธิวิหาริกา
เถรา อานนฺทเถรสฺส   ทิฏฺฐปุพฺพา ตถาคตํ ฯ
สุมโน วาสภคามี จ   เญยฺยา สทฺธิวิหาริกา
เทฺว อิเม อนุรุทฺธสฺส   ทิฏฺฐปุพฺพา ตถาคตํ ฯ
ทุติโย ปน สงฺคีโต   เยหิ เถเรหิ สงฺคโห
สพฺเพปิ ปนฺนภารา เต   กตกิจฺจา อนาสวาติ ฯ

อยํ ทุติยสงฺคีติ ฯ

เอวมิมํ ทุติยสงฺคีตึ สงฺคายิตฺวา เต เถรา อุปฺปชฺชิสฺสติ นุ โข อนาคเตปิ สาสนสฺส เอวรูปํ อพฺพุทนฺติ โอโลกยมานา อิทํ อทฺทสํสุ อิโต วสฺสสตสฺส อุปริ อฏฺฐารสเม วสฺเส ปาฏลิปุตฺเต ธมฺมาโสโก นาม ราชา อุปฺปชฺชิตฺวา สกลชมฺพุทีเป รชฺชํ กาเรสฺสติ โส พุทฺธสาสเน ปสีทิตฺวา มหนฺตํ ลาภสกฺการํ ปวตฺตยิสฺสติ ตโต ติตฺถิยา ลาภสกฺการํ ปฏฺฐยมานา สาสเน ปพฺพชิตฺวา สกํ สกํ ทิฏฺฐึ ปริทีเปสฺสนฺติ เอวํ สาสเน มหนฺตํ อพฺพุทํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ฯ อถ เตสํ เอตทโหสิ กินฺนุโข มยํ เอตสฺมึ อพฺพุเท อุปฺปนฺเน สมฺมุขา ภวิสฺสาม น ภวิสฺสามาติ ฯ อถ สพฺเพว ตทา อตฺตโน อสมฺมุขีภาวํ ญตฺวา โก นุ โข ตํ อธิกรณํ วูปสเมตุํ สมตฺโถ ภวิสฺสตีติ สกลํ มนุสฺสโลกญฺจ ฉกามาวจรเทวโลกญฺจ โอโลเกนฺตา น กญฺจิ ทิสฺวา พฺรหฺมโลเก ติสฺสํ นาม มหาพฺรหฺมานํ อทฺทสํสุ

๑. ฏีกายญฺเจว โยชนายญฺจ เตสูติ ทิสฺสติ สุกาโร วิภตฺติวเสน กโต น อุปสคฺควเสน ฯ

ปริตฺตายุกํ อุปริพฺรหฺมโลกูปปตฺติยา ภาวิตมคฺคํ ฯ ทิสฺวาน เนสํ เอตทโหสิ สเจ มยํ เอตสฺส พฺรหฺมุโน มนุสฺสโลเก นิพฺพตฺตนตฺถาย อุสฺสาหํ กเรยฺยาม อทฺธา เอส โมคฺคลีพฺราหฺมณสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ คเหสฺสติ ตโต จ มนฺเตหิ ปโลภิโต นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิสฺสติ โส เอวํ ปพฺพชิตฺวา สกลํ พุทฺธวจนํ อุคฺคเหตฺวา อธิคตปฏิสมฺภิโท หุตฺวา ติตฺถิเย มทฺทิตฺวา ตํ อธิกรณํ วินิจฺฉินิตฺวา สาสนํ ปคฺคณฺหิสฺสตีติ ฯ เต พฺรหฺมโลกํ คนฺตฺวา ติสฺสํ มหา-พฺรหฺมานํ เอตทโวจุํ สมฺม มาริส อิโต วสฺสสตสฺส อุปริ อฏฺฐารสเม วสฺเส สาสเน มหนฺตํ อพฺพุทํ อุปฺปชฺชิสฺสติ มยญฺจ สกลํ มนุสฺส-โลกํ ฉกามาวจรเทวโลกญฺจ โอโลกยมานา กญฺจิ สาสนํ ปคฺคเหตุํ สมตฺถํ อทิสฺวา พฺรหฺมโลกํ วิจินนฺตา ภวนฺตํ อทฺทสาม สาธุ สปฺปุริส มนุสฺสโลเก นิพฺพตฺติตฺวา ทสพลสฺส สาสนํ ปคฺคเหตุํ ปฏิญฺญํ เทหีติ ฯ เอวํ วุตฺเต มหาพฺรหฺมา อหํ กิร สาสเน อุปฺปนฺนํ อพฺพุทํ โสเธตฺวา สาสนํ ปคฺคเหตุํ สมตฺโถ ภวิสฺสามีติ หฏฺฐปฺปหฏฺโฐ อุทคฺคุทคฺโค หุตฺวา สาธูติ ปฏิสฺสุณิตฺวา ปฏิญฺญํ อทาสิ ฯ เถรา พฺรหฺมโลเก ตํ กรณียํ ตีเรตฺวา ปุน ปจฺจาคมึสุ ฯ เตน โข ปน สมเยน สิคฺควตฺเถโร จ จณฺฑวชฺชิตฺเถโร จ เทฺวปิ นวกา โหนฺติ ฯ เต เถรา ทหรภิกฺขู ติปิฏกธรา ปตฺตปฏิสมฺภิทา ขีณาสวา โสณกสฺส สทฺธิวิหาริกา ฯ เต ตํ อธิกรณํ น สมฺปาปุณึสุ ฯ เถรา ตุมฺเห อาวุโส อมฺหากํ อิมสฺมึ อธิกรเณ โน สหายกา อหุวตฺถ เตน โว อิทํ ทณฺฑกมฺมํ โหตุ ติสฺโส นาม มหาพฺรหฺมา

โมคฺคลีพฺราหฺมณสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ คณฺหิสฺสติ ตํ ตุมฺหากํ เอโก นีหริตฺวา ปพฺพาเชตุ เอโก พุทฺธวจนํ อุคฺคณฺหาเปตูติ วตฺวา สพฺเพปิ ยาวตายุกํ ฐตฺวา

สพฺพกามิปฺปภูตโย เตปิ เถรา มหิทฺธิกา
อคฺคิกฺขนฺธาว โลกมฺหิ ชลิตฺวา ปรินิพฺพุตา ฯ
ทุติยสงฺคหํ กตฺวา วิโสเธตฺวาน สาสนํ
อนาคเตปิ กตฺวาน เหตุํ สทฺธมฺมวุฑฺฒิยา
ขีณาสวา วสิปฺปตฺตา ปภินฺนปฏิสมฺภิทา
อนิจฺจตาวสํ เถรา เตปิ นาม อุปาคตา ฯ
เอวํ อนิจฺจตํ ชมฺมึ ญตฺวา ทุรภิสมฺภวํ
ตํ ปตฺตุํ วายเม ธีโร ยํ นิจฺจํ อมตํ ปทนฺติ ฯ

เอตฺตาวตา สพฺพากาเรน ทุติยสงฺคีติวณฺณนา นิฏฺฐิตา โหติ ฯ ติสฺโสปิ โข มหาพฺรหฺมา พฺรหฺมโลกา จวิตฺวา โมคฺคลีพฺราหฺมณสฺส เคเห ปฏิสนฺธึ อคฺคเหสิ ฯ สิคฺควตฺเถโรปิ ตสฺส ปฏิสนฺธิคหณโต ปภูติ สตฺต วสฺสานิ พฺราหฺมณสฺส เคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ ฯ เอกทิวสมฺปิ อุฬุงฺกมตฺตํ วา ยาคุํ กฏจฺฉุมตฺตํ วา ภตฺตํ นาลตฺถ ฯ สตฺตนฺนํ ปน วสฺสานํ อจฺจเยน เอกทิวสํ อติจฺฉถ ภนฺเตติ วจนมตฺตํ อลตฺถ ฯ ตํทิวสเมว พฺราหฺมโณปิ พหิทฺธา กิญฺจิ กรณียํ กตฺวา อาคจฺฉนฺโต ปฏิปเถ เถรํ ทิสฺวา โภ ปพฺพชิต อมฺหากํ เคหํ อาคมิตฺถาติ อาห ฯ อาม พฺราหฺมณ อคมิมฺหาติ ฯ อปิ กิญฺจิ ลภิตฺถาติ ฯ อาม พฺราหฺมณ ลภิมฺหาติ ฯ โส เคหํ คนฺตฺวา

ปุจฺฉิ อปิ ตสฺส ปพฺพชิตสฺส กิญฺจิ อทตฺถาติ ฯ น กิญฺจิ อทมฺหาติ ฯ พฺราหฺมโณ ทุติยทิวเส ฆรทฺวาเรเยว นิสีทิ อชฺช ปพฺพชิตํ มุสาวาเทน นิคฺคเหสฺสามีติ ฯ เถโร ทุติยทิวเส พฺราหฺมณสฺส ฆรทฺวารํ สมฺปตฺโต ฯ พฺราหฺมโณ เถรํ ทิสฺวาว เอวมาห ตุมฺเห หิยฺโย อมฺหากํ เคเห กิญฺจิ อลทฺธาเยว ลภิมฺหาติ อโวจุตฺถ วฏฺฏติ นุโข ตุมฺหากํ มุสาวาโทติ ฯ เถโร อาห มยํ พฺราหฺมณ ตุมฺหากํ เคเห สตฺต วสฺสานิ อติจฺฉถาติ วจนมตฺตมฺปิ อลภิตฺวา หิยฺโย อติจฺฉถาติ วจนมตฺตํ ลภิมฺหา อเถตํ ปฏิสนฺถารํ[๑] อุปาทาย เอวมโวจุมฺหาติ ฯ พฺราหฺมโณปิ จินฺเตสิ อิเม ปฏิสนฺถารมตฺตมฺปิ ลภิตฺวา ลภิมฺหาติ ปสํสนฺติ อญฺญํ กิญฺจิ ขาทนียํ โภชนียํ ลภิตฺวา กสฺมา น ปสํสนฺตีติ[๒] เอวํ ปสีทิตฺวา อตฺตโน อตฺถาย ปฏิยาทิตภตฺตโต กฏจฺฉุภิกฺขํ ตทุปิยญฺจ พฺยญฺชนํ ทาเปตฺวา อิมํ ภิกฺขํ สพฺพกาลํ ตุมฺเห ลภิสฺสถาติ อาห ฯ โส ปุนทิวสโต ปภูติ อุปสงฺกมนฺตสฺส เถรสฺส อุปสมํ ทิสฺวา ภิยฺโยโส มตฺตาย ปสีทิตฺวา เถรํ นิจฺจกาลํ อตฺตโน ฆเร ภตฺตวิสฺสคฺคกรณตฺถาย ยาจิ ฯ เถโร อธิวาเสตฺวา ทิวเส ทิวเส ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา คจฺฉนฺโต โถกํ โถกํ พุทฺธวจนํ กเถตฺวา คจฺฉติ ฯ โสปิ โข มาณวโก โสฬสวสฺสุทฺเทสิโกเยว ติณฺณํ เวทานํ ปารคู อโหสิ ฯ พฺรหฺมโลกโต อาคตสฺส สุทฺธสตฺตสฺส อาสเน วา สยเน วา อญฺโญ โกจิ นิสชฺชิตา วา นิปชฺชิตา วา นตฺถิ ฯ โส ยทา อาจริยฆรํ คจฺฉติ ตทาสฺส มญฺจปีฐํ

๑. โปราณโปตฺถเกสุ ปฏิสณฺฐารนฺติปิ ลิขิยติ ฯ ๒. น ปสํสิสฺสนฺตีติ ฯ

เสเตน วตฺเถน ปฏิจฺฉาเทตฺวา ลคฺเคตฺวา ธเปนฺติ ฯ เถโร จินฺเตสิ สมโยทานิ มาณวกํ ปพฺพาเชตุํ จิรญฺจ เม อิธาคจฺฉนฺตสฺส น จ กาจิ มาณวเกน สทฺธึ กถา อุปฺปชฺชติ หนฺททานิ อิมินา อุปาเยน ปลฺลงฺกํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ฯ เคหํ คนฺตฺวา ยถา ตสฺมึ เคเห ธเปตฺวา มาณวกสฺส ปลฺลงฺกํ อญฺญํ น กิญฺจิ อาสนํ ทิสฺสติ ตถา อธิฏฺฐาสิ ฯ พฺราหฺมณสฺส เคหชโน เถรํ ทิสฺวา อญฺญํ กิญฺจิ อาสนํ อปสฺสนฺโต มาณวกสฺส ปลฺลงฺกํ อตฺถริตฺวา เถรสฺส อทาสิ ฯ นิสีทิ เถโร ปลฺลงฺเก ฯ มาณวโกปิ โข ตํ-ขณํเยว อาจริยฆรา อาคมฺม เถรํ อตฺตโน ปลฺลงฺเก นิสินฺนํ ทิสฺวา กุปิโต อนตฺตมโน โก มม ปลฺลงฺกํ สมณสฺส ปญฺญาเปสีติ อาห ฯ เถโร ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา วูปสนฺเต มาณวกสฺส จณฺฑิกภาเว เอวมาห กึ ปน ตฺวํ มาณวก กิญฺจิ มนฺตํ ชานาสีติ ฯ มาณโว โภ ปพฺพชิต มยิทานิ มนฺเต อชานนฺเต อญฺเญ เก ชานิสฺสนฺตีติ วตฺวา เถรํ ปุจฺฉิ ตุมฺเห ปน มนฺตํ ชานาถาติ ฯ ปุจฺฉ มาณว ปุจฺฉิตฺวา สกฺกา ชานิตุนฺติ ฯ อถโข มาณโว ตีสุ เวเทสุ สนิฆณฺฑุเกฏุเภสุ สากฺขรปฺปเภเทสุ อิติหาสปญฺจเมสุ ยานิ คณฺฐิฏฺฐานานิ เยสํ นยํ เนว อตฺตนา ปสฺสติ นาปิสฺส อาจริโย อทฺทส เตสุ เถรํ ปุจฺฉิ ฯ เถโร ปกติยาปิ ติณฺณํ เวทานํ ปารคู อิทานิ ปน ปฏิสมฺภิทปฺปตฺโต เตนสฺส นตฺถิ เตสํ ปญฺหานํ วิสชฺชเน ภาโรติ ตาวเทว เต ปญฺเห วิสชฺเชตฺวา มาณวํ อาห มาณว อหํ ตยา พหู ปุจฺฉิโต อหมฺปิทานิ ตํ เอกํ ปณฺหํ ปจฺฉานิ

พฺยากริสฺสสิ เมติ ฯ อาม โภ ปพฺพชิต ปุจฺฉ พฺยากริสฺสามีติ ฯ เถโร จิตฺตยมเก อิมํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ ยสฺส จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ น นิรุชฺฌติ ตสฺส จิตฺตํ นิรุชฺฌิสฺสติ นุปฺปชฺชิสฺสติ ยสฺส วา ปน จิตฺตํ นิรุชฺฌิสฺสติ นุปฺปชฺชิสฺสติ ตสฺส จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ น นิรุชฺฌตีติ ฯ มาณโว อุทฺธํ วา อโธ วา หริตุํ อสกฺโกนฺโต กินฺนาม โภ ปพฺพชิต อิทนฺติ อาห ฯ พุทฺธมนฺโต นามายํ มาณวาติ ฯ สกฺกา ปนายํ โภ มยฺหมฺปิ ทาตุนฺติ ฯ สกฺกา มาณว อมฺเหหิ คหิตปพฺพชฺชํ คณฺหนฺตสฺส ทาตุนฺติ ฯ ตโต มาณโว มาตาปิตโร อุปสงฺกมิตฺวา อาห อยํ ปพฺพชิโต พุทฺธมนฺเต นาม ชานาติ น จ อตฺตโน สนฺติเก อปพฺพชิตสฺส เทติ อหํ เอตสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา มนฺตํ อุคฺคณฺหิสฺสามีติ ฯ อถสฺส มาตาปิตโร ปพฺพชิตฺวาปิ โน ปุตฺโต มนฺเต คณฺหาตุ คเหตฺวา ปุนาคมิสฺสตีติ มญฺญมานา คณฺห ปุตฺตาติ อนุชานึสุ ฯ เถโร ทารกํ ปพฺพาเชตฺวา ทฺวตฺตึสาการกมฺมฏฺฐานํ ตาว อาจิกฺขิ ฯ โส ตตฺถ ปริกมฺมํ กโรนฺโต นจิรสฺเสว โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาสิ ฯ ตโต เถโร จินฺเตสิ สามเณโร โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐิโต อภพฺโพทานิ สาสนโต นิวตฺติตุํ สเจ ปนสฺสาหํ กมฺมฏฺฐานํ วฑฺเฒตฺวา กเถยฺยํ อรหตฺตํ ปาปุเณยฺย อปฺโปสฺสุกฺโก ภเวยฺย พุทฺธวจนํ คเหตุํ[๑] สมโยทานิ นํ จณฺฑวชฺชิตฺเถรสฺส สนฺติกํ เปเสตุนฺติ ฯ ตโต นํ อาห เอหิ ตฺวํ สามเณร เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา พุทฺธวจนํ

๑. อุคฺคหิตุํ ฯ

อุคฺคณฺห มม วจเนน อาโรคฺยํ ปุจฺฉ เอวญฺจ วเทหิ อุปชฺฌาโย มํ ภนฺเต ตุมฺหากํ สนฺติกํ ปหิณีติ โก นาม เต อุปชฺฌาโยติ จ วุตฺเต สิคฺควตฺเถโร นาม ภนฺเตติ วเทยฺยาสิ อหํ โก นามาติ วุตฺเต เอวํ วเทยฺยาสิ มม อุปชฺฌาโย ภนฺเต ตุมฺหากํ นามํ ชานาตีติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข ติสฺโส สามเณโร เถรํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา อนุปุพฺเพน จณฺฑวชฺชิตฺเถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิ ฯ เถโร สามเณร กุโต อาคโตสีติ อาห ฯ อุปชฺฌาโย มํ ภนฺเต ตุมฺหากํ สนฺติกํ ปหิณีติ ฯ โก นาม เต อุปชฺฌาโยติ ฯ สิคฺควตฺเถโร นาม ภนฺเตติ ฯ อหํ โก นามาติ ฯ มม อุปชฺฌาโย ภนฺเต ตุมฺหากํ นามํ ชานาตีติ ฯ ปตฺตจีวรํทานิ ปฏิสาเมหีติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ ฯ สามเณโร ปตฺตจีวรํ ปฏิสาเมตฺวา ปุนทิวเส ปริเวณํ สมฺมชฺชิตฺวา อุทกทนฺต-โปณํ อุปฏฺฐาเปสิ ฯ เถโร สมฺมชฺชนฏฺฐานํ ปุน สมฺมชฺชิ ตํ อุทกํ ฉฑฺเฑตฺวา อญฺญํ อุทกํ อาหริ ตญฺจ ทนฺตกฏฺฐํ อปเนตฺวา อญฺญํ ทนฺตกฏฺฐํ คณฺหิ ฯ เอวํ สตฺต ทิวสานิ กตฺวา สตฺตเม ทิวเส ปุน ปุจฺฉิ ฯ สามเณโร ปุนปิ ปุพฺเพ กถิตสทิสเมว กเถสิ ฯ เถโร สฺวาโจ วตายํ พฺราหฺมโณติ สญฺชานิตฺวา กิมตฺถํ อาคโตสีติ อาห ฯ พุทฺธวจนํ อุคฺคณฺหณตฺถาย ภนฺเตติ ฯ เถโร อุคฺคณฺหทานิ สามเณราติ วตฺวา ปุนทิวสโต ปฏฺฐาย พุทฺธวจนํ ปฏฺฐเปสิ ฯ ติสฺโส สามเณโรว หุตฺวา ฐเปตฺวา วินยปิฏกํ สพฺพํ พุทฺธวจนํ อุคฺคณฺหิ สทฺธึ อฏฺฐกถาย ฯ อุปสมฺปนฺนกาเล ปน

อวสฺสิโกว สมาโน ติปิฏกธโร อโหสิ ฯ อาจริยูปชฺฌายา โมคฺคลี-ปุตฺตติสฺสตฺเถรสฺส หตฺเถ สกลํ พุทฺธวจนํ ปติฏฺฐาเปตฺวา ยาวตายุกํ ฐตฺวา ปรินิพฺพายึสุ ฯ โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถโรปิ อปเรน สมเยน กมฺมฏฺฐานํ วฑฺเฒตฺวา อรหตฺตํ ปตฺโต พหูนํ ธมฺมวินยํ วาเจสิ ฯ

เตน โข ปน สมเยน พินฺทุสารสฺส เอกสตํ ปุตฺตา อเหสุํ ฯ เต สพฺเพ อโสโก อตฺตนา สทฺธึ เอกมาติกํ ติสฺสกุมารํ ฐเปตฺวา ฆาเตสิ ฯ ฆาเตนฺโต จตฺตาริ วสฺสานิ อนภิสิตฺโต ว รชฺชํ กาเรตฺวา จตุนฺนํ วสฺสานํ อจฺจเยน ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานโต ทฺวินฺนํ วสฺสสตานํ อุปริ อฏฺฐารสเม วสฺเส สกลชมฺพุทีเป เอกรชฺชาภิเสกํ ปาปุณิ ฯ อภิเสกานุภาเวน จสฺส อิมา ราชิทฺธิโย อาคตา ฯ มหาปฐวิยา เหฏฺฐา โยชนปฺปมาเณ อาณา ปวตฺตติ ตถา อุปริ อากาเส ฯ อโนตตฺตทหโต อฏฺฐหิ กาเชหิ โสฬส ปานียฆเฏ ทิวเส ทิวเส เทวตา อาหรนฺติ ยโต สาสเน อุปฺปนฺนสทฺโธ หุตฺวา อฏฺฐ ฆเฏ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อทาสิ ฯ เทฺว ฆเฏ สฏฺฐิมตฺตานํ ติปิฏกธรานํ ภิกฺขูนํ ฯ เทฺว ฆเฏ อคฺคมเหสิยา อสนฺธิมิตฺตาย ฯ เทฺว ฆเฏ โสฬสนฺนํ นาฏกิตฺถีสหสฺสานํ ฯ เทฺว ฆเฏ อตฺตนา ปริภุญฺชิ ฯ เทวตาเอว หิมวนฺเต นาคลตาทนฺต-กฏฺฐนฺนาม อตฺถิ สินิทฺธํ มุทุกํ รสวนฺตํ ตํ ทิวเส ทิวเส อาหรนฺติ เยน รญฺโญ จ มเหสิยา จ โสฬสนฺนญฺจ นาฏกิตฺถีสหสฺสานํ สฏฺฐิมตฺตานญฺจ ภิกฺขุสหสฺสานํ เทวสิกํ ทนฺตโปณกิจฺจํ นิปฺปชฺชติ ฯ เทวสิกเมว จสฺส เทวตา อคทามลกํ อคทหรีตกํ สุวณฺณวณฺณญฺจ

คนฺธรสสมฺปนฺนํ อมฺพปกฺกํ อาหรนฺติ ฯ ตถา ฉนฺทนฺตทหโต ปญฺจวณฺณํ นิวาสนปารุปนํ ปีตกวณฺณํ หตฺถปุญฺฉนปฏกํ ทิพฺพญฺจ ปานกํ อาหรนฺติ ฯ เทวสิกเมว ปนสฺส สีสนหานคนฺธํ อนุเลปน-คนฺธํ ปารุปนตฺถาย อสุตฺตมยิกํ สุมนปุปฺผปฏํ มหารหญฺจ อญฺชนํ นาคภวนโต นาคราชาโน อาหรนฺติ ฯ ฉทฺทนฺตทเหว อุฏฺฐิตสฺส สาลิโน นว วาหสหสฺสานิ ทิวเส ทิวเส สุวกา อาหรนฺติ ฯ มูสิกา นิตฺถุสกเณ กโรนฺติ ฯ เอโกปิ ขณฺฑตณฺฑุโล น โหติ ฯ รญฺโญ สพฺพฏฺฐาเนสุ อยเมว ตณฺฑุโล ปริโภคํ คจฺฉติ ฯ มธุมกฺขิกา มธุํ กโรนฺติ ฯ กมฺมารสาลาสุ อจฺฉา กูฏํ ปหรนฺติ ฯ กรวิกสกุณา อาคนฺตฺวา มธุรสฺสรํ วิกูชนฺตา รญฺโญ พลิกมฺมํ กโรนฺติ ฯ

อิมาหิ อิทฺธีหิ สมนฺนาคโต ราชา เอกทิวสํ สุวณฺณ-สงฺขลิกพนฺธนํ เปเสตฺวา จตุนฺนํ พุทฺธานํ อธิคตรูปทสฺสนํ กปฺปายุกํ กาฬนาคราชานํ อานยิตฺวา เสตจฺฉตฺตสฺส เหฏฺฐา มหารเห ปลฺลงฺเก นิสีทาเปตฺวา อเนกสตวณฺเณหิ ชลชถลชปุปฺเผหิ จ สุวณฺณปุปฺเผหิ จ ปูชํ กตฺวา สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิเตหิ จ โสฬสนาฏกิตฺถีสหสฺเสหิ สมนฺตโต ปริกฺขิปิตฺวา อนนฺตญาณสฺส ตาว เม สทฺธมฺมวรจกฺกปฺ-ปวตฺติโน สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส รูปํ อิเมสํ อกฺขีนํ อาปาถํ กโรหีติ วตฺวา เตน นิมฺมิตํ สกลสรีรวิปฺปกิณฺณปุญฺญปฺปภาวนิพฺพตฺตา-สีตฺยานุพฺยญฺชนปฏิมณฺฑิตทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณสสฺสิริกตาย วิกสิต-กมลุปฺปลปุณฺฑรีกปฏิมณฺฑิตมิว สลิลตลํ ตาราคณรํสิชาลวิสร

วิปฺผุริตโสภาสมุชฺชลิตมิว คคณตลํ นีลปีตโลหิตาทิเภทวิจิตฺร-
วณฺณรํสิวินทฺธพฺยามปฺปภาปริกฺเขปวิลาสิตาย สชฺฌปฺปภานุราค-
อินฺทธนุวิชฺชุลตาปริกฺขิตฺตมิว กนกคิริสิขรํ นานาวิราควิมลเกตุมาลา-
สมุชฺชลิตจารุมตฺถกโสภํ นยนรสายนมิว พฺรหฺมเทวมนุชนาคยกฺข-
คณานํ พุทฺธรูปํ ปสฺสนฺโต สตฺต ทิวสานิ อกฺขิปูชํ นาม อกาสิ ฯ
ราชา กิร อภิเสกํ ปาปุณิตฺวา ตีณิเยว สํวจฺฉรานิ พาหิรปาสณฺฑํ
ปริคฺคณฺหิ ฯ จตุตฺเถ สํวจฺฉเร พุทฺธสาสเน ปสีทิ ฯ ตสฺส กิร
ปิตา พินฺทุสาโร พฺราหฺมณภตฺโต อโหสิ ฯ โส พฺราหฺมณานญฺจ
พฺราหฺมณชาติยปาสณฺฑานญฺจ ปณฺฑรงฺคปริพฺพาชกาทีนํ สฏฺฐิสหสฺส-
มตฺตานํ นิจฺจภตฺตํ ปฏฺฐเปติ ฯ อโสโกปิ ปิตรา ปวตฺติตํ ทานํ
อตฺตโน อนฺเตปุเร ตเถว ททมาโน เอกทิวสํ สีหปญฺชเร
ฐิโต เต อุปสมปริพาหิเรน อาจาเรน ภุญฺชมาเน อสํยตินฺทฺริเย
อวินีตอิริยาปเถ ทิสฺวา จินฺเตสิ อีทิสํ ทานํ อุปปริกฺขิตฺวา
ยุตฺตฏฺฐาเน ทาตุํ วฏฺฏตีติ เอวํ จินฺเตตฺวา อมจฺเจ อาห
คจฺฉถ ภเณ อตฺตโน อตฺตโน สาธุสมฺมเต สมณพฺราหฺมเณ
อนฺเตปุรํ อติหรถ ทานํ ทสฺสามาติ ฯ อมจฺจา สาธุ เทวาติ
รญฺโญ ปฏิสฺสุณิตฺวา เต เต ปณฺฑรงฺคปริพฺพาชกาชีวกนิคฺคณฺฐาทโย
อาเนตฺวา อิเม มหาราช อมฺหากํ อรหนฺโตติ อาหํสุ ฯ อถ
ราชา อนฺเตปุเร อุจฺจาวจานิ อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา อาคจฺฉนฺตูติ
วตฺวา อาคตาคเต อาห อตฺตโน อตฺตโน ปฏิรูเป อาสเน
นิสีทถาติ ฯ เตสุ เอกจฺเจ ภทฺทปีฐเกสุ เอกจฺเจ ผลกปีฐเกสุ

นิสีทึสุ ฯ ตํ ทิสฺวา ราชา นตฺถิ เตสํ อนฺโตสาโรติ ญตฺวา เตสํ อนุรูปํ ขาทนียํ โภชนียํ ทตฺวา อุยฺโยเชสิ ฯ เอวํ คจฺฉนฺเต กาเล เอกทิวสํ สีหปญฺชเร ฐิโต อทฺทส นิโคฺรธสามเณรํ ราชงฺคเณน คจฺฉนฺตํ ทนฺตํ คุตฺตํ สนฺตินฺทฺริยํ อิริยาปถสมฺปนฺนํ ฯ

โก ปนายํ นิโคฺรโธ นาม ฯ พินฺทุสารรญฺโญ เชฏฺฐปุตฺตสฺส สุมนราชกุมารสฺส ปุตฺโต ฯ ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา ฯ พินฺทุสาร-รญฺโญ กิร ทุพฺพลกาเลเยว อโสกกุมาโร อตฺตนา ลทฺธํ อุชฺเชนีรชฺชํ ปหาย อาคนฺตฺวา สพฺพํ นครํ อตฺตโน หตฺถคตํ กตฺวา สุมนํ ราชกุมารํ อคฺคเหสิ ฯ ตํ ทิวสเมว สุมนสฺส ราชกุมารสฺส สุมนา นาม เทวี ปริปุณฺณคพฺภา อโหสิ ฯ สา อญฺญาตกเวเสน นิกฺขมิตฺวา อวิทูเร อญฺญตรํ จณฺฑาลคามํ สนฺธาย คจฺฉนฺตี เชฏฺฐกจณฺฑาลสฺส เคหโต อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ นิโคฺรธรุกฺเข อธิวตฺถาย เทวตาย อิโต เอหิ สุมเนติ วทนฺติยา สทฺทํ สุตฺวา ตสฺสา สมีปํ คตา ฯ เทวตา อตฺตโน อานุภาเวน เอกํ สาลํ นิมฺมินิตฺวา เอตฺถ วสาหีติ อทาสิ ฯ สา ตํ สาลํ ปาวิสิ ฯ คตทิวเสเยว ปุตฺตํ วิชายิ ฯ สา ตสฺส นิโคฺรธเทวตาย ปริคฺคหิตตฺตา นิโคฺรโธเตฺวว นามํ อกาสิ ฯ เชฏฺฐจณฺฑาโล ทิฏฺฐทิวสโต ปฏฺฐาย ตํ อตฺตโน สามิธีตรํ วิย มญฺญมาโน นิพทฺธวตฺตํ ปฏฺฐเปสิ ฯ ราชธีตา ตตฺถ สตฺต วสฺสานิ วสิ ฯ นิโคฺรธกุมาโรปิ สตฺตวสฺสิโก ชาโต ฯ ตทา มหาวรุณตฺเถโร นาม เอโก อรหา ทารกสฺส เหตุสมฺปทํ ทิสฺวา วิจารมาโน

สตฺตวสฺสิโกทานิ ทารโก กาโล นํ ปพฺพาเชตุนฺติ จินฺเตตฺวา ราชธีตาย อาโรจาเปตฺวา นิโครฺธกุมารํ ปพฺพาเชสิ ฯ กุมาโร ขุรคฺเคเยว อรหตฺตํ ปาปุณิ ฯ โส เอกทิวสํ ปาโตว สรีรํ ปฏิชคฺคิตฺวา อาจริยูปชฺฌายวตฺตํ กตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย มาตุ อุปาสิกาย เคหทฺวารํ คจฺฉามีติ นิกฺขมิ ฯ มาตุ นิวาสฏฺฐานญฺจสฺส ทกฺขิณทฺวาเรน นครํ ปวิสิตฺวา นครมชฺเฌน คนฺตฺวา ปาจีนทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา คนฺตพฺพํ โหติ ฯ เตน จ สมเยน อโสโก ธมฺมราชา ปาจีนทิสาภิมุโข สีหปญฺชเร จงฺกมติ ฯ ตํขณํเยว นิโครฺโธ ราชงฺคณํ สมฺปาปุณิ สนฺตินฺทฺริโย สนฺตมานโส ยุคมตฺตํ[1] เปกฺขมาโน ฯ เตน วุตฺตํ เอกทิวสํ สีหปญฺชเร ฐิโต อทฺทส นิโครฺธสามเณรํ ราชงฺคเณน คจฺฉนฺตํ ทนฺตํ คุตฺตํ สนฺตินฺทฺริยํ อิริยาปถสมฺปนฺนนฺติ ฯ

ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ อยํ ชโน สพฺโพปิ วิกฺขิตฺตจิตฺโต ภนฺตมิคปฏิภาโค อยํ ปน ทารโก อวิกฺขิตฺตจิตฺโต อติวิยสฺส อาโลกิตํ วิโลกิตํ สมฺมิญฺชิตํ ปสารณญฺจ[2] โสภติ อทฺธา เอตสฺส อพฺภนฺตเร โลกุตฺตรธมฺโม ภวิสฺสตีติ ฯ รญฺโญ สห ทสฺสเนเนว สามเณเร จิตฺตํ ปสีทิ เปมํ สณฺฐหิ ฯ กสฺมา ฯ ปุพฺเพปิ กิร ปุญฺญกรณกาเล เอส รญฺโญ เชฏฺฐภาตา วาณิชโก อโหสิ ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ[3]

๑. โปราณโปตฺถเกปิ อีทิสเมว ทิสฺสติ ฯ ยุคมตฺตนฺติ ปน ยุตฺตตรํ สพฺพตฺถ ตเถว ทิสฺสมานตฺตา ฯ ๒. ปสาริตญฺจ ฯ ๓. ขุ. ชา. ๒๗/๙๑. ตทฏฺฐกถา ๓/๓๑๓.

ปุพฺเพว สนฺนิวาเสน ปจฺจุปฺปนฺนหิเตน วา
เอวนฺตํ ชายเต เปมํ อุปฺปลํว ยโถทเกติ ฯ

อถ ราชา สญฺชาตเปโม สมฺพหุมาโน เอตํ สามเณรํ ปกฺโกสถาติ อมจฺเจ เปเสสิ ฯ เต อติจิรายนฺตีติ ปุน เทฺว ตโย เปเสสิ ตุริตํ อาคจฺฉตูติ ฯ สามเณโร อตฺตโน ปกติยาเอว อคมาสิ ฯ ราชา ปฏิรูปมาสนํ ญตฺวา นิสีทถาติ อาห ฯ โส อิโตจิโต จ วิโลเกตฺวา นตฺถิทานิ อญฺเญ ภิกฺขูติ สมุสฺสิตเสตจฺฉตฺตํ ราช-ปลฺลงฺกํ อุปสงฺกมิตฺวา ปตฺตคฺคหณตฺถาย รญฺโญ อาการํ ทสฺเสสิ ฯ ราชา ตํ ปลฺลงฺกสมีปํ อุปคจฺฉนฺตํเยว ทิสฺวา จินฺเตสิ อชฺเชว ทานิ อยํ สามเณโร อิมสฺส เคหสฺส สามิโก ภวิสฺสตีติ ฯ สามเณโร รญฺโญ หตฺเถ ปตฺตํ ทตฺวา ปลฺลงฺกํ อภิรุหิตฺวา นิสีทิ ฯ ราชา อตฺตโน อตฺถาย สมฺปาทิตํ สพฺพํ ยาคุขชฺชกภตฺตวิกตึ อุปนาเมสิ ฯ สามเณโร อตฺตโน ยาปนียมตฺตกเมว สมฺปฏิจฺฉิ ฯ ภตฺตกิจฺจาวสาเน ราชา อาห สตฺถารา ตุมฺหากํ ทินฺนํ โอวาทํ ชานาถาติ ฯ ชานามิ มหาราช เอกเทเสนาติ ฯ ตาต มยฺหมฺปิ นํ กเถหีติ ฯ สาธุ มหาราชาติ รญฺโญ อนุรูปํ ธมฺมปเท อปฺปมาท-วคฺคํ อนุโมทนตฺถาย อภาสิ ฯ ราชา

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทนฺติ

สุตฺวาว อญฺญาตํ ตาต ปริโยสาเปหีติ อาห ฯ อนุโมทนาวสาเน จ อฏฺฐ เต ตาต ธุวภตฺตานิ ทมฺมีติ อาห ฯ สามเณโร อาห เอตานิ อหํ อุปชฺฌายสฺส ทมฺมิ มหาราชาติ ฯ โก อยํ ตาต อุปชฺฌาโย นามาติ ฯ วชฺชาวชฺชํ ทิสฺวา โจเทตา สาเรตา

จ มหาราชาติ ฯ อญฺญานิปิ เต ตาต อฏฺฐ ทมฺมีติ ฯ เอตานิ อาจริยสฺส ทมฺมิ มหาราชาติ ฯ โก อยํ ตาต อาจริโย นามาติ ฯ อิมสฺมึ สาสเน สิกฺขิตพฺพธมฺเมสุ ปติฏฺฐาเปตา มหาราชาติ ฯ สาธุ ตาต อญฺญานิปิ เต อฏฺฐ ทมฺมีติ ฯ เอตานิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทมฺมิ มหาราชาติ ฯ โก อยํ ตาต ภิกฺขุสงฺโฆ นามาติ ฯ ยํ นิสฺสาย มหาราช อมฺหากํ อาจริยูปชฺฌายานญฺจ มมญฺจ ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จาติ ฯ ราชา ภิยฺโยโส มตฺตาย ตุฏฺฐจิตฺโต อาห อญฺญานิปิ เต ตาต อฏฺฐ ทมฺมีติ ฯ สามเณโร สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ปุนทิวเส ทฺวตฺตึส ภิกฺขู คเหตฺวา ราชนฺเตปุรํ ปวิสิตฺวา ภตฺตกิจฺจํ อกาสิ ฯ ราชา อญฺเญปิ ทฺวตฺตึส ภิกฺขู ตุมฺเหหิ สทฺธึ เสฺว ภิกฺขํ คณฺหนฺตูติ เอเตเนว อุปาเยน ทิวเส ทิวเส วฑฺฒาเปนฺโต สฏฺฐิสหสฺสานํ พฺราหฺมณปริพฺพาชกาทีนํ ภตฺตํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา อนฺโตนิเวสเน สฏฺฐิสหสฺสานํ ภิกฺขูนํ นิจฺจภตฺตํ ปฏฺฐเปสิ นิโคฺรธตฺเถรคเตเนว ปสาเทน ฯ นิโคฺรธตฺเถโรปิ ราชานํ สปริสํ ตีสุ สรเณสุ ปญฺจสุ จ สีเลสุ ปติฏฺฐาเปตฺวา พุทฺธสาสเน โปถุชฺชนิเกน ปสาเทน อจลปฺปสาทํ กตฺวา ปติฏฺฐาเปสิ ฯ ปุน ราชา อโสการามํ นาม มหาวิหารํ การาเปตฺวา สฏฺฐิสหสฺสานํ ภิกฺขูนํ ภตฺตํ ปฏฺฐเปสิ ฯ สกลชมฺพุทีเป จ จตุราสีติยา นครสหสฺเสสุ จตุราสีติ วิหารสหสฺสานิ การาเปสิ จตุราสีติสหสฺสเจติยปฏิมณฺฑิตานิ ธมฺเมเนว โน อธมฺเมน ฯ

เอกทิวสํ กิร ราชา อโสการาเม มหาทานํ ทตฺวา สฏฺฐ-

สหสฺสสงฺขยสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มชฺเฌ นิสชฺช สงฺฆํ จตูหิ ปจฺจเยหิ ปวาเรตฺวา อิมํ ปญฺหํ ปุจฺฉิ ภนฺเต ภควตา เทสิตธมฺโม นาม กิตฺตโก โหตีติ ฯ องฺคโต มหาราช นวงฺคานิ ขนฺธโต จตุราสีติ-ธมฺมกฺขนฺธสหสฺสานีติ ฯ ราชา ธมฺเม ปสีทิตฺวา เอเกกํ ธมฺมกฺขนฺธํ เอเกกวิหาเรน ปูเชสฺสามีติ เอกทิวสเมว ฉนฺนวุติโกฏิธนํ วิสชฺเชตฺวา อมจฺเจ อาณาเปสิ เอถ ภเณ เอกเมกสฺมึ นคเร เอกเมกํ วิหารํ การาเปนฺตา จตุราสีติยา นครสหสฺเสสุ จตุราสีติ-วิหารสหสฺสานิ การาเปถาติ สยญฺจ อโสการาเม อโสกมหาวิหารตฺถาย กมฺมํ ปฏฺฐเปสิ ฯ สงฺโฆ อินฺทคุตฺตตฺเถรนฺนาม มหิทฺธิยํ มหานุภาวํ ขีณาสวํ นวกมฺมาธิฏฺฐายกํ อทาสิ ฯ เถโร ยํยํ น นิฏฺฐาติ ตํ ตํ อตฺตโน อานุภาเวน นิฏฺฐาเปสิ ฯ เอวมฺปิ ตีหิ สํวจฺฉเรหิ วิหารกมฺมํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ

เอกทิวสเมว สพฺพนคเรหิ ปณฺณานิ อาคมึสุ ฯ อมจฺจา รญฺโญ อาโรเจสุํ นิฏฺฐิตานิ เทว จตุราสีติวิหารสหสฺสานีติ ฯ ราชา นคเร เภริญฺจาราเปสิ อิโต สตฺตนฺนํ ทิวสานํ อจฺจเยน วิหารมโห ภวิสฺสติ สพฺเพ อฏฺฐ สีลงฺคานิ สมาทิยิตฺวา อนฺโตนคเร พหินคเร จ วิหารมหํ ปฏิยาเทนฺตูติ ฯ ตโต สตฺตนฺนํ ทิวสานํ อจฺจเยน สพฺพาลงฺการวิภูสิตาย อเนกสตสหสฺสสงฺขาย จตุรงฺคินิยา เสนาย ปริวุโต ราชา เทวโลเก อมรวติยา ราชธานิยา สิริโต อธิกตรสสฺสิริกํ วิย นครํ กาตุกาเมน อุสฺสาหชาเตน มหาชเนน อลงฺกตปฏิยตฺตํ นครํ อนุวิจรนฺโต วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขุสงฺฆสฺส มชฺเฌ

ิอฏฺฐาสิ ฯ ตสฺมิญฺจ ขเณ สนฺนิปติตา อสีติ ภิกฺขุโกฏิโย อเหสุํ ฯ ภิกฺขุนีนญฺจ ปน ฉนฺนวุติสตสหสฺสานิ ฯ ตตฺถ ขีณาสวภิกฺขูเยว สตสหสฺสสงฺขา อเหสุํ ฯ เตสํ เอตทโหสิ สเจ ราชา อตฺตโน อธิการํ อนวเสสํ ปสฺเสยฺย อติวิย พุทฺธสาสเน ปสีเทยฺยาติ ตโต โลกวิวรณํ นาม ปาฏิหาริยํ อกํสุ ฯ ราชา อโสการาเม ฐิโต ว จตุทฺทิสา อนุวิโลเกนฺโต สมนฺตโต สมุทฺทปริยนฺตํ ชมฺพุทีปํ ปสฺสติ จตุราสีติญฺจ วิหารสหสฺสานิ อุฬาราย วิหารมหปูชาย วิโรจมานานิ ฯ โส ตํ วิภูตึ ปสฺสมาโน อุฬาเรน ปีติปามุชฺเชน สมนฺนาคโต อตฺถิ ปน อญฺญสฺสปิ กสฺสจิ เอวรูปํ ปีติปามุชฺชํ อุปฺปนฺนปุพฺพนฺติ จินฺเตนฺโต ภิกฺขุสงฺฆํ ปุจฺฉิ ภนฺเต อมฺหากํ โลกนาถสฺส ทสพลสฺส สาสเน โก มหาปริจฺจาคํ ปริจฺจชิ กสฺส ปริจฺจาโค มหนฺโตติ ฯ ภิกฺขุ-สงฺโฆ โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถรสฺส ภารํ อกาสิ ฯ เถโร อาห มหาราช ทสพลสฺส สาสเน ปจฺจยทายโก นาม ตยา สทิโส ธรมาเนปิ ตถาคเต น โกจิ อโหสิ ตเวว ปริจฺจาโค มหาติ ฯ ราชา เถรสฺส วจนํ สุตฺวา อุฬาเรน ปีติปามุชฺเชน นิรนฺตรํ ผุฏฺฐสรีโร หุตฺวา จินฺเตสิ นตฺถิ กิร มยา สทิโส ปจฺจยทายโก มยฺหํ กิร ปริจฺจาโค มหา อหํ กิร เทยฺยธมฺเมน สาสนํ ปคฺคณฺหามิ กึ ปนาหํ เอวํ สติ สาสนสฺส ทายาโท โหมิ น โหมีติ ฯ ตโต ภิกฺขุสงฺฆํ ปุจฺฉิ ภวามิ นุ โข อหํ ภนฺเต สาสนสฺส ทายาโทติ ฯ ตโต โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถโร รญฺโญ อิทํ วจนํ สุตฺวา ราชปุตฺตสฺส มหินฺทสฺส อุปนิสฺสยสมฺปตฺตึ สมฺปสฺสมาโน สเจ อยํ ราชกุมาโร

ปพฺพชิสฺสติ สาสนสฺส อติวิย วุฑฺฒิ ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา ราชานํ เอตทโวจ น โข มหาราช เอตฺตาวตา สาสนสฺส ทายาโท โหติ อปิจ โข ปจฺจยทายโกติ วา อุปฏฺฐาโกติ วา สงฺขฺยํ คจฺฉติ โยปิ หิ มหาราช ปฐวิโต ยาวพฺรหฺมโลกปริมาณํ ปจฺจยราสึ ทเทยฺย โสปิ สาสเน ทายาโทติ สงฺขฺยํ น คจฺฉตีติ ฯ อถ กถญฺจรหิ ภนฺเต สาสนสฺส ทายาโท โหตีติ ฯ โย หิ โกจิ มหาราช อฑฺโฒ วา ทลิทฺโท วา อตฺตโน โอรสํ ปุตฺตํ ปพฺพาเชติ อยํ วุจฺจติ มหาราช ทายาโท สาสนสฺสาติ ฯ เอวํ วุตฺเต อโสโก ธมฺมราชา อหํ กิร เอวรูปํ ปริจฺจาคํ กตฺวาปิ เนว สาสนสฺส ทายาทภาวํ ปตฺโตติ สาสเน ทายาทภาวํ ปฏฺฐยมาโน อิโตจิโตจ วิโลเกตฺวา อทฺทส มหินฺทํ กุมารํ อวิทูเร ฐิตํ ฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ กิญฺจาปิ อหํ อิมํ กุมารํ ติสฺสกุมารสฺส ปพฺพชิตกาลโต ปภูติ อุปรชฺเช ฐเปตุกาโม อถโข อุปรชฺชโตปิ ปพฺพชฺชา ว อุตฺตมาติ ฯ ตโต กุมารํ อาห สกฺกสิ ตฺวํ ตาต ปพฺพชิตุนฺติ ฯ กุมาโร ปกติยาปิ ติสฺสกุมารสฺส ปพฺพชิตกาลโต ปภูติ ปพฺพชิตุ-กาโมว รญฺโญ วจนํ สุตฺวา อติวิย ปามุชฺชชาโต หุตฺวา อาห ปพฺพชามิ เทว มํ ปพฺพาเชตฺวา ตุมฺเห สาสเน ทายาทา โหถาติ ฯ เตน จ สมเยน ราชธีตา สงฺฆมิตฺตาปิ ตสฺมึเยว ฐาเน ฐิตา โหติ ฯ ตสฺสาว สามิโก อคฺคิพฺรหฺมา นาม กุมาโร อุปราเชน ติสฺสกุมาเรน สทฺธึ ปพฺพชิโต โหติ ฯ ราชา ตํ ทิสฺวา อาห ตฺวมฺปิ อมฺม ปพฺพชิตุํ สกฺกสีติ ฯ สาธุตาต สกฺโกมีติ ฯ ราชา

ปุตฺตานํ มนํ ลภิตฺวา ปหฏฺฐจิตฺโต ภิกฺขุสงฺฆํ เอตทโวจ ภนฺเต อิเม ทารเก ปพฺพาเชตฺวา มํ สาสเน ทายาทํ กโรถาติ ฯ สงฺโฆ รญฺโญ วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา กุมารํ โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถเรน อุปชฺฌาเยน มหาเทวตฺเถเรน จ อาจริเยน ปพฺพชาเปสิ๑ มชฺฌนฺติกตฺเถเรน อาจริเยน อุปสมฺปาเทสิ ฯ ตทา กิร กุมาโร ปริปุณฺณวีสติวสฺโส โหติ ฯ โส ตสฺมึเยว อุปสมฺปทมณฺฑเล สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิ ฯ สงฺฆมิตฺตายปิ ราชธีตาย อาจริยา อายุปาลิตฺเถรี นาม อุปชฺฌายา ปน ธมฺมปาลิตฺเถรี นาม อโหสิ ฯ ตทา กิร สงฺฆมิตฺตา อฏฺฐารสวสฺสา โหติ ฯ ตํ ปพฺพชิตมตฺตํ ตสฺมึเยว สีมามณฺฑเล สิกฺขาย ปติฏฺฐเปสุํ ฯ อุภินฺนํ ปพฺพชิตกาเล ราชา ฉวสฺสาภิเสโก โหติ ฯ อถ มหินฺทตฺเถโร อุปสมฺปนฺนกาลโต ปภูติ อตฺตโน อุปชฺฌายสฺเสว สนฺติเก ธมฺมญฺจ วินยญฺจ ปริยาปุณนฺโต เทฺวปิ สงฺคีติโย อารุฬฺหํ ติปิฏกสงฺคหิตํ สาฏฺฐกถํ สพฺพํ เถรวาทํ ติณฺณํ วสฺสานํ อพฺภนฺตเร อุคฺคเหตฺวา อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส อนฺเตวาสิกานํ สหสฺสมตฺตานํ ภิกฺขูนํ ปาโมกฺโข อโหสิ ฯ ตทา อโสโก ธมฺมราชา นววสฺสาภิเสโก โหติ ฯ

รญฺโญ ปน อฏฺฐวสฺสาภิเสกกาเลเยว โกนฺตปุตฺตติสฺสตฺเถโร พฺยาธิปฏิกมฺมตฺถํ ภิกฺขาจารวตฺเตน อาหิณฺฑิตฺวา ปสตมตฺตํ สปฺปึ อลภิตฺวา พฺยาธิพเลน ปริกฺขีณายุสงฺขาโร ภิกฺขุสงฺฆํ อปฺปมาเทน โอวทิตฺวา อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสีทิตฺวา เตโชธาตุํ สมาปชฺชิตฺวา

๑. ปพฺพาเชสิ ฯ

ปรินิพฺพายิ ฯ ราชา ตํ ปวุตฺตึ สุตฺวา เถรสฺส สกฺการํ กตฺวา มยิ นาม รชฺชํ กาเรนฺเต เอวํ ภิกฺขูนํ ปจฺจยา ทุลฺลภาติ นครสฺส จตูสุ ทฺวาเรสุ โปกฺขรณิโย กาเรตฺวา เภสชฺชสฺส ปูราเปตฺวา ทาเปสิ ฯ เตน กิร สมเยน ปาฏลิปุตฺตสฺส จตูสุ ทฺวาเรสุ จตฺตาริ สตสหสฺสานิ สภายํ สตสหสฺสนฺติ ทิวเส ทิวเส ปญฺจ สตสหสฺสานิ รญฺโญ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตโต ราชา นิโคฺรธตฺเถรสฺส เทวสิกํ สตสหสฺสํ วิสชฺเชสิ ฯ พุทฺธสฺส เจติเย คนฺธมาลาทีหิ ปูชนตฺถาย สตสหสฺสํ ธมฺมสฺส สตสหสฺสํ ฯ ตํ ธมฺมธรานํ พหุสฺสุตานํ จตุปฺปจฺจยตฺถาย อุปนียติ ฯ สงฺฆสฺส สตสหสฺสํ ฯ จตูสุ ทฺวาเรสุ เภสชฺชตฺถํ สตสหสฺสํ ฯ เอวํ สาสเน อุฬาโร ลาภสกฺกาโร นิพฺพตฺติ ฯ ติตฺถิยา ปริหีนลาภสกฺการา อนฺตมโส ฆาสจฺฉาทนมตฺตมฺปิ อลภนฺตา ลาภสกฺการํ ปฏฺฐยมานา สาสเน ปพฺพชิตฺวา สกานิ สกานิ ทิฏฺฐิคตานิ อยํ ธมฺโม อยํ วินโยติ ทีเปนฺติ ฯ ปพฺพชฺชํ อลภมานาปิ สยเมว มุณฺเฑตฺวา กาสายานิ อจฺฉาเทตฺวา วิหาเรสุ วิจรนฺตา อุโปสถมฺปิ ปวารณมฺปิ สงฺฆกมฺมมฺปิ คณกมฺมมฺปิ ปวิสนฺติ ฯ ภิกฺขู เตหิ สทฺธึ อุโปสถํ น กโรนฺติ ฯ ตทา โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถโร อุปฺปนฺนํทานิ อธิกรณํ ตํ นจิรสฺเสว กกฺขฬํ ภวิสฺสติ น โข ปเนตํ สกฺกา อิเมสํ มชฺเฌ วสนฺเตน วูปสเมตุนฺติ มหินฺทตฺเถรสฺส คณํ นิยฺยาเทตฺวา อตฺตนา ผาสุกวิหาเรน วิหริตุกาโม อโธคงฺคํ ปพฺพตํ อคมาสิ ฯ เตปิ โข ติตฺถิยา ภิกฺขุสงฺเฆน ธมฺเมน วินเยน สตฺถุ สาสเนน นิคฺคยฺหมานาปิ ธมฺมวินยานุโลมาย

ปฏิปตฺติยา อสณฺฐหนฺตา อเนกรูปํ สาสนสฺส อพฺพุทญฺจ มลญฺจ กณฺฏกญฺจ สมุฏฺฐาเปสุํ ฯ เกจิ อคฺคึ ปริจรนฺติ ฯ เกจิ ปญฺจาตเป ตปฺปนฺติ ฯ เกจิ อาทิจฺจํ อนุปริวตฺตนฺติ ฯ เกจิ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ โว ภินฺทิสฺสามาติ[๑] ปคฺคณฺหึสุ ฯ ตทา ภิกฺขุสงฺโฆ น เตหิ สทฺธึ อุโปสถํ วา ปวารณํ วา อกาสิ ฯ อโสการาเม สตฺต วสฺสานิ อุโปสโถ อุปจฺฉิชฺชิ ฯ รญฺโญปิ เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ ฯ ราชา เอกํ อมจฺจํ อาณาเปติ วิหารํ คนฺตฺวา อธิกรณํ วูปสเมตฺวา อุโปสถํ การาเปหีติ ฯ อมจฺโจ ราชานํ ปฏิปุจฺฉิตุํ อวิสหนฺโต อญฺเญ อมจฺเจ อุปสงฺกมิตฺวา อาห ราชา มํ วิหารํ คนฺตฺวา อธิกรณํ วูปสเมตฺวา อุโปสถํ กโรหีติ ปหิณิ กถนฺนุโข อธิกรณํ วูปสมฺมตีติ ฯ เต อาหํสุ มยํ เอวํ สลฺลกฺเขม ยถา นาม ปจฺจนฺตํ วูปสเมนฺตา โจเร ฆาเตนฺติ เอวเมว เย อุโปสถํ น กโรนฺติ เต มาราเปตุกาโม ราชา ภวิสฺสตีติ ฯ อถ โส อมจฺโจ วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา อาห อหํ รญฺญา อุโปสถํ การาเปหีติ เปสิโต กโรถ ทานิ ภนฺเต อุโปสถกมฺมนฺติ ฯ ภิกฺขู น มยํ ติตฺถิเยหิ สทฺธึ อุโปสถํ กโรมาติ อาหํสุ ฯ อมจฺโจ เถราสนโต ปฏฺฐาย อสินา สีสานิ ปาเตตุํ อารทฺโธ ฯ อทฺทสา โข ติสฺสตฺเถโร ตํ อมจฺจํ ตถา วิปฏิปนฺนํ ฯ

ติสฺสตฺเถโร นาม น โย โส รญฺโญ เอกมาติโก ภาตา ติสฺสกุมาโร นาม ฯ ตํ กิร ราชา ปตฺตาภิเสโก อุปรชฺเช ฐเปสิ ฯ โส เอกทิวสํ วนจรํ คโต อทฺทส มหนฺตํ มิคสงฺฆํ จิตฺตาย กีฬิกาย

๑. โวภินฺทิสฺสาม ฯ

กีฬนฺตํ ฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ อิเม ตาว ติณภกฺขา มิคา เอวํ
กีฬนฺติ อิเม ปน สมณา ราชกุเล ปณีตานิ โภชนานิ ภุญฺชิตฺวา
มุทุกาสุ เสยฺยาสุ สยมานา กึว มนาปํ กีฬิตํ น กีฬิสฺสนฺตีติ ฯ
โส ตโต อาคนฺตฺวา อิมํ อตฺตโน วิตกฺกํ รญฺโญ อาโรเจสิ ฯ
ราชา อฏฺฐาเน กุกฺกุจฺจายิตํ กุมาเรน หนฺท นํ เอวํ สญฺญา-
เปสฺสามีติ เอกทิวสํ เกนจิ การเณน กุทฺโธ วิย เอหิ สตฺต ทิวเส
รชฺชํ สมฺปฏิจฺฉ ตโต ตํ ฆาเตสฺสามีติ มรณภเยน ตชฺเชตฺวา
ตมตฺถํ สญฺญาเปสิ ฯ โส กิร กุมาโร สตฺตเม ทิวเส มํ
มาราเปสฺสตีติ น จิตฺตรูปํ นหายิ น ภุญฺชิ น สุปิ อติวิย ลูขสรีโร
อโหสิ ฯ ตโต นํ ราชา ปุจฺฉิ กิสฺส ตฺวํ เอวรูโป ชาโตติ ฯ
มรณภเยน เทวาติ ฯ อเร ตฺวํ นาม ปริจฺฉินฺนมรณํ สมฺปสฺสมาโน
วิสฺสตฺโถ น กีฬสิ ภิกฺขู อสฺสาสปฺปสฺสาสูปนิพทฺธํ มรณํ เปกฺขมานา
กถํ กีฬิสฺสนฺตีติ ฯ ตโต ปภูติ กุมาโร สาสเน ปสีทิ ฯ
โส ปุเนกทิวสํ มิควํ นิกฺขมิตฺวา อรญฺเญ อนุวิจรมาโน อทฺทส
โยนกมหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรํ อญฺญตเรน หตฺถินาเคน สาลสาขํ คเหตฺวา
วีชิยมานํ นิสินฺนํ ฯ ทิสฺวาน ปามุชฺชชาโต จินฺเตสิ กทา นุโข
อหมฺปิ อยํ มหาเถโร วิย ปพฺพเชยฺยํ สิยา นุโข โส ทิวโสติ ฯ
เถโร ตสฺส อชฺฌาสยํ วิทิตฺวา ตสฺส ปสฺสนฺตสฺเสว อากาเส
อุปฺปติตฺวา อโสการาเม โปกฺขรณิยา อุทกตเล ฐตฺวา จีวรญฺจ
อุตฺตราสงฺคญฺจ อากาเส ลคฺเคตฺวา นหายิตุํ อารทฺโธ ฯ กุมาโร
เถรสฺสานุภาวํ ทิสฺวา อติวิย ปสนฺโน อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามีติ

นิวตฺติตฺวา รญฺโญ อาโรเจสิ ปพฺพชิสฺสามหํ เทวาติ ฯ ราชา อเนกปฺปการํ ยาจิตฺวา ตํ นิวตฺเตตุํ อสกฺโกนฺโต อโสการามคมนียํ มคฺคํ อลงฺการาเปตฺวา กุมารํ ฉณเวสํ คาหาเปตฺวา อลงฺกตาย เสนาย ปริวาราเปตฺวา วิหารํ เนสิ ฯ ยุวราชา กิร ปพฺพชิสฺสตีติ สุตฺวา พหู ภิกฺขู ปตฺตจีวรานิ ปฏิยาเทสุํ ฯ กุมาโร ปธานฆรํ คนฺตฺวา มหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรสฺเสว สนฺติเก ปพฺพชิ สทฺธึ ปุริส-สตสหสฺเสน ฯ กุมารสฺส ปน อนุปพฺพชิตกานํ คณนปริจฺเฉโท นตฺถิ ฯ กุมาโร รญฺโญ จตุวสฺสาภิเสกกาเล ปพฺพชิโต ฯ อถ อญฺโญ รญฺโญ ภาคิเนยฺโย สงฺฆมิตฺตาย สามิโก อคฺคิพฺรหฺมา นาม กุมาโร อตฺถิ ฯ สงฺฆมิตฺตา ตสฺส เอกเมว ปุตฺตํ วิชายิ ฯ โสปิ ยุวราชา ปพฺพชิโตติ สุตฺวา ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา อหมฺปิ เทว ปพฺพชิสฺสามีติ ยาจิ ฯ ปพฺพช ตาตาติ จ รญฺญา อนุญฺญาโต ตํ ทิวสเมว ปพฺพชิ ฯ เอวํ อนุปพฺพชิโต อุฬารวิภเวน ขตฺติยชเนน รญฺโญ กนิฏฺฐภาตา ติสฺสตฺเถโรติ วิญฺเญยฺโย ฯ

โส ตํ อมจฺจํ ตถา วิปฏิปนฺนํ ทิสฺวา จินฺเตสิ น ราชา เถเร มาเรตุํ ปหิเณยฺย อทฺธา อิมสฺเสเวตํ อมจฺจสฺส ทุคฺคหิตํ ภวิสฺสตีติ คนฺตฺวา สยํ ตสฺส อาสนฺเน อาสเน นิสีทิ ฯ โส เถรํ สญฺชานิตฺวา สตฺถํ นิปาเตตุํ อวิสหนฺโต คนฺตฺวา รญฺโญ อาโรเจสิ อหํ เทว อุโปสถํ กาตุํ อนิจฺฉนฺตานํ เอตฺตกานนฺนาม ภิกฺขูนํ สีสานิ ปาเตสึ อถ อยฺยสฺส ติสฺสตฺเถรสฺส ปฏิปาฏิ สมฺปตฺตา กินฺติ กโรมีติ ฯ ราชา สุตฺวาว อเร กิมฺปน ตฺวํ

มยา ภิกฺขู ฆาเตตุํ เปสิโตติ ตาวเทว สรีเร อุปฺปนฺนทาโห หุตฺวา
วิหารํ คนฺตฺวา เถเร ภิกฺขู ปุจฺฉิ อยํ ภนฺเต อมจฺโจ มยา
อนาณตฺโตว เอวํ อกาสิ กสฺส นุโข อิมินา ปาเปน
ภวิตพฺพนฺติ ฯ เอกจฺเจ เถรา อยํ ตว วจเนน อกาสิ ตุยฺหเมตํ
ปาปนฺติ อาหํสุ ฯ เอกจฺเจ อุภินฺนมฺปิ โว เอตํ ปาปนฺติ
อาหํสุ ฯ เอกจฺเจ เอวมาหํสุ กึ ปน เต มหาราช อตฺถิ จิตฺตํ
อยํ คนฺตฺวา ภิกฺขู ฆาเตตูติ ฯ นตฺถิ ภนฺเต กุสลาธิปฺปาโย
อหํ เปเสสึ สมคฺโค ภิกฺขุสงฺโฆ อุโปสถํ กโรตูติ ฯ สเจ ตฺวํ
กุสลาธิปฺปาโย นตฺถิ ตุยฺหํ ปาปํ อมจฺจสฺเสเวตํ ปาปนฺติ ฯ
ราชา เทฺวฬฺหกชาโต อาห อตฺถิ นุโข ภนฺเต โกจิ ภิกฺขุ
มเมตํ เทฺวฬฺหกํ ฉินฺทิตฺวา สาสนํ ปคฺคเหตุํ สมตฺโถติ ฯ อตฺถิ
มหาราช โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถโร นาม โส เต อิมํ เทฺวฬฺหกํ
ฉินฺทิตฺวา สาสนํ ปคฺคณฺหิตุํ สมตฺโถติ ฯ ราชา ตทเหว จตฺตาโร
ธมฺมกถิเก เอเกกํ ภิกฺขุสหสฺสปริวารํ จตฺตาโร จ อมจฺเจ เอเกก-๑
ปุริสสหสฺสปริวารํ เถรํ คณฺหิตฺวา อาคจฺฉถาติ เปเสสิ ฯ เต
คนฺตฺวา ราชา ตุมฺเห ปกฺโกสตีติ อาหํสุ ฯ เถโร น อาคญฺฉิ ฯ
ทุติยมฺปิโข ราชา อฏฺฐ ธมฺมกถิเก อฏฺฐ จ อมจฺเจ สหสฺสสหสฺส-
ปริวาเรเยว เปเสสิ ราชา ภนฺเต ปกฺโกสตีติ วตฺวา คณฺหิตฺวา ว
อาคจฺฉถาติ ฯ เต ตเถว อาหํสุ ฯ ทุติยมฺปิโข เถโร
นาคญฺฉิ ฯ ราชา เถเร ปุจฺฉิ อหํ ภนฺเต ทฺวิกฺขตฺตุํ ปหิณึ
กสฺมา เถโร นาคจฺฉตีติ ฯ ราชา ปกฺโกสตีติ วุตฺตตฺตา มหาราช

๑. เอเกกํ ปุริสสหสฺสปริวารํ ฯ

นาคจฺฉติ เอวํ ปน วุตฺเต อาคจฺเฉยฺย สาสนํ ภนฺเต โอสีทติ อมฺหากํ สาสนํ ปคฺคณฺหณตฺถาย สหายกา โหถาติ ฯ อถ ราชา ตถา วตฺวา โสฬส ธมฺมกถิเก โสฬส จ อมจฺเจ สหสฺสสหสฺส-ปริวาเร เปเสสิ ฯ ภิกฺขู ปุน ปฏิปุจฺฉิ มหลฺลโก นุโข ภนฺเต เถโร ทหโร นุโขติ ฯ มหลฺลโก มหาราชาติ ฯ วยฺหํ วา สิวิกํ วา อภิรุหิสฺสติ ภนฺเตติ ฯ นาภิรุหิสฺสติ มหาราชาติ ฯ กุหึ ภนฺเต เถโร วสตีติ ฯ อุปริ คงฺคาย มหาราชาติ ฯ ราชา อาห เตนหิ ภเณ นาวาสงฺฆาฏํ พนฺธิตฺวา ตตฺเถว เถรํ นิสีทาเปตฺวา ทฺวีสุปิ ตีเรสุ อารกฺขํ สํวิธาย เถรํ อาเนถาติ ฯ ภิกฺขู จ อมจฺจา จ เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา รญฺโญ สาสนํ อาโรเจสุํ ฯ เถโร สุตฺวา ยํ โข อหํ มูลโต ปฏฺฐาย สาสนํ ปคฺคณฺหิสฺสามีติ ปพฺพชิโตมฺหิ อยํ ทานิ เม โส กาโล อนุปฺปตฺโตติ จมฺมขณฺฑํ คเหตฺวา อุฏฺฐหิ ฯ อถ เถโร เสฺว ปาฏลิปุตฺตํ สมฺปาปุณิสฺสตีติ รตฺติภาเค ราชา สุปินํ อทฺทส ฯ เอวรูโป สุปิโน อโหสิ สพฺพเสโต หตฺถินาโค อาคนฺตฺวา ราชานํ สีสโต ปฏฺฐาย ปรามสิตฺวา ทกฺขิณหตฺเถ อคฺคเหสิ ฯ ปุนทิวเส ราชา สุปินชฺฌายเก ปุจฺฉิ มยา เอวรูโป สุปิโน ทิฏฺโฐ กึ เม ภวิสฺสตีติ ฯ เอโก ตํ มหาราช สมณนาโค ทกฺขิณหตฺเถ คณฺหิสฺสตีติ ฯ อถ ราชา ตาวเทว เถโร อาคโตติ สุตฺวา คงฺคาตีรํ คนฺตฺวา นทึ โอตริตฺวา อพฺภุคฺคจฺฉนฺโต ชานุมตฺเต อุทเก เถรํ สมฺปาปุณิตฺวา เถรสฺส นาวาโต โอตรนฺตสฺส หตฺถํ อทาสิ ฯ เถโร ราชานํ

ทกฺขิณหตฺเถ อคฺคเหสิ ฯ ตํ ทิสฺวา อสิคฺคาหา เถรสฺส สีสมฺปาเตสฺสามาติ โกสโต อสึ อพฺพาหึสุ ฯ กสฺมา ฯ เอตํ กิร จาริตฺตํ ราชกุเลสุ โย ราชานํ หตฺเถ คณฺหาติ ตสฺส อสินา สีสมฺปาเตตพฺพนฺติ ฯ ราชา ฉายํเยว ทิสฺวา อาห ปุพฺเพปิ อหํ ภิกฺขูสุ วิรุทฺธการณา อสฺสาทํ น วินฺทามิ มาโข เถร วิรุชฺฌิตฺถาติ ฯ เถโร ปน กสฺมา ราชานํ หตฺเถ อคฺคเหสีติ ฯ ยสฺมา รญฺญา ปญฺหํ ปุจฺฉนตฺถาย ปกฺโกสาปิโต ตสฺมา อนฺเต-วาสิโก เม อยนฺติ อคฺคเหสิ ฯ ราชา เถรํ อตฺตโน อุยฺยานํ เนตฺวา พาหิรโต ติกฺขตฺตุํ ปริวาราเปตฺวา อารกฺขํ ฐเปตฺวา สยเมว เถรสฺส ปาเท โธวิตฺวา เตเลน มกฺเขตฺวา เถรสฺส สนฺติเก นิสีทิตฺวา ปฏิพโล นุโข เถโร มม กงฺขํ ฉินฺทิตฺวา อุปฺปนฺนํ อธิกรณํ วูปสเมตฺวา สาสนํ ปคฺคณฺหิตุนฺติ วีมํสนตฺถาย อหํ ภนฺเต เอกํ ปาฏิหาริยํ ทฏฺฐุกาโมติ อาห ฯ กตรํ ปาฏิหาริยํ ทฏฺฐุกาโมสิ มหาราชาติ ฯ ปจวีกมฺปนํ ทฏฺฐุกาโม ภนฺเตติ ฯ สกลํ ปจวีกมฺปนํ ทฏฺฐุกาโมสิ มหาราช ปเทสปจวีกมฺปนนฺติ ฯ กตรํ ปเนตฺถ ภนฺเต ทุกฺกรนฺติ ฯ กินฺนุโข มหาราช กํสปาติยา อุทกปุณฺณาย สพฺพํ อุทกํ กมฺเปตุํ ทุกฺกรํ อุทาหุ อุปฑฺฒนฺติ ฯ อุปฑฺฒํ ภนฺเตติ ฯ เอวเมว โข มหาราช ปเทสปจวีกมฺปนํ ทุกฺกรนฺติ ฯ เตนหิ ภนฺเต ปเทสปจวีกมฺปนํ ปสฺสิสฺสามีติ ฯ เตนหิ มหาราช สมนฺตโต โยชเน โยชเน ปุรตฺถิมาย ทิสาย เอเกน จกฺเกน สีมํ อกฺกมิตฺวา รโถ ติฏฺฐตุ ทกฺขิณาย ทิสาย ทฺวีหิ ปาเทหิ สีมํ อกฺกมิตฺวา อสฺโส

ติฏฺจตุ ปจฺฉิมาย ทิสาย เอเกน ปาเทน สีมํ อกฺกมิตฺวา ปุริโส ติฏฺจตุ อุตฺตราย ทิสาย อุปฑฺฒภาเคน อกฺกมิตฺวา เอกา อุทกปาตี ติฏฺจตูติ ฯ ราชา ตถา การาเปสิ ฯ เถโร อภิญฺญาปาทกํ จตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ราชา ปสฺสตูติ โยชนปฺปมาณํ ปชวีจลนํ อธิฏฺฐหิ ฯ ปุรตฺถิมทิสาย รถสฺส อนฺโตสีมาย จิโตว ปาโท จลิ อิตโร น จลิ ฯ เอวํ ทกฺขิณปจฺฉิมทิสาสุ อสฺส-ปุริสานํ อนฺโตสีมาย จิตปาทาเยว จลึสุ อุปฑฺฒูปฑฺฒํ สรีรญฺจ ฯ อุตฺตรทิสาย อุทกปาติยาปิ อนฺโตสีมาย จิตํ อุปฑฺฒภาคคตเมว อุทกํ จลิ อวเสสํ นิจฺจลมโหสีติ ฯ ราชา ตํ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา สกฺกติ ทานิ[1] เถโร สาสนํ ปคฺคหิตุนฺติ นิฏฺจํ คนฺตฺวา อตฺตโน กุกฺกุจฺจํ ปุจฺฉิ อหํ ภนฺเต เอกํ อมจฺจํ วิหารํ คนฺตฺวา อธิกรณํ วูปสเมตฺวา อุโปสถํ กาเรหีติ ปหิณึ โส วิหารํ คนฺตฺวา เอตฺตเก ภิกฺขู ชีวิตา โวโรเปสิ เอตํ ปาปํ กสฺส โหตีติ ฯ กึ ปน เต มหาราช อตฺถิ จิตฺตํ อยํ วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขู ฆาเตตูติ ฯ นตฺถิ ภนฺเตติ ฯ สเจ เต มหาราช นตฺถิ เอวรูปํ จิตฺตํ นตฺถิ ตุยฺหํ ปาปนฺติ ฯ อถ เถโร ราชานํ เอตมตฺถํ อิมินา สุตฺเตน สญฺญาเปสิ เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสาติ[2] ฯ ตเมวตฺถํ ปริทีเปตุํ ติตฺติรชาตกํ[3] อาหริ อตีเต มหาราช ทีปกติตฺติโร ตาปสํ ปุจฺฉิ

ญาตโก โน นิสินฺโนติ พหุ อาคจฺฉตี ชโน

๑. สกฺขตีติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. องฺ. ฉกฺก. ๒๒/๔๖๓ ฯ ๓. ชา. จตุกฺก. ๔/๓๐๕ ฯ

ปฏิจฺจ กมฺมํ ผุสฺสติ[๑] ตสฺมึ เม สงฺกตี มโนติ ฯ
ตาปโส อาห อตฺถิ ปน เต จิตฺตํ มม สทฺเทน จ รูปทสฺสเนน
จ อาคนฺตฺวา เอเต ปกฺขิโน พชฺฌนฺตุ วา หญฺญนฺตุ วาติ ฯ
นตฺถิ ภนฺเตติ ติตฺติโร อาห ฯ ตโต นํ ตาปโส สญฺญาเปสิ
สเจ เต นตฺถิ จิตฺตํ นตฺถิ ปาปํ เจตยนฺตเมว หิ กมฺมํ
ผุสฺสติ นาเจตยนฺติ

น ปฏิจฺจ กมฺมํ ผุสฺสติ มโน จ นปฺปทุสฺสติ
อปฺโปสฺสุกฺกสฺส ภทฺรสฺส น ปาปมุปลิปฺปตีติ ฯ

เอวํ เถโร ราชานํ สญฺญาเปตฺวา ตตฺเถว ราชุยฺยาเน สตฺต ทิวสานิ
วสนฺโต ราชานํ สมยํ อุคฺคณฺหาเปสิ ฯ ราชา สตฺตเม ทิวเส
อโสการาเม ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา สาณิปาการํ ปริกฺขิปาเปตฺวา
สาณิปาการนฺตเร นิสินฺโน เอกลทฺธิเก เอกลทฺธิเก ภิกฺขู เอกโต
เอกโต การาเปตฺวา เอกเมกํ ภิกฺขุสมูหํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ
กึวาที สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ฯ ตโต สสฺสตวาทิโน สสฺสตวาทีติ
อาหํสุ ฯ เอกจฺจสสฺสติกา อนฺตานนฺติกา อมราวิกฺเขปิกา อธิจฺจ-
สมุปฺปนฺนิกา สญฺญิวาทา อสญฺญิวาทา เนวสญฺญินาสญฺญิวาทา
อุจฺเฉทวาทา ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทา ทิฏฺฐธมฺมนิพฺพานวาทีติ อาหํสุ ฯ
ราชา ปฐมเมว สมยสฺส อุคฺคหิตตฺตา น อิเม ภิกฺขู อญฺญติตฺถิยา
อิเมติ ญตฺวา เตสํ เสตกานิ วตฺถานิ ทตฺวา อุปฺปพฺพาเชสิ ฯ
เต สพฺเพปิ สฏฺฐิสหสฺสา อเหสุํ ฯ อถญฺเญ ภิกฺขู ปกฺโกสาเปตฺวา
ปุจฺฉิ กึวาที ภนฺเต สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ฯ วิภชฺชวาที มหาราชาติ ฯ

๑. ปฏิจฺจกมฺมํ ผุสตีติปิ ทิสฺสติ ฯ

เอวํ วุตฺเต ราชา เถรํ ปุจฺฉิ วิภชฺชวาที ภนฺเต สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ฯ อาม มหาราชาติ ฯ ตโต ราชา สุทฺธํทานิ ภนฺเต สาสนํ กโรตุ ภิกฺขุสงฺโฆ อุโปสถนฺติ อารกฺขํ ทตฺวา นครํ ปาวิสิ ฯ สมคฺโค สงฺโฆ สนฺนิปติตฺวา อุโปสถํ อกาสิ ฯ ตสฺมึ สนฺนิปาเต สฏฺฐิภิกฺขุสตสหสฺสานิ อเหสุํ ฯ

ตสฺมึ สมาคเม โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถโร ปรปฺปวาทํ มทฺทนฺโต กถาวตฺถุปฺปกรณํ อกาสิ ฯ ตโต สฏฺฐิสตสหสฺสสงฺเขฺยสุ ภิกฺขูสุ อุจฺจินิตฺวา ติปิฏกปริยตฺติธรานํ ปภินฺนปฏิสมฺภิทานํ เตวิชฺชาทิเภทานํ ภิกฺขูนํ สหสฺสเมกํ คเหตฺวา ยถา มหากสฺสปตฺเถโร จ ยสตฺเถโร จ ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายึสุ เอวเมว ธมฺมญฺจ วินยญฺจ สงฺคายนฺโต สพฺพํ สาสเน มลํ วิโสเธตฺวา ตติยสงฺคีตึ อกาสิ ฯ สงฺคีติปริโยสาเน อเนกปฺปการํ ปจวี อกมฺปิตฺถ ฯ อยํ สงฺคีติ นวหิ มาเสหิ นิฏฺฐิตา ยา โลเก

กตา ภิกฺขุสหสฺเสน ตสฺมา สหสฺสิกาติ จ
ปุริมา เทฺว อุปาทาย ตติยาติ จ วุจฺจตีติ ฯ

อยํ ตติยสงฺคีติ ฯ

เอตฺตาวตา จ เกนาภฏนฺติ เอตสฺส ปญฺหสฺส วิสชฺชนตฺถํ ยมโวจุมฺหา ชมฺพุทีเป ตาว อุปาลิตฺเถรํ อาทึ กตฺวา อาจริยปรมฺปราย ยาว ตติยสงฺคีติ ตาว อาภตํ ตตฺรายํ อาจริยปรมฺปรา

อุปาลิ ทาสโก เจว โสณโก สิคฺคโว ตถา
ติสฺโส โมคฺคลิปุตฺโต จ ปญฺเจเต วิชิตาวิโน

ปรมฺปราย วินยํ ทีเป ชมฺพุสิริวฺหเย
อจฺฉิชฺชมานํ อาเนสุํ ตติโย ยาว สงฺคโหติ

ตสฺสตฺโถ ปกาสิโต โหติ ฯ

ตติยสงฺคหโต ปน อุทฺธํ อิมํ ทีปํ มหินฺทาทีหิ อาภฏํ มหินฺทโต อุคฺคเหตฺวา กญฺจิ กาลํ อริฏฺฐตฺเถราทีหิ อาภฏํ ตโต ยาว อชฺชตนา เตสํเยว อนฺเตวาสิกปรมฺปรภูตาย อาจริยปรมฺปราย อาภฏนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ยถาหุ โปราณา ฯ

ตโต มหินฺโท อิฏฺฏิโย อุตฺติโย สมฺพโล ตถา
.............[๑] ภทฺทนาโม จ ปณฺฑิโต
เอเต นาคา มหาปญฺญา ชมฺพุทีปา อิธาคตา
วินยํ เต วาจยึสุ ปิฏกํ ตมฺพปณฺณิยา
นิกาเย ปญฺจ วาเจสุํ สตฺต เจว ปกรเณ ฯ
ตโต อริฏฺโฐ เมธาวี ติสฺสทตฺโต จ ปณฺฑิโต
วิสารโท กาฬสุมโน เถโร จ ทีฆนามโก
...........[๑] ทีฆสุมโน จ ปณฺฑิโต
ปุนเรว กาฬสุมโน นาคตฺเถโร พุทฺธรกฺขิโต
ติสฺสตฺเถโร จ เมธาวี เทวตฺเถโร จ ปณฺฑิโร
ปุนเรว สุมโน เมธาวี วินเย จ วิสารโท
พหุสฺสุโต จูฬนาโค คโชว ทุปฺปธํสิโย
ธมฺมปาลิตนาโม จ โรหเณ สาธุปูชิโต

๑. อยํ วิสมปาโท นฏฺโฐ ปญฺญายติ ฯ

ตสฺส สิสฺโส มหาปญฺโญ เขมนาโม ติเปฏโก
ทีเป ตารกราชาว ปญฺญาย อติโรจถ
อุปติสฺโส จ เมธาวี ปุสฺสเทโว มหากวิ
ปุนเรว สุมโน เมธาวี ปุปฺผนาโม พหุสฺสุโต
มหากวิ มหาสีโว ปิฏเก สพฺพตฺถ โกวิโท
ปุนเรว อุปาลิ เมธาวี วินเย จ วิสารโท
มหานาโค มหาปญฺโญ สทฺธมฺมวํสโกวิโท
ปุนเรว อภโย เมธาวี ปิฏเก สพฺพตฺถ โกวิโท
ติสฺสตฺเถโร จ เมธาวี วินเย จ วิสารโท
ตสฺส สิสฺโส มหาปญฺโญ ปุปฺผนาโม พหุสฺสุโต
สาสนํ อนุรกฺขนฺโต ชมฺพุทีเป ปติฏฺฐิโต
จูฬาภโย จ เมธาวี วินเย จ วิสารโท
ติสฺสตฺเถโร จ เมธาวี สทฺธมฺมวํสโกวิโท
จูฬเทโว จ เมธาวี วินเย จ วิสารโท
สีวตฺเถโร จ เมธาวี วินเย สพฺพตฺถ โกวิโท
เอเต นาคา มหาปญฺญา วินยญฺญู มคฺคโกวิทา
วินยํ ทีเป ปกาเสสุํ ปิฏกํ ตมฺพปณฺณิยาติ ฯ

ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา ฯ โมคฺคลีปุตฺตติสฺสตฺเถโร กิร อิมํ ตติยสงฺคีตึ กตฺวา เอวํ จินฺเตสิ ตตฺถ นุโข อนาคเต สาสนํ สุปฺปติฏฺฐิตํ ภเวยฺยาติ ฯ อถสฺส อุปปริกฺขโต เอตทโหสิ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ สุปฺปติฏฺฐิตํ ภวิสฺสตีติ ฯ โส เตสํ ภิกฺขูนํ

ภารํ กตฺวา เต เต ภิกฺขู ตตฺถ ตตฺถ เปเสสิ ฯ มชฺฌนฺติกตฺเถรํ กสฺมีรคนฺธารรฏฺฐํ เปเสสิ ตฺวํ เอตํ รฏฺฐํ คนฺตฺวา เอตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปหีติ ฯ มหาเทวตฺเถรํ ตเถว วตฺวา มหิสกมณฺฑลํ เปเสสิ ฯ รกฺขิตตฺเถรํ วนวาสึ ฯ โยนกธมฺมรกฺขิตตฺเถรํ อปรนฺตกํ ฯ มหาธมฺมรกฺขิตตฺเถรํ มหารฏฺฐํ ฯ มหารกฺขิตตฺเถรํ โยนกโลกํ ฯ มชฺฌิมตฺเถรํ หิมวนฺตปฺปเทสภาคํ ฯ โสณกตฺเถรญฺจ อุตฺตรตฺเถรญฺจ สุวณฺณภูมึ ฯ อตฺตโน สทฺธิวิหาริกํ มหินฺทตฺเถรํ อิฏฺฏิยตฺเถเรน อุตฺติยตฺเถเรน สมฺพลตฺเถเรน ภทฺทสาลตฺเถเรน สทฺธึ ตมฺพปณฺณิทีปํ เปเสสิ ตุมฺเห ตมฺพปณฺณิทีปํ คนฺตฺวา เอตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปถาติ ฯ สพฺเพปิ ตํ ตํ ทิสาภาคํ คจฺฉนฺตา อตฺตปญฺจมา อคมํสุ ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ ปญฺจวคฺโค คโณ อลํ อุปสมฺปทกมฺมายาติ มญฺญมานา ฯ

เตน โข ปน สมเยน กสฺมีรคนฺธารรฏฺเฐ สสฺสปากสมเย อารวาโฬ นาม นาคราชา กรกวสฺสํ นาม วสฺสํ วสฺสาเปตฺวา สสฺสํ หราเปตฺวา มหาสมุทฺทํ ปาเปติ ฯ มชฺฌนฺติกตฺเถโร ปาฏลิปุตฺตโต เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา หมวติ อารวาฬทหสฺส อุปริ โอตริตฺวา อารวาฬทหปิฏฺฐิยํ จงฺกมติปิ ติฏฺฐติปิ นิสีทติปิ เสยฺยมฺปิ กปฺเปติ ฯ นาคมาณวิกา ตํ ทิสฺวา อารวาฬสฺส นาคราชสฺส อาโรเจสุํ มหาราช เอโก ฉินฺนภินฺนปฏธโร ภณฺฑุ กาสาววสโน อมฺหากํ อุทกํ ทูเสตีติ ฯ นาคราชา ตํ สุตฺวา ตาวเทว โกธาภิภูโต นิกฺขมิตฺวา เถรํ ทิสฺวา มกฺขํ อสหมาโน อนฺตลิกฺเข อเนกานิ ภึสนกานิ นิมฺมินิ ฯ ตโต ตโต ภุสา วาตา

วายนฺติ ฯ รุกฺขา ภิชฺชนฺติ ฯ ปพฺพตกูฏานิ ปตนฺติ ฯ เมฆา คชฺชนฺติ ฯ วิชฺชุลตา นิจฺฉรนฺติ ฯ อสนิโย ผลนฺติ ฯ ภินฺนํ วิย คคนํ อุทกํ ปคฺฆรติ ฯ ภยานกรูปา นาคกุมารา สนฺนิปตนฺติ ฯ สยมฺปิ ธูมายติ ปชฺชลติ ปหรณวุฏฺฐิโย วิสชฺเชติ โก อยํ มุณฺฑโก ฉินฺนภินฺนปฏธโรติอาทีหิ ผรุสวจเนหิ เถรํ สนฺตชฺเชติ ฯ เอถ คณฺหถ หนถ นิทฺธมถ๑ อิมํ สมณนฺติ นาคพลํ อาณาเปสิ ฯ เถโร สพฺพนฺตํ ภึสนกํ นาคพลํ อตฺตโน อิทฺธิพเลน ปฏิพาหิตฺวา นาคราชานํ อาห

สเทวโกปิ เจ โลโก อาคนฺตฺวา ตาสเยยฺย มํ
น เม ปฏิพโล อสฺส ชเนตุํ ภยเภรวํ ฯ
สเจปิ ตฺวํ มหึ สพฺพํ สสมุทฺทํ สปพฺพตํ
อุกฺขิปิตฺวา มหานาค ขิเปยฺยาสิ มมูปริ
เนว เม สกฺกุเณยฺยาสิ ชเนตุํ ภยเภรวํ ฯ
อญฺญทตฺถุํ ตเววสฺส วิฆาโต อุรคาธิปาติ ฯ

เอวํ วุตฺเต นาคราชา วิหตานุภาโว นิปฺผลวายาโม ทุกฺขี ทุมฺมโน ปชฺฌายนฺโต อโหสิ ฯ ตํ เถโร ตํขณานุรูปาย ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา ตีสุ สรเณสุ ปญฺจสุ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาเปสิ สทฺธึ จตุราสีติยา นาคสหสฺเสหิ ฯ อญฺเญปิ พหู หิมวนฺตวาสิโน ยกฺขา จ คนฺธพฺพา จ กุมฺภณฺฑา จ เถรสฺส ธมฺมกถํ สุตฺวา สรเณสุ จ

๑. นิทฺธมถาติปิ ทิสฺสติ ฯ

สีเลสุ จ ปติฏฺฐหึสุ ฯ ปญฺจโกปิ ยกฺโข สทฺธึ หาริติยา ยกฺขินิยา ปญฺจหิ จ ปุตฺตสเตหิ ปฐเม ผเล ปติฏฺฐิโต ฯ อถายสฺมา มชฺฌนฺติกตฺเถโร สพฺเพปิ นาคยกฺขรกฺขเส อามนฺเตตฺวา เอวมาห

มา ทานิ โกธํ ชนยิตฺถ อิโต อุทฺธํ ยถา ปุเร
สสฺสฆาตญฺจ มากตฺถ สุขกามา หิ ปาณิโน
กโรถ เมตฺตํ สตฺเตสุ วสนฺตุ มนุชา สุขนฺติ ฯ

เต สพฺเพ สาธุ ภนฺเตติ เถรสฺส ปฏิสฺสุณิตฺวา ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชึสุ ฯ ตํทิวสเมว จ นาคราชสฺส ปูชาสมโย โหติ ฯ อถ นาคราชา อตฺตโน รตนมยํ ปลฺลงฺกํ อาหราเปตฺวา เถรสฺส ปญฺญาเปสิ ฯ นิสีทิ เถโร ปลฺลงฺเก ฯ นาคราชาปิ เถรํ วีชยมาโน สมีเป อฏฺฐาสิ ฯ ตสฺมึ ขเณ กสฺมีรคนฺธารรฏฺฐวาสิโน มนุสฺสา อาคตา เถรํ ทิสฺวา อมฺหากํ นาคราชโตปิ เถโร มหิทฺธิกตโรติ เถรเมว วนฺทิตฺวา นิสินฺนา ฯ เถโร เตสํ อาสิวิโสปมสุตฺตนฺตํ[๑] กเถสิ ฯ สุตฺตปริโยสาเน อสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ กุลสตสหสฺสํ ปพฺพชิ ฯ ตโต ปภูติ จ กสฺมีรคนฺธารา ยาวชฺชตนา กาสาวปฺปชฺโชตา อิสิวาตปฏิวาตาเอว ฯ

คนฺตฺวา กสฺมีรคนฺธารํ อิสิ มชฺฌนฺติโก ตทา
ทุฏฺฐํ นาคํ ปสาเทตฺวา โมเจสิ พนฺธนา พหูติ ฯ

มหาเทวตฺเถโรปิ มหิสกมณฺฑลํ คนฺตฺวา เทวทูตสุตฺตํ กเถสิ ฯ สุตฺตปริโยสาเน จตฺตาฬีสปาณสหสฺสานิ ธมฺมจกฺขุํ ปฏิลภึสุ ฯ

๑. อลคทฺทูปมสุตฺตํ ภวิตพฺพํ ฯ

จตฺตาพีสํเยว ปาณสหสฺสานิ ปพฺพชึสุ ฯ

คนฺตฺวาน รฏฺฐํ มหิสํ มหาเทโว มหิทฺธิโก
โจเทตฺวา เทวทูเตหิ โมเจสิ พนฺธนา พหูติ ฯ

รกฺขิตตฺเถโร ปน วนวาสึ คนฺตฺวา อากาเส จตฺวา อนมตคฺคปริยายกถาย วนวาสิเก ปสาเทสิ ฯ กถาปริโยสาเน ปนสฺส สฏฺฐิสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ สตฺตตฺตึสสหสฺสมตฺตา ปพฺพชึสุ ฯ ปญฺจ วิหารสตานิ ปติฏฺฐหึสุ ฯ เอวํ โส ตตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

คนฺตฺวาน รกฺขิตตฺเถโร วนวาสึ มหิทฺธิโก
อนฺตลิกฺเข ฐิโต ตตฺถ เทเสสิ อนมตคฺคิยนฺติ ฯ

โยนกธมฺมรกฺขิตตฺเถโรปิ อปรนฺตกํ คนฺตฺวา อคฺคิกฺขนฺธูปมสุตฺตนฺตกถาย อปรนฺตเก ปสาเทตฺวา สตฺตตฺตึสปาณสหสฺสานิ ธมฺมามตํ ปาเยสิ ฯ ขตฺติยกุลโตเยว ปุริสสหสฺสํ ปพฺพชิ ฯ สมธิกานิ จ ฉ อิตฺถีสหสฺสานิ ฯ เอวํ โส ตตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

อปรนฺตกํ วิคาหิตฺวา โยนโก ธมฺมรกฺขิโต
อคฺคิกฺขนฺธูปเมเนตฺถ ปสาเทสิ ชเน พหูติ ฯ

มหาธมฺมรกฺขิตตฺเถโร ปน มหารฏฺฐํ คนฺตฺวา มหานารทกสฺสปชาตกกถาย มหารฏฺฐเก ปสาเทตฺวา จตุราสีติปาณสหสฺสานิ มคฺคผเลสุ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ เตรส สหสฺสานิ ปพฺพชึสุ ฯ เอวํ โส ตตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

มหารฏฺฐํ อิสิ คนฺตฺวา โส มหาธมฺมรกฺขิโต
ชาตกํ กถยิตฺวาน ปสาเทสิ มหาชนนฺติ ฯ

มหารกฺขิตตฺเถโรปิ โยนกรฏฺฐํ คนฺตฺวา กาฬการามสุตฺตนฺตกถาย โยนกโลกํ ปสาเทตฺวา สตฺตตฺตึสสหสฺสาธิกสฺส ปาณสตสหสฺสสฺส มคฺคผลาลงฺการํ อทาสิ ฯ สนฺติเก จสฺส ทส สหสฺสานิ ปพฺพชึสุ ฯ เอวํ โสปิ ตตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

โยนกรฏฺฐํ ตทา คนฺตฺวา โส มหารกฺขิโต อิสิ
กาฬการามสุตฺเตน เต ปสาเทสิ โยนเกติ ฯ

มชฺฌิมตฺเถโร ปน กสฺสปโคตฺตตฺเถเรน อฬกเทวตฺเถเรน ทุนฺทุภิสฺสรตฺเถเรน สหสฺสเทวตฺเถเรน จ สทฺธึ หิมวนฺตปฺปเทสภาคํ คนฺตฺวา ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนสุตฺตนฺตกถาย ตํ ปเทสํ ปสาเทตฺวา อสีติปาณโกฏิโย มคฺคผลรตนานิ ปฏิลาเภสิ ฯ ปญฺจปิ เจเต เถรา ปญฺจ รฏฺฐานิ ปสาเทสุํ ฯ เอกเมกสฺส สนฺติเก สตสหสฺส-มตฺตา ปพฺพชึสุ ฯ เอวํ เต ตตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปสุํ ฯ

คนฺตฺวาน มชฺฌิมตฺเถโร หิมวนฺตํ ปสาทยิ
ยกฺขเสนํ ปกาเสนฺโต ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนนฺติ ฯ

โสณกตฺเถโรปิ สทฺธึ อุตฺตรตฺเถเรน สุวณฺณภูมึ อคมาสิ ฯ เตน จ สมเยน ตตฺถ เอกา รกฺขสี สมุทฺทโต นิกฺขมิตฺวา ราชกุเล ชาเต ชาเต ทารเก ขาทติ ฯ ตํทิวสเมว ราชกุเล เอโก ทารโก ชาโต โหติ ฯ มนุสฺสา เถรํ ทิสฺวา รกฺขสานํ สหายโก เอโสติ มญฺญมานา อาวุธานิ คเหตฺวา เถรํ ปหริตุกามา

คจฺฉนฺติ ฯ เถโร กึ ตุมฺเห อาวุธหตฺถา อาคจฺฉถาติ อาห ฯ
เต อาหํสุ ราชกุเล ชาเต ชาเต ทารเก รกฺขสา ขาทนฺติ
เตสํ ตุมฺเห สหายกาติ ฯ เถโร น มยํ รกฺขสสหายกา
สมณา นาม มยํ วิรตา ปาณาติปาตา ฯเปฯ วิรตา มชฺชปานา
เอกภตฺติกา สีลวนฺโต พฺรหฺมจาริโน กลฺยาณธมฺมาติ อาห ฯ
ตสฺมึเยว จ ขเณ สา รกฺขสี สปริวารา สมุทฺทโต นิกฺขมิ
ราชกุเล ทารโก ชาโต ตํ ขาทิสฺสามาติ ฯ มนุสฺสา ตํ
ทิสฺวา เอสา ภนฺเต รกฺขสี อาคจฺฉตีติ ภีตา วิรวึสุ ฯ เถโร
รกฺขเสหิ ทฺวิคุเณ อตฺตภาเว นิมฺมินิตฺวา เตหิ อตฺตภาเวหิ
ตํ รกฺขสึ สปริสํ มชฺเฌ กตฺวา อุโภสุ ปสฺเสสุ ปริกฺขิปิ ฯ
ตสฺสา สปริสาย เอตทโหสิ อทฺธา อิเมหิ อิทํ ฐานํ ลทฺธํ
ภวิสฺสติ มยํ ปน อิเมสํ ภกฺขา ภวิสฺสามาติ ฯ สพฺเพ รกฺขสา
เวคสา ปลายึสุ ฯ เถโรปิ เต ยาว อทสฺสนํ ตาว ปลาเปตฺวา
ทีปสฺส สมนฺตโต อารกฺขํ จเปสิ ฯ ตสฺมึ ปน สมเย สนฺนิปติตํ
มหาชนกายํ พฺรหฺมชาลสุตฺตนฺตกถาย ปสาเทตฺวา สรเณสุ จ
สีเลสุ จ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ สฏฺฐิสหสฺสานํ ปเนตฺถ ธมฺมาภิสมโย
อโหสิ ฯ กุลทารกานํ อฑฺฒุฑฺฒานิ สหสฺสานิ ปพฺพชึสุ ฯ
กุลธีตานํ ทิยฑฺฒสหสฺสํ ฯ เอวํ โส ตตฺถ สาสนํ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ
ตโต ปฏฺฐาย ราชกุเล ชาตทารกานํ โสณุตฺตรนามเมว กโรนฺติ ฯ

สุวณฺณภูมึ คนฺตฺวาน โสณุตฺตรา มหิทฺธิกา
ปิสาเจ นิทฺธมิตฺวาน พฺรหฺมชาลํ อเทสิสุนฺติ ฯ

มหินฺทตฺเถโร ปน ตมฺพปณฺณิทีปํ คนฺตฺวา สาสนํ ปติฏฺฐาเปหีติ อุปชฺฌาเยน จ ภิกฺขุสงฺเฆน จ อชฺฌิฏฺโฐ จินฺเตสิ กาโล นุโข เม ตมฺพปณฺณิทีปํ คนฺตุํ โหติ ฯ อถสฺส วีมํสโต น ตาว กาโลติ อโหสิ ฯ กึ ปนสฺส ทิสฺวา เอตทโหสิ ฯ มุฏสีวรณฺโณ มหลฺลก-ภาวํ ฯ ตโต จินฺเตสิ อยํ ราชา มหลฺลโก น สกฺกา อิมํ คณฺหิตฺวา สาสนํ ปคฺคเหตุํ อิทานิ ปนสฺส ปุตฺโต เทวานํปิยติสฺโส รชฺชํ กาเรสฺสติ ตํ คณฺหิตฺวา สกฺกา ภวิสฺสติ สาสนํ ปคฺคเหตุํ หนฺท ยาว โส สมโย อาคจฺฉติ ตาว ญาตเก โอโลเกม ปุน ทานิ มยํ อิมํ ชนปทํ อาคจฺเฉยฺยาม วา น วาติ ฯ โส เอวํ จินฺเตตฺวา อุปชฺฌายญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ วนฺทิตฺวา อโสการามโต นิกฺขมฺม เตหิ อิฏฺฏิยาทีหิ จตูหิ เถเรหิ สงฺฆมิตฺตาย ปุตฺเตน สุมนสามเณเรน ภณฺฑุเกน จ อุปาสเกน สทฺธึ ราชคหนครปริวตฺตเกน ทกฺขิณาคิริชนปเทน จาริกญฺจรมาโน ญาตเก โอโลเกนฺโต ฉ มาเส อติกฺกาเมสิ ฯ อถานุปุพฺเพน มาตุ นิวาสนฏฺฐานํ เวทิสนครนฺนาม[๑] สมฺปตฺโต ฯ อโสโก กิร กุมารกาเล ชนปทํ ลภิตฺวา อุชฺเชนึ คจฺฉนฺโต เวทิสนครํ ปตฺวา เวทิสเสฏฺฐิสฺส ธีตรํ อคฺคเหสิ ฯ สา ตํทิวสเมว คพฺภํ คเหตฺวา อุชฺเชนิยํ มหินฺทกุมารํ วิชายิ ฯ กุมารสฺส จุทฺทสวสฺสกาเล ราชา อภิเสกํ ปาปุณิ ฯ สา ตสฺส มาตา เตน สมเยน ญาติฆเร วสติ ฯ เตน วุตฺตํ อนุปุพฺเพน มาตุ นิวาสนฏฺฐานํ เวทิสนครนฺนาม สมฺปตฺโตติ ฯ สมฺปตฺตญฺจ

๑. เวฏิสนครนฺนามาติปิ ทิสฺสติ ฯ

ปน เถรํ ทิสฺวา เถรมาตา เทวี ปาเท สิรสา วนฺทิตฺวา ภิกฺขํ ทตฺวา เถรํ อตฺตนา กตํ เวทิสคิริมหาวิหารํ นาม อาโรเปสิ ฯ เถโร ตสฺมึ วิหาเร นิสินฺโน จินฺเตสิ อมฺหากํ อิธ กตฺตพฺพกิจฺจํ นิฏฺฐิตํ สมโย นุโข อิทานิ ลงฺกาทีปํ คนฺตุนฺติ ฯ ตโต จินฺเตสิ อนุภวตุ ตาว เม ปิตรา เปสิตํ อภิเสกํ เทวานํปิยติสฺโส รตนตฺตยคุณญฺจ สุณาตุ ฉณตฺถญฺจ นครโต นิกฺขมิตฺวา มิสฺสกปพฺพตํ อภิรุหตุ ตทา ตํ ตตฺถ ทกฺขิสฺสามาติ ฯ อถาปรํ เอกมาสํ ตตฺเถว วาสํ กปฺเปสิ ฯ มาสาติกฺกเมน จ เชฏฺฐมูลมาสปุณฺณมายํ อุโปสถทิวเส สนฺนิปติตา สพฺเพปิ กาโล นุโข อมฺหากํ ตมฺพ-ปณฺณิทีปํ คมนาย อุทาหุ โนติ มนฺตยึสุ ฯ เตนาหุ โปราณา

มหินฺโท นาม นาเมน สงฺฆตฺเถโร ตทา อหุ
อิฏฺฏิโย อุตฺติโย เถโร ภทฺทสาโล จ สมฺพโล
สามเณโร จ สุมโน ฉฬภิญฺโญ มหิทฺธิโก
ภณฺฑุโก สตฺตโม เตสํ ทิฏฺฐสจฺโจ อุปาสโก
อิติ เหเต มหานาคา มนฺตยึสุ รโหคตาติ ฯ

ตทา สกฺโก เทวานมินฺโท มหินฺทตฺเถรํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตทโวจ กาลกโต ภนฺเต มุฏสีวราชา อิทานิ เทวานํปิยติสฺสมหาราชา รชฺชํ กาเรสิ สมฺมาสมฺพุทฺเธน จ ตุมฺเห พฺยากตา อนาคเต มหินฺโท นาม ภิกฺขุ ตมฺพปณฺณิทีปํ ปสาเทสฺสตีติ ตสฺมาติห โว ภนฺเต กาโล ทีปวรํ คมนาย อหมฺปิ โว สหาโย ภวิสฺสามีติ ฯ กสฺมา ปน สกฺโก เอวมาห ฯ ภควา กิรสฺส โพธิมูเลเอว พุทฺธจกฺขุนา โลกํ

โวโลเกตฺวา อนาคเต อิมสฺส ทีปสฺส สมฺปตฺตึ ทิสฺวา เอตมตฺถํ อาโรเจสิ ตทา ตุวํปิ สหาโย ภเวยฺยาสีติ จ อาณาเปสิ ฯ ตสฺมา เอวมาห ฯ เถโร ตสฺส วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อตฺตสตฺตโม เวทิสปพฺพตา เวหาสํ อุปฺปติตฺวา อนุราธปุรสฺส ปุรตฺถิมทิสาย มิสฺสกปพฺพเต ปติฏฺฐหิ ยํ เอตรหิ เจติยปพฺพโตติปิ สญฺชานนฺติ ฯ เตนาหุ โปราณา

เวทิสคิริมฺหิ ราชคเห วสิตฺวา ตึสรตฺติโย
กาโลว คมนสฺสาติ คจฺฉาม ทีปมุตฺตมํ
ปฬีนา ชมฺพุทีปาโต หํสราชาว อมฺพเร
เอวมุปฺปติตา เถรา นิปตึสุ นคุตฺตเม
ปุรโต ปุรเสฏฺฐสฺส ปพฺพเต เมฆสนฺนิเภ
ปติฏฺฐหึสุ ปีฬกูฏมฺหิ หํสาว นคมุทฺธนีติ ฯ

เอวํ อิฏฺฏิยาทีหิ สทฺธึ อาคนฺตฺวา ปติฏฺฐหนฺโต จ อายสฺมา มหินฺทตฺเถโร สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปรินิพฺพานโต ทฺวินฺนํ วสฺสสตานํ อุปริ ฉตฺตึสติเม วสฺเส อิมสฺมึ ทีเป ปติฏฺฐหีติ เวทิตพฺโพ ฯ

อชาตสตฺตุสฺส หิ อฏฺฐเม วสฺเส สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปรินิพฺพายิ ฯ ตสฺมึเยว วสฺเส สีหกุมารสฺส ปุตฺโต ตมฺพปณฺณิทีปสฺส อาทิราชา วิชยกุมาโร อิมํ ทีปมาคนฺตฺวา มนุสฺสาวาสํ อกาสิ ฯ ชมฺพุทีเป อุทยภทฺทสฺส จุทฺทสเม วสฺเส อิธ วิชโย กาลมกาสิ ฯ อุทยภทฺทสฺส ปญฺจทสเม วสฺเส ปณฺฑุวาสุเทโว นาม อิมสฺมึ ทีเป รชฺชํ ปาปุณิ ฯ ตตฺถ นาคทาสกรญฺโญ วีสติเม วสฺเส อิธ ปณฺฑุวาสุเทโว

กาลมกาสิ ฯ ตสฺมึเยว วสฺเส อภโย นาม ราชกุมาโร อิมสฺมึ ทีเป รชฺชํ ปาปุณิ ฯ ตตฺถ สุสูนาครญฺโญ สตฺตรสเม วสฺเส อิธ อภยรญฺโญ วีสติวสฺสานิ ปริปูรึสุ ฯ อถ อภยสฺส วีสติเม วสฺเส ปกุณฺฑกาภโย นาม ทามริโก รชฺชํ อคฺคเหสิ ฯ ตตฺถ กาฬาโสกสฺส โสฬสเม วสฺเส อิธ ปกุณฺฑกสฺส สตฺตรส วสฺสานิ ปริปูรึสุ ฯ ตานิ เหฏฺฐา เอเกน วสฺเสน สห อฏฺฐารส โหนฺติ ฯ ตตฺถ จนฺทคุตฺตสฺส จุทฺทสเม วสฺเส อิธ ปกุณฺฑกาภโย กาลมกาสิ ฯ มุฏสีวราชา รชฺชํ ปาปุณิ ฯ ตตฺถ อโสกธมฺมราชสฺส สตฺตรสเม วสฺเส อิธ มุฏสีวราชา กาลมกาสิ ฯ เทวานํปิยติสฺโส รชฺชํ ปาปุณิ ฯ ปรินิพฺพุเต จ สมฺมาสมฺพุทฺเธ อชาตสตฺตุ จตุวีสติ วสฺสานิ รชฺชํ กาเรสิ ฯ อุทยภทฺโท จ โสฬส ฯ อนุรุทฺโธ จ มุณฺโฑ จ อฏฺฐ ฯ นาคทสฺสโก จตุวีสติ ฯ สุสูนาโค อฏฺฐารส ฯ ตสฺเสว ปุตฺโต อโสโก อฏฺฐวีสติ ฯ อโสกสฺส ปุตฺตา ทสภาตุกราชาโน เทฺววีสติวสฺสานิ รชฺชํ กาเรสุํ ฯ เตสํ ปจฺฉโต นว นนฺทา เทฺววีสติเมว ฯ จนฺทคุตฺโต จตุวีสติ ฯ วินฺทุสาโร[๑] อฏฺฐวีสติ ฯ ตสฺสาวสาเน อโสโก รชฺชํ ปาปุณิ ฯ ตสฺส ปุเร อภิเสกา จตฺตาริ ฯ อภิเสกโต อฏฺฐารสเม วสฺเส อิมสฺมึ ทีเป มหินฺทตฺเถโร ปติฏฺฐิโต ฯ เอวเมเตน ราชวํสานุสาเรน เวทิตพฺพเมตํ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปรินิพฺพานโต ทฺวินฺนํ วสฺสสตานํ อุปริ ฉตฺตึสติเม วสฺเส อิมสฺมึ ทีเป ปติฏฺฐหีติ ฯ

ตสฺมิญฺจ ทิวเส ตมฺพปณฺณิทีเป เชฏฺฐมูลนกฺขตฺตนฺนาม โหติ ฯ

๑. พินฺทุสาโรติปิ ฯ

ราชา นกฺขตฺตํ โฆสาเปตฺวา ฉณํ กโรถาติ อมจฺเจ อาณาเปตฺวา จตฺตาฬีสปุริสสหสฺสปริวาโร นครมฺหา นิกฺขมิตฺวา เยน มิสฺสกปพฺพโต เตน ปายาสิ มิควํ กีฬิตุกาโม ฯ อถ ตสฺมึ ปพฺพเต อธิวตฺถา เอกา เทวตา รญฺโญ เถเร ทสฺเสสฺสามีติ โรหิตมิครูปํ คเหตฺวา อวิทูเร ติณปณฺณานิ ขาทมานา วิย จรติ ฯ ราชา ตํ ทิสฺวา อยุตฺตนฺทานิ ปมตฺตํ วิชฺฌิตุนฺติ ชิยํ โปเถสิ ฯ มิโค อมฺพตฺถลมคฺคํ คเหตฺวา ปลายิตุํ อารภิ ฯ ราชา ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธนฺโต อมฺพตฺถลเมว อภิรุหิ ฯ มิโคปิ เถรานํ อวิทูเร อนฺตรธายิ ฯ มหินฺทตฺเถโร ราชานํ อวิทูเร อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา มมํเยว ราชา ปสฺสตุ มา อิตเรติ อธิฏฺฐหิตฺวา ติสฺส ติสฺส อิโต เอหีติ อาห ฯ ราชา สุตฺวา จินฺเตสิ อิมสฺมึ ทีเป ชาโต มํ ติสฺโสติ นามํ คเหตฺวา อาลปิตุํ สมตฺโถ นาม นตฺถิ อยํ ปน ฉินฺนภินฺนปฏธโร ภณฺฑุ กาสาววสโน มํ นาเมน อาลปติ โก นุ โข อยํ ภวิสฺสติ มนุสฺโส วา อมนุสฺโส วาติ ฯ เถโร อาห

สมณา มยํ มหาราช ธมฺมราชสฺส สาวกา
ตเวว อนุกมฺปาย ชมฺพุทีปา อิธาคตาติ ฯ

เตน สมเยน เทวานํปิยติสฺสมหาราชา จ อโสกธมฺมราชา จ อทิฏฺฐสหายกา โหนฺติ ฯ เทวานํปิยติสฺสมหาราชสฺส จ ปุญฺญานุภาเวน ฉาตกปพฺพตปาเท เอกมฺหิ เวฬุคุมฺเพ ติสฺโส เวฬุยฏฺฐิโย รถยฏฺฐิปฺปมาณา อุปฺปชฺชึสุ ฯ เอกา ลตายฏฺฐินาม เอกา ปุปฺผยฏฺฐินาม เอกา สกุณยฏฺฐินาม ฯ ตาสุ ลตายฏฺฐิ สยํ รชตวณฺณา

โหติ ฯ ตํ อลงฺกริตฺวา อุปฺปนฺนลตา กญฺจนวณฺณา ขายติ ฯ ปุปฺผยฏฺฐิยํ ปน นีลปีตโลหิโตทาตกาฬวณฺณานิ ปุปฺผานิ สุวิภตฺตวณฺฏปตฺตกิญฺชกฺขานิ หุตฺวา ขายนฺติ ฯ สกุณยฏฺฐิยํ ปน หํส-กุกฺกุฏชีวญฺชีวกาทโย สกุณา นานปฺปการานิ จ จตุปฺปทานิ๑ สชีวานิ วิย ขายนฺติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ทีปวํเส

ฉาตปพฺพตปาทมฺหิ เวฬุยฏฺฐี ตโย อหุ
เสตา รชตยฏฺฐี จ ลตา กญฺจนสนฺนิภา
นีลาทิ ยาทิสํ ปุปฺผํ ปุปฺผยฏฺฐิมฺหิ ตาทิสํ
สกุณา สกุณยฏฺฐิมฺหิ สรูเปเนว สณฺฐิตาติ ฯ

สมุทฺทโตปิสฺส มุตฺตามณิเวฬุริยาทิ อเนกวิหิตํ รตนํ อุปฺปชฺชิ ฯ ตมฺพปณฺณิยํ ปน อฏฺฐ มุตฺตา อุปฺปชฺชึสุ หยมุตฺตา คชมุตฺตา รถมุตฺตา อามลกมุตฺตา วลยมุตฺตา องฺคุลิเวฐกมุตฺตา กกุธผลมุตฺตา ปากติกมุตฺตาติ ฯ โส ตา จ ยฏฺฐิโย ตา จ มุตฺตา อญฺญญฺจ พหุํ รตนํ อโสกสฺส ธมฺมรญฺโญ ปณฺณาการตฺถาย เปเสสิ ฯ อโสโก ปสีทิตฺวา ตสฺส ปญฺจราชกกุธภณฺฑานิ ปหิณิ ฉตฺตํ จามรํ ขคฺคํ โมลิรตนํ ปาทุกํ อญฺญญฺจ อภิเสกตฺถาย พหุวิธํ ปณฺณาการํ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ สงฺขํ คงฺโคทกํ๒ วฑฺฒมานํ วฏํสกํ ภิงฺคารํ นนฺทิยาวฏฺฏํ สิวิกํ กญฺญํ อโธวิมํ ทุสฺสยุคํ หตฺถปุญฺฉนํ หริจนฺทนํ อรุณวณฺณมตฺติกํ อญฺชนํ หรีตกํ อามลกนฺติ ฯ วุตฺตมฺปิ

๑. อิทํ ปทํ สวิเสสนํ ปปลิงฺคิกํ กตฺตพฺพํ ฯ
๑. อโนตตฺโตทกเมว คงฺโคทกนฺติ วุตฺตนฺติ สารตฺถทีปนี ฯ

เจตํ ทีปวํเส

วาลวีชนึ อุณฺหิสฺสํ ฉตฺตํ ขคฺคญฺจ ปาทุกํ
เวฐนํ สารปามงฺคํ ภิงฺคารํ นนฺทิวฏฺฏกํ
สิวิกํ สงฺขํ วฏํสกญฺจ อโธวิมํ วตฺถโกฏิกํ
โสวณฺณปาตึ กฏจฺฉุ มหคฺฆํ หตฺถปุญฺฉนํ
อโนตตฺโตทกํ กาชํ อุตฺตมํ หริจนฺทนํ
อรุณวณฺณมตฺติกํ อญฺชนํ นาคมาหฏํ
หรีตกํ อามลกํ มหคฺฆํ อมโตสธํ
สฏฺฐิวาหสตํ สาลึ สุคนฺธํ สุวกาหฏํ
ปุญฺญกมฺมาภินิพฺพตฺตํ ปาเหติ[1] อโสกวฺหโยติ ฯ

น เกวลญฺจ เอตํ อามิสปณฺณาการํ อิมํ กิร ธมฺมปณฺณาการมฺปิ เปเสสิ

อหํ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คโต
อุปาสกตฺตํ เทเสสึ สกฺยปุตฺตสฺส สาสเน
อิเมสุ ตีสุ วตฺถูสุ อุตฺตเมสุ นรุตฺตม
ตฺวมฺปิ จิตฺตํ ปสาเทหิ สทฺธา สรณมุเปหีติ ฯ

สฺวายํ ราชา ตํ ทิวสํ อโสกรญฺญา เปสิเตน อภิเสเกน เอกมาสาภิสิตฺโต โหติ ฯ วิสาขปุณฺณมายํ หิสฺส อภิเสกมกํสุ ฯ

โส อจิรสฺสุตํ ตํ สาสนปฺปวุตฺตึ อนุสฺสรมาโน ตํ เถรสฺส สมณา มยํ มหาราช ธมฺมราชสฺส สาวกาติ วจนํ สุตฺวา อยฺยา นุโข อาคตาติ ตาวเทว อาวุธํ นิกฺขิปิตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ

๑. ปาเหสีติปิ ทิสฺสติ ฯ

สมฺโมทนียํ กถํ กถยมาโน ฯ ยถาห ฯ

อาวุธํ นิกฺขิปิตฺวาน เอกมนฺตํ อุปาวิสิ
นิสชฺช ราชา สมฺโมทิ พหุํ อตฺถูปสํหิตนฺติ ฯ

สมฺโมทนียํ กถญฺจ กุรุมาเนเยว ตสฺมึ ตานิปิ จตฺตาฬีสปุริส-สหสฺสานิ อาคนฺตฺวา ตํ ปริวาเรสุํ ฯ ตทา เถโร อิตเรปิ ฉ ชเน ทสฺเสสิ ฯ ราชา ทิสฺวา อิเม กทา อาคตาติ อาห ฯ มยา สทฺธึเยว มหาราชาติ ฯ อิทานิ ปน ชมฺพุทีเป อญฺเญปิ เอวรูปา สมณา สนฺตีติ ฯ สนฺติ มหาราช เอตรหิ ชมฺพุทีโป กาสาวปฺ-ปชฺโชโต อิสิวาตปฏิวาโต ตสฺมึ

เตวิชฺชา อิทฺธิปตฺตา จ เจโตปริยายโกวิทา
ขีณาสวา อรหนฺโต พหู พุทฺธสฺส สาวกาติ ฯ

ภนฺเต เกน อาคตตฺถาติ ฯ เนว มหาราช อุทเกน น ถเลนาติ ฯ ราชา อากาเสน อาคตาติ อญฺญาสิ ฯ เถโร อตฺถิ นุโข รญฺโญ ปญฺญาเวยฺยตฺติกนฺติ วีมํสนตฺถาย อาสนฺนํ อมฺพรุกฺขํ อารพฺภ ปญฺหํ ปุจฺฉิ กึนาโม อยํ มหาราช รุกฺโขติ ฯ อมฺพรุกฺโข นาม ภนฺเตติ ฯ อิมํ ปน มหาราช อมฺพํ มุญฺจิตฺวา อญฺโญ อมฺโพ อตฺถิ นตฺถีติ ฯ อตฺถิ ภนฺเต อญฺเญปิ พหู อมฺพรุกฺขาติ ฯ อิมญฺจ อมฺพํ เต จ อมฺเพ มุญฺจิตฺวา อตฺถิ นุโข มหาราช อญฺเญ รุกฺขาติ ฯ อตฺถิ ภนฺเต เต ปน น อมฺพรุกฺขาติ ฯ อญฺเญ อมฺเพ จ อนมฺเพ จ มุญฺจิตฺวา อตฺถิ ปน อญฺโญ รุกฺโขติ ฯ อยเมว ภนฺเต อมฺพรุกฺโขติ ฯ สาธุ มหาราช

ปณฺฑิโตสิ อตฺถิ ปน เต มหาราช ญาตกาติ ฯ อตฺถิ เม ภนฺเต พหู ชนาติ ฯ เต มุญฺจิตฺวา อญฺเญ เกจิ อญฺญาตกาปิ อตฺถิ มหาราชาติ ฯ อญฺญาตกา ภนฺเต ญาตเกหิ พหุตราติ ฯ ตว ญาตเก จ อญฺญาตเก จ มุญฺจิตฺวา อตฺถิ อญฺโญ โกจิ มหาราชาติ ฯ อหํ ภนฺเตติ ฯ สาธุ มหาราช อตฺตา นาม อตฺตโน เนว ญาตโก น อญฺญาตโกติ ฯ อถ เถโร ปณฺฑิโต ราชา สกฺกิสฺสติ๑ ธมฺมํ อญฺญาตุนฺติ จูฬหตฺถิปโทปมสุตฺตนฺตํ กเถสิ ฯ กถาปริโยสาเน ราชา ตีสุ สรเณสุ ปติฏฺฐหิ สทฺธึ จตฺตาฬีสาย ปาณสหสฺเสหิ ฯ ตํ ขณํเยว จ รญฺโญ ภตฺตํ อาหริยิตฺถ ฯ ราชา จ สุตฺตนฺตํ สุณนฺโต เอวํ อญฺญาสิ น อิเมสํ อิมสฺมึ กาเล โภชนํ กปฺปตีติ ฯ อปุจฺฉิตฺวา ปน ภุญฺชิตุํ อยุตฺตนฺติ จินฺเตตฺวา ภุญฺชิสฺสถ ภนฺเตติ ปุจฺฉิ ฯ น มหาราช อมฺหากํ อิมสฺมึ กาเล โภชนํ กปฺปตีติ ฯ กสฺมึ กาเล ภนฺเต กปฺปตีติ ฯ อรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย ยาว มชฺฌนฺติกสมยา มหาราชาติ ฯ คจฺฉาม ภนฺเต นครนฺติ ฯ อลํ มหาราช อิเธว วสิสฺสามาติ ฯ สเจ ภนฺเต ตุมฺเห วสถ อยํ ทารโก อาคจฺฉตูติ ฯ มหาราช อยํ ทารโก อาคตผโล วิญฺญาตสาสโน ปพฺพชฺชาเปกฺโข อิทานิ ปพฺพชิสฺสตีติ ฯ ราชา เตนหิ ภนฺเต เสฺว รถํ เปสิสฺสามิ ตํ อภิรุหิตฺวา อาคจฺเฉยฺยาถาติ วตฺวา วนฺทิตฺวา ปกฺกามิ ฯ เถโร อจิรปกฺกนฺตสฺส รญฺโญ สุมนสามเณรํ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ สุมน ธมฺมสฺสวนกาลํ โฆเสหีติ ฯ ภนฺเต กิตฺตกํ ฐานํ สาเวนฺโต โฆเสมีติ ฯ สกล-

๑. สกฺขิสฺสตีติปิ ฯ

ตมฺพปณฺณิทีปนฺติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ สามเณโร อภิญฺญาปาทกํ
จตุตฺถชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย อธิฏฺฐหิตฺวา สมาหิเตน จิตฺเตน
สกลตมฺพปณฺณิทีปํ สาเวนฺโต ติกฺขตฺตุํ ธมฺมสฺสวนกาลํ โฆเสสิ ฯ
ราชา ตํ สทฺทํ สุตฺวา เถรานํ สนฺติกํ เปเสสิ กึ ภนฺเต อตฺถิ
โกจิ อุปทฺทโวติ ฯ นตฺถมฺหากํ โกจิ อุปทฺทโว ธมฺมสฺสวนกาลํ
โฆสาปยิมฺหา พุทฺธวจนํ กเถตุกามมฺหาติ ฯ ตญฺจ ปน สามเณรสฺส
สทฺทํ สุตฺวา ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ ฯ เอเตนูปาเยน
ยาว พฺรหฺมโลกา สทฺโท อพฺภุคฺคญฺฉิ ฯ เตน สทฺเทน มหา-
เทวตาสนฺนิปาโต อโหสิ ฯ เถโร มหนฺตํ เทวตาสนฺนิปาตํ
ทิสฺวา สมจิตฺตสุตฺตนฺตํ กเถสิ ฯ กถาปริโยสาเน อสงฺเขยฺยานํ
เทวานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ พหู นาคา จ สุปณฺณา จ
สรเณสุ ปติฏฺฐหึสุ ฯ ยาทิโส จ สารีปุตฺตตฺเถรสฺส อิมํ สุตฺตนฺตํ
กถยโต เทวตานํ สนฺนิปาโต อโหสิ ตาทิโส มหินฺทตฺเถรสฺสาปิ
ชาโต ฯ อถ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ราชา เถรานํ รถํ
เปเสสิ ฯ สารถิ รถํ เอกมนฺเต ฐเปตฺวา เถรานํ อาโรเจสิ
อาคโต ภนฺเต รโถ อภิรุหถ คจฺฉิสฺสามาติ ฯ เถรา น มยํ
รถํ อภิรุหาม คจฺฉ ตฺวํ ปจฺฉา มยํ คจฺฉิสฺสามาติ วตฺวา
เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อนุราธปุรสฺส ปุรตฺถิมทิสาย ปฐมเจติยฏฺฐาเน
โอตรึสุ ฯ ตํ หิ เจติยํ เถเรหิ ปฐมํ โอติณฺณฏฺฐาเน กตตฺตาเยว
ปฐมเจติยนฺติ วุจฺจติ ฯ ราชาปิ สารถึ เปเสตฺวา อนฺโตนิเวสเน
มณฺฑปํ ปฏิยาเทถาติ อมจฺเจ อาณาเปสิ ฯ ตาวเทว สพฺเพ

หฏฺจตฺฏฺฐา อติวิย ปาสาทิกํ มณฺฑปํ ปฏิยาเทสุํ ฯ ปุน ราชา จินฺเตสิ หีโย เถโร สีลกฺขนฺธํ กถยมาโน อุจฺจาสยนมหาสยนํ น กปฺปตีติ อาห นิสีทิสฺสนฺติ นุโข อยฺยา อาสเนสุ น นิสีทิสฺสนฺตีติ ฯ ตสฺเสวํ จินฺตยนฺตสฺเสว โส สารถิ นครทฺวารํ สมฺปตฺโต ฯ ตโต อทฺทส เถเร ปรมตรํ อาคนฺตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา จีวรํ ปารุปนฺเต ฯ ทิสฺวา อติวิย ปสนฺนจิตฺโต หุตฺวา อาคนฺตฺวา รญฺโญ อาโรเจสิ อาคตา เทว เถราติ ฯ ราชา รถํ อารุฬฺหาติ ปุจฺฉิ ฯ น อารุฬฺหา เทว อปิจ มม ปจฺฉโต นิกฺขมิตฺวา ปรมตรํ อาคนฺตฺวา ปาจีนทฺวาเร ฐิตาติ ฯ ราชา รถมฺปิ นาภิรุหึสูติ สุตฺวา น ทานิ อยฺยา อุจฺจาสยนํ สาทิยิสฺสนฺตีติ จินฺเตตฺวา เตนหิ ภเณ เถรานํ ภุมฺมตฺถรณสงฺเขเปน อาสนานิ ปญฺญาเปถาติ วตฺวา ปฏิปถํ อคมาสิ ฯ อมจฺจา ปฐวิยํ ตฏฺฏิกํ ปญฺญาเปตฺวา อุปริ โกชวกาทีนิ จิตฺรตฺถรณานิ ปญฺญาเปสุํ ฯ อุปฺปาทปาฐกา ทิสฺวา คหิตาทานิ อิเมหิ อยํ ปฐวี อิเม ตมฺพปณฺณิทีปสฺส สามิกา ภวิสฺสนฺตีติ พฺยากรึสุ ฯ ราชาปิ คนฺตฺวา เถเร วนฺทิตฺวา มหินฺทตฺเถรสฺส หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา มหติยา ปูชาย จ สกฺกาเรน จ เถเร นครํ ปเวเสตฺวา อนฺโตนิเวสนํ ปเวเสสิ ฯ เถโร อาสนปฺปญฺญตฺตํ ทิสฺวา อมฺหากํ สาสนํ สกลลงฺกาทีเป ปฐวี วิย ปตฺถฏํ นิจฺจลญฺจ หุตฺวา ปติฏฺฐหิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต นิสีทิ ฯ ราชา เถเร ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตปฺเปตฺวา สมฺปวาเรตฺวา อนุฬาเทวีปมุขานิ ปญฺจอิตฺถีสตานิ เถรานํ อภิวาทนํ ปูชาสกฺการญฺจ

กโรนฺตูติ ปกฺโกสาเปตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เถโร ภตฺตกิจฺจาวสาเน รญฺโญ สปริชนสฺส ธมฺมรตนวสฺสํ วสฺสนฺโต เปตวตฺถุํ วิมานวตฺถุํ สจฺจสํยุตฺตญฺจ กเถสิ ฯ ตํ เถรสฺส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ตานิ ปญฺจปิ อิตฺถีสตานิ โสตาปตฺติผลํ สจฺฉากํสุ ฯ เยปิ เต มนุสฺสา ปุริมทิวเส มิสฺสกปพฺพเต เถเร อทฺทสํสุ เต เตสุ เตสุ ฐาเนสุ เถรานํ คุเณ กเถนฺติ ฯ เตสํ สุตฺวา มหาชนกาโย ราชงฺคเณ สนฺนิปติตฺวา มหาสทฺทมกาสิ ฯ ราชา กึ เอโส สทฺโทติ ปุจฺฉิ ฯ นาครา เทว เถเร ทฏฺฐุํ น ลภามาติ วิรวนฺตีติ ฯ ราชา สเจ อิธ ปวิสิสฺสนฺติ โอกาโส น ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา คจฺฉถ ภเณ หตฺถิสาลํ ปฏิชคฺคิตฺวา วาลุกํ อากีริตฺวา ปญฺจวณฺณานิ ปุปฺผานิ วิกีริตฺวา เจลวิตานํ พนฺธิตฺวา มงฺคลหตฺถิฏฺฐาเน เถรานํ อาสนานิ ปญฺญาเปถาติ อาห ฯ ราชอมจฺจา ตถา อกํสุ ฯ เถโร ตตฺถ คนฺตฺวา นิสีทิตฺวา เทวทูตสุตฺตนฺตํ กเถสิ ฯ กถาปริโยสาเน ปาณสหสฺสํ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ ฯ ตโต หตฺถิสาลา อติสมฺพาธาติ ทกฺขิณทฺวาเร นนฺทนวนุยฺยาเน อาสนํ ปญฺญาเปสุํ ฯ เถโร ตตฺถ นิสีทิตฺวา อาสิวิโสปมสุตฺตนฺตํ กเถสิ ฯ ตมฺปิ สุตฺวา ปาณสหสฺสํ โสตาปตฺติผลํ ปฏิลภิ ฯ เอวํ อาคตทิวสโต ทุติยทิวเส อฑฺฒเตยฺยานํ ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ เถรสฺส นนฺทนวนุยฺยาเน อาคตาคตาหิ กุลิตฺถีหิ กุลสุณฺหาหิ กุลกุมารีหิ สทฺธึ สมฺโมทมานสฺเสว สายณฺหสมโย ชาโต ฯ เถโร กาลํ สลฺลกฺเขตฺวา คจฺฉามทานิ มิสฺสกปพฺพตนฺติ อุฏฺฐหิ ฯ อมจฺจา กตฺถ ภนฺเต คจฺฉถาติ ฯ

อมฺหากํ นิวาสนฏฺฐานนฺติ ฯ เต รญฺโญ สํวิทิตํ กตฺวา ราชานุมเตน อาหํสุ อกาโล ภนฺเต อิทานิ ตตฺถ คนฺตุํ อิทเมว นนฺทนวนุยฺยานํ อยฺยานํ อาวาสนฏฺฐานํ โหตูติ ฯ อลํ คจฺฉามาติ ฯ ปุน รญฺโญ วจเนนาหํสุ ราชา ภนฺเต อาห เอตํ เมฆวนํ นาม อุยฺยานํ มม ปิตุ สนฺตกํ นครโต นาติทูรํ นาจฺจาสนฺนํ คมนาคมนสมฺปนฺนํ เอตฺถ เถรา วาสํ กปฺเปนฺตูติ ฯ วสึสุ เถรา เมฆวนุยฺยาเน ฯ ราชาปิ โข ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน เถรสฺส สมีปํ คนฺตฺวา สุขสยิตภาวํ ปุจฺฉิตฺวา กปฺปติ ภนฺเต ภิกฺขุสงฺฆสฺส อาราโมติ ปุจฺฉิ ฯ เถโร กปฺปติ มหาราชาติ วตฺวา อิมํ สุตฺตํ อาหริ อนุชานามิ ภิกฺขเว อารามนฺติ ฯ ราชา ตุฏฺโฐ สุวณฺณภิงฺคารํ คเหตฺวา เถรสฺส หตฺเถ อุทกํ ปาเตตฺวา มหาเมฆวนํ อุยฺยานํ อทาสิ ฯ สห อุทกปาเตน ปถวี กมฺปิ ฯ อยํ มหาวิหาเร ปฐโม ปถวีกมฺโป อโหสิ ฯ ราชา ภีโต เถรํ ปุจฺฉิ กสฺมา ภนฺเต ปถวี กมฺปตีติ ฯ มา ภายิ มหาราช อิมสฺมึ ทีเป ทสพลสฺส สาสนํ ปติฏฺฐหิสฺสติ อิทญฺจ ปฐมํ มหาวิหารฏฺฐานํ ภวิสฺสติ ตสฺเสตํ ปุพฺพนิมิตฺตนฺติ ฯ ราชา ภิยฺโยโส มตฺตาย ปสีทิ ฯ เถโร ปุนทิวเสปิ ราชเคเหเยว ภุญฺชิตฺวา นนฺทนวเน อนมตคฺคิยานิ กเถสิ ฯ ปุนทิวเส อคฺคิกฺขนฺโธปมสุตฺตํ กเถสิ ฯ เอเตเนว อุปาเยน สตฺตทิวสานิ กเถสิ ฯ อฑฺฒนวมานํ ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ ตโต ปฏฺฐาย นนฺทนวนํ สาสนสฺส โชติปาตุภาวฏฺฐานนฺติ กตฺวา โชติวนนฺติ นามํ ลภิ ฯ สตฺตเม ปน ทิวเส เถรา อนฺเตปุเร

รญฺโญ อปฺปมาทสุตฺตํ กถยิตฺวา เจติยคิริเมว อคมํสุ ฯ อถโข
ราชา อมจฺเจ ปุจฺฉิ เถโร อมฺเห คาฬฺเหน โอวาเทน โอวทิ
คจฺเฉยฺย นุโขติ ฯ อมจฺจา ตุมฺเหหิ เทว เถโร อยาจิโต สยเมว
อาคโต ตสฺมา ตสฺส อนาปุจฺฉาว คมนมฺปิ ภเวยฺยาติ อาหํสุ ฯ
ตโต ราชา รถํ อภิรุหิตฺวา เทฺว จ เทวิโย อาโรเปตฺวา
เจติยคิรึ อคมาสิ มหจฺจราชานุภาเวน ฯ คนฺตฺวา เทวิโย
เอกมนฺตํ อปกฺกมาเปตฺวา สยํ เถรานํ สมีปํ อุปสงฺกนฺโต อติวิย
กิลนฺตรูโป หุตฺวา อุปสงฺกมิ ฯ ตโต นํ เถโร อาห กสฺมา
ตฺวํ มหาราช เอวํ กิลมมาโนว อาคโตติ ฯ ตุมฺเห มม คาฬฺหํ
โอวาทํ ทตฺวา อิทานิ คนฺตุกามา นุโขติ ชานนตฺถํ ภนฺเตติ ฯ
น มยํ มหาราช คนฺตุกามา อปิจ วสฺสูปนายิกกาโล นามายํ
มหาราช ตตฺร สมเณน วสฺสูปนายิกํ ฐานํ ญาตุํ วฏฺฏตีติ ฯ
ตํ ทิวสเมว อริฏฺโฐ นาม อมจฺโจ ปญฺจปญฺญาสาย เชฏฺฐกนิฏฺฐ
ภาตุเกหิ สทฺธึ รญฺโญ สมีเป ฐิโต อาห อจฺฉามหํ เทว
เถรานํ สนฺติเก ปพฺพชิตุนฺติ ฯ สาธุ ภเณ ปพฺพชสฺสูติ ฯ
ราชา อนุชานิตฺวา เถรํ สมฺปฏิจฺฉาเปสิ ฯ เถโร ตทเหว ปพฺพาเชสิ ฯ
สพฺเพ ขุรคฺเคเยว อรหตฺตํ ปาปุณึสุ ฯ ราชาปิ โข ตํ ขณํเยว
กณฺฏเกหิ เจติยงฺคณํ ปริกฺขิปิตฺวา อฏฺฐสฏฺฐิยา เลเณสุ กมฺมํ
ปฏฺฐเปตฺวา นครเมว อคมาสิ ฯ เตปิ เถรา ทสภาติกสมากุลํ
ราชกุลํ ปสาเทตฺวา มหาชนํ โอวทมานา เจติยคิริมฺหิ วสฺสํ
วสึสุ ฯ ตทาปิ เจติยคิริมฺหิ ปฐมวสฺสํ อุปคตา ทฺวาสฏฺฐี

อรหนฺโต อเหสุํ ฯ

อถายสฺมา มหามหินฺโท วุฏฺฐวสฺโส ปวาเรตฺวา กตฺติกปุณฺณมายํ อุโปสถทิวเส ราชานํ เอตทโวจ มหาราช อมฺเหหิ จิรํ ทิฏฺโฐ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อนาถวาสํ วสิมฺหา อิจฺฉาม ชมฺพุทีปํ คนฺตุนฺติ ฯ ราชา อาห ภนฺเต ตุมฺเห จตูหิ ปจฺจเยหิ อุปฏฺฐหามิ อยญฺจ มหาชโน ตุมฺเห นิสฺสาย ตีสุ สรเณสุ ปติฏฺฐิโต กสฺมา ตุมฺเห อุกฺกณฺฐถาติ ฯ จิรํ ทิฏฺโฐ โน มหาราช สมฺมาสมฺพุทฺโธ อภิวาทนปจฺจุฏฺฐานญฺชลิกมฺมสามีกมฺมกรณฏฺฐานํ นตฺถิ เตนมฺหา อุกฺกณฺฐิตาติ ฯ นนุ ภนฺเต ตุมฺเห อโวจุตฺถ ปรินิพฺพุโต สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ฯ กิญฺจาปิ มหาราช ปรินิพฺพุโต อถขฺวสฺส สรีรธาตุโย ติฏฺฐนฺตีติ ฯ อญฺญาตํ ภนฺเต ถูปปติฏฺฐานํ ตุมฺเห อากงฺขถาติ กโรมิ ภนฺเต ถูปํ ภูมิภาคํทานิ วิจินาถ อปิจ ภนฺเต ธาตุโย กุโต ลจฺฉามาติ ฯ สุมเนน สทฺธึ มนฺเตหิ มหาราชาติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ ราชา สุมนํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ กุโตทานิ ภนฺเต ธาตุโย ลจฺฉามาติ ฯ สุมโน อาห อปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวํ มหาราช วีถิโย โสธาเปตฺวา ธชปฏากปุณฺณฆฏาทีหิ อลงฺการาเปตฺวา สปริชโน อุโปสถงฺคานิ สมาทิยิตฺวา สพฺพตาลาวจเร อุปฏฺฐเปตฺวา มงฺคลหตฺถึ สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิตํ การาเปตฺวา อุปริ จสฺส เสตจฺฉตฺตํ อุสฺสาเปตฺวา สายณฺหสมเย มหานาควนุยฺยานาภิมุโข ยาหิ อทฺธา ตสฺมึ ฐาเน ธาตุโย ลจฺฉสีติ ฯ ราชา สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิ ฯ เถรา เจติยคิริเมว อคมํสุ ฯ ตตฺรายสฺมา

มหินฺทตฺเถโร สุมนํ สามเณรมาห คจฺฉ ตฺวํ สามเณร ชมฺพุทีเป
ตว อยฺยกํ อโสกํ ธมฺมราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน เอวํ
วเทหิ สหาโย เต มหาราช เทวานํ ปิยติสฺโส พุทฺธสาสเน ปสนฺโน
ถูปํ ปติฏฺฐาเปตุกาโม ตุมฺหากํ กิร หตฺเถ ธาตุ อตฺถิ ตํ
เม เทถาติ ตํ คเหตฺวา สกฺกํ เทวราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ
วเทหิ ตุมฺหากํ กิร มหาราช หตฺเถ เทฺว ธาตุโย อตฺถิ
ทกฺขิณทาฒญฺจ ทกฺขิณกฺขกญฺจ ตโต ตุมฺเห ทกฺขิณทาฒํ ปูเชถ
ทกฺขิณกฺขกํ ปน มยฺหํ เทถาติ เอวญฺจ นํ วเทหิ กสฺมา
ตฺวํ มหาราช อมฺเห ตมฺพปณฺณิทีปํ ปหิณิตฺวา ปมชฺชสีติ ฯ สาธุ
ภนฺเตติ โข สุมโน เถรสฺส วจนํ สมปฏิจฺฉิตฺวา ตาวเทว ปตฺต-
จีวรมาทาย เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา ปาฏลิปุตฺตทฺวาเร โอรุยฺห รญฺโญ
สนฺติกํ คนฺตฺวา เอตมตฺถํ อาโรเจสิ ฯ มหาราชา ตุฏฺโฐ สามเณรสฺส
หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา คนฺเธหิ อุพฺพฏฺเฏตฺวา วรมุตฺตสทิสานํ
ธาตูนํ ปูเรตฺวา อทาสิ ฯ โส ตํ คเหตฺวา สกฺกํ เทวราชานํ
อุปสงฺกมิ ฯ สกฺโก เทวราชา สามเณรํ ทิสฺวา กึ ภนฺเต สุมน
อาหิณฺฑสีติ อาห ฯ ตฺวํ มหาราช อมฺเห ตมฺพปณฺณิทีปํ เปเสตฺวา
กสฺมา ปมชฺชสีติ ฯ นปฺปมชฺชามิ ภนฺเต วเทหิ กึ กโรมีติ ฯ
ตุมฺหากํ กิร หตฺเถ เทฺว ธาตุโย อตฺถิ ทกฺขิณทาฒญฺจ
ทกฺขิณกฺขกญฺจ ตโต ตุมฺเห ทกฺขิณทาฒํ ปูเชถ ทกฺขิณกฺขกมฺ-
ปน มยฺหํ เทถาติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ โข สกฺโก เทวานมินฺโท
โยชนปฺปมาณํ มณิถูปํ อุคฺฆาเฏตฺวา ทกฺขิณกฺขกํ ธาตุํ นีหริตฺวา

สุมนสฺส อทาสิ ฯ โส ตํ คเหตฺวา เจติยคิริมฺหิเยว ปติฏฺฐาสิ ฯ อถ โข มหินฺทปฺปมุขา สพฺเพปิ เต มหานาคา อโสกธมฺมราเชน ทินฺนธาตุโย เจติยคิริมฺหิเยว ปติฏฺฐเปตฺวา ทกฺขิณกฺขกํ อาทาย วฑฺฒมานกจฺ-ฉายาย มหานาควนุยฺยานํ อคมํสุ ฯ ราชาปิ โข สุมเนน วุตฺตปฺ-ปการํ ปูชาสกฺการํ กตฺวา หตฺถิกฺขนฺธวรคโต สยํ มงฺคลหตฺถิมตฺถเก เสตจฺฉตฺตํ ธารยมาโน มหานาควนุยฺยานํ สมฺปาปุณิ ฯ อถสฺส เอตทโหสิ สเจ อยํ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ธาตุ ฉตฺตํ อปนมตุ มงฺคลหตฺถี ชนฺนุเกหิ ภูมิยํ ปติฏฺฐหตุ ธาตุจงฺโกฏกํ มยฺหํ มตฺถเก ปติฏฺฐาตูติ ฯ สห รญฺโญ จิตฺตุปฺปาเทน ฉตฺตํ อปนมิ หตฺถี ชนฺนุเกหิ ภูมิยํ ปติฏฺฐหิ ธาตุจงฺโกฏกํ รญฺโญ มตฺถเก ปติฏฺฐหิ ฯ ราชา อมเตเนว อภิสิตฺตคตฺโต วิย ปรเมน ปีติปามุชฺเชน สมนฺนาคโต ปุจฺฉิ ธาตุํ ภนฺเต กึ กโรมาติ ฯ หตฺถิกุมฺภมฺหิเยว ตาว มหาราช ฐเปหีติ ฯ ราชา ธาตุจงฺโกฏกํ คเหตฺวา หตฺถิกุมฺเภ ฐเปสิ ฯ ปมุทิโต นาโค โกญฺจนาทํ นทิ ฯ มหาเมโฆ อุฏฺฐหิตฺวา โปกฺขรวสฺสํ วสฺสิ ฯ อุทกปริยนฺตํ กตฺวา มหาภูมิจาโล อโหสิ ปจฺจนฺเตปิ นาม สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ธาตุ ปติฏฺฐหิสฺสตีติ ฯ เทวมนุสฺสา ปโมทึสุ ฯ เอวํ อิทฺธานุภาวสิริยา เทวมนุสฺสานํ ปีตึ ชนยนฺโต

ปุญฺญมายํ มหาวีโร จาตุมฺมาสินิยา อิธ
อาคนฺตฺวา เทวโลกมฺหา หตฺถิกุมฺเภ ปติฏฺฐิโตติ ฯ

อถ โส หตฺถินาโค อเนกตาลาวจรปริวาริโต อติวิย อุฬาเรน ปูชาสกฺกาเรน สกฺกริยมาโน ปจฺฉิมทิสาภิมุโข หุตฺวา อปสกฺกนฺโต

ยาว นครสฺส ปุรตฺถิมทฺวารํ ตาว คนฺตฺวา ปุรตฺถิมทฺวาเรน นครํ ปวิสิตฺวา สกลนาคเรหิ อุฬาราย ปูชาย กริยมานาย ทกฺขิณทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา ถูปารามสฺส ปจฺฉิมทิสาภาเค มเหชวตฺถุ นาม กิร อตฺถิ ตตฺถ คนฺตฺวา ปุน ถูปารามาภิมุโขเยว ปฏินิวตฺติ ฯ เตน จ สมเยน ถูปาราเม ปุริมกานํ ติณฺณํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ ปริโภคเจติยฏฺฐานํ โหติ ฯ

อตีเต กิร อยํ ทีโป โอชทีโป นาม อโหสิ ฯ ราชา อภโย นาม ฯ นครํ อภยปุรนฺนาม ฯ เจติยปพฺพโต เทวกูฏปพฺพโต นาม ฯ ถูปาราโม ปฏิยาราโม นาม ฯ เตน โข ปน สมเยน กกุสนฺโธ ภควา โลเก อุปฺปนฺโน โหติ ฯ ตสฺส สาวโก มหาเทโว นาม ภิกฺขุสหสฺเสน สทฺธึ เทวกูเฏ ปติฏฺฐาสิ มหินฺทตฺเถโร วิย เจติยปพฺพเต ฯ เตน สมเยน โอชทีเป สตฺตา ปชฺชรเกน อนยพฺยสนํ อาปชฺชนฺติ ฯ อทฺทสา โข กกุสนฺโธ ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต เต สตฺเต อนยพฺยสนมาปชฺชนฺเต ฯ ทิสฺวา จตฺตาฬีสาย ภิกฺขุสหสฺเสน ปริวุโต อคมาสิ ฯ ตสฺสานุภาเวน ตาวเทว ปชฺชรโก วูปสนฺโต ฯ โรเค วูปสนฺเต ภควา ธมฺมํ เทเสสิ ฯ จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ ภควา ธมฺมกรกํ ทตฺวา ปกฺกามิ ฯ ตํ อนฺโต ปกฺขิปิตฺวา ปฏิยาราเม เจติยํ อกํสุ ฯ มหาเทโว ทีปํ อนุสาสนฺโต วิหาสิ ฯ โกนาคมนสฺส ปน ภควโต กาเล อยํ ทีโป วรทีโป นาม อโหสิ ฯ ราชา สมิทฺธิ นาม ฯ นครํ วฑฺฒมานํ นาม ฯ ปพฺพโต สุวณฺณ-

กูโฏ นาม ฯ เตน โข ปน สมเยน วรทีเป ทุพฺพุฏฺฐิกา โหติ ทุพฺภิกฺขํ ทุสฺสสฺสํ ฯ สตฺตา ฉาตกโรเคน อนยพฺยสนํ อาปชฺชนฺติ ฯ อทฺทสา โข โกนาคมโน ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต เต สตฺเต อนยพฺยสนํ อาปชฺชนฺเต ฯ ทิสฺวา ตึสภิกฺขุสหสฺสปริวุโต อคมาสิ ฯ พุทฺธานุภาเวน เทโว สมฺมาธารํ อนุปฺปเวจฺฉิ ฯ สุภิกฺขํ อโหสิ ฯ ภควา ธมฺมํ เทเสสิ ฯ จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ ภควา ภิกฺขุสหสฺสปริวารํ มหาสุมนํ นาม เถรํ ทีเป ฐเปตฺวา กายพนฺธนํ ทตฺวา ปกฺกามิ ฯ ตํ อนฺโต ปกฺขิปิตฺวา เจติยมกํสุ ฯ กสฺสปสฺส ปน ภควโต กาเล อยํ ทีโป มณฺฑทีโป นาม อโหสิ ฯ ราชา ชยนฺโต นาม ฯ นครํ วิสาลํ นาม ฯ ปพฺพโต สุภกูโฏ นาม ฯ เตน โข ปน สมเยน มณฺฑทีเป มหาวิวาโท โหติ ฯ พหู สตฺตา กลหวิคฺคหชาตา อนยพฺยสนํ อาปชฺชนฺติ ฯ อทฺทสา โข กสฺสโป ภควา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต เต สตฺเต อนยพฺยสนํ อาปชฺชนฺเต ฯ ทิสฺวา วีสติภิกฺขุสหสฺสปริวุโต อาคนฺตฺวา วิวาทํ วูปสเมตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ ฯ จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมาภิสมโย อโหสิ ฯ ภควา ภิกฺขุ-สหสฺสปริวารํ สพฺพนนฺทึ นาม เถรํ ทีเป ปติฏฺฐาเปตฺวา อุทกสาฏิกํ ทตฺวา ปกฺกามิ ฯ ตํ อนฺโต ปกฺขิปิตฺวา เจติยมกํสุ ฯ เอวํ ถูปาราเม ปุริมกานํ ติณฺณํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ ปริโภคเจติยานิ ปติฏฺฐหึสุ ฯ ตานิ สาสนนฺตรธาเนน นสฺสนฺติ ฯ ฐานมตฺตํ อวสิสฺสติ ฯ ตสฺมา วุตฺตํ เตน จ สมเยน ถูปาราเม ปุริมกานํ

ติณฺณํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ ปริโภคเจติยฏฺฐานํ โหตีติ ฯ

ตเทตํ วินฏฺเจสุ เจติเยสุ เทวตานุภาเวน กณฺฏกสมากิณฺณ-สาเขหิ นานาคจฺเฉหิ ปริวุตํ ติฏฺฐติ มา นํ โกจิ อุจฺฉิฏฺฐาสุจิมล-กจวเรหิ สนฺทูเสสีติ ฯ อถ ตสฺส หตฺถิโน ปุรโต คนฺตฺวา ราชปุริสา สพฺพคจฺเฉ ฉินฺทิตฺวา ภูมึ โสเธตฺวา ตํ หตฺถตลสทิสมกํสุ ฯ หตฺถินาโค คนฺตฺวา ตํ ฐานํ ปุรโต กตฺวา ตสฺส ปจฺฉิมทิสาภาเค โพธิรุกฺขฏฺฐาเน อฏฺฐาสิ ฯ อถสฺส มตฺถกโต ธาตุํ โอโรเปตุํ อารภึสุ ฯ นาโค โอโรเปตุํ น เทติ ฯ ราชา เถรํ ปุจฺฉิ กสฺมา ภนฺเต นาโค ธาตุํ โอโรเปตุํ น เทตีติ ฯ อารุฬฺหํ มหาราช โอโรเปตุํ น วฏฺฏตีติ ฯ ตสฺมิญฺจ กาเล อภยวาปิยา อุทกํ ฉินฺนํ โหติ ฯ สมนฺตา ภูมิ ผลิตา โหติ ฯ สุอุทฺธรา มตฺติกาปิณฺฑา ฯ ตโต มหาชโน สีฆํ สีฆํ มตฺติกํ อาหริตฺวา หตฺถิกุมฺภปฺปมาณํ วตฺถุมกาสิ ฯ ตาวเทว ถูปกรณตฺถํ อิฏฺฐกา กาตุํ อารภึสุ ฯ ยาว อิฏฺฐกา ปรินิฏฺฐนฺติ ตาว หตฺถิ-นาโค กติปาหํ ทิวา โพธิรุกฺขฏฺฐาเน หตฺถิสาลายํ ติฏฺฐติ รตฺตึ ถูปปติฏฺฐานภูมึ ปริยายติ ฯ อถ วตฺถุํ จินาเปตฺวา ราชา เถรํ ปุจฺฉิ กีทิโส ภนฺเต ถูโป กาตพฺโพติ ฯ วีหิราสิสทิโส มหา-ราชาติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ ราชา ชงฺฆปฺปมาณํ ถูปํ จินาเปตฺวา ธาตุํ โอโรปนตฺถาย มหาสกฺการํ กาเรสิ ฯ สกลนครญฺจ ชนปโท จ ธาตุมหทสฺสนตฺถํ สนฺนิปติ ฯ สนฺนิปติเต จ ตสฺมึ มหาชนกาเย ทสพลสฺส ธาตุ หตฺถิกุมฺภโต สตฺตตาลปฺปมาณํ เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา ยมกปาฏิหาริยํ ทสฺเสสิ ฯ เตหิ เตหิ ธาตุปฺปเทเสหิ ฉนฺนํ วณฺณานํ

อุทกธารา จ อคฺคิกฺขนฺธา จ ปวตฺตนฺติ ฯ สาวตฺถิยํ คณฺฑามฺพมูเล ภควโต[๑] ทสฺสิตปาฏิหาริยสทิสเมว ปาฏิหาริยํ อโหสิ ฯ ตญฺจ โข เนว เถรานุภาเวน น เทวตานุภาเวน อปิจ โข พุทฺธานุภาเวเนว ฯ ภควา กิร ธรมาโนว อธิฏฺฐาสิ มยิ ปรินิพฺพุเต ตมฺพปณฺณิทีเป อนุราธปุรสฺส ทกฺขิณภาเค ปุริมกานํ ติณฺณํ พุทฺธานํ ปริโภค-เจติยฏฺฐาเน มม ทกฺขิณกฺขกธาตุปติฏฺฐานทิวเส ยมกปาฏิหาริยํ โหตูติ ฯ

เอวํ อจินฺติยา พุทฺธา พุทฺธธมฺมา อจินฺติยา
อจินฺติเย ปสนฺนานํ วิปาโก โหตฺยจินฺติโยติ ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺโธ กิร อิมํ ทีปํ ธรมานกาเลปิ ติกฺขตฺตุํ อคมาสิ ฯ ปฐมํ ยกฺขทมนตฺถํ เอกโกว อาคนฺตฺวา ยกฺเข ทเมตฺวา มยิ ปรินิพฺพุเต อิมสฺมึ ทีเป มม สาสนํ ปติฏฺฐหิสฺสตีติ ตมฺพ-ปณฺณิทีเป รกฺขํ กโรนฺโต ติกฺขตฺตุํ ทีปํ อาวิชฺฌิ ฯ ทุติยํ มาตุล-ภาคิเนยฺยานํ นาคราชูนํ ทมนตฺถาย เอกโกว อาคนฺตฺวา เต ทเมตฺวา อคมาสิ ฯ ตติยํ ปญฺจสตภิกฺขุปริวาโร อาคนฺตฺวา มหาเจติยฏฺฐาเน จ ถูปารามเจติยฏฺฐาเน จ มหาโพธิปฺปติฏฺฐาเน จ มุติงฺคณ-เจติยฏฺฐาเน จ ทีฆวาปีเจติยฏฺฐาเน จ กลฺยาณิยเจติยฏฺฐาเน จ นิโรธสมาปตฺตึ สมาปชฺชิตฺวา นิสีทิ ฯ อิทมสฺส จตุตฺถํ ธาตุสรีเรน อาคมนํ ฯ ธาตุสรีรโต จ ปนสฺส นิกฺขนฺตอุทกผุสิเตหิ สกเล ตมฺพปณฺณิตฺถเล น โกจิ ผุฏฺโฐกาโส[๒] นาม อโหสิ ฯ เอวมสฺส ตํ ธาตุสรีรํ อุทกผุสิเตหิ ตมฺพปณฺณิตฺถลสฺส ปริฬาหํ วูปสเมตฺวา

๑. ภควตาติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. อผุฏฺโฐกาโสติ โยชนาปาโฐ ฯ

มหาชนสฺส ปาฏิหาริยํ ทสฺเสตฺวา โอตริตฺวา รญฺโญ มตฺถเก ปติฏฺฐาสิ ฯ ราชา สผลํ มนุสฺสปฏิลาภํ มญฺญมาโน มหนฺตํ สกฺการํ กริตฺวา ธาตุํ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ สห ธาตุปติฏฺฐาเนน มหาภูมิจาโล อโหสิ ฯ ตสฺมิญฺจ ปน ธาตุปาฏิหาริเย จิตฺตํ ปสาเทตฺวา รญฺโญ ภาตา อภโย นาม ราชกุมาโร ปุริสสหสฺเสน สทฺธึ ปพฺพชิ ฯ เวตาลิคามโต ปญฺจ ทารกสตานิ ปพฺพชึสุ ฯ ตถา ทฺวารมณฺฑลาทีหิ คามเกหิ นิกฺขมิตฺวา ปญฺจ ปญฺจ ทารกสตานิ ฯ สพฺพานิปิ อนฺโต-นครโต จ พหินครโต จ ปพฺพชิตานิ ตึส ภิกฺขุสหสฺสานิ อเหสุํ ฯ นิฏฺฐิเต ปน ถูปสฺมึ ราชา จ ราชภตฺติกา จ เทวิโย จ เทวนาค-ยกฺขานมฺปิ วิมฺหยกรํ ปจฺเจกํ ปจฺเจกํ ปูชมกํสุ ฯ นิฏฺฐิตาย ปน ธาตุปูชาย ปติฏฺฐิเต ธาตุวเร มหินฺทตฺเถโร เมฆวนุยฺยานเมว คนฺตฺวา วาสํ กปฺเปสิ ฯ

ตสฺมึ โข ปน สมเย อนุฬา เทวี ปพฺพชิตุกามา หุตฺวา รญฺโญ อาโรเจสิ ฯ ราชา ตสฺสา วจนํ สุตฺวา เถรเมตทโวจ อนุฬา ภนฺเต เทวี ปพฺพชิตุกามา ปพฺพาเชถ นนฺติ ฯ น มหาราช อมฺหากํ มาตุคามํ ปพฺพาเชตุํ กปฺปติ ปาฏลิปุตฺเต ปน มยฺหํ ภคินี สงฺฆมิตฺตตฺเถรี นาม อตฺถิ ตํ ปกฺโกสาเปหิ อิมสฺมึ จ ปน มหาราช ทีเป ปุริมกานํ ติณฺณํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ โพธิ ปติฏฺฐาสิ อมฺหากํปิ ภควโต สรสรํสิชาลวิสชฺชนเกน โพธินา อิธ ปติฏฺฐาตพฺพํ ตสฺมา ตถา สาสนํ ปหิเณยฺยาสิ ยถา สงฺฆมิตฺตา โพธึ คเหตฺวา อาคจฺเฉยฺยาติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ ราชา เถรสฺส

วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อมจฺเจหิ สทฺธึ มนฺเตตฺวา อริฏฺฐํ นาม อตฺตโน ภาคิเนยฺยํ อาห สกฺกิสฺสสิ ตฺวํ ปาฏลิปุตฺตํ คนฺตฺวา มหาโพธินา สทฺธึ อยฺยํ สงฺฆมิตฺตตฺเถรึ อาเนตุนฺติ ฯ สกฺกิสฺสามิ เทว สเจ เม ปพฺพชฺชํ อนุชานิสฺสสีติ ฯ คจฺฉ ตาต เถรึ อาเนตฺวา ปพฺพชาหีติ ฯ โส รญฺโญ จ เถรสฺส จ สาสนํ คเหตฺวา เถรสฺส อธิฏฺฐานพเลน เอกทิวเสเนว ชมฺพุโกลปฏฺฏนํ คนฺตฺวา นาวํ อภิรุหิตฺวา สมุทฺทํ อติกฺกมิตฺวา ปาฏลิปุตฺตเมว อคมาสิ ฯ อนุฬาปิ โข เทวี ปญฺจหิ กญฺญาสเตหิ ปญฺจหิ จ อนฺเตปุริกาสเตหิ สทฺธึ ทส สีลานิ สมาทยิตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา นครสฺส เอกเทเส อุปสฺสยํ การาเปตฺวา นิวาสํ กปฺเปสิ ฯ อริฏฺโฐปิ ตํทิวสเมว คนฺตฺวา รญฺโญ สาสนํ อปฺเปสิ เอวญฺจ อโวจ ปุตฺโต เต เทว มหินฺทตฺเถโร เอวมาห สหายกสฺส กิร เต เทวานํปิยติสฺสสฺส ภาตุ ชายา อนุฬา นาม เทวี ปพฺพชิตุ- กามา ตํ ปพฺพาเชตุํ อยฺยํ สงฺฆมิตฺตตฺเถรึ ปหิณถ อยฺยาเยว จ สทฺธึ มหาโพธินฺติ ฯ เถรสฺส สาสนํ อาโรเจตฺวา สงฺฆมิตฺตตฺเถรึ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห อยฺเย ตุมฺหากํ ภาตา มหินฺทตฺเถโร มํ ตุมฺหากํ สนฺติเก เปเสสิ เทวานํปิยติสฺสรญฺโญ ภาตุ ชายา อนุฬา เทวี ปญฺจหิ กญฺญาสเตหิ ปญฺจหิ จ อนฺเตปุริกาสเตหิ สทฺธึ ปพฺพชิตุกามา ตํ กิร อาคนฺตฺวา ปพฺพาเชถาติ ฯ สา ตาวเทว ตุริตตุริตา รญฺโญ สนฺติกํ คนฺตฺวา เอวมาห มหาราช มยฺหํ ภาตา มหินฺทตฺเถโร เอวํ ปหิณิ รญฺโญ กิร ภาตุ ชายา อนุฬา นาม เทวี ปญฺจหิ กญฺญาสเตหิ ปญฺจหิ จ อนฺเตปุริกาสเตหิ สทฺธึ

ปพฺพชิตุกามา มยฺหิ อาคมนํ อุทิกฺขติ อิจฺฉามหํ มหาราช ตมฺพปณฺณิทีปํ คนฺตุนฺติ ฯ ราชา อาห อมฺม ปุตฺโตปิ เม มหินฺทตฺเถโร นตฺตา จ สุมนสามเณโร มํ ฉินฺนหตฺถํ วิย กโรนฺตา ตมฺพปณฺณิทีปํ คตา ตสฺส มยฺหํ เตปิ อปสฺสนฺตสฺส อุปฺปนฺโน โสโก ตว มุขํ ปสฺสนฺตสฺส วูปสมติ อลํ อมฺม มา อคมาสีติ ฯ ภาริยํ เม มหาราช ภาตุโน วจนํ อนุฬาปิ ขตฺติยา อิตฺถี-สหสฺสปริวุตา ปพฺพชฺชาปุเรกฺขารา มํ ปฏิมาเนติ คจฺฉามหํ มหาราชาติ ฯ เตนหิ อมฺม มหาโพธึ คเหตฺวา คจฺฉาหีติ ฯ

กุโต รญฺญา ลทฺโธ มหาโพธีติ ฯ ราชา กิร ตโต ปุพฺเพ เอว ธาตุคฺคหณตฺถาย อนาคเต สุมเน ลงฺกาทีปํ มหาโพธึ เปเสตุกาโม กถนฺนุโข อสตฺถฆาตารหํ มหาโพธึ เปเสสฺสามีติ อุปายํ อปสฺสนฺโต มหาเทวํ นาม อมจฺจํ ปุจฺฉิ ฯ โส อาห สนฺติ เทว พหู ปณฺฑิตา ภิกฺขูติ ฯ ตํ สุตฺวา ราชา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ภตฺตํ ปฏิ-ยาเทตฺวา ภตฺตกิจฺจาวสาเน สงฺฆํ ปุจฺฉิ คนฺตพฺพํ นุ โข ภนฺเต ภควโต มหาโพธินา ลงฺกาทีปนฺโนติ ฯ สงฺโฆ โมคฺคลีปุตฺต-ติสฺสตฺเถรสฺส ภารํ อกาสิ ฯ เถโร คนฺตพฺพํ มหาราช มหาโพธินา ลงฺกาทีปนฺติ วตฺวา ภควโต ปญฺจ มหาอธิฏฺฐานานิ กเถสิ ฯ กตมานิ ปญฺจ ฯ ภควา กิร ปรินิพฺพานมญฺเจ นิปนฺโน ลงฺกาทีเป มหาโพธิปฺปติฏฺฐาปนตฺถาย อโสกมหาราชา มหาโพธึ คหณตฺถํ คมิสฺสติ ตทา มหาโพธิสฺส ทกฺขิณสาขา สยเมว ฉิชฺชิตฺวา สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐาตูติ อธิฏฺฐาสิ ฯ อิทเมกมธิฏฺฐานํ ฯ ตตฺถ

ปติฏฺฐานกาเล จ มหาโพธิ หิมวลาหกคพฺภํ ปวิสิตฺวา ติฏฺฐตูติ อธิฏฺฐาสิ ฯ อิทํ ทุติยมธิฏฺฐานํ ฯ สตฺตเม ทิวเส หิมวลาหกคพฺภโต โอรุยฺห สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐหนฺโต ปตฺเตหิ จ ผเลหิ จ ฉพฺพณฺณ-รํสิโย มุญฺจตูติ อธิฏฺฐาสิ ฯ อิทํ ตติยมธิฏฺฐานํ ฯ ถูปาราเม ทกฺขิณกฺขกธาตุ เจติยมฺหิ ปติฏฺฐานทิวเส ยมกปาฏิหาริยํ กโรตูติ อธิฏฺฐาสิ ฯ อิทํ จตุตฺถมธิฏฺฐานํ ฯ ลงฺกาทีปมฺหิเยว เม โทณ-มตฺตา ธาตุโย มหาเจติยมฺหิ ปติฏฺฐานกาเล พุทฺธเวสํ คเหตฺวา อากาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา ยมกปาฏิหาริยํ กโรนฺตูติ อธิฏฺฐาสิ ฯ อิทํ ปญฺจมมธิฏฺฐานํ ฯ ราชา อิมานิ ปญฺจ มหาอธิฏฺฐานานิ สุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต ปาฏลิปุตฺตโต ยาว มหาโพธิ ตาว มคฺคํ ปฏิ-ชคฺคาเปตฺวา สุวณฺณกฏาหตฺถาย พหุํ สุวณฺณํ นีหราเปสิ ฯ ตาวเทว รญฺโญ จิตฺตํ ญตฺวา วิสฺสุกมฺมเทวปุตฺโต กมฺมารวณฺณํ นิมฺมินิตฺวา ปุรโต อฏฺฐาสิ ฯ ราชา ตํ ทิสฺวา ตาต อิมํ สุวณฺณํ คเหตฺวา กฏาหํ กโรหีติ อาห ฯ ปมาณํ เทว ชานาถาติ ฯ ตฺวเมว ตาต ญตฺวา ปมาณํ กโรหีติ ฯ สาธุ เทว กริสฺสามีติ สุวณฺณํ คเหตฺวา อตฺตโน อานุภาเวน หตฺเถน ปริมชฺชิตฺวา สุวณฺณกฏาหํ นิมฺมินิ นวหตฺถปริกฺเขปํ ปญฺจหตฺถุพฺเพธํ ติหตฺถวิกฺขมฺภํ อฏฺฐงฺคุลพหลํ หตฺถิโสณฺฑฺฒมูลปฺปมาณมุขวฏฺฏึ ฯ อถ ราชา สตฺตโยชนายามาย ติโยชนวิตฺถาราย มหติยา เสนาย ปาฏลิปุตฺตโต นิกฺขมิตฺวา อริย-สงฺฆํ อาทาย มหาโพธิสมีปํ อคมาสิ ฯ เสนา สมุสฺสิตทฺธชปฏากํ นานารตนวิจิตฺตํ อเนกาลงฺการปฏิมณฺฑิตํ นานาวิธกุสุมสมากิณฺณํ

อเนกตุริยสงฺฆุฏฺจํ มหาโพธึ ปริกฺขิปิ ฯ ราชา สหสฺสมตฺเต คณปาโมกฺเข มหาเถเร คเหตฺวา สกลชมฺพุทีเป ปตฺตาภิเสกานํ ราชูนํ สหสฺเสน อตฺตานญฺจ มหาโพธิญฺจ ปริวาราเปตฺวา มหาโพธิมูเล ฐตฺวา มหาโพธึ โอโลเกสิ ฯ มหาโพธิสฺส ขนฺธญฺจ ทกฺขิณมหาสาขาย จตุหตฺถปฺปมาณํ ปเทสญฺจ ฐเปตฺวา อวเสสํ อทสฺสนํ อคมาสิ ฯ ราชา ตํ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา อุปฺปนฺนปีติปามุชฺโช อหํ ภนฺเต อิมํ ปาฏิหาริยํ ทิสฺวา ตุฏฺโฐ มหาโพธึ ทีปรชฺเชน ปูเชมีติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส วตฺวา อภิเสกํ อทาสิ ฯ ตโต ปุปฺผคนฺธาทีหิ ปูเชตฺวา ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา อฏฺฐสุ ฐาเนสุ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐาย อญฺชลึ ปคฺคยฺห ฐตฺวา สจฺจวจนกิริยาย มหาโพธึ คณฺหิตุกาโม ภูมิโต ยาว มหาโพธิสฺส ทกฺขิณสาขา ตาว อุจฺจํ กตฺวา ฐปิตสฺส สพฺพรตนมยปีฐสฺส อุปริ สุวณฺณกฏาหํ ฐปาเปตฺวา รตนปีฐํ อารุยฺห สุวณฺณตุลิกํ คเหตฺวา มโนสิลาย เลขํ กตฺวา ยทิ มหาโพธินา ลงฺกาทีเป ปติฏฺฐาตพฺพํ ยทิ จาหํ พุทฺธสาสเน นิพฺเพมติโก ภเวยฺยํ มหาโพธิ สยเมว อิมสฺมึ สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐาตูติ สจฺจวจนกิริยมกาสิ ฯ สห สจฺจวจนกิริยาย โพธิสาขา มโนสิลาย ปริจฺฉินฺนฏฺฐาเน ฉิชฺชิตฺวา คนฺธกลลปูรสฺส สุวณฺณกฏาหสฺส อุปริ อฏฺฐาสิ ฯ ตสฺส อุพฺเพเธน ทสหตฺโถ ขนฺโธ โหติ ฯ จตุหตฺถา ปญฺจมหาสาขา ปญฺจหิเยว ผเลหิ ปฏิมณฺฑิตา ฯ ขุทฺทกสาขานํ ปน สหสฺสํ ฯ อถ ราชา มูลเลขาย อุปริ ติวงฺคุเล ปเทเส อญฺญํ เลขํ ปริจฺฉินฺทิ ฯ ตโต ตาวเทว พุพฺพุฬกา หุตฺวา

ทส มหามูลานิ นิกฺขมึสุ ฯ ปุน อุปรุปริ ติวงฺคุเล ติวงฺคุเล อญฺญา
นว เลขา ปริจฺฉินฺทิ ฯ ตาหิปิ ทส ทส พุพฺพุฬกา หุตฺวา นวุติ-
มูลานิ นิกฺขมึสุ ฯ ปฐมกา ทส มหามูลา จตุรงฺคุลมตฺตํ นิกฺขนฺตา ฯ
อิตเรปิ ควกฺขชาลสทิสํ อนุสิพฺพนฺตา นิกฺขนฺตา ฯ เอตฺตกํ ปาฏิ-
หาริยํ ราชา รตนปีฐมตฺถเก ฐิโตเยว ทิสฺวา อญฺชลึ ปคฺคยฺห
มหานาทํ นทิ ฯ อเนกานิ ภิกฺขุสหสฺสานิ สาธุการมกํสุ ฯ
สกลราชเสนา อุนฺนาทินี อโหสิ ฯ เจลุกฺเขปสตสหสฺสานิ ปวตฺตึสุ ฯ
ภุมฺมฏฺฐกเทเว อาทึ กตฺวา ยาว พฺรหฺมกายิกา เทวา ตาว
สาธุการํ ปวตฺตยึสุ ฯ รญฺโญ อิมํ ปาฏิหาริยํ ปสฺสนฺตสฺส ปีติยา
นิรนฺตรํ ผุฏฺฐสรีรสฺส อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ฐิตสฺเสว มหาโพธิ มูลสเตน
สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐาสิ ฯ ทส มหามูลา สุวณฺณกฏาหตลํ
อาหจฺจ อฏฺฐํสุ ฯ อวเสสา นวุติ อนุปุพฺเพน วฑฺฒนกา หุตฺวา
คนฺธกลเล โอรุยฺห ฐิตา ฯ เอวํ สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐิตมตฺเต
มหาโพธิมฺหิ มหาปฐวี จลิ ฯ อากาเส เทวทุนฺทุภิโย° ผลึสุ ฯ
ปพฺพตานํ นจฺเจหิ เทวตานํ สาธุกาเรหิ ยกฺขานํ หิงฺกาเรหิ
อสุรานํ ถุติชปฺเปหิ พฺรหฺมานํ อปฺโผฏเนหิ เมฆานํ คชฺชิเตหิ
จตุปฺปทานํ รเวหิ ปกฺขีนํ วิรุเตหิ สพฺพตาลาวจรานํ สกสกปฏิภาเณหิ
ปฐวีตลโต ยาว พฺรหฺมโลกา ตาว เอกโกลาหลเมกนินฺนาทํ
อโหสิ ฯ ปญฺจสุ สาขาสุ ผลโต ผลโต ฉพฺพณฺณรํสิโย นิกฺขมิตฺวา
สกลจกฺกวาฬํ รตนโคปานสีวินทฺธํ วิย กุรุมานา ยาว พฺรหฺมโลกา
อพฺภุคฺคจฺฉึสุ ฯ ตํ ขณโต จ ปน ปภูติ สตฺต ทิวสานิ มหาโพธิ

๑. เทวทุนฺทุภิโยติปิ ฯ

หิมวลาหกคพฺภํ ปวิสิตฺวา อฏฺฐาสิ ฯ น โกจิ มหาโพธึ ปสฺสติ ฯ ราชา รตนปีฐโต โอรุยฺห สตฺต ทิวสานิ มหาโพธิปูชํ กาเรสิ ฯ สตฺตเม ทิวเส สพฺพทิสาหิ หิมญฺจ รํสิโย จ อาวตฺติตฺวา มหาโพธิเมว ปวิสึสุ ฯ วิคตหิมวลาหเก วิปฺปสนฺเน จกฺกวาฬคพฺเภ มหาโพธิ ปริปุณฺณขนฺธสาขาปสาโข ปญฺจผลปฏิมณฺฑิโต สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐิโตว ปญฺญายิตฺถ ฯ ราชา มหาโพธึ ทิสฺวา เตหิ ปาฏิหาริเยหิ สญฺชนิตปีติปามุชฺโช สกลชมฺพุทีปรชฺเชน ตรุณมหาโพธึ ปูเชสฺสามีติ อภิเสกํ ทตฺวา สตฺต ทิวสานิ มหาโพธิฏฺฐาเนเยว อฏฺฐาสิ ฯ มหาโพธิ ปุพฺพกตฺติกปวารณทิวเส สายณฺหสมเย ปฐมํ สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐหิ ฯ ตโต หิมคพฺภสตฺตาหํ อภิเสกสตฺตาหญฺจ วีตินาเมตฺวา กาฬปกฺขสฺส อุโปสถทิวเส ราชา เอกทิวเสเนว ปาฏลิปุตฺตํ ปวิสิตฺวา กตฺติกชุณฺหปกฺขสฺส ปาฏิปททิวเส มหาโพธึ ปาจีนมหาสาลมูเล ฐเปสิ ฯ สุวณฺณกฏาเห ปติฏฺฐิตทิวสโต สตฺตรสเม ทิวเส มหาโพธิสฺส อภินวงฺกุรา ปาตุรเหสุํ ฯ เต ทิสฺวาปิ ปสนฺโน ราชา ปุน มหาโพธึ รชฺเชน ปูเชนฺโต สกลชมฺพุทีปาภิเสกมทาสิ ฯ สุมนสามเณโร กตฺติกปุณฺณมีทิวเส ธาตุคฺคหณตฺถํ คโต มหาโพธิสฺส กตฺติกจุณฺณภูตํ ปูชํ อทฺทส ฯ

เอวํ มหาโพธิมณฺฑโต อาเนตฺวา ปาฏลิปุตฺเต ฐปิตํ มหาโพธึ สนฺธาย อาห เตนหิ อมฺม มหาโพธึ คเหตฺวา ยาหีติ ฯ สา สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิ ฯ ราชา มหาโพธิรกฺขณตฺถาย อฏฺฐารส เทวตากุลานิ อฏฺฐ อมจฺจกุลานิ อฏฺฐ พฺราหฺมณกุลานิ อฏฺฐ

กุฏฺมฺพิยกุลานิ อฏฺจ โคปกกุลานิ อฏฺจ ตรจฺฉกุลานิ อฏฺจ จ กาลิงฺคกุลานิ ทตฺวา อุทกาสิญฺจนตฺถาย อฏฺจ สุวณฺณฆเฏ อฏฺจ จ รชตฆเฏ ทตฺวา อิมินา ปริวาเรน มหาโพธึ คงฺคาย นาวํ อาโรเปตฺวา สยํปิ นครโต นิกฺขมิตฺวา วิชฺฌาฏวึ สมติกฺกมฺม อนุปุพฺเพน สตฺตหิ ทิวเสหิ ตามฺพลิตฺตึ อนุปฺปตฺโต ฯ อนฺตรามคฺเค เทวนาคมนุสฺสา อุฬารํ มหาโพธิปูชํ อกํสุ ฯ ราชาปิ สมุทฺทตีเร สตฺต ทิวสานิ มหาโพธึ ฐเปตฺวา สกลชมฺพุทีเป มหารชฺชํ อทาสิ ฯ อิทมสฺส ตติยํ ชมฺพุทีปรชฺชสมฺปทานํ โหติ ฯ เอวํ มหารชฺเชนา ปูเชตฺวา มิคสิรสฺส ปฐมปาฏิปททิวเส อโสโก ธมฺมราชา มหาโพธึ อุกฺขิปิตฺวา คลปฺปมาณํ อุทกํ โอรุยฺห นาวายํ ปติฏฺฐเปตฺวา สงฺฆมิตฺตเถริมฺปิ สปริวารํ นาวํ อาโรเปตฺวา อริฏฺฐํ อมจฺจํ เอตทโวจ อหํ ตาต มหาโพธึ ติกฺขตฺตุํ สกลชมฺพุทีปรชฺเชน ปูเชตฺวา คลปฺปมาณํ อุทกํ โอรุยฺห มม สหายสฺส เปเสสึ โสปิ เอวเมว มหาโพธึ ปูเชตูติ ฯ เอวํ สหายสฺส สาสนํ ทตฺวา คจฺฉติ วต เร ทสพลสฺส สรสรํสิชาลํ วิมุญฺจมาโน มหาโพธิรุกฺโขติ กนฺทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา อสฺสูนิ ปวตฺตยมาโน อฏฺฐาสิ ฯ สาปิ โข มหาโพธิสมารุฬฺหา นาวา ปสฺสโต ปสฺสโต มหาชนสฺส มหาสมุทฺทตลํ ปกฺขนฺตา ฯ มหาสมุทฺเท สมนฺตา โยชนํ วีจิโย วูปสนฺตา ฯ ปญฺจวณฺณานิ ปทุมานิ ปุปฺผิตานิ ฯ อนฺตลิกฺเข ทิพฺพานิ ตุริยานิ ปวชฺชึสุ ฯ อากาสชลถลรุกฺขาทิสนฺนิสฺสิตาหิ เทวตาหิ ปวตฺติตา อติวิย อุฬารา ปูชา อโหสิ ฯ สงฺฆมิตฺตตฺเถรี สุปณฺณรูเปน

มหาสมุทฺเท นาคกุลานิ สนฺตาเสสิ ฯ เต จตุรสฺตรูปา นาคา อาคนฺตฺวา ตํ วิภูตึ ปสฺสิตฺวา เถรึ ยาจิตฺวา มหาโพธึ นาคภวนํ อติหริตฺวา สตฺต ทิวสานิ นาครชฺเชน ปูเชตฺวา ปุน นาวาย ปติฏฺฐาเปสุํ ฯ ตํทิวสเมว นาวา ชมฺพุโกฬปฏฺฏนํ อคมาสิ ฯ อโสกมหาราชาปิ มหาโพธิวิโยคทุกฺขิโต กนฺทิตฺวา โรทิตฺวา ยาว ทสฺสนวิสยํ โอโลเกตฺวา ปฏินิวตฺติ ฯ เทวานํปิยติสฺโส มหาราชาปิ โข สุมนสามเณรสฺส วจเนน มิคสิรมาสสฺส ปฐมปาฏิปททิวสโต ปภูติ อุตฺตรทฺวารโต ปฏฺฐาย ยาว ชมฺพุโกฬปฏฺฏนํ ตาว มคฺคํ โสธาเปตฺวา อลงฺการาเปตฺวา นครโต นิกฺขมนทิวเส อุตฺตรทฺวารสมีเป สมุทฺทสาลวตฺถุสฺมึ ฐิโตเยว ตาย วิภูติยา มหาสมุทฺเท อาคจฺฉนฺตํเยว มหาโพธึ เถรสฺส อานุภาเวน ทิสฺวา ตุฏฺฐมานโส หุตฺวา นิกฺขมิตฺวา สพฺพํ มคฺคํ ปญฺจวณฺเณหิ ปุปฺเผหิ โอกีราเปนฺโต อนฺตรนฺตรา ปุปฺผอคฺฆิยานิ ฐเปนฺโต เอกาเหเนว ชมฺพุโกฬปฏฺฏนํ คนฺตฺวา สพฺพตาลาวจรปริวุโต ปุปฺผธูปคนฺธาทีหิ ปูชยมาโน คลปฺปมาณํ อุทกํ โอรุยฺห อาคโต วต เร ทสพลสฺส สรสรํสิชาลวิสชฺชนโก มหาโพธิรุกฺโขติ ปสนฺนจิตฺโต มหาโพธึ อุกฺขิปิตฺวา อุตฺตมงฺเค สิรสฺมึ ปติฏฺฐเปตฺวา มหาโพธึ ปริวาเรตฺวา อาคเตหิ โสฬสหิ ชาติสมฺปนฺนกุเลหิ สทฺธึ สมุทฺทโต ปจฺจุตฺตริตฺวา สมุทฺทตีเร มหาโพธึ ฐเปตฺวา ตีณิ ทิวสานิ สกลตมฺพปณฺณิทีปรชฺเชน ปูเชสิ ฯ โสฬสนฺนํ ชาติสมฺปนฺนกุลานํ รชฺชํ วิจาเรสิ ฯ อถ จตุตฺเถ ทิวเส มหาโพธึ อาทาย อุฬารํ ปูชํ กุรุมาโน อนุปุพฺเพน อนุราธปุรํ

สมฺปตฺโต ฯ อนุราธปุเรปิ มหาสกฺการํ กตฺวา จาตุทฺทสีทิวเสเยว วฑฺฒมานกจฺฉายาย มหาโพธึ อุตฺตรทฺวาเร ปเวเสตฺวา นครมชฺเฌน อติหรนฺโต ทกฺขิณทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา ทกฺขิณทฺวารโต ปญฺจธนุสติเก ฐาเน ยตฺถ อมฺหากํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ นิโรธสมาปตฺตึ สมาปชฺชิตฺวา นิสีทิ ปุริมกา จ ตโย สมฺมาสมฺพุทฺธา สมาปตฺตึ อปฺเปตฺวา นิสีทึสุ ยตฺถ กกุสนฺธสฺส ภควโต มหาสิริสโพธิ โกนาคมนสฺส ภควโต อุทุมฺพรโพธิ กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส จ นิโคฺรธโพธิ ปติฏฺฐาสิ ตสฺมึ มหาเมฆวนุยฺยานสฺส ติลกภูเต สุมนสามเณรสฺส วจเนน ปฐมเมว กตภูมิปริกมฺเม ราชวตฺถุทฺวารโกฏฺฐกฏฺฐาเน มหาโพธึ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ กถํ ฯ กตานิ กิร โพธึ ปริวาเรตฺวา อาคตานิ โสฬส ชาติสมฺปนฺน-กุลานิ ราชเวสํ คณฺหึสุ ฯ ราชา โทวาริกเวสํ คณฺหิ ฯ โสฬส กุลานิ มหาโพธึ คเหตฺวา โอโรปยึสุ ฯ มหาโพธิ เตสํ หตฺถโต มุตฺตสมนนฺตรเมว อสีติหตฺถปฺปมาณํ เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา ฉพฺพณฺณ-รํสิโย มุญฺจิ ฯ รํสิโย สกลทีปํ ปตฺถริตฺวา อุปริ พฺรหฺมโลกํ อาหจฺจ อฏฺฐํสุ ฯ มหาโพธิปาฏิหาริยํ ทิสฺวา สญฺชาตปฺปสาทานิ ทส ปุริสสหสฺสานิ อนุปุพฺพวิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา ปพฺพชึสุ ฯ ยาว สุริยสฺสตฺถงฺคมา มหาโพธิ อนฺตลิกฺเข อฏฺฐาสิ ฯ อตฺถมิเต[๑] ปน สุริเย โรหิณีนกฺขตฺเตน ปฐวิยํ ปติฏฺฐหิ ฯ สห มหาโพธิปติฏฺฐานา อุทกปริยนฺตํ กตฺวา มหาปฐวี อกมฺปิ ฯ ปติฏฺฐหิตฺวา จ ปน มหาโพธิ สตฺต ทิวสานิ หิมคพฺเภ สนฺนิสีทิ ฯ โลกสฺส อทสฺสนํ อคมาสิ ฯ สตฺตเม ทิวเส วิคตวลาหกํ นภํ อโหสิ ฯ ฉพฺพณฺณรํสิโย

๑. อตฺถงฺคมิเตติปิ ทิสฺสติ ฯ

ชลนฺตา วิปฺผรนฺตา นิจฺฉรึสุ ฯ มหาโพธิสฺส ขนฺโธ จ สาขาโย จ ปตฺตานิ จ ปญฺจ ผลานิ จ ทสฺสึสุ ฯ มหินฺทตฺเถโร จ สงฺฆมิตฺตตฺเถรี จ ราชา จ สปริวารา มหาโพธิฏฺฐานเมว อคมํสุ ฯ เยภุยฺเยน จ สพฺเพ ทีปวาสิโน สนฺนิปตึสุ ฯ เตสํ ปสฺสนฺตานํเยว อุตฺตรสาขโต เอกํ ผลํ ปจิตฺวา สาขโต มุจฺจิ ฯ เถโร หตฺถํ อุปนาเมสิ ฯ ผลํ เถรสฺส หตฺเถ ปติฏฺฐาสิ ฯ ตํ เถโร โรปย มหาราชาติ รญฺโญ อทาสิ ฯ ราชา คเหตฺวา สุวณฺณกฏาเห มธุรปํสุํ อากีริตฺวา คนฺธกลลํ ปูเรตฺวา โรเปตฺวา มหาโพธิอาสนฺนฏฺฐาเน ฐเปสิ ฯ สพฺเพสํ ปสฺสนฺตานํเยว จตุหตฺถปฺปมาณา อฏฺฐ ตรุณโพธิรุกฺขา อุฏฺฐหึสุ ฯ ราชา ตํ อจฺฉริยํ ทิสฺวา อฏฺฐ ตรุณโพธิรุกฺเข เสตจฺฉตฺเตน ปูเชตฺวา อภิเสกํ อทาสิ ฯ ตโต เอกํ โพธิรุกฺขํ อาคมนกาเล มหาโพธินา ปฐมปติฏฺฐิโตกาเส ชมฺพุโกฬปฏฺฏเน โรปยึสุ ฯ เอกํ ควกฺกพฺราหฺมณสฺส คามทฺวาเร เอกํ ถูปาราเม เอกํ อิสฺสรนิมฺมานวิหาเร เอกํ ปฐมเจติยฏฺฐาเน เอกํ เจติยปพฺพเต เอกํ โรหณชนปทมฺหิ กาชรคาเม เอกํ โรหณชนปทมฺหิเยว จนฺทนคาเม ฯ อิตเรสํ จตุนฺนํ ผลานํ พีเชหิ ชาเต ทฺวตฺตึส โพธิตรุเณ โยชนิยอาราเมสุ ปติฏฺฐเปสุํ ฯ

เอวํ ปุตฺตนตฺตปรมฺปราย สมนฺตา ทีปวาสีนํ หิตาย สุขาย ปติฏฺฐิเต ทสพลสฺส สทฺธมฺมทฺธชภูเต มหาโพธิมฺหิ อนุฬา เทวี ปญฺจหิ กญฺญาสเตหิ ปญฺจหิ จ อนฺเตปุริกาสเตหีติ มาตุคามสหสฺเสน สทฺธึ สงฺฆมิตฺตตฺเถริยา สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา นจิรสฺเสว

สปริวารา อรหตฺเต ปติฏฺฐาสิ ฯ อริฏฺโฐปิ โข รญฺโญ ภาคิเนยฺโย ปญฺจหิ ปุริสสเตหิ สทฺธึ เถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา นจิรสฺเสว สปริวาโร อรหตฺเต ปติฏฺฐาสิ ฯ

อเถกทิวสํ ราชา มหาโพธึ วนฺทิตฺวา เถเรน สทฺธึ ถูปารามํ คจฺฉติ ฯ ตสฺส โลหปาสาทฏฺฐานํ สมฺปตฺตสฺส ปุริสา ปุปฺผานิ อภิหรึสุ ฯ ราชา เถรสฺส ปุปฺผานิ อทาสิ ฯ เถโร ปุปฺเผหิ โลหปาสาทฏฺฐานํ ปูเชสิ ฯ ปุปฺเผสุ ภูมิยํ ปติตมตฺเตสุ มหา-ภูมิจาโล อโหสิ ฯ ราชา กสฺมา ภนฺเต ภูมิ จลิตฺถาติ ปุจฺฉิ ฯ อิมสฺมึ มหาราช โอกาเส สงฺฆสฺส อนาคเต อุโปสถาคารํ ภวิสฺสติ ตสฺเสตํ ปุพฺพนิมิตฺตนฺติ ฯ ราชา ปุน เถเรน สทฺธึ คจฺฉนฺโต อมฺพงฺคณฏฺฐานํ สมฺปตฺโต ฯ ตตฺถสฺส วณฺณคนฺธสมฺปนฺนํ อติ-มธุรรสเมกํ อมฺพปกฺกํ อาหรียิตฺถ ฯ ราชา ตํ เถรสฺส ปริโภคตฺถาย อทาสิ ฯ เถโร ตตฺเถว ปริภุญฺชิตฺวา อิทํ เอตฺเถว โรเปถาติ อาห ฯ ราชา ตํ อมฺพฏฺฐึ คเหตฺวา ตตฺเถว โรเปตฺวา อุทกํ อาสิญฺจิ ฯ สห อมฺพพีชโรปเนน ปฐวี สงฺกมฺปิ ฯ ราชา กสฺมา ภนฺเต ปฐวี กมฺปิตฺถาติ ปุจฺฉิ ฯ อิมสฺมึ มหาราช โอกาเส สงฺฆสฺส อนาคเต อมฺพงฺคณนฺนาม สนฺนิปาตฏฺฐานํ ภวิสฺสติ ตสฺเสตํ ปุพฺพนิมิตฺตนฺติ ฯ ราชา ตตฺถ อฏฺฐ ปุปฺผมุฏฺฐิโย โอกีริตฺวา วนฺทิตฺวา ปุน เถเรน สทฺธึ คจฺฉนฺโต มหาเจติยฏฺฐานํ ปตฺโต ฯ ตตฺถสฺส จมฺปกปุปฺผานิ อภิหรึสุ ฯ ตานิ ราชา เถรสฺส อทาสิ ฯ เถโร มหาเจติยฏฺฐานํ ปุปฺเผหิ ปูเชตฺวา วนฺทิ ฯ ตาวเทว

มหาปฐวี สงฺกมฺปิ ฯ ราชา กสฺมา ภนฺเต ปฐวี กมฺปิตฺถาติ ปุจฺฉิ ฯ อิมสฺมึ มหาราช โอกาเส อนาคเต พุทฺธสฺส ภควโต อสทิโส มหาถูโป ภวิสฺสติ ตสฺเสตํ ปุพฺพนิมิตฺตนฺติ ฯ ราชา อหเมว กโรมิ ภนฺเตติ ฯ อลํ มหาราช ตุมฺหากํ อญฺญํ พหุ กมฺมํ อตฺถิ ตุมฺหากํ ปน นตฺตา ทุฏฺฐคามณี อภโย นาม กาเรสฺสตีติ ฯ อถ ราชา สเจ ภนฺเต มยฺหํ นตฺตา กริสฺสติ กตํเยว มยาติ ทฺวาทสหตฺถํ ปาสาณตฺถมฺภํ อาหราเปตฺวา เทวานํ-ปิยติสฺสรญฺโญ นตฺตา ทุฏฺฐคามณี อภโย นาม อิมสฺมึ ปเทเส ถูปํ กโรตูติ อกฺขรานิ ลิขาเปตฺวา ปติฏฺฐาเปตฺวา เถรํ ปุจฺฉิ ปติฏฺฐิตํ นุ โข ภนฺเต ตมฺพปณฺณิทีเป สาสนนฺติ ฯ ปติฏฺฐิตํ มหาราช สาสนํ มูลานิ ปนสฺส น ตาว โอตรนฺตีติ ฯ กทา ปน ภนฺเต มูลานิ โอติณฺณานิ นาม ภวิสฺสนฺตีติ ฯ ยทา มหาราช ตมฺพปณฺณิทีปกานํ มาตาปิตูนํ ตมฺพปณฺณิทีเป ชาโต ทารโก ตมฺพปณฺณิทีเป ปพฺพชิตฺวา ตมฺพปณฺณิทีปมฺหิเยว วินยํ อุคฺคเหตฺวา ตมฺพปณฺณิทีเป วาเจสฺสติ ตทา สาสนสฺส มูลานิ โอติณฺณานิ นาม ภวิสฺสนฺตีติ ฯ อตฺถิ ปน ภนฺเต อีทิโส ภิกฺขูติ ฯ อตฺถิ มหา-ราช มหาอริฏฺโฐ ภิกฺขุ ปฏิพโล เอตสฺมึ กมฺเมติ ฯ มยา เอตฺถ ภนฺเต กึ กตฺตพฺพนฺติ ฯ มณฺฑปํ มหาราช กาตุํ วฏฺฏตีติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ ราชา เมฆวณฺณาภยสฺส อมจฺจสฺส ปริเวณฏฺฐาเน มหาสงฺคีติกาเล อชาตสตฺตุมหาราเชน กตมณฺฑปปฺปการํ ราชา-นุภาเวน มณฺฑปํ กาเรตฺวา สพฺพตาลาวจเร สกสกสิปฺเปสุ

ปโยเชตฺวา สาสนสฺส มูลานิ โอตรนฺตานิ ปสฺสิสฺสามีติ อเนกปุริส-
สหสฺสปริวุโต ถูปารามํ อนุปฺปตฺโต ฯ เตน โข ปน สมเยน
ถูปาราเม อฏฺฐสฏฺฐิ ภิกฺขุสหสฺสานิ สนฺนิปตึสุ ฯ มหามหินฺทตฺเถรสฺส
อาสนํ ทกฺขิณาภิมุขํ ปญฺญตฺตํ โหติ ฯ มหาอริฏฺฐตฺเถรสฺส
ธมฺมาสนํ อุตฺตราภิมุขํ ปญฺญตฺตํ โหติ ฯ อถโข มหาอริฏฺฐตฺเถโร
มหินฺทตฺเถเรน อชฺฌิฏฺโฐ อตฺตโน อนุรูเปน ปตฺตานุกฺกเมน
ธมฺมาสเน นิสีทิ ฯ มหินฺทตฺเถรปฺปมุขา อฏฺฐสฏฺฐิ มหาเถรา
ธมฺมาสนํ ปริวาเรตฺวา นิสีทึสุ ฯ รญฺโญปิ กนิฏฺฐภาตา มตฺตาภยตฺเถโร
นาม ธุรคฺคาโห หุตฺวา วินยํ อุคฺคณฺหิสฺสามีติ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ
สทฺธึ มหาอริฏฺฐตฺเถรสฺส ธมฺมาสนเมว ปริวาเรตฺวา นิสีทิ ฯ
อวเสสาปิ ภิกฺขู สราชิกา จ ปริสา อตฺตโน อตฺตโน ปตฺตาสเน
นิสีทึสุ ฯ อถายสฺมา มหาอริฏฺฐตฺเถโร เตน สมเยน พุทฺโธ
ภควา เวรญฺชายํ วิหรติ นเฬรุปุจิมนฺทมูเลติ วินยนิทานํ อภาสิ ฯ
ภาสิเต จ ปนายสฺมตา อริฏฺฐตฺเถเรน วินยนิทาเน อากาสํ มหา-
วิรวํ วิรวิ ฯ อกาลวิชฺชุลตา นิจฺฉรึสุ ฯ เทวตา สาธุการํ
อทํสุ ฯ มหาปฐวี อุทกปริยนฺตํ กตฺวา สงฺกมฺปิ ฯ เอวํ อเนเกสุ
ปาฏิหาริเยสุ วตฺตมาเนสุ อายสฺมา อริฏฺฐตฺเถโร มหามหินฺทปฺปมุเขหิ
อฏฺฐสฏฺฐิยา ปจฺเจกคณีหิ ขีณาสวมหาเถเรหิ ตทญฺเญหิ จ
สฏฺฐิสหสฺเสหิ ภิกฺขูหิ ปริวุโต ปฐมกตฺติกปวารณาทิวเส ถูปาราม-
มหาวิหารมชฺเฌ สตฺถุกรุณาทิคุณปริทีปกํ ภควโต อนุสฏฺฐิกรานํ
กายกมฺมวจีกมฺมวิปฺผนฺทิตวินยนํ วินยปิฏกํ ปกาเสสิ ฯ ปกาเสตฺวา

จ ยาวตายุกํ ติฏฺฐมาโน พหูนํ วาเจตฺวา พหูนํ หทเย ปติฏฺฐาเปตฺวา อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายิ ฯ เตปิ โข มหามหินฺทปฺปมุขา ตสฺมึ สมาคเม

อฏฺฐสฏฺฐิ มหาเถรา ธุรคฺคาหา สมาคตา
ปจฺเจกคณิโน สพฺเพ ธมฺมราชสฺส สาวกา
ขีณาสวา วสิปฺปตฺตา เตวิชฺชา อิทฺธิโกวิทา
อุตฺตมตฺถมภิญฺญาย อนุสาสึสุ ราชิโน ฯ
อาโลกํ ทสฺสยิตฺวาน โอภาเสตฺวา มหึ อิมํ
ชลิตฺวา อคฺคิขนฺธาว ปรินิพฺพึสุ มเหสโย ฯ

เตสํ ปรินิพฺพานโต อปรภาเค อญฺเญปิ เตสํ เถรานํ อนฺเตวาสิกา ติสฺสทตฺตกาฬสุมนทีฆสุมนาทโย จ มหาอริฏฺฐตฺเถรสฺส อนฺเตวาสิกานํ อนฺเตวาสิกา จาติ เอวํ ปุพฺเพ วุตฺตปฺปการา อาจริยปรมฺปรา อิมํ วินยปิฏกํ ยาว อชฺชตนา อาเนสุํ ฯ เตน วุตฺตํ ตติยสงฺคหโต ปน อุทฺธํ อิมํ ทีปํ มหินฺทาทีหิ อาภฏํ มหินฺทโต อุคฺคเหตฺวา กญฺจิ กาลํ อริฏฺฐตฺเถราทีหิ อาภฏํ ตโต ยาว อชฺชตนา เตสํเยว อนฺเตวาสิกปรมฺปรภูตาย อาจริยปรมฺปราย อาภฏนฺติ ฯ

กตฺถ ปติฏฺฐิตนฺติ ฯ เยสํ ปาลิโต จ อตฺถโต จ อนูนํ วตฺตติ มณิฆเฏ ปกฺขิตฺตเตลมิว อีสกมฺปิ น ปคฺฆรติ เอวรูเปสุ อธิมตฺตสติคติธิติมนฺเตสุ ลชฺชีสุ กุกฺกุจฺจเกสุ สิกฺขากาเมส ปุคฺคเลสุ ปติฏฺฐิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ตสฺมา วินยปติฏฺฐาปนตฺถํ วินยปริยตฺติยา อานิสํสํ สลฺลกฺเขตฺวา

สิกฺขากาเมน ภิกฺขุนา วินโย ปริยาปุณิตพฺโพ ฯ ตตฺรายํ วินย-ปริยตฺติยา อานิสํโส ฯ วินยปริยตฺติกุสโล หิ ปุคฺคโล สาสเน ปฏิลทฺธสทฺธานํ กุลปุตฺตานํ มาตาปิตุฏฺฐานิโย โหติ ฯ ตทายตฺตา หิ เนสํ ปพฺพชา อุปสมฺปทา วตฺตานุวตฺตปฏิปตฺติ อาจารโคจร-กุสลตา ฯ อปิจสฺส วินยปริยตฺตึ นิสฺสาย อตฺตโน สีลกฺขนฺโธ สุคุตฺโต โหติ สุรกฺขิโต กุกฺกุจฺจปฺปกตานํ ปฏิสฺสรณํ โหติ วิสารโท สงฺฆมชฺเฌ โวหรติ ปจฺจตฺถิเก สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคณฺหาติ สทฺธมฺมฏฺฐิติยา ปฏิปนฺโน โหติ ฯ เตนาห ภควา ปญฺจิเม ภิกฺขเว อานิสํสา วินยธเร ปุคฺคเล อตฺตโน สีลกฺขนฺโธ สุคุตฺโต โหติ สุรกฺขิโต ฯเปฯ สทฺธมฺมฏฺฐิติยา ปฏิปนฺโน โหตีติ[๑] ฯ เย จาปิ สํวรมูลกา กุสลา ธมฺมา วุตฺตา ภควตา วินยธโร ปุคฺคโลเวสํ ทายาโท วินยมูลกตฺตา เตสํ ธมฺมานํ ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ ภควตา วินโย สํวรตฺถาย สํวโร อวิปฺปฏิสารตฺถาย อวิปฺปฏิสาโร ปามุชฺชตฺถาย ปามุชฺชํ ปีตตฺถาย ปีติ ปสฺสทฺธตฺถาย ปสฺสทฺธิ สุขตฺถาย สุขํ สมาธตฺถาย สมาธิ ยถาภูตญาณ-ทสฺสนตฺถาย ยถาภูตญาณทสฺสนํ นิพฺพิทตฺถาย นิพฺพิทา วิราคตฺถาย วิราโค วิมุตฺตตฺถาย วิมตฺติ วิมุตฺติญาณทสฺสนตฺถาย วิมุตฺติ-ญาณทสฺสนํ อนุปาทาปรินิพฺพานตฺถาย เอตทตฺถา กถา เอตทตฺถา มนฺตนา เอตทตฺถา อุปนิสา เอตทตฺถํ โสตาวธานํ ยทิทํ อนุปาทา จิตฺตสฺส วิโมกฺโขติ[๒] ฯ ตสฺมา วินยปริยตฺติยา อาโยโค

๑. นย. วิ. ปริวาร. ๘/๔๕๓. ๒. วิ. ปริวาร. ๘/๔๐๖.

กรณีโยติ ฯ

เอตฺตาวตา ยา สา วินยสํวณฺณนตฺถํ มาติกา ฐปิตา ตตฺถ

วุตฺตํ เยน ยทา ยสฺมา ธาริตํ เยน จาภตํ

ยตฺถ ปติฏฺฐิตญฺเจต- เมตํ วตฺวา วิธินฺตโตติ

อิมิสฺสา ตาว คาถาย อตฺโถ ปกาสิโต ฯ วินยสฺส จ พาหิร-
นิทานสํวณฺณนา ยถาธิปฺปายํ สํวณฺณิตา โหตีติ ฯ

เวรญฺชกณฺฑวณฺณนา

อิทานิ เตนาติอาทิปาฐสฺส อตฺถํ นานปฺปการโต

ทสฺสยนฺโต กริสฺสามิ วินยสฺสตฺถวณฺณนนฺติ

วุตฺตตฺตา เตน สมเยน พุทฺโธ ภควาติอาทีนํ อตฺถวณฺณนํ กริสฺสามิ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ

เตนาติ อนิยมนิทฺเทสวจนํ ฯ ตสฺส สรูเปน อวุตฺเตนาปิ อปรภาเค อตฺถโต สิทฺเธน เยนาติ อิมินา วจเนน ปฏินิทฺเทโส เวทิตพฺโพ ฯ อปรภาเค หิ วินยปฺปญฺญตฺติยาจนเหตุภูโต อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปริวิตกฺโก สิทฺโธ ฯ ตสฺมา เยน สมเยน โส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวรญฺชายํ วิหรตีติ เอวเมตฺถ สมฺพนฺโธ เวทิตพฺโพ ฯ อยํ หิ สพฺพสฺมึปิ วินเย ยุตฺติ ยทิทํ ยตฺถ ยตฺถ เตนาติ วุจฺจติ ตตฺถ ตตฺถ ปุพฺเพ วา ปจฺฉา วา อตฺถโต สิทฺเธน เยนาติ อิมินา วจเนน ปฏินิทฺเทโส กาตพฺโพติ ฯ ตตฺริทํ มุขมตฺตนิทสฺสนํ ฯ เตน หิ ภิกฺขเว ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามิ เยน สุทินฺโน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิ ยสฺมา ปฏิเสวิ ตสฺมา ปญฺญาเปสฺสามีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวนฺตาว ปุพฺเพ อตฺถโต สิทฺเธน เยนาติ อิมินา วจเนน ปฏินิทฺเทโส ยุชฺชติ ฯ เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา ราชคเห วิหรติ เยน สมเยน ธนิโย กุมฺภการปุตฺโต รญฺโญ ทารูนิ๋ อทินฺนํ อาทิยีติ เอวํ ปจฺฉา อตฺถโต สิทฺเธน เยนาติ อิมินา วจเนน ปฏินิทฺเทโส

๑. โปราณอาจริยกมติยา ทารนีติ ปทํ สรูปวิเสสนนฺติปิ วุจฺจติ ฯ

ยุชฺชตีติ ฯ วุตฺโต เตนาติ วจนสฺส อตฺโถ ฯ

สมเยนาติ เอตฺถ ปน สมยสทฺโท ตาว

สมวาเย ขเณ กาเล สมูเห เหตุทิฏฺฐิสุ
ปฏิลาเภ ปหาเน จ ปฏิเวเธ จ ทิสฺสติ ฯ

ตถาหิสฺส อปฺเปว นาม เสฺวปิ อุปสงฺกเมยฺยาม กาลญฺจ สมยญฺจ อุปาทายาติ[1] เอวมาทีสุ สมวาโย อตฺโถ ฯ เอโก จ โข ภิกฺขเว ขโณ จ สมโย จ พฺรหฺมจริยวาสายาติ[2] เอวมาทีสุ ขโณ อตฺโถ ฯ อุณฺหสมโย ปริฬาหสมโยติ[3] เอวมาทีสุ กาโล ฯ มหาสมโย ปวนสฺมินฺติ[4] เอวมาทีสุ สมูโห ฯ สมโยปิ โข เต ภทฺทาลิ อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสิ ภควาปิ โข สาวตฺถิยํ วิหรติ โสปิ มํ ชานิสฺสติ ภทฺทาลิ นาม ภิกฺขุ สตฺถุ สาสเน สิกฺขาย อปริปูรีการีติ อยมฺปิ โข เต ภทฺทาลิ สมโย อปฺปฏิวิทฺโธ อโหสีติ[5] เอวมาทีสุ เหตุ ฯ เตน โข ปน สมเยน อุคฺคาหมาโน ปริพฺพาชโก สมณมุณฺฑิกาปุตฺโต สมยปฺปวาทเก ตินฺทุกาจิเร เอกสาลเก มลฺลิกาย อาราเม ปฏิวสตีติ[6] เอวมาทีสุ ทิฏฺฐิ ฯ

ทิฏฺเฐ ธมฺเมว โย จตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ[7]

เอวมาทีสุ ปฏิลาโภ ฯ สมฺมามานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสาติ[8]

๑. ที. สี. ๙/๒๕๑. ๒. องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๒๓๐. ๓. วิ. มหาวิภงฺค. ๒/๓๙๙. ๔. ที. มหา. ๑๐/๒๘๗. ๕. ม. ม. ๑๓/๑๖๕. ๖. ม. ม. ๑๓/๓๔๒. ๗. สํ. ส. ๑๕/๑๒๖ ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถติ ปาลิยํ ทิสฺสติ. ๘. องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๒๒๓.

เอวมาทีสุ ปหานํ ฯ ทุกฺขสฺส ปีฬนฏฺโฐ สงฺขตฏฺโฐ สนฺตาปฏฺโฐ วิปริณามฏฺโฐ อภิสมยฏฺโฐติ[๑] เอวมาทีสุ ปฏิเวโธ อตฺโถ ฯ อิธ ปนสฺส กาโล อตฺโถ ฯ ตสฺมา เยน กาเลน อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส วินยปฺปญฺญตฺติยาจนเหตุภูโต ปริวิตกฺโก อุทปาทิ เตน กาเลนาติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ เอตฺถาห อถ กสฺมา ยถา สุตฺตนฺเต เอกํ สมยนฺติ อุปโยควจเนน นิทฺเทโส กโต อภิธมฺเม จ ยสฺมึ สมเย กามาวจรนฺติ ภุมฺมวจเนน ตถา อกตฺวา อิธ เตน สมเยนาติ กรณวจเนน นิทฺเทโส กโตติ ฯ ตตฺถ ตถา อิธ จ อญฺญถา อตฺถสมฺภวโต ฯ กถํ ฯ สุตฺตนฺเต ตาว อจฺจนฺตสโยคตฺโถ สมฺภวติ ฯ ยํ หิ สมยํ ภควา พฺรหฺม-ชาลาทีสุ สุตฺตนฺตานิ เทเสสิ อจฺจนฺตเมว ตํ สมยํ กรุณาวิหาเรน วิหาสิ ฯ ตสฺมา ตทตฺถโชตนตฺถํ ตตฺถ อุปโยคนิทฺเทโส กโต ฯ อภิธมฺเม จ อธิกรณตฺโถ ภาเวน ภาวลกฺขณตฺโถ จ สมฺภวติ ฯ อธิกรณํ หิ กาลตฺโถ สมูหตฺโถ จ สมโย ตตฺถ วุตฺตานํ ผสฺสาทิธมฺมานํ ขณสมวายเหตุสงฺขาตสฺส สมยสฺส ภาเวน เตสํ ภาโว ลกฺขิยติ ฯ ตสฺมา ตทตฺถโชตนตฺถํ ตตฺถ ภุมฺมวจเนน นิทฺเทโส กโต ฯ อิธ ปน เหตุอตฺโถ กรณตฺโถ จ สมฺภวติ ฯ โย หิ โส สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติสมโย สารีปุตฺตาทีหิ ทุวิญฺเญยฺโย เตน สมเยน เหตุภูเตน กรณภูเตน จ สิกฺขาปทานิ ปญฺญา-ปยนฺโต สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติเหตุญฺจ อเวกฺขมาโน ภควา ตตฺถ

๑. ขุ. ปฏิ. ๓๑/๔๕๔.

ตตฺถ วิหาสิ ฯ ตสฺมา ตทตฺถโชตนตฺถํ อิธ กรณวจเนน นิทฺเทโส กโตติ เวทิตพฺโพ ฯ โหติ เจตฺถ

อุปโยเคน ภุมฺเมน ตํ ตํ อตฺถมเวกฺขิย
อญฺญตฺถ สมโย วุตฺโต กรเณเนว โส อิธาติ ฯ

โปราณา ปน วณฺณยนฺติ ตํ สมยนฺติ วา ตสฺมึ สมเยติ วา เตน สมเยนาติ วา อภิลาปมตฺตเภโท เอส สพฺพตฺถ ภุมฺมเมว อตฺโถติ ฯ ตสฺมา เตสํ ลทฺธิยา เตน สมเยนาติ วุตฺเตปิ ตสฺมึ สมเยติ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

พุทฺโธ ภควาติ อิเมสํ ปทานํ ปรโต อตฺถํ วณฺณยิสฺสามิ ฯ

เวรญฺชายํ วิหรตีติ เอตฺถ ปน เวรญฺชาติ อญฺญตรสฺส นครสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ ตสฺสํ เวรญฺชายํ ฯ สมีปตฺเถ ภุมฺมวจนํ ฯ วิหรตีติ อวิเสเสน อิริยาปถทิพฺพพฺรหฺมอริยวิหาเรสุ อญฺญตร-วิหารสมงฺคิปริทีปนเมตํ ฯ อิธ ปน ฐานคมนาสนสยนปฺปเภเทสุ อิริยาปเถสุ อญฺญตรอิริยาปถสมาโยคปริทีปนํ ฯ เตน ฐิโตปิ คจฺฉนฺโตปิ นิสินฺโนปิ สยาโนปิ ภควา วิหรติจฺเจว เวทิตพฺโพ ฯ โส หิ เอกํ อิริยาปถพาธนํ อญฺเญน อิริยาปเถน วิจฺฉินฺทิตฺวา อปริปตนฺตํ อตฺตภาวํ หรติ ปวตฺเตติ ตสฺมา วิหรตีติ วุจฺจติ ฯ

นเฬรุปุจิมนฺทมูเลติ เอตฺถ นเฬรุ นาม ยกฺโข ฯ ปุจิมนฺโทติ นิมฺพรุกฺโข ฯ มูลนฺติ สมีปํ ฯ อยํ หิ มูลสทฺโท มูลานิ อุทฺธเรยฺย อนฺตมโส อุสีรนาฬมตฺตานิปีติอาทีสุ มูลมูเล ทิสฺสติ ฯ โลโภ อกุสลมูลนฺติอาทีสุ อสาธารณเหตุมฺหิ ฯ ยาว มชฺฌนฺติเก

กาเล ฉายา ผรติ นิวาเต ปณฺณานิ ปตนฺติ เอตฺตาวตา รุกฺขมูลนฺติอาทีสุ สมีเป ฯ อิธ ปน สมีเป อธิปฺเปโต ฯ ตสฺมา นเฬรุยกฺเขน อธิคหิตสฺส ปุจิมนฺทสฺส สมีเปติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ โส กิร ปุจิมนฺโท รมฺมณีโย ปาสาทิโก อเนเกสํ รุกฺขานํ อธิปจฺจํ วิย กุรุมาโน ตสฺส นครสฺส อวิทูเร คมนาคมน-สมฺปนฺเน ฐาเน อโหสิ ฯ อถโข ภควา เวรญฺชํ คนฺตฺวา ปฏิรูเป ฐาเน วิหรนฺโต ตสฺส รุกฺขสฺส สมีเป เหฏฺฐาภาเค วิหาสิ ฯ เตน วุตฺตํ เวรญฺชายํ วิหรติ นเฬรุปุจิมนฺทมูเลติ ฯ ตตฺถ สิยา ยทิ ตาว ภควา เวรญฺชายํ วิหรติ นเฬรุปุจิมนฺทมูเลติ น วตฺตพฺพํ อถ ตตฺถ วิหรติ เวรญฺชายนฺติ น วตฺตพฺพํ น หิ สกฺกา อุภยตฺถ เตเนว สมเยน อปุพฺพํ อจริมํ วิหริตุนฺติ ฯ นโขปเนตํ เอวํ ทฏฺฐพฺพํ นนุ อโวจุมฺหา สมีปตฺเถ ภุมฺมวจนนฺติ ตสฺมา ยถา คงฺคายมุนาทีนํ สมีเป โคยูถานิ จรนฺตานิ คงฺคาย จรนฺติ ยมุนาย จรนฺตีติ วุจฺจนฺติ เอวมิธาปิ ยทิทํ เวรญฺชาย สมีเป นเฬรุปุจิมนฺทมูลํ ตตฺถ วิหรนฺโต วุจฺจติ เวรญฺชายํ วิหรติ นเฬรุปุจิมนฺทมูเลติ ฯ โคจรคามนิทสฺสนตฺถํ หิสฺส เวรญฺชาวจนํ ฯ ปพฺพชิตานุรูปนิวาสนฏฺฐานนิทสฺสนตฺถํ นเฬรุปุจิมนฺทมูลวจนํ ฯ ตตฺถ เวรญฺชากิตฺตเนน อายสฺมา อุปาลิตฺเถโร ภควตา๑ คหฏฺฐานุคฺคหกรณํ ทสฺเสติ ฯ นเฬรุปุจิมนฺทมูลกิตฺตเนน ปพฺพชิตานุคฺคหกรณํ ฯ ตถา ปุริเมน ปจฺจยคฺคหณโต อตฺตกิลมถานุโยควิวชฺชนํ ปจฺฉิเมน วตฺถุกามปฺปหานโต กามสุขลฺลิกานุโยควิวชฺชนุปายนิทสฺสนํ ฯ ปุริเมน

๑. ภควโตติปิ ทิสฺสติ ฯ

จ ธมฺมเทสนาภิโยคํ ปจฺฉิเมน วิเวกาธิมุตฺตึ ฯ ปุริเมน กรุณาย อุปคมนํ ปจฺฉิเมน ปญฺญาย อปคมนํ ฯ ปุริเมน สตฺตานํ หิตสุข-นิปฺผาทนาธิมุตฺตตํ ปจฺฉิเมน ปรหิตสุขกรเณ นิรุปเลปนํ ฯ ปุริเมน ธมฺมิกสุขาปริจฺจาคนิมิตฺตํ ผาสุวิหารํ ปจฺฉิเมน อุตฺตริมนุสฺส-ธมฺมานุโยคนิมิตฺตํ ฯ ปุริเมน มนุสฺสานํ อุปการพหุลตํ ปจฺฉิเมน เทวตานํ ฯ ปุริเมน โลเก ชาตสฺส โลเก สํวฑฺฒภาวํ ปจฺฉิเมน โลเก อนุปลิตฺตตํ ฯ ปุริเมน เอกปุคฺคโล ภิกฺขเว โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ กตโม เอกปุคฺคโล ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ[๑] วจนโต ยทตฺถํ ภควา อุปฺปนฺโน ตทตฺถปรินิปฺผาทนํ ปจฺฉิเมน ยตฺถ อุปฺปนฺโน ตทนุรูปํ วิหารํ ฯ ภควา หิ ปฐมํ ลุมฺพินีวเน ทุติยํ โพธิมณฺเฑติ โลกิยโลกุตฺตราย อุปฺปตฺติยา วเนเยว อุปฺปนฺโน เตนสฺส วเนเยว วิหารํ ทสฺเสตีติเอวมาทินา นเยเนตฺถ อตฺถโยชนา เวทิตพฺพา ฯ

มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธินฺติ เอตฺถ มหตาติ คุณมหตฺเตนปิ มหตา สงฺขฺยามหตฺเตนปิ มหตา ฯ โส หิ ภิกฺขุสงฺโฆ คุเณหิปิ มหา อโหสิ ยสฺมา โย ตตฺถ ปจฺฉิมโก โส โสตาปนฺโน ฯ สงฺขฺยายปิ มหา ปญฺจสตสงฺขฺยตฺตา ฯ ภิกฺขูนํ สงฺโฆ ภิกฺขุสงฺโฆ ฯ เตน ภิกฺขุสงฺเฆน ฯ ทิฏฺฐิสีลสามญฺญสงฺขาตสงฺฆาเฏน สมณคเณนาติ อตฺโถ ฯ สทฺธินฺติ เอกโต ฯ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหีติ ปญฺจ

๑. องฺ. ติก. ๒๐/๒๘.

มตฺตา เอเตสนฺติ ปญฺจมตฺตา ฯ มตฺตาติ ปมาณํ วุจฺจติ ฯ ตสฺมา ยถา โภชเน มญฺตญฺญูติ วุตฺเต โภชเน มตฺตํ ชานาติ ปมาณํ ชานาตีติ อตฺโถ โหติ เอวมิธาปิ เตสํ ภิกฺขุสตานํ ปญฺจ มตฺตา ปญฺจ ปมาณนฺติ เอวมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ภิกฺขูนํ สตานิ ภิกฺขุสตานิ ฯ เตหิ ปญฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเตหิ ฯ เอเตน ยํ วุตฺตํ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธินฺติ เอตฺถ ตสฺส มหโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส สงฺขฺยามหตฺตํ ทสฺสิตํ โหติ ฯ ปรโต ปนสฺส นิรพฺพุโท หิ สารีปุตฺต ภิกฺขุสงฺโฆ นิราทีนโว อปคตกาฬโก สุทฺโธ สาเร ปติฏฺฐิโต อิเมสํ หิ สารีปุตฺต ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ โย ปจฺฉิมโก โส โสตาปนฺโนติ วจเนน คุณมหตฺตํ อาวิภวิสฺสติ ฯ

อสฺโสสิ โข เวรญฺโช พฺราหฺมโณติ อสฺโสสีติ สุณิ อุปลภิ โสตทฺวารสมฺปตฺตวจนนิคฺโฆสานุสาเรน อญฺญาสิ ฯ โขติ ปทปูรณ-มตฺเต อวธารณตฺเถ วา นิปาโต ฯ ตตฺถ อวธารณตฺเถน อสฺโสสิเอว นาสฺส โกจิ สวนนฺตราโย อโหสีติ อยมตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ปทปูรเณน ปทพฺยญฺชนสิลิฏฺฐตามตฺตเมว ฯ เวรญฺชายํ ชาโต เวรญฺโช ฯ เวรญฺชายํ ภโว เวรญฺโช ฯ เวรญฺชา วา อสฺส นิวาโสติ เวรญฺโช ฯ มาตาปิตูหิ กตนามวเสน ปนายํ อุทโยติ วุจฺจติ ฯ พฺรหฺมํ อณตีติ พฺราหฺมโณ ฯ มนฺเต สชฺฌายตีติ อตฺโถ ฯ อิทเมว หิ ชาติพฺราหฺมณานํ นิรุตฺติวจนํ ฯ อริยา ปน พาหิตปาปตฺตา พฺราหฺมณาติ วุจฺจนฺติ ฯ

อิทานิ ยมตฺถํ เวรญฺโช พฺราหฺมโณ อสฺโสสิ ตํ ปกาเสนฺโต

สมโณ ขลุ โภ โคตโมติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สมิตปาปตฺตา สมโณติ เวทิตพฺโพ ฯ วุตฺตํ เหตํ พาหิตปาโปติ พฺราหฺมโณ สมิตตฺตา สมโณติ วุจฺจตีติ ฯ ภควา จ อนุตฺตเรน อริยมคฺเคน สมิตปาโป ฯ เตนสฺส ยถาภุจฺจคุณาธิคตเมตํ นามํ ยทิทํ สมโณติ ฯ ขลูติ อนุสฺสวตฺเถ นิปาโต ฯ โภติ พฺราหฺมณชาติกานํ ชาติสมุทาคตํ อาลปนมตฺตํ ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ โภวาที นาม โส โหติ สเว โหติ สกิญฺจโนติ ฯ โคตโมติ ภควนฺตํ โคตฺตวเสน ปริกิตฺเตติ ฯ ตสฺมา สมโณ ขลุ โภ โคตโมติ เอตฺถ สมโณ กิร โภ โคตมโคตฺโตติ เอวมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ สกฺยปุตฺโตติ อิทํ ปน ภควโต อุจฺจากุล- ปริทีปนํ ฯ สกฺยกุลา ปพฺพชิโตติ สทฺธาปพฺพชิตภาวปริทีปนํ ฯ เกนจิ ปาริชุญฺเญน อนภิภูโต อปริกฺขีณํเยว ตํ กุลํ ปหาย สทฺธาย ปพฺพชิโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตโต ปรํ วุตฺตตฺถเมว ฯ

ตํโข ปนาติ อิตฺถมฺภูตาขฺยานตฺเถ อุปโยควจนํ ฯ ตสฺส โข ปน โภโต โคตมสฺสาติ อตฺโถ ฯ กลฺยาโณติ กลฺยาณคุณ- สมนฺนาคโต ฯ เสฏฺโฐติ วุตฺตํ โหติ ฯ กิตฺติสทฺโทติ กิตฺติเยว ถุติโฆโส วา ฯ

อิติปิ โส ภควาติอาทีสุ ปน อยํ ตาว โยชนา โส ภควา อิติปิ อรหํ อิติปิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯเปฯ อิติปิ ภควาติ ฯ อิมินา จ อิมินา จ การเณนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทานิ วินยธรานํ สุตฺตนฺตนยโกสลฺลตฺถํ วินยสํวณฺณนารมฺเภ พุทฺธคุณปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย จิตฺตสมฺปหํสนตฺถญฺจ เอเตสํ ปทานํ วิตฺถารนเยน

วณฺณนํ กริสฺสามิ ฯ ตสฺมา ยํ วุตฺตํ โส ภควา อิติปิ อรหนฺติ-
อาทิ ตตฺถ อารกตฺตา อรีนํ อรานญฺจ หตตฺตา ปจฺจยาทีนํ
อรหตฺตา ปาปกรเณ รหาภาวาติ อิเมหิ ตาว การเณหิ โส
ภควา อรหนฺติ เวทิตพฺโพ ฯ อารกา หิ โส สพฺพกิเลเสหิ
สุวิทูรวิทูเร ฐิโต มคฺเคน สวาสนานํ กิเลสานํ วิทฺธํสิตตฺตาติ
อารกตฺตา อรหํ ฯ เต จาเนน กิเลสารโย มคฺเคน หตาติ อรีนํ
หตตฺตาปิ อรหํ ฯ ยํ เจตํ อวิชฺชาภวตณฺหามยนาภิ ปุญฺญาทิ-
อภิสงฺขารารํ ชรามรณเนมิ อาสวสมุทยมเยน อกฺเขน วิชฺฌิตฺวา
ติภวรเถ สมาโยชิตํ อนาทิกาลปฺปวตฺตํ สํสารจกฺกํ ตสฺสาเนน โพธิ-
มณฺเฑ วิริยปาเทหิ สีลปฐวิยํ ปติฏฺฐาย สทฺธาหตฺเถน กมฺมกฺขยกรํ
ญาณผรสุํ คเหตฺวา สพฺเพ อรา หตาติ อรานํ หตตฺตาปิ อรหํ ฯ
อถวา สํสารจกฺกนฺติ อนมตคฺคสํสารวฏฺฏํ วุจฺจติ ฯ ตสฺส จ อวิชฺชา
นาภิ มูลกตฺตา ชรามรณํ เนมิ ปริโยสานตฺตา เสสา ทส ธมฺมา
อรา อวิชฺชามูลกตฺตา ชรามรณปริยนฺตตฺตา จ ฯ ตตฺถ ทุกฺขาทีสุ
อญฺญาณํ อวิชฺชา ฯ กามภเว จ อวิชฺชา กามภเว สงฺขารานํ
ปจฺจโย โหติ ฯ รูปภเว อวิชฺชา รูปภเว สงฺขารานํ ปจฺจโย
โหติ ฯ อรูปภเว อวิชฺชา อรูปภเว สงฺขารานํ ปจฺจโย โหติ ฯ
กามภเว สงฺขารา กามภเว ปฏิสนฺธิวิญฺญาณสฺส ปจฺจยา โหนฺติ ฯ
เอส นโย อิตเรสุ ฯ กามภเว ปฏิสนธิวิญฺญาณํ กามภเว นามรูปสฺส
ปจฺจโย โหติ ฯ ตถา รูปภเว ฯ อรูปภเว นามสฺเสว ปจฺจโย
โหติ ฯ กามภเว นามรูปํ กามภเว สฬายตนสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ

รูปภเว นามรูปํ รูปภเว ติณฺณํ อายตนานํ ปจฺจโย โหติ ฯ อรูปภเว นามํ อรูปภเว เอกสฺสายตนสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ กามภเว สฬายตนํ กามภเว ฉพฺพิธสฺส ผสฺสสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ รูปภเว ตีณิ อายตนานิ รูปภเว ติณฺณํ ผสฺสานํ ฯ อรูปภเว เอกมายตนํ อรูปภเว เอกสฺส ผสฺสสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ กามภเว ฉ ผสฺสา กามภเว ฉนฺนํ เวทนานํ ปจฺจยา โหนฺติ ฯ รูปภเว ตโย ตตฺเถว ติสฺสนฺนํ ฯ อรูปภเว เอโก ผสฺโส ตตฺเถว เอกิสฺสา เวทนาย ปจฺจโย โหติ ฯ กามภเว ฉ เวทนา กามภเว ฉนฺนํ ตณฺหากายานํ ปจฺจยา โหนฺติ ฯ รูปภเว ติสฺโส ตตฺเถว ติณฺณํ ฯ อรูปภเว เอกา เวทนา อรูปภเว เอกสฺส ตณฺหากายสฺส ปจฺจโย โหติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ สา สา ตณฺหา ตสฺส ตสฺส อุปาทานสฺส ฯ อุปาทานาทโย ภวาทีนํ ฯ กถํ ฯ อิเธกจฺโจ กาเม ปริภุญฺชิสฺสามีติ กามูปาทานปจฺจยา กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ มนสา ทุจฺจริตํ จรติ ทุจฺจริต-ปาริปูริยา อปาเย อุปฺปชฺชติ ฯ ตตฺถสฺส อุปปตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ กมฺมภโว ขนฺธานํ นิพฺพตฺติ ชาติ ปริปาโก ชรา เภโท มรณํ ฯ อปโร สคฺคสมฺปตฺตึ อนุภวิสฺสามีติ ตเถว สุจริตญฺจรติ สุจริตปาริปูริยา สคฺเค อุปฺปชฺชติ ฯ ตตฺถสฺส อุปปตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ กมฺมภโวติ โสเอว นโย ฯ อปโร ปน พฺรหฺมโลเก สมฺปตฺตึ อนุภวิสฺสามีติ กามูปาทานปจฺจยา เมตฺตํ ภาเวติ กรุณํ มุทิตํ อุเปกฺขํ ภาเวติ ภาวนาปาริปูริยา พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺตติ ฯ ตตฺถสฺส นิพฺพตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ กมฺมภโวติ โสเยว นโย ฯ อปโร

อรูปภเว สมฺปตฺตึ อนุภวิสฺสามีติ ตเถว อากาสานญฺจายตนาทิ-
สมาปตฺติโย ภาเวติ ภาวนาปาริปูริยา ตตฺถ ตตฺถ นิพฺพตฺตติ ฯ
ตตฺถสฺส นิพฺพตฺติเหตุภูตํ กมฺมํ กมฺมภโว กมฺมนิพฺพตฺตา ขนฺธา
อุปปตฺติภโว ขนฺธานํ นิพฺพตฺติ ชาติ ปริปาโก ชรา เภโท
มรณนฺติ ฯ เอส นโย เสสูปาทานมูลิกาสุปิ โยชนาสุ ฯ เอวมยํ
อวิชฺชา เหตุ สงฺขารา เหตุสมุปฺปนฺนา อุโภเปเต เหตุสมุปฺปนฺนาติ
ปจฺจยปริคฺคเห ปญฺญา ธมฺมฏฺฐิติญาณํ ฯ อตีตมฺปิ อทฺธานํ
อนาคตมฺปิ อทฺธานํ อวิชฺชา เหตุ สงฺขารา เหตุสมุปฺปนฺนา อุโภเปเต
เหตุสมุปฺปนฺนาติ ปจฺจยปริคฺคเห ปญฺญา ธมฺมฏฺฐิติญาณนฺติ ฯ
เอเตน นเยน สพฺพปทานิ วิตฺถาเรตพฺพานิ ฯ ตตฺถ อวิชฺชาสงฺขารา
เอโก สงฺเขโป ฯ วิญฺญาณนามรูปสฬายตนผสฺสเวทนา เอโก ฯ
ตณฺหูปาทานภวา เอโก ฯ ชาติชรามรณํ เอโก ฯ ปุริมสงฺเขโป เจตฺถ
อตีโต อทฺธา ฯ เทฺว มชฺฌิมา ปจฺจุปฺปนฺโน ฯ ชาติชรามรณํ
อนาคโต ฯ อวิชฺชาสงฺขารคฺคหเณน เจตฺถ ตณฺหูปาทานภวา คหิตาว
โหนฺตีติ อิเม ปญฺจ ธมฺมา อตีเต กมฺมวฏฺฏํ ฯ วิญฺญาณาทโย ปญฺจ
เอตรหิ วิปากวฏฺฏํ ฯ ตณฺหูปาทานภวคฺคหเณน อวิชฺชาสงฺขารา
คหิตาว โหนฺตีติ อิเม ปญฺจ ธมฺมา เอตรหิ กมฺมวฏฺฏํ ฯ ชาติ-
ชรามรณาปเทเสน วิญฺญาณาทีนํ นิทฺทิฏฺฐตฺตา อิเม ปญฺจ ธมฺมา
อายตึ วิปากวฏฺฏํ ฯ เต อาการโต วีสติวิธา โหนฺติ ฯ สงฺขาร-
วิญฺญาณานญฺเจตฺถ อนฺตรา เอโก สนฺธิ ฯ เวทนาตณฺหานมนฺตรา
เอโก ฯ ภวชาตีนมนฺตรา เอโกติ ฯ อิติ ภควา เอตํ จตุสงฺเขปํ

ติยทฺธํ วีสตาการํ ติสนฺธึ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ สพฺพาการโต ชานาติ ปสฺสติ อญฺญาติ ปฏิวิชฺฌติ ฯ ตํ ญาตฏฺเฐน ญาณํ ปชานนฏฺเฐน ปญฺญา ฯ เตน วุจฺจติ ปจฺจยปริคฺคเห ปญฺญา ธมฺมฏฺฐิติญาณนฺติ ฯ อิมินา ธมฺมฏฺฐิติญาเณน ภควา เต ธมฺเม ยถาภูตํ ญตฺวา เตสุ นิพฺพินฺทนฺโต วิรชฺชนฺโต วิมุจฺจนฺโต วุตฺตปฺปการสฺส อิมสฺส สํสารจกฺกสฺส อเร หนิ วิหนิ วิทฺธํเสสิ ฯ เอวมฺปิ อรานํ หตตฺตาปิ อรหํ ฯ อคฺคทกฺขิเณยฺยตฺตา จ จีวราทิปจฺจเย อรหติ ปูชาวิเสสํ จ ฯ เตเนว อุปฺปนฺเน ตถาคเต เยเกจิ มเหสกฺขา เทวมนุสฺสา น เต อญฺญตฺถ ปูชํ กโรนฺติ ฯ ตถาหิ พฺรหฺมา สหมฺปติ สิเนรุมตฺเตน รตนทาเมน ตถาคตํ ปูเชสิ ฯ ยถาพลญฺจ อญฺเญ เทวา มนุสฺสา จ พิมฺพิสารโกสลราชาทโย ฯ ปรินิพฺพุตมฺปิ จ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส ฉนฺนวุติโกฏิธนํ วิสฺสชฺเชตฺวา อโสกมหาราชา สกลชมฺพุทีเป จตุราสีติวิหารสหสฺสานิ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ โก ปน วาโท อญฺเญสํ ปูชาวิเสสานนฺติ ปจฺจยาทีนํ อรหตฺตาปิ อรหํ ฯ ยถา จ โลเก เกจิ ปณฺฑิตมานิโน พาลา อสิโลกภเยน รโห ปาปํ กโรนฺติ เอวเมส น กทาจิ กโรตีติ ปาปกรเณ รหาภาวโตปิ อรหํ ฯ โหติ เจตฺถ

อารกตฺตา จ หตตฺตา กิเลสารีน โส มุนิ
หตสํสารจกฺกาโร ปจฺจยาทีนมารโห[๑]
น รโห กโรติ ปาปานิ อรหนฺเตน วุจฺจตีติ ฯ
สมฺมา สามญฺจ สพฺพธมฺมานํ พุทฺธตฺตา ปน

๑. ปจฺจยาทีน จารโห ฯ

สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฯ ตถาเหส สพฺพธมฺเม สมฺมาสมฺพุทฺโธ อภิญฺเญยฺเย ธมฺเม อภิญฺเญยฺยโต พุทฺโธ ปริญฺเญยฺเย ธมฺเม ปริญฺเญยฺยโต พุทฺโธ ปหาตพฺเพ ธมฺเม ปหาตพฺพโต พุทฺโธ สจฺฉิกาตพฺเพ ธมฺเม สจฺฉิกาตพฺพโต พุทฺโธ ภาเวตพฺเพ ธมฺเม ภาเวตพฺพโต พุทฺโธ ฯ เตเนวาห

อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ภาเวตพฺพญฺจ ภาวิตํ

ปหาตพฺพํ ปหีนมฺเม ตสฺมา พุทฺโธสฺมิ พฺราหฺมณาติ๑ ฯ

อปิจ จกฺขุํ ทุกฺขสจฺจํ ตสฺส มูลการณภาเวน ตํสมุฏฺฐาปิกา ปุริมตณฺหา สมุทยสจฺจํ อุภินฺนมปฺปวตฺติ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา ปฏิปทา มคฺคสจฺจนฺติ เอวํ เอเกกปทุทฺธาเรนาปิ สพฺพธมฺเม สมฺมา สามญฺจ พุทฺโธ ฯ เอส นโย โสตฆานชิวฺหากายมเนสุ ฯ เอเตเนว นเยน รูปาทีนิ ฉ อายตนานิ จกฺขุวิญฺญาณาทโย ฉ วิญฺญาณกายา จกฺขุสมฺผสฺสาทโย ฉ ผสฺสา จกฺขุสมฺผสฺสชาเวทนาทโย ฉ เวทนา รูปสญฺญาทโย ฉ สญฺญา รูปสญฺเจตนาทโย ฉ เจตนา รูปตณฺหาทโย ฉ ตณฺหากายา รูปวิตกฺกาทโย ฉ วิตกฺกา รูปวิจาราทโย ฉ วิจารา รูปกฺขนฺธาทโย ปญฺจกฺขนฺธา ทส กสิณานิ ทส อสุภานิ ทส อนุสฺสติโย อุทฺธุมาตกสญฺญาทิวเสน ทส สญฺญา เกสาทโย ทฺวตฺตึสาการา ทฺวาทสายตานิ อฏฺฐารส ธาตุโย กามภวาทโย นว ภวา ปฐมาทีนิ จตฺตาริ ฌานานิ เมตฺตาภาวนาทโย จตสฺโส อปฺปมญฺญาโย อากาสานญฺจายตนาทิกา จตสฺโส

๑. ขุ. สุ. ๒๕/๔๔๔.

อรูปสมาปตฺติโย ปฏิโลมโต ชรามรณาทีนิ อนุโลมโต อวิชฺชาทีนิ ปฏิจฺจสมุปฺปาทงฺคานิ จ โยเชตพฺพานิ ฯ ตตฺรายํ เอกปทโยชนา ฯ ชรามรณํ ทุกฺขสจฺจํ ชาติ สมุทยสจฺจํ อุภินฺนมฺปิ นิสฺสรณํ นิโรธสจฺจํ นิโรธปฺปชานนา ปฏิปทา มคฺคสจฺจนฺติ เอวํ เอเกกปทุทฺธาเรน สพฺพธมฺเม สมฺมา สามญฺจ พุทฺโธ อนุพุทฺโธ ปฏิวิทฺโธ ฯ เตน วุตฺตํ สมฺมา สามญฺจ สพฺพธมฺมานํ พุทฺธตฺตา ปน สมฺมาสมฺพุทฺโธติ ฯ

วิชฺชาหิ จ ปน จรเณน จ สมฺปนฺนตฺตา วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ฯ ตตฺถ วิชฺชาติ ติสฺโสปิ วิชฺชา อฏฺฐปิ วิชฺชา ฯ ติสฺโส ภยเภรวสุตฺเต วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ อฏฺฐ อมฺพฏฺฐสุตฺเต ฯ ตตฺร หิ วิปสฺสนาญาเณน มโนมยิทฺธิยา จ สห ฉ อภิญฺญา ปริคฺคเหตฺวา อฏฺฐ วิชฺชา วุตฺตา ฯ จรณนฺติ สีลสํวโร อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตา โภชเน มตฺตญฺญุตา ชาคริยานุโยโค สตฺต สทฺธมฺมา จตฺตาริ ฌานานีติ อิเม ปณฺณรส ธมฺมา เวทิตพฺพา ฯ อิเมเยว หิ ปณฺณรส ธมฺมา ยสฺมา เอเตหิ จรติ อริยสาวโก คจฺฉติ อมตํ ทิสํ ตสฺมา จรณนฺติ วุตฺตา ฯ ยถาห ฯ อิธ มหานาม อริยสาวโก สีลวา โหตีติ[๑] ฯ วิตฺถาโร ฯ ภควา อิมาหิ วิชฺชาหิ อิมินา จ จรเณน สมนฺนาคโต เตน วุจฺจติ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโนติ ฯ ตตฺถ วิชฺชาสมฺปทา ภควโต สพฺพญฺญุตํ ปูเรตฺวา ฐิตา ฯ จรณสมฺปทา มหาการุณิกตํ ฯ โส สพฺพญฺญุตาย สพฺพสตฺตานํ

๑. ม. ม. ๑๓/๒๖.

อตฺถานตฺถํ ญตฺวา มหาการุณิกตาย อนตฺถํ ปริวชฺเชตฺวา อตฺเถ นิโยเชติ ยถาตํ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ฯ เตนสฺส สาวกา สุปฏิปนฺนา โหนฺติ โน ทุปฺปฏิปนฺนา วิชฺชาจรณวิปนฺนานํ สาวกา อตฺตนฺต-ปาทโย วิย ฯ

โสภนคมนตฺตา สุนฺทรํ ฐานํ คตตฺตา สมฺมา คตตฺตา สมฺมา จ คทตฺตา สุคโต ฯ คมนมฺปิ หิ คตนฺติ วุจฺจติ ฯ ตญฺจ ภควโต โสภณํ ปริสุทฺธมนวชฺชํ ฯ กึ ปน ตนฺติ ฯ อริยมคฺโค ฯ เตน เหส คมเนน เขมํ ทิสํ อสชฺชมาโน คโตติ โสภนคมนตฺตา สุคโต ฯ สุนฺทรญฺเจส ฐานํ คโต อมตํ นิพฺพานนฺติ สุนฺทรํ ฐานํ คตตฺตาปิ สุคโต ฯ สมฺมา จ คโตติ สุคโต เตน เตน มคฺเคน ปหีเน กิเลเส ปุน อปจฺจาคจฺฉนฺโต ฯ วุตฺตญฺเจตํ โสตาปตฺติมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ สุคโต ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน เย กิเลสา ปหีนา เต กิเลเส น ปุเนติ น ปจฺเจติ น ปจฺจาคจฺฉตีติ สุคโตติ ฯ สมฺมา วา คโต ทีปงฺกรปาทมูลโต ปฏฺฐาย ยาว โพธิมณฺฑา ตาว สมตฺตึสปารมิปูริตาย สมฺมาปฏิปตฺติยา สพฺพโลกสฺส หิตสุขเมว กโรนฺโต สสฺสตํ อุจฺเฉทํ กามสุขํ อตฺตกิลมถนฺติ อิเม จ อนฺเต อนุปคจฺฉนฺโต คโตติ สมฺมา คตตฺตาปิ สุคโต ฯ สมฺมา เจส คทติ ยุตฺตฏฺฐาเน ยุตฺตเมว วาจํ ภาสตีติ สมฺมา คทตฺตาปิ สุคโต ฯ ตตฺรีทํ สาธกสุตฺตํ ยํ ตถาคโต วาจํ ชานาติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา น ตํ ตถาคโต วาจํ ภาสติ ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภตํ

ตจฺฉํ อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสติ ยญฺจ โข ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ อปฺปิยา อมนาปา ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺสา วาจาย เวยฺยากรณาย ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ อภูตํ อตจฺฉํ อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา น ตํ ตถาคโต วาจํ ภาสติ ยมฺปิ ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อนตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา ตมฺปิ ตถาคโต วาจํ น ภาสติ ยญฺจ โข ตถาคโต วาจํ ชานาติ ภูตํ ตจฺฉํ อตฺถสํหิตํ สา จ ปเรสํ ปิยา มนาปา ตตฺร กาลญฺญู ตถาคโต โหติ ตสฺสา วาจาย เวยฺยากรณายาติ[๑] ฯ เอวํ สมฺมา คทตฺตาปิ สุคโต เวทิตพฺโพ ฯ

สพฺพถา วิทิตโลกตฺตา ปน โลกวิทู ฯ โส หิ ภควา สภาวโต สมุทยโต นิโรธโต นิโรธูปายโตปิ สพฺพถา โลกํ อเวทิ อญฺญาสิ ปฏิวิชฺฌิ ฯ ยถาห ฯ ยตฺถ โข อาวุโส น ชายติ น ชิยฺยติ น มิยฺยติ น จวติ น อุปฺปชฺชติ นาหนฺตํ คมเนน โลกสฺสนฺตํ ญาเตยฺยํ ทิฏฺเฐยฺยํ ปตฺเตยฺยนฺติ วทามิ น จาหํ อาวุโส อปฺปตฺวาว โลกสฺสนฺตํ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยํ วทามิ อปิจาหํ อาวุโส อิมสฺมึเยว พฺยามมตฺเต กเลวเร สสญฺญมฺหิ สมนเก โลกญฺจ ปญฺญาเปมิ โลกสมุทยญฺจ โลกนิโรธญฺจ โลกนิโรธคามินิญฺจ ปฏิปทํ

๑. ม. ม. ๑๓/๙๑.

คมเนน น ปตฺตพฺโพ โลกสฺสนฺโต กุทาจนํ
น จ อปฺปตฺวา โลกสฺสนฺตํ ทุกฺขา อตฺถิ ปโมจนํ ฯ
ตสฺมา หเว โลกวิทู สุเมโธ
โลกนฺตคู วูสิตพฺรหฺมจริโย
โลกสฺส อนฺตํ สมิตา วิญาตา
นาสึสตี โลกมิมํ ปรญฺจาติ[๑] ฯ

อปิจ ตโย โลกา สงฺขารโลโก สตฺตโลโก โอกาสโลโกติ ฯ ตตฺร เอโก โลโก สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกาติ[๒] อาคตฏฺฐาเน สงฺขาร-โลโก เวทิตพฺโพ ฯ สสฺสโต โลโกติ วา อสสฺสโต โลโกติ[๓] วา อาคตฏฺฐาเน สตฺตโลโก ฯ

ยาวตา จนฺทิมสุริยา ปริหรนฺติ ทิสา ภนฺติ วิโรจนา
ตาว สหสฺสธา โลโก เอตฺถ เต วตฺตเต วโสติ[๔] ฯ

อาคตฏฺฐาเน โอกาสโลโก ฯ ตมฺปิ ภควา สพฺพถา อเวทิ ฯ ตถาหิสฺส เอโก โลโก สพฺเพ สตฺตา อาหารฏฺฐิติกา เทฺว โลกา นามญฺจ รูปญฺจ ตโย โลกา ติสฺโส เวทนา จตฺตาโร โลกา จตฺตาโร อาหารา ปญฺจ โลกา ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ฉ โลกา ฉ อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ สตฺต โลกา สตฺต วิญฺญาณฏฺฐิติโย อฏฺฐ โลกา อฏฺฐ โลกธมฺมา นว โลกา นว สตฺตาวาสา ทส โลกา ทสายตนานิ ทฺวาทส โลกา ทฺวาทสายตนานิ อฏฺฐารส

๑. องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๖๒. ปาลิยมฺปน วุสิตพฺรหฺมจริโย, สมิตาวิ ญตฺวาติ ทิสฺสติ.
๒. ขุ. ปฏิ. ๓๑/๑๗๔. ๓. ม. ม. ๑๓/๑๔๓. ๔. ม. ม. ๑๒/๕๘๔.

โลกา อฏฺฐารส ธาตุโยติ[๑] อยํ สงฺขารโลโกปิ สพฺพถา วิทิโต ฯ ยสฺมา ปเนส สพฺเพสมฺปิ สตฺตานํ อาสยํ ชานาติ อนุสยํ ชานาติ จริตํ ชานาติ อธิมุตฺตึ ชานาติ อปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวาการเร ทฺวาการเร สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย ภพฺเพ อภพฺเพ สตฺเต ชานาติ ตสฺมาสฺส สตฺตโลโกปิ สพฺพถา วิทิโต ฯ ยถา จ สตฺตโลโก เอวํ โอกาสโลโกปิ ฯ ตถาเหส เอกํ จกฺกวาฬํ อายามโต จ วิตฺถารโต จ โยชนานํ ทฺวาทสสตสหสฺสานิ ตีณิ สหสฺสานิ จตฺตาริ สตานิ ปญฺญาสญฺจ โยชนานิ ปริกฺเขปโต

สพฺพํ สตสหสฺสานิ ฉตฺตึส ปริมณฺฑลํ
ทสญฺเจว สหสฺสานิ อฑฺฒุฑฺฒานิ สตานิ จ

ตตฺถ ทุเว สตสหสฺสานิ จตฺตาริ นหุตานิ จ
เอตฺตกํ พหลตฺเตน สงฺขาตายํ วสุนฺธรา ฯ

ตสฺสาเอว[๒] สนฺธารกํ

จตฺตาริ สตสหสฺสานิ อฏฺเชว นหุตานิ จ
เอตฺตกํ พหลตฺเตน ชลํ วาเต ปติฏฺฐิตํ ฯ

ตสฺสาปิ สนฺธารโก

นว สตสหสฺสานิ มาลุโต นภมุคฺคโต
สฏฺฐิญฺเจว สหสฺสานิ เอสา โลกสฺส สณฺฐิติ ฯ

เอวํ สณฺฐิเต เจตฺถ โยชนานํ

จตุราสีติสหสฺสานิ อชฺโฌคาฬฺโห มหณฺณเว
อจฺจุคฺคโต ตาวเทว สิเนรุ ปพฺพตุตฺตโม ฯ

๑. ขุ. ปฏิ. ๓๑/๑๗๙. ๒. ตสฺสาเยวาติปิ ทิสฺสติ.

ตโต อุปฑฺฒุปฑฺเฒน ปมาเณน ยถากฺกมํ
อชฺโฌคาฬฺหุคฺคตา ทิพฺพา นานารตนจิตฺติตา ๑-๗
ยุคนฺธโร อิสินฺธโร กรวิโก สุทสฺสโน
เนมินฺธโร วินตฺตโก อสฺสกณฺโณ คิรีพฺรหา
เอเต สตฺต มหาเสลา สิเนรุสฺส สมนฺตโต
มหาราชานมาวาสา เทวยกฺขนิเสวิตา
โยชนานํ สตานุจฺโจ หิมวา ปญฺจ ปพฺพโต
โยชนานํ สหสฺสานิ ตีณิ อายตวิตฺถโต
จตุราสีติสหสฺเสหิ กูเฏหิ ปฏิมณฺฑิโต ฯ
ติปญฺจโยชนกฺขนฺธ- ปริกฺเขปา นควฺหยา
ปญฺญาสโยชนกฺขนฺธ- สาขายามา สมนฺตโต
สตโยชนวิตฺถิณฺณา ตาวเทว จ อุคฺคตา
ชมฺพู ยสฺสานุภาเวน ชมฺพุทีโป ปกาสิโต ฯ
เทฺว อสีติสหสฺสานิ อชฺโฌคาฬฺโห มหณฺณเว
อจฺจุคฺคโต ตาวเทว จกฺกวาฬสิลุจฺจโย
ปริกฺขิปิตฺวา ตํ สพฺพํ โลกธาตุมยํ ฐิโต ฯ

ตตฺถ จนฺทมณฺฑลํ เอกูนปญฺญาสโยชนํ ฯ สุริยมณฺฑลํ ปญฺญาส-
โยชนํ ฯ ตาวตึสภวนํ ทสสหสฺสโยชนํ ฯ ตถา อสุรภวนํ อวีจิ-
มหานิรโย ชมฺพุทีโป จ ฯ อปรโคยานํ สตฺตสหสฺสโยชนํ ฯ ตถา
ปุพฺพเพวิเทหํ ฯ อุตฺตรกุรุ อฏฺฐสหสฺสโยชนํ ฯ เอกเมโก เจตฺถ

๑. นานารตนจิตฺตกาติปิ ทิสฺสติ. ๒. กรวีโกติปิ ทิสฺสติ.

มหาทีโป ปญฺจสตปญฺจสตปริตฺตทีปปริวาโร ฯ ตํ สพฺพมฺปิ เอกํ จกฺกวาฬํ เอกา โลกธาตุ ตทนฺตเรสุ โลกนฺตริกนิรโย[1] เอวํ อนนฺตานิ จกฺกวาฬานิ อนนฺตา โลกธาตุโย ภควา อนนฺเตน พุทฺธ-ญาเณน อเวทิ อญฺญาสิ ปฏิวิชฺฌิ ฯ เอวมสฺส โอกาสโลโกปิ สพฺพถา วิทิโต ฯ เอวมฺปิ สพฺพถา วิทิตโลกตฺตา โลกวิทู ฯ

อนุตฺตโรติ อตฺตโน ปน คุเณหิ วิสิฏฺฐตรสฺส กสฺสจิ อภาวา นตฺถิ เอตสฺส อุตฺตโรติ อนุตฺตโร ฯ ตถาเหส สีลคุเณนาปิ สพฺพ-โลกํ อภิภวติ สมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติญาณทสฺสนคุเณนาปิ ฯ สีลคุเณนาปิ อสโม อสมสโม อปฏิโม อปฏิภาโค อปฏิปุคฺคโล ฯเปฯ วิมุตฺติญาณทสฺสนคุเณนาปิ ฯ ยถาห ฯ นโข ปนาหํ ภิกฺขเว สมนุปสฺสามิ สเทวเก โลเก ฯเปฯ สเทวมนุสฺสาย อตฺตนา สีลสมฺปนฺนตรนฺติ[2] ฯ วิตฺถาโร ฯ เอวํ อคฺคปฺปสาทสุตฺตาทีนิ น เม อาจริโย อตฺถีติ[3] อาทิกา คาถาโย จ วิตฺถาเรตพฺพา ฯ ปุริสทมฺเม สาเรตีติ ปุริสทมฺมสารถิ ทเมติ วิเนตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ ปุริสทมฺมาติ อทนฺตา ทเมตุํ ยุตฺตา ติรจฺฉานปุริสาปิ มนุสฺสปุริสาปิ อมนุสฺสปุริสาปิ ฯ ตถาหิ ภควตา ติรจฺฉานปุริสาปิ อปลาโล นาคราชา จูโฬทโร มโหทโร อคฺคิสิโข ธูมสิโข อาลวาโฬ นาค-ราชา ธนปาลโก หตฺถีติเอวมาทโย ทมิตา นิพฺพิสา กตา สรเณสุ จ สีเลสุ จ ปติฏฺฐาปิตา ฯ มนุสฺสปุริสาปิ สจฺจกนิคณฺฐปุตฺต-อมฺพฏฺฐมาณวโปกฺขรสาติโสณทณฺฑกูฏทนฺตาทโย ฯ อมนุสฺสา-

๑. โลกนฺตริยนิรยาติปิ ฯ ๒. สํ. ส. ๑๕/๒๐๔. ๓. ม.มู. ๑๒/๓๒๙.

ปุริสาปิ อาฬวกสูจิโลมขรโลมยกฺขสกฺกเทวราชาทโย ทมิตา วินีตา วิจิตฺเรหิ วินยนูปาเยหิ ฯ อหํโข เกสิ ปุริสทมฺเม สณฺเหนปิ วิเนมิ ผรุเสนปิ วิเนมิ สณฺหผรุเสนปิ วิเนมีติ[๑] อิทญฺเจตฺถ สุตฺตํ วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ อถวา อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถีติ เอกเมวิทํ อตฺถปทํ ฯ ภควา หิ ตถา ปุริสทมฺเม สาเรติ ยถา เอกปลฺลงฺเกเนว นิสินฺนา อฏฺฐ ทิสา อสชฺชมานา ธาวนฺติ ตสฺมา อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถีติ วุจฺจติ ฯ หตฺถิทมเกน ภิกฺขเว หตฺถิทมฺโม สาริโต เอกํเยว ทิสํ ธาวตีติ[๒] อิทญฺเจตฺถ สุตฺตํ วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ

ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกปรมตฺเถหิ ยถารหํ อนุสาสตีติ สตฺถา ฯ อปิจ สตฺถาติ ภควา สตฺถวาโห ฯ ยถา สตฺถวาโห สตฺเถ กนฺตารํ ตาเรติ โจรกนฺตารํ ตาเรติ วาฬกนฺตารํ ตาเรติ ทุพฺภิกฺขกนฺตารํ ตาเรติ นิรุทกกนฺตารํ ตาเรติ อุตฺตาเรติ นิตฺตาเรติ ปตฺตาเรติ เขมนฺตภูมึ สมฺปาเปติ เอวเมว ภควา สตฺถา สตฺถวาโห สตฺเต กนฺตารํ ตาเรติ ชาติกนฺตารํ ตาเรตีติอาทินา[๓] นิทฺเทสนเยน เจตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ เทวมนุสฺสานนฺติ เทวานญฺจ มนุสฺสานญฺจ ฯ อุกฺกฏฺฐปริจฺเฉทวเสเนตํ วุตฺตํ ภพฺพปุคฺคลปริจฺเฉทวเสน จ ฯ ภควา ปน ติรจฺฉานคตานมฺปิ อนุสาสนปฺปทาเนน สตฺถาเยว ฯ เตปิ หิ ภควโต ธมฺมสฺสวเนน อุปนิสฺสยสมฺปตฺตึ ปตฺวา ตายเอว อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยา ทุติเย วา ตติเย วา อตฺตภาเว มคฺคผลภาคิโน โหนฺติ ฯ มณฺฑูกเทวปุตฺตาทโย

๑. องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๑๕๑. ๒. ม. อุ. ๑๔/๔๐๙. ๓. ขุ. จู. ๓๐/๓๑๓.

เจตฺถ นิทสฺสนํ ฯ ภควติ กิร คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร จมฺปา-
นครวาสีนํ ธมฺมํ เทสยมาเน เอโก มณฺฑูโก ภควโต สเร
นิมิตฺตํ อคฺคเหสิ ฯ ตํ เอโก วจฺฉปาลโก ทณฺฑโมลุพฺภ ติฏฺฐนฺโต
สีเส สนฺนิรุมฺหิตฺวา๑ อฏฺฐาสิ ฯ โส ตาวเทว กาลํ กตฺวา
ตาวตึสภวเน ทฺวาทสโยชนิเก กนกวิมาเน นิพฺพตฺติ สุตฺตปฺปพุทฺโธ
วิย ฯ ตตฺถ อจฺฉราสงฺฆปริวุตํ อตฺตานํ ทิสฺวา อเร อหมฺปิ นาม
อิธ นิพฺพตฺโต กินฺนุโข กมฺมํ อกาสินฺติ อาวชฺเชนฺโต น อญฺญํ
กิญฺจิ อทฺทส อญฺญตฺร ภควโต สเร นิมิตฺตคฺคาหา ฯ โส ตาวเทว
สห วิมาเนน อาคนฺตฺวา ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทิ ฯ ภควา
ชานนฺโตว ปุจฺฉิ

โก เม วนฺทติ ปาทานิ อิทฺธิยา ยสสา ชลํ
อภิกฺกนฺเตน วณฺเณน สพฺพา โอภาสยํ ทิสาติ ฯ
มณฺฑูโกหํ ปุเร อาสึ อุทเก วาริโคจโร
ตว ธมฺมํ สุณนฺตสฺส อวธิ วจฺฉปาลโกติ ฯ

ภควา ตสฺส ธมฺมํ เทเสสิ ฯ จตุราสีติยา ปาณสหสฺสานํ ธมฺมา-
ภิสมโย อโหสิ ฯ เทวปุตฺโตปิ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาย สิตํ
กตฺวา ปกฺกามีติ ฯ

ยํ ปน กิญฺจิ อตฺถิ เญยฺยํ นาม สพฺพสฺส พุทฺธตฺตา
วิโมกฺขนฺติกญฺญาณวเสน พุทฺโธ ฯ ยสฺมา วา จตฺตาริ สจฺจานิ
อตฺตนาปิ พุชฺฌิ อญฺเญปิ สตฺเต โพเธสิ ตสฺมา เอวมาทีหิปิ
การเณหิ พุทฺโธ ฯ อิมสฺสปิตฺถสฺส วิญฺญาปนตฺถํ พุชฺฌิตา

๑. สนฺนิรุมฺภิตฺวาติปิ ฯ

สจฺจานีติ พุทฺโธ โพเธตา ปชายาติ พุทฺโธติ[๑] เอวํ ปวตฺโต สพฺโพปิ นิทฺเทสนโย ปฏิสมฺภิทานโย วา วิตฺถาเรตพฺโพ ฯ

ภควาติ อิทํ ปนสฺส คุณวิสิฏฺฐสตฺตุตฺตมครุคารวาธิวจนํ ฯ เตนาหุ โปราณา

ภควาติ วจนํ เสฏฺฐํ ภควาติ วจนมุตฺตมํ
ครุคารวยุตฺโต โส ภควา เตน วุจฺจตีติ ฯ

จตุพฺพิธํ หิ นาม อาวตฺถิกํ ลิงฺคิกํ เนมิตฺตกํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนนฺติ ฯ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ นาม โลกิยโวหาเรน ยาทิจฺฉกนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ วจฺโฉ ทโม พลิวทฺโทติ เอวมาทิ อาวตฺถิกํ ฯ ทณฺฑี ฉตฺตี สิขี กรีติ เอวมาทิ ลิงฺคิกํ ฯ เตวิชฺโช ฉฬภิญฺโญติ เอวมาทิ เนมิตฺตกํ ฯ สิริวฑฺฒโก ธนวฑฺฒโกติ เอวมาทิ วจนตฺถมนเปกฺขิตฺวา ปวตฺตํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ ฯ อิทํ ปน ภควาติ นามํ เนมิตฺตกํ น มหามายาย น สุทฺโธทนมหาราเชน น อสีติญาติสหสฺเสหิ กตํ น สกฺกสนฺตุสิตาทีหิ เทวตาวิเสเสหิ ฯ วุตฺตํ เจตํ ธมฺมเสนาปตินา ภควาติ เนตํ นามํ มาตรา กตํ ฯเปฯ วิโมกฺขนฺติกเมตํ พุทฺธานํ ภควนฺตานํ โพธิยา มูเล สห สพฺพญฺญุตญฺญาณสฺส ปฏิลาภา สจฺฉิกา ปญฺญตฺติ ยทิทํ ภควาติ[๒] ฯ ยํ คุณเนมิตฺตกญฺเจตํ นามํ เตสํ คุณานํ ปกาสนตฺถํ อิมํ คาถํ วทนฺติ

ภคี ภชี ภาคี วิภตฺตวา อิติ
อกาสิ ภคฺคนฺติ ครูติ ภาคฺยวา

๑. ขุ. จู. ๓๐/๒๗๑. ขุ. ปฏิ. ๓๑/๒๖๑. ๒. ขุ. จู. ๓๐/๑๑.

พหูนิ ญาเยหิ สุภาวิตตฺตโน
ภวนฺตโค โส ภควาติ วุจฺจตีติ ฯ

นิทฺเทเส วุตฺตนเยเนว เจตฺถ เตสํ เตสํ ปทานมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อยํ ปน อปโร นโย ฯ

ภาคฺยวา ภคฺควา ยุตฺโต ภคฺเคหิ จ วิภตฺตวา
ภตฺตวา วนฺตคมโน ภเวสุ ภควา ตโตติ ฯ

ตตฺถ วณฺณาคโม วณฺณวิปริยาโยติ เอตํ นิรุตฺติลกฺขณํ คเหตฺวา สทฺทนเยน วา ปิโสทราทิปกฺเขปลกฺขณํ คเหตฺวา ยสฺมา โลกิยลกุตฺตรสุขาภินิพฺพตฺตกํ ทานสีลาทิปารปฺปตฺตํ ภาคฺยมสฺส อตฺถิ ตสฺมา ภาคฺยวาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจตีติ ญาตพฺพํ ฯ ยสฺมา ปน โลภ โทส โมห วิปรีต มนสิการ อหิริกา โนตฺตปฺป โกธูปนาห มกฺขปลาส อิสฺสามจฺฉริย มายา สาเถยฺย ถมฺภ สารมฺภ มานาติมานมทปฺปมาทตณฺหา วิชฺชา ติวิธา กุสลมูล ทุจฺจริต สงฺกิเลส มลวิสม สญฺญา วิตกฺกปปญฺจ จตุพฺพิธวิปริเยส อาสว คณฺฐ โอฆ โยคาคติ ตณฺหูปาทาน ปญฺจเจโตขีล วินิพนฺธ นีวรณาภินนฺทน ฉวิวาทมูล ฉตณฺหากาย สตฺตานุสยอฏฺฐมิจฺฉตฺต นวตณฺหามูลก ทสากุสลกมฺมปถ ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิคต อฏฺฐสตตณฺหา วิปรีตปฺปเภท[๑] สพฺพทรถ ปริฬาห กิเลสสตสหสฺสานิ สงฺเขปโต วา ปญฺจกิเลสกฺขนฺธ อภิสงฺขาร มจฺจุเทวปุตฺต มาเร อภญฺชิ ตสฺมา ภคฺคตฺตา เอเตสํ ปริสฺสยานํ ภคฺควาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ ฯ อาห เจตฺถ

ภคฺคราโค ภคฺคโทโส ภคฺคโมโห อนาสโว

๑. ตณฺหาวิจริต...อิติปิ ทิสฺสติ ฯ

ภคฺคสฺส ปาปกา ธมฺมา ภควา เตน วุจฺจตีติ ฯ ภาคฺยวตาย จสฺส สตปุญฺญลกฺขณธรสฺส รูปกายสมฺปตฺติ ทีปิตา โหติ ฯ ภคฺคโทสตาย ธมฺมกายสมฺปตฺติ ฯ ตถา โลกิยปริกฺขกานํ พหุมตภาโว คหฏฺฐปพฺพชิเตหิ อภิคมนียตา อภิคตานญฺจ เตสํ กายจิตฺตทุกฺขาปนยเน ปฏิพลภาโว อามิสทานธมฺมทาเนหิ อุปการิตา โลกิยโลกุตฺตรสุเขหิ จ สญฺโญชนสมตฺถตา ทีปิตา โหติ ฯ ยสฺมา จ โลเก อิสฺสริยธมฺมยสสิริกามปฺปยตฺเตสุ ฉสุ ธมฺเมสุ ภคสทฺโท วตฺตติ ฯ ปรมญฺจสฺส สกจิตฺเต อิสฺสริยํ อณิมาลงฺฆิมาทิกํ วา โลกิยสมฺมตํ สพฺพาการปริปูรํ อตฺถิ ฯ ตถา โลกุตฺตรธมฺโม โลกตฺตยพฺยาปโก ยถาภุจฺจคุณาธิคโต อติวิย ปริสุทฺโธ ยโส รูปกายทสฺสนพฺยาวฏชนนยนมนปฺปสาทชนนสมตฺถา สพฺพาการ-ปริปูรา สพฺพงฺคปจฺจงฺคสิริ ยํ ยํ เอเตน อิจฺฉิตํ ปฏฺฐิตํ อตฺตหิตํ ปริหิตํ วา ตสฺส ตสฺส ตเถว อภินิปฺผนฺนตฺตา อิจฺฉิตตฺถนิปฺผตฺติสญฺญิโต กาโม สพฺพโลกครุภาวุปฺปตฺติเหตุภูโต สมฺมาวายามสงฺขาโต ปยตฺโต วา อตฺถิ ฯ ตสฺมา อิเมหิ ภเคหิ ยุตฺตตฺตาปิ ภคา อสฺส สนฺตีติ อิมินา อตฺเถน ภควาติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน กุสลาทีหิ เภเทหิ สพฺพธมฺเม ขนฺธายตนธาตุสจฺจอินฺทฺริยปฏิจฺจสมุปฺปาทาทีหิ วา กุสลาทิธมฺเม ปีฬนสงฺขตสนฺตาปวิปริณามฏฺเฐน วา ทุกฺขมริย-สจฺจํ อายุหนนิทานสํโยคปลิโพธฏฺเฐน สมุทยํ นิสฺสรณ วิเวกา สงฺขต-อมตฏฺเฐน นิโรธํ นิยฺยานิกเหตุทสฺสนาธิปเตยฺยฏฺเฐน มคฺคํ วิภตฺตวา วิภชิตฺวา วิวริตฺวา เทสิตวาติ วุตฺตํ โหติ ตสฺมา

วิภตฺตวาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ เอส ทิพฺพพฺรหฺม-
อริยวิหาเร กายจิตฺตอุปธิวิเวเก สุญฺญตาปฺปณิหิตานิมิตฺตวิโมกฺเข
อญฺเญ จ โลกิยโลกุตฺตเร อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม ภชิ เสวิ พหุลมกาสิ
ตสฺมา ภตฺตวาติ วตฺตพฺเพ ภควาติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน ตีสุ
ภเวสุ ตณฺหาสงฺขาตํ คมนมเนน วนฺตํ ตสฺมา ภเวสุ วนฺตคมโนติ
วตฺตพฺเพ ภวสทฺทโต ภการํ คมนสทฺทโต คการํ วนฺตสทฺทโต
วการญฺจ ทีฆํ กตฺวา อาทาย ภควาติ วุจฺจติ ฯ ยถา โลเก
เมหนสฺส ขสฺส มาลาติ วตฺตพฺเพ เมขลาติ วุจฺจติ ฯ

โส อิมํ โลกนฺติ โส ภควา อิมํ โลกํ ฯ อิทานิ วตฺตพฺพํ
นิทสฺเสติ ฯ สเทวกนฺติ สห เทเวหิ สเทวกํ ฯ เอวํ สห
มาเรน สมารกํ สห พฺรหฺมุนา สพฺรหฺมกํ สห สมณพฺราหฺมเณหิ
สสฺสมณพฺราหฺมณึ ฯ ปชาตตฺตา ปชา ฯ ตํ ปชํ ฯ สห
เทวมนุสฺเสหิ สเทวมนุสฺสํ ฯ ตตฺถ สเทวกวจเนน ปญฺจกามาวจร-
เทวคฺคหณํ เวทิตพฺพํ ฯ สมารกวจเนน ฉฏฺฐกามาวจรเทวคฺคหณํ
เวทิตพฺพํ ฯ สพฺรหฺมกวจเนน พฺรหฺมกายิกาทิพฺรหฺมคฺคหณํ ฯ
สสฺสมณพฺราหฺมณีวจเนน สาสนสฺส ปจฺจตฺถิกปจฺจามิตฺตสมณ-
พฺราหฺมณคฺคหณํ สมิตปาปวาหิตปาปสมณพฺราหฺมณคฺคหณญฺจ ฯ
ปชาวจเนน สตฺตโลกคฺคหณํ ฯ สเทวมนุสฺสวจเนน สมฺมติเทว-
อวเสสมนุสฺสคฺคหณํ ฯ เอวเมตฺถ ตีหิ ปเทหิ โอกาสโลโก ทฺวีหิ
ปชาวเสน สตฺตโลโก คหิโตติ เวทิตพฺโพ ฯ อปโร นโย ฯ
สเทวกคฺคหเณน อรูปาวจรโลโก คหิโต ฯ สมารกคฺคหเณน

ฉกามาวจรเทวโลโก ฯ สพฺรหฺมกคฺคหเณน รูปีพฺรหฺมโลโก สสฺสมณ-
พฺราหฺมณาทิคฺคหเณน จตุปฺปริสวเสน สมฺมติเทเวหิ วา สห มนุสฺส-
โลโก อวเสสสพฺพสตฺตโลโก วา คหิโต ฯ อปิเจตฺถ สเทวกวจเนน
อุกฺกฏฺฐปริจฺเฉทโต สพฺพสฺสาปิ โลกสฺส สจฺฉิกตภาวํ สาเวนฺโต
ตสฺส ภควโต กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ฯ ตโต เยสํ สิยา มาโร
มหานุภาโว ฉกามาวจริสฺสโร วสวตฺตี กึ โสปิ เอเตน สจฺฉิกโตติ
เตสํ วิมตึ วิธเมนฺโต สมารกนฺติ อพฺภุคฺคโต ฯ เยสํ ปน สิยา
พฺรหฺมา มหานุภาโว เอกงฺคุลิยา เอกสฺมึ จกฺกวาฬสหสฺเส อาโลกํ ผรติ
ทฺวีหิ ฯเปฯ ทสหิ องฺคุลีหิ ทสสุ จกฺกวาฬสหสฺเสสุ อาโลกํ ผรติ
อนุตฺตรญฺจ ฌานสมาปตฺติสุขํ ปฏิสํเวเทติ กึ โสปิ สจฺฉิกโตติ
เตสํ วิมตึ วิธเมนฺโต สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชนฺติ อพฺภุคฺคโต ฯ
เอวํ อุกฺกฏฺฐานานํ สจฺฉิกตภาวํ ปกาเสตฺวา อถ สมฺมติเทเว
อวเสสมนุสฺเส จ อุปาทาย อุกฺกฏฺฐปริจฺเฉทวเสน เสสสตฺตโลกสฺส
สจฺฉิกตภาวํ ปกาเสนฺโต สเทวมนุสฺสนฺติ อพฺภุคฺคโต ฯ อยเมตฺถ
อนุสนฺธิกฺกโม ฯ

สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทตีติ เอตฺถ ปน สยนฺติ สามํ
อปรเนยฺโย หุตฺวา ฯ อภิญฺญาติ อภิญฺญาย อธิเกน ญาเณน
ญตฺวาติ อตฺโถ ฯ สจฺฉิกตฺวาติ ปจฺจกฺขํ กตฺวา ฯ เอเตน
อนุมานาทิปฏิกฺเขโป กโต โหติ ฯ ปเวเทตีติ โพเธติ ญาเปติ
ปกาเสติ ฯ

โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ ฯเปฯ ปริโยสานกลฺยาณนฺติ

โส ภควา สตฺเตสุ การุญฺญตํ ปฏิจฺจ หิตฺวาปิ อนุตฺตรํ วิเวกสุขํ ธมฺมํ เทเสติ ฯ ตญฺจโข อปฺปํ วา พหุํ วา เทเสนฺโต อาทิกลฺยาณาทิติปฺปการเมว เทเสติ ฯ กถํ ฯ เอกคาถาปิ หิ สมนฺตภทฺรกตฺตา ธมฺมสฺส ปฐมปาเทน อาทิกลฺยาณา ทุติยตติยปาเทหิ มชฺเฌกลฺยาณา ปจฺฉิมปาเทน ปริโยสานกลฺยาณา ฯ เอกานุสนฺธิกํ สุตฺตํ นิทาเนน อาทิกลฺยาณํ นิคมเนน ปริโยสานกลฺยาณํ เสเสน มชฺเฌกลฺยาณํ ฯ นานานุสนฺธิกํ สุตฺตํ ปฐมานุสนฺธินา อาทิกลฺยาณํ ปจฺฉิเมน ปริโยสานกลฺยาณํ เสเสหิ มชฺเฌกลฺยาณํ ฯ สกโลปิ สาสนธมฺโม อตฺตโน อตฺถภูเตน สีเลน อาทิกลฺยาโณ สมถวิปสฺสนามคฺคผเลหิ มชฺเฌกลฺยาโณ นิพฺพาเนนปิ ปริโยสานกลฺยาโณ ฯ สีลสมาธีหิ วา อาทิกลฺยาโณ วิปสฺสนามคฺเคหิ มชฺเฌกลฺยาโณ ผลนิพฺพาเนหิ ปริโยสานกลฺยาโณ ฯ พุทฺธสุโพธิตาย วา อาทิกลฺยาโณ ธมฺมสุธมฺมตาย มชฺเฌกลฺยาโณ สงฺฆสุปฏิปตฺติยา ปริโยสานกลฺยาโณ ฯ ตํ สุตฺวา ตถตฺตาย ปฏิปนฺเนน อธิคนฺตพฺพาย อภิสมฺโพธิยา วา อาทิกลฺยาโณ ปจฺเจกโพธิยา มชฺเฌกลฺยาโณ สาวกโพธิยา ปริโยสานกลฺยาโณ ฯ สุยฺยมาโนเปส นีวรณวิกฺขมฺภนโต สวเนนปิ กลฺยาณเมว อาวหตีติ อาทิกลฺยาโณ ปฏิปชฺชิยมาโน สมถวิปสฺสนาสุขาวหนโต ปฏิปตฺติยาปิ กลฺยาณเมว อาวหตีติ มชฺเฌกลฺยาโณ ตถา ปฏิปนฺโน จ ปฏิปตฺติผเล นิฏฺฐิเต ตาทิภาวาวหนโต ปฏิปตฺติผเลนปิ กลฺยาณเมว อาวหตีติ ปริโยสานกลฺยาโณ ฯ นาถปฺปภวตฺตา จ ปภวสุทฺธิยา อาทิกลฺยาโณ

อตฺถสุทฺธิยา มชฺเฌกลฺยาโณ กิจฺจสุทฺธิยา ปริโยสานกลฺยาโณ ฯ ตสฺมา เอโส ภควา อปฺปํ วา พหุํ วา เทเสนฺโต อาทิกลฺยาณาทิติปฺปการเมว เทเสตีติ เวทิตพฺโพ ฯ

สาตฺถํ สพฺยญฺชนนฺติ เอวมาทีสุ ปน ยสฺมา อิมํ ธมฺมํ เทเสนฺโต สาสนพฺรหฺมจริยํ มคฺคพฺรหฺมจริยญฺจ ปกาเสติ นานานเยหิ ทีเปติ ฯ ตญฺจ ยถานุรูปํ อตฺถสมฺปตฺติยา สาตฺถํ พฺยญฺชนสมฺปตฺติยา สพฺยญฺชนํ ฯ สงฺกาสนปฺปกาสน วิวรณ วิภชน อุตฺตานีกรณปฺปญฺญตฺติ อตฺถ ปทสมาโยคโต สาตฺถํ อกฺขรปทพฺยญฺชนาการนิรุตฺตินิทฺเทสสมฺปตฺติยา สพฺยญฺชนํ ฯ อตฺถคมฺภีรตาปฏิเวธคมฺภีรตาหิ สาตฺถํ ธมฺมคมฺภีรตาเทสนาคมฺภีรตาหิ สพฺยญฺชนํ ฯ อตฺถปฏิภาณปฏิสมฺภิทาวิสยโต สาตฺถํ ธมฺมนิรุตฺติปฏิสมฺภิทาวิสยโต สพฺยญฺชนํ ฯ ปณฺฑิตเวทนียโต ปริกฺขกชนปฺปสาทกนฺติ สาตฺถํ สทฺเธยฺยโต โลกิยชนปฺปสาทกนฺติ สพฺยญฺชนํ ฯ คมฺภีราธิปฺปายโต สาตฺถํ อุตฺตานปทโต สพฺยญฺชนํ ฯ อุปเนตพฺพสฺส อภาวโต สกลปริปุณฺณภาเวน เกวลปริปุณฺณํ อปเนตพฺพสฺส อภาวโต นิทฺโทสภาเวน ปริสุทฺธํ สิกฺขาตฺตยปริคฺคหิตตฺตา พฺรหฺมภูเตหิ เสฏฺเฐหิ จริตพฺพโต เตสญฺจ จริยภาวโต พฺรหฺมจริยํ ตสฺมา สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ ฯเปฯ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสตีติ วุจฺจติ ฯ

อปิจ ยสฺมา สนิทานํ สอุปฺปตฺติกญฺจ เทเสนฺโต อาทิกลฺยาณํ เทเสติ เวเนยฺยานํ อนุรูปโต อตฺถสฺส อวิปรีตตาย จ เหตูทาหรณยุตฺตโต จ มชฺเฌกลฺยาณํ โสตูนํ สทฺธาปฏิลาเภน นิคมเนน จ ปริโยสานกลฺยาณํ เทเสติ ฯ เอวํ เทเสนฺโต จ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติ ฯ

ตญฺจ ปฏิปตฺติยา อธิคมพฺยตฺติโต สาตฺถํ ปริยตฺติยา อาคมพฺยตฺติโต สพฺยญฺชนํ สีลาทิปญฺจธมฺมกฺขนฺธยุตฺตโต เกวลปริปุณฺณํ นิรุปกฺกิเลสโต นิตฺถรณตฺถาย ปวตฺติโต โลกามิสนิรเปกฺขโต จ ปริสุทฺธํ เสฏฺฐฏฺเฐน พฺรหฺมภูตานํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวกานํ จริยโต พฺรหฺมจริยนฺติ วุจฺจติ ฯ ตสฺมาปิ โส ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ ฯเปฯ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสตีติ วุจฺจติ ฯ

สาธุ โข ปนาติ สุนฺทรํ โข ปน ฯ อตฺถาวหํ สุขาวหนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตถารูปานํ อรหตนฺติ ยถารูโป โส ภวํ โคตโม เอวรูปานํ ยถาภุจฺจคุณาธิคเมน โลเก อรหนฺโตติ ลทฺธสทฺธานํ อรหตํ ฯ ทสฺสนํ โหตีติ ปสาทโสมฺมานิ อกฺขีนิ อุมฺมิเลตฺวา ทสฺสนมตฺตมฺปิ สาธุ โหตีติ เอวํ อชฺฌาสยํ กตฺวา ฯ

อถโข เวรญฺโช พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนูปสงฺกมีติ เยนาติ ภุมฺมตฺเถ กรณวจนํ ฯ ตสฺมา ยตฺถ ภควา ตตฺถ อุปสงฺกมีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ เยน วา การเณน ภควา เทวมนุสฺเสหิ อุปสงฺกมิตพฺโพ เตน การเณน อุปสงฺกมีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ เกน จ การเณน ภควา อุปสงฺกมิตพฺโพ ฯ นานปฺปการคุณวิเสสาธิคมาธิปฺปาเยน สาธุผลูปโภคาธิปฺปาเยน ทิชคเณหิ นิจฺจผลิตมหารุกฺโข วิย ฯ อุปสงฺกมีติ จ คโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ อุปสงฺกมิตฺวาติ อุปสงฺกมนปริโยสานปริทีปนํ ฯ อถวา เอวํ คโต ตโต อาสนฺนตรํ ฐานํ ภควโต สมีปสงฺขาตํ คนฺตฺวาติปิ วุตฺตํ โหติ ฯ

ภควา สทฺธึ สมฺโมทีติ ยถา คมนียาทีนิ° ปุจฺฉนฺโต ภควา เตน เอวํ โสปิ ภควตา สทฺธึ สมปฺปวตฺตโมโท อโหสิ สีโตทกํ วิย อุณฺโหทเกน สมฺโมทิตํ เอกีภาวํ อคมาสิ ฯ ยาย จ กจฺจิ โภ โคตม ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ โภโต โคตมสฺส สาวกานญฺจ อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหาโรติอาทิกาย กถาย สมฺโมทิ ฯ ตํ ปีติปาโมชฺชสงฺขาตสมฺโมทชนนโต สมฺโมทิตุํ ยุตฺตภาวโต จ สมฺโมทนียํ อตฺถพฺยญฺชนมธุรตาย สุจิรมฺปิ กาลํ สาเรตุํ นิรนฺตรํ ปวตฺเตตุํ อรหรูปโต สริตพฺพภาวโต จ สาราณียํ ฯ สุยฺยมานสุขโต จ สมฺโมทนียํ อนุสฺสริยมานสุขโต สาราณียํ ฯ ตถา พฺยญฺชนปริสุทฺธตาย สมฺโมทนียํ อตฺถปริสุทฺธตาย สาราณียนฺติ ฯ

เอวํ อเนเกหิ ปริยาเยหิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วีติสาเรตฺวา ปริโยสาเปตฺวา นิฏฺฐาเปตฺวา เยนตฺเถน อาคโต ตํ ปุจฺฉิตุกาโม เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตนฺติ ภาวนปุปสกนิทฺเทโส วิสมํ จนฺทิมสุริยา อนุปริวตฺตนฺตีติอาทีสุ วิย ฯ ตสฺมา ยถา นิสินฺโน เอกมนฺตํ นิสินฺโน โหติ ตถา นิสีทีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ภุมฺมตฺเถ วา เอตํ อุปโยควจนํ ฯ นิสีทีติ อุปาวิสิ ฯ ปณฺฑิตา หิ ปุริสา ครุฏฺฐานิยํ อุปสงฺกมิตฺวา อาสนกุสลตาย เอกมนฺตํ นิสีทนฺติ ฯ อยญฺจ เตสํ อญฺญตโร ตสฺมา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ กถํ นิสินฺโน ปน เอกมนฺตํ นิสินฺโน โหตีติ ฯ ฉ นิสชฺชโทเส วชฺเชตฺวา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ อติทูรมจฺจาสนฺนํ อุปริวาตมุนฺนตปฺปเทสํ อติสมฺมุขา อติปจฺฉาติ ฯ อติทูเร นิสินฺโน หิ สเจ กเถตุกาโม

๑. ขมนียาทีนีติ ภเวยฺย ฯ

โหติ อุจฺจาสทฺเทน กเถตพฺพํ โหติ ฯ อจฺจาสนฺเน นิสินฺโน สงฺฆฏฺฏนํ กโรติ ฯ อุปริวาเต นิสินฺโน สรีรคนฺเธน พาธติ ฯ อุนฺนตปฺปเทเส นิสินฺโน อคารวํ ปกาเสติ ฯ อติสมฺมุขา นิสินฺโน สเจ ทฏฺฐุกาโม โหติ จกฺขุนา จกฺขุํ อาหจฺจ ทฏฺฐพฺพํ โหติ ฯ อติปจฺฉา นิสินฺโน สเจ ทฏฺฐุกาโม โหติ คีวํ ปสาเรตฺวา ทฏฺฐพฺพํ โหติ ฯ ตสฺมา อยมฺปิ เอเต ฉ นิสชฺชโทเส วชฺเชตฺวา นิสีทิ ฯ เตน วุตฺตํ เอกมนฺตํ นิสีทีติ ฯ

เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข เวรญฺโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ ฯ เอตนฺติ อิทานิ วตฺตพฺพมตฺถํ ทสฺเสติ ฯ ทการโร ปทสนฺธิกโร ฯ อโวจาติ อภาสิ ฯ สุตมฺเมตนฺติ สุตํ เม ตํ ฯ เอตํ มยา สุตนฺติ อิทานิ วตฺตพฺพมตฺถํ ทสฺเสติ ฯ โภ โคตมาติ ภควนฺตํ โคตฺเตน อาลปติ ฯ อิทานิ ยํ เตน สุตํ ตํ ทสฺเสนฺโต น สมโณ โคตโมติ เอวมาทิมาห ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนา ฯ พฺราหฺมเณติ ชาติพฺราหฺมเณ ฯ ชิณฺเณติ ชชฺชรีภูเต ชราย ขณฺฑิจฺจาทิภาวํ อาปาทิเต ฯ วุฑฺเฒติ องฺค-ปจฺจงฺคานํ วุฑฺฒิมริยาทปฺปตฺเต ฯ มหลฺลเกติ ชาติมหลฺลกตาย สมนฺนาคเต ฯ จิรกาลปฺปสูเตติ วุตฺตํ โหติ ฯ อทฺธคเตติ อทฺธานํ คเต ฯ เทฺว ตโย ราชปริวฏฺเฏ อตีเตติ อธิปฺปาโย ฯ วโย-อนุปฺปตฺเตติ ปจฺฉิมวยํ สมฺปตฺเต ฯ ปจฺฉิมวโย นาม วสฺสสตสฺส ปจฺฉิโม ตติยภาโค ฯ อปิจ ชิณฺเณติ โปราเณ ฯ จิรกาลปฺ-ปวตฺตกุลนฺวเยติ วุตฺตํ โหติ ฯ วุฑฺเฒติ สีลาจาราทิคุณวุฑฺฒิยุตฺเต ฯ

มหลฺลเกติ วิภวมหนฺตตาย สมนฺนาคเต มหทฺธเน มหาโภเค ฯ อทฺธคเตติ มคฺคปฏิปนฺเน พฺราหฺมณานํ วตฺตจริยาทิมริยาทํ อวีติกฺกมฺม จรมาเน ฯ วโยอนุปฺปตฺเตติ ชาติวุฑฺฒภาวํ อนฺติมวยํ อนุปฺปตฺเตติ เอวเมตฺถ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ อิทานิ อภิวาเทตีติ เอวมาทีนิ น สมโณ โคตโมติ เอตฺถ วุตฺตนกาเรน โยเชตฺวา เอวมตฺถโต เวทิตพฺพานิ น วนฺทติ นาสนา วุฏฺฐหติ นาปิ อิธ โภนฺโต นิสีทนฺตูติ เอวํ อาสเนน อุปนิมนฺเตตีติ ฯ เอตฺถ หิ วาสทฺโท วิภาวเน นาม อตฺเถ รูปํ นิจฺจํ วา อนิจฺจํ วาติอาทีสุ วิย ฯ เอวํ วตฺวา อถ อตฺตโน อภิวาทนาทีนิ อกโรนฺตํ ภควนฺตํ ทิสฺวา อาห ตยิทํ โภ โคตม ตเถวาติ ยนฺตํ มยา สุตํ ตํ ตเถว ตํ สวนญฺจ เม ทสฺสนญฺจ สํสนฺทติ สเมติ อตฺถโต เอกีภาวํ คจฺฉติ ฯ น หิ ภวํ โคตโม ฯเปฯ อาสเนน วา นิมนฺเตตีติ เอวํ อตฺตนา สุตํ ทิฏฺเฐน นิคเมตฺวา นินฺทนฺโต อาห ตยิทํ โภ โคตม น สมฺปนฺนเมวาติ ตํ อภิวาทนาทีนํ อกรณํ น ยุตฺตเมว ฯ

อถสฺส ภควา อตฺตุกฺกํสนปรวมฺภนโทสํ อนุปคมฺม กรุณาสีตลหทเยน ตํ อญฺญาณํ วิธมิตฺวา ยุตฺตภาวํ ทสฺเสตุกาโม อาห นาหนฺตํ พฺราหฺมณ ฯเปฯ มุทฺธาปิ ตสฺส วิปเตยฺยาติ ฯ ตตฺรายํ สงฺเขปตฺโถ ฯ อหํ พฺราหฺมณ อปฏิหเตน สพฺพญฺญุตญฺญาณจกฺขุนา โอโลเกนฺโตปิ ตํ ปุคฺคลํ เอตสฺมึ สเทวกาทิเภเท โลเก น ปสฺสามิ ยํ อหํ อภิวาเทยฺยํ วา ปจฺจุฏฺเฐยฺยํ วา อาสเนน วา นิมนฺเตยฺยํ ฯ

อนจฺฉริยํ วา เอตํ ยฺวาหํ อชฺช สพฺพญฺญุตปฺปตฺโต เอวรูปํ นิปจฺจการารหํ ปุคฺคลํ น ปสฺสามิ ฯ อปิจ โข ยทาปาหํ สมฺปติ- ชาโตว อุตฺตเรนาภิมุโข สตฺตปทวีติหาเรน คนฺตฺวา สกลํ ทสสหสฺส- โลกธาตุํ โอโลเกสึ ตทาปิ เอตสฺมึ สเทวกาทิเภเท โลเก ตํ ปุคฺคลํ น ปสฺสามิ ยมหํ อภิวาเทยฺยํ วา ปจฺจุฏฺเฐยฺยํ วา อาสเนน วา นิมนฺเตยฺยํ ฯ อถโข มํ โสฬสกปฺปสหสฺสายุโก ขีณาสว- มหาพฺรหฺมาปิ อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ตฺวํ โลเก มหาปุริโส ตฺวํ สเทวกสฺส โลกสฺส อคฺโค จ เชฏฺโฐ จ เสฏฺโฐ จ นตฺถิ ตยา อุตฺตริตโรติ สญฺชาตโสมนสฺโส ปฏิมาเนสิ ฯ ตทาปิจาหํ อตฺตนา อุตฺตริตรํ อปสฺสนฺโต อาสภึ วาจํ นิจฺฉาเรสึ อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺสาติ ฯ เอวํ สมฺปติชาตสฺสาปิ มยฺหํ อภิวาทนาทิรโห ปุคฺคโล นตฺถิ ฯ สฺวาหํ อิทานิ สพฺพญฺญุตปฺปตฺโต กํ อภิวาเทยฺยํ วา ฯเปฯ อาสเนน วา นิมนฺเตยฺยํ ตสฺมา ตฺวํ พฺราหฺมณ มา ตถาคตา เอวรูปํ นิปจฺจการํ ปฏฺฐยิตฺถ ยํ หิ พฺราหฺมณ ตถาคโต อภิวาเทยฺย วา ฯเปฯ อาสเนน วา นิมนฺเตยฺย มุทฺธาปิ ตสฺส ปุคฺคลสฺส รตฺติปริโยสาเน ปริปากสิถิลพนฺธนํ วณฺฏา ปมุตฺตํ ตาลผลมิว คีวโต ปจฺฉิชฺชิตฺวา สหสาว ภูมิยํ วิปเตยฺย ฯ

เอวํ วุตฺเตปิ พฺราหฺมโณ ทุปฺปญฺญตาย ตถาคตสฺส โลกเชฏฺฐก- ภาวํ อสลฺลกฺเขนฺโต เกวลํ ตํ วจนํ อสหมาโน อาห อรสรูโป ภวํ โคตโมติ ฯ อยํ กิรสฺส อธิปฺปาโย ยํ โลเก อภิวาทน-

ปจฺจุฏฺฐานญฺชลิกมฺมสามีจิกมฺมํ สามคฺคีรโสติ วุจฺจติ ตํ โภโต โคตมสฺส นตฺถิ ตสฺมา อรสรูโป ภวํ โคตโม อรสชาติโก อรสสภาโวติ ฯ

อถสฺส ภควา จิตฺตมุทุภาวชนนตฺถํ อุชุวิปจฺจนีกภาวํ ปริหรนฺโต อญฺญถา ตสฺส วจนสฺสตฺถํ อตฺตนิ สนฺทสฺเสนฺโต อตฺถิ เขฺวส พฺราหฺมณ ปริยาโยติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ ปริยาโยติ การณํ ฯ อยํ หิ ปริยายสทฺโท เทสนาวารการเณสุ วตฺตติ ฯ มธุปิณฺฑิกปริยาโยเตฺวว นํ ธาเรหีติอาทีสุ หิ เอส เทสนายํ วตฺตติ ฯ กสฺส นุโข อานนฺท อชฺช ปริยาโย ภิกฺขุนิโย โอวทิตุนฺติอาทีสุ วาเร ฯ สาธุ ภนฺเต ภควา อญฺญํ ปริยายํ อาจิกฺขตุ ยถายํ ภิกฺขุสงฺโฆ อญฺญาย สณฺฐเหยฺยาติอาทีสุ การเณ ฯ สฺวายํ อิธ การเณ วตฺตติ ฯ ตสฺมา เอตฺถ เอวมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ อตฺถิ โข พฺราหฺมณ เอตํ การณํ เยน การเณน มํ อรสรูโป ภวํ โคตโมติ วทมาโน ปุคฺคโล สมฺมา วเทยฺย อวิตถ-วาทีติ สงฺขํ คจฺเฉยฺย ฯ กตโม ปน โสติ ฯ เย เต พฺราหฺมณ รูปรสา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพรสา เต ตถาคตสฺส ปหีนาติ ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ เย เต ชาติวเสน วา อุปฺปตฺติวเสน วา เสฏฺฐ-สมฺมตานมฺปิ ปุถุชฺชนานํ รูปารมฺมณาทีนิ อสฺสาเทนฺตานํ อภินนฺทนฺตานํ รชฺชนฺตานํ อุปฺปชฺชนฺติ กามสุขสฺสาทสงฺขาตา รูปรสา สทฺทรสา คนฺธรสา รสรสา โผฏฺฐพฺพรสา เย อิมํ โลกํ คีวายํ พนฺธิตฺวา วิย อาวิญฺฉนฺติ วตฺถารมฺมณาทิสามคฺคิยญฺจ สติ อุปฺปนฺนตฺตา

สามคฺคีรสาติ วุจฺจนฺติ เต สพฺเพปิ ตถาคตสฺส ปหีนา ฯ มยฺหํ ปหีนาติ วตฺตพฺเพปิ มมํการเรน อตฺตานํ อนุกฺขิปนฺโต ธมฺมํ เทเสติ ฯ เทสนาวิลาโส วา เอส ภควโต ฯ

ตตฺถ ปหีนาติ จิตฺตสนฺตานโต วิคตา ชหิตา วา ฯ เอตสฺมึ ปนตฺเถ กรเณ สามิวจนํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ อริยมคฺคสตฺเถน อุจฺฉินฺนํ ตณฺหาวิชฺชามยํ มูลเมเตสนฺติ อุจฺฉินฺนมูลา ฯ ตาลวตฺถุ วิย เนสํ วตฺถุ กตนฺติ ตาลาวตฺถุกตา ฯ ยถา หิ ตาลรุกฺขํ สมูลํ อุทฺธริตฺวา ตสฺส วตฺถุมตฺเต ตสฺมึ ปเทเส กเต น ปุน ตสฺส ตาลสฺส อุปฺปตฺติ ปญฺญายติ เอวํ อริยมคฺคสตฺเถน สมูเล รูปาทิรเส อุทฺธริตฺวา เตสํ ปุพฺเพ อุปฺปนฺนปุพฺพภาเวน วตฺถุมตฺเต จิตฺตสนฺตาเน กเต สพฺเพปิ เต ตาลาวตฺถุกตาติ วุจฺจนฺติ ฯ อวิรุฬฺหิธมฺมตา วา มตฺถกจฺฉินฺน-ตาโล วิย กตาติ ตาลาวตฺถุกตา ฯ ยสฺมา ปน เอวํ ตาลาวตฺถุ-กตา อนภาวํ กตา โหนฺติ ยถา เนสํ ปจฺฉาภาโว น โหติ ตถา กตา โหนฺติ ตสฺมา อาห อนภาวํ กตาติ ฯ อยํ เหตฺถ ปทจฺเฉโท อนุอภาวํ กตา อนภาวํ กตาติ ฯ อนภาวํ คตาติปิ ปาโฐ ฯ ตสฺส อนุอภาวํ คตาติ อตฺโถ ฯ ตตฺถ ปทจฺเฉโท อนุอภาวํ คตา อนภาวํ คตาติ ยถา อนุอจฺฉริยา อนจฺฉริยาติ ฯ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ อนาคเต อนุปฺปชฺชนกสภาวา ฯ เย หิ อภาวํ คตา เต กถํ อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ ฯ เตนาห อนภาวํ คตา อายตึ อนุปฺปาทธมฺมาติ ฯ อยํ โข พฺราหฺมณ ปริยาโยติ อิทํ โข พฺราหฺมณ การณํ เยน มํ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย อรสรูโป สมโณ โคตโมติ ฯ โน จ

โข ยํ ตุวํ สนฺธาย วเทสีติ ยญฺจ โข มํ สนฺธาย ตุวํ วเทสิ โส ปริยาโย น โหติ ฯ กสฺมา ปน ภควา เอวมาห นนุ เอวํ วุตฺเต โย พฺราหฺมเณน วุตฺโต สามคฺคีรโส ตสฺสตฺตนิ วิชฺชมานตา อนุญฺญาตา โหตีติ ฯ วุจฺจเต ฯ น โหติ ฯ โย หิ ตํ สามคฺคีรสํ กาตุํ ภพฺโพ หุตฺวา น กโรติ โส ตทภาเวน อรสรูโปติ วตฺตพฺโพ ภเวยฺย ฯ ภควา ปน อภพฺโพว ตํ กาตุํ เตนสฺส กรเณ อภพฺพตํ ปกาเสนฺโต อาห โน จ โข ยํ ตุวํ สนฺธาย วเทสีติ ยํ ปริยายํ สนฺธาย ตุวํ มํ อรสรูโปติ วทสิ โส อมฺเหสุ เนว วตฺตพฺโพติ ฯ

เอวํ พฺราหฺมโณ อตฺตนา อธิปฺเปตํ อรสรูปตํ อาโรเปตุํ อสกฺโกนฺโต อถาปรํ นิพฺโภโค ภวนฺติอาทิมาห ฯ สพฺพปริยาเยสุ เจตฺถ วุตฺตนเยเนว โยชนากฺกมํ วิทิตฺวา สนฺธาย ภาสิตมตฺถํ เอวํ เวทิตพฺพํ ฯ พฺราหฺมโณ ตเมว วโยวุฑฺฒานํ อภิวาทนกมฺมาทึ โลเก สามคฺคีปริโภโคติ มญฺญมาโน ตทภาเวน ภควนฺตํ นิพฺโภโคติ อาห ฯ ภควา ยฺวายํ รูปาทีสุ สตฺตานํ ฉนฺทราคปริโภโค ตทภาวํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน อปรํ ปริยายํ อนุชานาติ ฯ ปุน พฺราหฺมโณ ยํ โลเก วโยวุฑฺฒานํ อภิวาทนาทิกุลสมุทาจารกมฺมํ โลกิยา กโรนฺติ ตสฺส อกิริยํ สมฺปสฺสมาโน ภควนฺตํ อกิริยวาโทติ อาห ฯ ภควา ปน ยสฺมา กายทุจฺจริตาทีนํ อกิริยํ วทติ ตสฺมา ตํ อกิริยวาทํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน อปรํ ปริยายํ อนุชานาติ ฯ ตตฺถ จ กายทุจฺจริตนฺติ ปาณาติปาตอทินฺนาทานมิจฺฉาจารเจตนา เวทิตพฺพา ฯ

วจีทุจฺจริตนฺติ มุสาวาทปิสุณาวาจผรุสวาจสมฺผปฺปลาปเจตนา เวทิ-
ตพฺพา ฯ มโนทุจฺจริตนฺติ อภิชฺฌาพฺยาปาทมิจฺฉาทิฏฺฐิโย เวทิตพฺพา ฯ
ฐเปตฺวา เต ธมฺเม อวเสสา อกุสลา ธมฺมา อเนกวิหิตา ปาปกา
อกุสลา ธมฺมาติ เวทิตพฺพา ฯ ปุน พฺราหฺมโณ ตเมว อภิวาทนาทิ-
กมฺมํ ภควติ อปสฺสนฺโต อิมํ อาคมฺม อยํ โลกตนฺติ โลกปฺปเวณิ
อุจฺฉิชฺชตีติ มญฺญมาโน ภควนฺตํ อุจฺเฉทวาโทติ อาห ฯ
ภควา ปน ยสฺมา อฏฺฐ โลภสหคตจิตฺตุปฺปาเทสุ ปญฺจกามคุณิก-
ราคสฺส ทฺวีสุ อกุสลจิตฺเตสุ อุปฺปชฺชมานกโทสสฺส จ อนาคามิ-
มคฺเคน อุจฺเฉทํ วทติ สพฺพากุสลสมฺภวสฺส ปน นิรวเสสสฺส โมหสฺส
อรหตฺตมคฺเคน อุจฺเฉทํ วทติ ฐเปตฺวา เต ตโย อวเสสานํ ปาปกานํ
อกุสลานํ ธมฺมานํ ยถานุรูปํ จตูหิ มคฺเคหิ อุจฺเฉทํ วทติ ตสฺมา
ตํ อุจฺเฉทวาทํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน อปรํ ปริยายํ อนุชานาติ ฯ
ปุน พฺราหฺมโณ ชิคุจฺฉติ มญฺเญ สมโณ โคตโม อิทํ วโยวุฑฺฒานํ
อภิวาทนาทิกุลสมุทาจารกมฺมนฺเตน น ตํ กโรตีติ มญฺญมาโน
ภควนฺตํ เชคุจฺฉีติ อาห ฯ ภควา ปน ยสฺมา ชิคุจฺฉติ กาย-
ทุจฺจริตาทีหิ ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ ยญฺจ ติวิธํ กายทุจฺจริตํ ยญฺจ
จตุพฺพิธํ วจีทุจฺจริตํ ยญฺจ ติวิธํ มโนทุจฺจริตํ ยา จ ฐเปตฺวา
ตานิ ทุจฺจริตานิ อวเสสานํ ลามกฏฺเฐน ปาปกานํ อโกสลฺล-
สมฺภูตฏฺเฐน อกุสลานํ ธมฺมานํ สมาปตฺติ สมาปชฺชนา สมงฺคิภาโว
ตํ สพฺพมฺปิ คูถํ วิย มณฺฑนกชาติโย ปุริโส ชิคุจฺฉติ หิริยติ ฯ
ตสฺมา ตํ เชคุจฺฉิตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน อปรํ ปริยายํ อนุชานาติ

ตตฺถ กายทุจฺจริเตนาติ อุปโยคตฺเถ กรณวจนํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ปุน พฺราหฺมโณ ตเมว อภิวาทนาทิกมฺมํ ภควติ อปสฺสนฺโต อยํ อิมํ โลกเชฏฺฐกกมฺมํ วิเนติ วินาเสติ อถวา ยสฺมา เอตํ สามีจิกมฺมํ น กโรติ ตสฺมา อยํ วิเนตพฺโพ นิคฺคณฺหิตพฺโพติ มญฺญมาโน ภควนฺตํ เวนยิโกติ อาห ฯ ตตฺรายํ ปทตฺโถ ฯ วินยตีติ วินโย วินาเสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ วินโยเอว เวนยิโก ฯ วินยํ วา อรหตีติ เวนยิโก ฯ นิคฺคหํ อรหตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ภควา ปน ยสฺมา ราคาทีนํ วินยาย วูปสมาย ธมฺมํ เทเสติ ตสฺมา เวนยิโก โหติ ฯ อยเมว เอตฺถ ปทตฺโถ ฯ วินยาย ธมฺมํ เทเสตีติ เวนยิโก ฯ วิจิตฺรา หิ ตทฺธิตวุตฺติ ฯ สฺวายนฺตํ เวนยิกภาวํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน อปรํ ปริยายํ อนุชานาติ ฯ ปุน พฺราหฺมโณ ยสฺมา อภิวาทนาทีนิ สามีจิกมฺมานิ กโรนฺตา วโยวุฑฺเฒ โตเสนฺติ หาเสนฺติ อกโรนฺตา ปน ตาเปนฺติ วิเหเสนฺติ โทมนสฺสํ เนสํ อุปฺปาเทนฺติ ภควา จ ตานิ น กโรติ ตสฺมา อยํ วโยวุฑฺเฒ ตปฺปตีติ มญฺญมาโน สปฺปุริสาจารวิรหิตตฺตา วา กปณปุริโส อยนฺติ มญฺญมาโน ภควนฺตํ ตปสฺสีติ อาห ฯ ตตฺรายํ ปทตฺโถ ฯ ตปตีติ ตโป โรเสติ วิเหเสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ สามีจิกมฺมากรณสฺเสตํ นามํ ฯ ตโป อสฺส อตฺถีติ ตปสฺสี ฯ ทุติเย อตฺถวิกปฺเป พฺยญฺชนานิ อวิจาเรตฺวา โลเก กปณปุริโส ตปสฺสีติ วุจฺจติ ฯ ภควา ปน เย อกุสลา ธมฺมา โลกํ ตปนโต ตปนียาติ วุจฺจนฺติ เตสํ ปหีนตฺตา ยสฺมา ตปสฺสีติ สงฺขํ คโต ตสฺมา ตํ ตปสฺสิตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน อปรํ

ปริยายํ อนุชานาติ ฯ ตตฺรายํ ปทตฺโถ ฯ ตปนฺตีติ ตปา ฯ อกุสลานํ ธมฺมานเมตํ อธิวจนํ ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปตีติ คาถายํ ฯ เต ตเป อสฺสิ นิรสฺสิ ปหาสิ วิทฺธํเสสีติ ตปสฺสี ฯ ปุน พฺราหฺมโณ ตํ อภิวาทนาทิกมฺมํ เทวโลกคพฺภสมฺปตฺติยา เทว-โลกปฏิสนฺธิปฏิลาภาย สํวตฺตตีติ มญฺญมาโน ภควติ จสฺส อภาวํ ทิสฺวา ภควนฺตํ อปคพฺโภติ อาห ฯ โกธวเสน วา ภควโต มาตุ กุจฺฉิสฺมึ ปฏิสนฺธิคฺคหเณ โทสํ ทสฺเสนฺโตปิ เอวมาห ฯ ตตฺรายํ ปทตฺโถ ฯ คพฺภโต อปคโตติ อปคพฺโภ ฯ อภพฺโพ เทวโลกูป-ปตฺตึ ปาปุณิตุนฺติ อธิปฺปาโย ฯ หีโน วา คพฺโภ อสฺสาติ อปคพฺโภ ฯ เทวโลกคพฺภปริพาหิรตฺตา อายตึ หีนคพฺภปฏิลาภภาคีติ หีโน วาสฺส มาตุ กุจฺฉิสฺมึ คพฺภวาโส อโหสีติ อธิปฺปาโย ฯ ภควโต ปน ยสฺมา อายตึ คพฺภเสยฺยา อปคตา ตสฺมา โส ตํ อปคพฺภตํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมาโน อปรํ ปริยายํ อนุชานาติ ฯ ตตฺร จ ยสฺส โข พฺราหฺมณ อายตึ คพฺภเสยฺยา ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ ปหีนาติ เอเตสํ ปทานํ เอวมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ พฺราหฺมณ ยสฺส ปุคฺคลสฺส อนาคเต คพฺภเสยฺยา ปุนพฺภเว จ อภินิพฺพตฺติ อนุตฺตเรน มคฺเคน วิหตการณตฺตา ปหีนา ฯ คพฺภเสยฺยาคหเณน เจตฺถ ชลาพุชาโยนิ คหิตา ฯ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติคฺคหเณน อิตรา ติสฺโสปิ ฯ อปิจ คพฺภสฺส เสยฺยา คพฺภเสยฺยา ปุนพฺภโวเอว อภินิพฺพตฺติ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺตีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ยถา จ วิญฺญาณฏฺฐิตีติ วุตฺเตปิ น วิญฺญาณโต อญฺญา ฐิติ อตฺถิ

เอวมิธาปิ น คพฺภโต อญฺญา เสยฺยา เวทิตพฺพา ฯ อภินิพฺพตฺติ จ นาม ยสฺมา ปุนพฺภวภูตาปิ อปุนพฺภวภูตาปิ อตฺถิ อิธ จ ปุนพฺภวภูตา อธิปฺเปตา ตสฺมา วุตฺตํ ปุนพฺภโวเอว อภินิพฺพตฺติ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺตีติ ฯ

เอวํ อาคตกาลโต ปฏฺฐาย อรสรูปตาทีหิ อฏฺฐหิ อกฺโกสวตฺถูหิ อกฺโกสนฺตมฺปิ พฺราหฺมณํ ภควา ธมฺมิสฺสโร ธมฺมราชา ธมฺมสามี ตถาคโต อนุกมฺปาย สีตเลเนว จกฺขุนา โอโลเกนฺโต ยํ ธมฺมธาตุํ ปฏิวิชฺฌิตฺวา เทสนาวิลาสปฺปตฺโต โหติ ตสฺสา ธมฺมธาตุยา สุปฏิวิทฺธตฺตา วิคตพลาหเก อนฺตลิกฺเข สมฺพฺภุคฺคโต ปุณฺณจนฺโท วิย สรทกาเล สุริโย วิย จ พฺราหฺมณสฺส หทยนฺธการํ วิธมนฺโต ตานิเยว อกฺโกสวตฺถูนิ เตน เตน ปริยาเยน อญฺญถา ทสฺเสตฺวา ปุนปิ อตฺตโน กรุณาวิปฺผารํ อฏฺฐหิ โลกธมฺเมหิ อกมฺปิยภาเวน ปฏิลทฺธํ ตาทิคุณลกฺขณํ ปจฺวีสมจิตฺตตํ อกุปฺปธมฺมตญฺจ ปกาเสนฺโต อยํ พฺราหฺมโณ เกวลํ ปลิตสิรขณฺฑทนฺตวลิตตจตาทีหิ อตฺตโน วุฑฺฒภาวํ สญฺชานาติ โน จ โข ชานาติ อตฺตานํ ชาติยา อนุคตํ ชราย อนุสฏํ พฺยาธินา อภิภูตํ มรเณน อพฺภาหตํ วฏฺฏขาณุภูตํ อชฺช มริตฺวา ปุน เสฺวว อุตฺตานสยนทารกภาวคมนิยํ มหนฺเตน โข ปน อุสฺสาเหน มม สนฺติกํ อาคโต ตทสฺส อาคมนํ สาตฺถกํ โหตูติ จินฺเตตฺวา อิมสฺมึ โลเก อตฺตโน อปฏิสมํ ปุเรชาตภาวํ ทสฺเสนฺโต เสยฺยถาปิ พฺราหฺมณาติอาทินา นเยน พฺราหฺมณสฺส ธมฺมเทสนํ วฑฺเฒสิ ฯ ตตฺถ เสยฺยถาติ โอปมฺมตฺเถ นิปาโต ฯ

ปีติ สมฺภาวนตฺเถ ฯ อุภเยนาปิ ยถา นาม พฺราหฺมณาติ ทสฺเสติ ฯ กุกฺกุฏิยา อณฺฑานิ อฏฺฐ วา ทส วา ทฺวาทส วาติ เอตฺถ ปน กิญฺจาปิ กุกฺกุฏิยา วุตฺตปฺปการโต อูนาธิกานิปิ อณฺฑานิ โหนฺติ อถโข วจนสิลิฏฺฐตาย เอวํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ หิ โลเก สิลิฏฺฐวจนํ โหติ ฯ ตานิสฺสูติ ตานิ อสฺสุ ฯ ภเวยฺยุนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ กุกฺกุฏิยา สมฺมา อธิสยิตานีติ ตาย ชเนตฺติยา กุกฺกุฏิยา ปกฺเข ปสาเรตฺวา เตสํ อุปริ สยนฺติยา สมฺมา อธิสยิตานิ ฯ สมฺมา ปริเสทิตานีติ กาเลน กาลํ อุตุํ คณฺหาเปนฺติยา สุฏฺฐุ สมนฺตโต เสทิตานิ ฯ อุสฺมีกตานีติ วุตฺตํ โหติ ฯ สมฺมา ปริภาวิตานีติ กาเลน กาลํ สุฏฺฐุ สมนฺตโต ภาวิตานิ ฯ กุกฺกุฏิคนฺธํ คาหาปิตานีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทานิ ยสฺมา ตาย กุกฺกุฏิยา เอวํ ตีหิ ปกาเรหิ ตานิ อณฺฑานิ ปริปาลิยมานานิ น ปูตีนิ โหนฺติ โยปิ เนสํ อลฺลสิเนโห โส ปริยาทานํ คจฺฉติ กปาลํ ตนุกํ โหติ ปาทนขสิขา จ มุขตุณฺฑกญฺจ ขรํ โหติ กุกฺกุฏโปตกา ปริณามํ คจฺฉนฺติ กปาลสฺส ตนุตฺตา พหิทฺธา อาโลโก อนฺโต ปญฺญายติ อถ เต กุกฺกุฏโปตกา จิรํวต มยํ สงฺกุฏิตหตฺถปาทา สมฺพาเธ สยิมฺหา อยญฺจ พหิ อาโลโก ทิสฺสติ เอตฺถ ทานิ โน สุขวิหาโร ภวิสฺสตีติ นิกฺขมิตุกามา หุตฺวา กปาลํ ปาเทน ปหรนฺติ คีวํ ปสาเรนฺติ ฯ ตโต ตํ กปาลํ เทฺวธา ภิชฺชติ ฯ กุกฺกุฏโปตกา ปกฺเข วิธุนนฺตา ตํขณานุรูปํ วิรวนฺตา นิกฺขมนฺติ ฯ เอวํ นิกฺขมนฺตานญฺจ เนสํ โย ปฐมตรํ นิกฺขมติ โส เชฏฺโฐติ วุจฺจติ ตสฺมา ภควา ตาย

อุปมาย อตฺตโน เชฏฺฐภาวํ สาเธตุกาโม พฺราหฺมณํ ปุจฺฉติ โย นุโข เตสํ กุกฺกุฏจฺฉาปกานํ ฯเปฯ กินฺติ สฺวาสฺส วจนีโยติ ฯ ตตฺถ กุกฺกุฏจฺฉาปกานนฺติ กุกฺกุฏโปตกานํ ฯ กินฺติ สฺวาสฺส วจนีโยติ โส กินฺติ วจนีโย อสฺส กึ วตฺตพฺโพ ภเวยฺย เชฏฺโฐ วา กนิฏฺโฐ วาติ ฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ ตโต พฺราหฺมโณ อาห เชฏฺโฐติสฺส โภ โคตม วจนีโยติ โภ โคตม โส เชฏฺโฐ อิติ อสฺส วจนีโยติ ฯ กสฺมา อิติ เจ ฯ โส หิ เนสํ เชฏฺโฐติ ยสฺมา โส เนสํ วุฑฺฒตโรติ อตฺโถ ฯ อถสฺส ภควา โอปมฺมํ ปฏิปาเทนฺโต อาห เอวเมว โข พฺราหฺมณ ยถา โส กุกฺกุฏจฺฉาปโก เอวํ อหมฺปิ อวิชฺชาคตาย ปชายาติ ฯ อวิชฺชาคตายาติ อวิชฺชา วุจฺจติ อญฺญาณํ ตตฺถ คตาย ฯ ปชายาติ สตฺตาธิวจนเมตํ ฯ ตสฺมา เอตฺถ อวิชฺชณฺฑโกสสฺส อนฺโต ปวิฏฺเฐสุ สตฺเตสูติ เอวํ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อณฺฑภูตายาติ อณฺเฑ ภูตาย ชาตาย สญฺชาตาย ฯ ยถา หิ อณฺเฑ นิพฺพตฺตา เอกจฺเจ สตฺตา อณฺฑภูตาติ วุจฺจนฺติ เอวมยํ สพฺพาปิ ปชา อวิชฺชณฺฑโกเส นิพฺพตฺตตฺตา อณฺฑภูตาติ วุจฺจติ ฯ ปริโยนทฺธายาติ เตน อวิชฺชณฺฑโกเสน สมนฺตโต โอนทฺธาย พทฺธาย เวฐิตาย ฯ อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวาติ ตํ อวิชฺชามยํ อณฺฑโกสํ ภินฺทิตฺวา ฯ เอโกว โลเกติ สกเลปิ โลกสนฺนิวาเส อหเมว เอโก อทุติโย ฯ อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุทฺโธติ อนุตฺตรนฺติ อุตฺตรวิรหิตํ สพฺพเสฏฺฐํ ฯ สมฺมาสมฺโพธินฺติ สมฺมา สามญฺจ โพธึ ฯ อถวา

ปสฏฺจํ สุนฺทรญฺจ โพธึ ฯ โพธีติ รุกฺโขปิ มคฺโคปิ สพฺพญฺญุตญฺญาณมฺปิ นิพฺพานมฺปิ วุจฺจติ ฯ โพธิรุกฺขมูเล ปฐมาภิสมฺพุทฺโธติ จ อนฺตรา จ โพธึ อนฺตรา จ คยนฺติ จ อาคตฏฺฐาเนสุ หิ รุกฺโข โพธีติ วุจฺจติ ฯ สตฺตตฺตึสโพธิปกฺขิยานํ ธมฺมานํ จตูสุ มคฺเคสุ ญาณนฺติ อาคตฏฺฐาเน มคฺโค ฯ ปปฺโปติ โพธึ วรภูริเมธโสติ อาคตฏฺฐาเน สพฺพญฺญุตญฺญาณํ ฯ ปตฺวาน โพธึ อมตํ อสงฺขตนฺติ อาคตฏฺฐาเน นิพฺพานํ ฯ อิธ ปน ภควโต อรหตฺตมคฺคญฺญาณํ อธิปฺเปตํ ฯ สพฺพญฺญุตญฺญาณนฺติปิ วทนฺติ ฯ อญฺเญสํ อรหตฺตมคฺโค อนุตฺตโร โพธิ โหติ น โหตีติ ฯ น โหติ ฯ กสฺมา ฯ อสพฺพคุณทายกตฺตา ฯ เตสํ หิ กสฺสจิ อรหตฺตมคฺโค อรหตฺตผลเมว เทติ ฯ กสฺสจิ ติสฺโส วิชฺชา ฯ กสฺสจิ ฉ อภิญฺญา ฯ กสฺสจิ จตสฺโส ปฏิสมฺภิทา ฯ กสฺสจิ สาวกปารมีญาณํ ฯ ปจฺเจกพุทฺธานมฺปิ ปจฺเจกโพธิญฺญาณเมว เทติ ฯ พุทฺธานํ ปน อรหตฺตมคฺโค สพฺพคุณสมฺปตฺตึ เทติ อภิเสโก วิย รญฺโญ สพฺพโลกิสฺสริยภาวํ ฯ ตสฺมา อญฺญสฺส กสฺสจิปิ อนุตฺตโร โพธิ น โหตีติ ฯ อภิสมฺพุทฺโธติ อพฺภญฺญาสึ ปฏิวิชฺฌึ ปตฺโตมฺหิ อธิคโตมฺหีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทานิ ยเทตํ ภควตา เอวเมว โข อหํ พฺราหฺมณาติอาทินา นเยน วุตฺตํ โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํ ตํ เอวํ อตฺเถน สํสนฺเทตฺวา เวทิตพฺพํ ฯ ยถา หิ ตสฺสา กุกฺกุฏิยา อตฺตโน อณฺเฑสุ อธิสยิตาทิติวิธกิริยากรณํ เอวํ โพธิปลฺลงฺเก นิสินฺนสฺส โพธิสตฺตภูตสฺส ภควโต อตฺตโน จิตฺตสนฺตาเน อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตาติ ติวิธานุปสฺสนากรณํ ฯ กุกฺกุฏิยา

ติวิธกิริยาสมฺปาทเนน อณฺฑานํ อปูติภาโว วิย โพธิสตฺตภูตสฺส ภควโต ติวิธานุปสฺสนาสมฺปาทเนน วิปสฺสนาญาณสฺส อปริหานิ ฯ กุกฺกุฏิยา ติวิธกิริยากรเณน อณฺฑานํ อลฺลสิเนหปริยาทานํ วิย โพธิสตฺตภูตสฺส ภควโต ติวิธานุปสฺสนาสมฺปาทเนน ภวตฺตยานุคตนิกนฺติสิเนหปริยาทานํ ฯ กุกฺกุฏิยา ติวิธกิริยากรเณน อณฺฑกปาลานํ ตนุภาโว วิย โพธิสตฺตภูตสฺส ภควโต ติวิธานุปสฺสนาสมฺปาทเนน อวิชฺชณฺฑโกสสฺส ตนุภาโว ฯ กุกฺกุฏิยา ติวิธกิริยากรเณน กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺส ปาทนขตุณฺฑกานํ ถทฺธขรภาโว วิย โพธิสตฺตภูตสฺส ภควโต ติวิธานุปสฺสนาสมฺปาทเนน วิปสฺสนาญาณสฺส ติกฺขขรวิปฺปสนฺนสูรภาโว ฯ กุกฺกุฏิยา ติวิธกิริยากรเณน กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺส ปริณามกาโล วิย โพธิสตฺตภูตสฺส ภควโต ติวิธานุปสฺสนาสมฺปาทเนน วิปสฺสนาญาณสฺส ปริณามกาโล วฑฺฒิตกาโล คพฺภคหณกาโล เวทิตพฺโพ ฯ ตโต กุกฺกุฏิยา ติวิธกิริยากรเณน กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺส ปาทนขสิขาย วา มุขตุณฺฑเกน วา อณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา ปกฺเข ปปฺโผเฏตฺวา โสตฺถินา อภินิพฺพิทากาโล[1] วิย ตสฺส ภควโต ติวิธานุปสฺสนาสมฺปาทเนน วิปสฺสนาญาณํ คพฺภํ คณฺหาเปตฺวา อนุปุพฺพาธิคเตน อรหตฺตมคฺเคน อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา อภิญฺญาปกฺเข ปปฺโผเฏตฺวา โสตฺถินา สกลพุทฺธคุณสจฺฉิกตกาโล เวทิตพฺโพ ฯ สฺวาหํ พฺราหฺมณ เชฏฺโฐ เสฏฺโฐ โลกสฺสาติ โส อหํ พฺราหฺมณ ยถา เตสํ กุกฺกุฏโปตกานํ ปฐมตรํ อณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา อภินิพฺพตฺโต กุกฺกุฏโปตโก เชฏฺโฐ โหติ เอวํ อวิชฺชาคตาย ปชาย ตํ

๑. อภินิพฺพิธา...อิติปิ ฯ

อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา ปฐมตรํ อริยาย ชาติยา ชาตตฺตา เชฏฺโฐ วุฑฺฒตโมติ สงฺขํ คโต สพฺพคุเณหิ ปน อปฺปฏิสมตฺตา เสฏฺโฐติ ฯ

เอวํ ภควา อตฺตโน อนุตฺตรํ เชฏฺฐเสฏฺฐภาวํ พฺราหฺมณสฺส ปกาเสตฺวา อิทานิ ยาย ปฏิปทาย ตํ อธิคโต ตํ ปฏิปทํ ปุพฺพภาคโต ปภูติ ทสฺเสตุํ อารทฺธํ โข ปน เม พฺราหฺมณาติ-อาทิมาห ฯ อิมํ วา ภควโต อนุตฺตรํ เชฏฺฐเสฏฺฐภาวํ สุตฺวา พฺราหฺมณสฺส จิตฺตเมวํ อุปฺปนฺนํ กาย นุโข ปฏิปทาย อิมํ ปตฺโตติ ตสฺส จิตฺตมญฺญาย อิมายาหํ ปฏิปทาย อิมํ อนุตฺตรํ เชฏฺฐเสฏฺฐภาวํ ปตฺโตติ ทสฺเสนฺโต เอวมาห ฯ ตตฺถ อารทฺธํ โข ปน เม พฺราหฺมณ วิริยํ อโหสีติ พฺราหฺมณ น มยา อยํ อนุตฺตโร เชฏฺฐเสฏฺฐภาโว กุสีเตน มุฏฺฐสฺสตินา สารทฺธกาเยน วิกฺขิตฺตจิตฺเตน อธิคโต อปิจ โข ตทธิคมาย อารทฺธํ โข ปน เม วิริยํ อโหสิ โพธิมณฺเฑ นิสินฺเนน มยา จตุรงฺคสมนฺนาคตํ วิริยํ อารทฺธํ อโหสิ ฯ ปคฺคหิตํ อสิถิลปฺปวตฺติตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อารทฺธตฺตาเยว จ เม ตํ อสลฺลีนํ อโหสิ ฯ น เกวลญฺจ วิริยเมว สติปิ เม อารมฺมณาภิมุขีภาเวน อุปฏฺฐิตา อโหสิ อุปฏฺฐิตตฺตาเยว จ อปฺปมุฏฺฐา ฯ ปสฺสทฺโธ กาโยติ กายจิตฺตปฺปสฺสทฺธิวเสน กาโยปิ เม ปสฺสทฺโธ อโหสิ ฯ ตตฺถ ยสฺมา นามกาเย ปสฺสทฺเธ รูปกาโยปิ ปสฺสทฺโธเอว โหติ ตสฺมา นามกาโย รูปกาโยติ อวิเสเสตฺวาว ปสฺสทฺโธ กาโยติ วุตฺตํ ฯ อสารทฺโธติ โส จ

โข ปสฺสทฺธตฺตาเยว อสารทฺโธ ฯ วิคตทรโถติ วุตฺตํ โหติ ฯ สมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคนฺติ จิตฺตํปิ เม สมฺมา อาหิตํ สุฏฺฐุ ฐปิตํ อปฺปิตํ วิย อโหสิ สมาหิตตฺตาเอว จ เอกคฺคํ อจลํ นิปฺผนฺทนนฺติ ฯ เอตฺตาวตา ฌานสฺส ปุพฺพภาคปฏิปทา กถิตา โหติ ฯ

อิทานิ อิมาย ปฏิปทาย อธิคตํ ปฐมชฺฌานํ อาทึ กตฺวา วิชฺชาตฺตยปริโยสานํ วิเสสํ ทสฺเสนฺโต โสโข อหนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหีติอาทีนํ กิญฺจาปิ ตตฺถ กตเม กามา ฉนฺโท กาโม ราโค กาโม ฉนฺทราโค กาโม สงฺกปฺโป กาโม ราโค กาโม สงฺกปฺปราโค กาโม อิเม วุจฺจนฺติ กามา ตตฺถ กตเม อกุสลา ธมฺมา กามจฺฉนฺโท ฯเปฯ วิจิกิจฺฉา อิเม วุจฺจนฺติ อกุสลา ธมฺมา อิติ อิเมหิ จ กาเมหิ อิเมหิ จ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ วิวิตฺโต โหติ ปวิวิตฺโต เตน วุจฺจติ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหีติอาทินา นเยน วิภงฺเคเยว อตฺโถ วุตฺโต ตถาปิ อฏฺฐกถานยํ วินา น สุฏฺฐุ ปากโฏ โหติ อฏฺฐกถานเยเนว นํ ปกาสยิสฺสามิ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ วิวิจฺเจว กาเมหีติ กาเมหิ วิวิจฺจิตฺวา วินา หุตฺวา อปสกฺกิตฺวา ฯ โย ปนายเมตฺถ เอวกาโร โส นิยมตฺโถติ เวทิตพฺโพ ฯ ยสฺมา จ นิยมตฺโถ ตสฺมา ตสฺมึ ปฐมชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรณสมเย อวิชฺชมานานมฺปิ กามานํ ตสฺส ปฐมชฺฌานสฺส ปฏิปกฺขภาวํ กามปริจฺจาเคเนว จสฺส อธิคมํ ทีเปติ ฯ กถํ ฯ วิวิจฺเจว กาเมหีติ เอวํ หิ นิยเม กริยมาเน

อิทํ ปญฺญายติ นูนิมสฺส ฌานสฺส กามา ปฏิปกฺขภูตา เยสุ
สติ อิทํ นปฺปวตฺตติ อนฺธกาเร สติ ปทีโป วิย เตสํ
ปริจฺจาเคเนว จสฺส อธิคโม โหติ โอริมตีรปริจฺจาเคน ปาริมตีรสฺเสว
ตสฺมา นิยมํ กโรตีติ ฯ ตตฺถ สิยา กสฺมา ปเนส ปุพฺพปเทเยว
วุตฺโต น อุตฺตรปเท กึ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ อวิวิจฺจาปิ ฌานํ
อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ ฯ น โข ปเนตํ เอวํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ
ตนฺนิสฺสรณโต หิ ปุพฺพปเท เอส วุตฺโต ฯ กามธาตุสมติกฺกมนโต
หิ กามราคปฏิปกฺขโต จ อิทํ ฌานํ กามานเมว นิสฺสรณํ ฯ
ยถาห ฯ กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิทํ เนกฺขมฺมนฺติ ฯ อุตฺตรปเทปิ
ปเนส ยถา อิเธว ภิกฺขเว ปจโม สมโณ อิธ ทุติโย
สมโณติ เอตฺถ เอวกาโร อาเนตฺวา วุจฺจติ เอวํ วตฺตพฺโพ ฯ
น หิ สกฺกา อิโต อญฺเญหิปิ นีวรณสงฺขาเตหิ อกุสลธมฺเมหิ อวิวิจฺจ
ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํ ตสฺมา วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺเจว
อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ เอวํ ปททฺวเยปิ เอส ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปททฺวเยปิ
จ กิญฺจาปิ วิวิจฺจาติ อิมินา สาธารณวจเนน ตทงฺควิเวกาทโย
กายวิเวกาทโย จ สพฺเพปิ วิเวกา สงฺคหํ คจฺฉนฺติ ตถาปิ กายวิเวโก
จิตฺตวิเวโก วิกฺขมฺภนวิเวโกติ ตโยเอว อิธ ทฏฺฐพฺพา ฯ กาเมหีติ
อิมินา ปน ปเทน เย จ นิทฺเทเส กตเม วตฺถุกามา มนาปิยา
รูปาติอาทินา นเยน วตฺถุกามา วุตฺตา เย จ ตตฺเถว วิภงฺเค
จ ฉนฺโท กาโมติอาทินา นเยน กิเลสกามา วุตฺตา เต
สพฺเพปิ สงฺคหิตา อิจฺเจว ทฏฺฐพฺพา ฯ เอวํ หิ สติ วิวิจฺเจว

กาเมหีติ วตฺถุกาเมหิปิ วิวิจฺเจวาติ อตฺโถ ยุชฺชติ ฯ เตน กายวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ กิเลสกาเมหิ สพฺพากุสเลหิ วา วิวิจฺจาติ อตฺโถ ยุชฺชติ ฯ เตน จิตฺตวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ ปุริเมน เจตฺถ วตฺถุกาเมหิ วิเวกวจนโตเยว กามสุขปริจฺจาโค ทุติเยน กิเลสกาเมหิ วิเวกวจนโต เนกฺขมฺมสุข-ปริคฺคโห วิภาวิโต โหติ ฯ เอวํ วตฺถุกามกิเลสกามวิเวกวจนโตเยว จ เอเตสํ ปฐเมน สงฺกิเลสวตฺถุปฺปหานํ ทุติเยน สงฺกิเลสปฺปหานํ ปฐเมน โลลภาวสฺส เหตุปริจฺจาโค ทุติเยน พาลภาวสฺส ปฐเมน จ ปโยคสุทฺธิ ทุติเยน อาสยโปสนํ วิภาวิตํ โหตีติ วิญฺญาตพฺพํ ฯ เอส ตาว นโย กาเมหีติ เอตฺถ วุตฺตกาเมสุ วตฺถุกามปกฺเข ฯ กิเลสกามปกฺเข ปน ฉนฺโทติ จ ราโคติ จ เอวมาทีหิ อเนกเภโท กามจฺฉนฺโทเยว กาโมติ อธิปฺเปโต ฯ โส จ อกุสลปริยาปนฺโนปิ สมาโน ตตฺถ กตโม กามจฺฉนฺโท กาโมติอาทินา นเยน วิภงฺเค ฌานปฏิปกฺขโต วิสุํ วุตฺโต ฯ กิเลสกามตฺตา วา ปุริมปเท วุตฺโต ฯ อกุสลปริยาปนฺนตฺตา ทุติยปเท ฯ อเนกเภทโต จสฺส กามโตติ อวตฺวา กาเมหีติ วุตฺตํ ฯ อญฺเญสมฺปิ จ ธมฺมานํ อกุสลภาเว วิชฺชมาเน ตตฺถ กตเม อกุสลา ธมฺมา กามจฺฉนฺโทติ-อาทินา นเยน วิภงฺเค อุปริฌานงฺคานํ ปจฺจนีกปฏิปกฺขภาวทสฺสนโต นีวรณาเนว วุตฺตานิ ฯ นีวรณานิ หิ ฌานงฺคปจฺจนีกานิ ฯ เตสํ ฌานงฺคานเมว ปฏิปกฺขานิ วิทฺธํสกานีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตถา หิ สมาธิ กามจฺฉนฺทสฺส ปฏิปกฺโข ปีติ พฺยาปาทสฺส วิตกฺโก

ถีนมิทฺธสฺส สุขํ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส วิจาโร วิจิกิจฺฉายาติ เปฏเก วุตฺตํ ฯ เอวเมตฺถ วิวิจฺเจว กาเมหีติ อิมินา กามจฺฉนฺทสฺส วิกฺขมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ อิมินา ปญฺจนฺนมฺปิ นีวรณานํ ฯ อคฺคหิตคฺคหเณน ปน ปฐเมน กามจฺฉนฺทสฺส ทุติเยน เสสนีวรณานํ ฯ ตถา ปฐเมน ตีสุ อกุสลมูเลสุ ปญฺจกามคุณเภทวิสยสฺส โลภสฺส ทุติเยน อาฆาต-วตฺถุเภทาทิวิสยานํ โทสโมหานํ ฯ โอฆาทีสุ วา ธมฺเมสุ ปฐเมน กาโมฆกามโยค กามาสว กามุปาทาน อภิชฺฌากายคณฺฐ กามราค สํโยชนานํ ทุติเยน อวเสสโอฆโยคาสวอุปาทานคณฺฐสํโยชนานํ ฯ ปฐเมน จ ตณฺหาย ตํสมฺปยุตฺตกานญฺจ ทุติเยน อวิชฺชาย ตํสมฺปยุตฺตกานญฺจ ฯ อปิจ ปฐเมน โลภสมฺปยุตฺตอฏฺฐจิตฺตุปฺปาทานํ ทุติเยน เสสานํ จตุนฺนํ อกุสลจิตฺตุปฺปาทานํ วิกฺขมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ตาว วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ธมฺเมหีติ เอตฺถ อตฺถปฺปกาสนา ฯ

เอตฺตาวตา จ ปฐมสฺส ฌานสฺส ปหานงฺคํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สมฺปโยคงฺคํ ทสฺเสนฺโต สวิตกฺกํ สวิจารนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ วิตกฺกนํ วิตกฺโก โอหนนฺติ[๑] วุตฺตํ โหติ ฯ สฺวายํ อารมฺมเณ จิตฺตสฺส อภินิโรปนลกฺขโณ อาหนนปริยาหนนรโส ฯ ตถา หิ เตน โยคาวจโร อารมฺมณํ วิตกฺกาหตํ วิตกฺกปริยาหตํ กโรตีติ วุจฺจติ ฯ อารมฺมเณ จิตฺตสฺส อานยนปจฺจุปฏฺฐาโน ฯ วิจรณํ วิจาโร อนุสญฺจรณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ สฺวายํ อารมฺมณานุมชฺชน-

๑. อูหนนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ

ลกฺขโณ ตตฺถ สหชาตานุโยชนรโส จิตฺตสฺส อนุปฺปพนฺธนปจฺจุปฏฺ-
ฐาโน ฯ สนฺเตปิ จ เนสํ กตฺถจิ อวิโยเค โอฬาริกตฺเถน ปุพฺพงฺค-
มตฺเถน จ ฆณฺฑาภิฆาตสทฺโท* วิย เจตโส ปฐมาภินิปาโต วิตกฺโก
สุขุมตฺเถน อนุรโว วิย อนุปฺปพนฺโธ วิจาโร ฯ วิปฺผารวา เจตฺถ
วิตกฺโก ปริปฺผนฺทภาโว จิตฺตสฺส อากาเส อุปฺปติตุกามสฺส ปกฺขิโน
ปกฺขวิกฺเขโป วิย ปทุมาภิมุขปาโต วิย จ คนฺธานุพนฺธเจตโส
ภมรสฺส สนฺตวุตฺติ วิจาโร นาติปริปฺผนฺทภาโว จิตฺตสฺส อากาเส
อุปฺปติตสฺส ปกฺขิโน ปกฺขปฺปสารณํ วิย ปริพฺภมนํ วิย จ ปทุมา-
ภิมุขปติตสฺส ภมรสฺส ปทุมสฺส อุปริภาเค ฯ โส ปน เตสํ วิเสโส
ปฐมทุติยชฺฌาเนสุ ปากโฏ โหติ ฯ อิติ อิมินา จ วิตกฺเกน อิมินา
จ วิจาเรน สห วตฺตติ รุกฺโข วิย ปุปฺเผน จ ผเลน จาติ อิทํ ฌานํ
สวิตกฺกํ สวิจารนฺติ วุจฺจติ ฯ วิภงฺเค ปน อิมินา จ วิตกฺเกน อิมินา
จ วิจาเรน อุเปโต โหติ สมุเปโตติอาทินา นเยน ปุคฺคลาธิฏฺฐานา
เทสนา กตา ฯ อตฺโถ ปน ตตฺราปิ เอวเมว ทฏฺฐพฺโพ ฯ วิเวกชนฺติ
เอตฺถ วิวิตฺติ วิเวโก นีวรณวิคโมติ อตฺโถ ฯ วิวิตฺโตติ วา วิเวโก
นีวรณวิวิตฺโต ฌานสมฺปยุตฺตธมฺมราสีติ อตฺโถ ฯ ตสฺมา วิเวกา
ตสฺมึ วา วิเวเก ชาตนฺติ วิเวกชํ ฯ ปีติสุขนฺติ เอตฺถ ปีนยตีติ
ปีติ ฯ สา สมฺปิยายนลกฺขณา กายจิตฺตปีนนรสา ผรณรสา วา
โอทคฺยปจฺจุปฏฺฐานา ฯ สุขนํ สุขํ ฯ สุฏฺฐุ วา ขาทติ ขนติ จ
กายจิตฺตาพาธนฺติ สุขํ ฯ ตํ สาตลกฺขณํ ตํสมฺปยุตฺตานํ อุปพฺรูหนรสํ
อนุคฺคหปจฺจุปฏฺฐานํ ฯ สติปิ จ เนสํ กตฺถจิ อวิโยเค อิฏฺฐา

๑. ฆณฺฏาวิฆาต...อิติปิ ฯ

รมฺมณปฏิลาภตุฏฺฐิ ปีติ ปฏิลทฺธรสานุภวนํ สุขํ ฯ ยตฺถ ปีติ ตตฺถ สุขํ ฯ ยตฺถ สุขํ ตตฺถ น นิยมโต ปีติ ฯ สงฺขารกฺขนฺธสงฺคหิตา ปีติ เวทนากฺขนฺธสงฺคหิตํ สุขํ ฯ กนฺตารขินฺนสฺส วนนฺตูทกนฺต-ทสฺสนสฺสวเนสุ วิย ปีติ วนจฺฉายปฺปเวสนอุทกปริโภเคสุ วิย สุขํ ฯ ตสฺมึ ตสฺมึ สมเย ปากฏภาวโต เจตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อยญฺจ ปีติ อิทญฺจ สุขํ อสฺส ฌานสฺส อสฺมึ วา ฌาเน อตฺถีติ อิทํ ฌานํ ปีติสุขนฺติ วุจฺจติ ฯ อถวา ปีติ จ สุขญฺจ ปีติสุขํ ธมฺม-วินยาทโย วิย ฯ วิเวกชํ ปีติสุขมสฺส ฌานสฺส อสฺมึ วา ฌาเน อตฺถีติ เอวํปิ วิเวกชํ ปีติสุขํ ฯ ยเถว หิ ฌานํ เอวํ ปีติสุขํ เจตฺถ วิเวกชเมว โหติ ฯ ตญฺจสฺส อตฺถีติ ตสฺมา เอกปเทเนว วิเวกชปีติสุขนฺติปิ วุตฺตํ ยุชฺชติ ฯ วิภงฺเค ปน อิทํ สุขํ อิมาย ปีติยา สหคตนฺติอาทินา นเยเนตํ วุตฺตํ ฯ อตฺโถ ปน ตตฺราปิ เอวเมว ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปฐมนฺติ คณนานุปุพฺพโต ปฐมํ ฯ อิทํ ปฐมํ สมาปชฺชตีติ ปฐมํ ฯ ปจฺจนีกธมฺเม ฌาเปตีติ ฌานํ ฯ อิมินา โยคิโน ฌายนฺตีติปิ ฌานํ ฯ ปจฺจนีกธมฺเม ทหนฺติ โคจรํ วา จินฺเตนฺตีติ อตฺโถ ฯ สยํ วา ตํ ฌายติ อุปนิชฺฌายตีติ ฌานํ ฯ เตเนว ตํ อุปนิชฺฌายนลกฺขณนฺติ วุจฺจติ ฯ ตเทตํ อารมฺมณูปนิชฺฌานํ ลกฺขณูปนิชฺฌานนฺติ ทุวิธํ โหติ ฯ ตตฺถ อารมฺมณูปนิชฺฌานนฺติ สห อุปจาเรน อฏฺฐสมาปตฺติโย วุจฺจนฺติ ฯ กสฺมา ฯ กสิณารมฺมณูปนิชฺฌายนโต ฯ ลกฺขณูปนิชฺฌานนฺติ วิปสฺสนามคฺค-ผลานิ วุจฺจนฺติ ฯ กสฺมา ฯ ลกฺขณูปนิชฺฌายนโต ฯ เอตฺถ หิ

วิปสฺสนา อนิจฺจลกฺขณาทีนิ อุปนิชฺฌายติ ฯ วิปสฺสนาย อุปนิชฺฌายน-
กิจฺจํ ปน มคฺเคน สิชฺฌตีติ มคฺโค ลกฺขณูปนิชฺฌานนฺติ วุจฺจติ ฯ
ผลํ ปน นิโรธสฺส ตถลกฺขณํ อุปนิชฺฌายตีติ ลกฺขณูปนิชฺฌานนฺติ
วุจฺจติ ฯ อิมสฺมึ ปน อตฺเถ อารมฺมณูปนิชฺฌานเมว ฌานนฺติ
อธิปฺเปตํ ฯ เอตฺถาห กตมํ ปน ตํ ฌานํ นาม ยํ สวิตกฺกํ
สวิจารํ ฯเปฯ ปีติสุขนฺติ เอวํ อปเทสํ อรหตีติ ฯ วุจฺจเต ฯ
ยถา สธโน สปริชโนติอาทีสุ ธนญฺจ ปริชนญฺจ
อญฺโญ อปเทสารโห น โหติ เอวํ ฐเปตฺวา วิตกฺกาทิธมฺเม
อญฺญํ อปเทสารหํ นตฺถิ ฯ ยถา ปน สรถา สปตฺติกา เสนาติ
วุตฺเตสุ เสนงฺเคสฺเวว เสนาสมฺมุติ เอวมิธ ปญฺจสุ องฺเคสฺเยว
ฌานสมฺมุติ เวทิตพฺพา ฯ กตเมสุ ปญฺจสุ ฯ วิตกฺโก วิจาโร
ปีติ สุขํ จิตฺเตกคฺคตาติ เอเตสุ ฯ เอตาเนว หิสฺส สวิตกฺกํ
สวิจารนฺติอาทินา นเยน องฺคภาเวน วุตฺตานิ ฯ อวุตฺตตฺตา
เอกคฺคตา องฺคํ น โหตีติ เจ ฯ ตญฺจ น ฯ กสฺมา ฯ
วุตฺตตฺตา เอว ฯ สาปิ หิ วิภงฺเค ฌานนฺติ วิตกฺโก วิจาโร ปีติ
สุขํ จิตฺตสฺเสกคฺคตาติ เอวํ วุตฺตาเยว ตสฺมา ยถา สวิตกฺกํ
สวิจารนฺติ เอวํ สจิตฺเตกคฺคตนฺติ อิธ อวุตฺเตปิ อิมินา วิภงฺควจเนน
จิตฺเตกคฺคตาปิ องฺคเมวาติ เวทิตพฺพา ฯ เยน หิ อธิปฺปาเยน
ภควตา อุทฺเทโส กโต โสเอว เตน วิภงฺเคปิ ปกาสิโตติ ฯ
อุปสมฺปชฺชาติ อุปคนฺตฺวา ปาปุณิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อุปสมฺปาทยิตฺวา วา นิปฺผาเทตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ วิภงฺเค ปน

อุปสมฺปชฺชาติ ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาโภ ปฏิลาโภ ปตฺติ สมฺปตฺติ ผุสนา สจฺฉิกิริยา อุปสมฺปทาติ วุตฺตํ ฯ ตสฺสาปิ เอวเมวตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ วิหาสินฺติ โพธิมณฺเฑ นิสชฺชาสงฺขาเตน อิริยาปถ-วิหาเรน อิติวุตฺตปฺปการชฺฌานสมงฺคี หุตฺวา อตฺตภาวสฺส อิริยนํ วุตฺตึ ปาลนํ ยปนํ ยาปนํ จารํ วิหารํ อภินิปฺผาเทสินฺติ อตฺโถ ฯ วุตฺตํ เหตํ วิภงฺเค วิหรตีติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ จรติ วิหรติ เตน วุจฺจติ วิหรตีติ ฯ กึ ปน กตฺวา ภควา อิมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหาสีติ ฯ กมฺมฏฺฐานํ ภาเวตฺวา ฯ กตรํ ฯ อานาปานสฺสติ-กมฺมฏฺฐานํ ฯ อญฺเญน ตทตฺถิเกน กึ กาตพฺพนฺติ ฯ อญฺเญนปิ เอตํ วา กมฺมฏฺฐานํ ปฐวีกสิณาทีนํ วา อญฺญตรํ ภาเวตพฺพํ ฯ เตสํ ภาวนานโย วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ อิธ ปน วุจฺจมาเน อติภาริยํ วินยนิทานํ โหติ ฯ ตสฺมา ปาลิยา อตฺถปฺปกาสนมตฺตเมว กโรมาติ ฯ

ปฐมชฺฌานกถา นิฏฺฐิตา ฯ

วิตกฺกวิจารานํ วูปสมาติ วิตกฺกสฺส จ วิจารสฺส จาติ อิเมสํ ทฺวินฺนํ วูปสมา สมติกฺกมา ฯ ทุติยชฺฌานกฺขเณ อปาตุภาวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ ทุติยชฺฌาเน สพฺเพปิ ปฐมชฺฌาน-ธมฺมา น สนฺติ อญฺเญว หิ ปฐมชฺฌาเน ผสฺสาทโย อญฺเญ อิธ โอฬาริกสฺส ปน โอฬาริกสฺส องฺคสฺส สมติกฺกมา ปฐมชฺฌานโต ปเรสํ ทุติยชฺฌานาทีนํ อธิคโม โหตีติ ทีปนตฺถํ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมาติ เอวํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อชฺฌตฺตนฺติ อิธ นิยกชฺฌตฺตํ

อธิปฺเปตํ ฯ วิภงฺเค ปน อชฺฌตฺตํ ปจฺจตฺตนฺติ๑ เอตฺตกเมว วุตฺตํ ฯ
ยสฺมา ปน นิยกชฺฌตฺตํ อธิปฺเปตํ ตสฺมา อตฺตนิ ชาตํ อตฺตโน
สนฺตาเน นิพฺพตฺตนฺติ อยเมตฺถ อตฺโถ ฯ สมฺปสาทนนฺติ สมฺปสาทนํ
วุจฺจติ สทฺธา สมฺปสาทนโยคโต ฌานมฺปิ สมฺปสาทนํ นีลวณฺณ-
โยคโต นีลํ วตฺถํ วิย ฯ ยสฺมา วา ตํ ฌานํ สมฺปสาทน-
สมนฺนาคตตฺตา วิตกฺกวิจารกฺโขภวูปสมเนน เจโต สมฺปสาทยติ
ตสฺมาปิ สมฺปสาทนนฺติ วุตฺตํ ฯ อิมสฺมิญฺจ อตฺถวิกปฺเป สมฺปสาทนํ
เจตโสติ เอวํ ปทสมฺพนฺโธ เวทิตพฺโพ ฯ ปุริมสฺมึ ปน อตฺถวิกปฺเป
เจตโสติ เอตํ เอโกทิภาเวน สทฺธึ โยเชตพฺพํ ฯ ตตฺรายํ อตฺถ-
โยชนา ฯ เอโก อุเทตีติ เอโกทิ วิตกฺกวิจาเรหิ อนชฺฌารูฬฺหตฺตา
อคฺโค เสฏฺโฐ หุตฺวา อุเทตีติ อตฺโถ ฯ เสฏฺโฐปิ หิ โลเก
เอโกติ วุจฺจติ ฯ วิตกฺกวิจารวิรหิโต วา เอโก อสหาโย หุตฺวา
อิติปิ วฏฺฏติ ฯ อถวา สมฺปยุตฺตธมฺเม อุทยตีติ อุทิ อุฏฺฐาเปตีติ
อตฺโถ ฯ เสฏฺฐฏฺเฐน เอโก จ โส อุทิ จาติ เอโกทิ ฯ สมาธิสฺเสตํ
อธิวจนํ ฯ อิติ อิมํ เอโกทึ ภาเวติ วฑฺฒยตีติ อิทํ ทุติยชฺฌานํ
เอโกทิภาวํ ฯ โส ปนายํ เอโกทิ ยสฺมา เจตโส น สตฺตสฺส
น ชีวสฺส ตสฺมา เอตํ เจตโส เอโกทิภาวนฺติ วุตฺตํ ฯ นนุ
จายํ สทฺธา ปฐมชฺฌาเนปิ อตฺถิ อยญฺจ เอโกทินามโก สมาธิ อถ
กสฺมา อิทเมว สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิภาวญฺจาติ วุตฺตํ ฯ
วุจฺจเต ฯ อทุํ หิ ปฐมชฺฌานํ วิตกฺกวิจารกฺโขเภน วีจิตรงฺค-

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๔๘.

สมากุลมิว ชลํ น สุปฺปสนฺนํ โหติ ตสฺมา สติยาปิ สทฺธาย สมฺปสาทนนฺติ น วุตฺตํ ฯ น สุปฺปสนฺนตฺตาเยว เจตฺถ สมาธิปิ น สุฏฺฐุ ปากโฏ ตสฺมา เอโกทิภาวนฺติปิ น วุตฺตํ ฯ อิมสฺมึ ปน ฌาเน วิตกฺกวิจารปลิโพธาภาเวน ลทฺโธกาสา พลวตี สทฺธา พลวสทฺธาสหายปฏิลาเภเนว สมาธิปิ ปากโฏ ตสฺมา อิทเมว เอวํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ วิภงฺเค ปน สมฺปสาทนนฺติ ยา สทฺธา สทฺทหนา โอกปฺปนา อภิปฺปสาโท ฯ เจตโส เอโกทิภาวนฺติ ยา จิตฺตสฺส ฐิติ ฯเปฯ สมาธีติ[๑] เอตฺตกเมว วุตฺตํ ฯ เอวํ วุตฺเตน ปเนเตน สทฺธึ อยํ อตฺถวณฺณนา ยถา น วิรุชฺฌติ อญฺญทตฺถุํ สํสนฺทติ เจว สเมติ จ เอวํ เวทิตพฺพา ฯ อวิตกฺกํ อวิจารนฺติ ภาวนาย ปหีนตฺตา เอตสฺมึ เอตสฺส วา วิตกฺโก นตฺถีติ อวิตกฺกํ ฯ อิมินาว นเยน อวิจารํ ฯ วิภงฺเคปิ วุตฺตํ อิติ อยญฺจ วิตกฺโก อยญฺจ วิจาโร สนฺตา โหนฺติ สมิตา วูปสนฺตา อตฺถงฺคตา อพฺภตฺถงฺคตา อปฺปิตา พฺยปฺปิตา โสสิตา วิโสสิตา พฺยนฺตีกตา เตน วุจฺจติ อวิตกฺกํ อวิจารนฺติ ฯ เอตฺถาห นนุ จ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมาติ อิมินาปิ อยํ อตฺโถ สิทฺโธ อถ กสฺมา ปุน วุตฺตํ อวิตกฺกํ อวิจารนฺติ ฯ วุจฺจเต ฯ เอวเมว สิทฺโธวายมตฺโถ น ปเนตํ ตทตฺถทีปกํ ฯ นนุ อโวจุมฺห โอฬาริกสฺส ปน โอฬาริกสฺส องฺคสฺส สมติกฺกมา ปฐมชฺฌานโต ปเรสํ ทุติยชฺฌานาทีนํ สมาธิคโม โหตีติ ทีปนตฺถํ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมาติ เอวํ วุตฺตนฺติ ฯ อปิจ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๔๘.

วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อิทํ สมฺปสาทนํ น กิเลสกาลุสฺสิยสฺส วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา จ เอโกทิภาวํ น อุปจารชฺฌานมิว นีวรณปฺปหานา ปฐมชฺฌานมิว จ องฺคปาตุภาวาติ เอวํ สมฺปสาทนเอโกทิภาวานํ เหตุปริทีปกมิทํ วจนํ ฯ ตถา วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา อิทํ อวิตกฺกํ อวิจารํ น ตติยจตุตฺถชฺฌานานิ วิย จกฺขุวิญฺญาณาทีนิ วิย จ อภาวาติ เอวํ อวิตกฺกอวิจารภาวสฺส เหตุปริทีปกญฺจ น วิตกฺกวิจาราภาวมตฺตปริทีปกํ ฯ วิตกฺกวิจาราภาวมตฺตปริทีปกเมว ปน อวิตกฺกํ อวิจารนฺติ อิทํ วจนํ ตสฺมา ปุริมํ วตฺวาปิ วตฺตพฺพเมวาติ ฯ สมาธิชนฺติ ปฐมชฺฌานสมาธิโต วา สมฺปยุตฺตสมาธิโต วา ชาตนฺติ อตฺโถ ฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ ปฐมมฺปิ สมฺปยุตฺตสมาธิโต ชาตํ อถโข อยเมว สมาธีติ วตฺตพฺพตํ อรหติ วิตกฺกวิจารกฺโขภวิรเหน อติวิย อจลตฺตา สุปฺปสนฺนตฺตา จ ตสฺมา อิมสฺส วณฺณภณนตฺถํ อิทเมว สมาธิชนฺติ วุตฺตํ ฯ ปีติสุขนฺติ อิทํ วุตฺตนยเมว ฯ ทุติยนฺติ คณนานุปุพฺพโต ทุติยํ ฯ อิทํ ทุติยํ สมาปชฺชตีติปิ ทุติยํ ฯ ฌานนฺติ เอตฺถ ปน ยถา ปฐมชฺฌานํ วิตกฺกาทีหิ ปญฺจงฺคิกํ โหติ เอวมิทํ สมฺปสาทาทีหิ จตุรงฺคิกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ยถาห ฯ ฌานนฺติ สมฺปสาโท ปีติ สุขํ จิตฺตสฺส เอกคฺคตาติ[๑] ฯ ปริยาโยเยว เจโส ฯ สมฺปสาทนํ ปน ฐเปตฺวา นิปฺปริยาเยน ติวงฺคิกเมเวตํ โหติ ฯ ยถาห ฯ กตมํ ตสฺมึ สมเย ติวงฺคิกํ ฌานํ โหติ ปีติ สุขํ จิตฺตสฺส เอกคฺคตาติ[๒] ฯ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๔๙. ๒. อภิ. วิ. ๓๕/๓๕๕.

เสสํ วุตฺตนยเมวาติ ฯ

ทุติยชฺฌานกถา นิฏฺจิตา ฯ

ปีติยา จ วิราคาติ เอตฺถ วุตฺตตฺถาเยว ปีติ ฯ วิราโคติ ตสฺสา ชิคุจฺฉนํ วา สมติกฺกโม วา ฯ อุภินฺนมนฺตรา จสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ ฯ โส วูปสมํ วา สมฺปิณฺเฑติ วิตกฺกวิจารวูปสมํ วา ฯ ตตฺถ ยทา วูปสมเมว สมฺปิณฺเฑติ ตทา ปีติยา วิราคา จ กิญฺจิ ภิยฺโย วูปสมา จาติ เอวํ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ อิมิสฺสา จ โยชนาย วิราโค ชิคุจฺฉนตฺโถ โหติ ตสฺมา ปีติยา ชิคุจฺฉนา จ วูปสมา จาติ อยมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ยทา ปน วิตกฺกวิจารวูปสมํ สมฺปิณฺเฑติ ตทา ปีติยา จ วิราคา กิญฺจิ ภิยฺโย วิตกฺกวิจารานญฺจ วูปสมาติ เอวํ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ อิมิสฺสา จ โยชนาย วิราโค สมติกฺกมนตฺโถ โหติ ตสฺมา ปีติยา จ สมติกฺกมา วิตกฺกวิจารานญฺจ วูปสมาติ อยมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ กามญฺเจเต วิตกฺกวิจารา ทุติยชฺฌาเนเยว วูปสนฺตา อิมสฺส ปน ฌานสฺส มคฺคปริทีปนตฺถํ วณฺณภณนตฺถญฺเจตํ วุตฺตํ ฯ วิตกฺกวิจารานญฺจ วูปสมาติ หิ วุตฺเต อิทํ ปญฺญายติ นูน วิตกฺกวิจารานํ วูปสโม มคฺโค อิมสฺส ฌานสฺสาติ ฯ ยถา จ ตติเย อริยมคฺเค อปฺปหีนานมฺปิ สกฺกายทิฏฺฐาทีนํ ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สญฺโญชนานํ ปหานาติ เอวํ ปหานํ วุจฺจมานํ วณฺณภณนํ โหติ ตทธิคมาย อุสฺสุกฺกานํ อุสฺสาหชนนตฺถํ เอวเมว อิธ อวูปสนฺตานมฺปิ วิตกฺกวิจารานํ วปสโม วุจฺจมาโน วณฺณภณนํ โหติ ฯ เตนายมตฺโถ

วุตฺโต ปีติยา จ สมติกฺกมา วิตกฺกวิจารานญฺจ วูปสมาติ ฯ อุเปกฺขโก จ วิหาสินฺติ เอตฺถ อุปปตฺติโต อิกฺขตีติ อุเปกฺขา สมํ ปสฺสติ อปกฺขปติตาว หุตฺวา ปสฺสตีติ อตฺโถ ฯ ตาย วิสทาย วิปุลาย ถามคตาย สมนฺนาคตตฺตา ตติยชฺฌานสมงฺคี อุเปกฺขโกติ วุจฺจติ ฯ อุเปกฺขา ปน ทสวิธา โหติ ฉฬงฺคุเปกฺขา พฺรหฺมวิหารูเปกฺขา โพชฺฌงฺคุเปกฺขา วิริยูเปกฺขา สงฺขารูเปกฺขา เวทนูเปกฺขา วิปสฺสนู-เปกฺขา ตตฺรมชฺฌตฺตูเปกฺขา ฌานูเปกฺขา ปาริสุทฺธิอุเปกฺขาติ ฯ เอวมยํ ทสวิธาปิ ตตฺถ ตตฺถ อาคตนยโต ภูมิปุคฺคล จิตฺตา-รมฺมณกฺขนฺธสงฺคหเอกกฺขณกุสลตฺติกสงฺเขปวเสน จ ปปญฺจสูทนิยา มชฺฌิมฏฺฐกถาย ภยเภรวสุตฺตวณฺณนาย อตฺถสาลินิยา วา ธมฺมสงฺค-หฏฺฐกถาย วุตฺตนเยน เวทิตพฺพา ฯ อิธ ปน วุจฺจมานา วินยนิทานํ อติภาริยํ กโรตีติ น วุตฺตา ฯ ลกฺขณาทิโต ปน อิธ อธิปฺ เปตูเปกฺขา มชฺฌตฺตลกฺขณา อนาโภครสา อพฺยาปารปจฺจุปฏฺฐานา ปีติวิราคปทฏฺฐานาติ ฯ เอตฺถาห นนุ จายํ อตฺถโต ตตฺรมชฺฌตฺตู-เปกฺขาว โหติ สา จ ปฐมทุติยชฺฌาเนสุปิ อตฺถิ ตสฺมา ตตฺราปิ อุเปกฺขโก จ วิหาสินฺติ เอวมยํ วตฺตพฺพา สิยา สา กสฺมา น วุตฺตาติ ฯ อปริพฺยตฺตกิจฺจโต ฯ อปริพฺยตฺตํ หิ ตสฺสา ตตฺถ กิจฺจํ วิตกฺกาทีหิ อภิภูตตฺตา ฯ อิธ ปนายํ วิตกฺกวิจารปีตีหิ อนภิภูตตฺตา อุกฺขิตฺตสิรา วิย หุตฺวา ปริพฺยตฺตกิจฺจา ชาตา ตสฺมา วุตฺตาติ ฯ นิฏฺฐิตา อุเปกฺขโก จ วิหาสินฺติ เอตสฺส สพฺพโส อตฺถวณฺณนา ฯ อิทานิ สโต จ สมฺปชาโนติ เอตฺถ สรตีติ สโต ฯ สมฺปชานาตีติ

สมฺปชาโน ฯ ปุคฺคเลน สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ สรณ-
ลกฺขณา สติ อปฺปมุสนรสา อารกฺขปจฺจุปฏฺฐานา ฯ อสมฺโมหลกฺขณํ
สมฺปชญฺญํ ตีรณรสํ ปวิจยปจฺจุปฏฺฐานํ ฯ วิตฺถารโต ปเนตํ
มชฺฌิมฏฺฐกถายํ สติปฏฺฐานวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ
ตตฺถ กิญฺจาปิ อิทํ สติสมฺปชญฺญํ ปุริมชฺฌาเนสุปิ อตฺถิ ฯ
มุฏฺฐสฺสติสฺส หิ อสมฺปชานสฺส อุปจารมตฺตํปิ น สมฺปชฺชติ
ปเคว อปฺปนา ฯ โอฬาริกตฺตา ปน เตสํ ฌานานํ ภูมิยํ วิย
ปุริสสฺส จิตฺตสฺส คติ สุขา โหติ อพฺยตฺตํ ตตฺถ สติสมฺปชญฺญ-
กิจฺจํ ฯ โอฬาริกงฺคปฺปหาเนน ปน สุขุมตฺตา อิมสฺส ฌานสฺส
ปุริสสฺส ขุรธารายํ วิย สติสมฺปชญฺญกิจฺจปริคฺคหิตาเยว จิตฺตสฺส
คติ อิจฺฉิตพฺพาติ อิเธว วุตฺตํ ฯ กิญฺจิ ภิยฺโย ยถาปิ เธนุปโก
วจฺโฉ เธนุโต อปนีโต อรกฺขิยมาโน ปุนเรว เธนน อุปคจฺฉติ
เอวมิทํ ตติยชฺฌานสุขํ ปีติโต อปนีตํ สติสมฺปชญฺญารกฺเขน
อรกฺขิยมานํ ปุนเรว ปีตึ อุปคจฺเฉยฺย ปีติสมฺปยุตฺตเมว สิยา ฯ
สุเข จาปิ สตฺตา สารชฺชนฺติ อิทญฺจ อติมธุรํ สุขํ ตโต ปรํ
สุขาภาวา สติสมฺปชญฺญานุภาเวน ปเนตฺถ สุเข อสารชฺชนา
โหติ โน อญฺญถาติ อิมมฺปิ อตฺถวิเสสํ ทสฺเสตุํ อิทํ อิเธว วุตฺตนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ อิทานิ สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทสินฺติ เอตฺถ กิญฺจาปิ
ตติยชฺฌานสมงฺคิโน สุขปฏิสํเวทนาโภโค นตฺถิ เอวํ สนฺเตปิ
ยสฺมา ตสฺส นามกาเยน สมฺปยุตฺตํ สุขํ ยํ วา ตํ นามกายสมฺปยุตฺตํ
สุขํ ตํสมุฏฺฐาเนนสฺส ยสฺมา อติปณีเตน รูเปน รูปกาโย ผุฏฺโฐ

ยสฺส ผุฏฺจตฺตา ฌานา วุฏฺฐิโตปิ สุขํ ปฏิสํเวเทยฺย ตสฺมา
เอตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต สุขญฺจ กาเยน ปฏิสํเวเทสินฺติ อาห ฯ อิทานิ
ยนฺตํ อริยา อาจิกฺขนฺติ อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ เอตฺถ
ยํฌานเหตุ ยํฌานการณา ตํตติยชฺฌานสมงฺคิปุคฺคลํ พุทฺธาทโย
อริยา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญาเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ
อุตฺตานีกโรนฺติ ปกาเสนฺติ ปสํสนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ กินฺติ ฯ
อุเปกฺขโก สติมา สุขวิหารีติ ฯ ตํ ตติยชฺฌานํ อุปสมฺปชฺช
วิหาสินฺติ เอวเมตฺถ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ กสฺมา ปน ตํ เต
เอวํ ปสํสนฺตีติ ฯ ปสํสารหโต ฯ อยํ หิ ยสฺมา อติมธุรสุเข
สุขปารมิปฺปตฺเตปิ ตติยชฺฌาเน อุเปกฺขโก น ตตฺถ สุขาภิสงฺเคน
อากฑฺฒิยติ ยถา จ ปีติ น อุปฺปชฺชติ เอวํ อุปฏฺฐิตสฺสติตาย
สติมา ยสฺมา จ อริยกนฺตํ อริยชนเสวิตเมว จ อสงฺกิลิฏฺฐํ สุขํ
นามกาเยน ปฏิสํเวเทติ ตสฺมา ปสํสารโห ฯ อิติ ปสํสารหโต นํ
อริยา เต เอวํ ปสํสารหเหตุภูเต คุเณ ปกาเสนฺตา อุเปกฺขโก
สติมา สุขวิหารีติ เอวํ ปสํสนฺตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ตติยนฺติ คณนา-
นุปุพฺพโต ตติยํ ฯ อิทํ ตติยํ สมาปชฺชตีติปิ ตติยํ ฯ ฌานนฺติ
เอตฺถ ยถา ทุติยํ สมฺปสาทาทีหิ จตุรงฺคิกํ เอวมิทํ อุเปกฺขาทีหิ
ปญฺจงฺคิกํ ฯ ยถาห ฯ ฌานนฺติ อุเปกฺขา สติ สมฺปชญฺญํ สุขํ จิตฺตสฺส
เอกคฺคตาติ ฯ ปริยาโยเยว เจโส ฯ อุเปกฺขาสติสมฺปชญฺญานิ
ปน ฐเปตฺวา นิปฺปริยาเยน ทุวงฺคิกเมเวตํ โหติ ฯ ยถาห ฯ
กตมํ ตสฺมึ สมเย ทุวงฺคิกํ ฌานํ โหติ สุขํ จิตฺตสฺเสกคฺคตาติ ฯ

เสสํ วุตฺตนยเมวาติ ฯ

ตติยชฺฌานกถา นิฏฺฐิตา ฯ

สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานาติ กายิกสุขสฺส จ กายิกทุกฺขสฺส จ ปหานา ฯ ปุพฺเพวาติ ตญฺจ โข ปุพฺเพว น จตุตฺถชฺฌานกฺขเณ ฯ โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาติ เจตสิกสุขสฺส เจตสิกทุกฺขสฺส จาติ อิเมสมฺปิ ทฺวินฺนํ ปุพฺเพว อตฺถงฺคมา ปหานา อิจฺเจว วุตฺตํ โหติ ฯ กทา ปน เนสํ ปหานํ โหตีติ ฯ จตุนฺนํ ฌานานํ อุปจารกฺขเณ ฯ โสมนสฺสํ หิ จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อุปจารกฺขเณเยว ปหียติ ฯ ทุกฺขโทมนสฺสสุขานิ ปฐมทุติยตติยานํ อุปจารกฺขเณสุ ฯ เอวเมเตสํ ปหานกฺกเมน อวุตฺตานํ อินฺทฺริยวิภงฺเค ปน อินฺทฺริยานํ อุทฺเทสกฺกเมเนว อิธาปิ วุตฺตานํ สุขทุกฺขโสมนสฺสโทมนสฺสานํ ปหานํ เวทิตพฺพํ ฯ ยทิ ปเนตานิ ตสฺส ตสฺส ฌานสฺส อุปจารกฺขเณเยว ปหียนฺติ อถ กสฺมา กตฺถ จุปฺปนฺนํ ทุกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ เอตฺถุปฺปนฺนํ ทุกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ กตฺถ จุปฺปนฺนํ โทมนสฺสินฺทฺริยํ สุขินฺทฺริยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌติ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ เอตฺถุปฺปนฺนํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌตีติ[๑] เอวํ ฌาเนสฺเวว นิโรโธ วุตฺโตติ ฯ อติสยนิโรธตฺตา ฯ อติสยนิโรโธ หิ เนสํ ปฐมชฺฌานาทีสุ

๑. สํ. มหาวาร. ๑๙/๒๘๓.

นิโรโธ ฯ นิโรโธเยว ปน อุปจารกฺขเณ นาติสยนิโรโธติ ฯ ตถา หิ นานาวชฺชเน ปฐมชฺฌานูปจาเร นิรุทฺธสฺสาปิ ทุกฺขินฺทฺริยสฺส ฑํสมกสาทิสมฺผสฺเสน วา วิสมาสนูปตาเปน วา สิยา อุปฺปตฺติ น เตฺวว อนฺโตอปฺปนายํ ฯ อุปจาเร วา นิรุทฺธมฺเปตํ น สุฏฺฐุ นิรุทฺธํ โหติ ปฏิปกฺเขน อวิหตตฺตา ฯ อนฺโตอปฺปนายํ ปน ปีติผรเณน สพฺโพ กาโย สุโขกฺกนฺโต โหติ ฯ สุโขกฺกนฺตกายสฺส จ สุฏฺฐุ นิรุทฺธํ โหติ ทุกฺขินฺทฺริยํ ปฏิปกฺเขน วิหตตฺตา ฯ นานาวชฺชเนเอว จ ทุติยชฺฌานูปจาเร ปหีนสฺส โทมนสฺสินฺทฺริยสฺส ยสฺมา เอตํ วิตกฺกวิจารปจฺจเยปิ กายกิลมเถ จิตฺตูปฆาเต จ สติ อุปฺปชฺชติ วิตกฺกวิจาราภาเว จ เนว อุปฺปชฺชติ ยตฺถ ปน อุปฺปชฺชติ ตตฺถ วิตกฺกวิจารภาเว อปฺปหีนาเอว ทุติยชฺฌานูปจาเร วิตกฺกวิจาราติ ตตฺถสฺส สิยา อุปฺปตฺติ อปฺปหีนปจฺจยตฺตา น เตฺวว ทุติยชฺฌาเน ปหีนปจฺจยตฺตา ฯ ตถา ตติยชฺฌานูปจาเร ปหีนสฺสาปิ สุขินฺทฺริยสฺส ปีติสมุฏฺฐานปฺปณีตรูปผุฏฺฐกายสฺส สิยา อุปฺปตฺติ น เตฺวว ตติยชฺฌาเน ฯ ตติยชฺฌาเน หิ สุขสฺส ปจฺจยภูตา ปีติ สพฺพโส นิรุทฺธาติ ฯ ตถา จตุตฺถชฺฌานูปจาเร ปหีนสฺสาปิ โสมนสฺสินฺทฺริยสฺส ปีติอาสนฺนตฺตา อปฺปนาปตฺตาย อุเปกฺขาย อภาเวน สมฺมา อนติกฺกนฺตตฺตา จ สิยา อุปฺปตฺติ น เตฺวว จตุตฺถฌาเน ฯ ตสฺมา เอวญฺจ เอตฺถุปฺปนฺนํ ทุกฺขินฺทฺริยํ อปริเสสํ นิรุชฺฌตีติ ตตฺถ ตตฺถ อปริเสสคฺคหณํ กตนฺติ ฯ เอตฺถาห อเถวํ ตสฺส ตสฺส ฌานสฺสูปจาเร ปหีนาปิ เอตา เวทนา อิธ กสฺมา สมาหรีติ ฯ สุขคฺคหณตฺถํ ฯ

ยา หิ อยํ อทุกฺขมสุขนฺติ เอตฺถ อทุกฺขมสุขา เวทนา วุตฺตา
สา สุขุมา อติทูวิญฺเญยฺยา น สกฺกา สุเขน คเหตุํ ตสฺมา
ยถา นาม ทุฏฺฐสฺส ยถา วา ตถา วา อุปสงฺกมิตฺวา คเหตุํ
อสกฺกุเณยฺยสฺส โคณสฺส คหณตฺถํ โคโป เอกสฺมึ วเช สพฺพา
คาโว สมาหรติ อเถเกกํ นีหรนฺโต ปฏิปาฏิยา อาคตํ อยํ โส
คณฺหาถ นนฺติ ตมฺปิ คาหยติ เอวเมว ภควา สุขคฺคหณตฺถํ
สพฺพา เอตา สมาหริ ฯ เอวํ หิ สมาหฏา เอตา ทสฺเสตฺวา ยํ
เนว สุขํ น ทุกฺขํ น โสมนสฺสํ น โทมนสฺสํ อยํ อทุกฺขมสุขา
เวทนาติ สกฺกา โหติ เอสา คหยิตุํ อปิจ อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา
ปจฺจยทสฺสนตฺถญฺจาปิ เอตา วุตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ สุขปฺปหานาทโย
หิ ตสฺสา ปจฺจยา ฯ ยถาห ฯ จตฺตาโร โข อาวุโส ปจฺจยา
อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา สมาปตฺติยา อิธาวุโส ภิกฺขุ สุขสฺส
จ ปหานา ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ อิเม โข
อาวุโส จตฺตาโร ปจฺจยา อทุกฺขมสุขาย เจโตวิมุตฺติยา
สมาปตฺติยาติ[๑] ฯ ยถา วา อญฺญตฺถ ปหีนาปิ สกฺกายทิฏฺฐิอาทโย
ตติยมคฺคสฺส วณฺณภณนตฺถํ ตตฺถ ปหีนาติ วุตฺตา เอวํ วณฺณ-
ภณนตฺถมฺเปตสฺส ฌานสฺเสตา อิธ วุตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ ปจฺจย-
ฆาเตน วา เอตฺถ ราคโทสานํ อติทูรภาวํ ทสฺเสตุมฺเปตา วุตฺตาติ
เวทิตพฺพา ฯ เอตาสุ หิ สุขํ โสมนสฺสสฺส ปจฺจโย โสมนสฺสํ
ราคสฺส ทุกฺขํ โทมนสฺสสฺส ปจฺจโย โทมนสฺสํ โทสสฺส

๑. ม. ม. ๑๒/๕๕๓.

สุขาทิฆาเตน จ สปจฺจยา ราคโทสา หตาติ อติทูเร โหนฺตีติ ฯ อทุกฺขมสุขนฺติ ทุกฺขาภาเวน อทุกฺขํ สุขาภาเวน อสุขํ ฯ เอเตเนตฺถ ทุกฺขสุขปฏิปกฺขภูตํ ตติยเวทนํ ทีเปติ ฯ น ทุกฺขสุขาภาวมตฺตํ ฯ ตติยเวทนา นาม อทุกฺขาสุขา อุเปกฺขาติปิ วุจฺจติ ฯ สา อิฏฺฐา-นิฏฺฐวิปรีตานุภวนลกฺขณา มชฺฌตฺตรสา อวิภูตปจฺจุปฏฺฐานา สุข-นิโรธปทฏฺฐานาติ เวทิตพฺพา ฯ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธินฺติ อุเปกฺขาย ชนิตสฺสติปาริสุทฺธึ ฯ อิมสฺมึ หิ ฌาเน สุปริสุทฺธา สติ ยา จ ตสฺสา สติยา ปาริสุทฺธิ สา อุเปกฺขาย กตา น อญฺเญน ตสฺมา เอตํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธีติ วุจฺจติ ฯ วิภงฺเคปิ วุตฺตํ อยํ สติ อิมาย อุเปกฺขาย วิวฏา โหติ ปริสุทฺธา ปริโยทาตา เตน วุจฺจติ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธีติ[1] ฯ ยาย จ อุเปกฺขาย เอตฺถ สติยา ปาริสุทฺธิ โหติ สา อตฺถโต ตตฺรมชฺฌตฺตตาติ เวทิตพฺพา ฯ น เกวลํ เจตฺถ ตาย สติเยว ปริสุทฺธา อปิจ โข สพฺเพปิ สมฺปยุตฺต-ธมฺมา ฯ สติสีเสน ปน เทสนา วุตฺตา ฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ อยํ อุเปกฺขา เหฏฺฐาปิ ตีสุ ฌาเนสุ วิชฺชติ ยถา ปน ทิวา สุริยปฺ-ปภาภิภวา โสมภาเวน จ อตฺตโน อุปการกตฺเตน วา สภาคาย รตฺติยา อลาภา ทิวา วิชฺชมานาปิ จนฺทเลขา อปริสุทฺธา โหติ อปริโยทาตา เอวมยมฺปิ ตตฺรมชฺฌตฺตูเปกฺขาจนฺทเลขา วิตกฺกาทิ-ปจฺจนีกธมฺมเตชาภิภวา สภาคาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา อลาภา วิชฺชมานาปิ ปฐมาทิชฺฌานเภเท อปริสุทฺธา โหติ ฯ ตสฺสา จ

๑. อภิ. วิ. ๓๕/๓๕๒.

อปริสุทฺธาย ทิวา อปริสุทฺธจนฺทเลขาย ปภา วิย สหชาตาปิ สติอาทโย อปริสุทฺธาว โหนฺติ ฯ ตสฺมา เตสุ เอกมฺปิ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธีติ น วุตฺตํ ฯ อิธ ปน วิตกฺกาทิปจฺจนีกธมฺมเตชาภิภวาภาวา สภาคาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา ปฏิลาภา อยํ ตตฺรมชฺฌตฺตูเปกฺขาจนฺทเลขา อติวิย ปริสุทฺธา ฯ ตสฺสา ปริสุทฺธตฺตา ปริสุทฺธจนฺทเลขาปภา วิย สหชาตาปิ สติอาทโย ปริสุทฺธา โหนฺติ ปริโยทาตา ฯ ตสฺมา อิทเมว อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธีติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ จตุตฺถนฺติ คณนานุปุพฺพโต จตุตฺถํ ฯ อิทํ จตุตฺถํ สมาปชฺชตีติ จตุตฺถํ ฯ ฌานนฺติ เอตฺถ ยถา ตติยํ อุเปกฺขาทีหิ ปญฺจงฺคิกํ เอวมิทํ อุเปกฺขาทีหิ ติวงฺคิกํ ฯ ยถาห ฯ ฌานนฺติ อุเปกฺขา สติ จิตฺตสฺเสกคฺคตาติ ฯ ปริยาโยเอว เจโส ฯ ฐเปตฺวา ปน สตึ อุเปกฺขาเวทนเมว คเหตฺวา นิปฺปริยาเยน ทุวงฺคิกเมตํ โหติ ฯ ยถาห ฯ กตมํ ตสฺมึ สมเย ทุวงฺคิกํ ฌานํ โหติ อุเปกฺขา จิตฺตสฺเสกคฺคตาติ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมวาติ ฯ

จตุตฺถชฺฌานกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิติ อิมานิ จตฺตาริ ฌานานิ เกสญฺจิ จิตฺเตกคฺคตตฺถานิ โหนฺติ เกสญฺจิ วิปสฺสนาปาทกานิ เกสญฺจิ อภิญฺญาปาทกานิ เกสญฺจิ นิโรธปาทกานิ เกสญฺจิ ภโวกฺกมนตฺถานิ ฯ ตตฺถ ขีณาสวานํ จิตฺเตกคฺคตตฺถานิ โหนฺติ ฯ เต หิ สมาปชฺชิตฺวา เอกคฺคจิตฺตา สุขํ ทิวสํ วิหริสฺสามาติ อิจฺเจว กสิณปริกมฺมํ กตฺวา อฏฺฐ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตนฺติ ฯ เสกฺขปุถุชฺชนานํ สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย สมาหิเตน

จิตฺเตน วิปสฺสิสฺสามาติ นิพฺพตฺเตนฺตานํ วิปสฺสนาปาทกานิ โหนฺติ ฯ เย ปน อฏฺฐ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา อภิญฺญาปาทกํ ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา สมาปตฺติโต วุฏฺฐาย เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหตีติ[๑] วุตฺตนยา อภิญฺญาโย ปฏฺเฐนฺตา นิพฺพตฺเตนฺติ เตสํ อภิญฺญาปาทกานิ โหนฺติ ฯ เย ปน อฏฺฐ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา นิโรธสมาปตฺตึ สมาปชฺชิตฺวา สตฺตาหํ อจิตฺตกา หุตฺวา ทิฏฺเฐว ธมฺเม นิโรธํ นิพฺพานํ ปตฺวา สุขํ วิหริสฺสามาติ นิพฺพาเตนฺติ เตสํ นิโรธปาทกานิ โหนฺติ ฯ เย ปน อฏฺฐ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา อปริหีนชฺฌานา หุตฺวา พฺรหฺมโลเก อุปฺปชฺชิสฺสามาติ นิพฺพตฺเตนฺติ เตสํ ภโวกฺกมนตฺถานิ โหนฺติ ฯ ภควตา ปนิทํ จตุตฺถชฺฌานํ โพธิรุกฺขมูเล นิพฺพตฺติตํ ตํ ตสฺส วิปสฺสนาปาทกญฺเจว อโหสิ อภิญฺญาปาทกญฺจ นิโรธ-ปาทกญฺจ สพฺพกิจฺจสาธกญฺจ สพฺพโลกิยโลกุตฺตรคุณทายกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เยสญฺจ คุณานํ ทายกํ อโหสิ เตสํ เอกเทสํ ทสฺเสนฺโต เอวํ สมาหิเต จิตฺเตติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ โสติ โส อหํ ฯ เอวนฺติ จตุตฺถชฺฌานกฺกมนิทสฺสนเมตํ ฯ อิมินา กเมน จตุตฺถชฺฌานํ ปฏิลภิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ สมาหิเตติ อิมินา จตุตฺถชฺฌานสมาธินา สมาหิเต ฯ ปริสุทฺเธติอาทีสุ ปน อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธิภาเวน ปริสุทฺเธ ฯ ปริสุทฺธตฺตาเยว ปริโยทาเต ปภสฺสเรติ วุตฺตํ โหติ ฯ สุขาทีนํ ปจฺจยานํ ฆาเตน วิหตราคาทิองฺคณตฺตา อนงฺคเณ ฯ อนงฺคณตฺตาเยว วิคตูปกฺกิเลเส ฯ

๑. องฺ. ติก. ๒๐/๒๑๗.

องฺคเณน หิ จิตฺตํ อุปกฺกิลิสฺสติ ฯ สุภาวิตตฺตา มุทุภูเต วสีภาวปฺ-ปตฺเตติ วุตฺตํ โหติ ฯ วเส วตฺตมานํ หิ จิตฺตํ มุทูติ วุจฺจติ ฯ มุทุตฺตาเอว จ กมฺมนิเย กมฺมกฺขเม กมฺมโยคฺเคติ วุตฺตํ โหติ ฯ มุทุ หิ จิตฺตํ กมฺมนิยํ โหติ สุนิธนฺตมิว สุวณฺณํ ฯ ตทุภยมฺปิ จ สุภาวิตตฺตาเอว ฯ ยถาห ฯ นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกธมฺมมฺปิ สมนุปสฺสามิ ยํ เอวํ ภาวิตํ พหุลีกตํ มุทุ จ โหติ กมฺมนิยญฺจ ยถยิทํ ภิกฺขเว จิตฺตนฺติ[๑] ฯ เอเตสุ ปริสุทฺธภาวาทีสุ จิตตฺตา ฐิเต ฐิตตฺตาเยว อาเนญฺชปฺปตฺเต อจเล นิริญฺชเนติ วุตฺตํ โหติ ฯ มุทุกมฺมญฺญภาเวน วา อตฺตโน วเส ฐิตตฺตา ฐิเต ฯ สทฺธาทีหิ ปริคฺคหิตตฺตา อาเนญฺชปฺปตฺเต ฯ สทฺธาปริคฺคหิตํ หิ จิตฺตํ อสทฺธิเยน น อิญฺชติ วิริยปริคฺคหิตํ โกสชฺเชน น อิญฺชติ สติปริคฺคหิตํ ปมาเทน น อิญฺชติ สมาธิปริคฺคหิตํ อุทฺธจฺเจน น อิญฺชติ ปญฺญาปริคฺคหิตํ อวิชฺชาย น อิญฺชติ โอภาสคตํ กิเลสนฺธกาเรน น อิญฺชติ อิเมหิ ฉหิ ธมฺเมหิ ปริคฺคหิตํ อาเนญฺชปฺปตฺตํ โหติ ฯ เอวํ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ จิตฺตํ อภินีหารกฺขมํ โหติ อภิญฺญา-สจฺฉิกรณียานํ ธมฺมานํ อภิญฺญาสจฺฉิกิริยาย ฯ อปโรปิ นโย ฯ จตุตฺถชฺฌานสมาธินา สมาหิเต นีวรณทูรีภาเวน ปริสุทฺเธ วิตกฺกาทิ-สมติกฺกเมน ปริโยทาเต ฌานปฏิลาภปจฺจยานํ[๒] ปาปกานํ อิจฺฉา-วจรานํ อภาเวน อนงฺคเณ อิจฺฉาย อวจรานํ อิจฺฉาวเสน โอติณฺณานํ ปวตฺตานํ นานปฺปการานํ กามราคปจฺจยานนฺติ อตฺโถ ฯ อภิชฺฌาทีนํ

๑. องฺ. เอก. ๒๐/๑๑. ๒. วิสุทฺธิมคฺค. ๒/๒๐๓. เป็น ฌานปฏิลาภปจฺจนีกานํ.

จิตฺตูปกฺกิเลสานํ วิคเมน วิคตูปกฺกิเลเส ฯ อุภยมฺปิ เจตํ อนงฺคณ-
วตฺถุสุตฺตานุสาเรน เวทิตพฺพํ ฯ วสิปฺปตฺติยา มุทุภูเต อิทฺธิปาท-
ภาวูปคมเนน กมฺมนิเย ภาวนาปาริปูริยา ปณีตภาวูปคมเนน ฐิเต
อาเนญฺชปฺปตฺเต ยถา อาเนญฺชปฺปตฺตํ โหติ เอวํ ฐิเตติ อตฺโถ ฯ
เอวมฺปิ อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ จิตฺตํ อภินีหารกฺขมํ โหติ อภิญฺญา-
สจฺฉิกรณียานํ ธมฺมานํ อภิญฺญาสจฺฉิกิริยาย ปาทกํ ปทฏฺฐาน-
ภูตนฺติ ฯ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญฺาณายาติ เอวํ อภิญฺญาปาทเก
ชาเต เอตสฺมึ จิตฺเต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติมฺหิ ยํ ญาณํ ตทตฺถาย ฯ ตตฺถ
ปุพฺเพนิวาโสติ ปุพฺเพ อตีตชาตีสุ นิวุฏฺฐกฺขนฺธา ฯ นิวุฏฺฐาติ
อชฺฌาวุฏฺฐา อนุภูตา อตฺตโน สนฺตาเน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺธา ฯ
นิวุฏฺฐธมฺมา วา ฯ นิวุฏฺฐาติ โคจรนิวาเสน นิวุฏฺฐา อตฺตโน
วิญฺญาเณน วิญฺญาตา ปริจฺฉินฺนา ปรวิญฺญาณวิญฺญาตาปิ วา
ฉินฺนวฏุมานุสฺสรณาทีสุ ฯ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตีติ ยาย สติยา
ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสติ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติ ฯ ญาณนฺติ ตาย
สติยา สมฺปยุตฺตํ ญาณํ ฯ เอวมิมสฺส ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญฺาณสฺส
อตฺถาย ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญฺาณาย เอตสฺส ญาณสฺส อธิคมาย
ปตฺติยาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อภินินฺนาเมสินฺติ อภินีหรึ ฯ โสติ โส
อหํ ฯ อเนกวิหิตนฺติ อเนกวิธํ อเนเกหิ วา ปกาเรหิ ปวตฺติตํ
สํวณฺณิตนฺติ อตฺโถ ฯ ปุพฺเพนิวาสนฺติ สมนนฺตราตีตํ ภวํ อาทึ
กตฺวา ตตฺถ ตตฺถ นิวุฏฺฐสนฺตานํ ฯ อนุสฺสรามีติ เอกํปิ ชาตึ
เทฺวปิ ชาติโย ติสฺโสปิ ชาติโยติ เอวํ ชาติปฏิปาฏึ อนุคนฺตฺวา

อนุคนฺตฺวา สรามิ อนุเอว[1] วา สรามิ จิตฺเต อภินินฺนามิตมตฺเตเอว
สรามีติ ทสฺเสติ ฯ ปูริตปารมีนํ หิ มหาปุริสานํ ปริกมฺมกรณํ
นตฺถิ เตน เต จิตฺตํ อภินินฺนามิตฺวาว สรนฺติ ฯ อาทิกมฺมิก-
กุลปุตฺตา ปน ปริกมฺมํ กตฺวา สรนฺติ ฯ ตสฺมา เตสํ วเสน
ปริกมฺมํ วตฺตพฺพํ สิยา ฯ ตํ ปน วุจฺจมานํ อติภาริยํ วินยนิทานํ
กโรติ ฯ ตสฺมา ตํ น วทาม ฯ อตฺถิเกหิ ปน วิสุทฺธิมคฺเค
วุตฺตนเยน คเหตพฺพํ ฯ อิธ ปน ปาลิเมว วณฺณยิสฺสาม ฯ
เสยฺยถีทนฺติ อารทฺธปฺปการทสฺสนตฺเถ นิปาโต ฯ เตเนว ยฺวายํ
ปุพฺเพนิวาโส อารทฺโธ ตสฺส ปการปฺปเภทํ ทสฺเสนฺโต เอกมฺปิ
ชาตินฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ เอกมฺปิ ชาตินฺติ เอกมฺปิ ปฏิสนฺธิมูลํ
จุติปริโยสานํ เอกภวปริยาปนฺนํ ขนฺธสนฺตานํ ฯ เอส นโย เทฺวปิ
ชาติโยติอาทีสุ ฯ อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเปติอาทีสุ ปน ปริหายมาโน
กปฺโป สํวฏฺฏกปฺโป วฑฺฒมาโน วิวฏฺฏกปฺโปติ เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ
สํวฏฺเฏน สํวฏฺฏฏฺฐายิกปฺโป คหิโต โหติ ตํมูลกตฺตา ฯ วิวฏฺเฏน จ
วิวฏฺฏฏฺฐายี ฯ เอวํ หิ สติ ยานิ ตานิ จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว กปฺปสฺส
อสงฺเขยฺยานิ กตมานิ จตฺตาริ สํวฏฺโฏ สํวฏฺฏฏฺฐายี วิวฏฺโฏ
วิวฏฺฏฏฺฐายีติ[2] วุตฺตานิ ตานิ สพฺพานิ ปริคฺคหิตานิ โหนฺติ ฯ ตตฺถ
ตโย สํวฏฺฏา เตโชสํวฏฺโฏ อาโปสํวฏฺโฏ วาโยสํวฏฺโฏติ ฯ ติสฺโส
สํวฏฺฏสีมาโย อาภสฺสรา สุภกิณฺหา เวหปฺผลาติ ฯ ยทา กปฺโป
เตเชน สํวฏฺฏติ อาภสฺสรโต เหฏฺฐา อคฺคินา ฑยฺหติ ฯ ยทา

๑. อนุเทวาติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๑๙๐.

อุทเกน สํวฏฺฏติ สุภกิณฺหโต เหฏฺฐา อุทเกน วิลิยติ ฯ ยทา วาเตน สํวฏฺฏติ เวหปฺผลโต เหฏฺฐา วาเตน วิทฺธํสิยติ ฯ วิตฺถารโต ปน สทาปิ เอกํ พุทฺธกฺเขตฺตํ วินสฺสติ ฯ พุทฺธกฺเขตฺตนฺนาม ติวิธํ โหติ ชาติกฺเขตฺตํ อาณกฺเขตฺตํ วิสยกฺเขตฺตญฺจ ฯ ตตฺถ ชาติกฺเขตฺตํ ทสสหสฺสจกฺกวาฬปริยนฺตํ โหติ ยํ ตถาคตสฺส ปฏิสนฺธิอาทีสุ กมฺปติ ฯ อาณกฺเขตฺตํ โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาฬปริยนฺตํ ยตฺถ รตนปริตฺตํ เมตฺตปริตฺตํ ขนฺธปริตฺตํ ธชคฺคปริตฺตํ อาฏานาฏิยปริตฺตํ โมรปริตฺตนฺติ อิเมสํ ปริตฺตานํ อานุภาโว ปวตฺตติ ฯ วิสยกฺเขตฺตํ อนนฺตมปริมาณํ ยํ ยาวตา วา ปน อากงฺเขยฺยาติ วุตฺตํ ยตฺถ ยํ ยํ อากงฺขติ ตํ ตํ อนุสฺสรติ ฯ เอวเมเตสุ ตีสุ พุทฺธกฺเขตฺเตสุ เอกํ อาณกฺเขตฺตํ วินสฺสติ ฯ ตสฺมึ ปน วินสฺสนฺเต ชาติกฺเขตฺตํ วินฏฺฐเมว โหติ ฯ วินสฺสนฺตญฺจ เอกโตว วินสฺสติ ฯ สณฺฐหนฺตมฺปิ เอกโต สณฺฐหติ ฯ ตสฺส วินาโส จ สณฺฐหนญฺจ วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตํ ฯ อตฺถิเกหิ ตโต คเหตพฺพํ ฯ เย ปน เต สํวฏฺฏวิวฏฺฏา วุตฺตา เอเตสุ ภควา โพธิมณฺเฑ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌนตฺถาย นิสินฺโน อเนเกปิ สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ วิวฏฺฏกปฺเป อเนเกปิ สํวฏฺฏวิวฏฺฏกปฺเป สริ ฯ กถํ ฯ อมุตฺราสินฺติอาทินา นเยน ฯ ตตฺถ อมุตฺราสินฺติ อหํ อมุมฺหิ สํวฏฺฏกปฺเป อหํ อมุมฺหิ ภเว วา โยนิยา วา คติยา วา วิญฺญาณฏฺฐิติยา วา สตฺตาวาเส วา สตฺตนิกาเย วา อโหสึ ฯ เอวนฺนาโมติ เวสฺสนฺตโร วา โชติปาโล วา ฯ เอวํโคตฺโตติ ภคโว วา โคตโม วา ฯ

เอวํวณฺโณติ โอทาโต วา สาโม วา ฯ เอวมาหาโรติ สาลิมํโสทนาหาโร วา ปวตฺตผลโภชโน วา ฯ เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวทีติ อเนกปฺปกาเรน กายิกเจตสิกานํ สามิสนิรามิสาทิปฺปเภทานํ วา สุข-ทุกฺขานํ ปฏิสํเวที ฯ เอวมายุปริยนฺโตติ เอวํวสฺสสตปริมาณายุ-ปริยนฺโต จตุราสีติกปฺปสหสฺสปริมาณายุปริยนฺโต วา ฯ โส ตโต จุโต อมุตฺร อุทปาทินฺติ โส อหํ ตโต ภวโต โยนิโต คติโต วิญฺญาณฏฺฐิติโต สตฺตาวาสโต สตฺตนิกายโต วา จุโต ปุน อมุกสฺมึ นาม ภเว โยนิยา คติยา วิญฺญาณฏฺฐิติยา สตฺตาวาเส สตฺตนิกาเย วา อุทปาทึ ฯ ตตฺราปาสินฺติ อถ ตตฺราปิ ภเว วา โยนิยา วา คติยา วา วิญฺญาณฏฺฐิติยา วา สตฺตาวาเส วา สตฺตนิกาเย วา ปุน อโหสึ ฯ เอวํนาโมติอาทิ วุตฺตนยเมว ฯ อถวา ยสฺมา อมุตฺราสินฺติ อิทํ อนุปุพฺเพน อาโรหนฺตสฺส ยาวทิจฺฉกอนุสฺสรณํ โส ตโต จุโตติ ปฏินิวตฺตนฺตสฺส ปจฺจเวกฺขณํ ตสฺมา อิธูปปนฺโนติ อิมิสฺสา อิธูปปตฺติยา อนนฺตรํ อมุตฺร อุทปาทินฺติ ตุสิตภวนํ สนฺธายาหาติ เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺราปาสึ เอวนฺนาโมติ ตตฺราปิ ตุสิตภวเน เสตุเกตุ นาม เทวปุตฺโต อโหสึ ฯ เอวํโคตฺโตติ ตาหิ เทวตาหิ สทฺธึ เอกโคตฺโต ฯ เอวํวณฺโณติ สุวณฺณวณฺโณ ฯ เอวมาหาโรติ ทิพฺพสุธาหาโร ฯ เอวํสุขทุกฺขปฏิสํเวทีติ เอวํ ทิพฺพ-สุขํ ปฏิสํเวที ฯ ทุกฺขํ ปน สงฺขารทุกฺขมตฺตเมว ฯ เอวมายุปริยนฺโตติ เอวํ สตฺตปญฺญาสวสฺสโกฏิสฏฺฐิวสฺสสตสหสฺสายุปริยนฺโต ฯ โส ตโต จุโตติ โส อหํ ตโต ตุสิตภวนโต จุโต ฯ อิธูปปนฺโนติ อิธ

มหามายาย เทวิยา กุจฺฉิสฺมึ นิพฺพตฺโต ฯ อิตีติ เอวํ ฯ สาการํ สอุทฺเทสนฺติ นามโคตฺตวเสน สอุทฺเทสํ วณฺณาทิวเสน สาการํ ฯ นามโคตฺเตน หิ สตฺโต นโร ติสฺโส° โคตโมติ อุทฺทิสิยติ ฯ วณฺณาทีหิ โอทาโต สาโมติ นานตฺตโต ปญฺญายติ ฯ ตสฺมา นามโคตฺตํ อุทฺเทโส อิตเร อาการา ฯ กึ ปน พุทฺธาเยว ปุพฺเพนิวาสํ สรนฺตีติ ฯ วุจฺจเต ฯ น พุทฺธาเยว ปจฺเจกพุทฺธสาวกติตฺถิยาปิ โน จ โข วิเสเสน ฯ ติตฺถิยา หิ จตฺตาฬีสํเยว กปฺเป สรนฺติ น ตโต ปรํ ฯ กสฺมา ฯ ทุพฺพลปฺปญฺญตฺตา ฯ เตสํ หิ นามรูปปริจฺเฉทวิรหิตา ทุพฺพลา ปญฺญา โหติ ฯ สาวเกสุ ปน อสีติมหาสาวกา กปฺปสตสหสฺสํ สรนฺติ ฯ เทฺว อคฺคสาวกา เอกมสงฺเขยฺยํ กปฺปสตสหสฺสญฺจ ฯ ปจฺเจกพุทฺธา เทฺว อสงฺเขยฺยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจ ฯ เอตฺตโก หิ เตสํ อภินีหาโร ฯ พุทฺธานํ ปน ปริจฺเฉโท นตฺถิ ยาว อิจฺฉนฺติ ตาว สรนฺติ ฯ ติตฺถิยา จ ขนฺธปฏิปาฏิเมว สรนฺติ ปฏิปาฏึ มุญฺจิตฺวา จุติปฏิสนฺธิวเสน สริตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ เตสํ หิ อนฺธานํ วิย อิจฺฉิตปฺปเทโสกฺกมนํ นตฺถิ ฯ สาวกา อุภยถาปิ สรนฺติ ฯ ตถา ปจฺเจกพุทฺธา ฯ พุทฺธา ปน ขนฺธปฏิปาฏิยาปิ จุติปฏิสนฺธิวเสนปิ สีโหกฺกนฺตวเสนปิ อเนกาสุ กปฺปโกฏีสุ เหฏฺฐา วา อุปริ วา ยํ ยํ ฐานํ อากงฺขนฺติ ตํ ตํ สพฺพํ สรนฺติเยว ฯ อยํ โข เม พฺราหฺมณาติอาทีสุ ฯ เมติ มยา ฯ วิชฺชาติ วิทิตกรณฏฺเฐน วิชฺชา ฯ กึ วิทิตํ กโรติ ฯ ปุพฺเพนิวาสํ ฯ

๑. อิโต ปรํ กตฺถจิ ทตฺโตติปิ ทิสฺสติ ฯ

อวิชฺชาติ ตสฺเสว ปุพฺเพนิวาสสฺส อวิทิตกรณฏฺเฐน ตปฺปฏิจฺฉาทก-
โมโห วุจฺจติ ฯ ตโมติ เสฺวว โมโห ปฏิจฺฉาทกฏฺเฐน ตโมติ
วุจฺจติ ฯ อาโลโกติ สาเยว วิชฺชา โอภาสกรณฏฺเฐน อาโลโกติ
วุจฺจติ ฯ เอตฺถ จ วิชฺชา อธิคตาติ อยํ อตฺโถ ฯ เสสํ ปสํสา-
วจนํ ฯ โยชนา ปเนตฺถ อยํ โข เม วิชฺชา อธิคตา ตสฺส เม
อธิคตวิชฺชสฺส อวิชฺชา วิหตา วินฏฺฐาติ อตฺโถ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา
วิชฺชา อุปฺปนฺนา ฯ เอส นโย อิตรสฺมึปิ ปททฺวเย ฯ ยถาตนฺติ
เอตฺถ ยถาติ โอปมฺเม ฯ ตนฺติ นิปาโต ฯ สติยา อวิปฺปวาเสน
อปฺปมตฺตสฺส วิริยาตาเปน อาตาปิโน กาเย จ ชีวิเต จ อนเปกฺข-
ตาย ปหิตตฺตสฺส เปสิตจิตฺตสฺสาติ อตฺโถ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ฯ
ยถา อปฺปมตฺตสฺส อาตาปิโน ปหิตตฺตสฺส วิหรโต อวิชฺชา
วิหญฺเญยฺย วิชฺชา อุปฺปชฺเชยฺย ตโม วิหญฺเญยฺย อาโลโก
อุปฺปชฺเชยฺย เอวเมว มม อวิชฺชา วิหตา วิชฺชา อุปฺปนฺนา
ตโม วิหโต อาโลโก อุปฺปนฺโน เอตสฺส เม ปธานานุโยคสฺส
อนุรูปเมว ผลํ ลทฺธนฺติ ฯ อยํ โข เม พฺราหฺมณ ปฐมา
อภินิพฺภิทา[๑] อโหสิ กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺเสว อณฺฑโกสมฺหาติ อยํ โข
มม พฺราหฺมณ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญาณมุขตุณฺฑเกน ปุพฺเพ-
นิวุฏฺฐกฺขนฺธปฏิจฺฉาทกํ อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา ปฐมา อภินิพฺภิทา
ปฐมา นิกฺขนฺติ ปฐมา อริยา ชาติ อโหสิ กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺเสว
มุขตุณฺฑเกน วา ปาทนขสิขาย วา อณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา ตมฺหา
อณฺฑโกสมฺหา อภินิพฺภิทา นิกฺขนฺติ กุกฺกุฏนิกาเย ปจฺฉาชาตีติ[๒] ฯ

ปุพฺเพนิวาสกถา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ปาลิยมฺปน อภินิพฺพิธาติ ทิสฺสติ ฯ กตฺถจิ อภินิพฺภิทาติปิ ทิสฺสติ ฯ
๒. ปจฺจาชาตีติ ภเวยฺย ฯ

โส เอวํ ฯเปฯ จุตูปปาตญฺาณายาติ จุติยา จ อุปปาเต จ ญาณาย ฯ เยน ญาเณน สตฺตานํ จุติ จ อุปปาโต จ ญายติ ตทตฺถนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ จิตฺตํ อภินินฺนาเมสินฺติ ปริกมฺมจิตฺตํ นีหรึ ฯ โส ทิพฺเพน ฯเปฯ ปสฺสามีติ เอตฺถ ปน ปูริตปารมีนํ มหาสตฺตานํ ปริกมฺมกรณํ นตฺถิ เต หิ จิตฺเต อภินินฺนามิตมตฺเต เอว ทิพฺเพน จกฺขุนา ฯเปฯ สตฺเต ปสฺสนฺติ ฯ อาทิกมฺมิกกุลปุตฺตา ปริกมฺมํ กตฺวา ฯ ตสฺมา เตสํ วเสน ปริกมฺมํ วตฺตพฺพํ สิยา ฯ ตํ ปน วุจฺจมานํ อติภาริยํ วินยนิทานํ กโรติ ตสฺมา ตํ น วทาม ฯ อตฺถิเกหิ ปน วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตนเยน คเหตพฺพํ ฯ อิธ ปน ปาลิเมว วณฺณยิสฺสาม ฯ โสติ โส อหํ ฯ ทิพฺเพนาติ-อาทีสุ ทิพฺพสทิสตฺตา ทิพฺพํ ฯ เทวตานํ หิ สุจริตกมฺมนิพฺพตฺตํ ปิตฺตเสมฺหรุธิราทีหิ อปลิพุทฺธํ อุปกฺกิเลสวิมุตฺตตาย ทูเรปิ อารมฺมณ-สมฺปฏิจฺฉนสมตฺถํ ทิพฺพํ ปสาทจกฺขุ โหติ ฯ อิทญฺจาปิ วิริย-ภาวนาพลนิพฺพตฺตํ ญาณจกฺขุ ตํสทิสเมวาติ ทิพฺพสทิสตฺตา ทิพฺพํ ฯ ทิพฺพวิหารวเสน ปฏิลทฺธตฺตา อตฺตนา จ ทิพฺพวิหารสนฺนิสฺสิตตฺตาปิ ทิพฺพํ ฯ อาโลกปริคฺคเหน มหาชุติกตฺตาปิ ทิพฺพํ ฯ ติโรกุฑฺฑาทิคต-รูปทสฺสเนน มหาคติกตฺตาปิ ทิพฺพํ ฯ ตํ สพฺพํ สทฺทสตฺถานุสาเรน เวทิตพฺพํ ฯ ทสฺสนฏฺเฐน จกฺขุ จกฺขุกิจฺจกรเณน จกฺขุมิวาติปิ จกฺขุ ฯ จุตูปปาตทสฺสเนน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิเหตุตฺตา วิสุทฺธํ ฯ โย หิ จุติมตฺตเมว ปสฺสติ น อุปปาตํ โส อุจฺเฉททิฏฺฐึ คณฺหาติ ฯ โย อุปปาตมตฺตเมว ปสฺสติ น จุตึ โส นวสตฺตปาตุภาวทิฏฺฐึ

คณฺหาติ ฯ โย ปน ตทุภยํ ปสฺสติ โส ยสฺมา ทุวิธมฺปิ ตํ ทิฏฺฐิคตํ อติวตฺตติ ตสฺมาสฺส ตํ ทสฺสนํ ทิฏฺฐิวิสุทฺธิเหตุ โหติ ฯ ตทุภยญฺจ ภควา อทฺทส ฯ เตเนตํ วุตฺตํ จุตูปปาตทสฺสเนน ทิฏฺฐิวิสุทฺธิเหตุตฺตา วิสุทฺธนฺติ ฯ เอกาทสอุปกฺกิเลสวิรหโต วา วิสุทฺธํ ฯ ภควโต หิ เอกาทสอุปกฺกิเลสวิรหิตํ ทิพฺพจกฺขุ ฯ ยถาห ฯ โส โข อหํ อนุรุทฺธา วิจิกิจฺฉา จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา วิจิกิจฺฉํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ อมนสิกาโร จิตฺตสฺส ถีนมิทฺธํ จิตฺตสฺส ฉมฺภิตตฺตํ จิตฺตสฺส อุพฺพิลฺลํ จิตฺตสฺส ทุฏฺฐุลฺลํ จิตฺตสฺส อจฺจารทฺธวิริยํ จิตฺตสฺส อติลีนวิริยํ จิตฺตสฺส อภิชปฺปา จิตฺตสฺส นานตฺตสญฺญา จิตฺตสฺส อตินิชฺฌายิตตฺตํ รูปานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลโสติ อิติ วิทิตฺวา อตินิชฺฌายิตตฺตํ รูปานํ จิตฺตสฺส อุปกฺกิเลสํ ปชหึ โส โข อหํ อนุรุทฺธา อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต โอภาสํ หิ โข สญฺชานามิ น จ รูปานิ ปสฺสามิ รูปานิ หิ โข ปสฺสามิ น จ โอภาสํ สญฺชานามีติ[๑] เอวมาทึ ฯ ตเทวํ เอกาทสอุปกฺกิเลสวิรหโต วิสุทฺธํ ฯ มนุสฺสูปจารํ อติกฺกมิตฺวา รูปทสฺสเนน อติกฺกนฺตมานุสกํ ฯ มานุสกํ วา มํสจกฺขุํ อติกฺกนฺตตฺตา อติกฺกนฺตมานุสกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เตน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ฯ สตฺเต ปสฺสามีติ มนุสฺโส มํสจกฺขุนา วิย สตฺเต ปสฺสามิ ทกฺขามิ โอโลเกมิ ฯ จวมาเน อุปปชฺชมาเนติ เอตฺถ จุติกฺขเณ อุปปตฺติกฺขเณ วา ทิพฺพจกฺขุนา ทฏฺฐุํ น สกฺกา เย ปน อาสนฺนจุติกา อิทานิ จวิสฺสนฺตีติ เต จวมานา เย จ คหิตปฏิสนฺธิกา สมฺปตินิพฺพตฺตา

๑. ม. อุปริ. ๑๔/๓๐๖.

วา เต อุปปชฺชมานาติ อธิปฺเปตา ฯ เต เอวรูเป จวมาเน อุปปชฺชมาเน จ ปสฺสามีติ ทสฺเสติ ฯ หีเนติ โมหนิสฺสนฺทยุตฺตตฺตา หีนานํ ชาติกุลโภคาทีนํ วเสน หีฬิเต โอฌาเต อวญฺญาเต ฯ ปณีเตติ อโมหนิสฺสนฺทยุตฺตตฺตา ตพฺพิปรีเต ฯ สุวณฺเณติ อโทสนิสฺสนฺทยุตฺตตฺตา อิฏฺฐกนฺตมนาปวณฺณยุตฺเต ฯ ทุพฺพณฺเณติ โทสนิสฺสนฺทยุตฺตตฺตา อนิฏฺฐอกนฺตอมนาปวณฺณยุตฺเต ฯ อภิรูปวิรูเปติปิ อตฺโถ ฯ สุคเตติ สุคติคเต ฯ อโลภนิสฺสนฺทยุตฺตตฺตา วา อฑฺเฒ มหทฺธเน ฯ ทุคฺคเตติ ทุคฺคติคเต ฯ โลภนิสฺสนฺทยุตฺตตฺตา วา ทลิทฺเท อปฺปนฺนปาเน ฯ ยถากมฺมูปเคติ ยํ ยํ กมฺมํ อุปจิตํ เตน เตน อุปคเต ฯ ตตฺถ ปุริเมหิ จวมาเนติอาทีหิ ทิพฺพจกฺขุกิจฺจํ วุตฺตํ ฯ อิมินา ปน ปเทน ยถากมฺมูปคญฺญาณกิจฺจํ ฯ ตสฺส จ ญาณสฺส อยมุปฺปตฺติกฺกโม ฯ เหฏฺฐา นิรยาภิมุขํ อาโลกํ วฑฺเฒตฺวา เนรยิกสตฺเต ปสฺสติ มหนฺตํ ทุกฺขมนุภวมาเน ฯ ตํ ทสฺสนํ ทิพฺพจกฺขุกิจฺจเมว ฯ โส เอวํ มนสิกโรติ กินฺนุโข กมฺมํ กตฺวา อิเม สตฺตา เอวํ ทุกฺขมนุภวนฺตีติ ฯ อถสฺส อิทนฺนาม กตฺวาติ ตํกมฺมารมฺมณํ ญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ ตถา อุปริ เทวโลกาภิมุขํ อาโลกํ วฑฺเฒตฺวา นนฺทนวนมิสฺสกวนปารุสกวนาทีสุ สตฺเต ปสฺสติ มหาสมฺปตฺตึ อนุภวมาเน ฯ ตมฺปิ ทสฺสนํ ทิพฺพจกฺขุกิจฺจเมว ฯ โส เอวํ มนสิกโรติ กินฺนุโข กมฺมํ กตฺวา อิเม สตฺตา เอวํ สมฺปตฺติมนุภวนฺตีติ ฯ อถสฺส อิทนฺนาม กตฺวาติ ตํ กมฺมารมฺมณํ ญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯ อิทํ ยถากมฺมูปคญฺญาณํ นาม ฯ อิมสฺสปิ วิสุํ ปริกมฺมนฺนาม นตฺถิ ฯ

ยถาปิมสฺส เอวํ อนาคตํสญฺาณสฺสาปิ ฯ ทิพฺพจกฺขุปาทกาเนว หิ อิมานิ ทิพฺพจกฺขุนา สเหว อิชฺฌนฺติ ฯ กายทุจฺจริเตนาติอาทีสุ ทุฏฺฐุ จริตํ ทุฏฺฐํ วา จริตํ กิเลสปูติกตฺตาติ ทุจฺจริตํ ฯ กาเยน ทุจฺจริตํ กายโต วา อุปฺปนฺนํ ทุจฺจริตนฺติ กายทุจฺจริตํ ฯ เอวํ วจีมโนทุจฺจริตานิปิ ทฏฺฐพฺพานิ ฯ สมนฺนาคตาติ สมงฺคิภูตา ฯ อริยานํ อุปวาทกาติ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธพุทฺธสาวกานํ อริยานํ อนฺตมโส คิหิโสตาปนฺนานมฺปิ อนตฺถกามา หุตฺวา อนฺติมวตฺถุนา วา คุณ-ปริทฺธํสเนน วา อุปวาทกา อกฺโกสกา ครหกาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ นตฺถิ อิเมสํ สมณธมฺโม อสฺสมณา เอเตติ วทนฺโต อนฺติมวตฺถุนา อุปวทติ นตฺถิ อิเมสํ ฌานํ วา วิโมกฺขํ วา มคฺโค วา ผลํ วาติ วทนฺโต คุณปริทฺธํสเนน อุปวทตีติ เวทิตพฺโพ ฯ โส จ ชานํ วา อุปวเทยฺย อชานํ วา อุภยถาปิ อริยูปวาโท ว โหติ ฯ ภาริยํ กมฺมํ สคฺคาวรณํ มคฺคาวรณญฺจ ฯ ตสฺส จ อาวิภาวตฺถํ อิทํ วตฺถุมุทาหรนฺติ ฯ อญฺญตรสฺมึ กิร คาเม เอโก เถโร จ ทหรภิกฺขุ จ ปิณฺฑาย จรนฺติ ฯ เต ปฐมฆเรเยว อุฬุงฺกมตฺตํ อุณฺหยาคุํ ลภึสุ ฯ เถรสฺส จ กุจฺฉิวาโต อตฺถิ ฯ โส จินฺเตสิ อยํ ยาคุ มยฺหํ สปฺปายา ยาว น สีตลา โหติ ตาว นํ ปิวามีติ ฯ โส มนุสฺเสหิ อุมฺมารตฺถาย อาหเฏ ทารุขณฺเฑ นิสีทิตฺวา ตํ ปิวิ ฯ อิตโร ตํ ชิคุจฺฉิ อติจฺฉาโต วตายํ มหลฺลโก อมฺหากํ ลชฺชิตพฺพตํ อกาสีติ ฯ เถโร คาเม จริตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ทหรภิกฺขุํ อาห อตฺถิ เต อาวุโส อิมสฺมึ สาสเน

ปติฏฺฐาติ ฯ อาม ภนฺเต โสตาปนฺโน อหนฺติ ฯ เตนหาวุโส อุปริมคฺคตฺถาย วายามํ มา อกาสิ ขีณาสโว ตยา อุปวทิโตติ ฯ โส ตํ ขมาเปสิ ฯ เตนสฺส ตํ ปากติกํ อโหสิ ฯ ตสฺมา โย อญฺโญปิ อริยํ อุปวทติ เตน คนฺตฺวา สเจ อตฺตนา วุฑฺฒตโร โหติ อหํ อายสฺมนฺตํ อิทญฺจีทญฺจ อวจํ ตํ เม ขมาหีติ ขมาเปตพฺโพ ฯ สเจ นวกตโร โหติ วนฺทิตฺวา อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา อหํ ภนฺเต ตุมฺเห อิทญฺจีทญฺจ อวจํ ตํ เม ขมถาติ ขมาเปตพฺโพ ฯ สเจ โส นกฺขมติ ทิสาปกฺกนฺโต วา โหติ เย ตสฺมึ วิหาเร ภิกฺขู วสนฺติ เตสํ สนฺติกํ คนฺตฺวา สเจ อตฺตนา วุฑฺฒตโร โหติ ฐิตเกเนว สเจ นวกตโร อุกฺกุฏิกํ นิสีทิตฺวา อญฺชลึ ปคฺคเหตฺวา ขมาเปตพฺพํ ฯ อหํ ภนฺเต อสุกนฺนาม อายสฺมนฺตํ อิทญฺจีทญฺจ อวจํ ขมตุ เม โส อายสฺมาติ เอวํ วทนฺเตน ขมาเปตพฺพํ ฯ สเจ โส ปรินิพฺพุโต โหติ ปริ-นิพฺพุตมญฺจฏฺฐานํ คนฺตฺวา ยาว สีวถิกํ คนฺตฺวาปิ ขมาเปตพฺพํ ฯ เอวํ กเต สคฺคาวรณญฺจ มคฺคาวรณญฺจ น โหติ ปากติกเมว โหติ ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกาติ วิปรีตทสฺสนา ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมา-ทานาติ มิจฺฉาทิฏฺฐิวเสน สมาทินฺนนานาวิธกมฺมา เย จ มิจฺฉา-ทิฏฺฐิมูลเกสุ กายกมฺมาทีสุ อญฺเญปิ สมาทเปนฺติ ฯ ตตฺถ จ วจีทุจฺจริตคฺคหเณเนว อริยูปวาเท มโนทุจฺจริตคฺคหเณเนว จ มิจฺฉา-ทิฏฺฐิยา สงฺคหิตายปิ อิเมสํ ทฺวินฺนํ ปุนวจนํ มหาสาวชฺชภาว-ทสฺสนตฺถนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ มหาสาวชฺโช หิ อริยูปวาโท อนนฺตริย-

สทิโส ฯ ยถาห ฯ เสยฺยถาปิ สารีปุตฺต ภิกฺขุ สีลสมฺปนฺโน สมาธิสมฺปนฺโน ปญฺญาสมฺปนฺโน ทิฏฺเฐว ธมฺเม อญฺญํ อาราเธยฺย เอวํ สมฺปทมิทํ สารีปุตฺต วทามิ ตํ วาจํ อปฺปหาย ตํ จิตฺตํ อปฺปหาย ตํ ทิฏฺฐึ อปฏินิสฺสชฺชิตฺวา ยถาภตํ นิกฺขิตฺโต เอวํ นิรเยติ ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิโต จ มหาสาวชฺชตรนฺนาม อญฺญํ นตฺถิ ฯ ยถาห ฯ นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกธมฺมมฺปิ สมนุปสฺสามิ เอวํ มหาสาวชฺชตรํ ยถยิทํ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐิปรมานิ ภิกฺขเว วชฺชานีติ[๑] ฯ กายสฺส เภทาติ อุปาทินฺนกฺขนฺธปริจฺจาคา ฯ ปรมฺมรณาติ ตทนนฺตรํ อภินิพฺพตฺตกฺขนฺธคฺคหณา ฯ อถวา กายสฺส เภทาติ ชีวิตินฺทฺริยสฺสูปจฺเฉทา ฯ ปรมฺมรณาติ จุติจิตฺตโต อุทฺธํ ฯ อปายนฺติเอวมาทิ สพฺพํ นิรยเววจนํ ฯ นิรโย หิ สคฺคโมกฺขเหตุภูตา ปุญฺญสมฺมตา อยา อเปตตฺตา สุขานํ วา อายสฺส อภาวา อปาโย ฯ ทุกฺขสฺส คติ ปฏิสรณนฺติ ทุคฺคติ ฯ โทสพหุลตาย วา ทุฏฺเฐน กมฺมุนา นิพฺพตฺตา คตีติ ทุคฺคติ ฯ วิวสา นิปตนฺติ ตตฺถ ทุกฺกฏการิโนติ วินิปาโต ฯ วินสฺสนฺตา วา เอตฺถ นิปตนฺติ สมฺภชฺชมานงฺคปจฺจงฺคาติ[๒] วินิปาโต ฯ นตฺถิ เอตฺถ อสฺสาทสญฺญิโต อาโยติ นิรโย ฯ อถวา อปายคฺคหเณน ติรจฺฉานโยนึ ทีเปติ ฯ ติรจฺฉานโยนิ หิ อปาโย สุคติโต อเปตตฺตา น ทุคฺคติ มเหสกฺขานํ นาคราชาทีนํ สมฺภวโต ฯ ทุคฺคติคฺคหเณน ปิตฺติวิสยํ ทีเปติ ฯ โส หิ อปาโย เจว ทุคฺคติ จ สุคติโต

๑. องฺ. ติก. ๒๐/๔๔. ๒. สมฺภิชฺชมานงฺค...อิติปิ ฯ

อเปตตฺตา ทุกฺขสฺส จ คติภูตตฺตา น ตุ วินิปาโต อสุรสทิสํ อวินิปาติตตฺตา ฯ เปตมหทฺธิกานํ หิ วิมานานิปิ นิพฺพตฺตนฺติ ฯ วินิปาตคฺคหเณน อสุรกายํ ทีเปติ ฯ โส หิ ยถาวุตฺเตนตฺเถน อปาโย เจว ทุคฺคติ จ สพฺพสมุสฺสเยหิ จ วินิปาติตตฺตา วินิปาโตติ วุจฺจติ ฯ นิรยคฺคหเณน อวีจิอาทิมเนกปฺปการํ นิรยเมว ทีเปติ ฯ อุปปนฺนาติ อุปคตา ตตฺถ อภินิพฺพตฺตาติ อธิปฺปาโย ฯ วุตฺต-วิปริยาเยน สุกฺกปกฺโข เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ เอตฺถ สุคติคฺคหเณน มนุสฺสคตึปิ[๑] สงฺคยฺหติ ฯ สคฺคคฺคหเณน เทวคติเยว ฯ ตตฺถ สุนฺทรา คตีติ สุคติ ฯ รูปาทีหิ วิสเยหิ สุฏฺฐุ อคฺโคติ สคฺโค ฯ โส สพฺโพปิ ลุชฺชนปฺปลุชฺชนฏฺเฐน โลโกติ อยํ วจนตฺโถ ฯ วิชฺชาติ ทิพฺพจกฺขุญฺญาณวิชฺชา ฯ อวิชฺชาติ สตฺตานํ จุติปฏิสนฺธิ-ปฏิจฺฉาทิกา อวิชฺชา ฯ เสสํ วุตฺตนยเมวาติ ฯ

ทิพฺพจกฺขุกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อยเมว เหตฺถ วิเสโส ฯ ยถา ปุพฺเพนิวาสกถายํ ปุพฺเพ-นิวาสานุสฺสติญฺญาณมุขตฺถฺญฺฑเกน ปุพฺเพนิวุฏฺฐกฺขนฺธปฏิจฺฉาทกํ อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวาติ วุตฺตํ เอวมิธ จุตูปปาตญฺญาณมุข-ตุณฺฑเกน จุตูปปาตปฏิจฺฉาทกํ อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวาติ วตฺตพฺพํ ฯ

โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเตติ อิธ วิปสฺสนาปาทกํ จตุตฺถชฺฌาน-จิตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ อาสวานํ ขยญฺญาณายาติ อรหตฺตมคฺคญฺ-ญาณตฺถาย ฯ อรหตฺตมคฺโค หิ อาสววินาสนโต อาสวานํ ขโยติ

๑. มนุสฺสคติปิ ฯ

วุจฺจติ ฯ ตตฺร เจตํ ญาณํ ตตฺถ ปริยาปนฺนตฺตาติ ฯ จิตฺตํ อภินินฺนาเมสินฺติ วิปสฺสนาจิตฺตํ อภินีหรึ ฯ โส อิทํ ทุกฺขนฺติ- เอวมาทีสุ เอตฺตกํ ทุกฺขํ น อิโต ภิยฺโย ทุกฺขนฺติ สพฺพมฺปิ ทุกฺขสจฺจํ สรสลกฺขณปฏิเวเธน ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ ชานึ ปฏิวิชฺฌึ ตสฺส จ ทุกฺขสฺส นิพฺพตฺติกํ ตณฺหํ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ตทุภยมฺปิ- ยํ ฐานํ ปตฺวา นิรุชฺฌติ ตํ เตสํ อปฺปวตฺตึ นิพฺพานํ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ตสฺส จ สมฺปาปกํ อริยมคฺคํ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ สรสลกฺขณปฏิเวเธน ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสึ ชานึ ปฏิวิชฺฌินฺติ เอวมตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ สรูปโต สจฺจานิ ทสฺเสตฺวา อิทานิ กิเลสวเสน ปริยายโต ทสฺเสนฺโต อิเม อาสวาติอาทิมาห ฯ ตสฺส เม เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโตติ ตสฺส มยฺหํ เอวํ ชานนฺตสฺส เอวํ ปสฺสนฺตสฺส ฯ สห วิปสฺสนาย โกฏิปฺปตฺตํ มคฺคํ กเถสิ ฯ กามาสวาติ กามาสวโต ฯ วิมุจฺจิตฺถาติ อิมินา ผลกฺขณํ ทสฺเสติ ฯ มคฺคกฺขเณ หิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ ผลกฺขเณ วิมุตฺตํ โหติ ฯ วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ[๑] ญาณนฺติ อิมินา ปจฺจเวกฺขณญาณํ ทสฺเสติ ฯ ขีณา ชาตีติอาทีหิ ตสฺส ภูมึ ฯ เตน หิ ญาเณน ภควา ปจฺจเวกฺขนฺโต ขีณา ชาตีติอาทีนิ อพฺภญฺญาสิ ฯ กตมา ปน ภควโต ชาติ ขีณา กถญฺจ นํ อพฺภญฺญาสีติ ฯ วุจฺจเต ฯ น ตาวสฺส อตีตา ชาติ ขีณา ปุพฺเพว ขีณตฺตา น อนาคตา อนาคเต วายามาภาวโต น ปจฺจุปฺปนฺนา วิชฺชมานตฺตา ฯ

๑. โปราณโปตฺถเกสุ วิมุตฺตมฺหีติ ทิสฺสติ ฯ

ยา ปน มคฺคสฺส อภาวิตตฺตา อุปฺปชฺเชยฺย เอกจตุปฺปญฺจโวการภเวสุ เอกจตุปฺปญฺจกฺขนฺธปฺปเภทา ชาติ สา มคฺคสฺส ภาวิตตฺตา อนุปฺปาทธมฺมตํ อาปชฺชเนน ขีณา ฯ ตํ โส มคฺคภาวนาย ปหีนกิเลเส ปจฺจเวกฺขิตฺวา กิเลสาภาเว วิชฺชมานมฺปิ กมฺมํ อายตึ อปฏิสนฺธิกํ โหตีติ ชานนฺโต อพฺภญฺญาสิ ฯ วุสิตนฺติ วุฏฺฐํ ปริวุฏฺฐํ กตํ จริตํ นิฏฺฐิตนฺติ อตฺโถ ฯ พฺรหฺมจริยนฺติ มคฺคพฺรหฺมจริยํ ฯ ปุถุชฺชนกลฺยาณเกน หิ สทฺธึ สตฺต เสกฺขา พฺรหฺมจริยวาสํ วสนฺติ นาม ฯ ขีณาสโว วุฏฺฐวาโส ฯ ตสฺมา ภควา อตฺตโน พฺรหฺมจริยวาสํ ปจฺจเวกฺขนฺโต วุสิตํ พฺรหฺมจริยนฺติ อพฺภญฺญาสิ ฯ กตํ กรณียนฺติ จตูสุ สจฺเจสุ จตูหิ มคฺเคหิ ปริญฺญาปหานสจฺฉิกิริยาภาวนาวเสน โสฬสวิธมฺปิ กิจฺจํ นิฏฺฐาปิตนฺติ อตฺโถ ฯ ปุถุชฺชนกลฺยาณกาทโย หิ ตํ กิจฺจํ กโรนฺติ ฯ ขีณาสโว กตกรณีโย ฯ ตสฺมา ภควา อตฺตโน กรณียํ ปจฺจเวกฺขนฺโต กตํ กรณียนฺติ อพฺภญฺญาสิ ฯ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ อิทานิ ปุน อิตฺถภาวาย เอวํ โสฬสกิจฺจภาวาย กิเลสกฺขยาย วา มคฺคภาวนากิจฺจํ เม นตฺถีติ อพฺภญฺญาสิ ฯ อิทานิ เอวํ ปจฺจเวกฺขณญฺญาณปริคฺคหิตํ ตํ อาสวานํ ขยญฺญาณาธิคมํ พฺราหฺมณสฺส ทสฺเสนฺโต อยํ โข เม พฺราหฺมณาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ วิชฺชาติ อรหตฺตมคฺคญฺญาณวิชฺชา ฯ อวิชฺชาติ จตุสฺสจฺจปฏิจฺฉาทิกา อวิชฺชา ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ

๑. ทิพฺพจกฺขุกถํ อุปาทาย อิโต ปรํ อาสวกฺขยกถา นิฏฺฐิตาติ วจเนน ภวิตพฺพํ. ตญฺจโข น กตฺถจิ ทิสฺสติ ฯ

อยํ ปน วิเสโส ฯ อยํ โข เม พฺราหฺมณ ตติยา อภินิพฺพิทา อโหสีติ เอตฺถ อยํ โข มม พฺราหฺมณ อาสวานํ ขยญฺญาณมุขตุณฺฑเกน จตุสฺสจฺจปฏิจฺฉาทกํ อวิชฺชณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา ตติยา อภินิพฺพิทา ตติยา นิกฺขนฺติ ตติยา อริยา ชาติ อโหสิ กุกฺกุฏจฺฉาปกสฺเสว มุขตุณฺฑเกน วา ปาทนขสิขาย วา อณฺฑโกสํ ปทาเลตฺวา ตมฺหา อณฺฑโกสมฺหา อภินิพฺพิทา นิกฺขนฺติ กุกฺกุฏนิกาเย ปจฺฉา[๑] ชาตีติ ฯ เอตฺตาวตา กึ ทสฺเสสีติ ฯ โส หิ พฺราหฺมณ กุกฺกุฏจฺฉาปโก อณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา ตโต นิกฺขมนฺโต สกิเทว ชายติ อหํ ปน ปุพฺเพนิวุฏฺฐกฺขนฺธปฏิจฺฉาทกํ อวิชฺชณฺฑโกสํ ภินฺทิตฺวา ปฐมนฺตาว ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติญฺญาณวิชฺชาย ชาโต ตโต สตฺตานํ จุติปฏิสนฺธิปฏิจฺฉาทกํ อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา ทุติยํ ทิพฺพจกฺขุญฺญาณวิชฺชาย ชาโต ปุน จตุสฺสจฺจปฏิจฺฉาทกํ อวิชฺชณฺฑโกสมฺปทาเลตฺวา ตติยํ อาสวานํ ขยญฺญาณวิชฺชาย ชาโต เอวํ ตีหิ วิชฺชาหิ ติกฺขตฺตุํ ชาโตมฺหิ สา จ เม ชาติ อรยา สุนฺทรา ปริสุทฺธาติ อิทํ ทสฺเสสิ ฯ เอวํ ทสฺเสนฺโต จ ปุพฺเพนิวาสญฺญาเณน อตีตํสญฺญาณํ ทิพฺพจกฺขุนา ปจฺจุปฺปนฺนานาคตํสญฺญาณํ อาสวกฺขเยน สกลโลกิยโลกุตฺตรคุณนฺติ เอวํ ตีหิ วิชฺชาหิ สพฺเพปิ สพฺพญฺญุคุเณ ปกาเสตฺวา อตฺตโน อริยาย ชาติยา เชฏฺฐเสฏฺฐภาวํ พฺราหฺมณสฺส ทสฺเสสิ ฯ

เอวํ วุตฺเต เวรญฺโช พฺราหฺมโณติ เอวํ ภควตา โลกานุกมฺปเกน พฺราหฺมณํ อนุกมฺปมาเนน วินิคูหิตพฺเพปิ อตฺตโน อริยาย ชาติยา เชฏฺฐเสฏฺฐภาเว วิชฺชาตฺตยปฺปกาสิตาย ธมฺมเทสนาย วุตฺเต

๑. ปจฺจาชาตีติ ภเวยฺย ฯ

ปีติวิปฺผารปริปุณฺณคตฺตจิตฺโต เวรญฺโช พฺราหฺมโณ ตํ ภควโต อริยาย ชาติยา เชฏฺฐเสฏฺฐภาวํ วิทิตฺวา อีทิสํ นามาหํ สพฺพโลกเสฏฺฐํ สพฺพคุณสมนฺนาคตํ สพฺพญฺญุํ อญฺเญสํ อภิวาทนาทิกมฺมํ น กโรตีติ อวจํ ธิรตฺถุ วต เร อญฺญาณนฺติ อตฺตานํ ครหิตฺวา อยํ ทานิ โลเก อริยาย ชาติยา ปุเรชาตฏฺเฐน เชฏฺโฐ สพฺพคุเณหิ อปฏิสมฏฺเฐน เสฏฺโฐติ นิฏฺฐํ คนฺตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ เชฏฺโฐ ภวํ โคตโม เสฏฺโฐ ภวํ โคตโมติ ฯ เอวญฺจ วตฺวา ปุน ตํ ภควโต ธมฺมเทสนํ อพฺภนุโมทมาโน อภิกฺกนฺตํ โภ โคตมาติอาทิมาห ฯ ตตฺถายํ อภิกฺกนฺตสทฺโท ขยสุนฺทรอภิรูปอพฺภนุโมทเนสุ ทิสฺสติ ฯ อภิกฺกนฺตา ภนฺเต รตฺติ นิกฺขนฺโต ปจโม ยาโม จิรํ นิสินฺโน ภิกฺขุสงฺโฆติอาทีสุ หิ ขเย ทิสฺสติ ฯ อยํ อิเมสํ จตุนฺนํ ปุคฺคลานํ อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จาติอาทีสุ สุนฺทเร ฯ

> โก เม วนฺทติ ปาทานิ อิทฺธิยา ยสสา ชลํ
> อภิกฺกนฺเตน วณฺเณน สพฺพา โอภาสยํ ทิสาติ-

อาทีสุ อภิรูเป ฯ อภิกฺกนฺตํ ภนฺเตติอาทีสุ อพฺภนุโมทเน ฯ อิธาปิ อพฺภนุโมทเนเยว ฯ ยสฺมา จ อพฺภนุโมทเน ตสฺมา สาธุ สาธุ โภ โคตมาติ วุตฺตํ โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

> ภเย โกเธ ปสํสายํ ตุริเต โกตุหลจฺฉเร
> หาเส โสเก ปสาเท จ กเร อาเมฑิตํ[๑] พุโธติ

อิมินา จ ลกฺขเณน อิธ ปสาทวเสน ปสํสาวเสน จายํ ทฺวิกฺขตฺตุํ

๑. อาเมณฺฑิตนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ

วุตฺโตติ เวทิตพฺโพ ฯ อถวา อภิกฺกนฺตนฺติ อติกนฺตํ อติอิฏฺฐํ อติมนาปํ อติสุนฺทรนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ เอเกน อภิกฺกนฺตสทฺเทน เทสนํ โถเมติ เอเกน อตฺตโน ปสาทํ ฯ อยํ หิ เอตฺถ อธิปฺปาโย อภิกฺกนฺตํ โภ โคตม ยทิทํ โภโต โคตมสฺส ธมฺมเทสนา อภิกฺกนฺตํ ยทิทํ โภโต โคตมสฺส ธมฺมเทสนํ อาคมฺม มม ปสาโทติ ฯ ภควโตเยว ปาวจนํ เทฺว เทฺว อตฺเถ สนฺธาย โถเมติ ฯ โภโต โคตมสฺส วจนํ อภิกฺกนฺตํ โทสนาสนโต อภิกฺกนฺตํ คุณาธิคมนโต ตถา สทฺธาชนนโต ปญฺญาชนนโต สาตฺถโต สพฺยญฺชนโต อุตฺตาน-ปทโต คมฺภีรตฺถโต กณฺณสุขโต หทยงฺคมโต อนตฺตุกฺกํสนโต อปรวมฺภนโต กรุณาสีตลโต ปญฺญาวทาตโต อาปาถรมฺมณียโต วิมทฺทกฺขมโต สุยฺยมานสุขโต วีมํสิยมานหิตโตติเอวมาทีหิ โยเชตพฺพํ ฯ

ตโต ปรมฺปิ จตูหิ อุปมาหิ เทสนํเยว โถเมติ ฯ ตตฺถ นิกฺกุชฺชิตนฺติ อโธมุขฏฺฐปิตํ เหฏฺฐามุขชาตํ วา ฯ อุกฺกุชฺเชยฺยาติ อุปริมุขํ กเรยฺย ฯ ปฏิจฺฉนฺนนฺติ ติณปณฺณาทิจฺฉาทิตํ ฯ วิวเรยฺยาติ อุคฺฆาเฏยฺย ฯ มุฬฺหสฺสาติ ทิสามุฬฺหสฺส ฯ มคฺคํ อาจิกฺเขยฺยาติ หตฺเถ คเหตฺวา เอส มคฺโคติ วเทยฺย ฯ อนฺธกาเรติ กาฬปกฺขจาตุทฺทสีอฑฺฒรตฺตฆนวนสณฺฑเมฆปฏเลหิ จตุรงฺเค ตมสิ ฯ อยํ ตาว อนุตฺตานปทตฺโถ ฯ อยํ ปน อธิปฺปายโยชนา ฯ ยถา โกจิ นิกฺกุชฺชิตํ อุกฺกุชฺเชยฺย เอวํ สทฺธมฺมวิมุขํ อสทฺธมฺมปติตํ มํ อสทฺธมฺมา วุฏฺฐาเปนฺเตน

ยถา ปฏิจฺฉนฺนํ วิวเรยฺย เอวํ กสฺสปสฺส ภควโต สาสนนฺตรธานา ปฏฺฐาย มิจฺฉาทิฏฺฐิคหนปฏิจฺฉนฺนํ สาสนํ วิวรนฺเตน ยถา มุฬฺหสฺส มคฺคํ อาจิกฺเขยฺย เอวํ กุมฺมคฺคมิจฺฉามคฺคปฏิปนฺนสฺส เม สคฺคโมกฺขมคฺคํ อาจิกฺขนฺเตน ยถา อนฺธกาเร เตลปฺปชฺโชตํ ธาเรยฺย เอวํ โมหนฺธการนิมุคฺคสฺส เม พุทฺธาทิรตนรูปานิ อปสฺสโต ตปฺปฏิจฺฉาทกโมหนฺธการวิทฺธํสกเทสนาปชฺโชตํ ธาเรนฺเตน มยฺหํ โภตา โคตเมน เอเตหิ ปริยาเยหิ ปกาสิตตฺตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิโต ฯ

เอวํ ธมฺมเทสนํ โถเมตฺวา อิมาย เทสนาย รตนตฺตเย ปสนฺนจิตฺโต ปสนฺนาการํ กโรนฺโต เอสาหนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ เอสาหนฺติ เอโส อหํ ฯ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามีติ ภวนฺตํ โคตมํ สรณนฺติ คจฺฉามิ ภวํ เม โคตโม สรณํ ปรายนํ อฆสฺส ตาตา[1] หิตสฺส จ วิธาตาติ อิมินา อธิปฺปาเยน ภวนฺตํ โคตมํ คจฺฉามิ ภชามิ เสวามิ ปยิรุปาสามิ เอวํ ชานามิ พุชฺฌามีติ ฯ เยสํ หิ ธาตูนํ คติ อตฺโถ พุทฺธิปิ เตสํ อตฺโถ ฯ ตสฺมา คจฺฉามีติ อิมสฺส ชานามิ พุชฺฌามีติ อยํปิ อตฺโถ วุตฺโต ฯ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจาติ เอตฺถ ปน อธิคตมคฺเค สจฺฉิกตนิโรเธ ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชมาเน จ อปาเยสุ อปตมาเน ธาเรตีติ ธมฺโม ฯ โส อตฺถโต อริยมคฺโค เจว นิพฺพานญฺจ ฯ วุตฺตํ เหตํ ยาวตา ภิกฺขเว ธมฺมา สงฺขตา วา อสงฺขตา วา อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เตสํ อคฺคมกฺขายตีติ ฯ วิตฺถาโร ฯ น เกวลํ อริยมคฺโค เจว นิพฺพานญฺจ อปิจ โข

๑. หตาติปิ ทิสฺสติ ฯ

อริยผเลหิ สทฺธึ ปริยตฺติธมฺโมปิ ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ ฉตฺตมาณวกวิมาเน[1]

ราควิราคมเนญฺชมโสกํ
ธมฺมมสงฺขตมปฺปฏิกูลํ
มธุรมิมํ ปคุณํ สุวิภตฺตํ
ธมฺมมิมํ สรณตฺถมุเปหีติ ฯ

เอตฺถ หิ ราควิราโคติ มคฺโค กถิโต ฯ อเนญฺชมโสกนฺติ ผลํ ฯ ธมฺมมสงฺขตนฺติ นิพฺพานํ ฯ อปฺปฏิกูลํ มธุรมิมํ ปคุณํ สุวิภตฺตนฺติ ปิฏกตฺตเยน วิภตฺตสพฺพธมฺมกฺขนฺธาติ ฯ ทิฏฺฐิสีลสงฺฆาเฏน สํหโตติ สงฺโฆ ฯ โส อตฺถโต อฏฺฐอริยปุคฺคลสมูโห ฯ วุตฺตํ เหตํ ตสฺมึเยว วิมาเน

ยตฺถ จ ทินฺนํ มหปฺผลมาหุ
จตูสุ สุจีสุ ปุริสยุเคสุ
อฏฺฐ จ ปุคฺคลธมฺมทสา[2] เต
สงฺฆมิมํ สรณตฺถมุเปหีติ

ภิกฺขูนํ สงฺโฆ ภิกฺขุสงฺโฆ ฯ เอตฺตาวตา จ พฺราหฺมโณ ตีณิ สรณคมนานิ ปฏิเวเทสิ ฯ

อิทานิ เตเสฺวว ตีสุ สรณคมเนสุ โกสลฺลตฺถํ สรณํ สรณคมนํ โย สรณํ คจฺฉติ สรณคมนปฺปเภโท สรณคมนผลํ สงฺกิเลโส เภโทติ อยํ วิธิ เวทิตพฺโพ ฯ โส ปน อิธ วุจฺจมาโน อติภาริยํ วินยนิทานํ กโรตีติ น วุตฺโต ฯ อตฺถิเกหิ ปน ปปญฺจ-สูทนิยํ วา มชฺฌิมฏฺฐกถายํ ภยเภรวสุตฺตวณฺณนาโต ปรมตฺถโชติกายํ

๑. ขุ. วิ. ๒๖/๘๔. ๒. ปาลิยมฺปน ปุคฺคลธมฺมทฺทสาติ ทิสฺสติ ฯ

วา ขุทฺทกฏฺจกถายํ สุมงฺคลวิลาสินิยํ วา ทีฆนิกายฏฺจกถายํ สรณ-
วณฺณนาโต คเหตพฺโพติ ฯ อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตูติ
มํ ภวํ โคตโม อุปาสโก อยนฺติ เอวํ ธาเรตูติ อตฺโถ ฯ
อุปาสกวิธิโกสลฺลตฺถํ ปเนตฺถ โก อุปาสโก กสฺมา อุปาสโกติ
วุจฺจติ กิมสฺส สีลํ โก อาชีโว กา วิปตฺติ กา สมฺปตฺตีติ
อิทํ ปกิณฺณกํ เวทิตพฺพํ ฯ ตํ อติภารกรณโต อิธ น วิภตฺตํ ฯ
อตฺถิเกหิ ปน ปปญฺจสูทนิยํ มชฺฌิมฏฺจกถายํ วุตฺตนเยเนว
เวทิตพฺพํ ฯ อชฺชตคฺเคติ เอตฺถ อยํ อคฺคสทฺโท อาทิโกฏิโกฏฺจา-
สเสฏฺเจสุ ทิสฺสติ ฯ อชฺชตคฺเค สมฺม โทวาริก อาวรามิ ทฺวารํ
นิคณฺจานํ นิคณฺจีนนฺติอาทีสุ หิ อาทิมฺหิ ทิสฺสติ ฯ เตเนว
องฺคุลคฺเคน ตํ องฺคุลคฺคํ ปรามเสยฺย อุจฺฉุคฺคํ เวฬุคฺคนฺติอาทีสุ
โกฏิยํ ฯ อมฺพิลคฺคํ วา มธุรคฺคํ วา ติตฺติกคฺคํ วา อนุชานามิ
ภิกฺขเว วิหารคฺเคน วา ปริเวณคฺเคน วา ภาเชตุนฺติอาทีสุ
โกฏฺจาเส ฯ ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปทา วา ทฺวิปทา วา
ฯเปฯ ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายตีติอาทีสุ เสฏฺเจ ฯ อิธ
ปนายํ อาทิมฺหิ ทฏฺจพฺโพ ฯ ตสฺมา อชฺชตคฺเคติ อชฺชคฺคํ[๑] อาทึ
กตฺวาติ เอวเมตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ อชฺชคฺคนฺติ[๑] อชฺชภาวนฺติ
วุตฺตํ โหติ ฯ อชฺชทคฺเค อิจฺเจว วา ปาโฐ ฯ ทกาโร
ปทสนฺธิกโร ฯ อชฺช อคฺคํ กตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ปาณุเปตนฺติ
ปาเณหิ อุเปตํ ยาว เม ชีวิตํ ปวตฺตติ ตาว อุเปตํ อนญฺญ-
สตฺถุกํ ตีหิ สรณคมเนหิ สรณํ คตํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ

๑. อชฺชตนฺติ ภเวยฺย ฯ

ชานาตุ อหญฺหิ สเจปิ เม ติขิเณน อสินา สีสํ ฉินฺเทยฺยุํ เนว พุทฺธํ. น พุทฺโธติ วา ธมฺมํ น ธมฺโมติ วา สงฺฆํ น สงฺโฆติ วา วเทยฺยนฺติ ฯ เอตฺถ จ พฺราหฺมโณ ปาณุเปตํ สรณํ คตนฺติ ปุน สรณคมนํ วทนฺโต อตฺตสนฺนิยฺยาตนํ ปกาเสตีติ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ อตฺตานํ นิยฺยาเทตฺวา ภควนฺตํ สปริสํ อุปฏฺฐาตุกาโม อาห อธิวาเสตุ จ เม ภวํ โคตโม เวรญฺชายํ วสฺสาวาสํ สทฺธึ ภิกฺขุ-สงฺเฆนาติ ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ อุปาสกญฺจ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อธิวาเสตุ จ เม เวรญฺชายํ วสฺสาวาสํ ตโย มาเส เวรญฺชํ อุปนิสฺสาย มม อนุคฺคหตฺถํ วสฺสาวาสํ สมฺปฏิจฺฉตูติ ฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนาติ อถสฺส วจนํ สุตฺวา ภควา กายงฺคํ วา วาจงฺคํ วา อโจเปตฺวา อพฺภนฺตเรเยว ขนฺตึ ธาเรตฺวา ตุณฺหีภาเวน อธิวาเสสิ ฯ พฺราหฺมณสฺส อนุคฺคหตฺถํ มนสาว สมฺปฏิจฺฉีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อถโข เวรญฺโช พฺราหฺมโณ ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวาติ อถโข เวรญฺโช พฺราหฺมโณ สเจ เม สมโณ โคตโม นาธิวาเสยฺย กาเยน วา วาจาย วา ปฏิกฺขิเปยฺย ยสฺมา ปน อปฏิกฺขิปิตฺวา อพฺภนฺตเร ขนฺตึ ธาเรสิ ตสฺมา เม มนสา ว อธิวาเสสีติ เอวํ อาการสลฺลกฺขณกุสลตาย ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อตฺตโน นิสินฺนาสนโต วุฏฺฐาย จตูสุ ทิสาสุ ภควนฺตํ สกฺกจฺจํ อภิวาเทตฺวา ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา อาคตกาลโต ปภูติ ชาติ-มหลฺลกพฺราหฺมณานํ อภิวาทนาทีนิ น กโรตีติ วิครหิตฺวาปิ อิทานิ วิญฺญาตพุทฺธคุโณ กาเยน วาจาย มนสา จ อเนกกฺขตฺตุํ วนฺทนฺโตปิ

อติตฺโตเยว หุตฺวา ทสนขสโมธานสมุชฺชลํ อญฺชลิมฺปคฺคยฺห สิรสฺมึ ปติฏฺฐาเปตฺวา ยาว ทสฺสนวิสโย ตาว ปฏิมุโขเยว อปกฺกมิตฺวา ทสฺสนวิสยํ วิชหนฏฺฐาเน วนฺทิตฺวา ปกฺกามิ ฯ

เตน โข ปน สมเยน เวรญฺชา ทุพฺภิกฺขา โหตีติ ยสฺมึ เวรญฺเชน พฺราหฺมเณน ภควา เวรญฺชํ อุปนิสฺสาย วสฺสาวาสํ ยาจิโต เตน สมเยน เวรญฺชา ทุพฺภิกฺขา โหติ ฯ ทุพฺภิกฺขาติ ทุลฺลภภิกฺขา ฯ สา ปน ทุลฺลภภิกฺขตา ยตฺถ มนุสฺสา อสฺสทฺธา โหนฺติ อปฺปสนฺนา ตตฺถ สุสสฺสกาเลปิ อติสมคฺเฆปิ ปุพฺพณฺณาปรณฺเณ โหติ เวรญฺชายํ ปน ยสฺมา น ตถา อโหสิ อปิจ โข ทุสฺสสฺสตาย ฉาตกโทเสน อโหสิ ตสฺมา ตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต ทฺวีหิติกาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ทฺวีหิติกาติ ทฺวิธา ปวตฺตอีหิติกา ฯ อีหิตนฺนาม อิริยา ทฺวิธา ปวตฺตา จิตฺตอิริยา จิตฺตอีหา ฯ เอตฺถ ลจฺฉาม นุโข กิญฺจิ ภิกฺขมานา น ลจฺฉามาติ ชีวิตุํ วา สกฺขิสฺสาม นุโข โนติ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย ฯ อถวา ทฺวีหิติกาติ ทุชฺชีวิกา ฯ อีหิตํ อีหา อิริยนํ ปวตฺตนํ ชีวิตนฺติอาทีนิ หิ ปทานิ เอกตฺถานิ ฯ ตสฺมา ทุกฺเขน อีหิตํ เอตฺถ ปวตฺตตีติ ทฺวีหิติกาติ อยเมตฺถ ปทตฺโถ ฯ เสตฏฺฐิกาติ เสตกานิ อฏฺฐีนิ เอตฺถาติ เสตฏฺฐิกา ฯ ทิวสํปิ ยาจิตฺวา กิญฺจิ อลทฺธา มตานํ กปณมานุสฺสกานํ อหิจฺฉตฺตกวณฺเณหิ อฏฺฐิเกหิ ตตฺร ตตฺร ปริกิณฺณาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เสตฏฺฏิกาติปิ ปาโฐ ฯ ตสฺสตฺโถ เสตา อฏฺฏิ เอตฺถาติ เสตฏฺฏิกา ฯ อฏฺฏีติ อาตุรตา พฺยาธิโรโค ฯ ตตฺถ จ สสฺสานํ คพฺภคฺคหณกาเล

เสตกโรเคน อุปหตเมว ปจฺฉินฺนขีรํ อคฺคหิตตณฺฑุลํ ปณฺฑรปณฺฑรํ สาลิสีสํ วา ยวโคธุมสีสํ วา นิกฺขมติ ตสฺมา เสตฏฺฐิกาติ วุจฺจติ ฯ วปฺปกาเล สุฏฺฐุ อภิสงฺขริตฺวาปิ วุตฺตสสฺสํ ตตฺถ สลากา เอว สมฺปชฺชตีติ สลากาวุตฺตา ฯ สลากาย วา ตตฺถ ชีวิตํ ปวตฺเตนฺตีติ สลากาวุตฺตา ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ กิร ธญฺญวิกฺกยกานํ สนฺติกํ กยเกสุ คเตสุ ทุพฺพลมนุสฺเส อภิภวิตฺวา พลวมนุสฺสา ธญฺญํ กีณิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ ทุพฺพลมนุสฺสา อลภมานา มหาสทฺทํ กโรนฺติ ฯ ธญฺญวิกฺกยกา สพฺเพสํ สงฺคหํ กริสฺสามาติ ธญฺญกรณฏฺฐาเน ธญฺญมาปกํ นิสีทาเปตฺวา เอกปสฺเส วณฺณชฺฌกฺขํ[๑] นิสีทาเปสุํ ฯ ธญฺญตฺถิกา วณฺณชฺฌกฺขสฺส สนฺติกํ คจฺฉนฺติ ฯ โส อาคตปฏิปาฏิยา มูลํ คเหตฺวา อิตฺถนฺนามสฺส เอตฺตกํ ทาตพฺพนฺติ สลากํ ลิขิตฺวา เทติ ฯ เต ตํ คเหตฺวา ธญฺญมาปกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา ทินฺนปฏิปาฏิยา ธญฺญํ คณฺหนฺติ ฯ เอวํ สลากาย ตตฺถ ชีวิตํ ปวตฺเตนฺตีติ สลากาวุตฺตา ฯ น สุกรา อุญฺเฉน ปคฺคเหน ยาเปตุนฺติ ปคฺคเหน โย อุญฺโฉ เตน ยาเปตุํ น สุกรา ฯ ปตฺตํ ปคฺคเหตฺวา ยํ อริยา อุญฺฉํ กโรนฺติ ภิกฺขาจริยํ จรนฺติ เตน อุญฺเฉน ยาเปตุํ น สุกราติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตทา กิร ตตฺถ สตฺตฏฺฐคาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา เอกทิวสมฺปิ ยาปนมตฺตํ น ลภนฺติ ฯ

เตน โข ปน สมเยน อุตฺตราปถกา อสฺสพาณิชา ฯเปฯ อสฺโสสิ โข ภควา อุทุกฺขลสทฺทนฺติ ฯ เตนาติ ยสฺมึ สมเย ภควา เวรญฺชํ อุปนิสฺสาย วสฺสาวาสํ อุปคโต เตน สมเยน

๑. วณฺณชฺฌกฺขนฺติ กหาปณปริกฺขกนฺติ ฏีกา ฯ

อุตฺตราปถวาสิกา อุตฺตราปถโต วา อาคตตฺตา เอวํลทฺธโวหารา อสฺสพาณิชา อุตฺตราปเถ อสฺสานํ อุฏฺฐานฏฺฐาเน ปญฺจ อสฺสสตานิ คเหตฺวา ทิคุณติคุณํ ลาภํ ปฏฺฐยมานา เทสนฺตรํ คจฺฉนฺตา เตหิ อตฺตโน วิกฺกายิกภณฺฑภูเตหิ ปญฺจมตฺเตหิ อสฺสสเตหิ เวรญฺชายํ วสฺสาวาสํ อุปคตา โหนฺติ ฯ กสฺมา ฯ น หิ สกฺกา ตสฺมึ เทเส วสฺสิเก จตฺตาโร มาเส อทฺธานํ ปฏิปชฺชิตุํ ฯ อุปคจฺฉนฺตา จ พหินคเร อุทเกน อนชฺโฌตฺถรณีเย ฐาเน อตฺตโน จ วาสาคารานิ อสฺสานญฺจ มนฺทิรํ การาเปตฺวา วติยา ปริกฺขิปึสุ ฯ ตานิ เตสํ วสนฏฺฐานานิ อสฺสมณฺฑลิกาโยติ ปญฺญายึสุ ฯ เตนาห เตหิ อสฺสมณฺฑลิกาสุ ภิกฺขูนํ ปตฺถ ปตฺถ ปุลกํ ปญฺญตฺตํ โหตีติ ฯ ปตฺถปตฺถปุลกนฺติ เอกเมกสฺส๑ ภิกฺขุโน ปตฺถปตฺถปฺปมาณํ ปุลกํ ฯ ปตฺโถ นาม นาฬิมตฺตํ โหติ เอกสฺส ปุริสสฺส อลํ ยาปนาย ฯ วุตฺตมฺปิ เหตํ ปตฺโถทโน นาลมยํ ทุวินฺนนฺติ ฯ ปุลกนฺนาม นิตฺถุสํ กตฺวา อุสฺเสเทตฺวา คหิตยวตณฺฑุลา วุจฺจนฺติ ฯ ยทิ หิ สถุสา โหนฺติ ปาณกา วิชฺฌนฺติ อทฺธานกฺขมา น โหนฺติ ตสฺมา เต พาณิชา อทฺธานกฺขมํ กตฺวา ยวตณฺฑุลํ อาทาย อทฺธานํ ปฏิปชฺชนฺติ ยตฺถ อสฺสานํ ขาทนียํ ติณํ ทุลฺลภํ ภวิสฺสติ ตตฺเถว ตํ อสฺสภตฺตํ ภวิสฺสตีติ ฯ กสฺมา ปน เตหิ ตํ ภิกฺขูนํ ปญฺญตฺตนฺติ ฯ วุจฺจเต ฯ น หิ เต ทกฺขิณาปถมนุสฺสา วิย อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา ฯ เต ปน สทฺธา ปสนฺนา พุทฺธมามกา ธมฺมมามกา สงฺฆมามกา ฯ

๑. เอเกกสฺส ฯ

เต ปุพฺพณฺหสมยํ เกนจิเทว กรณีเยน นครํ ปวิสนฺตา เทฺว ตโย ทิวเส อทฺทสํสุ สตฺตฏฺฐ ภิกฺขู สุนิวตฺเถ สุปารุเต อิริยาปถสมฺปนฺเน สกลมฺปิ นครํ ปิณฺฑาย จริตฺวา กิญฺจิ อลภมาเน ฯ ทิสฺวาน เตสํ เอตทโหสิ อยฺยา อิมํ นครํ อุปนิสฺสาย วสฺสํ อุปคตา ฉาตกญฺจ วตฺตติ น จ กิญฺจิ ลภนฺติ อติวิย กิลมนฺติ มยญฺจมฺหา อาคนฺตุกา น สกฺโกม เนสํ เทวสิกํ ยาคุญฺจ ภตฺตญฺจ ปฏิยาเทตุํ อมฺหากํ ปน อสฺสา สายญฺจ ปาโต จ ทฺวิกฺขตฺตุํ ภตฺตํ ลภนฺติ ยนฺนูน มยํ เอกเมกสฺส อสฺสสฺส ปาตราสภตฺตโต เอกเมกสฺส ภิกฺขุโน ปตฺถปตฺถปุลกํ ทเทยฺยาม เอวํ อยฺยา น จ กิลมิสฺสนฺติ อสฺสา จ ยาเปสฺสนฺตีติ ฯ เต ภิกฺขูนํ สนฺติกํ คนฺตฺวา เอตมตฺถํ อาโรเจตฺวา ภนฺเต ตุมฺเห ปตฺถ ปตฺถ ปุลกํ ปฏิคฺคเหตฺวา ยํ วา ตํ วา กตฺวา ปริภุญฺชถาติ ยาจิตฺวา เทวสิกํ ปตฺถปตฺถปุลกํ ปญฺญาเปสุํ ฯ เตน วุตฺตํ เตหิ อสฺสมณฺฑลิกาสุ ภิกฺขูนํ ปตฺถปตฺถปุลกํ ปญฺญตฺตํ โหตีติ ฯ ปญฺญตฺตนฺติ นิจฺจภตฺต-สงฺเขเปน ฐปิตํ ฯ

อิทานิ ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวาติอาทีสุ ฯ ปุพฺพณฺหสมยนฺติ ทิวสสฺส ปุพฺพภาคสมยํ ฯ ปุพฺพณฺหสมเยติ อตฺโถ ฯ ปุพฺพณฺเห วา สมยํ ปุพฺพณฺหสมยํ ฯ ปุพฺพณฺเห เอกํ ขณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวํ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํ ลพฺภติ ฯ นิวาเสตฺวาติ ปริทหิตฺวา ฯ วิหารนิวาสนปริวตฺตนวเสเนตํ เวทิตพฺพํ ฯ น หิ เต ตโต ปุพฺเพ อนิวตฺถา อเหสุํ ฯ ปตฺตจีวรมาทายาติ

ปตฺตํ หตฺเถหิ จีวรํ กาเยน อาทิยิตฺวา สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ธาเรตฺวาติ
อตฺโถ ฯ เยน วา เตน วา หิ ปกาเรน คณฺหนฺตา อาทาย
อิจฺเจว วุจฺจนฺติ ฯ ยถา สมาทาเยว ปกฺกมตีติ ฯ ปิณฺฑํ
อลภมานาติ สกลมฺปิ เวรญฺชํ จริตฺวา ติฏฺฐตุ ปิณฺโฑ อนฺตมโส
อติจฺฉถาติ วาจมฺปิ อลภมานา ฯ ปตฺถปตฺถปุลกํ อารามํ
หริตฺวาติ คตคตฏฺฐาเน ลทฺธํ เอกเมกํ ปตฺถ ปตฺถ ปุลกํ คเหตฺวา
อารามํ เนตฺวา ฯ อุทุกฺขเล โกฏฺเฏตฺวา ปริภุญฺชนฺตีติ เถรานํ
โกจิ กปฺปิยการโก นตฺถิ โย เตสํ ตํ คเหตฺวา ยาคุํ วา ภตฺตํ
วา ปเจยฺย ฯ สามํปิ ปจนํ สมณสารุปฺปํ น โหติ น จ
วฏฺฏติ ฯ เต เอวํ โน สลฺลหุกวุตฺติตา จ ภวิสฺสติ สามปาก-
ปริโมจนญฺจาติ อฏฺฐฏฺฐ ชนา วา ทส ทส ชนา วา เอกโต
หุตฺวา อุทุกฺขเล โกฏฺเฏตฺวา โกฏฺเฏตฺวา สกํ สกํ ปฏิวิสํ[๑] อุทเกน
เตเมตฺวา ปริภุญฺชนฺติ ฯ เอวํ ปริภุญฺชิตฺวา อปฺโปสฺสุกฺกา สมณ-
ธมฺมํ กโรนฺติ ฯ ภควโต ปน เต อสฺสวาณิชา ปตฺถปุลกญฺจ
เทนฺติ ตทุปิยญฺจ สปฺปิมธุสกฺขรํ ฯ ตํ อายสฺมา อานนฺโท อาหริตฺวา
สิลายํ ปึสติ ฯ ปุญฺญวตา ปณฺฑิตปุริเสน กตํ มนาปเมว โหติ ฯ
อถ นํ ปึสิตฺวา สปฺปิอาทีหิ สมฺมาโยเชตฺวา ภควโต อุปนาเมติ ฯ
อเถตฺถ เทวตา ทิพฺโพชํ ปกฺขิปนฺติ ฯ ตํ ภควา ปริภุญฺชิ ฯ
ปริภุญฺชิตฺวา ผลสมาปตฺติยา กาลํ วีตินาเมติ ฯ น ตโต ปฏฺฐาย
ปิณฺฑาย จรติ ฯ กึ ปนานนฺทตฺเถโร ตทา ภควโต อุปฏฺฐาโก
โหตีติ ฯ น โหติ โน จ โข อุปฏฺฐากฏฺฐานํ ลทฺโธ ฯ ภควโต

๑. ปฏิวีสนฺติปิ ฯ

หิ ปฐมโพธิยํ วีสติวสฺสพฺภนฺตเร นิพทฺธูปฏฺฐาโก นาม นตฺถิ ฯ
กทาจิ นาคสมาลตฺเถโร ภควนฺตํ อุปฏฺฐาเปสิ กทาจิ นาคิตตฺเถโร
กทาจิ เมฆิยตฺเถโร กทาจิ อุปวาณตฺเถโร กทาจิ สาคตตฺเถโร
กทาจิ สุนกฺขตฺโต ลิจฺฉวิปุตฺโต ฯ เต อตฺตโน รุจิยา อุปฏฺฐหิตฺวา
ยทา อิจฺฉนฺติ ตทา ปกฺกมนฺติ ฯ อานนฺทตฺเถโร เตสุ อุปฏฺฐหนฺเตส
อปฺโปสฺสุกฺโก โหติ ปกฺกนฺเตสุ สยเมว วตฺตปฏิปตฺตึ กโรติ ฯ
ภควาปิ กิญฺจาปิ เม ญาติเสฏฺโฐ อุปฏฺฐากฏฺฐานํ น ตาว ลภติ
อถโข เอวรูเปสุ ฐาเนสุ อยเมว ปฏิรูโป [๑] อธิวาเสสิ ฯ เตน
วุตฺตํ อายสฺมา อานนฺโท ปตฺถ ปตฺถ ปุลกํ สิลายํ ปีสิตฺวา ภควโต
อุปนาเมติ ตํ ภควา ปริภุญฺชตีติ ฯ นนุ จ มนุสฺสา ทุพฺภิกฺขกาเล
อติวิย อุสฺสาหชาตา ปุญฺญานิ กโรนฺติ อตฺตนา อภุญฺชิตฺวาปิ
ภิกฺขูนํ ทาตพฺพํ มญฺญนฺติ เต ตทา กสฺมา กฏจฺฉุภิกฺขมฺปิ น อทํสุ
อยญฺจ เวรญฺโช พฺราหฺมโณ มหตา อุสฺสาเหน ภควนฺตํ วสฺสาวาสํ
ยาจิ โส กสฺมา ภควโต อตฺถิภาวมฺปิ น ชานาตีติ ฯ วุจฺจเต ฯ
มาราวฏฺฏนาย ฯ เวรญฺชํ หิ พฺราหฺมณํ ภควโต สนฺติกา ปกฺกนฺต-
มตฺตเมว สกลญฺจ นครํ สมนฺตา [๒] โยชนมตฺตํ ยตฺถ สกฺกา ปุเรภตฺตํ
ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺจาคนฺตุํ ตํ สพฺพํ มาโร อาวฏฺเฏตฺวา
โมเหตฺวา สพฺเพสํ อสลฺลกฺขณภาวํ กตฺวา ปกฺกามิ ตสฺมา น
โกจิ อนฺตมโส สามีจิกมฺมมฺปิ กตฺตพฺพํ มญฺญิตฺถ ฯ กึ ปน ภควาปิ
มาราวฏฺฏนํ อชานิตฺวา ตตฺถ วสฺสํ อุปคโตติ ฯ โน อชานิตฺวา ฯ
อถ กสฺมา จมฺปาสาวตฺถีราชคหาทีนํ อญฺญตรสฺมึ น อุปคโตติ ฯ

๑. เอตฺถนฺตเร อิติสทฺโท นฏฺโฐ ภเวยฺย โยชนายํ ทิสฺสมานตฺตา ฯ ๒. เอตฺถนฺตเรปิ จสทฺโท ทิสฺสติ ฯ

ติฏฺฐนฺตุ จมฺปาสาวตฺถีราชคหาทีนิ สเจปิ ภควา ตสฺมึ สํวจฺฉเร อุตฺตรกุรุํ วา ติทสปุรํ วา คนฺตฺวา วสฺสํ อุปคจฺเฉยฺย ตํปิ มาโร อาวฏฺเฏยฺย ฯ โส กิร ตํ สํวจฺฉรํ อติวิย อาฆาเตน ปริยุฏฺฐิต-จิตฺโต อโหสิ ฯ อิธ ปน ภควา อิมํ อติเรกํ การณํ อทฺทส อสฺสวาณิชา ภิกฺขูนํ สงฺคหํ กริสฺสนฺตีติ ตสฺมา เวรญฺชายเมว วสฺสํ อุปคญฺฉิ ฯ กึ ปน มาโร วาณิชเก อาวฏฺเฏตุํ น สกฺโกตีติ ฯ โน น สกฺโกติ เต ปน อาวฏฺฏิตปริโยสาเน อาคมึสุ ฯ ปฏิ-นิวตฺติตฺวา กสฺมา น อาวฏฺเฏสีติ ฯ อวิสยฺหตาย ฯ น หิ โส ตถาคตสฺส อภิหฏภิกฺขาย นิพทฺธทานสฺส อปฺปิตวตฺตสฺส อนฺตรายํ กาตุํ วิสหติ ฯ จตฺตนฺนํ หิ น สกฺกา อนฺตราโย กาตุํ ฯ กตเมสํ จตฺตนฺนํ ฯ ตถาคตสฺส อภิหฏภิกฺขาสงฺเขเปน วา นิพทฺธทานสฺส อปฺปิตวตฺตสงฺเขเปน วา ปริจฺจตฺตานํ จตฺตนฺนํ ปจฺจยานํ น สกฺกา เกนจิ อนฺตราโย กาตุํ พุทฺธานํ ชีวิตสฺส น สกฺกา เกนจิ อนฺตราโย กาตุํ อสีติยา อนุพฺยญฺชนานํ พฺยามปฺปภาย วา น สกฺกา เกนจิ อนฺตราโย กาตุํ จนฺทิมสุริยเทวพฺรหฺมานมฺปิ หิ ปภา ตถาคตสฺส อนุพฺยญฺชนพฺยามปฺปภาปเทสํ ปตฺวา วิหตานุภาวา โหนฺติ พุทฺธานํ สพฺพญฺญุตญฺญาณสฺส น สกฺกา เกนจิ อนฺตราโย กาตุนฺติ อิเมสํ จตฺตนฺนํ น สกฺกา เกนจิ อนฺตราโย กาตุํ ฯ ตสฺมา มาเรน อกตนฺตรายภิกฺขํ ภควา สสาวกสงฺโฆ ตทา ปริภุญฺชีติ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ ปริภุญฺชนฺโต จ เอกทิวสํ ฯ อสฺโสสิ โข ภควา อุทุกฺขลสทฺทนฺติ ภควา ปตฺถ ปตฺถ ปุลกํ โกฏฺเฏนฺตานํ ภิกฺขูนํ

มุสลสงฺฆฏฺฏชนิตํ อุทฺทุกฺขลสทฺทํ สุณิ ฯ ตโต ปรํ ชานนฺตาปิ ตถาคตาติเอวมาทิ ยํ ปรโต กินฺนุโข โส อานนฺท อุทฺทุกฺขลสทฺโทติ ปุจฺฉิ ตสฺส ปริหารทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺรายํ สงฺเขปวณฺณนา ฯ ตถาคตา นาม ชานนฺตาปิ สเจ ตาทิสํ ปุจฺฉาการณํ โหติ ปุจฺฉนฺติ สเจ ปน ตาทิสํ ปุจฺฉาการณํ นตฺถิ ชานนฺตาปิ น ปุจฺฉนฺติ ฯ ยสฺมา ปน พุทฺธานํ อชานนํ นาม นตฺถิ ตสฺมา อชานนฺตาปีติ น วุตฺตํ ฯ กาลํ วิทิตฺวา ปุจฺฉนฺตีติ สเจ ตสฺสา ปุจฺฉาย โส กาโล โหติ เอวํ ตํ กาลํ วิทิตฺวา ปุจฺฉนฺติ สเจ น โหติ เอวมฺปิ กาลํ วิทิตฺวา น ปุจฺฉนฺติ ฯ เอวํ ปุจฺฉนฺตาปิ จ อตฺถสํหิตํ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ ยํ อตฺถนิสฺสิตํ การณนิสฺสิตํ ตเทว ปุจฺฉนฺติ โน อนตฺถสํหิตํ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา อนตฺถสํหิเต เสตุฆาโต ตถาคตานํ ฯ เสตุ วุจฺจติ มคฺโค ฯ มคฺเคเนว ตาทิสสฺส วจนสฺส ฆาโต สมุจฺเฉโทติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทานิ อตฺถสํหิตนฺติ เอตฺถ ยํ อตฺถนิสฺสิตํ วจนํ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ ตํ ทสฺเสนฺโต ทฺวีหิ อากาเรหีติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อากาเรหีติ การเณหิ ฯ ธมฺมํ วา เทเสสฺสามาติ อตฺถุปฺปตฺติยุตฺตํ สุตฺตํ วา ปุพฺพจริตการณยุตฺตํ ชาตกํ วา กถยิสฺสาม ฯ สาวกานํ วา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามาติ สาวกานํ วา ตาย ปุจฺฉาย วีติกฺกมํ ปากฏํ กตฺวา ครุกํ วา ลหุกํ วา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสาม อาณํ ฐเปสฺสามาติ ฯ อถโข ภควา ฯเปฯ เอตมตฺถํ อาโรเจสีติ เอตฺถ นตฺถิ กิญฺจิ วตฺตพฺพํ ฯ ปุพฺเพ วุตฺตเมว หิ ภิกฺขูนํ ปตฺถ ปตฺถ ปุลกํ ปฏิลาภํ[๑] สลฺลหุกวุตฺติตํ

๑. ปตฺถปตฺถปุลกปฏิลาภนฺติ เอกปทเมว ฯ

สามปากปริโมจนญฺจ อาโรเจนฺโต เอตมตฺถํ อาโรเจสีติ วุจฺจติ ฯ
สาธุ สาธุ อานนฺทาติ อิทํ ปน ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ
สมฺปหํเสนฺโต อาห ฯ สาธุการํ ปน ทตฺวา ทฺวีสุ อากาเรสุ เอกํ
คเหตฺวา ธมฺมํ เทเสนฺโต อาห ตุมฺเหหิ อานนฺท สปฺปุริเสหิ วิชิตํ
ปจฺฉิมา ชนตา สาลิมํโสทนํ อติมญฺญิสฺสตีติ ฯ ตตฺรายํ อธิปฺปาโย
ตุมฺเหหิ อานนฺท สปฺปุริเสหิ เอวํ ทุพฺภิกฺเข ทุลฺลภปิณฺเฑ อิมาย
สลฺลหุกวุตฺติตาย อิมินา จ สลฺเลเขน วิชิตํ ฯ กึ วิชิตนฺติ ฯ ทุพฺภิกฺขํ
วิชิตํ โลโภ วิชิโต อิจฺฉาจาโร วิชิโต ฯ กถํ ฯ อยํ เวรญฺชา
ทุพฺภิกฺขา สมนฺตโต ปน อนนฺตรา คามนิคมา ผลภารนมิตสสฺสา
สุภิกฺขา สุลภปิณฺฑา หนฺท มยํ ตตฺถ คนฺตฺวา ปริภุญฺชิสฺสาม
เอวํ สนฺเตปิ ภควา อิเธว อมฺเห คณฺหิตฺวา วสตีติ เอกภิกฺขุสฺสาปิ
จินฺตา วา วิฆาโต วา นตฺถิ เอวํ ตาว ทุพฺภิกฺขํ วิชิตํ อภิภูตํ
อตฺตโน วเส วตฺติตํ ฯ กถํ โลโภ วิชิโต ฯ อยํ เวรญฺชา
ทุพฺภิกฺขา สมนฺตโต ปน อนนฺตรา คามนิคมา ผลภารนมิตสสฺสา
สุภิกฺขา สุลภปิณฺฑา หนฺท มยํ ตตฺถ คนฺตฺวา ปริภุญฺชิสฺสามาติ
โลภวเสน เอกภิกฺขุนาปิ รตฺติจฺเฉโท วา ปจฺฉิมิกาย ตตฺถ วสฺสํ
อุปคจฺฉามาติ วสฺสจฺเฉโท วา น กโต เอวํ โลโภ วิชิโต ฯ
กถํ อิจฺฉาจาโร วิชิโต ฯ อยํ เวรญฺชา ทุพฺภิกฺขา อิเม จ
มนุสฺสา อมฺเห เตฺว ตโย มาเส วสนฺเตปิ น กิสฺมิญฺจิ มญฺญนฺติ
ยนฺนูน มยํ คุณวณฺณิชฺชํ กตฺวา อสุโก ภิกฺขุ ปฐมสฺส ฌานสฺส
ลาภี ฯเปฯ อสุโก ฉฬภิญฺโญติ เอวํ มนุสฺสานํ อญฺญมญฺญํ

ปกาเสตฺวา กุจฺฉึ ปฏิชคฺคิตฺวา ปจฺฉา สีลํ อธิฏฺฐเหยฺยามาติ เอกภิกฺขุนาปิ เอวรูปา อิจฺฉา น อุปฺปาทิตา เอวํ อิจฺฉาจาโร วิชิโต อภิภูโต อตฺตโน วเส วตฺติโตติ ฯ อนาคเต ปน ปจฺฉิมา ชนตา วิหาเร นิสินฺนา อปฺปกสิเรเนว ลภิตฺวาปิ กึ อิทํ อุตฺตณฺฑุลํ อติกิลินฺนํ อโลณํ อติโลณํ อนมฺพิลํ อจฺจมฺพิลํ โก อิมินา อตฺโถติอาทินา นเยน สาลิมํโสทนํ อติมญฺญิสฺสติ โอญาตํ อวญฺญาตํ กริสฺสติ ฯ อถวา ชนปโท นาม น สพฺพกาลํ ทุพฺภิกฺโข โหติ เอกทา ทุพฺภิกฺโข โหติ เอกทา สุภิกฺโข โหติ สฺวายํ ยทา สุภิกฺโข ภวิสฺสติ ตทา ตุมฺหากํ สปฺปุริสานํ อิมาย ปฏิปตฺติยา ปสนฺนา มนุสฺสา ภิกฺขูนํ ยาคุขชฺชกาทิปฺปเภทน อเนกปฺปการํ สาลิวิกตึ มํโสทนญฺจ ทาตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ ตํ ตุมฺเห นิสฺสาย อุปฺปนฺนํ สกฺการํ ตุมฺหากํ สพฺรหฺมจาริสงฺขาตา ปจฺฉิมา ชนตา ตุมฺหากํ อนฺตเร นิสีทิตฺวา อนุภวมานาว อติมญฺญิสฺสติ ตปฺปจฺจยํ มานญฺจ กริสฺสติ ฯ กถํ ฯ กสฺมา เอตฺตกํ ปกฺกํ กึ ตุมฺหากํ ภาชนานิ นตฺถิ ยตฺถ อตฺตโน สนฺตกํ ปกฺขิปิตฺวา ฐเปยฺยาถาติ ฯ

อถโข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโนติอาทีสุ ฯ อายสฺมาติ ปิยวจนเมตํ ครุคารวสปฺปติสฺสาธิวจนเมตํ ฯ มหาโมคฺคลฺลาโนติ มหา จ โส คุณมหตฺเตน โมคฺคลฺลาโน จ โคตฺเตนาติ มหา-โมคฺคลฺลาโน ฯ เอตทโวจาติ เอตํ อโวจ อิทานิ วตฺตพฺพํ เอตรหิ ภนฺเตติอาทิวจนํ ทสฺเสติ ฯ กสฺมา อโวจ ฯ เถโร กิร

ปพฺพชิตฺวา สตฺตเม ทิวเส สาวกปารมีญาณสฺส มตฺถกํ ปตฺโต สตฺถาราปิ มหิทฺธิกตาย เอตทคฺเค ฐปิโต ฯ โส ตํ อตฺตโน มหิทฺธิกตํ นิสฺสาย จินฺเตสิ อยํ เวรญฺชา ทุพฺภิกฺขา ภิกฺขู จ กิลมนฺติ ยนฺนูนาหํ ปจวึ ปริวตฺเตตฺวา ภิกฺขู ปปฺปฏโกชํ โภเชยฺยนฺติ ฯ อถสฺส เอตทโหสิ สเจ ปนาหํ ภควโต สนฺติเก วิหรนฺโต ภควนฺตํ อยาจิตฺวา เอวํ กเรยฺยํ น เม ตํ อสฺส ปฏิรูปํ ยุคคฺคาโห วิย ภควตา สทฺธึ กโต ภเวยฺยาติ ตสฺมา ยาจิตุกาโม อาคนฺตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ ฯ เหฏฺฐิมตลํ สมฺปนฺนนฺติ ปจวิยา กิร เหฏฺฐิมตเล ปจวีมณฺโฑ ปจโวโช ปจวีปปฺปฏโก อตฺถิ ตํ สนฺธาย วทติ ฯ ตตฺถ สมฺปนฺนนฺติ มธุรํ สาธุรสนฺติ อตฺโถ ฯ ยเถว หิ ตตฺรสฺส รุกฺโข สมฺปนฺนผโล จ อุปฺปนฺนผโล จาติ เอตฺถ มธุรผโลติ อตฺโถ เอวมิธาปิ สมฺปนฺนนฺติ มธุรํ สาธุรสนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เสยฺยถาปิ ขุทฺทกมธุ อนีลกนฺติ อิทํ ปนสฺส มธุรตาย โอปมฺม-นิทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ขุทฺทกมธูติ ขุทฺทกมกฺขิกาหิ กตมธุ ฯ อนีลกนฺติ นิมฺมกฺขิกํ นิมฺมกฺขิกณฺฑกํ ปริสุทฺธํ ฯ เอตํ กิร มธุ สพฺพมธูหิ อคฺคญฺจ เสฏฺฐญฺจ สุรสญฺจ โอชวนฺตญฺจ ฯ เตนาห เสยฺยถาปิ ขุทฺทกมธุ อนีลกํ เอวมสฺสาทนฺติ ฯ สาธาหํ ภนฺเตติ สาธุ อหํ ภนฺเต ฯ เอตฺถ จ สาธูติ อายาจนวจนเมตํ ฯ ปจวีปริวตฺตนํ อายาจนฺโต หิ เถโร ภควนฺตํ เอวมาห ฯ ปริวตฺเตยฺยนฺติ อุกฺกุชฺเชยฺยํ เหฏฺฐิมตลํ อุปริมํ กเรยฺยํ ฯ กสฺมา ฯ เอวํ หิ กเต สุเขน ภิกฺขู ปปฺปฏโกชํ ปจวีมณฺฑํ ปริภุญฺชิสฺสนฺตีติ ฯ อถ

ภควา อนนุญฺญาตุกาโมปิ เถรํ สีหนาทํ นทาเปตุํ ปุจฺฉิ เย ปน เต โมคฺคลฺลาน ปฐวีนิสฺสิตา ปาณา เต กถํ กริสฺสสีติ ฯ เย ปฐวีนิสฺสิตา คามนิคมาทีสุ ปาณา เต ปฐวิยา ปริวตฺติยมานาย อากาเส สณฺฐาตุํ อสกฺโกนฺเต กถํ กริสฺสสิ กตฺถ ฐเปสฺสสีติ ฯ อถ เถโร ภควตา เอตทคฺเค ฐปิตภาวานุรูปํ อตฺตโน อิทฺธานุภาวํ ปกาเสนฺโต เอกาหํ ภนฺเตติอาทิมาห ฯ ตสฺสตฺโถ เอกํ อหํ ภนฺเต หตฺถํ ยถา อยํ มหาปฐวี เอวํ อภินิมฺมิสฺสามิ ปฐวีสทิสํ กริสฺสามิ เอวํ กตฺวา เย ปฐวีนิสฺสิตา ปาณา เต เอกสฺมึ หตฺถตเล ฐิเต ปาเณ ทุติยหตฺถตเล สงฺกาเมนฺโต วิย ตตฺถ สงฺกาเมสฺสามีติ ฯ อถสฺส ภควา อายาจนํ ปฏิกฺขิปนฺโต อลํ โมคฺคลฺลานาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อลนฺติ ปฏิกฺเขปวจนํ ฯ วิปลฺลาสมฺปิ สตฺตา ปฏิลเภยฺยุนฺติ วิปรีตคฺคาหมฺปิ สตฺตา สมฺปาปุเณยฺยุํ ฯ กถํ ฯ อยนฺนุ โข ปฐวี อุทาหุ น อยนฺติ ฯ อถวา อมฺหากํ นุโข อยํ คาโม อุทาหุ อญฺเญสนฺติ ฯ เอวํ นิคมชนปทกฺเขตฺตารามาทีสุ ฯ น วา เอส วิปลฺลาโส ฯ อจินฺเตยฺโย หิ อิทฺธิมโต อิทฺธิวิสโย ฯ เอวํ ปน วิปลฺลาสํ ปฏิลเภยฺยุํ อิทํ ทุพฺภิกฺขํ นาม น อิทาเนว โหติ อนาคเตปิ ภวิสฺสติ ตทา ภิกฺขู ตาทิสํ อิทฺธิมนฺตํ สพฺรหฺมจารึ กุโต ลภิสฺสนฺติ เต โสตาปนฺนสกทาคามิอนาคามิสุกฺขวิปสฺสกชฺฌานลาภี ปฏิสมฺภิทปฺปตฺตา ขีณาสวาปิ สมานา อิทฺธิพลาภาวา ปรกุลานิ ปิณฺฑาย อุปสงฺกมิสฺสนฺติ ตตฺร มนุสฺสานํ เอวํ ภวิสฺสติ พุทฺธกาเล ภิกฺขู

สิกฺขาสุ ปริปูรีการิโน อเหสุํ เต คุเณ นิพฺพตฺเตตฺวา ทุพฺภิกฺขกาเล ปฐวึ ปริวตฺเตตฺวา ปปฺปฏโกชํ ปริภุญฺชึสุ อิทานิ ปน สิกฺขาย ปริปูรีการิโน นตฺถิ ยทิ สิยุํ ตเถว กเรยฺยุํ น อมฺหากํ ยงฺกิญฺจิ ปกฺกํ วา อามํ วา ขาทิตุํ ทเทยฺยุนฺติ เอวํ เต สนฺเตสุเยว อริยปุคฺคเลสุ นตฺถิ อริยปุคฺคลาติ อิมํ วิปลฺลาสํ ปฏิลเภยฺยุํ ฯ วิปลฺลาสวเสน จ อริเย ครหนฺตา อุปวทนฺตา อปายูปคา ภเวยฺยุํ ตสฺมา มา เต รุจฺจิ ปฐวึ ปริวตฺเตตุนฺติ ฯ อถ เถโร อิมํ อายาจนํ อลภมาโน อญฺญํ ยาจนฺโต สาธุ ภนฺเตติ- อาทิมาห ฯ ตมฺปิสฺส ภควา ปฏิกฺขิปนฺโต อลํ โมคฺคลฺลานาติ- อาทิมาห ฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ น วุตฺตํ วิปลฺลาสมฺปิ สตฺตา ปฏิ- ลเภยฺยุนฺติ อถ โข ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว คเหตพฺพํ ฯ อตฺโถปิ จสฺส วุตฺตสทิโสเยว เวทิตพฺโพ ฯ ยทิ ปน ภควา อนุชาเนยฺย เถโร กึ กเรยฺยาติ ฯ มหาสมุทฺทํ เอเกน ปทวีติหาเรน อติกฺกมิตพฺพํ มาติกามตฺตํ อธิฏฺฐหิตฺวา นเฬรุปุจิมนฺทโต อุตฺตรกุรุร อภิมุขํ มคฺคํ นีหริตฺวา อุตฺตรกุรุร คมนาคมนสมฺปนฺเน ฐาเน กตฺวา ทสฺเสยฺย ยถา ภิกฺขู โคจรคามํ วิย ยถาสุขํ ปิณฺฑาย ปวิสิตฺวา นิกฺขเมยฺยุนฺติ ฯ

นิฏฺฐิตา มหาโมคฺคลฺลานสฺส สีหนาทกถา ฯ

อิทานิ อายสฺมา อุปาลิ วินยปฺปญฺญตฺติยา มูลโต ปภูติ นิทานํ ทสฺเสตุํ สารีปุตฺตตฺเถรสฺส สิกฺขาปทปฏิสํยุตฺตํ วิตกฺกุปฺปาทํ ทสฺเสนฺโต อถ โข อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺสาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ รโห คตสฺสาติ รหสิ คตสฺส ฯ ปฏิสลฺลีนสฺสาติ ปฏิสลฺลีนสฺส เอกีภาวํ คตสฺส ฯ

กตเมสานนฺติ อตีเตสุ วิปสฺสิอาทีสุ พุทฺเธสุ กตเมสํ ฯ จิรํ อสฺส
ฐิติ จิรา วา อสฺส ฐิตีติ จิรฏฺฐิติกํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานปทตฺถเมว ฯ
กึ ปน เถโร อิมํ อตฺตปริวิตกฺกํ สยํ วินิจฺฉินิตุํ น สกฺโกตีติ ฯ
วุจฺจเต ฯ สกฺโกติ จ น สกฺโกติ จ ฯ อยํ หิ อิเมสํ นาม
พุทฺธานํ สาสนํ น จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ อิเมสํ จิรฏฺฐิติกนฺติ เอตฺตกํ
สกฺโกติ วินิจฺฉินิตุํ อิมินา ปน การเณน น จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ
อิมินา จิรฏฺฐิติกนฺติ เอตํ น สกฺโกติ ฯ มหาปทุมตฺเถโร ปนาห
เอตมฺปิ โสฬสวิธาย ปญฺญาย มตฺถกปฺปตฺตสฺส อคฺคสาวกสฺส น
ภาริยํ สมฺมาสมฺพุทฺเธน ปน สทฺธึ เอกฏฺฐาเน วสนฺตสฺส สยํ
วินิจฺฉยกรณํ ตุลํ ฉฑฺเฑตฺวา หตฺเถน ตุลนสทิสํ โหตีติ ภควนฺตํเยว
อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิ ฯ อถสฺส ภควา ปุจฺฉํ วิสชฺเชนฺโต ภควโต
จ สารีปุตฺต วิปสฺสิสฺสาติอาทิมาห ฯ ตํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ ปุน
เถโร การณํ ปุจฺฉนฺโต โก นุโข ภนฺเต เหตูติอาทิมาห ฯ
ตตฺถ โก นุโข ภนฺเตติ การณปุจฺฉา ฯ ตสฺส กตโม นุโข
ภนฺเตติ อตฺโถ ฯ เหตุ ปจฺจโยติ อุภยเมตํ การณาธิวจนํ ฯ
การณํ หิ ยสฺมา เตน ตสฺส ผลํ หิโนติ ปวตฺตติ ตสฺมา
เหตูติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ตํ ปฏิจฺจ เอติ ปวตฺตติ ตสฺมา
ปจฺจโยติ วุจฺจติ ฯ เอวํ อตฺถโต เอกมฺปิ โวหารวเสน วจน-
สิลิฏฺฐตาย จ ตตฺร ตตฺร เอตํ อุภยมฺปิ วุจฺจติ ฯ เสสเมตฺถ
อุตฺตานตฺถเมว ฯ อิทานิ ตํ เหตุญฺจ ปจฺจยญฺจ ทสฺเสตุํ ภควา
จ สารีปุตฺต วิปสฺสีติอาทิมาห ฯ ตตฺถ กิลาสุโน อเหสุนฺติ

น อาลสิยกิลาสุโน ฯ น หิ พุทฺธานํ อาลสิยํ วา โอสนฺนวิริยตา
วา อตฺถิ ฯ พุทฺธา หิ เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา สกลจกฺกวาฬสฺส
วา ธมฺมํ เทเสนฺตา สมเกเนว อุสฺสาเหน เทเสนฺติ น ปริสาย
อปฺปภาวํ ทิสฺวา โอสนฺนวิริยา โหนฺติ นาปิ มหนฺตภาวํ ทิสฺวา
อุสฺสนฺนวิริยา ฯ ยถา หิ สีโห มิคราชา สตฺตนฺนํ ทิวสานํ อจฺจเยน
โคจราย ปกฺกมนฺโต ขุทฺทเก วา มหนฺเต วา ปาเณ ทิสฺวา
เอกสทิเสเนว เวเคน ปตติ ตํ กิสฺส เหตุ มา เม ชโว
ปริหายีติ เอวํ พุทฺธา อปฺปกาย วา มหติยา วา ปริสาย
สมเกเนว อุสฺสาเหน ธมฺมํ เทเสนฺติ ตํ กิสฺส เหตุ มา โน
ธมฺมครุกา[๑] ปริหายีติ ฯ ธมฺมครุโน หิ พุทฺธา ธมฺมคารวาติ ฯ
ยถา ปน อมฺหากํ ภควา มหาสมุทฺทํ ปูรยมาโน วิย วิตฺถาเรน
ธมฺมํ เทเสสิ เอวํ เต น เทเสสุํ ฯ กสฺมา ฯ สตฺตานํ
อปฺปรชกฺขตาย ฯ เตสํ กิร กาเล ทีฆายุกา สตฺตา อปฺปรชกฺขา
อเหสุํ ฯ เต จตุสฺสจฺจปฏิสํยุตฺตํ เอกคาถมฺปิ สุตฺวา ธมฺมํ อภิสเมนฺติ
ตสฺมา น วิตฺถาเรน ธมฺมํ เทเสสุํ ฯ เตเนว การเณน อปฺปกญฺจ
เนสํ อโหสิ สุตฺตํ ฯเปฯ เวทลฺลนฺติ ฯ ตตฺถ สุตฺตาทีนํ นานตฺตํ ปฐม-
สงฺคีติวณฺณนายํ วุตฺตเมว ฯ อปฺปญฺญตฺตํ สาวกานํ สิกฺขาปทนฺติ
สาวกานํ นิทฺโทสตาย โทสานุรูปตาย ปญฺญาเปตพฺพํ สตฺตาปตฺติกฺ-
ขนฺธวเสน อาณาสิกฺขาปทํ อปฺปญฺญตฺตํ ฯ อนุทฺทิฏฺฐํ ปาฏิโมกฺขนฺติ[๒]

๑. ธมฺมครุตาติ ภเวยฺย ฯ ๒. อาทิเมตํ มุขเมตํ ปมุขเมตํ กุสลานํ ธมฺมานนฺติ
ตสฺส ปทภาชเน วุตฺตตฺตา ปาติโมกฺขนฺติปิ มติ ฯ

อนฺวฑฺฒมาสํ อาณาปาฏิโมกฺขํ อนุทฺทิฏฺฐํ อโหสิ ฯ โอวาท-
ปาฏิโมกฺขเมว เต อุทฺทิสึสุ ฯ ตมฺปิ จ โน อนฺวฑฺฒมาสํ ฯ
ตถา หิ วิปสฺสี ภควา ฉนฺนํ ฉนฺนํ วสฺสานํ สกึ สกึ โอวาท-
ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิ ฯ ตญฺจโข สามํเยว ฯ สาวกา ปนสฺส อตฺตโน
อตฺตโน วสนฏฺฐาเนสุ น อุทฺทิสึสุ ฯ สกลชมฺพุทีเป เอกสฺมึเยว
ฐาเน พนฺธุมติยา ราชธานิยา เขเม มิคทาเย วิปสฺสิสฺส ภควโต
วสนฏฺฐาเน สพฺโพปิ ภิกฺขุสงฺโฆ อุโปสถํ อกาสิ ฯ ตญฺจโข
สงฺฆุโปสถเมว น คณุโปสถํ น ปุคฺคลูโปสถํ น ปาริสุทฺธิอุโปสถํ
น อธิฏฺฐานูโปสถํ ฯ ตทา กิร ชมฺพุทีเป จตุราสีติวิหารสหสฺสานิ
โหนฺติ ฯ เอกเมกสฺมึ[๑] วิหาเร อพฺโพกิณฺณานิ ทสํปิ วีสํปิ ตึสํปิ
ภิกฺขุสหสฺสานิ วสนฺติ ภิยฺโยปิ วสนฺติ ฯ อุโปสถาโรจิตกา เทวตา
ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา อาโรเจนฺติ มาริสา เอกํ วสฺสํ อติกฺกนฺตํ
เทฺว ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ วสฺสานิ อติกฺกนฺตานิ อิทํ ฉฏฺฐํ วสฺสํ
อาคมินิยา ปุณฺณมาสินิยา พุทฺธทสฺสนตฺถํ อุโปสถกรณตฺถญฺจ
คนฺตพฺพํ สมฺปตฺโต โว สนฺนิปาตกาโลติ ฯ ตโต สานุภาวา
ภิกฺขู อตฺตโน อานุภาเวน คจฺฉนฺติ ฯ อิตเร เทวตานุภาเวน ฯ
กถํ ฯ เต กิร ภิกฺขู ปาจีนสมุทฺทนฺเต ปจฺฉิมอุตฺตรทกฺขิณสมุทฺทนฺเต
วา ฐิตา คมิยวตฺตํ ปูเรตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย คจฺฉามาติ จิตฺตํ
อุปฺปาเทนฺติ ฯ สห จิตฺตุปฺปาทา อุโปสถคฺคํ คตาว โหนฺติ ฯ เต
วิปสฺสิสมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา นิสีทนฺติ ฯ ภควาปิ สนฺนิสินฺนาย

๑. เอเกกสฺมึ ฯ

ปริสาย อิมํ โอวาทปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสติ

ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ
อนุปวาโท อนุปฆาโต ปาฏิโมกฺเข จ สํวโร
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ ปนฺตญฺจ สยนาสนํ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺติ[๑] ฯ

เอเตเนว อุปาเยน อิตเรสมฺปิ พุทฺธานํ ปาฏิโมกฺขุทฺเทโส เวทิตพฺโพ ฯ สพฺพพุทฺธานํ หิ อิมา ติสฺโสว โอวาทปาฏิโมกฺขคาถาโย โหนฺติ ฯ ตา ทีฆายุกพุทฺธานํ ยาว สาสนปริยนฺตา อุทฺเทสมาคจฺฉนฺติ ฯ อปฺปายุกพุทฺธานํ ปน ปฐมโพธิยํเยว ฯ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติกาลโต ปน ปฏฺฐาย อาณาปาฏิโมกฺขเมว อุทฺทิสียติ ฯ ตญฺจโข ภิกฺขูเยว อุทฺทิสนฺติ น พุทฺธา ฯ ตสฺมา อมฺหากมฺปิ ภควา ปฐมโพธิยํ วีสติวสฺสมตฺตเมว อิทํ โอวาทปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิ ฯ อเถกทิวสํ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเท นิสินฺโน ภิกฺขู อามนฺเตสิ น ทานาหํ ภิกฺขเว อิโต ปรํ อุโปสถํ กริสฺสามิ ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามิ ตุมฺเหว ทานิ ภิกฺขเว อิโต ปรํ อุโปสถํ กเรยฺยาถ ปาฏิโมกฺขํ

๑. ที. มหา. ๑๐/๕๗.

อุทฺทิเสยฺยาถ อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส ยํ ตถาคโต อปริสุทฺธาย ปริสาย อุโปสถํ กเรยฺย ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาติ[๑] ฯ ตโต ปฏฺฐาย ภิกฺขู อาณาปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสนฺติ ฯ อิทํ อาณาปาฏิโมกฺขํ เตสํ อนุทฺทิฏฺฐํ อโหสิ ฯ เตน วุตฺตํ อนุทฺทิฏฺฐํ ปาฏิโมกฺขนฺติ ฯ เตสํ พุทฺธานนฺติ เตสํ วิปสฺสิอาทีนํ ติณฺณํ พุทฺธานํ ฯ อนฺตรธาเนนาติ ขนฺธนฺตรธาเนน ฯ ปรินิพฺพาเนนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ พุทฺธานุพุทฺธานนฺติ เย เตสํ พุทฺธานํ อนุพุทฺธา สมฺมุขสาวกา เตสญฺจ ขนฺธนฺตรธาเนน ฯ เย เต ปจฺฉิมา สาวกาติ เย เต สมฺมุขสาวกานํ สนฺติเก ปพฺพชิตา ปจฺฉิมา สาวกา ฯ นานานามาติ พุทฺธรกฺขิโต ธมฺมรกฺขิโต สงฺฆรกฺขิโตติ- อาทินามวเสน วิวิธนามา ฯ นานาโคตฺตาติ โคตโม โมคฺคลฺลาโนติ- อาทิโคตฺตวเสน วิวิธโคตฺตา ฯ นานาชจฺจาติ ขตฺติโย พฺราหฺมโณติ- อาทิชาติวเสน นานาชจฺจา ฯ นานากุลา ปพฺพชิตาติ ขตฺติย- กุลาทิวเสน วา อุจฺจนีจอุฬารานุฬารโภคาทิกุลวเสน วา วิวิธกุลา นิกฺขมฺม ปพฺพชิตา ฯ เต ตํ พฺรหฺมจริยนฺติ เต ปจฺฉิมา สาวกา ยสฺมา เอกนามา เอกโคตฺตา เอกชาติยา เอกกุลา ปพฺพชิตา อมฺหากํ สาสนํ ตนฺติ ปเวณีติ อตฺตโน ภารํ กตฺวา พฺรหฺมจริยํ รกฺขนฺติ จิรํ ปริยตฺติธมฺมํ ปริหรนฺติ อิเม จ ตาทิสา น โหนฺติ ตสฺมา อญฺญมญฺญํ วิเหเฐนฺตา วิโลมํ คณฺหนฺตา อสุโก เถโร ชานิสฺสติ อสุโก เถโร ชานิสฺสตีติ สิถิลํ กโรนฺตา ตํ พฺรหฺมจริยํ ขิปฺปญฺเญว

๑. วิ. จุลฺลวคฺค. ๗/๒๙๒.

อนฺตรธาเปสุํ สงฺคหํ อาโรเปตฺวา น รกฺขึสุ ฯ เสยฺยถาปีติ
ตสฺสตฺถสฺส โอปมฺมนิทสฺสนํ ฯ วิกีรตีติ วิกฺขิปติ ฯ วิธมตีติ
ฐานนฺตรํ เนติ ฯ วิทฺธํเสตีติ ฐิตฏฺฐานโต อปเนติ ฯ ยถาตํ
สุตฺเตน อสงฺคหิตตฺตาติ ยถา สุตฺเตน อคณฺฐิตตฺตา อพทฺธตฺตา
เอวํ วิกีรติ ฯ ยถา สุตฺเตน อสงฺคหิตานิ วิกีริยนฺติ เอวํ
วิกีรตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวเมว โขติ โอปมฺมสมฺปฏิปาทนํ ฯ
อนฺตรธาเปสุนฺติ วคฺคสงฺคหปณฺณาสสงฺคหาทีหิ อสงฺคณฺหนฺตา ยํ
ยํ อตฺตโน รุจฺจติ ตํ ตเทว คเหตฺวา เสสํ วินาเสสุํ อทสฺสนํ
นยึสุ ฯ กิลาสุโน จ เต ภควนฺโต อเหสุํ สาวกานํ เจตสา
เจโต ปริจฺจ โอวทิตุนฺติ อปิจ สารีปุตฺต เต พุทฺธา อตฺตโน
เจตสา สาวกานํ เจโต ปริจฺจ ปริจฺฉินฺทิตฺวา โอวทิตุํ กิลาสุโน
อเหสุํ ปรจิตฺตํ ญตฺวา อนุสาสนํ น ภาริยโต น ปปญฺจโต
อทฺทสึสุ ฯ ภูตปุพฺพํ สารีปุตฺตาติอาทิ เตสํ กิลาสุภาวปฺปกาสนตฺถํ
วุตฺตํ ฯ ภึสนเกติ ภยานเก ภยชนเก ฯ เอวํ วิตกฺเกถาติ
เนกฺขมฺมวิตกฺกาทโย ตโย กุสลวิตกฺเก วิตกฺเกถ ฯ มา เอวํ
วิตกฺกยิตฺถาติ กามวิตกฺกาทโย ตโย อกุสลวิตกฺเก มา
วิตกฺกยิตฺถ ฯ เอวํ มนสิ กโรถาติ อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตา อสุภนฺติ
มนสิ กโรถ ฯ มา เอวํ มนสากตฺถาติ นิจฺจํ สุขํ อตฺตา
สุภนฺติ มา มนสิ อกตฺถ ฯ อิทํ ปชหถาติ อกุสลํ ปชหถ ฯ
อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ กุสลํ อุปสมฺปชฺช ปฏิลภิตฺวา
นิปฺผาเทตฺวา วิหรถ ฯ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ

อคฺคเหตฺวา วิมุจฺจึสุ ฯ เตสํ หิ จิตฺตานิ เยหิ อาสเวหิ วิมุจฺจึสุ น เต ตานิ คเหตฺวา วิมุจฺจึสุ ฯ อนุปฺปาทนิโรเธน ปน นิรุชฺฌมานา[๑] อคฺคเหตฺวา วิมุจฺจึสุ ฯ เตน วุตฺตํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ ฯ สพฺเพปิ เต อรหตฺตํ ปตฺตา สุริยรํสิสมฺผุฏฺฐมิว ปทุมวนํ วิกสิตจิตฺตา อเหสุํ ฯ ตตฺร สุทํ สาริปุตฺต ภึสนกสฺส วนสณฺฑสฺส ภึสนกตสฺมึ โหตีติ ตตฺราติ ปุริมวจนาเปกฺขนํ ฯ สุทนฺติ ปทปูรณมตฺเต นิปาโต ฯ สารีปุตฺตาติ อาลปนํ ฯ อยํ ปเนตฺถ อตฺถโยชนา ฯ ตตฺราติ ยํ วุตฺตํ อญฺญตรสฺมึ ภึสนเก วนสณฺเฑติ ตตฺร โย โส ภึสนโกติ วนสณฺโฑ วุตฺโต ตสฺส ภึสนกสฺส วนสณฺฑสฺส ภึสนกภาโว ภึสนกตา ภึสนกตสฺมึ ภึสนกกิริยาย โหตีติ อตฺโถ ฯ กึ โหติ ฯ อิทํ โหติ โยโกจิ อวีตราโค ฯเปฯ โลมานิ หํสนฺตีติ ฯ อถวา ตตฺราติ สามิอตฺเถ ภุมฺมํ ฯ สุ อิติ นิปาโต กึสุ นาม เต โภนฺโต สมณพฺราหฺมณาติ-อาทีสุ วิย ฯ อิทนฺติ อธิปฺเปตมตฺถํ ปจฺจกฺขํ วิย กตฺวา ทสฺสนวจนํ ฯ สุ อิทนฺติ สุทํ ฯ สนฺธิวเสน อิการโลโป เวทิตพฺโพ จกฺขุนฺทฺริยํ อิตฺถินฺทฺรยํ อนญฺญตญฺญสฺสามีตินฺทฺริยํ กึสูธ วิตฺตนฺติ-อาทีสุ วิย ฯ อยํ ปเนตฺถ อตฺถโยชนา ฯ ตสฺส สารีปุตฺต ภึสนกสฺส วนสณฺฑสฺส ภึสนกตสฺมึ อิทํ สุ โหติ ฯ ภึสนกตสฺมินฺติ-ภึสนกภาเวติ อตฺโถ ฯ เอกสฺส ตการสฺส โลโป ทฏฺฐพฺโพ ฯ ภึสนกตฺตสฺมินฺติเยว วา ปาโฐ ฯ ภึสนกตาย อิติ วา วตฺตพฺเพ ลิงฺควิปลฺลาโส กโต ฯ นิมิตฺตตฺเถ เจตฺถ ภุมฺมวจนํ ฯ ตสฺมา

๑. นิรุชฺฌมาเนติ โยชนาปาโฐ ฯ

เอวํ สมฺพนฺโธ เวทิตพฺโพ ภึสนกภาเว อิทํ สุ โหติ ภึสนกภาว-
นิมิตฺตํ ภึสนกภาวเหตุ ภึสนกภาวปจฺจยา อิทํ สุ โหติ โยโกจิ
อวีตราโค ตํ วนสณฺฑํ ปวิสติ เยภุยฺเยน โลมานิ หํสนฺตีติ
พหุตรานิ โลมานิ หํสนฺติ อุทฺธมุขานิ สูจิสทิสานิ กณฺฏกสทิสานิ
จ หุตฺวา ติฏฺฐนฺติ อปฺปานิ น หํสนฺติ พหุตรานํ วา สตฺตานํ
หํสนฺติ อปฺปกานํ อติสูรปุริสานํ น หํสนฺติ ฯ อิทานิ อยํ โข
สารีปุตฺต เหตูติอาทิ นิคมนํ ฯ ยญฺเจตฺถ อนฺตรนฺตรา น วุตฺตํ
ตํ อุตฺตานตฺถเมว ตสฺมา ปาลิกฺกเมเนว เวทิตพฺพํ ฯ ยํ ปน
วุตฺตํ น จิรฏฺฐิติกํ อโหสีติ ตํ ปุริสยุควเสน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ
วสฺสคณนาย หิ วิปสฺสิสฺส ภควโต อสีติวสฺสสหสฺสานิ อายุ
สมฺมุขสาวกานมฺปิสฺส ตตฺตกเมว ฯ เอวํ ยฺวาสฺส สพฺพปจฺฉิมโก
สาวโก เตน สห ฆเฏตฺวา สตสหสฺสํ สฏฺฐิมตฺตานิ จ วสฺสสหสฺสานิ
พฺรหฺมจริยํ อฏฺฐาสิ ฯ ปุริสยุควเสน ปน ยุคปรมฺปราย อาคนฺตฺวา
เทฺวเยว ปุริสยุคานิ อฏฺฐาสิ ฯ ตสฺมา น จิรฏฺฐิติกนฺติ วุตฺตํ ฯ
สิขิสฺส ปน ภควโต สตฺตติวสฺสสหสฺสานิ อายุ สมฺมุขสาวกานมฺปิสฺส
ตตฺตกเมว ฯ เวสฺสภุสฺส ภควโต สฏฺฐิวสฺสสหสสานิ อายุ สมฺมุข-
สาวกานมฺปิสฺส ตตฺตกเมว ฯ เอวํ เตสมฺปิ เย สพฺพปจฺฉิมสาวกา
เตหิ สห ฆเฏตฺวา สตสหสฺสโต อุทฺธํ จตฺตาฬีสมตฺตานิ วีสติมตฺตานิ
จ วสฺสสหสฺสานิ พฺรหฺมจริยํ อฏฺฐาสิ ฯ ปุริสยุควเสน ปน
ยุคปรมฺปราย อาคนฺตฺวา เทฺว เทฺวเยว ปุริสยุคานิ อฏฺฐาสิ ฯ ตสฺมา
น จิรฏฺฐิติกนฺติ วุตฺตํ ฯ เอวํ อายสฺมา สารีปุตฺโต ติณฺณํ

พุทฺธานํ พฺรหฺมจริยสฺส น จิรฏฺฐิติการณํ สุตฺวา อิตเรสํ ติณฺณํ พฺรหฺมจริยสฺส จิรฏฺฐิติการณํ โสตุกาโม ปุน ภควนฺตํ โก ปน ภนฺเต เหตูติอาทินา นเยน ปุจฺฉิ ฯ ภควาปิสฺส พฺยากาสิ ฯ ตํ สพฺพํ วุตฺตปฏิปกฺขวเสน เวทิตพฺพํ ฯ จิรฏฺฐิติกภาเวปิ เจตฺถ เตสํ พุทฺธานํ อายุปริมาณโตปิ ปุริสยุคโตปิ อุภยถา จิรฏฺฐิติกตา เวทิตพฺพา ฯ กกุสนฺธสฺส หิ ภควโต จตฺตาฬีสวสฺสสหสฺสานิ อายุ โกนาคมนสฺส ภควโต ตึสวสฺสสหสฺสานิ กสฺสปสฺส ภควโต วีสติ-วสฺสสหสฺสานิ สมฺมุขสาวกานมฺปิ เตสํ ตตฺตกเมว ฯ พหูนิ จ เนสํ สาวกยุคานิ ปรมฺปราย พฺรหฺมจริยํ ปวตฺเตสุํ ฯ เอวํ เตสํ อายุปริมาณโตปิ สาวกยุคโตปิ อุภยถา พฺรหฺมจริยํ จิรฏฺฐิติกํ อโหสิ ฯ อมฺหากํ ปน ภควโต กสฺสปสฺส ภควโต อุปฑฺฒายุปฺปมาเณ ทสวสฺสสหสฺสายุกกาเล อุปฺปชฺชิตพฺพํ สิยา ตํ อสมฺภุณนฺเตน ปญฺจวสฺสสหสฺสายุกกาเล เอกวสฺสสหสฺสายุกกาเล ปญฺจวสฺสสตายุก-กาเลปิ วา อุปฺปชฺชิตพฺพํ สิยา ยสฺมา ปนสฺส พุทฺธตฺตการเก ธมฺเม เอสนฺตสฺส ปริเยสนฺตสฺส ญาณํ ปริปาเจนฺตสฺส คพฺภํ คณฺหา-เปนฺตสฺส วสฺสสตายุกกาเล ญาณํ ปริปากมคมาสิ ตสฺมา อติปริตฺตายุกกาเล อุปฺปนฺโน เตนสฺส สาวกปรมฺปราวเสน จิรฏฺฐิติกมฺปิ พฺรหฺมจริยํ อายุปริมาณวเสน วสฺสคณนาย อจิรฏฺฐิติกเมวาติ วตฺตํ วฏฺฏติ ฯ

อถโข อายสฺมา สารีปุตฺโตติ โก อนุสนฺธิ ฯ เอวํ ติณฺณํ พุทฺธานํ พฺรหฺมจริยสฺส จิรฏฺฐิติการณํ สุตฺวา สิกฺขาปทปญฺญตฺติเยว

จิรฏฺฐิติกภาวเหตูติ นิฏฺฐํ คนฺตฺวา ภควโตปิ พฺรหฺมจริยสฺส จิรฏฺฐิติกภาวํ อิจฺฉนฺโต อายสฺมา สารีปุตฺโต ภควนฺตํ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺตึ ยาจิ ฯ ตสฺสา ยาจนวิธิทสฺสนตฺถเมตํ วุตฺตํ อถโข อายสฺมา สารีปุตฺโต อุฏฺฐายาสนา ฯเปฯ จิรฏฺฐิติกนฺติ ฯ ตตฺถ อทฺธนิยนฺติ อทฺธานกฺขมํ ฯ ทีฆกาลิกนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ อถสฺส ภควา น ตาวายํ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติกาโลติ ปกาเสนฺโต อาคเมหิ ตฺวํ สารีปุตฺตาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อาคเมหิ ตฺวนฺติ ติฏฺฐ ตาว ตฺวํ ฯ อธิวาเสหิ ตาว ตฺวนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อาทรวเสน เจตํ ทฺวิกฺขตฺตุํ วุตฺตํ ฯ เอเตน ภควา สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา สาวกานํ วิสยภาวํ ปฏิกฺขิปิตฺวา พุทฺธวิสโย สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺตีติ อาวิกโรนฺโต ตถาคโตวาติอาทิมาห ฯ เอตฺถ จ ตตฺถาติ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยาจนาเปกฺขํ ภุมฺมวจนํ ฯ ตตฺรายํ โยชนา ยํ วุตฺตํ ตยา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปยฺยาติ ตตฺถ ตสฺสา สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา ตถาคโตเยว กาลํ ชานิสฺสตีติ ฯ เอวํ วตฺวา อกาลํ ตาว ทสฺเสตุํ น ตาว สารีปุตฺตาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อาสวาติฏฺฐนฺติ เอเตสูติ อาสเวหิ ชาตพฺพา น โวกฺกมิตพฺพาติ วา อาสวฏฺฐานิยา ฯ เยสุ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกา ทุกฺขาสวา จ กิเลสาสวา จ ปรูปวาทวิปฺปฏิสารวธพนฺธนาทโย เจว อปายทุกฺขวิเสสภูตา จ อาสวา ติฏฺฐนฺติเยว ยสฺมา เนสํ เต การณํ โหนฺตีติ อตฺโถ ฯ เต อาสวฏฺฐานิยา วีติกฺกมธมฺมา ยาว น สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ น ตาว สตฺถา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปตีติ อยเมตฺถ โยชนา ฯ

ยทิ หิ ปญฺญาเปยฺย ปรูปวาทา ปรูปารมฺภา ครหโทสา น ปริมุจฺเจยฺย ฯ กถํ ฯ ปญฺญาเปนฺเตน หิ โย ปน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺยาติอาทิ สพฺพํ ปญฺญาเปตพฺพํ ภเวยฺย ฯ อทิสฺวา จ วีติกฺกมโทสํ อิมํ ปญฺญตฺตึ ญตฺวา ปเร เอวํ อุปวาทญฺจ อุปารมฺภญฺจ ครหญฺจ ปวตฺเตยฺยุํ กถํ หิ นาม สมโณ โคตโม ภิกฺขุสงฺโฆ เม อนฺวายิโก วจนกโรติ เอตฺตาวตา สิกฺขาปเทหิ ปลิเวเฐสฺสติ ปาราชิกํ ปญฺญาเปสฺสติ นนุ อิเม กุลปุตฺตา มหนฺตญฺจ โภคกฺขนฺธํ มหนฺตญฺจ ญาติปริวฏฺฏํ หตฺถคตานิ จ รชฺชานิปิ ปหาย ปพฺพชิตา ฆาสจฺฉาทนปรมตาย สนฺตุฏฺฐา สิกฺขาย ติพฺพคารวา กาเย จ ชีวิเต จ นิรเปกฺขา วิหรนฺติ เตสุ นาม โก โลกามิสภูตํ เมถุนํ วา ปฏิเสวิสฺสติ ปรภณฺฑํ วา หริสฺสติ ปรสฺส วา อิฏฺฐํ กนฺตํ อติมธุรํ ชีวิตํ อุปจฺฉินฺทิสฺสติ อภูตคุณกถาย วา ชีวิตํ กปฺเปสฺสติ นนุ ปาราชิเก อปฺปญฺญตฺเตปิ ปพฺพชฺชาสงฺเขเปเนเวตํ ปากฏํ กตนฺติ ฯ ตถาคตสฺสปิ ถามญฺจ พลญฺจ สตฺตา น ชาเนยฺยุํ ปญฺญตฺตมฺปิ สิกฺขาปทํ กุปฺเปยฺย น ยถาฐาเน ติฏฺเฐยฺย ฯ เสยฺยถาปิ นาม อกุสโล เวชฺโช กญฺจิ อนุปฺปนฺนคณฺฑํ ปุริสํ ปกฺโกสิตฺวา เอหมฺโภ ปุริส อิมสฺมึ เต สรีรปฺปเทเส มหาคณฺโฑ อุปฺปชฺชิตฺวา อนยพฺยสนํ ปาเปสฺสติ ปฏิกจฺเจว นํ ติกิจฺฉาเปหีติ วตฺวา สาธาจริย ตฺวํเยว นํ ติกิจฺฉสฺสูติ วุตฺโต ตสฺส อโรคํ สรีรปฺปเทสํ ผาเลตฺวา โลหิตํ นีหริตฺวา อาเลปนพนฺธนโธวนาทีหิ ตํ ปเทสํ สญฺฉวึ กตฺวา ตํ

ปุริสํ วเทยฺย มหาโรโค เต มยา ติกิจฺฉิโต เทหิ เม เทยฺย-
ธมฺมนฺติ ฯ โส ตํ กิมยํ พาลเวชฺโช วทติ กตโร กิร เม
อิมินา โรโค ติกิจฺฉิโต นนุ เม อยํ ทุกฺขญฺจ ชเนสิ โลหิตกฺขยญฺจ
มํ ปาเปสีติ เอวํ อุปวเทยฺย เจว อุปารมฺเภยฺย จ ครเหยฺย จ
น จาสฺส คุณํ ชาเนยฺย เอวเมว ยทิ อนุปฺปนฺเน วีติกฺกมโทเส
สตฺถา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปยฺย ปรูปวาทาทีหิ จ น
ปริมุจฺเจยฺย น จาสฺส ถามํ วา พลํ วา สตฺตา ชาเนยฺยุํ
ปญฺญตฺตมฺปิ สิกฺขาปทํ กุปฺเปยฺย น ยถาฐาเน ติฏฺเฐยฺย ฯ
ตสฺมา วุตฺตํ น ตาว สารีปุตฺต สตฺถา สาวกานํ ฯเปฯ
ปาตุภวนฺตีติ ฯ เอวํ อกาลํ ทสฺเสตฺวา ปุน กาลํ ทสฺเสตุํ ยโต
จ โข สารีปุตฺตาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ยโตติ ยทา ฯ ยสฺมึ กาเลติ
วุตฺตํ โหติ ฯ เสสํ วุตฺตานุสาเรเนว เวทิตพฺพํ ฯ อยํ วา เอตฺถ
สงฺเขปตฺโถ ฯ ยสฺมึ นาม กาเล อาสวฏฺฐานิยา ธมฺมาติ สงฺขํ
คตา วีติกฺกมโทสา สงฺเฆ ปาตุภวนฺติ ตทา สตฺถา สาวกานํ
สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ อุทฺทิสติ ปาฏิโมกฺขํ กสฺมา เตสํเยว
อาสวฏฺฐานิยา ธมฺมาติ สงฺขํ คตานํ วีติกฺกมโทสานํ ปฏิฆาตาย ฯ
เอวํ ปญฺญาเปนฺโต ยถา นาม กุสโล เวชฺโช อุปฺปนฺนํ คณฺฑํ
ผาลนาเลปนพนฺธนโธวนาทีหิ ติกิจฺฉนฺโต โรเปตฺวา สญฺฉวึ กตฺวา
น เตฺวว อุปวาทาทิรโห โหติ สเก จ อาจริยเก วิทิตานุภาโว
หุตฺวา สกฺการํ ปาปุณาติ เอวํ น จ อุปวาทาทิรโห โหติ
สเก จ สพฺพญฺญุวิสเย วิทิตานุภาโว หุตฺวา สกฺการํ ปาปุณาติ

ตญฺจสฺส สิกฺขาปทํ อกุปฺปํ โหติ ยถาฐาเน ติฏฺฐตีติ ฯ เอวํ อาสวฏฺฐานิยานํ ธมฺมานํ อนุปฺปตฺตึ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา อกาลํ อุปฺปตฺติญฺจ กาลนฺติ วตฺวา อิทานิ เตสํ ธมฺมานํ อนุปฺปตฺติกาลญฺจ ทสฺเสตุํ น ตาว สารีปุตฺต อิเธกจฺเจติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อุตฺตานตฺถานิ ปทานิ ปาลิวเสเนว เวทิตพฺพานิ ฯ อยํ ปน อนุตฺตานปทวณฺณนา ฯ รตฺติโย ชานนฺตีติ รตฺตญฺญู ฯ อตฺตโน ปพฺพชิตทิวสโต ปฏฺฐาย ปหุตา รตฺติโย ชานนฺติ จิรปพฺพชิตาติ วุตฺตํ โหติ ฯ รตฺตญฺญูภิ มหตฺตํ รตฺตญฺญุมหตฺตํ ฯ จิรปพฺพชิเตหิ มหนฺตภาวนฺติ อตฺโถ ฯ ตตฺร รตฺตญฺญุมหตฺตํ ปตฺเต สงฺเฆ อุปเสนํ วงฺคนฺตปุตฺตํ อารพฺภ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ โส หายสฺมา อูนทสวสฺเส ภิกฺขู อุปสมฺปาเทนฺเต ทิสฺวา เอกวสฺโส สทฺธิวิหาริยํ อุปสมฺปาเทสิ ฯ อถโข ภควา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสิ น ภิกฺขเว อูนทสวสฺเสน อุปสมฺปาเทตพฺโพ โย อุปสมฺปาเทยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ[๑] ฯ เอวํ ปญฺญตฺเต สิกฺขาปเท ปุน ภิกฺขู ทสวสฺสมฺหา ทสวสฺสมฺหาติ พาลา อพฺยตฺตา อุปสมฺปาเทนฺติ ฯ อถ ภควา อปรมฺปิ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสิ น ภิกฺขเว พาเลน อพฺยตฺเตน ทสวสฺเสน อุปสมฺปาเทตพฺโพ โย อุปสมฺปาเทยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส อนุชานามิ ภิกฺขเว พฺยตฺเตน ภิกฺขุนา ปฏิพเลน ทสวสฺเสน วา อติเรกทสวสฺเสน วา อุปสมฺปาเทตุนฺติ[๒] ฯ รตฺตญฺญุมหตฺตํ ปตฺตกาเล เทฺว สิกฺขาปทานิ ปญฺญตฺตานิ ฯ เวปุลฺลมหตฺตนฺติ

๑. วิ. มหาวคฺค. ๔/๑๐๙. ๒. วิ. มหาวคฺค. ๔/๑๑๐.

วิปุลภาเวน มหตฺตํ ฯ สงฺโฆ หิ ยาว น เถรนวมชฺฌิมานํ วเสน เวปุลฺลมหตฺตํ ปตฺโต โหติ ตาว เสนาสนานิ ปโหนฺติ สาสเน เอกจฺเจ อาสวฏฺฐานิยา ธมฺมา น อุปฺปชฺชนฺติ เวปุลฺลมหตฺตํ ปตฺเต ปน เต อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อถ สตฺถา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ ฯ ตตฺถ เวปุลฺลมหตฺตํ ปตฺเต สงฺเฆ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานิ โย ปน ภิกฺขุ อนุปสมฺปนฺเนน อุตฺตริทฺวิรตฺตติรตฺตํ สหเสยฺยํ กปฺเปยฺย ปาจิตฺติยํ ยา ปน ภิกฺขุนี อนุวสฺสํ วุฏฺฐาเปยฺย ปาจิตฺติยํ ยา ปน ภิกฺขุนี เอกํ วสฺสํ เทฺว วุฏฺฐาเปยฺย ปาจิตฺติยนฺติ อิมินา นเยน เวทิตพฺพานิ ฯ ลาภคฺคมหตฺตนฺติ ลาภสฺส อคฺคมหตฺตํ ฯ โย ลาภสฺส อคฺโค อุตฺตโม มหนฺตภาโว ตํ ปตฺโต โหตีติ อตฺโถ ฯ ลาเภน วา อคฺคมหตฺตมฺปิ ลาเภน เสฏฺฐตฺตญฺจ มหนฺตตฺตญฺจ ปตฺโตติ อตฺโถ ฯ สงฺโฆ หิ ยาว น ลาภคฺคมหตฺตํ ปตฺโต โหติ ตาว น ลาภํ ปฏิจฺจ อาสวฏฺฐานิยา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ ปตฺเต ปน อุปฺปชฺชนฺติ ฯ อถ สตฺถา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปติ โย ปน ภิกฺขุ อเจลกสฺส วา ปริพฺพาชกสฺส วา ปริพฺพาชิกาย วา สหตฺถา ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ทเทยฺย ปาจิตฺติยนฺติ ฯ อิทํ หิ ลาภคฺคมหตฺตํ ปตฺเต สงฺเฆ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ ฯ พาหุสจฺจมหตฺตนฺติ พาหุสจฺจสฺส มหนฺต-ภาวํ ฯ สงฺโฆ หิ ยาว น พาหุสจฺจมหตฺตํ ปตฺโต โหติ ตาว น อาสวฏฺฐานิยา ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ พาหุสจฺจมหตฺตํ ปตฺเต ปน ยสฺมา เอกมฺปิ นิกายํ เทฺวปิ ฯเปฯ ปญฺจปิ นิกาเย อุคฺคเหตฺวา อโยนิโส อุมฺมุชฺชมานา ปุคฺคลา รเสน รสํ สํสนฺเทตฺวา

อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุสาสนํ ทีเปนฺติ ฯ อถ สตฺถา โย ปน ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ตถาหํ ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ ฯเปฯ สมณุทฺเทโสปิ เจ เอวํ วเทยฺยาติอาทินา นเยน สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปตีติ ฯ เอวํ ภควา อาสวฏฺฐานิยานํ ธมฺมานํ อนุปฺปตฺติ-กาลญฺจ อุปฺปตฺติกาลญฺจ ทสฺเสตฺวา ตสฺมึ สมเย สพฺพโสปิ เตสํ อภาวํ ทสฺเสนฺโต นิรพฺพุโท หิ สารีปุตฺตาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ นิรพฺพุโทติ อพฺพุทวิรหิโต ฯ อพฺพุทาติ วุจฺจนฺติ โจรา ฯ นิจฺโจโรติ อตฺโถ ฯ โจโรติ จ อิมสฺมึ อตฺเถ ทุสฺสีลา อธิปฺเปตา ฯ เต หิ อสฺสมณา หุตฺวา สมณปฏิญฺญตาย ปเรสํ ปจฺจเย โจเรนฺติ ตสฺมา นิรพฺพุโท นิจฺโจโร นิทฺทุสฺสีโลติ วุตฺตํ โหติ ฯ นิราทีนโวติ นิรุปทฺทโว นิรุปสคฺโค ฯ ทุสฺสีลาทีนววิรหิโตเยวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อปคตกาฬโกติ กาฬกา วุจฺจนฺติ ทุสฺสีลาเยว ฯ เต หิ สุวณฺณ-วณฺณาปิ สมานา กาฬกธมฺมสมาโยคา กาฬกาเตฺวว เวทิตพฺพา ฯ เตสํ อภาวา อปคตกาฬโก ฯ อปหตกาฬโกติปิ ปาโฐ ฯ สุทฺโธติ อปคตกาฬกตฺตาเยว สุทฺโธ ฯ ปริโยทาโตติ ปภสฺสโร ฯ สาเร ปติฏฺฐิโตติ สาโรติ วุจฺจนฺติ สีลสมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติญาณ-ทสฺสนคุณา ฯ ตสฺมึ สาเร ปติฏฺฐิตตฺตา สาเร ปติฏฺฐิโต ฯ เอวํ สาเร ปติฏฺฐิตภาวํ วตฺวา ปุน โส จสฺส สาเร ปติฏฺฐิตภาโว เอวํ เวทิตพฺโพติ ทสฺเสนฺโต อิเมสํ หิ สารีปุตฺตาติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ สงฺเขปวณฺณนา ยานีมานิ เวรญฺชายํ วสฺสาวาสํ อุปคตานิ ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ อิเมสํ โย คุณวเสน ปจฺฉิมโก สพฺพปริตฺตคุโณ

ภิกฺขุ โส โสตาปนฺโนติ ฯ โสตาปนฺโนติ โสตํ อาปนฺโน ฯ โสโตติ จ มคฺคสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ โสตาปนฺโนติ เตน สมนฺนาคตสฺส ปุคฺคลสฺส ฯ ยถาห ฯ โสโต โสโตติ หีทํ สารีปุตฺต วุจฺจติ กตโม นุโข สารีปุตฺต โสโตติ ฯ อยเมว หิ ภนฺเต อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เสยฺยถีทํ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธีติ ฯ โสตาปนฺโน โสตาปนฺโนติ หีทํ สารีปุตฺต วุจฺจติ กตโม นุโข สารีปุตฺต โสตาปนฺโนติ ฯ โย หิ ภนฺเต อิมินา อริเยน อฏฺฐงฺคิเกน มคฺเคน สมนฺนาคโต อยํ วุจฺจติ โสตาปนฺโน โสยมายสฺมา เอวนฺนาโม เอวํโคตฺโตติ ฯ อิธ ปน มคฺเคน ผลสฺส นามํ ทินฺนํ ตสฺมา ผลฏฺโฐ โสตาปนฺโนติ เวทิตพฺโพ ฯ อวินิปาตธมฺโมติ วินิปาเตตีติ วินิปาโต ฯ นาสฺส วินิปาโต ธมฺโมติ อวินิปาตธมฺโม ฯ น อตฺตานํ อปาเยสุ วินิปาตนสภาโวติ วุตฺตํ โหติ ฯ กสฺมา ฯ เย ธมฺมา อปายคมนิยา เตสํ ปริกฺขยา ฯ วินิปาตนํ วา วินิปาโต ฯ นาสฺส วินิปาโต ธมฺโมติ อวินิปาตธมฺโม ฯ อปาเยสุ วินิปาตน-สภาโว อสฺส นตฺถีติ วุตฺตํ โหติ ฯ สมฺมตฺตนิยาเมน มคฺเคน นิยตตฺตา นิยโต ฯ สมฺโพธิ ปรํ อยนํ ปรา คติ อสฺสาติ สมฺโพธิปรายโน ฯ อุปริมคฺคตฺตยํ อวสฺสํ สมฺปาปโกติ อตฺโถ ฯ กสฺมา ฯ ปฏิลทฺธปรมมคฺคตฺตาติ ฯ

เอวํ ธมฺมเสนาปตึ สญฺญาเปตฺวา เวรญฺชายํ ตํ วสฺสาวาสํ วีตินาเมตฺวา วุฏฺฐวสฺโส มหาปวารณาย ปวาเรตฺวา อถโข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ ฯ อามนฺเตสีติ อาลปิ อภาสิ

สมฺโพเธสิ ฯ กินฺติ ฯ อาจิณฺณํ โข ปเนตนฺติเอวมาทีํ ฯ
อาจิณฺณนฺติ จริตํ วตฺตมนุธมฺมตา ฯ

ตํ โข ปเนตํ อาจิณฺณํ ทุวิธํ โหติ พุทฺธาจิณฺณํ สาวกา-
จิณฺณนฺติ ฯ กตมํ พุทฺธาจิณฺณํ ฯ อิทนฺตาว เอกํ เยหิ นิมนฺติตา
วสฺสํ วสนฺติ น เต อนปโลเกตฺวา อนาปุจฺฉิตฺวา ชนปทจาริกํ
ปกฺกมนฺติ ฯ สาวกา ปน อปโลเกตฺวา วา อนปโลเกตฺวา วา
ยถาสุขํ ปกฺกมนฺติ ฯ อปรมฺปิ พุทฺธาจิณฺณํ วุฏฺฐวสฺสา ปวาเรตฺวา
ชนสงฺคหตฺถาย ชนปทจาริกํ ปกฺกมนฺติเยว ฯ ชนปทจาริกํ จรนฺตา
จ มหามณฺฑลํ มชฺฌิมมณฺฑลํ อนฺติมมณฺฑลนฺติ อิเมสํ ติณฺณํ
มณฺฑลานํ อญฺญตรสฺมึ มณฺฑเล จรนฺติ ฯ ตตฺถ มหามณฺฑลํ
นวโยชนสติกํ ฯ มชฺฌิมมณฺฑลํ ฉโยชนสติกํ ฯ อนฺติมมณฺฑลํ
ติโยชนสติกํ ฯ ยทา มหามณฺฑเล จาริกํ จริตุกามา โหนฺติ
มหาปวารณาย ปวาเรตฺวา ปาฏิปททิวเส มหาภิกฺขุสงฺฆปริวารา
นิกฺขมิตฺวา คามนิคมาทีสุ มหาชนํ อามิสปฏิคฺคเหน อนุคฺคหนฺตา
ธมฺมทาเนน จสฺส วิวฏฺฏูปนิสฺสิตํ กุสลํ วฑฺเฒนฺตา นวหิ มาเสหิ
ชนปทจาริกํ ปริโยสาเปนฺติ ฯ สเจ ปน อนฺโตวสฺเส ภิกฺขูนํ
สมถวิปสฺสนา ตรุณา โหนฺติ มหาปวารณาย อปฺปวาเรตฺวา
ปวารณาสงฺคหํ ทตฺวา กตฺติกปุณฺณมาย ปวาเรตฺวา มิคสิรสฺส
ปฐมทิวเส มหาภิกฺขุสงฺฆปริวารา นิกฺขมิตฺวา วุตฺตนเยเนว มชฺฌิม-
มณฺฑเล อฏฺฐหิ มาเสหิ จาริกํ ปริโยสาเปนฺติ ฯ สเจ ปน
เนสํ วุฏฺฐวสฺสานํ อปริปกฺกินฺทฺริยา เวเนยฺยสตฺตา โหนฺติ ฯ เตส

อินฺทฺริยปริปากํ อาคเมนฺตา มิคสิรมาสมฺปิ ตตฺเถว วสิตฺวา ปุสฺส-
มาสสฺส ปฐมทิวเส มหาภิกฺขุสงฺฆปริวารา นิกฺขมิตฺวา วุตฺตนเยเนว
อนฺติมมณฺฑเล สตฺตหิ มาเสหิ จาริกํ ปริโยสาเปนฺติ ฯ เตสุ จ
มณฺฑเลสุ ยตฺถ กตฺถจิ จรนฺตาปิ เต เต สตฺเต กิเลเสหิ วิโยเชนฺตา
โสตาปตฺติผลาทีหิ สํโยเชนฺตา เวเนยฺยวเสเนว นานาวณฺณานิ ปุปฺผานิ
โอจินนฺตา วิย วิจรนฺติ ฯ อปรมฺปิ พุทฺธานํ อาจิณฺณํ เทวสิกํ
ปจฺจูสสมเย สนฺตํ สุขํ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา ผลสมาปตฺติ
สมาปชฺชนํ ผลสมาปตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา มหากรุณาสมาปตฺติยา สมา
ปชฺชนํ ตโต ทสสหสฺสจกฺกวาเฬ โพธเนยฺยสตฺตสโมโลกนํ ฯ อปรมฺปิ
พุทฺธานํ อาจิณฺณํ อาคนฺตุเกหิ สทฺธึ ปฐมตรํ ปฏิสนฺถารกรณํ
อตฺถุปฺปตฺติวเสน ธมฺมเทสนา โอติณฺเณ โทเส สิกฺขาปทปฺ-
ปญฺญาปนนฺติ ฯ อิทํ พุทฺธาจิณฺณํ ฯ กตมํ สาวกาจิณฺณํ ฯ
พุทฺธสฺส ภควโต กาเล ทฺวิกฺขตฺตุํ สนฺนิปาโต ปุเร วสฺสูปนายิกาย
จ กมฺมฏฺฐานคหณตฺถํ วุฏฺฐวสฺสานญฺจ อธิคตคุณาโรจนตฺถํ อุปริ-
กมฺมฏฺฐานคหณตฺถญฺจ ฯ อิทํ สาวกาจิณฺณํ ฯ อิธ ปน พุทฺธาจิณฺณํ
ทสฺเสนฺโต อาห อาจิณฺณํ โข ปเนตํ อานนฺท ตถาคตานนฺติ ฯ
อายามาติ อาคจฺฉยาม ฯ อปโลเกสฺสามาติ จาริกญฺจรณตฺถาย
อาปุจฺฉิสฺสาม ฯ เอวนฺติ สมฺปฏิจฺฉนตฺเถ นิปาโต ฯ ภนฺเตติ
คารวาธิวจนเมตํ ฯ สตฺถุโน ปฏิวจนทานนฺติปิ วฏฺฏติ ฯ ภควโต
ปจฺจสฺโสสีติ ภควโต วจนํ ปฏิอสฺโสสิ อภิมุโข หุตฺวา สุณิ
สมฺปฏิจฺฉิ ฯ เอวนฺติ อิมินา วจเนน ปฏิคฺคเหสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อถโข ภควา นิวาเสตฺวาติ อิธ ปุพฺพณฺหสมยนฺติ วา สายณฺห-
สมยนฺติ วา น วุตฺตํ ฯ เอวํ สนฺเตปิ ภควา กตภตฺตกิจฺโจ
มชฺฌนฺติกํ วีตินาเมตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ปจฺฉาสมณํ กตวา
นครทฺวารโต ปฏฺฐาย นครวีถิโย สุวณฺณรสปิญฺชราหิ พุทฺธรํสีหิ
สมุชฺโชตยมาโน เยน เวรญฺชสฺส พฺราหฺมณสฺส นิเวสนํ เตนูป-
สงฺกมิ ฯ ฆรทฺวาเร ฐิตมตฺตเมว จสฺส ภควนฺตํ ทิสฺวา ปริชโน
อาโรเจสิ ฯ พฺราหฺมโณ สตึ ปฏิลภิตฺวา สํเวคชาโต สหสา วุฏฺฐาย
มหารหํ อาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ภควนฺตํ ปจฺจุคฺคมฺม อิโต ภควา
อุปสงฺกมตูติ อาห ฯ ภควา อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน
นิสีทิ ฯ อถโข เวรญฺโช พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ อุปนิสีทิตุกาโม
อตฺตนา ฐิตปฺปเทสโต เยน ภควา เตนูปสงฺกมิ ฯ อิโต ปรํ
อุตฺตานตฺถเมว ฯ ยํ ปน พฺราหฺมโณ อาห อปิจ โย เทยฺยธมฺโม
โส น ทินฺโนติ ตตฺรายมธิปฺปาโย มยา นิมนฺติตานํ วสฺสํ
วุฏฺฐานํ ตุมฺหากํ เตมาสํ ทิวเส ทิวเส ปาโต ยาคุขชฺชกํ มชฺฌนฺติเก
ขาทนียํ โภชนียํ สายณฺหกาเล อเนกวิธปานวิกติคนฺธปุปฺผาทีหิ
ปูชาสกฺกาโรติ เอวมาทิโก โย เทยฺยธมฺโม ทาตพฺโพ อสฺส โส น
ทินฺโนติ ฯ ตญฺจ โข โน อสนฺตนฺติ เอตฺถ ปน ลิงฺควิปลฺลาโส
เวทิตพฺโพ ฯ โส จ โข เทยฺยธมฺโม อมฺหากํ โน อสนฺโตติ อยํ
เหตฺถ อตฺโถ ฯ อถวา ยํยํ มยํ ตุมฺหากํ ทเทยฺยาม ตญฺจ
โข โน อสนฺตนฺติ เอวเมตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ โนปิ อทาตุ-
กมฺยตาติ อทาตุกามตาปิ โน นตฺถิ ยถา ปหุตวิตฺตูปกรณานํ

มจฺฉรีนํ ฯ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา พหุกิจฺจา ฆราวาสาติ ฯ ตตฺรายํ โยชนา ฯ ยสฺมา พหุกิจฺจา ฆราวาสา ตสฺมา เอตฺถ สนฺเตปิ เทยฺยธมฺเม ทาตุกมฺยตาย จ ตํ กุโต ลพฺภา กุโต ตํ สกฺกา ลทฺธุํ ยํ มยํ ตุมฺหากํ เทยฺยธมฺมํ ทเทยฺยามาติ ฆราวาสํ ครหนฺโต อาห ฯ โส กิร มาเรน อาวฏฺฏิตภาวํ น ชานาติ ฆราวาส-ปลิโพเธน เม สติสมฺโมโส ชาโตติ มญฺญิ ฯ ตสฺมา เอวมาห ฯ อปิจ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ อิมสฺมึ เตมาสพฺภนฺตเร ยมหํ ตุมฺหากํ ทเทยฺยํ ตํ กุโต ลพฺภา พหุกิจฺจา หิ ฆราวาสาติ เอวเมตฺถ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ อถ พฺราหฺมโณ ยนฺนูนาหํ ยํ เม ตีหิ มาเสหิ ทาตพฺพํ สิยา ตํ สพฺพํ เอกทิวเสเนว ทเทยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา อธิวาเสตุ เม ภวํ โคตโมติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สฺวาตนายาติ ยํ เม ตุมฺเหสุ สกฺกาเร กเต เสฺว ภวิสฺสติ ปุญฺญญฺเจว ปีติปามุชฺชญฺจ ตทตฺถาย ฯ อถ ตถาคโต สเจ อหํ นาธิวาเสยฺยํ อยํ เตมาสํ กิญฺจิ อลทฺธา กุปิโต มญฺเญ เตน เม ยาจิยมาโน เอกภตฺตมฺปิ น ปฏิคฺคณฺหาติ นตฺถิ อิมสฺมึ อธิวาสนกฺขนฺติ อสพฺพญฺญู อยนฺติ เอวํ พฺราหฺมโณ จ เวรญฺชาวาสิโน จ ครหิตฺวา พหุํ อปุญฺญํ ปสเวยฺยุํ ตํ เตสํ มา อโหสีติ เตสํ อนุกมฺปาย อธิวาเสสิ ภควา[๑] ตุณฺหีภาเวน ฯ อธิวาเสตฺวา จ อถโข ภควา เวรญฺชํ พฺราหฺมณํ อลํ ฆราวาสปลิโพธจินฺตายาติ สญฺญาเปตฺวา ตํ ขณานุรูปาย ธมฺมิยา กถาย ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกํ อตฺถํ

๑. ตถาคโตติ ปทํ ภควาติ ปทสฺส วิเสสนนฺติ โยชนา ฯ

สนฺทสฺเสตฺวา กุสเล ธมฺเม สมาทเปตฺวา คณฺหาเปตฺวา ตตฺถ จ
นํ สมุตฺเตเชตฺวา สอุสฺสาหํ กตฺวา ตาย สอุสฺสาหตาย อญฺเญหิ จ
วิชฺชมานคุเณหิ สมฺปหํเสตฺวา ธมฺมรตนวสฺสํ วสฺสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา
ปกฺกามิ ฯ ปกฺกนฺเต จ ปน ภควติ เวรญฺโช พฺราหฺมโณ
ปุตฺตทารํ อามนฺเตสิ มยํ ภเณ ภควนฺตํ เตมาสํ นิมนฺเตตฺวา
เอกทิวสํ เอกภตฺตมฺปิ นาทมฺหา หนฺท ทานิ ตถา ทานํ ปฏิยาเทถ
ยถา เตมาสิโกปิ เทยฺยธมฺโม เสฺว เอกทิวเสเนว ทาตุํ สกฺกา
โหตีติ ฯ ตโต ปณีตทานํ ปฏิยาทาเปตฺวา ยํ ทิวสํ ภควา
นิมนฺติโต ตสฺสา๑ รตฺติยา อจฺจเยน อาสนฏฺฐานํ อลงฺการาเปตฺวา
มหารหานิ อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา คนฺธธูปวาสกุสุมวิจิตฺรํ มหาปูชํ
สชฺชิตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข
เวรญฺโช พฺราหฺมโณ ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ฯเปฯ นิฏฺฐิตํ
ภตฺตนฺติ ฯ ภควา ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ตตฺถ อคมาสิ ฯ เตน วุตฺตํ
อถโข ภควา ฯเปฯ นิสีทิ สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆนฺติ ฯ อถโข
เวรญฺโช พฺราหฺมโณ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆนฺติ พุทฺธปฺปมุขนฺติ
พุทฺธปริณายกํ ฯ พุทฺธํ สงฺฆตฺเถรํ กตฺวา นิสินฺนนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ
ปณีเตนาติ อุตฺตเมน ฯ สหตฺถาติ สหตฺเถน ฯ สนฺตปฺเปตฺวาติ
สุฏฺฐุ ตปฺเปตฺวา ปริปุณฺณํ สุหิตํ ยาวทตฺถํ กตฺวา ฯ สมฺปวาเรตฺวาติ
สุฏฺฐุ ปวาเรตฺวา อลํ อลนฺติ หตฺถสญฺญาย จ มุขสญฺญาย จ
วจีเภเทน จ ปฏิกฺขิปาเปตฺวา ฯ ภุตฺตาวินฺติ ภุตฺตวนฺตํ ฯ

๑. ตสฺส อิติ ภเวยฺย ฯ

โอนีตปตฺตปาณินฺติ ปตฺตโต โอนีตปาณึ อปนีตหตฺถนฺติ วุตฺตํ
โหติ ฯ ติจีวเรน อจฺฉาเทสีติ ติจีวรํ ภควโต อทาสิ ฯ อิทํ
ปน โวหารวจนมตฺตํ โหติ ติจีวเรน อจฺฉาเทสีติ ฯ ตสฺมึ จ
ติจีวเร เอกเมโก สาฏโก สหสฺสํ อคฺฆติ ฯ อิติ พฺราหฺมโณ
ภควโต ติสหสฺสคฺฆนกํ ติจีวรมทาสิ อุตฺตมํ กาสิยวตฺถสทิสํ ฯ เอก-
เมกญฺจ ภิกฺขุํ เอกเมเกน ทุสฺสยุเคนาติ เอกเมเกน ทุสฺสยุคเลน ฯ
ตตฺร เอกสาฏโก ปญฺจ สตานิ อคฺฆติ ฯ เอวํ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ
ปญฺจสตสหสฺสคฺฆนกานิ ทุสฺสานิ อทาสิ ฯ พฺราหฺมโณ เอตฺตกมฺปิ
ทตฺวา อตุฏฺโฐ ปุน สตฺตฏฺฐสหสฺสคฺฆนเก อเนเก รตฺตกมฺพเล จ
ปตฺตุณฺณปฏปเฏ[๑] จ ผาเลตฺวา ผาเลตฺวา อาโยคอํสวทฺธกกายพนฺธน-
ปริสฺสาวนาทีนํ อตฺถาย อทาสิ ฯ สตปากสหสฺสปากานญฺจ เภสชฺชเตลานํ
ตุมฺพานิ ปูเรตฺวา เอกเมกสฺส ภิกฺขุโน อพฺภญฺชนตฺถาย สหสฺสคฺฆนกํ
เตลมทาสิ ฯ กึ พหุนา จตุปฺปจฺจเยสุ ฯ น โกจิ ปริกฺขาโร
สมณปริโภโค อทินฺโน นาม อโหสิ ฯ ปาลิยํ ปน จีวรมตฺตเมว
วุตฺตํ ฯ เอวํ มหายาคํ ยชิตฺวา สปุตฺตทารํ วนฺทิตฺวา นิสินฺนํ
อถโข ภควา เวรญฺชํ พฺราหฺมณํ เตมาสํ มาราวฏฺฏเนน ธมฺมสฺ-
สวนามตรสปริโภคปริหีนํ เอกทิวเสเนว ธมฺมามตวสฺสํ วสฺสิตฺวา
ปริปุณฺณสงฺกปฺปํ กุรุมาโน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา ฯเปฯ
อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ ฯ พฺราหฺมโณปิ สปุตฺตทาโร ภควนฺตญฺจ
ภิกฺขุสงฺฆญฺจ วนฺทิตฺวา ปุนปิ ภนฺเต อมฺหากํ อนุคฺคหํ กเรยฺยาถาติ

๑. ปตฺตุณฺณปฏฺฏปเฏ ฯ

เอวมาทีนิ วทนฺโต อนุวชิตฺวา อสฺสูนิ ปวตฺตยมาโน นิวตฺติ ฯ อถโข ภควา เวรญฺชายํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวาติ ยถาอชฺฌาสยํ ยถารุจิตํ วาสํ วสิตฺวา เวรญฺชาย นิกฺขมิตฺวา มหามณฺฑลจาริก-จรณกาเล คนฺตพฺพํ พุทฺธวีถึ ปหาย ทุพฺภิกฺขโทเสน กิลนฺตํ ภิกฺขุสงฺฆํ อุชุนา มคฺเคน คเหตฺวา คนฺตุกาโม โสเรยฺยาทีนิ อนุปคมฺม ปยาคปติฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตตฺถ คงฺคํ นทึ อุตฺตริตฺวา เยน พาราณสี ตทวสริ ฯ เตน อวสรีติ ตทวสริ ฯ ตตฺราปิ ยถาอชฺฌาสยํ วิหริตฺวา เวสาลึ อคมาสิ ฯ เตน วุตฺตํ อนุปคมฺม โสเรยฺยํ ฯเปฯ เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายนฺติ ฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย เวรญฺชกณฺฑวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ตตฺรีทํ สมนฺตปาสาทิกาย สมนฺตปาสาทิกตฺตสฺมึ
อาจริยปรมฺปรโต นิทานวตฺถุปฺปเภททีปนโต
ปรสมยวิวชฺชนโต สกสมยวิสุทฺธิโต เจว
พฺยญฺชนปริโสธนโต ปทตฺถโต ปาลิโยชนากฺกมโต
สิกฺขาปทวินิจฺฉยโต วิภงฺคนยเภททสฺสนโต
สมฺปสฺสตํ น ทิสฺสติ กิญฺจิ อปาสาทิกํ ยโต เอตฺถ
วิญฺญูนมยํ ตสฺมา สมนฺตปาสาทิกาเตฺวว
สํวณฺณนา ปวตฺตา วินยสฺส เวเนยฺยทมนกุสเลน
วุตฺตสฺส โลกนาเถน โลกมนุกมฺปมาเนนาติ ฯ

ปฐมปาราชิกวณฺณนา

อิโต ปรํ เตน โข ปน สมเยน เวสาลิยา อวิทูเรติอาทิ เยภุยฺเยน อุตฺตานตฺถํ ฯ ตสฺมา อนุปทวณฺณนํ ปหาย ยตฺถ ยตฺถ วตฺตพฺพํ อตฺถิ ตํ ตเทว วณฺณยิสฺสาม ฯ กลนฺทคาโมติ กลนฺทกา วุจฺจนฺติ กาลกา เตสํ วเสน ลทฺธนาโม คาโม ฯ กลนฺทปุตฺโตติ คามวเสน ลทฺธนามสฺส ราชสมฺมตสฺส จตฺตาฬีส-โกฏิวิภวสฺส กลนฺทเสฏฺฐิโน ปุตฺโต ฯ ยสฺมา ปน ตสฺมึ คาเม อญฺเญปิ กลนฺทนามกา มนุสฺสา อตฺถิ ตสฺมา กลนฺทปุตฺโตติ วตฺวา ปุน เสฏฺฐิปุตฺโตติ วุตฺตํ ฯ สมฺพหุเลหีติ พหุเกหิ ฯ สหายเกหีติ สุขทุกฺขานิ สห อายนฺติ อุปคจฺฉนฺตีติ สหายา ฯ สหายาเอว สหายกา ฯ เตหิ สหายเกหิ ฯ สทฺธินฺติ เอกโต ฯ เกนจิเทว กรณีเยนาติ เกนจิเทว ภณฺฑปฺปโยชน อุทฺธาร สารณาทินา กิจฺเจน ฯ กตฺติกนกฺขตฺตกีฬากิจฺเจนาติปิ วทนฺติ ฯ ภควา หิ กตฺติกชุณฺหปกฺเข เวสาลึ สมฺปาปุณิ ฯ กตฺติกนกฺขตฺตกีฬา เจตฺถ อุฬารา โหนฺติ ตทตฺถํ คโตติ เวทิตพฺโพ ฯ อทฺทสา โขติ กถํ อทฺทส ฯ โส กิร นครโต ภุตฺตปาตราสํ สุทฺธุตฺตราสงฺคํ มาลาคนฺธวิเลปนหตฺถํ พุทฺธทสฺสนตฺถํ ธมฺมสฺสวนตฺถญฺจ นิกฺขมนฺตํ มหาชนํ ทิสฺวา กุหึ คจฺฉถาติ ปุจฺฉิ ฯ พุทฺธทสฺสนตฺถํ ธมฺมสฺสวนตฺถญฺจาติ ฯ เตนหิ อหมฺปิ คจฺฉามีติ คนฺตฺวา จตุพฺพิธาย ปริสาย ปริวุตํ พฺรหฺมสฺสเรน ธมฺมํ เทเสนฺตํ ภควนฺตํ อทฺทส ฯ เตน วุตฺตํ อทฺทสา โข ฯเปฯ เทเสนฺตนฺติ ฯ ทิสฺวานสฺสาติ ทิสฺวาน

อสฺส ฯ เอตทโหสีติ ปุพฺเพกตปุญฺญตาย โจทิยมานสฺส ภพฺพ-
กุลปุตฺตสฺส เอตํ อโหสิ ฯ กึ อโหสิ ฯ ยนฺนูนาหมฺปิ ธมฺมํ
สุเณยฺยนฺติ ฯ ตตฺถ ยนฺนูนาติ ปริวิตกฺกทสฺสนเมตํ ฯ เอวํ
กิรสฺส ปริวิตกฺโก อุปฺปนฺโน ยมยํ ปริสา เอกคฺคจิตฺตา ธมฺมํ
สุณาติ อโห วตาหมฺปิ ตํ สุเณยฺยนฺติ ฯ อถโข สุทินฺโน กลนฺท-
ปุตฺโต เยน สา ปริสาติ อิธ กสฺมา เยน ภควาติ อวตฺวา
เยน สา ปริสาติ วุตฺตนฺติ เจ ฯ ภควนฺตํ หิ ปริวาเรตฺวา
อุฬารูฬารชนา มหตี ปริสา นิสินฺนา ตตฺร น สกฺกา อิมินา
ปจฺฉา อาคเตน ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา นิสีทิตุํ ปริสาย ปน
เอกสฺมึ ปเทเส สกฺกาติ โส ตํ ปริสํเยว อุปสงฺกมนฺโต ฯ เตน
วุตฺตํ อถโข สุทินฺโน กลนฺทปุตฺโต เยน สา ปริสาติ ฯ เอกมนฺตํ
นิสินฺนสฺส โข สุทินฺนสฺส กลนฺทปุตฺตสฺส เอตทโหสีติ น นิสินฺน-
มตฺตสฺเสว อโหสิ อถโข ภควโต สิกฺขาตฺตยูปสํหิตํ โถกํ ธมฺมกถํ
สุตฺวา ตํ ปนสฺส ยสฺมา เอกมนฺตํ นิสินฺนสฺเสว อโหสิ เตน วุตฺตํ
เอกมนฺตํ นิสินฺนสฺส โข สุทินฺนสฺส กลนฺทปุตฺตสฺส เอตทโหสีติ ฯ
กึ อโหสีติ ฯ ยถา ยถา โขติอาทิ ฯ ตตฺรายํ สงฺเขปกถา ฯ
อหํ โข เยน เยน อากาเรน ภควตา ธมฺมํ เทสิตํ อาชานามิ
เตน เตน เม อุปปริกฺขโต เอวํ โหติ ฯ ยเทตํ สิกฺขาตฺตยพฺรหฺมจริยํ
เอกทิวสํปิ อขณฺฑํ กตฺวา จริมกจิตฺตํ ปาเปตพฺพตาย เอกนฺตปริปุณฺณํ
จริตพฺพํ เอกทิวสมฺปิ จ กิเลสมเลน อมลินํ กตฺวา จริมกจิตฺตํ
ปาเปตพฺพตาย เอกนฺตปริสุทฺธํ ฯ สงฺขลิขิตนฺติ ลิขิตสงฺขสทิสํ

โธตสงฺขสปาฏิภาคํ จริตพฺพํ ฯ อิทํ น สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตาติ อคารมชฺเฌ วสนฺเตน เอกนฺตปริปุณฺณํ ฯเปฯ จริตุํ ฯ ยนฺนูนาหํ เกเส จ มสฺสุญฺจ โอหาเรตฺวา กาสายรสปีตตาย กาสายานิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตานํ อนุจฺฉวิกานิ อจฺฉาเทตฺวา ปริทหิตฺวา อคารมฺหา นิกฺขมิตฺวา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺยํ ฯ เอตฺถ จ ยสฺมา อคารสฺส หิตํ กสิวณิชฺชาทิ-กมฺมํ อคาริยนฺติ วุจฺจติ ตญฺจ ปพฺพชฺชาย นตฺถิ ตสฺมา ปพฺพชฺชา อนคาริยาติ ญาตพฺพา ฯ ตํ อนคาริยํ ปพฺพชฺชํ ฯ ปพฺพเชยฺยนฺติ ปฏิปชฺเชยฺยํ ฯ อจิรวุฏฺฐิตาย ปริสาย เยน ภควา เตนูปสงฺกมีติ สุทินฺโน อวุฏฺฐิตาย ปริสาย น ภควนฺตํ ปพฺพชฺชํ ยาจิ ฯ กสฺมา ฯ ตตฺรสฺส พหู ญาติสาโลหิตา มิตฺตามจฺจา สนฺติ เต ตฺวํ มาตาปิตูนํ เอกปุตฺตโก น ลพฺภา ตยา ปพฺพชิตุนฺติ พาหายมฺปิ คเหตฺวา อากฑฺเฒยฺยุํ ตโต ปพฺพชฺชาย อนฺตราโย ภวิสฺสตีติ สเหว ปริสาย อุฏฺฐหิตฺวา โถกํ คนฺตฺวา ปุน เกนจิ สรีรกิจฺจเลเสน นิวตฺติตฺวา ภควนฺตํ อุปสงฺกมฺม ปพฺพชฺชํ ยาจิ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข สุทินฺโน กลนฺทปุตฺโต อจิรวุฏฺฐิตาย ปริสาย ฯเปฯ ปพฺพาเชตุ มํ ภควาติ ฯ ภควา ปน ยสฺมา ราหุลกุมารสฺส ปพฺพชฺชโต ปภูติ มาตาปิตูหิ อนนุญฺญาตํ ปุตฺตํ น ปพฺพาเชติ ตสฺมา ตํ ปุจฺฉิ อนุญฺญาโตสิ ปน ตฺวํ สุทินฺน มาตาปิตูหิ ฯเปฯ ปพฺพชฺชายาติ ฯ อิโต ปรํ ปาฬานุสาเรเนว คนฺตฺวา ตํ กรณียํ ตีเรตฺวาติ เอตฺถ เอวมตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ธุรนิกฺเขปเนว ตํ กรณียํ นิฏฺฐาเปตฺวา ฯ น หิ ปพฺพชฺชาย ติพฺพจฺฉนฺทสฺส ภณฺฑกปฺปโยชนอุทฺธารสารณาทีสุ วา นกฺขตฺตกีฬาย วา จิตฺตํ นมติ ฯ อมฺมตาตาติ เอตฺถ ปน

อมฺมาติ มาตรํ อาลปติ ตาตาติ ปิตรํ ฯ ตฺวํ โขสีติ ตฺวํ โข อสิ ฯ เอกปุตฺตโกติ เอโกว ปุตฺตโก อญฺโญ เต เชฏฺโฐ วา กนิฏฺโฐ วา นตฺถิ ฯ เอตฺถ จ เอกปุตฺโตติ วตฺตพฺเพ อนุกมฺปาวเสน เอกปุตฺตโกติ วุตฺตํ ฯ ปิโยติ ปีติชนโก ฯ มนาโปติ มนวฑฺฒโก ฯ สุเขธิโตติ สุเขน เอธิโต๎ สุขสํวฑฺฒิโตติ อตฺโถ ฯ สุขปริหโฏติ สุเขน ปริหโฏ ชาตกาลโต ปฏฺฐาย ธาตีหิ องฺกโต องฺกํ หริตฺวา ธาริยมาโน อสฺสกรถกาทีหิ พาลกีฬนเกหิ กีฬมาโน สาธุรสโภชนํ โภชิยมาโน สุเขน ปริหโฏ ฯ น ตฺวํ ตาต สุทินฺน กิญฺจิ ทุกฺขสฺส ชานาสีติ ตฺวํ ตาต สุทินฺน กิญฺจิ อปฺปมตฺตกมฺปิ กลภาคํ ทุกฺขสฺส น ชานาสิ ฯ อถวา กิญฺจิ ทุกฺเขน นานุโภสีติ อตฺโถ ฯ กรณตฺเถ สามิวจนํ ฯ อนุภวนตฺเถ จ ชานนา ฯ อถวา กิญฺจิ ทุกฺขํ น สรสีติ อตฺโถ ฯ อุปโยคตฺเถ สามิวจนํ ฯ สรณตฺเถ จ ชานนา ฯ วิกปฺปทฺวเยปิ ปุริมปทสฺส อุตฺตรปเทน สมานวิภตฺติโลโป ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตํ สพฺพํ สทฺทสตฺถานุสาเรน ญาตพฺพํ ฯ มรเณนปิ มยนฺเต อกามกา วินา ภวิสฺสามาติ สเจปิ ตว อมฺเหสุ ชีวมาเนสุ มรณํ ภเวยฺย เตน เต มรเณนปิ มยํ อกามกา อนิจฺฉกา น อตฺตโน รุจิยา วินา ภวิสฺสาม ตยา วิโยคํ ปาปุณิสฺสามาติ อตฺโถ ฯ กึ ปน มยํ ตนฺติ เอวํ สนฺเต

๑. สุเขน เอธิโตติ ยุตฺตตรํ ฯ สุเขธิโต สุเขจิโตติ จ เทฺว ปาฐา เยภุยฺเยน ทิสฺสนฺติ ฯ รฏฺฐปาลสุตฺเตปิ สุเขธิโตติ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ ตตฺถ ปน ยุ. สุเข จิโตติ เหฏฺฐาอตฺถ ปาเฐ ลิขิยติ ฯ ตพฺพณฺณนายํ สุเขน เอว จิโตติ วุตฺตํ ฯ ตญฺหิ เอว จิโตติ วจนํ เอธิโตติ ปทํ ภเวยฺยาติ มญฺญามิ ฯ สุเขธิโตติ ปเนตฺถ เอธ วุฑฺฒิยํ ลาเภ จาติ ธาตุ ฯ เอธตีติ อาขฺยาตปทํ ยถา ตํ กุลํ สุขเมธติ คมฺภีเร คาธเมธตีติ จ ฯ

กึ ปน กินฺนาม ตํ การณํ เยน มยํ ตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสาม ฯ อถวา กึ ปน มยํ ตนฺติ เกน ปน การเณน มยนฺตํ ชีวนฺตํ อนุชานิสฺสามาติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตตฺเถวาติ ยตฺถ นํ จิตํ มาตาปิตโร นานุชานึสุ ตตฺเถว ฐาเน ฯ อนนฺตรหิตายาติ เกนจิ อตฺถรเณน อนตฺถตาย ฯ ปริจาเรหีติ คนฺธพฺพนฏนาฏกาทีนิ ปจฺจุปฏฺฐาเปตฺวา ตตฺถ สหายเกหิ สทฺธึ ยถาสุขํ อินฺทฺริยานิ จาเรหิ สญฺจาเรหิ อิโตจีโตจ อุปเนหีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อถวา ปริจาเรหีติ คนฺธพฺพนฏนาฏกาทีนิ ปจฺจุปฏฺฐาเปตฺวา สหายเกหิ สทฺธึ ลล อุปลล รม กีฬสฺสูติปิ วุตฺตํ โหติ ฯ กาเม ปริภุญฺชนฺโตติ อตฺตโน ปุตฺตทาเรหิ สทฺธึ โภเค ภุญฺชนฺโต ฯ ปุญฺญานิ กโรนฺโตติ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ อารพฺภ ทานปฺปทานาทีนิ สุคติมคฺค-สํโสธกานิ กุสลกมฺมานิ กโรนฺโต ฯ ตุณฺหี อโหสีติ กถานุปฺป-พนฺธวิจฺเฉทนตฺถํ นิราลาปสลฺลาโป อโหสิ ฯ อถสฺส มาตาปิตโร ติกฺขตฺตุํ วตฺวา ปฏิวจนมฺปิ อลภมานา สหายเก ปกฺโกสาเปตฺวา เอส โว สหายโก ปพฺพชิตุกาโม นิวาเรถ นนฺติ อาหํสุ ฯ เตปิ ตํ อุปสงฺกมิตฺวา ติกฺขตฺตุํ อโวจุํ ฯ เตสมฺปิ ตุณฺหี อโหสิ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข สุทินฺนสฺส กลนฺทปุตฺตสฺส สหายกา ฯเปฯ ตุณฺหี อโหสีติ ฯ อถสฺส สหายกานํ เอตทโหสิ สเจ อยํ ปพฺพชฺชํ อลภมาโน มริสฺสติ น โกจิ คุโณ ภวิสฺสติ ปพฺพชิตํ ปน นํ มาตาปิตโรปิ กาเลน กาลํ ปสฺสิสฺสนฺติ มยมฺปิ ปสฺสิสฺสาม ปพฺพชฺชาปิ จ นาเมสา ภาริยา ทิวเส ทิวเส มตฺติกาปตฺตํ คเหตฺวา

ปิณฺฑาย จริตพฺพํ เอกเสยฺยํ เอกภตฺตํ พฺรหฺมจริยํ อติทุกฺกรํ อยญฺจ สุขุมาโล นาคริกชาติโย โส ตํ จริตุํ อสกฺโกนฺโต ปุน อิเธว อาคมิสฺสติ หนฺทสฺส มาตาปิตโร อนุชานาเปมาติ ฯ เต ตถา อกํสุ ฯ มาตาปิตโรปิ นํ อนุชานึสุ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข สุทินฺนสฺส กลนฺทปุตฺตสฺส สหายกา เยน สุทินฺนสฺส กลนฺทปุตฺตสฺส มาตาปิตโร ฯเปฯ อนุญฺญาโตสิ มาตาปิตูหิ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชายาติ ฯ หฏฺโฐติ ตุฏฺโฐ ฯ อุทคฺโคติ ปีติวเสน อพฺภุนฺนต-กายจิตฺโต ฯ กติปาหนฺติ กติปยานิ ทิวสานิ ฯ พลํ คาเหตฺวาติ สปฺปายโภชนานิ ภุญฺชนฺโต อุจฺฉาทนนหานาทีหิ จ กายํ ปริหรนฺโต กายพลํ ชเนตฺวา มาตาปิตโร วนฺทิตฺวา อสฺสุมุขํ ญาติปริวฏฺฏํ ปหาย เยน ภควา เตนูปสงฺกมิ ฯเปฯ ปพฺพาเชตุ มํ ภนฺเต ภควาติ ฯ ภควา สมีเป ฐิตํ อญฺญตรํ ปิณฺฑจาริกํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ เตนหิ ภิกฺขุ สุทินฺนํ ปพฺพาเชหิ เจว อุปสมฺปาเทหิ จาติ ฯ สาธุ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุณิตฺวา สุทินฺนํ กลนฺทปุตฺตํ ชินทตฺติยํ สทฺธิวิหาริกํ ลทฺธา ปพฺพาเชสิ เจว อุปสมฺปาเทสิ จ ฯ เตน วุตฺตํ อลตฺถ โข สุทินฺโน กลนฺทปุตฺโต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อลตฺถ อุปสมฺปทนฺติ ฯ เอตฺถ ปน ฐตฺวา สพฺพอฏฺฐกถาสุ ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ กถิตา ฯ มยํ ปน ยถาฐิตปาลิวเสเนว ขนฺธเก กถยิสฺสาม ฯ น เกวลญฺจ ตํ อญฺญมฺปิ ยํ ขนฺธเก วา ปริวาเร วา กเถตพฺพํ อฏฺฐกถาจริเยหิ วิภงฺเค กถิตํ ตํ สพฺพํ ตตฺถ ตตฺเถว กถยิสฺสาม ฯ เอวํ หิ กถิยมาเน ปาลิกฺกเมเนว

วณฺณนา กตา โหติ ฯ ตโต เตน เตน วินิจฺฉเยน อตฺถิกานํ
ปาลิกฺกเมเนว อิมํ วินยสํวณฺณนํ โอโลเกตฺวา เสโส วินิจฺฉโย
สุวิญฺเญยฺโย ภวิสฺสตีติ ฯ อจิรูปสมฺปนฺโนติ อจิรํ อุปสมฺปนฺโน
หุตฺวา ฯ อุปสมฺปทโต นจิรกาเลเนวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวรูเปติ
เอวํวิเธ เอวํชาติเก ฯ ธุตคุเณติ กิเลสนิทฺธุนนเก คุเณ ฯ
สมาทาย วตฺตตีติ สมาทยิตฺวา คณฺหิตฺวา วตฺตติ จรติ วิหรติ ฯ
อารญฺญิโก โหตีติ คามนฺตเสนาสนํ ปฏิกฺขิปิตฺวา อารญฺญิกธุตงฺค-
วเสน อารญฺญวาสิโก โหติ ฯ ปิณฺฑปาติโกติ อติเรกลาภปฏิกฺเขเปน
จุทฺทส ภตฺตานิ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปิณฺฑปาติยธุตงฺควเสน ปิณฺฑปาติโก
โหติ ฯ ปํสุกูลิโกติ คหปติจีวรํ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปํสุกูลิกธุตงฺควเสน
ปํสุกูลิโก โหติ ฯ สปทานจาริโกติ โลลุปฺปจารํ ปฏิกฺขิปิตฺวา
สปทานจาริยธุตงฺควเสน สปทานจาริโก โหติ ฆรปฏิปาฏิยา
ภิกฺขาย ปวิสติ ฯ วชฺชิคามนฺติ วชฺชีนํ วา คามํ วชฺชีสุ วา
คามํ ฯ อฑฺฒา มหทฺธนาติอาทีสุ อุปโภคปริโภคูปกรณมหนฺตตาย
อฑฺฒา ฯ เย หิ เตสํ อุปโภคา ยานิ จ อุปโภคูปกรณานิ
ตานิ มหนฺตานิ พหลานิ สารกานีติ วุตฺตํ โหติ ฯ นิเธตฺวา
ฐปิตธนมหนฺตตาย มหทฺธนา ฯ มหาโภคาติ ทิวสปริพฺพยสงฺขาต-
โภคมหนฺตตาย มหาโภคา ฯ อญฺเญหิ อุปโภเคหิ ชาตรูปรชตสฺเสว
ปหุตตาย ปหุตชาตรูปรชตา ฯ อลงฺการภูตสฺส วิตฺตูปกรณสฺส
ปีติปามุชฺชกรณสฺส ปหุตตาย ปหุตวิตฺตูปกรณา ฯ โวหารวเสน
ปริวตฺเตนฺตสฺส ธนธญฺญสฺส ปหุตตาย ปหุตธนธญฺญาติ เวทิตพฺพา ฯ

เสนาสนํ สํสาเมตฺวาติ เสนาสนํ ปฏิสาเมตฺวา ยถา น วินสฺสติ
ตถา นํ สุฏฺฐุ ฐเปตฺวาติ อตฺโถ ฯ สฏฺฐิมตฺเต ถาลิปาเกติ
คณนปริจฺเฉทโต สฏฺฐึ ถาลิปาเก ฯ เอกเมโก เจตฺถ ถาลิปาโก
ทสนฺนํ ภิกฺขูนํ ภตฺตํ คณฺหาติ ตํ สพฺพมฺปิ ฉนฺนํ ภิกฺขุสตานํ ภตฺตํ
โหติ ฯ ภตฺตาภิหารํ อภิหรึสูติ เอตฺถ อภิหริยตีติ อภิหาโร ฯ
กึ อภิหริยติ ฯ ภตฺตํ ฯ ภตฺตเมว อภิหาโร ภตฺตาภิหาโร ฯ ตํ
ภตฺตาภิหารํ ฯ อภิหรึสูติ อภิมุขา หรึสุ ฯ ตสฺส สนฺติกํ คเหตฺวา
อคมํสูติ อตฺโถ ฯ เอตสฺส กิมฺปมาณนฺติ ฯ สฏฺฐิ ถาลิปากา ฯ
เตน วุตฺตํ สฏฺฐิมตฺเต ถาลิปาเก ภตฺตาภิหารํ อภิหรึสูติ ฯ ภิกฺขูนํ
วิสฺสชฺเชตฺวาติ สยํ อุกฺกฏฺฐปิณฺฑปาติกตฺตา สปทานจาริกํ จริตุกาโม
ภิกฺขูน ปริโภคตฺถาย ปริจฺจชิตฺวา ทตฺวา ฯ อยํ หิ อายสฺมา
ภิกฺขู จ ลาภํ ลจฺฉนฺติ อหญฺจ ปิณฺฑเกน น กิลมิสฺสามีติ
เอตทตฺถเมว อาคโต ฯ ตสฺมา อตฺตโน อาคมนานุรูปํ กโรนฺโต
ภิกฺขูนํ วิสฺสชฺเชตฺวา สยํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ ฯ ญาติทาสีติ ญาตกานํ
ทาสี ฯ อาภิโทสิกนฺติ ปาริวาสิกํ เอกรตฺตาติกฺกนฺตํ ปูติภูตํ ฯ
ตตฺรายํ ปทตฺโถ ฯ ปูติภาวโทเสน อภิภูโตติ อภิโทโส ฯ
อภิโทโสเอว อาภิโทสิโก ฯ เอกรตฺตาติกฺกนฺตสฺส วา นามสญฺญา
เอสา ยทิทํ อาภิโทสิโกติ ฯ ตํ อาภิโทสิกํ ฯ กุมฺมาสนฺติ
ยวกุมฺมาสํ ฯ ฉฑฺเฑตุกามา โหตีติ ยสฺมา อนฺตมโส ทาส-
กมฺมกรานมฺปิ โครูปานมฺปิ อปริโภคารโห ตสฺมา ตํ กจวรํ
วิย พหิ ฉฑฺเฑตุกามา โหติ ฯ สเจ ตนฺติ สเจ เอตํ ฯ ภคินีติ

อริยโวหาเรน ญาติทาสึ อาลปติ ฯ ฉฑฺฑนียธมฺมนฺติ ฉฑฺเฑตพฺพ-
สภาวํ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ภคินิ เอตํ สเจ พหิ ฉฑฺฑนียธมฺมํ
นิสฺสฏฺฐปริคฺคหํ อิธ เม ปตฺเต อากีราติ ฯ กึ ปน เอวํ วตฺตุํ
ลพฺภติ วิญฺญตฺติ วา ปยุตฺตวาจา วา น โหตีติ ฯ น โหติ ฯ
กสฺมา ฯ นิสฺสฏฺฐปริคฺคหตฺตา ฯ ยํ หิ ฉฑฺฑนียธมฺมํ นิสฺสฏฺฐ-
ปริคฺคหํ ยตฺถ สามิกา อนาลยา โหนฺติ ตํ สพฺพํ เทถ อาหรถ
อิธ อากีรถาติ วตฺตุํ วฏฺฏติ ฯ ตถาหิ อคฺคอริยวํสิโก อายสฺมา
รฏฺฐปาโลปิ ฉฑฺฑนียธมฺมํ กุมฺมาสํ อิธ เม ปตฺเต อากีราติ
อวจ ฯ ตสฺมา ยํ เอวรูปํ ฉฑฺฑนียธมฺมํ อญฺญํ วา อปริคฺคหิตํ
วนมูลผลเภสชฺชาทิ ตํ สพฺพํ ยถาสุขํ อาหราเปตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ
น กุกฺกุจฺจายิตพฺพํ ฯ หตฺถานนฺติ ภิกฺขาคหณตฺถํ ปตฺตํ อุปนามยโต
มณิพนฺธโต ปภูติ ทฺวินฺนมฺปิ หตฺถานํ ฯ ปาทานนฺติ นิวาสนนฺตโต
ปฏฺฐาย ทฺวินฺนมฺปิ ปาทานํ ฯ สรสฺสาติ สเจ ตํ ภคินีติ วาจํ
นิจฺฉารยโต สรสฺส จ ฯ นิมิตฺตํ อคฺคเหสีติ คิหิกาเล สลฺลกฺขิตปุพฺพํ
อาการํ อคฺคเหสิ สญฺชานิ สลฺลกฺเขสิ ฯ สุทินฺโน หิ ภควโต
ทฺวาทสเม วสฺเส ปพฺพชิโต วีสติเม วสฺเส ญาติกุลํ ปิณฺฑาย
ปวิฏฺโฐ สยํ ปพฺพชฺชาย อฏฺฐวสฺสิโก หุตฺวา ฯ เตน นํ สา
ญาติทาสี ทิสฺวาว น สญฺชานิ นิมิตฺตํ ปน อคฺคเหสีติ ฯ
สุทินฺนสฺส มาตรํ เอตทโวจาติ อติครุนา ปพฺพชฺชูปคเตน สามิ-
ปุตฺเตน สทฺธึ ตฺวํ นุโข เม ภนฺเต อยฺโย สุทินฺโนติอาทิวจนํ
วตฺตุํ อวิสหนฺตี เวเคน ฆรํ ปวิสิตฺวา สุทินฺนสฺส มาตรํ เอตทโวจ ฯ

ยคฺเฆติ อาโรจนตฺเถ นิปาโต ฯ สเจ เช สจฺจนฺติ เอตฺถ เชติ อาลปเน นิปาโต ฯ เอวํ หิ ตสฺมึ ปเทเส ทาสีชนํ อาลปนฺติ ฯ ตสฺมา หมฺโภ ทาสิ สเจ สจฺจํ ภณสีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อญฺญตรํ กุฑฺฑมูลนฺติ ตสฺมึ กิร ปเทเส ทานปตีนํ ฆเรสุ สาลา โหนฺติ อาสนานิ เจตฺถ ปญฺญตฺตานิ โหนฺติ อุปฏฺฐาปิตํ อุทก-กญฺชิยํ ฯ ตตฺถ ปพฺพชิตา ปิณฺฑาย จริตฺวา นิสีทิตฺวา ภุญฺชนฺติ ฯ สเจ อิจฺฉนฺติ ทานปตีนมฺปิ สนฺตกํ คณฺหนฺติ ฯ ตสฺมา ตมฺปิ อญฺญตรสฺส กุลสฺส อีทิสาย สาลาย อญฺญตรํ กุฑฺฑมูลนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ น หิ ปพฺพชิตา กปณมนุสฺสา วิย อสารุปฺเป ฐาเน นิสีทิตฺวา ภุญฺชนฺตีติ ฯ อตฺถิ นาม ตาตาติ เอตฺถ อตฺถีติ วิชฺชมานตฺเถ นามาติ ปุจฺฉนตฺเถ มญฺญนตฺเถ จ นิปาโต ฯ อิทํ หิ วุตฺตํ โหติ อตฺถิ นุโข ตาต สุทินฺน อมฺหากํ ธนํ นนุ มยํ นิทฺธนาติ วตฺตพฺพา เยสํ โน ตฺวํ อีทิเส ฐาเน นิสีทิตฺวา อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ ปริภุญฺชิสฺสสิ ฯ ตถา อตฺถิ นุโข ตาต สุทินฺน อมฺหากํ ชีวิตํ นนุ มยํ มตาติ วตฺตพฺพา เยสํ โน ตฺวํ อีทิเส ฐาเน นิสีทิตฺวา อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ ปริภุญฺชิสฺสสิ ฯ ตถา อตฺถิ มญฺเญ ตาต สุทินฺน ตว อพฺภนฺตเร สาสนํ นิสฺสาย ปฏิลทฺโธ สมณคุโณ ยํ ตฺวํ สุโภชนรสสํวฑฺฒิโตปิ อิมํ ชิคุจฺฉเนยฺยํ อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ อมตมิว นิพฺพิกาโร ปริภุญฺชิสฺสสีติ ฯ โส ปน คหปติ ทุกฺขาภิ-ตุนฺนตาย เอตมตฺถํ ปริปุณฺณํ กตฺวา วตฺตุมสกฺโกนฺโต อตฺถิ นาม ตาต สุทินฺน อาภิโทสิกํ กุมฺมาสํ ปริภุญฺชิสฺสสีติ เอตฺตกเมว

อโวจ ฯ อกฺขรจินฺตกา ปเนตฺถ อิมํ ลกฺขณํ วทนฺติ ฯ อโน-
กปฺปนามริสนตฺถวเสเนตํ อตฺถิสทฺเท อุปปเท ปริชฺฌิสฺสสีติ อนาคต-
วจนํ กตํ ฯ ตสฺสายมตฺโถ อตฺถิ นาม ฯเปฯ ปริภุญฺชิสฺสสีติ อิทํ
ปจฺจกฺขมฺปิ อหํ น สทฺทหามิ น มริสยามีติ ฯ ตตายํ อาภิโทสิโกติ
ตโต ตว เคหโต อยํ อาภิโทสิโก กุมฺมาโส ลทฺโธติ อตฺโถ ฯ
ตโตยนฺติปิ ปาโฐ ฯ ตทายนฺติปิ ปธนฺติ ฯ ตํ น สุนฺทรํ ฯ เยน
สกปิตุ นิเวสนนฺติ เยน สกสฺส ปิตุ อตฺตโน ปิตุ นิเวสนนฺติ
อตฺโถ ฯ เถโร ปิตริ เปเมเนว สุวโจ หุตฺวา อคมาสิ ฯ
อธิวาเสสีติ เถโร อุกฺกุฏฺฐปิณฺฑปาติโกปิ สมาโน สเจ เอก-
ภตฺตมฺปิ น คเหสฺสามิ อติวิย เนสํ โทมนสฺสํ ภวิสฺสตีติ ญาตีนํ
อนุกมฺปาย อธิวาเสสิ ฯ โอปุญฺฉาเปตฺวาติ อุปลิมฺปาเปตฺวา ฯ
ติโรกรณียนฺติ กรณตฺเถ ภุมฺมํ ฯ สาณิปาการเรน ปริกฺขิปิตฺวาติ
อตฺโถ ฯ อถวา ติโร กโรนฺติ เอเตนาติ ติโรกรณียํ ฯ ตํ
ปริกฺขิปิตฺวา สมนฺตโต กตฺวาติ อตฺโถ ฯ เอกํ หิรญฺญสฺสาติ
เอตฺถ หิรญฺญนฺติ กหาปโณ เวทิตพฺโพ ฯ ปุริโสติ นาติทีโฆ
นาติรสฺโส มชฺฌิมปฺปมาโณ เวทิตพฺโพ ฯ เตน หีติ ยสฺมา อชฺช
สุทินฺโน อาคมิสฺสติ เตน การเณน ฯ หิอิติ ปทปูรณมตฺเต
นิปาโต ฯ เตนาติ อยมฺปิ วา อุยฺโยชนตฺเถ นิปาโตเยว ฯ
ปุพฺพณฺหสมยนฺติ เอตฺถ กิญฺจาปิ ปาลิยํ กาลาโรจนํ น วุตฺตํ
อถโข อาโรจิเตเยว กาเล อคมาสีติ เวทิตพฺโพ ฯ อิทํ เต
ตาตาติ เทฺว ปุญฺเช ทสฺเสนฺโต อาห ฯ มาตุอิติ ชเนตฺติยา ฯ

มตฺติกนฺติ มาติโต อาคตํ ฯ อิทนฺเต มาตามหติยา มาตุ อิมํ เคหํ อาคจฺฉนฺติยา ทินฺนํ ธนนฺติ อตฺโถ ฯ อิตฺถิกาย อิตฺถีธนนฺติ หีเฬนฺโต อาห ฯ อิตฺถิกาย นาม อิตฺถีปริโภคานํเยว นหานจุณฺณาทีนํ อตฺถาย ลทฺธํ ธนํ กิตฺตกํ ภเวยฺย ฯ ตสฺสาปิ ตาว ปริมาณํ ปสฺส ฯ อถวา อิทนฺเต ตาต สุทินฺน มาตุ ธนํ ตญฺจโข มตฺติกํ น มยา ทินฺนํ ตว มาตุเยว สนฺตกนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตํ ปเนตํ น กสิยา น วณิชฺชาย สมฺภตํ อปิจ โข อิตฺถิกาย อิตฺถีธนํ ยํ อิตฺถิกาย ญาติกุลโต สามิกุลํ คจฺฉนฺติยา ลทฺธพฺพํ นหานจุณฺณาทีนํ อตฺถาย อิตฺถีธนํ ตํ ตาว เอตฺตกนฺติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อญฺญํ เปตฺติกํ อญฺญํ ปิตามหนฺติ ยํ ปน เต ปิตุ จ ปิตามหานญฺจ สนฺตกํ ตํ อญฺญํเยว นิหิตญฺจ ปยุตฺตญฺจ อติวิย พหุํ ฯ เอตฺถ จ ปิตามหนฺติ ตทฺธิตโลปํ กตฺวา เวทิตพฺพํ ฯ เปตามหนฺติ วา ปาโฐ ฯ ลพฺภา ตาต สุทินฺน หีนายาวตฺติตฺวาติ ตาต สุทินฺน อุตฺตมํ อริยทฺธชํ ปพฺพชิตลิงฺคํ ปหาย หีนาย คิหิภาวาย อาวตฺติตฺวา ลพฺภา โภคา ภุญฺชิตุํ ลพฺภนฺติ ภุญฺชิตุํ น ตฺวํ ราชภีโต ปพฺพชิโต น อิณายิเกหิ ปลิพุทฺโธ หุตฺวาติ ฯ ตาต น อุสฺสหามีติ เอตฺถ ปน ตาตาติ วจนํ เคหสิตเปเมน อาห น สมณเตเชน ฯ น อุสฺสหามีติ น สกฺโกมิ ฯ น วิสหามีติ นปฺปโหมิ น สมตฺโถมฺหิ ฯ วเทยฺยาม โข ตํ คหปตีติ อิทํ ปน วจนํ สมณเตเชนาห ฯ นาติกฑฺเฒยฺยาสีติ ตํ เต มยิ เปมํ ปติฏฺฐิตํ

ตํ โกธวเสน น อติกฺกเมยฺยาสิ ฯ สเจ น กุชฺเฌยฺยาสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตโต เสฏฺฐี ปุตฺโต เม สงฺคหํ มญฺเญ กตฺตุกาโมติ อุทคฺคจิตฺโต อาห วเทหิ ตาต สุทินฺนาติ ฯ เตนหีติ อุยฺโยชนตฺเถ วิภตฺติปฏิรูปโก นิปาโต ฯ ตโตนิทานนฺติ ตํนิทานํ ตํเหตุกนฺติ ปจฺจตฺตวจนสฺส โตอาเทโส เวทิตพฺโพ ฯ สมาเส จสฺส โต-โลปาภาโว ฯ ภยํ วาติ กินฺติ เม โภเค เนว ราชาโน หเรยฺยุนฺติ-อาทินา นเยน วุตฺตํ ราชาทิภยํ ฯ จิตฺตุตฺราโสติ อตฺโถ ฯ ฉมฺภิตตฺตนฺติ ราชูหิ วา โจเรหิ วา ธนํ เทหีติ กมฺมกรณํ การิยมานสฺส กายิญฺชนํ กายกมฺโป หทยมํสจลนํ ฯ โลมหํโสติ อุปฺปนฺเน ภเย โลมานํ หํสนํ อุทฺธคฺคภาโว ฯ อารกฺโขติ อนฺโต จ พหิ จ รตฺตึ จ ทิวา จ อารกฺขณํ ฯ เตนหิ วธูติ เสฏฺฐี คหปติ ธนํ ทสฺเสตฺวา ปุตฺตํ อตฺตนา คิหิภาวตฺถาย ปโลเภตุํ อสกฺโกนฺโต มาตุคามสทิสํ ทานิ ปุริสานํ พนฺธนํ นตฺถีติ มญฺญิตฺวา ตสฺส ปุราณทุติยิกํ อามนฺเตสิ เตนหิ วธูติ ฯ ปุราณทุติยิกนฺติ ปุราณํ ทุติยิกํ ปุพฺเพ คิหิกาเล ทุติยิกํ ฯ เคหสิตสุขูปโภคสหายิกํ ภูตปุพฺพํ ภริยนฺติ อตฺโถ ฯ เตน หีติ เยน การเณน มาตุคามสทิสํ พนฺธนํ นตฺถิ ฯ ปาเทสุ คเหตฺวาติ ปาเท คเหตฺวา ฯ อุปโยคตฺเถ ภุมฺมวจนํ ฯ ปาเทสุ วา ตํ คเหตฺวา ฯ กีทิสา นาม ตา อยฺยปุตฺต อจฺฉราโยติ กสฺมา เอวมาห ฯ ตทา กิร สมฺพหุเล ขตฺติยกุมาเรปิ พฺราหฺมณกุมาเรปิ เสฏฺฐิปุตฺเตปิ มหาสมฺปตฺติโย ปหาย ปพฺพชนฺเต ทิสฺวา ปพฺพชฺชาย คุณํ อชานนฺตา กถํ สมุฏฺฐาเปนฺติ กสฺมา เอเต

ปพฺพชนฺตีติ ฯ อถญฺเญ วทนฺติ เทวจฺฉรานํ เทวนาฏกานํ การณาติ ฯ
สา กถา วิตฺถาริตา อโหสิ ฯ ตํ คเหตฺวา อยํ เอวมาหาติ ฯ
เถโร ตํ ปฏิกฺขิปนฺโต น โข อหํ ภคินีติ อาห ฯ สมุทาจรตีติ
โวหรติ วทติ ฯ ตตฺเถว มุจฺฉิตา ปปตาติ นํ ภคินีวาเทน
สมุทาจรนฺตํ ทิสฺวา อนตฺถิโก ทานิ มยา อยํ โย มํ ปชาปตึ
สมานํ อตฺตนา สทฺธึ เอกมาตุกุจฺฉิยา สยิตทาริกํ วิย มญฺญตีติ
สมุปฺปนฺนพลวโสกา หุตฺวา ตสฺมึเยว ปเทเส มุจฺฉิตา ปปตา ปติตาติ
อตฺโถ ฯ มา โน วิเหฐยิตฺถาติ มา อมฺเห ธนํ ทสฺเสตฺวา
มาตุคามญฺจ อุยฺโยเชตฺวา วิเหฐยิตฺถ วิเหสา เหสา ปพฺพชิตานนฺติ ฯ
เตนหิ ตาต สุทินฺน พีชกมฺปิ เทหีติ เอตฺถ เตนหีติ อภิรติยํ
อุยโยเชติ ฯ สเจ ตฺวํ อภิรโต พฺรหฺมจริยํ จรสิ จร อากาเส
นิสีทิตฺวา ปรินิพฺพายิตา โหหิ อมฺหากํ ปน กุลวํสพีชกํ เอกํ ปุตฺตํ
เทหิ ฯ มา โน อปุตฺตกํ สาปเตยฺยํ ลิจฺฉวโย อติหราเปสุนฺติ
มยํ หิ ลิจฺฉวีนํ คณราชูนํ รชฺเช วสาม เต เต ปิตุโน อจฺจเยน
อิมํ สาปเตยฺยํ เอวํ มหนฺตํ อมฺหากํ วิภวํ อปุตฺตกํ กุลธนรกฺขเกน
ปุตฺเตน วิรหิตํ อตฺตโน ราชนฺเตปุรํ อติหราเปสฺนุติ ตนฺเต มา
อติหราเปสุํ มา อติหราเปนฺตูติ ฯ เอตํ โข เม อมฺม สกฺกา
กาตุนฺติ กสฺมา เอวมาห ฯ โส กิร จินฺเตสิ เอเตสํ สาปเตยฺยสฺส
อหเมว สามิ อญฺโญ นตฺถิ เตปิ มํ สาปเตยฺยํ รกฺขณตฺถาย
นิจฺจํ อนุพนฺธิสฺสนฺติ เตนาหํ น ลจฺฉามิ อปฺโปสฺสุกฺโก สมณธมฺมํ
กาตุํ ปุตฺตกํ ปน ลภิตฺวา โอรมิสฺสนฺติ ตโต อหํ ยถาสุขํ

สมณธมฺมํ กริสฺสามีติ อิมํ นยํ ปสฺสนฺโต เอวมาหาติ ฯ ปุปฺผนฺติ อุตุกาเล อุปฺปนฺนโลหิตสฺส นามํ ฯ มาตุคามสฺส หิ อุตุกาเล คพฺภปฺปติฏฺฐานฏฺฐาเน โลหิตวณฺณา ปีฬกา สณฺฐหิตฺวา สตฺต ทิวสานิ วฑฺฒิตฺวา ภิชฺชนฺติ ฯ ตโต โลหิตํ ปคฺฆรติ ฯ ตสฺเสตํ นามํ ปุปฺผนฺติ ฯ ตํ ปน ยาว พลวํ โหติ พหุํ ปคฺฆรติ ตาว ทินฺนาปิ ปฏิสนฺธิ น ติฏฺฐติ โทเสเนว สทฺธึ ปคฺฆรติ โทเส ปน ปคฺฆริเต สุทฺเธ วตฺถุมฺหิ ทินฺนา ปฏิสนฺธิ ขิปฺปํ ปติฏฺฐาติ ฯ ปุปฺผํสา อุปฺปชฺชตีติ ปุปฺผํ อสฺสา อุปฺปชฺชิ ฯ อการโลเปน สทฺธึ สํโยคโลโป ฯ ปุราณทุติยิกาย พาหายํ คเหตฺวาติ ปุราณทุติยิกาย ยา พาหา ตตฺร นํ คเหตฺวาติ อตฺโถ ฯ อปฺปญฺญตฺเต สิกฺขาปเทติ ปฐมปาราชิกสิกฺขาปเท อฏฺฐปิเต ฯ ภควโต กิร ปฐมโพธิยํ วีสติวสฺสานิ ภิกฺขู จิตฺตํ อาราธยึสุ น เอวรูปํ อชฺฌาจารมกํสุ ฯ ตํ สนฺธาเยว อิทํ สุตฺตมาห อาราธยึสุ วต เม ภิกฺขเว ภิกฺขู เอกํ สมยํ จิตฺตนฺติ ฯ อถ ภควา อชฺฌาจารํ อปสฺสนฺโต ปาราชิกํ สงฺฆาทิเสสํ วา น ปญฺญาเปสิ ฯ ตสฺมึ ตสฺมึ ปน วตฺถุสฺมึ อวเสเส ปญฺจ ขุทฺทกาปตฺติกฺขนฺเธเอว ปญฺญาเปสิ ฯ เตน วุตฺตํ อปฺปญฺญตฺเต สิกฺขาปเทติ ฯ อนาทีนวทสฺโสติ ยํ ภควา อิทานิ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปนฺโต อาทีนวํ ทสฺเสสฺสติ ตํ อปสฺสนฺโต อนวชฺชสญฺญี หุตฺวา ฯ สเจ หิ อยํ อิทํ น กรณียนฺติ วา มูลจฺเฉชฺชาย วา สํวตฺตตีติ ชาเนยฺย สทฺธาปพฺพชิโต กุลปุตฺโต ตโต นิทานํ ชีวิตกฺขยํ ปาปุณนฺโตปิ น กเรยฺย เอตฺถ ปน

อาทีนวํ อปสฺสนฺโต นิทฺโทสสญฺญี อโหสิ ฯ เตน วุตฺตํ อนาทีนวทสฺโสติ ฯ ปุราณทุติยิกายาติ ภุมฺมวจนํ ฯ อภิวิญฺญาเปสีติ ปวตฺเตสิ ฯ ปวตฺตนาปิ หิ กายวิญฺญตฺติโจปนโต วิญฺญาปนาติ วุจฺจติ ฯ ติกฺขตฺตุํ อภิวิญฺญาปนํ เจส คพฺภสณฺฐานสนฺนิฏฺฐานตฺถมกาสีติ เวทิตพฺโพ ฯ สา เตน คพฺภํ คณฺหีติ สาปิ เตเนว อชฺฌาจาเรน คพฺภํ คณฺหิ น อญฺญถา ฯ

กึ ปน อญฺญถาปิ คพฺภคฺคหณํ โหตีติ ฯ โหติ ฯ กถํ ฯ กายสํสคฺเคน โจลคฺคหเณน อสุจิปาเนน นาภิปรามสเนน ทสฺสเนน สทฺเทน คนฺเธน ฯ อิตฺถิโย หิ เอกจฺจา อุตุสมเย ฉนฺทราครตฺตา ปุริสานํ หตฺถคฺคาหเวณิคฺคาหองฺคปจฺจงฺคปรามสนํ สาทิยนฺติโยปิ คพฺภํ คณฺหนฺติ ฯ เอวํ กายสํสคฺเคน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ อุทายิตฺเถรสฺส ปน ปุราณทุติยิกา ภิกฺขุนี ตํ อสุจึ เอกเทสํ มุเขน อคฺคเหสิ เอกเทสํ โจลเกเนว สทฺธึ องฺคชาเต ปกฺขิปิ ฯ สา เตน คพฺภํ คณฺหิ ฯ เอวํ โจลคฺคหเณน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ มิคสิงฺคตาปสสฺส มาตา มิคี อุตุสมเย ตาปสสฺส ปสฺสาวฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา สสมฺภวํ ปสฺสาวํ ปิวิ ฯ สา เตน คพฺภํ คณฺหิตฺวา มิคสิงฺคํ วิชายิ ฯ เอวํ อสุจิปาเนน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ สามสฺส ปน โพธิสตฺตสฺส มาตาปิตูนํ จกฺขุปริหานึ ญตฺวา สกฺโก ปุตฺตํ ทาตุกาโม ทุกูลกปณฺฑิตํ อาห วฏฺฏติ ตุมฺหากํ เมถุนธมฺโมติ ฯ อนตฺถิกา มยํ เอเตน อิสิปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตมฺหาติ ฯ เตนหิ อิมิสฺสา อุตุสมเย องฺคุฏฺเฐน นาภึ ปรามเสยฺยาถาติ ฯ โส ตถา อกาสิ ฯ สา เตน

คพฺภํ คณฺหิตฺวา สามตาปสทารกํ วิชายิ ฯ เอวํ นาภิปรามสเนน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ เอเตเนว นเยน มณฺฑพฺยสฺส จ จณฺฑปฺปชฺโชตสฺส จ วตฺถุ เวทิตพฺพํ ฯ กถํ ทสฺสเนน โหตีติ อิเธกจฺจา อิตฺถี อุตุสมเย ปุริสสํสคฺคํ อลภมานา ฉนฺทราควเสน อนฺโตเคหคตา ปุริสํ อุปนิชฺฌายติ ราโชโรธา วิย ฯ สา เตน คพฺภํ คณฺหาติ ฯ เอวํ รูปทสฺสเนน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ พลากาสุ ปน ปุริโส นาม นตฺถิ ฯ ตา อุตุสมเย เมฆสทฺทํ สุตฺวา คพฺภํ คณฺหนฺติ ฯ กุกฺกุฏิโยปิ กทาจิ เอกสฺส กุกฺกุฏสฺส สทฺทํ สุตฺวา พหุกาปิ คพฺภํ คณฺหนฺติ ฯ ตถา คาวี อุสภสฺส ฯ เอวํ สทฺเทน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ คาวีเยว จ กทาจิ อุสภคนฺเธน คพฺภํ คณฺหนฺติ ฯ เอวํ คนฺเธน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ อิธ ปนายํ อชฺฌาจาเรน คพฺภํ คณฺหิ ฯ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ มาตาปิตโร จ สนฺนิปติตา โหนฺติ มาตา จ อุตุนี โหติ คนฺธพฺโพ จ ปจฺจุปฏฺฐิโต โหติ เอวํ ติณฺณํ สนฺนิปาตา คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหตีติ ฯ

ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุนฺติ ยสฺมา นตฺถิ โลเก รโห นาม ปาปกมฺมํ ปกุพฺพโต สพฺพปฐมํ หิสฺส ตํ ปาปํ อตฺตา ชานาติ ตโต อารกฺขเทวตา อถญฺญาปิ ปรจิตฺตวิทุนิโย เทวตา ตสฺมาสฺส ปรจิตฺตวิทู สกลวนสณฺฑสนฺนิสฺสิตา ภุมฺมา เทวา ตํ อชฺฌาจารํ ทิสฺวา สทฺทมนุสฺสาเวสุํ ยถา อญฺเญปิ เทวา สุณนฺติ ตถา นิจฺฉาเรสุํ ฯ กินฺติ ฯ นิรพฺพุโท วต โภ ฯเปฯ อาทีนโว อุปฺปาทิโตติ ฯ ตสฺสตฺโถ เวรญฺชกณฺเฑ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ

ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ สุตฺวา จาตุมฺมหาราชิกาติ เอตฺถ ปน ภุมฺมานํ เทวานํ สทฺทํ อากาสฏฺฐเทวตา อสฺโสสุํ อากาสฏฺฐานํ จาตุมฺมหาราชิกาติ อยมนุกฺกโม เวทิตพฺโพ ฯ พฺรหฺมกายิกาติ อสญฺญิสตฺเต จ อรูปาวจเร จ ฐเปตฺวา สพฺเพปิ พฺรหฺมาโน อสฺโสสุํ สุตฺวา จ สทฺทมนุสฺสาเวสุนฺติ เวทิตพฺพา ฯ อิติห เตน ขเณนาติ เอวํ เตน สุทินฺนสฺส อชฺฌาจารกฺขเณน ฯ เตน มุหุตฺเตนาติ อชฺฌาจาร-มุหุตฺเตเนว ฯ ยาว พฺรหฺมโลกาติ ยาว อกนิฏฺฐพฺรหฺมโลกา ฯ อพฺภุคฺคญฺฉีติ อภิอุคฺคญฺหิ อพฺภุฏฺฐาสิ ฯ เอกโกลาหลมโหสีติ อตฺโถ ฯ ปุตฺตํ วิชายีติ สุวณฺณพิมฺพสทิสํ ปจฺฉิมภวิกสตฺตํ ชเนสิ ฯ พีชโกติ นามํ อกํสูติ น อญฺญํ นาม กาตุมทํสุ พีชกมฺปิ เทหีติ ปิตามหิยา วุตฺตภาวสฺส ปากฏตฺตา พีชโกเตฺวสฺส นามํ โหตูติ พีชโกติ นามมกํสุ ฯ ปุตฺตสฺส นามวเสเนว มาตา-ปิตูนํปิสฺส นามมกํสุ ฯ เต อปเรน สมเยนาติ พีชกญฺจ พีชกมาตรญฺจ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ พีชกสฺส กิร สตฺตฏฺฐวสฺสกาเล ตสฺส มาตา ภิกฺขุนีสุ โส จ ภิกฺขูสุ ปพฺพชิตฺวา กลฺยาณมิตฺเต อุปนิสฺสาย อรหตฺเต ปติฏฺฐหึสุ ฯ เตน วุตฺตํ อุโภ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ สจฺฉากํสูติ ฯ เอวํ มาตาปุตฺตานํ ปพฺพชฺชา สผลา อโหสิ ฯ ปิตา ปนสฺส วิปฏิสาราภิภูโต วิหาสิ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข อายสฺมโต สุทินฺนสฺส อหุเทว กุกฺกจฺจนฺติอาทิ ฯ

ตตฺถ อหุเทวาติ อหุเอว ฯ ทกาโร ปทสนฺธิกโร ฯ อโหสิ-เอวาติ อตฺโถ ฯ กุกฺกุจฺจนฺติ อชฺฌาจารเหตุโก ปจฺฉานุตาโป ฯ

วิปฏิสาโรติปิ ตสฺเสว นามํ ฯ โส หิ วิญฺญูหิ อกตฺตพฺพตาย
กุจฺฉิตกิริยาภาวโต กุกฺกุจฺจํ กตํ อชฺฌาจารํ นิวตฺเตตุํ อสมตฺถตาย
ตํ ปฏิจฺจ วิรูปสรณภาวโต วิปฏิสาโรติ วุจฺจติ ฯ อลาภา วต
เมติ มยฺหํ วต อลาภา ฯ เย ฌานาทีนํ คุณานํ อลาภา นาม
เต มยฺหํ น อญฺญสฺสาติ อธิปฺปาโย ฯ น วต เม ลาภาติ
เยปิ เม ปฏิลทฺธา ปพฺพชฺชาสรณคมนสิกฺขาสมาทานคุณา เตปิ
เนว มยฺหํ ลาภา อชฺฌาจารมลินตฺตา ฯ ทุลฺลทฺธํ วต เมติ
อิทํ สาสนํ ลทฺธมฺปิ เม ทุลฺลทฺธํ ฯ น วต เม สุลทฺธนฺติ
ยถา อญฺเญสํ กุลปุตฺตานํ เอวํ น วต เม สุลทฺธํ ฯ กสฺมา ฯ
โยหํ เอวํ สฺวากฺขาเต ธมฺมวินเย ฯเปฯ พฺรหฺมจริยํ จริตุนฺติ ฯ
พฺรหฺมจริยนฺติ สิกฺขาตฺตยสงฺคหิตํ มคฺคพฺรหฺมจริยํ ฯ กิโส อโหสีติ
ขาทิตุํ วา ภุญฺชิตุํ วา อสกฺโกนฺโต ตนุโก อโหสิ อปฺปมํสโลหิโต ฯ
อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาโตติ สญฺชาตุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกภาโว ปณฺฑุ-
ปลาสปฏิภาโค ฯ ธมนิสณฺฐตคตฺโตติ[๑]) ปริยาทินฺนมํสโลหิตตฺตา
สิราชาเลเนว สนฺถริตคตฺโต ฯ อนฺโตมโนติ อนุโสจนวเสน
อพฺภนฺตเรเยว ฐิตจิตฺโต ฯ หทยวตฺถุํ นิสฺสาย วตฺตนวเสน ปน สพฺเพปิ
อนฺโตมนาเยว ฯ ลีนมโนติ อุทฺเทเส ปริปุจฺฉาย กมฺมฏฺฐาเน
อธิสีเล อธิจิตฺเต อธิปญฺญาย วตฺตปฏิวตฺตปูรเณ จ นิกฺขิตฺตธุโร
อวิปฺผาริโก ฯ อญฺญทตฺถุํ โกสชฺชวเสเนว ลีโน สงฺกุฏิโต มโน
อสฺสาติ ลีนมโน ฯ ทุกฺขีติ เจโตทุกฺเขน ทุกฺขี ฯ ทุมฺมโนติ
โทเสน ทุฏฺฐมโน วิรูปมโน วา โทมนสฺสาภิภูตตาย ฯ ปชฺฌายีติ

๑. ปาลิยมฺปน ธมนิสนฺถตคตฺโตติ ทิสฺสติ ฯ

วิปฏิสารวเสน วหจฺฉินฺโน วิย คทฺรโภ ตํตํ จินฺตยิ ฯ สหายกา ภิกฺขูติ ตํ เอวํภูตํ คณสงฺคณิกาปปญฺเจน วีตินาเมนฺตํ ทิสฺวา ยสฺส วิสฺสาสิกา กถาผาสุกา ภิกฺขู เต นํ เอตทโวจุํ ฯ ปีนินฺทฺริโยติ ปสาทปฺปติฏฺฐาโนกาสสฺส สมฺปุณฺณตฺตา ปริปุณฺณจกฺขาทิอินฺทฺริโย ฯ โส ทานิ ตฺวนฺติ เอตฺถ ทานีติ นิปาโต ฯ โส ปน ตฺวนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ กจฺจิ โน ตฺวนฺติ กจฺจิ นุ ตฺวํ ฯ อนภิรโตติ อุกฺกณฺฐิโต คิหิภาวํ ปฏฺฐยมาโนติ อตฺโถ ฯ ตสฺมา[๑] ตเมว อนภิรตึ ปฏิกฺขิปนฺโต อาห น โข อหํ อาวุโส อนภิรโตติ ฯ อธิกุสลานํ ปน ธมฺมานํ ภาวนาย อภิรโตวาหนฺติ[๒] ฯ อตฺถิ เม ปาปกมฺมํ กตนฺติ มยา กตํ เอกํ ปาปกมฺมํ อตฺถิ อุปลพฺภติ สํวิชฺชติ นิจฺจกาลํ อภิมุขํ วิย เม ติฏฺฐติ ฯ อถ นํ ปกาเสนฺโต ปุราณทุติยิกายาติอาทิมาห ฯ อลํ หิ เต อาวุโส สุทินฺน กุกฺกุจฺจายาติ อาวุโส สุทินฺน ตุยฺเหตํ ปาปกมฺมํ อลํ สมตฺถํ กุกฺกุจฺจาย ฯ ปฏิพลํ กุกฺกุจฺจมุปฺปาเทตุนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยํ ตฺวนฺติอาทิมฺหิ เยน ปาเปน ตฺวํ นาสกฺขิสฺสสิ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ ตํ เต ปาปํ อลํ กุกฺกุจฺจายาติ เอวํ สมฺพนฺโธ เวทิตพฺโพ ฯ อถ นํ อนุสาสนฺตา นนุ อาวุโส ภควตาติอาทิมาหํสุ ฯ

ตตฺถ นนูติ อนุมติครหตฺเถ นิปาโต ฯ อเนกปริยาเยนาติ อเนกการเณน ฯ วิราคายาติ วิราคตฺถาย ฯ โน สราคายาติ

๑. อิติ ปทํ ยสฺมา โส กุกฺกุจฺจการณา ตถารูโป โหติ น อนภิรติวเสนาติ เอวมาทิกํ อตฺถํ โชเตติ ฯ โส นฏฺโฐ โหติ มญฺเญ ฯ ๒. อธิปฺปาโยติ ปเทน ภวิตพฺพํ ฯ

โน ราเคน รญฺชนตฺถาย ฯ ภควตา หิ อิมํ เม ธมฺมํ สุตฺวา สตฺตา สพฺพภวโภเคสุ วิรชฺชิสฺสนฺติ โน รญฺชิสฺสนฺตีติ เอตทตฺถาย ธมฺโม เทสิโตติ อธิปฺปาโย ฯ เอส นโย สพฺพปเทสุ ฯ อิทํ ปเนตฺถ ปริยายวจนมตฺตํ ฯ วิสํโยคายาติ กิเลสหิ วิสํยุชฺชนตฺถาย ฯ โน สํโยคายาติ น สํยุชฺชนตฺถาย ฯ อนุปาทานายาติ อคฺคหณตฺถาย ฯ โน สอุปาทานายาติ น สงฺคหณตฺถาย ฯ ตตฺถ นาม ตฺวนฺติ ตสฺมึ นาม ตฺวํ ฯ สราคาย เจเตสฺสสีติ สห ราเคน วตฺตมานาย เมถุนธมฺมาย เจเตสฺสสิ กปฺเปสฺสสิ ฯ เอตทตฺถํ วายมิสฺสสีติ อตฺโถ ฯ เอส นโย สพฺพตฺถ ฯ ปุน ราควิราคาทีนิ นวปทานิ นิพฺพฏฺฏิตโลกุตฺตรนิพฺพานเมว สนฺธาย วุตฺตานิ ฯ ตสฺมา ราคาวิราคายาติ วา มทนิมฺมทนายาติ วา วุตฺเตปิ นิพฺพานตฺถายาติ เอวเมว อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ นิพฺพานํ หิ ยสฺมา ตํ อาคมฺม อารพฺภ สนฺธาย ปฏิจฺจ ราโค วิรชฺชติ น โหติ ตสฺมา ราค-วิราโคติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน ตํ อาคมฺม มานมทปุริสมทาทโย มทา นิมฺมทา อมทา โหนฺติ วินสฺสนฺติ ตสฺมา มทนิมฺมทนนฺติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ ตํ อาคมฺม สพฺพาปิ กามปิปาสา วินยํ อพฺภตฺถํ ยาติ ตสฺมา ปิปาสวินโยติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน ตํ อาคมฺม ปญฺจกามคุณาลยา สมุคฺฆาตํ คจฺฉนฺติ ตสฺมา อาลย-สมุคฺฆาโตติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน ตํ อาคมฺม เตภูมิกวฏฺฏํ อุปจฺฉิชฺชติ ตสฺมา วฏฺฏูปจฺเฉโทติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน ตํ อาคมฺม สพฺพโส ตณฺหา ขยํ คจฺฉติ วิรชฺชติ นิรุชฺฌติ จ ตสฺมา

ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปเนตํ จตสฺโส
โยนิโย ปญฺจ คติโย สตฺต วิญฺญาณฏฺฐิติโย นว สตฺตาวาเส
อปราปรภาวาย วินนโต อาพนฺธนโต สํสิพฺพนโต วานนฺติ ลทฺธ-
โวหาราย ตณฺหาย นิกฺขนฺตํ นิสฺสฏํ วิสํยุตฺตํ ตสฺมา นิพฺพานนฺติ
วุจฺจตีติ ฯ กามานํ ปหานํ อกฺขาตนฺติ วตฺถุกามานํ กิเลส-
กามานญฺจ ปหานํ วุตฺตํ ฯ กามสญฺญานํ ปริญฺญาติ สพฺพาสมฺปิ
กามสญฺญานํ ญาตตีรณปหานวเสน ติวิธา ปริญฺญา อกฺขาตา ฯ
กามปิปาสานนฺติ กาเมสุ ปาตพฺยตานํ กาเม วา ปาตุมิจฺฉานํ ฯ
กามวิตกฺกานนฺติ กามูปสํหิตานํ วิตกฺกานํ ฯ กามปริฬาหานนฺติ
ปญฺจกามคุณิกราควเสน อุปฺปนฺนปริฬาหานํ อนฺโตทาหานํ ฯ อิเมสุ
ปญฺจสุ ฐาเนสุ กิเลสกฺขยกโร โลกุตฺตรมคฺโคว กถิโต ฯ
สพฺพปฐเมสุ ปน ตีสุ ฐาเนสุ โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสโก มคฺโค กถิโตติ
เวทิตพฺโพ ฯ เนตํ อาวุโสติ เอตํ อาวุโส ตว ปาปกมฺมํ อปฺปสนฺนานํ
วา ปสาทาย เอวรูปานํ ปสาทตฺถาย น โหติ ฯ อถเขฺวตนฺติ
อถโข เอตํ ฯ อถ เขตนฺติปิ ปาโฐ ฯ อญฺญถตฺตายาติ ปสาทญฺญถา-
ภาวาย วิปฺปฏิสาราย โหติ ฯ เย มคฺเคน อนาคตสทฺธา เตสํ
วิปฺปฏิสารํ กโรติ อีทิเสปิ นาม ธมฺมวินเย มยํ ปสนฺนา ยตฺเถว
ทุปฺปฏิปนฺนา ภิกฺขูติ ฯ เย ปน มคฺเคนาคตสทฺธา เตสํ สิเนรุ วิย
วาเตหิ อจโล ปสาโท อีทิเสหิ วตฺถูหิ อิโต วา ทารุณตเรหิ ฯ
เตน วุตฺตํ เอกจฺจานํ อญฺญถตฺตายาติ ฯ ภควโต เอตมตฺถํ
อาโรเจสุนฺติ ภควโต เอตมตฺถํ อาจิกฺขึสุ ปฏิเวทยึสุ อาโรจยมานา

จ เนว ปิยกมฺยตาย น เภทปุเรกฺขารตาย น ตสฺสายสฺมโต อวณฺณํ ปกาสนตฺถาย น กลิสาสนํ อาโรจนตฺถาย นาปิ อิทํ สุตฺวา ภควา อิมสฺส สาสเน ปติฏฺฐานํ น ทสฺสติ นิกฺกฑฺฒาเปสฺสติ นนฺติ มญฺญมานา อาโรเจสุํ อถโข อิมํ สาสเน อุปฺปนฺนํ อพฺพุทํ ญตฺวา ภควา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสติ เวลํ มริยาทํ อาณํ ฐเปสฺสตีติ อาโรเจสุํ ฯ

เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณติ เอตฺถ สุทินฺนสฺส อชฺฌาจารวีติกฺกโม สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา การณตฺตา นิทานญฺเจว ปกรณญฺจาติ วุตฺโตติ เวทิตพฺโพ ฯ การณํ หิ ยสฺมา นิเทติ อตฺตโน ผลํ หนฺท คณฺหาถ นนฺติ ทสฺเสนฺตํ วิย อปฺเปติ ปกโรติ จ นํ กตฺตุํ อารภติ กโรติเยว วา ตสฺมา นิทานญฺเจว ปกรณญฺจาติ วุจฺจติ ฯ วิครหิ พุทฺโธ ภควาติ พุทฺโธ ภควา วิครหิ นินฺทิ ยถาติ วณฺณาวณฺณรหานํ วณฺณญฺจ อวณฺณญฺจ ภณนฺโต อคฺคปุคฺคโล ฯ น หิ ภควโต สีลวีติกฺกมการกํ ปุคฺคลํ ทิสฺวา อยํ ชาติยา วา โคตฺเตน วา โกลปุตฺติเยน วา คณฺเฐน วา ธุตงฺเคน วา ญาโต ยสสฺสี อีทิสํ ปุคฺคลํ รกฺขิตุํ วฏฺฏตีติ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ นาปิ เปสลํ คุณวนฺติ ทิสฺวา ตสฺส คุณํ ปฏิจฺฉาเทตุํ จิตฺตํ อุปฺปชฺชติ อถโข ครหิตพฺพํ ครหติเยว ปสํสิตพฺพญฺจ ปสํสติเยว อยญฺจ ครหิตพฺโพ ตสฺมา ตํ ตาทิลกฺขเณ ฐิโต อวิกมฺปมาเนน จิตฺเตน วิครหิ พุทฺโธ ภควา อนนุจฺฉวิยนฺติ-อาทีหิ วจเนหิ ฯ ตตฺถายํ อตฺถวณฺณนา ยทิทํ ตยา โมฆปุริส

ตฺจฺฉมนุสฺส กมฺมํ กตํ ตํ สมณกรณานํ ธมฺมานํ มคฺคผล-
นิพฺพานสาสนานํ วา น อนุจฺฉวิกํ เตสํ ฉวึ ฉายํ สุนฺทรภาวํ น
อเนฺวติ นานุคจฺฉติ อถโข อารกาว เตหิ ธมฺเมหิ อนนุจฺ-
ฉวิกตฺตาเอว จ อนนุโลมิกํ เตสํ น อนุโลเมติ อถโข วิโลมํ
ปจฺจนีกภาเว ฐิตํ อนนุโลมิกตฺตาเอว จ อปฏิรูปํ ปฏิรูปํ สทิสํ
ปฏิภาคํ น โหติ อถโข อสทิสมปฏิภาคเมว อปฏิรูปตฺตาเอว
จ อสฺสามณกํ สมณานํ กมฺมํ น โหติ อสฺสามณกตฺตา อกปฺปิยํ
ยํ หิ สมณกมฺมํ น โหติ ตํ เตสํ น กปฺปติ อกปฺปิยตฺตา
อกรณียํ น หิ สมณานํ ยํ น กปฺปติ ตํ กโรนฺติ ตญฺเจตํ ตยา
กตํ ตสฺมา อนนุจฺฉวิกํ เต โมฆปุริส กตํ ฯเปฯ อกรณียนฺติ ฯ
กถํ หิ นามาติ เกน นาม การเณน ฯ กินฺนาม การณํ
ปสฺสนฺโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตโต การณาภาวํ ทสฺเสนฺโต ปรโต
นนุ มยา โมฆปุริสาติอาทิมาห ฯ ตํ สพฺพํ วุตฺตตฺถเมว ฯ
อิทานิ ยสฺมา ยํ เตน ปาปกมฺมํ กตํ ตํ วิปจฺจมานํ อติวิย
ทุกฺขวิปากํ โหติ ตสฺมาสฺส ตํ วิปากํ ทสฺเสตุํ กตาปราธํ วิย
ปุตฺตํ อนุกมฺปกา มาตาปิตโร ทยาลุเกน จิตฺเตน สุทินฺนํ ปริภาสนฺโต
วรนฺเต โมฆปุริสาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อาสุํ สีฆํ เอตสฺส วิสํ
อาคจฺฉตีติ อาสีวิโส ฯ โฆรํ จณฺฑมสฺส วิสนฺติ โฆรวิโส ฯ ตสฺส
อาสีวิสสฺส โฆรวิสสฺส ฯ ปกฺขิตฺตนฺติ เอตสฺส วรนฺติ อิมินา
สมฺพนฺโธ ฯ อีทิสสฺส อาสีวิสสฺส มุเข องฺคชาตํ วรํ ปกฺขิตฺตํ ฯ
สเจ ปกฺขิตฺตํ ภเวยฺย วรํ สิยา สุนฺทรํ สาธุ สุฏฺฐุ สิยาติ

อตฺโถ ฯ น เตฺววาติ น เตฺวว วรํ น สุนฺทรเมว น สาธุเอว น สุฏฺฐุเอว ฯ เอส นโย สพฺพตฺถ ฯ กณฺหสปฺปสฺสาติ กาฬสปฺปสฺส ฯ องฺคารกาสุยาติ องฺคารปุณฺณกูเป องฺคารราสิมฺหิ วา ฯ อาทิตฺตา- ยาติ ปทิตฺตาย คหิตอคฺคิวณฺณาภาย ฯ สมฺปชฺชลิตายาติ สมนฺตโต ปชฺชลิตาย อจฺจิโย มุญฺจนฺติยา ฯ สญฺโชติภูตายาติ สปฺปภาย ฯ สมนฺตโต อุฏฺฐิตาหิ ชาลาหิ เอกปฺปภาย สมุทยภูตายาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตํ กิสฺส เหตูติ ยํ มยา วุตฺตํ วรนฺติ ตํ กิสฺส เหตุ กตเรน การเณนาติ เจ ฯ มรณํ วา นิคจฺเฉยฺยาติ โย ตตฺถ องฺคชาตํ ปกฺขิเปยฺย โส มรณํ วา นิคจฺเฉยฺย ฯ อิโตนิทานญฺจ โข ฯเปฯ อุปปชฺเชยฺยาติ ยํ อิทํ มาตุคามสฺส องฺคชาเต องฺคชาตปฺปกฺขิปนํ อิโตนิทานํ ตสฺส การโก ปุคฺคโล นิรยํ อุป- ปชฺเชยฺย ฯ เอวํ กมฺมสฺส มหาสาวชฺชตํ ทสฺเสนฺโต ตํ วิครหิ น ตสฺส ทุกฺขาคมนํ อิจฺฉมาโน ฯ ตตฺถ นาม ตฺวนฺติ ตสฺมึ นาม เอวรูเป กมฺเม เอวํ มหาสาวชฺเช สมาเนปิ ตฺวํ ฯ ยํ ตฺวนฺติ เอตฺถ ยนฺติ หีฬนตฺเถ นิปาโต ฯ ตฺวนฺติ ตํ สทฺทสฺส เววจนํ ฯ ทฺวีหิปิ ยํ วา ตํ วา หีฬิตมวญฺญาตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อสทฺธมฺมนฺติ อสตํ นีจชนานํ ธมฺมํ ฯ เตหิ เสวิตพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ คามธมฺมนฺติ คามานํ ธมฺมํ ฯ คามวาสิกมนุสฺสานํ ธมฺมนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ วสล- ธมฺมนฺติ ปาปธมฺเม วสฺสนฺติ ปคฺฆรนฺตีติ วสลา เตสํ วสลานํ หีนปุริสานํ ธมฺมํ ฯ วสลํ วา กิเลสปฺปคฺฆรณกธมฺมํ ฯ ทุฏฺฐุลฺ- ลนฺติ ทุฏฺฐุ จ กิเลสสนฺทูสิตํ ถุลฺลญฺจ อสุขุมํ อนิปุณนฺติ วุตฺตํ

โหติ ฯ โอทกนฺติกนฺติ อุทกกิจฺจํ อนฺติกมวสานํ อสฺสาติ โอท-
กนฺติโก ฯ ตํ โอทกนฺติกํ ฯ รหสฺสนฺติ รโหภาวํ ปฏิจฺฉนฺเน โอกาเส
อุปฺปชฺชนกํ ฯ อยํ หิ ธมฺโม ชิคุจฺฉนียตฺตา น สกฺกา อาวิกาตุํ
อญฺเญสํ ทสฺสนวิสเย กาตุํ ฯ เตน วุตฺตํ รหสฺสนฺติ ฯ ทฺวยทฺวย-
สมาปตฺตินฺติ ทฺวีหิ ทฺวีหิ สมาปชฺชิตพฺพํ ฯ ทฺวยํ ทฺวยํ สมาปตฺ-
ตินฺติปิ ปาโฐ ฯ ทยทยสมาปตฺตินฺติปิ ปฐนฺติ ฯ ตํ น สุนฺทรํ ฯ
สมาปชฺชิสฺสสีติ เอตํ ตตฺถ นาม ตฺวนฺติ เอตฺถ วุตฺตสมานสทฺเทน
โยเชตพฺพํ สมาปชฺชิสฺสสิ นามาติ ฯ พหูนํ โข ฯเปฯ อาทิกตฺตา
ปุพฺพงฺคโมติ สาสนํ สนฺธาย วทติ ฯ อิมสฺมึ สาสเน ตฺวํ พหูนํ
ปุคฺคลานํ อกุสลานํ[๑] ธมฺมานํ อาทิกตฺตา สพฺพปฐมํ กรณโต
ปุพฺพงฺคโม สพฺพปฐมํ เอตํ มคฺคํ ปฏิปนฺนตฺตา ทฺวารทโท อุปาย-
ทสฺสโกติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิมํ หิ เลสํ ลทฺธา ตว อนุสิกฺขมานา
พหู ปุคฺคลา นานปฺปการเก มกฏิยา เมถุนปฏิเสวนาทิเก อกุสล-
ธมฺเม กริสฺสนฺตีติ อยเมตฺถ อธิปฺปาโย ฯ อเนกปริยาเยนาติ
อิเมหิ อนนุจฺฉวิกนฺติอาทินา นเยน วุตฺเตหิ พหูหิ การเณหิ ฯ
ทุพฺภรตาย ฯเปฯ โกสชฺชสฺส อวณฺณํ ภาสิตฺวาติ ทุพฺภร-
ตาทีนํ วตฺถุภูตสฺส อสํวรสฺส อวณฺณํ นินฺทํ ครหํ ภาสิตฺวาติ อตฺโถ ฯ
ยสฺมา หิ อสํวเร ฐิตสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺตา ทุพฺภรตญฺเจว ทุปฺ-
โปสตญฺจ อาปชฺชติ ตสฺมา อสํวโร ทุพฺภรตา ทุปฺโปสตาติ จ
วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน อสํวเร ฐิตสฺส อตฺตา จตูสุ ปจฺจเยสุ มหิจฺฉตํ

๑. อิโต ปรํ วาสทฺเทน ภวิตพฺพํ ฯ

สิเนรุปฺปมาเณปิ จ ปจฺจเย ลทฺธา อสนฺตุฏฺฐิตํ อาปชฺชติ ตสฺมา
อสํวโร มหิจฺฉตา อสนฺตุฏฺฐิตาติ จ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ อสํวเร จิตฺตสฺส
อตฺตา คณสงฺคณิกาย เจว กิเลสสงฺคณิกาย จ สํวตฺตติ โกสชฺชานุ-
คโต จ โหติ อฏฺฐกุสีตวตฺถุปาริปูริยา สํวตฺตติ ตสฺมา อสํวโร
สงฺคณิกา เจว โกสชฺชญฺจาติ วุจฺจติ ฯ สุภรตาย ฯเปฯ วิริยา-
รมฺภสฺส วณฺณํ ภาสิตฺวาติ สุภรตาทีนํ วตฺถุภูตสฺส สํวรสฺส จ วณฺณํ
ภาสิตฺวาติ อตฺโถ ฯ ยสฺมา หิ อสํวรํ ปหาย สํวเร จิตฺตสฺส อตฺตา
สุภโร โหติ สุโปโส จตูสุ ปจฺจเยสุ อปฺปิจฺฉตํ นิตฺตณฺหภาวํ
อาปชฺชติ เอกเมกสฺมิญฺจ ปจฺจเย ยถาลาภยถาพลยถาสารุปฺปวเสน
ติปฺปเภทาย สนฺตุฏฺฐิยา สํวตฺตติ ตสฺมา สํวโร สุภรตา เจว สุโปสตา
จ อปฺปิจฺโฉ จ สนฺตุฏฺโฐ จาติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน อสํวรํ ปหาย สํวเร
จิตฺตสฺส อตฺตา กิเลสานํ สลฺเลขตาย เจว นิทฺธุนนตาย จ สํวตฺตติ
ตสฺมา สํวโร สลฺเลโข จ ธุโต จาติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ อสํวรํ ปหาย
สํวเร จิตฺตสฺส อตฺตา กายวาจานํ อปฺปาสาทิกํ อปฺปสาทนียํ อสนฺตม-
สารุปฺปํ กายวจีทุจฺจริตํ จิตฺตสฺส อปฺปาสาทิกมปฺปสาทนียํ อสนฺตม-
สารุปฺปํ อกุสลวิตกฺกตฺตยญฺจ อนุปคมฺม ตพฺพิปรีตสฺส กายวจีสุจริตสฺส
กุสลวิตกฺกตฺตยสฺเสว จ ปาสาทิกสฺส ปสาทนียสฺส สนฺตสฺส สารุปฺปสฺส
ปาริปูริยา สํวตฺตติ ตสฺมา สํวโร ปาสาทิโกติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา
ปน อสํวรํ ปหาย สํวเร จิตฺตสฺส อตฺตา สพฺพกิเลสาปจยภูตาย วิวฏฺฏาย
อฏฺฐวิริยารมฺภวตฺถุปาริปูริยา จ สํวตฺตติ ตสฺมา สํวโร อปจโยเจว
วิริยารมฺโภ จาติ วุจฺจตีติ ฯ ภิกฺขูนํ ตทนุจฺฉวิกํ ตทนุโลมิกนฺติ

ตตฺถ สนฺนิปติตานํ ภิกฺขูนํ ยํ อิทานิ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสติ ตสฺส อนุจฺฉวิกญฺเจว อนุโลมิกญฺจ โย จายํ สุภรตาทีหิ สํวโร วุตฺโต ตสฺส อนุจฺฉวิกญฺเจว อนุโลมิกญฺเจว สํวรปฺปหานปฏิสํยุตฺตํ อสุตฺตนฺต-นิพทฺธํ ปาลิวินิมุตฺตํ โอกฺกนฺติกธมฺมเทสนํ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ ภควา กิร อีทิเสสุ ฐาเนสุ ปญฺจวณฺณกุสุมมาลํ กโรนฺโต วิย รตนทามํ สชฺเชนฺโต วิย เย ปฏิกฺขิปนาธิปฺปายา อสํวราภิรตา เต สมฺปรายิเกน วฏฺฏภเยน ตชฺเชนฺโต อเนกปฺปการํ อาทีนวํ ทสฺเสนฺโต เย สิกฺขากามา สํวเร ฐิตา เต อปฺเปกจฺเจ อรหตฺเต ปติฏฺฐาเปนฺโต อปฺเปกจฺเจ อนาคามิสกทาคามิโสตาปตฺติผเลสุ อุปนิสฺสยวิรหิเตปิ สคฺคมคฺเค ปติฏฺฐาเปนฺโต ทีฆนิกายปฺปมาณมฺปิ มชฺฌิมนิกายปฺปมาณมฺปิ ธมฺม-เทสนํ กโรติ ฯ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ภิกฺขูนํ ตทนุจฺฉวิกํ ตทนุโลมิกํ ธมฺมึ กถํ กตฺวาติ ฯ เตน หีติ เตน สุทินฺนสฺส อชฺฌาจาเรน การณ-ภูเตน ฯ สิกฺขาปทนฺติ เอตฺถ สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา ฯ ปชฺชเต อิมินาติ ปทํ ฯ สิกฺขาย ปทํ สิกฺขาปทํ ฯ สิกฺขาย อธิคมูปาโยติ อตฺโถ ฯ อถวา มูลํ นิสฺสโย ปติฏฺฐาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เมถุนวิรติยา เมถุน-สํวรสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ เมถุนสํวโร หิ ตทญฺเญสํ สิกฺขาสงฺขาตานํ สีล-วิปสฺสนาฌานมคฺคธมฺมานํ วุตฺตตฺถวเสน ปทตฺตา อิธ สิกฺขา-ปทนฺติ อธิปฺเปโต ฯ อยญฺจ อตฺโถ สิกฺขาปทวิภงฺเค วุตฺตนเยน เวทิตพฺโพ ฯ อปิจ ตทตฺถทีปกํ วจนมฺปิ สิกฺขาปทนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ สิกฺขาปทนฺติ โย ตตฺถ นามกาโย ปทกาโย นิรุตฺติ-กาโย พฺยญฺชนกาโยติ ฯ อถวา ยถา อนภิชฺฌา ธมฺมปทนฺติ วุตฺเต

อนภิชฺฌา เอโก ธมฺมโกฏฺฐาโสติ อตฺโถ โหติ เอวมิธาปิ สิกฺขาปทนฺติ สิกฺขาโกฏฺฐาโส สิกฺขาย เอโก ปเทโสติปิ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ทส อตฺถวเส ปฏิจฺจาติ ทส การณวเส สิกฺขาปทปฺ-ปญฺญตฺติเหตุอธิคมนีเย หิตวิเสเส ปฏิจฺจ อาคมฺม อารพฺภ ฯ ทสนฺนํ หิตวิเสสานํ นิปฺปตฺตึ สมฺปสฺสมาโนติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทานิ เต ทส อตฺถวเส ทสฺเสนฺโต สงฺฆสุฏฺฐุตายาติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ สงฺฆสุฏฺฐุตา นาม สงฺฆสฺส สุฏฺฐุภาโว ฯ สุฏฺฐุ เทวาติ อาคตฏฺฐาเน วิย สุฏฺฐุ ภนฺเตติ วจนสมฺปฏิจฺฉภาโว ฯ โย จ ตถาคตสฺส วจนํ สมฺปฏิจฺฉติ ตสฺส ตํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย โหติ ฯ ตสฺมา สงฺฆสฺส สุฏฺฐุ ภนฺเตติ มม วจนสมฺปฏิจฺฉนตฺถํ ปญฺญา-เปสฺสามิ อสมฺปฏิจฺฉเน อาทีนวํ สมฺปฏิจฺฉเน จ อานิสํสํ ทสฺเสตฺวา น พลกาเรน อภิภวิตฺวาติ เอตมตฺถํ อาวิกโรนฺโต อาห สงฺฆสุฏฺฐุตา-ยาติ ฯ สงฺฆผาสุตายาติ สงฺฆสฺส ผาสุภาวาย สหชีวิตาย สุข-วิหารตฺถายาติ อตฺโถ ฯ ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหายาติ ทุมฺมงฺกู นาม ทุสฺสีลปุคฺคลา เย มงฺกุตํ อาปาทิยมานาปิ ทุกฺเขน อาปชฺชนฺติ วีติกฺกมํ กโรนฺตา วา กตฺวา วา น ลชฺชนฺติ เตสํ นิคฺคหตฺถาย ฯ เต หิ สิกฺขาปเท อสติ กึ ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐํ กึ สุตํ กึ อมฺเหหิ กตํ กตมสฺมึ วตฺถุสฺมึ กตมํ อาปตฺตึ อาโรเปตฺวา อมฺเห นิคฺคณฺหาถาติ สงฺฆํ วิเหเฐสฺสนฺติ สิกฺขาปเท ปน สติ เต สงฺโฆ สิกฺขาปทํ ทสฺเสตฺวา ธมฺเมน วินเยน สตฺถุ สาสเนน นิคฺคเหสฺสติ ฯ เตน วุตฺตํ ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหายาติ ฯเปสลานํ ภิกฺขูนํ ผาสุวิหารายาติ

เปสลานํ ภิกฺขูนํ ผาสุวิหารตฺถาย ฯ ปิยสีลา หิ ภิกฺขู กตฺตพฺพา-กตฺตพฺพํ สาวชฺชานาวชฺชํ เวลํ มริยาทํ อชานนฺตา สิกฺขาตฺตยปาริปูริยา ฆฏมานา สนฺทิฏฺฐมานา[๑] กิลมนฺติ อุพฺพาฬฺหา โหนฺติ กตฺตพฺพา-กตฺตพฺพํ ปน สาวชฺชานาวชฺชํ เวลํ มริยาทํ ญตฺวา สิกฺขาตฺตยปาริปูริยา ฆฏนฺตา น กิลมนฺติ น อุพฺพาฬฺหา โหนฺติ ฯ เตน เนสํ สิกฺขาปทปฺปญฺญาปนา ผาสุวิหาราย สํวตฺตติ ฯ โย วา ทุมฺมงฺกูนํ นิคฺคโห เสฺวว เอเตสํ ผาสุวิหาโร ฯ ทุสฺสีลปุคฺคเล นิสฺสาย หิ อุโปสโถ น ติฏฺฐติ ปวารณา น ติฏฺฐติ สงฺฆกมฺมานิ นปฺปวตฺ-ตนฺติ สามคฺคี น โหติ ฯ ภิกฺขู อเนกคฺคา อุทฺเทสปริปุจฺฉากมฺมฏฺ-ฐานาทีนิ อนุยุญฺชิตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ ทุสฺสีเลสุ ปน นิคฺคหิเตสุ สพฺโพปิ อยํ อุปทฺทโว น โหติ ตโต เปสลา ภิกฺขู ผาสุํ วิหรนฺติ ฯ เอวํ เปสลานํ ภิกฺขูนํ ผาสุวิหารายาติ เอตฺถ ทฺวิธา อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ อาสวานํ สํวรายาติ ทิฏฺฐธมฺมิกา อาสวา นาม อสํวเร ฐิเตน ตสฺมึเยว อตฺตภาเว ปตฺตพฺพา ปาณิปฺปหาร-ทณฺฑปฺปหารหตฺถจฺเฉท ปาทจฺเฉท อกิตฺติ อยส วิปฺปฏิสาราทโย ทุกฺข-วิเสสา ฯ อิติ อิเมสํ ทิฏฺฐธมฺมิกานํ อาสวานํ สํวราย ปิธานาย อาคมนมคฺคถกนายาติ อตฺโถ ฯ สมฺปรายิกานํ อาสวานํ ปฏิฆา-ตายาติ สมฺปรายิกา อาสวา นาม อสํวเร ฐิเตน กตปาปกมฺมมูลกา สมฺปราเย นรกาทีสุ ปตฺตพฺพา ทุกฺขวิเสสา เตสํ ปฏิฆาตตฺถาย ฯ ปฏิปฺปสฺสมฺภนตฺถาย วูปสมนตฺถายาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อปฺปสนฺนานํ

๑. สนฺทิทฺธมานาติ ภเวยฺย ทิห สํสเยติ ธาตุโต นิปฺผนฺนตฺตา ปริโยนทฺธตีติอาทีสุ นหธาตุ วิย ฯ

วา ปสาทายาติ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา หิ สติ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺตึ ญตฺวา วา ยถาปญฺญตฺตํ ปฏิปชฺชมาเน ภิกฺขู ทิสฺวา วา เยปิ อปฺปสนฺนา ปณฺฑิตมนุสฺสา เต ยานิ วต โลเก มหาชนสฺส รชฺชนทุสฺสนมุยฺหนฏฺฐานานิ เตหิ อิเม สมณา สกฺยปุตฺติยา อารกา วิรตา วิหรนฺติ ทุกฺกรํ วต กโรนฺติ ภาริยํ วต กโรนฺตีติ ปสาทํ อาปชฺชนฺติ วินยปิฏเก โปตฺถกํ ทิสฺวา มิจฺฉาทิฏฺฐิกติเวที พฺราหฺมโณ วิย ฯ เตน วุตฺตํ อปฺปสนฺนานํ วา ปสาทายาติ ฯ ปสนฺนานํ วา ภิยฺโยภาวายาติ เยปิ สาสเน ปสนฺนา กุลปุตฺตา เตปิ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺตึ วา ญตฺวา ยถาปญฺญตฺตํ ปฏิปชฺชมาเน ภิกฺขู วา ทิสฺวา อโห อยฺยา ทุกฺกรการิโน เย ยาวชีวํ เอกภตฺตํ พฺรหฺมจริยํ วินยสํวรํ อนุปาเลนฺตีติ ภิยฺโย ภิยฺโย ปสีทนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ ปสนฺนานํ วา ภิยฺโยภาวายาติ ฯ สทฺธมฺมฏฺฐิติยาติ ติวิโธ สทฺธมฺโม ปริยตฺติสทฺธมฺโม ปฏิปตฺติสทฺธมฺโม อธิคมสทฺธมฺโมติ ฯ ตตฺถ ปิฏกตฺตยสงฺคหิตํ สพฺพํปิ พุทฺธวจนํ ปริยตฺติสทฺธมฺโม นาม ฯ เตรส ธุตงฺคคุณา จุทฺทส ขนฺธกวตฺตานิ เทฺวอสีติ มหาวตฺตานิ สีลสมาธิวิปสฺสนาติ อยํ ปฏิปตฺติสทฺธมฺโม นาม ฯ จตฺตาโร อริยมคฺคา จตฺตาริ จ สามญฺญผลานิ นิพฺพานญฺจาติ อยํ อธิคมสทฺธมฺโม นาม ฯ โส สพฺโพปิ ยสฺมา สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา สติ ภิกฺขู สิกฺขาปทญฺจ ตสฺส วิภงฺคญฺจ ตทตฺถโชตนตฺถํ อญฺญญฺจ พุทฺธวจนํ ปริยาปุณนฺติ ยถาปญฺญตฺตญฺจ ปฏิปชฺชมานา ปฏิปตฺตึ ปูเรตฺวา ปฏิปตฺติยา อธิคนฺตพฺพํ โลกุตฺตรธมฺมํ อธิคจฺฉนฺติ ตสฺมา สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา

จิรฏฺฐิติโก โหติ ฯ เตน วุตฺตํ สทฺธมฺมฏฺฐิติยาติ ฯ วินยานุคฺคหายาติ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา หิ สติ สํวรวินโย จ ปหานวินโย จ สมถวินโย จ ปญฺญตฺติวินโย จาติ จตุพฺพิโธปิ วินโย อนุคฺคหิโต โหติ อุปตฺถมฺภิโต สูปตฺถมฺภิโต ฯ เตน วุตฺตํ วินยานุคฺคหายาติ ฯ สพฺพาเนว เจตานิ ปทานิ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามีติ อิมินา วจเนน สทฺธึ โยเชตพฺพานิ ฯ ตตฺรายํ ปฐมปจฺฉิมปทโยชนา สงฺฆสุฏฺฐุตาย สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามิ ฯเปฯ วินยานุคฺคหาย สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามีติ ฯ อปิเจตฺถ ยํ สงฺฆสุฏฺฐุ ตํ สงฺฆผาสุ ยํ สงฺฆผาสุ ตํ ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหายาติ เอวํ สงฺขลิกนยํ ยํ สงฺฆสุฏฺฐุ ตํ สงฺฆผาสุ ยํ สงฺฆสุฏฺฐุ ตํ ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหายาติ เอวญฺจ เอเกกปทมูลกํ ทสกฺขตฺตุํ โยชนํ กตฺวา ยํ วุตฺตํ ปริวาเร[๑]

อตฺถสตํ ธมฺมสตํ เทฺว นิรุตฺติสตานิ จ
จตฺตาริ จ ญาณสตานิ อตฺถวเส ปกรเณติ

ตํ สพฺพํ เวทิตพฺพํ ฯ ตํ ปเนตํ ยสฺมา ปริวาเรเยว อาวิภวิสฺสติ ตสฺมา อิธ น วณฺณิตนฺติ ฯ

เอวํ สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยา อานิสํสํ ทสฺเสตฺวา ตสฺมึ สิกฺขาปเท ภิกฺขูหิ กตฺตพฺพกิจฺจํ ทีเปนฺโต เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถาติ อาห ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ ภิกฺขเว อิมํ ปน มยา อิติ สนฺทสฺสิตานิสํสํ สิกฺขาปทํ เอวํ ปาฏิโมกฺขุทฺเทส

๑. วิ. ป. ๘/๓๕๗.

อุทฺทิเสยฺยาถ จ ปริยาปุเณยฺยาถ จ ธาเรยฺยาถ จ อญฺเญสญฺจ วาเจยฺยาถาติ ฯ อติเรกานยนตฺโถ หิ เอตฺถ จสทฺโท เตนายมตฺโถ อานีโต โหตีติ ฯ อิทานิ ยํ วุตฺตํ อิมํ สิกฺขาปทนฺติ ตํ ทสฺเสนฺโต โย ปน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย ปาราชิโก โหติ อสํวาโสติ อาห ฯ เอวํ มูลจฺเฉชฺชวเสน ทฬฺหํ กตฺวา ปฐมปาราชิเก ปญฺญตฺเต อปรมฺปิ อนุปฺปญฺญตฺตตฺถาย มกฺกฏีวตฺถุ อุทปาทิ ฯ ตสฺสุปฺปตฺติ-ทีปนตฺถเมตํ วุตฺตํ เอวญฺจิทํ ภควตา ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ โหตีติ ฯ ตสฺสตฺโถ ภควตา ภิกฺขูนํ อิทํ สิกฺขาปทํ เอวํ ปญฺญตฺตํ โหติ จ อิทญฺจ อญฺญํ วตฺถุ อุทปาทีติ ฯ

ปฐมปฺปญฺญตฺติกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ ยนฺตํ อญฺญํ วตฺถุ อุปฺปนฺนํ ตํ ทสฺเสตุํ เตน โข ปน สมเยนาติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนา ฯ มกฺกฏึ อามิเสนาติ มหาวเน ภิกฺขูนํ ขนฺติเมตฺตาทิคุณานุภาเวน นิราสงฺกจิตฺตา พหู มิคโมรกุกฺกุฏมกฺกฏาทโย ติรจฺฉานา ปธานาคารฏฺ-ฐาเนสุ วิจรนฺติ ฯ ตตฺถ เอกํ มกฺกฏึ อามิเสน ยาคุภตฺต-ขชฺชกาทินา อุปลาเปตฺวา สงฺคณฺหิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตสฺสาติ - ภุมฺมวจนํ ฯ ปฏิเสวตีติ ปจุรปฏิเสวโน โหติ ฯ ปจุรตฺเถ วตฺต-มานวจนํ ฯ โส ภิกฺขูติ โส เมถุนธมฺมปฏิเสวนโก ภิกฺขุ ฯ เสนาสนจาริกํ อาหิณฺฑนฺตาติ เต ภิกฺขู อาคนฺตุกา พุทฺธทสฺสนาย อาคตา ปาโตว อาคนฺตุกภตฺตานิ ลภิตฺวา กตภตฺตกิจฺจา ภิกฺขูนํ นิวาสนฏฺฐานานิ ปสฺสิสฺสามาติ วิจรึสุ ฯ เตน วุตฺตํ เสนาสนจาริกํ

อาหิณฺฑนฺตาติ ฯ เยน เต ภิกฺขู เตนูปสงฺกมีติ ติรจฺฉานคตา นาม เอกภิกฺขุนา สทฺธึ วิสฺสาสํ กตฺวา อญฺเญสุปิ ตาทิสญฺเญว จิตฺตํ อุปฺปาเทนฺติ ฯ ตสฺมา สา มกฺกฏี เยน เต ภิกฺขู เตนูปสงฺกมิ อุปาสงฺกมิตฺวา อตฺตโน วิสฺสาสิกภิกฺขุสฺเสว เตสมฺปิ ตํ วิการํ ทสฺเสสิ ฯ เฉปฺปนฺติ นงฺคุฏฺฐํ ฯ โอฑฺฑิสีติ[๑] อภิมุขํ ฐเปสิ ฯ นิมิตฺตมฺปิ อกาสีติ เยน นิยาเมน ยาย กิริยาย เมถุนาธิปฺปายํ เต ชานนฺติ ตํ อกาสีติ อตฺโถ ฯ โส ภิกฺขูติ ยสฺสายํ วิหาโร ฯ เอกมนฺตํ นิลียึสูติ เอกสฺมึ โอกาเส ปฏิจฺฉนฺนา อจฺฉึสุ ฯ สจฺจํ อาวุโสติ สโหฑฺฒคหิโต โจโร วิย ปจฺจกฺขํ ทิสฺวา โจทิตตฺตา กึ วา มยา กตนฺติอาทีนิ วตฺตุํ อสกฺโกนฺโต สจฺจํ อาวุโสติ อาห ฯ นนุ อาวุโส ตเถว ตํ โหตีติ อาวุโส ยถา มนุสฺสิตฺถิยา นนุ ติรจฺฉานคติตฺถิยาปิ ตํ สิกฺขาปทํ ตเถว โหติ ฯ มนุสฺสิตฺถิยาปิ หิ ทสฺสนมฺปิ คหณมฺปิ อามสนมฺปิ ผุสนมฺปิ ฆฏฺฏนมฺปิ ทุฏฺฐุลฺลเมว ติรจฺฉานคติตฺถิยาปิ ตํ สพฺพํ ทุฏฺฐุลฺลเมว โก เอตฺถ วิเสโส อเลสฏฺฐาเน ตฺวํ เลสํ โอฑฺเฑสีติ ฯ อนฺตมโส ติรจฺฉานคตายปิ ปาราชิโก โหติ อสํวาโสติ ติรจฺฉานคตายปิ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตฺวา ปาราชิโกเอว โหตีติ ทฬฺหตรํ สิกฺขาปทมกาสิ ฯ

ทุวิธํ หิ สิกฺขาปทํ โลกวชฺชํ ปณฺณตฺติวชฺชญฺจ ฯ ตตฺถ ยสฺส สจิตฺตกปกฺเข จิตฺตํ อกุสลเมว โหติ ตํ โลกวชฺชนฺนาม ฯ เสสํ ปณฺณตฺติวชฺชํ ฯ ตตฺถ โลกวชฺเช อนุปฺปญฺญตฺติ อุปฺปชฺชมานา รุนฺธนฺตี ทฺวารํ ปิทหนฺตี โสตํ ปจฺฉินฺทมานา คาฬฺหตรํ กโรนฺตี

๑. ปาลิยมฺปน โอฑฺฑีติ ทิสฺสติ ฯ

อุปฺปชฺชติ ฯ อญฺญตฺร อธิมานา อญฺญตฺร สุปินนฺตาติ อยํ ปน วีติกฺกมาภาวา อพฺโพหาริกตฺตา จ วุตฺตา ฯ ปณฺณตฺติวชฺเช อกเต วีติกฺกมา อุปฺปชฺชมานา สิถิลํ กโรนฺตี โมเจนฺตี ทฺวารํ ททมานา อปราปรํ อนาปตฺตึ กุรุมานา อุปฺปชฺชติ คณโภชนปรมฺปรโภชนาทีสุ อนุปฺปญฺญตฺติโย วิย ฯ อนฺตมโส ตํขณิกายปีติ เอวรูปา ปน กเต วีติกฺกเม อุปฺปนฺนตฺตา ปญฺญตฺติคติกาว โหติ ฯ อิทํ ปน ปฐมสิกฺขาปทํ ยสฺมา โลกวชฺชํ น ปณฺณตฺติวชฺชํ ตสฺมา อยมนุปฺปญฺญตฺติ รุนฺธนฺตี ทฺวารํ ปิทหนฺตี โสตํ ปจฺฉินฺทมานา คาฬฺหตรํ กโรนฺตี อุปฺปชฺชติ ฯ เอวํ เทฺวปิ วตฺถูนิ สมฺปิณฺเฑตฺวา มูลจฺเฉชฺชวเสน ทฬฺหตรํ กตฺวา ปฐมปาราชิเก ปญฺญตฺเต อปรมฺปิ อนุปญฺญตฺตตฺถาย วชฺชิปุตฺตกวตฺถุ อุทปาทิ ฯ ตสฺสุปฺปตฺติทสฺสนตฺถเมตํ วุตฺตํ เอวญฺจิทํ ภควตา ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ โหตีติ ฯ ตสฺสตฺโถ ภควตา ภิกฺขูนํ อิทํ สิกฺขาปทํ เอวํ ปญฺญตฺตํ โหติ จ อิทญฺจ อญฺญมฺปิ วตฺถุ อุทปาทีติ ฯ

มกฺกฏีวตฺถุกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ ยนฺตํ อญฺญมฺปิ วตฺถุ อุปฺปนฺนํ ตํ ทสฺเสตุํ เตน โข ปน สมเยนาติอาทิมาห ฯ ตตฺราปิ อยมนุตฺตานปทวณฺณนา ฯ เวสาลิกาติ เวสาลิวาสิโน ฯ วชฺชิปุตฺตกาติ วชฺชิรฏฺเฐ เวสาลิยํ กุลานํ ปุตฺตา ฯ สาสเน กิร โย โส อุปทฺทโว อาทีนโว อพฺพุทมุปฺปชฺชิ สพฺพนฺตํ วชฺชิปุตฺตเก นิสฺสาย ฯ ตถาหิ เทวทตฺโตปิ วชฺชิปุตฺตเก ปกฺเข ลภิตฺวา สงฺฆํ ภินฺทิ ฯ วชฺชิปตฺตกาเอว จ

วสฺสสตํ ปรินิพฺพุเต ภควติ อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุสาสนํ ทีเปสุํ ฯ อิเมปิ เตสํเยว เอกจฺจา เอวํ ปญฺญตฺเตปิ สิกฺขาปเท ยาวทตฺถํ นหายึสุ ฯเปฯ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวึสูติ ฯ ญาติพฺยสเนนปีติ เอตฺถ วิอสนํ พฺยสนํ วิกฺเขโป วิทฺธํสนํ วินาโสติ สพฺพเมตํ เอกตฺถํ ฯ ญาตีนํ พฺยสนํ ญาติพฺยสนํ ฯ เตน ญาติพฺยสเนน ฯ ราชทณฺฑ-พฺยาธิมรณวิปฺปวาสนิมิตฺเตน ญาติวินาเสนาติ อตฺโถ ฯ เอส นโย ทุติยปเทปิ ฯ ตติยปเท ปน อาโรคฺยวินาสโก โรโคเอว โรคพฺยสนํ ฯ โส หิ อาโรคฺยํ พฺยสติ วิกฺขิปติ วินาเสตีติ พฺยสนํ ฯ โรโคเอว พฺยสนํ โรคพฺยสนํ ฯ เตน โรคพฺยสเนน ฯ ผุฏฺฐาติ อธิปนฺนา อภิภูตา สมนฺนาคตาติ อตฺโถ ฯ น มยํ ภนฺเต อานนฺท พุทฺธ-ครหิโนติ ภนฺเต อานนฺท มยํ พุทฺธํ น ครหาม น พุทฺธสฺส โทสํ วเทม น ธมฺมครหิโน น สงฺฆครหิโน ฯ อตฺตครหิโน มยนฺติ อตฺตานเมว มยํ ครหาม อตฺตโน โทสํ วเทม ฯ อลกฺขิกาติ นิสฺสิริกา ฯ อปฺปปุญฺญาติ ปริตฺตปุญฺญา ฯ วิปสฺสกา กุสลานํ ธมฺมานนฺติ เย อฏฺฐตฺตึสารมฺมเณสุ วิภตฺตา กุสลา ธมฺมา เตสํ วิปสฺสกา ฯ ตโต ตโต อารมฺมณโต วุฏฺฐาย เตว ธมฺเม วิปสฺสมานาติ อตฺโถ ฯ ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตนฺติ รตฺติยา ปุพฺพํ ปุพฺพรตฺตํ รตฺติยา อปรํ อปรรตฺตํ ฯ ปฐมยามญฺจ ปจฺฉิมยามญฺจาติ วุตฺตํ โหติ ฯ โพธิปกฺขิกานนฺติ โพธิสฺส ปกฺเข ภวานํ ฯ อรหตฺตมคฺคญาณสฺส อุปการกานนฺติ อตฺโถ ฯ ภาวนานุโยคนฺติ วฑฺฒนานุโยคํ ฯ อนุยุตฺตา วิหเรยฺยามาติ คิหิปลิโพธํ อาวาสปลิโพธญฺจ ปหาย วิวิตฺเตสุ

เสนาสเนสุ ยุตฺตปฺปยุตฺตา อนญฺญกิจฺจา วิหเรยฺยาม ฯ เอวมาวุโสติ เถโร เอเตสํ อาสยํ อชานนฺโต อิทํ เนสํ มหาคชฺชิตํ สุตฺวา สเจ อิเม อีทิสา ภวิสฺสนฺติ สาธูติ มญฺญมาโน เอวมาวุโสติ สมฺปฏิจฺฉิ ฯ อฏฺฐานํ อนวกาโสติ อุภยมฺเปตํ การณปฏิกฺเขปวจนํ ฯ การณํ หิ ยสฺมา ตตฺถ ตทายตฺตวุตฺติภาเวน ผลํ ติฏฺฐติ ยสฺมา จสฺส ตํ โอกาโส โหติ ตทายตฺตวุตฺติภาเวน ตสฺมา ฐานญฺจ อวกาโส จาติ วุจฺจติ ฯ ตํ ปฏิกฺขิปนฺโต อาห อฏฺฐานเมตํ อานนฺท อนวกาโสติ ฯ เอตํ ฐานํ วา โอกาโส วา นตฺถิ ฯ ยํ ตถาคโตติ เยน ตถาคโต วชฺชีนํ วา ฯเปฯ สมูหเนยฺย ตํ การณํ นตฺถีติ อตฺโถ ฯ ยทิ หิ ภควา เอเตสํ ลเภยฺยาม อุปสมฺปทนฺติ ยาจนฺตานํ อุปสมฺปทํ ทเทยฺย เอวํ สนฺเต ปาราชิโก โหติ อสํวาโสติ ปญฺญตฺตํ สมูหเนยฺย ฯ ยสฺมา ปน ตํ น สมูหนติ ตสฺมา อฏฺฐานเมตนฺติ-อาทิมาห ฯ โส อาคโต น อุปสมฺปาเทตพฺโพติ ยทิ หิ เอวํ อาคโต อุปสมฺปทํ ลเภยฺย สาสเน อคารโว ภเวยฺย สามเณร-ภูมิยํ ปน ฐิโต สคารโว ภวิสฺสติ อตฺตตฺถญฺจ กริสฺสตีติ ญตฺวา อนุกมฺปมาโนว ภควา อาห โส อาคโต น อุปสมฺปาเทตพฺโพติ ฯ โส อาคโต อุปสมฺปาเทตพฺโพติ เอวํ อาคโต ภิกฺขุภาเว ฐตฺวา อวิปนฺนสีลตาย สาสเน สคารโว ภวิสฺสติ โส สติ อุปนิสฺสเย น จิรสฺเสว อุตฺตมตฺถํ ปาปุณิสฺสตีติ ญตฺวา อุปสมฺปาเทตพฺโพติ อาห ฯ เอวํ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตฺวา อาคเตสุ อนุปสมฺปาเท-ตพฺพญฺจ อุปสมฺปาเทตพฺพญฺจ ทสฺเสตฺวา ตีณิ วตฺถูนิ สโมธาเนตฺวา

ปริปุณฺณํ กตฺวา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปตุกาโม เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถาติ วตฺวา โย ปน ภิกฺขุ ฯเปฯ อสํวาโสติ ปริปุณฺณํ สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสิ ฯ

อิทานิ ตสฺส อตฺถํ วิภชนฺโต โย ปนาติ โย ยาทิโสติ-อาทิมาห ฯ ตสฺมึ ปน สิกฺขาปเท จ สิกฺขาปทวิภงฺเค จ สกเล จ วินยวินิจฺฉเย โกสลฺลํ ปฏฺฐยนฺเตน จตุพฺพิโธ วินโย ชานิตพฺโพ ฯ

จตุพฺพิธํ หิ วินยํ มหาเถรา มหิทฺธิกา
นีหริตฺวา ปกาเสสุํ ธมฺมสงฺคาหกา ปุรา ฯ

กตมํ จตุพฺพิธํ ฯ สุตฺตํ สุตฺตานุโลมํ อาจริยวาทํ อตฺตโน มตีติ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ อาหจฺจปเทน โข มหาราช รเสน อาจริยวํสตา อธิปฺปาโยติ ฯ เอตฺถ หิ อาหจฺจปทนฺติ สุตฺตํ อธิปฺเปตํ ฯ รโสติ สุตฺตานุโลมํ ฯ อาจริยวํโสติ อาจริยวาโท ฯ อธิปฺปาโยติ อตฺตโน มติ ฯ ตตฺถ สุตฺตนฺนาม สกลวินยปิฏเก ปาลิ ฯ สุตฺตานุโลมนฺนาม จตฺตาโร มหาปเทสา[๑] เย ภควตา เอวํ วุตฺตา ยํ ภิกฺขเว มยา อิทํ น กปฺปตีติ อปฏิกฺขิตฺตํ ตญฺเจ อกปฺปิยํ อนุโลเมติ กปฺปิยํ ปฏิพาหติ ตํ โว น กปฺปติ ยํ ภิกฺขเว มยา อิทํ น กปฺปตีติ อปฏิกฺขิตฺตํ ตญฺเจ กปฺปิยํ อนุโลเมติ อกปฺปิยํ ปฏิพาหติ ตํ โว กปฺปติ ยํ ภิกฺขเว มยา อิทํ กปฺปตีติ อนนุญฺญาตํ ตญฺเจ อกปฺปิยํ อนุโลเมติ กปฺปิยํ ปฏิพาหติ ตํ โว น กปฺปติ ยํ ภิกฺขเว มยา อิทํ กปฺปตีติ อนนุญฺญาตํ ตญฺเจ กปฺปิยํ

๑. วิ. มหาวคฺค. ๕/๗๓๑.

อนุโลเมติ อกปฺปิยํ ปฏิพาหติ ตํ โว กปฺปตีติ ฯ อาจริยวาโท นาม ธมฺมสงฺคาหเกหิ ปญฺจหิ อรหนฺตสเตหิ ฐปิตา ปาลิวินิมุตฺตา โอกฺกนฺติกวินิจฺฉยปฺปวตฺตา อฏฺฐกถาตนฺติ ฯ อตฺตโน มติ นาม สุตฺต-สุตฺตานุโลมอาจริยวาเท มุญฺจิตฺวา อนุมาเนน อตฺตโน อนุพุทฺธิยา นยคฺคาเหน อุปฏฺฐิตาการกถนํ ฯ อปิจ สุตฺตนฺตาภิธมฺมวินยฏฺฐกถาสุ อาคโต สพฺโพปิ เถรวาโท อตฺตโน มติ นาม ฯ ตํ ปน อตฺตโน มตึ คเหตฺวา กเถนฺเตน น ทฬฺหคฺคาหํ คเหตฺวา โวหริตพฺพํ การณํ สลฺลกฺเขตฺวา อตฺเถน ปาลึ ปาลิยา จ อตฺถํ สํสนฺเทตฺวา กเถตพฺพํ ฯ อตฺตโน มติ อาจริยวาเท โอตาเรตพฺพา ฯ สเจ ตตฺถ โอตรติ เจว สเมติ จ คเหตพฺพา ฯ สเจ เนว โอตรติ น สเมติ น คเหตพฺพา ฯ อยํ หิ อตฺตโน มติ นาม สพฺพทุพฺพลา ฯ อตฺตโน มติโต อาจริยวาโท พลวตโร ฯ อาจริยวาโทปิ สุตฺตานุโลเม โอตาเรตพฺโพ ฯ ตตฺถ โอตรนฺโต สเมนฺโตเอว คเหตพฺโพ อิตโร น คเหตพฺโพ ฯ อาจริยวาทโต หิ สุตฺตานุโลมํ พลวตรํ ฯ สุตฺตานุโลมมฺปิ สุตฺเต โอตาเรตพฺพํ ฯ ตตฺถ โอตรนฺตํ สเมนฺตเมว คเหตพฺพํ อิตรํ น คเหตพฺพํ ฯ สุตฺตานุโลมโต หิ สุตฺตเมว พลวตรํ ฯ สุตฺตํ หิ อปฏิวตฺติยํ การกสงฺฆสทิสํ พุทฺธานํ ฐิตกาลสทิสํ ฯ ตสฺมา ยทา เทฺว ภิกฺขู สากจฺฉนฺติ สกวาที สุตฺตํ คเหตฺวา กเถติ ปรวาที สุตฺตานุโลมํ ฯ เตหิ อญฺญมญฺญํ เขปํ วา ครหํ วา อกตฺวา สุตฺตานุโลมํ สุตฺเต โอตาเรตพฺพํ ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺพํ โน เจ น คเหตพฺพํ สุตฺตสฺมึเยว ฐาตพฺพํ ฯ อถายํ สุตฺตํ

คเหตฺวา กเถติ ปโร อาจริยวาทํ เตหิปิ อญฺญมญฺญํ เขปิ วา ครหํ วา อกตฺวา อาจริยวาโท สุตฺเต โอตาเรตพฺโพ ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺโพ ฯ อโนตรนฺโต อสเมนฺโต จ การยฺโห อาจริยวาโท น คเหตพฺโพ สุตฺตสฺมึเยว ฐาตพฺพํ ฯ อถายํ สุตฺตํ คเหตฺวา กเถติ ปโร อตฺตโน มตึ เตหิปิ อญฺญมญฺญํ เขปิ วา ครหํ วา อกตฺวา อตฺตโน มติ สุตฺเต โอตาเรตพฺพา ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺพา โน เจ น คเหตพฺพา สุตฺตสฺมึเยว ฐาตพฺพํ ฯ อถายํ สุตฺตานุโลมํ คเหตฺวา กเถติ ปโร สุตฺตํ สุตฺตานุโลเม โอตาเรตพฺพํ ฯ สเจ โอตรติ สเมติ ติสฺโส สงฺคีติโย อารุฬฺหํ ปาลิอาคตํ ปญฺญายติ คเหตพฺพํ โน เจ ตถา ปญฺญายติ น โอตรติ น สเมติ พาหิรกสุตฺตํ วา โหติ สิโลโก วา อญฺญํ วา การยฺหสุตฺตํ คุฬฺหเวสฺสนฺตรคุฬฺหวินยเวทลฺลาทีนํ อญฺญตรโต อาคตํ น คเหตพฺพํ สุตฺตานุโลมสฺมึเยว ฐาตพฺพํ ฯ อถายํ สุตฺตานุโลมํ คเหตฺวา กเถติ ปโร อาจริยวาทํ ฯ อาจริยวาโท สุตฺตานุโลเม โอตาเรตพฺโพ ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺโพ โน เจ น คเหตพฺโพ สุตฺตานุโลเมเยว ฐาตพฺพํ ฯ อถายํ สุตฺตานุโลมํ คเหตฺวา กเถติ ปโร อตฺตโน มตึ อตฺตโน มติ สุตฺตานุโลเม โอตาเรตพฺพา ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺพา โน เจ น คเหตพฺพา สุตฺตานุโลเมเยว ฐาตพฺพํ ฯ อถ ปนายํ อาจริยวาทํ คเหตฺวา กเถติ ปโร สุตฺตํ สุตฺตํ อาจริยวาเท โอตาเรตพฺพํ ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺพํ ฯ อิตรํ การยฺหสุตฺตํ น คเหตพฺพํ

อาจริยวาเทเยว ชาตพฺพํ ฯ อถายํ อาจริยวาทํ คเหตฺวา กเถติ ปโร สุตฺตานุโลมํ สุตฺตานุโลมํ อาจริยวาเท โอตาเรตพฺพํ ฯ โอตรนฺตํ สเมนฺตเมว คเหตพฺพํ ฯ อิตรํ น คเหตพฺพํ อาจริยวาเทเยว ชาตพฺพํ ฯ อถายํ อาจริยวาทํ คเหตฺวา กเถติ ปโร อตฺตโน มตึ ฯ อตฺตโน มติ อาจริยวาเท โอตาเรตพฺพา ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺพา โน เจ น คเหตพฺพา อาจริยวาเทเยว ชาตพฺพํ ฯ อตฺตโน คหณเมว พลิยํ กาตพฺพํ ฯ อถ ปนายํ อตฺตโน มตึ คเหตฺวา กเถติ ปโร สุตฺตํ สุตฺตํ อตฺตโน มติยํ โอตาเรตพฺพํ ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺพํ ฯ อิตรํ คารยฺหสุตฺตํ น คเหตพฺพํ อตฺตโน มติยํเยว ชาตพฺพํ ฯ อถายํ อตฺตโน มตึ คเหตฺวา กเถติ ปโร สุตฺตานุโลมํ สุตฺตานุโลมํ อตฺตโน มติยํ โอตาเรตพฺพํ ฯ โอตรนฺตํ สเมนฺตเมว คเหตพฺพํ ฯ อิตรํ น คเหตพฺพํ อตฺตโน มติยเมว ชาตพฺพํ ฯ อถายํ อตฺตโน มตึ คเหตฺวา กเถติ ปโร อาจริยวาทํ อาจริยวาโท อตฺตโน มติยํ โอตาเรตพฺโพ ฯ สเจ โอตรติ สเมติ คเหตพฺโพ ฯ อิตโร คารยฺโห อาจริยวาโท น คเหตพฺโพ อตฺตโน มติยเมว ชาตพฺพํ ฯ อตฺตโน คหณเมว พลิยํ กาตพฺพํ ฯ สพฺพฏฺฐาเนสุ จ เขโป วา ครหา วา น กตฺตพฺพาติ ฯ อถ ปนายํ กปฺปิยนฺติ คเหตฺวา กเถติ ปโร อกปฺปิยนฺติ สุตฺเต จ สุตฺตานุโลเม จ โอตาเรตพฺพํ ฯ สเจ กปฺปิยํ โหติ กปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ สเจ อกปฺปิยํ อกปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ อถายํ ตสฺส กปฺปิยภาวสาธกํ สุตฺตโต พหุํ การณญฺจ วินิจฺฉยญฺจ

ทสฺเสติ ปโร การณํ น วินฺทติ กปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ อถ ปโร ตสฺส อกปฺปิยภาวสาธกํ สุตฺตโต พหุํ การณญฺจ วินิจฺฉยญฺจ ทสฺเสติ อเนน อตฺตโน คหณนฺติ กตฺวา ทฬฺหํ อาทาย น ชาตพฺพํ ฯ สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อกปฺปิเยเอว ชาตพฺพํ ฯ อถ ทฺวินฺนมฺปิ การณจฺฉายา ทิสฺสติ ปฏิกฺขิตฺตภาโวเยว สาธุ อกปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ วินยํ หิ ปตฺวา กปฺปิยากปฺปิยวิจารณํ อาคมฺม รุนฺธิตพฺพํ คาฬฺหํ กตฺตพฺพํ โสตํ ปจฺฉินฺทิตพฺพํ ครุกภาเวเยว ชาตพฺพํ ฯ อถ ปนายํ อกปฺปิยนฺติ คเหตฺวา กเถติ ปโร กปฺปิยนฺติ สุตฺเต จ สุตฺตานุโลเม จ โอตาเรตพฺพํ ฯ สเจ กปฺปิยํ โหติ กปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ สเจ อกปฺปิยํ อกปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ อถายํ พหูหิ สุตฺตวินิจฺฉยการเณหิ อกปฺปิยภาวํ ทสฺเสติ ปโร การณํ น วินฺทติ อกปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ อถ ปโร พหูหิ สุตฺตวินิจฺฉยการเณหิ กปฺปิยภาวํ ทสฺเสติ อยํ การณํ น วินฺทติ กปฺปิเย ชาตพฺพํ ฯ อถ ทฺวินฺนมฺปิ การณจฺฉายา ทิสฺสติ อตฺตโน คหณํ น วิสฺสชฺเชตพฺพํ ฯ ยถา จายํ กปฺปิยากปฺปิเย จ อกปฺปิยกปฺปิเย จ วินิจฺฉโย วุตฺโต เอวํ อนาปตฺติอาปตฺติวาเท จ อาปตฺตานาปตฺติวาเท จ ลหุกครุกาปตฺติวาเท จ ครุกลหุกาปตฺติวาเท จาปิ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ นามมตฺเตเยว หิ เอตฺถ นานํ โยชนานเย นานํ นตฺถิ ตสฺมา น วิตฺถาริตํ ฯ เอวํ กปฺปิยากปฺปิยาทิวินิจฺฉเย อุปฺปนฺเน โย สุตฺตสุตฺตานุโลมอาจริยวาทอตฺตโนมตีสุ อติเรกการณํ ลภติ ตสฺส วาเท ชาตพฺพํ ฯ สพฺพโส ปน การณวินิจฺฉยํ อลภนฺเตน สุตฺตํ

น วิชหิตพฺพํ สุตฺตสฺมึเยว ชาตพฺพนฺติ ฯ เอวํ ตสฺมึ สิกฺขาปเท จ สิกฺขาปทวิภงฺเค จ สกเล จ วินยวินิจฺฉเย โกสลฺลํ ปฏฺฐยนฺเตน อยํ จตุพฺพิโธ วินโย ชานิตพฺโพ ฯ

อิมญฺจ ปน จตุพฺพิธํ วินยํ ญตฺวาปิ วินยธเรน ปุคฺคเลน ติลกฺขณสมนฺนาคเตน ภวิตพฺพํ ฯ ตีณิ หิ วินยธรสฺส ลกฺขณานิ อิจฺฉิตพฺพานิ ฯ กตมานิ ตีณิ ฯ สุตฺตญฺจสฺส สฺวาคตํ โหติ สุปฺป-วตฺติตํ สุวินิจฺฉิตํ สุตฺตโต อนุพฺยญฺชนโสติ อิทเมกํ ลกฺขณํ ฯ วินเย โข ปน ฐิโต โหติ อสํหิโรติ อิทํ ทุติยํ ฯ อาจริยปรมฺ-ปรา โข ปนสฺส สุคฺคหิตา โหติ สุมนสิกตา สูปธาริตาติ อิทํ ตติยํ ฯ ตตฺถ สุตฺตนฺนาม สกลํ วินยปิฏกํ ตทสฺส สฺวาคตํ โหติ สุฏฺฐุ อาคตํ ฯ สุปฺปวตฺติตนฺติ สุฏฺฐุ ปวตฺตํ ปคุณํ วาจุคฺคตํ ฯ สุวินิจฺฉิตํ สุตฺตโต อนุพฺยญฺชนโสติ ปาลิโต จ ปริปุจฺฉาโต จ อฏฺฐกถาโต จ สุวินิจฺฉิตํ โหติ กงฺขาจฺเฉทํ กตฺวา อุคฺคหิตํ ฯ วินเย โข ปน ฐิโต โหตีติ วินเย ลชฺชิภาเวน ปติฏฺฐิโต โหติ ฯ อลชฺชี หิ พหุสฺสุโตปิ สมาโน ลาภครุกตาย ตนฺตึ วิสํวาเทตฺวา อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สตฺถุสาสนํ ทีเปตฺวา สาสเน มหนฺตํ อุปทฺทวํ กโรติ สงฺฆเภทมฺปิ สงฺฆราชิมฺปิ อุปฺปาเทติ ฯ ลชฺชี ปน กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโม ชีวิตเหตุปิ ตนฺตึ อวิสํวาเทตฺวา ธมฺมเมว วินยเมว ทีเปติ สตฺถุสาสนํ ครุ กตฺวา ฐเปติ ฯ ตถาหิ ปุพฺเพ มหาเถรา ติกฺขตฺตุํ วาจํ นิจฺฉาเรสุํ อนาคเต ลชฺชี รกฺขิสฺสติ ลชฺชี รกฺขิสฺส-ตีติ ฯ เอวํ โย จ ลชฺชี โส วินยํ อชหนฺโต อโวกฺกมนฺโต

ลชฺชิภาเวน วินเย ฐิโต โหติ ปติฏฺฐิโตติ ฯ อสํหิโรติ สํหิโร นาม โย ปาลิยา เหฏฺฐโต วา อุปริโต วา ปทปฏิปาฏิยา วา อฏฺฐกถาย วา ปุจฺฉิยมาโน วิตฺถุนาติ วิปฺผนฺทติ สนฺติฏฺฐิตุํ น สกฺโกติ ยํ ยํ ปเรน วุจฺจติ ตํ ตํ อนุชานาติ สกวาทํ ฉฑฺเฑตฺวา ปรวาทํ คณฺหาติ ฯ โย ปน ปาลิยํ วา อฏฺฐกถายํ วา เหฏฺฐูปริเยน วา ปทปฏิปาฏิยา วา ปุจฺฉิมาโน น วิตฺถุนาติ น วิปฺผนฺทติ เอเกกโลมํ สณฺฑาเสน คณฺหนฺโต วิย เอวํ มยํ วทาม เอวํ โน อาจริยา วทนฺตีติ วิสฺสชฺเชติ ยมฺหิ ปาลิ จ ปาลิวินิจฺฉโย จ สุวณฺณภาชเน ปกฺขิตฺตสีหวสา วิย ปริกฺขยํ ปริยาทานํ อคจฺฉนฺโต ติฏฺฐติ อยํ วุจฺจติ อสํหิโรติ ฯ อาจริยปรมฺปรา โข ปนสฺส สุคฺคหิตา โหตีติ เถรปรมฺปรา วํสปรมฺปรา อสฺส สุฏฺฐุ คหิตา โหติ ฯ สุมนสิกตาติ สุฏฺฐุ มนสิกตา อาวชฺชิตมตฺเต อุชฺชลิตปฺปทีโป วิย โหติ ฯ สูปธาริตาติ สุฏฺฐุ อุปธาริตา ปุพฺพาปรานุสนฺธิโต อตฺถโต การณโต จ อุปธาริตา ฯ อตฺตโน มตึ ปหาย อาจริยสุทฺธิยา วตฺตา โหติ มยฺหํ อาจริโย อสุกาจริยสฺส สนฺติเก อุคฺคณฺหิ โส อสุกสฺสาติ เอวํ สพฺพํ อาจริยปรมฺปรํ เถรตรงฺคํ หริตฺวา ยาว อุปาลิตฺเถโร สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติเก อุคฺคณฺหีติ ปาเปตฺวา ฐเปติ ฯ ตโตปิ อาหริตฺวา อุปาลิตฺเถโร สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติเก อุคฺคณฺหิ ทาสกตฺเถโร อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส อุปาลิตฺเถรสฺส โสณกตฺเถโร อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส ทาสกตฺเถรสฺส สิคฺควตฺเถโร อตฺตโน

อุปชฺฌายสฺส โสณกตฺเถรสฺส โมคฺคลิปุตฺตติสฺสตฺเถโร อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส สิคฺควตฺเถรสฺส จณฺฑวชฺชิตฺเถรสฺส จ เอวํ สพฺพํ อาจริยปรมฺปรํ เถรตรงฺคํ อาหริตฺวา อตฺตโน อาจริยํ ปาเปตฺวา ธเปติ ฯ เอวํ อุคฺคหิตา หิ อาจริยปรมฺปรา สุคฺคหิตา โหติ ฯ เอวํ อสกฺโกนฺเตน ปน อวสฺสํ เทฺว ตโย ปริวฏฺฏา อุคฺคเหตพฺพา ฯ สพฺพปจฺฉิเมน หิ นเยน ยถา อาจริโย จ อาจริยาจริโย จ ปาลิญฺจ ปริปุจฺฉญฺจ วทนฺติ ตถา ญาตุํ วฏฺฏติ ฯ

อิเมหิ จ ปน ตีหิ ลกฺขเณหิ สมนฺนาคเตน วินยธเรน วตฺถุวินิจฺฉยตฺถํ สนฺนิปติเต สงฺเฆ โอติณฺเณ วตฺถุสฺมึ โจทเกน จ จุทิตเกน จ วุตฺเต วตฺตพฺเพ สหสา อวินิจฺฉินิตฺวาว ฉฏฺฐานานิ โอโลเกตพฺพานิ ฯ กตมานิ ฉ ฯ วตฺถุ โอโลเกตพฺพํ มาติกา โอโลเกตพฺพา ปทภาชนียํ โอโลเกตพฺพํ ติกปริจฺเฉโท โอโลเกตพฺโพ อนฺตราปตฺติ โอโลเกตพฺพา อนาปตฺติ โอโลเกตพฺพา ฯ วตฺถุํ โอโลเกนฺโตปิ หิ ติเณน วา ปณฺเณน วา ปฏิจฺฉาเทตฺวา อาคนฺตพฺพํ น เตฺวว นคฺเคน อาคนฺตพฺพํ โย อาคจฺเฉยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ เอกจฺจํ อาปตฺตึ ปสฺสติ ฯ โส ตํ สุตฺตํ อาเนตฺวา ตํ อธิกรณํ วูปสเมสฺสติ ฯ มาติกํ โอโลเกนฺโตปิ สมฺปชานมุสาวาเท ปาจิตฺติยนฺติอาทินา นเยน ปญฺจนฺนํ อาปตฺตีนํ อญฺญตรํ อาปตฺตึ ปสฺสติ ฯ โส ตํ สุตฺตํ อาเนตฺวา ตํ อธิกรณํ วูปสเมสฺสติ ฯ ปทภาชนียํ โอโลเกนฺโตปิ อกฺขยิเต สรีเร เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส เยภุยฺเยน ขยิเต สรีเร

เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสาติอาทินา นเยน สตฺตนฺนํ อาปตฺตีนํ อญฺญตรํ อาปตฺตึ ปสฺสติ ฯ โส ปทภาชนียโต สุตฺตํ อาเนตฺวา ตํ อธิกรณํ วูปสเมสฺสติ ฯ ติกปริจฺเฉทํ โอโลเกนฺโตปิ ติกสงฺฆาทิเสสํ วา ติกปาจิตฺติยํ วา ติกทุกฺกฏํ วา อญฺญตรํ วา อาปตฺตึ ปริจฺเฉเท ปสฺสติ ฯ โส ตโต สุตฺตํ อาเนตฺวา ตํ อธิกรณํ วูปสเมสฺสติ ฯ อนฺตราปตฺตึ โอโลเกนฺโตปิ ปฏิลาตํ อุกฺขิปติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ สิกฺขาปทนฺตเรสุ อนฺตราปตฺติ โหติ ตํ ปสฺสติ ฯ โส ตํ สุตฺตํ อาเนตฺวา ตํ อธิกรณํ วูปสเมสฺสติ ฯ อนาปตฺตึ โอโลเกนฺโตปิ อนาปตฺติ ภิกฺขุ อสาทิยนฺตสฺส อเถยฺยจิตฺตสฺส นมรณาธิปฺปายสฺส อนุลฺลปนาธิปฺ-ปายสฺส นโมจนาธิปฺปายสฺส อสญฺจิจฺจ อสติยา อชานนฺตสฺสาติ เอวํ ตสฺมึ ตสฺมึ สิกฺขาปเท นิทฺทิฏฺฐํ อนาปตฺตึ ปสฺสติ ฯ โส ตํ สุตฺตํ อาเนตฺวา ตํ อธิกรณํ วูปสเมสฺสติ ฯ

โย หิ ภิกฺขุ จตุพฺพิธวินยโกวิโท ติลกฺขณสมฺปนฺโน อิมานิ ฉฏฺฐานานิ โอโลเกตฺวา อธิกรณํ วูปสเมสฺสติ ตสฺส วินิจฺฉโย อปฏิวตฺติโย พุทฺเธน สยํ นิสีทิตฺวา วินิจฺฉิตสทิโส โหติ ฯ ตญฺเจ เอวํ วินิจฺฉยกุสลํ ภิกฺขุํ โกจิ กตสิกฺขาปทวีติกฺกโม ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา อตฺตโน กุกฺกุจฺจํ ปุจฺเฉยฺย เตน สาธุกํ สลฺลกฺเขตฺวา สเจ อนาปตฺติ โหติ อนาปตฺตีติ วตฺตพฺพํ ฯ สเจ ปนาปตฺติ โหติ อาปตฺตีติ วตฺตพฺพํ ฯ สา เทสนาคามินี เจ เทสนาคามินีติ วตฺตพฺพํ ฯ วุฏฺฐานคามินี เจ วุฏฺฐานคามินีติ วตฺตพฺพํ ฯ อถสฺส

ปาราชิกจฺฉายา ทิสฺสติ ปาราชิกาปตฺตีติ น วตฺตพฺพํ ฯ กสฺมา ฯ เมถุนธมฺมวีติกฺกโม หิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมวีติกฺกโม จ โอฬาริโก ฯ อทินฺนาทานมนุสฺสวิคฺคหวีติกฺกมา ปน สุขุมา จิตฺตลหุกา เต สุขุเมเนว อาปชฺชติ สุขุเมน รกฺขติ ฯ ตสฺมา วิเสเสน ตํ วตฺถุกํ กุกฺกุจฺจํ ปุจฺฉิยมาโน อาปตฺตีติ อวตฺวา สจสฺส อาจริโย ธรติ ตโต เตน โส ภิกฺขุ อมฺหากํ อาจริยํ ปุจฺฉาติ เปเสตพฺโพ ฯ สเจ โส ปุนาคนฺตฺวา ตุมฺหากํ อาจริโย สุตฺตนฺตโต วินยโต โอโลเกตฺวา สเตกิจฺโฉติ มํ อาหาติ วทติ ตโต เตน โส สาธุ สุฏฺฐุ ยํ อาจริโย ภณติ ตํ กโรหีติ วตฺตพฺโพ ฯ อถ ปนสฺส อาจริโย นตฺถิ สทฺธิอุคฺคหิตตฺเถโร ปน อตฺถิ ตสฺส สนฺติกํ เปเสตพฺโพ อมฺเหหิ สหอุคฺคหิตตฺเถโร คณปาโมกฺโข ตํ คนฺตฺวา ปุจฺฉาติ ฯ เตนาปิ สเตกิจฺโฉติ วินิจฺฉิเต สาธุ สุฏฺฐุ ตสฺเสว วจนํ กโรหีติ วตฺตพฺโพ ฯ อถสฺส สทฺธิอุคฺคหิตตฺเถโรปิ นตฺถิ อนฺเตวาสิโก ปณฺฑิโต อตฺถิ ตสฺส สนฺติกํ เปเสตพฺโพ อสุกํ ทหรํ คนฺตฺวา ปุจฺฉาติ ฯ เตนาปิ สเตกิจฺโฉติ วินิจฺฉิเต สาธุ สุฏฺฐุ ตสฺส วจนํ กโรหีติ วตฺตพฺโพ ฯ อถ ทหรสฺสาปิ ปาราชิกจฺฉายาว อุปฏฺฐาติ เตนาปิ ปาราชิโกสีติ น วตฺตพฺโพ ฯ ทุลฺลโภ หิ พุทฺธุปฺปาโท ตโต ทุลฺลภตรา ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ ฯ เอวํ ปน วตฺตพฺพํ วิวิตฺตํ โอกาสํ สมฺมชฺชิตฺวา ทิวาวิหารํ นิสีทิตฺวา สีลานิ โสเธตฺวา ทฺวตฺตึสาการํ ตาว มนสิ กโรหีติ ฯ สเจ ตสฺส อโรคํ สีลํ กมฺมฏฺฐานํ ฆฏิยติ สงฺขารา ปากฏา

หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติ อุปจารปฺปนาปฺปตฺตํ วิย จิตฺตํ เอกคฺคํ โหติ ทิวสํ อติกฺกนฺตมฺปิ น ชานาติ ฯ โส ทิวสาติกฺกเม อุปฏฺฐานํ อาคโต เอวํ วตฺตพฺโพ กีทิโส เต จิตฺตปฺปวตฺตีติ ฯ อาโรจิตาย จ จิตฺตปฺปวตฺติยา วตฺตพฺโพ ปพฺพชฺชา นาม จิตฺตวิสุทฺธตฺถา อปฺปมตฺโต สมณธมฺมํ กโรหีติ ฯ ยสฺส ปน สีลํ ภินฺนํ โหติ ตสฺส กมฺมฏฺฐานํ น ฌฏิยติ ปโฏฺฐทาภิตฺนุนํ วิย จิตฺตํ วิกมฺปติ วิปฏิสารคฺคินา ทยฺหติ ตตฺตปาสาเณ นิสินฺโน วิย ตํ ขณํเยว วุฏฺฐาติ ฯ โส อาคโต กา เต จิตฺตปฺปวตฺตีติ ปุจฺฉิตพฺโพ ฯ อาโรจิตาย จิตฺตปฺปวตฺติยา นตฺถิ โลเก รโห นาม ปาปกมฺมํ ปกุพฺพโต สพฺพปฐมํ หิ ปาปํ กโรนฺโต อตฺตนาว ชานาติ อถสฺส อารกฺขเทวตา ปรจิตฺตวิทู สมณพฺราหฺมณา อญฺเญ จ เทวตา ชานนฺติ ตฺวํเยว ทานิ ตว โสตฺถึ ปริเยสาหีติ วตฺตพฺโพ ฯ

นิฏฺฐิตา จตุพฺพิธวินยกถา วินยธรสฺส จ ลกฺขณาทิกถา ฯ

อิทานิ สิกฺขาปทวิภงฺคสฺส อตฺถํ วณฺณยิสฺสาม ฯ ยํ วุตฺตํ โย ปนาติ โย ยาทิโสติอาทิ เอตฺถ โย ปนาติ วิภชิตพฺพปทํ ฯ โย ยาทิโสติอาทีนิ ตสฺส วิภชนปทานิ ฯ เอตฺถ จ ยสฺมา ปนาติ นิปาตมตฺตํ โยติ อตฺถปทํ ตญฺจ อนิยเมน ปุคฺคลํ ทีเปติ ตสฺมา ตสฺส อตฺถํ ทสฺเสนฺโต อนิยเมน ปุคฺคลทีปกํ โยสทฺทเมว อาห ฯ ตสฺมา เอตฺถ เอวมตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ โย ปนาติ โยโกจีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยสฺมา ปน โย โส โยโกจิ นาเมโส อวสฺสํ ลิงฺคยุตฺต ชาติ นาม โคตฺต สีล วิหาร โคจร วเยสุ

เอเกนากาเรน ปญฺญายติ ตสฺมา ตํ ตถา ญาเปตุํ ตํ ปเภทํ ปกาเสนฺโต ยาทิโสติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ยาทิโสติ ลิงฺควเสน ยาทิโส วา ตาทิโส วา โหตุ ทีโฆ วา รสฺโส วา กาโฬ วา โอทาโต วา มงฺคุรจฺฉวิ วา กิโส วา ถูโล วาติ อตฺโถ ฯ ยถายุตฺโตติ โยควเสน เยน วา เตน วา ยุตฺโต โหตุ นวกมฺมยุตฺโต วา อุทฺเทสยุตฺโต วา วาสธุรยุตฺโต วาติ อตฺโถ ฯ ยถาชจฺโจติ ชาติวเสน ยํชจฺโจ วา ตํ ชจฺโจ วา โหตุ ขตฺติโย วา พฺราหฺมโณ วา เวสฺโส วา สูโท วาติ อตฺโถ ฯ ยถานาโมติ นามวเสน ยถานาโม วา ตถานาโม วา โหตุ พุทฺธรกฺขิโต วา ธมฺมรกฺขิโต วา สงฺฆรกฺขิโต วาติ อตฺโถ ฯ ยถาโคตฺโตติ โคตฺตวเสน ยถาโคตฺโต วา ตถาโคตฺโต วา เยน วา เตน วา โคตฺเตน โหตุ กจฺจาโน วา วาเสฏฺโฐ วา โกสิโย วาติ อตฺโถ ฯ ยถาสีโลติ สีเลสุ ยถาสีโล วา ตถาสีโล วา โหตุ นวกมฺมสีโล วา อุทฺเทสสีโล วา วาสธุรสีโล วาติ อตฺโถ ฯ ยถาวิหารีติ วิหาเรสุปิ ยถาวิหารี วา ตถาวิหารี วา โหตุ นวกมฺมวิหารี วา อุทฺเทสวิหารี วา วาสธุรวิหารี วาติ อตฺโถ ฯ ยถาโคจโรติ โคจเรสุปิ ยถาโคจโร วา ตถาโคจโร วา โหตุ นวกมฺมโคจโร วา อุทฺเทสโคจโร วา วาสธุรโคจโร วาติ อตฺโถ ฯ เถโร วาติอาทีสุ จ วโยวุฑฺฒาทีสุ โย วา โส วา โหตุ ปริปุณฺณทสวสฺสตาย เถโร วา อูนปญฺจวสฺสตาย นโว วา อติเรกปญฺจวสฺสตาย มชฺฌิโม วาติ อตฺโถ ฯ อถโข สพฺโพ ว

อิมสฺมึ อตฺเถ เอโส วุจฺจติ โย ปนาติ ฯ

ภิกฺขุนิทฺเทเส ภิกฺขตีติ ภิกฺขโก ฯ ลภนฺโต วา อลภนฺโต วา อริยาย ยาจนาย ยาจตีติ อตฺโถ ฯ พุทฺธาทีหิ อชฺฌูปคตํ ภิกฺขาจริยํ อชฺฌูปคตตฺตา ภิกฺขาจริยํ อชฺฌูปคโต นาม ฯ โย หิ โกจิ อปฺปํ วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต โส กสิโครกฺขาทีหิ ชีวิตกปฺปนํ หิตฺวา ลิงฺคสมฺปฏิจฺฉเนเนว ภิกฺขาจริยํ อชฺฌูปคโตติ ภิกฺขุ ฯ ปรปฏิพทฺธชีวิกตฺตา วา วิหารมชฺเฌ กาชภตฺตํ ภุญฺชมาโนปิ ภิกฺขาจริยํ อชฺฌูปคโตติ ภิกฺขุ ฯ ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชาย อุสฺสาหชาตตฺตา วา ภิกฺขาจริยํ อชฺฌูปคโตติ ภิกฺขุ ฯ อคฺฆผสฺสวณฺณเภเทน ภินฺนํ ปฏํ ธาเรตีติ ภินฺนปฏธโร ฯ ตตฺถ สตฺถกจฺเฉทเนน อคฺฆเภโท เวทิตพฺโพ ฯ สหสฺสคฺฆนโกปิ หิ ปโฏ สตฺถเกน ขณฺฑาขณฺฑิกํ ฉินฺโน ภินฺนคฺโฆ โหติ ปุริมคฺฆโต อุปฑฺฒมฺปิ น อคฺฆติ ฯ สุตฺตสํสิพฺพเนน ผสฺสเภโท เวทิตพฺโพ ฯ สุขสมฺผสฺโสปิ หิ ปโฏ สุตฺเตหิ สํสิพฺพิโต ภินฺนผสฺโส โหติ ขรสมฺผสฺสตํ ปาปุณาติ ฯ สูจิมลาทีหิ วณฺณเภโท เวทิตพฺโพ ฯ สุปริสุทฺโธปิ หิ ปโฏ สูจิกมฺมโต ปฏฺฐาย สูจิมเลน หตฺถเสทมลชลิกาหิ อวสาเน รชนกปฺปกรเณหิ จ ภินฺนวณฺโณ โหติ ปกติวณฺณํ วิชหติ ฯ เอวํ ตีหากาเรหิ ภินฺนํ ปฏํ ธารณโต ภินฺนปฏธโรติ ภิกฺขุ ฯ คิหิวตฺถวิสภาคานํ กาสาวานํ วา ธารณมตฺเตเนว ภินฺนปฏธโรติ ภิกฺขุ ฯ สมญฺญายาติ ปญฺญตฺติยา โวหาเรนาติ

อตฺโถ ฯ สมญฺญาย เอว หิ เอกจฺโจ ภิกฺขูติ ปญฺญายติ ฯ ตถา หิ นิมนฺตนาทิมฺหิ ภิกฺขูสุ คณิยมาเนสุ สามเณเรปิ คเหตฺวา สตํ ภิกฺขู สหสฺสํ ภิกฺขูติ วทนฺติ ฯ ปฏิญฺญายาติ อตฺตโน ปฏิชานเนน ฯ ปฏิญฺญายปิ หิ เอกจฺโจ ภิกฺขูติ ปญฺญายติ ฯ ตสฺส โก เอตฺถาติ อหํ อาวุโส ภิกฺขูติเอวมาทีสุ สมฺภโว ทฏฺฐพฺโพ ฯ อยํ ปน อานนฺทตฺเถเรน วุตฺตา ธมฺมิกา ปฏิญฺญา ฯ รตฺติภาเคน ปน ทุสฺสีลาปิ ปฏิปถํ อาคจฺฉนฺตา โก เอตฺถาติ วุตฺเต อธมฺมิกาย ปฏิญฺญาย อภูตตฺถาย มยํ ภิกฺขูติ วทนฺติ ฯ เอหิภิกฺขูติ ภิกฺขุ นาม ภควโต เอหิ ภิกฺขูติ เอวํ วจนมตฺเตน ภิกฺขุภาวํ เอหิ-ภิกฺขูปสมฺปทํ ปตฺโต ฯ ภควา หิ เอหิภิกฺขุภาวาย อุปนิสฺสยสมฺปนฺนํ ปุคฺคลํ ทิสฺวา รตฺตปํสุกูลนฺตรโต สุวณฺณวณฺณํ ทกฺขิณหตฺถํ นีหริตฺวา พฺรหฺมโฆสํ นิจฺฉาเรนฺโต เอหิ ภิกฺขุ จร พฺรหฺมจริยํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายาติ วทติ ฯ ตสฺส สเหว ภควโต วจเนน คิหิลิงฺคํ อนฺตรธายติ ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ รุหติ ภณฺฑุ กาสาววสโน โหติ เอกํ นิวาเสตฺวา เอกํ ปารุปิตฺวา เอกํ อํเส ฐเปตฺวา วามํสกูเฏ อาลคฺคนีลุปฺปลวณฺณมตฺติกาปตฺโต ฯ

ติจีวรญฺจ ปตฺโต จ วาสี สูจิ จ พนฺธนํ
ปริสฺสาวเนนฏฺเฐเต ยุตฺตโยคสฺส ภิกฺขุโนติ

เอวํ วุตฺเตหิ อฏฺฐหิ ปริกฺขาเรหิ สรีเร ปฏิมุกฺเกหิเยว วสฺสสติกตฺเถโร วิย อิริยาปถสมฺปนฺโน พุทฺธาจริยโก พุทฺธูปชฺฌายโก สมฺมาสมฺพุทฺธํ วนฺทมาโนเยว ติฏฺฐติ ฯ ภควา หิ ปฐมโพธิยํ เอกสฺมึ กาเล

เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทายเอว อุปสมฺปาเทติ ฯ เอวํ อุปสมฺปนฺนานิ จ สหสฺสูปริ เอกจตฺตาฬีสุตฺตรานิ ตีณิ ภิกฺขุสตานิ อเหสุํ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ ปญฺจ ปญฺจวคฺคิยตฺเถรา ยโส กุลปุตฺโต ตสฺส ปริวารา จตุปฺปญฺญาส สหายกา ตึสภทฺทวคฺคิยา สหสฺสปุราณชฏิลา สทฺธึ ทฺวีหิ อคฺคสาวเกหิ อฑฺฒเตยฺยสตา ปริพฺพาชกา เอโก องฺคุลิมาลตฺเถโรติ ฯ วุตฺตญฺเจตํ อฏฺฐกถายํ

ตีณิ สตํ สหสฺสญฺจ จตฺตาฬีสํ ปุนาปเร

เอโก จ เถโร สปฺปญฺโญ สพฺเพ เต เอหิภิกฺขุกาติ ฯ

น เกวลญฺจ เอเต อญฺเญปิ พหู สนฺติ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ ติสฺสปริวาโร เสโล พฺราหฺมโณ สหสฺสปริวาโร มหากปฺปิโน ทสสหสฺสา กปิลวตฺถุวาสิโน กุลปุตฺตา โสฬสสหสฺสา ปารายนิกพฺราหฺมณาติ-เอวมาทโย ฯ เต ปน วินยปิฏเก ปาลิยํ น นิทฺทิฏฺฐตฺตา น วุตฺตา ฯ อิเม ตตฺถ นิทฺทิฏฺฐตฺตา วุตฺตา ฯ

สตฺตวีสสหสฺสานิ ตีณิเยว สตานิ จ

เอเตปิ สพฺเพ สงฺขาตา สพฺเพ เต เอหิภิกฺขุกาติ ฯ

ตีหิ สรณคมเนหิ อุปสมฺปนฺโนติ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามีติ-อาทินา นเยน ติกฺขตฺตุํ วาจํ ภินฺทิตฺวา วุตฺเตหิ ตีหิ สรณคมเนหิ อุปสมฺปนฺโน ฯ

อยํ หิ อุปสมฺปทา นาม อฏฺฐวิธา เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทา สรณคมนอุปสมฺปทา โอวาทปฏิคฺคหณอุปสมฺปทา ปญฺหพฺยากรณ-อุปสมฺปทา ครุธมฺมปฏิคฺคหณอุปสมฺปทา ทูเตนอุปสมฺปทา อฏฺฐ-

วาจิกา อุปสมฺปทา ญตฺติจตุตฺถกมฺมอุปสมฺปทา ฯ ตตฺถ เอหิภิกฺขุ-
อุปสมฺปทา สรณคมนอุปสมฺปทา จ วุตฺตา เอว ฯ โอวาทปฏิคฺคหณ-
อุปสมฺปทา นาม ตสฺมา ติห เต กสฺสป เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ติพฺพํ
เม หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ ภวิสฺสติ เถเรสุ นเวสุ มชฺฌิเมสุ จาติ
เอวํ หิ เต กสฺสป สิกฺขิตพฺพํ ตสฺมา ติห เต กสฺสป เอวํ
สิกฺขิตพฺพํ ยงฺกิญฺจิ ธมฺมํ โสสฺสามิ กุสลูปสํหิตํ สพฺพนฺตํ
อฏฺฐิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพํ เจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต
ธมฺมํ โสสฺสามีติ เอวํ หิ เต กสฺสป สิกฺขิตพฺพํ ตสฺมา ติห
เต กสฺสป เอวํ สิกฺขิตพฺพํ สาตสหคตา จ เม กายคตาสติ มํ น
วิชหิสฺสตีติ เอวํ หิ เต กสฺสป สิกฺขิตพฺพนฺติ อิมินา โอวาท-
ปฏิคฺคหเณน มหากสฺสปตฺเถรสฺส อนุญฺญาตอุปสมฺปทา ฯ ปญฺห-
พฺยากรณอุปสมฺปทา นาม โสปากสฺส อนุญฺญาตอุปสมฺปทา ฯ ภควา
กิร ปุพฺพาราเม อนุจงฺกมนฺตํ โสปากํ สามเณรํ อุทฺธุมาตกสญฺญาติ
วา โสปาก รูปสญฺญาติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา นานาพฺยญฺชนา
อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานนฺติ ทสอสุภนิสฺสิเต ปญฺเห
ปุจฺฉิ ฯ โส เต พฺยากาสิ ฯ ภควา ตสฺส สาธุการํ ทตฺวา
กติวสฺโสสิ ตฺวํ โสปากาติ ปุจฺฉิ ฯ สตฺตวสฺโสหํ ภควาติ ฯ
โสปาก ตฺวํ มม สพฺพญฺญุตญฺญาเณน สทฺธึ สํสนฺเทตฺวา ปญฺเห
พฺยากาสีติ อารทฺธจิตฺโต[๑] อุปสมฺปทํ อนุชานาติ ฯ อยํ ปญฺห-
พฺยากรณอุปสมฺปทา ฯ ครุธมฺมปฏิคฺคหณอุปสมฺปทา นาม มหา-
ปชาปติยา อฏฺฐครุธมฺมปฏิคฺคหเณน อนุญฺญาตอุปสมฺปทา ฯ ทูเตน

๑. อารทฺธํ โสปาเกน อาราธิตํ จิตฺตํ เอตสฺสาติ อารทฺธจิตฺโตติ โยชนาวิคฺคโห ฯ

อุปสมฺปทา นาม อฑฺฒกาสิยา คณิกาย อนุญฺญาตอุปสมฺปทา ฯ อฏฺฐวาจิกา อุปสมฺปทา นาม ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุนีสงฺฆโต ญตฺติจตุตฺเถน ภิกฺขุสงฺฆโต ญตฺติจตุตฺเถนาติ อิเมหิ ทฺวีหิ กมฺเมหิ อุปสมฺปทา ฯ ญตฺติจตุตฺถกมฺมอุปสมฺปทา นาม ภิกฺขูนํ เอตรหิ อุปสมฺปทา ฯ

อิมาสุ อฏฺฐสุ อุปสมฺปทาสุ ยา อยํ อนุชานามิ ภิกฺขเว อิเมหิ ตีหิ สรณคมเนหิ ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปทนฺติ[๑] เอวํ อนุญฺญาตา อิมาย อุปสมฺปทาย อุปสมฺปนฺโนติ วุตฺตํ โหติ ฯ ภโทฺรติ อปาปโก ฯ กลฺยาณปุถุชฺชนาทโย หิ ยาว อรหา ตาว ภเทฺรน สีเลน สมาธินา ปญฺญาย วิมุตฺติยา วมุตฺติญฺญาณทสฺสเนน จ สมนฺนาคตตฺตา ภโทฺร ภิกฺขูติ สงฺขฺยํ คจฺฉนฺติ ฯ สาโรติ เตหิเยว สีลสาราทีหิ สมนฺนาคตตฺตา นีลวณฺณสมนฺนาคเมน นีโล ปโฏ วิย สาโร ภิกฺขูติ เวทิตพฺโพ ฯ วิคตกฺกิเลสเผคฺคุภาวโต วา ขีณาสโวว สาโรติ เวทิตพฺโพ ฯ เสกฺโขติ ปุถุชฺชนกลฺยาณเกน สทฺธึ สตฺต อริยา ติสฺโส สิกฺขา สิกฺขนฺตีติ เสกฺขา ฯ เตสุ โยโกจิ เสกฺโข ภิกฺขูติ เวทิตพฺโพ ฯ น สิกฺขตีติ อเสกฺโข ฯ เสกฺขธมฺเม อติกฺกมฺม อคฺคผเล ฐิโต ตโต อุตฺตรึ สิกฺขิตพฺพา-ภาวโต ขีณาสโว อเสกฺโขติ วุจฺจติ ฯ สมคฺเคน สงฺเฆนาติ สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ปญฺจวคฺคกรณีเย กมฺเม ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา เตสํ อาคตตฺตา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทสฺส อาหฏตฺตา สมฺมุขีภูตานญฺจ อปฏิกฺโกสนโต เอกสฺมึ กมฺเม สมคฺคภาวํ อุปคเตน

๑. วิ. มหาวคฺค. ๔/๔๒.

สงฺเฆน ฯ ญตฺติจตุตฺเถนาติ ตีหิ อนุสฺสาวนาหิ เอกาย ญตฺติยา กตฺตพฺเพน ฯ กมฺเมนาติ ธมฺมิเกน วินยกมฺเมน ฯ อกุปฺเปนาติ วตฺถุญตฺติอนุสฺสาวนสีมาปริสสมฺปตฺติสมฺปนฺนตฺตา อโกเปตพฺพตํ อปฺปฏิกฺโกสิตพฺพตํ อุปคเตน ฯ ฐานารเหนาติ การณารเหน สตฺถุ-สาสนารเหน ฯ อุปสมฺปนฺโน นาม อุปริภาวํ สมาปนฺโน ปตฺโตติ อตฺโถ ฯ ภิกฺขุภาโว หิ อุปริภาโว ฯ ตญฺเจส ยถาวุตฺเตน กมฺเมน สมาปนฺนตฺตา อุปสมฺปนฺโนติ วุจฺจติ ฯ

เอตฺถ จ ญตฺติจตุตฺถกมฺมํ เอกเมว อาคตํ ฯ อิมสฺมึ ปน ฐาเน ฐตฺวา จตฺตาริ สงฺฆกมฺมานิ นีหริตฺวา วิตฺถารโต กเถตพฺพานิ ฯ ตํ สพฺพํ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ ฯ ตานิ จ อปโลกนกมฺมํ ญตฺติกมฺมํ ญตฺติทุติยกมฺมํ ญตฺติจตุตฺถกมฺมนฺติ ปฏิปาฏิยา ฐเปตฺวา วิตฺถาเรน ขนฺธกโต ปริวาราวสาเน กมฺมวิภงฺคโต จ ปาลึ อาหริตฺวา กถิตานิ ฯ ตานิ มยํ ปริวาราวสาเน กมฺมวิภงฺเคเยว วณฺณ-ยิสฺสาม ฯ เอวํ หิ สติ ปฐมปาราชิกวณฺณนา น ภาริยา ภวิสฺสติ ฯ ยถาฐิตาย จ ปาลิยา วณฺณนา สุวิญฺเญยฺยา ภวิสฺสติ ฯ ตานิ จ ฐานานิ อสุญฺญานิ ภวิสฺสนฺติ ฯ ตสฺมา อนุปทวณฺณนเมว กโรม ฯ

ตตฺราติ เตสุ ภิกฺขโกติอาทินา นเยน วุตฺเตสุ ภิกฺขูสุ ฯ ยฺวายํ ภิกฺขูติ โย อยํ ภิกฺขุ ฯ สมคฺเคน สงฺเฆน ฯเปฯ อุปสมฺปนฺโนติ อฏฺฐสุ อุปสมฺปทาสุ ญตฺติจตุตฺเถเนว กมฺเมน อุปสมฺปนฺโน ฯ อยํ อิมสฺมึ อตฺเถ อธิปฺเปโต ภิกฺขูติ อยํ

อิมสฺมึ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตฺวา ปาราชิโก โหตีติ อตฺเถ ภิกฺขูติ อธิปฺเปโต ฯ อิตเร ปน ภิกฺขโกติอาทโย อตฺถุทฺธารวเสน วุตฺตา ฯ เตสุ จ ภิกฺขโกติอาทโย นิรุตฺติวเสน วุตฺตา ฯ สมญฺญาย ภิกฺขุ ปฏิญฺญาย ภิกฺขูติ อิเม เทฺว อภิลาปวเสน วุตฺตา ฯ เอหิภิกฺขูติ พุทฺเธน อุปชฺฌาเยน ปฏิลทฺธอุปสมฺปทาวเสน วุตฺตา ฯ สรณคมนภิกฺขุ อนุปฺปนฺนาย กมฺมวาจาย อุปสมฺปนฺนวเสน วุตฺโต ฯ ภโทฺรติอาทโย คุณวเสน วุตฺตาติ เวทิตพฺพา ฯ

อิทานิ ภิกฺขูนนฺติ อิมํ ปทํ วิเสสตฺถาภาวโต อวิภชิตฺวา ว ยํ สิกฺขญฺจ สาชีวญฺจ สมาปนฺนตฺตา ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโน โหติ ตํ ทสฺเสนฺโต สิกฺขาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สิกฺขิตพฺพาติ สิกฺขา ฯ ติสฺโสติ คณนปริจฺเฉโท ฯ อธิสีลสิกฺขาติ อธิกํ อุตฺตมํ สีลนฺติ อธิสีลํ ฯ อธิสีลญฺจ ตํ สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขา จาติ อธิสีลสิกฺขา ฯ เอส นโย อธิจิตฺตอธิปญฺญาสิกฺขาสุ ฯ

กตมํ ปเนตฺถ สีลํ กตมํ อธิสีลํ กตมํ จิตฺตํ กตมํ อธิจิตฺตํ กตมา ปญฺญา กตมา อธิปฺปญฺญาติ ฯ วุจฺจเต ฯ ปญฺจงฺคทสงฺคสีลนฺตาว สีลเมว ฯ ตํ หิ พุทฺเธ อุปฺปนฺเนปิ อนุปฺปนฺเนปิ โลเก ปวตฺตติ ฯ อุปฺปนฺเน พุทฺเธ ตสฺมึ สีเล พุทฺธาปิ สาวกาปิ มหาชนํ สมาทเปนฺติ ฯ อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ ปจฺเจกพุทฺธา จ กมฺมวาทิโน ธมฺมิกา สมณพฺราหฺมณา จ จกฺกวตฺตี จ มหาราชา มหาโพธิสตฺตา จ สมาทเปนฺติ ฯ สามมฺปิ ปณฺฑิตา สมณพฺราหฺมณา สมาทิยนฺติ ฯ เต ตํ กุสลกมฺมํ ปริปูเรตฺวา

เทเวสุ จ มนุสฺเสสุ จ สมฺปตฺตึ อนุโภนฺติ ฯ ปาฏิโมกฺขสํวรสีลํ ปน อธิสีลนฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ หิ สุริโย วิย ปชฺโชตานํ สิเนรุ วิย ปพฺพตานํ สพฺพโลกิยสีลานํ อธิกญฺเจว อุตฺตมญฺจ พุทฺธุปฺปาเท เอว จ ปวตฺตติ น วินา พุทฺธุปฺปาทา ฯ น หิ ตํ ปญฺญตฺตึ อุทฺธริตฺวา อญฺโญ สตฺโต ฐเปตุํ สกฺโกติ ฯ พุทฺธา เอว ปน สพฺพโส กาย-วจีทฺวารอชฺฌาจารโสตํ ฉินฺทิตฺวา ตสฺส ตสฺส วีติกฺกมสฺส อนุจฺฉวิกํ ตํ สีลสํวรํ ปญฺญาเปนฺตีติ ฯ ปาฏิโมกฺขสํวรโตปิจ มคฺคผล-สมฺปยุตฺตเมว สีลํ อธิสีลํ ฯ ตํ ปน อิธ อนธิปฺเปตํ ฯ น หิ ตํสมาปนฺโน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติ ฯ กามาวจรานิ อฏฺฐ กุสลจิตฺตานิ โลกิยอฏฺฐสมาปตฺติจิตฺตานิ จ เอกชฺฌํ กตฺวา จิตฺตเมวาติ เวทิตพฺพานิ ฯ พุทฺธุปฺปาทานุปฺปาเท จสฺส ปวตฺติ สมาทปนํ สมาทานญฺจ สีเล วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ วิปสฺสนาปาทกํ อฏฺฐสมาปตฺติจิตฺตํ ปน อธิจิตฺตนฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ หิ อธิสีลํ วิย สีลานํ สพฺพโลกิยจิตฺตานํ อธิกญฺเจว อุตฺตมญฺจ พุทฺธุปฺปาเท เอว จ โหติ น วินา พุทฺธุปฺปาทา ฯ ตโตปิ จ มคฺคผลจิตฺตเมว อธิจิตฺตํ ฯ ตํ ปน อิธ อนธิปฺเปตํ ฯ น หิ ตํสมาปนฺโน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติ ฯ อตฺถิ ทินฺนํ อตฺถิ ยิฏฺฐนฺติ-อาทินยปฺปวตฺตํ ปน กมฺมสฺสกตาญาณํ ปญฺญา ฯ สา หิ พุทฺเธ อุปฺปนฺเนปิ อนุปฺปนฺเนปิ โลเก ปวตฺตติ ฯ อุปฺปนฺเน พุทฺเธ ตสฺสา ปญฺญาย พุทฺธาปิ สาวกาปิ มหาชนํ สมาทเปนฺติ ฯ อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ ปจฺเจกพุทฺธา กมฺมวาทิโน จ ธมฺมิกา สมณพฺราหฺมณา

จกฺกวตฺตี จ มหาราชา มหาโพธิสตฺตา จ สมาทเปนฺติ ฯ สามมฺปิ ปณฺฑิตา สตฺตา สมาทิยนฺติ ฯ ตถา หิ องฺกุโร ทสวสฺสสหสฺสานิ มหาทานํ อทาสิ ฯ เวลาโม เวสฺสนฺตโร อญฺเญ จ พหู ปณฺฑิตมนุสฺสา มหาทานานิ อทํสุ ฯ เต ตํ กุสลธมฺมํ ปริปูเรตฺวา เทเวสุ จ มนุสฺเสสุ จ สมฺปตฺตึ อนุภวึสุ ฯ ติลกฺขณาการปริจฺเฉทกํ ปน วิปสฺสนาญาณํ อธิปฺปญฺญาติ วุจฺจติ ฯ สา หิ อธิสีลอธิจิตฺตานิ วิย สีลจิตฺตานํ สพฺพโลกิยปฺปญฺญานํ อธิกาเจว อุตฺตมา จ น วินา พุทฺธุปฺปาทา โลเก ปวตฺตติ ฯ ตโตปิ จ มคฺคผลปฺปญฺญา ว อธิปฺปญฺญา ฯ สา ปน อิธ อนธิปฺเปตา ฯ น หิ ตํสมาปนฺโน ภิกฺขุ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวตีติ ฯ

ตตฺราติ ตาสุ ตีสุ สิกฺขาสุ ฯ ยา อยํ อธิสีลสิกฺขาติ ยา อยํ ปาฏิโมกฺขสีลสงฺขาตา อธิสีลสิกฺขา ฯ เอตํ สาชีวนฺนามาติ เอตํ สพฺพมฺปิ ภควตา วินเย ฐปิตํ สิกฺขาปทํ ยสฺมา เอตฺถ นานาเทสชาติโคตฺตาทิเภทภินฺนา ภิกฺขู สห ชีวนฺติ เอกชีวิกา สภาคชีวิกา สภาควุตฺติโน โหนฺติ ตสฺมา สาชีวนฺติ วุจฺจติ ฯ ตสฺมึ สิกฺขตีติ ตํ สิกฺขาปทํ จิตฺตสฺส อธิกรณํ กตฺวา ยถาสิกฺขาปทํ นุโข สิกฺขามิ น สิกฺขามีติ จิตฺเตน โอโลเกนฺโต สิกฺขติ ฯ น เกวลญฺจายเมตสฺมึ สาชีวสงฺขาเต สิกฺขาปเทเยว สิกฺขติ สิกฺขายปิ สิกฺขติ ฯ เอตํ สาชีวนฺนามาติ อิมสฺส ปน อนนฺตรสฺส ปทสฺส วเสน ตสฺมึ สิกฺขตีติ วุตฺตํ ฯ กิญฺจาปิ ตํ เอวํ วุตฺตํ อถโข เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ตสฺสา จ สิกฺขาย สิกฺขํ

ปริปูเรนฺโต สิกฺขติ ตสฺมิญฺจ สิกฺขาปเท อวีติกฺกมนฺโต สิกฺขตีติ ฯ เตน วุจฺจติ สาชีวสมาปนฺโนติ อิทมฺปิ อนนฺตรสฺส สาชีวปทสฺเสว วเสน วุตฺตํ ฯ ยสฺมา ปน โส สิกฺขมฺปิ สมาปนฺโน ตสฺมา สิกฺขาสมาปนฺโนติปิ อตฺถโต เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ หิ สติ สิกฺขา-สาชีวสมาปนฺโนติ เอตสฺส ปทสฺส ปทภาชนํ ปริปุณฺณํ โหติ ฯ

สิกฺขํ อปจฺจกฺขาย ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ สิกฺขญฺจ อปฏิกฺขิปิตฺวา ทุพฺพลภาวญฺจ อปฺปกาเสตฺวา ฯ ยสฺมา ทุพฺพเลฺย อาวิกเตปิ สิกฺขา อปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขาย ปน ปจฺจกฺขาตาย ทุพฺพลฺยํ อาวิกตเมว โหติ ตสฺมา ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ อิมินา ปเทน น โกจิ วิเสสตฺโถ ลพฺภติ ฯ ยถา จ ปน ทิรตฺตติรตฺตํ สหเสยฺยํ กปฺเปยฺยาติ วุตฺเตน ทิรตฺตวจเนน น โกจิ วิเสสตฺโถ ลพฺภติ เกวลํ โลกโวหารวเสน พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตาย มุขารุฬฺหตาย เอตํ วุตฺตํ เอวมิทมฺปิ โวหารสุขตาย พฺยญฺชนสิลิฏฺฐตาย มุขารุฬฺหตาย วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ยสฺมา วา ภควา สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ ธมฺมํ เทเสติ ตสฺมา สิกฺขํ อปจฺจกฺขายาติ อิมินา อตฺถํ สมฺปาเทตฺวา ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ อิมินา พฺยญฺชนํ สมฺปาเทติ ฯ ปริวาริกปทวิรหิตํ หิ เอกเมว อตฺถปทํ วุจฺจมานํ ปริวารวิรหิโต ราชา วิย วตฺถาลงฺการวิรหิโต วิย จ ปุริโส น โสภติ ฯ ปริวารเกน ปน อตฺถานุโลเมน สหายปเทน สทฺธึ ตํ โสภติ ฯ ยสฺมา วา สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส เอกจฺจํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ อตฺโถ โหติ ตสฺมา ตํ สนฺธาย สิกฺขํ อปจฺจกฺขายาติ ปทสฺส อตฺถํ วิวรนฺโต

ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ อาห ฯ ตตฺถ สิยา ยสฺมา น สพฺพํ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ ตสฺมา ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ ปฐมํ วตฺวา ตสฺส อตฺถนิยมนตฺถํ สิกฺขํ อปจฺจกฺขายาติ วตฺตพฺพนฺติ ฯ ตญฺจ น ฯ กสฺมา ฯ อตฺถานุกฺกมาภาวโต ฯ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโนติ หิ วุตฺตตฺตา ยํ สิกฺขํ สมาปนฺโน ตํ อปจฺจกฺขายาติ วุจฺจมาเน อนุกฺกเมน อตฺโถ วุตฺโต โหติ น อญฺญถา ฯ ตสฺมา อิทเมว ปฐมํ วุตฺตนฺติ ฯ อปิจ อนุปฏิปาฏิยาปิ เอตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ กถํ ฯ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺโนติ เอตฺถ ยํ สิกฺขํ สมาปนฺโน ตํ อปจฺจกฺขาย ยญฺจ สาชีวสมาปนฺโน ตตฺถ ทุพฺพลฺยํ อนาวิกตฺวาติ ฯ

อิทานิ สิกฺขาปจฺจกฺขานทุพฺพลฺยาวิกมฺมานํ วิเสสาวิเสสํ สิกฺขาปจฺจกฺขานลกฺขณญฺจ ทสฺเสนฺโต อตฺถิ ภิกฺขเวติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อตฺถิ ภิกฺขเวติอาทีนิ เทฺว มาติกาปทานิ ฯ ตานิ วิภชนฺโต กถญฺจ ภิกฺขเวติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนา ฯ กถนฺติ เกนาการเรน ฯ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมญฺจาติ ทุพฺพลฺยสฺส อาวิกมฺมญฺจ ฯ อิธาติ อิมสฺมึ สาสเน ฯ อุกฺกณฺฐิโตติ อนภิรติยา อิมสฺมึ สาสเน กิจฺฉชีวิกปฺปตฺโต ฯ อถวา อชฺช ยามิ เสฺว ยามิ อิโต ยามิ เอตฺถ ยามีติ อุทฺธํ กณฺฐํ กตฺวา วิหรมาโน วิกฺขิตฺโต อเนกคฺโคติ วุตฺตํ โหติ ฯ อนภิรโตติ สาสเน อภิรติวิรหิโต ฯ สามญฺญา จวิตุกาโมติ สมณภาวโต อปคนฺตุกาโม ฯ ภิกฺขุภาวนฺติ ภิกฺขุภาเวน ฯ กรณตฺเถ อุปโยค-

วจนํ ฯ กณฺเฐ อาลคฺเคน อฏฺฏิเยยฺยาติอาทีสุ ปน ยถาลกฺขณํ กรณวจเนเนว วุตฺตํ ฯ อฏฺฏิยมาโนติ อฏฺฏํ ปีฬิตํ ทุกฺขิตํ วิย อตฺตานํ อาจรมาโน ฯ เตน วา ภิกฺขุภาเวน อฏฺฏิยมาโน ปีฬิยมาโนติ อตฺโถ ฯ หรายมาโนติ ลชฺชมาโน ฯ ชิคุจฺฉมาโนติ อสุจึ วิย ตํ ชิคุจฺฉนฺโต ฯ คิหิภาวํ ปฏฺจยมาโนติอาทีนิ อุตฺตานตฺถานิเยว ฯ ยนฺนูนาหํ พุทฺธํ ปจฺจกฺเขยฺยนฺติ เอตฺถ ยนฺนูนาติ ปริวิตกฺกทสฺสเน นิปาโต ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ สจาหํ พุทฺธํ ปจฺจกฺเขยฺยํ สาธุ วต เม สิยาติ ฯ วทติ วิญฺญาเปตีติ อิมมตฺถํ เอเตหิ วา อญฺเญหิ วา พฺยญฺชเนหิ วจีเภทํ กตฺวา วทติเจว ยสฺส จ วทติ ตํ วิญฺญาเปติ ชานาเปติ ฯ เอวมฺปีติ อุปริ อตฺถํ สมฺปิณฺฑนตฺโถ ปิกาโร ฯ เอวมฺปิ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมญฺเจว โหติ สิกฺขา จ อปจฺจกฺขาตา อญฺญถาปิ ฯ อิทานิ ตํ อญฺญถาปิ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมํ สิกฺขาย จ อปจฺจกฺขานํ ทสฺเสนฺโต อถวา ปนาติ-อาทิมาห ฯ ตํ สพฺพํ อตฺถโต อุตฺตานเมว ฯ ปทโต ปเนตฺถ อาทิโต ปฏฺจาย พุทฺธํ ปจฺจกฺเขยฺยํ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ วินยํ ปาฏิโมกฺขํ อุทฺเทสํ อุปชฺฌายํ อาจริยํ สทฺธิวิหาริกํ อนฺเตวาสิกํ สมานูปชฺฌายกํ สมานาจริยกํ สพฺรหฺมจารึ ปจฺจกฺเขยฺยนฺติ อิมานิ จุทฺทส ปทานิ ปจฺจกฺขานาการเรน วุตฺตานิ ฯ คิหี อสฺสนฺติอาทีนํ คิหี อุปาสโก อารามิโก สามเณโร ติตฺถิโย ติตฺถิยสาวโก อสฺสมโณ อสกฺยปุตฺติโย อสฺสนฺติ อิมานิ อฏฺจ ปทานิ อสฺสนฺติ อิมินา ภาววิกปฺปาการเรน วุตฺตานิ ฯ เอวํ ยนฺนนาหนฺติ อิมินา ปฏิสํยุตฺตานิ

ทฺวาวีสติ ปทานิ ฯ ยถา จ เอตานิ เอวํ ยทิ ปนาหํ อถาหํ หนฺทาหํ โหติ เมติ อิเมสุ เอกเมเกน ปฏิสํยุตฺตานิ ทฺวาวีสตีติ สพฺพาเนว สตญฺจ ทส ปทานิ โหนฺติ ฯ ตโต ปรํ สริตพฺพวตฺถุ-ทสฺสนนเยน ปวตฺตานิ มาตรํ สรามีติอาทีนิ สตฺตรส ปทานิ ฯ ตตฺถ เขตฺตนฺติ สาลิเขตฺตาทิ ฯ วตฺถุนฺติ ติณปณฺณสากผลาผล-สมุฏฺฐานฏฺฐานํ ฯ สิปฺปนฺติ กุมฺภการเปสการสิปฺปาทิกํ ฯ ตโต ปรํ สกิญฺจนสปลิโพธภาวทสฺสนวเสน ปวตฺตานิ มาตา เม อตฺถิ สา มยา โปเสตพฺพาติอาทีนิ นว ปทานิ ฯ ตโต ปรํ สนิสฺสย-สปฺปติฏฺฐภาวทสฺสนวเสน ปวตฺตานิ มาตา เม อตฺถิ สา มํ โปเสสฺสตีติอาทีนิ โสฬส ปทานิ ฯ ตโต ปรํ เอกภตฺตเอกเสยฺย-พฺรหฺมจริยานํ ทุกฺกรภาวทสฺสเนน ปวตฺตานิ ทุกฺกรนฺติอาทีนิ อฏฺฐ ปทานิ ฯ ตตฺถ ทุกฺกรนฺติ เอกภตฺตาทีนํ กรเณ ทุกฺกรตํ ทสฺเสติ ฯ น สุกรนฺติ สุกรภาวํ ปฏิกฺขิปติ ฯ เอวํ ทุจฺจรํ น สุจรนฺติ เอตฺถ ฯ น อุสฺสหามีติ ตตฺถ อุสฺสาหาภาวํ อสกฺกุเณยฺยตํ ทสฺเสติ ฯ น วิสหามีติ อสยฺหตํ ทสฺเสติ ฯ น รมามีติ รติยา อภาวํ ทสฺเสติ ฯ นาภิรมามีติ อภิรติยา อภาวํ ทสฺเสติ ฯ เอวํ อิมานิ จ ปญฺญาส ปุริมานิ จ ทสุตฺตรสตนฺติ สฏฺฐิสตํ ปทานิ ทุพฺพลฺยาวิกมฺมวาเร วุตฺตานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ สิกฺขาปจฺจกฺขานวาเรปิ กถญฺจ ภิกฺขเวติอาทิ สพฺพํ อตฺถโต อุตฺตานเมว ฯ ปทโต ปเนตฺถาปิ พุทฺธํ ปจฺจกฺขามิ ธมฺมํ สงฺฆํ สิกฺขํ วินยํ ปาฏิโมกฺขํ อุทฺเทสํ อุปชฺฌายํ อาจริยํ สทฺธิวิหาริกํ อนฺเตวาสิกํ สมานูปชฺฌายกํ

สมานาจริยกํ สพฺรหฺมจารึ ปจฺจกฺขามีติ อิมานิ จุทฺทส ปทานิ สิกฺขาปจฺจกฺขานวจนสมฺพนฺเธน ปวตฺตานิ ฯ สพฺพปเทสุ จ วทติ วิญฺญาเปตีติ วจนสฺส อยมตฺโถ ฯ วจีเภทํ กตฺวา วทติ ยสฺส จ วทติ ตํ เตเนว วจีเภเทน อยํ สาสนํ ชหิตุกาโม สาสนโต มุญฺจิตุกาโม ภิกฺขุภาวํ ชหิตุกาโม อิมํ วากฺยเภทํ กโรตีติ วิญฺญาเปติ สาเวติ ชานาเปติ ฯ สเจ ปนายํ พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติ วตฺตุกาโม ปทปจฺจาภฏฺฐํ กตฺวา ปจฺจกฺขามิ พุทฺธนฺติ วา วเทยฺย มิลกฺขภาสาสุ วา อญฺญตรภาสาย ตมตฺถํ วเทยฺย พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติ วตฺตุกาโม อุปฺปฏิปาฏิยา ธมฺมํ ปจฺจกฺขามีติ วา สพฺรหฺมจารึ ปจฺจกฺขามีติ วา วเทยฺย เสยฺยถาปิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมวิภงฺเค ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชามีติ วตฺตุกาโม ทุติยํ ฌานนฺติ วทติ สเจ ยสฺส วทติ โส อยํ ภิกฺขุภาวํ ชหิตุกาโม เอตมตฺถํ วทตีติ เอตฺตกมตฺตมฺปิ ชานาติ วิรุทฺธนฺนาม นตฺถิ เขตฺตเมว โอติณฺณํ ปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ สกฺกตฺตา วา พฺรหฺมตฺตา วา จุตสตฺโต วิย จุโตว โหติ สาสนา ฯ สเจ ปน พุทฺธํ ปจฺจกฺขินฺติ วา พุทฺธํ ปจฺจกฺขิสฺสามีติ วา พุทฺธํ ปจฺจกฺเขยฺยนฺติ วา อตีตานาคตปริกปฺปวจเนหิ วทติ ทูตํ วา ปหิณติ สาสนํ เปเสติ อกฺขรํ วา ฉินฺทติ หตฺถมุทฺทาย วา ตมตฺถํ อาโรเจติ อปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาโรจนํ ปน หตฺถมุทฺทายปิ สีสํ เอติ ฯ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ มนุสฺสชาติยสตฺตสฺส สนฺติเก จิตฺตสมฺปยุตฺตํ วจีเภทํ กโรนฺตสฺเสว สีสํ เอติ ฯ วจีเภทํ

กตฺวา วิญฺญาเปนฺโตปิจ ยทิ อยเมว ชานาตูติ เอกํ นิยเมตฺวา อาโรเจติ ตญฺจ โสเยว ชานาติ ปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ อถ โส น ชานาติ อญฺโญ สมีเป ฐิโต ชานาติ อปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ อถ ทฺวินฺนํ ฐิตฏฺฐาเน ทฺวินฺนมฺปิ นิยเมตฺวา เอเตสํ อาโรเจมีติ วทติ เตสุ เอกสฺมึ ชานนฺเตปิ ทฺวีสุ ชานนฺเตสุปิ ปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ เอวํ สมฺพหุเลสุปิ เวทิตพฺพํ ฯ สเจ ปน อนภิรติยา ปีฬิโต สภาเค ภิกฺขู ปริสงฺกมาโน โยโกจิ ชานาตูติ อุจฺจาสทฺทํ กโรนฺโต พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติ วทติ ตญฺเจ อวิทูเร ฐิโต วนกมฺมิโก วา อญฺโญ วา สมยญฺญู ปุริโส สุตฺวา อุกฺกณฺฐิโต อยํ สมโณ คิหิภาวํ ปฏฺเฐติ สาสนโต จุโตติ ชานาติ ปจฺจกฺขาตาว โหติ สิกฺขา ฯ ตํขณญฺเญว ปน อปุพฺพํ อจริมํ ทุชฺชานํ ฯ สเจ อาวชฺชนสมเยน ชานาติ ยถา ปกติยา โลเก มนุสฺสา วจนํ สุตฺวา ชานนฺติ ปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ อถ อปรภาเค กึ อิมินา วุตฺตนฺติ กงฺขนฺโต จิเรน ชานาติ อปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ อิทํ หิ สิกฺขาปจฺจกฺขานญฺจ อุปริ อภูตาโรจน-ทุฏฺฐุลฺลวาจอตฺตกาม ทุฏฺฐโทสภูตาโรจนสิกฺขาปทานิ จ เอกปริจฺ-เฉทานิ อาวชฺชนสมเยน ญาเตเอว สีสํ เอนฺติ ฯ กึ อยํ ภณตีติ กงฺขตา จิเรน ญาเต สีสํ น เอนฺติ ฯ ยถา จายํ พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติ ปเท วินิจฺฉโย วุตฺโต เอวํ สพฺพปเทสุ เวทิตพฺโพ ฯ ยสฺมา จ ยทา สิกฺขา ปจฺจกฺขาตา โหติ ตทา ยนฺนูนาหํ พุทฺธํ ปจฺจกฺเขยฺยนฺติอาทีนิ อวทตาปิ ทุพฺพลฺยํ อาวิกตํ โหติ ตสฺมา

สพฺเพสมฺปิ ปทานํ อวสาเน วุตฺตํ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ทุพฺพลฺยาวิกมฺมญฺเจว โหติ สิกฺขา จ ปจฺจกฺขาตาติ ฯ ตโต ปรํ คิหีติ มํ ธาเรหีติ เอตฺถ สเจ คิหี ภวิสฺสามีติ วา คิหี โหมีติ วา คิหี ชาโตมฺหีติ วา คิหิมฺหีติ วา วทติ อปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ สเจ ปน อชฺช ปฏฺฐาย คิหีติ มํ ธาเรหีติ วา ชานาหีติ วา สญฺชานาหีติ วา มนสิกโรหีติ วา วทติ อริยเกน วา วทติ มิลกฺขเกน วา เอวเมตสฺมึ อตฺเถ วุตฺเต ยสฺส วทติ สเจ โส ชานาติ ปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ เอส นโย เสเสสุปิ อุปาสโกติ-อาทีสุ สตฺตสุ ปเทสุ ฯ เอวํ อิมานิ จ อฏฺฐ ปุริมานิ จ จุทฺทสาติ ทฺวาวีสติ ปทานิ โหนฺติ ฯ อิโต ปรํ ปุริมาเนว จุทฺทส ปทานิ อลมฺเม กินฺนุเม น มมตฺโถ สุมุตฺตาหนฺติ อิเมหิ จตูหิ โยเชตฺวา วุตฺตานิ ฉปฺปญฺญาส โหนฺติ ฯ ตตฺถ อลนฺติ โหตุ ปริยตฺตนฺติ อตฺโถ ฯ กินฺนุเมติ กึ มยฺหํ กิจฺจํ กึ กรณียํ กึ สาเธตพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ น มมตฺโถติ นตฺถิ มม อตฺโถ ฯ สุมุตฺตาหนฺติ สุมุตฺโต อหํ ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ เอวํ อิมานิ จ ฉปฺปญฺญาส ปุริมานิ จ ทฺวาวีสตีติ อฏฺฐสตฺตติ ปทานิ สรูเปเนว วุตฺตานิ ฯ ยสฺมา ปน เตสํ เววจเนหิปิ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ตสฺมา ยานิ วาปนญฺญานิปีติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ยานิ วาปนญฺญานิปีติ ปาลิยํ พุทฺธนฺติอาทีนิ อาคตปทานิ ฐเปตฺวา ยานิ อญฺญานิ อตฺถิ ฯ พุทฺธเววจนานิ๑ วาติ พุทฺธสฺส วา ปริยาย-นามานิ ฯเปฯ อสกฺขปุตฺติยสฺส วา ฯ ตตฺถ วณฺณปฏฺฐาเน อาคตํ

๑. วิวิธํ เอกสฺมึเยว อตฺเถ วจนํ วิวจนเมว เววจนนฺติ โยชนาวิคฺคโห.

นามสหสฺสํ อุปาลิคาถาสุ นามสตํ อญฺญานิ จ คุณโต ลพฺภมานานิ นามานิ พุทฺธเววจนานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ สพฺพานิปิ ธมฺมสฺส นามานิ ธมฺมเววจนานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ เอส นโย สพฺพตฺถ ฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา ฯ พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ยถารุตฺตเมว ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปจฺจกฺขามิ อนนฺตพุทฺธึ อโนมพุทฺธึ โพธิปฺปญฺญาณํ ธีรํ วิคตโมหํ ปภินฺนขีลํ วิชิตวิชยํ ปจฺจกฺขามีติ- เอวมาทิ พุทฺธเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ ฯ ธมฺมํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ยถารุตฺตเมว ฯ สฺวากฺขาตํ ธมฺมํ ปจฺจกฺขามิ สนฺทิฏฺฐิกํ อกาลิกํ เอหิปสฺสิกํ โอปนยิกํ ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺพํ วิญฺญูหิ ธมฺมํ ปจฺจกฺขามิ อสงฺขตํ ธมฺมํ ปจฺจกฺขามิ วิราคํ นิโรธํ อมตํ ธมฺมํ ปจฺจกฺขามิ ทีฆนิกายํ ปจฺจกฺขามิ พฺรหฺมชาลํ มชฺฌิมนิกายํ มูลปริยายํ สํยุตฺตนิกายํ องฺคุตฺตรนิกายํ ชาตกนิกายํ อภิธมฺมํ กุสลํ ธมฺมํ อกุสลํ ธมฺมํ อพฺยากตํ ธมฺมํ สติปฏฺฐานํ สมฺมปฺปธานํ อิทฺธิปาทํ อินฺทฺริยํ พลํ โพชฺฌงฺคํ มคฺคํ ผลํ นิพฺพานํ ปจฺจกฺขามิ จตุราสีติธมฺมกฺขนฺธสหสฺเสสุ เอกธมฺมกฺขนฺธสฺสาปิ นามํ ธมฺม- เววจนเมว ฯ เอวํ ธมฺมเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ สงฺฆํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ สุปฏิปนฺนํ สงฺฆํ ปจฺจกฺขามิ อุชุปฏิปนฺนํ ญายปฏิปนฺนํ สามีจิปฏิปนฺนํ สงฺฆํ จตุปฺปุริสยุคํ สงฺฆํ อฏฺฐปุริสปุคฺคลํ สงฺฆํ อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ ทกฺขิเณยฺยํ อญฺชลิกรณียํ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ สงฺฆํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ สงฺฆเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ สิกฺขํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน

ปจฺจกฺขานํ ฯ ภิกฺขุสิกฺขํ ปจฺจกฺขามิ ภิกฺขุนีสิกฺขํ อธิสีลสิกฺขํ อธิจิตฺตสิกฺขํ อธิปญฺญาสิกฺขํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ สิกฺขาเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ วินยํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ ภิกฺขุวินยํ ปจฺจกฺขามิ ภิกฺขุนีวินยํ ปฐมํ ปาราชิกํ ทุติยํ ตติยํ จตุตฺถํ ปาราชิกํ สงฺฆาทิเสสํ ถุลฺลจฺจยํ ปาจิตฺติยํ ปาฏิเทสนียํ ทุกฺกฏํ ทุพฺภาสิตํ ปจฺจกฺขามีติเอวมาทิ วินยเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ ปาฏิโมกฺขํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ ภิกฺขุปาฏิโมกฺขํ ปจฺจกฺขามิ ภิกฺขุนีปาฏิโมกฺขํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ ปาฏิโมกฺขเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ อุทฺเทสํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ ภิกฺขุปาฏิโมกฺขุทฺเทสํ ปฐมํ ปาฏิโมกฺขุทฺเทสํ ทุติยํ ตติยํ จตุตฺถํ ปญฺจมํ ปาฏิโมกฺขุทฺเทสํ สมฺมาสมฺพุทฺธุทฺเทสํ อนนฺตพุทฺธิอุทฺเทสํ อโนมพุทฺธิอุทฺเทสํ โพธิปฺปญฺญาณุทฺเทสํ ธีรุทฺเทสํ วิคตโมหุทฺเทสํ ปภินฺนขีลุทฺเทสํ วิชิตวิชยุทฺเทสํ ปจฺจกฺขามีติเอวมาทิ อุทฺเทสเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ อุปชฺฌายํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ โย มํ ปพฺพาเชสิ โย มํ อุปสมฺปาเทสิ ยสฺส มูเลนาหํ ปพฺพชิโต ยสฺส มูเลนาหํ อุปสมฺปนฺโน ยสฺส มูลิกา มยฺหํ ปพฺพชฺชา ยสฺส มูลิกา มยฺหํ อุปสมฺปทา ตาหํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ อุปชฺฌายเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ อาจริยํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ โย มํ ปพฺพาเชสิ โย มํ อนุสฺสาเวสิ ยาหํ นิสฺสาย วสามิ ยาหํ อุทฺทิสาเปมิ ยาหํ ปริปุจฺฉามิ โย เม

อุทฺทิสติ โย มํ ปริปุจฺฉาเปติ ตาหํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ
อาจริยเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ สทฺธิวิหาริกํ ปจฺจกฺขามีติ
น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ ยาหํ ปพฺพาเชสึ ยาหํ อุปสมฺปาเทสึ
มยฺหํ มูเลน โย ปพฺพชิโต มยฺหํ มูเลน โย อุปสมฺปนฺโน
มยฺหํ มูลิกา ยสฺส ปพฺพชฺชา มยฺหํ มูลิกา ยสฺส อุปสมฺปทา
ตาหํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ สทฺธิวิหาริกเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ
โหติ ฯ อนฺเตวาสิกํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ
ยาหํ ปพฺพาเชสึ ยาหํ อนุสฺสาเวสึ โย มํ นิสฺสาย วสติ
โย มํ อุทฺทิสาเปติ โย มํ ปริปุจฺฉติ ยสฺสาหํ อุทฺทิสามิ
ยาหํ ปริปุจฺฉาเปมิ ตํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ อนฺเตวาสิกเววจเนน
สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ สมานูปชฺฌายกํ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน
ปจฺจกฺขานํ ฯ มยฺหํ อุปชฺฌาโย ยํ ปพฺพาเชสิ ยํ อุปสมฺปาเทสิ
โย ตสฺส มูเล ปพฺพชิโต โย ตสฺส มูเล อุปสมฺปนฺโน ยสฺส
ตํมูลิกา ปพฺพชฺชา ยสฺส ตํมูลิกา อุปสมฺปทา ตํ ปจฺจกฺขามีติ
เอวํ สมานูปชฺฌายกเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ สมานาจริยกํ
ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ มยฺหํ อาจริโย ยํ ปพฺพาเชสิ
ยํ อนุสฺสาเวสิ โย ตํ นิสฺสาย วสติ โย ตํ อุทฺทิสาเปติ
ปริปุจฺฉติ ยสฺส เม อาจริโย อุทฺทิสติ ยํ ปริปุจฺฉาเปติ ตํ
ปจฺจกฺขามีติ เอวํ สมานาจริยกเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ
สพฺรหฺมจารึ ปจฺจกฺขามีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ เยนาหํ

๑. เหฏฺฐา กรณวจนํ กตํ.

สทฺธึ อธิสีลํ สิกฺขามิ อธิจิตฺตํ อธิปญฺญํ สิกฺขามิ ตํ ปจฺจกฺขามีติ เอวํ สพฺรหฺมจาริเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ คิหีติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ อาคาริโกติ มํ ธาเรหิ กสโก วาณิโช โครกฺโข โอคลฺลโก โมลิพทฺโธ กามคุณิโกติ มํ ธาเรหีติ เอวํ คิหิเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ อุปาสโกติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ เทฺววาจิโก อุปาสโกติ มํ ธาเรหิ เตวาจิโก พุทฺธํ สรณคมนิโก ธมฺมํ สงฺฆํ สรณคมนิโก ปญฺจสิกฺขาปทิโก ทสฺสิกฺขาปทิโก อุปาสโกติ มํ ธาเรหีติ เอวํ อุปาสกเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ อารามิโกติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ กปฺปิยการโกติ มํ ธาเรหิ เวยฺยาวจฺจกโร อปหริตการโก ยาคุภาชโก ผลภาชโก ขชฺชกภาชโกติ มํ ธาเรหีติ เอวํ อารามิกเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ สามเณโรติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ กุมารโกติ มํ ธาเรหิ เจฏฺโก[๑] เปฏฺโก โมณิคลฺโล สมณุทฺเทโสติ มํ ธาเรหีติ เอวํ สามเณรเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ ติตฺถิโยติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ นิคฺคณฺโฐติ มํ ธาเรหีติ อาชีวโก ตาปโส ปริพฺพาชโก ปณฺฑรงฺโคติ มํ ธาเรหีติ เอวํ ติตฺถิยเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ ติตฺถิยสาวโกติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ นิคฺคณฺฐสาวโกติ มํ ธาเรหิ อาชีวกตาปส ปริพฺ-พาชกปณฺฑรงฺคสาวโกติ มํ ธาเรหีติ เอวํ ติตฺถิยสาวกเววจเนน

๑. สพฺพตฺถ เจลโกติ ลิขิยติ.

สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ อสฺสมโณติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ ทุสฺสีโลติ มํ ธาเรหิ ปาปธมฺโม อสุจิสงฺกสฺสร-สมาจาโร ปฏิจฺฉนฺนกมฺมนฺโต อสฺสมโณ สมณปฏิญฺโญ อพฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริปฏิญฺโญ อนฺโตปูติ อวสฺสุโต กสมฺพุชาโต โกณฺโฑติ มํ ธาเรหีติ เอวํ อสฺสมณเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ อสกฺย-ปุตฺติโยติ มํ ธาเรหีติ น เววจเนน ปจฺจกฺขานํ ฯ น สมฺมา-สมฺพุทฺธปุตฺโตติ มํ ธาเรหิ น อนนฺตพุทฺธิปุตฺโต น อโนมพุทฺธิ-ปุตฺโต น โพธิปฺปญฺญาณปุตฺโต น ธีรปุตฺโต น วิคตโมหปุตฺโต น ปภินฺนขีลปุตฺโต น วิชิตวิชยปุตฺโตติ มํ ธาเรหีติ เอวมาทิ อสกฺย-ปุตฺติยเววจเนน สิกฺขาปจฺจกฺขานํ โหติ ฯ เตหิ อากาเรหิ เตหิ ลิงฺเคหิ เตหิ นิมิตฺเตหีติ เตหิ พุทฺธเววจนานิ วาติอาทินา นเยน วุตฺเตหิ พุทฺธาทีนํ เววจเนหิ ฯ เววจนานิ หิ สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส การณตฺตา อาการาติ พุทฺธาทีนํ สณฺฐานทีปนตฺตา สิกฺขาปจฺจกฺขาน-สณฺฐานตฺตา เอว วา ลิงฺคานีติ สิกฺขาปจฺจกฺขานสฺส สญฺชานนเหตุโต มนุสฺสานํ ติลกาทีนิ วิย นิมิตฺตานีติ วุจฺจนฺติ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเวติ อิโตปรํ อญฺญสฺส สิกฺขาปจฺจกฺขานการณสฺส อภาวโต นิยเมนฺโต อาห ฯ อยํ เหตฺถ อตฺโถ เอวเมว ทุพฺพลฺยาวิกมฺมญฺเจว โหติ สิกฺขาปจฺจกฺขานญฺจ น อิโต ปรํ การณมตฺถีติ ฯ เอวํ สิกฺขา-ปจฺจกฺขานลกฺขณํ ทสฺเสตฺวา อปจฺจกฺขาเน อสมฺโมหตฺถํ ตสฺเสว จ สิกฺขาปจฺจกฺขานลกฺขณสฺส ปุคฺคลาทิวเสน วิปตฺติทสฺสนตฺถํ กถญฺจ ภิกฺขเว อปจฺจกฺขาตาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ เยหิ อากาเรหีติอาทิ

วุตฺตนยเมว ฯ อุมฺมตฺตโกติ ยกฺขุมฺมตฺตโก วา ปิตฺตุมฺมตฺตโก
วา โยโกจิ วิปรีตสญฺโญ ฯ โส สเจ ปจฺจกฺขาติ อปจฺจกฺขาตา
โหติ สิกฺขา ฯ อุมฺมตฺตกสฺสาติ ตาทิสสฺเสว อุมฺมตฺตกสฺส ฯ
ตาทิสสฺส หิ สนฺติเก สเจ ปกตตฺโต สิกฺขํ ปจฺจกฺขาติ อุมฺมตฺตโก
น ชานาติ อปจฺจกฺขาตา โหติ สิกฺขา ฯ ขิตฺตจิตฺโตติ ยกฺขุมฺมตฺตโก
วุจฺจติ ฯ ปุริมปเท ปน อุมฺมตฺตกสามญฺเญน วุตฺตํ ยกฺขุมฺมตฺตโก
วา ปิตฺตุมฺมตฺตโก วาติ ฯ อุภินฺนมฺปิ วิเสโส อนาปตฺติวาเร
อาวิภวิสฺสติ ฯ เอวํ ขิตฺตจิตฺโต ปจฺจกฺขาติ อปจฺจกฺขาตา ว
โหติ ฯ ตสฺส สนฺติเก ปจฺจกฺขาตาปิ ตมฺหิ อชานนฺเต อปจฺจกฺขาตา
โหติ ฯ เวทนฏฺโฏฺติ พลวติยา ทุกฺขเวทนาย ผุฏฺโฐ มุจฺฉาปเรโต ฯ
เตน วิปฺปลปนฺเตน ปจฺจกฺขาตาปิ อปจฺจกฺขาตา โหติ ฯ ตสฺส
สนฺติเก ปจฺจกฺขาตาปิ ตมฺหิ อชานนฺเต อปจฺจกฺขาตา โหติ ฯ
เทวตาย สนฺติเกติ ภุมฺมเทวตํ อาทึ กตฺวา ยาว อกนิฏฺฐเทวตาย
สนฺติเก ปจฺจกฺขาตา อปจฺจกฺขาตา โหติ ฯ ติรจฺฉานคตสฺสาติ
นาคมาณวกสฺส วา สุปณฺณมาณวกสฺส วา กินฺนรหตฺถิมกฺกฏาทีนํ
วา ยสฺส กสฺสจิ สนฺติเก ปจฺจกฺขาตา อปจฺจกฺขาตาว โหติ ฯ
ตตฺร อุตฺมตฺตกาทีนํ สนฺติเก อชานนภาเวน อปจฺจกฺขาตา ว ฯ
เทวตาย สนฺติเก อติขิปฺปํ ชานนภาเวน ฯ เทวตา นาม มหาปญฺญา
ติเหตุกปฏิสนฺธิกา อติขิปฺปํ ชานนฺติ ฯ จิตฺตญฺจ นาเมตํ ลหุปริวตฺตํ
ตสฺมา จิตฺตลหุกสฺส ปุคฺคลสฺส จิตฺตวเสเนว มา อติขิปฺปํ วินาโส
อโหสีติ เทวตาย สนฺติเก สิกฺขาปจฺจกฺขานํ ปฏิกฺขิปิ ฯ มนุสฺเสสุ

ปน นิยโม นตฺถิ ยสฺส กสฺสจิ สภาคสฺส วา วิสภาคสฺส วา คหฏฺฐสฺส วา ปพฺพชิตสฺส วา วิญฺญุสฺส สนฺติเก ปจฺจกฺขาตา ปจฺจกฺขาตาว โหติ ฯ สเจ ปน โส น ชานาติ อปจฺจกฺขาตา ว โหติ ฯ เอตมตฺถํ ทสฺเสนฺโต อริยเกนาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อริยกนฺ-นาม อริยโวหาโร มคธภาสา ฯ มิลกฺขกํ นาม โยโกจิ อนริยโก อนฺธทมิฬาทิ ฯ โส เจ น ปฏิวิชานาตีติ ภาสนฺตเร วา อนภิญฺญตาย พุทฺธสมเย วา อโกวิทตาย อิมนฺนาม อตฺถํ เอส ภณตีติ น ปฏิวิชานาติ ฯ ทวายาติ สหสา อญฺญํ ภณิตุกาโม สหสา พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติ ภณติ ฯ รวายาติ รวาภญฺเญน ฯ อญฺญํ ภณิสฺสามีติ อญฺญํ ภณนฺโต ปุริเมน โก วิเสโสติ เจ ฯ ปุริมํ ปณฺฑิตสฺสาปิ สหสาวเสน อญฺญํ ภณนํ ฯ อิทํ ปน มนฺทตฺตา โมมุหตฺตา ปกฺขลนฺตสฺส อญฺญํ ภณิสฺสามีติ อญฺญํ ภณนํ ฯ อสฺสาเวตุกาโม สาเวตีติ อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส ปาลึ วาเจติ ปริปุจฺฉติ อุคฺคณฺหาติ สชฺฌายํ กโรติ วณฺเณติ อยํ วุจฺจติ อสฺสาเวตุกาโม สาเวตีติ ฯ สาเวตุกาโม น สาเวตีติ ทุพฺพลภาวํ อาวิกตฺวา สิกฺขํ ปจฺจกฺขนฺโต วจีเภทํ น กโรติ อยํ วุจฺจติ สาเวตุกาโม น สาเวตีติ ฯ อวิญฺญุสฺส สาเวตีติ มหลฺลกสฺส วา โปตฺถกรูปสทิสสฺส ครุเมธสฺส วา สมเย อโกวิทสฺส คามทารกานํ วา อวิญฺญุตํ ปตฺตานํ สาเวติ ฯ วิญฺญุสฺส น สาเวตีติ ปณฺฑิตสฺส ญาตุํ สมตฺถสฺส น สาเวติ ฯ สพฺพโส วา ปนาติ พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติอาทีสุ เยน ปริยาเยน สิกฺขา ปจฺจกฺขาตา โหติ ตโต เอกมฺปิ วจีเภทํ

กตฺวา น สาเวติ ฯ เอวํ โขติ อปจฺจกฺขานลกฺขณํ นิยเมติ ฯ อยํ หิ เอตฺถ อตฺโถ เอวเมว สิกฺขา อปจฺจกฺขาตา โหติ น อญฺเญน การเณนาติ ฯ

อิทานิ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺยาติอาทีนํ อตฺถทสฺสนตฺถํ เมถุนธมฺโม นามาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ เมถุนธมฺโม นามาติ อิทํ นิทฺทิสิตพฺพสฺส เมถุนธมฺมสฺส อุทฺเทสปทํ ฯ อสทฺธมฺโมติ อสตํ นีจชนานํ ธมฺโม ฯ คามธมฺโมติ คามวาสีนํ เสวนธมฺโม ฯ วสลธมฺโมติ วสลานํ ธมฺโม ฯ กิเลสวสฺสนโต วา สยเมว วสโล ธมฺโมติ วสลธมฺโม ฯ ทุฏฺฐุลฺลนฺติ ทุฏฺฐญฺจ กิเลสหิ ทุฏฺฐตฺตา ถุลฺลญฺจ อนิปุณภาวโตติ ทุฏฺฐุลฺลํ ฯ อิโต ปฏฺฐาย จ ตีสุ ปเทสุ โย โสติ อิทํ ปริวตฺเตตฺวา ยนฺตนฺติ กตฺวา โยเชตพฺพํ ยนฺตํ ทุฏฺฐุลฺลํ ยนฺตํ โอทกนฺติกํ ยนฺตํ รหสฺสนฺติ ฯ เอตฺถ จ ยสฺมา ตสฺส กมฺมสฺส ปริวารภูตํ ทสฺสนมฺปิ คหณมฺปิ อามสนมฺปิ ผุสนมฺปิ ฆฏฺฏนมฺปิ ทุฏฺฐุลฺลํ ตสฺมาปิ ตํ กมฺมํ ทุฏฺฐุลฺลํ ยนฺตํ ทุฏฺฐุลฺลํ โส เมถุนธมฺโม อุทกํ อสฺส อนฺเต สุทฺธตฺถํ อาทิยตีติ อุทกนฺตํ อุทกนฺตเมว โอทกนฺติกํ ยนฺตํ โอทกนฺติกํ โส เมถุนธมฺโม รโห ปฏิจฺฉนฺเน โอกาเส กตฺตพฺพตาย รหสฺสํ ยนฺตํ รหสฺสํ โส เมถุนธมฺโมติ เอวํ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ ทฺวเยน ทฺวเยน สมาปชฺชิตพฺพโต ทฺวยทฺวยสมาปตฺติ[1] ฯ ตตฺถ โยชนา ยา สา ทฺวยทฺวยสมาปตฺติ โส เมถุนธมฺโม นามาติ ฯ อิธ ปน ตํ สพฺพํ เอกชฺฌํ นิคเมนฺโต

๑. ทฺวยนทฺวยสมาปตฺตีติปิ ลิขิยติ ฯ วิสุทฺธิมคฺคฏีกายํ ทฺวยทฺวยสมาปตฺตินฺติ ทฺวีหิ ทฺวีหิ สมาปชฺชิตพฺพํ เมถุนนฺติ วุตฺตํ ฯ มโนรถปูรณียมฺปิ ทฺวยทฺวยสมาปตฺตินฺติ ทฺวีหิ ทฺวีหิ สมาปชฺชิตพฺพภาวนฺติ วุตฺตํ ฯ

อาห เอโส เมถุนธมฺโม นามาติ ฯ กึการณา วุจฺจติ เมถุน-
3ธมฺโมติ ฯ อุภินฺนํ รตฺตานํ สารตฺตานํ อวสฺสุตานํ ปริยุฏฺฐิตานํ
อุภินฺนํ สทิสานํ ธมฺโมติ ตํการณา วุจฺจติ เมถุนธมฺโมติ ฯ
ปฏิเสวติ นามาติ อิทํ ปฏิเสเวยฺยาติ เอตฺถ เยนาการเรน
ปฏิเสเวยฺยาติ วุจฺจติ ตสฺสาการสฺส ทสฺสนตฺถํ มาติกาปทํ ฯ
โย นิมิตฺเตน นิมิตฺตนฺติอาทีสุ โย ภิกฺขุ อิตฺถิยา นิมิตฺเตน
อตฺตโน นิมิตฺตํ อิตฺถิยา องฺคชาเตน อตฺตโน องฺคชาตํ สพฺพนฺติเมน
ปมาเณน เอกติลพีชมตฺตมฺปิ วาเตน อสมฺผุฏฺเฐ อลฺโลกาเส ปเวเสติ
เอโส ปฏิเสวติ นาม ฯ เอตฺตเกน สีลเภทํ ปาปุณาติ ปาราชิโก
โหติ ฯ เอตฺถ จ อิตฺถีนิมิตฺเต จตฺตาริ ปสฺสานิ เวมชฺฌญฺจาติ
ปญฺจฏฺฐานานิ ลพฺภนฺติ ฯ ปุริสนิมิตฺเต จตฺตาริ ปสฺสานิ มชฺฌํ
อุปรีติ ฉ ฯ ตสฺมา อิตฺถีนิมิตฺเต เหฏฺฐา ปเวเสนฺโตปิ ปาราชิโก
โหติ อุปริโต ปเวเสนฺโตปิ อุโภหิ ปสฺเสหิ ปเวเสนฺโตปิ จตฺตาริ
ฐานานิ มุญฺจิตฺวา มชฺเฌน ปเวเสนฺโตปิ ปาราชิโก โหติ ฯ
ปุริสนิมิตฺตํ ปน เหฏฺฐาภาเคน ฉุปนฺตํ ปเวเสนฺโตปิ ปาราชิโก
โหติ อุปริภาเคน ฉุปนฺตํ ปเวเสนฺโตปิ อุโภหิ ปสฺเสหิ ฉุปนฺตํ
ปเวเสนฺโตปิ มชฺเฌเนว ฉุปนฺตํ ปเวเสนฺโตปิ สมฺมิญฺชิตองฺคุลี วิย
มชฺฌิมปพฺพปิฏฺฐิยา สงฺโกเปตฺวา อุปริภาเคน ฉุปนฺตํ ปเวเสนฺโตปิ
ปาราชิโก โหติ ฯ ตตฺถ ตุลาทณฺฑสทิสํ ปเวเสนฺตสฺสาปิ จตฺตาริ
ปสฺสานิ มชฺฌญฺจาติ ปญฺจฏฺฐานานิ ฯ สงฺโกเปตฺวา ปเวเสนฺตสฺสาปิ
จตฺตาริ ปสฺสานิ อุปริภาคมชฺฌญฺจาติ ปญฺจฏฺฐานานิ ฯ เอวํ

สพฺพานิปิ ปุริสนิมิตฺเต ทสฏฺฐานานิ โหนฺติ ฯ นิมิตฺเต ชาตํ อนฏฺฐกายปฺปสาทํ จมฺมขีลํ วา ปิฬกํ วา ปเวเสติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ นฏฺฐกายปฺปสาทํ มตจมฺมํ วา สุกฺขปิฬกํ วา ปเวเสติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ฯ เมถุนสฺสาเทน โลมํ วา องฺคุลิ- องฺคุฏฺฐพีชานิ วา ปเวเสนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมว ฯ อยญฺจ เมถุนกถา นาม ยสฺมา ทุฏฺฐุลฺลา กถา อสพฺภิกถา ตสฺมา เอตํ วา อญฺญํ วา วินเย อีทิสํ ฐานํ กเถนฺเตน ปฏิกูลมนสิการญฺจ สมณสญฺญญฺจ หิโรตฺตปฺปญฺจ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา สมฺมาสมฺพุทฺเธ คารวํ อุปฺปาเทตฺวา อสมกรุณสฺส โลกนาถสฺส กรุณาคุณํ อาวชฺชิตฺวา กเถตพฺพํ ฯ โส หิ นาม ภควา สพฺพโส กาเมหิ วินิวตฺตมานโสปิ สตฺตานุทยาย โลกานุกมฺปาย สตฺเตสุ การุญฺญตํ ปฏิจฺจ สิกฺขาปทปฺปญฺญาปนตฺถาย อีทิสํ กถํ กเถสิ อโห สตฺถุ กรุณาคุโณติ เอวํ โลกนาถสฺส กรุณาคุณํ อาวชฺชิตฺวา กเถตพฺพํ ฯ อปิจ ยทิ ภควา สพฺพากาเรน อีทิสํ กถํ น กเถยฺย โก ชาเนยฺย เอตฺตเกสุ ฐาเนสุ ปาราชิกํ เอตฺตเกสุ ถุลฺลจฺจยํ เอตฺตเกสุ ทุกฺกฏนฺติ ฯ ตสฺมา สุณนฺเตนปิ กเถนฺเตนปิ วีชนเกน มุขํ อปิธาย ทนฺตวิทํสกํ หสมาเนน น นิสีทิตพฺพํ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺเธนาปิ อีทิสํ กถิตนฺติ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ตพฺภีเตน หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺเนน สตฺถุปฏิภาเคน หุตฺวา กเถตพฺพนฺติ ฯ

มูลปฺปญฺญตฺติสิกฺขาปทํ นิฏฺฐิตํ ฯ

อนุปฺปญฺญตฺติวาเร อนฺตมโสติ สพฺพนฺติเมน ปริจฺเฉเทน ฯ ติรจฺฉานคตายปีติ ปฏิสนฺธิวเสน ติรจฺฉาเนสุ คตาย ฯ ปเคว

มนุสฺสิตฺถิยาติ ปรมตฺร มนุสฺสชาติกาย อิตฺถิยา ฯ ปาราชิกภูตาเอว เจตฺถ ติรจฺฉานคติตฺถี ติรจฺฉานคตาติ คเหตพฺพา น สพฺพา ฯ ตตฺรายํ ปริจฺเฉโท

อปาทานํ อหิมจฺฉา ทิปทานญฺจ กุกฺกุฏี
จตุปฺปทานํ มชฺชารี วตฺถุ ปาราชิกสฺสิมาติ ฯ

ตตฺถ อหิคฺคหเณน สพฺพาปิ อชครโคนสาทิเภทา ทีฆชาติ สงฺคหิตา ฯ ตสฺมา ทีฆชาตีสุ ยตฺถ ติณฺณํ มคฺคานํ อญฺญตรสฺมึ สกฺกา ติลผลมตฺตํ ปเวเสตุํ สา ปาราชิกวตฺถุ อวเสสา ทุกฺกฏวตฺถูติ เวทิตพฺพา ฯ มจฺฉคฺคหเณน สพฺพาปิ มจฺฉกจฺฉปมณฺฑูกาทิเภทา อุทกชาติ สงฺคหิตา ฯ ตตฺราปิ ทีฆชาติยํ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกวตฺถุญฺจ ทุกฺกฏวตฺถุญฺจ เวทิตพฺพํ ฯ อยํ ปน วิเสโส ขรกมุขมณฺฑูกา นาม โหนฺติ เตสํ มุขสณฺฐานํ มหนฺตํ ฉิทฺทํ อปฺปกํ ตตฺถ ปเวสนํ นปฺปโหติ มุขสณฺฐานํ ปน วณสงฺเขปํ คจฺฉติ ตสฺมา ตํ ถุลฺลจฺจยวตฺถูติ เวทิตพฺพํ ฯ กุกฺกุฏิคฺคหเณน สพฺพาปิ กากกโปตาทิเภทา ปกฺขิชาติ สงฺคหิตา ฯ ตตฺราปิ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกวตฺถุ จ ทุกฺกฏวตฺถุ จ เวทิตพฺพํ ฯ มชฺชาริคฺคหเณน สพฺพาปิ รุกฺขสุนขมงฺคุสโคธาทิเภทา จตุปฺปทชาติ สงฺคหิตา ฯ ตตฺถาปิ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกวตฺถุ จ ทุกฺกฏวตฺถุ จ เวทิตพฺพํ ฯ ปาราชิโกติ ปราชิโต ปราชยํ อาปนฺโน ฯ อยํ หิ ปาราชิกสทฺโท สิกฺขาปทาปตฺติปุคฺคเลสุ วตฺตติ ฯ ตตฺถ อฏฺฐานเมตํ อานนฺท อนวกาโส ยํ ตถาคโต วชฺชีนํ วา วชฺชิปุตฺตกานํ วา การณา สาวกานํ

ปาราชิกสิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ สมูหเนยฺยาติ เอวํ สิกฺขาปเท วตฺตมาโน เวทิตพฺโพ ฯ อาปตฺตึ ตฺวํ ภิกฺขุ อาปนฺโน ปาราชิกนฺติ เอวํ อาปตฺติยา ฯ น มยํ ปาราชิกา โย อวหโฏ โส ปาราชิโกติ เอวํ ปุคฺคเล วตฺตมาโน เวทิตพฺโพ ฯ ปาราชิเกน ธมฺเมน อนุทฺธํเสยฺยาติอาทีสุ ปน ธมฺเม วตฺตตีติ วทนฺติ ฯ ยสฺมา ปน ตตฺถ ธมฺโมติ กตฺถจิ อาปตฺติ กตฺถจิ สิกฺขาปทเมว อธิปฺเปตํ ตสฺมา โส วิสุํ น วตฺตพฺโพ ฯ ตตฺถ สิกฺขาปทํ โย ตํ อติกฺกมติ ตํ ปราเชติ ตสฺมา ปาราชิกนฺติ วุจฺจติ ฯ อาปตฺติ ปน โย ตํ อชฺฌาปชฺชติ ตํ ปราเชติ ตสฺมา ปาราชิกาติ วุจฺจติ ฯ ปุคฺคโล ยสฺมา ปราชิโต ปราชยมาปนฺโน ตสฺมา ปาราชิโกติ วุจฺจติ ฯ เอตเมว หิ อตฺถํ สนฺธาย ปริวาเรปิ

ปาราชิกนฺติ ยํ วุตฺตํ ตํ สุณาหิ ยถากถํ
จุโต ปรทฺโธ ภฏฺโจ จ สทฺธมฺมา หิ นิรงฺกโต
สํวาโสปิ ตหึ นตฺถิ เตเนตํ อิติ วุจฺจตีติ

วุตฺตํ ฯ อยํ เหตฺถ อตฺโถ ตํ สิกฺขาปทํ วีติกฺกมนฺโต อาปตฺติญฺจ อาปนฺโน ปุคฺคโล จุโต โหตีติ สพฺพํ โยเชตพฺพํ ฯ เตน วุจฺจตีติ เยน การเณน อสฺสมโณ โหติ อสกฺยปุตฺติโย ปริภฏฺโจ ฉินฺโน ปราชิโต สาสนโต เตน วุจฺจติ ฯ กินฺติ ฯ ปาราชิโก โหตีติ ฯ สห วสนฺติ เอตฺถาติ สํวาโส ฯ ตํ ทสฺเสตุํ สํวาโส นามาติ วตฺวา เอกกมฺมนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ สทฺธึ โยชนาย สํวณฺณนา ฯ จตุพฺพิธํปิ สงฺฆกมฺมํ สีมาปริจฺฉินฺเนหิ ปกตตฺเตหิ

ภิกฺขูหิ เอกโต กตฺตพฺพตฺตา เอกกมฺมํ นาม ฯ ตถา ปญฺจวิโธปิ ปาฏิโมกฺขุทฺเทโส เอกโต อุทฺทิสิตพฺพตฺตา เอกุทฺเทโส นาม ฯ ปญฺญตฺตํ ปน สิกฺขาปทํ สพฺเพหิปิ ลชฺชิปุคฺคเลหิ สมํ สิกฺขิตพฺพภาวโต สมสิกฺขาตา นาม ฯ เอตฺถ ยสฺมา สพฺเพปิ ลชฺชิโน เอเตสุ กมฺมาทีสุ สห วสนฺติ น เอโกปิ ตโต พหิทฺธา สนฺทิสฺสติ ตสฺมา ตานิ สพฺพานิปิ คเหตฺวา เอโส สํวาโส นามาติ อาห ฯ โส จ วุตฺตปฺปกาโร สํวาโส เตน ปุคฺคเลน สทฺธึ นตฺถิ เตน การเณน ปาราชิโก ปุคฺคโล อสํวาโสติ วุจฺจตีติ ฯ

เอวํ อุทฺทิฏฺฐสิกฺขาปทํ ปทานุกฺกเมน วิภชิตฺวา อิทานิ ยนฺตํ ปฏิเสเวยฺยาติ เอตฺถ เยนาการเรน ปฏิเสเวยฺยาติ วุจฺจติ ตสฺสาการสฺส ทสฺสนตฺถํ ปฏิเสวติ นามาติ อิทํ มาติกาปทํ ฐเปตฺวา นิมิตฺเตน นิมิตฺตํ องฺคชาเตน องฺคชาตนฺติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ยสฺมา น เกวลํ อิตฺถิยาเอว นิมิตฺตํ ปาราชิกวตฺถุ น จ มนุสฺสิตฺถิยาเอว สุวณฺณรชตาทิมยานญฺจ อิตฺถีนมฺปิ นิมิตฺตํ วตฺถุเอว น โหติ ตสฺมา ยํยํ วตฺถุ โหติ ตํตํ ทสฺเสตุํ ติสฺโส อิตฺถิโยติอาทินา นเยน เยสํ นิมิตฺตานิ วตฺถูนิ โหนฺติ เต สตฺเต วตฺวา มนุสฺสิตฺถิยา ตโย มคฺเคติอาทินา นเยน ตีณิ วตฺถูนิ อาห ฯ ตตฺถ ติสฺโส อิตฺถิโย อุภโตพฺยญฺชนกา ตโย ปณฺฑกา ตโย ปุริสาติ ปาราชิกวตฺถูนํ นิมิตฺตานํ นิสฺสยา ทฺวาทส สตฺตา โหนฺติ ฯ เตสุ อิตฺถีปุริสา ปากฏา เอว ฯ ปณฺฑกอุภโตพฺยญฺชนกเภโท ปพฺพชฺชา-ขนฺธกวณฺณนายํ ปากโฏ ภวิสฺสติ ฯ มนุสฺสิตฺถิยา ตโย มคฺเค

เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตสฺสาติ เอตฺถ จ มนุสฺสิตฺถิยา ตีสุ มคฺเคสูติ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ สพฺพตฺถ ฯ สพฺเพเอว เจเต มนุสฺสิตฺถิยา ตโย มคฺคา อมนุสฺสิตฺถิยา ตโย ติรจฺฉานคติตฺถิยา ตโยติ นว มนุสฺสอุภโตพฺยญฺชนกาทีนํ นว มนุสฺสปณฺฑกาทีนํ เทฺว เทฺว กตฺวา ฉ ตถา มนุสฺสปุริสาทีนนฺติ สมตฺตึส มคฺคา โหนฺติ ฯ เอเตสุ นิมิตฺตสญฺญาเตสุ ยตฺถ กตฺถจิ อตฺตโน องฺคชาตํ ติลผลมตฺตมฺปิ ปเวเสตฺวา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺโต ปาราชิกํ อาปชฺชติ ฯ อาปชฺชนฺโต ปน ยสฺมา เสวนจิตฺเตเนว อาปชฺชติ น วินา เตน ตสฺมา ตํ ลกฺขณํ ทสฺเสนฺโต ภควา ภิกฺขุสฺส เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐิเตติ-อาทิมาห ฯ ตตฺถ ภิกฺขุสฺสาติ เมถุนเสวนกสฺส ภิกฺขุสฺส ฯ เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐิเตติ ภุมฺมตฺเถ ปจฺจตฺตวจนํ ฯ เสวนจิตฺเต ปจฺจุปฏฺฐิเตติ อตฺโถ ฯ วจฺจมคฺคํ องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺสาติ เยน มคฺเคน วจฺจํ นิกฺขมติ ตํ มคฺคํ อตฺตโน องฺคชาตํ ปุริสนิมิตฺตํ ติลผลมตฺตมฺปิ ปเวเสนฺตสฺส ฯ อาปตฺติ ปาราชิกสฺสาติ อาปตฺติ ปาราชิกา อสฺส โหตีติ อตฺโถ ฯ อถวา อาปตฺตีติ อาปชฺชนํ โหติ ฯ ปาราชิกสฺสาติ ปาราชิกธมฺมสฺส ฯ เอเสว นโย สพฺพตฺถ ฯ เอวํ เสวนจิตฺเตเนว ปเวเสนฺตสฺส อาปตฺตึ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยสฺมา ตํ ปเวสนํ นาม น เกวลํ อตฺตูปกฺกเมน ปรูปกฺกเมนาปิ โหติ ตตฺราปิ จ สาทิยนฺตสฺเสว อาปตฺติ ปฏิเสวน-จิตฺตสมงฺคิสฺส น อิตรสฺส ตสฺมา เย สทฺธาปพฺพชิตา กุลปุตฺตา สมฺมาปฏิปนฺนกา ปรปกฺกเมน ปเวสเนปิ สติ น สาทิยนฺติ เตสํ

รกฺขณตฺถํ ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา มนุสฺสิตฺถินฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ปฏิปกฺขํ อตฺถยนฺติ อิจฺฉนฺตีติ ปจฺจตฺถิกา ฯ ภิกฺขูเอว ปจฺจตฺถิกา ภิกฺขุ-ปจฺจตฺถิกา ฯ วิสภาคานํ เวริภิกฺขูนเมตํ อธิวจนํ ฯ มนุสฺสิตฺถึ ภิกฺขุโน สนฺติเก อาเนตฺวาติ อิสฺสาปกตา ตํ ภิกฺขุํ นาเสตุกามา อามิเสน วา อุปลาเปตฺวา มิตฺตสนฺถววเสน วา อิทํ อมฺหากํ กิจฺจํ กโรหีติ วตฺวา กญฺจิ มนุสฺสิตฺถึ รตฺติภาเค ตสฺส ภิกฺขุสฺส วสโนกาสํ อาเนตฺวา ฯ วจฺจมคฺเคน องฺคชาตํ อภินิสีเทนฺตีติ ตํ ภิกฺขุํ หตฺถปาทสีสาทีสุ สุคฺคหิตํ นิปฺปริผนฺทํ คเหตฺวา อิตฺถิยา วจฺจมคฺเคน ตสฺส ภิกฺขุโน องฺคชาตํ อภินิสีเทนฺติ สมฺปโยเชนฺตีติ อตฺโถ ฯ โส เจติอาทีสุ โส เจ ภิกฺขุ วจฺจมคฺคพฺภนฺตรํ อตฺตโน องฺคชาตสฺส ปเวสนํ สาทิยติ อธิวาเสติ ตสฺมึ ขเณ เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ ปวิฏฺฐํ สาทิยติ อธิวาเสติ ปวิฏฺฐกาเล เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ ฐิตํ สาทิยติ อธิวาเสติ ฐานปฺปตฺตกาเล สุกฺกวิสฏฺฐิสมเย เสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ อุทฺธรณํ สาทิยติ อธิวาเสติ นีหรณกาเล ปฏิเสวนจิตฺตํ อุปฏฺฐเปติ เอวํ จตูสุ ฐาเนสุ สาทิยนฺโต มม เวริสมเณหิ อิทํ กตนฺติ วตฺตุํ น ลภติ ปาราชิกาปตฺติเมว อาปชฺชติ ฯ ยถา จ อิมานิ จตฺตาริ สาทิยนฺโต อาปชฺชติ เอวํ ปุริมํ เอกํ อสาทิยิตฺวา ตีณิ สาทิยนฺโตปิ เทฺว อสาทิยิตฺวา เทฺว สาทิยนฺโตปิ ตีณิ อสาทิยิตฺวา เอกํ สาทิยนฺโตปิ อาปชฺชติเยว ฯ สพฺพโส ปน อสาทิยนฺโต อาสีวิสมุขํ วิย องฺคารกาสุํ วิย จ ปวิฏฺฐํ องฺคชาตํ มญฺญมาโน นาปชฺชติ ฯ เตน วุตฺตํ ปเวสนํ น

สาทิยติ ฯเปฯ อุทฺธรณํ น สาทิยติ อนาปตฺตีติ ฯ อิมํ หิ เอวรูปํ อารทฺธวิปสฺสกํ กาเย จ ชีวิเต จ อนเปกฺขํ เอกาทสหิ อคฺคีหิ สมฺปชฺชลิตานีว สพฺพายตนานิ อุกฺขิตฺตาสิเก วิย จ วธเก ปญฺจกามคุเณ ปสฺสนฺตํ ปุคฺคลํ รกฺขนฺโต ภควา ปจฺจตฺถิกานํ จสฺส มโนรถวิฆาตํ กโรนฺโต อิมํ ปเวสนํ น สาทิยตีติอาทิกํ จตุกฺกํ นีหริตฺวา ฐเปตีติ ฯ

ปฐมจตุกฺกกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เอวํ ปฐมํ จตุกฺกํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยสฺมา ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา อิตฺถึ อาเนตฺวา น เกวลํ วจฺจมคฺเคเนว อภินิสีเทนฺติ อถโข ปสฺสาวมคฺเคนปิ มุเขนปิ ฯ อิตฺถึ อาเนนฺตาปิ จ เกจิ ชาครนฺตึ อาเนนฺติ เกจิ สุตฺตํ เกจิ มตฺตํ เกจิ อุมฺมตฺตํ เกจิ ปมตฺตํ อญฺญาวิหิตํ วิกฺขิตฺตนฺติ อตฺโถ ฯ เกจิ มตํ อกฺขยิตํ โสณสิคาลาทีหิ อกฺขยิตนิมิตฺตนฺติ อตฺโถ ฯ เกจิ มตํ เยภุยฺเยน อกฺขยิตํ ฯ เยภุยฺเยน อกฺขยิตา นาม ยสฺสา นิมิตฺเต วจฺจมคฺเค วา ปสฺสาวมคฺเค วา มุเข วา พหุตโร โอกาโส อกฺขยิโต โหติ ฯ เกจิ มตํ เยภุยฺเยน ขยิตํ ฯ เยภุยฺเยน ขยิตา นาม ยสฺสา วจฺจมคฺคาทิเก นิมิตฺเต พหุํ ขยิตํ โหติ อปฺปํ อกฺขยิตํ ฯ น เกวลญฺจ มนุสฺสิตฺถิเมว อาเนนฺติ อถโข อมนุสฺสิตฺถิมฺปิ ติรจฺฉานคติตฺถิมฺปิ ฯ น เกวลญฺจ วุตฺตปฺปการํ อิตฺถิเมว อุภโตพฺยญฺชนกมฺปิ ปณฺฑกมฺปิ ปุริสมฺปิ อาเนนฺติ ฯ ตสฺมา เตสํ วเสน อญฺญานิปิ จตุกฺกานิ ทสฺเสนฺโต ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา มนุสฺสิตฺถึ ชาครนฺตินฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ปาลิยา

อสมฺโมหตฺถํ วุตฺตจตุกฺกานิ เอวํ สงฺขฺยาโต เวทิตพฺพานิ ฯ
มนุสฺสิตฺถิยา ติณฺณํ มคฺคานํ วเสน ตีณิ สุทฺธิกจตุกฺกานิ ตีณิ
ชาครนฺตีจตุกฺกานิ ตีณิ สุตฺตจตุกฺกานิ ตีณิ มตฺตจตุกฺกานิ ตีณิ
อุมฺมตฺตจตุกฺกานิ ตีณิ ปมตฺตจตุกฺกานิ ตีณิ มตอกฺขยิตจตุกฺกานิ
ตีณิ เยภุยฺเยน อกฺขยิตจตุกฺกานิ ตีณิ เยภุยฺเยน ขยิตจตุกฺกานีติ
สตฺตวีสติ จตุกฺกานิ ฯ ตถา อมนุสฺสิตฺถิยา ตถา ติรจฺฉานคติตฺถิยาติ
อิตฺถีวาเร เอกาสีติ จตุกฺกานิ ฯ ยถา จ อิตฺถีวาเร เอวํ อุภโต-
พฺยญฺชนกวาเร ฯ ปณฺฑกปุริสวาเรสุ ปน ทฺวินฺนํ มคฺคานํ วเสน
จตุปฺปญฺญาส จตุปฺปญฺญาส โหนฺติ ฯ เอวํ สพฺพานิปิ เทฺว สตานิ
สตฺตติ จ จตุกฺกานิ โหนฺติ ฯ ตานิ อุตฺตานตฺถานิเยว ฯ
สพฺพวาเรสุ ปเนตฺถ มตํ เยภุยฺเยน อกฺขยิตํ เยภุยฺเยน ขยิตนฺติ
เอตสฺมึ ฐาเน อยํ วินิจฺฉโย ฯ ตมฺพปณฺณิทีเป กิร เทฺว วินยธรา
สมานาจริยกตฺเถรา อเหสุํ อุปติสฺสตฺเถโร จ ปุสฺสเทวตฺเถโร จ ฯ
เต มหาภเย วินยปิฏกํ ปริหรนฺตา รกฺขึสุ ฯ เตสุ อุปติสฺสตฺเถโร
พฺยตฺตตโร ฯ ตสฺสาปิ เทฺว อนฺเตวาสิกา อเหสุํ มหาปทุมตฺเถโร จ
มหาสุมตฺเถโร จ ฯ เตสุ มหาสุมตฺเถโร นวกฺขตฺตุํ วินยปิฏกํ
อสฺโสสิ ฯ มหาปทุมตฺเถโร เตน สทฺธึ นวกฺขตฺตุํ วิสุญฺจ เอกโก
นวกฺขตฺตุนฺติ อฏฺฐารสกฺขตฺตุํ อสฺโสสิ ฯ อยเมว เตสุ พฺยตฺตตโร ฯ
เตสุ มหาสุมตฺเถโร นวกฺขตฺตุํ วินยปิฏกํ สุตฺวา อาจริยํ มุญฺจิตฺวา
อปรคงฺคํ อคมาสิ ฯ ตโต มหาปทุมตฺเถโร อาห สูโร วต เร
เอส วินยธโร โย ธรมานกํเยว อาจริยํ มุญฺจิตฺวา อญฺญตฺถ

วสิตพฺพํ มญฺญติ นนุ อาจริเย ธรมาเน วินยปิฏกญฺจ อฏฺฐกถญฺจ อเนกกฺขตฺตุํ คเหตฺวาปิ น วิสฺสชฺเชตพฺพํ นิจฺจกาลํ โสตพฺพํ อนุสํวจฺฉรํ สชฺฌายิตพฺพนฺติ ฯ เอวํ วินยครุกานํ ภิกฺขูนํ กาเล เอกทิวสํ อุปติสฺสตฺเถโร มหาปทุมตฺเถรปฺปมุขานํ ปญฺจนฺนํ อนฺเตวาสิกสตานํ ปฐมปาราชิกสิกฺขาปเท อิมํ ปเทสํ วณฺเณนฺโต นิสินฺโน โหติ ฯ ตํ อนฺเตวาสิกา ปุจฺฉึสุ ภนฺเต เยภุยฺเยน อกฺขยิเต ปาราชิกํ เยภุยฺเยน ขยิเต ถุลฺลจฺจยํ อุปฑฺฒกฺขยิเต เกน ภวิตพฺพนฺติ ฯ เถโร อาห อาวุโส พุทฺธา นาม ปาราชิกํ ปญฺญาเปนฺตา น สาวเสสํ กตฺวา ปญฺญาเปนฺติ อนวเสสํ กตฺวา สพฺพํ ปริยาทิยิตฺวา โสตํ ฉินฺทิตฺวา ปาราชิกวตฺถุสฺมึ ปาราชิกเมว ปญฺญาเปนฺติ อิทํ หิ สิกฺขาปทํ โลกวชฺชํ น ปณฺณตฺติวชฺชํ ตสฺมา ยทิ อุปฑฺฒกฺขยิเต ปาราชิกํ ภเวยฺย ปญฺญาเปยฺย สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปาราชิกจฺฉายา ปเนตฺถ น ทิสฺสติ ถุลฺลจฺจยเมว ทิสฺสตีติ ฯ อปิจ มตสรีเร ปาราชิกํ ปญฺญาเปนฺโต ภควา เยภุยฺเยน อกฺขยิเต ฐเปสิ ตโต ปรํ ปาราชิกํ นตฺถีติ ทสฺเสตุํ ถุลฺลจฺจยํ ปญฺญาเปนฺโต เยภุยฺเยน ขยิเต ฐเปสิ ตโต ปรํ ถุลฺลจฺจยํ นตฺถีติ ทสฺเสตุนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ขยิตาขยิตญฺจ นาเมตํ มตสรีรสฺมึเยว เวทิตพฺพํ น ชีวมาเน ฯ ชีวมาเน หิ นขปิฏฺฐิปฺปมาเณปิ มํเส วา นหารุมฺหิ วา สติ ปาราชิกเมว โหติ ฯ ยทิปิ นิมิตฺตํ สพฺพโส ขยิตํ ฉวิจมฺมํ นตฺถิ นิมิตฺตสณฺฐานํ ปญฺญายติ ปเวสนํ ชายติ ปาราชิกเมว ฯ นิมิตฺตสณฺฐานํ ปน อนวเสเสตฺวา สพฺพสฺมึ นิมิตฺเต ฉินฺทิตฺวา

สมนฺตโต ตจฺเฉตฺวา อุปฺปาฏิเต วณสงฺเขปวเสน ถุลฺลจฺจยํ ฯ นิมิตฺตโต ปติตาย มํสเปสิยา อุปกฺกมนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ฯ มตสรีเร ปน ยทิปิ สพฺพํ สรีรํ ขยิตํ โหติ ยทิปิ อกฺขยิตํ ตโย ปน มคฺคา อกฺขยิตา เตสุ อุปกฺกมนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ เยภุยฺเยน อกฺขยิเต ปาราชิกเมว อุปฑฺฒกฺขยิเต จ เยภุยฺเยน ขยิเต จ ถุลฺลจฺจยํ ฯ มนุสฺสานํ ชีวมานสรีเร อกฺขินาสกณฺณจฺฉิทฺทวตฺถิโกเสสุ สตฺถกาทีหิ กตวเณ วา เมถุนราเคน ติลผลมตฺตมฺปิ องฺคชาตํ ปเวเสนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยเมว ฯ อวเสสสรีเร อุปกจฺฉกาทีสุ ทุกฺกฏํ ฯ มเต อลฺลสรีเร ปาราชิกกฺเขตฺเต ปาราชิกํ ถุลฺลจฺจยกฺเขตฺเต ถุลฺลจฺจยํ ทุกฺกฏกฺเขตฺเต ทุกฺกฏํ ฯ ยทา ปน สรีรํ อุทฺธุมาตกํ โหติ กุถิตํ นีลมกฺขิกสมากิณฺณํ กิมิกุลสมากุลํ นวหิ วณมุเขหิ ปคฺฆลิตปุพฺพ-กุณปภาเวน อุปคนฺตุมฺปิ อสกฺกุเณยฺยํ ตทา ปาราชิกวตฺถุญฺจ ถุลฺลจฺจยวตฺถุญฺจ วิชหติ ตาทิเส สรีเร ยตฺถ กตฺถจิ อุปกฺกมโต ทุกฺกฏเมว ฯ ติรจฺฉานคตานํ หตฺถิอสฺสโคคทฺรภโอฏฺฐมหิสาทีนํ นาสาย ถุลฺลจฺจยํ ฯ วตฺถิโกเส ถุลฺลจฺจยเมว ฯ สพฺเพสมฺปิ ติรจฺฉานคตานํ อกฺขิกณฺณวเณสุ ทุกฺกฏํ อวเสสสรีเรปิ ทุกฺกฏเมว ฯ มตานํ อลฺลสรีเร ปาราชิกกฺเขตฺเต ปาราชิกํ ถุลฺลจฺจยกฺเขตฺเต ถุลฺลจฺจยํ ทุกฺกฏกฺเขตฺเต ทุกฺกฏํ ฯ กุถิตกุณเป ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว สพฺพตฺถ ทุกฺกฏํ ฯ กายสํสคฺคราเคน วา เมถุนราเคน วา ชีวมานก-ปุริสสฺส วตฺถิโกสํ อปฺปเวเสนฺโต นิมิตฺเต นิมิตฺตํ ฉุปติ ทุกฺกฏํ ฯ เมถุนราเคน อิตฺถิยา อปฺปเวเสนฺโต นิมิตฺเตน นิมิตฺตํ ฉุปติ

ถุลฺลจฺจยํ ฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน อิตฺถีนิมิตฺตํ เมถุนราเคน มุเขน ฉุปติ ถุลฺลจฺจยนฺติ วุตฺตํ ฯ จมฺมกฺขนฺธเก ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู อจิรวติยา นทิยา คาวีนํ ตรนฺตีนํ วิสาเณสุปิ คณฺหนฺติ กณฺเณสุปิ คณฺหนฺติ คีวายํปิ คณฺหนฺติ เฉปฺปายํปิ คณฺหนฺติ ปิฏฺฐิมฺปิ อภิรุหนฺติ รตฺตจิตฺตาปิ องฺคชาตํ ฉุปนฺตีติ อิมิสฺสา อตฺถุปฺปตฺติยา อวิเสเสน วุตฺตํ น จ ภิกฺขเว รตฺตจิตฺเตน องฺคชาตํ ฉุปิตพฺพํ โย ฉุเปยฺย อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสาติ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ สํสนฺเทตฺวา ยถา น วิรุชฺฌติ ตถา คเหตพฺพํ ฯ กถญฺจ น วิรุชฺฌติ ฯ ยํ ตาว มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํ เมถุนราเคน มุเขน ฉุปตีติ ตตฺร กิร นิมิตฺตมุขํ มุขนฺติ อธิปฺเปตํ ฯ เมถุนราเคนาติ จ วุตฺตตฺตาปิ อยเมว ตตฺถ อธิปฺปาโย เวทิตพฺโพ ฯ น หิ อิตฺถีนิมิตฺเต ปกติมุเขน เมถุนูปกฺกโม โหติ ฯ ขนฺธเกปิ เย ปิฏฺฐึ อภิรุหนฺตา เมถุนราเคน องฺคชาเตน องฺคชาตํ ฉุปึสุ เต สนฺธาย ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อิตรถา หิ ทุกฺกฏํ สิยา ฯ เกจิ ปนาหุ ขนฺธเกปิ มุเขเนว ฉุปนํ สนฺธาย โอฬาริกตฺตา กมฺมสฺส ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตํ อฏฺฐกถายมฺปิ ตํ สนฺธาย ภาสิตํ คเหตฺวาว เมถุนราเคน มุเขน ฉุปติ ถุลฺลจฺจยนฺติ วุตฺตนฺติ ฯ ตสฺมา สุฏฺฐุ สลฺลกฺเขตฺวา อุโภสุ วินิจฺฉเยสุ โย ยุตฺตตโร โส คเหตพฺโพ ฯ วินยญฺญู ปน ปุริมํ ปสํสนฺติ ฯ กายสํสคฺค-ราเคน ปน ปกติมุเขน วา นิมิตฺตมุเขน วา อิตฺถีนิมิตฺตํ ฉุปนฺตสฺส สงฺฆาทิเสโส ฯ ติรจฺฉานคติตฺถิยา ปสฺสาวมคฺคํ นิมิตฺตมุเขน ฉุปนฺตสฺส วุตฺตนเยเนว ถุลฺลจฺจยํ กายสํสคฺคราเคน

ทุกฺกฏนฺติ ฯ

อวเสสเอกูนสตฺตติจตุกฺกกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เอวํ ภควา ปฏิปนฺนกสฺส ภิกฺขุโน รกฺขณตฺถํ สตฺตติทฺวิสตจตุกฺกานิ นีหริตฺวา อิทานิ เย อนาคเต ปาปภิกฺขู สนฺถตํ๑) อิมํ น กิญฺจิ อุปาทินฺนกํ อุปาทินฺนเกน ผุสติ โก เอตฺถ โทโสติ สญฺจิจฺจ เลสํ โอเฑสฺสนฺติ เตสํ สาสเน ปติฏฺฐา เอวํ น ภวิสฺสตีติ ทิสฺวา เตสุ สตฺตติทฺวิสตจตุกฺเกสุ เอกเมกํ จตุกฺกํ จตูหิ สนฺถตาทิเภเทหิ ภินฺทิตฺวา ทสฺเสนฺโต ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา มนุสฺสิตฺถึ ภิกฺขุสฺส สนฺติเก อาเนตฺวา วจฺจมคฺเคน ปสฺสาวมคฺเคน มุเขน องฺคชาตํ อภินิสีเทนฺติ สนฺถตาย อสนฺถตสฺสาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สนฺถตาย อสนฺถตสฺสาติอาทีสุ สนฺถตาย อิตฺถิยา วจฺจมคฺเคน ปสฺสาวมคฺเคน มุเขน อสนฺถตสฺส ภิกฺขุสฺส องฺคชาตํ อภินิสีเทนฺตีติ อิมินา นเยน โยชนา เวทิตพฺพา ฯ ตตฺถ สนฺถตา นาม ยสฺสา ตีสุ มคฺเคสุ โยโกจิ มคฺโค ปลิเวเฐตฺวา อนฺโต วา ปเวเสตฺวา เยน เกนจิ วตฺเถน วา ปณฺเณน วา วากปฏฺเฏน วา จมฺเมน วา ติปุสีสาทีนํ ปฏฺเฏน วา ปฏิจฺฉนฺโน ฯ สนฺถโต นาม ยสฺส องฺคชาตํ เตสํเยว วตฺถาทีนํ เยน เกนจิ ปฏิจฺฉนฺนํ ฯ ตตฺถ อุปาทินฺนเกน วา อนุปาทินฺนกํ ฆฏฺฏิยตุ อนุปาทินฺนเกน วา อุปาทินฺนกํ อนุปาทินฺนเกน วา อนุปาทินฺนกํ อุปาทินฺนเกน วา อุปาทินฺนกํ สเจ ยตฺตเก ปวิฏฺเฐ ปาราชิกํ โหตีติ วุตฺตํ ตตฺตกํ ปวิสติ

๑. ปุราณโปตฺถเกสุ สญฺฉนฺติ ลิขิยติ ฯ

สพฺพตฺถ สาทิยนฺตสฺส ปาราชิกกฺเขตฺเต ปาราชิกํ ถุลฺลจฺจยกฺเขตฺเต ถุลฺลจฺจยํ ทุกฺกฏกฺเขตฺเต ทุกฺกฏเมว โหติ ฯ สเจ อิตฺถีนิมิตฺตํ ขาณุํ กตฺวา สนฺถตํ ขาณุํ ฆฏฺเฏนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ฯ สเจ ปุริสนิมิตฺตํ ขาณุํ กตฺวา สนฺถตํ ขาณุํ ปเวเสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ฯ สเจ อุภยํ ขาณุํ กตฺวา สนฺถตํ ขาณุนา ขาณุํ ฆฏฺเฏนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ฯ สเจ อิตฺถีนิมิตฺเต เวฬุนฬปพฺพาทีนํ กิญฺจิ ปกฺขิตฺตํ ตสฺส เหฏฺฐาภาคญฺเจปิ ผุสนฺโต ติลผลมตฺตํ ปเวเสติ ปาราชิกํ ฯ อุปริภาคญฺเจปิ อุโภสุ ปสฺเสสุ เอกํ ปสฺสํ เจปิ ผุสนฺโต ปเวเสติ ปาราชิกํ ฯ จตฺตาริปิ ปสฺสานิ อผุสนฺโต ปเวเสตฺวา ตสฺส ตลญฺเจปิ ผุสติ ปาราชิกํ ฯ ยทิ ปน ปสฺเสสุ วา ตเล วา อผุสนฺโต อากาสคตเมว กตฺวา ปเวเสตฺวา นีหรติ ทุกฺกฏํ ฯ พหิทฺธา ขาณุเก ผุสติ ทุกฺกฏเมว ฯ ยถา จ อิตฺถีนิมิตฺเต วุตฺตํ เอวํ สพฺพตฺถ ลกฺขณํ เวทิตพฺพนฺติ ฯ

สนฺถตจตุกฺกปฺปเภทกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เอวํ สนฺถตจตุกฺกปฺปเภทํ วตฺวา อิทานิ ยสฺมา น เกวลํ มนุสฺสิตฺถีอาทิเก ภิกฺขุสฺส สนฺติเก อาเนนฺติ อถโข ภิกฺขุมฺปิ ตาสํ สนฺติเก อาเนนฺติ ตสฺมา ตํ ปเภทํ ทสฺเสนฺโต ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา ภิกฺขุํ มนุสฺสิตฺถิยา สนฺติเกติอาทินา นเยน สพฺพานิ ตานิ จตุกฺกานิ ปุนปิ นีหริตฺวา ทสฺเสสิ ฯ เตสุ วินิจฺฉโย วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพติ ฯ

ภิกฺขุปจฺจตฺถิกวเสน จตุกฺกเภทวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ยสฺมา ปน ภิกฺขุปจฺจตฺถิกา เอวเมว กโรนฺติ ราช-

ปจฺจตฺถิกาทโยปิ กโรนฺติ ตสฺมา ตมฺปเภทํ ทสฺเสนฺโต ราชปจฺจตฺถิกาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ราชาเยว ปจฺจตฺถิกา ราชปจฺจตฺถิกา ฯ เต จ สยํ อาเนนฺตาปิ อญฺเญหิ อานาเปนฺตาปิ อาเนนฺติเยวาติ เวทิตพฺพา ฯ โจราเอว ปจฺจตฺถิกา โจรปจฺจตฺถิกา ฯ ธุตฺตาติ เมถุนูปสํหิตขิฑฺฑาปสุตา นาคริยเกราชิยปุริสา[๑] อิตฺถีธุตฺตสุราธุตฺตาทโย วา ฯ ธุตฺตาเอว ปจฺจตฺถิกา ธุตฺตปจฺจตฺถิกา ฯ คนฺธนฺติ หทยํ วุจฺจติ ตํ อุปฺปาเฏนฺตีติ อุปฺปลคนฺธา[๒] ฯ อุปฺปลคนฺธาเอว ปจฺจตฺถิกา อุปฺปลคนฺธปจฺจตฺถิกา ฯ เต กิร น กสิวณิชฺชาทีหิ ชีวนฺติ ปนฺถฆาตาทีนิ กตฺวา ปุตฺตทารํ โปเสนฺติ ฯ เต กมฺมสิทฺธึ ปฏฺฐยมานา เทวตานํ อายาจิตฺวา ตาสํ พลิกมฺมตฺถํ มนุสฺสานํ หทยํ อุปฺปาเฏนฺติ ฯ สพฺพกาลญฺจ มนุสฺสา ทุลฺลภา ภิกฺขู ปน อรญฺเญ วิหรนฺตา สุลภา โหนฺติ ฯ เต สีลวนฺตํ ภิกฺขุํ คเหตฺวา สีลวโต วโธ นาม ภาริโย โหตีติ มญฺญมานา ตสฺส สีลวินาสนตฺถํ มนุสฺสิตฺถีอาทิเก วา อาเนนฺติ ตํ วา ตตฺถ เนนฺติ ฯ อยเมตฺถ วิเสโส ฯ เสสํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ ภิกฺขุปจฺจตฺถิกวาเร วุตฺตนเยเนว จ อิเมสุ จตูสุปิ วาเรสุ จตุกฺกานิ เวทิตพฺพานิ ฯ ปาลิยํ ปน สงฺขิตฺเตน วุตฺตานิ ฯ

สพฺพากาเรน จตุกฺกปฺปเภทกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ ยํ วุตฺตํ มนุสฺสิตฺถิยา ตโย มคฺเค เมถุนํ ธมฺมํ

๑. เกราฏิก..อิติปิ ฯ ๒. อุปฺปลนฺติ วุจฺจติ หทยํ ฯ ตํ อุปฺปาเฏนฺตีติ อุปฺปลคนฺธา ฯ คนฺธสทฺโท หิ ฉนฺทเน วตฺตติ ฯ อวชาตํ น อิจฺฉนฺติ โย โหติ กุลคนฺธโนติ สาธกํ ฯ

ปฏิเสวนฺตสฺสาติอาทิ เอตฺถ อสมฺโมหตฺถํ มคฺเคน มคฺคนฺติ-อาทิมาห ฯ ตตฺถ มคฺเคน มคฺคนฺติ อิตฺถิยา ตีสุ มคฺเคสุ อญฺญตเรน อตฺตโน องฺคชาตํ ปเวเสติ ฯ อถวา สมฺภินฺเนสุ ทฺวีสุ มคฺเคสุ ปสฺสาวมคฺเคน วจฺจมคฺคํ วจฺจมคฺเคน วา ปสฺสาวมคฺคํ ปเวเสติ ฯ มคฺเคน อมคฺคนฺติ ปสฺสาวาทิมคฺเคน ปเวเสตฺวา ตสฺส สามนฺตา วเณน นีหรติ ฯ อมคฺเคน มคฺคนฺติ สามนฺตา วเณน ปเวเสตฺวา มคฺเคน นีหรติ ฯ อมคฺเคน อมคฺคนฺติ ทฺวีสุ สมฺภินฺนวเณสุ เอเกน วเณน ปเวเสตฺวา ทุติเยน นีหรติ ฯ อิมสฺส สุตฺตสฺส อนุโลมวเสน สพฺพตฺถ วณสงฺเขเป ถุลฺลจฺจยํ เวทิตพฺพํ ฯ อิทานิ ยํ ปรโต วกฺขติ อนาปตฺติ อชานนฺตสฺส อสาทิยนฺตสฺสาติ ตตฺถ อสมฺโมหตฺถํ ภิกฺขุ สุตฺตภิกฺขุมฺหีติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ อธิปฺปาโย โย ปฏิพุทฺโธ สาทิยติ โส สุตฺตมฺหิ มยิ เอโส วิปฏิปชฺชิ นาหํ ชานามีติ น มุจฺจติ ฯ อุโภ นาเสตพฺพาติ เจตฺถ เทฺวปิ ลิงฺคนาสเนน นาเสตพฺพา ฯ ตตฺร ทูสกสฺส ปฏิญฺญากรณํ นตฺถิ ทูสิโต ปุจฺฉิตฺวา ปฏิญฺญาย นาเสตพฺโพ ฯ สเจ น สาทิยติ น นาเสตพฺโพ ฯ เอโส นโย สามเณรวาเรปิ ฯ

เอวํ ตตฺถ ตตฺถ ตํตํ อาปตฺติญฺจ อนาปตฺติญฺจ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อนาปตฺติเมว ทสฺเสนฺโต อนาปตฺติ อชานนฺตสฺสาติ-อาทิมาห ฯ ตตฺถ อชานนฺโต นาม โย มหานิทฺทํ โอกฺกนฺโต ปเรน กตํ อุปกฺกมมฺปิ น ชานาติ เวสาลิยํ มหาวเน ทิวาวิหารํ คโต ภิกฺขุ วิย เอวรูปสฺส อนาปตฺติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ นาหํ

ภควา ชานามีติ อนาปตฺติ ภิกฺขุ อชานนฺตสฺสาติ ฯ อสาทิยนฺโต นาม โย ชานิตฺวาปิ น สาทิยติ ตตฺเถว สหสา วุฏฺฐิตภิกฺขุ วิย ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ นาหํ ภควา สาทิยินฺติ อนาปตฺติ ภิกฺขุ อสาทิยนฺตสฺสาติ ฯ อุมฺมตฺตโก นาม ปิตฺตุมฺมตฺตโก ฯ ทุวิธํ หิ ปิตฺตํ พทฺธปิตฺตํ อพทฺธปิตฺตญฺจ ฯ อพทฺธปิตฺตํ โลหิตํ วิย สพฺพงฺคคตํ ฯ ตมฺหิ กุปิเต สตฺตานํ กณฺฑุกจฺฉุสรีรกมฺปาทีนิ โหนฺติ ฯ ตานิ เภสชฺชกิริยาย วูปสมนฺติ ฯ พทฺธปิตฺตํ ปน ปิตฺตโกสเก ฐิตํ ฯ ตมฺหิ กุปิเต สตฺตา อุมฺมตฺตกา โหนฺติ ฯ วิปลฺลตฺถสญฺญา หิโรตฺตปฺปํ ฉฑฺเฑตฺวา อสารุปฺปจารํ จรนฺติ ฯ ลหุกครุกานิ สิกฺขาปทานิ มทฺทนฺตาปิ น ชานนฺติ ฯ เภสชฺชกิริยายปิ อเตกิจฺฉา โหนฺติ เอวรูปสฺส อุมฺมตฺตกสฺส อนาปตฺติ ฯ ขิตฺตจิตฺโต นาม วิสฏฺฐจิตฺโต ยกฺขุมฺมตฺตโก วุจฺจติ ฯ ยกฺขา กิร เภรวานิ วา อารมฺมณานิ ทสฺเสตฺวา มุเขน หตฺถํ ปเวเสตฺวา หทยรูปํ วา มทฺทนฺตา สตฺเต วิปลฺลตฺถสญฺเญ กโรนฺติ ฯ เอวรูปสฺส ขิตฺตจิตฺตสฺส อนาปตฺติ ฯ เตสํ ปน อุภินฺนํ อยํ วิเสโส ฯ ปิตฺตุมฺมตฺตโก นิจฺจเมว อุมฺมตฺตโก โหติ ปกติสญฺญํ น ลภติ ฯ ยกฺขุมฺมตฺตโก อนฺตรนฺตรา ปกติสญฺญํ ปฏิลภติ ฯ อิธ ปน ปิตฺตุมฺมตฺตโก วา โหตุ ยกฺขุมฺมตฺตโก วา โย สพฺพโส มุฏฺฐสฺสติ กิญฺจิ น ชานาติ อคฺคิมฺปิ สุวณฺณมฺปิ คูถมฺปิ จนฺทนมฺปิ เอกสทิสํ มทฺทนฺโต วิจรติ เอวรูปสฺส อนาปตฺติ ฯ อนฺตรนฺตรา สญฺญํ ปฏิลภิตฺวา ญตฺวา กโรนฺตสฺส ปน อาปตฺติเยว ฯ

เวทนฏฺโฏ นาม โย อธิมตฺตาย ทุกฺขเวทนาย อาตุโร กิญฺจิ น ชานาติ เอวรูปสฺส อนาปตฺติ ฯ อาทิกมฺมิโก นาม โย ตสฺมึ ตสฺมึ กมฺเม อาทิภูโต ฯ อิธ ปน สุทินฺนตฺเถโร อาทิกมฺมิโก ตสฺส อนาปตฺติ ฯ อวเสนานํ มกฺกฏีสมณวชฺชิปุตฺตาทีนํ อาปตฺติเยวาติ ฯ

ปทภาชนียวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

อิมสฺมึ ปน สิกฺขาปเท โกสลฺลตฺถํ อิทํ ปกิณฺณกํ เวทิตพฺพํ ฯ

สมุฏฺฐานญฺจ กิริยา อโถ สญฺญา สจิตฺตกํ
โลกวชฺชญฺจ กมฺมญฺจ กุสลํ เวทนาย จาติ ฯ

ตตฺถ สมุฏฺฐานนฺติ สพฺพสงฺคาหิยวเสน ฉ สิกฺขาปทสมุฏฺฐานานิ ฯ ตานิ ปริวาเร อาวิภวิสฺสนฺติ ฯ สมาสโต ปน สิกฺขาปทนฺนาม อตฺถิ ฉสฺสมุฏฺฐานํ อตฺถิ จตุสฺสมุฏฺฐานํ อตฺถิ ติสมุฏฺฐานํ อตฺถิ กฐินสมุฏฺฐานํ อตฺถิ เอฬกโลมสมุฏฺฐานํ อตฺถิ ธุรนิกฺเขปาทิสมุฏฺฐานํ ฯ ตตฺราปิ กิญฺจิ กิริยโต สมุฏฺฐาติ กิญฺจิ อกิริยโต สมุฏฺฐาติ กิญฺจิ กิริยากิริยโต สมุฏฺฐาติ กิญฺจิ สิยา กิริยโต สิยา อกิริยโต สมุฏฺฐาติ กิญฺจิ สิยา กิริยโต สิยา กิริยากิริยโต สมุฏฺฐาติ ฯ ตตฺราปิ อตฺถิ สญฺญาวิโมกฺขํ อตฺถิ โน สญฺญาวิโมกฺขํ ฯ ตตฺถ ยํ จิตฺตงฺคํ ลภติเยว ตํ สญฺญาวิโมกฺขํ อิตรํ โน สญฺญาวิโมกฺขํ ฯ ปุน อตฺถิ อจิตฺตกํ อตฺถิ สจิตฺตกํ ฯ ยํ สเหว จิตฺเตน อาปชฺชติ ตํ สจิตฺตกํ ฯ ยํ วินาปิ จิตฺเตน อาปชฺชติ ตํ อจิตฺตกํ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ โลกวชฺชํ ปณฺณตฺติวชฺชนฺติ ทุวิธํ ฯ เตสํ ลกฺขณํ วุตฺตเมว ฯ กมฺมกุสล-

เวทนาวเสนาปิ เจตฺถ อตฺถิ สิกฺขาปทํ กายกมฺมํ อตฺถิ วจีกมฺมํ ฯ ตตฺถ ยํ กายทฺวาริกํ ตํ กายกมฺมํ ยํ วจีทฺวาริกํ ตํ วจีกมฺมนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อตฺถิ ปน สิกฺขาปทํ กุสลํ อตฺถิ อกุสลํ อตฺถิ อพฺยากตํ ฯ ทฺวตฺตึเสว หิ อาปตฺติสมุฏฺฐาปกจิตฺตานิ อฏฺฐ กามาวจรกุสลจิตฺตานิ ทฺวาทส อกุสลานิ ทส กามาวจรกิริยา-จิตฺตานิ กุสลโต จ กิริยโต จ เทฺว อภิญฺญาจิตฺตานีติ ฯ เตสุ ยํ กุสลจิตฺเตน อาปชฺชติ ตํ กุสลํ อิตเรหิ อิตรํ ฯ อตฺถิ จ สิกฺขาปทํ ติเวทนํ อตฺถิ ทฺวิเวทนํ อตฺถิ เอกเวทนํ ฯ ตตฺถ ยํ อาปชฺชนฺโต ตีสุ เวทนาสุ อญฺญตรเวทนาสมงฺคี หุตฺวา อาปชฺชติ ตํ ติเวทนํ ฯ ยํ อาปชฺชนฺโต สุขสมงฺคี วา อุเปกฺขาสมงฺคี วา อาปชฺชติ ตํ ทฺวิเวทนํ ฯ ยํ อาปชฺชนฺโต ทุกฺขเวทนาสมงฺคีเยว อาปชฺชติ ตํ เอกเวทนนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ

สมุฏฺฐานญฺจ กิริยา อโถ สญฺญา สจิตฺตกํ
โลกวชฺชญฺจ กมฺมญฺจ กุสลํ เวทนาย จาติ

อิมํ ปกิณฺณกํ วิทิตฺวา เตสุ สมุฏฺฐานาทีสุ อิทํ สิกฺขาปทํ สมุฏฺฐานโต เอกสมุฏฺฐานํ องฺควเสน ทุกสมุฏฺฐานํ กายจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ ฯ กิริยาสมุฏฺฐานญฺจ กโรนฺโตเยว หิ เอตํ อาปชฺชติ ฯ เมถุนปฏิสํยุตฺตาย กามสญฺญาย อภาเวน มุจฺจนฺโต สญฺญาวิโมกฺขํ ฯ อนาปตฺติ อชานนฺตสฺส อสาทิยนฺตสฺสาติ หิ วุตฺตํ ฯ เมถุนจิตฺเตเนว นํ อาปชฺชติ น วินา จิตฺเตนาติ สจิตฺตกํ ฯ สราควเสเนว ตํ อาปชฺชิตพฺพโต โลกวชฺชํ ฯ กายทฺวาเรเนว สมุฏฺฐานโต กายกมฺมํ ฯ

จิตฺตํ ปเนตฺถ องฺคมตฺตํ โหติ ฯ น ตสฺส วเสน กมฺมภาโว ลพฺภติ ฯ โลภจิตฺเตน อาปชฺชตพฺพโต อกุสลจิตฺตํ ฯ สุขสมงฺคี วา อุเปกฺขาสมงฺคี วา ตํ อาปชฺชตีติ ทฺวิเวทนนฺติ เวทิตพฺพํ ฯถ สพฺพญฺเจตํ อาปตฺติยํ ยุชฺชติ ฯ สิกฺขาปทสีเสน ปน สพฺพอฏฺฐกถาสุ เทสนา อารุฬฺหา ตสฺมา เอวํ วุตฺตนฺติ ฯ

มกฺกฏี วชฺชิปุตฺตา จ ฯเปฯ วุฑฺฒปพฺพชิโต มิโคติ อิทํ กึ ฯ อิมา วินีตวตฺถูนํ ภควตา สยํ วินิจฺฉิตานํ เตสํ เตสํ วตฺถูนํ อุทานคาถา นาม ตานิ วตฺถูนิ สุขํ วินยธรา อุคฺคณฺหิสฺสนฺตีติ ธมฺมสงฺคาหกตฺเถเรหิ ฐปิตา ฯ วตฺถุคาถา ปน ธรมาเนเยว ภควติ อุปาลิตฺเถเรน ฐปิตา อิมินา ลกฺขเณน อายตึ วินยธรา วินยํ วินิจฺฉินิสฺสนฺตีติ ฯ ตสฺมา เอตฺถ วุตฺตลกฺขณํ สาธุกํ สลฺลกฺเขตฺวา ปฐมสิกฺขาปทํ วินิจฺฉินิตพฺพํ ฯ ทุติยาทีนญฺจ วินีตวตฺถูสุ วุตฺต-ลกฺขเณน ทุติยาทีนิ ฯ วินีตวตฺถูนิ หิ สิปฺปิกานํ ปฏิจฺฉนฺนกรูปานิ วิย วินยธรานํ ปฏิจฺฉนฺนกวตฺถูนิ โหนฺตีติ ฯ ตตฺถ ปุริมานิ เทฺว วตฺถูนิ อนุปฺปญฺญตฺติยํเยว วุตฺตตฺถานิ ฯ ตติเย วตฺถุมฺหิ ฯ คิหิลิงฺเคนาติ คิหิวเสน โอทาตวตฺโถ หุตฺวา ฯ จตุตฺเถ นตฺถิ กิญฺจิ วตฺตพฺพํ ฯ ตโต ปเรสุ สตฺตสุ ฯ กุสจิรนฺติ กุเส คณฺฐิตฺวา กตจิรํ ฯ วากจิรนฺติ ตาปสานํ วกฺกลํ ฯ ผลกจิรนฺนาม ผลกสณฺฐานานิ ผลกานิ สิพฺเพตฺวา กตจิรํ ฯ เกสกมฺพโลติ เกเสหิ ตนฺเต วายิตฺวา กตกมฺพโล ฯ วาลกมฺพโลติ จามริวาเลหิ วายิตฺวา กตกมฺพโล ฯ อุลูกปกฺขนฺติ อลูกสกุณสฺส ปกฺเขหิ กตนิวาสนํ ฯ

อชินกฺขิปนฺติ สโลมํ สขุรํ อชินมิคจมฺมํ ฯ ทฺวาทสเม วตฺถุมฺหิ ฯ
สารตฺโตติ กายสํสคฺคราเคน สารตฺโต ฯ ตํ ราคํ ญตฺวา ภควา
อาปตฺติ สงฺฆาทิเสสสฺสาติ อาห ฯ เตรสเม วตฺถุมฺหิ ฯ อุปฺปฺ-
ลวณฺณาติ สา เถรี สาวตฺถิยํ เสฏฺฐิธีตา สตสหสฺสกปฺเป อภินีหาร-
สมฺปนฺนา ฯ ตสฺสา ปกติยาปิ อติทสฺสนียา นีลุปฺปลวณฺณา
กายจฺฉวิ ฯ อพฺภนฺตเร ปน กิเลสสนฺตาปสฺส อภาเวน อติวิย
วิโรจติ ฯ สา ตาเยว วณฺณโปกฺขรตาย อุปฺปลวณฺณาติ นามํ
ลภติ ฯ ปฏิพทฺธจิตฺโตติ คิหิกาลโต ปฏฺฐาย รตฺตจิตฺโต ฯ โส
กิร ตสฺสา ญาติทารโก โหติ ฯ อถโขติ อนนฺตรตฺเถ นิปาโต ฯ
มญฺจเก นิสินฺนานนฺตรเมวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ทิวา พาหิรโต อาคนฺตฺวา
ทฺวารํ ปิธาย นิสินฺนานํ หิ อนฺธการํ โหติ ฯ โส ยาวสฺสา ตํ
อนฺธการํ น นสฺสติ ตาวเทว เอวมกาสีติ อตฺโถ ฯ ทูเสสีติ
ปทฺธํเสสิ ฯ เถรี ปน อนวชฺชา อตฺตโน สมณสญฺญํ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา
อสาทิยนฺตี นิสีทิ อสทฺธมฺมาธิปฺปาเยน ปรามฏฺฐา อคฺคิกฺขนฺธ-
สิลาถมฺภขทิรสารขาณุกา วิย ฯ โสปิ อตฺตโน มโนรถํ ปูเรตฺวา
คโต ฯ ตสฺสา เถริยา ทสฺสนปถํ วิชหนฺตสฺเสว อยํ มหาปฐวี
สิเนรุปพฺพตํ ธาเรตุํ สมตฺถาปิ ตํ ปาปปุริสํ พฺยามมตฺตกเลวรํ
ธาเรตุํ อสกฺโกนฺตี วิย ภิชฺชิตฺวา วิวรมทาสิ ฯ โส ตํขณํเยว
อวีจิชาลานํ อินฺทนภาวํ อคมาสิ ฯ ภควา ตํ สุตฺวา อนาปตฺติ
ภิกฺขเว อสาทิยนฺติยาติ วตฺวา เถรึ สนฺธาย ธมฺมปเท อิมํ
คาถมภาสิ

วาริ โปกฺขรปตฺเตว อารคฺเคริว สาสโป
โย น ลิปฺปติ กาเมสุ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณนฺติ ฯ

จุทฺทสเม วตฺถุมฺหิ ฯ อิตฺถีลิงฺคํ ปาตุภูตนฺติ รตฺติภาเค นิทฺทํ โอกฺกมนฺตสฺส ปุริสสณฺฐานํ มสฺสุทาฒิกาทิ สพฺพํ อนฺตรหิตํ อิตฺถีสณฺฐานํ อุปฺปนฺนํ ฯ ตญฺเญว อุปชฺฌํ ตํ อุปสมฺปทนฺติ ปุพฺเพ คหิตอุปชฺฌเมว ปุพฺเพ กตอุปสมฺปทเมว อนุชานามิ ฯ ปุน อุปชฺฌา น คเหตพฺพา อุปสมฺปทา น ทาตพฺพาติ อตฺโถ ฯ ตานิ วสฺสานีติ ภิกฺขูปสมฺปทโต ปฏฺฐาย วสฺสคณนา ตํเยว วสฺสคณนํ อนุชานามิ ฯ น อิโต ปฏฺฐาย วสฺสคณนา กาตพฺพาติ อตฺโถ ฯ ภิกฺขุนีหิ สงฺกมิตุนฺติ ภิกฺขุนีหิ จสฺสา สทฺธึ สงฺกมิตุํ สงฺคนฺตุํ สมงฺคิภวิตุํ อนุชานามีติ อตฺโถ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ อปฏิรูปํ ทานิสฺสา ภิกฺขูนํ มชฺเฌ วสิตุํ ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ คนฺตฺวา ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ วสตูติ ฯ ยา อาปตฺติโย ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีหิ สาธารณาติ ยา เทสนาคามินิโย วา วุฏฺฐานคามินิโย วา อาปตฺติโย ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีหิ สทฺธึ สาธารณา ฯ ตา อาปตฺติโย ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก วุฏฺฐาตุนฺติ ตา สพฺพาปิ ภิกฺขุนีหิ กาตพฺพํ วินยกมฺมํ กตฺวา ภิกฺขุนีนํ สนฺติเก วุฏฺฐาตุํ อนุชานามีติ อตฺโถ ฯ ตาหิ อาปตฺตีหิ อนาปตฺตีติ ยา ปน ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีหิ อสาธารณา สุกฺกวิสฏฺฐิอาทิกา อาปตฺติโย ตาหิ อนาปตฺติ ลิงฺคปริวตฺเตน ตา อาปตฺติโย วุฏฺฐิตาว โหนฺติ ฯ ปุน ปกติลิงฺเค อุปฺปนฺเนปิ ตาหิ อาปตฺตีหิ ตสฺส อนาปตฺติเยวาติ ฯ อยนฺตาเวตฺถ ปาลิวินิจฺฉโย ฯ

อยมฺปน ปาลิมุตฺโต โอกฺกนฺติกวินิจฺฉโย ฯ อิเมสุ ตาว ทฺวีสุ ลิงฺเคสุ ปุริสลิงฺคํ อุตฺตมํ อิตฺถีลิงฺคํ หีนํ ตสฺมา ปุริสลิงฺคํ พลวอกุสเลน อนฺตรธายติ อิตฺถีลิงฺคํ ทุพฺพลกุสเลน ปติฏฺฐาติ ฯ อิตฺถีลิงฺคํ ปน อนฺตรธายนฺตํ ทุพฺพลอกุสเลน อนฺตรธายติ ปุริสลิงฺคํ พลวกุสเลน ปติฏฺฐาติ ฯ เอวํ อุภยมฺปิ อกุสเลน อนฺตรธายติ กุสเลน ปฏิลพฺภติ ฯ ตตฺถ สเจ ทฺวินฺนํ ภิกฺขูนํ เอกโต สชฺฌายํ วา ธมฺมสากจฺฉํ วา กตฺวา เอกาคาเร นิปชฺชิตฺวา นิทฺทํ โอกฺกนฺตานํ เอกสฺส อิตฺถีลิงฺคํ ปาตุภวติ อุภินฺนมฺปิ สหเสยฺยาปตฺติ โหติ ฯ โส เจ พุชฺฌิตฺวา อตฺตโน ตํ วิปฺปการํ ทิสฺวา ทุกฺขี ทุมฺมโน รตฺติภาเคเยว อิตรสฺส อาโรเจยฺย เตน สมสฺสาเสตพฺโพ โหตุ มา จินฺตยิตฺถ วฏฺฏสฺเสเวโส โทโส สมฺมาสมฺพุทฺเธน ทฺวารํ ทินฺนํ ภิกฺขุ วา โหตุ ภิกฺขุนี วา อนาวโฏ ธมฺโม อวาริโต สคฺคมคฺโคติ ฯ สมสฺสาเสตฺวา จ เอวํ วตฺตพฺพํ ตุมฺเหหิ ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ คนฺตุํ วฏฺฏติ อตฺถิ โว กาจิ สนฺทิฏฺฐา ภิกฺขุนิโยติ ฯ สจสฺสา โหนฺติ ตาทิสา ภิกฺขุนิโย อตฺถีติ โน เจ โหนฺติ นตฺถีติ วตฺวา โส ภิกฺขุ วตฺตพฺโพ มม สงฺคหํ กโรถ อิทานิเยว มํ ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ เนถาติ ฯ เตน ภิกฺขุนา ตํ คเหตฺวา ตสฺสา วา สนฺทิฏฺฐานํ อตฺตโน วา สนฺทิฏฺฐานํ ภิกฺขุนีนํ สนฺติกํ คนฺตพฺพํ ฯ คจฺฉนฺเตน จ เอเกน น คนฺตพฺพํ จตูหิ ปญฺจหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ โชตกญฺจ กตฺตรยฏฺฐิญฺจ คเหตฺวา สํวิทหนํ ปริโมเจตฺวา มยํ อมุกนฺนามฏฺฐานํ คจฺฉามาติ คนฺตพฺพํ ฯ สเจ พหิคาเม ทูเร วิหาโร

โหติ อนฺตรามคฺเค คามนฺตรนทีปารรตฺติวิปฺปวาสคณโอหียนาปตฺตีหิ อนาปตฺติ ฯ ภิกฺขุนีอุปสฺสยํ คนฺตฺวา ตา ภิกฺขุนิโย วตฺตพฺพา อสุกนฺนาม ภิกฺขุํ อาชานถาติ ฯ อาม อยฺยาติ ฯ ตสฺส อิตฺถีลิงฺคํ ปาตุภูตํ สงฺคหํ ทานิสฺส กโรถาติ ฯ ตา เจ สาธุ อยฺยา อิทานิ มยมฺปิ สชฺฌายิสฺสาม ธมฺมํ โสสฺสาม คจฺฉถ ตุมฺเหติ วตฺวา สงฺคหํ กโรนฺติ อาราธิกา จ โหนฺติ สงฺคาหิกา ลชฺชินิโย ตา โกเปตฺวา อญฺญตฺถ น คนฺตพฺพํ ฯ คจฺฉติ เจ คามนฺตร-นทีปารรตฺติวิปฺปวาสคณโอหียนาปตฺตีหิ น มุจฺจติ ฯ สเจ ปน ลชฺชินิโย โหนฺติ น สงฺคาหิกาโย อญฺญตฺถ คนฺตุํ ลพฺภติ ฯ สเจปิ อลชฺชินิโย โหนฺติ สงฺคหํ ปน กโรนฺติ ตาปิ ปริจฺจชิตฺวา อญฺญตฺถ คนฺตุํ ลพฺภติ ฯ สเจ ลชฺชินิโย จ สงฺคาหิกา จ ญาติกา น โหนฺติ อาสนฺนคาเม ปน อญฺญา ญาติกา โหนฺติ ปฏิชคฺคินิกา ตาสมฺปิ สนฺติกํ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติ ฯ คนฺตฺวา สเจ ภิกฺขุภาเวปิ นิสฺสยปฏิปนฺโน ปฏิรูปาย ภิกขุนิยา สนฺติเก นิสฺสโย คเหตพฺโพ ฯ มาติกา วา วินโย วา อุคฺคหิโต สุคฺคหิโต ปุน อุคฺคหณการณํ นตฺถิ ฯ สเจ ภิกฺขุภาเว ปริสาวจโร ตสฺส สนฺติเกเยว อุปสมฺปนฺนา สูปสมฺปนฺนา อญฺญสฺส สนฺติเก นิสฺสโย คเหตพฺโพ ฯ ปุพฺเพ ตํ นิสฺสาย วสนฺเตหิปิ อญฺญสฺส สนฺติเก นิสฺสโย คเหตพฺโพ ฯ ปริปุณฺณวสฺสสามเณเรนาปิ อญฺญสฺส สนฺติเก อุปชฺฌา คเหตพฺพา ฯ ยํ ปนสฺส ภิกฺขุภาเว อธิฏฺฐิตํ ติจีวรญฺจ ปตฺโต จ ตํ อธิฏฺฐานํ วิชหติ ปุน อธิฏฺฐาตพฺพํ ฯ สงฺกจฺจิกา จ

อุทกสาฏิกา จ คเหตพฺพา ฯ ยํ อติเรกจีวรํ วา อติเรกปตฺโต วา วินยกมฺมํ กตฺวา ฐปิโต โหติ ตํ สพฺพมฺปิ วินยกมฺมํ วิชหติ ปุน กาตพฺพํ ฯ ปฏิคฺคหิตเตลมธุผาณิตาทีนิปิ ปฏิคฺคหณํ วิชหนฺติ ฯ สเจ ปฏิคฺคหณโต สตฺตเม ทิวเส ลิงฺคํ ปริวตฺตติ ปุน ปฏิคฺคเหตฺวา สตฺตาหํ วตฺตติ ฯ ยํ ปน ภิกฺขุกาเล อญฺญสฺส ภิกฺขุโน สนฺตกํ ปฏิคฺคหิตํ ตํ ปฏิคฺคหณํ น วิชหติ ฯ ยมฺปิ อุภินฺนํ สาธารณํ อวิภชิตฺวา ฐปิตํ ตํ ปกตตฺโต รกฺขติ ฯ ยํ ปน วิภตฺตํ เอตสฺเสว สนฺตกํ ตํ ปฏิคฺคหณํ วิชหติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ ปริวาเร

> เตลมธุผาณิตํ วาปิ สปฺปึ
> สามํ คเหตฺวาน นิกฺขิเปยฺย อวีติวตฺเต
> สตฺตาเห สติ ปจฺจเย ปริภุญฺชนฺตสฺส อาปตฺติ
> ปญฺหาเมสา กุสเลหิ จินฺติตาติ ฯ

อิทํ หิ ลิงฺคปริวตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปฏิคฺคหณํ นาม ลิงฺคปริวตฺเตน กาลกิริยาย สิกฺขาปจฺจกฺขาเนน หีนายาวตฺตเนน อนุปสมฺปนฺนสฺส ทาเนน อนเปกฺขวิสฺสชฺชเนน อจฺฉินฺทิตฺวา คาเหน จ วิชหติ ฯ ตสฺมา สเจปิ หรีตกขณฺฑมฺปิ ปฏิคฺคเหตฺวา ฐปิตมตฺถิ สพฺพมสฺส ปฏิคฺคหณํ วิชหติ ฯ ภิกฺขุวิหาเร ปน ยงฺกิญฺจิสฺสา สนฺตกํ ปฏิคฺคเหตฺวา วา อปฏิคฺคเหตฺวา วา ฐปิตํ สพฺพสฺส สาว อิสฺสรา อาหราเปตฺวา คเหตพฺพํ ฯ ยํ ปเนตฺถ ถาวรํ ตสฺสา สนฺตกํ เสนาสนํ วา อุปโรปกา วา เต ยสฺสิจฺฉติ ตสฺส

ทาตพฺพา ฯ เตรสสุ สมฺมตีสุ ยา ภิกฺขุกาเล ลทฺธา สมฺมติ สพฺพา ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ ปุริมิกาย เสนาสนคฺคาโห ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ สเจ ปจฺฉิมิกาย เสนาสเน คหิเต ลิงฺคํ ปริวตฺตติ ภิกฺขุสงฺโฆ จสฺสา อุปฺปนฺนํ ลาภํ ทาตุกาโม โหติ อปโลเกตฺวา ทาตพฺโพ ฯ สเจ ภิกฺขุนีหิ สาธารณาย ปฏิจฺฉนฺนาย อาปตฺติยา ปริวสนฺตสฺส ลิงฺคํ ปริวตฺตติ ปกฺขมานตฺตเมว ทาตพฺพํ ฯ สเจ มานตฺตํ จรนฺตสฺส ปริวตฺตติ ปุน ปกฺขมานตฺตเมว ทาตพฺพํ ฯ สเจ จิณฺณมานตฺตสฺส ปริวตฺตติ ภิกฺขุนีหิ อพฺภานกมฺมํ กาตพฺพํ ฯ สเจ อกุสลวิปาเก ปริกฺขีเณ ปกฺขมานตฺตกาเล ปุนเรว ลิงฺคํ ปริวตฺตติ ฉารตฺตํ มานตฺตเมว ทาตพฺพํ ฯ สเจ จิณฺเณ ปกฺขมานตฺเต ปริวตฺตติ ภิกฺขูหิ อพฺภานกมฺมํ กาตพฺพนฺติ ฯ

อนนฺตเร ภิกฺขุนิยา ลิงฺคปริวตฺตนวตฺถุมฺหิ อิธ วุตฺตนเยเนว สพฺโพ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ สเจปิ ภิกฺขุนี-กาเล อาปนฺนา สญฺจริตฺตาปตฺติ ปฏิจฺฉนฺนา โหติ ปริวาสทานํ นตฺถิ ฉารตฺตํ มานตฺตเมว ทาตพฺพํ ฯ สเจ ปกฺขมานตฺตํ จรนฺติยา ลิงฺคํ ปริวตฺตติ น เตนตฺโถ ฉารตฺตํ มานตฺตเมว ทาตพฺพํ ฯ สเจ จิณฺณมานตฺตาย ปริวตฺตติ ปุน มานตฺตํ อทตฺวา ภิกฺขูหิ อพฺเภตพฺโพ ฯ อถ ภิกฺขูหิ มานตฺเต อทินฺเน ปุน ลิงฺคํ ปริวตฺตติ ภิกฺขุนีหิ ปกฺขมานตฺตเมว ทาตพฺพํ ฯ อถ ฉารตฺตํ มานตฺตํ จรนฺตสฺส ปุน ปริวตฺตติ ปกฺขมานตฺตเมว ทาตพฺพํ ฯ จิณฺณมานตฺตสฺส ปน ลิงฺคปริวตฺเต ชาเต ภิกฺขุนีหิ อพฺภานกมฺมํ กาตพฺพํ ฯ

ปุน ปริวตฺเต จ ลิงฺเค ภิกฺขุนีภาเว ฐิตายปิ ยา อาปตฺติโย ปุพฺเพ ปฏิปฺปสฺสทฺธา ตา สุปฏิปฺปสฺสทฺธาเอวาติ ฯ อิโต ปรานิ มาตุยา เมถุนํ ธมฺมนฺติอาทีนิ จตฺตาริ วตฺถูนิ อุตฺตานตฺถานิเยว ฯ มุทุปิฏฺฐิวตฺถุมฺหิ ฯ โส กิร ภิกฺขุ นฏปุพฺพโก ตสฺส สิปฺปโกสลฺลตฺถํ ปริกมฺมกตา ปิฏฺฐิ มุทุกา อโหสิ ฯ ตสฺมา เอวํ กาตุํ อสกฺขิ ฯ ลมฺพิวตฺถุมฺหิ ฯ ตสฺส ภิกฺขุสฺส องฺคชาตํ ทีฆํ โหติ ตสฺมา ลมฺพีติ วุตฺโต ฯ อิโต ปรานิ เทฺว วณวตฺถูนิ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ เลปจิตฺตวตฺถุมฺหิ เลปจิตฺตนฺนาม จิตฺตกมฺมรูปํ ฯ ทารุธิตลิกวตฺถุมฺหิ ทารุธิตลิกา นาม กฏฺฐรูปํ ฯ ยถา จ อิเมสุ ทฺวีสุ เอวํ อญฺเญสุปิ ทนฺตรูปโปตฺถกรูปโลหรูปาทีสุ อนุปาทินฺนเกสุ อิตฺถีรูเปสุ นิมิตฺเต เมถุนราเคน อุปกฺกมนฺตสฺส อสุจิ มุจฺจตุ วา มา วา ทุกฺกฏเมว ฯ กายสํสคฺคราเคน อุปกฺกมนฺตสฺสาปิ ตเถว ทุกฺกฏํ ฯ โมจนราเคน ปน อุปกฺกมนฺตสฺส มุตฺเต สงฺฆาทิเสโส อมุตฺเต ถุลฺลจฺจยนฺติ ฯ สุนฺทรวตฺถุมฺหิ ฯ อยํ สุนฺทโร นาม ราชคเห กุลทารโก สทฺธาย ปพฺพชิโต อตฺตภาวสฺส อภิรูปตาย สุนฺทโรติ นามํ ลภิ ฯ ตํ รถิยา คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา สมุปฺปนฺนฉนฺทราคา สา อิตฺถี อิมํ วิปฺปการํ อกาสิ ฯ เถโร ปน อนาคามี ตสฺมา โส น สาทิยิ ฯ อญฺเญสํ ปน อวิสโย เอโส ฯ อิโต ปเรสุ จตูสุ วตฺถูสุ เต ภิกฺขู ชฬา ทุมฺเมธา มาตุคามสฺส วจนํ คเหตฺวา ตถา กตฺวา ปจฺฉา กุกฺกุจฺจายึสุ ฯ อกฺขยิตาทีนิ ตีณิ วตฺถูนิ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ ทฺวีสุ ฉินฺนสีสวตฺถูสุ อยํ วินิจฺฉโย ฯ วฏฺฏกเต มุเขติ วิวเฏ ฯ องฺคชาตํ

ปเวเสนฺโต สเจ เหฏฺฐา วา อุปริ วา อุภยปสฺเสหิ วา ฉุปนฺตํ
ปเวเสติ ปาราชิกํ ฯ จตูหิ ปสฺเสหิ อจฺฉุปนฺตํ ปเวเสตฺวา
อพฺภนฺตเร ตาลุกํ ฉุปติ ปาราชิกเมว ฯ จตฺตาริ ปสฺสานิ ตาลุกญฺจ
อจฺฉุปนฺโต อากาสคตเมว กตฺวา ปเวเสติ จ นีหรติ จ ทุกฺกฏํ ฯ
ยทิ ปน ทนฺตา สุผุสฺสิตา อนฺโตมุเข โอกาโส นตฺถิ ทนฺตา จ
พหิ โอฏฺฐมํเสน ปฏิจฺฉนฺนา ตตฺถ วาเตน อสมฺผุฏฺฐํ อลฺโลกาสํ
ติลผลมตฺตมฺปิ ปเวเสนฺตสฺส ปาราชิกเมว ฯ อุปฺปาฏิเต ปน โอฏฺฐมํเส
ทนฺเตเยว อุปกฺกมนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ โยปิ ทนฺโต พหิ นิกฺขมิตฺวา
ติฏฺฐติ น สกฺกา โอฏฺเฐหิ ปิทหิตุํ ตตฺถ อุปกฺกมนฺเตปิ
พหินิกฺขนฺตชิวฺหาย อุปกฺกมนฺเตปิ ถุลฺลจฺจยเมว ฯ ชีวมานสรีเรปิ
พหินิกฺขนฺตชิวฺหาย ถุลฺลจฺจยเมว ฯ ยทิ ปน พหิชิวฺหาย ปลิเวเฐตฺวา
อนฺโตมุขํ ปเวสยติ ปาราชิกเมว ฯ อุปริคีวาย ฉินฺนสีสสฺสาปิ
อโธภาเคน องฺคชาตํ ปเวเสตฺวา ตาลุกํ ฉุปนฺตสฺส ปาราชิกเมว ฯ
อฏฺฐิกวตฺถุมฺหิ ฯ สุสานํ คจฺฉนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏํ ฯ อฏฺฐิกานิ
สงฺกฑฺฒนฺตสฺสาปิ สญฺเจเปนฺตสฺสาปิ นิมิตฺเต เมถุนราเคน อุปกฺ-
กมนฺตสฺสาปิ กายสํสคฺคราเคน อุปกฺกมนฺตสฺสาปิ อสุจิ มุจฺจตุ วา
มา วา ทุกฺกฏเมว ฯ โมจนราเคน ปน อุปกฺกมนฺตสฺส มุจฺจนฺเต
สงฺฆาทิเสโส อมุจฺจนฺเต ถุลฺลจฺจยํ ฯ นาคีวตฺถุมฺหิ ฯ นาคมาณวิกา วา
โหตุ กินฺนรีอาทีนํ วา อญฺญตรา สพฺพตฺถ ปาราชิกํ ฯ ยกฺขีวตฺถุมฺหิ
สพฺพาปิ เทวตา ยกฺขีเอว ฯ เปตีวตฺถุมฺหิ ฯ นิชฺฌามตณฺหิกาทิเปติโย
อลฺลิยิตุมฺปิ น สกฺกา ฯ วิมานเปติโย ปน อตฺถิ ยาสํ กาฬปกฺเข อกุสลํ

วิปจฺจติ ชุณฺหปกฺเข เทวตา วิย สมฺปตฺตึ อนุโภนฺติ ฯ เอวรูปาย
เปติยา วา ยกฺขิยา วา สเจ ทสฺสนคฺคหณอามสนผุสนฆฏฺฏนานิ
ปญฺญายนฺติ ปาราชิกํ ฯ อถาปิ ทสฺสนํ นตฺถิ อิตรานิ
ปญฺญายนฺติ ปาราชิกเมว ฯ อถ วา ทสฺสนคฺคหณานิ น ปญฺญายนฺติ
อามสนผุสนฆฏฺฏเนหิ ปญฺญายมาเนหิ ตํ ปุคฺคลํ วิสญฺญํ กตฺวา
อตฺตโน มโนรถํ ปูเรตฺวา คจฺฉติ อยํ อวิสโย นาม ตสฺมา
เอตฺถ อวิสยตฺตา อนาปตฺติ ฯ ปณฺฑกวตฺถุ ปากฏเมว ฯ
อุปหตินฺทฺริยวตฺถุมฺหิ ฯ อุปหตินฺทฺริโยติ อุปหตกายปฺปสาโท
ขาณุขณฺฑมิว สุขํ วา ทุกฺขํ วา น เวทิยติ ฯ อเวทิยนฺตสฺสาปิ
เสวนจิตฺตวเสน อาปตฺติ ฯ ฉุปิตมตฺตวตฺถุสฺมึ ฯ โย เมถุนธมฺมํ
ปฏิเสวิสฺสามีติ มาตุคามํ คณฺหิตฺวา เมถุเน วิรชฺชิตฺวา วิปฏิสารี
โหติ ทุกฺกฏเมวสฺส โหติ ฯ เมถุนธมฺมสฺส หิ ปุพฺพปฺปโยคา
หตฺถคฺคาหาทโย ยาว สีสํ น ปาปุณาติ ตาว ทุกฺกเฏ ติฏฺฐนฺติ
สีเส สมฺปตฺเต ปาราชิกํ โหติ ฯ ปฐมปาราชิกสฺส หิ ทุกฺกฏเมว
สามนฺตํ ฯ อิตเรสํ ติณฺณํ ถุลฺลจฺจยํ ฯ อยํ ปน ภิกฺขุ เมถุนธมฺเม
วิรชฺชิตฺวา กายสํสคฺคํ สาทิยีติ เวทิตพฺโพ ฯ เตนาห ภควา อาปตฺติ
สงฺฆาทิเสสสฺสาติ ฯ ภทฺทิยวตฺถุมฺหิ ฯ ภทฺทิยํ นาม นครํ ฯ ชาติยา
วนํ นาม ชาติปุปฺผคุมฺพานํ อุสฺสนฺนตาย เอวํ ลทฺธนามํ ฯ ตํ ตสฺส
นครสฺส อุปจาเร วนํ ฯ โส ตตฺถ นิปนฺโน เตน วาตูปตฺถมฺเภน
มหานิทฺทํ โอกฺกมิ ฯ เอกรสํ ภวงฺคเมว วตฺตติ ฯ กิลินฺนํ
ปสฺสิตฺวาติ อสุจิกิลิฏฺฐํ ปสฺสิตฺวา ฯ อิโต ปรานิ สาทิยนปฏิสํยุตฺตานิ

จตฺตาริ วตฺถูนิ อชานนวตฺถุ จาติ ปญฺจ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ ทฺวีสุ อสาทิยนวตฺถูสุ ฯ สหสา วุฏฺฐาสีติ อาสิวิเสน ทฏฺโฐ วิย อคฺคินา ทฑฺโฒ วิย จ ตุริตํ วุฏฺฐาสิ ฯ อกฺกมิตฺวา ปวฏฺเฏสีติ อปฺปมตฺโต ภิกฺขุ อารทฺธวิปสฺสโก อุปฏฺฐิตสฺสติ ขิปฺปํ วุฏฺฐหนฺโต ว อกฺกมิตฺวา ภูมิยํ ปวฏฺเฏนฺโต โลเลนฺโต ปาเตสิ ฯ ปุถุชฺชนกลฺยาณเกหิ เอวรูเปสุ ฐาเนสุ จิตฺตํ รกฺขิตพฺพํ ฯ อยญฺจ เตสํ อญฺญตโร สงฺคามสีสโยโธ ภิกฺขุ ฯ ทฺวารํ วิวริตฺวา นิปนฺนวตฺถุมฺหิ ฯ ทิวา ปฏิสลฺลิยนฺเตนาติ ทิวา นิปชฺชนฺเตน ฯ ทฺวารํ สํวริตฺวา ปฏิสลฺลิยิตุนฺติ ทฺวารํ ปิทหิตฺวา นิปชฺชิตุํ ฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ปาลิยํ อยนฺนาม อาปตฺตีติ น วุตฺตา วิวริตฺวา นิปฺปนฺนโทเสน ปน อุปฺปนฺเน วตฺถุสฺมึ อนุชานามิ ภิกฺขเว ทิวา ฯเปฯ ปฏิสลฺลิยิตุนฺติ วุตฺตตฺตา ทฺวารํ อสํวริตฺวา ปฏิสลฺลิยนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตํ ฯ ภควโต หิ อธิปฺปายํ ญตฺวา อุปาลิตฺเถราทีหิ อฏฺฐกถา ฐปิตา ฯ อตฺถาปตฺติ ทิวา อาปชฺชติ โน รตฺตินฺติ อิมินาปิ เจตํ สิทฺธํ ฯ

กีทิสํ ปน ทฺวารํ สํวริตพฺพํ กีทิสํ น สํวริตพฺพํ ฯ รุกฺขปทรเวฬุปทรกิลญฺชปณฺณาทีนํ เยน เกนจิ กวาฏํ กตฺวา เหฏฺฐา อุทุกฺขเล อุปริ อุตฺตรปาสเก จ ปเวเสตฺวา กตํ ปริวตฺตกทฺวารเมว สํวริตพฺพํ ฯ อญฺญํ โครูปานํ วชเชสุ รุกฺขสูจิกณฺฏกทฺวารํ คาเม คามตฺถกนกํ จกฺกลกยุตฺตทฺวารํ ผลเกสุ วา กิฏิกาสุ วา เทฺว ตีณิ จกฺกลกานิ โยเชตฺวา กตํ สํสรณกิฏิกทฺวารํ อาปเณสุ วิย กตํ

อุคฺฆาฏนกิฏิกทฺวารํ ทฺวีสุ ตีสุ ฐาเนสุ เวณุสลากา โคเปตฺวา ปณฺณกุฏีสุ กตํ สลากหตฺถกทฺวารํ ทุสฺสสาณิทฺวารนฺติ เอวรูปํ ทฺวารํ น สํวริตพฺพํ ฯ ปตฺตหตฺถสฺส กวาฏปฺปณามเน ปน เอกํ ทุสฺส-สาณิทฺวารเมว อนาปตฺติกรํ ฯ อวเสสานิ ปณาเมนฺตสฺส อาปตฺติ ฯ ทิวา ปฏิสลฺลิยนฺตสฺส ปน ปริวตฺตกทฺวารเมว อาปตฺติกรํ ฯ เสสานิ สํวริตฺวา วา อสํวริตฺวา วา นิปชฺชนฺตสฺส อาปตฺติ นตฺถิ ฯ สํวริตฺวา ปน นิปชฺชิตพฺพํ ฯ เอตํ วตฺตํ ฯ ปริวตฺตกทฺวารํ ปน กิตฺตเกน สํวุตํ โหติ ฯ สูจิฆฏิกาสุ ทินฺนาสุ สุสํวุตเมว โหติ ฯ อปิจ โข สูจิมตฺเตปิ ทินฺเน วฏฺฏติ ฆฏิกามตฺเตปิ ทินฺเน วฏฺฏติ ทฺวารพาหํ ผุเสตฺวา ปิทหิตมตฺเตปิ วฏฺฏติ อีสกํ อผุสิเตปิ วฏฺฏติ สพฺพนฺติเมน วิธินา ยาวตา สีสํ นปฺปวิสติ ตาวตา อผุสิเตปิ วฏฺฏตีติ ฯ สเจ พหูนํ วลญฺชนฏฺฐานํ โหติ ภิกฺขุํ วา สามเณรํ วา ทฺวารํ อาวุโส ชคฺคาหีติ วตฺวาปิ นิปฺปชฺชิตุํ วฏฺฏติ ฯ อถ ภิกฺขู จีวรกมฺมํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ กโรนฺตา นิสินฺนา โหนฺติ เอตํ ทฺวารํ ชคฺคิสฺสนฺตีติ อาโภคํ กตฺวาปิ นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติ ฯ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ ปน อุปาสกมฺปิ อาปุจฺฉิตฺวา เอส ชคฺคิสฺสตีติ อาโภคํ กตฺวา วา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติ เกวลํ ภิกฺขุนึ วา มาตุคามํ วา อาปุจฺฉิตุํ น วฏฺฏตีติ วุตฺตํ ฯ อถ ทฺวารสฺส อุทุกฺขลํ วา อุตฺตรปาสโก วา ภินฺโน โหติ อฏฺฐปิโต วา สํวริตุํ น สกฺโกติ นวกมฺมตฺถํ วา ปน อิฏฺฐกปุญฺโช วา มตฺติกาทีนํ วา ราสิ อนฺโตทฺวาเร กโต โหติ อฏฺฏํ วา พนฺธนฺติ ยถา สํวริตุํ น สกฺกติ[๑] เอวรูเป

๑. สกฺโกตีติปิ ฯ

อนฺตราเย อสํวริตฺวาปิ นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติ ฯ ยทิ ปน กวาฏํ นตฺถิ ลทฺธกปฺปเมว ฯ อุปริ สยนฺเตน นิสฺเสณึ อาโรเปตฺวา นิปชฺชิตพฺพํ ฯ สเจ นิสฺเสณีมตฺถเก ถกนกํ โหติ ถเกตฺวา นิปชฺชิตพฺพํ ฯ คพฺเภ นิปชฺชนฺเตน คพฺภทฺวารํ วา ปมุขทฺวารํ วา ยํกิญฺจิ สํวริตฺวา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติ ฯ สเจ เอกกุฑฺฑเก เคเห ทฺวีสุ ปสฺเสสุ ทฺวารานิ กตฺวา วลญฺเชนฺติ เทฺวปิ ทฺวารานิ ชคฺคิตพฺพานิ ฯ ติภูมิเกปิ ปาสาเท ทฺวารํ ชคฺคิตพฺพเมว ฯ สเจ ภิกฺขาจารา ปฏิกฺกมฺม โลหปาสาทสทิสํ ปาสาทํ พหู ภิกฺขู ทิวาวิหารตฺถํ ปวิสนฺติ สงฺฆตฺเถเรน ทฺวารปาลสฺส ทฺวารํ ชคฺคาหีติ วตฺวา วา ทฺวาร-ชคฺคนํ เอตสฺส ภาโรติ อาโภคํ กตฺวา วา ปวิสิตฺวา นิปชฺชิตพฺพํ ฯ ยาว สงฺฆนวเกน เอวเมว กาตพฺพํ ฯ ปุเร ปวิสนฺตานํ ทฺวารชคฺคนํ นาม ปจฺฉิมานํ ภาโรติ เอวํ อาโภคํ กาตุมฺปิ วฏฺฏติ ฯ อนาปุจฺฉา วา อาโภคํ วา อกตฺวา อนฺโตคพฺเภ วา อสํวุตทฺวาเร พหิ วา นิปชฺชนฺตานํ อาปตฺติ ฯ คพฺเภ วา พหิ วา นิปชฺชนกาเลปิ ทฺวารชคฺคนํ นาม มหาทฺวาเร ทฺวารปาลสฺส ภาโรติ อาโภคํ กตฺวา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏติเยว ฯ โลหปาสาทาทีสุ อากาสตเล นิปชฺชนฺเตนาปิ ทฺวารํ สํวริตพฺพเมว ฯ อยํ เหตฺถ สงฺเขโป ฯ อิทํ ทิวา ปฏิสลฺลิยนํ เยน เกนจิ ปริกฺขิตฺเต สทฺวารพนฺธฏฺฐาเน กถิตํ ฯ ตสฺมา อพฺโภกาเส วา รุกฺขมูเล วา มณฺฑเป วา ยตฺถกตฺถจิ สทฺวารพนฺเธ นิปชฺชนฺเตน ทฺวารํ สํวริตฺวาว นิปชฺชิตพฺพํ ฯ สเจ มหาปริเวณํ โหติ มหาโพธิองฺคณโลหปาสาทองฺคณสทิสํ พหูนํ

โอตรณฏฺฐานํ ยตฺถ ทฺวารํ สํวุตมฺปิ สํวุตฏฺฐาเน น ติฏฺฐติ ทฺวารํ อลภนฺตา ปาการํ อภิรุหิตฺวาปิ วิจรนฺติ ตตฺถ สํวรณกิจฺจํ นตฺถิ ฯ รตฺตึ ทฺวารํ วิวริตฺวา นิปนฺโน อรุเณ อุคฺคเต อุฏฺฐหติ อนาปตฺติ ฯ สเจ ปน ปพุชฺฌิตฺวา ปุน สุปติ อาปตฺติ ฯ โย ปน อรุเณ อุคฺคเต วุฏฺฐหิสฺสามีติ ปริจฺฉินฺทิตฺวาว ทฺวารํ อสํวริตฺวา รตฺตึ นิปชฺชติ ยถาปริจฺเฉทเมว วุฏฺฐาติ ตสฺส อาปตฺติเยว ฯ มหาปจฺจริยํ ปน เอวํ นิปชฺชนฺโต อนาทริยทุกฺกฏา น มุจฺจตีติ วุตฺตํ ฯ โย ปน พหุเมว รตฺตึ ชคฺคิตฺวา อทฺธานํ วา คนฺตฺวา ทิวา กิลนฺตรูโป มญฺเจ นิสินฺโน ปาเท ภูมิโต อโมเจตฺวาว นิทฺทาวเสน นิปชฺชติ ตสฺส อนาปตฺติ ฯ สเจ โอกฺกนฺตนิทฺโท อชานนฺโตปิ ปาเท มญฺจกํ อาโรเปติ อาปตฺติเยว ฯ นิสีทิตฺวา อปสฺสาย สุปนฺตสฺส อนาปตฺติ ฯ โยปิจ นิทฺทํ วิโนเทสฺสามีติ จงฺกมนฺโต ปติตฺวา สหสา วุฏฺฐาติ ตสฺสาปิ อนาปตฺติ ฯ โย ปน ปติตฺวา ตตฺเถว สยติ น วุฏฺฐาติ ตสฺส อาปตฺติ ฯ โก มุจฺจติ โก น มุจฺจตีติ ฯ มหาปจฺจริยํ ตาว เอกภงฺเคน นิปนฺนโกเอว มุจฺจติ ปาเท ปน ภูมิโต โมเจตฺวา นิปนฺโน ยกฺขคหิตโกปิ วิสญฺญิภูโตปิ น มุจฺจตีติ วุตฺตํ ฯ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ พนฺธิตฺวา นิปชฺชาปิโตว มุจฺจตีติ วุตฺตํ ฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน โย จงฺกมนฺโต มุจฺฉิตฺวา ปติโต ตตฺเถว สุปติ ตสฺสาปิ อวสตฺตา อาปตฺติ น ทิสฺสติ อาจริยา ปน น กถยนฺติ ตสฺมา อาปตฺติ-เยวาติ มหาปทุมตฺเถเรน วุตฺตํ ฯ เทฺว ปน ชนา อาปตฺติโต

มุจฺจนฺติเยว โย จ ยกฺขคหิตโก โย จ พนฺธิตฺวา นิปชฺชาปิโตติ ฯ

ภารุกจฺฉวตฺถุมฺหิ ฯ อนาปตฺติ สุปินนฺเตนาติ ยสฺมา สุปินนฺเต อวิสยตฺตา เอวํ โหติ ตสฺมา อุปาลิตฺเถโร ภควตา อวินิจฺฉิต-ปุพฺพมฺปิ อิมํ วตฺถุํ นยคฺคาเหน วินิจฺฉินิ ฯ ภควาปิ จ สุตฺวา สุกถิตํ ภิกฺขเว อุปาลินา อปเท ปทํ กโรนฺโต วิย อากาเส ปทํ ทสฺเสนฺโต วิย อุปาลิ อิมํ ปญฺหํ กเถสีติ วตฺวา เถรํ เอตทคฺเค ฐเปสิ เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ วินยธรานํ ยทิทํ อุปาลีติ ฯ อิโต ปรานิ สุปฺวาสาทีนิ๑ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ ภิกฺขุนีสมฺปโยชนาทีสุ ฯ เต ลิจฺฉวิกุมารกา ขิฑฺฑาปสุตา อตฺตโน อนาจาเรน เอวํ อกํสุ ฯ ตโต ปฏฺฐาย ลิจฺฉวีนํ วินาโส เอวํ อุทปาทิ ฯ วุฑฺฒปพฺพชิตวตฺถุมฺหิ ฯ ทสฺสนํ อคมาสีติ อนุกมฺปาย ตํ ทกฺขิสฺสามีติ เคหํ อคมาสีติ ฯ อถสฺส สา อตฺตโน จ ทารกานญฺจ นานปฺปกาเรหิ อนาถภาวํ สํวณฺเณสิ อนเปกฺขญฺจ นํ ญตฺวา กุปิตา เอหิ วิพฺภมาหีติ พลกฺกาเรน อคฺคเหสิ ฯ โส อตฺตานํ โมเจตุํ ปฏิกฺกมนฺโต ชราทุพฺพลตาย อตฺตโน ปริปติ ฯ ตโต สา อตฺตโน มนํ อกาสิ ฯ โส ปน ภิกฺขุ อนาคามี สมุจฺฉินฺนกามราโค ตสฺมา น สาทิยีติ ฯ มิคโปตกวตฺถุ อุตฺตานตฺถเมวาติ ฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย ปฐมปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. สุปพฺพาทีนีติ ภเวยฺย เตน โข ปน สมเยน ราชคเห สุปพฺพา นาม อุปาสิกาติ วุตฺตตฺตา ฯ

ตตฺรีทํ สมนฺตปาสาทิกาย สมนฺตปาสาทิกตสฺมึ
อาจริยปรมฺปรโต นิทานวตฺถุปฺปเภททีปนโต
ปรสมยวิสชฺชนโต สกสมยวิสุทฺธิโต เจว
พฺยญฺชนปริโสธนโต ปทตฺถโต ปาลิโยชนกฺกมโต
สิกฺขาปทวินิจฺฉยโต วิภงฺคนยเภททสฺสนโต
สมฺปสฺสตํ น ทิสฺสติ กิญฺจิ อปาสาทิกํ ยโต เอตฺถ
วิญฺญูนมยํ ตสฺมา สมนฺตปาสาทิกาเตฺวว
สํวณฺณนา ปวตฺตา วินยสฺส วินยทมนกุสเลน
วุตฺตสฺส โลกนาเถน โลกานุกมฺปมาเนนาติ ฯ

ทุติยปาราชิกวณฺณนา

ทุติยํ อทุติเยน ยํ ชิเนน ปกาสิตํ
ปาราชิกนฺตสฺส ทานิ ปตฺโต สํวณฺณนากฺกโม
ยสฺมา ตสฺมา สุวิญฺเญยฺยํ ยํ ปุพฺเพ จ ปกาสิตํ
ตํ สพฺพํ วชฺชยิตฺวาสฺส โหติ สํวณฺณนา อยํ ฯ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตติ ฯ ราชคเหติ เอวํ นามเก นคเร ฯ ตํ หิ มนฺธาตุ-มหาโควินฺทาทีหิ ปริคฺคหิตตฺตา ราชคหนฺติ วุจฺจติ ฯ อญฺเญเปตฺถ ปกาเร วณฺณยนฺติ ฯ กินฺเตหิ นามเมตํ ตสฺส นครสฺส ฯ ตํ ปเนตํ พุทฺธกาเล จกฺกวตฺติกาเล จ นครํ โหติ ฯ เสสกาเล สุญฺญํ โหติ ยกฺขปริคฺคหิตํ ฯ เตสํ วสนวนํ หุตฺวา ติฏฺฐติ ฯ เอวํ โคจรคามํ ทสฺเสตฺวา นิวาสนฏฺฐานมาห ฯ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตติ โส จ คิชฺฌา วาสฺส กูเฏ วสึสุ คิชฺฌสทิสานิ วาสฺส กูฏานิ ตสฺมา คิชฺฌกูโฏติ วุจฺจติ ฯ สมฺพหุลาติ วินยปริยาเยน ตโย ชนา สมฺพหุลาติ วุจฺจนฺติ ตโต ปรํ สงฺโฆ ฯ สุตฺตนฺตปริยาเยน ตโย ตโย เอว ตโต ปฏฺฐาย สมฺพหุลา ฯ อิธ สุตฺตนฺตปริยาเยน สมฺพหุลาติ เวทิตพฺพา ฯ สนฺทิฏฺฐาติ นาติวิสฺสาสิกา น ทฬฺหมิตฺตา วุจฺจนฺติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ สงฺคมฺม ทิฏฺฐตฺตา หิ เต สนฺทิฏฺฐาติ วุจฺจนฺติ ฯ สมฺภตฺตาติ วิสฺสาสิกา ทฬฺหมิตฺตา วุจฺจนฺติ ฯ เต หิ สุฏฺฐุ ภตฺตา ภชมานา เอกสมฺโภคปริโภคานิ กตฺวา สมฺภตฺตาติ

วุจฺจนฺติ ฯ อิสิคิลิปสฺเสติ อิสิคิลิ นาม ปพฺพโต ตสฺส ปสฺเส ฯ ปุพฺเพ กิร ปญฺจสตมตฺตา ปจฺเจกสมฺพุทฺธา กาสิโกสลาทีสุ ชนปเทสุ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ตสฺมึ ปพฺพเต สนฺนิปติตฺวา สมาปตฺติยา วีตินาเมนฺติ ฯ มนุสฺสา เต ปวิสนฺเตเยว ปสฺสนฺติ น นิกฺขมนฺเต ตโต อาหํสุ อยํ ปพฺพโต อิเม อิสี คิลตีติ ฯ ตทุปาทาย ตสฺส อิสิคิลิเตฺวว สมญฺญา อุทปาทิ ฯ ตสฺส ปสฺเส ปพฺพตปาเท ฯ ติณกุฏิกาโย กริตฺวาติ ติณกุฏิโย ติณจฺฉทนา สทฺวารพนฺธา กุฏิโย กตฺวา ฯ วสฺสํ อุปคจฺฉนฺเตน หิ นาลกปฏิปทํ ปฏิปนฺเนนาปิ ปญฺจนฺนํ ฉทนานํ อญฺญตเรน ฉนฺเนเยว สทฺวารพนฺเธ เสนาสเน อุปคนฺตพฺพํ ฯ วุตฺตํ เหตํ น ภิกฺขเว อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํ โย อุปคจฺเฉยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ ฯ ตสฺมา วสฺสกาเล สเจ เสนาสนํ ลภติ อิจฺเจตํ กุสลํ โน เจ ลภติ หตฺถกมฺมํ ปริเยสิตฺวาปิ กาตพฺพํ ฯ หตฺถกมฺมํ อลภนฺเตน สามมฺปิ กาตพฺพํ ฯ น เตฺวว อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺตพฺพํ ฯ อยมนุ-ธมฺมตา ฯ ตสฺมา เต ภิกฺขู ติณกุฏิโย กริตฺวา รตฺติฏฺฐาน-ทิวาฏฺฐานาทีนิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา กติกวตฺตานิ จ ขนฺธกวตฺตานิ จ อธิฏฺฐาย ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขมานา วสฺสํ อุปคญฺฉึสุ ฯ อายสฺมาปิ ธนิโยติ น เกวลํ เต เถรา อิมสฺส สิกฺขาปทสฺส อาทิกมฺมิโก อายสฺมา ธนิโยปิ ฯ กุมฺภการปุตฺโตติ กุมฺภการสฺส ปุตฺโต ฯ ตสฺส หิ นามํ ธนิโยติ ปิตา กุมฺภกาโร เตน วุตฺตํ ธนิโย กุมฺภการปุตฺโตติ ฯ วสฺสํ อุปคญฺฉีติ เตหิ เถเรหิ สทฺธึ

เอกฏฺฐาเนเยว ติณกุฏิกํ กริตฺวา วสฺสํ อุปคจฺฉ ฯ วสฺสํ วุฏฺฐาติ ปุริมิกาย อุปคตา มหาปวารณาย ปวาริตา ปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐาย วุฏฺฐวสฺสาติ วุจฺจนฺติ เอวํ วสฺสํ วุฏฺฐา หุตฺวา ฯ ติณกุฏิโย ภินฺทิตฺวาติ น มุคฺครปฺปหาราทีหิ จุณฺณวิจุณฺณํ กตฺวา วตฺตสีเสน ปน ติณญฺจ ทารุวลฺลีอาทีนิ จ โอโรเปตฺวาติ อตฺโถ ฯ เยน หิ วิหารปจฺจนฺเต กุฏี กตา โหติ เตน สเจ อาวาสิกา ภิกฺขู โหนฺติ เต อาปุจฺฉิตพฺพา สเจ อิมํ กุฏึ ปฏิชคฺคิตฺวา โกจิ วสิตุํ อุสฺสหติ ตสฺเสว เทถาติ วตฺวา ปกฺกมิตพฺพํ ฯ เยน อรญฺเญ วา กตา โหต ปฏิชคฺคนกํ วา น ลภติ เตน อญฺเญสมฺปิ ปริโภคํ ภวิสฺสตีติ ปฏิสาเมตฺวา คนฺตพฺพํ ฯ เต ปน ภิกฺขู อรญฺเญ กุฏิโย กตฺวา ปฏิชคฺคนกํ อลภนฺตา ติณญฺจ กฏฺฐญฺจ ปฏิสาเมตฺวา สงฺโคปิตฺวาติ อตฺโถ ฯ ยถา จ ฐปิตํ อุปจิกาทีหิ น ขชฺชติ อโนวสฺสกญฺจ โหติ ตถา ฐเปตฺวา อิมํ ฐานํ อาคนฺตฺวา วสิตุกามานํ สพฺรหฺมจารีนํ อุปการาย ภวิสฺสตีติ คมิยวตฺตํ ปูเรตฺวา ฯ ชนปทจาริกํ ปกฺกมึสูติ อตฺตโน อตฺตโน จิตฺตานุกูลํ ชนปทํ อคมํสุ ฯ อายสฺมา ธนิโย กุมฺภการปุตฺโต ตตฺเถว วสฺสํ วสีติอาทิ อุตฺตานตฺถเมว ฯ ยาวตติยกนฺติ ยาวตติยกํ วารํ ฯ อนวโยติ อนุอวโย ฯ สนฺธิวเสน อุการโลโป ฯ อนุอวโย ยํ ยํ กุมฺภกาเรหิ กตฺตพฺพนฺนาม อตฺถิ สพฺพตฺถ อนูโน ปริปุณฺณสิปฺโปติ อตฺโถ ฯ สเกติ อตฺตโน สนฺตเก ฯ อาจริยเกติ อาจริยกมฺเม ฯ กุมฺภการกมฺเมติ กุมฺภการานํ กมฺเม ฯ กุมฺภกาเรหิ กตฺตพฺเพติ

อตฺโถ ฯ เอเตน สกํ อาจริยกํ สรูปโต ทสฺสิตํ โหติ ฯ
ปริโยทาตสิปฺโปติ ปริสุทฺธสิปฺโป ฯ อนวยตฺเตปิ สติ อญฺเญหิ
อสทิสสิปฺโปติ วุตฺตํ โหติ ฯ สพฺพมตฺติกามยนฺติ ปิฏฺฐิสงฺฆาฏ-
กวาฏสูจิฆฏิกวาตปานกวาฏมตฺตํ ฐเปตฺวา อวเสสํ ภิตฺติจฺฉทนกฏฺฐ-
กมฺมาทิเภทํ สพฺพํ เคหสมฺภารํ มตฺติกามยเมว กตฺวาติ อตฺโถ ฯ
ติณญฺจ กฏฺฐญฺจ โคมยญฺจ สงฺกฑฺฒิตฺวา ตํ กุฏิกํ ปจีติ
สพฺพมตฺติกามยํ กตฺวา ปาณิกาย ฆํสิตฺวา สุกฺขาเปตฺวา เตลตมฺพ-
มตฺติกาย ปริมชฺชิตฺวา อนฺโต จ พหิ จ ติณาทีหิ ปูเรตฺวา
ยถา ปกฺกา สุปกฺกา โหติ เอวํ ปจิ ฯ เอวํ ปกฺกา จ ปน
สา อโหสิ กุฏิกา ฯ อภิรูปาติ สุรูปา ฯ ปาสาทิกาติ ปาสาท-
ชนิกา ฯ โลหิตกาติ โลหิตวณฺณา ฯ กึกิณิกสทฺโทติ กึกิณิก-
ชาลสฺส สทฺโท ฯ ยถา กิร นานารตเนหิ กตสฺส กึกิณิกชาลสฺส
สทฺโท โหติ เอวํ ตสฺสา กุฏิยา วาตปานนฺตริกาทีหิ ปวิฏฺเฐน
วาเตน สมาหตาย สทฺโท อโหสิ ฯ เอเตนสฺสา อนฺโต จ พหิ
จ สุปกฺกภาโว ทสฺสิโต โหติ ฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน กึกิณิกาติ
กํสภาชนํ ตสฺมา อภิหตสฺส กํสภาชนสฺส สทฺโท เอวมสฺสา
วาตาหตาย สทฺโท อโหสีติ วุตฺตํ ฯ กึ เอตํ ภิกฺขเวติ เอตฺถ
ชานนฺโตว ภควา กถาสมุฏฺฐาปนตฺถํ ปุจฺฉิ ฯ ภควโต เอตมตฺถํ
อาโรเจสุนฺติ สพฺพมตฺติกามยาย กุฏิกาย กรณภาวํ อาทิโต ปฏฺฐาย
ภควโต อาโรเจสุํ ฯ กถํ หิ นาม โส ภิกฺขเว ฯเปฯ กุฏิกํ
กริสฺสตีติ อิทํ อตีตตฺเถ อนาคตวจนํ ฯ อกาสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

ตสฺส ลกฺขณํ สทฺทสตฺถโต ปริเยสิตพฺพํ ฯ น หิ นาม ภิกฺขเว ตสฺส โมฆปุริสสฺส ปาเณสุ อนุทยา อนุกมฺปา อวิเหสา ภวิสฺสตีติ เอตฺถ อนุทยาติ อนุรกฺขณา ฯ เอเตน เมตฺตาปุพฺพภาคํ ทสฺเสติ ฯ อนุกมฺปาติ ปรทุกฺเขน จิตฺตกมฺปนา ฯ อวิเหสาติ อวิหึสนา ฯ เอเตหิ กรุณาปุพฺพภาคํ ทสฺเสติ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ภิกฺขเว ตสฺส โมฆปุริสสฺส ปชวีขนนจิกฺขลฺลมทฺทนอคฺคิทาเนสุ พหู ขุทฺทานุ-ขุทฺทเก ปาเณ พฺยาพาเธนฺตสฺส วินาเสนฺตสฺส เตสุ ปาเณสุ เมตฺตากรุณานํ ปุพฺพภาคมตฺตาปิ อนุทยา อนุกมฺปา อวิเหสา น หิ นาม ภวิสฺสติ อปฺปมตฺตกาปิ นาม น ภวิสฺสตีติ ฯ มา ปจฺฉิมา ชนตา ปาเณสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชตีติ ปจฺฉิโม ชนสมูโห ปาเณสุ ปาตพฺยภาวํ มา อาปชฺชิ ฯ พุทฺธกาเลปิ ภิกฺขูหิ เอวํ กตํ อีทิเสสุ ฐาเนสุ ปาเณสุ ปาณาติปาตํ กโรนฺตานํ นตฺถิ โทโสติ มญฺญิตฺวา อิมสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชมานา ปจฺฉิมา ชนตา มา ปาเณสุ ปาตพฺเพ ฆํสิตพฺเพ เอวํ มญฺญีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวํ ธนิยํ ครหิตฺวา น จ ภิกฺขเว สพฺพมตฺติกา มยา กุฏิกา กาตพฺพาติ อายตึ ตาทิสาย กุฏิกาย กรณํ ปฏิกฺขิปิ ฯ ปฏิกฺขิปิตฺวา จ โย กเรยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ สพฺพมตฺติกามยกุฏิกากรเณ อาปตฺตึ ฐเปสิ ฯ ตสฺมา โยปิ ปจวีขนนาทินา ปาเณสุ ปาตพฺยตํ อนาปชฺชนฺโต ตาทิสํ กุฏิกํ กโรติ โสปิ ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ ปจวีขนนาทีหิ ปน ปาเณสุ ปาตพฺยตํ อาปชฺชนฺโต ยํยํ วตฺถุํ วีติกฺกมติ ตตฺถ ตตฺถ วุตฺตเมว อาปตฺตึ อาปชฺชติ ฯ อิธ

ธนิยตฺเถรสฺส อาทิกมฺมิกตฺตา อนาปตฺติ ฯ เสสานํ สิกฺขาปทํ อติกฺกมิตฺวา กโรนฺตานมฺปิ กตํ ลภิตฺวา ตตฺถ วสนฺตานมฺปิ ทุกฺกฏเมว ฯ ทพฺพสมฺภารมิสฺสกา ปน ยถา ตถา วา มิสฺสา โหตุ วฏฺฏติ ฯ สุทฺธมตฺติกามยาว น วฏฺฏติ ฯ สาปิ อิฏฺจกาหิ คิญฺชกาวสถสงฺเขเปน กตา วฏฺฏติ ฯ เอวมฺภนฺเตติ โข ฯเปฯ ตํ กุฏิกํ ภินฺทึสูติ ภควโต วจนํ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา กฏฺเฐหิ จ ปาสาเณหิ จ ตํ กุฏิกํ วิกีรนฺตา ภินฺทึสุ ฯ อถโข อายสฺมา ธนิโยติอาทิมฺหิ อยํ สงฺเขปตฺโถ ฯ ธนิโย เอกปสฺเส ทิวาวิหารํ นิสินฺโน เตน สทฺเทน อาคนฺตฺวา เต ภิกฺขู กิสฺส เม ตุมฺเห อาวุโส กุฏิกํ ภินฺทถาติ ปุจฺฉิตฺวา โน๑ ภควา เภทาเปตีติ สุตฺวา สุวจตาย สมฺปฏิจฺฉิ ฯ กสฺมา ปน ภควา อิมินา อติมหนฺเตน อุสฺสาเหน อตฺตโน วสนตฺถํ กตํ กุฏิกํ เภทาเปสิ นนุ เอตสฺเสตฺถ วยกมฺมมฺปิ อตฺถีติ ฯ กิญฺจาปิ อตฺถิ อถโข ตํ ภควา อกปฺปิยาติ ภินฺทาเปสิ ติตฺถิยทฺธโชติ ภินฺทาเปสิ ฯ อยเมตฺถ วินิจฺฉโย ฯ อฏฺฐกถายมฺปน อญฺญานิปิ การณานิ วุตฺตานิ สตฺตานุทยาย ปตฺตจีวรคุตฺตตฺถาย เสนาสนพาหุลฺลปฏิเสธนตฺถายาติอาทีนิ ฯ ตสฺมา อิทานิปิ โย ภิกฺขุ พหุสฺสุโต วินยญฺญู อญฺญํ ภิกฺขุํ อกปฺปิยปริกฺขารํ คเหตฺวา วิจรนฺตํ ทิสฺวา ตํ ฉินฺทาเปยฺย วา ภินฺทาเปยฺย วา อนุปวชฺโช โส เนว โจเทตพฺโพ น สาเรตพฺโพ น ตํ ลพฺภา วตฺตุํ มม ปริกฺขาโร ตยา นาสิโต ตํ เม เทหีติ ฯ

๑. ภควาติ ปทสฺส ปรโต ลิขิตพฺพํ ฯ

ตตฺรายํ ปาลิมุตฺตโก กปฺปิยากปฺปิยปริกฺขารวินิจฺฉโย ฯ เกจิ ตาลปณฺณจฺฉตฺตํ อนฺโต วา พหิ วา ปญฺจวณฺเณน สุตฺเตน สิพฺเพตฺวา วณฺณมฏฺฐํ กโรนฺติ ตํ น วฏฺฏติ ฯ เอกวณฺเณน ปน นีเลน วา ปีเตน วา เยน เกนจิ สุตฺเตน อนฺโต วา พหิ วา สิพฺพิตุํ ฉตฺตทณฺฑคฺคาหณกํ สลากปญฺชรํ วา วินทฺธิตุํ วฏฺฏติ ฯ ตญฺจ โข ถิรกรณตฺถํ น วณฺณมฏฺฐตฺถาย ฯ ฉตฺตปณฺเณสุ มกรทนฺตกํ วา อฑฺฒจนฺทกํ วา ฉินฺทิตุํ น วฏฺฏติ ฯ ฉตฺตทณฺเฑ เคหตฺถมฺเภสุ วิย ฆฏโก วา พาฬรูปกํ วา น วฏฺฏติ ฯ สเจปิ สพฺพตฺถ อารคฺเคน เลขา ทินฺนา โหติ สาปิ น วฏฺฏติ ฯ ฆฏกมฺปิ พาฬรูปกมฺปิ ภินฺทิตฺวา ธาเรตพฺพํ ฯ เลขาปิ ฆํสิตฺวา วา อปเนตพฺพา สุตฺตเกน วา ทณฺโฑ เวเฐตพฺโพ ฯ ทณฺฑพุนฺเธ ปน อหิจฺฉตฺตก-สณฺฐานํ วฏฺฏติ ฯ วาตปฺปหาเรน อจลนตฺถํ ฉตฺตมณฺฑลิกํ รชฺชุเกหิ คาเหตฺวา ทณฺเฑ พนฺธนฺติ ฯ ตสฺมึ พนฺธนฏฺฐาเน วาลยมิว อุกฺกีริตฺวา เลขํ ฐเปนฺติ สา วฏฺฏติ ฯ จีวรมณฺฑนตฺถาย นานาสุตฺตเกหิ สตปทีสทิสํ สิพฺพนฺตา อาคนฺตุกปฏฺฏํ ฐเปนฺติ อญฺญมฺปิ ยงฺกิญฺจิ สูจิกมฺมวิการํ กโรนฺติ ปฏฺฏมุเข วา ปริยนฺเต วา เวณึ วา สงฺขลิกํ วา เอวมาทิ สพฺพํ น วฏฺฏติ ฯ ปกติสูจิกมฺมเมว วฏฺฏติ ฯ คณฺฐิกปฏฺฏกญฺจ ปาสกปฏฺฏกญฺจ อฏฺฐโกณมฺปิ โสฬสโกณมฺปิ กโรนฺติ ตตฺถ อคฺฆิยคยมุคฺคราทีนิ ทสฺเสนฺติ กกฺกฏกกฺขีนิ อุกฺกีรนฺติ สพฺพํ น วฏฺฏติ ฯ จตุกฺโกณเมว วฏฺฏติ ฯ โกณ-สุตฺตกปีฬกาว จีวเร รตฺเต ทุวิญฺเญยฺยรูปา วฏฺฏนฺติ ฯ กณชิก

ปิฏฺจขลิอาทีสุ จีวรํ ปกฺขิปิตุํ น วฏฺฏติ ฯ จีวรกมฺมกาเล ปน
หตฺถมลสูจิมลาทีนํ โธวนตฺถํ กิลิฏฺฐกาเล จ โธวนตฺถํ วฏฺฏติ ฯ
คนฺธํ วา ลาขํ วา เตลํ วา รชเน ปกฺขิปิตุํ น วฺฏฺฏติ ฯ จีวรํ
รชิตฺวา สงฺเขน วา มณินา วา เยน เกนจิ น ฆฏฺเฏตพฺพํ ฯ
ภูมิยํ ชานุกานิ นิหนฺตฺวา หตฺเถหิ คเหตฺวา โทณิยมฺปิ น ฆํสิตพฺพํ ฯ
โทณิยํ วา ผลเก วา ฐเปตฺวา อนฺเต คาหาเปตฺวา หตฺเถน ปหริตุํ
ปน วฏฺฏติ ฯ ตมฺปิ มุฏฺฐินา น กาตพฺพํ ฯ โปราณกตฺเถรา ปน
โทณิยมฺปิ น ฐเปสุํ เอโก หตฺเถน คเหตฺวา ติฏฺฐติ อปโร
หตฺเถ กตฺวา หตฺเถน ปหรติ ฯ จีวรสฺส กณฺณสุตฺตกํ น วฏฺฏติ ฯ
รชิตกาเล ฉินฺทิตพฺพํ ฯ ยํ ปน อนุชานามิ ภิกฺขเว กณฺณสุตฺตกนฺติ
เอวํ อนุญฺญาตํ ตํ อนุวาเต ปาสกํ กตฺวา พนฺธิตพฺพํ รชนกาเล
ลคฺคนตฺถาย ฯ คณฺฐิเกปิ โสภากรณตฺถํ เลขา วา ปีฬกา วา
น วฏฺฏติ นาเสตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ ฯ ปตฺเต วา ถาลเก วา
อารคฺเคน เลขํ กโรนฺติ อนฺโต วา พหิ วา น วฏฺฏติ ฯ
ปตฺตํ ภมํ อาโรเปตฺวา มชฺชิตฺวา ปจนฺติ มณิวณฺณํ กริสฺสามาติ
น วฏฺฏติ ฯ เตลวณฺโณ ปน วฏฺฏติ ฯ ปตฺตมณฺฑเล ภตฺติกมฺมํ
น วฏฺฏติ ฯ มกรทนฺตกํ ปน วฏฺฏติ ฯ ธมกรกจฺฉตฺตกสฺส อุปริ
วา เหฏฺฐา วา ธมกรกกุจฺฉิยํ วา เลขา น วฏฺฏติ ฯ ฉตฺตมุขวฏฺฏิยํ
ปนสฺส เลขา วฏฺฏติ ฯ กายพนฺธนสฺส โสภนตฺถํ ตหึ ตหึ ทิคุณํ
สุตฺตํ โกฏฺเฏนฺติ กกฺกฏกกฺขีนิ อุฏฺฐเปนฺติ น วฏฺฏติ ฯ อุโภสุ
ปน อนฺเตสุ ทสามุขสฺส ถิรภาวาย ทิคุณํ โกฏฺเฏตุํ วฏฺฏติ ฯ

ทสามุเข ปน ฆฏกํ วา มกรมุขํ วา เทฑฺฒุภสีสํ วา ยงฺกิญฺจิ
วิการรูปํ กาตุํ น วฏฺฏติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ อจฺฉีนิ ทสฺเสตฺวา
มาลากมฺมาทีนิ วา กตฺวา โกฏฺฏิตกายพนฺธนํปิ น วฏฺฏติ ฯ
อุชุกเมว ปน มจฺฉกณฺฏกํ วา ขชฺชูรีปตฺตกํ วา มฏฺฐปฏฺฏิกํ วา
กตฺวา โกฏฺฏิตุํ วฏฺฏติ ฯ กายพนฺธนสฺส ทสา เอกา วฏฺฏติ
เทฺว ตีณิ จตฺตาริปิ วฏฺฏนฺติ ฯ ตโต ปรํ น วฏฺฏนฺติ ฯ รชฺชุก-
กายพนฺธนํ เอกเมว วฏฺฏติ ฯ ปามงฺคสณฺฐานํ ปน เอกมฺปิ น
วฏฺฏติ ฯ ทสา ปน ปามงฺคสณฺฐานาปิ วฏฺฏติ ฯ พหู รชฺชุเก
เอกโต กตฺวา เอเกน นิรนฺตรํ เวเฐตฺวา กตํ พหุรชฺชุกนฺติ น
วตฺตพฺพํ ตํ วฏฺฏติ ฯ กายพนฺธนวิเธ อฏฺฐมงฺคลาทิกํ ยงฺกิญฺจิ
วิการรูปํ น วฏฺฏติ ฯ ปริจฺเฉทเลขามตฺตํ วฏฺฏติ ฯ วิธกสฺส
อุโภสุ อนฺเตสุ ถิรกรณตฺถาย ฆฏกมฺปิ กโรนฺติ อยมฺปิ วฏฺฏติ ฯ
อญฺชนิยํ อิตฺถีปุริสจตุปฺปทสกุณรูปํ วา มาลากมฺมลตากมฺม มกร-
ทนฺตกโคมุตฺตกอฑฺฒจนฺทกาทิเภทํ วา วิการรูปํ น วฏฺฏติ ฯ
ฆํสิตฺวา วา ฉินฺทิตฺวา วา ยถา วา น ปญฺญายติ ตถา
สุตฺตเกน เวเฐตฺวา วลญฺเชตพฺพา ฯ อุชุกเมว ปน จตุรสฺสา วา
อฏฺฐํสา วา โสฬสํสา วา อญฺชนี วฏฺฏติ ฯ เหฏฺฐโตปิสฺสา เทฺว
วา ติสฺโส วา วฏฺฏเลขาโย วฏฺฏนฺติ ฯ คีวายมฺปิสฺสา ปิธานก-
พนฺธนตฺถํ เอกา วฏฺฏเลขา วฏฺฏติ ฯ อญฺชนีสลากายมฺปิ วณฺณ-
มฏฺฐกมฺมํ น วฏฺฏติ ฯ อญฺชนีถวิกายมฺปิ ยงฺกิญฺจิ นานาวณฺเณน
สุตฺเตน วณฺณมฏฺฐกมฺมํ น วฏฺฏติ ฯ เอเสว นโย กุญฺจิกโกสเกปิ ฯ

กุญฺจิกาย วณฺณมฏฺฐกมฺมํ น วฏฺฏติ ฯ ตถา สิปาฏิกาย ฯ เอกวณฺณสุตฺเตน ปเนตฺถ เยน เกนจิ ยงฺกิญฺจิ สิพฺพิตุํ วฏฺฏติ ฯ อารกณฺฏเกปิ วฏฺฏมณิกํ วา อญฺญํ วา วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏติ ฯ คีวายํ ปน ปริจฺเฉทเลขา วฏฺฏติ ฯ ปิปฺผลเกปิ มณิกํ วา ปิฬกํ วา ยงฺกิญฺจิ ฐเปตุํ น วฏฺฏติ ฯ ทณฺฑเก ปน ปริจฺเฉทเลขา วฏฺฏติ ฯ นขจฺเฉทนํ วลิตกํเยว กโรนฺติ ตสฺมา ตํ วฏฺฏติ ฯ อุตฺตรารณิยํ วา อรณิยํ วา ธนุเก วา อุปริเปลฺลนทณฺฑเก วา มาลากมฺมาทิกํ ยงฺกิญฺจิ วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏติ ฯเปลฺลนทณฺฑกสฺส ปน เวมชฺเฌ มณฺฑลํ โหติ ตตฺถ ปริจฺเฉทเลขามตฺตํ วฏฺฏติ ฯ สูจิสณฺฑาสํ กโรนฺติ เยน สูจึ ฑํสาเปตฺวา ฆํสนฺติ ฯ ตตฺถ มกรมุขาทิกํ ยงฺกิญฺจิ วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏติ ฯ สูจิฑํสนตฺถํ ปน มุขมตฺตํ โหติ ตํ วฏฺฏติ ฯ ทนฺตกฏฺฐจฺเฉทนวาสิยมฺปิ ยงฺกิญฺจิ วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏติ ฯ อุชุกเมว กปฺปิยโลเหน อุโภสุ วา ปสฺเสสุ จตุรสฺสํ วา อฏฺฐํสํ วา พนฺธิตุํ วฏฺฏติ ฯ กตฺตรทณฺเฑปิ ยงฺกิญฺจิ วณฺณมฏฺฐํ น วฏฺฏติ ฯ เหฏฺฐา เอกา วา เทฺว วา วฏฺฏเลขา อุปริ อหิจฺฉตฺตกมกุลมตฺตญฺจ วฏฺฏติ ฯ เตลภาชเนสุ วิสาเณ นาฬิยํ วา อลาพุเก วา อามณฺฑสารเก วา ฐเปตฺวา อิตฺถีรูปํ ปุริสรูปญฺจ อวเสสํ สพฺพมฺปิ วณฺณมฏฺฐกมฺมํ วฏฺฏติ ฯ มญฺจปีเฐ ภิสีพิมฺโพหเน ภุมฺมตฺถรเณ ปาทปุญฺฉเน จงฺกมนภิสิยํ สมฺมุญฺชนิยํ กจวรฉฑฺฑนเก รชนโทณิกาย ปานียอุฬุงฺเก ปานียฆเฏ ปาทกฐลิกาย ผลกปีฐเก วลยาธารเก ทณฺฑาธารเก ปตฺตปิธาเน

ตาลวณฺเฏ จ วีชเน เอเตสุ สพฺพํ มาลากมฺมาทิวณฺณมฏฺฐกมฺมํ วฏฺฏติ ฯ เสนาสเน ปน ทฺวารกวาฏวาตปานกวาฏาทีสุ สพฺพ-รตนมยมฺปิ วณฺณมฏฺฐกมฺมํ วฏฺฏติ ฯ เสนาสเน กิญฺจิ ปฏิเสเธตพฺพํ นตฺถิ อญฺญตฺร วิรุทฺธเสนาสนา ฯ วิรุทฺธเสนาสนนฺนาม อญฺเญสํ สีมาย ราชวลฺลเภหิ กตํ เสนาสนํ วุจฺจติ ฯ ตสฺมา เย ตาทิสํ เสนาสนํ กโรนฺติ เต วตฺตพฺพา มา อมฺหากํ สีมาย เสนาสนํ กโรถาติ ฯ อนาทิยิตฺวา กโรนฺติเยว ฯ ปุนปิ วตฺตพฺพา มา เอวํ อกตฺถ มา อมฺหากํ อุโปสถปฺปวารณานํ อนฺตรายมกตฺถ มา สามคฺคึ ภินฺทิตฺถ ตุมฺหากํ เสนาสนํ กตมฺปิ กตฏฺฐาเน น ฐสฺสตีติ ฯ สเจ พลกฺกาเรน กโรนฺติเยว ยทา เตสํ ลชฺชิปริสา อุสฺสนฺนา โหติ สกฺกา โหติ ลทฺธุํ ธมฺมิโก วินิจฺฉโย ตทา เตสํ เปเสตพฺพํ ตุมฺหากํ อาวาสํ หรถาติ ฯ สเจ ยาวตติยํ เปสิเต หรนฺติ สาธุ โน เจ หรนฺติ ฐเปตฺวา โพธิญฺจ เจติยญฺจ อวเสสเสนาสนานิ ภินฺทิตพฺพานิ โน จ โข อปริโภคํ กโรนฺเตหิ ฯ ปฏิปาฏิยา ปน ฉทนโคปานสีอิฏฺฐกาทีนิ อปเนตฺวา เตสํ เปเสตพฺพํ ตุมฺหากํ ทพฺพสมฺภาเร หรถาติ ฯ สเจ หรนฺติ สาธุ โน เจ หรนฺติ อถ เตสุ สมฺภาเรสุ หิมวสฺสาตปาทีหิ ปูติภูเตสุ วา โจเรหิ วา หเฏสุ อคฺคินา วา ทฑฺเฒสุ สีมสามิกา ภิกฺขู อนุปวชฺชา น ลพฺภา โจเทตุํ ตุมฺเหหิ อมฺหากํ ทพฺพสมฺภารา นาสิตาติ วา ตุมฺหากํ คีวาติ วา ฯ ยํ ปน สีมสามิเกหิ ภิกฺขูหิ กตํ ตํ สุกตเมว โหตีติ ฯ

ปาลิมุตฺตกวินิจฺฉโย นิฏฺฐิโต ฯ

เอวํ ภินฺนาย ปน กุฏิกาย ธนิยสฺส ปริวิตกฺกณฺจ ปุนเรว กุฏิกรณตฺถาย อุสฺสาหญฺจ ทสฺเสตุํ อถโข อายสฺมโตติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ทารุคเหคณโกติ รญฺโญ ทารุภณฺฑาคาเร ทารุโคปโก ฯ คหณทารูนีติ เทเวน คหิตทารูนิ ราชปริคฺคหภูตานิ ทารูนีติ อตฺโถ ฯ นครปฏิสงฺขาริกานีติ นครสฺส ปฏิสงฺขารูปกรณานิ ฯ อาปทตฺถาย นิกฺขิตฺตานีติ อคฺคิทาเหน วา ปุราณภาเวน วา ปฏิราชูปรุนฺธนาทินา วา โคปุรฏฺฏาลกราชนฺเตปุรหตฺถิสาลาทีนํ วิปตฺติ อาปทาติ วุจฺจติ ตทตฺถํ นิกฺขิตฺตานีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ขณฺฑาขณฺฑิกํ เฉทาเปตฺวาติ อตฺตโน กุฏิกาย ปมาณํ สลฺลกฺเขตฺวา กิญฺจิ อคฺเค กิญฺจิ มชฺเฌ กิญฺจิ มูเล ขณฺฑาขณฺฑํ กโรนฺโต เฉทาเปสิ ฯ วสฺสกาโรติ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส นามํ ฯ มคธมหาสตฺโตติ มคธรฏฺเฐ มหามตฺโต มหติยา อิสฺสริยมตฺตาย สมนฺนาคโต มคธรญฺโญ วา มหามตฺโต มหามจฺโจติ วุตฺตํ โหติ ฯ อนุสญฺญายมาโนติ ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา ปจฺจเวกฺขมาโน ฯ ภเณติ อิสฺสรานํ นีจฏฺฐานิกปุริสาลปนํ ฯ พนฺธํ อาณาเปสีติ พฺราหฺมโณ ปกติยาปิ ตสฺมึ อิสฺสาปกโตว โส รญฺโญ อาณาเปหีติ วจนํ สุตฺวา ยสฺมา ปกฺโกสาเปหีติ รญฺญา น วุตฺตํ ตสฺมา นํ หตฺเถสุ จ ปาเทสุ จ พนฺธํ กตฺวา อาณาเปสฺสามีติ พนฺธํ อาณาเปสิ ฯ อทฺทสา โข อายสฺมา ธนิโยติ กถํ อทฺทส ฯ โส กิร อตฺตโน เลเสน ทารูนํ หฏภาวํ ญตฺวา นิสฺสํสยํ เอส ทารูนํ การณา ราชกุลโต วธํ วา พนฺธํ วา ปาปุณิสฺสตีติ ตทา นํ อหเมว

โมเจสฺสามีติ นิจฺจกาลํ ตสฺส ปวุตฺตึ สุณนฺโตเยว วิจรติ ตสฺมา ตํขณํเยว คนฺตฺวา อทฺทส ฯ เตน วุตฺตํ อทฺทสา โข อายสฺมา ธนิโยติ ฯ ทารูนํ กิจฺจาติ ทารูนํ การณา ฯ ปุราหํ หญฺญามีติ อหํ ปุรา หญฺญามิ ฯ ยาว อหํ น หญฺญามิ ตาว ตฺวํ เอยฺยาสีติ อตฺโถ ฯ อิงฺฆ ภนฺเต สราเปหีติ เอตฺถ อิงฺฆาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ ปฐมาภิสิตฺโตติ[๑] อภิสิตฺโต หุตฺวา ปฐมํ ฯ เอวรูปึ วาจํ ภาสิตาติ ทินฺนญฺเญว สมณพฺราหฺมณานํ ติณกฏฺโฐทกํ ปริภุญฺชนฺตูติ อิมํ เอวรูปึ วาจํ อภิสิตฺโต หุตฺวา ปฐมเมว ยํ ตฺวํ อภาสิ ตํ สยเมว ภาสิตฺวา อิทานิ สรสิ น สรสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ราชาโน กิร อภิสิตฺตมตฺตาเยว ธมฺมเภริญฺจาราเปนฺติ ทินฺนญฺเญว สมณพฺราหฺมณานํ ติณกฏฺโฐทกํ ปริภุญฺชนฺตูติ ตํ สนฺธาย เอส วทติ ฯ เตสํ มยา สนฺธาย ภาสิตนฺติ เตสํ อปฺปมตฺตเกปิ กุกฺกุจฺจายนฺตานํ สมิตพาหิตปาปานํ สมณพฺราหฺมณานํ ติณกฏฺโฐทกหรณํ สนฺธาย มยา เอวํ ภาสิตํ น ตุมฺหาทิสานนฺติ อธิปฺปาโย ฯ ตญฺจ โข อรญฺเญ อปริคฺคหิตนฺติ ตญฺจ ติณกฏฺโฐทกํ ยํ อรญฺเญ อปริคฺคหิตํ โหติ เอตํ สนฺธาย มยา ภาสิตนฺติ ทีเปติ ฯ โลเมน ตฺวํ มุตฺโตสีติ เอตฺถ โลมมิว โลมํ กึ ปน ตํ ปพฺพชฺชาลิงฺคํ ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ ยถา นาม ธุตฺตา มํสํ ขาทิสฺสามาติ มหคฺฆโลมกํ เอฬกํ คณฺเหยฺยุํ ตเมนํ อญฺโญ วิญฺญุปุริโส ทิสฺวา อิมสฺส เอฬกสฺส มํสํ กหาปณมตฺตํ

๑. สมฺปจฺจาภิสิตฺโตติ อมฺหากํ มติ ฯ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธติ สาธกํ ฯ

อคฺฆติ โลมานิ ปน โลมวาเร โลมวาเร อเนเก กหาปเณ อคฺฆนฺตีติ เทฺว อโลมเก เอฬเก ทตฺวา คณฺเหยฺย เอวํ โส เอฬโก วิญฺญุปุริสมาคมฺม โลเมน มุจฺเจยฺย เอวเมว ตฺวํ อิมสฺส กมฺมสฺส กตฺตฺตา วธพนฺธนารโห ยสฺมา ปน อรหทฺธโช สพฺภิ อวชฺฌรูโป ตฺวญฺจ สาสเน ปพฺพชิตตฺตา ปพฺพชฺชาลิงฺคภูตํ อรหทฺธชํ ธาเรสิ ตสฺมา ตฺวํ อิมินา ปพฺพชฺชาลิงฺคโลเมน เอฬโก วิย วิญฺญุปุริสํ อาคมฺม มุตฺโตสิ ฯ

มนุสฺสา อุชฺฌายนฺตีติ รญฺโญ ปริสติ ภาสมานสฺส สมฺมุขา จ ปรมฺมุขา จ สุตฺวา ตตฺถ ตตฺถ มนุสฺสา อุชฺฌายนฺติ อวชฺฌายนฺติ อวชานนฺตา ตํ ฌายนฺติ โอโลเกนฺติ ลามกโต วา จินฺเตนฺตีติ อตฺโถ ฯ ขียนฺตีติ ตสฺส อวณฺณํ กเถนฺติ ปกาเสนฺติ ฯ วิปาเจนฺตีติ วิตฺถาริกํ กโรนฺติ สพฺพตฺถ ปตฺถรนฺติ ฯ อยญฺจ อตฺโถ สทฺท-สตฺถานุสาเรน เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ปเนตฺถ โยชนา อลชฺชิโน อิเม สมณา สกฺยปุตฺติยาติอาทีนิ จินฺเตนฺตา อุชฺฌายนฺติ นตฺถิ อิเมสํ สามญฺญนฺติอาทีนิ ภณนฺตา ขียนฺติ อปคตา อิเม สามญฺญาติ-อาทีนิ ตตฺถ ตตฺถ วิตฺถาเรนฺตา วิปาเจนฺตีติ ฯ เอเตน นเยน อิเมสํ ปทานํ อิโต ปรมฺปิ ตตฺถ ตตฺถ อาคตปทานุรูเปน โยชนา เวทิตพฺพา ฯ ตตฺถ พฺรหฺมจาริโนติ เสฏฺฐจาริโน ฯ สามญฺญนฺติ สมณภาโว ฯ พฺรหฺมญฺญนฺติ เสฏฺฐภาโว ฯ เสสํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ รญฺโญ ทารูนีติอาทิมฺหิ อทินฺนํ อาทิยิสฺสตีติ อยํ อุชฺฌายนตฺโถ ฯ ยํ ปน อทินฺนํ อาทิยิ ตํ ทสฺเสตุํ รญฺโญ ทารูนีติ วุตฺตํ ฯ

อิติ วจนเภเท อสมฺมุยฺหนฺเตหิ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

ปุราณโวหาริโก มหามตฺโตติ ภิกฺขุภาวโต ปุราเณ คิหิกาเล วินิจฺฉยโวหาเร นิยุตฺตตฺตา โวหาริโกติ สงฺขํ คโต มหาอมจฺโจ ฯ อถโข ภควา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจาติ ภควา สามญฺเญว โลกโวหารมฺปิ ชานาติ อตีตพุทฺธานํ ปญฺญตฺตมฺปิ ชานาติ ปุพฺเพปิ พุทฺธา เอตฺตเกน ปาราชิกํ ปญฺญาเปนฺติ เอตฺตเกน ถุลฺลจฺจยํ เอตฺตเกน ทุกฺกฏนฺติ เอวํ สนฺเตปิ สเจ อญฺเญหิ โลกโวหารญฺญูหิ สทฺธึ อสํสนฺเทตฺวา ปาทมตฺเตน ปาราชิกํ ปญฺญาเปยฺย เตนสฺส สิยุํ วตฺตาโร สีลสํวโร นาม เอกภิกฺขุสฺสปิ อปฺปเมยฺโย อสงฺเขยฺโย มหาปฐวีสมุทฺทอากาสานิ วิย อติวิตฺถิณฺโณ ตํ นาม ภควา ปาทมตฺตเกน นาเสสีติ ตโต ตถาคตสฺส ญาณพลํ อชานนฺตา สิกฺขาปทํ โกเปยฺยุํ ปญฺญตฺตมฺปิ สิกฺขาปทํ ยถาฐาเน น ติฏฺเฐยฺย โลกโวหารญฺญูหิ ปน สทฺธึ สํสนฺเทตฺวา ปญฺญตฺเต โส อุปวาโท น โหติ อญฺญทตฺถุํ เอวํ วตฺตาโร โหนฺติ อิเม หิ นาม อาคาริกาปิ ปาทมตฺเตน โจรํ หนนฺติปิ พนฺธนฺติปิ ปพฺพาเชนฺติปิ กสฺมา ภควา ปพฺพชิตํ น นาเสสฺสติ เยน ปรสนฺตกํ ติณ-สลากมตฺตมฺปิ น คเหตพฺพนฺติ ตถาคตสฺส จ ญาณพลํ ชานิสฺสนฺติ ปญฺญตฺตมฺปิ จ สิกฺขาปทํ อกุปฺปํ ภวิสฺสติ ยถาฐาเน ฐสฺสติ ฯ ตสฺมา โลกโวหารญฺญูหิ สทฺธึ สํสนฺเทตฺวา ปญฺญาเปตุกาโม สพฺพาวนฺตํ ปริสํ อนุวิโลเกนฺโต อถโข ภควา อวิทูเร นิสินฺนํ ทิสฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจาติ เอตํ อโวจ กิตฺตเกน นุโข

ภิกฺขุ ราชา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร โจรํ คเหตฺวา หนติ วา พนฺธติ วา ปพฺพาเชติ วาติ ฯ ตตฺถ มาคโธติ มคธานํ อิสฺสโร ฯ เสนิโยติ เสนาย สมฺปนฺโน ฯ พิมฺพิสาโรติ ตสฺส นามํ ฯ ปพฺพาเชติ วาติ รฏฺฐโต นิกฺขาเมติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ ปญฺจมาสโก ปาโทติ ตทา ราชคเห วีสติมาสโก กหาปโณ โหติ ตสฺมา ปญฺจมาสโก ปาโท ฯ เอเตน ลกฺขเณน สพฺพชนปเทสุ กหาปณสฺส จตุตฺโถ ภาโค ปาโทติ เวทิตพฺโพ ฯ โส จ โข โปราณสฺส นีลกหาปณสฺส วเสน น อิตเรสํ รุทฺรทามกาทีนํ ฯ เตน ปาเทน อตีตา พุทฺธาปิ ปาราชิกํ ปญฺญาเปสุํ อนาคตาปิ ปญฺญาเปสฺสนฺติ ฯ สพฺพพุทฺธานํ หิ ปาราชิกวตฺถุมฺหิ วา ปาราชิเก วา นานตฺตํ นตฺถิ ฯ อิมาเนว จตฺตาริ ปาราชิกวตฺถูนิ อิมาเนว จตฺตาริ ปาราชิกานิ อิโต อูนํ วา อติริตฺตํ วา นตฺถิ ฯ ตสฺมา ภควาปิ ธนิยํ วิครหิตฺวา ปาเทเนว ทุติยํ ปาราชิกํ ปญฺญาเปนฺโต โย ปน ภิกฺขุ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตนฺติอาทิมาห ฯ

เอวํ มูลจฺเฉชฺชวเสน ทฬฺหํ กตฺวา ทุติยปาราชิเก ปญฺญตฺเต อปรมฺปิ อนุปฺปญฺญตฺตตฺถาย รชกภณฺฑิกวตฺถุ อุทปาทิ ฯ ตสฺสุปฺปตฺติทีปนตฺถเมตํ วุตฺตํ เอวญฺจิทํ ภควตา ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ โหตีติ ฯ ตสฺสตฺโถ จ อนุปฺปญฺญตฺติสมฺพนฺโธ จ ปฐมปาราชิกวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ ยถา จ อิธ เอวํ อิโต ปรํ สพฺพสิกฺขาปเทสุ ฯ ยํยํ หิ ปุพฺเพ วุตฺตํ ตํ ตํ สพฺพํ วชฺเชตฺวา อุปรูปริ อปุพฺพเมว วณฺณยิสฺสาม ฯ ยทิ หิ

ยํยํ วุตฺตนยํ ตํตํ ปุนปิ วณฺณยิสฺสาม กทา วณฺณนาย อนฺตํ คมิสฺสาม ฯ ตสฺมา ยํยํ ปุพฺเพ วุตฺตํ ตํตํ สพฺพํ สาธุกํ อุปลกฺเขตฺวา ตตฺถ ตตฺถ อตฺโถ จ โยชนา จ เวทิตพฺพา ฯ อปุพฺพํ ปน ยงฺกิญฺจิ อนุตฺตานตฺถํ สพฺพํ มยเมว วณฺณยิสฺสาม ฯ

รชกตฺถรณํ คนฺตฺวาติ รชกติตฺถํ คนฺตฺวา ฯ ตํ หิ ยสฺมา ตตฺถ รชกา วตฺถานิ อตฺถรนฺติ ตสฺมา รชกตฺถรณนฺติ วุจฺจติ ฯ รชกภณฺฑิกนฺติ รชกานํ ภณฺฑิกํ ฯ รชกา สายณฺหสมเย นครํ ปวิสนฺตา พหูนิ วตฺถานิ เอเกกํ ภณฺฑิกํ พนฺธนฺติ ตโต เอกํ ภณฺฑิกํ เตสํ ปมาเทน อปสฺสนฺตานํ อวหริตฺวา เถเนตฺวาติ อตฺโถ ฯ

คาโม นามาติเอวมาทิ คามา วา อรญฺญา วาติ เอตฺถ วุตฺตสฺส คามสฺส จ อรญฺญสฺส จ ปเภททสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ยสฺมึ คาเม เอกาเอว กุฏิ เอกํ เคหํ เสยฺยถาปิ มลยชนปเท อยํ เอกกุฏิโก คาโม นาม ฯ เอเตน นเยน อปเร เวทิตพฺพา ฯ อมนุสฺโส นาม โย สพฺพโส วา มนุสฺสานํ อภาเวน ยกฺข-ปริคฺคหภูโต ฯ ยโต วา มนุสฺสา เกนจิ การเณน ปุนปิ อาคนฺตุกามา เอว อปกฺกนฺตา ฯ ปริกฺขิตฺโต นาม อิฏฺฐกปาการํ อาทึ กตฺวา อนฺตมโส กณฺฏกสาขาหิปิ ปริกฺขิตฺโต ฯ โคนิสาทินิวิฏฺโฐ นาม วีถิสนฺนิเวสาทิวเสน อนิวิสิตฺวา ยถา คาโว ตตฺถ ตตฺถ เทฺว ติสฺโส นิสีทนฺติ เอวํ ตตฺถ ตตฺถ เทฺว ตีณิ ฆรานิ กตฺวา นิวิฏฺโฐ ฯ สตฺโถติ ชงฺฆสตฺถสกฏสตฺถาทีสุ โยโกจิ ฯ อิมสฺมึ จ สิกฺขาปเท นิคโมปิ นครมฺปิ คามคฺคหเณเนว คหิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

คามูปจาโรติอาทิ อรญฺญปริจฺเฉททสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อินฺทขีเล
จิตสฺสาติ ยสฺส คามสฺส อนุราธปุรสฺเสว เทฺว อินฺทขีลา ตสฺส
อพฺภนฺตริเม อินฺทขีเล จิตสฺส ฯ ตสฺส หิ พาหิโร อินฺทขีโล
อภิธมฺมิกนเยน อรญฺญสงฺเขปํ คจฺฉติ ฯ ยสฺส ปน เอโก ตสฺส
วา[๑] คามทฺวารพาหานํ เวมชฺเฌ จิตสฺส ฯ ยตฺร หิ อินฺทขีโล นตฺถิ
ตตฺร คามทฺวารพาหานํ เวมชฺฌเมว อินฺทขีโลติ วุจฺจติ ฯ เตน
วุตฺตํ คามทฺวารพาหานํ เวมชฺเฌ จิตสฺสาติ ฯ มชฺฌิมสฺสาติ
ถามมชฺฌิมสฺส โน ปมาณมชฺฌิมสฺส เนว อปฺปตฺถามสฺส น
มหาถามสฺส มชฺฌิมตฺถามสฺสาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เลฑฺฑุปาโตติ
ยถา มาตุคาโม กาเก อุฏฺฐาเปนฺโต อุชุกเมว หตฺถํ อุกฺขิปิตฺวา
เลฑฺฑุํ ขิปติ ยถา จ อุทกุกฺเขเป อุทกํ ขิปนฺติ เอวํ อขิปิตฺวา
ยถา ตรุณมนุสฺสา อตฺตโน พลํ ทสฺเสนฺตา พาหํ ปสาเรตฺวา
เลฑฺฑุํ ขิปนฺติ เอวํ ขิตฺตสฺส เลฑฺฑุสฺส ปตนฏฺฐานํ ฯ ปติโต ปน
ลุฐิตฺวา ยตฺถ คจฺฉติ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส
ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโตติ เอตฺถ ปน
นิมฺพโกสสฺส อุทกปาตฏฺฐาเน ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สุปฺปปาโต
วา มุสลปาโต วา ฆรูปจาโร นาม ฯ ตสฺมึ ฆรูปจาเร ฐิตสฺส
เลฑฺฑุปาโต คามูปจาโรติ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ มหาปจฺจริยมฺปิ
ตาทิสเมว ฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน ฆรนฺนาม ฆรูปจาโร นาม
คาโม นาม คามูปจาโร นามาติ มาติกํ ฐเปตฺวา นิมฺพโกสสฺส

๑. วาสทฺโทยํ อติเรโก โหติ มญฺเญ ฯ

อุทกปาตฏฺฐานพฺภนฺตรํ ฆรนฺนาม ฯ ยํ ปน ทฺวาเร ฐิโต มาตุคาโม ภาชนโธวนอุทกํ ฉฑฺเฑติ ตสฺส ปตนฏฺฐานญฺจ มาตุคาเมเนว อนฺโตเคเห ฐิเตน ปกติยา พหิ ขิตฺตสฺส สุปฺปสฺส วา สมฺมุญฺชนิยา วา ปตนฏฺฐานญฺจ ฆรสฺส ปุรโต ทฺวีสุ โกเณสุ สมฺพนฺธิตฺวา มชฺเฌ รุกฺขสูจิทฺวารํ ฐเปตฺวา โครูปานํ ปเวสนนิวารณตฺถํ กตปริกฺเขโป จ อยํ สพฺโพปิ ฆรูปจาโร นาม ฯ ตสฺมึ ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาตพฺภนฺตรํ คาโม นาม ฯ ตโต อญฺญสฺส เลฑฺฑุปาตสฺส อพฺภนฺตรํ คามูปจาโร นามาติ วุตฺตํ ฯ อิทเมตฺถ ปมาณํ ฯ ยถา จ เอตฺถ เอวํ สพฺพตฺถ โย โย อฏฺฐกถาวาโท วา เถรวาโท วา ปจฺฉา วุจฺจติ โส ปมาณโต ทฏฺฐพฺโพ ฯ ยญฺเจตํ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ตํ ปาลิยา วิรุทฺธมิว ทิสฺสติ ปาลิยํ หิ ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโตติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ อฏฺฐกถายมฺปน ตํ เลฑฺฑุปาตํ คามสงฺเขปํ กตฺวา ตโต ปรํ คามูปจาโร วุตฺโตติ ฯ วุจฺจเต ฯ สพฺพเมว ปาลิยํ วุตฺตํ ฯ อธิปฺปาโย ปเนตฺถ เวทิตพฺโพ ฯ โส จ อฏฺฐกถาจริยานเมว วิทิโต ฯ ตสฺมา ยถา ฆรปจาเร ฐิตสฺสาติ ฆรูปจารลกฺขณํ ปาลิยํ อวุตฺตมฺปิ อฏฺฐกถายํ วุตฺตวเสน คหิตํ เอวํ สนฺเตปิ คเหตพฺพํ ฯ ตตฺรายํ นโย ฯ อิธ คาโม นาม ทุวิโธ ปริกฺขิตฺโต จ อปริกฺขิตฺโต จ ฯ ตตฺถ ปริกฺขิตฺตสฺส ปริกฺเขโปเยว ปริจฺเฉโท ฯ ตสฺมา วิสุํ ปริจฺเฉทํ อวตฺวา คามูปจาโร นาม ปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส อินฺทขีเล ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส

ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโตติ ปาลิยํ วุตฺตํ ฯ อปริกฺขิตฺตสฺส ปน คามสฺส คามปริจฺเฉโท วตฺตพฺโพ ฯ ตสฺมา ตสฺส คามปริจฺเฉททสฺสนตฺถํ อปริกฺขิตฺตสฺส คามสฺส ฆรูปจาเร ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโตติ วุตฺตํ ฯ คามปริจฺเฉเทว ทสฺสิเต คามูปจารลกฺขณํ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว สกฺกา ญาตุนฺติ ปุน ตตฺถ ฐิตสฺส มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เลฑฺฑุปาโตติ น วุตฺตํ ฯ โย ปน ฆรูปจาเร ฐิตสฺส เลฑฺฑุปาตํเยว คามูปจาโรติ วทติ ตสฺส ฆรูปจาโร คาโมติ อาปชฺชติ ฯ ตโต ฆรํ ฆรูปจาโร คาโม คามูปจาโรติ เอส วิภาโค สงฺกริยติ ฯ อสงฺกรโต เจตฺถ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ วิกาเล คามปฺปเวสนาทีสุ ฯ ตสฺมา ปาลิญฺจ อฏฺฐกถญฺจ สํสนฺเทตฺวา วุตฺตนเยเนเวตฺถ คาโม จ คามูปจาโร จ เวทิตพฺโพ ฯ โยปิ จ คาโม ปุพฺเพ มหา หุตฺวา ปจฺฉา กุเลสุ นฏฺเฐสุ อปฺปโก โหติ โส ฆรูปจารโต เลฑฺฑุปาเตเนว ปริจฺฉินฺทิตพฺโพ ฯ ปุริมปริจฺเฉโท ปนสฺส ปริกฺขิตฺตสฺสาปิ อปริกฺขิตฺตสฺสาปิ อปฺปมาณเมวาติ ฯ อรญฺญํ นาม ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจาติ อิทํ ยถาวุตฺตลกฺขณํ คามญฺจ คามูปจารญฺจ ฐเปตฺวา อิมสฺมึ อทินฺนาทานสิกฺขาปเท อวเสสํ อรญฺญํ นามาติ เวทิตพฺพํ ฯ อภิธมฺเม ปน อรญฺญนฺติ นิกฺขมิตฺวา พหิอินฺทขีลา สพฺพเมตํ อรญฺญนฺติ วุตฺตํ ฯ อรญฺญก-สิกฺขาปเท อรญฺญกนฺนาม เสนาสนํ ปญฺจธนุสติกํ ปจฺฉิมนฺติ วุตฺตํ ฯ ตํ อินฺทขีลโต ปฏฺฐาย อาโรปิเตน อาจริยธนุนา ปญฺจธนุสตปฺ-ปมาณนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ ภควตา คามา วา อรญฺญา วาติ

เอตสฺส อตฺถํ วิภชนฺเตน ฆรํ ฆรูปจาโร คาโม คามูปจาโร อรญฺญนฺติ ปาปภิกฺขูนํ เลโสกาสนิเสธนตฺถํ ปญฺจ โกฏฺฐาสา ทสฺสิตา ฯ ตสฺมา ฆเร วา ฆรูปจาเร วา คาเม วา คามูปจาเร วา อรญฺเญ วา ปาทคฺฆนกโต ปฏฺฐาย สสฺสามิกํ ภณฺฑํ อวหรนฺตสฺส ปาราชิกเมวาติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ อทินฺนํ เถยฺยสงฺขาตํ อาทิเยยฺยาติอาทีนํ อตฺถทสฺสนตฺถํ อทินฺนํ นามาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อทินฺนนฺติ ทนฺตโปณสิกฺขาปเท อตฺตโน สนฺตกมฺปิ อปฏิคฺคหิตกํ กปฺปิยํ อนชฺโฌหรณียํ วุจฺจติ ฯ อิธ ปน ยงฺกิญฺจิ ปรปริคฺคหิตํ สสฺสามิกํ ภณฺฑํ ฯ ตเทตํ เตหิ สามิเกหิ กาเยน วา วาจาย วา น ทินฺนนฺติ อทินฺนํ ฯ อตฺตโน หตฺถโต วา ยถาฐิตฏฺฐานโต วา น นิสฺสฏฺฐนฺติ อนิสฺสฏฺฐํ ฯ ยถาฐาเน ฐิตมฺปิ อนเปกฺขตาย น ปริจฺจตฺตนฺติ อปริจฺจตฺตํ ฯ อารกฺขสํวิธาเนน รกฺขิตตฺตา รกฺขิตํ ฯ มญฺชุสาทีสุ ปกฺขิปิตฺวา โคปิตตฺตา โคปิตํ ฯ มม อิทนฺติ ตณฺหามมตฺเตน มมายิตตฺตา มมายิตํ ฯ ตาหิ อปริจฺจาครกฺขณโคปนาทีหิ เตหิ ภณฺฑสามิเกหิ ปเรหิ ปริคฺคหิตนฺติ ปรปริคฺคหิตํ ฯ เอตํ อทินฺนํ นาม ฯ เถยฺยสงฺขาตนฺติ เอตฺถ เถโนติ โจโร ฯ เถนสฺส ภาโว เถยฺยํ ฯ อวหรณจิตฺตสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ สงฺขา สงฺขาตนฺติ อตฺถโต เอกํ ฯ โกฏฺฐาสสฺเสตํ อธิวจนํ สญฺญานิทานา หิ ปปญฺจสงฺขาติอาทีสุ วิย ฯ เถยฺยญฺจ ตํ สงฺขาตญฺจาติ เถยฺยสงฺขาตํ ฯ เถยฺยจิตฺตสงฺขาโต เอโก จิตฺตโกฏฺฐาโสติ อตฺโถ ฯ กรณตฺเถ เจตํ ปจฺจตฺตวจนํ ฯ

ตสฺมา เถยฺยสงฺขาเตนาติ อตฺถโต ทฏฺฐพฺพํ ฯ โย จ เถยฺยสงฺขาเตน อาทิยติ โส ยสฺมา เถยฺยจิตฺโต โหติ ตสฺมา พฺยญฺชนํ อนาทยิตฺวา อตฺถเมว ทสฺเสตุํ เถยฺยจิตฺโต อวหรณจิตฺโตติ เอวมสฺส ปทภาชนียํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อาทิเยยฺย ฯเปฯ สงฺเกตํ วีตินาเมยฺยาติ เอตฺถ ปน ปฐมปทํ อภิโยควเสน วุตฺตํ ทุติยปทํ อญฺเญสํ ภณฺฑํ หรนฺตสฺส คจฺฉโตวเสน ตติยปทํ อุปนิกฺขิตฺตภณฺฑวเสน จตุตฺถํ สวิญฺญาณกวเสน ปญฺจมํ ถเล นิกฺขิตฺตาทิวเสน ฉฏฺฐํ ปริกปฺปวเสน วา สุงฺกฆาฏวเสน วา วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ โยชนา ปเนตฺถ เอกภณฺฑวเสนปิ นานาภณฺฑวเสนปิ โหติ ฯ เอกภณฺฑวเสน จ สวิญฺญาณเกเนว ลพฺภติ ฯ นานาภณฺฑวเสน สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกมิสฺสเกน ฯ ตตฺถ นานาภณฺฑวเสน ตาว เอวํ เวทิตพฺพา ฯ อาทิเยยฺยาติ อารามํ อภิยุญฺชติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ฯ สามิกสฺส วิมตึ อุปฺปาเทติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส ฯ สามิโก น มยฺหํ ภวิสฺสตีติ ธุรํ นิกฺขิปติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ หเรยฺยาติ อญฺญสฺส ภณฺฑํ หรนฺโต สีเส ภารํ เถยฺยจิตฺโต อามสติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ฯ ผนฺทาเปติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส ฯ ขนฺธํ โอโรเปติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ อวหเรยฺยาติ อุปนิกฺขิตฺตํ ภณฺฑํ เทหิ เม ภณฺฑนฺติ วุจฺจมาโน นาหํ คณฺหามีติ ภณติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ฯ สามิกสฺส วิมตึ อุปฺปาเทติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส ฯ สามิโก น มยฺหํ ทสฺสตีติ ธุรํ นิกฺขิปติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ

อิริยาปถํ วิโกเปยฺยาติ สหภณฺฑหารกํ เนสฺสามีติ ปฐมํ ปาทํ สงฺกาเมติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส ทุติยํ ปาทํ สงฺกาเมติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ ฐานา จาเวยฺยาติ ถลฏฺฐํ ภณฺฑํ เถยฺยจิตฺโต อามสติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ฯ ผนฺทาเปติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส ฯ ฐานา จาเวติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ สงฺเกตํ วีตินาเมยฺยาติ ปริกปฺปิตฏฺฐานํ ปฐมํ ปาทํ อติกฺกาเมติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส ฯ ทุติยํ ปาทํ อติกฺกาเมติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ อถวา ปฐมํ ปาทํ สุงฺกฆาฏํ อติกฺกาเมติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส ฯ ทุติยํ ปาทํ อติกฺกาเมติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺสาติ ฯ อยเมตฺถ นานาภณฺฑวเสน โยชนา ฯ เอกภณฺฑวเสน ปน สสฺสามิกํ ทาสํ วา ติรจฺฉานํ วา ยถาวุตฺเตน อภิโยคาทินา นเยน อาทิยติ วา หรติ วา อวหรติ วา อิริยาปถํ วา วิโกเปติ ฐานา วา จาเวติ ปริจฺเฉทํ วา อติกฺกาเมติ ฯ อยเมตฺถ เอกภณฺฑวเสน โยชนา ฯ

อปิจ อิมานิ วณฺณยนฺเตน ปญฺจ ปญฺจเก สโมธาเนตฺวา ปญฺจวีสติ อวหารา ทสฺเสตพฺพา ฯ เอวํ วณฺณยตา หิ อิทํ อทินฺนาทานปาราชิกํ สุวณฺณิตํ โหติ ฯ อิมสฺมึ จ ฐาเน สพฺพอฏฺฐกถา อากุลา ลุลิตา ทุวิญฺเญยฺยวินิจฺฉยา ฯ ตถา หิ สพฺพอฏฺฐกถาสุ ยานิ ตานิ ปาลิยํ ปญฺจหากาเรหิ อทินฺนํ อาทิยนฺตสฺส อาปตฺติ ปาราชิกสฺส ปรปริคฺคหิตญฺจ โหตีติอาทินา นเยน อวหารงฺคานิ วุตฺตานิ ตานิปิ คเหตฺวา กตฺถจิ เอกํ ปญฺจกํ ทสฺสิตํ ฯ กตฺถจิ ฉหากาเรหีติ อาคเตหิ สทฺธึ เทฺว ปญฺจกานิ ทสฺสิตานิ ฯ เอตานิ จ

ปญฺจกานิ น โหนฺติ ฯ ยตฺถ หิ เอเกเกน ปเทน อวหาโร สิชฺฌติ ตํ ปญฺจกนฺนาม วุจฺจติ ฯ เอตฺถ ปน สพฺเพหิปิ ปเทหิ เอโกเยว อวหาโร ฯ ยานิ จ ตตฺถ ลพฺภมานานิเยว ปญฺจกานิ ทสฺสิตานิ เตสมฺปิ น สพฺเพสํ อตฺโถ ปกาสิโต ฯ เอวมิมสฺมึ ฐาเน สพฺพอฏฺฐกถา อากุลา ลุลิตา ทูวิญฺเญยฺยวินิจฺฉยา ฯ ตสฺมา ปญฺจ ปญฺจเก สโมธาเนตฺวา ทสฺสิยมานา อิเม ปญฺจวีสติ อวหารา สาธุกํ สลฺลกฺเขตพฺพา ฯ

ปญฺจ ปญฺจกานิ นาม นานาภณฺฑปญฺจกํ เอกภณฺฑปญฺจกํ สาหตฺถิกปญฺจกํ ปุพฺพปฺปโยคปญฺจกํ เถยฺยาวหารปญฺจกนฺติ ฯ ตตฺถ นานาภณฺฑปญฺจกญฺจ เอกภณฺฑปญฺจกญฺจ อาทิเยยฺย หเรยฺย อวหเรยฺย อิริยาปถํ วิโกเปยฺย ฐานา จาเวยฺยาติ อิเมสํ ปทานํ วเสน ลพฺภนฺติ ฯ ตานิ ปุพฺเพ โยเชตฺวา ทสฺสิตนเยเนว เวทิตพฺพานิ ฯ ยํ ปเนตํ สงฺเกตํ วีตินาเมยฺยาติ ฉฏฺฐํ ปทํ ตํ ปริกปฺปาวหารสฺส จ นิสฺสคฺคิยาวหารสฺส จ สาธารณํ ฯ ตสฺมา ตํ ตติยปญฺจเมสุ ปญฺจเกสุ ลพฺภมานปทวเสน โยเชตพฺพํ ฯ วุตฺตํ นานาภณฺฑปญฺจกญฺจ เอกภณฺฑปญฺจกญฺจ ฯ กตมํ สาหตฺถิกปญฺจกํ ฯ ปญฺจ อวหารา สาหตฺถิโก อาณตฺติโก นิสฺสคฺคิโย อตฺถสาธโก ธุรนิกฺเขโปติ ฯ ตตฺถ สาหตฺถิโก นาม ปรสฺส ภณฺฑํ สหตฺถา อวหรติ ฯ อาณตฺติโก นาม อสุกสฺส ภณฺฑํ อวหราติ อญฺญํ อาณาเปติ ฯ นิสฺสคฺคิโย นาม อนฺโตสุงฺกฆาเฏ ฐิโต พหิสุงฺกฆาตํ ปาเตติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺสาติ อิมินา สทฺธึ สงฺเกตํ

วีตินาเมยฺยาติ อิทํ ปทโยชนํ ลภติ ฯ อตฺถสาธโก นาม อสุกํ ภณฺฑํ ยทา สกฺโกสิ ตทา อวหราติ อาณาเปติ ฯ ตตฺถ สเจ ปโร อนนฺตรายิโก หุตฺวา ตํ อวหรติ อาณาปโก อาณตฺติกฺขเณเยว ปาราชิโก โหติ ฯ อวหารโก ปน อวหฏกาเล ฯ อยํ อตฺถสาธโก ฯ ธุรนิกฺเขโป ปน อุปนิกฺขิตฺตภณฺฑวเสน เวทิตพฺโพติ ฯ อิทํ สาหตฺถิกปญฺจกํ ฯ กตมํ ปุพฺพปฺปโยคปญฺจกํ ฯ อปเรปิ ปญฺจ อวหารา ปุพฺพปฺปโยโค สหปฺปโยโค สํวิธาวหาโร สงฺเกตกมฺมํ นิมิตฺตกมฺมนฺติ ฯ ตตฺถ อาณตฺติวเสน ปุพฺพปฺปโยโค เวทิตพฺโพ ฯ ฐานา จาวนวเสน สหปฺปโยโค ฯ อิตเร ปน ตโย ปาลิยํ อาคตนเยเนว เวทิตพฺพาติ ฯ อิทํ ปุพฺพปฺปโยคปญฺจกํ ฯ กตมํ เถยฺยาวหารปญฺจกํ ฯ อปเรปิ ปญฺจ อวหารา เถยฺยาวหาโร ปสยฺหาวหาโร ปริกปฺปาวหาโร ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร กุสาวหาโรติ ฯ เต ปญฺจปิ อญฺญตโร ภิกฺขุ สงฺฆสฺส จีวเร ภาชิยมาเน เถยฺย-จิตฺโต กุสํ สงฺกาเมตฺวา จีวรํ อคฺคเหสีติ เอกสฺมึ กุสสงฺกมนวตฺถุสฺมึ วณฺณยิสฺสาม ฯ อิทํ เถยฺยาวหารปญฺจกํ ฯ เอวมิมานิ ปญฺจกานิ สโมธาเนตฺวา อิเม ปญฺจวีสติ อวหารา เวทิตพฺพา ฯ

อิเมสุ จ ปน ปญฺจสุ ปญฺจเกสุ กุสเลน วินยธเรน โอติณฺณวตฺถุํ สหสา อวินิจฺฉินิตฺวาว ปญฺจ ฐานานิ โอโลเกตพฺพานิ ยานิ สนฺธาย โปราณา อาหุ

วตฺถุํ กาลญฺจ เทสญฺจ อคฺฆํ ปริโภคปญฺจมํ
ตุลยิตฺวา ปญฺจ ฐานานิ ธาเรยฺยตฺถํ วิจกฺขโณติ ฯ

ตตฺถ วตฺถุนฺติ ภณฺฑํ ฯ อวหารเกน หิ มยา อิทํ นาม อวหฏนฺติ วุตฺเตปิ อาปตฺตึ อนาโรเปตฺวาว ตํ ภณฺฑํ สสฺสามิกํ วา อสฺสามิกํ วา อุปปริกฺขิตพฺพํ ฯ สสฺสามิเกปิ สามิกานํ สาลยภาโว วา นิราลยภาโว วา อุปปริกฺขิตพฺโพ ฯ สเจ เตสํ สาลยกาเล อวหฏํ ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา อาปตฺติ กาเรตพฺพา ฯ สเจ นิราลยกาเล น ปาราชิเกน กาเรตพฺโพ ฯ ภณฺฑสามิเกสุ ปน ภณฺฑํ อาหราเปนฺเตสุ ภณฺฑํ ทาตพฺพํ ฯ อยเมตฺถ สามีจิ ฯ

อิมสฺส ปน อตฺถสฺส ทีปนตฺถมิทํ วตฺถุ ฯ ภาติยราชกาเล กิร มหาเจติยปูชาย ทกฺขิณทิสโต เอโก ภิกฺขุ สตฺตหตฺถํ ปณฺฑุกาสาวํ อํเส กริตฺวา เจติยงฺคณํ ปาวิสิ ฯ ตํขณเมว ราชาปิ เจติยวนฺทนตฺถํ อาคโต ฯ ตโต อุสฺสารณาย วตฺตมานาย มหาชนสมฺมทฺโท อโหสิ ฯ อถโข โส ภิกฺขุ มหาชนสมฺมทฺทปีฬิโต อํสโต ปตนฺตํ กาสาวํ อทิสฺวาว นิกฺขนฺโต ฯ นิกฺขมิตฺวา จ กาสาวํ อปสฺสนฺโต โก อีทิเส ชนสมฺมทฺเท กาสาวํ ลภติ น ทานิ ตํ มยฺหนฺติ ธุรนิกฺเขปํ กตฺวา คโต ฯ อถญฺโญ ภิกฺขุ ปจฺฉา อาคจฺฉนฺโต ตํ กาสาวํ ทิสฺวา เถยฺยจิตฺเตน คเหตฺวา ปุน วิปฺปฏิสารี หุตฺวา อสฺสมโณ ทานิมฺหิ วิพฺภมิสฺสามีติ จิตฺเต อุปฺปนฺเน วินยธเร ปุจฺฉิตฺวา ชานิสฺสามีติ จินฺเตสิ ฯ เตน จ สมเยน จูฬสุมนตฺเถโร นาม สพฺพปริยตฺติธโร วินยาจริยปาโมกฺโข มหาวิหาเร ปฏิวสติ ฯ โส ภิกฺขุ เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา โอกาสํ กาเรตฺวา อตฺตโน กุกฺกุจฺจํ ปุจฺฉิ ฯ เถโร เตน ภฏฺเฐ

ชนกาเย ปจฺฉา อาคนฺตฺวา คหิตภาวํ ญตฺวา อตฺถิ ทานิ เอตฺถ โอกาโสติ จินฺเตตฺวา อาห สเจ กาสาวสฺสามิกํ ภิกฺขุํ อาเนยฺยาสิ สกฺกา ภเวยฺย ตว ปติฏฺฐา กาตุนฺติ ฯ กถาหํ ภนฺเต ตํ ทกฺขิสฺสามีติ ฯ ตหึ ตหึ คนฺตฺวา โอโลเกหีติ ฯ โส ปญฺจปิ มหาวิหาเร โอโลเกตฺวา เนว อทฺทกฺขิ ฯ ตโต นํ เถโร ปุจฺฉิ กตราย ทิสาย พหู ภิกฺขู อาคจฺฉนฺตีติ ฯ ทกฺขิณาย ทิสาย ภนฺเตติ ฯ เตนหิ กาสาวํ ทีฆโต จ ติริยญฺจ มินิตฺวา ฐเปหิ ฐเปตฺวา ทกฺขิณทิสาย วิหารปฏิปาฏิยา วิจินิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ อาเนหีติ ฯ โส ตถา กตฺวา ตํ ภิกฺขุํ ทิสฺวา เถรสฺส สนฺติกํ อาเนสิ ฯ เถโร ปุจฺฉิ ตเวทํ กาสาวนฺติ ฯ อาม ภนฺเตติ ฯ กุหินฺเต ปาติตนฺติ ฯ โส สพฺพํ อาจิกฺขิ ฯ เถโร เตน กตํ ธุรนิกฺเขปํ สุตฺวา อิตรํ ปุจฺฉิ ตยา อิทํ กุหึ ทิสฺวา คหิตนฺติ ฯ โสปิ สพฺพํ อาโรเจสิ ฯ ตโต นํ เถโร อาห สเจ เต สุทฺธจิตฺเตน คหิตํ อภวิสฺส อนาปตฺติเยว เต อสฺส เถยฺยจิตฺเตน ปน คหิตตฺตา ทุกฺกฏํ อาปนฺโนสิ ตํ ทสฺเสตฺวา อนาปตฺติโก โหหิ อิทญฺจ กาสาวํ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา เอตสฺเสว ภิกฺขุโน เทหีติ ฯ โส ภิกฺขุ อมเตเนว อภิสิตฺโต ปรมสฺสาสมฺปตฺโต อโหสิ ฯ

เอวํ วตฺถุ โอโลเกตพฺพํ ฯ

กาโลติ อวหารกาโล ฯ ตเทว หิ ภณฺฑํ กทาจิ สมคฺฆํ โหติ กทาจิ มหคฺฆํ ฯ ตสฺมา ตํ ภณฺฑํ ยสฺมึ กาเล อวหฏํ ตสฺมึเยว กาเล โย ตสฺส อคฺโฆ โหติ เตน อคฺเฆน อาปตฺติ

กาเรตพฺพา ฯ เอวํ กาโล โอโลเกตพฺโพ ฯ

เทโสติ อวหารเทโส ฯ ตํ หิ ภณฺฑํ ยสฺมึ เทเส อวหฏํ ตสฺมึเยว เทเส โย ตสฺส อคฺโฆ โหติ เตน อคฺเฆน อาปตฺติ กาเรตพฺพา ฯ ภณฺฑฏฺฐานเทเส หิ ภณฺฑํ สมคฺฆํ โหติ อญฺญตฺถ มหคฺฆํ โหติ ฯ

อิมสฺสาปิ จ อตฺถสฺส ทีปนตฺถมิทํ วตฺถุ ฯ อนฺตรสมุทฺเท กิร เอโก ภิกฺขุ สุสณฺฐานํ นาฬิเกรํ ลภิตฺวา ภมํ อาโรเปตฺวา สงฺขถาลกสทิสํ มโนรมํ ปานียถาลกํ กตฺวา ตตฺเถว ฐเปตฺวา เจติยคิรึ อคมาสิ ฯ อญฺโญ ภิกฺขุ อนฺตรสมุทฺทํ คนฺตฺวา ตสฺมึ วิหาเร ปฏิวสนฺโต ตํ ถาลกํ ทิสฺวา เถยฺยจิตฺเตน คเหตฺวา เจติยคิริเมว อาคโต ฯ ตสฺส ตตฺถ ยาคุํ ปิวนฺตสฺส ตํ ถาลกํ ทิสฺวา ถาลกสฺสามิโก ภิกฺขุ อาห กุโต เต อิทํ ลทฺธนฺติ ฯ อนฺตรสมุทฺทโต เม อานีตนฺติ ฯ โส เนตํ ตว สนฺตกํ เถยฺยาย เต คหิตนฺติ สงฺฆมชฺฌํ อากฑฺฒิ ฯ ตตฺถ วินิจฺฉยํ อลภิตฺวา มหาวิหารํ อาคมึสุ ฯ ตตฺถ เภรึ ปหราเปตฺวา มหาเจติยสมีเป สนฺนิปาตํ กตฺวา วินิจฺฉยํ อารภึสุ ฯ วินยธรตฺเถรา อวหารํ ปญฺญาเปสุํ ฯ ตสฺมิญฺจ สนฺนิปาเต อาภิธมฺมิกโคทตฺตตฺเถโร นาม วินยกุสโล โหติ ฯ โส เอวมาห อิมินา อิทํ ถาลกํ กุหึ อวหฏนฺติ ฯ อนฺตรสมุทฺเท อวหฏนฺติ ฯ ตตฺริทํ กึ อคฺฆตีติ ฯ น กิญฺจิ อคฺฆติ ฯ ตตฺร หิ นาฬิเกรํ ภินฺทิตฺวา มิญฺชํ ขาทิตฺวา กปาลํ ฉฑฺเฑนฺติ ทารุอตฺถํ ปน ผรตีติ ฯ อิมสฺส ภิกฺขุโน

เอตฺถ หตฺถกมฺมํ กึ อคฺฆตีติ ฯ มาสกํ วา อูนมาสกํ วาติ ฯ อตฺถิ ปน กตฺถจิ สมฺมาสมฺพุทฺเธน มาสเก วา อูนมาสเก วา ปาราชิกํ ปญฺญตฺตนฺติ ฯ เอวํ วุตฺเต สาธุ สาธุ สุกถิตํ สุวินิจฺฉิตนฺติ เอกสาธุการโร อโหสิ ฯ เตน จ สมเยน ภาติยราชาปิ เจติยวนฺทนตฺถํ นครโต นิกฺขนฺโต ตํ สทฺทํ สุตฺวา กึ อิทนฺติ ปุจฺฉิตฺวา สพฺพํ ปฏิปาฏิยา สุตฺวา นคเร เภริญฺจาราเปสิ มยิ สนฺเต ภิกฺขูนมฺปิ ภิกฺขุนีนมฺปิ คิหีนมฺปิ อธิกรณํ อาภิธมฺมิก-โคทตฺตตฺเถเรน วินิจฺฉิตํ สุวินิจฺฉิตํ ตสฺส วินิจฺฉเย อติฏฺฐมานํ ราชาณาย ฐเปมีติ ฯ

เอวํ เทโส โอโลเกตพฺโพ ฯ

อคฺโฆติ ภณฺฑคฺโฆ ฯ นวภณฺฑสฺส หิ โย อคฺโฆ โหติ โส ปจฺฉา ปริหายติ ฯ ยถา นวโธโต ปตฺโต อฏฺฐ วา ทส วา อคฺฆติ โส ปจฺฉา ฉิทฺโท วา อาณิคณฺฑิกาหโต วา อปฺปคฺโฆ โหติ ฯ ตสฺมา น สพฺพทา ภณฺฑํ ปกติอคฺเฆเนว กาตพฺพนฺติ ฯ เอวํ อคฺโฆ โอโลเกตพฺโพ ฯ

ปริโภโคติ ภณฺฑปริโภโค ฯ ปริโภเคนาปิ หิ วาสีอาทิ-ภณฺฑสฺส อคฺโฆ ปริหายติ ฯ ตสฺมา เอวํ อุปปริกฺขิตพฺพํ ฯ สเจ โกจิ กสฺสจิ ปาทคฺฆนกํ วาสึ หรติ ตตฺร วาสีสามิโก ปุจฺฉิตพฺโพ ตยา อยํ วาสี กิตฺตเกน กีตาติ ฯ ปาเทน ภนฺเตติ ฯ กึ ปน เต กีณิตฺวาว ฐปิตา อุทาหุ นํ วลญฺเชสีติ ฯ สเจ วทติ เอกทิวสํ เม ทนฺตกฏฺฐํ วา รชนจฺฉลฺลึ วา ปตฺตปจนกทารุํ วา

ฉินฺนา ฆํสิตฺวา วา นิสิตาติ อถสฺส โปราโณ อคฺโฆ ภฏฺโฐติ เวทิตพฺโพ ฯ ยถา จ วาสิยา เอวํ อญฺชนิยา วา อญฺชนีสลากาย วา กุญฺจิกาย วา ปลาเสน วา ถุเสหิ วา อิฏฺฐกจุณฺเณน วา เอกวารํ ฆํสิตฺวา โธวนมตฺเตนาปิ อคฺโฆ ภสฺสติ ฯ ติปุมณฺฑลสฺส มกรทนฺตจฺเฉทเนนาปิ มชฺชนมตฺเตนาปิ อุทกสาฏิกาย สกึ นิวาสนปารุปเนนาปิ ปริโภคสีเสน อํเส วา สีเส วา ฐปนมตฺเตนาปิ ตณฺฑุลาทีนํ ปปฺโผฏเนนาปิ ตโต เอกํ วา เทฺว วา อปนยเนนาปิ อนฺตมโส เอกํ ปาสาณสกฺขรํ อุทฺธริตฺวา ฉฑฺฑิตมตฺเตนาปิ สปฺปิเตลาทีนํ ภาชนนฺตรปริวตฺตเนนาปิ อนฺตมโส ตโต มกฺขิกํ วา กิปิลฺลิกํ วา อุทฺธริตฺวา ฉฑฺฑิตมตฺเตนาปิ คุฬปิณฺฑกสฺส มธุรภาวชานนตฺถํ นเขน วิชฺฌิตฺวา อนุมตฺตคฺคหิตมตฺเตนาปิ อคฺโฆ ภสฺสติ ฯ ตสฺมา ยงฺกิญฺจิ ปาทคฺฆนกํ วุตฺตนเยเนว สามิเกหิ ปริโภเคน อูนํ กตํ โหติ น ตํ อวหโฏ ภิกฺขุ ปาราชิเกน กาเรตพฺโพ ฯ เอวํ ปริโภโค โอโลเกตพฺโพ ฯ

เอวํ อิมานิ ตุลยิตฺวา ปญฺจ ฐานานิ ธาเรยฺยตฺถํ วิจกฺขโณ อาปตฺตึ วา อนาปตฺตึ วา ครุกํ วา ลหุกํ วา อาปตฺตึ ยถาฐาเน ฐเปยฺยาติ ฯ

นิฏฺฐิโต อาทิเยยฺย ฯเปฯ สงฺเกตํ วีตินาเมยฺยาติ อิเมสํ ปทานํ วินิจฺฉโย ฯ

อิทานิ ยมิทํ ยถารูเป อทินฺนาทาเนติอาทีนิ วิภชนฺเตน ยถารูปนฺนามาติอาทิ วุตฺตํ ตตฺถ ยถารูปนฺติ ยถาชาติกํ ฯ ตํ

ปน ยสฺมา ปาทโต ปฏฺฐาย โหติ ตสฺมา ปาทํ วา ปาทารหํ
วา อติเรกปาทํ วาติ อาห ฯ ตตฺถ ปาเทน กหาปณสฺส จตุตฺถภาคํ
อกปฺปิยภณฺฑเมว ทสฺเสติ ฯ ปาทารเหน ปาทคฺฆนกํ กปฺปิยภณฺฑํ ฯ
อติเรกปาเทน อุภยมฺปิ ฯ เอตฺตาวตา สพฺพากาเรน ทุติยปาราชิก-
ปโหนกวตฺถุ ทสฺสิตํ โหติ ฯ ปถพฺยาราชาติ สกลปฐวิยา ราชา
ทีปจกฺกวตฺตี อโสกสทิโส โย วา ปนญฺโญปิ เอกทีเป ราชา
สีหลราชสทีโส ฯ ปเทสราชาติ เอกทีปสฺส ปเทสิสฺสโร พิมฺพิสาร-
ปเสนทิอาทโย วิย ฯ มณฺฑลิกา นาม เย ทีปปฺปเทเสปิ
เอกเมกํ มณฺฑลํ ภุญฺชนฺติ ฯ อนฺตรโภคิกา นาม ทฺวินฺนํ ราชูนํ
อนฺตรา กติปยคามสฺสามิกา ฯ อกฺขทสฺสาติ ธมฺมวินิจฺฉนกา ฯ
เต ธมฺมสภายํ นิสีทิตฺวา อปราธานุรูปํ โจรานํ หตฺถปาทจฺเฉชฺชาทึ
อนุสาสนฺติ ฯ เย ปน ฐานนฺตรปฺปตฺตา อมจฺจา วา ราชกุมารา
วา กตาปราธา โหนฺติ เต รญฺโญ อาโรเจนฺติ ครุกํ ฐานํ สยํ
น วินิจฺฉินนฺติ ฯ มหามตฺตาติ ฐานนฺตรปฺปตฺตา มหาอมจฺจา ฯ
เตปิ ตตฺถ ตตฺถ คาเม วา นิคเม วา นิสีทิตฺวา ราชกิจฺจํ
กโรนฺติ ฯ เย วา ปนาติ อญฺเญปิ เย ราชกุลนิสฺสิตา วา
สกิสฺสริยนิสฺสิตา วา หุตฺวา เฉชฺชเภชฺชํ อนุสาสนฺติ สพฺเพปิ เต
อิมสฺมึ อตฺเถ ราชาโนติ ทสฺเสติ ฯ หเนยฺยุนฺติ โปเถยฺยุญฺเจว
ฉินฺเทยฺยุญฺจ ฯ ปพฺพาเชยฺยุนฺติ นีหเรยฺยุํ ฯ โจโรสีติเอวมาทีนิ
จ วตฺวา ปริภาเสยฺยุํ ฯ เตเนวาห ปริภาโส เอโสติ ฯ ปุริมํ
อุปาทายาติ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตฺวา ปาราชิกํ อาปตฺตึ อาปนฺนํ

ปุคฺคลํ อุปาทาย ฯ เสสํ ปุพฺเพ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานปทตฺถตฺตา จ ปากฏเมวาติ ฯ

เอวํ อุทฺทิฏฺฐสิกฺขาปทํ ปทานุกฺกเมน วิภชิตฺวา อิทานิ ยนฺตํ อาทิเยยฺยาติอาทีหิ ฉหิ ปเทหิ สงฺเขปโต อาทานํ ทสฺเสตฺวา สงฺเขปโตเยว ปาทํ วา ปาทารหํ วา อติเรกปาทํ วาติ อาทาตพฺพํ ภณฺฑํ ทสฺสิตุํ ตํ ยตฺถ ยตฺถ ฐิตํ ยถา ยถา อาทานํ คจฺฉติ อนาคเต ปาปภิกฺขูนํ เลโสกาสนิรุนฺธนตฺถํ ตถา ตถา วิตฺถารโต ทสฺเสตุํ ภุมฺมฏฺฐํ ถลฏฺฐนฺติอาทินา นเยน มาติกํ ฐเปตฺวา ภุมฺมฏฺฐนฺนาม ภณฺฑํ ภูมิยํ นิกฺขิตฺตํ โหตีติอาทินา นเยน ตสฺส วิภงฺคํ อาห ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนาย สทฺธึ วินิจฺฉยกถา ฯ นิกฺขิตฺตนฺติ ภูมิยํ นิกฺขนิตฺวา ฐปิตํ ฯ ปฏิจฺฉนฺนนฺติ ปํสุอิฏฺฐกาทีหิ ปฏิจฺฉนฺนํ ฯ ภุมฺมฏฺฐํ ภณฺฑํ ฯเปฯ คจฺฉติ วา อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ ตํ เอวํ นิกฺขนิตฺวา วา ปฏิจฺฉาเทตฺวา วา ฐปิตตฺตา ภูมิยํ ฐิตํ ภณฺฑํ โย ภิกฺขุ เกนจิเทว อุปาเยน ญตฺวา อาหริสฺสามีติ เถยฺยจิตฺโต หุตฺวา รตฺติภาเค อุฏฺฐาย คจฺฉติ ฯ โส ภณฺฑฏฺฐานํ อปฺปตฺวาปิ สพฺพกายวจีวิกาเรสุ ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ กถํ ฯ โส หิ ตสฺส อาหรณตฺถาย อุฏฺฐหนฺโต ยํยํ องฺคปจฺจงฺคํ ผนฺทาเปติ สพฺพตฺถ ทุกฺกฏเมว ฯ นิวาสนปารุปนํ สณฺฐเปติ หตฺถวาเร หตฺถวาเร ทุกฺกฏํ ฯ มหนฺตํ นิธานํ น สกฺกา เอเกน นีหริตุํ ทุติยํ ปริเยสิสฺสามีติ กสฺสจิ สหายสฺส สนฺติกํ คนฺตุกาโม ทฺวารํ วิวรติ ปทวาเร หตฺถวาเร จ ทุกฺกฏํ ฯ ทฺวารปิทหเน

ปน อญฺญสฺมึ วา คมนสฺส อนุปการเร อนาปตฺติ ฯ ตสฺส นิปนฺโนกาสํ คนฺตฺวา อิตฺถนฺนามาติ ปกฺโกสติ ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา เอหิ คจฺฉามาติ วทติ วาจาย วาจาย ทุกฺกฏํ ฯ โส ตสฺส วจเนน อุฏฺฐหติ ตสฺสาปิ ทุกฺกฏํ ฯ อุฏฺฐหิตฺวา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตุกาโม นิวาสนปารุปนํ สณฺฐเปติ ทฺวารํ วิวริตฺวา ตสฺส สมีปํ คจฺฉติ หตฺถวารปทวาเรสุ สพฺพตฺถ ทุกฺกฏํ ฯ โส ตํ ปุจฺฉติ อสุโก จ อสุโก จ กุหึ อสุกญฺจ อสุกญฺจ ปกฺโกสาหีติ วาจาย วาจาย ทุกฺกฏํ ฯ สพฺเพ สมาคเต ทิสฺวา มยา อสุกสฺมึ นาม ฐาเน เอวรูโป นิธิ อุปลทฺโธ คจฺฉาม ตํ คเหตฺวา ปุญฺญานิ จ กริสฺสาม สุขญฺจ ชีวิสฺสามาติ วทติ วาจาย วาจาย ทุกฺกฏเมว ฯ เอวํ ลทฺธสหาโย กุทฺทาลํ ปริเยสติ สเจ ปนสฺส อตฺตโน กุทฺทาโล อตฺถิ ตํ อาหริสฺสามีติ คจฺฉนฺโต จ คณฺหนฺโต จ อาหรนฺโต จ สพฺพตฺถ หตฺถวารปทวาเร ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ สเจ นตฺถิ อญฺญํ ภิกฺขุํ วา คหฏฺฐํ วา คนฺตฺวา ยาจติ ยาจนฺโต จ กุทฺทาลํ เม เทหิ กุทฺทาเลน เม อตฺโถ กิญฺจิ กาตพฺพมตฺถิ ตํ กตฺวา ปจฺจาหริสฺสามีติ มุสา ภณนฺโต ยาจติ วาจาย วาจาย ทุกฺกฏํ ฯ สเจ มาติกา โสเธตพฺพา อตฺถิ วิหาเร ภูมิกมฺมํ กาตพฺพํ อตฺถีติ มุสาปิ ภณติ ยํยํ วจนํ มุสา ตตฺถ ตตฺถ ปาจิตฺติยํ ฯ มหาอฏฺฐกถายมฺปน สจฺเจปิ อลิเกปิ ทุกฺกฏเมว วุตฺตํ ฯ ตํ ปมาทลิขิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ น หิ อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปฺปโยเค ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ทุกฺกฏํ นาม อตฺถิ ฯ สเจ ปน กุทฺทาลสฺส ทณฺโฑ

นตฺถิ ทณฺฑํ กริสฺสามีติ วาสึ วา ผรสุํ วา นิฆํเสติ ตทตฺถาย คจฺฉติ คนฺตฺวา สุกฺขกฏฺฐํ ฉินฺทติ ตจฺฉติ อาโกฏฺเฏติ สพฺพตฺถ หตฺถวารปทวาเรสุ ทุกฺกฏํ ฯ อลฺลรุกฺขํ ฉินฺทติ ปาจิตฺติยํ ฯ ตโต ปรํ สพฺพปฺปโยเคสุ ทุกฺกฏํ ฯ สงฺเขปฏฺฐกถายํ ปน มหาปจฺจริยญฺจ ตตฺถ ชาตกกฏฺฐลตาเฉทนตฺถํ วาสีผรสุํ ปริเยสนฺตานมฺปิ ทุกฺกฏํ วุตฺตํ ฯ สเจ ปน เนสํ เอวํ โหติ วาสีผรสุกุทฺทาเล ยาจนฺตา อสงฺกิตา ภวิสฺสาม โลหํ สมุฏฺฐาเปตฺวา กโรมาติ ตโต อากรํ คนฺตฺวา โลหพีชตฺถํ ปฐวึ ขนนฺติ ฯ อกปฺปิยปฐวึ ขนนฺตานํ ทุกฺกเฏหิ สทฺธึ ปาจิตฺติยานีติ มหาปจฺจริยํ วุตฺตํ ฯ ยถา จ อิธ เอวํ สพฺพตฺถ ปาจิตฺติยฏฺฐาเน ทุกฺกฏา น มุจฺจติ ฯ กปฺปิยปฐวึ ขนนฺตานํ ทุกฺกฏานิเยว ฯ พีชมฺปน คเหตฺวา ตโต ปรํ สพฺพกิริยาสุ ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ ปิฏฺฐกปริเยสเนปิ หตฺถวารปทวาเรสุ วุตฺตนเยเนว ทุกฺกฏํ ฯ มุสาวาเท ปาจิตฺติยํ ฯ ปิฏฺฐกํ กาตุกามตาย วลฺลิจฺเฉทเน ปาจิตฺติยนฺติ สพฺพํ ปุริมนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ คจฺฉติ วา อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ ปริยิฏฺฐสหายกุทฺทาลปิฏฺฐโก นิธิฏฺฐานํ คจฺฉติ ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํ ฯ สเจ ปน คจฺฉนฺโต อิมํ นิธึ ลทฺธา พุทฺธปูชํ วา ธมฺมปูชํ วา สงฺฆภตฺตํ วา กริสฺสามีติ กุสลํ อุปฺปาเทติ กุสลจิตฺเตน คมเน อนาปตฺติ ฯ กสฺมา ฯ เถยฺยจิตฺโต ทุติยํ วา ฯเปฯ คจฺฉติ วา อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ วุตฺตตฺตา ยถา อิธ เอวํ สพฺพตฺถ อเถยฺยจิตฺตสฺส อนาปตฺติ ฯ มคฺคโต โอกฺกมฺม นิธานฏฺฐานคมนตฺถาย มคฺคํ กโรนฺโต ภตคามํ

ฉินฺทติ ปาจิตฺติยํ สุกฺขกฏฺจํ ฉินฺทติ ทุกฺกฏํ ฯ ตตฺถ ชาตกนฺติ จิรนิหิตาย กุมฺภิยา อุปริ ชาตกํ ฯ กฏฺจํ วา ลตํ วาติ น เกวลํ กฏฺจลตเมว ยงฺกิญฺจิ อลฺลํ วา สุกฺขํ วา ติณรุกฺขลตาทึ ฉินฺทนฺตสฺส สหปฺปโยคตฺตา ทุกฺกฏเมว โหติ ฯ

อฏฺจวิธํ เหตํ ทุกฺกฏนฺนาม อิมสฺมึ ฐาเน สโมธาเนตฺวา เถเรหิ ทสฺสิตํ ฯ ปุพฺพปฺปโยคทุกฺกฏํ สหปฺปโยคทุกฺกฏํ อนามาส-ทุกฺกฏํ ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏํ วินยทุกฺกฏํ ญาตทุกฺกฏํ ญตฺติทุกฺกฏํ ปฏิสฺสวทุกฺกฏนฺติ ฯ ตตฺถ เถยฺยจิตฺโต ทุติยํ วา กุทฺทาลํ วา ปิฏกํ วา ปริเยสติ คจฺฉติ วา อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อิทํ ปุพฺพปฺปโยคทุกฺกฏนฺนาม ฯ เอตฺถ หิ ทุกฺกฏฏฺจาเน ทุกฺกฏํ ปาจิตฺติยฏฺจาเน ปาจิตฺติยเมว โหติ ฯ ตตฺถ ชาตกํ กฏฺจํ วา ลตํ วา ฉินฺทติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อิทํ สหปฺปโยคทุกฺกฏนฺ-นาม ฯ เอตฺถ ปาจิตฺติยวตฺถุ จ ทุกฺกฏวตฺถุ จ ทุกฺกฏฏฺจาเนเยว ติฏฺจติ ฯ กสฺมา ฯ อวหารสฺส สหปฺปโยคตฺตา ฯ ยํ ปน ทสวิธํ รตนํ สตฺตวิธํ ธญฺญํ สพฺพญฺจ อาวุธภณฺฑาทึ อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตํ อิทํ อนามาสทุกฺกฏนฺนาม ฯ ยํ กทลีนาฬิเกรอาทีนํ ตตฺถ ชาตกผลานิ อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตํ อิทํ ทุรุปจิณฺณทุกฺกฏนฺ-นาม ฯ ยํ ปน ปิณฺฑาย จรนฺตสฺส ปตฺเต รเช ปติเต ปตฺตํ อปฏิคฺคเหตฺวา วา อโธวิตฺวา วา ตตฺถ ภิกฺขํ คณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏํ วุตฺตํ อิทํ วินยทุกฺกฏนฺนาม ฯ สุตฺวา น วทนฺติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อิทํ ญาตทุกฺกฏนฺนาม ฯ ยํ เอกาทสสุ

สมนุภาสนาสุ ญตฺติยา ทุกฺกฏนฺติ วุตฺตํ อิทํ ญตฺติทุกฺกฏนฺนาม ฯ ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปุริมิกา จ น ปญฺญายติ ปฏิสฺสเว จ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อิทํ ปฏิสฺสวทุกฺกฏนฺนาม ฯ

อิทํ ปน สหปฺปโยคทุกฺกฏํ ฯ เตน วุตฺตํ ยงฺกิญฺจิ อลฺลํ วา สุกฺขํ วา ติณรุกฺขลตาทึ ฉินฺทนฺตสฺส สหปฺปโยคตฺตา ทุกฺกฏเมว โหตีติ ฯ สเจ ปนสฺส ตตฺถ ชาตเก ติณรุกฺขลตาทิมฺหิ ฉินฺเนปิ ลชฺชิธมฺโม โอกฺกมติ สํวโร อุปฺปชฺชติ เฉทนปจฺจยา ทุกฺกฏํ เทเสตฺวา มุจฺจติ ฯ อถ ธุรนิกฺเขปํ อกตฺวา สอุสฺสาโหว ปํสุํ ขนติ เฉทนทุกฺกฏํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ขนนทุกฺกเฏ ปติฏฺฐาติ ฯ อกปฺปิย-ปชวึ ขนนฺโตปิ หิ อิธ สหปฺปโยคตฺตา ทุกฺกฏเมว อาปชฺชติ ฯ สเจ ปนสฺส สพฺพาทิสาสุ ขนิตฺวา กุมฺภีมูลํ ปตฺตสฺสาปิ ลชฺชิธมฺโม โอกฺกมติ ขนนปจฺจยา ทุกฺกฏํ เทเสตฺวา มุจฺจติ ฯ วิยูหติ วาติ อถ ปน สอุสฺสาโหว ปํสุํ วิยูหติ เอกปสฺเส ราสึ กโรติ ขนน-ทุกฺกฏํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ วิยูหนทุกฺกเฏ ปติฏฺฐาติ ฯ ตญฺจ ปํสุํ ตตฺถ ตตฺถ ปุญฺชํ กโรนฺโต ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ สเจ ปน ราสึ กตฺวา ธุรนิกฺเขปํ กโรติ ลชฺชิธมฺมํ อาปชฺชติ วิยูหนทุกฺกฏํ เทเสตฺวา มุจฺจติ ฯ อุทฺธรติ วาติ อถ ปน สอุสฺสาโห ปํสุํ อุทฺธริตฺวา พหิ ปาเตติ วิยูหนทุกฺกฏํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ อุทฺธรณ-ทุกฺกเฏ ปติฏฺฐาติ ฯ ปํสุํ ปน กุทฺทาเลน วา หตฺเถหิ วา ปจฺฉิยา วา ตหึ ตหึ ปาเตนฺโต ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ สเจ ปน สพฺพปํสุํ นีหริตฺวา กุมฺภึ ถลฏฺฐํ กตฺวาปิ ลชฺชิธมฺมํ อาปชฺชติ

อุทฺธรณทุกฺกฏํ เทเสตฺวา มุจฺจติ ฯ อถ ปน สอุสฺสาโห ว กุมฺภึ อามสติ อุทฺธรณทุกฺกฏํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ อามสนทุกฺกเฏ ปติฏฺฐาติ ฯ อามสิตฺวาปิ จ ลชฺชิธมฺมํ อาปชฺชนฺโต อามสนทุกฺกฏํ เทเสตฺวา มุจฺจติ ฯ อถ สอุสฺสาโหว กุมฺภึ ผนฺทาเปติ อามสนทุกฺกฏํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ผนฺทาเปติ อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสาติ วุตฺตถุลฺลจฺจเย ปติฏฺฐาติ ฯ

ตตฺรายํ ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยานํ ทฺวินฺนมฺปิ วจนตฺโถ ฯ ปฐมนฺตาเวตฺถ ทุฏฺฐุ กตํ สตฺถารา วุตฺตกิจฺจํ วิราเธตฺวา กตนฺติ ทุกฺกฏํ ฯ อถวา ทุฏฺฐํ กตํ วิรูปา สา กิริยา ภิกฺขุกิริยานํ มชฺเฌ น โสภตีติ เอวมฺปิ ทุกฺกฏํ ฯ วุตฺตํปิ เจตํ

ทุกฺกฏนฺติ จ ยํ วุตฺตํ ตํ สุโณหิ ยถากถํ
อปรทฺธํ วิรทฺธญฺจ ขลิตํ ยญฺจ ทุกฺกฏํ
ยํ มนุสฺโส กเร ปาปํ อาวิ วา ยทิ วา รโห
ทุกฺกฏนฺติ ปเวเทนฺติ เตเนตํ อิติ วุจฺจตีติ ฯ

อิตรํ ปน ถูลตฺตา อจฺจยตฺตา จ ถุลฺลจฺจยํ ฯ สมฺปราเย จ ทุคฺคติ ตํ โหติ กฏุกปฺผลนฺติอาทีสุ วิย เจตฺถ สํโยคภาโว เวทิตพฺโพ ฯ เอกสฺส สนฺติเก เทเสตพฺเพสุ หิ อจฺจเยสุ เตน สโม ถูโล อจฺจโย นตฺถิ ตสฺมา วุตฺตํ ถูลตฺตา อจฺจยตฺตา จ ถุลฺลจฺจยนฺติ ฯ วุตฺตญฺเจตํ

ถุลฺลจฺจยนฺติ ยํ วุตฺตํ ตํ สุโณหิ ยถากถํ
เอกสฺส มูเล โย เทเสติ โย จ ตํ ปฏิคณฺหติ

อจฺจโย เตน สโม นตฺถิ เตเนตํ อิติ วุจฺจตีติ

ผนฺทาเปนฺตสฺส จ ปโยเค ปโยเค ถุลฺลจฺจยํ ฯ ผนฺทาเปตฺวาปิ จ ลชฺชิธมฺมํ โอกฺกนฺโต ถุลฺลจฺจยํ เทเสตฺวา มุจฺจติ ฯ สหปฺปโยคโต ปฏฺฐายเมว เจตฺถ ปุริมา ปุริมา อาปตฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ สหปฺปโยคํ ปน เทเสตฺวา ลชฺชิธมฺมํ โอกฺกนฺเตน ยา ปุพฺพปฺปโยเค ทุกฺกฏปาจิตฺติยา อาปนฺนา สพฺพา ตา เทเสตพฺพา ฯ สหปฺปโยเค จ ตตฺถ ชาตกจฺเฉทเน พหุกานิปิ ทุกฺกฏานิ ปํสุขนนํ ปตฺวา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ เอกํ ขนนทุกฺกฏเมว โหติ ฯ ขนเน พหุกานิปิ วิยูหนํ วิยูหเน พหุกานิปิ อุทฺธรณํ อุทฺธรเณ พหุกานิปิ อามสนํ อามสเน พหุกานิปิ ผนฺทาปนํ ปตฺวา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ ฯ ปํสุขนนาทีสุ จ ลชฺชิธมฺเม อุปฺปนฺเน พหุกานิปิ อาปตฺติโย โหนฺตุ เอกเมว เทเสตฺวา มุจฺจตีติ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ ปุริมาปตฺติปฏิปฺปสฺสทฺธิ จ นาเมสา ญตฺติยา ทุกฺกฏํ ทฺวีหิ กมฺมวาจาหิ ถุลฺลจฺจยา ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺตีติ เอวํ อนุสฺสาวนาสุเยว สุตฺเต อาคตา ฯ อิธ ปน ทุติยปาราชิเก อฏฺฐกถาจริยปฺปมาเณน คเหตพฺพาติ ฯ

ฐานา จาเวติ อาปตฺติ ปาราชิกสฺสาติ โย ปน ผนฺทาเปตฺวาปิ ลชฺชิธมฺมํ อโนกฺกมิตฺวาว ตํ กุมฺภิฏฺฐานโต อนฺตมโส เกสคฺคมตฺตมฺปิ จาเวติ ปาราชิกเมว อาปชฺชตีติ อตฺโถ ฯ ฐานา จาวนญฺเจตฺถ ฉหิ อากาเรหิ เวทิตพฺพํ ฯ กถํ ฯ กุมฺภีมุขวฏฺฏิยํ คเหตฺวา อตฺตโน อภิมุขํ อากฑฺฒนฺโต อิมินา อนฺเตน ผฏฺโฐกาสํ

เกสคฺคมตฺตมฺปิ ปาริมนฺเตน อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ ตเถว คเหตฺวา ปุรโต เปเลนฺโต ปาริมนฺเตน ผุฏฺโจกาสํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ อิมินา อนฺเตน อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ วามโต วา ทกฺขิณโต วา อปนาเมนฺโต วามนฺเตน ผุฏฺโจกาสํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ทกฺขิณนฺเตน อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ทกฺขิณนฺเตน ผุฏฺโจกาสํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ วามนฺเตน อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ อุทฺธํ อุกฺขิปนฺโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ ภูมิโต โมเจติ ปาราชิกํ ฯ ขนิตฺวา เหฏฺจโต โอสีทนฺโต พุนฺเธน ผุฏฺโจกาสํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ มุขวฏฺฏิยา อติกฺกาเมติ ปาราชิกนฺติ เอวํ เอกฏฺจาเนน จิตาย กุมฺภิยา ฯ ยทิ ปน กุมฺภีมุขวฏฺฏิยา ปาสํ กตฺวา โลหขาณุ วา ขทิรสาราทิขาณุ วา ปจวิยํ อาโกฏฺเฏตฺวา ตตฺถ สงฺขลิกาย พนฺธิตฺวา จเปนฺติ ฯ เอกิสฺสา ทิสาย เอกาย สงฺขลิกาย พทฺธา เทฺว จานานิ ลภติ ฯ ทฺวีสุ ตีสุ จตูสุ ทิสาสุ สงฺขลิกาหิ พทฺธา ปญฺจฏฺจานานิ ลภติ ฯ ตตฺถ เอกขาณุเก พทฺธกุมฺภิยา ปจมํ ขาณุ วา อุทฺธรติ สงฺขลิกํ วา ฉินฺทติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ตโต กุมฺภึ ยถาวุตฺเตน นเยน เกสคฺคมตฺตมฺปิ จานา จาเวติ ปาราชิกํ ฯ อถ ปจมํ กุมฺภึ อุทฺธรติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ตโต ขาณุกํ เกสคฺคมตฺตมฺปิ จานา จาเวติ สงฺขลิกํ วา ฉินฺทติ ปาราชิกํ ฯ เอเตน อุปาเยน ทฺวีสุ ตีสุ จตูสุ ขาณุเกสุ พทฺธ-กุมฺภิยาปิ ปจฺฉิเม จานา จาวเน ปาราชิกํ เสเสสุ ถุลฺลจฺจยํ เวทิตพฺพํ ฯ สเจ ขาณุ นตฺถิ สงฺขลิกาย อคฺเค วลยํ กตฺวา ตตฺถ ชาตเก มูเล ปเวสิตํ โหติ ฯ ปจมํ กุมฺภึ อุทฺธริตฺวา ปจฺฉา

มูลํ เฉตฺวา วลยํ นีหรติ ปาราชิกํ ฯ อถ มูลํ อจฺเฉตฺวา วลยํ อิโตจิโตจ สาเรติ รกฺขติ ฯ สเจ ปน มูลโต อนีหริตฺวาปิ หตฺเถน คเหตฺวา อากาสคตํ กโรติ ปาราชิกํ ฯ อยเมตฺถ วิเสโส ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ เกจิ ปน นิมิตฺตตฺถาย กุมฺภีมตฺถเก นิโคฺรธ-รุกฺขาทีนิ โรเปนฺติ ฯ มูลานิ กุมฺภึ วินทฺธิตฺวา ติตานิ โหนฺติ ฯ มูลานิ ฉินฺทิตฺวา กุมฺภึ คเหสฺสามีติ ฉินฺทนฺตสฺส ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ ฉินฺทิตฺวา โอกาสํ กตฺวา กุมฺภึ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ฐานา จาเวติ ปาราชิกํ ฯ มูลานิ ฉินฺทโตว ลุถิตฺวา กุมฺภี นินฺนฏฺฐานํ คตา รกฺขติ ตาว คตฏฺฐานโต อุทฺธรติ ปาราชิกํ ฯ สเจ ฉินฺเนสุ มูเลสุ เอกมูลมตฺเตน กุมฺภี ติฏฺฐติ โส จ ตํ อิมสฺมึ มูเล ฉินฺเน ปติสฺสตีติ ฉินฺทติ ฉินฺนมตฺเต ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน เอกมูเลเนว ปาเส พทฺธสูกโร วิย ฐิตา โหติ อญฺญํ กิญฺจิ ลคฺคนกํ นตฺถิ ตสฺมึปิ มูเล ฉินฺนมตฺเต ปาราชิกํ ฯ สเจ กุมฺภีมตฺถเก มหาปาสาโณ ฐปิโต โหติ ตํ ทณฺเฑน อุกฺขิปิตฺวา อปเนตุกาโม กุมฺภีมตฺถเก ชาตรุกฺขํ ฉินฺทติ ทุกฺกฏํ ฯ ตสฺสา สมีเป ชาตกํ เฉตฺวา อาหรติ น ตตฺถ ชาตกตฺตา ตํ ฉินฺทโต ปาจิตฺติยํ ฯ อตฺตโน ภาชนคตนฺติ สเจ ปน กุมฺภึ อุทฺธริตุํ อสกฺโกนฺโต กุมฺภีคตภณฺฑคฺคหณตฺถํ อตฺตโน ภาชนํ ปเวเสตฺวา อนฺโตกุมฺภิยํ ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆนกํ เถยฺยจิตฺโต อามสติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ฯ ปริจฺเฉโท เจตฺถ ปาราชิกนิยมตฺถํ วุตฺโต ฯ เถยฺยจิตฺเตน อูนปญฺจมาสกมฺปิ

อามสนฺโต ทุกฺกฏํ อาปชฺชติเยว ฯ ผนฺทาเปตีติ เอตฺถ ยาว เอกาพทฺธํ กตฺวา อตฺตโน ภาชนํ ปเวเสติ ตาว ผนฺทาเปตีติ วุจฺจติ ฯ อปิจ อิโตจิโตจ อปพฺยูหนฺโตปิ ผนฺทาเปติเยว ฯ โส ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชติ ฯ ยทา ปน เอกาพทฺธภาโว ฉินฺโน กุมฺภีคตํ กุมฺภิยเมว ภาชนคตมฺปิ ภาชเนเยว โหติ ตทา อตฺตโน ภาชนคตนฺนาม โหติ ฯ เอวํ กตฺวา กุมฺภิโต อนีหเฏปิ ภาชเน ปาราชิกํ อาปชฺชติ ฯ มุฏฺฐึ วา ฉินฺทตีติ เอตฺถ ยถา องฺคุลนฺตเรหิ นิกฺขนฺตกหาปณา กุมฺภิคเต กหาปเณ น สมฺผุสนฺติ เอวํ มุฏฺฐึ กโรนฺโต มุฏฺฐึ ฉินฺทติ นาม ฯ โสปิ ปาราชิกํ อาปชฺชติ ฯ สุตฺตารุฬฺหนฺติ สุตฺเต อารุฬฺหํ ฯ สุตฺเต อาวุตสฺสปิ สุตฺตมยสฺสปิ เอตํ อธิวจนํ ฯ ปามงฺคาทีนิ โสวณฺณมยานิปิ โหนฺติ รูปิยมยานิปิ สุตฺตมยานิปิ มุตฺตาวลีอาทโยปิ เอตฺเถว สงฺคหํ คตา ฯ เวฐนนฺติ สีสเวฐนปโฏ วุจฺจติ ฯ เอเตสุ ยงฺกิญฺจิ เถยฺยจิตฺโต อามสติ ทุกฺกฏํ ฯ ผนฺทาเปติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ปามงฺคโกฏิยํ คเหตฺวา อากาสฏฺฐํ อกโรนฺโต อุทฺธาเรติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ฆํสนฺโต นีหรตีติ เอตฺถ ปน ปริปุณฺณาย กุมฺภิยา อุปริ สมติตฺติกํ กุมฺภึ กตฺวา จปิตํ วา เอกํ โกฏึ พนฺเธ เอกํ โกฏึ มุขวฏฺฏิยํ กตฺวา จปิตํ วา ฆํสนฺตสฺส นีหรโต ถุลฺลจฺจยํ ฯ กุมฺภีมุขา โมเจนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ ยํ ปน อุปฑฺฒ-กุมฺภิยํ วา ริตฺตกุมฺภิยํ วา จปิตํ ตสฺส อตฺตนา ผุฏฺโฐกาโส ว ฐานํ น สกลา กุมฺภี ตสฺมา ตํ ฆํสนฺตสฺสาปิ นีหรโต ปติฏฺฐิโตกาสโต เกสคฺคมตฺเต มุตฺเต ปาราชิกเมว ฯ กุมฺภิยา ปน

ปริปุณฺณาย วา อูนาย วา อุชุกเมว อุทฺธรนฺตสฺส เหฏฺฐิมโกฏิยา ปติฏฺฐิโตกาสา มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ อนฺโตกุมฺภิยํ ฐปิตํ ยงฺกิญฺจิ ปาราชิกปโหนกํ ภณฺฑํ สกลกุมฺภิยํ จาเลนฺตสฺส ปามงฺคาทีนิ จ ฆํสิตฺวา นีหรนฺตสฺส ยาว มุขวฏฺฏึ นาติกฺกมติ ตาว ถุลฺลจฺจยเมว ฯ ตสฺส หิ สพฺพาปิ กุมฺภี ฐานนฺติ สงฺเขปมหาปจฺจริยาทีสุ วุตฺตํ ฯ มหาอฏฺฐกถายมฺปน ฐปิตฏฺฐานเมว ฐานํ โน สกลา กุมฺภี ตสฺมา ยถาฐิตฏฺฐานโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ โมเจนฺตสฺส ปาราชิกเมวาติ วุตฺตํ ฯ ตํ ปมาณํ ฯ อิตรํ ปน อากาสคตํ อกโรนฺตสฺส จีวรวํเส ฐปิตจีวรเวฐกนเยน วุตฺตํ ฯ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ วินย-วินิจฺฉเย หิ อาคเต ครุเก ฐาตพฺพํ ฯ เอสา วินยธมฺมตา ฯ อปิจ อตฺตโน ภาชนคตํ วา กโรติ มุฏฺฐึ วา ฉินฺทตีติ วจนโต เจตํ เวทิตพฺพํ ยถา อนฺโตกุมฺภิยํ ฐิตสฺส น สพฺพา กุมฺภี ฐานนฺติ ฯ สปฺปิอาทีสุ ยงฺกิญฺจิ ปิวโต เอกปฺปโยเคน ปีตมตฺเต ปาราชิกนฺติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน อยํ วิภาโค ทสฺสิโต มุขํ อนปเนตฺวา อากฑฺฒนฺตสฺส ปิวโต สเจ ปน คลคตํ ปาทํ น อคฺฆติ มุขคเตน สทฺธึ อคฺฆติ รกฺขติ ตาว กณฺเฐน ปน ปริจฺฉินฺนกาเลเยว ปาราชิกํ โหติ ฯ สเจปิ โอฏฺเฐหิ ปริจฺฉินฺทนฺโต โอฏฺเฐ ปิทหติ ปาราชิกเมว ฯ อุปฺปลทณฺฑเวฬุนาฬินฬาฬิอาทีหิ ปิวนฺตสฺสาปิ สเจ ปน คลคตเมว ปาทํ อคฺฆติ ปาราชิกํ ฯ สเจ สห มุขคเตน อคฺฆติ อุปฺปลทณฺฑาทิคเตน สทฺธึ เอกาพทฺธภาวํ โกเปตฺวา โอฏฺเฐหิ ปริจฺฉินฺนมตฺเต ปาราชิกํ ฯ สเจ อุปฺปลทณฺฑาทิคเตน

สทฺธึ อคฺฆติ อุปฺปลทณฺฑาทีนํ พุนฺเธ องฺคุลิยา ปีทหิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปาทคฺฆนเก ปน คเล อปฺปวิฏฺเฐ อุปฺปลทณฺฑาทีสุ จ มุเข จ อติเรกปาทมฺปิ เอกาพทฺธํ หุตฺวา ติฏฺฐติ รกฺขติเยวาติ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ ยสฺมา อตฺตโน ภาชนคตํ วา กโรติ มุฏฺฐึ วา ฉินฺทตีติ อิมํ นยํ ภชติ ตสฺมา สุทสฺสิตเมว ฯ เอส ตาว เอกาพทฺเธ นโย ฯ สเจ ปน หตฺเถน วา ปตฺเตน วา ถาลกาทินา วา เยน เกนจิ ภาชเนน คเหตฺวา ปิวติ ยมฺหิ ปโยเค ปาทคฺฆนกํ ปูรติ ตมฺหิ กเต ปาราชิกํ ฯ อถ มหคฺฆํ โหติ สิปฺปิกายปิ เอกปฺปโยเคเนว ปาทคฺฆนกํ คเหตุํ สกฺกา โหติ เอกุทฺธาเรเยว ปาราชิกํ ฯ ภาชนํ ปน นิมุชฺชาเปตฺวา คณฺหนฺตสฺส ยาว เอกาพทฺธํ โหติ ตาว รกฺขติ ฯ มุขวฏฺฏิปริจฺเฉเทน วา อุทฺธาเรน วา ปาราชิกํ ฯ ยทา ปน สปฺปึ วา เตลํ วา อจฺฉํ เตลสทิสเมว มธุผาณิตํ วา กุมฺภึ อาวฏฺเฏตฺวา อตฺตโน ภาชเน ปเวเสติ ตทา เตสํ อจฺฉตาย เอกาพทฺธตา นตฺถีติ ปาทคฺฆนเก มุขวฏฺฏิโต คลิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปจิตฺวา ฐปิตํ ปน มธุผาณิตํ สิเลโส วิย จิกฺกนํ อากฑฺฒนวิกฑฺฒนโยคฺคํ โหติ อุปฺปนฺเน กุกฺกุจฺเจ เอกาพทฺธเมว หุตฺวา ปฏฺฐนีหริตุํ สกฺโกติ ฯ เอตํ มุขวฏฺฏิยา นิกฺขมิตฺวา ภาชเน ปวิฏฺฐมฺปิ พาหิเรน สทฺธึ เอกาพทฺธตฺตา รกฺขติ ฯ มุขวฏฺฏิโต ฉินฺนมตฺเต ปน ปาราชิกํ ฯ โยปิ เถยฺยจิตฺเตน ปรสฺส กุมฺภิยา ปาทคฺฆนกํ สปฺปึ วา เตลํ วา อวสฺสํ ปิวนกํ ยงฺกิญฺจิ ทุกุลสาฏกํ วา จมฺมขณฺฑาทีนํ วา อญฺญตรํ ปกฺขิปติ หตฺถโต

มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ริตฺตกุมฺภิยา อิทานิ เตลํ อากีริสฺสนฺตีติ ญตฺวา ยงฺกิญฺจิ ภณฺฑํ เถยฺยจิตฺโต ปกฺขิปติ ตญฺเจ ตตฺถ เตเล อากิณฺเณ ปญฺจมาสกอคฺฆนกํ ปิวติ ปิวิตมตฺเต ปาราชิกนฺติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ ตํ ปน ตตฺเถว สุกฺขตฬาเก สุกฺขมาติกาย อุชุกรณวินิจฺฉเยน วิรุชฺฌติ อวหารลกฺขณํ เจตฺถ น ปญฺญายติ ตสฺมา น คเหตพฺพํ ฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน ตสฺส อุทฺธาเร ปาราชิกํ วุตฺตํ ฯ ตํ ยุตฺตํ ฯ ปรสฺส ริตฺตกุมฺภิยา สงฺโคปนตฺถาย จมฺมาทิภณฺฑํ ฐเปตฺวา ตตฺถ เตเล อากิณฺเณ สเจ อยํ ชานิสฺสติ มํ ปลิพุทฺธิสฺสตีติ ภีโต ปาทคฺฆนกํ เตลปีตํ ภณฺฑํ เถยฺยจิตฺเตน อุทฺธรติ ปาราชิกํ ฯ สุทฺธจิตฺเตน อุทฺธรติ ปเร^๑ อาหราเปนฺเต ภณฺฑฑเทยฺยํ ฯ ภณฺฑเทยฺยนฺนาม ยํ ปรสฺส นฏฺฐํ ตสฺส มูลํ วา ตเทว วา ภณฺฑํ ทาตพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ โน เจ เทติ สามิกสฺส ธุรนิกฺเขเป ปาราชิกํ ฯ สเจ ปนสฺส กุมฺภิยํ อญฺโญ สปฺปึ วา เตลํ วา อากีรติ ตตฺรปายํ เถยฺยจิตฺเตน เตลปิวนกํ ภณฺฑํ ปกฺขิปติ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกํ ฯ อตฺตโน ริตฺตกุมฺภิยา ปรสฺส สปฺปึ วา เตลํ วา อากิณฺณภาวํ ญตฺวา เถยฺยจิตฺเตน ภณฺฑํ ปกฺขิปติ ปุพฺพนเยเนว อุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ สุทฺธจิตฺโต นิกฺขิปิตฺวา ปจฺฉา เถยฺยจิตฺเตน อุทฺธรติ ปาราชิกเมว ฯ สุทฺธจิตฺโตว อุทฺธรติ เนว อวหาโร น คีวา ฯ มหาปจฺจริยํ ปน อนาปตฺติมตฺตเมว วุตฺตํ ฯ กิสฺส มม กุมฺภิยํ เตลํ อากีรสีติ

๑. ปรสฺมึ ฯ

กุปิโต อนตฺตมโน ภณฺฑํ อุทฺธริตฺวา ฉฑฺเฑติ โน ภณฺฑเทยฺยนฺติ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํ ฯ เถยฺยจิตฺเตน มุขวฏฺฏิยํ คเหตฺวา กุมฺภึ อาวิญฺชติ เตลํ คเลตุกาโม ปาทคฺฆนเก คลิเต ปาราชิกํ ฯ เถยฺยจิตฺเตเนว ชชฺชรํ กโรติ สวิตฺวา คมิสฺสตีติ ปาทคฺฆนเก สวิตฺวา คเต ปาราชิกํ ฯ เถยฺยจิตฺเตเนว ฉิทฺทํ กโรติ โอมฏฺฐํ วา อุมฺมฏฺฐํ วา เวมฏฺฐํ วา ฯ อิทํ ปน สมฺโมหฏฺฐานํ ตสฺมา สุฏฺฐุ สลฺลกฺเขตพฺพํ ฯ อยํ เหตฺถ วินิจฺฉโย ฯ โอมฏฺฐนฺนาม อโธ-มุขจฺฉิทฺทํ ฯ อุมฺมฏฺฐนฺนาม อุทฺธํ มุขจฺฉิทฺทํ ฯ เวมฏฺฐนฺนาม อุชุกํ ตสฺเสว อุชุคตจฺฉิทฺทํ ฯ ตตฺถ โอมฏฺฐสฺส พหิ ปฏฺฐาย กตสฺส อพฺภนฺตรนฺตโต ปาทคฺฆนเก เตเล คลิเต พหิ อนิกฺขนฺเตปิ ปาราชิกํ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา ตโต คลิตมตฺตเมว พหิ คตํ นาม โหติ น กุมฺภีคตสงฺขํ ลภติ น กุมฺภิยํ สณฺฐาติ ฯ อนฺโต ปฏฺฐาย กตสฺส พาหิรนฺตโต ปาทคฺฆนเก คลิเต ปาราชิกํ ฯ อุมมฏฺฐสฺส ยถา ตถา วา กตสฺส พาหิรนฺตโต คลิเต ปาราชิกํ ฯ ตํ หิ ยาว พาหิรนฺตโต น คลติ ตาว กุมฺภีคตเมว โหติ ฯ เวมฏฺฐสฺส กปาลมชฺฌโต คลิตวเสน กาเรตพฺโพติ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ ฯ ตํ ปน อนฺโต จ พหิ จ ปฏฺฐาย มชฺเฌ ฐเปตฺวา กตฉิทฺเท ตพฺพากสฺส มริยาทเภทเนน สเมติ ฯ อนฺโต ปฏฺฐาย กเต ปน พาหิรนฺเตน พหิ ปฏฺฐาย กเต อพฺภนฺตรนฺเตน กาเรตพฺโพติ อิทเมตฺถ ยุตฺตํ ฯ โย ปน วฏฺฏิตฺวา คจฺฉิสฺสตีติ เถยฺยจิตฺเตน กุมฺภิยา อาธารกํ วา อุปตฺถมฺภนเลฑฺฑุเก วา อปเนติ วฏฺฏิตฺวา

คตาย ปาราชิกํ ฯ เตลากีรณภาวํ ปน ญตฺวา ริตฺตกุมฺภิยา ชชฺชรภาเวสุ วา ฉิทฺเทสุ วา กเตสุ ปจฺฉานิกฺขนฺตเตลปฺปมาเณน ภณฺฑเทยฺยํ โหติ ฯ อฏฺฐกถาสุ ปน กตฺถจิ ปาราชิกนฺติปิ ลิขิตํ ฯ ตํ ปมาทลิขิตํ ฯ ปุณฺณาย กุมฺภิยา อุปริ กฏฺฐํ วา ปาสาณํ วา ปติตฺวา ภินฺทิสฺสติ ตโต เตลํ ปคฺฆริสฺสตีติ เถยฺยจิตฺเตน ทุพฺพทฺธํ วา กโรติ ทุฏฺฐปิตํ วา ฐเปติ ฯ อวสฺสํ ปตนกํ ตถา กโรนฺตสฺส กตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ริตฺตกุมฺภิยา อุปริ กโรติ ตํ ปจฺฉา ปุณฺณกาเล ปติตฺวา ภินฺทติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ อีทิเสสุ หิ ฐาเนสุ ภณฺฑสฺส นตฺถิกาเล กตปโยคตฺตา อาทิโตว ปาราชิกํ น โหติ ฯ ภณฺฑวินาสนสฺส ปน กตตฺตา ภณฺฑเทยฺยํ โหติ ฯ อาหราเปนฺเตสุ อททโต สามิกานํ ธุรนิกฺเขเปน ปาราชิกํ ฯ เถยฺยจิตฺเตน มาติกํ อุชุ กโรติ วฏฺเฏตฺวา คมิสฺสติ เตลํ วา อุตฺตราเปสฺสตีติ วฏฺเฏตฺวา วา คจฺฉตุ เตลํ วา อุตฺตรตุ อุชุกรณกาเล ปาราชิกํ ฯ อีทิสา หิ ปโยคา ปุพฺพปฺปโยคาวหาเร สงฺคหํ คจฺฉนฺติ ฯ สุกฺขมาติกาย อุชุกตาย ปจฺฉา อุทเก อาคเต วฏฺฏิตฺวา วา คจฺฉตุ เตลํ วา อุตฺตรตุ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ กสฺมา ฯ ฐานาจาวนปฺปโยคสฺส อภาวา ฯ ตสฺส ลกฺขณํ นาวฏฺเฐ อาวิภวิสฺสติ ฯ ตตฺเถว ภินฺทติ วาติอาทีสุ อฏฺฐกถายํ ตาว วุตฺตํ ภินฺทติ วาติ มุคฺคเรน โปเถตฺวา ภินฺทติ ฯ ฉฑฺเฑติ วาติ อุทกํ วา วาลิกํ วา อากีริตฺวา อุตฺตราเปติ ฯ ฌาเปติ วาติ ทารูนิ อาหริตฺวา ฌาเปติ วา ฯ อปริโภคํ วา กโรตีติ อขาทิตพฺพํ

วาติ วุจฺจตีติ ฯ เอวเมเตสํ ปทานํ อตฺโถ คเหตพฺโพ ฯ นาเสตุ-กามตาปกฺเข ปน อิตรถาปิ ยุชฺชติ ฯ เอวํ หิ กถิยมาเน ปาลิ จ อฏฺฐกถา จ ปุพฺพาปเรน สํสนฺทิตฺวา สุกถิตา โหติ ฯ เอตฺตาวตาปิ จ สนฺโตสํ อกตฺวา อาจริเย ปยิรุปาสิตฺวา วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพติ ฯ

ภุมฺมฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ถลฏฺเฐ ฯ ถเล นิกฺขิตฺตนฺติ ภูมิตเล วา ปาสาท-ปพฺพตตลาทีสุ วา ยตฺถ กตฺถจิ ปฏิจฺฉนฺเน วา อปฏิจฺฉนฺเน วา ฐปิตํ ถลฏฺฐนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตํ สเจ ราสิกตํ โหติ อนฺโตกุมฺภิยํ ภาชนคตกรณมุฏฺฐิจฺเฉทนวินิจฺฉเยน วินิจฺฉินิตพฺพํ ฯ สเจ เอกาพทฺธํ สิเลสนิยฺยาสาทิ ปกฺกมธุผาณิตวินิจฺฉเยน วินิจฺฉินิตพฺพํ ฯ สเจ ครุกํ โหติ ภารพทฺธํ โลหปิณฺฑี คุฬปิณฺฑี เตลมธุฆฏาทิ วา กุมฺภิยา ฐานา จาวนวินิจฺฉเยน วินิจฺฉินิตพฺพํ ฯ สงฺขลิกพทฺธสฺส จ ฐานเภโท สลฺลกฺเขตพฺโพ ฯ ปตฺถริตฺวา ฐปิตํ ปน ปาวารตฺถรกสาฏกาทึ อุชุกํ คเหตฺวา อากฑฺฒติ ปาริมนฺเต โอริมนฺเตน ผุฏฺโฐกาสํ อติกฺกนฺเต ปาราชิกํ ฯ เอวํ สพฺพทิสาสุ สลฺลกฺเขตพฺพํ ฯ เวเจตฺวา อุทฺธรติ เกสคฺคมตฺตํ อากาสคตํ กโรนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมวาติ ฯ

ถลฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อากาสฏฺเฐ ฯ โมรสฺส ฉหิ อากาเรหิ ฐานปริจฺเฉโท เวทิตพฺโพ ปุรโต มุขตุณฺฑเกน ปจฺฉโต กลาปคฺเคน อุภยปสฺเสสุ ปกฺขปริยนฺเตหิ

อโธ ปาทนขสิขาย อุทฺธํ สิขคฺเคนาติ ฯ ภิกฺขุ สสฺสามิกํ อากาสฏฺฐํ โมรํ คเหสฺสามีติ ปุรโต วา ติฏฺฐติ หตฺถํ วา ปสาเรติ ฯ โมโร อากาเสเยว ปกฺเข ปสาเรติ วาตํ คาหาเปตฺวา คมนํ อุปจฺฉินฺทิตฺวา ติฏฺฐติ ฯ ตสฺส ภิกฺขุโน ทุกฺกฏํ ฯ ตํ อผนฺเทนฺโต หตฺเถน อามสติ ทุกฺกฏเมว ฯ ฐานา อจฺจาเวนฺโต ผนฺทาเปติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ หตฺเถน ปน คเหตฺวา วา อคฺคเหตฺวา วา มุขตุณฺฑเกน ผุฏฺโฐกาสํ กลาปคฺคํ กลาปคฺเคน วา ผุฏฺโฐกาสํ มุขตุณฺฑกํ อติกฺกาเมติ สเจ ปาทํ อคฺฆติ ปาราชิกํ ฯ ตถา วามปกฺข-ปริยนฺเตน ผุฏฺโฐกาสํ ทกฺขิณปกฺขปริยนฺตํ ทกฺขิณปกฺขปริยนฺเตน วา ผุฏฺโฐกาสํ วามปกฺขปริยนฺตํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ ตถา ปาทนขสิขาย ผุฏฺโฐกาสํ สิขคฺคํ สิขคฺเคน วา ผุฏฺโฐกาสํ ปาทนขสิขํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ อากาเสน คจฺฉนฺโต โมโร สีสาทีสุ ยสฺมึ องฺเค นิลียติ ตํ ตสฺส ฐานํ ฯ ตสฺมา ตํ หตฺเถ นิลีนํ อิโตจีโตจ กโรนฺโตปิ ผนฺทาเปติเยว ฯ ยทิ ปน อิตเรน หตฺเถน คเหตฺวา ฐานา จาเวติ ปาราชิกํ ฯ อิตรํ หตฺถํ อุปเนติ โมโร สยเมว โอฑฺเฑตฺวา ตตฺถ นิลียติ อนาปตฺติ ฯ องฺเค นิลีนภาวํ ญตฺวา เถยฺยจิตฺเตน เอกปทวารํ คจฺฉติ ถุลฺลจฺจยํ ทุติยํ ปาราชิกํ ฯ ภูมิยํ จิตโมโร ทฺวินฺนํ ปาทานํ กลาปสฺส จ วเสน ตีณิ ฐานานิ ลภติ ฯ ตํ อุกฺขิปนฺตสฺส ยาว เอกมฺปิ ฐานํ ปฐวึ ผุสติ ตาว ถุลฺลจฺจยํ ฯ เกสคฺคมตฺตมฺปิ ปฐวิยา โมจิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปญฺชเร ฐิตํ สห ปญฺชเรน อุทฺธรติ ปาราชิกํ ฯ

ยทิ ปน ปาทํ น อคฺฆติ สพฺพตฺถ อคฺฆวเสน กาตพฺพํ ฯ
อนฺโตวตฺถุมฺหิ จรนฺตํ โมรํ เถยฺยจิตฺเตน อุตฺตราเสตฺวา ปทสา ว
พหิวตฺถุํ นีหรนฺโต ทฺวารปริจฺเฉทํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ วเช
จิตสฺส พลิวทฺทสฺส หิ วโช วิย อนฺโตวตฺถุ ตสฺส ฐานํ ฯ
หตฺเถน ปน คเหตฺวา อนฺโตวตฺถุสฺมิมฺปิ อากาสคตํ กโรนฺตสฺส
ปาราชิกเมว ฯ อนฺโตคาเม จรนฺตมฺปิ คามปริกฺเขปํ อติกฺกาเมนฺตสฺส
ปาราชิกํ ฯ สยเมว นิกฺขมิตฺวา คามูปจาเร วา วตฺถูปจาเร วา
จรนฺตํ ปน เถยฺยจิตฺโต กฏฺเฐน วา กถลาย วา อุตฺตราเสตฺวา
อฏวีมุขํ กโรติ ฯ โมโร อุฑฺเฑตฺวา อนฺโตคาเม วา อนฺโตวตฺถุมฺหิ
วา ฉทนปิฏฺเฐ วา นิลียติ รกฺขติ ฯ สเจ ปน อฏวีมุโข
อุฑฺเฑติ วา คจฺฉติ วา อฏวึ ปเวเสตฺวา คเหสฺสามีติ ปริกปฺเป
อสติ ปจวิโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อุปฺปติตมตฺเต ทุติยปทวาเร วา
ปาราชิกํ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา คามโต นิกฺขนฺตสฺส จิตฏฺฐานเมว
ฐานํ โหติ ฯ กปิญฺชราทีสุปิ อยเมว วินิจฺฉโย ฯ สาฏกํ วาติ
วาตเวคุกฺขิตฺตํ ปจวีตเล ปตฺถริตฺวา ฐปิตมิว อากาเส คจฺฉนฺตํ
ขลิตฺถทฺธํ สาฏกํ อภิมุขาคตํ หตฺเถน เอกสฺมึ อนฺเต คณฺหาติ
อิโตจีโตจ ฐานํ อวิโกเปนฺโตเยว คมนูปจฺเฉเท ทุกฺกฏํ ฐานา
จาวนํ อกโรนฺโต ปาเลติ ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยํ ฐานา จาเวติ
ปาราชิกํ ฯ ฐานปริจฺเฉโท จสฺส โมรสฺเสว ฉหิ อากาเรหิ
เวทิตพฺโพ ฯ อตฺถทฺธสาฏโก ปน เอกสฺมึ อนฺเต คหิตมตฺเตว
ทุติเยนนฺเตน ปปติตฺวา ภูมิยํ ปติฏฺฐาติ ตสฺส เทฺว ฐานานิ

โหนฺติ หตฺโถ เจว ภูมิ จ ฯ ตํ ยถาคหิตเมว ปฐมํ คหิโตกาสปฺปเทสโต จาเลติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ปจฺฉา ภูมิโต ทุติยหตฺเถน วา ปาเทน วา อุกฺขิปติ ปาราชิกํ ฯ ปฐมํ วา ภูมิโต อุทฺธรติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ปจฺฉา คหิโตกาสปฺปเทสโต จาเวติ ปาราชิกํ ฯ คหณํ วา อมุญฺจนฺโต อุชุกเมว หตฺถํ โอนเมตฺวา ภูมิคตํ กตฺวา เตเนว หตฺเถน อุกฺขิปติ ปาราชิกํ ฯ เวฏฺฐเนปิ อยเมว วินิจฺฉโย ฯ หิรญฺญํ วา สุวณฺณํ วา ฉิชฺชมานนฺติ มนุสฺสานํ อลงฺกโรนฺตานํ คีเวยฺยกาทิ ปิลนฺธนํ วา สุวณฺณสลากํ ฉินฺทนฺตานํ สุวณฺณการานํ สุวณฺณขณฺฑํ วา ฉิชฺชมานํ ปตติ ฯ ตญฺเจ ภิกฺขุ อากาเสน อาคจฺฉนฺตํ เถยฺยจิตฺโต หตฺเถน คณฺหาติ คหณเมว ฐานํ คหิตปฺปเทสโต หตฺถํ อปเนติ ปาราชิกํ ฯ จีวเร ปติตํ หตฺเถน อุกฺขิปติ ปาราชิกํ ฯ อนุทฺธริตฺวาว ยาติ ทุติเย ปทวาเร ปาราชิกํ ฯ ปตฺเต ปติเตปิ เอเสว นโย ฯ สีเส วา มุเข วา ปาเท วา ปติตํ หตฺเถน คณฺหาติ ปาราชิกํ ฯ อคฺคเหตฺวา ว ยาติ ทุติเย ปทวาเร ปาราชิกํ ฯ ยตฺถ ยตฺถ จ ปตติ ตสฺส ปติฏฺฐิโตกาโสว ฐานํ น สพฺพํ องฺคปจฺจงฺคํ ปตฺตจีวรํ วาติ ฯ

อากาสฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เวหาสฏฺเฐ ฯ มญฺจปีฐาทีสุ ฐปิตํ ภณฺฑํ อามาสํ วา โหตุ อนามาสํ วา เถยฺยจิตฺเตน อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ฯ มญฺจปีเฐสุ ฐปิตภณฺเฑ เจตฺถ ถลฏฺเฐ วุตฺตนเยน วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ สเจ ขลิยา ถทฺธสาฏโก มญฺเจ วา ปีเฐ

วา ปตฺถโฏ มชฺเฌน มณฺจตลํ น ผุสติ มณฺจปาเทเยว ผุสติ เตสํ วเสน ฐานํ เวทิตพฺพํ ฯ ปาทานํ อุปริ ผุฏฺโฐกาสเมว หิ อติกฺกามิตมตฺเต ตตฺถ ปาราชิกํ โหติ ฯ สห มณฺจปีเฐหิ หรนฺตสฺส ปน มณฺจปีฐปาทานํ ปติฏฺฐิโตกาสวเสน ฐานํ เวทิตพฺพํ ฯ จีวรวํเส วาติ จีวรฐปนตฺถาย พนฺธิตฺวา ฐปิเต วํเส วา กฏฺฐทณฺฑเก วา ฯ ตตฺถ สํหริตฺวา ปารโต อนฺตํ โอรโต โภคํ กตฺวา ฐปิตจีวรสฺส ปติฏฺฐิโตกาเสน ผุฏฺโฐกาโสว ฐานํ น สพฺโพ จีวรวํโส ฯ ตสฺมา เถยฺยจิตฺเตน ตํ โภเค คเหตฺวา อากฑฺฒนฺตสฺส ปารโต วํเส ปติฏฺฐิโตกาสํ โอรโต จีวรวํสสฺส ผุฏฺฐปฺปเทสํ อติกฺกาเมนฺตสฺส เอกทฺวงฺคุลมตฺตากฑฺฒเนเนว ปาราชิกํ ฯ อนฺเต คเหตฺวา กฑฺฒนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ ตตฺเถว ปน จีวรวํเส วามโต วา ทกฺขิณโต วา โอสาเรนฺตสฺส วามนฺเตน ทกฺขิณนฺตฏฺฐานํ ทกฺขิณนฺเตน วา วามนฺตฏฺฐานํ อติกฺกนฺตมตฺเต ทสทฺวาทสงฺคุลมตฺตสารเณเนว ปาราชิกํ ฯ อุทฺธํ อุกฺขิปนฺตสฺส เกสคฺคมตฺตุกฺเขปเนน ปาราชิกํ ฯ จีวรวํสํ ผุสนฺตํ วา อผุสนฺตํ วา รชฺชุเกน พนฺธิตฺวา ฐปิตจีวรํ โมเจนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ มุตฺเต ปาราชิกํ ฯ มุตฺตมตฺตเมว หิ ตํ ฐานา มุตฺตนฺติ สงฺขฺยํ คจฺฉติ ฯ วํเส เวเฐตฺวา ฐปิตํ นิพฺเพเฐนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ นิพฺเพฐิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ วลยํ กตฺวา ฐปิเต วลยํ ฉินฺทติ วา โมเจติ วา เอกํ วา วํสโกฏึ โมเจตฺวา นีหรติ ถุลฺลจฺจยํ ฉินฺนมตฺเต มุตฺตมตฺเต นีหฏมตฺเต จ ปาราชิกํ ฯ ตถา อกตฺวาว จีวรวํเส อิโตจิโตจ สาเรติ รกฺขติ

ตาว ฯ วลยสฺส หิ สพฺโพปิ จีวรวํโส ฐานํ ฯ กสฺมา ฯ ตตฺถ สํสรณธมฺมตาย ฯ ยทิ ปน นํ หตฺเถน คเหตฺวา อากาสคตํ กโรติ ปาราชิกํ ฯ ปสาเรตฺวา ฐปิตสฺส ปติฏฺฐิโตกาเสน ผุฏฺโฐกาโสว ฐานํ ฯ ตตฺถ สํหริตฺวา ฐปิเต วุตฺตนเยน วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ ยํ ปน เอเกนนฺเตน ภูมึ ผุสิตฺวา ฐิตํ โหติ ตสฺส จีวรวํเส ภูมิยญฺจ ปติฏฺฐิโตกาสวเสน เทฺว ฐานานิ ฯ ตตฺถ ภูมิยํ เอเกนนฺเตน ปติฏฺฐิเต อตฺถทฺธสาฏเก วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ จีวรรชฺชุยาปิ อยเมว วินิจฺฉโย ฯ องฺกุสเก ลคฺเคตฺวา ฐปิตภณฺฑํ ปน เภสชฺชฆโฏ วา เภสชฺชตฺถวิกา วา สเจ ภิตฺตึ วา ภูมึ วา อผุสิตฺวา ฐิตํ ลคฺคนกํ ฆํสนฺตสฺส นีหรโต องฺกุสโกฏิโต นิกฺขนฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ลคฺคนกํ ถทฺธํ โหติ พุนฺเธน อุกฺขิปิตฺวา อากาสคตํ กโรนฺตสฺสุ องฺกุสโกฏิโต อนิกฺขนฺเตปิ ปาราชิกํ ฯ ภิตฺตินิสฺสิตํ โหติ ปฐมํ องฺกุสโกฏิโต นีหรติ ถุลฺลจฺจยํ ปจฺฉา ภิตฺตึ โมเจติ ปาราชิกํ ฯ ปฐมํ ภิตฺตึ โมเจตฺวา ปจฺฉา องฺกุสโต นีหรนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ สเจ ปน ภาริยํ ภณฺฑํ นีหริตุมสกฺโกนฺโต สยํ ภิตฺตินิสฺสิตํ กตฺวา องฺกุสโต นีหรติ ปุน ภิตฺตึ อโมเจตฺวาปิ องฺกุสโต นีหฏมตฺเตเยว ปาราชิกํ ฯ อตฺตนา กตฏฺฐานํ หิ ฐานํ น โหติ ฯ ภูมึ ผุสิตฺวา ฐิตสฺส ปน เทฺว เอว ฐานานิ ฯ ตตฺถ วุตฺโตเยว วินิจฺฉโย ฯ ยํ ปน สิกฺกาย ปกฺขิปิตฺวา ลคฺคิตํ โหติ ตํ สิกฺกาโต นีหรนฺตสฺสาปิ สห สิกฺกาย องฺกุสโต นีหรนฺตสฺสาปิ ปาราชิกํ ฯ ภิตฺติภูมิสนฺนิสฺสิตวเสน เจตฺถ

ฐานเภโทปิ เวทิตพฺโพ ฯ ภิตฺติขีโลติ อุชุกํ กตฺวา ภิตฺติยํ อาโกฏฺฏิโต วา ตตฺถ ชาตโก เอว วา ฯ นาคทนฺโต ปน วงฺโก อาโกฏฺฏิโต เอว ฯ เตสุ ลคฺเคตฺวา ฐปิตํ องฺกุสเก วุตฺตนเยน วินิจฺฉินิตพฺพํ ฯ ทฺวีสุ ตีสุ ปน ปฏิปาฏิยา ฐิเตสุ อาโรเปตฺวา ฐปิตํ กุนฺตํ วา ภิณฺฑึ วา วาลํ วา อคฺเค วา พุนฺเธ วา คเหตฺวา อากฑฺฒติ เอกเมกสฺส ผุฏฺโฐกาสมตฺเต อติกฺกนฺเต ปาราชิกํ ฯ ผุฏฺโฐกาสมตฺตเมว หิ เตสํ ฐานํ โหติ น สพฺเพ ขีลา วา นาคทนฺตา วา ฯ ภิตฺติอภิมุโข ฐตฺวา มชฺเฌ คเหตฺวา อากฑฺฒติ โอริมนฺเตน ผุฏฺโฐกาสํ ปาริมนฺเตน อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปรโต เปเลนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ หตฺเถน คเหตฺวา อุกฺขิปนฺโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ อากาสคตํ กโรติ ปาราชิกํ ฯ ภิตฺตึ นิสฺสาย ฐปิตํ ภิตฺตึ ฆํสนฺโต กฑฺฒติ อคฺเคน ผุฏฺโฐกาสํ พุนฺธํ พุนฺเธน วา ผุฏฺโฐกาสํ อคฺคํ อติกฺกาเมนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ ภิตฺติ-อภิมุโข ฐตฺวา อากฑฺฒนฺโต เอเกนนฺเตน ผุฏฺโฐกาสํ อปรนฺตํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ อุชุกํ อุกฺขิปนฺโต เกสคฺคมตฺตํ อากาสคตํ กโรติ ปาราชิกํ ฯ รุกฺเข วา ลคฺคิตนฺติ ตาลรุกฺขาทีสุ อาโรเปตฺวา ลคฺคิตํ ฯ องฺกุสกาทีสุ วุตฺตนเยน วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ ชาตกํ ปน ตาลปิณฺฑึ จาเลนฺตสฺส ยสฺมึ ผเล ปาราชิกวตฺถุ ปูรติ[1] ตสฺมึ พนฺธนา มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปิณฺฑึ ฉินฺทติ ปาราชิกํ ฯ อคฺเคน ปน ปณฺณนฺตรํ อาโรเปตฺวา ฐปิตา เทฺว ฐานานิ ลภติ ฐปิตฏฺฐานญฺจ

๑. วตฺถุํ ปูเรตีติปิ ทิสฺสติ. เหตุกตฺตุวาจกํ อาขฺยาตปทํ.

วณฺฏฏฺฐานญฺจ ฯ ตตฺถ วุตฺตนเยน วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ โย ปน ฉินฺนมตฺตา ปตมานา สทฺทํ กเรยฺยาติ ภเยน สยํ อคฺเคน ปณฺณนฺตรํ อาโรเปตฺวา ฉินฺทติ ฉินฺนมตฺเต ปาราชิกํ ฯ อตฺตนา กตฏฺฐานํ หิ ฐานํ น โหติ ฯ เอเตน อุปาเยน สพฺพรุกฺขานํ ปุปฺผผเลสุ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ ปตฺตาธารเกปีติ เอตฺถ รุกฺขาธารโก วา โหตุ วลยาธารโก วา ทณฺฑาธารโก วา ยงฺกิญฺจิ ปตฺตฏฺฐปนกํ ปจฺฉิกาปิ โหตุ ปตฺตาธารโกเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ ฯ ตตฺถ ฐปิตปตฺตสฺส ปตฺเตน ผุฏฺโฐกาโส เอว ฐานํ ฯ ตสฺส รุกฺขาธารเก ปญฺจหากาเรหิ ฐานปริจฺเฉโท โหติ ฯ ตตฺถ ฐิตปตฺตํ มุขวฏฺฏิยํ คเหตฺวา จตูสุ ทิสาสุ ยโต กุโตจิ กฑฺฒนฺโต เอเกนนฺเตน ผุฏฺโฐกาสํ อปรนฺตํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ อุทฺธํ เกสคฺคมตฺตํ อุกฺขิปโต ปาราชิกํ ฯ สพฺพตฺถ จ ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺพํ ฯ สหาธารเกน หรนฺตสฺสาปิ เอเสว นโยติ ฯ

เวหาสฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อุทกฏฺเฐ ฯ อุทเก นิกฺขิตฺตํ โหตีติ ราชภยาทีหิ ภีเตหิ อุทเกน อวินสฺสนธมฺเมสุ ตมฺพโลหภาชนาทีสุ สุปฏิจฺฉนฺนํ กตฺวา โปกฺขรณีอาทีสุ อสนฺทนเก อุทเก นิกฺขิตฺตํ ฯ ตสฺส ปติฏฺฐิโตกาโสเยว ฐานํ น สพฺพํ อุทกํ ฯ คจฺฉติ วา อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อคมฺภีเร อุทเก ปทสา คจฺฉนฺตสฺส ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํ ฯ คมฺภีเร หตฺเถหิ วา ปาเทหิ วา ปโยคํ กโรนฺตสฺส หตฺถปาเทหิ วา ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ เอเสว นโย กุมฺภิคหณตฺถํ

นิมฺชชนุมฺมุชฺชเนสุปิ ฯ สเจ ปน อนฺตรา กิญฺจิ อุทกสปฺปํ วา วาฬมจฺฉํ วา ทิสฺวา ภีโต ปลายติ อนาปตฺติ ฯ อามสนาทีสุ ภูมิคตาย กุมฺภิยา วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ ตตฺถ ภูมิยํ ขนิตฺวา กฑฺฒติ อิธ กทฺทเม โอสาเทติ ฯ เอวํ ฉหากาเรหิ ฐานปริจฺเฉโท โหติ ฯ อุปฺปลาทีสุ ยสฺมึ ปุปฺเผ วตฺถุ ปูรติ ตสฺมึ ฉินฺนมตฺเต ปาราชิกํ ฯ อุปฺปลชาติกานญฺเจตฺถ ยาว เอกสฺมึปิ ปสฺเส วาโก น ฉิชฺชติ ตาว รกฺขติ ฯ ปทุมชาติกานํ ปน ทณฺเฑ ฉินฺเน อพฺภนฺตเร สุตฺตํ อจฺฉินฺนมฺปิ น รกฺขติ ฯ สามิเกหิ ฉินฺทิตฺวา ฐปิตานิ อุปฺปลาทีนิ โหนฺติ ยํ วตฺถุํ ปูเรติ ตสฺมึ อุทฺธเฏ ปาราชิกํ ฯ หตฺถกพทฺธานิ โหนฺติ ยสฺมึ หตฺถเก วตฺถุ ปูรติ ตสฺมึ อุทฺธเฏ ปาราชิกํ ฯ ภารพทฺธานิ โหนฺติ ตํ ภารํ ฉนฺนํ อาการานํ เยนเกนจิ อากาเรน ฐานา จาเวนฺตสฺส ภุมฺมฏฺฐกุมฺภิยํ วุตฺตนเยน ปาราชิกํ ฯ ทีฆนาฬานิ อุปฺปลาทีนิ ปุปฺเผสุ วา นาเฬสุ วา เวณึ กตฺวา อุทกปิฏฺเฐ รชฺชุเกสุ ติณานิ สนฺถริตฺวา ฐเปนฺติ วา พนฺธนฺติ วา เตสํ ทีฆโต ปุปฺผคฺเคน จ นาฬนฺเตน จ ติริยํ ปริยนฺเตหิ เหฏฺฐา ปติฏฺฐิโตกาเสน อุทฺธํ อุปริฏฺฐิมสฺส ปิฏฺฐิยาติ ฉหิ อากาเรหิ ฐานา จาวนปริจฺเฉโท เวทิตพฺโพ ฯ โยปิ อุทกปิฏฺฐิยํ ฐปิตปุปฺผกลาปํ อุทกํ จาเลตฺวา วีจึ อุฏฺฐาเปตฺวา เกสคฺคมตฺตมฺปิ ยถาฐิตฏฺฐานโต จาเวติ ปาราชิกํ ฯ อถ ปน ปริกปฺเปติ เอตฺถ คตํ คเหสฺสามีติ รกฺขติ ตาว ฯ คตฏฺฐาเน อุทฺธรโต ปาราชิกํ ฯ

อุทกโต อจฺจุคฺคตสฺส ปุปฺผสฺส สกลมุทกํ ฐานํ ฯ ตํ อุปฺปาเฏตฺวา อุชุกํ อุทฺธรนฺตสฺส นาฬนฺเต เกสคฺคมตฺตํ อุทกโต อติกฺกนฺเต ปาราชิกํ ฯ ปุปฺผํ คเหตฺวา อปนาเมตฺวา ปสฺสโต อากฑฺฒนฺโต อุปฺปาเฏติ น อุทกํ ฐานํ อุปฺปาฏิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ กลาป-พทฺธานิ ปุปฺผานิ อุทกฏฺฐาเน วา รุกฺเข วา คจฺเฉ วา พนฺธิตฺวา ฐเปนฺติ ฯ พนฺธนํ อโมเจตฺวา อิโตจิโตจ กโรนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ พนฺธเน มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปฐมํ พนฺธนํ โมเจตฺวา ปจฺฉา หรติ เอตฺถ ฉหากาเรหิ ฐานปริจฺเฉโทติ อิทํ อุภยํ มหา-ปจฺจริยาทีสุ วุตฺตํ ฯ ปทุมินิยํ ปุปฺผานิ สห ปทุมินิยา คณฺหิตุกามสฺส ปุปฺผนาเฬหิ ปตฺตนาเฬหิ จ ผุฏฺฐอุทกวเสน อุทฺธญฺเจว ติริยญฺจ ฐานปริจฺเฉโท เวทิตพฺโพ ฯ ตํ ปนสฺส ปทุมินึ อนุปฺปาเฏตฺวา ปุปฺผานิ วา ปตฺตานิ วา อตฺตโน อภิมุขํ อากฑฺฒนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ อุปฺปาฏิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปุปฺผปตฺตนาเฬ ฐานโต อจฺจาเวตฺวาปิ ปฐมํ ปทุมินึ อุปฺปาเฏนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ ปจฺฉา ปุปฺผปตฺตนาเฬสุ ฐานา จาวิเตสุ ปาราชิกํ ฯ อุปฺปาฏิตาย ปทุมินิยา ปุปฺผํ คณฺหนฺโต ปน ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพ ฯ พหิ ฐปิเต ราสิกตกลาป-พทฺธภารพทฺธปุปฺเผปิ เอเสว นโย ฯ ภิสํ วา มูฬาลํ วา เยน วตฺถุ ปูรติ ตํ อุปฺปาเฏนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ ทุทฺทเมน ผุฏฺโฐกาส-วเสน เจตฺถ ฐานํ ปริจฺฉินฺทิตพฺพํ ฯ ตานิ อุปฺปาเฏนฺตสฺส สุขุมํ มูลํปิ อจฺฉินฺนํ โหติ รกฺขติ ตาว ภิสปพฺเพ ชาตํ ปตฺตํ วา ปุปฺผํ วา โหติ ตํปิ รกฺขตีติ มหาอฏฺฐกถายเมว

วุตฺตํ ฯ ภิสคณฺฐิมฺหิ ปน กณฺฏโก โหติ โยพฺพนปฺปตฺตานํ มุขปีฬกา วิย อยํ อทีฆตฺตา น รกฺขติ ฯ เสสํ อุปฺปลาทีสุ วุตฺตนยเมว ฯ มจฺฉกจฺฉปานํ สสฺสามิกานํ วาปีอาทีสุ สกลมุทกํ ฐานํ ฯ ตสฺมา โย ปฏิชคฺคนฏฺฐาเน สสฺสามิกํ มจฺฉํ พลิเสน วา ชาเลน วา กุมฺมิเนน วา หตฺเถน วา คณฺหาติ ตสฺส เยน มจฺเฉน วตฺถุ ปูรติ ตสฺมึ เกสคฺคมตฺตํปิ อุทกโต อุทฺธฏมตฺเต ปาราชิกํ ฯ โกจิ มจฺโฉ คยฺหมาโน อิโตจีโตจ ธาวติ อากาสํ อุปฺปตติ ตีเร ปตติ ตํ อากาเส วา ฐิตํ ตีเร วา ปติตํ คณฺหโตปิ ปาราชิกเมว ฯ กจฺฉปํปิ พหิ โคจรตฺถํ คตํ คณฺหโต เอเสว นโย ฯ อุทกฏฺฐํ ปน อุทกา โมจยโต ปาราชิกํ ฯ เตสุ เตสุ ชนปเทสุ สพฺพสาธารณสฺส มหาตฬากสฺส นิทฺธมนตุมฺพํ นิสฺสาย สพฺพสาธารณเมว กุนฺนทีสทิสํ อุทกวาหกํ ขนนฺติ ฯ ตโต ขุทฺทก-มาติกาโย นีหริตฺวา มาติกาโกฏิยํ อตฺตโน อตฺตโน วลญฺชนตฺถาย อาวาเฏ ขนนฺติ ฯ เตสํ ปน ยทา อุทเกน อตฺโถ โหติ ตทา อาวาเฏ ขุทฺทกมาติกาโย อุทกวาหกญฺจ โสเธตฺวา นิทฺธมนตุมฺพํ อุคฺฆาเฏนฺติ ฯ ตโต อุทเกน สทฺธึ มจฺฉา นิกฺขมิตฺวา อนุปุพฺเพน อาวาเฏ ปตฺวา วสนฺติ ฯ ตตฺถ ตฬาเก จ อุทกวาหเก จ มจฺเฉ คณฺหนฺเต น วาเรนฺติ ฯ ขุทฺทกาสุ ปน อตฺตโน อตฺตโน มาติกาสุ อุทกอาวาเฏสุ จ ปวิฏฺฐมจฺเฉ คณฺหิตุํ น เทนฺติ วาเรนฺติ ฯ ตตฺถ โย ตฬาเก วา นิทฺธมนตุมฺเพ วา อุทกวาหเก วา มจฺเฉ คณฺหาติ อวหาเรน กาเรตพฺโพ ฯ ขุทฺทกมาติกาสุ ปน อาวาเฏ

วา ปวิฏฺจํ มจฺฉํ คณฺหนฺโต คหิตสฺส อคฺฆวเสน กาเรตพฺโพ ฯ
สเจ ตโต คยฺหมาโน มจฺโฉ อากาเส วา อุปฺปตติ ตีเร วา
ปตติ ตํ อากาสฏฺจํ ตีรฏฺจํ วา อุทกวินิมุตฺตํ คณฺหโต อวหาโร
นตฺถิ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา อตฺตโน ปริคฺคหฏฺฐาเน ฐิตสฺเสว เต
สามิกา ฯ เอวรูปา หิ ตตฺถ กติกา ฯ กจฺฉเปปิ เอเสว นโย ฯ
สเจ ปน มจฺโฉ คยฺหมาโน อาวาฏโต ขุทฺทกมาติกํ อารุหติ
ตตฺถ นํ คณฺหโตปิ อวหาโรเยว ฯ ขุทฺทกมาติกาโต ปน อุทก-
วาหกํ ตโต จ ตฬากํ อารุฬฺหํ คณฺหโต อวหาโร นตฺถิ ฯ โย
อาวาฏโต ภตฺตสิตฺเถหิ ปโลเภตฺวา มาติกํ อาโรเปตฺวา คณฺหาติ
อวหาโรว ฯ ตโต ปน ปโลเภตฺวา อุทกวาหกํ อาโรเปตฺวา
คณฺหนฺตสฺส อวหาโร นตฺถิ ฯ เกจิ กุโตจิเทว สพฺพสาธารณฏฺฐานโต
มจฺเฉ อาเนตฺวา ปจฺฉิมวตฺถุภาเค อุทกอาวาเฏ ขิปิตฺวา โปเสตฺวา
ทิวเส ทิวเส เทฺว ตีณิ อุตฺตริภงฺคตฺถาย มาเรนฺติ ฯ เอวรูปํ
มจฺฉํ อุทเก วา อากาเส วา ตีเร วา ยตฺถกตฺถจิ ฐิตํ คณฺหโต
อวหาโร เอว ฯ กจฺฉเปปิ เอเสว นโย ฯ นิทาฆกาเล ปน นทิยา
โสเต ปจฺฉินฺเน กตฺถจิ นินฺนฏฺฐาเน อุทกํ ติฏฺฐติ ฯ ตตฺถ มนุสฺสา
มจฺฉานํ วินาสาย มทนผลวิสาทีนิ ปกฺขิปิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ มจฺฉา
ตานิ ขาทนฺตา มริตฺวา อุตฺตานา อุทเก ปลวนฺตา ติฏฺฐนฺติ ฯ
โย ตตฺถ คนฺตฺวา ยาว สามิกา นาคจฺฉนฺติ ตาวิเม มจฺเฉ
คณฺหิสฺสามีติ คณฺหาติ อคฺฆวเสน กาเรตพฺโพ ฯ ปํสุกูลสญฺญาย
คณฺหโต อวหาโร นตฺถิ ฯ อาหราเปนฺเต ปน ภณฺฑเทยฺยํ ฯ

มจฺฉวิสํ ปกฺขิปิตฺวา คตมนุสฺสา ภาชนานิ อาหริตฺวา ปูเรตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ ยาว ปุนปิ อาคจฺฉิสฺสามาติ สาลยา โหนฺติ ตาว เต สสฺสามิกมจฺฉาว ฯ ยทา ปน เต อลํ อมฺหากนฺติ นิราลยา ปกฺกมนฺติ ตโต ปฏฺฐาย เถยฺยจิตฺเตน คณฺหนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ปํสุกูลสญฺญิสฺส อนาปตฺติ ฯ ยถา จ มจฺฉกจฺฉเปสุ เอวํ สพฺพายปิ อุทกชาติยา วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ

อุทกฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

นาวฏฺเฐ ฯ ปฐมํ ตาว นาวํ ทสฺเสนฺโต นาวา นาม ยาย ตรตีติ อาห ฯ ตสฺมา อิธ อนฺตมโส รชนโทณิกาปิ เวณุกลาปโกปิ นาวาเตฺวว เวทิตพฺโพ ฯ สีมาสมฺมนฺนเน ปน ธุวนาวา อนฺโต ขนิตฺวา วา ผลเกหิ พนฺธิตฺวา วา กตา สพฺพนฺติเมน ปริจฺเฉเทน ติณฺณํ วหนิกาเอว วฏฺฏติ ฯ อิธ ปน เอกสฺสาปิ วหนิกา นาวาเตฺวว วุจฺจติ ฯ นาวาย นิกฺขิตฺตนฺติ ยงฺกิญฺจิ อินฺทฺริยพทฺธํ วา อนินฺทฺริยพทฺธํ วา ฯ ตสฺส อวหารลกฺขณํ ถลฏฺเฐ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ นาวํ อวหริสฺสามีติอาทิมฺหิ ทุติยปริเยสนคมนอามสน-ผนฺทาปนานิ วุตฺตนยาเนว ฯ พนฺธนํ โมเจตีติ เอตฺถ ปน ยา พนฺธเน มุตฺเต ฐานา น จวติ ตสฺสา พนฺธนํ ยาว น มุตฺตํ โหติ ตาว ทุกฺกฏํ มุตฺเต ปน ถุลฺลจฺจยมฺปิ ปาราชิกมฺปิ โหติ ฯ ตํ ปรโต อาวิภวิสฺสติ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ อยํ ตาว ปาลิ-วณฺณนา ฯ

อยมฺปเนตฺถ ปาลิมุตฺตกวินิจฺฉโย ฯ จณฺฑโสเต พนฺธิตฺวา

จปิตนาวาย เอกํ ฐานํ พนฺธนเมว ฯ ตสฺมึ มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ตตฺถ ยุตฺติ ปุพฺเพ วุตฺตาเยว ฯ วิปฺปนฏฺฐา นาวา ปน ยํ ยํ อุทกปฺปเทสํ ผริตฺวา ฐิตา โหติ สฺวาสฺสา ฐานํ ฯ ตสฺมา ตํ อุทฺธํ วา อุจฺจาเรนฺตสฺส อโธ วา โอปิลาเปนฺตสฺส จตูสุ วา ทิสาสุ ผุฏฺโฐกาสํ อติกฺกาเมนฺตสฺส อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ นิจฺจเล อุทเก อพนฺธนํ อตฺตโน ธมฺมตาย ฐิตนาวํ ปุรโต วา ปจฺฉโต วา วามทกฺขิณปสฺสโต วา กฑฺฒนฺตสฺส เอเกนนฺเตน ผุฏฺโฐกาสํ อปเรน อุทเก ปติฏฺฐิตนฺเตน อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ อุทฺธํ เกสคฺคมตฺตํ อุทกโต โมจิเต อโธ นาวาตเลน ผุฏฺโฐกาสํ มุขวฏฺฏึ อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ตีเร พนฺธิตฺวา นิจฺจเล อุทเก ฐปิตนาวาย พนฺธนญฺจ ฐิโตกาโส จาติ เทฺว ฐานานิ ฯ ตํ ปฐมํ พนฺธนา โมเจติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ปจฺฉา ฉนฺนํ อาการานํ อญฺญตเรน ฐานา จาเวติ ปาราชิกํ ฯ ปฐมํ ฐานา จาเวตฺวา ปจฺฉา พนฺธนโมจเนปิ เอเสว นโย ฯ ถเล อุสฺสาเทตฺวา อุกฺกุชฺชิตฺวา ฐปิตนาวาย ผุฏฺโฐกาโสว ฐานํ ฯ ตสฺสา ปญฺจหากาเรหิ ฐานปริจฺเฉโท เวทิตพฺโพ ฯ นิกฺกุชฺชิตฺวา ฐปิตนาวาย ปน มุขวฏฺฏิยา ผุฏฺโฐกาโสเยว ฐานํ ฯ ตสฺสาปิ ปญฺจหากาเรหิ ฐานปริจฺเฉทํ ญตฺวา ยโต กุโตจิ ผุฏฺโฐกาสํ อุทฺธญฺจ เกสคฺคมตฺตํ อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ เวทิตพฺพํ ฯ ถลํ ปน อุสฺสาเทตฺวา ทฺวินฺนํ ทารุฆฏิกานํ อุปริ ฐปิตนาวาย ทารุฆฏิกานํ ผุฏฺโฐกาโสเยว ฐานํ ฯ ตสฺมา ตตฺถ มญฺจปาทมตฺถเกสุเยว ปติฏฺฐิตตฺถทฺธสาฏเก นาคทนฺเตสุ

ชปิตภิณฺฑิวาเล จ วุตฺตนเยน วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ โยตฺตพทฺธาย ปน นาวาย สฏฺฐิสตฺตติพฺยามปฺปมาณํ โยตฺตํ อโมเจตฺวา ว อากฑฺเฒตฺวา ปจวีลคฺคํ กตฺวา สห โยตฺเตน ถเล ชปิตาย นาวาย น ผุฏฺโจกาสมตฺตเมว ฐานํ อถโข โยตฺตโกฏิโต ปฏฺฐาย ยาว นาวาย ปจวิยํ ปติฏฺฐิโตกาสสฺส ปจฺฉิมนฺโต ตาว ทีฆโต ติริยํ ปน นาวาย จ โยตฺตสฺส จ ปจวิยํ ปติฏฺฐิตปริยนฺตปฺปมาณํ ฐานนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตํ ทีฆโต วา ติริยโต วา กฑฺฒนฺตสฺส เอเกนนฺเตน ผุฏฺโจกาสํ อปเรน ปจวิยํ ปติฏฺฐิตนฺเตน อติกฺกนฺตมตฺเต อุทฺธํ เกสคฺคมตฺตํ สห โยตฺเตน ปจวิโต โมจิเต ปาราชิกํ ฯ โย ปน ติฏฺเฐ ฐิตนาวํ อภิรุหิตฺวา เถยฺยจิตฺโต อริตฺเตน วา ผิเยน วา ปาเชติ ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน ฉตฺตํ วา ปณาเมตฺวา จีวรํ วา ปาเทหิ อกฺกมิตฺวา หตฺเถหิ อุกฺขิปิตฺวา ลงฺการํ[๑] สทิสํ กตฺวา วาตํ คณฺหาเปติ พลวา วาโต อาคมฺม นาวํ หรติ วาเตเนว สา หฏา โหติ ฯ ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อวหาโร ฯ ปโยโค อตฺถิ ฯ โส ปน ฐานา จาวนปฺปโยโค น โหติ ฯ ยทิ ปน ตํ นาวํ เอวํ คจฺฉนฺตํ ปกติคมนํ ปจฺฉินฺทิตฺวา อญฺญํ ทิสาภาคํ เนติ ปาราชิกํ ฯ สยเมว ยงฺกิญฺจิ คามติฏฺฐํ สมฺปตฺตํ ฐานา อจฺจาเวนฺโตว วิกฺกีณิตฺวา คจฺฉติ เนวตฺถิ อวหาโร ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหตีติ ฯ

นาวฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๑] ลการ อิติปิ ฯ

ยานฏฺเจ ฯ ยานํ ตาว ทสฺเสนฺโต ยานํ นาม วยฺหนฺติ-อาทิมาห ฯ ตตฺถ อุปริ มณฺฑปสทิสํ ปทรจฺฉนฺนํ สพฺพปริคุณฺจิมํ วา ฉาเทตฺวา กตํ วยฺหํ ฯ อุโภสุ ปสฺเสสุ สุวณฺณรชตาทิมยา โคปานสิโย ทตฺวา ครุฬปกฺขนเยน กตา สนฺทมานิกา ฯ รโถ จ สกฏญฺจ ปากฏเมว ฯ เตสุ ยตฺถกตฺถจิ สวิญฺญาณกํ วา อวิญฺญาณกํ วา ราสิอาทิวเสน ฐปิตํ ภณฺฑํ เถยฺยจิตฺเตน ฐานา จาเวนฺตสฺส นาวฏฺเฐ ถลฏฺเฐ จ วุตฺตนเยน ปาราชิกํ เวทิตพฺพํ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ ยานฏฺฐํ ตณฺฑุลาทิภณฺฑํ ปิฏเก คณฺหโต ปิฏเก อนุกฺขิตฺเตปิ ปิฏกํ ปหริตฺวา ตณฺฑุลาทีนํ เอกาพทฺธภาเว วิโกปิเต ปาราชิกํ ฯ ถลฏฺฐาทีสุปิ อยํ นโย ลพฺภติ ฯ ยานํ อวหริสสามีติอาทิมฺหิ ทุติยปริเยสนาทีนิ วุตฺตนยาเนว ฯ ฐานา จาเวตีติ เอตฺถ ปน ทุกยุตฺตสฺส ยานสฺส ทฺวินฺนํ โคณานํ อฏฺฐ ปาทา เทฺว จ จกฺกานีติ ทสฏฺฐานานิ ฯ ตํ เถยฺยจิตฺตสฺส อารุหิตฺวา ธุเร นิสีทิตฺวา ปาชยโต โคณานํ ปาทุทฺธาเร ถุลฺลจฺจยํ ฯ จกฺกานํ ปน ปจวิยํ ปติฏฺฐิตปฺปเทสโต เกสคฺคมตฺเต อติกฺกนฺเต ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน โคณา นายํ อมฺหากํ สามิโกติ ญตฺวา ธุรํ ฉฑฺเฑตฺวา อกฑฺฒนฺตา ติฏฺฐนฺติ วา ผนฺทนฺติ วา รกฺขติ ตาว ฯ โคเณ ปุน อุชุกํ ปฏิปาเทตฺวา ธุรํ อาโรเปตฺวา ทฬฺหํ โยเชตฺวา ปาจเนน วิชฺฌิตฺวา ปาเชนฺตสฺส วุตฺตนเยเนว เตสํ ปาทุทฺธาเร ถุลฺลจฺจยํ ฯ จกฺกาติกฺกเม ปาราชิกํ ฯ สเจปิ สกทฺทเม มคฺเค เอกํ จกฺกํ กทฺทเม ลคฺคํ โหติ ทุติยํ จกฺกํ โคณา

ปริวตฺเตนฺตา ปวฏฺฏนฺติ ฯ เอกสฺส จิตฺตฺตา น ตาว อวหาโร
โหติ ฯ โคเณ ปน ปุน อุชุกํ ปฏิปาเทตฺวา ปาเชนฺตสฺส จิตจกฺเก
เกสคฺคมตฺตํ ผุฏฺโฐกาสํ อติกฺกนฺเต ปาราชิเก ฯ จตุยุตฺตกสฺส ปน
อฏฺจารส ฐานานิ อฏฺฐยุตฺตกสฺส จตุตฺตึสาติ เอเตนูปาเยน ยุตฺตยานสฺส
ฐานเภโท เวทิตพฺโพ ฯ ยํ ปน อยุตฺตํ ธุเร เอกาย ปจฺฉโต จ
ทฺวีหิ อุปตฺถมฺภินีหิ อุปตฺถมฺเภตฺวา ฐปิตํ ตสฺส ติณฺณํ อุปตฺถมฺภินีนํ
จกฺกานญฺจ วเสน ปญฺจฏฺฐานานิ ฯ สเจ ธุเร อุปตฺถมฺภินี
เหฏฺฐาภาเค กปฺปกตา โหติ ฉฏฺฐานานิ ฯ ปจฺฉโต ปน
อนุปตฺถมฺเภตฺวา ธุเร อุปตฺถมฺภิตสฺเสว อุปตฺถมฺภินีวเสน ตีณิ วา
จตฺตาริ วา ฐานานิ ฯ ธุเรน ผลกสฺส วา ทารุกสฺส วา อุปริ
ฐปิตสฺส ตีณิ ฐานานิ ฯ ตถา ปฐวิยํ ฐปิตสฺส ฯ ตํ กฑฺฒิตฺวา
วา อุกฺขิปิตฺวา วา ปุรโต จ ปจฺฉโต จ ฐานา จาเวนฺตสฺส
ถุลฺลจฺจยํ ฯ จกฺกานํ ปติฏฺฐิตฏฺฐาเน เกสคฺคมตฺตํ อติกฺกนฺเต
ปาราชิกํ ฯ จกฺกานิ อปเนตฺวา ทฺวีหิ อกฺขสีเสหิ ทารูนํ อุปริ
ฐปิตสฺส เทฺว ฐานานิ ฯ ตํ กฑฺฒนฺโต วา อุกฺขิปนฺโต วา
ผุฏฺโฐกาสํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ ภูมิยา ฐปิตสฺส ธุเรน จตูหิ
จ อกฺขุทฺธีหิ ปติฏฺฐิตวเสน ปญฺจฏฺฐานานิ ฯ ตํ ธุเร คเหตฺวา
กฑฺฒโต อุทฺธีนํ ปจฺฉิมนฺเตหิ ปุริมนฺเต อติกฺกนฺเต ปาราชิกํ ฯ
อุทฺธีสุ คเหตฺวา กฑฺฒโต อุทฺธีนํ ปุริมนฺเตหิ ปจฺฉิมนฺเต อติกฺกนฺเต
ปาราชิกํ ฯ ปสฺเส คเหตฺวา กฑฺฒโต อุทฺธีนํเยว ติริยํ ปติฏฺฐิตฏฺฐานสฺส
อติกฺกเม ปาราชิกํ ฯ มชฺเฌ คเหตฺวา อุกฺขิปโต เกสคฺคมตฺเต

ปจวิโต มุตฺเต ปาราชิกํ ฯ อถ อุทฺธีขาณุกา น โหนฺติ สมเมว พาหํ กตฺวา มชฺเฌ วิชฺฌิตฺวา อกฺขสีสานิ ปเวสิตานิ โหนฺติ ฯ ตํ เหฏฺฐิมตลสฺส สมนฺตา สพฺพํ ปจวึ ผุสิตฺวา ติฏฺฐติ ฯ ตตฺถ จตูสุ ทิสาสุ อุทฺธญฺจ ผุฏฺฐฏฺฐานาติกฺกมวเสน ปาราชิกํ เวทิตพฺพํ ฯ ภูมิยํ นาภิยา ขปิตจกฺกสฺส เอกเมว ฐานํ ฯ ตสฺส ปญฺจหากาเรหิ ปริจฺเฉโท ฯ เนมิปสฺเสน จ นาภิยา จ ผุสิตฺวา ฐิตสฺส เทฺว ฐานานิ ฯ เนมิยา อุฏฺฐิตภาคํ ปาเทน อกฺกมิตฺวา ภูมิยํ ผุสาเปตฺวา อเรสุ วา เนมิยา วา คเหตฺวา อุกฺขิปนฺตสฺส อตฺตนา กตฏฺฐานํ ฐานํ น โหติ ฯ ตสฺมา ตสฺมึ ฐิเตปิ อวเสสฏฺฐาเน อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ภิตฺตึ นิสฺสาย ฐปิตจกฺกสฺสปิ เทฺว ฐานานิ ฯ ตตฺถ ปฐมํ ภิตฺติโต โมเจนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ ปจฺฉา ปจวิโต เกสคฺค-มตฺตุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ ปฐมํ ภูมิโต โมเจนฺตสฺส ปน สเจ ภิตฺติยํ ปติฏฺฐิตฏฺฐานํ น กุปฺปติ เอเสว นโย ฯ อถ อเรสุ คเหตฺวา เหฏฺฐา กฑฺฒนฺตสฺส ภิตฺตึ ผุสิตฺวา ฐิโตกาสสฺส อุปริโม อนฺโต เหฏฺฐิมํ อนฺตํ อติกฺกมติ ปาราชิกํ ฯ มคฺคปฏิปนฺเน ยาเน ยานสฺสามิโก เกนจิเทว กรณีเยน โอโรหิตฺวา มคฺคา โอกฺกนฺโต โหติ ฯ อถญฺโญ ภิกฺขุ ปฏิปถํ อาคจฺฉนฺโต อารกฺขสุญฺญํ ปสฺสิตฺวา ยานํ อวหริสฺสามีติ อาโรหติ ฯ ตสฺส ปโยคํ วินาเยว โคณา คเหตฺวา ปกฺกนฺตา ฯ อวหาโร นตฺถิ ฯ เสสํ นาวาย วุตฺตสทิสนฺติ ฯ

ยานฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิโต ปรํ ภาโรเยว ภารฏฺฐํ ฯ โส สีสภาราทิวเสน จตุทฺธา

ทสฺสิโต ฯ ตตฺถ สีสภาราทีสุ อสมฺโมหตฺถํ สีสาทีนํ ปริจฺเฉโท เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ สีสสฺส ตาว ปุริมคเล คลวาฏโก ปิฏฺฐิคเล เกสญฺจิ เกสนฺเต อาวตฺโต โหติ คลวาฏกสฺเสว อุโภสุ ปสฺเสสุ เกสญฺจิ เกสา โอรุยฺห ชายนฺติ เย กณฺณจูฬิกาติ วุจฺจนฺติ เตสํ อโธภาโค จาติ อยํ เหฏฺฐิมปริจฺเฉโท ฯ ตโต อุปริ สีสํ ฯ เอตฺถนฺตเร ฐิตภาโร สีสภาโร นาม ฯ อุโภสุ ปสฺเสสุ กณฺณ-จูฬิกาหิ ปฏฺฐาย เหฏฺฐา กุปฺปเรหิ ปฏฺฐาย อุปริ ปิฏฺฐิคลาวตฺตโต จ คลวาฏกโต จ ปฏฺฐาย เหฏฺฐา ปิฏฺฐิเวมชฺฌาวตฺตโต จ อุรปริจฺเฉทมชฺเฌ หทยอาวาฏกโต จ ปฏฺฐาย อุปริ ขนฺโธ ฯ เอตฺถนฺตเร ฐิตภาโร ขนฺธภาโร นาม ฯ ปิฏฺฐิเวมชฺฌาวตฺตโต ปน หทยอาวาฏโต จ เหฏฺฐา ยาว ปาทนขสิขา อยํ กฏิปริจฺเฉโท ฯ เอตฺถนฺตเร สมนฺตโต สรีเร ฐิตภาโร กฏิภาโร นาม ฯ กุปฺปรโต ปฏฺฐาย ปน เหฏฺฐา ยาว หตฺถนขสิขา อยํ โอลมฺพกปริจฺเฉโท ฯ เอตฺถนฺตเร ฐิตภาโร โอลมฺพโก นาม ฯ อิทานิ สีเส ภารนฺติ-อาทีสุ อยํ อนุปุพฺพวินิจฺฉโย ฯ โย ภิกฺขุ อิทํ คเหตฺวา เอตฺถ ยาหีติ สามิเกหิ อนาณตฺโต สยเมว มยฺหํ อิทนฺนาม เทถ อหํ โว ภณฺฑํ วหามีติ เตสํ ภณฺฑํ สีเสน อาทาย คจฺฉนฺโต เถยฺยจิตฺเตน ตํ ภณฺฑํ อามสติ ทุกฺกฏํ ฯ ยถาวุตฺตสีสปริจฺเฉทํ อนติกฺกาเมนฺโตว อิโตจิโตจ ฆํสนฺโต สาเรติปิ ปจฺจาสาเรติปิ ถุลฺลจฺจยํ ฯ ขนฺธํ โอโรปิตมตฺเต กิญฺจาปิ สามิกานํ วหตูติ จิตฺตํ อตฺถิ เตหิ ปน อนาณตฺตตฺตา ปาราชิกํ ฯ ขนฺธํ ปน

อโนโรเปตฺวาปิ สีสโต เกสคฺคมตฺตํปิ โมเจนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ ยมกภารสฺส ปน เอโก ภาโค สีเส ปติฏฺฐาติ เอโก ปิฏฺฐิยํ ฯ ตตฺถ ทฺวินฺนํ ฐานานํ วเสน วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ปน สุทฺธสีสภาราทีนํเยว วเสน เทสนา อารทฺธา ฯ โย จายํ สีสภาเร วุตฺโต ขนฺธภาราทีสุปิ อยเมว วินิจฺฉโย ฯ หตฺเถ ภารนฺติ เอตฺถ ปน หตฺเถน คหิตตฺตา โอลมฺพโก หตฺถภาโรติ วุตฺโต ฯ โส ปฐมํเยว ภูมิโต วา คหิโต โหตุ สุทฺธจิตฺเตน สีสาทีหิ วา หตฺถภาโรเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ ฯ ตํ เถยฺยจิตฺเตน ตาทิสํ คหนฏฺฐานํ ทิสฺวา ภูมิยํ วา คจฺฉาทีสุ วา นิกฺขิปนฺตสฺส หตฺถโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ภูมิโต คณฺหาตีติ เอตฺถ ปน เตสํ ภารานํ ยงฺกิญฺจิ ปาตราสาทิการณา สุทฺธจิตฺเตน ภูมิยํ นิกฺขิปิตฺวา ปุน เถยฺยจิตฺเตน เกสคฺคมตฺตํปิ อุทฺธรนฺตสฺส ปาราชิกนฺติ ฯ

ภารฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อารามฏฺเฐปิ๑ ฯ อารามํ ตาว ทสฺเสนฺโต อาราโม นาม ปุปฺผาราโม ผลาราโมติ อาห ฯ เตสุ วสฺสิกาทีนํ ปุปฺผนโก ปุปฺผาราโม ฯ อมฺพผลาทีนํ ผลนโก ผลาราโม ฯ อาราเมปิ จตูหิ ฐาเนหิ นิกฺขิตฺตสฺส วินิจฺฉโย ภุมฺมฏฺฐาทีสุ วุตฺตนโยเอว ฯ ตตฺถ ชาตเก ปน ฯ มูลนฺติ อุสีรหิรเวราทิกํ ยงฺกิญฺจิ มูลํ ฯ ตํ อุปฺปาเฏตฺวา วา อุปฺปาฏิตํ วา คณฺหโต เยน มูเลน วตฺถุ ปูรติ ตสฺมึ คหิเต ปาราชิกํ ฯ กนฺโทปิ มูเลเนว สงฺคหิโต ฯ

๑. ปีสทฺโท อติเรโก ขายติ ฯ เอวํ อิโต ปเรสุปิ ฯ

อุปฺปาเฏนฺตสฺส เจตฺถ อปฺปมตฺตเกปิ อจฺฉินฺเน ถุลฺลจฺจยเมว ฯ เสสํ ภิเส วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ ตจนฺติ เภสชฺชตฺถาย วา รชนตฺถาย วา อุปโยคคมนกํ ยงฺกิญฺจิ รุกฺขตฺตจํ ฯ ตํ อุปฺปาเฏตฺวา วา อุปฺปาฏิตํ วา คณฺหนฺตสฺส มูเล วุตฺตนเยเนว ปาราชิกํ ฯ ปุปฺผนฺติ วสฺสิกมลฺลิกาทิ ยงฺกิญฺจิ ปุปฺผํ ฯ ตํ โอจินิตฺวา วา โอจิตํ วา คณฺหนฺตสฺส อุปฺปลปทุเมสุ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกํ ฯ ปุปฺผานมฺปิ หิ วณฺฏํ วา พนฺธนํ วา อจฺฉินฺนํ รกฺขติ ฯ วณฺฏพฺภนฺตเร ปน เกสญฺจิ สูจิกา โหติ สา น รกฺขติ ฯ ผลนฺติ อมฺพผลตาลผลาทิ ยงฺกิญฺจิ ฯ ตํ รุกฺขโต คณฺหนฺตสฺส วินิจฺฉโย รุกฺเข ลคฺคิตกถายํ วุตฺโต ฯ อปเนตฺวา ชปิตํ ภุมฺมฏฺฐาทิสงฺคหิตเมว ฯ อารามํ อภิยุญฺชตีติ ปรสนฺตกํ มม สนฺตโก อยนฺติ มุสา ภณิตฺวา อภิยุญฺชติ อทินฺนาทานสฺส ปโยคตฺตา ทุกฺกฏํ ฯ สามิกสฺส วิมตึ อุปฺปาเทตีติ วินิจฺฉยกุสลตาย พลวนิสฺสิตาทิภาเวน วา อารามสฺสามิกสฺส สํสยํ ชเนติ ฯ กถํ ฯ ตํ หิ ตถา วินิจฺฉยปฺปสุตํ ทิสฺวา สามิโก จินฺเตสิ สกฺกิสฺสามิ นุโข อหํ อิมํ อารามํ อตฺตโน กาตุํ น สกฺกิสฺสามิ นุโขติ เอวํ ตสฺส วิมติ อุปฺปชฺชมานา เตน อุปฺปาทิตา โหติ ฯ ตสฺมา ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชติ ฯ ธุรํ นิกฺขิปตีติ ยทา ปน สามิโก อยํ ถทฺโธ กกฺขโฬ ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตรายํปิ เม กเรยฺย อลํ ทานิ มยฺหํ อิมินา อาราเมนาติ ธุรํ นิกฺขิปติ อภิยุญฺชโก ปาราชิกํ อาปชฺชติ สเจ สยมฺปิ กตธุรนิกฺเขโป โหติ ฯ อถ ปน สามิเกน ธุเร นิกฺขิตฺเตปิ อภิยุญฺชโก ธุรํ อนิกฺขิปิตฺวา

อิมํ สุฏฺฐุ ปีเฬตฺวา มม อาณาปวตฺตึ ทสฺเสตฺวา กึการปฏิสฺสาวิภาเว นํ ฐเปตฺวา ทสฺสามีติ ทาตพฺพภาเว สอุสฺสาโหว รกฺขติ ตาว ฯ อถาปิ อภิยุญฺชโก อจฺฉินฺทิตฺวา น ทานิ อิมสฺส ทสฺสามีติ ธุรํ นิกฺขิปติ สามิโก ปน น นิกฺขิปติ ปกฺขํ ปริเยสติ กาลํ อาคเมติ ลชฺชิปริสํ ตาว ลภามิ ปจฺฉา ชานิสฺสามีติ ปุน คหเณเยว สอุสฺสาโห โหติ รกฺขติเยว ฯ ยทา ปน โสปิ น ทสฺสามีติ สามิโกปิ น ลจฺฉามีติ เอวํ อุโภ ธุรํ นิกฺขิปนฺติ ตทา อภิยุญฺชกสฺส ปาราชิกํ ฯ อถ ปน อภิยุญฺชิตฺวา วินิจฺฉยํ กุรุมาโน อนิฏฺฐิเต วินิจฺฉเย สามิเกนปิ ธุรนิกฺเขเป อกเต อตฺตโน อสฺสามิกภาวํ ชานนฺโตเยว ตโต กิญฺจิ ปุปฺผํ วา ผลํ วา คณฺหาติ ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ ธมฺมญฺจรนฺโตติ ภิกฺขุสงฺเฆ วา ราชกุเล วา วินิจฺฉยํ กโรนฺโต ฯ สามิกํ ปราเชตีติ วินิจฺฉยกานํ อุกฺโกจํ ทตฺวา กูฏสกฺขึ โอตาเรตฺวา อารามสฺสามิกํ ชินาตีติ อตฺโถ ฯ อาปตฺติ ปาราชิกสฺสาติ น เกวลํ ตสฺเสว สญฺจิจฺจ ตสฺส อตฺถสาธเน ปวตฺตานํ กูฏวินิจฺฉยกานมฺปิ กูฏสกฺขีนมฺปิ สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ เอตฺถ จ สามิกสฺส ธุรนิกฺเขปวเสเนว ปราชโย เวทิตพฺโพ ฯ อนิกฺขิตฺตธุโร หิ อปราชิโตว โหติ ฯ ธมฺมญฺจรนฺโต ปรชฺชตีติ สเจปิ ธมฺเมน วินเยน สตฺถุสาสเนน วินิจฺฉยสฺส ปวตฺตตฺตา สยํ ปราชยํ ปาปุณาติ ฯ เอวมฺปิ มุสาวาเทน สามิกานํ ปีฬากรณปจฺจยา ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชตีติ ฯ

อารามฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

วิหารฏฺเฐปิ ฯ จตูหิ ฐาเนหิ นิกฺขิตฺตํ วุตฺตนยเมว ฯ อภิโยเคปิ เจตฺถ จาตุทฺทิสสงฺฆํ อุทฺทิสฺส ภิกฺขูนํ ทินฺนํ วิหารํ วา ปริเวณํ วา อาวาสํ วา มหนฺตมฺปิ ขุทฺทกมฺปิ อภิยุญฺชโต อภิโยโค น รุหติ อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหิตุมฺปิ น สกฺโกติ ฯ กสฺมา ฯ สพฺเพสํ ธุรนิกฺเขปาภาวโต ฯ น เหตฺถ สพฺเพ จาตุทฺทิสา ภิกฺขู ธุรนิกฺเขปํ กโรนฺตีติ ฯ ทีฆภาณกาทิเภทสฺส ปน คณสฺส วา เอกปุคฺคลสฺส วา สนฺตกํ อภิยุญฺชิตฺวา คณฺหนฺโต สกฺโกติ เต ธุรํ นิกฺขิปาเปตุํ ฯ ตสฺมา ตตฺถ อาราเม วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ

วิหารฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เขตฺตฏฺเฐปิ ฯ เขตฺตํ ตาว ทสฺเสนฺโต เขตฺตนฺนาม ยตฺถ ปุพฺพนฺนํ วา อปรนฺนํ วา ชายตีติ อาห ฯ ตตฺถ ปุพฺพนฺนนฺติ สาลิอาทีนิ สตฺต ธญฺญานิ ฯ อปรนฺนนฺติ มุคฺคมาสาทีนิ ฯ อุจฺฉุกฺเขตฺตาทิกมฺปิ เอตฺเถว สงฺคหิตํ ฯ อิธาปิ จตูหิ ฐาเนหิ นิกฺขิตฺตํ วุตฺตนยเมว ฯ ตตฺถ ชาตเก ปน สาลิสีสาทีนิ นิรปฺปิตฺวา วา เอกเมกํ หตฺเถเนว ฉินฺทิตฺวา วา อสิเตน ลายิตฺวา วา พหูนิ เอกโต อุปฺปาเฏตฺวา วา คณฺหนฺตสฺส ยสฺมึ พีเช วา สีเส วา มุฏฺฐิยํ วา มุคฺคมาสาทิผเล วา วตฺถุ ปูรติ ตสฺมึ พนฺธนา โมจิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ อจฺฉิชฺชมาโน ปน ทณฺฑโก วา วาโก วา ตโจ วา อปฺปมตฺตโกปิ รกฺขติ ฯ วีหินาฬํ ทีฆมฺปิ โหติ ยาว อนฺโต นาฬโต วีหิสีสทณฺฑโก น นิกฺขมติ ตาว รกฺขติ ฯ

เกสคฺคมตฺตมฺปิ นาฬโต ทณฺฑกสฺส เหฏฺฐิมตเล นิกฺขนฺเต ภณฺฑคฺฆวเสน กาเรตพฺโพ ฯ อสิเตน ลายิตฺวา คณฺหโต ปน มุฏฺฐิคเตสุ เหฏฺฐา ฉินฺเนสุปิ สเจ สีสานิ ชฏิตานิ รกฺขนฺติ ตาว ฯ วิชเฏตฺวา ปน เกสคฺคมตฺตมฺปิ อุกฺขิปโต สเจ วตฺถุ ปูรติ ปาราชิกํ ฯ สามิเกหิ ปน ลายิตฺวา ฐปิตํ สภุสํ[๑] วา อภุสํ วา กตฺวา คณฺหโต เยน วตฺถุ ปูรติ ตสฺมึ คหิเต ปาราชิกํ ฯ สเจ ปริกปฺเปติ อิทํ มทฺทิตฺวา ปปฺโผเฏตฺวา สารเมว คณฺหิสฺสามีติ รกฺขติ ตาว ฯ มทฺทนปปฺโผฏเนสุ ฐานา จาเวนฺตสฺสาปิ ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ ปจฺฉา ภาชนคเต กตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ อภิโยโค ปเนตฺถ วุตฺตนโยเอว ฯ ขีลสงฺกมนาทีสุ ปชวี นาม อนคฺฆา ตสฺมา สเจ เอเกเนว ขีเลน เกสคฺคมตฺตมฺปิ ปชวิปฺปเทสํ สามิกานํ ปสฺสนฺตานํ วา อปสฺสนฺตานํ วา อตฺตโน สนฺตกํ กโรติ ตสฺมึ ขีเล นามํ ฉินฺทิตฺวา วา อจฺฉินฺทิตฺวา วา สงฺกามิตมตฺเต ตสฺส จ เย จสฺส เอกจฺฉนฺทา สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน ทฺวีหิ ขีเลหิ คเหตพฺพํ โหติ ปฐเม ขีเล ถุลฺลจฺจยํ ทุติเย ปาราชิกํ ฯ สเจ ตีหิ คเหตพฺพํ โหติ ปฐเม ทุกฺกฏํ ทุติเย ถุลฺลจฺจยํ ตติเย ปาราชิกํ ฯ เอวํ พหุเกสุปิ อวสาเน เทฺว ฐเปตฺวา ปุริเมหิ ทุกฺกฏํ อวสาเน ทฺวินฺนํ เอเกน ถุลฺลจฺจยํ อิตเรน ปาราชิกํ เวทิตพฺพํ ฯ ตญฺจ โข สามิกานํ ธุรนิกฺเขเปน ฯ เอวํ สพฺพตฺถ ฯ รชฺชุ วาติ มม สนฺตกํ อิทนฺติ ญาเปตุกาโม รชฺชุ วา ปสาเรติ ยฏฺฐึ วา ปาเตติ

๑. สกฺกฏํ อุปนิธาย สพุสํ ภเวยฺย ฯ

ทุกฺกฏํ อิทานิ ทฺวีหิ ปโยเคหิ อตฺตโน สนฺตกํ กริสฺสามีติ เตสํ ปฐเม ถุลฺลจฺจยํ ทุติเย ปาราชิกํ ฯ วตึ วาติ ปรสฺส เขตฺตํ ปริกฺเขปวเสน อตฺตโน กาตุกาโม ทารูนิ นิขนติ ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ เอกสฺมึ อนาคเต ถุลฺลจฺจยํ ตสฺมึ อาคเต ปาราชิกํ ฯ สเจ ตตฺตเกน อสกฺโกนฺโต สาขาปริวาเรเนว อตฺตโน กาตุํ สกฺโกนฺติ สาขาปาตเนปิ เอเสว นโย ฯ เอวํ เยน เกนจิ ปริกฺขิปิตฺวา อตฺตโน กาตุํ สกฺโกติ ตตฺถ ตตฺถ ปฐมปฺปโยเคหิ ทุกฺกฏํ อวสาเน ทฺวินฺนํ เอเกน ถุลฺลจฺจยํ อิตเรน ปาราชิกํ เวทิตพฺพํ ฯ มริยาทํ วาติ ปรสฺส เขตฺตํ มม อิทนฺติ ญาเปตุกาโม อตฺตโน เขตฺตมริยาทํ เกทารปาลิ ยถา ปรสฺส เขตฺตํ อติกฺกมติ เอวํ สงฺกาเมติ ปํสุมตฺติกาทีหิ วา วฑฺเฒตฺวา วิตฺถตํ กโรติ อกฏํ วา ปน ปติฏฺฐเปติ ปุริมปฺปโยเคสุ ทุกฺกฏํ ทฺวินฺนํ ปจฺฉิมานํ เอเกน ถุลฺลจฺจยํ อิตเรน ปาราชิกนฺติ ฯ

เขตฺตฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

วตฺถุฏฺเฐปิ ฯ วตฺถุํ ตาว ทสฺเสนฺโต วตฺถุ นาม อารามวตฺถุ วิหารวตฺถูติ อาห ฯ ตตฺถ พีชํ วา อุปโรปเก วา อปโรเปตฺวา ว เกวลํ ภูมึ โสเธตฺวา ติณฺณํ ปาการานํ เยน เกนจิ ปริกฺขิปิตฺวา วา ปุปฺผารามาทีนํ อตฺถาย ฐปิโต ภูมิภาโค อารามวตฺถุ นาม ฯ เอเตเนว นเยน เอกวิหารปริเวณอาวาสานํ อตฺถาย ฐปิโต ภูมิภาโค วิหารวตฺถุ นาม ฯ โยปิ ปุพฺเพ อาราโม จ วิหาโร จ หุตฺวา ปจฺฉา วินสฺสิตฺวา ภูมิภาคมตฺโต ฐิโต อารามวิหารกิจฺจํ น กโรติ

โสปิ อารามวตฺถุวิหารวตฺถุสงฺคเหเนว สงฺคหิโต ฯ วินิจฺฉโย ปเนตฺถ เขตฺเต วุตฺตสทิโสเยวาติ ฯ

วตฺถุฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

คามฏฺเฐ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ วุตฺตเมว ฯ

อรญฺญฏฺเฐ ฯ อรญฺญํ ตาว ทสฺเสนฺโต อรญฺญํ นาม ยํ มนุสฺสานํ ปริคฺคหิตํ โหติ ตํ อรญฺญนฺติ อาห ฯ ตตฺถ ยสฺมา อรญฺญํ นาม มนุสฺสานํ ปริคฺคหิตมฺปิ อตฺถิ อปริคฺคหิตมฺปิ อิธ ปน ยํ ปริคฺคหิตํ สารกฺขํ ยโต น วินา มูเลน กฏฺฐลตาทีนิ คเหตุํ ลพฺภนฺติ ตํ อธิปฺเปตํ ตสฺมา ยํ มนุสฺสานํ ปริคฺคหิตํ โหตีติ วตฺวา ปุน อรญฺญนฺติ วุตฺตํ ฯ เตน อิมมตฺถํ ทสฺเสติ น ปริคฺคหิตภาโว อรญฺญสฺส ลกฺขณํ ยํ ปน อตฺตโน อรญฺญ-ลกฺขเณน อรญฺญํ มนุสฺสานญฺจ ปริคฺคหิตํ ตํ อิมสฺมึ อตฺเถ อรญฺญนฺติ ฯ ตตฺถ วินิจฺฉโย อารามฏฺฐาทีสุ วุตฺตาสทิโส ฯ ตตฺถ ชาตเกสุ ปเนตฺถ เอกสฺมึปิ มหคฺฆรุกฺเข ฉินฺนมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ลตํ วาติ เอตฺถ จ เวตฺโตปิ ลตาปิ ลตาเอว ฯ ตตฺถ โย เวตฺโต วา ลตา วา ทีฆา โหติ มหารุกฺเข จ คจฺเฉ จ วินิวิชฺฌิตฺวา วา เวเฐตฺวา วา คตา สา มูเล ฉินฺนาปิ อวหารํ น ชเนติ อคฺเค ฉินฺนาปิ ฯ ยทา ปน อคฺเคปิ มูเลปิ ฉินฺนา โหติ ตทา อวหารํ ชเนติ สเจ น เวเฐตฺวา ฐิตา โหติ ฯ เวเฐตฺวา ฐิตา ปน รุกฺขโต โมจิตมตฺตา อวหารํ ชเนติ ฯ ติณํ วาติ เอตฺถ ติณํ วา โหตุ ปณฺณํ วา สพฺพํ ติณคฺคหเณน

สงฺคหิตํ ฯ ตํ เคหจฺฉทนาทีนมตฺถาย ปเรหิ ฉินฺนํ วา อตฺตนา ฉินฺทิตฺวา วา คณฺหนฺโต ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ น เกวลญฺจ ติณปณฺณเมว อญฺญมฺปิ ยงฺกิญฺจิ วากจฺฉลฺลิอาทึ ฯ ยตฺถ สามิกา สาลยา ตํ คณฺหนฺโต ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ ตจฺเฉตฺวา ฐปิโต อทฺธคโตปิ รุกฺโข น คเหตพฺโพ ฯ โย ปน อคฺเค จ มูเล จ ฉินฺโน โหติ สาขาปิสฺส ปูติกา ชาตา ฉลฺลิโยปิ คลิตา อยํ สามิเกหิ ฉฑฺฑิโตติ คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ ลกฺขณจฺฉินฺนสฺสาปิ ยทา ลกฺขณํ ฉลฺลิยา ปริโยนทฺธํ โหติ ตทา คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ เคหาทีนํ อตฺถาย รุกฺเข ฉินฺทิตฺวา ยทา ตานิ กตานิ อชฺฌา-วุฏฺฐานิ จ โหนฺติ ทารูนิปิ อรญฺเญ วสฺเสน จ อาตเปน จ วินสฺสนฺติ ฯ อีทิสานิปิ ทิสฺวา ฉฑฺฑิตานีติ คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา อรญฺญสฺสามิกา เอเตสํ อนิสฺสรา ฯ เยหิ อรญฺญสฺสามิกานํ เทยฺยธมฺมํ ทตฺวา ฉินฺนานิ เตเอว อิสฺสรา เตหิ จ ตานิ ฉฑฺฑิตานิ นิราลยา ตตฺถ ชาตาติ ฯ โยปิ ภิกฺขุ ปจฺฉิมํเยว อรญฺญปาลานํ เทยฺยธมฺมํ ทตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา ยถารุจิเต รุกฺเข คาหาเปติ ตสฺส เตสํ อารกฺขฏฺฐานํ อคนฺตฺวาปิ ยถารุจิเตน มคฺเคน คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ อถาปิ ปวิสนฺโต อทตฺวา นิกฺขมนฺโต ทสฺสามีติ รุกฺเข คาหาเปตฺวา นิกฺขมนฺโต เตสํ ทาตพฺพํ ทตฺวา คจฺฉติ วฏฺฏติเอว ฯ อถาปิ อาโภคํ กตฺวา คจฺฉติ เทหีติ วุตฺเต ทสฺสามีติ เทหีติ วุตฺเต ทาตพฺพเมว ฯ สเจ โกจิ อตฺตโน ธนํ ทตฺวา ภิกฺขุสฺส คนฺตุํ เทถาติ วทติ

ลทฺธกปฺปเมว คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ สเจ ปน โกจิ อิสฺสรชาติโก ธนํ อทตฺวาว ภิกฺขูนํ ภาคํ มา คณฺหาถาติ วาเรติ ฯ อรญฺญปาลา จ มยํ ภิกฺขูนํ ตาปสานญฺจ อคฺคณฺหนฺตา กุโต ลจฺฉาม เทถ ภนฺเตติ วทนฺติ ทาตพฺพเมว ฯ โย ปน อรญฺญปาเลสุ นิทฺทายนฺเตสุ วา กีฬาปสุเตสุ วา กตฺถจิ ปกฺกนฺเตสุ วา อาคนฺตฺวา กุหึ อรญฺญปาลาติ ปกฺโกสิตฺวาปิ อทิสฺวา คจฺฉติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ โยปิ อารกฺขฏฺฐานํ ปตฺวา กมฺมฏฺฐานาทีนิ มนสิกโรนฺโต วา อญฺญาวิหิโต วา อสติยา อติกฺกมติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ ยสฺสาปิ ตํ ฐานํ ปตฺตสฺส โจโร วา หตฺถี วา วาฬมิโค วา มหาเมโฆ วา อุฏฺฐหติ โส ตมฺหา อุปทฺทวา มุจฺจิตุกามตาย สหสา ตํ ฐานํ อติกฺกมติ รกฺขติ ตาว ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหติ ฯ อิทํ ปน อรญฺเญ อารกฺขฏฺฐานํ นาม สุงฺกฆาฏโตปิ ครุกตรํ ฯ สุงฺกฆาฏกสฺส หิ ปริจฺเฉทํ อโนกฺกมิตฺวา ทูรโต ปริหรนฺโต ทุกฺกฏเมว อาปชฺชติ ฯ อิทํ ปน เถยฺยจิตฺเตน ปริหรนฺตสฺส อากาเสน คจฺฉโตปิ ปาราชิกเมว ฯ ตสฺมา เอตฺถ อปฺปมตฺเตน ภวิตพฺพนฺติ ฯ

อรญฺญฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อุทเก ปน ฯ ภาชนคตนฺติ อุทกํ ทุลฺลภกาเล อุทกมณิกาทีสุ ภาชเนสุ สงฺโคปิตฺวา ฐปิตํ ฯ ตํ ยสฺมึ ภาชเน ฐปิตํ โหติ ตํ ภาชนํ อาวิญฺฉิตฺวา วา ฉิทฺทํ วา กตฺวา ตตฺถ โปกฺขรณีตฬาเกสุ จ อตฺตโน ภาชนํ ปเวเสตฺวา วา คณฺหนฺตสฺส

สปฺปิเตเลสุ วุตฺตนเยเนว วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ มริยาทจฺเฉทเน ปน ตตฺถ ชาตภูตคาเมน สทฺธิมฺปิ มริยาทํ ฉินฺทนฺตสฺส อทินฺนาทานปฺปโยคตฺตา ทุกฺกฏํ ฯ ตญฺจ ปน ปหาเร ปหาเร โหติ ฯ อนฺโต ฐตฺวา พหิมุโข ฉินฺทนฺโต พหิอนฺเตน กาเรตพฺโพ ฯ พหิ ฐตฺวา อนฺโตมุโข ฉินฺทนฺโต อนฺโตอนฺเตน กาเรตพฺโพ ฯ อนฺโต จ พหิ จ มุโข ฉินฺทนฺโต มชฺเฌ ฐตฺวา ตํ ภินฺทนฺโต มชฺเฌน กาเรตพฺโพ ฯ มริยาทํ ทุพฺพลํ กตฺวา คาโว ปกฺโกสติ คามทารเกหิ วา ปกฺโกสาเปติ ฯ เต อาคนฺตฺวา ขุเรหิ มริยาทํ ฉินฺทนฺติ ฯ เตเนว ฉินฺนา โหติ ฯ มริยาทํ ทุพฺพลํ กตฺวา คาโว อุทเก ปเวเสติ คามทารเกหิ วา ปเวสาเปติ ฯ เตหิ อุฏฺฐาปิตวีจิโย มริยาทํ ภินฺทิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ คามทารเก วา อุทเก กีฬถาติ วทติ กีฬนฺเต วา อุตฺตาเสติ ฯ เตหิ อุฏฺฐาปิตวีจิโย มริยาทํ ภินฺทิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ อนฺโตอุทเก ชาตรุกฺขํ ฉินฺทติ อญฺเญน วา ฉินฺทาเปติ ฯ เตนปิ ปตนฺเตน อุฏฺฐาปิตวีจิโย มริยาทํ ภินฺทิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ เตเนว ฉินฺนา โหติ ฯ มริยาทํ ทุพฺพลํ กตฺวา ตฬากรกฺขณตฺถาย ตฬากโต นิพฺพหนอุทกํ วา นิทฺธมนตุมฺพํ วา ปิทหติ อญฺญโต คจฺฉนฺตํ อุทกํ ยถา เอตฺถ ปวิสติ เอวํ ปาลึ วา พนฺธติ มาติกํ วา อุชุกํ กโรติ ตสฺส อุปริภาเค ฐิตํ อตฺตโน ตฬากํ วา ภินฺทติ ฯ อุสฺสนฺนํ อุทกํ มริยาทํ คเหตฺวา คจฺฉติ เตเนว ฉินฺนา โหติ ฯ สพฺพตฺถ นิกฺขนฺตอุทกคฺฆานุรูเปน อวหาเรน กาเรตพฺโพ ฯ นิทฺธมนนาฬึ อุคฺฆาเฏตฺวา นีหรนฺตสฺสาปิ

เอเสว นโย ฯ สเจ ปน เตน มริยาทาย ทุพฺพลาย กตาย อตฺตโนเยว ธมฺมตาย อาคนฺตฺวา วา อนาณตฺเตหิ คามทารเกหิ อาโรปิตา วา คาวิโย ขุเรหิ มริยาทํ ฉินฺทนฺติ อตฺตโนเยว ธมฺมตาย อนาณตฺเตหิ วา คามทารเกหิ อุทเก ปเวสิตา วีจิโย อุฏฺฐาเปนฺติ คามทารกา วา สยเมว ปวิสิตฺวา กีฬนฺตา อุฏฺฐาเปนฺติ อนฺโตอุทเก วา รุกฺโข อณฺเณหิ ฉิชฺชมาโน ปติตฺวา อุฏฺฐาเปติ ตา วีจิโย มริยาทํ ฉินฺทนฺติ ฯ สเจปิ มริยาทํ ทุพฺพลํ กตฺวา สุกฺขตฬากสฺส อุทกนิพฺพหนฏฺฐานํ อุทกนิทฺธมนตุมฺพํ วา ปิทหติ อณฺณโต คมนมคฺเค วา ปาลึ พนฺธติ สุกฺขมาติกํ วา อุชุกํ กโรติ ปจฺฉา เทเว วุฏฺเฐ อุทกํ อาคนฺตฺวา มริยาทํ ภินฺทติ สพฺพตฺถ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ โย ปน นิทาเฆ สุกฺขวาปิยา มริยาทํ ยาวตลํ ปาเปตฺวา ภินฺทติ ปจฺฉา เทเว วุฏฺเฐ อาคตาคตํ อุทกํ ปลายติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ ยตฺตกํ ตปฺปจฺจยา สสฺสํ อุปฺปชฺชติ ตโต ปาทมตฺตคฺฆนกํปิ อเทนฺโต สามิกานํ ธุรนิกฺเขเปน อสฺสมโณ โหติ ฯ ยํ[๑] ปน สพฺพสาธารณํ ตฬากํ โหติ ตฬาเก อุทกสฺส สพฺเพปิ มนุสฺสา อิสฺสรา ฯ เหฏฺฐาโต ปนสฺส สสฺสานิ กโรนฺติ ฯ สสฺสปาลนตฺถํ ตฬากโต มหามาติกา นิกฺขมิตฺวา เขตฺตมชฺเฌน ยาติ ฯ สาปิ สทา สนฺทนกาเล สพฺพสาธารณา ฯ ตโต ปน ขุทฺทกมาติกา นีหริตฺวา อตฺตโน อตฺตโน เกทาเรสุ อุทกํ ปเวเสนฺติ ฯ ตํ อณฺเณสํ คเหตุํ น เทนฺติ ฯ นิทาฆสมเยว อุทเก มนฺทภูเต

๑. อิทํ ปทํ นิรตฺถกํ ขายติ ฯ สาธารณํ ปน ตฬากํ โหตีติ วตฺตพฺพํ ฯ

วาเรน อุทกํ เทนฺติ ฯ โย อุทกวาเร สมฺปตฺเต น ลภติ ตสฺส สสฺสานิ มิลายนฺติ ฯ ตสฺมา อญฺเญสํ วาเร อญฺโญ คเหตุํ น ลภติ ฯ ตตฺถ โย ภิกฺขุ ปเรสํ ขุทฺทกมาติกโต วา เกทารโต วา อุทกํ เถยฺยจิตฺเตน อตฺตโน วา ปรสฺส วา มาติกํ วา เกทารํ วา ปเวเสติ อฏฺฐีมุขํ วา วาเหติ อวหาโรวสฺส โหติ ฯ โยปิ จิเรน เม อุทกวาโร ภวิสฺสติ อิทญฺจ สสฺสํ มิลายตีติ ปเรสํ เกทาเร ปวิสนฺตสฺส อุทกสฺส ปวิสนมคฺคํ ปิทหิตฺวา อตฺตโน เกทารํ ปเวเสติ อวหาโรเอว ฯ สเจ ปน ตฬากโต อนิคฺคเต ปเรสํ มาติกามุขํ อสมฺปตฺเต วา อุทเก สุกฺขมาติกํเยว ยถา อาคจฺฉนฺตํ อุทกํ อญฺเญสํ เกทาเร อปฺปวิสิตฺวา อตฺตโนเยว เกทาเร ปวิสติ เอวํ ตตฺถ ตตฺถ พนฺธติ อนิกฺขนฺเต พทฺธา สุพทฺธา นิกฺขนฺเต พทฺธา ภณฺฑเทยฺยํ ฯ ตฬากํ คนฺตฺวา สยเมว นิทฺธมนนาฬึ อุคฺฆาเฏตฺวา อตฺตโน เกทารํ ปเวเสนฺตสฺสาปิ นตฺถิ อวหาโร ฯ กสฺมา ฯ ตฬากํ นิสฺสาย เขตฺตสฺส กตตฺตา ฯ กุรุนฺทิอาทีสุ ปน อวหาโรติ วุตฺตํ ฯ ตํ วตฺถุ กาลญฺจ เทสญฺจาติ อิมินา ลกฺขเณน น สเมติ ฯ ตสฺมา มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตเมว ยุตฺตนฺติ ฯ

อุทกกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ทนฺตโปนํ อารามฏฺฐกวินิจฺฉเยน วินิจฺฉินิตพฺพํ ฯ อยํ ปเนตฺถ วิเสโส ฯ โย สงฺฆสฺส เวตฺตนภโฏ หุตฺวา เทวสิกํ วา ปกฺข-มาสวาเรน วา ทนฺตกฏฺฐํ อาหรติ โส ตํ อาหริตฺวา ฉินฺทิตฺวาปิ

ยาว ภิกฺขุสงฺฆํ น ปฏิจฺฉาเปติ ตาว ตสฺเสว โหติ ฯ ตสฺมา ตํ เถยฺยจิตฺเตน คณฺหนฺโต ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ ตตฺถ ชาตกํ ปน ครุภณฺฑํ ตมฺปิ ภิกฺขุสงฺเฆน รกฺขิตํ โคปิตํ คณฺหนฺโต ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ เอเสว นโย คณปุคฺคลคิหิมนุสฺสสนฺตเกปิ ฉินฺนเก อจฺฉินฺนเก จ เตสํ อารามุยฺยานภูมีสุ ชาเต ฯ สามเณรา วาเรน ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทนฺตกฏฺฐํ อาหรนฺตา อาจริยอุปชฺฌายานมฺปิ อาหรนฺติ ฯ ตํ ยาว ฉินฺทิตฺวา สงฺฆํ น ปฏิจฺฉาเปนฺติ ตาว สพฺพํ เตสํเยว โหติ ฯ ตสฺมา ตมฺปิ เถยฺยจิตฺเตน คณฺหนฺโต ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ ยทา ปน เต ฉินฺทิตฺวา สงฺฆสฺส ปฏิจฺฉาเปตฺวา ทนฺตกฏฺฐมาลเก นิกฺขิปนฺติ ยถาสุขํ ภิกฺขุสงฺโฆ ปริภุญฺชตูติ ตโต ปฏฺฐาย อวหาโร นตฺถิ ฯ วตฺตํ ปน ชานิตพฺพํ ฯ โย หิ เทวสิกํ สงฺฆมชฺเฌ โอสรติ เตน ทิวเส ทิวเส เอกเมว ทนฺตกฏฺฐํ คเหตพฺพํ ฯ โย ปน เทวสิกํ น โอสรติ ปธานฆเร วสิตฺวา ธมฺมสฺสวเน วา อุโปสถคฺเค วา ทิสฺสติ เตน ปมาณํ สลฺลกฺเขตฺวา จตฺตาริ ปญฺจ ทนฺตกฏฺฐานิ อตฺตโน วสนฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ขาทิตพฺพานิ ฯ เตสุ ขีเณสุ สเจ ปน ทนฺตกฏฺฐมาลเก พหูนิ โหนฺติเยว ปุน อาหริตฺวา ขาทิตพฺพานิ ฯ ยทิ ปมาณํ อสลฺลกฺเขตฺวา อาหรติ เตสุ อกฺขีเณสุเยว มาลเก ขียติ ตโต เกจิ เถรา เยหิ คหิตานิ เต ปฏิอาหรนฺตูติ วเทยฺยุํ เกจิ ขาทนฺตุ ปุน สามเณรา อาหริสฺสนฺตีติ ฯ ตสฺมา วิวาทปริหารตฺถํ ปมาณํ สลฺลกฺเขตพฺพํ ฯ คหเณ ปน โทโส นตฺถิ ฯ

ทนฺตกฏฺจกถา นิฏฺฐิตา ฯ

วนปฺปตีติ วนสฺส ปติ วนปฺปติ ฯ วนเชฏฺฐกรุกฺขสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ อิธ ปน สพฺโพปิ มนุสฺเสหิ ปริคฺคหิตรุกฺโข อธิปฺเปโต อมฺพลพุชปนสาทิโก ฯ ยตฺถ วา ปน มริจวลฺลิอาทีนิ อาโรเปนฺติ โส ฉิชฺชมาโน สเจ เอกายปิ ฉลฺลิยา วา วาเกน วา สกลิกาย วา เผคฺคุนา วา สมฺพทฺโธว หุตฺวา ภูมิยํ ปตติ รกฺขติ ตาว ฯ โย ปน ฉินฺโนปิ วลฺลีหิ วา สามนฺตรุกฺขสาขาหิ วา สนฺธาริตตฺตา อุชุกเมว ติฏฺฐติ ปตนฺโต วา ภูมึ น ปาปุณาติ นตฺถิ ตตฺถ ปริหาโร อวหาโรเอว โหติ ฯ โยปิ กกเจน ฉินฺโน อจฺฉินฺโน วิย หุตฺวา ตตฺเถว ติฏฺฐติ ตสฺมิมฺปิ เอเสว นโย ฯ โย ปน รุกฺขํ ทุพฺพลํ กตฺวา ปจฺฉา จาเลตฺวา ปาเตติ อญฺเญน วา จาลาเปติ อญฺญํ วาสฺส สนฺติเก รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา อชฺโฌตฺถรติ ปเรน วา อชฺโฌตฺถราเปติ มกฺกเฏ วา ปริปาเปตฺวา ตตฺถ อาโรเปติ อญฺเญน วา อาโรปาเปติ วคฺคุลิโย วา ตตฺถ อาโรเปติ ปเรน วา อาโรปาเปติ ตา ตํ รุกฺขํ ปาเตนฺติ ตสฺเสว อวหาโร ฯ สเจ ปน เตน รุกฺเข ทุพฺพเล กเต อญฺโญ อนาณตฺโตเอว ตํ จาเลตฺวา ปาเตติ รุกฺเขน วา อชฺโฌตฺถรติ อตฺตโน ธมฺมตาย มกฺกฏา วา วคฺคุลิโย วา อาโรหนฺติ ปโร วา อนาณตฺโต อาโรเปติ สยํ วา เอส วาตมุขํ โสเธติ

พลววาโต อาคนฺตฺวา รุกฺขํ ปาเตติ สพฺพตฺถ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ วาตมุขโสธนํ ปเนตฺถ อสมฺปตฺเต วาเต สุกฺขมาติกาย อุชุกรณาทีหิ สเมติ โน อญฺญถา ฯ รุกฺขํ อาวิชฺฌิตฺวา สตฺเถน วา อาโกฏฺเฏติ อคฺคึ วา เทติ มณฺฑุกณฺฏกํ วา วิสํ อาโกฏฺเฏติ เยน โส มรติ สพฺพตฺถ ภณฺฑเทยฺยเมวาติ ฯ

วนปฺปติกถา นิฏฺฐิตา ฯ

หรณเก ฯ อญฺญสฺส หรณกํ ภณฺฑํ ฯ เถยฺยจิตฺโต อามสตีติ ปรํ สีสภาราทีหิ ภณฺฑํ อาทาย คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา เอตํ หริสฺสามีติ เวเคน คนฺตฺวา อามสติ เอตฺตาวตาสฺส ทุกฺกฏํ ฯ ผนฺทาเปตีติ อากฑฺฒนวิกฑฺฒนํ กโรติ สามิโก น มุญฺจติ เตนสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ ฐานา จาเวตีติ อากฑฺฒิตฺวา สามิกสฺส หตฺถโต โมเจติ เตนสฺส ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน ตํ ภณฺฑสามิโก อุฏฺฐหิตฺวา โปเถตฺวา ปุน นํ ภณฺฑํ โมจาเปตฺวา คณฺเหยฺย ภิกฺขุ ปฐมคหเณเนว ปาราชิโก ฯ สีสโต วา กณฺณโต วา คีวโต วา หตฺถโต วา อลงฺการํ ฉินฺทิตฺวา วา โมเจตฺวา วา คณฺหนฺตสฺส สีสาทีหิ โมจิตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ หตฺเถ ปน วลยํ วา กฏกํ วา อนีหริตฺวา อคฺคพาหํ ฆํสนฺโตว อปราปรํ วา สาเรติ อากาสคตํ วา กโรติ รกฺขติ ตาว ฯ รุกฺขมูลจีวรวํเสสุ วลยมิว น ปาราชิกํ ชเนติ ฯ กสฺมา ฯ สวิญฺญาณกตฺตา ฯ สวิญฺญาณกโกฏฺฐาสคตํ หิ ยาว ตโต น นีหฏํ ตาว ตตฺเถว โหติ ฯ เอเสว นโย องฺคุลิมุทฺทิเก ปาทูปคกฏูปคปิลนฺธเนสุ ฯ

โย ปน ปรสฺส นิวตฺถสาฏกํ อจฺฉินฺทติ ปโร จ สลชฺชตาย สหสา น มุญฺจติ เอเกนนฺเตน โจโร กฑฺฒติ เอเกนนฺเตน ปโร รกฺขติ ตาว ฯ ปรสฺส หตฺถโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ อถาปิ อากฑฺฒนฺตสฺส ฉิชฺชิตฺวา เอกเทโส หตฺถคโต โหติ โส จ ปาทํ อคฺฆติ ปาราชิกเมว ฯ สหภณฺฑหารกนฺติ สห- ภณฺฑหารกํ ภณฺฑํ เนสฺสามีติ จินฺเตตฺวา อิโต ยาหีติ ภณฺฑ หารกํ ตชฺเชติ ฯ โส ภีโต โจเรน อธิปฺเปตทิสาภิมุโข หุตฺวา เอกํ ปาทํ สงฺกาเมติ โจรสฺส ถุลฺลจฺจยํ ทุติเย ปาราชิกํ ฯ ปาตาเปตีติ อถาปิ โจโร ภณฺฑหารกสฺส หตฺเถ อาวุธํ ทิสฺวา สาสงฺโก หุตฺวา ปาตาเปตฺวา ตํ คเหตุกาโม เอกมนฺตํ ปฏิกฺกมฺม สนฺตชฺเชตฺวา ปาตาเปติ ปรสฺส หตฺถโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ปาตาเปติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติอาทิ ปน ปริกปฺปวเสน วุตฺตํ ฯ โย หิ ภณฺฑํ ปาตาเปตฺวา ยํ มม รุจฺจติ ตํ คเหสฺสามีติ ปริกปฺเปตฺวา ปาตาเปติ ตสฺส ปาตาปเน จ อามสเน จ ทุกฺกฏํ ผนฺทาปเน ถุลฺลจฺจยํ ปาทคฺฆนกสฺส ฐานา จาวเน ปาราชิกํ ฯ ตํ ปจฺฉา ปริปาติยมานสฺส มุญฺจโตปิ นตฺถิเยว สมณภาโว ฯ โยปิ ภณฺฑหารกํ อติกฺกมนฺตํ ทิสฺวา อนุพนฺธนฺโต ติฏฺจ ติฏฺจ ภณฺฑํ ปาเตหีติ วตฺวา ปาตาเปติ ตสฺสาปิ เตน หตฺถโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ โย ปน ติฏฺจ ติฏฺจาติ วทติ ปาเตหีติ น วทติ อิตโร จ นํ โอโลเกตฺวา สเจ เอส มํ ปาปุเณยฺย ฆาเตยฺยาปิ มนฺติ สาลโยว หุตฺวา ตํ ภณฺฑํ คหนฏฺฐาเน ปกฺขิปิตฺวา

ปุน นิวตฺติตฺวา คเหสฺสามีติ ปกฺกมติ ปาตนปจฺจยา ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ อาคนฺตฺวา ปน เถยฺยจิตฺเตน คณฺหโต อุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ อถ ปนสฺส เอวํ โหติ มยา ปาตาเปนฺเตเนว อิทํ มม สนฺตกํ กตนฺติ ตโต นํ สกสญฺญาย คณฺหาติ คหเณ รกฺขติ ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหติ ฯ เทหีติ วุตฺเต อเทนฺตสฺส สามิกานํ ธุรนิกฺเขเป ปาราชิกํ ฯ โส อิมํ ฉฑฺเฑตฺวา คโต อนชฺฌาวุฏฺฐกํ ทานิ อิทนฺติ ปํสุกูลสญฺญาย คณฺหโตปิ เอเสว นโย ฯ อถ ปน สามิโก ติฏฺฐ ติฏฺฐาติ วุตฺตมตฺเตเนว โอโลเกนฺโต ตํ ทิสฺวา น ทานิ อิทํ มยฺหนฺติ ธุรนิกฺเขปํ กตฺวา นิราลโย ฉฑฺเฑตฺวา ปลายติ ตํ เถยฺยจิตฺเตน คณฺหโต อุทฺธาเร ทุกฺกฏํ อาหราเปนฺเต ทาตพฺพํ อเทนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ กสฺมา ฯ ตสฺส ปโยเคน ฉฑฺฑิตตฺตาติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ อญฺเญสุ ปน วิจารณาเอว นตฺถิ ฯ ปุริมนเยเนว สกสญฺญาย วา ปํสุกูลสญฺญาย วา คณฺหนฺเตปิ อยเมว วินิจฺฉโยติ ฯ

หรณกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อุปนิธิมฺหิ ฯ นาหํ คณฺหามีติ สมฺปชานมุสาวาเทปิ อทินฺนาทานสฺส ปุพฺพปฺปโยคตฺตา ทุกฺกฏํ ฯ กึ ตุมฺเห ภณถ เนวิทํ มยฺหํ อนุรูปํ น ตุมฺหากนฺติอาทีนิ วทนฺตสฺสาปิ ทุกฺกฏเมว ฯ รโห มยา เอตสฺส หตฺเถ ฐปิตํ น อญฺโญ โกจิ ชานาติ ทสฺสติ นุ โข เม โนติ สามิโก วิมตึ อุปฺปาเทติ ภิกฺขุสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ ตสฺส ผรุสาทิภาวํ ทิสฺวา สามิโก น มยฺหํ ทสฺสตีติ

ธุรํ นิกฺขิปติ ฯ ตตฺถ สจายํ ภิกฺขุ กิลเมตฺวา นํ ทสฺสามีติ ทาเนน สอุสฺสาโห รกฺขติ ตาว ฯ สเจปิ โส ทาเนน นิรุสฺสาโห ภณฺฑสามิโก ปน คหเณ สอุสฺสาโห รกฺขเตว ฯ ยทิ ปน ตสฺมึ ทาเนน นิรุสฺสาโห ภณฺฑสามิโก น มยฺหํ ทสฺสตีติ ธุรํ นิกฺขิปติ เอวํ อุภินฺนํ ธุรนิกฺเขเปน ภิกฺขุโน ปาราชิกํ ฯ ยทิปิ มุเขน ทสฺสามีติ วทติ จิตฺเตน ปน อทาตุกาโม เอวมฺปิ สามิกสฺส ธุรนิกฺเขเป ปาราชิกํ ฯ ตํ ปน อุปนิธึ นาม สงฺโคปนตฺถาย อตฺตโน หตฺเถ ปเรหิ ฐปิตํ ภณฺฑํ อคุตฺตเทสโต ฐานา จาเวตฺวา คุตฺเต ฐาเน ฐปนตฺถาย หรโต อนาปตฺติ ฯ เถยฺยจิตฺเตนปิ ฐานา จาเวนฺตสฺส อวหาโร นตฺถิ ฯ กสฺมา ฯ อตฺตโน หตฺเถ นิกฺขิตฺตตฺตา ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหติ ฯ เถยฺยจิตฺเตน ปริภุญฺชโตปิ เอเสว นโย ฯ ตาวกาลิกคฺคหเณปิ ตเถว ฯ ธมฺมํ จรนฺโตติปิอาทิ วุตฺตนยเมว ฯ อยํ ตาว ปาลิวณฺณนา ฯ

ปาลิมุตฺตกวินิจฺฉโย ปเนตฺถ ปตฺตจตุกฺกาทิวเสน เอวํ วุตฺโต ฯ เอโก กิร ภิกฺขุ ปรสฺส มหคฺเฆ ปตฺเต โลภํ อุปฺปาเทตฺวา ตํ หริตุกาโม ฐปิตฏฺฐานมสฺส สุฏฺฐุ สลฺลกฺเขตฺวา อตฺตโนปิ ปตฺตํ ตสฺเสว สนฺติเก ฐเปสิ ฯ โสปิ ปจฺจูสสมเย อาคนฺตฺวา ธมฺมํ วาจาเปตฺวา นิทฺทายมานํ มหาเถรํ เอวมาห วนฺทามิ ภนฺเตติ ฯ โก เอโสติ ฯ อหํ ภนฺเต อาคนฺตุกภิกฺขุ กาลสฺเสวมฺหิ คนฺตุกาโม อสุกสฺมิญฺจ เม ฐาเน อีทิเสน นาม อํสวทฺธเกน อีทิสาย ปตฺตตฺถวิกาย ปตฺโต ฐปิโต สาธาหํ ภนฺเต ตํ ลเภยฺยนฺติ ฯ

เถโร ปวิสิตฺวา ตํ คณฺหิ ฯ อุทฺธาเรเยว โจรสฺส ปาราชิกํ ฯ สเจ อาคนฺตฺวา โกสิ ตฺวํ อเวลายํ อาคโตติ วุตฺเต ภีโต ปลายติ ปาราชิกํ ปตฺวาว ปลายติ ฯ เถรสฺส ปน สุทฺธจิตฺตตฺตา อนาปตฺติ ฯ เถโร ตํ คณฺหิสฺสามีติ อญฺญํ คณฺหิ ตตฺถาปิ เอเสว นโย ฯ อยํ ปน อญฺญํ ตาทิสเมว คณฺหนฺเต ยุชฺชติ มนุสฺสวิคฺคเห อาณตฺตสทิสวตฺถุ วิย ฯ กุรุนฺทิยํ ปน ปทวาเรน กาเรตพฺโพติ วุตฺตํ ฯ ตํ อตาทิสเมว คณฺหนฺเต ยุชฺชติ ฯ ตํ มญฺญมาโน อตฺตโน ปตฺตํ คณฺหิตฺวา อทาสิ ฯ โจรสฺส สามิเกน ทินฺนตฺตา ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ อสุทฺธจิตฺเตน คหิตตฺตา ทุกฺกฏํ ฯ ตํ มญฺญมาโน โจรสฺเสว ปตฺตํ คณฺหิตฺวา อทาสิ ฯ อิธาปิ โจรสฺส อตฺตโน สนฺตกตฺตา ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ อสุทฺธจิตฺเตน ปน คหิตตฺตา ทุกฺกฏเมว ฯ สพฺพตฺถ เถรสฺส อนาปตฺติ ฯ อปโร ปตฺตํ โจเรสฺสามีติ ตเถว นิทฺทายมานํ เถรํ วนฺทิ ฯ โก อยนฺติ จ วุตฺโต อหํ ภนฺเต คิลานภิกฺขุ เอกํ ตาว เม ปตฺตํ เทถ คามทฺวารํ คนฺตฺวา เภสชฺชํ อาหริสฺสามีติ ฯ เถโร อิธ คิลาโน นตฺถิ โจโร อยํ ภวิสฺสตีติ สลฺลกฺเขตฺวา อิมํ หรตูติ อตฺตโน เวริภิกฺขุสฺส ปตฺตํ นีหริตฺวา อทาสิ ฯ ทฺวินฺนมฺปิ อุทฺธาเรเยว ปาราชิกํ ฯ เวริภิกฺขุสฺส ปตฺโตติ สญฺญาย อญฺญสฺส ปตฺตํ อุทฺธรนฺเตปิ เอเสว นโย ฯ สเจ ปน เวริสฺสายนฺติ สญฺญาย โจรสฺเสว ปตฺตํ อุทฺธริตฺวา เทติ วุตฺตนเยเนว เถรสฺส ปาราชิกํ โจรสฺส ทุกฺกฏํ ฯ อถสฺส เวริสฺสายนฺติ มญฺญมาโน อตฺตโน

ปตฺตํ เทติ วุตฺตนเยเนว อุภินฺนมฺปิ ทุกฺกฏํ ฯ เอโก มหาเถโร อุปฏฺฐากํ ทหรภิกฺขุํ ปตฺตจีวรํ คณฺห อสุกนฺนาม คามํ คนฺตฺวา ปิณฺฑาย จริสฺสามาติ อาห ฯ ทหโร คเหตฺวา เถรสฺส ปจฺฉโต คจฺฉนฺโต เถยฺยจิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สเจ สีเส ภารํ ขนฺเธ กโรติ ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ กสฺมา ฯ อาณตฺติยา คหิตตฺตา ฯ สเจ ปน มคฺคโต โอกฺกมฺม อฏวึ ปวิสติ ปทวาเรน กาเรตพฺโพ ฯ อถ นิวตฺติตฺวา วิหาราภิมุโข ปลายิตฺวา วิหารํ ปวิสิตฺวา คจฺฉติ อุปจาราติกฺกเม ปาราชิกํ ฯ อถาปิ มหาเถรสฺส นิวาสนปริวตฺตนฏฺฐานโต คามาภิมุโข ปลายติ คามูปจาราติกฺกเม ปาราชิกํ ฯ ยทิ ปน อุโภปิ ปิณฺฑาย จริตฺวา ภุตฺวา วา คเหตฺวา วา นิกฺขมนฺติ เถโร จ ปุนปิ ตํ วเทติ ปตฺตจีวรํ คณฺห วิหารํ คมิสฺสามาติ ตตฺถ เจโส ปุริมนเยเนว สีเส ภารํ ขนฺเธ กโรติ รกฺขติ ตาว ฯ อฏวึ ปวิสติ ปทวาเรน กาเรตพฺโพ ฯ นิวตฺติตฺวา คามาภิมุโขเยว ปลายติ คามูปจาราติกฺกเม ปาราชิกํ ฯ ปุรโต วิหาราภิมุโข ปลายิตฺวา วิหาเร อฏฺฐตฺวา อนิสีทิตฺวา อวูปสนฺเตเนว เถยฺยจิตฺเตน คจฺฉติ อุปจาราติกฺกเม ปาราชิกํ ฯ โย ปน อนาณตฺโต คณฺหาติ ตสฺส สีเส ภารํ ขนฺเธ กรณาทีสุ ปาราชิกํ ฯ เสสํ ปุริมสทิสเมว ฯ โย ปน อสุกนฺนาม วิหารํ คนฺตฺวา จีวรํ โธวิตฺวา รชิตฺวา วา เอหีติ วุตฺโต สาธูติ คเหตฺวา คจฺฉติ ตสฺสปิ อนฺตรามคฺเค เถยฺยจิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สีเส ภารํ ขนฺเธ กรณาทีสุ ปาราชิกํ

นตฺถิ ฯ มคฺคา โอกฺกมเน ปทวาเรน กาเรตพฺโพ ฯ ตํ วิหารํ คนฺตฺวา ตตฺเถว วสนฺโต เถยฺยจิตฺเตน ปริภุญฺชนฺโต ชิราเปติ ฯ โจรา วาสฺส ตํ หรนฺติ ฯ อวหาโร นตฺถิ ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหติ ฯ ตโต นิกฺขมิตฺวา อาคจฺฉนฺโตปิ เอเสว นโย ฯ โย ปน อนาณตฺโต เถเรน นิมิตฺเต วา กเต สยเมว วา กิลิฏฺฐํ สลฺลกฺเขตฺวา เทถ ภนฺเต จีวรํ อมุกนฺนาม คามํ คนฺตฺวา รชิตฺวา อาหริสฺสามีติ คเหตฺวา คจฺฉติ ตสฺส อนฺตรามคฺเค เถยฺยจิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สีเส ภารํ ขนฺเธ กรณาทีสุ ปาราชิกํ ฯ กสฺมา ฯ อนาณตฺติยา คหิตตฺตา ฯ มคฺคา โอกฺกมโตปิ ปฏินิวตฺติตฺวา ตเมว วิหารํ อาคนฺตฺวา วิหารสีมํ อติกฺกมโตปิ วุตฺตนยเมว ปาราชิกํ ฯ ตตฺถ คนฺตฺวา รชิตฺวา ปจฺจาคจฺฉโตปิ เถยฺยจิตฺเต อุปฺปนฺเน เอเสว นโย ฯ สเจ ปน ยตฺถ คโต ตตฺถ วา อนฺตรามคฺเค วิหาเร วา ตเมว วิหารํ ปจฺจาคนฺตฺวา ตสฺส เอกปสฺเส วา อุปจารสีมํ อนติกฺกมิตฺวา วสนฺโต เถยฺยจิตฺเตน ปริภุญฺชนฺโต ชิราเปติ โจรา วาสฺส ตํ หรนฺติ ยถา วา ตถา วา นสฺสติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ อุปจารสีมํ อติกฺกมโต ปน ปาราชิกํ ฯ โย ปน เถเรน นิมิตฺเต กริยมาเน เทถ ภนฺเต อหํ รชิตฺวา อาหริสฺสามีติ วตฺวา กตฺถ คนฺตฺวา[1] ภนฺเต รชามีติ ปุจฺฉติ ฯ เถโร ปน นํ ยตฺถ อิจฺฉสิ ตตฺถ คนฺตฺวา รชาติ วทติ ฯ อยํ วิสฏฺฐทูโต นาม ฯ

๑. อิทํ ปทํ อติเรกํ ขายติ ฯ ตสฺมึ อสนฺเต ภนฺเตติ ปทํ ยุตฺตฏฺฐาเน ลิขิตํ โหติ ฯ อยุตฺตฏฺฐาเน วา ฯ ตถาหิ กตฺถ ภนฺเต คนฺตฺวา รชามีติ ลิขิตพฺพํ ฯ

เถยฺยจิตฺเตน ปลายนฺโตปิ น อวหาเรน กาเรตพฺโพ ฯ เถยฺยจิตฺเตน ปน ปลายโตปิ ปริโภเคน วา อญฺญถา วา นาสยโตปิ ภณฺฑเทยฺยเมว โหติ ฯ ภิกฺขุ ภิกฺขุสฺส หตฺเถ กญฺจิ ปริกฺขารํ ปหิณาติ อสุกวิหาเร อสุกภิกฺขุสฺส เทหีติ ฯ ตสฺส เถยฺยจิตฺเต อุปฺปนฺเน สพฺพฏฺฐาเนสุ อสุกนฺนาม วิหารํ คนฺตฺวา จีวรํ โธวิตฺวา รชิตฺวา วา เอหีติ เอตฺถ วุตฺตสทิโส วินิจฺฉโย ฯ อปโร ภิกฺขุ ปหิณิตุกาโม นิมิตฺตํ กโรติ โก นุ โข คเหตฺวา คมิสฺสตีติ ฯ ตตฺร เจโก เทถ ภนฺเต อหํ คเหตฺวา คมิสฺสามีติ คเหตฺวา คจฺฉติ ฯ ตสฺส เถยฺยจิตฺเต อุปฺปนฺเน สพฺพฏฺฐาเนสุ เทถ ภนฺเต จีวรํ อสุกนฺนาม คามํ คนฺตฺวา รชิตฺวา อาหริสฺสามีติ เอตฺถ วุตฺตสทิโส วินิจฺฉโย ฯ เถเรน จีวรตฺถาย วตฺถํ ลภิตฺวา อุปฏฺฐากกุเล ฐปิตํ โหติ ฯ อถสฺส อนฺเตวาสิโก วตฺถํ หริตุกาโม ตตฺถ คนฺตฺวา ตํ กิร วตฺถํ เทถาติ เถเรน เปสิโต วิย วทติ ฯ ตสฺส วจนํ สทฺทหิตฺวา อุปาสเกน ฐปิตํ อุปาสิกา วา อุปาสิกาย ฐปิตํ อุปาสโก วา อญฺโญ วา โกจิ นีหริตฺวา เทติ ฯ อุทฺธาเรเยวสฺส ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน เถรสฺส อุปฏฺฐาเกหิ อิมํ เถรสฺส ทสฺสามาติ อตฺตโน วตฺถํ ฐปิตํ โหติ ฯ อถสฺส อนฺเตวาสิโก ตํ หริตุกาโม ตตฺถ คนฺตฺวา เถรสฺส กิร วตฺถํ ทาตุกามตฺถ นํ เทถาติ วทติ ฯ เต จสฺส สทฺทหิตฺวา มยํ ภนฺเต โภเชตฺวา ทสฺสามาติ ฐปยิมฺหา หนฺท คณฺหาหีติ เทนฺติ ฯ สามิเกหิ ทินฺนตฺตา ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ อสุทฺธจิตฺเตน ปน คหิตตฺตา ทุกฺกฏํ ภณฺฑเทยฺยญฺจ

โหติ ฯ ภิกฺขุ ภิกฺขุสฺส วตฺวา คามํ คจฺฉติ อิตฺถนฺนาโม มม
วสฺสาวาสิกํ ทสฺสติ ตํ คเหตฺวา ชเปยฺยาสีติ ฯ สาธูติ โส ภิกฺขุ
เตน ทินฺนํ มหคฺฆสาฏกํ อตฺตนา ลทฺเธน อปฺปคฺฆสาฏเกน สทฺธึ
ชเปตฺวา เตน อาคเตน อตฺตโน มหคฺฆสาฏกสฺส ลทฺธภาวํ ญตฺวา
วา อญตฺวา วา เทหิ เม วสฺสาวาสิกนฺติ วุตฺโต ตว ถูลสาฏโก
ลทฺโธ มยฺหํ ปน สาฏโก มหคฺโฆ เทฺวปิ อสุกสฺมึ นาม
โอกาเส ฐปิตา ปวิสิตฺวา คณฺหาหีติ วทติ ฯ เตน ปวิสิตฺวา
ถูลสาฏเก คหิเต อิตรสฺส อิตรํ คณฺหโต อุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ
อถาปิ ตสฺส สาฏเก อตฺตโน นามํ อตฺตโน จ สาฏเก ตสฺส
นามํ ลิขิตฺวา คจฺฉ นามํ วาเจตฺวา คณฺหาหีติ วทติ ฯ ตตฺราปิ
เอเสว นโย ฯ โย ปน อตฺตนา จ เตน จ ลทฺธสาฏเก เอกโต
ชเปตฺวา ตํ เอวํ วทติ ตยา จ มยา จ ลทฺธสาฏกา เทฺวปิ
อนฺโตคพฺเภ ฐปิตา คจฺฉ ยํ อิจฺฉสิ ตํ วิจินิตฺวา คณฺหาหีติ ฯ
โส จ ลชฺชาย อาวาสิเกน ลทฺธํ ถูลสาฏกเมว คณฺเหยฺย ฯ
ตตฺราวาสิกสฺส วิจินิตฺวา คหิตาวเสสํ อิตรํ คณฺหโต อนาปตฺติ ฯ
อาคนฺตุโก ภิกฺขุ อาวาสิกานํ จีวรกมฺมํ กโรนฺตานํ สมีเป ปตฺตจีวรํ
ชเปตฺวา เอเต สงฺโคปิสฺสนฺตีติ มญฺญมาโน นหายิตุํ วา อญฺญตฺร
วา คจฺฉติ ฯ สเจ นํ อาวาสิกา สงฺโคเปนฺติ อิจฺเจตํ กุสลํ
โน เจ นฏฺเฐ คีวา น โหติ ฯ สเจปิ โส อิทํ ภนฺเต
ชเปถาติ วตฺวา คจฺฉติ อิตเร จ กิจฺจปฺปสุตตฺตา น ชานนฺติ
เอเสว นโย ฯ อถาปิ เต อิทํ ภนฺเต ชเปถาติ วุตฺตา มยํ

พฺยาวฏาติ ปฏิกฺขิปนฺติ อิตโร จ อวสฺสํ ฐเปสฺสนฺตีติ อนาทิยิตฺวา คจฺฉติ เอเสว นโย ฯ สเจ ปน เตน ยาจิตา วา อยาจิตา วา มยํ ฐเปสฺสาม ตฺวํ คจฺฉาติ วทนฺติ ตํ สงฺโคปิตพฺพํ ฯ โน เจ สงฺโคเปนฺติ นฏฺเฐ คีวา ฯ กสฺมา ฯ สมฺปฏิจฺฉิตตฺตา ฯ โย ภิกฺขุ ภณฺฑาคาริโก หุตฺวา ปจฺจูสสมเยว ภิกฺขูนํ ปตฺตจีวรานิ เหฏฺฐาปาสาทํ โอโรเปตฺวา ทฺวารํ อปิทหิตฺวา เตสํปิ อนาโรเจตฺวา ทูเร ภิกฺขาจารํ คจฺฉติ ตานิ เจ โจรา หรนฺติ ตสฺเสว คีวา ฯ โย ปน ภิกฺขูหิ โอโรเปถ ภนฺเต ปตฺตจีวรานิ กาโล สลากคฺคหณสฺสาติ วุตฺโต สมาคตตฺถาติ ปุจฺฉิตฺวา อาม สมา-คตมฺหาติ วุตฺเต ปตฺตจีวรานิ นีหริตฺวา นิกฺขิปิตฺวา ภณฺฑาคาร-ทฺวารํ พนฺธิตฺวา ตุมฺเห ปตฺตจีวรานิ คเหตฺวา เหฏฺฐาปาสาท-ทฺวารํ ปฏิชคฺคิตฺวา คจฺเฉยฺยาถาติ วตฺวา คจฺฉติ ตตฺร เจโก อลสชาติโก ภิกฺขุ ภิกฺขูสุ คเตสุ ปจฺฉา อกฺขีนิ ปุญฺฉนฺโต อุฏฺฐหิตฺวา อุทกฏฺฐานํ วา มุขโธวนฏฺฐานํ วา คจฺฉติ ฯ ตํ ขณํ ทิสฺวา โจรา ตสฺส ปตฺตจีวรํ หรนฺติ สุหฏํ ฯ ภณฺฑาคาริกสฺส คีวา น โหติ ฯ สเจปิ โกจิ ภณฺฑาคาริกสฺส อนาโรเจตฺวา ว ภณฺฑาคาเร อตฺตโน ปริกฺขารํ ฐเปติ ฯ ตสฺมิมฺปิ นฏฺเฐ ภณฺฑาคาริกสฺส คีวา น โหติ ฯ สเจ ปน ภณฺฑาคาริโก ตํ ทิสฺวา อฏฺฐาเน ฐปิตนฺติ คเหตฺวา ฐเปติ นฏฺเฐ ตสฺส คีวา ฯ สเจ ฐปิตภิกฺขุนา[๑] มยา ภนฺเต อีทิโส นาม ปริกฺขาโร ฐปิโต

๑. ฐปนกภิกฺขุนา ฯ

อุปธาเรยฺยาถาติ วุตฺโต สาธูติ สมฺปฏิจฺฉติ ทุนฺนิกฺขิตฺตํ วา มญฺญมาโน อญฺญสฺมึ ฐาเน ฐเปติ ตสฺเสว คีวา ฯ นาหํ ชานามีติ ปฏิกฺขิปนฺตสฺส ปน นตฺถิ คีวา ฯ โยปิ ตสฺส ปสฺสนฺตสฺเสว ฐเปติ ภณฺฑาคาริกญฺจ น สมฺปฏิจฺฉาเปติ นฏฺฐํ สุนฏฺฐเมว ฯ สเจ ตํ ภณฺฑาคาริโก อญฺญตฺร ฐเปติ นฏฺเฐ คีวา ฯ สเจ ภณฺฑาคารํ สุคุตฺตํ สพฺโพ สงฺฆสฺส จ เจติยสฺส จ ปริกฺขาโร ตตฺเถว ฐปียติ ภณฺฑาคาริโก จ พาโล อพฺยตฺโต ทฺวารํ วิวริตฺวา ธมฺมกถํ วา โสตุํ อญฺญํ วา กิญฺจิ กาตุํ กตฺถจิ คจฺฉติ ตํขณํ ทิสฺวา ยตฺตกํ โจรา หรนฺติ สพฺพนฺตสฺส คีวา ฯ ภณฺฑาคารโต นิกฺขมิตฺวา พหิ จงฺกมนฺตสฺส วา ทฺวารํ วิวริตฺวา สรีรํ อุตุํ คาหาเปนฺตสฺส วา ตตฺเถว สมณธมฺมานุโยเคน นิสินฺนสฺส วา ตตฺเถว นิสีทิตฺวา เกนจิ กมฺเมน พฺยาวฏสฺส วา อุจฺจารปสฺสาวปีฬิตสฺสาปิ สโต ตตฺเถว อุปจาเร วิชฺชมาเน พหิ คจฺฉโต วา อญฺเญน วา เกนจิ อากาเรน ปมตฺตสฺส สโต ทฺวารํ วิวริตฺวา วา วิวฏเมว ปวิสิตฺวา วา สนฺธึ ฉินฺทิตฺวา วา ยตฺตกํ ตสฺส ปมาทปจฺจยา โจรา หรนฺติ สพฺพํ ตสฺเสว คีวา ฯ อุณฺหสมเย ปน วาตปานํ วิวริตฺวา นิปชฺชิตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติ ฯ อุจฺจารปสฺสาวปีฬิตสฺส ปน ตสฺมึ อุปจาเร อสติ อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตสฺส คิลานปกฺเข ฐิตตฺตา อวิสโย ตสฺมา คีวา น โหติ ฯ โย ปน อนฺโต อุณฺหปีฬิโต ทฺวารํ สุคุตฺตํ กตฺวา พหิ นิกฺขมติ ฯ โจรา จ นํ คเหตฺวา ทฺวารํ วิวราติ วทนฺติ ฯ ยาวตติยํ น วิวริตพฺพํ ฯ

ยทิ ปน เต โจรา สเจ น วิวรสิ ตญฺจ มาเรสฺสาม ทฺวารญฺจ ภินฺทิตฺวา ปริกฺขารํ หริสฺสามาติ ผรสุอาทีนิ อุกฺขิปนฺติ ฯ มยิ จ มเต สงฺฆสฺส จ เสนาสเน วินฏฺเฐ คุโณ นตฺถีติ วิวริตุํ วฏฺฏติ ฯ อิธาปิ อวิสยตฺตา คีวา นตฺถีติ วทนฺติ ฯ สเจ โกจิ อาคนฺตุโก กุญฺจิกํ วา เทติ ทฺวารํ วา วิวรติ ยตฺตกํ โจรา หรนฺติ สพฺพํ ตสฺส คีวา ฯ สงฺเฆน ภณฺฑาคารคุตฺตตฺถาย สูจิยนฺตกํ จ กุญฺจิกมุทฺทิกา จ โยเชตฺวา ทินฺนา โหติ ฯ ภณฺฑาคาริโก ฆฏิกมตฺตํ ทตฺวา นิปชฺชติ ฯ โจรา วิวริตฺวา ปริกฺขารํ หรนฺติ ฯ ตสฺเสว คีวา ฯ สูจิยนฺตกญฺจ กุญฺจิกมุทฺทิกญฺจ โยเชตฺวา นิปนฺนํ ปเนตํ สเจ โจรา อาคนฺตฺวา วิวราติ วทนฺติ ตตฺถ ปุริมนเยเนว ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ เอวํ คุตฺตึ กตฺวา นิปนฺเน ปน สเจ ภิตฺตึ วา ฉทนํ วา ภินฺทิตฺวา อุมฺมงฺเคน วา ปวิสิตฺวา หรนฺติ น ตสฺส คีวา ฯ สเจ ภณฺฑาคาเร อญฺเญปิ เถรา วสนฺติ วิวเฏ ทฺวาเร อตฺตโน ปริกฺขารํ คเหตฺวา คจฺฉนฺติ ภณฺฑาคาริโก เตสุ คเตสุ ทฺวารํ น ชคฺคติ สเจ ตตฺถ กิญฺจิ อวหริยติ ภณฺฑาคาริกสฺส อิสฺสรตาย ภณฺฑาคาริกสฺเสว คีวา ฯ เถเรหิ ปน สหาเยหิ ภวิตพฺพํ ฯ อยํ ตตฺถ สามีจิ ฯ ยทิ ปน ภณฺฑาคาริโก ตุมฺเห พหิ จตฺวาว ตุมฺหากํ ปริกฺขารํ คณฺหาถ มา ปวิสถาติ วทติ เตสญฺจ เอโก โลลมหาเถโร สามเณเรหิ เจว อุปฏฺฐาเกหิ จ สทฺธึ ภณฺฑาคารํ ปวิสิตฺวา นิสีทติ เจว นิปชฺชติ จ ยตฺตกํ ภณฺฑํ นสฺสติ สพฺพนฺตสฺส คีวา ฯ

น โหติ เตหิ ปตฺตพฺพลาภโต อติเรกา เทฺว ติสฺโส ยาคุสลากา เตสํ ปโหนกภตฺตสลากา จ ธเปตุํ วฏฺฏติ ฯ นิพทฺธํ กตฺวา ปน น ธเปตพฺพา ฯ มนุสฺสา หิ วิปฏิสาริโน โหนฺติ วิหารวาริกาเยว อมฺหากํ ภตฺตํ ภุญฺชนฺตีติ ฯ ตสฺมา ปริวตฺเตตฺวา ปริวตฺเตตฺวา ธเปตพฺพา ฯ สเจ เตสํ สภาคา สลากภตฺตานิ อาหริตฺวา เทนฺติ อิจฺเจตํ กุสลํ โน เจ เทนฺติ วารํ คาหาเปตฺวา นีหราเปตพฺพานิ ฯ สเจ วิหารวาริโก เทฺว ติสฺโส ยาคุสลากา จตฺตาริ ปญฺจ สลาก-ภตฺตานิ จ ลภมาโนว ภิกฺขาจารํ คจฺฉติ ภณฺฑาคาริกสฺส วิย สพฺพํ นฏฺฐํ คีวา โหติ ฯ สเจ สงฺฆสฺส วิหารปาลานํ ทาตพฺพํ ภตฺตํ วา นิวาโป วา นตฺถิ ภิกฺขุ วิหารวารํ คเหตฺวา อตฺตโน อตฺตโน นิสฺสิตเก ชคฺคนฺติ[๑] สมฺปตฺตํ วารํ อคฺคเหตุํ น ลภนฺติ ยถา อญฺเญ ภิกฺขู กโรนฺติ ตเถว กาตพฺพํ ฯ ภิกฺขูหิ ปน อสหายสฺส วา อตฺตทุติยสฺส วา ยสฺส สภาโค ภิกฺขุ ภตฺตํ อาเนตฺวา ทาตา นตฺถิ เอวรูปสฺส วาโร น ปาเปตพฺโพ ฯ ยมฺปิ ปากวฏฺฏตฺถาย วิหาเร ธเปนฺติ ตํ คเหตฺวา อุปชีวนฺเตน ธาตพฺพํ ฯ โย ตํ น อุปชีวติ วารํ น คาหาเปตพฺโพ ฯ ผลาผลตฺถายปิ วิหาเร ภิกฺขุํ ธเปนฺติ ชคฺคิตฺวา โคเปตฺวา ผลวาเรน ภาเชตฺวา ขาทนฺติ ฯ โย ตานิ ขาทติ เตน ธาตพฺพํ ฯ อนุปชีวนฺโต น คาหาเปตพฺโพ ฯ เสนาสนมญฺจปีธปจฺจตฺถรณรกฺขณตฺถายปิ ธเปนฺติ ฯ อาวาเส วสนฺเตน ธาตพฺพํ ฯ อพฺโภกาสิโก ปน

๑. ชคฺคาเปนฺติ ฯ

ภณฺฑาคาริเกน ปน อวเสสตฺเถเรหิ จ สหาเยหิ ภวิตพฺพํ ฯ อถ ภณฺฑาคาริโกว โลลสามเณเร จ อุปฏฺฐาเก จ คเหตฺวา ภณฺฑาคาเร นิสีทติ เจว นิปชฺชติ จ ยํ ตตฺถ นสฺสติ สพฺพนฺตสฺเสว คีวา ฯ ตสฺมา ภณฺฑาคาริเกเนว ตตฺถ วสิตพฺพํ ฯ อวเสเสหิ

มณฺฑเป จ รุกฺขมูเล จ วสิตพฺพํ น จ ภณฺฑาคาเรติ ฯ เย ปน อตฺตโน อตฺตโน สภาคภิกฺขูนํ วสนคพฺเภสุ ปริกฺขารํ ฐเปนฺติ ปริกฺขาเร นฏฺเฐ เยหิ ฐปิโต เตสํเยว คีวา ฯ อิตเรหิ ปน สหาเยหิ ภวิตพฺพํ ฯ ยทิ ปน สงฺโฆ ภณฺฑาคาริกสฺส วิหาเรเยว ยาคุภตฺตํ ทาเปติ โส จ ภิกฺขาจารตฺถาย คามํ คจฺฉติ นฏฺฐนฺตสฺเสว คีวา ฯ ภิกฺขาจารํ ปวิสนฺเตหิ อติเรกจีวรํ รกฺขณตฺถาย ฐปิต-วิหารวาริกสฺสาปิ ยาคุภตฺตํ วา นิวาปํ วา ลภมานสฺเสว ภิกฺขาจารํ คจฺฉโต ยํ ตตฺถ นสฺสติ สพฺพํ คีวา ฯ น เกวลญฺจ เอตเมว ภณฺฑาคาริกสฺส วิย ยํ ตสฺส จ ปมาทปจฺจยา นสฺสติ สพฺพํ คีวา ฯ สเจ วิหาโร มหา โหติ อญฺญํ ปเทสํ รกฺขิตุํ คจฺฉนฺตสฺส อญฺญสฺมึ ปเทเส นิกฺขิตฺตํ หรนฺติ อวิสยตฺตา คีวา น โหติ ฯ อีทิเส ปน วิหารเวมชฺเฌ สพฺเพสํ โอสรณฏฺฐาเน ปริกฺขาเร ฐเปตฺวา นิสีทิตพฺพํ ฯ วิหารวาริกา วา เทฺว ตโย ฐเปตพฺพา ฯ สเจ เตสมฺปิ อปฺปมตฺตานํ อิโตจิโตจ รกฺขตํเยว กิญฺจิ นสฺสติ คีวา น โหติ ฯ วิหารวาริเก พนฺธิตฺวา หริตภณฺฑํปิ โจรานํ ปฏิปถํ คเตสุ อญฺเญน มคฺเคน หริตภณฺฑมฺปิ น เตสํ คีวา ฯ สเจ วิหารวาริกานํ วิหาเร ทาตพฺพํ ยาคุภตฺตํ วา นิวาโป วา

รุกฺขมูลิโก วา น คาหาเปตพฺโพ ฯ เอโก นวโก โหติ พหุสฺสุโต ปน พหูนํ ธมฺมํ วาเจติ ปริปุจฺฉํ เทติ ปาลึ วณฺเณติ ธมฺมกถํ กเถติ สงฺฆสฺส ภารํ นิตฺถรติ อยํ ลาภํ ปริภุญฺชนฺโตปิ อาวาเส วสนฺโตปิ วารํ น คาเหตพฺโพ ปุริสวิเสโส นาม ญาตพฺโพติ วทนฺติ ฯ อุโปสถาคารปฏิมาฆรชคฺคกสฺส ปน เทฺวคุณํ ยาคุภตฺตํ เทวสิกํ ตณฺฑุลนาฬึ สํวจฺฉเร ติจีวรํ ทสวีสคฺฆนกํ กปฺปิยภณฺฑญฺจ ทาตพฺพํ ฯ สเจ ปน ตํ ลภมานสฺเสว ปมาเทน ตตฺถ กิญฺจิ นสฺสติ สพฺพํ คีวา ฯ พนฺธิตฺวา พลกฺกาเรน อจฺฉินฺนํ ปน น คีวา ตสฺส ฯ ตตฺถ เจติยสฺส วา สงฺฆสฺส วา สนฺตเกน เจติยสฺส สนฺตกํ รกฺขาเปตุํ วฏฺฏติ ฯ เจติยสฺส สนฺตเกน สงฺฆสฺส สนฺตกํ รกฺขาเปตุํ น วฏฺฏติ ฯ ยํ ปน เจติยสฺส สนฺตเกน สทฺธึ สงฺฆสฺส สนฺตกํ ฐปิตํ โหติ ตํ เจติยสฺส สนฺตเก รกฺขาปิเต รกฺขิตเมว โหตีติ เอวํ วฏฺฏติ ฯ ปกฺขวาเรน อุโปสถาคาราทีนิ รกฺขโตปิ ปมาทวเสน นฏฺฐํ คีวาเยวาติ ฯ

อุปนิธิกถา นิฏฺฐิตา ฯ

สุงฺกํ ตโต หนนฺตีติ๑ สุงฺกฆาฏํ ฯ สุงฺกฏฺฐานสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ ตํ หิ ยสฺมา ตโต สุงฺการหํ ภณฺฑํ สุงฺกํ อทตฺวา นีหรนฺตา รญฺโญ สุงฺกํ หนนฺติ วินาเสนฺติ ตสฺมา สุงฺกฆาฏนฺติ วุตฺตํ ฯ ตตฺร ปวิสิตฺวาติ ตตฺร ปพฺพตขณฺฑาทีสุ รญฺญา ปริจฺเฉทํ กตฺวา ฐปิเต สุงฺกฏฺฐาเน ปวิสิตฺวา ฯ ราชคฺฆํ ภณฺฑนฺติ ราชารหํ

๑. สุงฺกํ ฆฏฺเฏนฺติ อาหจฺจ คณฺหนฺติ เอตฺถาตีติ อมฺหากํ มติ ฯ

ภณฺฑํ ฯ ยโต รญฺโญ ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆนกํ สุงฺกํ ทาตพฺพํ โหติ ตํ ภณฺฑนฺติ อตฺโถ ฯ ราชกนฺติปิ ปาโฐ ฯ อยเมวตฺโถ ฯ เถยฺยจิตฺโต อิโต รญฺโญ สุงฺกํ น ทสฺสามีติ เถยฺยจิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา ตํ ภณฺฑํ อามสติ ทุกฺกฏํ ฯ จปิตฏฺฐานโต คเหตฺวา ถวิกาย วา ปกฺขิปติ ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน วา อูรุนา สทฺธึ พนฺธติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ สุงฺกฏฺฐาเนน ปริจฺฉินฺนตฺตา ฐานา จาวนํ น โหติ ฯ สุงฺกฏฺฐานปริจฺเฉทํ ทุติยํ ปาทํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ พหิ สุงฺกฆาฏํ ปาเตตีติ ราชปุริสานํ อญฺญาวิหิตภาวํ ปสฺสิตฺวา อนฺโต ฐิโตว พหิ ปาตนตฺถาย ขิปติ ตญฺเจ อวสฺสํ ปตนกํ หตฺถโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ ตญฺจ รุกฺเข วา ขาณุมฺหิ วา ปฏิหตํ พลววาตเวคุกฺขิตฺตํ วา หุตฺวา ปุน อนฺโตเยว ปตติ รกฺขติ ฯ ปุน คณฺหิตฺวา ขิปติ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว ปาราชิกํ ฯ ภูมิยํ ปติตฺวา วฏฺฏนฺตํ ปุน อนฺโต ปวิสติ ปาราชิกเมว ฯ กุรุนฺทีสงฺเขปฏฺฐกถาสุ ปน สเจ พหิ ปติตํ ฐตฺวา วฏฺฏนฺตํ ปวิสติ ปาราชิกํ สเจ อติฏฺฐมานํเยว วฏฺฏิตฺวา ปวิสติ รกฺขตีติ วุตฺตํ ฯ อนฺโต ฐตฺวา หตฺเถน วา ปาเทน วา ยฏฺฐิยา วา วฏฺเฏติ อญฺเญน วา วฏฺฏาเปติ สเจ อฏฺฐตฺวา วฏฺฏมานํ คตํ ปาราชิกํ ฯ อนฺโต ฐตฺวา พหิ คจฺฉนฺตํ รกฺขติ ฯ วฏฺฏิตฺวา คมิสฺสตีติ วา อญฺโญ นํ วฏฺเฏสฺสตีติ วา อนฺโต ฐปิตํ ปจฺฉา สยํ วา วฏฺฏมานํ อญฺเญน วา วฏฺฏิตํ พหิ คจฺฉติ รกฺขติเยว ฯ สุทฺธจิตฺเตน ฐปิเต ปน ตถา คจฺฉนฺเต วตฺตพฺพเมว

นตฺถิ ฯ เทฺว ปุฏเก เอกาพทฺเธ กตฺวา สุงฺกฏฺฐานสีมนฺตเร ฐเปติ ฯ กิญฺจาปิ พหิปุฏเก สุงฺกํ ปาทํ อคฺฆติ เตน สทฺธึ เอกาพทฺธตาย อนฺโต ปุฏโก รกฺขติ ฯ สเจ ปน ปริวตฺเตตฺวา อพฺภนฺตริมํ พหิ ฐเปติ ปาราชิกํ ฯ กาเชปิ เอกาพทฺธํ กตฺวา ฐปิเต เอเสว นโย ฯ สเจ ปน อพนฺธิตฺวา กาชโกฏิยํ ฐปิต-มตฺตเมว โหติ ปาราชิกํ ฯ คจฺฉนฺเต ยาเน วา อสฺสปิฏฺฐิอาทีสุ วา ฐเปติ พหิ นีหริยิสฺสตีติ นีหเฏปิ อวหาโร นตฺถิ ภณฺฑ-เทยฺยมฺปิ น โหติ ฯ กสฺมา ฯ อตฺร ปวิฏฺฐสฺส สุงฺกํ คณฺหนฺตูติ วุตฺตตฺตา อิทญฺจ สุงฺกฏฺฐานสฺส พหิ ฐิตํ[๑] น จ เตน นีตํ ตสฺมา เนว ภณฺฑเทยฺยํ น ปาราชิกํ ฯ ฐิตยานาทีสุ ฐปิเตปิ เตสุ วินา ตสฺส ปโยคํ คเตสุ เถยฺยจิตฺเตปิ สติ เนวตฺถิ อวหาโร ฯ ยทิ ปน ฐเปตฺวา ยานาทีนิ ปาเชนฺโต อติกฺกาเมติ หตฺถิสุตฺตาทีสุ วา กตปริจยตฺตา ปุรโต ฐตฺวา เอหิ เรติ ปกฺโกสติ สีมาติกฺกเม ปาราชิกํ ฯ เอฬกโลมสิกฺขาปเท อิมสฺมึ ฐาเน อญฺญํ หราเปตีติ อนาปตฺติ อิธ ปาราชิกํ ฯ ตตฺร อญฺญสฺส ยาเน วา ภณฺเฑ วา อชานนฺตสฺส ปกฺขิปิตฺวา ติโยชนํ อติกฺกาเมติ นิสฺสคฺคิยานิ โหนฺตีติ ปาจิตฺติยํ อิธ อนาปตฺติ ฯ สุงฺกฏฺฐาเน สุงฺกํ ทตฺวา ว คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ เอโก อาโภคํ กตฺวา คจฺฉติ สเจ สุงฺกํ เทหีติ วกฺขนฺติ ทสฺสามิ โน เจ วกฺขนฺติ คมิสฺสามีติ ฯ ตํ ทิสฺวา เอโก สุงฺกิโก เอโส ภิกฺขุ คจฺฉติ คณฺหาถ นํ สุงฺกนฺติ[๒] วทติ ฯ

๑. ฐปิตํ ฯ ๒. คณฺหาถ นนฺติ วา คณฺหาถ สุงฺกนฺติ วา วตฺตพฺพํ ฯ

อปโร กุโต ปพฺพชิตสฺส สุงฺกํ คจฺฉตูติ วทติ ลทฺธกปฺปํ โหติ คนฺตพฺพํ ฯ ภิกฺขูนํ สุงฺกํ อทตฺวา คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ คณฺหาถ อุปาสกาติ วุตฺเต ปน ภิกฺขุสฺส สุงฺกํ คณฺหนฺเตหิ ปตฺตจีวรํ คเหตพฺพํ ภวิสฺสติ กินฺเตน คจฺฉตูติ วุตฺเตปิ ลทฺธกปฺปเมว ฯ สเจ สุงฺกิกา นิทฺทายนฺติ วา ชูตํ วา กีฬนฺติ กตฺถจิ วา คตา อยญฺจ กุหึ สุงฺกิกาติ ปกฺโกสิตฺวาปิ น ปสฺสติ ลทฺธกปฺปเมว ฯ สเจปิ สุงฺกฏฺฐานํ ปตฺวา อญฺญาวิหิโต กิญฺจิ จินฺเตนฺโต วา สชฺฌายนฺโต วา มนสิการํ อนุยุญฺชนฺโต วา โจรหตฺถิสีหพฺยคฺฆาทีหิ สหสา วุฏฺฐาย สมนุพทฺโธ วา มหาเมฆํ อุฏฺฐิตํ ทิสฺวา ปุรโต สาลํ ปวิสิตุกาโม วา หุตฺวา ตํ ฐานํ อติกฺกมติ ลทฺธกปฺปเมว ฯ สุงฺกํ ปริหรตีติ เอตฺถ อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา กิญฺจาปิ ปริหรติ อวหาโรเยวาติ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน ปริหรนฺตํ ราชปุริสา วิเหเฐนฺตีติ เกวลํ อาทีนวํ ทสฺเสตฺวา อุปจารํ โอกฺกมิตฺวา ปริหรโต ทุกฺกฏํ อโนกฺกมิตฺวา ปริหรโต อนาปตฺตีติ วุตฺตํ ฯ อิทํ ปาลิยา สเมติ ฯ เอตฺถ ทฺวีหิ เลฑฺฑุปาเตหิ อุปจาโร ปริจฺฉินฺทิตพฺโพติ ฯ

สุงฺกฆาฏกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิโต ปรสฺมึ เอกํเสน อวหารปโหนกํ ปาณํ ทสฺเสนฺโต มนุสฺสปาโณติ อาห ฯ ตมฺปิ ภุชิสฺสํ หรนฺตสฺส อวหาโร นตฺถิ ฯ โยปิ ภุชิสฺโส มาตรา วา ปิตรา วา อาฐปิโต โหติ อตฺตนา วา อตฺตโน อุปริ กตฺวา ปณฺณาสํ วา สฏฺฐึ วา อคฺคเหสิ

ตมฺปิ หรนฺตสฺส อวหาโร นตฺถิ ฯ ธนํ ปน คตฏฺฐาเน วฑฺฒติ ฯ
อนฺโตชาตกธนกฺกีตกกรมรานีตกปฺปเภทํ ปน ทาสํเยว หรนฺตสฺส
อวหาโร โหติ ฯ ตเมว หิ สนฺธาย อิทํ วุตฺตํ ปาโณ นาม
มนุสฺสปาโณ วุจฺจตีติ ฯ เอตฺถ จ เคหทาสิยา กุจฺฉิมฺหิ ชาโต
อนฺโตชาตโก ธเนน กีโต ธนกฺกีตโก ปรเทสโต อาหริตฺวา อาเนตฺวา
ทาสพฺยํ อุปคมิโต กรมรานีโตติ เวทิตพฺโพ ฯ เอวรูปํ ปาณํ
หริสฺสามีติ อามสติ ทุกฺกฏํ ฯ หตฺเถ วา ปาเท วา คเหตฺวา
อุกฺขิปนฺโต ผนฺทาเปติ ถุลฺลจฺจยํ ฯ อุกฺขิปิตฺวา ปลายิตุกาโม
เกสคฺคมตฺตมฺปิ จิตฏฺฐานโต อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ เกเสสุ
วา หตฺเถสุ วา คเหตฺวา กฑฺฒติ ปทวาเรน กาเรตพฺโพ ฯ ปทสา
เนสฺสามีติ ตชฺเชนฺโต วา ปหรนฺโต วา อิโต คจฺฉาหีติ วทติ ฯ
เตน วุตฺตํ ทิสาภาคํ คจฺฉนฺตสฺส ทุติยปทวาเร ปาราชิกํ ฯ เยปิ
เตน สทฺธึ เอกจฺฉนฺทา โหนฺติ สพฺเพสํ เอกกฺขเณ ปาราชิกํ ฯ
ภิกฺขุ ทาสํ ทิสฺวา สุขทุกฺขํ ปุจฺฉิตฺวา วา อปุจฺฉิตฺวา วา คจฺฉ
ปลายิตฺวา สุขํ ชีวาติ วทติ ฯ โส เจ ปลายติ ทุติยปทวาเร
ปาราชิกํ ฯ ตํ อตฺตโน สมีปํ อาคตํ อญฺโญ ปลาหีติ วทติ ฯ
สเจ ภิกฺขุสตํ ปฏิปาฏิยา อตฺตโน อตฺตโน สมีปาคตํ วทติ
สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ โย ปน เวคสา ปลายนฺตํเยว ปลาย ยาว
ตํ สามิกา น คณฺหนฺตีติ ภณติ อนาปตฺติ ปาราชิกสฺส ฯ
สเจ ปน สณิกํ คจฺฉนฺตํ ภณติ โส จ ตสฺส วจเนน สีฆํ
คจฺฉติ ปาราชิกํ ฯ ปลายิตฺวา อญฺญํ คามํ วา เทสํ วา คตํ

ทิสฺวา ตโตปิ ปลาเปนฺตสฺส ปาราชิกเมว ฯ อทินฺนาทานนฺนาม ปริยาเยน มุจฺจติ ฯ โย หิ เอวํ วเทติ ตฺวํ อิธ กึ กโรสิ กินฺเต ปลายิตุํ น วฏฺฏตีติ วา กึ กตฺถจิ คนฺตฺวา สุขํ ชีวิตุํ น วฏฺฏตีติ วา ทาสาทาสิโย ปลายิตฺวา อมุกนฺนาม ปเทสํ คนฺตฺวา สุขํ ชีวนฺตีติ วา โส จ ตสฺส วจนํ สุตฺวา ปลายติ อวหาโร นตฺถิ ฯ โยปิ มยํ อสุกนฺนาม เทสํ คจฺฉาม ตตฺร คตา สุขํ ชีวนฺติ อมฺเหหิ จ สทฺธึ คจฺฉนฺตานํ อนฺตรามคฺเคปิ ปาเถยฺยาทีหิ กิลมโถ นตฺถีติ วตฺวา อตฺตนา สทฺธึ อาคจฺฉนฺตํ คเหตฺวา คจฺฉติ มคฺคคมนวเสน น เถยฺยจิตฺเตน เนวตฺถิ อวหาโร ฯ อนฺตรามคฺเค จ โจเรสุ อุฏฺฐิเตสุ อเร โจรา อุฏฺฐิตา เวเคน ปลาหิ เอหิ ยาหีติ วทนฺตสฺสาปิ โจรนฺตราย-โมจนตฺถาย วุตฺตตฺตา อวหารํ น วทนฺตีติ ฯ

ปาณกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อปเทสุ อหิ นาม สสฺสามิโก อหิตุณฺฑิกาทีหิ[๑] คหิตสปฺโป ยํ กีฬาเปนฺตา อฑฺฒมฺปิ ปาทมฺปิ กหาปณมฺปิ ลภนฺติ มุญฺจนฺตาปิ หิรญฺญํ วา สุวณฺณํ วา คเหตฺวาว มุญฺจนฺติ ฯ เต กสฺสจิ ภิกฺขุโน นิสินฺโนกาสํ คนฺตฺวา สปฺปกรณฺฑกํ ฐเปตฺวา นิทฺทายนฺติ วา กตฺถจิ วา คจฺฉนฺติ ฯ ตตฺร เจ โส ภิกฺขุ เถยฺยจิตฺเตน ตํ กรณฺฑํ อามสติ ทุกฺกฏํ ผนฺทาเปติ ถุลฺลจฺจยํ ฐานา จาเวติ ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน กรณฺฑํ อุคฺฆาเฏตฺวา สปฺปํ คีวายํ คณฺหาติ ทุกฺกฏํ อุทฺธรติ ถุลฺลจฺจยํ อุชุ กตฺวา อุทฺธรนฺตสฺส กรณฺฑตลโต สปฺปสฺส นงฺคุฏฺเฐ

๑. อหิตุณฺฑิโก อหิคุณฺฐโกติ เทฺว ปาฐา เยภุยฺเยน วลญฺชียติ ฯ อหิกุณฺฑิโกติปิ ทิสฺสติ ฯ

เกสคฺคมตฺตํ มุตฺเต ปาราชิกํ ฯ ฆํสิตฺวา กฑฺฒนฺตสฺส นงฺคุฏฺเฐ มุขวฏฺฏิโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ กรณฺฑหมุขํ อีสกํ วิวริตฺวา ปหารํ วา ทตฺวา เอหิ เรติ นาเมน ปกฺโกสิตฺวา วา นิกฺขาเมติ ปาราชิกํ ฯ ตเถว วิวริตฺวา มณฺฑูกสทฺทํ วา มูสิกสทฺทํ วา ลาชวิกีรณํ วา กตฺวา นาเมน ปกฺโกสติ วา อจฺฉรํ วา ปหรติ เอวํ นิกฺขนฺเตปิ ปาราชิกํ ฯ มุขํ อวิวริตฺวา เอวํ กเต ฉาโต สปฺโป สีเสน กรณฺฑปุฏํ อาหจฺจ โอกาสํ กตฺวา ปลายติ ปาราชิกเมว ฯ สเจ ปน มุเข วิวริเต สยเมว สปฺโป นิกฺขมิตฺวา ปลายติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ อถาปิ มุขํ วิวริตฺวา วา อวิวริตฺวา วา เกวลํ มณฺฑูกมูสิกสทฺทํ ลาชวิกีรณเมว วา กโรติ น นามํ คเหตฺวา ปกฺโกสติ น อจฺฉรํ วา ปหรติ สปฺโป ฉาตตฺตา มณฺฑูกาทีนิ ขาทิสฺสามีติ นิกฺขมิตฺวา ปลายติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ มจฺโฉ เกวลํ อิธ อปทคฺคหเณน อาคโต ฯ ยํ ปเนตฺถ วตฺตพฺพํ ตํ อุทกฏฺเฐ วุตฺตเมวาติ ฯ

อปทกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ทฺวิปเทสุ เย อวหริตุํ สกฺกา เต ทสฺเสนฺโต มนุสฺสา ปกฺขชาตาติ อาห ฯ เทวตา ปน อวหริตุํ น สกฺกา ฯ ปกฺขา ชาตา เอเตสนฺติ ปกฺขชาตา ฯ เต โลมปกฺขา จมฺมปกฺขา อฏฺฐิปกฺขาติ ติวิธา ฯ ตตฺถ โมรกุกฺกุฏาทโย โลมปกฺขา วคฺคุลิอาทโย จมฺมปกฺขา ภมราทโย๑ อฏฺฐิปกฺขาติ เวทิตพฺพา ฯ เต สพฺเพ มนุสฺสา จ

๑. กิญฺจาปิ ปกฺขชาตา น ปน ทฺวิปทา โหนฺติ ฯ

ปกฺขชาตา จ เกวลํ อิธ ทฺวิปทคฺคหเณน อาคตา ฯ ยํ ปเนตฺถ วตฺตพฺพํ ตํ อากาสฏฺเฐ จ ปาเณ จ วุตฺตเมวาติ ฯ

ทฺวิปทกถา นิฏฺฐิตา ฯ

จตุปฺปเทสุ ปสุกาติ ปาลิยํ อาคตาวเสสา สพฺพา จตุปฺปทชาติ เวทิตพฺพา ฯ หตฺถิอาทโย ปากฏาเยว ฯ ตตฺถ เถยฺยจิตฺเตน หตฺถึ อามสนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ผนฺทาเปนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ โย ปน มหาพโล พลมเทน ตรุณํ ภิกฺขุฉาปํ นาภิมูเล สีเสน อุจฺจาเรตฺวา คณฺหนฺโต จตฺตาโร ปาเท โสณฺฑญฺจ ภูมิโต เกสคฺคมตฺตมฺปิ โมเจติ ปาราชิกํ ฯ หตฺถี ปน โกจิ หตฺถิสาลายํ พนฺธิตฺวา ฐปิโต โหติ โกจิ อพทฺโธว ติฏฺฐติ โกจิ อนฺโตวตฺถุมฺหิ ติฏฺฐติ โกจิ ราชงฺคเณ ฯ ตตฺถ หตฺถิสาลายํ คีวายํ พนฺธิตฺวา ฐปิตสฺส คีวาพนฺธนญฺจ จตฺตาโร ปาทา จาติ ปญฺจฏฺฐานานิ โหนฺติ ฯ คีวาย จ เอกสฺมิญฺจ ปาเท อยสงฺขลิกาย พทฺธสฺส ฉฏฺฐานานิ ฯ คีวายญฺจ ทฺวีสุ จ ปาเทสุ พทฺธสฺส สตฺตฏฺฐานานิ ฯ เตสํ วเสน ผนฺทาปนฏฺฐานาจาวนานิ[๑] เวทิตพฺพานิ ฯ อพทฺธสฺส สกลหตฺถิสาลา ฐานํ ฯ ตโต อติกฺกมเน ปาราชิกํ ฯ อนฺโตวตฺถุมฺหิ ฐิตสฺส สกลํ อนฺโตวตฺถุเอว ฐานํ ฯ ตสฺส วตฺถุทฺวาราติกฺกมเน ปาราชิกํ ฯ ราชงฺคเณ ฐิตสฺส สกลนครํ ฐานํ ฯ ตสฺส นครทฺวาราติกฺกมเน ปาราชิกํ ฯ พหินคเร ฐิตสฺส ฐิตฏฺฐานเมว ฐานํ ฯ ตํ หรนฺโต ปทวาเรน กาเรตพฺโพ ฯ นิปนฺนสฺส เอกเมว ฐานํ ฯ เถยฺยจิตฺเตน อุฏฺฐาเปนฺตสฺส

๑. อิทํ สมาสลกฺขณโต วิรุชฺฌติ ฯ ฐานาติ หิ วิภตฺติปทํ ฯ อุฏฺฐิต-

มตฺเต ปาราชิกํ ฯ อสฺเสปิ อยเมว วินิจฺฉโย ฯ สเจ ปน
โส จตูสุ ปาเทสุ พทฺโธว โหติ อฏฺฐฏฺฐานานิ เวทิตพฺพานิ ฯ
เอส นโย โอฏฺเฐปิ ฯ โคโณปิ โกจิ เคเห พนฺธิตฺวา ฐปิโต
โหติ โกจิ อพทฺโธว ติฏฺฐติ โกจิ ปน วเช พนฺธิตฺวา ฐปิโต
โหติ โกจิ อพทฺโธว ติฏฺฐติ ฯ ตตฺถ เคเห พนฺธิตฺวา ฐปิตสฺส
จตฺตาโร ปาทา พนฺธนญฺจาติ ปญฺจฏฺฐานานิ ฯ อพทฺธสฺส สกลํ
เคหํ ฯ วเชปิ พทฺธสฺส ปญฺจฏฺฐานานิ ฯ อพทฺธสฺส สกโล
วโช ฯ ตํ วชทฺวารํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ วชํ ภินฺทิตฺวา
หรนฺโต ขนฺธทฺวารํ อติกฺกาเมติ ปาราชิกํ ฯ ทฺวารํ วา วิวริตฺวา
วชํ ภินฺทิตฺวา วา พหิ ฐิโต นาเมน ปกฺโกสิตฺวา นิกฺขาเมติ
ปาราชิกํ ฯ สาขาภงฺคํ ทสฺเสตฺวา ปกฺโกสนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ
ทฺวารํ อวิวริตฺวา วชํ อภินฺทิตฺวา สาขาภงฺคํ จาเลตฺวา ปกฺโกสติ ฯ
โคโณ ฉาตตาย ลงฺเฆตฺวา นิกฺขมติ ปาราชิกเมว ฯ สเจ ปน
ทฺวาเร วิวริเต วเช วา ภินฺเน สยเมว นิกฺขมติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ
ทฺวารํ วิวริตฺวา วา อวิวริตฺวา วา วชํ ภินฺทิตฺวา วา อภินฺทิตฺวา
วา เกวลํ สาขาภงฺคํ จาเลติ น ปกฺโกสติ ฯ โคโณ ฉาตตาย
ปทสา วา ลงฺเฆตฺวา วา นิกฺขมติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ เอโก
มชฺเฌคาเม[๑] พทฺโธ ฐิโต เอโก นิปนฺโน ฯ ฐิตโคณสฺส
ปญฺจฏฺฐานานิ โหนฺติ ฯ นิปนฺนสฺส เทฺว ฯ เตสํ วเสน ผนฺทาปนฏฺ-
ฐานาจาวนานิ เวทิตพฺพานิ ฯ โย ปน นิปนฺนํ อนุฏฺฐาเปตฺวา

๑. คามมชฺเฌ ฯ

ตตฺเถว ฆาเตติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ สุปริกฺขิตฺเต ปน ทฺวารยุตฺเต คาเม ฉิตโกณสฺส สกลคาโม ฐานํ ฯ อปริกฺขิตฺเต ฉิตสฺส วา จรนฺตสฺส วา ปาเทหิ อกฺกนฺตากฺกนฺตฏฺฐานเมว ฐานํ ฯ คทฺรภปสุกาทีสุปิ อยเมว วินิจฺฉโยติ ฯ

จตุปฺปทกถา นิฏฺฐิตา ฯ

พหุปเทสุ ฯ สเจ เอกาย สตปทิยา วตฺถุ ปูรติ ตํ ปทสา เนนฺตสฺส นวนวุติ ถุลฺลจฺจยานิ เอกํ ปาราชิกํ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมวาติ ฯ

พหุปทกถา นิฏฺฐิตา ฯ

โอจรตีติ โอจรโก ฯ ตตฺถ ตตฺถ อนฺโต อนุปวิสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ โอจริตฺวาติ สลฺลกฺเขตฺวา อุปธาเรตฺวาติ อตฺโถ ฯ อาจิกฺขตีติ ปรกุเลสุ วา วิหาราทีสุ วา ทุฏฺฐปิตํ อสํวิหิตารกฺขํ ภณฺฑํ อญฺญสฺส โจรกมฺมํ กาตุํ ปฏิพลสฺส อาโรเจติ ฯ อาปตฺติ อุภินฺนํ ปาราชิกสฺสาติ อวสฺสํ หาริเย ภณฺเฑ โอจรกสฺส อาณตฺติกฺขเณ อิตรสฺส ฐานา จาวเนติ เอวํ อาปตฺติ อุภินฺนํ ปาราชิกสฺส ฯ โย ปน ภิกฺขุ ปุริโส เคเห นตฺถิ ภณฺฑํ อมุกนฺนาม ปเทเส ฐปิตํ อสํวิหิตารกฺขํ ทฺวารํ อสํวุตํ คตมคฺเคเนว สกฺกา หริตุํ นตฺถิ นาม โกจิ ปุริสการุปชีวี โย ตํ คนฺตฺวา หเรยฺยาติอาทินา นเยน ปริยายํ กโรติ ฯ ตญฺจ สุตฺวา อญฺโญ อหํ ทานิ หริสฺสามีติ คนฺตฺวา หรติ ฯ ตสฺส ฐานา จาวเน ปาราชิกํ ฯ อิตรสฺส ปน อนาปตฺติ ฯ ปริยาเยน หิ อทินฺนาทานโต มุจฺจตีติ ฯ

โอจรกกถา นิฏฺฐิตา ฯ

โอณึ รกฺขตีติ โอณิรกฺโข ฯ โย ปเรน อตฺตโน วสนฏฺฐาเน อาภฏํ ภณฺฑํ อิทํ ตาว ภนฺเต มุหุตฺตํ โอโลเกถ ยาว อหํ อิทนฺนาม กิจฺจํ กตฺวา อาคจฺฉามีติ วุตฺโต รกฺขติ ตสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ เตเนวาห โอณิรกฺโข นาม อาหฏํ ภณฺฑํ โคเปนฺโตติ ฯ ตตฺถ โอณิรกฺโข เยภุยฺเยน พนฺธิตฺวา ลญฺเจตฺวา จปิตภณฺฑํ อโมเจตฺวาว เหฏฺฐา ปสิพฺพกํ วา ปุฏกํ วา ฉินฺทิตฺวา กิญฺจิมตฺตํ คเหตฺวา สิพฺพนาทึ ปุน ปากติกํ กโรติ ฯ เอวํ คณฺหิสฺสามีติ อามสนาทีนิ กโรนฺตสฺส อนุรูปา อาปตฺติโย เวทิตพฺพาติ ฯ

โอณิรกฺขกถา นิฏฺฐิตา ฯ

สํวิธาย อวหาโร สํวิธาวหาโร ฯ อญฺญมญฺญํ สญฺญตฺติยา กตาวหาโรติ วุตฺตํ โหติ ฯ สํวิทหิตฺวาติ เอกจฺฉนฺทตาย เอกชฺฌา-สยตาย สมฺมนฺตยิตฺวาติ อตฺโถ ฯ ตตฺรายํ วินิจฺฉโย ฯ สมฺพหุลา ภิกฺขู อสุกนฺนาม เคหํ คนฺตฺวา ฉทนํ วา ภิตฺตึ วา ภินฺทิตฺวา สนฺธึ วา ฉินฺทิตฺวา ภณฺฑํ หริสฺสามาติ สํวิทหิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ เตสุ เอโก ภณฺฑํ อวหรติ ฯ ตสฺสุทฺธาเร สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ ปริวาเรปิ เจตํ วุตฺตํ

จตฺโร ชนา สํวิธาย ครุภณฺฑํ อวหรุ
ตโย ปาราชิกา เอโก น ปาราชิโก
ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตาติ

ตสฺสายํ อตฺโถ จตฺตาโร ชนา อาจริยนฺเตวาสิกา ฉมฺมาสกํ ครุภณฺฑํ อวหริตุกามา ชาตา ฯ ตตฺถ อาจริโย ตฺวํ เอกํ มาสกํ หร

ตุวํ เอกํ ตุวํ เอกํ อหํ ตโย หริสฺสามีติ อาห ฯ อนฺเตวาสิเกสุ ปน ปชโม ตุมฺเห ภนฺเต ตโย หรถ ตุวํ เอกํ หร ตุวํ เอกํ หร อหํ เอกํ หริสฺสามีติ อาห ฯ อิตเรปิ เทฺว เอวเมว อาหํสุ ฯ ตตฺถ อนฺเตวาสิเกสุ เอกเมกสฺส เอโก มาสโก สาหตฺถิโก โหติ ฯ เตน เตสํ ทุกฺกฏาปตฺติโย ฯ ปญฺจ อาณตฺติกา ฯ เตหิ ติณฺณมฺปิ ปาราชิกํ ฯ อาจริยสฺส ปน ตโย สาหตฺถิกา ฯ เตหิสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ ตโย อาณตฺติกา ฯ เตหิปิ ถุลฺลจฺจยเมว ฯ อิมสฺมึ หิ อทินฺนาทานสิกฺขาปเท สาหตฺถิกํ วา อาณตฺติยสฺส อาณตฺติยํ วา สาหตฺถิกสฺส องฺคํ น โหติ ฯ สาหตฺถิยมฺปน สาหตฺถิเยเนว กาเรตพฺพํ ฯ อาณตฺติยํ อาณตฺติเยเนว ฯ เตเนว วุตฺตํ จตฺโร ชนา สํวิธาย ฯเปฯ ปญฺหา เมสา กุสเลหิ จินฺติตาติ ฯ อปิจ สํวิธาวหาเร อสมฺโมหตฺถํ เอกภณฺฑํ เอกฏฺฐานํ เอกภณฺฑํ นานาฐานํ นานาภณฺฑํ เอกฏฺฐานํ นานาภณฺฑํ นานาฐานนฺติ อิทํปิ จตุกฺกํ อตฺถโต สลฺลกฺเขตพฺพํ ฯ ตตฺถ เอกภณฺฑํ เอกฏฺฐานนฺติ เอกกุลสฺส อาปณผลเก ปญฺจมาสกํ ภณฺฑํ ทุฏฺฐจิตฺตํ ทิสฺวา สมฺพหุลา เอกํ อาณาเปนฺติ คจฺเฉตํ อาหราติ ฯ ตสฺสุทฺธาเร สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ เอกภณฺฑํ นานาฐานนฺติ เอกกุลสฺส ปญฺจสุ อาปณผลเกสุ เอเกกํ มาสกํ ทุฏฺฐจิตฺตํ ทิสฺวา สมฺพหุลา เอกํ อาณาเปนฺติ คจฺเฉเต อาหราติ ฯ ปญฺจมสฺส มาสกสฺส อุทฺธาเร สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ นานาภณฺฑํ เอกฏฺฐานนฺติ พหูนํ สนฺตกํ ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆนกํ ภณฺฑํ เอกสฺมึ

ฐาเน ทุฏฺฐปิตํ ทิสฺวา สมฺพหุลา เอกํ อาณาเปนฺติ คจฺเฉตํ อาหราติ ฯ ตสฺสุทฺธาเร สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ นานาภณฺฑํ นานาฐานนฺติ ปญฺจนฺนํ กุลานํ ปญฺจสุ อาปณผลเกสุ เอเกกํ มาสกํ ทุฏฺฐปิตํ ทิสฺวา สมฺพหุลา เอกํ อาณาเปนฺติ คจฺเฉต อาหราติ ฯ ปญฺจมสฺส มาสกสฺส อุทฺธาเร สพฺเพสํ ปาราชิกนฺติ ฯ

สํวิธาวหารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

สงฺเกตกมฺมนฺติ สญฺชานนกมฺมํ ฯ กาลปริจฺเฉทวเสน สญฺญาณกรณนฺติ อตฺโถ ฯ เอตฺถ จ ปุเรภตฺตํ อวหราติ วุตฺเต อชฺช วา ปุเรภตฺตํ อวหรตุ เสฺว วา อนาคเต วา สํวจฺฉเร นตฺถิ วิสงฺเกโต อุภินฺนมฺปิ โอจรเก วุตฺตนเยเนว ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน อชฺช ปุเรภตฺตํ อวหราติ วุตฺเต เสฺว หรติ อชฺชาติ นิยามิตํ ตํ สงฺเกตํ อติกฺกมฺม ปจฺฉา อวหฏํ โหติ ฯ สเจ เสฺว ปุเรภตฺตํ อวหราติ วุตฺเต อชฺช ปุเรภตฺตํ หรติ เสฺวติ นิยามิตํ ตํ สงฺเกตํ อปฺปตฺวา ปุเร อวหฏํ โหติ ฯ เอวํ อวหรนฺตสฺส อวหารกสฺเสว ปาราชิกํ มูลฏฺฐสฺส อนาปตฺติ ฯ เสฺว ปุเรภตฺตนฺติ วุตฺเต ตทเหว วา เสฺว ปจฺฉาภตฺตํ วา หรนฺโตปิ ตํ สงฺเกตํ ปุเร จ ปจฺฉา จ หรตีติ เวทิตพฺโพ ฯ เอเสว นโย ปจฺฉาภตฺตรตฺตินฺทิเวสุปิ ฯ ปุริมยามมชฺฌิมยามปจฺฉิมยามกาลชุณฺหมาสอุตุสํวจฺฉราทิวเสนาปิ เจตฺถ สงฺเกตวิสงฺเกตตา เวทิตพฺพา ฯ ปุเรภตฺตํ หราติ วุตฺเต ปุเรภตฺตเมว หริสฺสามีติ วายมนฺตสฺส ปจฺฉา ภตฺตํ โหติ เอตฺถ กถนฺติ ฯ มหาสุมตฺเถโร ตาว อาห ปุเรภตฺตปฺปโยโคว เอโส

ตสฺมา มูลฏฺโฐ น มุจฺจตีติ ฯ มหาปทุมตฺเถโร ปนาห กาล-
ปริจฺเฉทํ อติกฺกนฺตตฺตา วิสงฺเกตํ ตสฺมา มูลฏฺโฐ มุจฺจตีติ ฯ

สงฺเกตกมฺมกถา นิฏฺฐิตา ฯ

นิมิตฺตกมฺมนฺติ สญฺญุปฺปาทนตฺถํ กสฺสจิ นิมิตฺตสฺส กรณํ ฯ
ตํ อกฺขึ วา นิกฺขนิสฺสามีติอาทินา นเยน ติธา วุตฺตํ ฯ
อญฺญมฺปิ ปเนตฺถ หตฺถลงฺฆนปาณิปฺปหารองฺคุลิโปถนคีวูปนามน-
ขิปิตอุกฺกาสนาทิมเนกปฺปการํ สงฺคเหตพฺพํ ฯ เสสเมตฺถ สงฺเกตกมฺเม
วุตฺตนยเมวาติ ฯ

นิมิตฺตกมฺมกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ เอเตเสฺวว สงฺเกตกมฺมนิมิตฺตกมฺเมสุ อสมฺโมหตฺถํ
ภิกฺขุํ อาณาเปตีติอาทิมาห ฯ ตตฺถ โส ตํ มญฺญมาโนติ โส
อวหารโก ยํ อาณาปเกน นิมิตฺตสญฺญํ กตฺวา วุตฺตํ ตํ เอตนฺติ
มญฺญมาโน ตเมว อวหรติ อุภินฺนํ ปาราชิกํ ฯ โส ตํ มญฺญมาโน
อญฺญนฺติ ยํ อวหราติ วุตฺโต ตํ เอตนฺติ มญฺญมาโน อญฺญํ ตสฺมึเยว
ฐาเน ฐปิตํ อวหรติ มูลฏฺฐสฺส อนาปตฺติ ฯ อญฺญํ มญฺญมาโน
ตนฺติ อาณาปเกน นิมิตฺตสญฺญํ กตฺวา วุตฺตํ ภณฺฑํ อปฺปคฺฆํ
อิทํ อญฺญํ ตสฺเสว สมีเป ฐปิตํ สารภณฺฑนฺติ เอวํ อญฺญํ
มญฺญมาโน ตเมว อวหรติ อุภินฺนํ ปาราชิกํ ฯ อญฺญํ
มญฺญมาโน อญฺญนฺติ ปุริมนเยเนว อิทมญฺญํ ตสฺเสว สมีเป
ฐปิตํ สารภณฺฑนฺติ มญฺญติ ตญฺเจ อญฺญเมว โหติ ตสฺเสว
ปาราชิกํ ฯ

อิตฺถนฺนามสฺส ปาวทาติอาทีสุ เอโก อาจริโย ตโย พุทฺธรกฺขิตธมฺมรกฺขิตสงฺฆรกฺขิตนามกา อนฺเตวาสิกา ทฏฺฐพฺพา ฯ ตตฺถ ภิกฺขุ ภิกฺขุํ อาณาเปตีติ อาจริโย กิญฺจิ ภณฺฑํ กตฺถจิ สลฺลกฺเขตฺวา ตสฺส หรณตฺถาย พุทฺธรกฺขิตํ อาณาเปติ ฯ อิตฺถนฺนามสฺส ปาวทาติ คจฺฉ ตฺวํ พุทฺธรกฺขิต เอตมตฺถํ ธมฺมรกฺขิตสฺส ปาวท ฯ อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส ปาวทตูติ ธมฺมรกฺขิโตปิ สงฺฆรกฺขิตสฺส ปาวทตุ ฯ อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหรตูติ เอวํ ตยา อาณตฺเตน ธมฺมรกฺขิเตน อาณตฺโต สงฺฆรกฺขิโต อิตฺถนฺนามํ ภณฺฑํ อวหรตุ โส หิ อมฺเหสุ วีรชาติโก ปฏิพโล อิมสฺมึ กมฺเมติ ฯ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ อาณาเปนฺตสฺส อาจริยสฺส ตาว ทุกฺกฏํ ฯ สเจ ปน สา อาณตฺติ ยถา อธิปฺปายํ คจฺฉติ ยํ ปรโต ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตํ อาณตฺติกฺขเณ ตเทว โหติ อถ ตํ ภณฺฑํ อวสฺสํ หาริยํ โหติ ยํ ปรโต สพฺเพสํ อาปตฺติ ปาราชิกสฺสาติ วุตฺตํ ตโต อิมสฺส ตํขณํเยว ปาราชิกํ โหตีติ อยํ ยุตฺติ สพพตฺถ เวทิตพฺพา ฯ โส อิตรสฺส อาโรเจตีติ พุทฺธรกฺขิโต ธมฺมรกฺขิตสฺส ธมฺมรกฺขิโต จ สงฺฆรกฺขิตสฺส อมฺหากํ อาจริโย เอวํ วทติ อิตฺถนฺนามํ กิร ภณฺฑํ อวหร ตฺวํ กิร อมฺเหสุ วีรปุริโสติ อาโรเจติ เอวํ เตสมฺปิ ทุกฺกฏํ ฯ อวหารโก ปฏิคฺคณฺหาตีติ สาธุ หริสฺสามีติ สงฺฆรกฺขิโต สมฺปฏิจฺฉติ ฯ มูลฏฺฐสฺส อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสาติ สงฺฆรกฺขิเตน ปฏิคฺคหิตมตฺเต อาจริยสฺส ถุลฺลจฺจยํ มหาชโน หิ เตน ปาเป นิโยชิโตติ ฯ

โส ตํ ภณฺฑนฺติ โส เจ สงฺฆรกฺขิโต ตํ ภณฺฑํ อวหรติ สพฺเพสํ จตุนฺนมฺปิ ชนานํ ปาราชิกํ ฯ น เกวลญฺจ จตุนฺนํ เอเตน อุปาเยน วิสงฺเกตํ อกตฺวา ปรมฺปราย อาณาเปนฺตํ สมณสตํ วา สมณสหสฺสํ วา โหตุ สพฺเพสํ ปาราชิกเมว ฯ ทุติยวาเร ฯ โส อญฺญํ อาณาเปตีติ โส อาจริเยน อาณตฺโต พุทฺธรกฺขิโต ธมฺมรกฺขิตํ อทิสฺวา วา อวตฺตุกาโม วา หุตฺวา สงฺฆรกฺขิตเมว อุปสงฺกมิตฺวา อมฺหากํ อาจริโย เอวมาห อิตฺถนฺนามํ กิร ภณฺฑํ อวหราติ อาณาเปติ ฯ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อาณตฺติยา ตาว พุทฺธรกฺขิตสฺส ทุกฺกฏํ ฯ ปฏิคฺคณฺหาติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ สงฺฆรกฺขิเตน สมฺปฏิจฺฉิเต มูลฏฺฐสฺเสว ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ สเจ ปน โส ตํ ภณฺฑํ อวหรติ อาณาปกสฺส จ พุทฺธรกฺขิตสฺส อวหารกสฺส จ สงฺฆรกฺขิตสฺสาติ อุภินฺนมฺปิ ปาราชิกํ ฯ มูลฏฺฐสฺส ปน อาจริยสฺส วิสงฺเกตตฺตา ปาราชิเกน อนาปตฺติ ฯ ธมฺมรกฺขิตสฺส อชานนตฺตา สพฺเพน สพฺพํ อนาปตฺติ ฯ พุทฺธรกฺขิโต ปน ทฺวินฺนํ โสตฺถิภาวํ กตฺวา อตฺตนา นฏฺโฐ ฯ

อิโต ปเรสุ จตูสุ อาณตฺติวาเรสุ ปฐเม ตาว ฯ โส คนฺตฺวา ปุน ปจฺจาคจฺฉตีติ ภณฺฑฏฺฐานํ คนฺตฺวา อนฺโต จ พหิ จ อารกฺขํ ทิสฺวา อวหริตุํ อสกฺโกนฺโต อาคจฺฉติ ฯ ยทา สกฺโกสิ ตทาติ กึ อชฺเชว หรํ หรํ โหติ คจฺฉ ยทา สกฺโกสิ ตทา ตํ อวหราติ ฯ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ ปุน อาณตฺติยาปิ ทุกฺกฏเมว โหติ ฯ สเจ ปน ตํ ภณฺฑํ อวสฺสํ หาริยํ โหติ อตฺถสาธิกเจตนา นาม

มคฺคานนฺตรผลสทิสา ตสฺมา อยํ อาณตฺติกฺขเณเยว ปาราชิโก ฯ สเจปิ อวหารโก สฏฺฐิวสฺสาติกฺกเมน ตํ ภณฺฑํ อวหรติ อาณาปโก จ อนฺตราเยว กาลํ กโรติ หีนาย วา อาวตฺตติ อสฺสมโณว หุตฺวา กาลํ กริสฺสติ หีนาย วา อาวตฺติสฺสติ อวหารกสฺส ปน อวหารกขเณเยว ปาราชิกํ ฯ ทุติยวาเร ยสฺมา ตํ สณิกํ วา ภณนฺโต ตสฺส วา พธิรตาย มา อวหรีติ เอตํ วจนํ น สาเวติ ตสฺมา มูลฏฺโฐ น มุตฺโต ฯ ตติยวาเร ปน สาวิตตฺตา มุตฺโต ฯ จตุตฺถวาเร เตน จ สาวิตตฺตา อิตเรน จ สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา โอรมิตตฺตา อุโภปิ มุตฺตาติ ฯ

อาณตฺติกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ ตตฺถ ตตฺถ ฐานา จาวนวเสน วุตฺตสฺส อทินฺนาทานสฺส องฺคญฺจ วตฺถุเภเทน จ อาปตฺติเภทํ ทสฺเสนฺโต ปญฺจหากาเรหีติ-อาทิมาห ฯ ตตฺถ ปญฺจหากาเรหีติ ปญฺจหิ การเณหิ ฯ ปญฺจ-องฺเคหีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺรายํ สงฺเขปตฺโถ อทินฺนํ อาทิยนฺตสฺส ปรปริคคหิตญฺจ โหตีติอาทินา นเยน วุตฺเตหิ ปญฺจหากาเรหิ ปาราชิกํ โหติ น ตโต อูเนหีติ ฯ ตตฺริเม ปญฺจ อาการา ปรปริคฺคหิตํ ปรปริคฺคหิตสญฺญา ปริกฺขารสฺส ครุกภาโว เถยฺยจิตฺตํ ฐานา จาวนนฺติ ฯ อิโต ปเรหิ ปน ทฺวีหิ วาเรหิ ลหุเก ปริกฺขาเร วตฺถุเภเทน ถุลฺลจฺจยญฺจ ทุกฺกฏญฺจ ทสฺสิตํ ฯ ฉหากาเรหีติอาทินา นเยน วุตฺตวารตฺตเยปิ น สกสญฺญิตา น วิสฺสาสคฺคาหิตา น ตาวกาลิกตา ปริกฺขารสฺส ครุกภาโว เถยฺยจิตฺตํ ฐานา จาวนนฺติ เอวํ

ฉ อาการา เวทิตพฺพา ฯ วตฺถุเภเทน ปเนตฺถาปิ ปฐมวาเร ปาราชิกํ ทุติยตติเยสุ ถุลฺลจฺจยทุกฺกฏานิ วุตฺตานิ ฯ ตโต ปเรสุ ปน ตีสุ วาเรสุ วิชฺชมาเนปิ วตฺถุเภเท วตฺถุสฺส ปเรหิ อปริคฺคหิตตฺตา ทุกฺกฏเมว วุตฺตํ ฯ ตตฺร ยเทตํ น จ ปรปริคฺคหิตนฺติ วุตฺตํ ตํ อนชฺฌาวตฺถุกํ วา โหตุ ฉฑฺฑิตํ ฉินฺนมูลกํ อสฺสามิกํ วตฺถุ อตฺตโน สนฺตกํ วา อุภยมฺปิ น จ ปรปริคฺคหิตนฺเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ ปรปริคฺคหิตสญฺญา จ อตฺถิ เถยฺยจิตฺเตน จ คหิตํ ตสฺมา อนาปตฺติ น วุตฺตาติ ฯ

เอวํ วตฺถุวเสน จ จิตฺตวเสน จ อาปตฺติเภทํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อนาปตฺตึ ทสฺเสนฺโต อนาปตฺติ สกสญฺญิสฺสาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สกสญฺญิสฺสาติ สกสญฺญิสฺส มยฺหํ สนฺตกํ อิทํ ภณฺฑนฺติ เอวํ สญฺญิสฺส ปรภณฺฑมฺปิ คณฺหโต คหเณ อนาปตฺติ ฯ คหิตํ ปุน ทาตพฺพํ สเจ สามิเกหิ เทหีติ วุตฺโต ฯ น เทติ เตสํ ธุรนิกฺเขเป ปาราชิกํ ฯ วิสฺสาสคฺคาเหติ วิสฺสาสคฺคหเณ อนาปตฺติ ฯ วิสฺสาสคฺคาหลกฺขณํ ปน อิมินา สุตฺเตน ชานิตพฺพํ อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺจหงฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส วิสฺสาสํ คเหตุํ สนฺทิฏฺโฐ จ โหติ สมฺภตฺโต จ อาลปิโต จ ชีวติ จ คหิเต จ อตฺตมโนติ ฯ ตตฺถ สนฺทิฏฺโฐติ ทิฏฺฐมตฺตกมิตฺโต ฯ สมฺภตฺโตติ ทฬฺหมิตฺโต ฯ อาลปิโตติ มม สนฺตกํ ยํ อิจฺฉสิ ตํ คณฺเหยฺยาสิ อาปุจฺฉิตฺวา คหเณ การณํ นตฺถีติ วุตฺโต ฯ ชีวตีติ อนุฏฺฐานเสยฺยาย สยิโตปิ ยาว ชีวิตินฺทฺริยูปจฺเฉทํ น ปาปุณาติ ฯ คหิเต จ อตฺตมโนติ

คหิเต ตุฏฺฐจิตฺโต โหติ ฯ เอวรูปสฺส สนฺตกํ คหิเต อตฺตมโน ภวิสฺสตีติ ชานนฺเต คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ อวเสสปริยาทานวเสน เจตานิ ปญฺจ องฺคานิ วุตฺตานิ ฯ วิสฺสาสคฺคาโห ปน ตีหิ องฺเคหิ รุหติ สนฺทิฏฺโฐ ชีวติ คหิเต อตฺตมโน สมฺภตฺโต ชีวติ คหิเต อตฺตมโน อาลปิโต ชีวติ คหิเต อตฺตมโนติ ฯ โย ปน ชีวติ น จ คหิเต อตฺตมโน โหติ ตสฺส สนฺตกํ วิสฺสาสคฺคาเหน คหิตมฺปิ ปุน ทาตพฺพํ ฯ ททมาเนน จ มตกธนนฺตาว เย ตสฺส ธเน อิสฺสรา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา เตสํ ทาตพฺพํ ฯ อนตฺตมนสฺส สนฺตกํ ตสฺเสว ทาตพฺพํ ฯ โย ปน ปฐมเมว สุฏฺฐุ กตํ ตยา มม สนฺตกํ คณฺหนฺเตนาติ วจีเภเทน วา จิตฺตุปฺปาทมตฺเตเนว วา อนุโมทิตฺวา ปจฺฉา เกนจิ การเณน กุปิโต ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติ[๑] ฯ โยปิ อทาตุกาโม จิตฺเตน ปน อธิวาเสติ น กิญฺจิ วทติ โสปิ ปุน ปจฺจาหราเปตุํ น ลภติ ฯ โย ปน มยา ตุมฺหากํ สนฺตกํ คหิตํ วา ปริภุตฺตํ วาติ วุตฺเต คหิตํ วา โหตุ ปริภุตฺตํ วา มยา ปน ตํ เกนจิเทว กรณีเยน ฐปิตํ ตํ ปากติกํ กาตุํ วฏฺฏตีติ วทติ อยํ ปจฺจาหราเปตุํ ลภติ ฯ ตาวกาลิเกติ ปฏิทสฺสามิ ปฏิกริสฺสามีติ เอวํ คณฺหนฺตสฺส ตาวกาลิเกปิ คหเณ อนาปตฺติ ฯ คหิตมฺปน สเจ ภณฺฑสามิโก ปุคฺคโล วา คโณ วา ตุยฺเหเวตํ โหตูติ อนุชานาติ อิจฺเจตํ กุสลํ โน เจ อนุชานาติ อาหราเปนฺเต ทาตพฺพํ ฯ สงฺฆสนฺตกํ ปน ปฏิทาตุเมว วฏฺฏติ ฯ

๑. โย ปน ปฐมเมว...อนุโมทติ โส ปจฺฉา...น ลภตีติ ปริปุณฺณวากฺเยน ภวิตพฺพํ ฯ

เปตปริคฺคเหติ เอตฺถ ปน ปิตฺติวิสเย อุปฺปนฺนาปิ กาลํ กตฺวา ตสฺมึเยว อตฺตภาเว นิพฺพตฺตาปิ จาตุมฺมหาราชิกาทโยปิ เทวา สพฺเพ เปตาเตฺวว สงฺขฺยํ คตา เตสํ ปริคฺคเห อนาปตฺติ ฯ สเจปิ หิ สกฺโก เทวราชา อาปณํ ปสาเรตฺวา นิสินฺโน โหติ ทิพฺพ-จกฺขุโก จ ภิกฺขุ ตํ ญตฺวา อตฺตโน จีวรตฺถาย สตสหสฺสคฺฆนกมฺปิ สาฏกํ ตสฺส มา คณฺห มา คณฺหาติ วิรวนฺตสฺสาปิ คเหตฺวา คจฺฉติ วฏฺฏติ ฯ เทวตา ปน อุทฺทิสฺส พลิกมฺมํ กโรนฺเตหิ รุกฺขาทีสุ ลคฺคิตสาฏเก วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ฯ ติรจฺฉานคตปริคฺคเหติ ติรจฺฉานคตานมฺปิ ปริคฺคเห อนาปตฺติ ฯ สเจปิ หิ นาคราชา วา สุปณฺณมาณวโก วา มนุสฺสรูเปน อาปณํ ปสาเรติ ตโต จสฺส สนฺตกํ โกจิ ภิกฺขุ ปุริมนเยเนว คเหตฺวา คจฺฉติ วฏฺฏติ ฯ สีโห วา พยคฺโฆ วา มิคมหิสาทโย วธิตฺวา อขาทนฺโต ชิฆจฺฉาปีฬิโต อาทิโตว น วาเรตพฺโพ อนตฺถมฺปิ หิ กเรยฺย ฯ ยทิ ปน โถเก ขายิเต วาเรตุํ สกฺโกติ วาเรตฺวา คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ เสนาทโยปิ อามิสํ คเหตฺวา คจฺฉนฺเต ปาตาเปตฺวา คณฺหิตุํ วฏฺฏติ ฯ ปํสุกูล-สญฺญิสฺสาติ อสฺสามิกํ อิทํ ปํสุกูลนฺติ เอวํ สญฺญิสฺสาปิ คหเณ อนาปตฺติ ฯ สเจ ปน ตํ สสฺสามิกํ โหติ อาหราเปนฺเต ทาตพฺพํ ฯ อุมฺมตฺตกสฺสาติ ปุพฺเพ วุตฺตปฺปการสฺส อุมฺมตฺตกสฺสาปิ อนาปตฺติ ฯ อาทิกมฺมิกสฺสาติ อิธ ธนิโย อาทิกมฺมิโก ตสฺส อนาปตฺติ ฯ อวเสสานํ ปน รชกภณฺฑิกาทิโจรานํ ฉพฺพคฺคิยาทีนํ อาปตฺติเยวาติ ฯ

ปทภาชนียวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สมุฏฺฐานญฺจ กิริยา อโถ สญฺญา สจิตฺตกํ
โลกวชฺชญฺจ กมฺมญฺจ กุสลํ เวทนาย จาติ

อิมสฺมึ ปน ปกิณฺณเก อิทํ ติสมุฏฺฐานํ สาหตฺถิกํ กายโต จ จิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ อาณตฺติกํ วาจโต จ จิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ สาหตฺถิกาณตฺติกํ กายโต จ วาจโต จ จิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ กิริยาสมุฏฺฐานญฺจ กโรนฺโตเยว หิ เอตํ อาปชฺชติ น อกโรนฺโต อทินฺนํ อาทิยามีติ สญฺญาย อภาเวน มุจฺจนฺโต สญฺญาวิโมกฺขํ สจิตฺตกํ โลกวชฺชํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อกุสลจิตฺตํ ตุฏฺโฐ วา ภีโต วา มชฺฌตฺโต วา ตํ อาปชฺชตีติ ติเวทนิกนฺติ สพฺพํ ปฐมสิกฺขาปเท วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ

วินีตวตฺถุคาถาสุ ฯ ฉพฺพคฺคิยวตฺถุ อนุปฺปญฺญตฺติยํ วุตฺตเมว ฯ ทุติยวตฺถุมฺหิ ฯ จิตฺตนฺนาม ปุถุชฺชนานํ ราคาทิวเสน ปกตึ วิชหิตฺวา ธาวติ สนฺธาวติ วิธาวติ ฯ สเจ ภควา กายวจีทฺวารเภทํ วินาปิ จิตฺตุปฺปาทมตฺเตน อาปตฺตึ ปญฺญาเปยฺย โก สกฺกุเณยฺย อนาปตฺติกํ อตฺตานํ กาตุํ ฯ เตนาห ภควา อนาปตฺติ ภิกฺขุ จิตฺตุปฺปาเทติ ฯ จิตฺตวสิเกน ปน น ภวิตพฺพํ ฯ ปฏิสงฺขานพเลน จิตฺตํ นิวาเรตพฺพเมวาติ ฯ อามสนผนฺทาปนฏฺฐานาจาวนวตฺถูนิ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ ตโต ปรานิ จ เถยฺยจิตฺโต ภูมิโต อคฺคเหสีติ วตฺถุปริโยสานานิ ฯ นิรุตฺติปถวตฺถุสฺมึ ฯ อาทิยีติ คณฺหิ โจโรสิ ตฺวนฺติ ปรามสิ ฯ อิตโร ปน เกน อวหฏนฺติ วุตฺเต มยา อวหฏนฺติ ปุจฺฉาสภาเคน ปฏิญฺญํ อทาสิ ฯ ยทิ หิ อิตเรน เกน คหิตํ เกน

อปนีตํ เกน ชปิตนฺติ วุตฺตํ อภวิสฺส อทฺธา อยมฺปิ มยา
คหิตํ อปนีตํ ชปิตนฺติ วา วเทยฺย ฯ มุขํ นาม ภุญฺชนตฺถาย จ
กถนตฺถาย กตํ ฯ เถยฺยจิตฺตํ ปน วินา อวหาโร นตฺถิ ฯ
เตนาห ภควา อนาปตฺติ ภิกฺขุ นิรุตฺติปเถติ ฯ โวหารวจนมตฺเต
อนาปตฺตีติ อตฺโถ ฯ ตโต ปรํ เวชนวตฺถุปริโยสานํ สพฺพํ
อุตฺตานตฺถเมว ฯ อภินฺนสรีรวตฺถุสฺมึ ฯ อธิวตฺโถติ สาฏกตณฺหาย
ตสฺมึเยว สรีเร นิพฺพตฺโต ฯ อนาทิยนฺโตติ ตสฺส วจนํ อคฺคณฺหนฺโต
อาทรํ วา อกโรนฺโต ฯ ตํ สรีรํ อุฏฺฐหิตฺวาติ เปโต อตฺตโน
อานุภาเวน ตํ สรีรํ อุฏฺฐาเปสิ ฯ เตน วุตฺตํ ตํ สรีรํ อุฏฺฐ-
หิตฺวาติ ฯ ทฺวารํ ถเกสีติ ภิกฺขุสฺส สุสานสมีเปเยว วิหาโร
ตสฺมา ภีรุกชาติโก ภิกฺขุ ขิปฺปเมว ตตฺถ ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ถเกสิ ฯ
ตตฺเถว ปริปตีติ ทฺวาเร ถกิเต เปโต สาฏเก นิราลโย หุตฺวา
ตํ สรีรํ ปหาย ยถากมฺมํ คโต ฯ ตสฺมา ตํ สรีรํ ตตฺเถว
ปริปติ ฯ ปติตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อภินฺเน สรีเรติ อพฺภุณฺเห
อลฺลสรีเร ปํสุกูลํ น คเหตพฺพํ ฯ คณฺหนฺตสฺส เอวรูปา อุปทฺทวา
โหนฺติ ทุกฺกฏญฺจ อาปชฺชติ ฯ ภินฺเน ปน คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ
กิตฺตาวตา ปน ภินฺนํ โหติ ฯ กากกุลลโสณสิคาลาทีหิ มุขตุณฺฑเกน
วา ทาฒาย วา อีสกํ ผาลิตมตฺเตนาปิ ฯ ยสฺส ปน ปตโต
ฆํสเนน ฉวิมตฺตํ ฉินฺนํ โหติ จมฺมํ อจฺฉินฺนํ เอตํ อภินฺนเมว ฯ
จมฺเม ปน ฉินฺเน ภินฺนํ ฯ ยสฺสาปิ สชีวกาเลเยว ปภินฺนา
คณฺฑกุฏฺฐิปีฬกา วา วโณ วา โหติ อิทมฺปิ ภินฺนํ ฯ ตติย-

ทิวสโต ปฏฺติ อุทฺธุมาตกาทิภาเวน กุณปภาวํ อุปคตมฺปิ ภินฺนเมว ฯ สพฺเพน สพฺพํ ปน อภินฺเนปิ สุสานโคปเกหิ วา อญฺเญหิ วา มนุสฺเสหิ คาหาเปตฺุ วฏฺฏติ โน เจ อญฺญํ ลภติ สตฺถเกน วา เกนจิ วา วณํ กตฺวา คเหตพฺพํ ฯ วิสภาคสรีเร ปน สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา สมณสญฺญํ อุปฺปาเทตฺวา สีเส วา หตฺถปาทปิฏฺฐิยํ วา วณํ กตฺวา คเหตฺุ วฏฺฏติ ฯ ตทนนฺตเร วตฺถุสฺมึ ฯ กุสํ สงฺกาเมตฺวา จีวรํ อคฺคเหสีติ ปุพฺเพ อาทิเยยฺยาติ อิมสฺส ปทสฺส อตฺถวณฺณนาย นามมตฺเตน ทสฺสิเตสุ เถยฺยาวหารปสยฺหาวหาร-ปริกปฺปาวหารปฏิจฺฉนฺนาวหารกุสาวหาเรสุ กุสาวหาเรน อวหรีติ อตฺโถ ฯ อิเมสํ ปน อวหารานํ เอวํ นานตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ โย หิ โกจิ สสฺสามิกํ ภณฺฑํ รตฺติภาเค วา ทิวสภาเค วา สนฺธิจฺเฉทนาทีนิ กตฺวา อทิสฺสมาโน อวหรติ กูฏมานกูฏ-กหาปณาทีหิ วา วญฺเจตฺวา คณฺหาติ ตสฺเสว ตํ คณฺหโต อวหาโร เถยฺยาวหาโรติ เวทิตพฺโพ ฯ โย ปน ปเร ปสยฺห พลสา[๑] อภิภุยฺย อถวา ปน สนฺตชฺเชตฺวา ภยํ ทสฺเสตฺวา เตสํ สนฺตกํ คณฺหาติ ปนฺถฆาตคามฆาตาทีนิ กโรนฺตา ทามริกโจรา วิย โกธวเสน ปรฆรวิโลปํ กโรนฺตา อตฺตโน ปตฺตพลิโต จ อธิกํ พลกฺกาเรน คณฺหนฺตา ราชราชมหามตฺตาทโย วิย ตสฺเสวํ คณฺหโต อวหาโร ปสยฺหาวหาโรติ เวทิตพฺโพ ฯ ปริกปฺเปตฺวา

๑. พลสาติ พเลนาติ ฎีกายํ ทิสฺสติ ฯ

คณฺหโต ปน อวหาโร ปริกปฺปาวหาโรติ วุจฺจติ ฯ โส ภณฺฑ-
ปริกปฺปโอกาสปริกปฺปวเสน ทุวิโธ ฯ ตตฺรายํ ภณฺฑปริกปฺโป ฯ
อิเธกจฺโจ สาฏกตฺถิโก อนฺโตคพฺภํ ปวิสิตฺวา สเจ สาฏโก
ภวิสฺสติ คณฺหิสฺสามิ สเจ สุตฺตํ น คณฺหิสฺสามีติ ปริกปฺเปตฺวา
อนฺธกาเร ปสิพฺพกํ คณฺหาติ ฯ สาฏโก เจ ตตฺร โหติ อุทฺธาเรเยว
ปาราชิกํ ฯ สุตฺตํ เจ โหติ รกฺขติ ฯ พหิ นีหริตฺวา มุญฺจิตฺวา
สุตฺตนฺติ ญตฺวา ปุน อาหริตฺวา ยถาฐาเน ฐเปติ รกฺขติเยว ฯ
สุตฺตนฺติ ญตฺวาปิ ยํ ลทฺธํ ตํ คเหตพฺพนฺติ คจฺฉติ ปทวาเรน
กาเรตพฺโพ ฯ ภูมิยํ ฐเปตฺวา คณฺหาติ อุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ
โจโร โจโรติ สามิเกหิ ปริยุฏฺฐิโต ฉฑฺเฑตฺวา ปลายติ รกฺขติ ฯ
สามิกา ทิสฺวา คณฺหนฺติ อิจฺเจตํ กุสลํ อญฺโญ เจ โกจิ
คณฺหาติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ อถ นิวตฺเตสุ สามิเกสุ สยเมว ตํ
ทิสฺวา ปเคเวตํ มยา นีหฏํ มม ทานิ สนฺตกนฺติ คณฺหาติ
รกฺขติ ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหติ ฯ สเจ สุตฺตํ ภวิสฺสติ คณฺหิสฺสามิ
สเจ สาฏโก น คณฺหิสฺสามิ สเจ สปฺปิ ภวิสฺสติ คณฺหิสฺสามิ
สเจ เตลํ น คณฺหิสฺสามีติอาทินา นเยน ปริกปฺเปตฺวา
คณฺหนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน สาฏกตฺถิโกปิ
สาฏกปสิพฺพกเมว คเหตฺวา นิกฺขนฺโต พหิ ฐตฺวา มุญฺจิตฺวา
สาฏโก อยนฺติ ทิสฺวา คจฺฉนฺโต ปทุทฺธาเรเนว กาเรตพฺโพติ
วุตฺตํ ฯ เอตฺถ ปน สเจ สาฏโก ภวิสฺสติ คณฺหิสฺสามีติ
ปริกปฺปิตตฺตา ปริกปฺโป ทิสฺสติ ทิสฺวา หฏตฺตา ปริกปฺปาวหาโร

น ทิสฺสติ ฯ มหาอฏฺจกถายํ ปน ยํ ปริกปฺปิตํ ตํ อทิฏฺจํ ปริกปฺปิตภาเว จิตํเยว อุทฺธรนฺตสฺส อวหาโร วุตฺโต ฯ ตสฺมา ตตฺถ ปริกปฺปาวหาโร ทิสฺสติ ฯ ตํ มญฺญมาโน ตํ อวหรีติ ปาลิยาว สเมตีติ ฯ ตตฺถ ยฺวายํ สเจ สาฏโก ภวิสฺสติ คณฺหิสฺสามีติอาทินา นเยน ปวตฺโต ปริกปฺโป อยํ ภณฺฑ- ปริกปฺโป นาม ฯ โอกาสปริกปฺโป ปน เอวํ เวทิตพฺโพ ฯ อิเธกจฺโจ โลลภิกฺขุ ปรปริเวณํ วา กุลฆรํ วา อรญฺเญ กมฺมนฺตสาลํ วา ปวิสิตฺวา ตตฺถ กถาสลฺลาเปน นิสินฺโน กิญฺจิ โลภเนยฺยํ ปริกฺขารํ โอโลเกติ ฯ โอโลเกนฺโต จ ปน ทิสฺวา ทฺวารปฺปมุขเหฏฺจาปาสาทปริเวณทฺวารโกฏฺจกรุกฺขมูลาทิวเสน ปริจฺเฉทํ กตฺวา สเจ มํ เอตฺถนฺตเร ปสฺสิสฺสนฺติ ทฏฺฐุกามตาย คเหตฺวา วิจรนฺโต วิย เอเตสํเยว ทสฺสามิ โน เจ ปสฺสิสฺสนฺติ หริสฺสามีติ ปริกปฺเปติ ฯ ตสฺเสตํ อาทาย ปริกปฺปิตปริจฺเฉทํ อติกฺกนฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ สเจ อุปจารสีมํ ปริกปฺเปติ ตทภิมุโข ว คจฺฉนฺโต กมฺมฏฺฐานาทีนิ มนสิ กโรนฺโต วา อญฺญาวิหิโต วา อสติยา อุปจารสีมํ อติกฺกมติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ อถาปิสฺส ตํ ฐานํ ปตฺตสฺส โจโร วา หตฺถี วา วาฬมิโค วา มหาเมโฆ วา อุฏฺจหติ โส จ ตมฺหา อุปทฺทวา มุจฺจิตุกมฺยตาย สหสา ตํ ฐานํ อติกฺกมติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ เกจิ ปเนตฺถ ยสฺมา มูเลว เถยฺยจิตฺเตน คหิตํ ตสฺมา น รกฺขติ อวหาโรเยวาติ วทนฺติ ฯ อยํ ตาว มหาอฏฺจกถานโย ฯ มหาปจฺจริยํ ปน

สเจปิ โส อนฺโตปริจฺเฉเท หตฺถึ วา อสฺสํ วา อภิรุหิตฺวา ตํ
เนว ปาเชติ น ปาชาเปติ ปริจฺเฉเท อติกฺกนฺเตปิ ปาราชิกํ
นตฺถิ ภณฺฑเทยฺยเมวาติ วุตฺตํ ฯ ตตฺร ยฺวายํ สเจ มํ
เอตฺถนฺตเร ปสฺสิสฺสนฺติ ทฏฺฐุกามตาย คเหตฺวา วิจรนฺโต วิย
เอเตสํเยว ทสฺสามีติ ปวตฺโต ปริกปฺโป อยํ โอกาสปริกปฺโป
นาม ฯ เอวมิเมสํ ทฺวินฺนมฺปิ ปริกปฺปานํ วเสน ปริกปฺเปตฺวา
คณฺหโต อวหาโร ปริกปฺปาวหาโรติ เวทิตพฺโพ ฯ ปฏิจฺฉาเทตฺวา
ปน อวหรณํ ปฏิจฺฉนฺนาวหาโร ฯ โส เอวํ เวทิตพฺโพ ฯ โย
ปน ภิกฺขุ มนุสฺสานํ อุยฺยานาทีสุ กีฬนฺตานํ วา ปวิสนฺตานํ วา
มุญฺจิตฺวา ฐปิตํ อลงฺการภณฺฑํ ทิสฺวา สเจ โอนมิตฺวา คณฺหิสฺสามิ
กึ สมโณ คณฺหาตีติ มํ ชานิตฺวา วิเหเฐยฺยุนฺติ ปํสุนา วา ปณฺเณน
วา ปฏิจฺฉาเทติ ปจฺฉา คณฺหิสฺสามีติ ตสฺส เอตฺตาวตา อุทฺธาโร
นตฺถีติ น ตาว อวหาโร โหติ ฯ ยทา ปน เต มนุสฺสา อนฺโตคามํ
ปวิสิตุกามา ตํ ภณฺฑํ วิจินนฺตาปิ อปสฺสิตฺวา อิทานิ อนฺธกาโร
เสฺว ชานิสฺสามาติ สาลยา เอว คตา โหนฺติ อถสฺส ตํ อุทฺธรโต
อุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ ปฏิจฺฉนฺนกาเลเยว มม สนฺตกนฺติ สกสญฺญาย
วา คตา ทานิ เต เตหิ ฉฑฺฑิตํ ภณฺฑํ อิทนฺติ ปํสุกูลสญฺญาย
วา คณฺหนฺตสฺส ปน ภณฺฑเทยฺยํ ฯ เตสุ ทุติยทิวเส อาคนฺตฺวา
วิจินิตฺวา อทิสฺวา ธุรนิกฺเขปํ กตฺวา คเตสุปิ คหิตํ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ
กสฺมา ฯ ยสฺมา ตสฺส ปโยเคน เตหิ น ทิฏฺฐํ ฯ โย ปน
ตถารูปํ ภณฺฑํ ทิสฺวา ยถาฐาเน ฐิตํเยว อปฏิจฺฉาเทตฺวา เถยฺยจิตฺโต

ปาเทน อกฺกมิตฺวา กทฺทเม วา วาลิกาย วา ปเวเสติ ตสฺส ปเวสิตมตฺเตเยว ปาราชิกํ ฯ กุสํ สงฺกาเมตฺวา อวหรณํ กุสาว-หาโรติ วุจฺจติ ฯ โสปิ เอวํ เวทิตพฺโพ ฯ โย ภิกฺขุ กุสํ ปาเตตฺวา จีวเร ภาชิยมาเน อตฺตโน โกฏฺฐาสสฺส สมีเป ฐิตํ มหคฺฆตรํ[๑] ปรสฺส โกฏฺฐาสํ หริตุกาโม อตฺตโน โกฏฺฐาเส ปติตํ กุสทณฺฑกํ ปรสฺส โกฏฺฐาเส ปาเตตุกาโม อุทฺธรติ รกฺขติ ตาว ฯ ปรสฺส โกฏฺฐาเส ปาเตติ รกฺขเตว ฯ ยทา ปน ตสฺมึ ปติเต ปรสฺส โกฏฺฐาสโต ปรสฺส กุสทณฺฑกํ อุทฺธรติ อุทฺธฏมตฺเต ปาราชิโก โหติ ฯ สเจ ปฐมตรํ ปรโกฏฺฐาสโต กุสทณฺฑํ อุทฺธรติ อตฺตโน โกฏฺฐาเส ปาเตตุกามตาย อุทฺธาเร รกฺขติ ปาตเน รกฺขติ อตฺตโน โกฏฺฐาสโต ปน[๒] อตฺตโน กุสทณฺฑกํ อุทฺธรติ อุทฺธาเรเยว รกฺขติ ตํ อุทฺธริตฺวา ปรโกฏฺฐาเส ปาเตนฺตสฺส หตฺถโต มุตฺตมตฺเต ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน ทฺวีสุ โกฏฺฐาเสสุ ปติตกุสทณฺฑโก อทสฺสนํ คเมติ ฯ ตโต อวเสสภิกฺขูสุ คเตสุ อิตโร มยฺหํ ภนฺเต กุสทณฺฑโก ปน ปญฺญายตีติ ฯ มยฺหมฺปิ อาวุโส น ปญฺญายตีติ ฯ กตโม ปน ภนฺเต มยฺหํ ภาโคติ ฯ อยํ ตุยฺหํ ภาโคติ อตฺตโน ภาคํ ทสฺเสติ ฯ ตสฺมึ วิวทิตฺวา วา อวิวทิตฺวา วา ตํ คณฺหิตฺวา คเต อิตโร ตสฺส

๑. อิมสฺมึ ฐาเน สมคฺฆตรํ วา มหคฺฆตรํ วา สมสมํ วา อคฺเฆนาติ สพฺเพสุ โปตฺถเกสุ ทิสฺสติ ฯ ตํ อาลุลํ โหติ อตฺถโต อาเมฑิตญฺจ ฯ กุสสงฺกมนญฺจ อตฺตโน อปฺปคฺเฆน โกฏฺฐาเสน ปรสฺส มหคฺฆสฺเสว โกฏฺฐาสสฺส คหณตฺถาย กตนฺติ ทิสฺสิตํ ฯ ๒. ปีสทฺโท ภเวยฺย ฯ

ภาคํ อุทฺธรติ อุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ สเจปิ เตน อหํ มม ภาคํ ตุยฺหํ น เทมิ ตฺวํ ปน อตฺตโน ภาคํ ญตฺวา คณฺหาติ วุตฺเตปิ นายํ มมาติ ชานนฺโตปิ ตสฺเสว ภาคํ คณฺหาติ อุทฺธาเร ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน อิตโร อยํ ตุยฺหํ ภาโค อยํ มยฺหํ ภาโคติ กึ อิมินา วิวาเทนาติ จินฺเตตฺวา มยฺหํ วา ปตฺโต โหตุ ตุมฺหากํ วา โย วโร ภาโค ตํ ตุมฺเห คณฺหาถาติ วทติ ทินฺนกํ นาม คหิตํ โหติ นตฺเถตฺถ อวหาโร ฯ สเจ โส วิวาทภีรุโก ภิกฺขุ ยํ ตุยฺหํ รุจฺจติ ตํ คณฺหาติ วุตฺโต อตฺตโน ปตฺตํ วรภาคํ ฐเปตฺวา ลามกํเยว คเหตฺวา คจฺฉติ ตโต อิตรสฺส วิจิตาวเสสํ คณฺหนฺตสฺสาปิ อวหาโร นตฺเถวาติ ฯ

กุสสงฺกมนวตฺถุกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อฏฺฐกถาสุ ปน วุตฺตํ อิมสฺมึ ฐาเน กุสสงฺกมนวเสน จีวรภาชนียเมว เอกํ อาคตํ จตุนฺนมฺปิ ปน ปจฺจยานํ อุปฺปตฺติญฺจ ภาชนียญฺจ นีหริตฺวา ทสฺเสตพฺพนฺติ ฯ เอวญฺจ วตฺวา จีวรกฺขนฺธเก ปฏิคฺคณฺหาตุ เม ภนฺเต ภควา สิเวยฺยกํ ทุสฺสยุคํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ คหปติจีวรํ อนุชานาตูติ อิทํ ชีวกวตฺถุํ อาทึ กตฺวา อุปฺปนฺนจีวรกถา เสนาสนกฺขนฺธเก เตน โข ปน สมเยน ราชคหํ ทุพฺภิกฺขํ โหติ มนุสฺสา น สกฺโกนฺติ สงฺฆภตฺตํ กาตุํ อิจฺฉนฺติ อุทฺเทสภตฺตํ นิมนฺตนํ สลากภตฺตํ ปกฺขิกํ อุโปสถิกํ ปาฏิปทิกํ กาตุนฺติ อิทํ สุตฺตมาทึ กตฺวา ปิณฺฑปาตกถา เสนาสนกฺขนฺธเกเยว เตน โข ปน สมเยน สตฺตรสวคฺคิยา ภิกฺขู อญฺญตรํ ปจฺจนฺติมํ วิหารํ

ปฏิสงฺขโรนฺติ อิธ มยํ วสฺสํ วสิสฺสามาติ อทฺทสํสุ โข ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู สตฺตรสวคฺคิเย ภิกฺขู วิหารํ ปฏิสงฺขโรนฺเตติ อิทํ ฉพฺพคฺคิยวตฺถุํ อาทึ กตฺวา อาคตเสนาสนกถา ตทวสาเน จ สปฺปิอาทิเภสชฺชกถา วิตฺถาเรน กถิตา ฯ มยํ ปน ตํ สพฺพํ อาคตาคตฏฺฐาเนเยว กถยิสฺสาม ฯ เอวํ กถิเต การณํ ปุพฺเพ วุตฺตเมว ฯ

อิโต ปรํ ชนฺตาฆรวตฺถุ อุตฺตานตฺถเมว ฯ ปณฺจสุ วิฆาส-วตฺถูสุ ฯ เต ภิกฺขู อนุปสมฺปนฺเนน กปฺปิยํ การาเปตฺวา ปริภุญฺชึสุ ฯ วิฆาสํ ปน คณฺหนฺเตน ขยิตาวเสสํ ฉฑฺฑิตํ คเหตพฺพํ ฯ ยทิ สกฺโกติ ขาทนฺเต ฉฑฺฑาเปตฺวา คณฺหิตุํ เอตมฺปิ วฏฺฏติ ฯ อตฺตคุตฺตตฺถาย ปน ปรานุทยตาย จ น คเหตพฺพํ ฯ

โอทนขาทนียปูวอุจฺฉุติมฺพรุสกภาชนียวตฺถูสุ ฯ อปรสฺส ภาคํ เทหีติ อสนฺตํ ปุคฺคลํ อาห ฯ อมูลกํ อคฺคเหสีติ เกวลํ มุสาวาทํ วตฺวา อมูลกํ อคฺคเหสิ ฯ ตํ น เถยฺยจิตฺเตน ฯ เตเนว ภควา กิญฺจิตฺโต ตฺวนฺติ อปุจฺฉิตฺวา ปาจิตฺติยนฺติ อาห ฯ น หิ อปรสฺส ภาคํ เทหีติ วุตฺเต ปาราชิกวตฺถุ ปญฺญายติ น จ อีทิเส ฐาเน พุทฺธา ปุจฺฉนฺติ ฯ ยทิ เจตํ ปาราชิกวตฺถุ สิยา ยถา อารามาภิยุญฺชเน ทุกฺกฏํ เอวํ ทุกฺกฏเมว ภเวยฺยาติ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขปตฺโถ ฯ อยํ ปน วิตฺถาโร ฯ ยํ ปน สงฺฆสฺเสว สนฺตกํ โหติ ตสฺมึ สมฺมเตน วา อสมฺมเตน วา ภาชิยมาเน อปรสฺส ภาคํ เทหีติ วตฺวา เอวํ อสนฺตํ ปุคฺคลํ อุทฺทิสิตฺวา เกวลํ มุสาวาเทน คณฺหโต ปาจิตฺติยํ ภณฺฑเทยฺยํปิ โหติ ฯ

เถยฺยจิตฺเตน คณฺหโต เอเสว นโย ฯ โย ปุคฺคลํ อนุทฺทิสิตฺวา
อปรํปิ ภาคํ เทหีติ วตฺวา วา กูฏวสฺสํ วา คเณตฺวา คณฺหนฺโต
ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ ยํ ปน คิหีนํ สนฺตกํ เตสํ ฆเร วา
อาราเม วา สงฺฆสฺส ภาชียติ ตสฺมึ สามิเกน วา สามิเกน
อิมสฺส เทหีติ เอวํ อาณตฺเตน วา ทียมาเน อปรํปิ ภาคํ เทหีติ
เถยฺยจิตฺเตน คณฺหโตปิ เนว ปาราชิกํ น ภณฺฑเทยฺยํ ฯ กูฏวสฺเสน
ปน คณฺหโต ภณฺฑเทยฺยํ ฯ อิมสฺส เทหีติ เอวํ อนาณตฺเตน
ทียมาเน ปุริมนเยเนว ปุคฺคลํ อุทฺทิสิตฺวา คณฺหโต ปาจิตฺติยญฺจ
ภณฺฑเทยฺยญฺจ ฯ เถยฺยจิตฺเตน อปรํ โกฏฺฐาสํ เทหีติ วตฺวา วา
กูฏวสฺสคณนาย วา คณฺหนฺโต ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ อยํ
ปน วินิจฺฉโย กุรุนฺทฏฺฐกถายํ สกฺกา ชานิตุํ อญฺญตฺถ ทุวิญฺเญยฺโย
เจว วิรุทฺโธ จ ฯ อมูลกํ อคฺคเหสีติ สามิเกสุ เทนฺเตสุ
อคฺคเหสิ ฯ อนาปตฺติ ภิกฺขุ ปาราชิกสฺสาติ สามิเกหิ ทินฺนํ
อคฺคเหสิ เตนสฺส อนาปตฺติ วุตฺตา ฯ อาปตฺติ สมฺปชานมุสาวาเท
ปาจิตฺติยสฺสาติ โย เตน สมฺปชานมุสาวาโท วุตฺโต ตสฺมึ
ปาจิตฺติยํ อาห ฯ ปุรโต เตกฏุลยาคุวตฺถุมฺหิ วิย ฯ คหเณ ปน อยํ
วินิจฺฉโย ฯ สงฺฆสฺส สนฺตกํ สมฺมเตน วา อาณตฺเตหิ วา
อารามิกาทีหิ ทียมานํ คิหีนญฺจ สนฺตกํ สามิเกน วา อาณตฺเตน
วา ทียมานํ อปรสฺส ภาคํ เทหีติ วตฺวา คณฺหโต ภณฺฑเทยฺยํ ฯ
อญฺเญน ทียมานํ คณฺหนฺโต ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ อสมฺมเตน
วา อนาณตฺเตน วา ทียมาเน อปรมฺปิ ภาคํ เทหีติ วตฺวา

วา กูฏวสฺสานิ คเณตฺวา วา คณฺหนฺโต ปตฺตจตุกฺเก วิย ตสฺส อุทฺธาเรเยว ภณฺฑคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ อิตเรหิ ทียมานํ เอวํ คณฺหโต ภณฺฑเทยฺยํ ฯ สามิเกน ปน อิมสฺส เทหีติ ทาปิตํ วา สยํ ทินฺนํ วา สุทินฺนนฺติ ฯ อยเมตฺถ สพฺพฏฺฐกถาวินิจฺฉยโต สาโร ฯ

โอทนิยฆราทิวตฺถูสุ ฯ โอทนิยฆรนฺนาม วิกฺกายิกภตฺตปจนฆรํ ฯ สูนาฆรนฺนาม วิกฺกายิกมํสปจนฆรํ ฯ ปูวฆรนฺนาม วิกฺกายิกขชฺชกปจนฆรํ ฯ เสสเมตฺถ ปริกฺขารวตฺถูสุ ปากฏเมว ฯ ปีฐวตฺถุสฺมึ ฯ โส ภิกฺขุ ปริกปฺเปตฺวา เอตํ ฐานํ สมฺปตฺตํ คณฺหิสฺสามีติ สงฺกาเมติ ฯ เตนสฺส สงฺกมเน อวหาโร นตฺถิ ฯ สงฺกาเมตฺวา ปน ปริกปฺปิโตกาสโต คหเณ ปาราชิกํ วุตฺตํ ฯ เอวํ หรนฺโต จ ยทิ ปีฐเก เถยฺยจิตฺตํ นตฺถิ ถวิกํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพ ฯ อถ ปีฐเกปิ อตฺถิ อุโภ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพ ฯ ภิสีอาทีนิ ตีณิ วตฺถูนิ ปากฏาเนว ฯ วิสฺสาสคฺคาหาทีสุ ตีสุ วตฺถูสุ คหเณ อนาปตฺติ อาหราเปนฺเตสุ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ ปิณฺฑาย ปวิฏฺฐสฺส ปฏิวิโส อนฺโตอุปจารสีมาย ฐิตสฺเสว คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ ยทิ ปน ทายกา พหิอุปจารฏฺฐานมฺปิ ภนฺเต คณฺหาถ อาคนฺตฺวา ปริภุญฺชิสฺสนฺตีติ วทนฺติ เอวํ อนฺโตคามฏฺฐานมฺปิ คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

สตฺตสุ อมฺพโจราทีสุ วตฺถูสุ ฯ ปํสุกูลสญฺญาย คหเณ อนาปตฺติ อาหราเปนฺเตสุ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ เถยฺยจิตฺเตน ปริโภเค ปาราชิกํ ฯ ตตฺรายํ วินิจฺฉโย ฯ สามิกาปิ สาลยา โจราปิ

สาลยา ปํสุกูลสญฺญาย ขาทนฺตสฺส ภณฺฑเทยฺยํ ฯ เถยฺยจิตฺเตน คณฺหโต อุทฺธาเรเยว อวหาโร ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพ ฯ สามิกา สาลยา โจรา นิราลยา เอเสว นโย ฯ สามิกา นิราลยา โจรา สาลยา ปุน คณฺหิสฺสามาติ กิสฺมิญฺจิเทว คหนฏฺฐาเน ขิปิตฺวา คตา เอเสว นโย ฯ อุโภ นิราลยา ปํสุกูลสญฺญาย ขาทโต อนาปตฺติ ฯ เถยฺยจิตฺเตน ทุกฺกฏํ ฯ สงฺฆสฺส อมฺพาทีสุ ปน ฯ สงฺฆาราเม ชาตํ วา โหตุ อาเนตฺวา ทินฺนํ วา ปญฺจมาสกํ วา อติเรกปญฺจมาสกํ วา อคฺฆนกํ อวหรนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ ปจฺจนฺเต โจรูปทฺทเวน คาเมสุ วุฏฺฐหนฺเตสุ ภิกฺขู วิหาเร ฉฑฺเฑตฺวา ปุน อาวสนฺเต ชนปเท อาคมิสฺสามาติ สอุสฺสาหาว คจฺฉนฺติ ฯ ภิกฺขู ตาทิสํ วิหารํ ปตฺวา อมฺพ-ปกฺกาทีนิ ฉฑฺฑิตกานีติ ปํสุกูลสญฺญาย ปริภุญฺชนฺติ อนาปตฺติ ฯ เถยฺยจิตฺเตน ปริภุญฺชโต อวหาโร โหติ ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพ ฯ มหาปจฺจริยํ ปน สงฺเขปฏฺฐกถายญฺจ อวิเสเสน วุตฺตํ ฉฑฺฑิตวิหาเร ผลาผลํ เถยฺยจิตฺเตน ปริภุญฺชโต น ปาราชิกํ กสฺมา อาคตาคตานํ สนฺตกตฺตาติ ฯ คณสนฺตเก ปน ปุคฺคลิเก จ สอุสฺสาหมตฺตเมว ปมาณํ ฯ สเจ ปน ตโต อมฺพปกฺกานิ กุลสงฺคณฺหณตฺถาย เทติ กุลทูสกทุกฺกฏํ ฯ เถยฺยจิตฺเตน เทนฺโต อคฺเฆน กาเรตพฺโพ ฯ สงฺฆิเกปิ เอเสว นโย ฯ เสนาสนตฺถาย นิยมิตํ กุลสงฺคณฺหณตฺถาย ททโต ทุกฺกฏํ อิสฺสรวตาย ถุลฺลจฺจยํ เถยฺยจิตฺเตน ปาราชิกํ ฯ โน เจ วตฺถุ ปโหติ อคฺเฆน

กาเรตพฺโพ ฯ พหิอุปจารสีมายํ นิสีทิตฺวา อิสฺสรวตาย ปริภุญฺชโต คีวา ฯ คณฺฑึ ปหริตฺวา กาลํ โฆเสตฺวา มยฺหํ ปาปุณาตีติ ขาทิตํ สุขาทิตํ ฯ คณฺฑึ อปหริตฺวา กาลเมว โฆเสตฺวา คณฺฑิเมว ปหริตฺวา กาลํ อโฆเสตฺวา คณฺฑิมฺปิ อปหริตฺวา กาลมฺปิ อโฆเสตฺวา อญฺเญสํ นตฺถิภาวํ ญตฺวา มยฺหํ ปาปุณาตีติ ขาทิตํปิ สุขาทิตเมว ฯ

ปุปฺผารามวตฺถุทฺวยํ ปากฏเมว ฯ วุตฺตวาทิกวตฺถุตฺตเย ฯ วุตฺโต วชฺเชมีติ ตยา วุตฺโต หุตฺวา ตว วจเนน วทามีติ อตฺโถ ฯ อนาปตฺติ ภิกฺขุ ปาราชิกสฺสาติ สามิเกหิ ทินฺนา อนาปตฺติ ฯ น จ ภิกฺขเว วุตฺโต วชฺเชมีติ วตฺตพฺโพติ อหํ ตยา วุตฺโต หุตฺวา ตว วจเนน วทามีติ เอวํ อญฺโญ ภิกฺขุ อญฺเญน ภิกฺขุนา น วตฺตพฺโพติ อตฺโถ ฯ ปริจฺเฉทํ ปน กตฺวา อิทํ นาม ตว วจเนน คณฺหิสฺสามีติ วตฺตุํ วฏฺฏติ ฯ วุตฺโต วชฺเชหีติ มยา วุตฺโต หุตฺวา มม วจเนน วเทหีติ อตฺโถ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ อิเมสุปิ ทฺวีสุ วตฺถูสุ ปริจฺเฉทํ กตฺวา วตฺตุํ วฏฺฏติ ฯ เอตฺตาวตา หิ อุปารมฺภา มุตฺโต โหตีติ ฯ มณิวตฺถุตฺตยสฺส มชฺฌิเม วตฺถุสฺมึ ฯ นาหํ อกลฺลโกติ นาหํ คิลาโนติ อตฺโถ ฯ เสสํ ปากฏเมว ฯ

สูกรวตฺถุทฺวเย ฯ กิญฺจาปิ ปฐมสฺส ภิกฺขุโน ฉาตชฺฌตฺตํ ทิสฺวา การุญฺเญน โมจิตตฺตา อนาปตฺติ สามิเกสุ ปน อสมฺปฏิจฺฉนฺเตสุ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ ตาวมหนฺโต วา มตสูกโร อาหริตฺวา

ทาตพฺโพ ฯ ตทคฺฆนกํ วา ภณฺฑํ ฯ สเจ ปาสสามิเก กุหิญฺจิปิ
น ปสฺสติ ปาสสามนฺตา ตทคฺฆนกํ* กาสาวํ วา ถาลกํ วา
ยถา เต อาคตา ปสฺสนฺติ อีทิเส ฐาเน ฐเปตฺวา คนฺตพฺพํ ฯ
เถยฺยจิตฺเตน ปน โมเจนฺตสฺส ปาราชิกเมว ฯ เอตฺถ จ โกจิ สูกโร
ปาสํ ปาเทน กฑฺฒิตฺวา ฉินฺนมตฺเต ปาเส ฐานาจาวนธมฺเมน
ฐาเนน ฐิโต โหติ จณฺฑโสตพทฺธนาวา วิย ฯ โกจิ อตฺตโน
ธมฺมตาย ฐิโต ฯ โกจิ นิปนฺโน ฯ โกจิ กูฏปาเสน พทฺโธ โหติ ฯ
กูฏปาโส นาม ยสฺส อนฺเต ธนุกํ วา องฺกุสโก วา อญฺโญ วา
โกจิ ทณฺฑโก พทฺโธ โหติ โย ตตฺถ ตตฺถ รุกฺขาทีสุ ลคฺคิตฺวา
สูกรสฺส คมนํ นิวาเรติ ฯ ตตฺร ปาสํ กฑฺฒิตฺวา ฐิตสฺส เอกเมว
ฐานํ ปาสพนฺธนํ ฯ โส หิ ปาเส มุตฺตมตฺเต วา ฉินฺนมตฺเต วา
ปลายติ ฯ อตฺตโน ธมฺมตาย ฐิตสฺส พนฺธนญฺจ จตฺตาโร จ
ปาทาติ ปญฺจฏฺฐานานิ ฯ นิปนฺนสฺส พนฺธนญฺจ สยนญฺจาติ เทฺว
ฐานานิ ฯ กูฏปาสพทฺธสฺส ยตฺถ ยตฺถ คจฺฉติ ตํ ตเทว ฐานํ ฯ
ตสฺมา ตํ ตโต ตโต โมเจนฺตา ทสปิ วีสติปิ สตมฺปิ ภิกฺขู
ปาราชิกํ อาปชฺชนฺติ ตตฺถ ตตฺถ อาคตํ ทิสฺวา เอกเมว ทาสํ
ปลาเปนฺตา วิย ฯ ปุริมานํ ปน ติณฺณํ จตุปฺปทกถายํ
วุตฺตนเยน ผณฺฑาปนฏฺฐานาจาวนานิ เวทิตพฺพานิ ฯ สุนขทฏฺฐสูกรํ
วิสชฺชาเปนฺตสฺสปิ การุญฺญาธิปฺปาเยน ภณฺฑเทยฺยํ เถยฺยจิตฺเตน
ปาราชิกํ ฯ ปาสฏฺฐานํ ปน สุนขสมีปํ วา อสมฺปตฺตํ ปฏิปถํ

๑. อิโต ปรํ กตฺถจิ สาฏกํ วาติ อตฺถิ ฯ

คนฺตฺวา ปฐมเมว ปลาเปนฺตสฺส อวหาโร นตฺถิ ฯ โยปิ พทฺธ-
สูกรสฺส ฆาสญฺจ ปานียญฺจ ทตฺวา พลํ คาหาเปตฺวา อุกฺกุฏฺฐึ กโรติ
อุตฺราโสฺต ปลายิสฺสตีติ โส เจ ปลายติ ปาราชิกํ ฯ ปาสํ
ทุพฺพลํ กตฺวา อุกฺกุฏฺฐิสทฺเทน ปลาเปนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ
โย ปน ฆาสญฺจ ปานียญฺจ ทตฺวา คจฺฉติ พลํ คเหตฺวา
ปลายิสฺสตีติ โส เจ ปลายติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ ปาสํ ทุพฺพลํ
กตฺวา คจฺฉนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ ปาสสนฺติเก สตฺถํ วา
อคฺคึ วา ฐเปติ ฉินฺเน วา ทฑฺเฒ วา ปลายิสฺสตีติ ฯ สูกโร
ปาสํ จาเลนฺโต ฉินฺเน วา ทฑฺเฒ วา ปลายติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ
ปาสํ ยฏฺฐิยา สห ปาเตติ ปจฺฉา สูกโร ตํ มทฺทนฺโต คจฺฉติ
ภณฺฑเทยฺยํ ฯ สูกโร อทฺทุหลปาสาเณหิ อกฺกนฺโต โหติ ฯ ตํ
ปลาเปตุกามสฺส อทฺทุหลํ การุญฺเญน อุกฺขิปโต ภณฺฑเทยฺยํ
เถยฺยจิตฺเตน ปาราชิกํ ฯ สเจ อุกฺขิตฺตมตฺเต อคนฺตฺวา ปจฺฉา
คจฺฉติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ อุกฺขิปิตฺวา ฐปิตํ อทฺทุหลํ ปาเตติ
ปจฺฉา สูกโร ตํ มทฺทนฺโต คจฺฉติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ โอปาเต
ปติตํ สูกรมฺปิ การุญฺเญน อุทฺธรโต ภณฺฑเทยฺยํ เถยฺยจิตฺเตน
ปาราชิกํ ฯ โอปาตํ ปูเรตฺวา นาเสติ ปจฺฉา สูกโร ตํ มทฺทนฺโต
คจฺฉติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ สูเลน วิทฺธํ การุญฺเญน อุทฺธรติ
ภณฺฑเทยฺยํ เถยฺยจิตฺเตน ปาราชิกํ ฯ สูลํ อุทฺธริตฺวา ฉฑฺเฑติ
ภณฺฑเทยฺยํ ฯ วิหารภูมิยํ ปน ปาเส วา อทฺทุหลํ วา โอเฑนฺตา
วาเรตพฺพา มิครูปานํ ปฏิสฺสรณฏฺฐานเมตํ มา อิธ เอวํ กโรถาติ ฯ

สเจ หราเปถ ภนฺเตติ วทนฺติ หราเปตุํ วฏฺฏติ ฯ อถ สยํ หรนฺติ สุนฺทรเมว ฯ อถ เนว หรนฺติ น หราเปตุํ เทนฺติ รกฺขํ ยาจิตฺวา หราเปตุํ วฏฺฏติ ฯ มนุสฺสา สสฺสรกฺขณกาเล เขตฺเตสุ ปาเส จ อทฺทุหลาทีนิ จ กโรนฺติ มํสํ ขาทนฺตา สสฺสานิ รกฺขิสฺสามาติ ฯ วีติวตฺเต สสฺสกาเล เตสุ อนาลเยสุ ปกฺกนฺเตสุ ตตฺถ พทฺธํ วา ปติตํ วา โมเจตุํ วฏฺฏติ ฯ มิควตฺถุทฺวเยปิ สูกรวตฺถูสุ วุตฺตสทิโสเยว วินิจฺฉโย ฯ มจฺฉวตฺถุทฺวเยปิ เอเสว นโย ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ กุมินมุขํ วิวริตฺวา ปจฺฉา ปุฏกํ มุญฺจิตฺวา วา ปสฺเส ฉิทฺทํ กตฺวา วา กุมินโต มจฺเฉ โปเถตฺวา ปลาเปนฺตสฺส ปาราชิกํ ฯ ภตฺตสิตฺถานิ ทสฺเสตฺวาเอว ปลาเปนฺตสฺสาปิ ปาราชิกํ ฯ สห กุมิเนน อุทฺธรโต ปาราชิกํ ฯ เกวลํ กุมินมุขํ วิวรติ ปจฺฉา ปุฏกํ มุญฺจติ ฉิทฺทํ วา กโรติ มจฺฉา ปน อตฺตโน ธมฺมตาย ปลายนฺติ ภณฺฑเทยฺยํ ฯ เอวํ กตฺวา ภตฺตสิตฺถานิ ทสฺเสติ มจฺฉา โคจรตฺถาย นิกฺขมิตฺวา ปลายนฺติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ มุขํ วิวริตฺวา ปจฺฉา ปุฏกํ อมุญฺจิตฺวา ปสฺเส ฉิทฺทํ อกตฺวา เกวลํ ภตฺตสิตฺถานิ ทสฺเสติ มจฺฉา ปน ฉาตชฺฌตฺตา สีเสน ปหริตฺวา โอกาสํ กตฺวา โคจรตฺถาย นิกฺขมิตฺวา ปลายนฺติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ ตุจฺฉกุมินสฺส มุขํ วา วิวรติ ปจฺฉา ปุฏกํ วา มุญฺจติ ฉินฺทํ วา กโรติ อาคตาคตา มจฺฉา ทฺวารปฺปตฺตา ปุฏกฉิทฺเทหิ ปลายนฺติ ภณฺฑเทยฺยเมว ฯ ตุจฺฉกุมินํ คเหตฺวา คุมฺเพ ขิปติ ภณฺฑเทยฺยเมวาติ ฯ

ยาเน ภณฺฑํ ปีเจ ถวิกาย สทิสํ ฯ มํสเปสีวตฺถุมฺหิ ฯ สเจ อากาเส คณฺหาติ คหิตฏฺฐานเมว ฐานํ ฯ ตํ ฉหาการเหิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ฐานา จาวนํ เวทิตพฺพํ ฯ เสสเมตฺถ ทารุโคปาลก-รชกสาฏกวตฺถูสุ จ อมฺพโจรกาทิวตฺถุนเยน วินิจฺฉินิตพฺพํ ฯ กุมฺภี-วตฺถุสฺมึ ฯ โย สปฺปิเตลาทีนิ อปาทคฺฆนกานิ คเหตฺวา น ปุน เอวํ กริสฺสามีติ สํวเร ฐตฺวา ทุติยทิวสาทีสุปิ ปุน จิตฺเต อุปฺปนฺเน เอวเมว ธุรนิกฺเขปํ กตฺวา ปริภุญฺชนฺโต สพฺพมฺปิ ตํ ปริภุญฺชติ เนวตฺถิ ปาราชิกํ ทุกฺกฏํ วา ถุลฺลจฺจยํ วา อาปชฺชติ ภณฺฑ-เทยฺยํ ปน โหติ ฯ อยมฺปิ ภิกฺขุ เอวเมว อกาสิ ฯ เตน วุตฺตํ อนาปตฺติ ภิกฺขุ ปาราชิกสฺสาติ ฯ ธุรนิกฺเขปํ ปน อกตฺวา ทิวเส ทิวเส ปริภุญฺชิสฺสามีติ ตํ โถกํ โถกมฺปิ ปริภุญฺชโต ยสฺมึ ทิวเส ปาทคฺฆนกํ ปูรติ ตสฺมึ ปาราชิกํ ฯ สํวิธาวหารวตฺถูนิ สํวิธาวหาเร มุฏฺฐิวตฺถูนิ โอทนิยฆราทิวตฺถูสุ เทฺว วิฆาสวตฺถูนิ อมฺพโจราทิวตฺถูสุ วุตฺตวินิจฺฉยนเยน เวทิตพฺพานิ ฯ เทฺว ติณวตฺถูนิ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ

อมฺพภาชาปนาทิวตฺถูสุ ฯ เต ภิกฺขู เอกํ คามกาวาสํ ปริจฺฉินฺนภิกฺขุกํ อคมํสุ ฯ ตตฺเถว ภิกฺขู ผลาผลํ ปริภุญฺชมานาปิ เตสุ อาคเตสุ เถรานํ ผลานิ เทถาติ กปฺปิยการเก น อโวจุํ ฯ อถ เต ภิกฺขู กึ สงฺฆิกํ อมฺหากํ น ปาปุณาตีติ คณฺฑึ ปหริตฺวา ภาชาเปตฺวา เตสมฺปิ วสฺสคฺเคน ภาคํ ทตฺวา อตฺตนาปิ ปริภุญฺชึสุ ฯ เตน เตสํ ภควา อนาปตฺติ ภิกฺขเว ปริโภคตฺถายาติ อาห ฯ ตสฺมา อิทานิ ยตฺถ อาวาสิกา อาคนฺตุกานํ น เทนฺติ

ผลวาเร จ สมฺปตฺเต อญฺเญสํ อภาวํ ทิสฺวา โจริกาย อตฺตนาว ขาทนฺติ ตตฺถ อาคนฺตุเกหิ คณฺหึ ปหริตฺวา ภาเชตฺวา ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ ฯ ยตฺถ ปน อาวาสิกา รุกฺเข รกฺขิตฺวา ผลวาเร สมฺปตฺเต ภาเชตฺวา ขาทนฺติ จตูสุ ปจฺจเยสุ สมฺมา อุปเนนฺติ อนิสฺสรา ตตฺถ อาคนฺตุกา ฯ เยปิ รุกฺขา จีวรตฺถาย นิยเมตฺวา ทินฺนา เตสุปิ อาคนฺตุกา อนิสฺสรา ฯ เอเสว นโย เสสปจฺจยตฺถาย นิยเมตฺวา ทินฺเนสุปิ ฯ เย ปน ตถา อนิยมิตา อาวาสิกา จ เน รกฺขิตฺวา โคปิตฺวา โจริกาย ปริภุญฺชนฺติ น เตสุ อาวาสิกานํ กติกาย ฐาตพฺพํ ฯ เย ผลปริโภคตฺถาย ทินฺนา อาวาสิกา จ เน รกฺขิตฺวา โคปิตฺวา สมฺมา อุปเนนฺติ เตสฺเยว เตสํ กติกาย ฐาตพฺพํ ฯ มหาปจฺจริยํ ปน วุตฺตํ จตุนฺนํ ปจฺจยานํ นิยเมตฺวา ทินฺนํ เถยฺยจิตฺเตน ปริภุญฺชนฺโต ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพ ปริโภควเสน ภาเชตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส ภณฺฑเทยฺยํ ยํ ปเนตฺถ เสนาสนตฺถาย นิยมิตํ ตํ ปริโภควเสน ภาเชตฺวา ปริภุญฺชนฺตสฺส ถุลฺลจฺจยญฺจ ภณฺฑเทยฺยญฺจาติ ฯ อุทฺทิสฺส จีวรตฺถาย ทินฺนํ จีวเรเยว อุปเนตพฺพํ ฯ สเจ ทุพฺภิกฺขํ โหติ ภิกฺขู ปิณฺฑปาเตน กิลมนฺติ จีวรํ ปน สุลทฺธํ สงฺฆสุฏฺฐุตาย อปโลกนกมฺมํ กตฺวา ปิณฺฑปาเต อุปเนตุํ วฏฺฏติ ฯ เสนาสเนน คิลานปจฺจเยน วา กิลมนฺเตสุ สงฺฆสุฏฺฐุตาย อปโลกนกมฺมํ กตฺวา ตทตฺถายปิ อุปเนตุํ วฏฺฏติ ฯ อุทฺทิสฺส ปิณฺฑปาตตฺถาย คิลานปจฺจยตฺถาย จ ทินฺเนปิ เอเสว นโย ฯ อุทฺทิสฺส เสนาสนตฺถาย ทินฺนํ ปน ครุภณฺฑํ โหติ ตํ

รกฺขิตฺวา โคเปตฺวา ตทตฺถเมว อุปเนตพฺพํ ฯ สเจ ปน ทุพฺภิกฺขํ โหติ ภิกฺขู ปิณฺฑปาเตน น ยาเปนฺติ เอตฺถ ราชโรคโจรภยาทีหิ อญฺญตฺถ คจฺฉนฺตานํ วิหารา ปลุชฺชนฺติ ตาลนาฬิเกราทิเก วินาเสนฺติ เสนาสนปจฺจยํ ปน นิสฺสาย ยาเปตุํ สกฺกา โหติ เอวรูเป กาเล เสนาสนํ วิสฺสชฺเชตฺวาปิ เสนาสนชคฺคนตฺถาย ปริโภโค ภควตา อนุญฺญาโต ฯ ตสฺมา เอกํ วา เทฺว วา วรเสนาสนานิ ฐเปตฺวา อิตรานิ ลามกโกฏิยา ปิณฺฑปาตตฺถาย วิสฺสชฺเชตุํ วฏฺฏติ ฯ มูล-วตฺถุจฺเฉทํ ปน กตฺวา น อุปเนตพฺพํ ฯ โย ปน อาราโม จตุปฺปจฺจยตฺถาย นิยเมตฺวา ทินฺโน ตตฺถ อปโลกนกมฺมํ น กาตพฺพํ ฯ เยน ปน ปจฺจเยน อูนํ ตทตฺถํ อุปเนตุํ วฏฺฏติ ฯ อาราโม ชคฺคิตพฺโพ เวตฺตนํ ทตฺวาปิ ชคฺคาเปตุํ วฏฺฏติ ฯ เย ปน เวตฺตนํ ลภิตฺวา อาราเมเยว เคหํ กตฺวา วสนฺตา รกฺขนฺติ เต เจ อาคตานํ ภิกฺขูนํ นาฬิเกรํ วา ตาลปกฺกํ วา เทนฺติ ยํ เตสํ สงฺเฆน อนุญฺญาตํ โหติ ทิวเส ทิวเส เอตฺตกนฺนาม ขาทถาติ ตเทว เต ทาตุํ ลภนฺติ ฯ ตโต อุตฺตรึ เตสํ ททนฺตานมฺปิ คเหตุํ น วฏฺฏติ ฯ โย ปนารามํ เกณิยา คเหตฺวา สงฺฆสฺส จตุปฺปจฺจยตฺถาย กปฺปิยภณฺฑเมว เทติ อยํ พหุกมฺปิ ทาตุํ ลภติ ฯ เจติยสฺส ปทีปตฺถาย วา ขณฺฑผุลฺลปฏิสงฺขรณตฺถาย วา ทินฺโน อาราโมปิ ชคฺคิตพฺโพ เวตฺตนํ ทตฺวาปิ ชคฺคาเปตพฺโพ ฯ เวตฺตนญฺจ ปเนตฺถ เจติยสนฺตกมฺปิ สงฺฆสนฺตกมฺปิ ทาตุํ วฏฺฏติ ฯ เอตมฺปิ อารามํ เวตฺตเนน ตตฺเถว วสิตฺวา รกฺขนฺตานญฺจ เกณิยา

คเหตฺวา กปฺปิยภณฺฑทายกานญฺจ ตตฺถ ชาตกผลทานํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อมฺพปาลกาทิวตฺถูสุ ฯ อนาปตฺติ ภิกฺขเว โคปกสฺส ทาเนติ เอตฺถ กตรํ โคปกสฺส ทานํ วฏฺฏติ กตรํ น วฏฺฏติ ฯ มหาสุมตฺเถโร ตาว อาห ยํ โคปกสฺส ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทินฺนํ โหติ เอตฺตกํ ทิวเส ทิวเส คณฺหาติ ตเทว วฏฺฏติ ตโต อุตฺตรึ น วฏฺฏตีติ ฯ มหาปทุมตฺเถโร ปนาห กึ โคปกานํ ปณฺณํ อาโรเปตฺวา นิมิตฺตสญฺญํ วา กตฺวา ทินฺนํ อตฺถิ เตสํ หตฺเถ วิสฏฺฐกสฺส เอเต อิสฺสรา ตสฺมา ยนฺเต เทนฺติ ตํ พหุกมฺปิ วฏฺฏตีติ ฯ กุรุนฺทฏฺฐกถายํ ปน วุตฺตํ มนุสฺสานํ อารามํ วา อญฺญํ วา ผลาผลํ ทารกา รกฺขนฺติ เตหิ ทินฺนํ วฏฺฏติ อาหราเปตฺวา ปน น คเหตพฺพํ สงฺฆิเก เจติยสนฺตเก จ เกณิยา คเหตฺวา รกฺขนฺตสฺเสว ทานํ วฏฺฏติ เวตฺตเนน รกฺขนฺตสฺส อตฺตโน ภาคมตฺตํ วฏฺฏตีติ ฯ มหาปจฺจริยํ ยํ คิหีนํ อารามรกฺขกา ภิกฺขูนํ เทนฺติ เอตํ วฏฺฏติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อารามโคปกา ยํ อตฺตโน ภติยา ขณฺเฑตฺวา เทนฺติ เอตํ วฏฺฏติ โยปิ อุปฑฺฒารามํ วา เกจิเทว รุกฺเข วา ภตึ ลภิตฺวา รกฺขติ ตสฺสาปิ อตฺตโน สมฺปตฺตรกฺขโตเยว ทาตุํ วฏฺฏติ เกณิยา คเหตฺวา รกฺขนฺตสฺส ปน สพฺพมฺปิ วฏฺฏตีติ วุตฺตํ ฯ เอตํ ปน สพฺพํ พฺยญฺชนโต นานํ อตฺถโต เอกเมว ตสฺมา อธิปฺปายํ ญตฺวา คเหตพฺพํ ฯ

ทารุวตฺถุมฺหิ ฯ ตาวกาลิโก อหํ ภควาติ ตาวกาลิกจิตฺโต

อหํ ภควาติ วตฺตุกาเมน วุตฺตํ ฯ ตาวกาลิกจิตฺโตติ ปุน อาหริตฺวา ทสฺสามีติ เอวํ จิตฺโต อหนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ภควา ตาวกาลิเก อนาปตฺตีติ อาห ฯ อยํ ปเนตฺถ ปาลิมุตฺตกวินิจฺฉโย ฯ สเจ สงฺโฆ สงฺฆิกํ กมฺมํ กาเรติ อุโปสถาคารํ วา โภชนสาลํ วา ตโต อาปุจฺฉิตฺวา ตาวกาลิกํ หริตพฺพํ ฯ โย ปน สงฺฆิโก ทพฺพสมฺภาโร อคุตฺโต เทเว วสฺสนฺเต เตเมติ อาตเปน สุกฺขติ ตํ สพฺพมฺปิ อาหริตฺวา อตฺตโน อาวาสํ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ สงฺโฆ อาหราเปนฺโต อญฺเญน วา ทพฺพสมฺภาเรน มูเลน วา สญฺญาเปตพฺโพ ฯ น สกฺกา เจ โหติ สญฺญาเปตุํ สงฺฆิเกน ภนฺเต กตํ สงฺฆปริโภเคน วลญฺเชถาติ วตฺตพฺพํ ฯ เสนาสนสฺส ปน อยเมว ภิกฺขุ อิสฺสโรติ ฯ สเจปิ ปาสาณตฺถมฺโภ วา รุกฺขตฺถมฺโภ วา กวาฏํ วา วาตปานํ วา นปฺปโหติ สงฺฆิกํ ตาวกาลิกํ อาหริตฺวา ปากติกํ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ เอเสว นโย อญฺเญสุปิ ทพฺพสมฺภาเรสุ ฯ

อุทกวตฺถุสฺมึ ฯ ยทา อุทกํ ทุลฺลภํ โหติ โยชนโตปิ อฑฺฒโยชนโตปิ อาหรียติ เอวรูเป ปริคฺคหิตอุทเก อวหาโร ฯ ยโตปิ อาหรีมโต วา โปกฺขรณีอาทีสุ ฐิตโต วา เกวลํ ยาคุภตฺตํ สมฺปาเทนฺติ ปานียปริโภคญฺจ กโรนฺติ น อญฺญํ มหาปริโภคํ ตมฺปิ เถยฺยจิตฺเตน คณฺหโต อวหาโร ฯ ยโต ปน เอกํ วา เทฺว วา ฆเฏ คเหตฺวา อาสนํ โธวิตุํ โพธิรุกฺเข สิญฺจิตุํ อุทกปูชํ กาตุํ รชนํ ปจิตุํ ลภติ ฯ ตตฺถ สงฺฆสฺส กติกาวเสเนว

ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ อติเรกํ คณฺหนฺโต มตฺติกาทีนิ วา เถยฺยจิตฺเตน ปกฺขิปนฺโต ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพ ฯ สเจ อาวาสิกา กติกวตฺตํ ทฬฺหํ กโรนฺติ อญฺเญสํ ภณฺฑกํ โธวิตุํ วา รชิตุํ วา น เทนฺติ อตฺตนา ปน อญฺเญสํ อปสฺสนฺตานํ คเหตฺวา สพฺพํ กโรนฺติ เตสํ กติกาย น ฐาตพฺพํ ฯ ยตฺตกํ เต โธวนฺติ ตตฺตกํ โธวิตพฺพํ ฯ สเจ สงฺฆสฺส เทฺว ติสฺโส โปกฺขรณิโย อุทกโสณฺฑิโย วา โหนฺติ กติกา จ กตา เอตฺถ นหายิตพฺพํ อิโต ปานียํ คเหตพฺพํ อิธ สพฺพปริโภโค กาตพฺโพติ กติกวตฺเตเนว สพฺพํ กาตพฺพํ ฯ ยตฺถ กติกา นตฺถิ ตตฺถ สพฺพปริโภโค วฏฺฏตีติ ฯ มตฺติกาวตฺถุสฺมึ ฯ ยตฺถ มตฺติกา ทุลฺลภา โหติ นานปฺปการา วา วณฺณมตฺติกา อาหริตฺวา ฐปิตา ตตฺถ โถกาปิ ปญฺจมาสกํ อคฺฆติ ตสฺมา ปาราชิกํ ฯ สงฺฆิเก ปน กมฺเม เจติยกมฺเม จ นิฏฺฐิเต สงฺฆํ อาปุจฺฉิตฺวา วา ตาวกาลิกํ วา คเหตุํ วฏฺฏติ ฯ สุธายปิ จิตฺตกมฺมวณฺเณสุปิ เอเสว นโย ฯ ติณวตฺถูสุ ฯ ฌาปิตติเณ ฐานา จาวนสฺส อภาเวน ทุกฺกฏํ ภณฺฑเทยฺยํ ปน โหติ ฯ สงฺโฆ ติณวตฺถุํ ชคฺคิตฺวา สงฺฆิกํ อาวาสํ ฉาเทติ ฯ ปุน กทาจิ ชคฺคิตุํ น สกฺโกติ ฯ อถญฺโญ เอโก ภิกฺขุ วตฺตสีเสน ชคฺคติ ฯ สงฺฆสฺเสเวตํ ฯ โน เจ ชคฺคติ สงฺเฆเนโก ภิกฺขุ วตฺตพฺโพ ชคฺคิตฺวา เทหีติ ฯ โส เจ ภาคํ อิจฺฉติ ภาคํ ทตฺวาปิ ชคฺคาเปตพฺพํ ฯ สเจ ภาคํ วฑฺเฒติ ทาตพฺพเมว ฯ วฑฺเฒติเยว คจฺฉ ชคฺคิตฺวา สพฺพํ คเหตฺวา อตฺตโน เสนาสนํ

ฉาเทหีติ วตฺตพฺโพ ฯ กสฺมา ฯ นฏฺเฐ อตฺโถ นตฺถิ ฯ ททนฺเตหิ ปน สวตฺถุกํ น ทาตพฺพํ ครุภณฺฑํ โหติ ฯ ติณมตฺตํ ปน ทาตพฺพํ ฯ ตสฺมึ เจ ชคฺคิตฺวา อตฺตโน เสนาสนํ ฉาเทนฺเต ปุน สงฺโฆ ชคฺคิตุํ ปโหติ ตฺวํ มา ชคฺคิ สงฺโฆ ชคฺคิสฺสตีติ วตฺตพฺโพ ฯ

มญฺจาทีนิ สตฺต วตฺถูนิ ปากฏาเนว ฯ ปาลิยา ปน อนาคตมฺปิ ปาสาณตฺถมฺภํ วา รุกฺขตฺถมฺภํ วา อญฺญํ วา กิญฺจิ ปาทคฺฆนกํ หรนฺตสฺส ปาราชิกเมว ฯ ปธานฆราทีสุ ฯ ฉฑฺฑิตปติตานํ ปริเวณาทีนํ กุฑฺฑมฺปิ ปาการมฺปิ ภินฺทิตฺวา อิฏฺฐกาทีนิ อวหรนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ กสฺมา ฯ สงฺฆิกนฺนาม กทาจิ อชฺฌาวสนฺติ กทาจิ น อชฺฌาวสนฺติ ฯ ปจฺจนฺเต โจรภเยน ชนปเท วุฏฺฐหนฺเต ฉฑฺฑิตวิหาราทีสุ กญฺจิ ปริกฺขารํ หรนฺตสฺสาปิ เอเสว นโย ฯ เย ปน ตโต ตาวกาลิกํ หรนฺติ ปุน อาวาสิเตสุ จ วิหาเรสุ ภิกฺขู อาหราเปนฺติ ทาตพฺพํ ฯ สเจปิ ตโต อาหริตฺวา เสนาสนํ กตํ โหติ ตํ วา ตทคฺฆนกํ วา ทาตพฺพเมว ฯ ปุน อาวสิสฺสามาติ อาลยํ อจฺฉินฺทิตฺวา วุฏฺฐิเตสุ ชนปเทสุ คณสนฺตกํ วา ปุคฺคลิกํ วา คหิตํ โหติ ฯ เต เจ อนุชานนฺติ ปฏิกมฺเมน กิจฺจํ นตฺถิ ฯ สงฺฆิกํ ปน ครุภณฺฑํ ตสฺมา ปฏิกมฺมํ กตฺตพฺพเมว ฯ วิหารปริโภควตฺถุ อุตฺตานตฺถเมว ฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว ตาวกาลิกํ หริตุนฺติ เอตฺถ โย ภิกฺขุ สงฺฆิกํ มญฺจํ วา ปีฐํ วา ตาวกาลิกํ หริตฺวา อตฺตโน ผาสุกฏฺฐาเนสุ เอกมฺปิ เทฺวปิ มาเส สงฺฆปริโภเคน

ปริภุญฺชติ อาคตานํ พุฑฺฒตรานํ เทติ น ปฏิพาหติ ตสฺส ตสฺมึ นฏฺเฐปิ ชิณฺเณปิ เถยฺยาย อวหเฏปิ คีวา น โหติ ฯ วสิตฺวา ปน คจฺฉนฺเตน ยถาฐาเน ฐเปตพฺพํ ฯ โย ปน ปุคฺคลิกปริโภเคน ปริภุญฺชติ อาคตาคตานํ พุฑฺฒตรานํ น เทติ ตสฺส คีวา โหติ ฯ อญฺญมฺปน อาวาสํ หริตฺวา ปริภุญฺชนฺเตน สเจ ตตฺถ พุฑฺฒตโร อาคนฺตฺวา วุฏฺฐาเปติ มยา อิทํ อสุกาวาสโต นาม อาหฏํ คจฺฉามิ ตํ ปากติกํ กโรมีติ วตฺตพฺพํ ฯ สเจ โส ภิกฺขุ อหํ ปากติกํ กริสฺสามีติ วทติ ตสฺส ภารํ กตฺวาปิ คนฺตุํ วฏฺฏตีติ สงฺเขปฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ

จมฺปาวตฺถุมฺหิ ฯ เตกตุลาติ ติลตณฺฑุลมุคฺเคหิ วา ติลตณฺฑุลมาเสหิ วา ติลตณฺฑุลกุลตฺเถหิ วา ติลตณฺฑุเลหิ สทฺธึ ยงฺกิญฺจิ เอตํ อปรนฺนํ ปกฺขิปิตฺวา ตีหิ กตา ฯ เอตํ กิร อิเมหิ ตีหิ จตุพฺภาคอุทกสมฺภินฺเน ขีเร สปฺปิมธุสกฺกราทีหิ โยเชตฺวา กโรนฺติ ฯ ราชคหวตฺถุมฺหิ ฯ มธุโคฬโกติ อติรสปูโว วุจฺจติ มธุสีสกนฺติปิ วทนฺติ ฯ เสสเมตฺถ วตฺถุทฺวเยปิ โอทนภาชนีย-วตฺถุสฺมึ วุตฺตนเยน เวทิตพฺพํ ฯ อชฺชุกวตฺถุสฺมึ ฯ เอตทโวจาติ คิลาโน หุตฺวา อโวจ ฯ อายสฺมา อุปาลิ อายสฺมโต อชฺชุกสฺส ปกฺโขติ น อคติคมนวเสน ปกฺโข อปิจ โข อนาปตฺติสญฺญิตาย ลชฺชิอนุคฺคเหน วินยานุคฺคเหน จ เถโร ปกฺโขติ เวทิตพฺโพ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ พาราณสีวตฺถุมฺหิ ฯ โจเรหิ อุปฺปทฺทุตนฺตึ โจเรหิ วิลุตฺตํ ฯ อิทฺธิยา อาเนตฺวา ปาสาเท ฐเปสีติ เถโร

กิร ตํ กุลํ โสกสลฺลสมปฺปิตํ อาวฏฺฏนฺตํ วิวฏฺฏนฺตํ ทิสฺวา ตสฺส กุลสฺส อนุกมฺปาย ปสาทานุรกฺขณตฺถาย ธมฺมานุคฺคเหน อตฺตโน อิทฺธิยา เตสํเยว ปาสาทํ ทารกานํ สมีเป โหตูติ อธิฏฺฐาสิ ฯ ทารกา อมฺหากํ ปาสาโทติ สญฺชานิตฺวา อภิรุหึสุ ฯ ตโต เถโร อิทฺธึ ปฏิสํหริ ฯ ปาสาโทปิ สกฏฺฐาเนเยว อฏฺฐาสิ ฯ โวหารวเสน ปน วุตฺตํ เต ทารเก อิทฺธิยา อาเนตฺวา ปาสาเท จเปสีติ ฯ อิทฺธิวิสเยติ อีทิสาย อธิฏฺฐานิทฺธิยา อนาปตฺติ ฯ วิกุพฺพนอิทฺธิ ปน น วฏฺฏตีติ ฯ อวสาเน วตฺถุทฺวยํ อุตฺตานตฺถเมวาติ ฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย ทุติยปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ตตฺรายํ อนุสาสนี

ทุติยํ อทุติเยน ยํ ชิเนน ปกาสิตํ
ปราชิตกิเลเสน ปาราชิกมิทํ อิธ
สิกฺขาปทํ สมนฺเตน อญฺญํ กิญฺจิ น วิชฺชติ
อเนกนยโวกิณฺณํ คมฺภีรตฺถวินิจฺฉยํ ฯ
ตสฺมา วตฺถุมฺหิ โอติณฺเณ ภิกฺขุนา วินยญฺญุนา|
วินยานุคฺคเหนตฺถ กโรนฺเตน วินิจฺฉยํ
ปาลึ อฏฺฐกถญฺเจว สาธิปฺปายมเสสโต
โอคยฺห อปฺปมตฺเตน กรณีโย วินิจฺฉโย ฯ
อาปตฺติทสฺสนุสฺสาโห น กตฺตพฺโพ กุทาจนํ

ปสฺสิสฺสามิ อนาปตฺติ   มิติ กยิราถ มานสํ
ปสฺสิตฺวาปิ จ อาปตฺตึ   อวตฺวาว ปุนปฺปุนํ
วีมํสิตฺวาถ วิญฺญูหิ   สํสนฺทิตฺวา จ ตํ วเท ฯ
กปฺปิเยปิ จ วตฺถุสฺมึ   จิตฺตสฺส ลหุวุตฺติโน
วเสน สามญฺญคุณา   จวนฺตีธ ปุถุชฺชนา ฯ
ตสฺมา ปรปริกฺขารํ   อาสีวิสมิโวรคํ
อคฺคึ วิย จ สมฺปสฺสํ   อามเสยฺย วิจกฺขโณติ ฯ

ตติยปาราชิกวณฺณนา

ตติยนฺตีหิ สุทฺเธน ยํ พุทฺเธน วิภาวิตํ
ปาราชิกนฺตสฺสิทานิ ปตฺโต สํวณฺณนากฺกโม
ยสฺมา ตสฺมา สุวิญฺเญยฺยํ ยํ ปุพฺเพ จ ปกาสิตํ
ตํ วชฺชยิตฺวา อสฺสาปิ โหติ สํวณฺณนา อยนฺติ ฯ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายนฺติ เวสาลิยนฺติ เอวํนามเก อิตฺถีลิงฺควเสน ปวตฺต-โวหาเร นคเร ฯ ตญฺหิ นครํ ติกฺขตฺตุํ ปาการปริกฺเขปวฑฺฒเนน วิสาลีภูตตฺตา เวสาลีติ วุจฺจติ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ วิตฺถาโร ปนสฺส อนุปุพฺพีกถํ อิจฺฉนฺเตหิ ปรมตฺถโชติกาย ขุทฺทกฏฺฐกถาย รตนสุตฺตวณฺณนาโต คเหตพฺโพ ฯ อิทมฺปิ จ นครํ สพฺพญฺญุตปฺ-ปตฺเตเยว สมฺมาสมฺพุทฺเธ สพฺพาการเวปุลฺลตฺตํ ปตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ โคจรคามํ ทสฺเสตฺวา นิวาสนฏฺฐานมาห มหาวเน กูฏาคาร-สาลายนฺติ ฯ ตตฺถ มหาวนํ นาม สยํ ชาตมโรปิมํ สปริจฺเฉทํ มหนฺตํ วนํ ฯ กปิลวตฺถุสามนฺตา ปน มหาวนํ หิมวนฺเตน สห เอกาพทฺธํ อปริจฺเฉทํ หุตฺวา มหาสมุทฺทํ อาหจฺจ ฐิตํ ฯ อิทํ ตาทิสํ น โหติ สปริจฺเฉทํ มหนฺตํ วนนฺติ มหาวนํ ฯ กูฏาคาร-สาลา ปน มหาวนํ นิสฺสาย กเต อาราเม กูฏาคารํ อนฺโต กตฺวา หํสวฏฺฏกจฺฉทเนน กตา สพฺพาการสมฺปนฺนา พุทฺธสฺส ภควโต

คนฺธกุฏี เวทิตพฺพา ฯ อเนกปริยาเยน อสุภกถํ กเถตีติ อเนเกหิ การเณหิ อสุภาการสนฺทสฺสนปฺปวตฺตํ กายวิจฺฉนฺทนียกถํ กเถติ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา ฯเปฯ มุตฺตนฺติ ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ ภิกฺขเว อิมสฺมึ พฺยามมตฺเต กเลวเร สพฺพาทเรนปิ วิจินนฺโต น โกจิ กิญฺจิ มุตฺตํ วา มณึ วา เวฬุริยํ วา อครุํ วา จนฺทนํ วา กุงฺกุมํ วา กปฺปุรํ วา วาสจุณฺณาทีนํ วา อนุมตฺตมฺปิ[๑] สุจิภาวํ ปสฺสติ อถโข ปรมทุคฺคนฺธํ เชคุจฺฉมสฺสิริก- ทสฺสนํ เกสโลมาทินานปฺปการมสุจึเยว ปสฺสติ ตสฺมา น เอตฺถ ฉนฺโท วา ราโค วา กรณีโย เยปิ หิ อุตฺตมงฺเค สิรสฺมึ ชาตา เกสา นาม เตปิ อสุภาเยว อสุจิโน จ ปฏิกูลา จ โส จ เนสํ อสุภาสุจิปฏิกูลภาโว วณฺณโตปิ สณฺฐานโตปิ คนฺธโตปิ อาสยโตปิ โอกาสโตปีติ ปญฺจหิ การเณหิ เวทิตพฺโพ เอวํ โลมาทีนนฺติ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ วิตฺถาโร ปน วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตนเยน เวทิตพฺโพ ฯ อิติ ภควา เอกเมกสฺมึ[๒] โกฏฺฐาเส ปญฺจปญฺจปฺปเภเทน อเนกปริยาเยน อสุภกถํ กเถติ ฯ อสุภาย วณฺณํ ภาสตีติ อุทฺธุมาตกาทิวเสน อสุภมาติกํ นิกฺขิปิตฺวา ปทภาชนีเยน ตํ วิภชนฺโต วณฺเณนฺโต สํวณฺเณนฺโต อสุภาย วณฺณํ ภาสติ ฯ อสุภภาวนาย วณฺณํ ภาสตีติ ยา อยํ เกสาทีสุ วา อุทฺธุมาตกาทีสุ วา อชฺฌตฺตพหิทฺธาวตฺถูสุ วา อสุภาการํ คเหตฺวา ปวตฺตสฺส จิตฺตสฺส ภาวนา วฑฺฒนา ผาติกมฺมํ ตสฺสา

๑. อณุมตฺตมฺปิ ฯ ๒. เอเกกสฺมึ ฯ

อสุภภาวนาย อานิสํสํ ทสฺเสนฺโต วณฺณํ ภาสติ คุณํ ปริกิตฺเตติ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ อสุภภาวนาภิยุตฺโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ เกสาทีสุ วา วตฺถูสุ อุทฺธุมาตกาทีสุ วา วตฺถูสุ ปญฺจงฺควิปฺปหีนํ ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ ติวิธกลฺยาณํ ทสลกฺขณสมฺปนฺนญฺจ ปฐมํ ฌานํ ปฏิลภติ โส ตํ ปฐมชฺฌานสงฺขาตํ จิตฺตมญฺชุสํ นิสฺสาย วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา อุตฺตมตฺถํ อรหตฺตํ ปาปุณาตีติ ฯ

ตตฺรีมานิ ปฐมสฺส ฌานสฺส ทสลกฺขณานิ ปาริปนฺถิกโต จิตฺตวิสุทฺธิ มชฺฌิมสฺส สมาธินิมิตฺตสฺส ปฏิปตฺติ ตตฺถ จิตฺตปฺ-ปกฺขนฺทนํ วิสุทฺธสฺส จิตฺตสฺส อชฺฌุเปกฺขณํ สมถปฏิปนฺนสฺส อชฺฌุเปกฺขณํ เอกตฺตูปฏฺฐานสฺส อชฺฌุเปกฺขณํ ตตฺถ ชาตานํ ธมฺมานํ อนติวตฺตนฏฺเฐน สมฺปหํสนา อินฺทฺริยานํ เอกรสฏฺเฐน ตทนุรูปคฺวิริยวาหนฏฺเฐน อาเสวนฏฺเฐน สมฺปหํสนาติ ฯ ตตฺรายํ ปาลิ ปฐมสฺส ฌานสฺส โก อาทิ กึ มชฺเฌ กึ ปริโยสานํ ฯ ปฐมสฺส ฌานสฺส ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาทิ อุเปกฺขานุพฺรูหนา มชฺเฌ สมฺปหํสนา ปริโยสานํ ฯ ปฐมสฺส ฌานสฺส ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาทิ อาทิสฺส กติลกฺขณานิ ฯ อาทิสฺส ตีณิ ลกฺขณานิ ฯ โย ตสฺส ปริปนฺโถ[๑] ตโต จิตฺตํ วิสุชฺฌติ วิสุทฺธตฺตา จิตฺตํ มชฺฌิมํ สมาธินิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ ปฏิปนฺนตฺตา ตตฺถ จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ฯ ยญฺจ ปริปนฺถโต จิตฺตํ วิสุชฺฌติ ยญฺจ วิสุทฺธตฺตา จิตฺตํ มชฺฌิมํ สมาธินิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ ยญฺจ ปฏิปนฺนตฺตา ตตฺถ จิตฺตํ

๑. ปริปญฺโจติ ปุราณปฺปกรเณสุ ทิสฺสติ ฯ

ปกฺขนฺทติ ปฐมสฺส ฌานสฺส ปฏิปทาวิสุทฺธิ อาทิ อาทิสฺส อิมานิ ตีณิ ลกฺขณานิ ฯ เตน วุจฺจติ ปฐมํ ฌานํ อาทิ-กลฺยาณญฺเจว โหติ ติลกฺขณสมฺปนฺนญฺจาติ ฯ ปฐมสฺส ฌานสฺส อุเปกฺขานุพฺรูหนา มชฺเฌ มชฺฌสฺส กติลกฺขณานิ ฯ มชฺฌสฺส ตีณิ ลกฺขณานิ ฯ วิสุทฺธํ จิตฺตํ อชฺฌุเปกฺขติ สมถปฏิปนฺนํ อชฺฌุเปกฺขติ เอกตฺตูปฏฺฐานํ อชฺฌุเปกฺขติ ฯ ยญฺจ วิสุทฺธํ จิตฺตํ อชฺฌุเปกฺขติ ยญฺจ สมถปฏิปนฺนํ อชฺฌุเปกฺขติ ยญฺจ เอกตฺตูปฏฺฐานํ อชฺฌุเปกฺขติ ปฐมสฺส ฌานสฺส อุเปกฺขานุพฺรูหนา มชฺเฌ มชฺฌสฺส อิมานิ ตีณิ ลกฺขณานิ ฯ เตน วุจฺจติ ปฐมํ ฌานํ มชฺเฌกลฺยาณญฺเจว โหติ ติลกฺขณสมฺปนฺนญฺจาติ ฯ ปฐมสฺส ฌานสฺส สมฺปหํสนา ปริโยสานํ ปริโยสานสฺส กติลกฺขณานิ ฯ ปริโยสานสฺส จตฺตาริ ลกฺขณานิ ฯ ตตฺถ ชาตานํ ธมฺมานํ อนติวตฺตนฏฺเฐน สมฺปหํสนา อินฺทฺริยานํ เอกรสฏฺเฐน สมฺปหํสนา ตทุปครูปควิริยวาหนฏฺเฐน สมฺปหํสนา อาเสวนฏฺเฐน สมฺปหํสนา ฯ ปฐมสฺส ฌานสฺส สมฺปหํสนา ปริโยสานํ ปริโยสานสฺส อิมานิ จตฺตาริ ลกฺขณานิ ฯ เตน วุจฺจติ ปฐมํ ฌานํ ปริโยสานกลฺยาณญฺเจว โหติ จตุลฺลกฺขณสมฺปนฺนญฺจาติ ฯ เอวํ ติวิธตฺตคตํ จิตฺตํ ติวิธกลฺยาณกํ ทสลกฺขณสมฺปนฺนํ วิตกฺก-สมฺปนฺนญฺเจว โหติ วิจารปีติสุขสมฺปนฺนญฺจ จิตฺตสฺส อธิฏฺฐานสมฺ-ปนฺนญฺจ สทฺธาสมฺปนฺนญฺจ วิริยสติสมาธิปญฺญาสมฺปนฺนญฺจาติ ฯ

อาทิสฺส อาทิสฺส อสุภสมาปตฺติยา วณฺณํ ภาสตีติ เอวมฺปิ อิตฺถมฺปีติ ปุนปฺปุนํ ววฏฺฐานํ กตฺวา อาทิสนฺโต อสุภสมาปตฺติยา

วณฺณํ ภาสติ อานิสํสํ กเถติ คุณํ ปริกิตฺเตติ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ อสุภสญฺญาปริจิเตน ภิกฺขเว ภิกฺขุโน เจตสา พหุลํ วิหรโต เมถุนธมฺมสมาปตฺติยา จิตฺตํ ปฏิลียติ ปฏิกุฏฺฏติ ปฏิวฏฺฏติ น สมฺปสารียติ อุเปกฺขา วา ปฏิกุลฺยตา วา สณฺฐาติ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว กุกฺกุฏปตฺตํ วา นหารุททฺทลํ[๑] วา อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตํ ปฏิลียติ ปฏิกุฏฺฏติ ปฏิวฏฺฏติ น สมฺปสารียติ เอวเมว โข ภิกฺขเว อสุภสญฺญาปริจิเตน ภิกฺขุโน เจตสา พหุลํ วิหรโต เมถุนธมฺมสมาปตฺติยา จิตฺตํ ปฏิลียติ ปฏิกุฏฺฏติ ปฏิวฏฺฏติ น สมฺปสารียตีติ ฯ

อิจฺฉามหํ ภิกฺขเว อฑฺฒมาสํ ปฏิสลฺลียิตุนฺติ อหํ ภิกฺขเว เอกํ อฑฺฒมาสํ ปฏิสลฺลียิตุํ นิลียิตุํ เอโกว หุตฺวา วิหริตุํ อิจฺฉามีติ อตฺโถ ฯ นมฺหิ เกนจิ อุปสงฺกมิตพฺโพ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนาติ โย อตฺตนา ปยุตฺตวาจํ อกตฺวา มมตฺถาย สทฺเธสุ กุเลสุ ปฏิยตฺตํ ปิณฺฑปาตํ นีหริตฺวา มยฺหํ อุปนาเมติ ตํ ปิณฺฑปาตนีหารกํ เอกํ ภิกฺขุํ ฐเปตฺวา นมฺหิ อญฺเญน เกนจิ ภิกฺขุนา วา คหฏฺเฐน วา อุปสงฺกมิตพฺโพติ ฯ กสฺมา ปน เอวมาหาติ ฯ อตีเต กิร ปญฺจสตา มิคลุทฺทกา มหตีติ ทณฺฑวาคุราหิ อรญฺญํ ปริกฺขิปิตฺวา หฏฺฐตุฏฺฐา เอกโตเยว ยาวชีวํ มิคปกฺขิฆาตกมฺเมน ชีวิตํ กปฺเปตฺวา นิรเย อุปฺปนฺนา ฯ เต ตตฺถ ปจิตฺวา ปุพฺเพ กเตน เกนจิเทว กุสลกมฺเมน มนุสฺเสสุ อุปฺปนฺนา กลฺยาณูปนิสฺสยวเสน สพฺเพปิ ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชญฺจ อุปสมฺปทญฺจ ลภึสุ ฯ เตสํ ตโต มูลากุสลกมฺมโต อวิปกฺกวิปากา

๑. องฺ. สตฺตก. ๒๓/๔๘ ฯ ปาลิยมฺปน นฺหารุททฺทุลนฺติ ทิสฺสติ ฯ

อปราปรเจตนา ตสฺมึ อชฺฌตฺตมาสพฺภนฺตเร อตฺตูปกฺกเมน จ ปรูปกฺกเมน จ ชีวิตูปจฺเฉทาย โอกาสํ อกาสิ ฯ ตํ ภควา อทฺทส ฯ กมฺมวิปาโก นาม น สกฺกา เกนจิ ปฏิพาหิตุํ ฯ เตสุ จ ภิกฺขูสุ ปุถุชฺชนาปิ อตฺถิ โสตาปนฺนสกทาคามิอนาคามิขีณาสวาปิ ฯ ตตฺถ ขีณาสวา อปฏิสนฺธิกา อิตเร อริยสาวกา นิยตคติกา สุคติปรายนา ปุถุชฺชนานํ คติ อนิยตา ฯ อถ ภควา จินฺเตสิ อิเม อตฺตภาเว ฉนฺทราเคน มรณภยภีตา น สกฺกิสฺสนฺติ คตึ วิโสเธตุํ หนฺท เนสํ ฉนฺทราคปฺปหานาย อสุภกถํ กเถมิ ตํ สุตฺวา อตฺตภาเว วิคตจฺฉนฺทราคตาย คติวิโสธนํ กตฺวา สคฺเค ปฏิสนฺธึ คณฺหิสฺสนฺติ เอวํ เนสํ มม สนฺติเก ปพฺพชฺชา สาตฺถิกา ภวิสฺสตีติ ฯ ตโต เนสํ อนุคฺคหาย อสุภกถํ กเถสิ กมฺมฏฺฐานสีเสน โน มรณวณฺณสํวณฺณนาธิปฺปาเยน ฯ กเถตฺวา จ ปนสฺส เอตทโหสิ สเจ มํ อิมํ อฑฺฒมาสํ ภิกฺขู ปสฺสิสฺสนฺติ อชฺช เอโก ภิกฺขุ มโต อชฺช เทฺว ฯเปฯ อชฺช ทสาติ อาคนฺตฺวา อาโรเจสฺสนฺติ อยญฺจ กมฺมวิปาโก น สกฺกา มยา วา อญฺเญน วา ปฏิพาหิตุํ สฺวาหนฺตํ สุตฺวาปิ กึ กริสฺสามิ กิมฺเม อนตฺถเกน อนยพฺยสเนน สุเตน หนฺทาหํ ภิกฺขูนํ อทสฺสนํ อุปคจฺฉามีติ ตสฺมา เอวมาห อิจฺฉามหํ ภิกฺขเว อฑฺฒมาสํ ปฏิสลฺลียิตุํ นมฺหิ เกนจิ อุปสงฺ-กมิตพฺโพ อญฺญตฺร เอเกน ปิณฺฑปาตนีหารเกนาติ ฯ อปเร ปนาหุ ปรูปวาทวิวชฺชนตฺถํ เอวํ วตฺวา ปฏิสลฺลีโนติ ฯ ปเร กิร ภควนฺตํ อุปวทิสฺสนฺติ อยํ สพฺพญฺญู อหํ สทฺธมฺมปฺปวร-

จกฺกวตฺตีติ ปฏิชานมาโน อตฺตโนปิ สาวเก อญฺญมญฺญํ ฆาเตนฺเต นิวาเรตุํ น สกฺโกติ กิมญฺญํ สกฺกิสฺสตีติ ตตฺถ ปณฺฑิตา วกฺขนฺติ ภควา ปฏิสลฺลานมนุยุตฺโต นยิมํ ปวุตฺตึ ชานาติ โกจิสฺส อาโรจยิตาปิ นตฺถิ สเจ ชาเนยฺย อทฺธา นิวาเรยฺยาติ ฯ อิทํ ปน อิจฺฉามตฺตํ ปรมเมเวตฺถ การณํ ฯ นาสฺสุธาติ เอตฺถ อสฺสุธาติ ปทปูรณมตฺเต อวธารณตฺเถ วา นิปาโต เนว โกจิ ภควนฺตํ อุปสงฺกมตีติ ฯ

อเนเกหิ วณฺณสณฺฐานาทีหิ การเณหิ โวกาโร อสฺสาติ อเนกาการโวกาโร ฯ อเนกาการโวกิณฺโณ อเนกการณสมฺมิสฺโสติ วุตฺตํ โหติ ฯ โก โส ฯ อสุภภาวนานุโยโค ฯ ตํ อเนกาการโวการ-อสุภภาวนานุโยคํ ฯ อนุยุตฺตา วิหรนฺตีติ ยุตฺตา ปยุตฺตา วิหรนฺติ ฯ อฏฺฏิยนฺตีติ เตน กาเยน อฏฺฏา ทุกฺขิตา โหนฺติ ฯ หรายนฺตีติ ลชฺชนฺติ ฯ ชิคุจฺฉนฺตีติ สญฺชาตชิคุจฺฉา โหนฺติ ฯ ทหโรติ ตรุโณ ฯ ยุวาติ โยพฺพเนน สมนฺนาคโต ฯ มณฺฑนก-ชาติโยติ มณฺฑนปกติโก ฯ สีสํ นหาโตติ สีเสน สทฺธึ นหาโต ฯ ทหโร ยุวาติ เอตฺถ ทหรวจเนน ปฐมโยพฺพนภาวํ ทสฺเสติ ฯ ปฐมโยพฺพเน หิ สตฺตา วิเสเสน มณฺฑนกชาติยา โหนฺติ ฯ สีสํ นหาโตติ อิมินา มณฺฑนานุโยคกาลํ ฯ ยุวาปิ หิ กิญฺจิ กมฺมํ กตฺวา สงฺกิลิฏฺฐสรีโร น มณฺฑนานุยุตฺโต โหติ ฯ สีสํ นหาโต ปน โส มณฺฑนเมวานุยุญฺชติ อหิกุณปาทีนิ ทฏฺฐุมฺปิ น อิจฺฉติ ฯ โส ตสฺมึ ขเณ อหิกุณเปน วา กุกฺกุรกุณเปน วา

มนุสฺสกุณเปน วา กณฺเจ อาลคฺเคน เกนจิเทว ปจฺจตฺถิเกน อาเนตฺวา กณฺเจ พทฺเธน ปฏิมุกฺเกน ยถา อฏฺฏิเยยฺย หราเยยฺย ชิคุจฺเฉยฺย เอวเมว เต ภิกฺขู สเกน กาเยน อฏฺฏิยนฺตา หรายนฺตา ชิคุจฺฉนฺตา โส วิย ปุริโส ตํ กุณปํ วิคตจฺฉนฺทราคตาย อตฺตโน กายํ ปริจฺจชิตุกามา หุตฺวา สตฺถํ อาทาย อตฺตนาปิ อตฺตานํ ชีวิตา โวโรเปนฺติ ตฺวํ มํ ชีวิตา โวโรเปหิ อหํ ตนฺติ เอวํ อญฺญมญฺญมฺปิ ชีวิตา โวโรเปนฺติ ฯ มิคลณฺฑิกมฺปิ สมณกุตฺตกนฺติ มิคลณฺฑิโกติ ตสฺส นามํ ฯ สมณกุตฺตโกติ สมณเวสธารโก ฯ โส กิร สิขามตฺตํ ฐเปตฺวา สีสํ มุณฺเฑตฺวา เอกํ กาสาวํ นิวาเสตฺวา เอกํ อํเส กตฺวา วิหารํเยว อุปนิสฺสาย วิฆาสาทภาเวน ชีวติ ฯ ตมฺปิ มิคลณฺฑิกํ สมณกุตฺตกํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทนฺติ ฯ สาธูติ อายาจนตฺเถ นิปาโต ฯ โนติ อุปโยคพหุวจนํ ฯ สาธุ อาวุโส อมฺเห ชีวิตา โวโรเปหีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอตฺถ จ อริยา เนว ปาณาติปาตํ กรึสุ น สมาทเปสุํ น สมนุญฺญาเปสุํ[๑] ฯ ปุถุชฺชนา ปน สพฺพมกํสุ ฯ

โลหิตกนฺติ โลหิตมกฺขิตํ ฯ เยน วคฺคุมุทาติ วคฺคุมตา โลกสฺส ปุญฺญสมฺมตา นที ฯ โสปิ กิร ตํ ปาปํ ตตฺถ ปวาเหสฺสามีติ สญฺญาย คโต ฯ อหุเทว กุกฺกุจฺจนฺติ เตสุ กิร ภิกฺขูสุ เกนจิ กายวิกาโร วา วจีวิกาโร วา น กโต สพฺเพ สตา สมฺปชานา ทกฺขิเณน ปสฺเสน นิปชฺชึสุ ฯ ตํ อนุสฺสรโต

๑. น สมนุชานึสุ ฯ

ตสฺส กุกฺกุจฺจํ อโหสิเยว ฯ นทิยา อานุภาเวน อปฺปมตฺตกมฺปิ ปาปํ ปหีนนฺนาม นตฺถิ ฯ อหุ วิปฺปฏิสาโรติ ตสฺเสว กุกฺกุจฺจสฺส สภาวนิยมนตฺถเมตํ วุตฺตํ ฯ วิปฺปฏิสารกุกฺกุจฺจํ อโหสิ น วินย-กุกฺกุจฺจนฺติ ฯ อลาภา วต เมติอาทิ กุกฺกุจฺจสฺส ปวตฺติอาการ-ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อลาภา วต เมติ อายตึ ทานิ มม หิตสุขลาภา นาม นตฺถีติ อนุตฺถุนาติ ฯ น วต เม ลาภาติ อิมินา ปน ตเมวตฺถํ ทฬฺหํ กโรติ ฯ อยํ เหตฺถ อธิปฺปาโย สเจปิ โกจิ ลาโภ เตติ วเทยฺย ตํ มิจฺฉา นตฺเถว เม ลาภาติ ฯ ทุลฺลทฺธํ วต เมติ กุสลานุภาเวน ลทฺธมฺปิ อิทํ มนุสฺสตฺตํ ทุลฺลทฺธํ วต เม ฯ น วต เม สุลทฺธนฺติ อิมินา ปน ตเมว อตฺถํ ทฬฺหํ กโรติ ฯ อยํ เหตฺถ อธิปฺปาโย สเจปิ โกจิ สุลทฺธนฺเตติ วเทยฺย ตํ มิจฺฉา น วต เม สุลทฺธนฺติ ฯ อปุญฺญํ ปสุตนฺติ อปุญฺญํ อุปจิตํ ชนิตํ วา ฯ กสฺมา อิติ เจ ฯ ยฺวาหํ ภิกฺขู ฯเปฯ โวโรเปสินฺติ ฯ ตสฺสตฺโถ โย อหํ สีลวนฺเต ตาย เอว สีลวนฺตตาย กลฺยาณธมฺเม อุตฺตมธมฺเม เสฏฺฐธมฺเม ภิกฺขู ชีวิตา โวโรเปสินฺติ ฯ อญฺญตรา มารกายิกาติ นามวเสน อปากฏา เอกา ภุมฺมเทวตา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มารปกฺขิกา มารสฺส อนุวตฺติกา เอวํ อยํ มารเธยฺยํ มารวิสยํ นาติกฺกมิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา สพฺพาภรณวิภูสิตา หุตฺวา อตฺตโน อานุภาวํ ทสฺสยมานา อภิชฺชมาเน อุทเก ปถวีตเล จงฺกมมานา วิย อาคนฺตฺวา มิคลณฺฑิกํ สมณกุตฺตกํ เอตทโวจ ฯ สาธุ สาธูติ สมฺปหํสนตฺเถ นิปาโต ฯ

ตสฺมา เอวญฺเจตฺถ ทฺวิวจนํ[1] ฯ อติณฺเณ ตาเรสีติ สํสารโต อติณฺเณ อิมินา ชีวิตาโวโรปเนน ตาเรสิ ปริโมเจสีติ ฯ อยํ กิร เอติสฺสา เทวตาย พาลาย ทุมฺเมธาย ลทฺธิ เย น มตา เต สํสารโต น มุตฺตา เย มตา เต มุตฺตาติ ฯ ตสฺมา สํสาร-โมจกมิลกฺขุ[2] วิย เอวํลทฺธิกา หุตฺวา ตมฺปิ ตตฺถ นิโยเชนฺตี เอวมาห ฯ อถโข มิคลณฺฑิโก สมณกุตฺตโก ตาวภุสํ อุปฺปนฺน-วิปฏิสาโรปิ ตํ เทวตาย อานุภาวํ ทิสฺวา อยํ เทวตา เอวมาห อทฺธา อิมินา อตฺเถน เอวเมว ภวิตพฺพนฺติ นิฏฺฐํ คนฺตฺวา ลาภา กิร เมติอาทีนิ ปริกิตฺตยนฺโต วิหาเรน วิหารํ ปริเวเณน ปริเวณํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วเทติ ตํตํ วิหารญฺจ ปริเวณญฺจ อุปสงฺกมิตฺวา ทฺวารํ วิวริตฺวา อนฺโต ปวิสิตฺวา ภิกฺขู เอวํ วเทติ โก อติณฺโณ กนฺตาเรมีติ ฯ โหติเยว ภยนฺติ มรณํ ปฏิจฺจ จิตฺตุตฺราโส โหติ ฯ ฉมฺภิตตฺตนฺติ หทยมํสํ อาทึ กตฺวา สรีรจลนํ โหติ ฯ อติภเยน ถทฺธสรีรตฺตนฺติปิ เอเก ฯ ถมฺภิตตฺตํ หิ ฉมฺภิตตฺตนฺติ วุจฺจติ ฯ โลมหํโสติ อุทฺธํจิตโลมตา ฯ ขีณาสวา ปน สตฺตสุญฺญตาย สุทิฏฺฐตฺตา มรณกสตฺตเมว น ปสฺสนฺติ ฯ ตสฺมา เตสํ สพฺพมฺเปตํ นาโหสีติ เวทิตพฺพํ ฯ เอกมฺปิ เทฺวปิ ฯเปฯ สฏฺฐิมฺปิ ภิกฺขู เอกาเหเนว ชีวิตา โวโรเปสีติ เอวํ คณนวเสน สพฺพานิปิ ตานิ ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ ชีวิตา โวโรเปสิ ฯ

๑. อาเมฑิตวจนํ ฯ ๒ มิลกฺโข ฯ

ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโตติ เตสํ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ ชีวิตกฺขยปฺปตฺติภาวํ ญตฺวา ตโต เอกีภาวโต วุฏฺฐิโต ชานนฺโตปิ อชานนฺโต วิย กถาสมุฏฺฐาปนตฺถํ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ ฯ กินฺนุโข อานนฺท ตนุภูโต วิย ภิกฺขุสงฺโฆติ อานนฺท อิโต ปุพฺเพ พหู ภิกฺขู เอกโต อุปฏฺฐานํ อาคจฺฉนฺติ อุทฺเทสํ ปริปุจฺฉํ คณฺหนฺติ สชฺฌายนฺติ เอกปฺปชฺโชโต วิย อาราโม ทิสฺสติ อิทานิ ปน อฑฺฒมาสมตฺตสฺส อจฺจเยน ตนุภูโต วิย ตนุโก มนฺโท อปฺปโก วิรโล วิย ชาโต ภิกฺขุสงฺโฆ กินฺนุโข การณํ กึ ทิสาสุ ปกฺกนฺตา ภิกฺขูติ ฯ อถายสฺมา อานนฺโท กมฺมวิปาเกน เตสํ ชีวิตกฺขยปฺปตฺตึ อสลฺลกฺเขนฺโต อสุภกมฺมฏฺฐานานุโยคปจฺจยา ปน สลฺลกฺเขนฺโต ตถาหิ ปน ภนฺเต ภควาติอาทึ วตฺวา ภิกฺขูนํ อรหตฺตปฺปตฺติยา อญฺญํ กมฺมฏฺฐานํ ยาจนฺโต สาธุ ภนฺเต ภควาติอาทิมาห ฯ ตสฺสตฺโถ สาธุ ภนฺเต ภควา อญฺญํ การณํ อาจิกฺขตุ เยน ภิกฺขุสงฺโฆ อรหตฺเต ปติฏฺฐเหยฺย[๑] ฯ มหาสมุทฺทโอโรหณติฏฺฐานิ วิย หิ อญฺญานิปิ ทสานุสฺสติทส-กสิณจตุธาตุววฏฺฐานพฺรหฺมวิหารอานาปานสฺสติปฺปเภทานิ พหูนิ นิพฺพาโนโรหณกมฺมฏฺฐานานิ สนฺติ เตสุ ภควา ภิกฺขู สมสฺสาเสตฺวา อญฺญตรํ กมฺมฏฺฐานํ อาจิกฺขตูติ อธิปฺปาโย ฯ อถ ภควา ตถา กาตุกาโม เถรํ อุยฺโยเชนฺโต เตนหิ อานนฺทาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ เวสาลึ อุปนิสฺสายาติ เวสาลึ อุปนิสฺสาย สมนฺตา คาวุเตปิ

๑. อิธ อิติสทฺโท อิจฺฉิตพฺโพ ฯ

อฑฺฒโยชเนปิ ยาวติกา วิหรนฺติ เต สพฺเพ สนฺนิปาเตหีติ อตฺโถ ฯ สพฺเพ อุปฏฺฐานสาลายํ สนฺนิปาเตตฺวาติ อตฺตนา คนฺตุํ ยุตฺตฏฺฐานํ สยํ คนฺตฺวา อญฺญตฺถ ทหรภิกฺขุํ ปหิณิตฺวา มุหุตฺเตเนว อนวเสเส ภิกฺขู อุปฏฺฐานสาลายํ สมูหํ กตฺวา ฯ ยสฺสีทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ มญฺญตีติ เอตฺถ อยมธิปฺปาโย ภควา ภิกฺขุสงฺโฆ สนฺนิปติโต เอส กาโล ภิกฺขูนํ ธมฺมกถํ กาตุํ อนุสาสนึ ทาตุํ อิทานิ ยสฺส ตุมฺเห กาลํ ชานาถ ตํ กตฺตพฺพนฺติ ฯ

อถโข ภควา ฯเปฯ ภิกฺขู อามนฺเตสิ อยมฺปิ โข ภิกฺขเวติ อามนฺเตตฺวา จ ปน ภิกฺขูนํ อรหตฺตปฺปตฺติยา ปุพฺเพ อาจิกฺขิตอสุภกมฺมฏฺฐานโต อญฺญํ ปริยายํ อาจิกฺขนฺโต อานาปานสฺสติสมาธีติ อาห ฯ อิทานิ ยสฺมา ภควตา ภิกฺขูนํ สนฺตปฺปณีตกมฺมฏฺฐานทสฺสนตฺถเมว อยํ ปาลิ วุตฺตา ตสฺมา อปริหาเปตฺวา อตฺถโยชนากฺกมํ เอตฺถ วณฺณนํ กริสฺสามิ ฯ ตตฺร อยมฺปิ โข ภิกฺขเวติ อิมสฺส ตาว ปทสฺส อยํ โยชนา ภิกฺขเว น เกวลํ อสุภภาวนาเยว กิเลสปฺปหานาย สํวตฺตติ อปิจ อยมฺปิ โข อานาปานสฺสติสมาธิ ฯเปฯ วูปสเมตีติ ฯ อยํ ปเนตฺถ อตฺถวณฺณนา ฯ อานาปานสฺสตีติ อสฺสาสปฺปสฺสาสปริคฺคาหิกา สติ ฯ วุตฺตํ เหตํ ปฏิสมฺภิทายํ อานนฺติ อสฺสาโส โน ปสฺสาโส ปานนฺติ ปสฺสาโส โน อสฺสาโส อสฺสาสวเสน อุปฏฺฐานํ สติ ปสฺสาสวเสน อุปฏฺฐานํ สติ โย อสฺสสติ ตสฺส อุปฏฺฐาติ โย ปสฺสสติ ตสฺส อุปฏฺฐาตีติ ฯ

สมาธีติ ตาย อานาปานปริคฺคาหิกาย สติยา สทฺธึ อุปฺปนฺนา
จิตฺเตกคฺคตา ฯ สมาธิสีเสน จายํ เทสนา น สติสีเสน ฯ
ตสฺมา อานาปานสฺสติยา ยุตฺโต สมาธิ อานาปานสฺสติยํ วา
สมาธิ อานาปานสฺสติสมาธีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ
ภาวิโตติ อุปฺปาทิโต วฑฺฒิโต วา ฯ พหุลีกโตติ ปุนปฺปุนํ
กโต ฯ สนฺโต เจว ปณีโต จาติ สนฺโต เจว ปณีโต
เจว ฯ อุภยตฺถ เอวสทฺเทน นิยโม เวทิตพฺโพ ฯ กึ วุตฺตํ
โหติ ฯ อยํ หิ ยถา อสุภกมฺมฏฺฐานํ เกวลํ ปฏิเวธวเสน
สนฺตญฺจ ปณีตญฺจ โอฬาริการมฺมณตฺตา ปน ปฏิกูลารมฺมณตฺตา
จ อารมฺมณวเสน เนว สนฺตํ น ปณีตํ น เอวํ เกนจิ
ปริยาเยน อสนฺโต วา อปฺปณีโต วา อปิจ โข อารมฺมณ-
สนฺตตายปิ สนฺโต วูปสนฺโต นิพฺพุโต ปฏิเวธสงฺขาตองฺคสนฺตตายปิ
อารมฺมณปฺปณีตตายปิ ปณีโต อติตฺติกโร องฺคปฺปณีตตายปีติ ฯ
เตน วุตฺตํ สนฺโต เจว ปณีโต จาติ ฯ อเสจนโก จ สุโข
จ วิหาโรติ เอตฺถ ปน นาสฺส เสจนนฺติ อเสจนโก อนาสิตฺตโก
อพฺโพกิณฺโณ เปฏฺฐากฺโก อาเวณิโก ฯ นตฺถิ เจตฺถ ปริกมฺเมน
วา อุปจาเรน วา สนฺตตา ฯ อาทิมนสิการโต ปฏฺฐาย อตฺตโน
สภาเวเนว สนฺโต จ ปณีโต จาติ อตฺโถ ฯ เกจิ ปน อเสจนโกติ
อนาสิตฺตโก โอชวนฺโต สภาเวเนว มธุโรติ วทนฺติ ฯ เอวมยํ
อเสจนโก จ อปฺปิตปฺปิตกฺขเณ กายิกเจตสิกสุขปฏิลาภาย สํวตฺตนโต
สุโข จ วิหาโรติ เวทิตพฺโพ ฯ อุปฺปนฺนุปฺปนฺเนติ อวิกฺขมฺภิเต

อวิกฺขมฺภิเต ฯ ปาปเกติ ลามเก ฯ อกุสเล ธมฺเมติ อโกสลฺล-
สมฺภูเต ธมฺเม ฯ ฐานโส อนฺตรธาเปตีติ ขเณเนว อนฺตรธาเปติ
วิกฺขมฺเภติ ฯ วูปสเมตีติ สุฏฺฐุ อุปสเมติ ฯ นิพฺเพธภาคิยตฺตา
วา อนุปุพฺเพน อริยมคฺควุฑฺฒิปฺปตฺโต สมุจฺฉินฺทติ ปฏิปฺปสฺสมฺเภตีติ
อตฺโถ ฯ เสยฺยถาปีติ โอปมฺมนิทสฺสนเมตํ ฯ คิมฺหานํ ปจฺฉิเม
มาเสติ อาสาฬฺหมาเส ฯ อูหตรโชชลฺลนฺติ อฏฺฐมาเส วาตาตป-
สุกฺขาย โคมหิสาทิปาทปฺปหารสมฺภินฺนาย ปฐวิยา อุทฺธํ หตํ อูหตํ
อากาเส สมุฏฺฐิตํ รชญฺจ เรณุญฺจ ฯ มหาอกาลเมโฆติ สพฺพํ
นภํ อชฺโฌตฺถริตฺวา อุฏฺฐิโต อาสาฬฺหชุณฺหปกฺเข สกลํ อฑฺฒ-
มาสวสฺสนกเมโฆ ฯ โส หิ อสมฺปตฺเต วสฺสกาเล อุปฺปนฺนตฺตา
อกาลเมโฆติ อิธ อธิปฺเปโต ฯ ฐานโส อนฺตรธาเปติ วูปสเมตีติ
ขเณเนว อทสฺสนํ เนติ ปฐวิยํ สนฺนิสีทาเปติ ฯ เอวเมว โขติ
โอปมฺมสมฺปฏิปาทนเมตํ ฯ ตโต ปรํ วุตฺตนยเมว ฯ อิทานิ กถํ
ภาวิโต จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธีติ เอตฺถ ฯ กถนฺติ
อานาปานสฺสติสมาธิภาวนํ นานปฺปการโต วิตฺถาเรตุมฺยตาปุจฺฉา ฯ
ภาวิโต จ ภิกฺขเว อานาปานสฺสติสมาธีติ นานปฺปการโต วิตฺถาเรตุ-
กามฺยตาย ปุฏฺฐธมฺมนิทสฺสนํ ฯ เอส นโย ทุติยปเทปิ ฯ
อยมฺปเนตฺถ สงฺเขปตฺโถ ภิกฺขเว เกน ปกาเรน เกนากาเรน เกน
วิธินา ภาวิโต อานาปานสฺสติสมาธิ เกน ปกาเรน พหุลีกโต สนฺโต
เจว ฯเปฯ วูปสเมตีติ ฯ อิทานิ ตมตฺถํ วิตฺถาเรนฺโต อิธ
ภิกฺขเวติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขูติ ภิกฺขเว

อิมสฺมึ สาสเน ภิกฺขุ ฯ อยํ เหตฺถ อิธสทฺโท สพฺพปฺปการ-
อานาปานสฺสติสมาธินิพฺพตฺตกสฺส ปุคฺคลสฺส นิสฺสยภูตสาสนปริทีปโน
อญฺญสาสนสฺส ตถาภาวปฏิเสธโน จ ฯ วุตฺตํ เหตํ อิเธว
ภิกฺขเว สมโณ ฯเปฯ สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺเญหีติ ฯ
เตน วุตฺตํ อิมสฺมึ สาสเน ภิกฺขูติ ฯ อรญฺญคโต วา ฯเปฯ
สุญฺญาคารคโต วาติ อิทมสฺส อานาปานสฺสติสมาธิภาวนานุรูป-
เสนาสนปริคฺคหปริทีปนํ ฯ อิมสฺส หิ ภิกฺขุโน ทีฆรตฺตํ รูปาทีสุ
อารมฺมเณสุ อนุวิสฏํ จิตฺตํ อานาปานสฺสติสมาธิอารมฺมณํ อภิรุหิตุํ
น อิจฺฉติ กูฏโคณยุตฺตรโถ วิย อุปฺปถเมว ธาวติ ฯ ตสฺมา
เสยฺยถาปิ นาม โคโป กูฏเธนุยา สพฺพํ ขีรมฺปิวิตฺวา วฑฺฒิตํ
กูฏวจฺฉํ ทเมตุกาโม เธนุโต อปเนตฺวา เอกมนฺเต มหนฺตํ ถมฺภํ
นิขนิตฺวา ตตฺถ โยตฺเตน พนฺเธยฺย อถสฺส โส วจฺโฉ อิโตจีโตจ
วิปฺผนฺทิตฺวา ปลายิตุํ อสกฺโกนฺโต ตเมว ถมฺภํ อุปนิสีเทยฺย วา
อุปนิปชฺเชยฺย วา เอวเมว อิมินาปิ ภิกฺขุนา ทีฆรตฺตํ รูปาทิ-
อารมฺมณรสปานวฑฺฒิตํ[๑] ทุฏฺฐจิตฺตํ ทเมตุกาเมน รูปาทิอารมฺมณโต
อปเนตฺวา อรญฺญํ วา ฯเปฯ สุญฺญาคารํ วา ปเวเสตฺวา ตตฺถ
อสฺสาสปฺปสฺสาสตฺถมฺเภ สติโยตฺเตน พนฺธิตพฺพํ ฯ เอวมสฺส ตํ
จิตฺตํ อิโตจีโตจ วิปฺผนฺทิตฺวาปิ ปุพฺเพ อาจิณฺณารมฺมณํ อลภมานํ
สติโยตฺตํ ฉินฺทิตฺวา ปลายิตุํ อสกฺโกนฺตํ ตเมว อารมฺมณํ

๑. เยภุยฺเยน รูปารมฺมณาทิรสปานวฑฺฒิตํ ฯ ตญฺจ รูปาทิอารมฺมณโตติ วกฺขมานปเทน
น สเมติ ฯ

อุปจารปฺปนาวเสน อุปนิสีทติ เจว อุปนิปชฺชติ จ ฯ เตนาหุ โปราณา

ยถา ถมฺเภ นิพนฺเธยฺย วจฺฉํ ทมฺมํ[1] นโร อิธ
พนฺเธยฺเยวํ สกํ จิตฺตํ สติยารมฺมเณ ทฬฺหนฺติ ฯ

เอวมสฺส ตํ เสนาสนํ ภาวนานุรูปํ โหติ ฯ เตน วุตฺตํ อิทมสฺส อานาปานสฺสติสมาธิภาวนานุรูปเสนาสนปริคฺคหปริทีปนนฺติ ฯ อถวา ยสฺมา อิทํ กมฺมฏฺฐานปฺปเภเท มุทฺธภูตํ สพฺพญฺญุพุทฺธปจฺเจกพุทฺธสาวกานํ วิเสสาธิคม ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารปทฏฺฐานํ อานาปานสฺสติกมฺมฏฺฐานํ อิตฺถีปุริสหตฺถิอสฺสาทิสทฺทสมากุลํ คามนฺตํ อปริจฺจชิตฺวา น สุกรํ สมฺปาเทตุํ สทฺทกณฺฏกตฺตา ฌานสฺส อคามเก ปน อรญฺเญ สุกรํ โยคาวจเรน อิทํ กมฺมฏฺฐานํ ปริคฺคเหตฺวา อานาปานจตุตฺถชฺฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ตเทว ปาทกํ กตฺวา สงฺขาเร สมฺมสิตฺวา อคฺคผลํ อรหตฺตํ สมฺปาปุณิตุํ ตสฺมาสฺส อนุรูปเสนาสนํ ทสฺเสนฺโต ภควา อรญฺญคโต วาติอาทิมาห ฯ วตฺถุวิชฺชาจริโย วิย หิ ภควา โส ยถา วตฺถุวิชฺชาจริโย นครภูมึ ปสฺสิตฺวา สุฏฺฐุ อุปปริกฺขิตฺวา เอตฺถ นครํ มาเปถาติ อุปทิสฺสติ โสตฺถินา ว นคเร นิฏฺฐิเต ราชกุลโต มหาสกฺการํ ลภติ เอวเมว โยคาวจรสฺส อนุรูปเสนาสนํ อุปปริกฺขิตฺวา เอตฺถ กมฺมฏฺฐานํ อนุยุญฺชิตพฺพนฺติ อุปทิสฺสติ ตโต ตตฺถ กมฺมฏฺฐานมนุยุตฺเตน โยคินา กเมน อรหตฺเต ปตฺเต สมฺมาสมฺพุทฺโธ วต โส ภควาติ มหนฺตํ

[1] ทมํ ฯ

สกฺการํ ลภติ ฯ อยํ ปน ภิกฺขุ ทีปิสทิโสติ วุจฺจติ ฯ ยถา หิ มหาทีปิราชา อรญฺเฌ ติณคหนํ วา วนคหนํ วา ปพฺพตคหนํ วา นิสฺสาย นิลิยิตฺวา วนมหิสโคกณฺณสูกราทโย มิเค คณฺหาติ เอวเมวายํ อรญฺญาทีสุ กมฺมฏฺฐานํ อนุยุญฺชนฺโต ภิกฺขุ ยถากฺกเมน โสตาปตฺติสกทาคามิอนาคามิอรหตฺตมคฺเค เจว อริยผลญฺจ คณฺหาตีติ เวทิตพฺโพ ฯ เตนาหุ โปราณา

ยถาปิ ทีปิโก นาม นิลิยิตฺวา[๑] คณฺหตี มิเค
ตเถวายํ พุทฺธปุตฺโต ยุตฺตโยโค วิปสฺสโก
อรญฺญํ ปวิสิตฺวาน คณฺหาติ ผลมุตฺตมนฺติ ฯ

เตนสฺส ปรกฺกมชวโยคฺคภูมึ อรญฺญเสนาสนํ ทสฺเสนฺโต ภควา อรญฺญคโต วาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อรญฺญคโต วาติ อรญฺญํ นาม นิกฺขมิตฺวา พหิอินฺทขีลา สพฺพเมตํ อรญฺญนฺติ จ อรญฺญิกํ นาม เสนาสนํ ปญฺจธนุสติกํ ปจฺฉิมนฺติ จ เอวํ วุตฺตลกฺขเณสุ อรญฺเญสุ ยงฺกิญฺจิ ปวิเวกสุขมรญฺญํ คโต ฯ รุกฺขมูลคโต วาติ รุกฺขสมีปํ คโต ฯ สุญฺญาคารคโต วาติ สุญฺญํ วิวิตฺโตกาสํ คโต ฯ เอตฺถ จ ฐเปตฺวา อรญฺญญฺจ รุกฺขมูลญฺจ อวเสสสตฺตวิธเสนาสนํ คโตปิ สุญฺญาคารคโตติ วตฺตุํ วฏฺฏติ ฯ เอวมสฺส อุตุตฺตยานุกูลํ ธาตุจริยานุกูลญฺจ อานา-ปานสฺสติภาวนานุรูปํ เสนาสนํ อุปทิสิตฺวา อลีนานุทฺธจฺจปกฺขิกํ สนฺตมิริยาปถํ อุปทิสนฺโต นิสีทตีติ อาห ฯ อถสฺส นิสชฺชาย ทฬฺหภาวํ อสฺสาสปฺปสฺสาสานํ ปวตฺตนสุขตํ อารมฺมณปริคฺคหูปายญฺจ

๑. นิลียิตฺวาติปิ ทิสฺสติ ฯ

ทสฺเสนฺโต ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ปลฺลงฺกนฺติ สมนฺตโต อูรุพทฺธาสนํ ฯ อาภุชิตฺวาติ อาพนฺธิตฺวา ฯ อุชุ กายํ ปณิธายาติ อุปริมํ สรีรํ อุชุกํ ฐเปตฺวา อฏฺฐารส ปิฏฺฐิกณฺฏเก โกฏิยา โกฏึ ปฏิปาเทตฺวา ฯ เอวํ หิ นิสินฺนสฺส จมฺมมํสนหารูนิ น ปณมนฺติ ฯ อถสฺส ยา เตสํ ปณมนปจฺจยาเอว ขเณ ขเณ เวทนา อุปฺปชฺเชยฺยุํ ตา น อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ตาสุ อนุปฺปชฺชมานาสุ จิตฺตํ เอกคฺคํ โหติ กมฺมฏฺฐานํ น ปริปตติ วุฑฺฒึ ผาตึ อุปคจฺฉติ ฯ ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาติ กมฺมฏฺฐานาภิมุขํ สตึ ฐปยิตฺวา ฯ อถวา ปรีติ ปริคฺคหฏฺโฐ มุขนฺติ นิยฺยานฏฺโฐ สตีติ อุปฏฺฐานฏฺโฐ เตน วุจฺจติ ปริมุขํ สตินฺติ เอวํ ปฏิสมฺภิทายํ วุตฺตนเยเนว เจตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตตฺรายํ สงฺเขโป ปริคฺคหิตนิยฺยานํ สตึ กตฺวาติ ฯ

โส สโตว อสฺสสตีติ โส ภิกฺขุ เอวํ นิสีทิตฺวา เอวญฺจ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา ตํ สตึ อวิชหนฺโต สโตเอว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ ฯ สโตการี โหตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทานิ เยหากาเรหิ สโตการี โหติ เต ทสฺเสนฺโต ทีฆํ วา อสฺสสนฺโตติ-อาทิมาห ฯ วุตฺตํ เหตํ ปฏิสมฺภิทายํ โส สโตว อสฺสสติ สโต ปสฺสสตีติ เอตสฺเสว วิภงฺเค พตฺตึสาย อากาเรหิ สโตการี โหติ ทีฆํ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อุปฏฺฐิตา โหติ ตาย สติยา เตน ญาเณน สโตการี โหติ ทีฆํ ปสฺสาสวเสน ฯเปฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี

อสฺสาสวเสน ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี ปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อุปฏฺฐิตา โหติ ตาย สติยา เตน ญาเณน สโตการี โหตีติ ฯ ตตฺถ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโตติ ทีฆํ วา อสฺสาสํ ปวตฺเตนฺโต ฯ อสฺสาโสติ พหิ นิกฺขมนวาโต ปสฺสาโสติ อนฺโต ปวิสนวาโตติ วินยฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ สุตฺตนฺ- ตฏฺฐกถาสุ ปน อุปฺปฏิปาฏิยา อาคตํ ฯ ตตฺถ สพฺเพสมฺปิ คพฺภเสยฺยกานํ มาตุกุจฺฉิโต นิกฺขมนกาเล ปฐมํ คพฺภนฺตรวาโต พหิ นิกฺขมติ ปจฺฉา พาหิรวาโต สุขุมํ รชํ คเหตฺวา อพฺภนฺตรํ ปวิสนฺโต ตาลุ อาหจฺจ นิพฺพายติ ฯ เอวนฺตาว อสฺสาสปฺปสฺสาสา เวทิตพฺพา ฯ ยา ปน เตสํ ทีฆรสฺสตา สา อทฺธานวเสน เวทิตพฺพา ฯ ยถา หิ โอกาสทฺธานํ ผริตฺวา ฐิตํ อุทกํ วา วาลิกา วา ทีฆมุทกํ ทีฆา วาลิกา รสฺสมุทกํ รสฺสา วาลิกาติ วุจฺจติ เอวํ จุณฺณวิจุณฺณาปิ อสฺสาสปฺปสฺสาสา หตฺถิ- สรีเร อหิสรีเร จ เตสํ อตฺตภาวสงฺขาตํ ทีฆํ อทฺธานํ สณิกํ ปูเรตฺวา สณิกเมว นิกฺขมนฺติ ตสฺมา ทีฆาติ วุจฺจนฺติ ฯ สุนขสสาทีนํ อตฺตภาวสงฺขาตํ รสฺสํ อทฺธานํ สีฆํ ปูเรตฺวา สีฆเมว นิกฺขมนฺติ ตสฺมา รสฺสาติ วุจฺจนฺติ ฯ มนุสฺเสสุ ปน เกจิ หตฺถิอหิอาทโย วิย กาลทฺธานวเสน ทีฆํ อสฺสสนฺติ จ ปสฺสสนฺติ จ เกจิ สุนขสสา- ทโย วิย รสฺสํ ตสฺมา เตสํ กาลวเสน ทีฆมทฺธานํ นิกฺขมนฺตา จ ปวิสนฺตา จ เต ทีฆา อิตฺตรมทฺธานํ นิกฺขมนฺตา จ ปวิสนฺตา จ รสฺสาติ เวทิตพฺพา ฯ ตตฺรายํ ภิกฺขุ นวหากาเรหิ ทีฆํ อสฺสสนฺโต

จ ปสฺสสนฺโต จ ทีฆํ อสฺสสามิ ปสฺสสามีติ ปชานาติ ฯ เอวํ
ปชานโต จสฺส เอเกนาการเน กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานภาวนา
สมฺปชฺชตีติ เวทิตพฺพา ฯ ยถาห ปฏิสมฺภิทายํ ฯ กถํ ทีฆํ
อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ ฯเปฯ รสฺสํ ปสฺสสนฺโต รสฺสํ
ปสฺสสามีติ ปชานาติ ฯ ทีฆํ อสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติ
ทีฆํ ปสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต ปสฺสสติ ทีฆํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํ
อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติปิ ปสฺสสติปิ ทีฆํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํ
อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสโตปิ ปสฺสสโตปิ ฉนฺโท อุปฺปชฺชติ ฯ ฉนฺทวเสน
ตโต สุขุมตรํ ทีฆํ อสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติ ฉนฺทวเสน
ตโต สุขุมตรํ ทีฆํ ปสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต ปสฺสสติ ฉนฺทวเสน
ตโต สุขุมตรํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติปิ ปสฺสสติปิ
ฉนฺทวเสน ตโต สุขุมตรํ ทีฆํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต
อสฺสสโตปิ ปสฺสสโตปิ ปามุชฺชํ อุปฺปชฺชติ ฯ ปามุชฺชวเสน ตโต
สุขุมตรํ ทีฆํ อสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติ ปามุชฺชวเสน
ตโต สุขุมตรํ ทีฆํ ปสฺสาสํ ฯเปฯ ทีฆํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํ
อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสติปิ ปสฺสสติปิ ปามุชฺชวเสน ตโต สุขุมตรํ
ทีฆํ อสฺสาสปฺปสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเต อสฺสสโตปิ ปสฺสสโตปิ
ทีฆํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา จิตฺตํ วิวฏฺฏติ อุเปกฺขา สณฺฐาติ ฯ
อิเมหิ นวหาการเรหิ ทีฆํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา กาโย อุปฏฺฐานํ สติ
อนุปสฺสนา ญาณํ กาโย อุปฏฺฐานํ โน สติ สติ อุปฏฺฐานญฺเจว
สติ จ ตาย สติยา เตน ญาเณน ตํ กายํ อนุปสฺสตีติ เตน

วุจฺจติ กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานภาวนาติ ฯ เอเสว นโย รสฺสปเทปิ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ ยถา เอตฺถ ทีฆํ อสฺสาสํ อทฺธานสงฺขาเตติ วุตฺตํ เอวํ อิธ รสฺสํ อสฺสาสํ อิตฺตรสงฺขาเต อสฺสสตีติ อาคตํ ฯ ตสฺมา ตสฺส วเสน ยาว เตน วุจฺจติ กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานาภาวนาติ ตาว โยเชตพฺพํ ฯ เอวมยํ อทฺธานวเสน อิตฺตรวเสน จ อิเมหิ นวหิ อากาเรหิ อสฺสาสปฺปสฺสาเส ปชานนฺโต ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต ทีฆํ อสฺสสามีติ ปชานาติ ฯเปฯ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาตีติ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ ปชานโต จสฺส

ทีโฆ รสฺโส จ อสฺสาโส ปสฺสาโสปิ จ ตาทิโส
จตฺตาโร วณฺณา วตฺตนฺติ นาสิกคฺเคว ภิกฺขุโนติ ฯ

สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ ฯเปฯ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ สกลสฺส อสฺสาสกายสฺส อาทิมชฺฌปริโยสานํ วิทิตํ กโรนฺโต ปากฏํ กโรนฺโต อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ สกลสฺส ปสฺสาสกายสฺส อาทิมชฺฌปริโยสานํ วิทิตํ กโรนฺโต ปากฏํ กโรนฺโต ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ เอวํ วิทิตํ กโรนฺโต ปากฏํ กโรนฺโต ญาณสมฺปยุตฺต-จิตฺเตน อสฺสสติ เจว ปสฺสสติ จ ตสฺมา อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ วุจฺจติ ฯ เอกสฺส หิ ภิกฺขุโน จุณฺณวิจเต[๑] อสฺสาสกาเย วา ปสฺสาสกาเย วา อาทิ ปากโฏ โหติ น มชฺฌปริโยสานํ โส อาทิเมว ปริคฺคเหตุํ สกฺโกติ มชฺฌปริโยสาเน กิลมติ ฯ เอกสฺส มชฺฌํ ปากฏํ โหติ น อาทิปริโยสานํ โส

๑. วิสุทฺธิมคฺเค ปน จุณฺณวิสเฏติ ทิสฺสติ ฯ

มชฺฌเมว ปริคฺคเหตุํ สกฺโกติ อาทิปริโยสาเน กิลมติ ฯ เอกสฺส ปริโยสานํ ปากฏํ โหติ น อาทิมชฺฌํ โส ปริโยสานเมว ปริคฺคเหตุํ สกฺโกติ อาทิมชฺเฌ กิลมติ ฯ เอกสฺส สพฺพมฺปิ ปากฏํ โหติ โส สพฺพมฺปิ ปริคฺคเหตุํ สกฺโกติ น กตฺถจิ กิลมติ ฯ ตาทิเสน ภวิตพฺพนฺติ ทสฺเสนฺโต อาห สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ ฯเปฯ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ ฯ ตตฺถ สิกฺขตีติ เอวํ ฆฏติ วายมติ ฯ โย วา ตถาภูตสฺส สํวโร อยเมตฺถ อธิสีลสิกฺขา โย ตถาภูตสฺส สมาธิ อยํ อธิจิตฺตสิกฺขา ยา ตถาภูตสฺส ปญฺญา อยํ อธิปญฺญาสิกฺขาติ อิมา ติสฺโส สิกฺขาโย ตสฺมึ อารมฺมเณ ตาย สติยา เตน มนสิกาเรน สิกฺขติ อาเสวติ ภาเวติ พหุลีกโรตีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตตฺถ ยสฺมา ปุริมนเยน เกวลํ อสฺสสิตพฺพํ ปสฺสสิตพฺพเมว จ น อญฺญํ กิญฺจิ กาตพฺพํ อิโต ปฏฺฐาย ปน ญาณุปฺปาทนาทีสุ โยโค กรณีโย ตสฺมา ตตฺถ อสฺสสามีติ ปชานาติ ปสฺสสามีติ ปชานาตีเตฺวว วตฺตมานกาลวเสน ปาลึ วตฺวา อิโต ปฏฺฐาย กตฺตพฺพสฺส ญาณุปฺปาทนาทิโน อาการสฺส ทสฺสนตฺถํ สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติอาทินา นเยน อนาคตวจนวเสน ปาลิ อาโรปิตาติ เวทิตพฺพา ฯ

ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ ฯเปฯ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ โอฬาริกํ กายสงฺขารํ ปสฺสมฺเภนฺโต ปฏิปฺปสฺสมฺเภนฺโต นิโรเธนฺโต วูปสเมนฺโต อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ

ตเตฺรวํ โอฬาริกสุขุมตา จ ปสฺสทฺธิ จ เวทิตพฺพา ฯ อิมสฺส หิ ภิกฺขุโน ปุพฺเพ อปริคฺคหิตกาเล กาโย จ จิตฺตญฺจ สทรถา โหนฺติ โอฬาริกานํ กายจิตฺตานํ โอฬาริกตฺเต อวูปสนฺเต อสฺสาสปฺปสฺสาสาปิ โอฬาริกา โหนฺติ พลวตรา หุตฺวา ปวตฺตนฺติ นาสิกา นปฺปโหติ มุเขน อสฺสสนฺโตปิ ปสฺสสนฺโตปิ ติฏฺฐติ ฯ ยทา ปนสฺส กาโยปิ จิตฺตมฺปิ ปริคฺคหิตา โหนฺติ ตทา เต สนฺตา โหนฺติ วูปสนฺตา ฯ เตสุ สนฺเตสุ อสฺสาสปฺปสฺสาสา สุขุมา หุตฺวา ปวตฺตนฺติ อตฺถิ นุโข นตฺถีติ วิเจตพฺพาการปฺปตฺตา โหนฺติ ฯ เสยฺยถาปิ ปุริสสฺส ธาวิตฺวา ปพฺพตา วา โอโรหิตฺวา มหาภารํ วา สีสโต โอโรเปตฺวา ฐิตสฺส โอฬาริกา อสฺสาสปฺปสฺสาสา โหนฺติ นาสิกา นปฺปโหติ มุเขน อสฺสสนฺโตปิ ปสฺสสนฺโตปิ ติฏฺฐติ ฯ ยทา ปเนส ตํ ปริสฺสมํ วิโนเทตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ อลฺลสาฏกํ หทเย กตฺวา สีตาย ฉายาย นิปนฺโน โหติ อถสฺส เต อสฺสาสปฺปสฺสาสา สุขุมา โหนฺติ อตฺถิ นุโข นตฺถีติ วิเจตพฺพาการปฺปตฺตา ฯ เอวเมว อิมสฺส ภิกฺขุโน ปุพฺเพ อปริคฺคหิตกาเล กาโย จ ฯเปฯ วิเจตพฺพาการปฺปตฺตา โหนฺติ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ ตถาหิสฺส ปุพฺเพ อปริคฺคหิตกาเล โอฬาริโกฬาริเก กายสงฺขาเร ปสฺสมฺเภมีติ อาโภคสมนฺนาหารมนสิการปจฺจเวกฺขณา นตฺถิ ฯ ปริคฺคหิตกาเล ปน อตฺถิ ฯ เตนสฺส อปริคฺคหิตกาลโต ปริคฺคหิตกาเล กายสงฺขาโร สุขุโม โหติ ฯ เตนาหุ โปราณา

สารทฺเธ กาเย จิตฺเต จ อธิมตฺตํ ปวตฺตติ

อสารทฺธมฺหิ กายมฺหิ สุขุมํ สมฺปวตฺตตีติ ฯ

ปริคฺคเหปิ โอฬาริโก ปฐมชฺฌานูปจาเร สุขุโม ฯ ตสฺมิมฺปิ โอฬาริโก ปฐมชฺฌาเน สุขุโม ฯ ปฐมชฺฌาเน จ ทุติยชฺฌานูปจาเร จ โอฬาริโก ทุติยชฺฌาเน สุขุโม ฯ ทุติยชฺฌาเน จ ตติยชฺฌานูปจาเร จ โอฬาริโก ตติยชฺฌาเน สุขุโม ฯ ตติยชฺฌาเน จ จตุตฺถชฺฌานูปจาเร จ โอฬาริโก จตุตฺถชฺฌาเน อติสุขุโม อปฺปวตฺติเมว ปาปุณาติ ฯ อิทํ ตาว ทีฆภาณกสํยุตฺตภาณกานํ มตํ ฯ มชฺฌิมภาณกา ปน ปฐมชฺฌาเน โอฬาริโก ทุติยชฺฌานูปจาเร สุขุโมติ เอวํ เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมชฺฌานโต อุปรูปริชฺฌานูปจาเรปิ สุขุมตรํ อิจฺฉนฺติ ฯ สพฺเพสํเยว ปน มเตน อปริคฺคหิตกาเล ปวตฺตกายสงฺขาโร ปริคฺคหิตกาเล ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ปริคฺคหิตกาเล ปวตฺตกายสงฺขาโร ปฐมชฺฌานูปจาเร ฯเปฯ จตุตฺถชฺฌานูปจาเร ปวตฺตกายสงฺขาโร จตุตฺถชฺฌาเณ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ อยํ ตาว สมเถ นโย ฯ วิปสฺสนายํ ปน อปริคฺคเห ปวตฺโต กายสงฺขาโร โอฬาริโก มหาภูตปริคฺคเห สุขุโม โสปิ โอฬาริโก อุปาทารูปปริคฺคเห สุขุโม โสปิ โอฬาริโก สกลรูปปริคฺคเห สุขุโม โสปิ โอฬาริโก อรูปปริคฺคเห สุขุโม โสปิ โอฬาริโก รูปารูปปริคฺคเห สุขุโม โสปิ โอฬาริโก ปจฺจยปริคฺคเห สุขุโม โสปิ โอฬาริโก สปจฺจยนามรูปทสฺสเน สุขุโม โสปิ โอฬาริโก ลกฺขณารมฺมณิกวิปสฺสนาย สุขุโม โสปิ ทุพฺพลวิปสฺสนาย โอฬาริโก พลววิปสฺสนาย สุขุโม ฯ ตตฺถ

ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว ปุริมสฺส ปุริมสฺส ปจฺฉิเมน ปจฺฉิเมน ปสฺสทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ เอวเมตฺถ โอฬาริกสุขุมตา จ ปสฺสทฺธิ จ เวทิตพฺพา ฯ ปฏิสมฺภิทายํ ปนสฺส สทฺธึ โจทนาโสธนาหิ เอวมตฺโถ วุตฺโต ฯ กถํ ฯ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามิ ฯเปฯ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ กตเม กายสงฺขารา ฯ ทีฆํ อสฺสาสา กายิกา เอเต ธมฺมา กายปฏิพทฺธา กายสงฺขารา เต กายสงฺขาเร ปสฺสมฺเภนฺโต นิโรเธนฺโต วูปสเมนฺโต สิกฺขติ ทีฆํ ปสฺสาสา กายิกา เอเต ธมฺมา ฯเปฯ รสฺสํ อสฺสาสา รสฺสํ ปสฺสาสา สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสาสา สพฺพกายปฏิสํเวที ปสฺสาสา กายิกา เอเต ธมฺมา กายปฏิพทฺธา กายสงฺขารา เต กายสงฺขาเร ปสฺสมฺเภนฺโต นิโรเธนฺโต วูปสเมนฺโต สิกฺขติ ฯ ยถารูเปหิ กายสงฺขาเรหิ ยา กายสฺส อานมนา วินมนา สนฺนมนา ปณมนา อิญฺชนา ผนฺทนา จลนา กมฺปนา ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ยถารูเปหิ กายสงฺขาเรหิ ยา กายสฺส น อานมนา น วินมนา น สนฺนมนา น ปณมนา อนิญฺชนา อผนฺทนา อจลนา อกมฺปนา สนฺตํ สุขุมํ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ อิติ กิร ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ เอวํ สนฺเต วาตูปลทฺธิยา จ ปภาวนา น โหติ อสฺสาสปฺปสฺสาสานญฺจ ปภาวนา น โหติ อานาปานสฺสติยา จ ปภาวนา น โหติ

อานาปานสฺสติสมาธิสฺส จ ปภาวนา น โหติ น จ ตํ สมาปตฺตึ ปณฺฑิตา สมาปชฺชนฺติปิ วุฏฺฐหนฺติปิ ฯ อิติ กิร ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ เอวํ สนฺเต วาตูปลทฺธิยา จ ปภาวนา โหติ อสฺสาสปฺปสฺสาสานญฺจ ปภาวนา โหติ อานาปานสฺสติยา จ ปภาวนา โหติ อานาปานสฺสติสมาธิสฺส จ ปภาวนา โหติ ตญฺจ นํ สมาปตฺตึ ปณฺฑิตา สมาปชฺชนฺติปิ วุฏฺฐหนฺติปิ ฯ ยถากถํ วิย ฯ เสยฺยถาปิ กํเส อาโกฏฺฏิเต ปฐมํ โอฬาริกา สทฺทา ปวตฺตนฺติ ฯ โอฬาริกานํ สทฺทานํ นิมิตฺตํ สุคฺคหิตตฺตา สุมนสิกตตฺตา สูปธาริตตฺตา นิรุทฺเธปิ โอฬาริเก สทฺเท อถ ปจฺฉา สุขุมกา สทฺทา ปวตฺตนฺติ สุขุมกานํ สทฺทานํ นิมิตฺตํ สุคฺคหิตตฺตา สุมนสิกตตฺตา สูปธาริตตฺตา นิรุทฺเธปิ สุขุมเก สทฺเท อถ ปจฺฉา สุขุมสทฺทนิมิตฺตารมฺมณตาปิ จิตฺตํ ปวตฺตติ ฯ เอวเมว ปฐมํ โอฬาริกา อสฺสาสปฺปสฺสาสา ปวตฺตนฺติ โอฬาริกานํ อสฺสาสปฺปสฺสาสานํ นิมิตฺตํ สุคฺคหิตตฺตา สุมนสิกตตฺตา สูปธาริตตฺตา นิรุทฺเธปิ โอฬาริเก อสฺสาสปฺปสฺสาเส อถ ปจฺฉา สุขุมกา อสฺสาสปฺปสฺสาสา ปวตฺตนฺติ สุขุมกานํ อสฺสาสปฺปสฺสาสานํ นิมิตฺตํ สุคฺคหิตตฺตา สุมนสิกตตฺตา สูปธาริตตฺตา นิรุทฺเธปิ สุขุมเก อสฺสาสปฺปสฺสาเส อถ ปจฺฉา สุขุมอสฺสาสปฺปสฺสาสนิมิตฺตารมฺมณตาปิ จิตฺตํ น วิกฺเขปํ คจฺฉติ ฯ เอวํ สนฺเต วาตูปลทฺธิยา จ ปภาวนา โหติ อสฺสาสปฺปสฺสาสานญฺจ ปภาวนา โหติ อานาปานสฺสติยา จ ปภาวนา โหติ

อานาปานสฺสติสมาธิสฺส จ ปภาวนา โหติ ตญฺจ นํ สมาปตฺตึ ปณฺฑิตา สมาปชฺชนฺติปิ วุฏฺฐหนฺติปิ ฯ ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา กาโย อุปฏฺฐานํ สติ อนุปสฺสนา ญาณํ กาโย อุปฏฺฐานํ โน สติ สติ อุปฏฺฐานญฺเจว สติ จ ตาย สติยา เตน ญาเณน ตํ กายํ อนุปสฺสตีติ เตน วุจฺจติ กาเย กายานุปสฺสนาสติปฏฺฐานภาวนาติ ฯ อยํ ตาเวตฺถ กายานุปสฺสนาวเสน วุตฺตสฺส ปฐมจตุกฺกสฺส อนุปุพฺพปทวณฺณนา ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ อิทเมว จตุกฺกํ อาทิกมฺมิกสฺส กมฺมฏฺฐานวเสน วุตฺตํ อิตรานิ ปน ตีณิ จตุกฺกานิ เอตฺถ ปตฺตชฺฌานสฺส เวทนาจิตฺตธมฺมานุปสฺสนาวเสน วุตฺตานิ ตสฺมา อิทํ กมฺมฏฺฐานํ ภาเวตฺวา อานาปานจตุตฺถชฺ-ฌานปทฏฺฐานาย วิปสฺสนาย สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิตุกาเมน พุทฺธปุตฺเตน ยํ กาตพฺพํ ตํ สพฺพํ อิเธว ตาว อาทิกมฺมิกสฺส กุลปุตฺตสฺส วเสน อาทิโต ปภูติ เอวํ เวทิตพฺพํ ฯ

จตุพฺพิธํ ตาว สีลํ วิโสเธตพฺพํ ฯ ตตฺถ ติวิธา วิโสธนา อนาปชฺชนํ อาปนฺนวุฏฺฐานํ กิเลเสหิ จ อปฺปฏิปีฬนํ ฯ เอวํ วิสุทฺธสีลสฺส หิ ภาวนา สมฺปชฺชติ ฯ ยมฺปิทํ เจติยงฺคณวตฺตํ โพธิองฺคณวตฺตํ อุปชฺฌายวตฺตํ อาจริยวตฺตํ ชนฺตาฆรวตฺตํ อุโปสถาคารวตฺตํ เทฺวอสีติกฺขนฺธกวตฺตานิ จุทฺทสวิธํ มหาวตฺตนฺติ อิเมสํ วเสน อภิสมาจาริกสีลํ วุจฺจติ ตมฺปิ สาธุกํ ปริปูเรตพฺพํ ฯ โย หิ อหํ สีลํ รกฺขามิ กึ อาภิสมาจาริเกน กมฺมนฺติ

วเทยฺย ตสฺส สีลํ ปริปูริสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ฯ
อาภิสมาจาริกวตฺเต ปน ปริปูเร๑ สีลํ ปริปูรติ ฯ สีเล
ปริปูเร๑ สมาธิ คพฺภํ คณฺหาติ ฯ วุตฺตํ เหตํ ภควตา โส
วต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อาภิสมาจาริกํ ธมฺมํ อปริปูเรตฺวา สีลานิ
ปริปูเรสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชตีติ ฯ วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ ตสฺมาเนน
ยมฺปิทํ เจติยงฺคณวตฺตาทิ อาภิสมาจาริกํ วุจฺจติ ตมฺปิ สาธุกํ
ปริปูเรตพฺพํ ฯ ตโต

อาวาโส จ กุลํ ลาโภ คโณ กมฺเมน ปญฺจมํ
อทฺธานํ ญาติ อาพาโธ คณฺโฐ อิทฺธีติ เต ทสาติ ฯ

เอวํ วุตฺเตสุ ทสสุ ปลิโพเธสุ โย ปลิโพโธ อตฺถิ โส
อุปจฺฉินฺทิตพฺโพ ฯ เอวํ อุปจฺฉินฺนปลิโพเธน กมฺมฏฺฐานํ
อุคฺคเหตพฺพํ ฯ ตํ ทุพฺพิธํ โหติ สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานญฺจ
ปาริหาริยกมฺมฏฺฐานญฺจ ฯ ตตฺถ สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานนฺนาม
ภิกฺขุสงฺฆาทีสุ เมตฺตา มรณสฺสติ จ ฯ อสุภสญฺญาติปิ
เอเก ฯ กมฺมฏฺฐานิเกน หิ ภิกฺขุนา ปฐมํ ตาว ปริจฺฉินฺทิตฺวา
สีมฏฺฐกภิกฺขุสงฺเฆ เมตฺตา ภาเวตพฺพา ตโต สีมฏฺฐกเทวตาสุ
ตโต โคจรคาเม อิสฺสรชเน ตโต ตตฺถ มนุสฺเส อุปาทาย
สพฺพสตฺเตสุ ฯ โส หิ ภิกฺขุสงฺเฆ เมตฺตาย สหวาสีนํ
มุทุจิตฺตตํ ชเนติ ฯ อถสฺส สุขสํวาสตา โหติ ฯ สีมฏฺฐกเทวตาสุ
เมตฺตาย มุทุกตจิตฺตาหิ เทวตาหิ ธมฺมิกาย รกฺขาย สุสํวิหิตารกฺโข

๑. ปริปุณฺเณ ฯ

โหติ ฯ โคจรคาเม อิสฺสรชเน เมตฺตาย มุทุกตจิตฺตสนฺตาเนหิ
อิสฺสเรหิ ธมฺมิกาย รกฺขาย สุรกฺขิตปริกฺขาโร โหติ ฯ ตตฺถ
มนุสฺเสสุ เมตฺตาย ปสาทิตจิตฺเตหิ เตหิ อปริภูโต หุตฺวา วิจรติ ฯ
สพฺพสตฺเตสุ เมตฺตาย สพฺพตฺถ อปฏิหตจาโร โหติ ฯ มรณสฺสติยา
ปน อวสฺสํ มริตพฺพนฺติ จินฺเตนฺโต อเนสนํ ปหาย อุปรูปริวฑฺฒ-
มานสํเวโค อโนลีนวุตฺติโก โหติ ฯ อสุภสญฺญาย ทิพฺเพสุปิ
อารมฺมเณสุ ตณฺหา น อุปฺปชฺชติ ฯ เตนสฺเสตํ ตยํ เอวํ
พหูปการตฺตา สพฺพตฺถ อตฺถยิตพฺพํ อิจฺฉิตพฺพนฺติ กตฺวา อธิปฺเปตสฺส
จ โยคานุโยคกมฺมสฺส ปทฏฺฐานตฺตา สพฺพตฺถกกมฺมฏฺฐานนฺติ
วุจฺจติ ฯ อฏฺฐตฺตึสารมฺมเณสุ ปน ยํ ยสฺส จริตานุกูลํ ตํ
ตสฺส นิจฺจํ ปริหริตพฺพตาย ยถาวุตฺเตเนว นเยน ปาริหาริย-
กมฺมฏฺฐานนฺติ วุจฺจติ ฯ อิธ ปน อิทเมว อานาปานกมฺมฏฺฐานํ
ปาริหาริยกมฺมฏฺฐานนฺติ วุจฺจติ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ วิตฺถาโร
ปน สีลวิโสธนกถํ ปลิโพธูปจฺเฉทกถญฺจ อิจฺฉนฺเตน วิสุทฺธิมคฺคโต
คเหตพฺโพ ฯ เอวํ วิสุทฺธสีเลน ปน อุปจฺฉินฺนปลิโพเธน จ อิทํ
กมฺมฏฺฐานํ อุคฺคณฺหนฺเตน อิมินาว กมฺมฏฺฐาเนน จตุตฺถชฺฌานํ
นิพฺพตฺเตตฺวา วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา อรหตฺตํ ปตฺตสฺส พุทฺธปุตฺตสฺส
สนฺติเก อุคฺคเหตพฺพํ ฯ ตํ อลภนฺเตน อนาคามิสฺส ตมฺปิ
อลภนฺเตน สกทาคามิสฺส ตมฺปิ อลภนฺเตน โสตาปนฺนสฺส ตมฺปิ
อลภนฺเตน อานาปานจตุตฺถชฺฌานลาภิสฺส ตํปิ อลภนฺเตน
ปาลิยา อฏฺฐกถาย จ อสมฺมุฬฺหสฺส วินิจฺฉยาจริยสฺส สนฺติเก

อุคฺคเหตพฺพํ ฯ อรหนฺตาทโย หิ อตฺตนา อธิคตมคฺคเมว อาจิกฺขนฺติ ฯ อยํ ปน คหนปฺปเทเส มหาหตฺถิปถํ นีหรนฺโต วิย สพฺพตฺถารมฺมเณ อสมฺมุฬฺโห สปฺปายาสปฺปายํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา กเถติ ฯ ตตฺรายํ อนุปุพฺพีกถา ฯ เตน ภิกฺขุนา สลฺลหุกวุตฺตินา วินยาจารสมฺปนฺเนน วุตฺตปฺปการมาจริยํ อุปสงฺกมิตฺวา วตฺตปฏิ- ปตฺติยา อาราธิตจิตฺตสฺส ตสฺส สนฺติเก ปญฺจสนฺธิกํ กมฺมฏฺฐานํ อุคฺคเหตพฺพํ ฯ ตตฺรีมา ปญฺจ สนฺธิโย อุคฺคโห ปริปุจฺฉา อุปฏฺฐานํ อปฺปนา ลกฺขณนฺติ ฯ ตตฺถ อุคฺคโห นาม กมฺมฏฺฐานสฺส อุคฺคณฺหนํ ฯ ปริปุจฺฉา นาม กมฺมฏฺฐานสฺส ปริปุจฺฉนา ฯ อุปฏฺฐานํ นาม กมฺมฏฺฐานสฺส อุปฏฺฐานํ ฯ อปฺปนา นาม กมฺมฏฺฐานสฺส อปฺปนา ฯ ลกฺขณํ นาม กมฺมฏฺฐานสฺส ลกฺขณํ ฯ เอวํ ลกฺขณมิทํ กมฺมฏฺฐานนฺติ กมฺมฏฺฐานสภาวูปธารณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอวํ ปญฺจสนฺธิกํ กมฺมฏฺฐานํ อุคฺคณฺหนฺโต อตฺตนาปิ น กิลมติ อาจริยมฺปิ น วิเหเฐติ ฯ ตสฺมา โถกํ อุทฺทิสาเปตฺวา พหุํ กาลํ สชฺฌายิตฺวา เอวํ ปญฺจสนฺธิกํ กมฺมฏฺฐานํ อุคฺคเหตฺวา สเจ ตตฺถ สปฺปายํ โหติ ตตฺเถว วสิตพฺพํ โน เจ ตตฺถ สปฺปายํ โหติ อาจริยํ อาปุจฺฉิตฺวา สเจ มนฺทปญฺโญ โยชนปรมํ คนฺตฺวา สเจ ติกฺขปญฺโญ ทูรมฺปิ คนฺตฺวา อฏฺฐารสเสนาสนโทสวิวชฺชิตํ ปญฺจเสนาสนงฺคสมนฺนาคตํ เสนาสนํ อุปคมฺม ตตฺถ วสนฺเตน อุปจฺฉินฺนขุทฺทกปลิโพเธน กตภตฺตกิจฺเจน ภตฺตสมฺมทํ ปฏิวิโนเทตฺวา

รตนตฺตยคุณานุสฺสรเณน จิตฺตํ สมฺปหํเสตฺวา อาจริยุคฺคหโต
เอกปทมฺปิ อปฺปมุสฺสนฺเตน อิมํ อานาปานสฺสติกมฺมฏฺฐานํ
มนสิกาตพฺพํ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ วิตฺถาโร ปน อิมํ
กถามคฺคํ อิจฺฉนฺเตน วิสุทฺธิมคฺคโต คเหตพฺโพ ฯ ยํ ปน
วุตฺตํ อิมํ อานาปานสฺสติกมฺมฏฺฐานํ มนสิกาตพฺพนฺติ ตตฺรายํ
มนสิการวิธิ คณนา อนุพนฺธนา ผุสนา ฐปนา สลฺลกฺขณา
วิวฏฺฏนา ปาริสุทฺธิ เตสญฺจ ปฏิปสฺสนาติ ฯ คณนาติ คณนาเยว ฯ
อนุพนฺธนาติ อนุวหนา ฯ ผุสนาติ ผุฏฺฐฏฺฐานํ ฯ ฐปนาติ
อปฺปนา ฯ สลฺลกฺขณาติ วิปสฺสนา ฯ วิวฏฺฏนาติ มคฺโค ฯ
ปาริสุทฺธีติ ผลํ ฯ เตสญฺจ ปฏิปสฺสนาติ ปจฺจเวกฺขณา ฯ
ตตฺถ อิมินา อาทิกมฺมิกกุลปุตฺเตน ปฐมํ คณนาย อิมํ
กมฺมฏฺฐานํ มนสิกาตพฺพํ ฯ คณนฺเตน จ ปญฺจนฺนํ เหฏฺฐา
น ฐเปตพฺพํ ทสนฺนํ อุปริ น เนตพฺพํ อนฺตเร ขณฺฑํ น
ทสฺเสตพฺพํ ฯ ปญฺจนฺนํ เหฏฺฐา ฐเปนฺตสฺส หิ สมฺพาเธ
โอกาเส จิตฺตุปฺปาโท วิปฺผนฺทติ สมฺพาเธ วเช สนฺนิรุทฺธโคโณ
วิย ฯ ทสนฺนํ อุปริ เนนฺตสฺส คณนานิสฺสิโตว จิตฺตุปฺปาโท
โหติ ฯ อนฺตรา ขณฺฑํ ทสฺเสนฺตสฺส สิขาปฺปตฺตํ นุโข เม
กมฺมฏฺฐานํ โนติ จิตฺตํ วิกมฺปติ ฯ ตสฺมา เอเต โทเส
วชฺเชตฺวา คเณตพฺพํ ฯ คณนฺเตน ปฐมํ ทนฺธคณนาย
ธญฺญมาปกคณนาย คเณตพฺพํ ฯ ธญฺญมาปโก หิ นาฬึ
ปูเรตฺวา เอกนฺติ วตฺวา โอกีรติ ปุน ปูเรนฺโต กญฺจิ[๑]

๑. กิญฺจีติปิ ทิสฺสติ ฯ

กจวรํ ทิสฺวา ตํ ฉฑฺเฑนฺโต เอกํ เอกนฺติ วทติ ฯ
เอส นโย เทฺว เทฺวติอาทีสุ ฯ เอวเมว อิมินาปิ อสฺสาสปฺ-
ปสฺสาเสสุ โย อุปฏฺฐาติ ตํ คเหตฺวา เอกํ เอกนฺติอาทึ
กตฺวา ยาว ทส ทสาติ ปวตฺตมานํ ปวตฺตมานํ อุปลกฺเขตฺวา
คเณตพฺพํ ฯ ตสฺส เอวํ คณยโต นิกฺขมนฺตา จ ปวิสนฺตา
จ อสฺสาสปฺปสฺสาสา ปากฏา โหนฺติ ฯ อถาเนน ตํ ทนฺธคณนํ
ธญฺญมาปกคณนํ ปหาย สีฆคณนาย โคปาลคณนาย คเณตพฺพํ ฯ
เฉโก หิ โคปาลโก สกฺขราโย อุจฺฉงฺเคน คเหตฺวา รชฺชุทณฺฑหตฺโถ
ปาโตว วชํ คนฺตฺวา คาโว ปิฏฺฐิยํ ปหริตฺวา ปลิฆตฺถมฺภมตฺถเก
นิสินฺโน ทฺวารํ ปตฺตํ ปตฺตํเยว คาวึ เอกา เทฺวติ สกฺขรํ
ขิปิตฺวา คเณติ ฯ ติยามรตฺตึ สมฺพาเธ โอกาเส ทุกฺขํ วุฏฺฐโคคโณ
นิกฺขมนฺโต อญฺญมญฺญํ อุปนิฆํเสนฺโต เวคเวเคน ปุญฺชปุญฺโช
หุตฺวา นิกฺขมติ ฯ โส เวคเวเคน ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ ทสาติ
คเณติเยว ฯ เอวํ อิมสฺสาปิ ปุริมนเยน คณยโต อสฺสาสปฺปสฺสาสา
ปากฏา หุตฺวา สีฆํ สีฆํ ปุนปฺปุนํ สญฺจรนฺติ ฯ ตโต เตน
สีฆํ สีฆํ ปุนปฺปุนํ สญฺจรนฺตีติ ญตฺวา อนฺโต จ พหิ จ
อคฺคเหตฺวา ทฺวารปฺปตฺตํ ทฺวารปฺปตฺตํเยว คเหตฺวา เอโก
เทฺว ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ เอโก เทฺว ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ
ฉ เอโก เทฺว ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ ฉ สตฺต อฏฺฐ นว
ทสาติ สีฆํ สีฆํ คเณตพฺพเมว ฯ คณนปฏิพทฺเธ หิ กมฺมฏฺฐาเน
คณนพเลเนว จิตฺตํ เอกคฺคํ โหติ อริตฺตูปตฺถมฺภนวเสน

จณฺฑโสเต นาวาชปนมิว ฯ ตสฺเสวํ สีฆํ สีฆํ คณยโต กมฺมฏฺฐานํ นิรนฺตรปฺปวตฺตํ วิย หุตฺวา อุปฏฺฐาติ ฯ อถ นิรนฺตรํ ปวตฺตตีติ ญตฺวา อนฺโต จ พหิ จ วาตํ อปริคฺคเหตฺวา ปุริมนเยเนว เวคเวเคน คเณตพฺพํ ฯ อนฺโต-ปวิสนวาเตหิ สทฺธึ จิตฺตํ ปเวสยโต อพฺภนฺตรํ วาตพฺภาหตํ เมทปูริตํ วิย โหติ ฯ พหินิกฺขมนวาเตน สทฺธึ จิตฺตํ นีหรโต พหิทฺธา ปุถุตฺตารมฺมเณ จิตฺตํ วิกฺขิปติ ฯ ผุฏฺโฐกาเส ปน สตึ ฐเปตฺวา ภาเวนฺตสฺเสว ภาวนา สมฺปชฺชติ ฯ เตน วุตฺตํ อนฺโต จ พหิ จ วาตํ อปริคฺคเหตฺวา ปุริมนเยเนว เวคเวเคน คเณตพฺพนฺติ ฯ กีวจิรํ ปเนตํ คเณตพฺพนฺติ ฯ ยาว วินา คณนาย อสฺสาสปฺปสฺสาสารมฺมเณ สติ สนฺติฏฺฐติ ฯ พหิวิสฏวิตกฺกวิจฺเฉทํ กตฺวา อสฺสาสปฺปสฺสาสารมฺมเณ สติสณฺ-ฐปนตฺถํเยว หิ คณนาติ ฯ เอวํ คณนาย มนสิกตฺวา อนุพนฺธนาย มนสิกาตพฺพํ ฯ อนุพนฺธนา นาม คณนํ ปฏิสํหริตฺวา สติยา นิรนฺตรํ อสฺสาสปฺปสฺสาสานํ อนุคมนํ ฯ ตญฺจ โข น อาทิมชฺฌปริโยสานานุคมนวเสน ฯ พหินิกฺขมนวาตสฺส หิ นาภิ อาทิ หทยํ มชฺฌํ นาสิกา ปริโยสานํ ฯ อพฺภนฺตรํ ปวิสนวาตสฺส นาสิกคฺคํ อาทิ หทยํ มชฺฌํ นาภิ ปริโยสานํ ฯ ตญฺจสฺส อนุคจฺฉโต วิกฺเขปคตํ จิตฺตํ สารมฺภาย เจว โหติ อิญฺชนาย จ ฯ ยถาห ฯ อสฺสาสาทิมชฺฌปริโยสานํ สติยา อนุคจฺฉโต อชฺฌตฺตํ วิกฺเขปคเตน จิตฺเตน กาโยปิ จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ

๑. วิสุทฺธิมคฺเค ปน อพฺภนฺตเรติ ทิสฺสติ ฯ

โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จ ปสฺสาสาทิมชฺฌปริโยสานํ สติยา อนุคจฺฉโต พหิทฺธา วิกฺเขปคเตน จิตฺเตน กาโยปิ จิตฺตมฺปิ สารทฺธา จ โหนฺติ อิญฺชิตา จ ผนฺทิตา จาติ ฯ ตสฺมา อนุพนฺธนาย มนสิกโรนฺเตน น อาทิมชฺฌปริโยสานวเสน มนสิกาตพฺพํ ฯ อปิจ โข ผุสนาวเสน จ ฐปนาวเสน จ มนสิกาตพฺพํ ฯ คณนานุพนฺธนวเสน วิย หิ ผุสนาฐปนาวเสน วิสุํ มนสิกาโร นตฺถิ ฯ ผุฏฺฐผุฏฺฐฏฺฐาเนเยว ปน คเณนฺโต คณนาย จ ผุสนาย จ มนสิกโรติ ฯ ตตฺเถว คณนํ ปฏิสํหริตฺวา เต สติยา อนุพนฺธนฺโต อปฺปนาวเสน จ จิตฺตํ ฐเปนฺโต อนุพนฺธนาย จ ผุสนาย จ ฐปนาย จ มนสิกโรตีติ วุจฺจติ ฯ สฺวายมตฺโถ อฏฺฐกถายํ วุตฺตปงฺคุลโทวาริโกปมาหิ ปฏิสมฺภิทายํ วุตฺตกกโจปมาย จ เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺรายํ ปงฺคุโลปมา เสยฺยถาปิ ปงฺคุโล โทลาย กีฬตํ มาตาปุตฺตานํ โทลํ ขิปิตฺวา ตตฺเถว โทลตฺถมฺภมูเล นิสินฺโน กเมน อาคจฺฉนฺตสฺส จ คจฺฉนฺตสฺส จ โทลาผลกสฺส อุโภ โกฏิโย มชฺฌญฺจ ปสฺสติ น จ อุโภโกฏิมชฺฌานํ ทสฺสนตฺถํ พฺยาวโฏ โหติ เอวเมวายํ ภิกฺขุ สติวเสน อุปนิพนฺธนตฺถมฺภมูเล ฐเปตฺวา อสฺสาสปฺปสฺสาสโทลํ ขิปิตฺวา ตตฺเถว นิมิตฺเต สติยา นิสินฺโน กเมน อาคจฺฉนฺตานญฺจ คจฺฉนฺตานญฺจ ผุฏฺฐฏฺฐาเน อสฺสาสปฺปสฺสาสานํ อาทิมชฺฌปริโยสานํ สติยา อนุคจฺฉนฺโต ตตฺถ จ จิตฺตํ ฐเปนฺโต ปสฺสติ น จ เตสํ ทสฺสนตฺถํ พฺยาวโฏ โหติ ฯ

อยํ ปงฺคุโลปมา ฯ อยมฺปน โทวาริโกปมา เสยฺยถาปิ โทวาริโก นครสฺส อนฺโต จ พหิ จ ปุริเส โก ตฺวํ กุโต วา อาคโต กุหึ วา คจฺฉติ กึ วา เต หตฺเถติ น วีมํสติ น หิ ตสฺส เต ภารา ทฺวารปฺปตฺตํ ทฺวารปฺปตฺตํเยว ปน วีมํสติ เอวเมว อิมสฺส ภิกฺขุโน อนฺโต ปวิฏฺฐวาตา จ พหิ นิกฺขนฺตวาตา จ น ภารา โหนฺติ ทฺวารปฺปตฺตา ทฺวารปฺปตฺตาเยว ภาราติ ฯ อยํ โทวาริโกปมา ฯ กกโจปมา ปน อาทิโต ปภูติ เวทิตพฺพา ฯ วุตฺตํ เหตํ

นิมิตฺตํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส
อชานโต จ ตโย ธมฺเม ภาวนา นูปลพฺภติ ฯ
นิมิตฺตํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส
ชานโต จ ตโย ธมฺเม ภาวนา อุปลพฺภตีติ ฯ

กถํ อิเม ตโย ธมฺมา เอกจิตฺตสฺส อารมฺมณํ น โหนฺติ ฯ น จีเม ตโย ธมฺมา อวิทิตา โหนฺติ น จ จิตฺตํ วิกฺเขปํ คจฺฉติ ปธานญฺจ ปญฺญายติ ปโยคญฺจ สาเธติ วิเสสมธิคจฺฉติ ฯ เสยฺยถาปิ รุกฺโข สเม ภูมิภาเค นิกฺขิตฺโต ตเมนํ ปุริโส กกเจน ฉินฺเทยฺย รุกฺเข ผุฏฺฐกกจทนฺตานํ วเสน ปุริสสฺส สติ อุปฏฺฐิตา โหติ น จ อาคเต วา คเต วา กกจทนฺเต มนสิกโรติ น จ อาคตา วา คตา วา กกจทนฺตา อวิทิตา โหนฺติ ปธานญฺจ ปญฺญายติ ปโยคญฺจ สาเธติ ฯ ยถาปิ รุกฺโข สเม ภูมิภาเค นิกฺขิตฺโต

เอวํ อุปนิพนฺธนนิมิตฺตํ ฯ ยถา กกจทนฺตา เอวํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา ฯ ยถา รุกฺเข ผุฏฺฐกกจทนฺตานํ วเสน ปุริสสฺส สติ อุปฏฺฐิตา โหติ น อาคเต วา คเต วา กกจทนฺเต มนสิกโรติ น อาคตา วา คตา วา กกจทนฺตา อวิทิตา โหนฺติ ปธานญฺจ ปญฺญายติ ปโยคญฺจ สาเธติ เอวเมว ภิกฺขุ นาสิกคฺเค วา มุขนิมิตฺเต วา สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา นิสินฺโน โหติ น อาคเต วา คเต วา อสฺสาสปฺปสฺสาเส มนสิกโรติ น อาคตา วา คตา วา อสฺสาสปฺปสฺสาสา อวิทิตา โหนฺติ ปธานญฺจ ปญฺญายติ ปโยคญฺจ สาเธติ วิเสสมธิคจฺฉติ ฯ ปธานนฺติ กตมํ ปธานํ อารทฺธวิริยสฺส กาโยปิ จิตฺตมฺปิ กมฺมนิยํ โหติ อิทํ ปธานํ ฯ กตโม ปโยโค อารทฺธวิริยสฺส อุปกฺกิเลสา ปหียนฺติ วิตกฺกา วูปสมนฺติ อยํ ปโยโค ฯ กตโม วิเสโส อารทฺธวิริยสฺส สํโยชนา ปหียนฺติ อนุสยา พฺยนฺตี โหนฺติ อยํ วิเสโส ฯ เอวํ อิเม ตโย ธมฺมา เอกจิตฺตสฺส อารมฺมณํ น โหนฺติ น จิเม ตโย ธมฺมา อวิทิตา โหนฺติ น จ จิตฺตํ วิกฺเขปํ คจฺฉติ ปธานญฺจ ปญฺญายติ ปโยคญฺจ สาเธติ วิเสสมธิคจฺฉติ ฯ

อานาปานสฺสตี ยสฺส ปริปุณฺณา สุภาวิตา
อนุปุพฺพมฺปริจิตา ยถา พุทฺเธน เทสิตา
โสมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภามุตฺโตว จนฺทิมาติ ฯ

อยํ กกโจปมา ฯ อิธ ปนสฺส อาคตาคตวเสน อมนสิการมตฺตเมว

ปโยชนนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อิทํ กมฺมฏฺฐานํ มนสิกโรโต กสฺสจิ น จิเรเนว นิมิตฺตญฺจ อุปฺปชฺชติ อวเสสชฺฌานงฺคปฏิมณฺฑิตา อปฺปนา สงฺขาตา ฐปนา จ สมฺปชฺชติ ฯ กสฺสจิ ปน คณนาวเสเนว มนสิการกาลโต ปภูติ ยถา สารทฺธกายสฺส มญฺเจ วา ปีเฐ วา นิสีทโต มญฺจปีฐํ โอนมติ วิกูฏฺฏติ ปจฺจตฺถรณํ วลึ คณฺหาติ อสารทฺธกายสฺส ปน นิสีทโต เนว มญฺจปีฐํ โอนมติ น วิกูฏฺฏติ น ปจฺจตฺถรณํ วลึ คณฺหาติ ตูลปิจุปูริตํ วิย มญฺจปีฐํ โหติ กสฺมา ยสฺมา อสารทฺธกาโย ลหุโก โหติ เอวเมว คณนาวเสน มนสิการกาลโต ปภูติ อนุกฺกมโต โอฬาริกอสฺสาสปสฺสาสนิโรธวเสน กายทรเถ วูปสนฺเต กาโยปิ จิตฺตมฺปิ ลหุกํ โหติ สรีรํ อากาเส ลงฺฆนาการปฺ- ปตฺตํ วิย โหติ ตสฺส โอฬาริเก อสฺสาสปสฺสาเส นิรุทฺเธ สุขุมสฺสาสปสฺสาสนิมิตฺตารมฺมณํ จิตฺตํ ปวตฺตติ ตสฺมิมฺปิ นิรุทฺเธ อปราปรํ ตโต สุขุมตรสุขุมตรนิมิตฺตารมฺมณํ ปวตฺตติเยว ฯ กถํ ฯ ยถา ปุริโส มหติยา โลหสลากาย กํสตาลํ อาโกฏฺเฏยฺย เอกปฺปหาเรน มหาสทฺโท อุปฺปชฺเชยฺย ตสฺส โอฬาริกสทฺทารมฺมณํ จิตฺตํ ปวตฺเตยฺย นิรุทฺเธ โอฬาริเก สทฺเท อถ ปจฺฉา สุขุมสทฺทนิมิตฺตารมฺมณํ ตสฺมิมฺปิ นิรุทฺเธ อปราปรํ ตโต สุขุมตรสุขุมตรสทฺทนิมิตฺตารมฺมณํ ปวตฺเตว เอวนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ เสยฺยถาปิ กํเส อาโกฏฺฏิเตติ ฯ วิตฺถาโร ฯ ยถา หิ อญฺญานิ กมฺมฏฺฐานานิ อุปรูปริ วิภูตานิ โหนฺติ

น ตถา อิทํ ฯ อิทมฺปน อุปรูปริ ภาเวนฺตสฺส ภาเวนฺตสฺส
สุขุมตํ คจฺฉติ อุปฏฺฐานมฺปิ น อุปคจฺฉติ ฯ เอวํ อนุปฏฺฐหนฺเต
ปน ตสฺมึ น เตน ภิกฺขุนา อุฏฺฐายาสนา จมฺมขณฺฑํ ปปฺโผเฏตฺวา
คนฺตพฺพํ ฯ กึ กาตพฺพํ อาจริยํ ปุจฺฉิสฺสามีติ วา นฏฺฐํ
ทานิ เม กมฺมฏฺฐานนฺติ วา น วุฏฺฐาตพฺพํ ฯ อิริยาปถํ
วิโกเปตฺวา คจฺฉโต หิ กมฺมฏฺฐานํ นวํ นวเมว โหติ ตสฺมา
ยถานิสินฺเนเนว เทสโต อาหริตพฺพํ ฯ ตตฺรายํ อาหรณูปาโย ฯ
เตน หิ ภิกฺขุนา กมฺมฏฺฐานสฺส อนุปฏฺฐหนภาวํ ญตฺวา อิติ
ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ อิเม อสฺสาสปฺปสฺสาสา นาม กตฺถ อตฺถิ
กตฺถ นตฺถิ กสฺส วา อตฺถิ กสฺส วา นตฺถีติ อเถวํ
ปฏิสญฺจิกฺขโต อิเม อนฺโตมาตุกุจฺฉิยํ นตฺถิ อุทเก นิมุคฺคานํ
นตฺถิ ตถา อสญฺญิภูตานํ มตานํ จตุตฺถชฺฌานสมาปนฺนานํ
รูปารูปภวสมงฺคีนํ นิโรธสมาปนฺนานนฺติ ญตฺวา เอวํ อตฺตนา ว
อตฺตา ปฏิโจเทตพฺโพ นนุ ตฺวํ ปณฺฑิต เนว มาตุกุจฺฉิคโต
น อุทเก นิมุคฺโค น อสญฺญิภูโต น มโต น จตุตฺถช-
ฌานสมาปนฺโน น รูปารูปภวสมงฺคี น นิโรธสมาปนฺโน
อตฺถิเยว เต อสฺสาสปฺปสฺสาสา มนฺทปญฺญตาย ปน ปริคฺคเหตุํ
น สกฺโกสีติ ฯ อถาเนน ปกติผุฏฺฐวเสเนว จิตฺตํ ฐเปตฺวา
มนสิกาโร ปวตฺเตตพฺโพ ฯ อิเม หิ ทีฆนาสิกสฺส นาสาปุฏํ
ฆฏฺเฏนฺตา ปวตฺตนฺติ รสฺสนาสิกสฺส อุตฺตโรฏฺฐํ ฯ ตสฺมาเนน
อิมํ นาม ฐานํ ฆฏฺเฏนฺตีติ นิมิตฺตํ ฐเปตพฺพํ ฯ อิมเมว หิ

อตฺถวสํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ภควตา นาหํ ภิกฺขเว มุฏฺฐสฺสติสฺส อสมฺปชานสฺส อานาปานสฺสติภาวนํ วทามีติ ฯ กิญฺจาปิ หิ ยงฺกิญฺจิ กมฺมฏฺฐานํ สตสฺส สมฺปชานสฺเสว สมฺปชฺชติ อิโต อญฺญํ ปน มนสิกโรนฺตสฺส ปากฏํ โหติ ฯ อิทํ ปน อานาปานสฺสติกมฺมฏฺฐานํ ครุกํ ครุกภาวนํ พุทฺธ ปจฺเจกพุทฺธ พุทฺธ-ปุตฺตานํ มหาปุริสานํเยว มนสิการภูมิภูตํ น เจว อิตฺตรํ น อิตฺตรสตฺตสมาเสวิตํ ยถา ยถา มนสิกริยติ ตถา ตถา สนฺตญฺเจว โหติ สุขุมญฺจ ตสฺมา เอตฺถ พลวตี สติ จ ปญฺญา จ อิจฺฉิตพฺพา ฯ ยถา หิ มฏฺฐสาฏกสฺส ตุนฺนกรณกาเล สูจิปิ สุขุมา อิจฺฉิตพฺพา สูจิปาสเวธนมฺปิ ตโต สุขุมตรํ เอวเมว มฏฺฐสาฏกสทิสสฺส อิมสฺส กมฺมฏฺฐานสฺส ภาวนากาเล สูจิปฏิภาคา สติปิ สูจิปาสเวธนปฏิภาคา ตํ สมฺปยุตฺตา ปญฺญาปิ พลวตี อิจฺฉิตพฺพา ฯ ตาหิ จปน สติปญฺญาหิ สมนฺนาคเตน ภิกฺขุนา น เต อสฺสาสปสฺสาสา อญฺญตฺร ปกติผุฏฺโฐกาสา ปริเยสิตพฺพา ฯ ยถา ปน กสโก กสิตฺวา พลิวทฺเท มุญฺจิตฺวา โคจราภิมุเข กตฺวา ฉายาย นิสินฺโน วิสเมยฺย อถสฺส เต พลิวทฺทา เวเคน อฏวึ ปวิเสยฺยุํ ฯ โย โหติ เฉโก กสโก โส ปุน เต คเหตฺวา โยเชตุกาโม น เตสํ อนุปทํ คนฺตฺวา อฏวึ อาหิณฺฑติ อถโข รสฺมิญฺจ ปโฏทญฺจ คเหตฺวา อุชุกเมว เตสํ นิปาตติฏฺฐํ คนฺตฺวา นิสีทติ วา นิปชฺชติ วา ฯ อถ เต โคเณ ทิวสภาคํ จริตฺวา อุทปานติฏฺฐํ โอตริตฺวา นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ

ปจฺจุตฺตริตฺวา ฐิเต ทิสฺวา รสฺมิยา พนฺธิตฺวา ปโฏเทน วิชฺฌนฺโต อาเนตฺวา โยเชตฺวา ปุน กมฺมํ กโรติ ฯ เอวเมว เตน ภิกฺขุนา น เต อญฺญตฺร ปกติผุฏฺโฐกาสา ปริเยสิตพฺพา ฯ สติรสฺมึ ปน ปญฺญาปโฏทญฺจ คเหตฺวา ปกติผุฏฺโฐกาเส จิตฺตํ ฐเปตฺวา มนสิกาโร ปวตฺเตตพฺโพ ฯ เอวํ หิสฺส มนสิกโรโต น จิรสฺเสว เต อุปฏฺฐหนฺติ นิปาตติฏฺเฐ วิย โคณา ฯ ตโต เตน สติรสฺมิยา พนฺธิตฺวา ตสฺมึเยว ฐาเน โยเชตฺวา ปญฺญาปโฏเทน วิชฺฌนฺเตน ปุน กมฺมฏฺฐานํ อนุยุญฺชิตพฺพํ ฯ ตสฺเสวมนุยุญฺชโต น จิรสฺเสว นิมิตฺตํ อุปฏฺฐาติ ฯ ตํ ปเนตํ น สพฺเพสํ เอกสทิสํ โหติ ฯ อปิจ โข กสฺสจิ สุขสมฺผสฺสํ อุปฺปาทยมาโน ตูลปิจุ วิย กปฺปาตปิจุ วิย วาตธารา วิย จ อุปฏฺฐาตีติ เอกจฺเจ อาหุ ฯ อยํ ปน อฏฺฐกถาวินิจฺฉโย ฯ อิทํ หิ กสฺสจิ ตารกรูปํ วิย มณิคุฬิกา วิย มุตฺตาคุฬิกา วิย จ กสฺสจิ ขรสมฺผสฺสํ หุตฺวา กปฺปาสฏฺฐิ วิย สารทารุสูจิ วิย จ กสฺสจิ ทีฆปามงฺคสุตฺตํ วิย กุสุมทามํ วิย ธูมสิขา วิย จ กสฺสจิ วิตฺถตมกฺกฏกสุตฺตํ วิย พลาหกปฏลํ วิย ปทุมปุปฺผํ วิย รถจกฺกํ วิย จนฺทมณฺฑลํ วิย สุริยมณฺฑลํ วิย จ อุปฏฺฐาติ ฯ ตญฺจ ปเนตํ ยถา สมฺพหุเลสุ ภิกฺขูสุ สุตฺตนฺตํ สชฺฌายิตฺวา นิสินฺเนสุ เอเกน ภิกฺขุนา ตุมฺหากํ กีทิสํ หุตฺวา อิทํ สุตฺตํ อุปฏฺฐาตีติ วุตฺเต เอโก มยฺหํ มหตี ปพฺพเตยฺยา นที วิย หุตฺวา อุปฏฺฐาตีติ อาห ฯ อปโร มยฺหํ เอกวนราชิ

วิย อญฺโญ มยฺหํ สีตจฺฉาโย สาขาสมฺปนฺโน ผลภารภริตรุกฺโข วิยาติ ฯ เตสํ หิ เอกเมว สุตฺตํ สญฺญานานตาย นานโต อุปฏฺฐาสิ ฯ เอวํ เอกเมว กมฺมฏฺฐานํ สญฺญานานตาย นานโต อุปฏฺฐาสิ ฯ สญฺญาชํ หิ เอตํ สญฺญานิทานํ สญฺญาปภวํ ตสฺมา สญฺญานานตาย นานโต อุปฏฺฐาตีติ เวทิตพฺพํ ฯ เอตฺถ จ อญฺญเมว อสฺสาสารมฺมณํ จิตฺตํ อญฺญํ ปสฺสาสารมฺมณํ อญฺญํ นิมิตฺตารมฺมณํ ฯ ยสฺส หิ อิเม ตโย ธมฺมา นตฺถิ ตสฺส กมฺมฏฺฐานํ เนว อปฺปนํ น อุปจารํ ปาปุณาติ ฯ ยสฺส ปนีเม ตโย ธมฺมา อตฺถิ ตสฺเสว กมฺมฏฺฐานํ อปฺปนญฺจ อุปจารญฺจ ปาปุณาติ ฯ วุตฺตํ เหตํ

นิมิตฺตํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา[1] อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส
อชานโต จ ตโย ธมฺเม ภาวนา นูปลพฺภติ ฯ
นิมิตฺตํ อสฺสาสปฺปสฺสาสา[1] อนารมฺมณเมกจิตฺตสฺส
ชานโต จ ตโย ธมฺเม ภาวนา อุปลพฺภตีติ ฯ

เอวํ อุปฏฺฐิเต ปน นิมิตฺเต เตน ภิกฺขุนา อาจริยสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพํ มยฺหํ ภนฺเต เอวรูปนฺนาม อุปฏฺฐาตีติ ฯ อาจริเยน ปน เอตํ นิมิตฺตนฺติ วา น วา นิมิตฺตนฺติ น วตฺตพฺพํ ฯ เอวํ โหติ อาวุโสติ วตฺวา ปุนปฺปุนํ มนสิกโรหีติ วตฺตพฺโพ ฯ นิมิตฺตนฺติ หิ วุตฺเต โวสานํ อาปชฺเชยฺย น นิมิตฺตนฺติ วุตฺเต นิราโส วิสีเทยฺย ตสฺมา ตทุภยมฺปิ อวตฺวา มนสิกาเรเยว นิโยเชตพฺโพติ เอวนฺตาว ทีฆภาณกา ฯ มชฺฌิม-

๑. วิสุทฺ. ๒/๗๑ อสฺสาสปสฺสาสา ฯ เอวมุปริปิ ฯ

ภาณกา ปนาหุ นิมิตฺตมิทํ อาวุโส กมฺมฏฺฐานํ ปุนปฺปุนํ มนสิกโรหิ สปฺปุริสาติ วตฺตพฺโพติ ฯ อถาเนน นิมิตฺเตเยว จิตฺตํ ฐเปตพฺพํ ฯ เอวมสฺสายํ อิโต ปภูติ ฐปนาวเสน ภาวนา โหติ ฯ วุตฺตํ เหตํ โปราเณหิ

นิมิตฺเต ฐปยํ จิตฺตํ นานาการํ วิภาวยํ

ธีโร อสฺสาสปฺปสฺสาเส สกํ จิตฺตํ นิพนฺธตีติ ฯ

ตสฺเสวํ นิมิตฺตูปฏฺฐานโต ปภูติ นีวรณานิ วิกฺขมฺภิตาเนว โหนฺติ กิเลสา สนฺนิสินฺนาว สติ อุปฏฺฐิตาเยว จิตฺตํ สมาหิตเมว ฯ อิทํ หิ ทฺวีหากาเรหิ จิตฺตํ สมาหิตนฺนาม โหติ อุปจารภูมิยํ วา นีวรณปฺปหาเนน ปฏิลาภภูมิยํ วา องฺคปาตุภาเวน ฯ ตตฺถ อุปจารภูมีติ อุปจารสมาธิ ฯ ปฏิลาภภูมีติ อปฺปนาสมาธิ ฯ เตสํ กึ นานากรณํ ฯ อุปจารสมาธิ กุสลวีถิยํ ชวิตฺวา ภวงฺคํ โอตรติ ฯ อปฺปนาสมาธิ ทิวสภาเค อปฺเปตฺวา นิสินฺนสฺส ทิวสภาคมฺปิ กุสลวีถิยํ ชวติ ภวงฺคํ น โอตรติ ฯ อิเมสุ ทฺวีสุ สมาธีสุ นิมิตฺตปาตุภาเวน อุปจารสมาธินา สมาหิตํ จิตฺตํ โหติ ฯ อถาเนน ตํ นิมิตฺตํ เนว วณฺณโต มนสิกาตพฺพํ น ลกฺขณโต ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ ฯ อปิจ โข ขตฺติยมเหสิยา จกฺกวตฺติคพฺโภ วิย กสเกน สาลิยวคพฺโภ วิย จ อปฺปมตฺเตน รกฺขิตพฺพํ ฯ รกฺขิตํ หิสฺส ผลทํ โหติ ฯ

นิมิตฺตํ รกฺขโต ลทฺธํ ปริหานิ น วิชฺชติ

อารกฺขมฺหิ อสนฺตมฺหิ ลทฺธํ ลทฺธํ วินสฺสตีติ ฯ

ตตฺรายํ รกฺขณุปาโย ฯ เตน ภิกฺขุนา อาวาโส โคจโร ภสฺสํ ปุคฺคโล โภชนํ อุตุ อิริยาปโถติ อิมานิ สตฺต อสปฺปายานิ วชฺเชตฺวา ตาเนว สตฺต สปฺปายานิ เสวนฺเตน ปุนปฺปุนํ ตํ นิมิตฺตํ มนสิกาตพฺพํ ฯ เอวํ สปฺปายเสวเนน นิมิตฺตํ ถิรํ กตฺวา วุฑฺฒึ วิรุฬฺหึ เวปุลฺลํ คมยิตฺวา วตฺถุวิสทกิริยา อินฺทฺริยสมตฺต- ปฏิปาทนตา นิมิตฺตกุสลตา ยสฺมึ สมเย จิตฺตํ นิคฺคเหตพฺพํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ นิคฺคณฺหนา ยสฺมึ สมเย จิตฺตํ ปคฺคเหตพฺพํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตปฺปคฺคณฺหนา ยสฺมึ สมเย จิตฺตํ สมฺปหํเสตพฺพํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตสมฺปหํสนา ยสฺมึ สมเย จิตฺตํ อชฺฌุเปกฺขิตพฺพํ ตสฺมึ สมเย จิตฺตอชฺฌุเปกฺขนา อสมาหิตปุคฺคลปริวชฺชนา สมาหิต- ปุคฺคลเสวนา ตทธิมุตฺตตาติ อิมานิ ทส อปฺปนาโกสลฺลานิ อวิชหนฺเตน โยโค กรณีโย ฯ ตสฺเสวมนุยุญฺชนฺตสฺส วิหรโต อิทานิ อปฺปนา อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ภวงฺคํ วิจฺฉินฺทิตฺวา นิมิตฺตารมฺมณํ มโนทฺวาราวชฺชนํ อุปฺปชฺชติ ฯ ตสฺมิญฺจ นิรุทฺเธ ตเทวารมฺมณํ คเหตฺวา จตฺตาริ ปญฺจ วา ชวนานิ ชวนฺติ เยสํ ปฐมํ ปริกมฺมํ ทุติยํ อุปจารํ ตติยํ อนุโลมํ จตุตฺถํ โคตฺรภู ปญฺจมํ อปฺปนาจิตฺตํ ปฐมํ วา ปริกมฺมญฺเจว อุปจารญฺจ ทุติยํ อนุโลมํ ตติยํ โคตฺรภู จตุตฺถํ อปฺปนาจิตฺตนฺติ วุจฺจติ ฯ จตุตฺถเมว หิ ปญฺจมํ วา อปฺเปติ น ฉฏฺฐํ สตฺตมํ วา อาสนฺนภวงฺคปาตตฺตา ฯ อาภิธมฺมิกโคทตฺตตฺเถโร ปนาห อาเสวนปจฺจเยน กุสลา ธมฺมา พลวนฺโต โหนฺติ ตสฺมา ฉฏฺฐํ สตฺตมํ วา อปฺเปตีติ ฯ ตํ

อฏฺฐกถาสุ ปฏิกฺขิตฺตํ ฯ ตตฺถ ปุพฺพภาคจิตฺตานิ กามาวจรานิ อปฺปนาจิตฺตํ ปน รูปาวจรํ ฯ เอวมเนน ปญฺจงฺควิปฺปหีนํ ปญฺจงฺคสมนฺนาคตํ ทสลกฺขณสมฺปนฺนํ ติวิธกลฺยาณํ ปฐมชฺฌานมธิคตํ โหติ ฯ โส ตสฺมึเยว อารมฺมเณ วิตกฺกาทโย วูปสเมตฺวา ทุติยตติยจตุตฺถชฺฌานานิ ปาปุณาติ ฯ เอตฺตาวตา จ ฐปนาวเสน ภาวนาย ปริโยสานปฺปตฺโต โหติ ฯ อยเมตฺถ สงฺเขปกถา ฯ วิตฺถารํ ปน อิจฺฉนฺเตน วิสุทฺธิมคฺคโต คเหตพฺพํ ฯ เอวํ ปตฺตจตุตฺถชฺฌาโน ปเนตฺถ ภิกฺขุ สลฺลกฺขณาวิวฏฺฏนาวเสน กมฺมฏฺฐานํ วฑฺเฒตฺวา ปาริสุทฺธึ ปตฺตุกาโม ตเทว ฌานํ อาวชฺชนสมาปชฺชนาธิฏฺฐานวุฏฺฐานปจฺจเวกฺขณสงฺขาเตหิ ปญฺจหา-กาเรหิ วสิปฺปตฺตํ ปคุณํ กตฺวา อรูปปุพฺพงฺคมํ วา รูปํ รูปปุพฺพงฺคมํ วา อรูปนฺติ รูปารูปํ ปริคฺคเหตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปติ ฯ กถํ ฯ โส หิ ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ฌานงฺคานิ ปริคฺคเหตฺวา เตสํ นิสฺสยํ หทยวตฺถุํ ตนฺนิสฺสยานิ จ ภูตานิ เตสญฺจ นิสฺสยํ สกลมฺปิ กรชกายํ ปสฺสติ ฯ ตโต ฌานงฺคานิ อรูปํ วตฺถาทีนิ รูปนฺติ รูปารูปํ ววฏฺฐเปติ ฯ อถวา สมาปตฺติโต วุฏฺฐหิตฺวา เกสาทีสุ โกฏฺฐาเสสุ ปฐวีธาตฺวาทิวเสน จตฺตาริ ภูตานิ ตนฺนิสฺสิตรูปานิ จ ปริคฺคเหตฺวา ยถาปริคฺคหิตรูปารมฺมณํ ยถาปริคฺคหิตรูปวตฺถุทฺวารารมฺมณํ วา สสมฺปยุตฺตธมฺมํ วิญฺญาณํ ปสฺสติ ฯ ตโต ภูตาทีนิ รูปํ สมฺปยุตฺตธมฺมํ วิญฺญาณมรูปนฺติ ววฏฺฐเปติ ฯ อถวา สมาปตฺติโต วุฏฺฐหิตฺวา อสฺสาสปสฺสาสานํ สมุทโย กรชกาโย

จ จิตฺตญฺจาติ ปสฺสติ ฯ ยถา หิ กมฺมารคคฺคริยา ธมมานาย ภสฺตญฺจ ปุริสสฺส จ ตชฺชํ วายามํ ปฏิจฺจ วาโต สญฺจรติ เอวเมว กายญฺจ จิตฺตญฺจ ปฏิจฺจ อสฺสาสปฺปสฺสาสาติ ฯ ตโต อสฺสาสปฺปสฺสาเส จ กายญฺจ รูปํ จิตฺตญฺจ ตํ สมฺปยุตฺตธมฺเม จ อรูปนฺติ ววฏฺฐเปติ ฯ เอวํ นามรูปํ ววฏฺฐเปตฺวา ตสฺส ปจฺจยํ ปริเยสติ ฯ ปริเยสนฺโต จ ตํ ทิสฺวา ตีสุปิ อทฺธาสุ นามรูปสฺส ปวตฺตึ อารพฺภ กงฺขํ วิตรติ ฯ วิติณฺณกงฺโข กลาปสมฺมสนวเสน ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา อุทยพฺพยานุปสฺสนาย ปุพฺพภาเค อุปฺปนฺเน โอภาสาทโย ทสวิปสฺสนูปกฺกิเลเส ปหาย อุปกฺกิเลสวิมุตฺตํ ปฏิปทาญาณํ มคฺโคติ ววฏฺฐเปตฺวา อุทยํ ปหาย ภงฺคานุปสฺสนํ ปตฺวา นิรนฺตรํ ภงฺคานุปสฺสเนน ภยโต อุปฏฺฐิเตสุ สพฺพสงฺขาเรสุ นิพฺพินฺทนฺโต วิรชฺชนฺโต วิมุจฺจนฺโต ยถากฺกมํ จตฺตาโร อริยมคฺเค ปาปุณิตฺวา อรหตฺตผเล ปติฏฺฐาย เอกูนวีสติเภทสฺส ปจฺจเวกฺขณญาณสฺส ปริยนฺตปฺปตฺโต สเทวกสฺส โลกสฺส อคฺคทกฺขิเณยฺโย โหติ ฯ เอตฺตาวตา จสฺส คณนํ อาทึ กตฺวา ปฏิปสฺสนาปริโยสานา อานาปานสฺสติสมาธิภาวนา สมตฺตา โหตีติ ฯ

อยํ สพฺพาการโต ปฐมจตุกฺกวณฺณนา ฯ

อิตเรสุ ปน ตีสุ จตุกฺเกสุ ยสฺมา วิสุํ กมฺมฏฺฐานภาวนานโย นาม นตฺถิ ตสฺมา อนุปทวณฺณนานเยเนว เตสํ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ

ปีติปฏิสํเวทีติ ปีตึ ปฏิสํวิทิตํ กโรนฺโต ปากฏํ กโรนฺโต อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ตตฺถ ทฺวีหากาเรหิ ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหติ อารมฺมณโต จ อสมฺโมหโต จ ฯ กถํ อารมฺมณโต ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหติ ฯ สปฺปีติเก เทฺว ฌาเน สมาปชฺชติ ตสฺส สมาปตฺติกฺขเณ ฌานปฏิลาเภน อารมฺมณโต ปีติ ปฏิสํเวทิตา โหติ อารมฺมณสฺส ปฏิสํวิทิตตฺตา ฯ กถํ อสมฺโมหโต ฯ สปฺปีติเก เทฺว ฌาเน สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ฌานสมฺปยุตฺตกปีตึ ขยโต วยโต สมฺมสติ ตสฺส วิปสฺสนากฺขเณ ลกฺขณปฏิเวเธน อสมฺโมหโต ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหติ ฯ วุตฺตญฺเจตํ ปฏิสมฺภิทายํ ทีฆํ อสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อุปฏฺฐิตา โหติ ตาย สติยา เตน ญาเณน สา ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหติ ทีฆํ ปสฺสาสวเสน รสฺสํ อสฺสาสวเสน รสฺสํ ปสฺสาสวเสน สพฺพกายปฏิสํเวที อสฺสาสปฺปสฺสาสวเสน ปสฺสมฺภยํ กายสงฺขารํ อสฺสาสปฺปสฺสาสวเสน จิตฺตสฺส เอกคฺคตํ อวิกฺเขปํ ปชานโต สติ อุปฏฺฐิตา โหติ ตาย สติยา เตน ญาเณน สา ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหติ อาวชฺชยโต สา ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหติ ชานโต ปสฺสโต ปจฺจเวกฺขโต จิตฺตํ อธิฏฺฐหโต สทฺธาย อธิมุจฺจโต วิริยํ ปคฺคณฺหโต สตึ อุปฏฺฐาปยโต จิตฺตํ สมาทหโต ปญฺญาย ปชานโต อภิญฺเญยฺยํ ปริญฺเญยฺยํ ปหาตพฺพํ ภาเวตพฺพํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกโรโต สา ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหติ เอวํ สา ปีติ ปฏิสํวิทิตา โหตีติ ฯ

เอเตเนว นเยน อวเสสปทานิปิ อตฺถโต เวทิตพฺพานิ ฯ อิทํ ปเนตฺถ วิเสสมตฺตํ ฯ ติณฺณํ ฌานานํ วเสน สุขปฏิสํเวทิตา จตุนฺนมฺปิ วเสน จิตฺตสงฺขารปฏิสํเวทิตา เวทิตพฺพา ฯ จิตฺตสงฺขาโรติ เวทนาทโย เทฺว ขนฺธา ฯ สุขปฏิสํเวทิปเท เจตฺถ วิปสฺสนาภูมิทสฺสนตฺถํ สุขนฺติ เทฺว สุขานิ กายิกญฺจ สุขํ เจตสิกญฺจาติ ปฏิสมฺภิทายํ วุตฺตํ ฯ ปสฺสมฺภยํ จิตฺตสงฺขารนฺติ โอฬาริกํ โอฬาริกํ จิตฺตสงฺขารํ ปสฺสมฺเภนฺโต นิโรเธนฺโตติ อตฺโถ ฯ โส วิตฺถารโต กายสงฺขาเร วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ อปิเจตฺถ ปีติปเท ปีติสีเสน เวทนา วุตฺตา สุขปฏิสํเวทิปเท สรูเปเนว เวทนา ทฺวีสุ จิตฺตสงฺขารปเทสุ สญฺญา จ เวทนา จ เจตสิกา เอเต ธมฺมา จิตฺตปฏิพทฺธา จิตฺตสงฺขาราติ วจนโต สญฺญาสมฺปยุตฺตา เวทนาติ ฯ เอวํ เวทนานุปสฺสนานเยน อิทํ จตุกฺกํ ภาสิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ตติยจตุกฺเกปิ จตุนฺนํ ฌานานํ วเสน จิตฺตปฏิสํเวทิตา เวทิตพฺพา ฯ อภิปฺปโมทยํ จิตฺตนฺติ จิตฺตํ โมเทนฺโต หาเสนฺโต ปหาเสนฺโต อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขติ ฯ ตตฺถ ทฺวีหากาเรหิ อภิปฺปโมโท โหติ สมาธิวเสน วิปสฺสนาวเสน จ ฯ กถํ สมาธิวเสน ฯ สปฺปีติเก เทฺว ฌาเน สมาปชฺชติ ฯ โส สมาปตฺติกฺขเณ สมฺปยุตฺตาย ปีติยา จิตฺตํ อาโมเทติ ปโมเทติ ฯ กถํ วิปสฺสนาวเสน ฯ สปฺปีติเก เทฺว ฌาเน สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ฌานสมฺปยุตฺตํ ปีตึ ขยโต วยโต

สมฺมสติ ฯ เอวํ วิปสฺสนากฺขเณ ฌานสมฺปยุตฺตํ ปีตึ อารมฺมณํ กตฺวา จิตฺตํ อาโมเทติ ปโมเทติ ฯ เอวํ ปฏิปนฺโน อภิปฺปโมทยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ วุจฺจติ ฯ สมาทหํ จิตฺตนฺติ ปฐมชฺฌานาทิวเสน อารมฺมเณ จิตฺตํ สมํ อาทหนฺโต สมํ ฐเปนฺโต ฯ ตานิ วา ปน ฌานานิ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ฌานสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ ขยโต วยโต สมฺมสโต วิปสฺสนากฺขเณ ลกฺขณปฏิเวเธน อุปฺปชฺชติ ขณิกจิตฺเตกคฺคตา เอวํ อุปฺปนฺนาย ขณิกจิตฺเตกคฺคตาย วเสนปิ อารมฺมเณ จิตฺตํ สมํ อาทหนฺโต สมํ ฐเปนฺโต สมาทหํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ วุจฺจติ ฯ วิโมจยํ จิตฺตนฺติ ปฐมชฺฌาเนน นีวรเณหิ จิตฺตํ โมเจนฺโต วิโมเจนฺโต ทุติเยน วิตกฺกวิจาเรหิ ตติเยน ปีติยา จตุตฺเถน สุขทุกฺเขหิ จิตฺตํ โมเจนฺโต วิโมเจนฺโต ฯ ตานิ วา ปน ฌานานิ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ฌานสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํ ขยโต วยโต สมฺมสติ โส วิปสฺสนากฺขเณ อนิจฺจานุปสฺสนาย นิจฺจสญฺญาโต จิตฺตํ โมเจนฺโต วิโมเจนฺโต ทุกฺขานุปสฺสนาย สุขสญฺญาโต อนตฺตานุปสฺสนาย อตฺตสญฺญาโต นิพฺพิทานุปสฺสนาย นนฺทิโต วิราคานุปสฺสนาย ราคโต นิโรธานุปสฺสนาย สมุทยโต ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสนาย อาทานโต จิตฺตํ โมเจนฺโต วิโมเจนฺโต อสฺสสติ เจว ปสฺสสติ จ ฯ เตน วุตฺตํ วิโมจยํ จิตฺตํ อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ ฯ เอวํ จิตฺตานุปสฺสนาย วเสน อิทํ

จตุกฺกํ ภาสิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

จตุตฺถจตุกฺเก ปน อนิจฺจานุปสฺสีติ เอตฺถ ตาว อนิจฺจํ เวทิตพฺพํ อนิจฺจตา เวทิตพฺพา อนิจฺจานุปสฺสนา เวทิตพฺพา อนิจฺจานุปสฺสี เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ อนิจฺจนฺติ ปญฺจกฺขนฺธา ฯ กสฺมา ฯ อุปฺปาทวยญฺญถตฺตภาวา ฯ อนิจฺจตาติ เตสํเยว อุปฺปาทวยญฺญถตฺตํ หุตฺวา อภาโว วา นิพฺพตฺตานํ เตเนวากาเรน อฏฺฐตฺวา ขณภงฺเคน เภโทติ อตฺโถ ฯ อนิจฺจานุปสฺสนาติ ตสฺสา อนิจฺจตาย วเสน รูปาทีสุ อนิจฺจนฺติ อนุปสฺสนา ฯ อนิจฺจานุปสฺสีติ ตาย อนุปสฺสนาย สมนฺนาคโต ฯ ตสฺมา เอวํภูโต อสฺสสนฺโต ปสฺสสนฺโต จ อิธ อนิจฺจานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ เวทิตพฺโพ ฯ วิราคานุปสฺสีติ เอตฺถ ปน เทฺว วิราคา ขยวิราโค จ อจฺจนฺตวิราโค จ ฯ ตตฺถ ขยวิราโคติ สงฺขารานํ ขณภงฺโค ฯ อจฺจนฺตวิราโคติ นิพฺพานํ ฯ วิราคานุปสฺสนาติ ตทุภยทสฺสนวเสน ปวตฺตา วิปสฺสนา จ มคฺโค จ ฯ ตาย ทุวิธายปิ อนุปสฺสนาย สมนฺนาคโต หุตฺวา อสฺสสนฺโต จ ปสฺสสนฺโต จ วิราคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ เวทิตพฺโพ ฯ นิโรธานุปสฺสิปเทปิ เอเสว นโย ฯ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสีติ เอตฺถาปิ เทฺว ปฏินิสฺสคฺคา ปริจฺจาคปฏินิสฺสคฺโค จ ปกฺขนฺทนปฏินิสฺสคฺโค จ ฯ ปฏินิสฺสคฺโคเยว อนุปสฺสนา ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสนา ฯ วิปสฺสนามคฺคานํ เอตํ อธิวจนํ ฯ วิปสฺสนา หิ ตทงฺควเสน สทฺธึ ขนฺธาภิสงฺขาเรหิ

กิเลเส ปริจฺจชติ สงฺขตโทสทสฺสเนน จ ตพฺพิปริเต นิพฺพาเน ตนฺนินฺนตาย ปกฺขนฺทตีติ ปริจฺจาคปฏินิสฺสคฺโค เจว ปกฺขนฺทนปฏินิสฺสคฺโค จาติ วุจฺจติ ฯ มคฺโค สมุจฺเฉทวเสน สทฺธึ ขนฺธาภิสงฺขาเรหิ กิเลเส ปริจฺจชติ อารมฺมณกรเณน จ นิพฺพาเน ปกฺขนฺทตีติ ปริจฺจาคปฏินิสฺสคฺโค เจว ปกฺขนฺทนปฏินิสฺสคฺโค จาติ วุจฺจติ ฯ อุภยมฺปิ ปน ปุริมปุริมญฺาณานํ อนุปสฺสนโต อนุปสฺสนาติ วุจฺจติ ฯ ตาย ทุวิธาย ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสนาย สมนฺนาคโต หุตฺวา อสฺสสนฺโต จ ปสฺสสนฺโต จ ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี อสฺสสิสฺสามิ ปสฺสสิสฺสามีติ สิกฺขตีติ เวทิตพฺโพ ฯ เอวํ ภาวิโตติ เอวํ โสฬสหิ อากาเรหิ ภาวิโต ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ

อานาปานสฺสติสมาธิกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อถโข ภควาติอาทิมฺหิ ปน อยํ สงฺเขปตฺโถ ฯ เอวํ ภควา อานาปานสฺสติสมาธิกถาย ภิกฺขู สมสฺสาเสตฺวา อถ ยนฺตํ ตติยปาราชิกปฺปญฺญตฺติยา นิทานญฺเจว ปกรณญฺจ อุปฺปนฺนํ ภิกฺขูนํ อญฺญมญฺญํ ชีวิตา โวโรปนํ เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ปฏิปุจฺฉิตฺวา วิครหิตฺวา จ ยสฺมา ตตฺถ อตฺตนา อตฺตานํ ชีวิตา โวโรปนํ มิคลณฺฑิเกน จ โวโรปาปนํ ปาราชิกวตฺถุ น โหติ ตสฺมา ตํ ฐเปตฺวา ปาราชิกสฺส วตฺถุภูตํ อญฺญมญฺญํ ชีวิตา โวโรปนเมว คเหตฺวา ปาราชิกํ ปญฺญาเปนฺโต โย ปน ภิกฺขุ สญฺจิจฺจ มนุสฺสวิคฺคหนฺติ-

อาทิมาห ฯ อริยปุคฺคลมิสฺสกตฺตา ปเนตฺถ โมฆปุริสาติ อวตฺวา เต ภิกฺขูติ วุตฺตํ ฯ

เอวํ มูลจฺเฉชฺชวเสน ทฬฺหํ กตฺวา ตติยปาราชิเก ปญฺญตฺเต อปรมฺปิ อนุปฺปญฺญตฺตตฺถาย มรณวณฺณสํวณฺณนาวตฺถุ อุทปาทิ ฯ ตสฺสุปฺปตฺติ ทีปนตฺถํ เอวญฺจิทํ ภควตาติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ปฏิพทฺธจิตฺตาติ ฉนฺทราเคน ปฏิพทฺธจิตฺตา สารตฺตา อเปกฺขวนฺโตติ อตฺโถ ฯ มรณวณฺณํ สํวณฺเณมาติ ชีวิเต อาทีนวํ ทสฺเสตฺวา มรณสฺส คุณํ วณฺเณม อานิสํสํ ทสฺเสมาติ ฯ กตกลฺยาโณติอาทีสุ อยํ ปทตฺโถ ฯ กลฺยาณํ สุจิกมฺมํ กตํ ตยาติ ตฺวํ โข อสิ กตกลฺยาโณ ฯ ตถา กุสลํ อนวชฺชกมฺมํ กตํ ตยาติ กตกุสโล ฯ มรณกาเล สมฺปตฺเต ยา สตฺตานํ อุปฺปชฺชติ ภยสงฺขาตา ภีรุตา ตโต ตายนํ รกฺขณกมฺมํ กตํ ตยาติ กตภีรุตฺตาโณ ฯ ปาปํ ลามกํ กมฺมํ อกตํ ตยาติ อกตปาโป ฯ ลุทฺธํ[๑] ทารุณํ ทุสฺสีลฺยกมฺมํ อกตํ ตยาติ อกตลุทฺโธ ฯ กิพฺพิสํ สาหสิยกมฺมํ โลภาทิกฺกิเลสุสฺสทํ อกตนฺตยาติ อกตกิพฺพิโส ฯ กสฺมา อิทํ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา สพฺพปฺปการมฺปิ กตํ ตยา กลฺยาณํ อกตํ ตยา ปาปํ เตน ตํ วทาม กึ ตุยฺหํ อิมินา โรคาภิภูตตฺตา ลามเกน ปาปเกน ทุกฺขพหุลตฺตา ทุกฺเขน ชีวิเตน มตนฺเต ชีวิตา เสยฺโยติ ตว มรณํ ชีวิตา สุนฺทรตรํ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา อิโต ตฺวํ กาลกโต กตกาโล หุตฺวา กาลํ กตฺวา มริตฺวาติ อตฺโถ กายสฺส เภทา ฯเปฯ อุปปชฺชิสฺสสิ

๑. ลุทฺทํ ฯ

เอวํ อุปฺปนฺโน จ ตตฺถ ทิพฺเพหิ เทวโลเก อุปฺปนฺเนหิ ปญฺจหิ กามคุเณหิ มนาปิยรูปาทิเกหิ ปญฺจหิ วตฺถุกามโกฏฺฐาเสหิ สมปฺปิโต สมงฺคิภูโต ปริจาเรสฺสสีติ สมฺปยุตฺโต สโมธานคโต หุตฺวา อิโตจีโต จ จริสฺสสิ วิหริสฺสสิ อภิรมิสฺสสิ วาติ อตฺโถ ฯ อสปฺปายานีติ อหิตานิ อวุฑฺฒิกรานิ ยานิ ขิปฺปเมว ชีวิตกฺขยํ ปาเปนฺติ ฯ

สญฺจิจฺจาติ อยํ สญฺจิจฺจ มนุสฺสวิคฺคหนฺติ มาติกาย วุตฺตสฺส สญฺจิจฺจปทสฺส อุทฺธาโร ฯ ตตฺถ สนฺติ อุปสคฺโค เตน สทฺธึ อุสฺสุกฺกวจนเมตํ สญฺจิจฺจาติ ฯ ตสฺส สญฺเจเตตฺวา สุฏฺฐุ เจเตตฺวาติ อตฺโถ ฯ ยสฺมา ปน โย สญฺจิจฺจ โวโรเปติ โส ชานนฺโต สญฺชานนฺโต โหติ ตญฺจสฺส โวโรปนํ เจจฺจ อภิวิตริตฺวา วีติกฺกโม โหติ ตสฺมา พฺยญฺชเน อาทรํ อกตฺวา อตฺถเมว ทสฺเสตุํ ชานนฺโต สญฺชานนฺโต เจจฺจ อภิวิตริตฺวา วีติกฺกโมติ เอวมสฺส ปทภาชนํ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ชานนฺโตติ ปาโณติ ชานนฺโต ฯ สญฺชานนฺโตติ ชีวิตา โวโรเปมีติ สญฺชานนฺโต ฯ เตเนว ปาณชานนาการเรน สทฺธึ ชานนฺโตติ อตฺโถ ฯ เจจฺจาติ วธกเจตนาวเสน เจเตตฺวา ปกปฺเปตฺวา ฯ อภิวิตริตฺวาติ อุปกฺกมวเสน มทฺทนฺโต นิราสงฺกจิตฺตํ เปเสตฺวา ฯ วีติกฺกโมติ เอวํ ปวตฺตสฺส โย วีติกฺกโม อยํ สญฺจิจฺจสทฺทสฺส สิขาปฺปตฺโต อตฺโถติ วุตฺตํ โหติ ฯ

อิทานิ มนุสฺสวิคฺคหํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ เอตฺถ วุตฺตํ

มนุสฺสตฺตภาวํ อาทิโต ปฏฺฐาย ทสฺเสตุํ มนุสฺสวิคฺคโห นามาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ คพฺภเสยฺยกานํ วเสน สพฺพสุขุม-อตฺตภาวทสฺสนตฺถํ ยํ มาตุ กุจฺฉิสฺมินฺติ วุตฺตํ ฯ ปฐมํ จิตฺตนฺติ ปฏิสนฺธิจิตฺตํ ฯ อุปฺปนฺนนฺติ ชาตํ ฯ ปฐมํ วิญฺญาณํ ปาตุภูตนฺติ อิทนฺตสฺเสว เววจนํ ฯ มาตุ กุจฺฉิสฺมึ ปฐมํ จิตฺตนฺติ วจเนเนวตฺถ สกลาปิ ปญฺจโวการปฏิสนฺธิ ทสฺสิตา โหติ ฯ ตสฺมา ตญฺจ ปฐมํ จิตฺตํ ตํสมฺปยุตฺตา จ ตโย อรูปกฺขนฺธา เตน สหนิพฺพตฺตญฺจ กลลรูปนฺติ อยํ สพฺพปฐโม มนุสฺสวิคฺคโห ฯ ตตฺถ กลลรูปนฺติ อิตฺถีปุริสานํ กายวตฺถุภาวทสกวเสน สมตฺตึสรูปานิ นปปสกานํ กายวตฺถุทสกวเสน วีสติ ฯ ตตฺถ อิตฺถีปุริสานํ กลลรูปํ ชาติอุณฺณาย เอเกน อํสุนา อุทฺธฏเตลพินฺทุมตฺตํ โหติ อจฺฉํ วิปฺปสนฺนํ ฯ วุตฺตญฺเจตํ อฏฺฐกถายํ

ติลเตลสฺส ยถา พินฺทุ สปฺปิมณฺโฑ อนาวิโล
เอวํ วณฺณปฏิภาคํ กลลรูปนฺติ ปวุจฺจตีติ ฯ

เอวํ ปริตฺตกํ วตฺถุํ อาทึ กตฺวา ปกติยา วีสวสฺสสตายุกสฺส สตฺตสฺส ยาว มรณกาลา เอตฺถนฺตเร อนุปุพฺเพน วุฑฺฒิปฺปตฺโต อตฺตภาโว เอโส มนุสฺสวิคฺคโห นาม ฯ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ กลลกาเลปิ ตาปนมทฺทเนหิ วา เภสชฺชสมฺปาทเนน วา ตโต วา อุทฺธมฺปิ ตทนุรูเปน อุปกฺกเมน ชีวิตา วิโยเชยฺยาติ อตฺโถ ฯ ยสฺมา ปน ชีวิตา โวโรปนํ นาม อตฺถโต ชีวิตินฺทฺริยปจฺเฉทนเมว โหติ ตสฺมา เอตสฺส ปทภาชเน ชีวิตินฺทฺริยํ อุปจฺฉินฺทติ

อุปโรเธติ สนฺตตึ วิโกเปตีติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ชีวิตินฺทฺริยสฺส ปเวณิฆฏนํ อุปจฺฉินฺทนฺโต อุปโรเธนฺโต จ ชีวิตินฺทฺริยํ อุปจฺฉินฺทติ อุปโรเธตีติ วุจฺจติ ฯ สฺวายมตฺโถ สนฺตตึ วิโกเปตีติ ปเทน ทสฺสิโต ฯ วิโกเปตีติ วิโยเชติ ฯ ตตฺถ ทุวิธํ ชีวิตินฺทฺริยํ รูปชีวิตินฺทฺริยญฺจ อรูปชีวิตินฺทฺริยญฺจ ฯ เตสุ อรูปชีวิตินฺทฺริเย อุปกฺกโม นตฺถิ ตํ โวโรเปตุํ น สกฺกา ฯ รูปชีวิตินฺทฺริเย ปน อตฺถิ ตํ โวโรเปตุํ สกฺกา ฯ ตํ ปน โวโรเปนฺโต อรูปชีวิตินฺทฺริยมฺปิ โวโรเปติ ฯ เตเนว หิ สทฺธึ ตํ นิรุชฺฌติ ตทายตฺตวุตฺติโต ฯ ตํ ปน โวโรเปนฺโต กึ อตีตํ โวโรเปติ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ ฯ เนว อตีตํ น อนาคตํ ฯ เตสุ หิ เอกํ นิรุทฺธเมกมนุปฺปนฺนนฺติ อุภยมฺปิ อสนฺตํ อสนฺตตฺตา อุปกฺกโม นตฺถิ อุปกฺกมสฺส นตฺถิตาย เอกมฺปิ โวโรเปตุํ น สกฺกา ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ อตีเต จิตฺตกฺขเณ ชีวิตฺถ น ชีวติ น ชีวิสฺสติ อนาคเต จิตฺตกฺขเณ ชีวิสฺสติ น ชีวิตฺถ น ชีวติ ปจฺจุปฺปนฺเน จิตฺตกฺขเณ ชีวติ น ชีวิตฺถ น ชีวิสฺสตีติ[๑] ฯ ตสฺมา ยตฺถ ชีวติ ตตฺถ อุปกฺกโม ยุตฺโตติ ปจฺจุปฺปนฺนํ โวโรเปติ ฯ ปจฺจุปฺปนฺนญฺจ นาเมตํ ขณปจฺจุปฺปนฺนํ สนฺตติ-ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนนฺติ ติวิธํ ฯ ตตฺถ ขณปจฺจุปฺปนฺนํ นาม อุปฺปาทชราภงฺคสมงฺคิ ตํ โวโรเปตุํ น สกฺกา ฯ กสฺมา ฯ สยเมว นิรุชฺฌนโต ฯ สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนนฺนาม

๑. ขุ. มหา. ๒๙/๔๘.

สตฺตฏฺฐชวนวารมตฺตํ สภาคสนฺตติวเสน ปวตฺติตฺวา นิรุชฺฌนกํ ยาวตา อุณฺหโต อาคนฺตฺวา โอวรกํ ปวิสิตฺวา นิสินฺนสฺส อนฺธการํ โหติ สีตโต วา อาคนฺตฺวา โอวรเก นิสินฺนสฺส ยาว วิสภาคอุตุปาตุภาเวน ปุริมโก อุตุ น ปฏิปสฺสมฺภติ เอตฺถนฺตเร สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนนฺติ วุจฺจติ ฯ ปฏิสนฺธิโต ปน ยาว จุติ เอตํ อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ นาม ฯ ตทุภยมฺปิ โวโรเปตุํ สกฺกา ฯ กถํ ฯ ตสฺมึ หิ อุปกฺกเม กเต ลทฺธูปกฺกมํ ชีวิตทสกํ นิรุชฺฌมานํ ทุพฺพลสฺส ปริหีนเวคสฺส สนฺตานสฺส ปจฺจโย โหติ ตโต สนฺตติปจฺจุปฺปนฺนํ วา อทฺธาปจฺจุปฺปนฺนํ วา ยถา ปริจฺฉินฺนํ กาลํ อปฺปตฺวา อนฺตราว นิรุชฺฌติ เอวํ ตทุภยมฺปิ โวโรเปตุํ สกฺกา ฯ ตสฺมา ตเทว สนฺธาย สนฺตตึ วิโกเปตีติ อิทํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิมสฺส ปนตฺถสฺส อาวิภาวตฺถํ ปาโณ เวทิตพฺโพ ปาณาติปาโต เวทิตพฺโพ ปาณาติปาตี เวทิตพฺโพ ปาณาติปาตสฺส ปโยโค เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ ปาโณติ โวหารโต สตฺโต ปรมตฺถโต ชีวิตินฺทฺริยํ ฯ ชีวิตินฺทฺริยํ หิ อติปาเตนฺโต ปาณมติปาเตตีติ วุจฺจติ ฯ ตํ วุตฺตปฺปการเมว ฯ ปาณาติปาโตติ ยาย เจตนาย ชีวิตินฺทฺริยูปจฺเฉทกํ ปโยคํ สมุฏฺฐาเปติ สา วธกเจตนา ปาณาติปาโตติ วุจฺจติ ฯ ปาณาติปาตีติ วุตฺตเจตนาสมงฺคิปุคฺคโล ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปาณาติปาตสฺส ปโยโคติ ปาณาติปาตสฺส ฉปฺปโยคา สาหตฺถิโก อาณตฺติโก นิสฺสคฺคิโย ถาวโร วิชฺชามโย อิทฺธิมโยติ ฯ ตตฺถ สาหตฺถิโกติ สยํ มาเรนฺตสฺส กาเยน วา กายปฏิพทฺเธน วา

ปหรณํ ฯ อาณตฺติโกติ อญฺญํ อาณาเปนฺตสฺส เอวํ วิชฺฌิตฺวา
วา ปหริตฺวา วา มาเรหีติ อาณาปนํ ฯ นิสฺสคฺคิโยติ ทูเร
ฐิตํ มาเรตุกามสฺส กาเยน วา กายปฏิพทฺเธน วา อุสฺสตฺติยนฺต-
ปาสาณาทีนํ นิสฺสชฺชนํ ฯ ถาวโรติ อสํหาริเมน อุปกรเณน
มาเรตุกามสฺส โอปาตอปสฺเสนอุปนิกฺขิปนเภสชฺชสํวิธานํ ฯ เต
จตฺตาโรปิ ปรโต ปาลิวณฺณนายเมว วิตฺถารโต อาวิภวิสฺสนฺติ ฯ
วิชฺชามยอิทฺธิมยา ปน ปาลิยํ อนาคตา ฯ เต เอวํ เวทิตพฺพา ฯ
สงฺเขปโต หิ มารณตฺถํ วิชฺชาปริชปฺปนํ วิชฺชามโย ปโยโค ฯ
อฏฺฐกถาสุ ปน กตโม วิชฺชามโย ปโยโค อาถพฺพนิกา
อถพฺพนํ ปโยเชนฺติ นคเร วา รุทฺเธ สงฺคาเม วา ปจฺจุปฏฺฐิเต
ปฏิเสธาย ปจฺจตฺถิเกสุ ปจฺจามิตฺเตสุ อีตึ อุปฺปาเทนฺติ อุปทฺทวํ
อุปฺปาเทนฺติ โรคํ อุปฺปาเทนฺติ ปชฺชรกํ อุปฺปาเทนฺติ สูจิกํ กโรนฺติ
ปกฺขนฺทิยํ กโรนฺติ เอวํ อาถพฺพนิกา อถพฺพนํ ปโยเชนฺติ วิชฺชาธรา
วิชฺชํ ปริวตฺเตตฺวา นคเร วา รุทฺเธ ฯเปฯ ปกฺขนฺทิยํ กโรนฺตีติ เอวํ
วิชฺชามยํ ปโยคํ ทสฺเสตฺวา อาถพฺพนิเกหิ จ วิชฺชาธเรหิ จ
มาริตานํ พหูนิ วตฺถูนิ วุตฺตานิ ฯ กินฺเตหิ ฯ อิทํ เหตฺถ
ลกฺขณํ มารณตฺถํ วิชฺชาปริชปฺปนํ วิชฺชามโย ปโยโคติ ฯ
กมฺมวิปากชาย อิทฺธิยา ปโยชนํ อิทฺธิมโย ปโยโค ฯ
กมฺมวิปากชิทฺธิ จ นาเมสา นาคานํ นาคิทฺธิ สุปณฺณานํ
สุปณฺณิทฺธิ ยกฺขานํ ยกฺขิทฺธิ เทวานํ เทวิทฺธิ ราชูนํ ราชิทฺธีติ
พหุวิธา ฯ ตตฺถ ทิฏฺฐทฏฺฐผุฏฺฐวิสานํ นาคานํ ทิสฺวา ฑํสิตฺวา

ผุสิตฺวา ปรูปฆาตกรเณ นาคิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ สุปณฺณานํ มหาสมุทฺทโต ทฺวตฺตึสพฺยามสตปฺปมาณนาคุทฺธรเณ สุปณฺณิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ ยกฺขา ปน เนว อาคจฺฉนฺตา น ปหรนฺตา ทิสฺสนฺติ เตหิ ปหตสตฺตา ปน ตสฺมึเยว ฐาเน มรนฺติ ตตฺร เตสํ ยกฺขิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ เวสฺสวณสฺส โสตาปนฺนกาลโต ปุพฺเพ นยนาวุเธน[๑] โอโลกิตกุมฺภณฺฑานํ มรเณ อญฺเญสญฺจ เทวานํ ยถาสกํ อิทฺธานุภาเว เทวิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส สปริสสฺส อากาสคมนาทีสุ อโสกสฺส เหฏฺฐา อุปริ จ โยชเน อาณปฺปวตฺตนาทีสุ ปิตุรญฺโญ จ สีหลนรินฺทสฺส ทาฒาโกฏฺฏเนน จูฬสุมนกุฏุมฺพิยมารเณ ราชิทฺธิ ทฏฺฐพฺพาติ ฯ เกจิ ปน ปุน จปรํ ภิกฺขเว สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต อญฺญิสฺสา กุจฺฉิคตํ คพฺภํ ปาปเกน มนสานุเปกฺขิตา โหติ อโห วตายํ ตํ กุจฺฉิคตํ คพฺภํ น โสตฺถินา อภินิกฺขเมยฺยาติ เอวมฺปิ ภิกฺขเว กุลุมฺภสฺส[๒] อุปฆาโต โหตีติ-อาทิกานิ สุตฺตานิ ทสฺเสตฺวา ภาวนามยิทฺธิยาปิ ปรูปฆาตกมฺมํ วทนฺติ สห ปรูปฆาตกรเณน จ อาทิตฺตฆรูปริกฺขิตฺตสฺส อุทกฆฏสฺส เภทนมิว อิทฺธิวินาสนญฺจ อิจฺฉนฺติ ฯ ตํ เตสํ อิจฺฉามตฺตเมว ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา กุสลเวทนาวิตกฺกปริตฺตตฺติเกหิ น สเมติ ฯ กถํ ฯ อยํ หิ ภาวนามยิทฺธิ นาม กุสลตฺติเก กุสลา เจว อพฺยากตา จ ปาณาติปาโต อกุสโล เวทนาตฺติเก

๑. วิจาเรตพฺพมิทํ สกฺกสฺส วชิราวุธํ เวสฺสวณฺณสฺส คทาวุธํ ยมสฺส นยนาวุธํ อาฬวกสฺส ทุสฺสาวุธนฺติ วุตฺตตฺตา ฯ
๒. กุลุมฺภสฺสาติ คพฺภสฺส กุลสฺเสว วา. กฏุมฺพสฺสาติ วุตฺตํ โหตีติ ฏีกา.

อทุกฺขมสุขสมฺปยุตฺตา ปาณาติปาโต ทุกฺขสมฺปยุตฺโต วิตกฺกตฺติเก อวิตกฺกาวิจารา ปาณาติปาโต สวิตกฺโก สวิจาโร ปริตฺตตฺติเก มหคฺคตา ปาณาติปาโต ปริตฺโตติ ฯ

สตฺถหารกํ วาสฺส ปริเยเสยฺยาติ เอตฺถ ฯ หรตีติ หารกํ ฯ กึ หรติ ฯ ชีวิตํ ฯ อถวา หริตพฺพนฺติ หารกํ ฯ อุปนิกฺขิปิตพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ สตฺถญฺจ ตํ หารกญฺจาติ สตฺถหารกํ ฯ อสฺสาติ มนุสฺสวิคฺคหสฺส ฯ ปริเยเสยฺยาติ ยถา ลภติ ตถา กเรยฺย ฯ อุปนิกฺขิเปยฺยาติ อตฺโถ ฯ เอเตน ถาวรปฺปโยคํ ทสฺเสติ ฯ อิตรถาปิ ปริยิฏฺฐมตฺเตเนว ปาราชิโก ภเวยฺย ฯ น เจตํ ยุตฺตํ ฯ ปาลิยมฺปน สพฺพํ พฺยญฺชนํ อนาทิยิตฺวา ยํ เอตฺถ ถาวรปฺปโยคสงฺคหิตํ สตฺถํ ตเทว ทสฺเสตุํ อสึ วา ฯเปฯ รชฺชุ วาติ ปทภาชเน วุตฺตํ ฯ ตตฺถ สตฺถนฺติ วุตฺตาวเสสํ ยงฺกิญฺจิ สมุขํ เวทิตพฺพํ ฯ ลคุฬปาสาณวิสรชฺชูนญฺจ ชีวิตวินาสนภาวโต สตฺถสงฺคโห เวทิตพฺโพ ฯ มรณวณฺณํ วาติ เอตฺถ ฯ ยสฺมา กึ ตุยฺหํ อิมินา ปาปเกน ทุชฺชีวิเตน โย ตฺวํ น ลภสิ ปณีตานิ โภชนานิ ภุญฺชิตุนฺติอาทินา นเยน ชีวิเต อาทีนวํ ทสฺเสนฺโตปิ ตฺวํ โขสิ อุปาสก กตกลฺยาโณ ฯเปฯ อกตนฺตยา ปาปํ มตนฺเต ชีวิตา เสยฺโย อิโต ตฺวํ กาลกโต ฯเปฯ ปริจาริสฺสสิ[๑] อจฺฉราปริวุโต นนฺทนวเน สุขปฺปตฺโต วิหริสฺสสีติอาทินา นเยน มรณวณฺณํ ภณนฺโตปิ มรณวณฺณเมว

๑. ปริจาเรสฺสตีติ ปาลิ ฯ

สํวณฺเณติ ฯ ตสฺมา ทฺวิธา ภินฺทิตฺวา ปทภาชนํ วุตฺตํ ชีวิเต อาทีนวํ ทสฺเสติ มรเณ วณฺณํ ภณตีติ ฯ มรณาย วา สมาทเปยฺยาติ มรณตฺถาย อุปายํ คาหาเปยฺย ฯ สตฺถํ วา อาหราติอาทีสุ จ ยมฺปิ น วุตฺตํ โสพฺเภ วา ปปต นรเก วา ปปาตาติอาทิ ตํ สพฺพํ ปรโต วุตฺตนยตฺตา อตฺถโต วุตฺตเมวาติ เวทิตพฺพํ ฯ น หิ สกฺกา สพฺพํ สรูเปเนว วตฺตุํ ฯ อิติ จิตฺตมโนติ อิติ จิตฺโต อิติ มโน ฯ มตนฺเต ชีวิตา เสยฺโยติ เอตฺถ วุตฺตมรณจิตฺโต มรณมโนติ อตฺโถ ฯ ยสฺมา ปเนตฺถ มโน จิตฺตสฺส อตฺถทีปนตฺถํ วุตฺโต อตฺถโต ปเนตํ อุภยมฺปิ เอกเมว ตสฺมา ตสฺส อตฺถโต อเภทํ ทสฺเสตุํ ยํ จิตฺตํ ตํ มโน ยํ มโน ตํ จิตฺตนฺติ วุตฺตํ ฯ อิติสทฺทํ ปน อุทฺธริตฺวาปิ น ตาว อตฺโถ วุตฺโต ฯ จิตฺตสงฺกปฺโปติ อิมสฺมึ ปเท อธิการวเสน อิติสทฺโท อาหริตพฺโพ ฯ อิทํ หิ อิติจิตฺต-สงฺกปฺโปติ เอวํ อวุตฺตมฺปิ อธิการโต วุตฺตเมว โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ตถา หิสฺส ตเมว อตฺถํ ทสฺเสนฺโต มรณสญฺญีติ-อาทิมาห ฯ ยสฺมา เจตฺถ สงฺกปฺโปติ น อิทํ วิตกฺกสฺส นามํ อถโข สํวิทหนมตฺตสฺเสตํ อธิวจนํ ตญฺจ สํวิทหนํ อิมสฺมึ อตฺเถ สญฺญาเจตนาธิปฺปาเยหิ สงฺคหํ คจฺฉติ ตสฺมา จิตฺโต นานปฺปการโก สงฺกปฺโป อสฺสาติ จิตฺตสงฺกปฺโปติ เอวมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตถา หิสฺส ปทภาชนมฺปิ สญฺญาเจตนาธิปฺปายวเสน วุตฺตํ ฯ เอตฺถ จ อธิปฺปาโยติ วิตกฺโก เวทิตพฺโพ ฯ

อุจฺจาวเจหิ อากาเรหีติ มหนฺตามหนฺเตหิ อุปาเยหิ ฯ ตตฺถ มรณวณฺณสํวณฺณเน ตาว ชีวิเต อาทีนวทสฺสนวเสน อวจาการตา มรณวณฺณภณนวเสน อุจฺจาการตา เวทิตพฺพา ฯ สมาทปเน ปน มุฏฺฐิชานุนิปฺโผฏฺนาทีหิ มรณสมาทปนวเสน อุจฺจาการตา เอกโต ภุญฺชนฺตสฺส นเข วิสํ ปกฺขิปิตฺวา มรณาทิสมาทปนวเสน อวจาการตา เวทิตพฺพา ฯ โสพฺเภ วา นรเก วา ปปาเต วาติ เอตฺถ โสพฺโภ นาม สมนฺตโต ฉินฺนตโฏ คมฺภีโร อาวาโฏ ฯ นรโก นาม ตตฺถ ตตฺถ ผลนฺติยา ภูมิยา สยเมว นิพฺพตฺตา มหาทรี ยตฺถ หตฺถีปิ ปตนฺติ โจราปิ นิลีนา ติฏฺฐนฺติ ฯ ปปาโตติ ปพฺพตนฺตเร วา ถลนฺตเร วา เอกโต ฉินฺโน โหติ ฯ ปุริเม อุปาทายาติ เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวิตฺวา อทินฺนญฺจ อาทิยิตฺวา ปาราชิกํ อาปตฺตึ อาปนฺเน ปุคฺคเล อุปาทาย ฯ เสสํ ปุพฺเพ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถตฺตา จ ปากฏเมวาติ ฯ

เอวํ อุทฺทิฏฺฐสิกฺขาปทํ ปทานุกฺกเมน วิภชิตฺวา อิทานิ ยสฺมา เหฏฺฐา ปทภาชนียมฺหิ สงฺเขเปเนว มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกํ ทสฺสิตํ น วิตฺถาเรน อาปตฺตึ อาโรเปตฺวา ตนฺติ ฐปิตา สงฺเขปทสฺสิเต จ อตฺเถ น สพฺพากาเรเนว ภิกฺขู นยํ คเหตุํ สกฺโกนฺติ อนาคเต จ ปาปปุคฺคลานมฺปิ โอกาโส โหติ ตสฺมา ภิกฺขูนญฺจ สพฺพากาเรน นยคฺคหณตฺถํ อนาคเต จ ปาปปุคฺคลานํ โอกาสปฏิพาหนตฺถํ ปุน สามํ อธิฏฺฐายาติ-

๑. สกฺกฏภาสายํ อวโฏ โหติ ฯ

อาทินา นเยน มาติกํ ฐเปตฺวา วิตฺถารโต มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกํ ทสฺเสนฺโต สามนฺติ สยํ หนตีติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนาย สทฺธึ วินิจฺฉยกถา ฯ กาเยนาติ หตฺเถน วา ปาเทน วา มุฏฺฐินา วา ชานุนา วา เยนเกนจิ องฺคปจฺจงฺเคน ฯ กายปฏิพทฺเธนาติ กายโต อโมจิเตน อสิอาทินา ปหรเณน ฯ นิสฺสคฺคิเยนาติ กายโต จ กายปฏิพทฺธโต จ โมจิเตน อุสุสตฺติอาทินา ฯ เอตฺตาวตา สาหตฺถิโก จ นิสฺสคฺคิโย จาติ เทฺว ปโยคา วุตฺตา โหนฺติ ฯ ตตฺถ เอกเมโก[๑] อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสเภทโต ทุวิโธ ฯ

ตตฺถ อุทฺทิสิเก ยํ อุทฺทิสฺส ปหรติ ตสฺเสว มรเณน กมฺมุนา พชฺฌติ ฯ โยโกจิ มรตูติ เอวํ อนุทฺทิสิเก ปหารปจฺจยา ยสฺส กสฺสจิ มรเณน กมฺมุนา พชฺฌติ ฯ อุภยถาปิ ปหริตมตฺเต วา มรตุ ปจฺฉา วา เตเนว โรเคน มรตุ ปหริตมตฺเตเยว กมฺมุนา พชฺฌติ ฯ มรณาธิปฺปาเยน จ ปหารํ ทตฺวา เตน อมตสฺส ปุน อญฺญจิตฺเตน ปหาเร ทินฺเน ปจฺฉาปิ ยทิ ปฐมปฺปหาเรเนว มรติ ตทาเอว กมฺมุนา พทฺโธ อถ ทุติยปฺปหาเรน มรติ นตฺถิ ปาณาติปาโต ฯ อุภเยหิ มเตปิ ปฐมปฺปหาเรเนว กมฺมุนา พทฺโธว ฯ อุภเยหิ อมเต เนวตฺถิ ปาณาติปาโต ฯ เอส นโย พหูหิปิ เอกสฺส ปหาเร ทินฺเน ฯ ตตฺราปิ หิ ยสฺส ปหาเรน มรติ ตสฺเสว กมฺมุนา พนฺโธ

๑. เอเกโก ฯ

โหตีติ ฯ กมฺมาปตฺติพฺยตฺติภาวตฺถญฺเจตฺถ เอฬกจตุกฺกมฺปิ เวทิตพฺพํ ฯ โย หิ เอฬกํ เอกสฺมึ ฐาเน นิปนฺนํ อุปธาเรติ รตฺตึ อาคนฺตฺวา วธิสฺสามีติ ฯ เอฬกสฺส จ นิปนฺโนกาเส ตสฺส มาตา วา ปิตา วา อรหา วา ปณฺฑุกาสาวํ ปารุปิตฺวา นิปนฺโน โหติ ฯ โส รตฺติภาเค อาคนฺตฺวา เอฬกํ มาเรมีติ มาตรํ วา ปิตรํ วา อรหนฺตํ วา มาเรติ ฯ อิมํ วตฺถุํ มาเรมีติ เจตนาย อตฺถิภาวโต ฆาตโก จ โหติ อานนฺตริยกมฺมญฺจ ผุสติ ปาราชิกญฺจ อาปชฺชติ ฯ อญฺโญ โกจิ อาคนฺตุโก นิปนฺโน โหติ ฯ เอฬกํ มาเรมีติ ตํ มาเรติ ฆาตโก จ โหติ ปาราชิกญฺจ อาปชฺชติ อานนฺตริยํ น ผุสติ ฯ ยกฺโข วา เปโต วา นิปนฺโน โหติ ฯ เอฬกํ มาเรมีติ ตํ มาเรติ ฆาตโก จ โหติ น จ อานนฺตริยํ ผุสติ น จ ปาราชิกํ อาปชฺชติ ถุลฺลจฺจยํ ปน โหติ ฯ อญฺโญ โกจิ นิปนฺโน นตฺถิ เอฬโกว โหติ ฯ ตํ มาเรติ ฆาตโก จ โหติ ปาจิตฺติยญฺจ อาปชฺชติ ฯ มาตาปิตุอรหนฺตานํ อญฺญตรํ มาเรมีติ เตสํเยว อญฺญตรํ มาเรติ ฆาตโก จ โหติ อานนฺตริยญฺจ ผุสติ ปาราชิกญฺจ อาปชฺชติ ฯ เตสํเยว อญฺญตรํ มาเรสฺสามีติ อญฺญํ อาคนฺตุกํ มาเรติ ยกฺขํ วา เปตํ วา มาเรติ เอฬกํ วา มาเรติ ฯ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อิธ ปน เจตนา ทารุณา โหตีติ ฯ อญฺญานิปิ เอตฺถ ปลาสปุญฺชาทีนิ วตฺถูนิ เวทิตพฺพานิ ฯ โย หิ โลหิตกํ อสึ วา สตฺตึ วา

ปุญฺฉิสฺสามีติ ปลาสปุญฺเช ปเวเสนฺโต ตตฺถ นิปนฺนํ มาตรํ วา ปิตรํ วา อรหนฺตํ วา อาคนฺตุกปุริสํ วา ยกฺขํ วา เปตํ วา ติรจฺฉานคตํ วา มาเรติ โวหารวเสน ฆาตโกติ วุจฺจติ วธกเจตนาย ปน อภาวโต เนว กมฺมํ ผุสติ น อาปตฺตึ อาปชฺชติ ฯ โย ปน เอวํ ปเวเสนฺโต สรีรสมฺผสฺสํ สลฺลกฺเขตฺวา สตฺโต มญฺเญ อพฺภนฺตรคโต มรตูติ ปเวเสตฺวา มาเรติ ฯ ตสฺส เตสํ วตฺถูนํ อนุรูเปน กมฺมพนฺโธ จ อาปตฺติ จ เวทิตพฺพา ฯ เอส นโย ตตฺถ นิทหนตฺถํ ปเวเสนฺตสฺสาปิ วนปฺปคุมฺพาทีสุ ขิปนฺตสฺสาปิ ฯ โยปิ โจรํ มาเรมีติ โจรเวเสน คจฺฉนฺตํ ปิตรํ มาเรติ อานนฺตริยญฺจ ผุสติ ปาราชิโก จ โหติ ฯ โย ปน ปรเสนาย อญฺญญฺจ โยธํ ปิตรญฺจ กมฺมํ กโรนฺเต ทิสฺวา โยธสฺส อุสุํ ขิปติ เอตํ วิชฺฌิตฺวา มม ปิตรํ วิชฺฌิสฺสตีติ ยถาธิปฺปายํ คเต ปิตุฆาตโก โหติ ฯ โยเธ วิทฺเธ มม ปิตา ปลายิสฺสตีติ ขิปติ อุสุ น ยถาธิปฺปายํ คนฺตฺวา ปิตรํ มาเรติ โวหารวเสน ปิตุฆาตโกติ วุจฺจติ อานนฺตริยํ ปน นตฺถีติ ฯ

อธิฏฺฐหิตฺวาติ สมีเป ฐตฺวา ฯ อาณาเปตีติ อุทฺทิสฺส วา อนุทฺทิสฺส วา อาณาเปติ ฯ ตตฺถ ปรเสนาย ปจฺจุปฏฺฐิตาย อนุทฺทิสฺเสว เอวํ วิชฺฌ เอวํ ปหร เอวํ ฆาเตหีติ อาณตฺเต ยตฺตเก อาณตฺโต ฆาเตติ ตตฺตกา อุภินฺนํ ปาณาติปาตา ฯ สเจ ตตฺถ อาณาปกสฺส มาตาปิตโร โหนฺติ อานนฺตริยมฺปิ

ผุสติ ฯ สเจ อรหา โหติ อุโภปิ อานนฺตริยํ ผุสนฺติ ฯ สเจ อาณตฺตสฺเสว มาตาปิตโร โสว อานนฺตริยํ ผุสติ ฯ อุทฺทิสิตฺวา ปน เอตํ ทีฆํ รสฺสํ รตฺตกญฺจุกํ นีลกญฺจุกํ หตฺถิกฺขนฺเธ นิสินฺนํ มชฺเฌ นิสินฺนํ วิชฺฌ ปหร ฆาเตหีติ อาณตฺเต สเจ โส ตเมว ฆาเตติ อุภินฺนมฺปิ ปาณาติปาโต อานนฺตริยวตฺถุมฺหิ จ อานนฺตริยํ ฯ สเจ อญฺญํ มาเรติ อาณาปกสฺส นตฺถิ ปาณาติปาโต ฯ เอเตน อาณตฺติโก ปโยโค วุตฺโต โหติ ฯ

ตตฺถ วตฺถุํ กาลญฺจ โอกาสํ อาวุธํ อิริยาปถํ
ตุลยิตฺวา ปญฺจ ฐานานิ ธาเรยฺยตฺถํ วิจกฺขโณ ฯ

อปโร นโย ฯ วตฺถุ กาโล จ โอกาโส อาวุธํ อิริยาปโถ
กิริยาวิเสโสติ อิเม ฉ อาณตฺตินิยามกา ฯ

ตตฺถ วตฺถุนฺติ มาเรตพฺโพ สตฺโต ฯ กาโลติ ปุพฺพณฺหสายณฺหาทิกาโล จ โยพฺพนตฺถามวิริยาทิกาโล จ ฯ โอกาโสติ คาโม วา วนํ วา เคหทฺวารํ วา เคหมชฺฌํ วา รถิกา วา สึฆาฏกํ วาติ เอวมาทิ ฯ อาวุธนฺติ อสิ วา อุสุ วา สตฺติ วาติเอวมาทิ ฯ อิริยาปโถติ มาเรตพฺพสฺส คมนํ วา นิสชฺชา วาติ เอวมาทิ ฯ กิริยาวิเสโสติ วิชฺฌนํ วา เฉทนํ วา เภทนํ วา สงฺขมุณฺฑกํ วาติเอวมาทิ ฯ ยทิ หิ วตฺถุํ วิสํวาเทตฺวา ยํ มาเรหีติ อาณตฺโต ตโต อญฺญํ มาเรติ ปุรโต ปหริตฺวา มาเรหีติ วา อาณตฺโต ปจฺฉโต วา ปสฺสโต วา อญฺญสฺมึ วา ปเทเส ปหริตฺวา มาเรติ อาณาปกสฺส นตฺถิ กมฺมพนฺโธ อาณตฺตสฺเสว

กมฺมพนฺโธ ฯ อถวา วตฺถุํ อวิสํวาเทตฺวา ยถาอาณตฺติยา มาเรติ อาณาปกสฺส อาณตฺติกฺขเณ อาณตฺตสฺส ปหรณกฺขเณติ อุภเยสมฺปิ กมฺมพนฺโธ ฯ วตฺถุวิเสเสน ปเนตฺถ กมฺมวิเสโส จ อาปตฺติวิเสโส จ โหติ ฯ เอวํ ตาว วตฺถุมฺหิ สงฺเกตวิสงฺเกตตา เวทิตพฺพา ฯ กาเล ปน ฯ โย อชฺช เสฺวติ อนิยเมตฺวา ปุพฺพณฺเห มาเรหีติ อาณตฺโต ยทา กทาจิ ปุพฺพณฺเห มาเรติ นตฺถิ วิสงฺเกโต ฯ โย ปน อชฺช ปุพฺพณฺเหติ วุตฺโต มชฺฌณฺเห วา สายณฺเห วา เสฺว วา ปุพฺพณฺเห มาเรติ วิสงฺเกโต โหติ อาณาปกสฺส นตฺถิ กมฺมพนฺโธ ฯ ปุพฺพณฺเห มาเรตุํ วายมนฺตสฺส มชฺฌณฺเห ชาเตปิ เอเสว นโย ฯ เอเตน นเยน สพฺพกาลปฺปเภเทสุ สงฺเกตวิสงฺเกตตา เวทิตพฺพา ฯ โอกาเสปิ ฯ โย เอตํ คาเม จิตํ มาเรหีติ อาณตฺโต ตํ ยตฺถกตฺถจิ มาเรติ นตฺถิ วิสงฺเกโต ฯ โย ปน คาเมเยวาติ นิยเมตฺวา อาณตฺโต วเน มาเรติ ตถา วเนติ อาณตฺโต คาเม มาเรติ อนฺโตเคหทฺวาเรติ อาณตฺโต เคหมชฺเฌ มาเรติ วิสงฺเกโต ฯ เอเตน นเยน สพฺโพกาสเภเทสุ สงฺเกตวิสงฺเกตตา เวทิตพฺพา ฯ อาวุเธปิ ฯ โย อสินา วา อุสุนา วาติ อนิยเมตฺวา อาวุเธน มาเรหีติ อาณตฺโต เยนเกนจิ อาวุเธน มาเรติ นตฺถิ วิสงฺเกโต ฯ โย ปน อสินาติ วุตฺโต อุสุนา อิมินา วา อสินาติ วุตฺโต อญฺเญน อสินา เอกสฺเสว วา อสิสฺส อิมาย ธาราย มาเรหีติ วุตฺโต อิตราย วา ธาราย ตเลน วา ตุณฺเฑน วา ถรุนา

วา มาเรติ วิสงฺเกโต ฯ เอเตน นเยน สพฺพอาวุธเภเทสุ
สงฺเกตวิสงฺเกตตา เวทิตพฺพา ฯ อิริยาปเถ ปน ฯ โย เอตํ
คจฺฉนฺตํ มาเรหีติ อาณตฺโต ปน สเจปิ คจฺฉนฺตํ มาเรติ
นตฺถิ วิสงฺเกโต ฯ คจฺฉนฺตเมว มาเรหีติ วุตฺเต ปน สเจ
นิสินฺนํ มาเรติ นิสินฺนเมว วา มาเรหีติ วุตฺเต คจฺฉนฺตํ
มาเรติ วิสงฺเกโต โหติ ฯ เอเตน นเยน สพฺพอิริยาปถเภเทสุ
สงฺเกตวิสงฺเกตตา เวทิตพฺพา ฯ กิริยาวิเสเสปิ ฯ โย วิชฺฌิตฺวา
มาเรหีติ วุตฺโต วิชฺฌิตฺวา มาเรติ นตฺถิ วิสงฺเกโต ฯ โย
ปน วิชฺฌิตฺวา มาเรหีติ วุตฺโต ฉินฺทิตฺวาว มาเรติ
วิสงฺเกโต ฯ เอเตน นเยน สพฺพกิริยาวิเสสเภเทสุ สงฺเกตวิสงฺเกตตา
เวทิตพฺพา ฯ โย ปน ลิงฺควเสน ทีฆํ รสฺสํ กาฬํ โอทาตํ
กิสํ ถูลํ มาเรหีติ อนิยเมตฺวา อาณาเปติ อาณตฺโต จ
ยงฺกิญฺจิ ตาทิสํ มาเรติ นตฺถิ วิสงฺเกโต อุภินฺนํ ปาราชิกํ ฯ
อถ ปน โส อตฺตานํ สนฺธาย อาณาเปติ อาณตฺโต จ
อยเมว อีทิโสติ อาณาปกเมว มาเรติ อาณาปกสฺส ทุกฺกฏํ
วธกสฺส ปาราชิกํ ฯ อาณาปโก อตฺตานํ สนฺธาย อาณาเปติ
อิตโร อญฺญํ ตาทิสํ มาเรติ อาณาปโก มุจฺจติ วธกสฺเสว
ปาราชิกํ ฯ กสฺมา ฯ โอกาสสฺส อนิยมิตตฺตา ฯ สเจ ปน
อตฺตานํ สนฺธาย อาณาเปนฺโตปิ โอกาสํ นิยเมติ อสุกสฺมึ
นาม รตฺติฏฺฐาเน วา ทิวาฏฺฐาเน วา เถราสเน วา มชฺฌิมาสเน
วา นิสินฺนํ เอวรูปนฺนาม มาเรหีติ ตตฺถ จ อญฺโญ นิสินฺโน

โหติ สเจ อาณตฺโต ตํ มาเรติ เนว วธโก มุจฺจติ น อาณาปโก กสฺมา ฯ โอกาสสฺส นิยมิตตฺตา ฯ สเจ ปน นิยมิโตกาสโต อญฺญตฺร มาเรติ อาณาปโก มุจฺจตีติ อยนฺนโย มหาอฏฺฐกถายํ สุฏฺฐุ ทฬฺหํ กตฺวา วุตฺโต ตสฺมา เอตฺถ น อนาทริยํ กาตพฺพนฺติ ฯ

อธิฏฺฐายาติ มาติกาวเสน อาณตฺติกปฺปโยคกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อิทานิ เย ทูเตนาติ อิมสฺส มาติกาปทสฺส นิทฺเทสตฺถํ ภิกฺขุ ภิกฺขุํ อาณาเปตีติอาทโย จตฺตาโร วารา วุตฺตา เตสุ ฯ โส ตํ มญฺญมาโนติ โส อาณตฺโต โย อาณาปเกน อิตฺถนฺนาโมติ อกฺขาโต ตํ มญฺญมาโน ตเมว ชีวิตา โวโรเปติ อุภินฺนํ ปาราชิกํ ฯ ตํ มญฺญมาโน อญฺญนฺติ ยํ ชีวิตา โวโรเปหีติ วุตฺโต ตํ มญฺญมาโน อญฺญํ ตาทิสํ ชีวิตา โวโรเปติ มูลฏฺฐสฺส อนาปตฺติ ฯ อญฺญํ มญฺญมาโน ตนฺติ โย อาณาปเกน วุตฺโต ตสฺส พลวสหายํ สมีเป ฐิตํ ทิสฺวา อิมสฺส พเลนายํ ตชฺชติ อิมนฺตาว ชีวิตา โวโรเปมีติ ปหรนฺโต อิตรเมว ปริวตฺติตฺวา ตสฺมึ ฐาเน ฐิตํ สหาโยติ มญฺญมาโน ชีวิตา โวโรเปติ อุภินฺนํ ปาราชิกํ ฯ อญฺญํ มญฺญมาโน อญฺญนฺติ ปุริมนเยเนว อิมํ ตาวสฺส สหายํ ชีวิตา โวโรเปมีติ สหายเมว ชีวิตา โวโรเปติ ตสฺเสว ปาราชิกํ ฯ ทูตปรมฺปราปทสฺส นิทฺเทสวาเร อิตฺถนฺนามสฺส ปาวทาติอาทีสุ ฯ เอโก อาจริโย ตโย พุทฺธรกฺขิตธมฺมรกฺขิตสงฺฆรกฺขิตนามกา

อนุเตวาสิกา ทฏฺฐพฺพา ฯ ตตฺถ ภิกฺขุ ภิกฺขุ อาณาเปตีติ
อาจริโย กญฺจิ ปุคฺคลํ มาราเปตุกาโม เอตมตฺถํ อาจิกฺขิตฺวา
พุทฺธรกฺขิตํ อาณาเปติ ฯ อิตฺถนฺนามสฺส ปาวทาติ คจฺฉ ตฺวํ
พุทฺธรกฺขิต เอตมตฺถํ ธมฺมรกฺขิตสฺส ปาวท ฯ อิตฺถนฺนาโม
อิตฺถนฺนามสฺส ปาวทตูติ ธมฺมรกฺขิโตปิ สงฺฆรกฺขิตสฺส ปาวทตุ ฯ
อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามํ ชีวิตา โวโรเปตูติ เอวํ ตยา
อาณตฺเตน ธมฺมรกฺขิเตน อาณตฺโต สงฺฆรกฺขิโต อิตฺถนฺนามํ
ปุคฺคลํ ชีวิตา โวโรเปตุ โส หิ อมฺเหสุ วีรชาติโก ปฏิพโล
อิมสฺมึ กมฺเมติ ฯ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ อาณาเปนฺตสฺส
อาจริยสฺส ตาว ทุกฺกฏํ ฯ โส อิตรสฺส อาโรเจตีติ พุทฺธรกฺขิโต
ธมฺมรกฺขิตสฺส ธมฺมรกฺขิโต สงฺฆรกฺขิตสฺส อมฺหากํ อาจริโย
เอวํ วทติ อิตฺถนฺนามํ กิร ชีวิตา โวโรเปหิ ตฺวํ กิร
อมฺเหสุ วีรปุริโสติ อาโรเจติ ฯ เอวํ เตสํปิ ทุกฺกฏํ ฯ วธโก
ปฏิคฺคณฺหาตีติ สาธุ โวโรเปสฺสามีติ สงฺฆรกฺขิโต สมฺปฏิจฺฉติ ฯ
มูลฏฺฐสฺส อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺสาติ สงฺฆรกฺขิเตน ปฏิคฺคหิตมตฺเต
อาจริยสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ มหาชโน หิ เตน ปาเป นิโยชิโตติ ฯ
โส ตนฺติ โส เจ สงฺฆรกฺขิโต ตํ ปุคฺคลํ ชีวิตา โวโรเปติ
สพฺเพสํ จตุนฺนํปิ ชนานํ ปาราชิกํ ฯ น เกวลญฺจ จตุนฺนํ
เอเตน อุปาเยน วิสงฺเกตํ อกตฺวา ปรมฺปราย อาณาเปนฺตํ
สมณสตํ วา สมณสหสฺสํ วา โหตุ สพฺเพสํ ปาราชิกเมว ฯ
วิสกฺกิยทูตปทนิทฺเทเส ฯ โส อญฺญํ อาณาเปตีติ โส อาจริเยน

อาณตฺโต พุทฺธรกฺขิโต ธมฺมรกฺขิตํ อทิสฺวา วา อวตฺตุกาโม วา หุตฺวา สงฺฆรกฺขิตเมว อุปสงฺกมิตฺวา อมฺหากํ อาจริโย เอวมาห อิตฺถนฺนามํ กิร ชีวิตา โวโรเปหีติ วิสงฺเกตํ กโรนฺโต อาณาเปติ ฯ วิสงฺเกตกรเณเนว หิ เอส วิสกฺกิยทูโตติ วุจฺจติ ฯ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อาณตฺติยา ตาว พุทฺธรกฺขิตสฺส ทุกฺกฏํ ฯ ปฏิคฺคณฺหาติ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ สงฺฆรกฺขิเตน สมฺปฏิจฺฉิเต มูลฏฺฐสฺเสว ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ สนฺเต ปฏิคฺคหเณ อาปตฺติเยว น สิยา สญฺจริตฺตปฏิคฺคหณมรณาภินนฺทเนสุปิ จ อาปตฺติ โหติ มรณปฏิคฺคหเณ กถํ น สิยา ตสฺมา ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺเสเวตํ ทุกฺกฏํ ฯ เตเนวตฺถ มูลฏฺฐสฺสาติ น วุตฺตํ ฯ ปุริมนเยปิ เจตํ ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส เวทิตพฺพเมว ฯ โอกาสาภาเวน ปน น วุตฺตํ ฯ ตสฺมา โย โย ปฏิคฺคณฺหาติ ตสฺส ตสฺส ตปฺปจฺจยา อาปตฺติเยวาติ อยเมตฺถ อมฺหากํ ขนฺติ ฯ ยถา เจตฺถ เอวํ อทินฺนาทาเนปีติ ฯ สเจ ปน โส ตํ ชีวิตา โวโรเปติ อาณาปกสฺส พุทฺธรกฺขิตสฺส โวโรปกสฺส จ สงฺฆรกฺขิตสฺสาติ อุภินฺนมฺปิ ปาราชิกํ ฯ มูลฏฺฐสฺส ปน อาจริยสฺส วิสงฺเกตตฺตา ปาราชิเกน อนาปตฺติ ฯ ธมฺมรกฺขิตสฺส อชานนตาย สพฺเพน สพฺพํ อนาปตฺติ ฯ พุทฺธรกฺขิโต ปน ทฺวินฺนํ โสตฺถิภาวํ กตฺวา อตฺตนา นฏฺโฐติ ฯ คตปจฺจาคตทูตนิทฺเทเส ฯ โส คนฺตฺวา ปุน ปจฺจาคจฺฉตีติ ตสฺส ชีวิตา โวโรเปตพฺพสฺส สมีปํ คนฺตฺวา สฺสํวิหิตารกฺขตฺตา ตํ ชีวิตา โวโรเปตุํ อสกฺโกนฺโต

อาคจฺฉติ ฯ ยทา สกฺโกสิ ตทา ตนฺติ กึ อชฺเชว มาริโต
มาริโต โหติ คจฺฉ ยทา สกฺโกสิ ตทา นํ ชีวิตา โวโรเปหีติ ฯ
อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ ปุน อาณตฺติยา ทุกฺกฏเมว โหติ ฯ
สเจ ปน โส อวสฺสํ ชีวิตา โวโรเปตพฺโพ โหติ อตฺถสาธก-
เจตนา มคฺคานนฺตรผลสทิสา ตสฺมา อยํ อาณตฺติกฺขเณเยว
ปาราชิโก ฯ สเจปิ วธโก สฏฺฐิวสฺสาติกฺกเมน ตํ วเธติ
อาณาปโก จ อนฺตราว กาลํ กโรติ หีนาย วา อาวตฺตติ
อสฺสมโณว หุตฺวา กาลํ กริสฺสติ หีนาย วา อาวตฺติสฺสติ ฯ
สเจ อาณาปโก คิหิกาเล มาตรํ วา ปิตรํ วา อรหนฺตํ วา
สนฺธาย เอวํ อาณาเปตฺวา ปพฺพชติ ตสฺมึ ปพฺพชิเต อาณตฺโต
ตํ มาเรติ อาณาปโก คิหิกาเลเยว มาตุฆาตโก ปิตุฆาตโก
อรหนฺตฆาตโกว โหติ ตสฺมา เนวสฺส ปพฺพชฺชา น
อุปสมฺปทา รุหติ ฯ สเจปิ มาเรตพฺพปุคฺคโล อาณตฺติกฺขเณ
ปุถุชฺชโน ยทา ปน นํ อาณตฺโต มาเรติ ตทา อรหา โหติ
อาณตฺตโต วา ปหารํ ลภิตฺวา ทุกฺขมูลิกํ สทฺธํ นิสฺสาย
วิปสฺสนฺโต อรหตฺตํ ปตฺวา เตเนวาพาเธน กาลํ กโรติ อาณาปโก
อาณตฺติกฺขเณเยว อรหนฺตฆาตโก วธโก ปน สพฺพตฺถ
อุปกฺกมกรณกฺขเณเยว ปาราชิโกติ ฯ อิทานิ เย จ
สพฺเพสุปิเมสุ ทูตวเสน วุตฺตมาติกาปเทสุ สงฺเกตวิสงฺเกตทสฺสนตฺถํ
วุตฺตา ตโย วารา เตสุ ปฐมวาเร ตาว ฯ ยสฺมา ตํ สณิกํ
วา ภณนฺโต ตสฺส วา พธิรตาย มา ฆาเตหีติ เอตํ วจนํ

น สาเวติ ตสฺมา มูลฏฺโฐ น มุตฺโต ฯ ทุติยวาเร สาวิตตฺตา มุตโต ฯ ตติยวาเร ปน เตน จ สาวิตตฺตา อิตเรน จ สาธูติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา โอรมิตตฺตา อุโภปิ มุตฺตาติ ฯ

ทูตกถา นิฏฺฐิตา ฯ

อรโห รโหสญฺญินิทฺเทสาทีสุ ฯ อรโหติ สมฺมุเข ฯ รโหติ ปรมฺมุเข ฯ ตตฺถ โย อุปฏฺฐานกาเล เวริภิกฺขุมฺหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อาคนฺตฺวา ปุรโต นิสินฺเนเยว อนฺธการโทเสน ตสฺส อาคตภาวํ อชานนฺโต อโห วต อิตฺถนฺนาโม หโต อสฺส โจราปิ นาม ตํ น หนนฺติ สปฺโป น ฑํสติ น โกจิ สตฺถํ วา วิสํ วา อาหรตีติ ตสฺส มรณํ อภินนฺทนฺโต อีทิสานิ วจนานิ อุลฺลปติ อยํ อรโห รโหสญฺญี อุลฺลปติ นาม ฯ สมฺมุเข จ ตสฺมึ ปรมฺมุขสญฺญีติ อตฺโถ ฯ โย ปน ตํ ปุรโต นิสินฺนํ ทิสฺวา ปุน อุปฏฺฐานํ กตฺวา คเตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ คเตปิ ตสฺมึ อิเธว โส นิสินฺโนติ สญฺญี หุตฺวา ปุริมนเยเนว อุลฺลปติ อยํ รโห อรโหสญฺญี อุลฺลปติ นาม ฯ เอเตเนว อุปาเยน อรโห อรโหสญฺญี รโห รโหสญฺญี จ เวทิตพฺโพ[๑] ฯ จตุนฺนมฺปิ เจเตสํ วาจาย วาจาย ทุกฺกฏนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

อิทานิ มรณสํวณฺณนาย วิภาคทสฺสนตฺถํ วุตฺเตสุ ปญฺจสุ กาเยน สํวณฺณนาทิมาติกานิทฺเทเสสุ ฯ กาเยน วิการํ ทสฺเสตีติ ยถา โส ชานาติ สตฺถํ วา อาหริตฺวา วิสํ วา ขาทิตฺวา

๑. เวทิตพฺพา ฯ

รชฺชุยา วา อุพฺพนฺธิตฺวา โสพฺภาทีสุ วา ปปติตฺวา โย มรติ โส กิร ธนํ วา ลภติ ยสํ วา ลภติ สคฺคํ วา คจฺฉตีติ อยมตฺโถ เอเตน วุตฺโตติ ตถา หตฺถมุทฺธาทีหิ ทสฺเสติ ฯ วาจาย ภณตีติ ตเมวตฺถํ วากฺยเภทํ กตฺวา ภณติ ฯ ตติยวาโร อุภยวเสน วุตฺโต ฯ สพฺพตฺถ สํวณฺณนาย ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ ตสฺส ทุกฺขุปฺปตฺติยํ สํวณฺณกสฺส ถุลฺลจฺจยํ ฯ ยํ อุทฺทิสฺส สํวณฺณนา กตา ตสฺมึ มเต สํวณฺณนากฺขเณเยว สํวณฺณกสฺส ปาราชิกํ ฯ โส ตํ น ชานาติ อญฺโญ ญตฺวา ลทฺโธ วต เม สุขุปฺปตฺติอุปาโยติ ตาย สํวณฺณนาย มรติ อนาปตฺติ ฯ ทฺวินฺนํ อุทฺทิสฺส สํวณฺณนาย กตาย เอโก ญตฺวา มรติ ปาราชิกํ เทฺวปิ มรนฺติ ปาราชิกญฺจ อกุสลราสิ จ ฯ เอส นโย สมฺพหุเลสุ ฯ อนุทฺทิสฺส มรณํ สํวณฺเณนฺโต อาหิณฺฑติ โย โย ตํ สํวณฺณนํ ญตฺวา มรติ สพฺโพ เตน มาริโต โหติ ฯ ทูเตน สํวณฺณนาย ฯ อสุกนฺนาม เคหํ วา คามํ วา คนฺตฺวา อิตฺถนฺนามสฺสเอว มรณวณฺณํ สํวณฺเณหีติ สาสเน อาโรจิตมตฺเต ทุกฺกฏํ ฯ ยสฺสตฺถาย ปหิโต ตสฺส ทุกฺขุปฺปตฺติยา มูลฏฺฐสฺส ถุลฺลจฺจยํ มรเณ ปาราชิกํ ฯ ทูโต ญาโต ทานิ อยํ สคฺคมคฺโคติ ตสฺส อนาโรเจตฺวา อตฺตโน ญาตกสฺส วา สาโลหิตสฺส วา อาโรเจติ ตสฺมึ มเต วิสงฺเกโต โหติ มูลฏฺโฐ มุจฺจติ ฯ ทูโต ตเถว จินฺเตตฺวา สยํ สํวณฺณนาย วุตฺตํ กตฺวา มรติ วิสงฺเกโตว ฯ อนุทฺทิสฺส

ปน สาสเน อาโรจิเต ยตฺตกา ทูตสฺส สํวณฺณนาย มรนฺติ ตตฺตกา ปาณาติปาตา ฯ สเจ มาตาปิตโร มรนฺติ อานนฺตริยมฺปิ โหติ ฯ เลขาสํวณฺณนาย ฯ เลขํ ฉินฺทตีติ ปณฺเณ วา โปตฺถเก วา อกฺขรานิ ลิขติ โย สตฺถํ วา อาหริตฺวา ปปาเต วา ปปติตฺวา อญฺเญหิ วา อคฺคิปฺปเวสนอุทกปฺปเวสนาทีหิ อุปาเยหิ มรติ โส อิทญฺจิทญฺจ ลภตีติ วา ตสฺส ธมฺโม โหตีติ วา ฯ เอตฺถาปิ ทุกฺกฏถุลฺลจฺจยปาราชิกา วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ อุทฺทิสฺส ลิขิเต ปน ยํ อุทฺทิสฺส ลิขิตํ ตสฺเสว มรเณ ปาราชิกํ ฯ พหู อุทฺทิสฺส ลิขิเต ยตฺตกา มรนฺติ ตตฺตกา ปาณาติปาตา ฯ มาตาปิตูนํ มรเณ อานนฺตริยํ ฯ อนุทฺทิสฺส ลิขิเตปิ เอเสว นโย ฯ พหู มรนฺตีติ วิปฺปฏิสาเร อุปฺปนฺเน ตํ โปตฺถกํ ฌาเปตฺวา วา ยถา วา อกฺขรานิ น ปญฺญายนฺติ ตถา กตฺวา มุจฺจติ ฯ สเจ โส ปรสฺส โปตฺถโก โหติ อุทฺทิสฺส ลิขิโต วา โหตุ อนุทฺทิสฺส ลิขิโต วา คหิตฏฺฐาเน ฐเปตฺวา มุจฺจติ ฯ สเจ มูเลน กีโต โหติ โปตฺถกสฺสามิกานํ โปตฺถกํ เยสํ หตฺถโต มูลํ คหิตํ เตสํ มูลํ ทตฺวา มุจฺจติ ฯ สเจ สมฺพหุลา มรณวณฺณํ ลิขิสฺสามาติ เอกชฺฌาสยา หุตฺวา เอโก ตาลรุกฺขํ อาโรหิตฺวา ปณฺณํ ฉินฺทติ เอโก อาหรติ เอโก โปตฺถกํ กโรติ เอโก ลิขติ เอโก สเจ กณฺฏกเลขา โหติ มสึ มกฺเขติ มสึ มกฺเขตฺวา ตํ โปตฺถกํ สชฺเชตฺวา สพฺเพว สภายํ วา อาปเณ วา ยตฺถ วา

ปน เลขาทสฺสนโกตุหลกา พหู สนฺนิปตนฺติ ตตฺถ ชเปนฺติ ฯ ตํ วาจาเปตฺวา[๑] สเจ เอโก มรติ สพฺเพสํ ปาราชิกํ ฯ สเจ พหุกา มรนฺติ วุตฺตสทิโสว นโย ฯ วิปฏิสาเร ปน อุปฺปนฺเน ตํ โปตฺถกํ สเจ มญฺชุสาย โคเปนฺติ อญฺโญ จ นํ ทิสฺวา นีหริตฺวา ปุน พหูนํ ทสฺเสติ เนว มุจฺจนฺติ ฯ ติฏฺฐตุ มญฺชุสา สเจปิ ตํ โปตฺถกํ นทิยา วา สมุทฺเท วา ขิปนฺติ วา โธวนฺติ วา ขณฺฑาขณฺฑํ วา ฉินฺทนฺติ อคฺคิมฺหิ วา ฌาเปนฺติ ยาว สงฺฆฏิเตปิ ทุทฺโธเต ทุชฺฌาปิเต วา ปณฺเณ อกฺขรานิ ปญฺญายนฺติ ตาว น มุจฺจนฺติ ฯ ยถา ปน อกฺขรานิ น ปญฺญายนฺติ ตเถว กเต มุจฺจนฺตีติ ฯ

อิทานิ ถาวรปฺปโยคสฺส วิภาคทสฺสนตฺถํ วุตฺเตสุ โอปาตาทิ-มาติกานิทฺเทเสสุ ฯ มนุสฺสํ อุทฺทิสฺส โอปาตํ ขนตีติ อิตฺถนฺนาโม ปปติตฺวา มริสฺสตีติ กญฺจิ มนุสฺสํ อุทฺทิสิตฺวา ยตฺถ โส เอกโก วิจรติ ตตฺถ อาวาฏํ ขนติ ฯ ขนนฺตสฺส ตาว สเจปิ ชาตปฐวึ ขนติ ปาณาติปาตสฺส ปโยคตฺตา ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ ยํ อุทฺทิสฺส ขนติ ตสฺส ทุกฺขุปฺปตฺติยา ถุลฺลจฺจยํ มรเณ ปาราชิกํ ฯ อญฺญสฺมึ ปติตฺวา มเตปิ อนาปตฺติ ฯ สเจ อนุทฺทิสฺส โยโกจิ มริสฺสตีติ ขนนฺโต โหติ ยตฺตกา ปติตฺวา มรนฺติ ตตฺตกา ปาณาติปาตา อานนฺตริยวตฺถูสุ จ อานนฺตริยํ ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยวตฺถูสุ ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยานิ ฯ พหู

๑. วาเจตฺวา ฯ

ตตฺถ เจตนา กตมาย ปาราชิกํ โหตีติ ฯ มหาอฏฺฐกถายํ ตาว วุตฺตํ อาวาฏํ คมฺภีรโต จ อายามวิตฺถารโต จ ขนิตฺวา ปมาเณ ฐเปตฺวา ตจฺเฉตฺวา ปุญฺฉิตฺวา ปํสุปจฺฉึ อุทฺธรนฺตสฺส สนฺนิฏฺฐาปิกา อตฺถสาธิกเจตนา มคฺคานนฺตรสทิสา ฯ สเจปิ วสฺสสตสฺส อจฺจเยน ปติตฺวา อวสฺสํ มรณกสตฺโต โหติ สนฺนิฏฺฐาปิกเจตนาเยว ปาราชิกนฺติ ฯ มหาปจฺจริยํ ปน สงฺเขปฏฺฐกถายญฺจ อิมสฺมึ อาวาเฏ ปติตฺวา มริสฺสตีติ เอกสฺมิมฺปิ กุทฺทาลปฺปหาเร ทินฺเน สเจ โกจิ ตตฺถ ปกฺขลิโต ปติตฺวา มรติ ปาราชิกเมว สุตฺตนฺติกตฺเถรา ปน สนฺนิฏฺฐาปิกเจตนํ คณฺหนฺตีติ วุตฺตํ ฯ เอโก โอปาตํ ขนิตฺวา อสุกนฺนาม อาเนตฺวา อิธ ปาเตตฺวา มาเรหีติ อญฺญํ อาณาเปติ ฯ โส ตํ ปาเตตฺวา มาเรติ อุภินฺนํ ปาราชิกํ ฯ อญฺญํ ปาเตตฺวา มาเรติ สยํ ปติตฺวา มรติ อญฺโญ อตฺตโน ธมฺมตาย ปติตฺวา มรติ ฯ สพฺพตฺถ วิสงฺเกโต โหติ มูลฏฺโฐ มุจฺจติ ฯ อสุโก อสุกํ อาเนตฺวา อิธ มาเรสฺสตีติ ขเตปิ เอเสว นโย ฯ มริตุกามา อิธ มริสฺสนฺตีติ ขนติ ฯ เอกสฺส มรเณ ปาราชิกํ ฯ พหุนฺนํ มรเณ อกุสลราสิ ฯ มาตาปิตูนํ มรเณ อานนฺตริยํ ฯ ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยวตฺถูสุ ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยานิ ฯ เย เกจิ มาเรตุกามา เต อิธ ปาเตตฺวา มาเรสฺสนฺตีติ ขนติ ฯ ตตฺถ ปาเตตฺวา มาเรนฺติ ฯ เอกสฺมึ มเต ปาราชิกํ ฯ พหูสุ อกุสลราสิ ฯ อานนฺตริยาทิวตฺถูสุ อานนฺตริยาทีนิ ฯ อิธ จ อรหนฺตาปิ สงฺคหํ คจฺฉนฺติ ฯ ปุริมนเย ปน เตสํ

มริตุกามตาย ปตนํ นตฺถีติ น สงฺคยฺหนฺติ ฯ ทฺวีสุปิ นเยสุ อตฺตโน ธมฺมตาย ปติตฺวา มเต วิสงฺเกโต ฯ เยเกจิ อตฺตโน เวริเก เอตฺถ ปาเตตฺวา มาเรสฺสนฺตีติ ขนติ ฯ ตตฺถ จ เวริกา เวริเก ปาเตตฺวา มาเรนฺติ ฯ เอกสฺมึ มาริเต ปาราชิกํ พหูสุ อกุสลราสิ มาตริ วา ปิตริ วา อรหนฺเต วา เวริเกหิ อาเนตฺวา ตตฺถ มาริเต อานนฺตริยํ อตฺตโน ธมฺมตาย มเตสุ วิสงฺเกโต ฯ โย ปน มริตุกามา วา อมริตุกามา วา มาเรตุกามา วา อมาเรตุกามา วา เยเกจิ เอตฺถ ปติตา วา ปาติตา วา มริสฺสนฺตีติ สพฺพถาปิ อนุทฺทิสฺเสว ขนติ โย โย มรติ ตสฺส ตสฺส มรเณน ยถานุรูปํ กมฺมญฺจ ผุสติ อาปตฺติญฺจ อาปชฺชติ ฯ สเจ คพฺภินี ปติตฺวา สคพฺภา มรติ เทฺว ปาณาติปาตา ฯ คพฺโภเยว วินสฺสติ เอโก คพฺโภ น วินสฺสติ มาตา มรติ เอโกเยว ฯ โจเรหิ อนุพทฺโธ ปติตฺวา มรติ โอปาตขนกสฺเสว ปาราชิกํ ฯ โจรา ตตฺถ ปาเตตฺวา มาเรนฺติ ปาราชิกเมว ฯ ตตฺถ ปติตํ พหิ นีหริตฺวา มาเรนฺติ ปาราชิกเมว ฯ กสฺมา ฯ โอปาเต ปติตปฺปโยเคน คหิตตฺตา ฯ โอปาตโต นิกฺขมิตฺวา เตเนวาพาเธน มรติ ปาราชิกเมว ฯ พหูนิ วสฺสานิ อติกฺกมิตฺวา ปุน กุปิเตน เตเนวาพาเธน มรติ ปาราชิกเมว ฯ โอปาเต ปตนปจฺจยา อุปฺปนฺนโรเคน คิลานสฺเสว อญฺโญ โรโค อุปฺปชฺชติ โอปาตโรโค พลวตโร โหติ เตน มเตปิ โอปาตขนโก น มุจฺจติ ฯ

สเจ ปจฺฉา อุปฺปนฺนโรโค พลวา โหติ เตน มเต มุจฺจติ ฯ
อุโภหิ มเต น มุจฺจติ ฯ โอปาเต อุปฺปาติกมนุสฺโส นิพฺพตฺติตฺวา
อุตฺตริตุํ อสกฺโกนฺโต มรติ ปาราชิกเมว ฯ มนุสฺสํ อุทฺทิสฺส
ขเต ยกฺขาทีสุ ปติตฺวา มเตสุ อนาปตฺติ ฯ ยกฺขาทโย อุทฺทิสฺส
ขเต มนุสฺสาทีสุ มรนฺเตสุปิ เอเสว นโย ฯ ยกฺขาทโย อุทฺทิสฺส
ขนนฺตสฺส ปน ขนเนปิ เตสํ ทุกฺขุปฺปตฺติยมฺปิ ทุกฺกฏเมว มรเณ
วตฺถุวเสเนว ถุลฺลจฺจยํ วา ปาจิตฺติยํ วา ฯ อนุทฺทิสฺส ขเต
โอปาเต ยกฺขรูเปน วา เปตรูเปน วา ปตติ ติรจฺฉานรูเปน
มรติ ปตนรูปญฺจ ปมาณํ ตสฺมา ถุลฺลจฺจยนฺติ อุปติสฺสตฺเถโร ฯ
มรณรูปํ ปมาณํ ตสฺมา ปาจิตฺติยนฺติ ปุสฺสเทวตฺเถโร ฯ
ติรจฺฉานรูเปน ปติตฺวา ยกฺขรูปเปตรูเปน มเตปิ เอเสว นโย ฯ
โอปาตขนโก โอปาตํ อญฺญสฺส วิกฺกีณาติ วา มุธา วา เทติ
โย โย ปติตฺวา มรติ ตปฺปจฺจยา ตสฺเสว อาปตฺติ จ
กมฺมพนฺโธ จ เยน ลทฺโธ โส นิทฺโทโสติ ฯ เอวํ ปติตา
อุตฺตริตุํ สกฺโกนฺตา น นสฺสิสฺสนฺติ สุอุทฺธรา ภวิสฺสนฺตีติ ตํ
โอปาตํ คมฺภีรตรํ วา อุตฺตานตรํ วา ทีฆตรํ วา รสฺสตรํ วา
วิตฺถตรํ วา สมฺพาธตรํ วา กโรติ อุภินฺนมฺปิ อาปตฺติ จ
กมฺมพนฺโธ จ ฯ พหู มรนฺตีติ วิปฏิสาเร อุปฺปนฺเน โอปาตํ
ปํสุนา ปูเรติ ฯ สเจ โกจิ ปํสุมฺหิ ปติตฺวา มรติ ปูเรตฺวาปิ
น มุจฺจติ ฯ เทเว วสฺสนฺเต กทฺทโม โหติ ตตฺถ ลคฺคิตฺวา
มเตปิ รุกฺโข วา ปตนฺโต วาโต วา วสฺโสทกํ วา ปํสุํ หรติ

กนฺทมูลตฺถํ วา ปฐวึ ขนนฺตา ตตฺถ อาวาฏํ กโรนฺติ ตตฺถ สเจ โกจิ ลคฺคิตฺวา วา ปติตฺวา วา มรติ มูลฏฺโฐ น มุจฺจติ ฯ ตสฺมึ ปน โอกาเส มหนฺตํ ตฬากํ วา โปกฺขรณึ วา กาเรตฺวา เจติยํ วา ปติฏฺฐาเปตฺวา โพธึ วา โรเปตฺวา อาวาสํ วา สกฏมคฺคํ วา การาเปตฺวา มุจฺจติ ฯ ยทาปิ ถิรํ กตฺวา ปูริเต โอปาเต รุกฺขาทีนํ มูลานิ มูเลหิ สํสิพฺพิตานิ โหนฺติ ชาตปฐวี ชาตา ตทาปิ มุจฺจติ ฯ สเจปิ นที อาคนฺตฺวา โอปาตํ หรติ เอวมฺปิ มุจฺจตีติ

อยํ ตาว โอปาตกถา ฯ

โอปาตสฺเสว ปน อนุโลเมสุ ปาสาทีสุปิ โย ตาว ปาสํ โอเฑติ เอตฺถ พชฺฌิตฺวา สตฺตา มริสฺสนฺตีติ อวสฺสํ พชฺฌนกสตฺตานํ วเสน หตฺถา มุตฺตมตฺเต ปาราชิกานนฺตริย-ถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยานิ เวทิตพฺพานิ ฯ อุทฺทิสฺส กเต ยํ อุทฺทิสฺส โอฑฺฑิโต ตโต อญฺเญสํ พนฺธเน อนาปตฺติ ฯ ปาเส มูเลน วา มุธา วา ทินฺเนปิ มูลฏฺฐสฺเสว กมฺมพนฺโธ ฯ สเจ เยน ลทฺโธ โส อุคฺคลิตํ วา ปาสํ สณฺฐเปติ ปสฺเสน วา คจฺฉนฺเต ทิสฺวา วตึ กตฺวา สมฺมุเข ปเวเสติ ถทฺธตรํ วา ปาสยฏฺฐึ ฐเปติ ทฬฺหตรํ วา ปาสรชฺชุ พนฺธติ ถิรตรํ วา ขาณุกํ อาโกฏฺเฏติ อุโภปิ น มุจฺจนฺติ ฯ สเจ วิปฺปฏิสาเร อุปฺปนฺเน ปาสํ อุคฺคลาเปตฺวา คจฺฉติ ตํ ทิสฺวา ปุน อญฺเญ สณฺฐเปนฺติ พทฺธา พทฺธา มรนฺติ มูลฏฺโฐ

น มุจฺจติ ฯ สเจ ปน เตน ปาสยฏฺฐิ สยํ อกตา โหติ คหิตฏฺฐาเน ฉเปตฺวา มุจฺจติ ฯ ตตฺถ ชาตกยฏฺฐึ ฉินฺทิตฺวา มุจฺจติ ฯ สยํ กตยฏฺฐึ ปน โคเปนฺโตปิ น มุจฺจติ ฯ ยทิ หิ ตํ อญฺโญ คณฺหิตฺวา ปาสํ สณฺฐเปติ ตปฺปจฺจยา มรนฺเตสุ มูลฏฺโฐ น มุจฺจติ ฯ สเจ ตํ ฌาเปตฺวา อลาตํ กตฺวา ฉฑฺเฑติ เตน อลาเตน ปหารํ ลทฺธา มรนฺเตสุปิ น มุจฺจติ ฯ สพฺพโส ปน ฌาเปตฺวา วา นาเสตฺวา วา มุจฺจติ ฯ ปาสรชฺชุมฺปิ อญฺเญหิ วฏฺฏิตํ คหิตฏฺฐาเน ฉเปตฺวา มุจฺจติ ฯ รชฺชุเก ลภิตฺวา สยํ วฏฺฏิตํ อุพฺพฏฺเฏตฺวา วาเก ลภิตฺวา วฏฺฏิตํ หิราหิรํ กตฺวา มุจฺจติ ฯ อรญฺญโต ปน สยํ วาเก อาหริตฺวา วฏฺฏิตํ โคเปนฺโตปิ น มุจฺจติ ฯ สพฺพโส ปน ฌาเปตฺวา วา นาเสตฺวา วา มุจฺจติ ฯ อทูหลํ สชฺเชนฺโต จตูสุ ปาเทสุ อทูหลมญฺจํ ฉเปตฺวา ปาสาเณ อาโรเปติ ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ สพฺพสชฺชํ กตฺวา หตฺถโต มุตฺตมตฺเต อวสฺสํ อชฺโฌตฺถริตพฺพกสตฺตานํ วเสน อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสกานุรูเปน ปาราชิกาทีนิ เวทิตพฺพานิ ฯ อทูหเล มูเลน วา มุธา วา ทินฺเนปิ มูลฏฺฐสฺเสว กมฺมพนฺโธ ฯ สเจ เยน ลทฺธํ โส ปติตํ วา อุกฺขิปติ อญฺเญปิ ปาสาเณ อาโรเปตฺวา ครุกตรํ วา กโรติ ปสฺเสน วา คจฺฉนฺเต ทิสฺวา วตึ กตฺวา อทูหเล ปเวเสติ อุโภปิ น มุจฺจนฺติ ฯ สเจ วิปฏิสาเร อุปฺปนฺเน อทูหลํ ปาเตตฺวา คจฺฉติ ตํ ทิสฺวา อญฺโญ สณฺฐเปติ มูลฏฺโฐ

น มุจฺจติ ฯ ปาสาเณ ปน คหิตฏฺฐาเน ฐเปตฺวา อทูหลปาเท จ ปาสยฏฺฐิยํ วุตฺตนเยน คหิตฏฺฐาเน วา ฐเปตฺวา ฌาเปตฺวา วา มุจฺจติ ฯ สูลํ โรเปนฺตสฺสาปิ สพฺพสชฺชํ กตฺวา หตฺถโต มุตฺตมตฺเต สูลมุเข ปติตฺวา อวสฺสํ มรณกสตฺตานํ วเสน อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสา- นุรูปโต ปาราชิกาทีนิ เวทิตพฺพานิ ฯ สูเล มูเลน วา มุธา วา ทินฺเนปิ มูลฏฺฐสฺเสว กมฺมพนฺโธ ฯ สเจ เยน ลทฺธํ โส เอกปฺปหาเรเนว มริสฺสนฺตีติ ติขิณตรํ วา กโรติ ทุกฺขํ มริสฺสนฺตีติ กุณฺฐตรํ วา กโรติ อุจฺจนฺติ สลฺลกฺเขตฺวา นีจตรํ วา นีจนฺติ สลฺลกฺเขตฺวา อุจฺจตรํ วา ปุน โรเปติ วงฺกํ วา อุชุกํ อติอุชุกํ วา อีสกํ โปณํ กโรติ อุโภปิ น มุจฺจนฺติ ฯ สเจ ปน อฏฺฐาเน ฐิตนฺติ อญฺญสฺมึ ฐาเน ฐเปติ ตญฺเจ มารณตฺถาย อาทิโต ปฏฺฐาย ปริเยสิตฺวา กตํ โหติ มูลฏฺโฐ น มุจฺจติ ฯ อปริเยสิตฺวา ปน กตเมว ลภิตฺวา อาโรปิเต มูลฏฺโฐ มุจฺจติ ฯ วิปฺปฏิสาเร อุปฺปนฺเน ปาสยฏฺฐิยํ วุตฺตนเยน คหิตฏฺฐาเน วา ฐเปตฺวา ฌาเปตฺวา วา มุจฺจติ ฯ

อปสฺเสน สตฺถํ วาติ เอตฺถ อปสฺเสนนฺนาม นิจฺจปริโภค มญฺโจ วา ปีฐํ วา อปสฺเสนผลกํ วา ทิวาฏฺฐาเน นิสีทนฺตสฺส อปสฺเสนกตฺถมฺโภ วา ตตฺถ ชาตกรุกฺโข วา จงฺกเม อปสฺสาย ติฏฺฐนฺตสฺส อาลมฺพนรุกฺโข วา อาลมฺพนผลกํ วา สพฺพมฺเปตํ อปสฺสนียฏฺเฐน อปสฺเสนํ นาม ฯ ตสฺมึ อปสฺเสเน ยถา

อปสฺสยนฺตํ วิชฺฌติ วา ฉินฺทติ วา ตถา กตฺวา วาสีผรสุ-
สตฺติอารกณฺฏกาทีนํ อญฺญตรํ สตฺถํ ฐเปติ ทุกฺกฏํ ฯ
ธุวปริโภคฏฺฐาเน นิราสงฺกสฺส นิสีทโต วา นิปชฺชโต วา
อปสฺสยนฺตสฺส วา สตฺถสมฺผสฺสปจฺจยา ทุกฺขุปฺปตฺติยา ถุลฺลจฺจยํ
มรเณ ปาราชิกํ ฯ ตญฺเจ อญฺโญปิ ตสฺส เวรี ภิกฺขุ
วิหารจาริกญฺจรนฺโต ทิสฺวา อิมสฺส มญฺเญ มารณตฺถาย
อิมํ นิกฺขิตฺตํ สาธุ สุฏฺฐุ มรตูติ อภินนฺทนฺโต คจฺฉติ ทุกฺกฏํ ฯ
สเจ ปน โสปิ ตตฺถ เอวํ กเต สุกตํ ภวิสฺสตีติ
ติขิณตราทิกรเณน กิญฺจิ กมฺมํ กโรติ ตสฺสปิ ปาราชิกํ ฯ
สเจ ปน อฏฺฐาเน ฐิตนฺติ อุทฺธริตฺวา อญฺญสฺมึ ฐาเน
ฐเปติ ตทตฺถเมว กตฺวา ฐปิเต มูลฏฺโฐ น มุจฺจติ ฯ
ปากติกํ ลภิตฺวา ฐปิตํ โหติ มุจฺจติ ฯ ตํ อปเนตฺวา อญฺญํ
ติขิณตรํ ฐเปติ มูลฏฺโฐ มุจฺจเตว ฯ

วิสมกฺขเนปิ ฯ ยาว มรณาภินนฺทเน ทุกฺกฏํ ตาว
เอเสว นโย ฯ สเจ ปน โสปิ ขุทฺทกํ วิสมณฺฑลนฺติ
สลฺลกฺเขตฺวา มหนฺตํ กโรติ มหนฺตํ วา อติตนุกํ[๑] โหตีติ
ขุทฺทกํ กโรติ ตนุกํ วา พหลํ พหลํ วา ตนุกํ กโรติ อคฺคินา
ตาเปตฺวา เหฏฺฐา วา อุปริ วา สญฺจาเรติ ตสฺสปิ ปาราชิกํ ฯ
อิทํ อฏฺฐาเน ฐิตนฺติ สพฺพเมว ตจฺเฉตฺวา ปุญฺฉิตฺวา อญฺญสฺมึ
ฐาเน ฐเปติ ฯ อตฺตนา เภสชฺชานิ โยเชตฺวา กเต มูลฏฺโฐ น

๑. อติมหนฺตํ ฯ

มุจฺจติ อตฺตนา อกเต มุจฺจติ ฯ สเจ ปน โส อิมํ วิสํ อติปริตฺตนฺติ อญฺญมฺปิ อาเนตฺวา ปกฺขิปติ ยสฺส วิเสน มรติ ตสฺส ปาราชิกํ ฯ สเจ อุภินฺนมฺปิ สนฺตเกน มรติ อุภินฺนมฺปิ ปาราชิกํ ฯ อิมํ วิสํ นิพฺพิริยนฺติ ตํ อปเนตฺวา อตฺตโน วิสเมว ฐเปติ ตสฺเสว ปาราชิกํ มูลฏฺโฐ มุจฺจติ ฯ

ทุพฺพลํ วา กโรตีติ มญฺจปีฐํ อฏนิยา เหฏฺฐาภาเค ฉินฺทิตฺวา วิทเลหิ วา รชฺชุเกหิ วา เยหิ วีตํ โหติ เต วา ฉินฺทิตฺวา อปฺปาวเสสเมว กตฺวา เหฏฺฐา อาวุธํ นิกฺขิปติ ฯ เอตฺถ ปติตฺวา มริสฺสตีติ อปสฺเสนผลกาทีนมฺปิ จงฺกเม อาลมฺพน-รุกฺขผลกปริโยสานานํ ปรภาคํ ฉินฺทิตฺวา เหฏฺฐา อาวุธํ นิกฺขิปติ ฯ โสพฺภาทีสุ มญฺจํ วา ปีฐํ วา อปสฺเสนผลกํ วา อาเนตฺวา ฐเปติ ยถา ตตฺถ นิสินฺนมตฺโต วา อปสฺเสนมตฺโต๑ วา ปตติ ฯ โสพฺภาทีสุ วา สญฺจรณเสตุ โหติ ตํ ทุพฺพลํ กโรติ ฯ เอวํ กโรนฺตสฺส กรเณ ทุกฺกฏํ อิตรสฺส ทุกฺขุปฺปตฺติยา ถุลฺลจฺจยํ มรเณ ปาราชิกํ ฯ ภิกฺขุํ อาเนตฺวา โสพฺภาทีนํ ตเฏฺว ฐเปติ ทิสฺวา ภเยน กมฺเปนฺโต ปติตฺวา มริสฺสตีติ ทุกฺกฏํ ฯ โส ตเถว ปตติ ฯ ทุกฺขุปฺปตฺติยา ถุลฺลจฺจยํ มรเณ ปาราชิกํ ฯ สยํ ปาเตติ อญฺเญน ปาตาเปติ อญฺโญ อวุตฺโต ว อตฺตโน ธมฺมตาย ปาเตติ อมนุสฺโส ปาเตติ วาตปฺปหาเรน ปตติ อตฺตโน ธมฺมตาย ปตฺติ สพฺพตฺถ มรเณ ปาราชิกํ ฯ

๑. อปสฺสิตมตฺโต ฯ

กสฺมา ฯ ตสฺส ปโยเคน โสพฺภาทิตเฏฺ ฐิตตฺตา ฯ

อุปนิกฺขิปนํ นาม สมีเป นิกฺขิปนํ ฯ ตตฺถ โย อิมินา อสินา มโต โส ธนํ วา ลภตีติอาทินา นเยน มรณวณฺณํ วา สํวณฺเณตฺวา อิมินา มรณตฺถิกา มรนฺตุ มรณตฺถิกา มาเรนฺตูติ วา วตฺวา อสึ อุปนิกฺขิปติ ตสฺส อุปนิกฺขิปเน ทุกฺกฏํ ฯ มริตุกาโม วา เตน อตฺตานํ ปหรตุ มาเรตุกาโม วา อญฺญํ ปหรตุ อุภยถาปิ ปรสฺส ทุกฺขุปฺปตฺติยา อุปนิกฺเขปกสฺส ถุลฺลจฺจยํ มรเณ ปาราชิกํ ฯ อนุทฺทิสฺส นิกฺขิตฺเต พหูนํ มรเณ อกุสลราสิ ปาราชิกาทิวตฺถูสุ ปาราชิกาทีนิ ฯ วิปฺปฏิสาเร อุปฺปนฺเน อสึ คหิตฏฺฐาเน ฐเปตฺวา มุจฺจติ ฯ กีณิตฺวา คหิโต โหติ อสิสฺสามิกานํ อสึ เยสํ หตฺถโต มูลํ คหิตํ เตสํ มูลํ ทตฺวา มุจฺจติ ฯ สเจ โลหปิณฺฑึ วา ผาลํ วา กุทฺทาลํ วา คเหตฺวา อสิ การาปิโต โหติ ยํ ภณฺฑํ คเหตฺวา การิโต ตเทว กตฺวา มุจฺจติ ฯ สเจ กุทฺทาลํ คเหตฺวา การิตํ วินาเสตฺวา ผาลํ กโรติ ผาเลน ปหารํ ลภิตฺวา มรนฺเตสุปิ ปาณาติปาตา น มุจฺจติ ฯ สเจ ปน โลหํ สมุฏฺฐาเปตฺวา อุปนิกฺขิปนตฺถเมว การิโต โหติ อาเรน ฆํสิตฺวา จุณฺณวิจุณฺณํ กตฺวา วิปฺปกิณฺเณ มุจฺจติ ฯ สเจปิ สํวณฺณนาโปตฺถโก วิย พหูหิ เอกชฺฌาสเยหิ กโต โหติ โปตฺถเก วุตฺตนเยเนว กมฺมพนฺธวินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ เอส นโย สตฺติภินฺทีสุ ฯ สูลลคุเฬสุ ปาสยฏฺฐิสทิโส วินิจฺฉโย ฯ ตถา ปาสาเณ ฯ สตฺเถ อสิสทิโสว ฯ วิสํ วาติ

วิสํ อุปนิกฺขิปนฺตสฺส วตฺถุวเสน อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสานุรูปโต ปาราชิกาทิวตฺถูสุ ปาราชิกาทีนิ เวทิตพฺพานิ ฯ กีณิตฺวา ชปิเต ปุริมนเยน ปฏิปากติกํ กตฺวา มุจฺจติ ฯ สยํ เภสชฺเชหิ โยชิเต อวิสํ กตฺวา มุจฺจติ ฯ รชฺชุยา ปาสรชฺชุสทิโสว วินิจฺฉโย ฯ

เภสชฺเช ฯ โย ภิกฺขุ เวริภิกฺขุสฺส ปชฺชรเก วา วิสภาคโรเค วา อุปฺปนฺเน อสปฺปายานิปิ สปฺปิอาทีนิ สปฺปายานีติ มรณาธิปฺปาโย เทติ อญฺญํ วา กิญฺจิ กนฺทมูลผลํ ฯ ตสฺส เอวํ เภสชฺชทาเน ทุกฺกฏํ ปรสฺส ทุกฺขุปฺปตฺติยํ มรเณ จ ถุลฺลจฺจยปาราชิกานิ อานนฺตริยวตฺถุมฺหิ อานนฺตริยนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

รูปูปหาเร ฯ อุปสํหรตีติ ปรํ วา อมนาปรูปํ ตสฺส สมีเป ฐเปติ[๑] อตฺตนา วา ยกฺขเปตาทิเวสํ คเหตฺวา ติฏฺฐติ ฯ ตสฺส อุปสํหารมตฺเต ทุกฺกฏํ ฯ ปรสฺส ตํ รูปํ ทิสฺวา ภยุปฺปตฺติยํ ถุลฺลจฺจยํ มรเณ ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน ตเทว รูปํ เอกจฺจสฺส มนาปํ โหติ อลาภเกน จ สุสฺสิตฺวา มรติ วิสงฺเกโต ฯ มนาปิเยปิ เอเสว นโย ฯ ตตฺถ ปน วิเสเสน อิตฺถีนํ ปุริสรูปํ ปุริสานญฺจ อิตฺถีรูปํ มนาปํ ฯ ตํ อลงฺกริตฺวา อุปสํหรติ ทิฏฺฐมตฺตกเมว กโรติ อติจิรํ ปสฺสิตุมฺปิ น เทติ ฯ อิตโร อลาภเกน สุสฺสิตฺวา มรติ ปาราชิกํ ฯ สเจ อุตฺตสิตฺวา มรติ วิสงฺเกโต ฯ อถ ปน อุตฺตสิตฺวา วา อลาภเกน วาติ อวิจาเรตฺวา เกวลํ ปสฺสิตฺวา มริสฺสตีติ อุปสํหรติ อุตฺตสิตฺวา

๑. ชปาเปติ ฯ

วา สุสฺสิตฺวา วา มเต ปาราชิกเมว ฯ เอเตเนว อุปาเยน สทฺทูปสํหาราทโยปิ เวทิตพฺพา ฯ เกวลํ เหตฺถ อมนุสฺสสทฺทาทโย อุตฺราสชนกา อมนาปสทฺทา ปุริสานํ อิตฺถีสทฺทมธุรคนฺธพฺพสทฺทาทโย จิตฺตสฺสาทกรา มนาปสทฺทา หิมวนฺเต วิสรุกฺขานํ มูลาทิคนฺธา จ กุณปคนฺธา จ อมนาปคนฺธา กาฬานุสาริยาทิมูลคนฺธาทโย มนาปคนฺธา ปฏิกูลมูลรสาทโย อมนาปรสา อปฏิกูลมูลรสาทโย มนาปรสา วิสผสฺสมหากจฺฉุผสฺสาทโย อมนาปโผฏฺฐพฺพา จีนปฏ-หํสปุปฺผตุลิกผสฺสาทโย มนาปโผฏฺฐพฺพาติ เวทิตพฺพา ฯ ธมฺมูปหาเร ธมฺโมติ เทสนาธมฺโม เวทิตพฺโพ ฯ เทสนาวเสน วา นิรเย จ สคฺเค จ วิปตฺติสมฺปตฺติเภทํ ธมฺมารมฺมณเมว ฯ เนรยิกสฺสาติ ภินฺนสํวรสฺส กตปาปสฺส นิรเย นิพฺพตฺตนารหสฺส สตฺตสฺส ปญฺจวิธพนฺธนกมฺมกรณาทิเนรยิกกถํ กเถติ ฯ ตญฺเจ สุตฺวา โส อุตฺตสิตฺวา มรติ กถิกสฺส ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน สุตฺวาปิ อตฺตโน ธมฺมตาย มรติ อนาปตฺติ ฯ อิมํ สุตฺวา เอวรูปํ น กริสฺสติ โอรมิสฺสติ วิรมิสฺสตีติ นิรยกถํ กเถติ ฯ ตํ สุตฺวา อิตโร อุตฺตสิตฺวา มรติ อนาปตฺติ ฯ สคฺคกถนฺติ เทวนาฏกาทีนํ นนฺทนวนาทีนญฺจ สมฺปตฺติกถํ ฯ ตํ สุตฺวา อิตโร สคฺคาธิมุตฺโต สีฆํ ตํ สมฺปตฺตึ ปาปุณิตุกาโม สตฺถาหรณวิสขาทนอาหารูปจฺเฉท-อสฺสาสปสฺสาสสนฺนิรุนฺธนาทีหิ ทุกฺขํ อุปฺปาเทติ กถิกสฺส ถุลฺลจฺจยํ มรติ ปาราชิกํ ฯ สเจ ปน โส สุตฺวาปิ ยาวตายุกํ ฐตฺวา อตฺตโน ธมฺมตาย มรติ อนาปตฺติ ฯ อิมํ สุตฺวา ปุญฺญานิ

กริสฺสตีติ กเถติ ฯ ตํ สุตฺวา อิตโร อธิมุตฺโต กาลํ กโรติ อนาปตฺติ ฯ

อาจิกฺขนาย ฯ ปุฏฺโจ ภณตีติ ภนฺเต กถํ มโต ธนํ วา ลภติ สคฺเค วา อุปฺปชฺชตีติ เอวํ ปุจฺฉิโต ภณติ ฯ อนุสาสนิยํ ฯ อปุฏฺโจติ เอวํ อปุจฺฉิโต สามญฺเญว ภณติ ฯ

สงฺเกตกมฺมนิมิตฺตกมฺมานิ อทินฺนาทานกถายํ วุตฺตนเยน เวทิตพฺพานิ ฯ

เอวํ นานปฺปการโต อาปตฺติเภทํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อนาปตฺตึ ทสฺเสนฺโต อนาปตฺติ อสญฺจิจฺจาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อสญฺจิจฺจาติ อิมินา อุปกฺกเมน อิมํ มาเรมีติ อเจเตตฺวา ฯ เอวํ หิ อเจเตตฺวา กเตน อุปกฺกเมน ปเร มเตปิ อนาปตฺติ ฯ วกฺขติ จ อนาปตฺติ ภิกฺขุ อสญฺจิจฺจาติ ฯ อชานนฺตสฺสาติ อิมินา อยํ มริสฺสตีติ อชานนฺตสฺส ฯ อุปกฺกเมน ปเร มเตปิ อนาปตฺติ ฯ วกฺขติ จ วิสปิณฺฑปาตวตฺถุสฺมึ อนาปตฺติ ภิกฺขุ อชานนฺตสฺสาติ ฯ น มรณาธิปฺปายสฺสาติ มรณํ อนิจฺฉนฺตสฺส ฯ เยน หิ อุปกฺกเมน ปโร มรติ เตน อุปกฺกเมน ตสฺมึ มาริเตปิ น มรณาธิปฺปายสฺส อนาปตฺติ ฯ วกฺขติ จ อนาปตฺติ ภิกฺขุ น มรณาธิปฺปายสฺสาติ ฯ อุมฺมตฺตกาทโย ปุพฺเพ วุตฺตนยาเอว ฯ อิธ ปน อาทิกมฺมิกา อญฺญมญฺญํ ชีวิตา โวโรปิตภิกฺขู เตสํ อนาปตฺติ ฯ อวเสสานํ มรณวณฺณสํวณฺณนกาทีนํ อาปตฺติเยวาติ ฯ

ปทภาชนียวณฺณนา นิฏฺจิตา ฯ

สมุฏฺฐานาทีสุ ฯ อิทํ สิกฺขาปทํ ติสมุฏฺฐานํ กายจิตฺตโต จ วาจาจิตฺตโต จ กายวาจาจิตฺตโต จ สมุฏฺฐาติ กิริยา สญฺญาวิโมกฺขํ สจิตฺตกํ โลกวชฺชํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อกุสลจิตฺตํ ทุกฺขเวทนํ ฯ สเจปิ หิ สิริสยนํ อารุฬฺโห รชฺชสมฺปตฺติสุขํ อนุภวนฺโต ราชา โจโร เทว อานีโตติ วุตฺเต คจฺฉถ นํ มาเรถาติ หสมาโนว ภณติ โทมนสฺสจิตฺเตเนว ภณตีติ เวทิตพฺโพ ฯ สุขโวกิณฺณตฺตา ปน อนุปฺปพนฺธาภาวา จ ทุชฺชานเมตํ ปุถุชฺชเนหีติ ฯ

วินีตวตฺถุคาถาสุ ปฐมวตฺถุสฺมึ ฯ การุญฺเณนาติ เต ภิกฺขู ตสฺส มหนฺตํ เคลญฺญทุกฺขํ ทิสฺวา การุญฺญํ อุปฺปาเทตฺวา สีลวา ตฺวํ กตกุสโล กสฺมา มียมาโน ภายสิ นนุ สีลวโต สคฺโค นาม มรณมตฺตปฏิพทฺโธเยวาติ เอวํ มรณตฺถิกาว หุตฺวา มรณตฺถิกภาวํ อชานนฺตา มรณวณฺณํ สํวณฺเณสุํ ฯ โสปิ ภิกฺขุ เตสํ สํวณฺณนาย อาหารูปจฺเฉทํ กตฺวา อนฺตราว กาลมกาสิ ฯ ตสฺมา อาปตฺตึ อาปนฺนา ฯ โวหารวเสน ปน วุตฺตํ การุญฺเณน มรณวณฺณํ สํวณฺเณสุนฺติ ฯ ตสฺมา อิทานิปิ ปณฺฑิเตน ภิกฺขุนา คิลานสฺส ภิกฺขุโน เอวํ มรณวณฺโณ น สํวณฺเณตพฺโพ ฯ สเจ หิ ตสฺส สํวณฺณนํ สุตฺวา อาหารูปจฺเฉทาทินา อุปกฺกเมน เอกชวนวาราวเสเสปิ อายุสฺมึ อนฺตรา กาลํ กโรติ อิมินาว มาริโต โหติ ฯ อิมินา ปน นเยน อนุสฏฺฐึ ทาตพฺพา สีลวโต นาม อนจฺฉริยา มคฺคผลุปฺปตฺติ ตสฺมา วิหาราทีสุ

อาสตฺตึ อกตฺวา พุทฺธคตํ ธมฺมคตํ สงฺฆคตํ กายคตญฺจ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา มนสิกาเร อปฺปมาโท กาตพฺโพติ ฯ มรณวณฺเณ จ สํวณฺณิเตปิ โย ตาย สํวณฺณนาย กญฺจิ อุปกฺกมํ อกตฺวา อตฺตโน ธมฺมตาย ยถายุนา ยถานุสนฺธินา จ มรติ ตปฺปจฺจยา สํวณฺณโก อาปตฺติยา น กาเรตพฺโพติ ฯ

ทุติยวตฺถุสฺมึ น จ ภิกฺขเว อปฏิเวกฺขิตฺวาติ เอตฺถ ฯ กีทิสํ อาสนํ ปฏิเวกฺขิตพฺพํ กีทิสํ น ปฏิเวกฺขิตพฺพํ ฯ ยํ สุทฺธํ อาสนเมว โหติ อปจฺจตฺถรณกํ ยญฺจ อาคนฺตฺวา ฐิตานํ ปสฺสตํเยว อตฺถรียติ ตํ น ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ นิสีทิตุํ วฏฺฏติ ฯ ยมฺปิ มนุสฺสา สยํ หตฺเถน อกฺกมิตฺวา อิธ ภนฺเต นิสีทถาติ เทนฺติ ตสฺมิมฺปิ วฏฺฏติ ฯ สเจปิ ปฐมเมว อาคนฺตฺวา นิสินฺนา ปจฺฉา อุทฺธํ วา อโธ วา สงฺกมนฺติ ปฏิเวกฺขณกิจฺจํ นตฺถิ ฯ ยมฺปิ ตนุเกน วตฺเถน ยถา ตลํ ทิสฺสติ เอวํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ ตสฺมิมฺปิ ปฏิเวกฺขณกิจฺจํ นตฺถิ ฯ ยมฺปน ปฏิกจฺเจว ปาวารโกชวกาทีหิ อตฺถตํ โหติ ตํ หตฺเถน ปรามสิตฺวา สลฺลกฺเขตฺวา นิสีทิตพฺพํ ฯ มหาปจฺจริยํ ปน ฆนสาฏเกนาปิ อตฺถเต ยสฺมึ วลี น ปญฺญายติ ตํ น ปฏิเวกฺขิตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ

มุสลวตฺถุสฺมึ ฯ อสญฺจิจฺโจติ อวธกเจตโน ฯ วิรทฺธปฺปโยโค หิ โส เตนาห อสญฺจิจฺโจ อหนฺติ ฯ อุทุกฺขลวตฺถุ อุตฺตานตฺถเมว ฯ วุฑฺฒปพฺพชิตวตฺถูสุ ปฐมวตฺถุสฺมึ ฯ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปลิพุทฺธํ มา อกาสีติ ปณาเมสิ ฯ ทุติยวตฺถุสฺมึ ฯ สงฺฆมชฺเฌปิ

คณมชฺเฌปิ มหลฺลกตฺเถรสฺส ปุตฺโตติ วุจฺจมาโน เตน วจเนน อฏฺฏิยมาโน มรตุ อยนฺติ ปณาเมสิ ฯ ตติยวตฺถุสฺมึ ฯ ตสฺส ทุกฺขุปฺปาทเนน ถุลฺลจฺจยํ ฯ ตโต ปรานิ ตีณิ วตฺถูนิ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ

วิสคตปิณฺฑปาตวตฺถุสฺมึ ฯ สาราณียธมฺมปูรโก โส ภิกฺขุ อคฺคปิณฺฑํ สพฺรหฺมจารีนํ ทตฺวาว ภุญฺชติ ฯ เตน วุตฺตํ อคฺคการิกํ อทาสีติ ฯ อคฺคการิกนฺติ อคฺคกิริยํ ปฐมลทฺธปิณฺฑปาตํ อคฺคคฺคํ วา ปณีตปฺปณีตํ ปิณฺฑปาตนฺติ อตฺโถ ฯ ยา ปน ตสฺส ทานสงฺขาตา อคฺคกิริยา สา น สกฺกา ทาตุํ ฯ ปิณฺฑปาตมฺปิ หิ โส เถราสนโต ปฏฺฐาย อทาสิ ฯ เต ภิกฺขูติ เต เถราสนโต ปฏฺฐาย ปริภุตฺตปิณฺฑปาตา ภิกฺขู ฯ เต กิร สพฺเพปิ กาลมกํสุ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ อสทฺเธสุ ปน มิจฺฉาทิฏฺฐิกกุเลสุ สกฺกจฺจํ ปณีตโภชนํ ลภิตฺวา อนุปปริกฺขิตฺวา เนว อตฺตนา ปริภุญฺชิตพฺพํ น ปเรสํ ทาตพฺพํ ฯ ยํปิ อาภิโทสิกํ ภตฺตํ วา ขชฺชกํ วา ตโต ลภติ ตมฺปิ น ปริภุญฺชิตพฺพํ ฯ อปิหิตวตฺถุมฺปิ หิ สปฺปวิจฺฉิกาทีหิ อธิสยิตํ ฉฑฺฑนียธมฺมํ ตานิ กุลานิ เทนฺติ ฯ คนฺธหลิทฺทาทิมกฺขิโตปิ ตโต ปิณฺฑปาโต น คเหตพฺโพ ฯ สรีเร โรคฏฺฐานานิ ปุญฺฉิตฺวา ฐปิตภตฺตมฺปิ หิ ตานิ ทาตพฺพํ มญฺญนฺตีติ ฯ วีมํสนวตฺถุสฺมึ ฯ วีมํสมาโน เทฺว วีมํสติ สกฺโกติ นุโข อิทํ มาเรตุํ โนติ วิสํ วา วีมํสติ มเรยฺย นุโข อยํ อิมํ วิสํ ขาทิตฺวา โนติ ปุคฺคลํ วา ฯ อุภยถาปิ วีมํสาธิปฺปาเยน ทินฺเน มรตุ วา มา วา ถุลฺลจฺจยํ ฯ อิมํ วิสํ เอตํ มาเรตูติ

วา อิมํ วิสํ ขาทิตฺวา อยํ มรตูติ วา เอวํ ทินฺเน ปน สเจ มรติ ปาราชิกํ โน เจ ถุลฺลจฺจยํ ฯ

อิโต ปรานิ ตีณิ สิลากมฺมวตฺถูนิ ตีณิ อิฏฺจกวาสีโคปานสี-วตฺถูนิ จ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ น เกวลญฺจ สิลาทีนํเยว วเสน อยํ อาปตฺตานาปตฺติเภโท โหติ ฯ ทณฺฑมุคฺครนิขาทนเวมาทีนมฺปิ วเสน โหติเยว ฯ ตสฺมา ปาลิยํ อนาคตมฺปิ อาคตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อฏฺฏกวตฺถุสฺ ฯ อฏฺฏโกติ เวหาสมณฺโจ วุจฺจติ ยํ เสตกมฺมมาลากมฺมลตากมฺมาทีนํ อตฺถาย พนฺธนฺติ ฯ ตตฺถ อาวุโส อตฺร ฐิโต พนฺธาหีติ มรณาธิปฺปาโย ยตฺร ฐิโต ปติตฺวา ขาณุนา วา ภิชฺเชยฺย โสพฺภปปาตาทีสุ วา มเรยฺย ตาทิสํ ฐานํ สนฺธายาห ฯ เอตฺถ จ โกจิ อุปริฏฺฐานํ นิยเมติ อิโต ปติตฺวา มริสฺสตีติ โกจิ เหฏฺฐาฐานํ อิธ ปติตฺวา มริสฺสตีติ โกจิ อุภยมฺปิ อิโต อิธ ปติตฺวา มริสฺสตีติ ฯ ตตฺร โย อุปรินิยมิตฏฺฐานา อปติตฺวา อญฺญโต ปตติ เหฏฺฐานิยมิตฏฺฐาเน วา อปติตฺวา อญฺญตฺถ ปตติ อุภยนิยเม วา ยงฺกิญฺจิ เอกํ วิราเธตฺวา ปตติ ตสฺมึ มเต วิสงฺเกตตฺตา อนาปตฺติ ฯ วิหารจฺฉาทนวตฺถุสฺมึปิ เอเสว นโย ฯ

อนภิรตวตฺถุสฺมึ ฯ โส กิร ภิกฺขุ กามวิตกฺกาทีนํ สมุทาจารํ ทิสฺวา นิวาเรตุํ อสกฺโกนฺโต สาสเน อนภิรโต คิหิภาวาภิมุโข ชาโต ตโต จินฺเตสิ ยาว สีลเภทํ น ปาปุณามิ ตาว มริสฺสามีติ ฯ อถ นํ ปพฺพตํ อภิรุหิตฺวา ปปาเต ปตนฺโต

อญฺญตรํ วิลิวการํ โอตฺถริตฺวา มาเรสิ ฯ วิลิวการนฺติ เวณุการํ ฯ น จ ภิกฺขเว อตฺตานํ ปาเตตพฺพนฺติ น อตฺตา ปาเตตพฺโพ ฯ วิภตฺติพฺยตฺตเยน ปเนตํ วุตฺตํ ฯ เอตฺถ จ น เกวลํ น ปาเตตพฺพํ อญฺเญนปิ เยนเกนจิ อุปกฺกเมน อนฺตมโส อาหารูปจฺเฉทเนนปิ น มาเรตพฺพํ ฯ โยปิ หิ คิลาโน วิชฺชมาเน เภสชฺเช อุปฏฺฐาเกสุ จ มริตุกาโม อาหารํ อุปจฺฉินฺทติ ทุกฺกฏเมว ฯ ยสฺส ปน มหาอาพาโธ จิรานุพนฺโธ ภิกฺขู อุปฏฺฐหนฺตา กิลมนฺติ ชิคุจฺฉนฺติ กทา นุโข คิลานโต มุจฺจิสฺสามาติ อฏฺฏิยนฺติ ฯ สเจ โส อยํ อตฺตภาโว ปฏิชคฺคิยมาโนปิ น ติฏฺฐติ ภิกฺขู จ กิลมนฺตีติ อาหารํ อุปจฺฉินฺทติ เภสชฺชํ น เสวติ วฏฺฏติ ฯ โย ปน อยํ โรโค ขโร อายุสงฺขารา น ติฏฺฐนฺติ อยญฺจ เม วิเสสาธิคโม หตฺถปฺปตฺโต วิย ทิสฺสตีติ อุปจฺฉินฺทติ วฏฺฏติเยว ฯ อคิลานสฺสาปิ อุปฺปนฺนสํเวคสฺส อาหารปริเยสนนฺนาม ปปญฺโจ กมฺมฏฺฐานเมว อนุยุญฺชิสฺสามีติ กมฺมฏฺฐานสีเสน อุปจฺฉินฺทนฺตสฺส วฏฺฏติ ฯ วิเสสาธิคมํ พฺยากริตฺวา อาหารํ อุปจฺฉินฺทติ น วฏฺฏติ ฯ สภาคานํ หิ ลชฺชิภิกฺขูนํ กเถตุํ วฏฺฏติ ฯ

สิลาวตฺถุสฺมึ ฯ ทวายาติ ทเวน หสฺเสน ขิฑฺฑายาติ อตฺโถ ฯ สิลาติ ปาสาโณ ฯ น เกวลญฺจ ปาสาโณ อญฺญมฺปิ ยงฺกิญฺจิ ทารุขณฺฑํ วา อิฏฺฐกขณฺฑํ วา หตฺเถน วา ยนฺเตน วา ปวิชฺฌิตุํ น วฏฺฏติ ฯ เจติยาทีนํ อตฺถาย ปาสาณาทโย หสนฺตา หสนฺตา ปวฏฺเฏนฺติปิ อุกฺขิปนฺติปิ กมฺมสมโยติ วฏฺฏติ ฯ

อญฺญมฺปิ อีทิสํ นวกมฺมํ วา กโรนฺตา ภณฺฑกํ วา โธวนฺตา รุกฺขํ วา โธวนทณฺฑกํ วา อุกฺขิปิตฺวา ปวิชฺฌนฺติ วฏฺฏติ ฯ ภตฺตวิสคฺคกาลาทีสุ กาเก วา โสเณ วา กฏฺฐํ วา กถลํ วา ขิปิตฺวา ปลาเปติ วฏฺฏติ ฯ

เสทนาทิวตฺถูนิ สพฺพาเนว อุตฺตานตฺถานิ ฯ เอตฺถ จ อหํ กุกฺกุจฺจโกติ คิลานูปฏฺฐานํ น กาตพฺพํ ฯ หิตกามตาย สพฺพํ คิลานสฺส พลาพลญฺจ รุจิญฺจ สปฺปายญฺจ อุปลกฺเขตฺวา กาตพฺพํ ฯ

ชารคพฺภินีวตฺถุสฺมึ ฯ ปวุฏฺฐปติกาติ ปวาสงฺคตปติกา ฯ คพฺภปาตนนฺติ เยน ปริภุตฺเตน คพฺโภ ปตติ ตาทิสํ เภสชฺชํ ฯ ทฺวิปชาปติกวตฺถูนิ อุตฺตานตฺถาเนว ฯ คพฺภมนฺทนวตฺถุสฺมึ ฯ มทฺทิตฺวา ปาเตหีติ วุตฺเต อญฺเญน มทฺทาเปตฺวา ปาเตติ วิสงฺเกตํ ฯ มทฺทาเปตฺวา ปาตาเปหีติ วุตฺเตปิ สยํ มทฺทิตฺวา ปาเตติ วิสงฺเกตเมว ฯ มนุสฺสวิคฺคเห ปริยาโย นาม นตฺถิ ตสฺมา คพฺโภ นาม มทฺทิโต ปตตีติ วุตฺเต สา สยํ วา มทฺทตุ อญฺเญน วา มทฺทาเปตฺวา ปาเตตุ วิสงฺเกโต นตฺถิ ปาราชิกเมว ฯ ตาปนวตฺถุสฺมิมฺปิ เอเสว นโย ฯ วญฺฌิตฺถีวตฺถุสฺมึ วญฺฌิตฺถี นาม ยา คพฺภํ น คณฺหาติ ฯ คพฺภอคณฺหนกอิตฺถี นาม นตฺถิ ยสฺสา ปน คหิโตปิ คพฺโภ น สณฺฐาติ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ อุตุสมเย กิร สพฺพิตฺถิโย คพฺภํ คณฺหนฺติ ยา ปนายํ วญฺฌาติ วุจฺจติ ตสฺสา กุจฺฉิยํ นิพฺพตฺตสตฺตานํ อกุสลวิปาโก สมฺปาปุณาติ ฯ เต ปริตฺตกุสลวิปาเกน คหิตปฏิสนฺธิกา อกุสล-

วิปาเกน อภิภูตา วินสฺสนฺติ ฯ อภินวปฏิสนฺธิยํเยว หิ กมฺมานุภาเวน ทฺวีหากาเรหิ คพฺโภ น สณฺฐาติ วาเตน วา ปาณเกหิ วา ฯ วาโต โสเสตฺวา อนฺตรธาเปติ ฯ ปาณกา ขาทิตฺวา ฯ ตสฺส ปน วาตสฺส ปาณกานํ วา ปฏิฆาตาย เภสชฺเช กเต คพฺโภ สณฺฐเหยฺย ฯ โส ภิกฺขุ ตํ อกตฺวา อญฺญํ ขรํ เภสชฺชํ อทาสิ ฯ เตน สา กาลมกาสิ ฯ ภควา เภสชฺชสฺส กตตฺตา ทุกฺกฏํ ปญฺญาเปสิ ฯ ทุติยวตฺถุสฺมิมฺปิ เอเสว นโย ฯ

ตสฺมา อาคตาคตสฺส ปรชนสฺส เภสชฺชํ น กาตพฺพํ ฯ กโรนฺโต ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ ปญฺจนฺนํ ปน สหธมฺมิกานํ กาตพฺพํ ภิกฺขุสฺส ภิกฺขุนิยา สิกฺขมานาย สามเณรสฺส สามเณริยา ฯ สมสีลสทฺธาปญฺญานํ หิ เอเตสํ ตีสุ สิกฺขาสุ ยุตฺตานํ เภสชฺชํ อกาตุํ น ลภติ ฯ กโรนฺเตน จ สเจ เตสํ อตฺถิ เตสํ สนฺตกํ คเหตฺวา โยเชตฺวา ทาตพฺพํ ฯ สเจ นตฺถิ อตฺตโน สนฺตกํ กาตพฺพํ ฯ สเจ อตฺตโนปิ นตฺถิ ภิกฺขาจารวตฺเตน วา ญาตกปวาริตฏฺฐานโต วา ปริเยสิตพฺพํ ฯ อลภนฺเตน คิลานสฺสตฺถาย อกตวิญฺญตฺติยาปิ อาหริตฺวา กาตพฺพํ ฯ อปเรสํปิ ปญฺจนฺนํ กาตุํ วฏฺฏติ มาตาปิตูนํ ตทุปฏฺฐากานํ อตฺตโน เวยฺยาวจฺจกรสฺส ปณฺฑุปลาสสฺสาติ ฯ ปณฺฑุปลาโส นาม โย ปพฺพชฺชาเปกฺโข ยาว ปตฺตจีวรํ ปฏิยาทิยติ ตาว วิหาเร วสติ ฯ เตสุ สเจ มาตาปิตโร อิสฺสรา โหนฺติ น ปจฺจาสีสนฺติ อกาตุํ วฏฺฏติ ฯ สเจ ปน รชฺเช ฐิตา ปจฺจาสีสนฺติ อกาตุํ น วฏฺฏติ ฯ เภสชฺชํ

ปจฺจาสึสนฺตานํ เภสชฺชํ ทาตพฺพํ ฯ โยเชตุํ อชานนฺตานํ โยเชตฺวา ทาตพฺพํ ฯ สพฺเพสํ อตฺถาย สหธมฺมิเกสุ วุตฺตนเยเนว ปริเยสิตพฺพํ ฯ สเจ ปน มาตรํ วิหาเร อาเนตฺวา ปฏิชคฺคติ สพฺพํ ปริกมฺมํ อนามสนฺเตน กาตพฺพํ ฯ ขาทนียโภชนียํ สหตฺถา ทาตพฺพํ ฯ ปิตา ปน ยถา สามเณโร เอวํ สหตฺเถน นหาปนสมฺพาหนาทีนิ กตฺวา อุปฏฺฐาตพฺโพ ฯ เย มาตาปิตโร อุปฏฺฐหนฺติ ปฏิชคฺคนฺติ เตสมฺปิ เอวเมว กาตพฺพํ ฯ เวยฺยาวจฺจกโร นาม โย เวตฺตนํ คเหตฺวา อรญฺเญ ทารูนิ วา ฉินฺทติ อญฺญํ วา กิญฺจิ กมฺมํ กโรติ ฯ ตสฺส โรเค อุปฺปนฺเน ยาว ญาตกา ปสฺสนฺติ ตาว เภสชฺชํ กาตพฺพํ ฯ โย ปน ภิกฺขุนิสฺสิตโกว หุตฺวา สพฺพกมฺมานิ กโรติ ตสฺส เภสชฺชํ กาตพฺพเมว ฯ ปณฺฑุปลาเสปิ สามเณเร วิย ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ อปเรสํปิ ทสนฺนํ กาตุํ วฏฺฏติ เชฏฺฐภาตุ กนิฏฺฐภาตุ เชฏฺฐภคินิยา กนิฏฺฐภคินิยา จูฬมาตุยา มหามาตุยา จูฬปิตุโน มหาปิตุโน ปิตุจฺฉาย มาตุลสฺสาติ ฯ เตสมฺปน สพฺเพสมฺปิ กโรนฺเตน เตสํเยว สนฺตกํ เภสชฺชํ คเหตฺวา เกวลํ โยเชตฺวา ทาตพฺพํ ฯ สเจ ปน นปฺปโหนฺติ ยาจนฺติ จ เทถ โน ภนฺเต ตุมฺหากํ ปฏิทสฺสามาติ ตาวกาลิกํ ทาตพฺพํ ฯ สเจปิ น ยาจนฺติ อมฺหากํ เภสชฺชํ อตฺถิ ตาวกาลิกํ คณฺหาถาติ วตฺวา วา ยทา เตสํ ภวิสฺสติ ตทา ทสฺสนฺตีติ อาโภคํ วา กตฺวา ทาตพฺพํ ฯ สเจ ปฏิเทนฺติ คเหตพฺพํ โน เจ เทนฺติ๑ น โจเทตพฺพา ฯ เอเต ทส ญาตเก ฐเปตฺวา

๑. ปฏิเทนฺติ ฯ

อญฺเญสํ น ทาตพฺพํ ฯ เอเตสํ ปุตฺตปรมฺปราย ปน ยาว สตฺตโม กุลปริวฏฺโฏ ตาว จตฺตาโร ปจฺจเย อาหราเปนฺตสฺส อกตวิญฺญตฺติ วา เภสชฺชํ กโรนฺตสฺส เวชฺชกมฺมํ วา กุลทูสกาปตฺติ วา น โหติ ฯ สเจ ภาตุชายา ภคินีสามิโก วา คิลานา โหนฺติ ญาตกา เจ เตสมฺปิ วฏฺฏติ ฯ อญาตกา เจ ภาตุ จ ภคินิยา จ กตฺวา ทาตพฺพํ ตุมฺหากํ ชคฺคนฏฺฐาเน เทถาติ ฯ อถวา เตสํ ปุตฺตานํ กตฺวา ทาตพฺพํ ตุมฺหากํ มาตาปิตูนํ เทถาติ ฯ เอเตน อุปาเยน สพฺพปเทสุ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ เตสํ อตฺถาย สามเณเรหิ อรญฺญโต เภสชฺชํ อาหราเปนฺเตน ญาติสามเณเรหิ วา อาหราเปตพฺพํ อตฺตโน อตฺถาย วา อาหราเปตฺวา ทาตพฺพํ ฯ เตหิปิ อุปชฺฌายสฺส อาหรามาติ วตฺตสีเสน อาหริตพฺพํ ฯ อุปชฺฌายสฺส มาตาปิตโร คิลานา วิหารํ อาคจฺฉนฺติ ฯ อุปชฺฌาโย จ ทิสาปกฺกนฺโต โหติ ฯ สทฺธิวิหาริเกน อุปชฺฌายสฺส สนฺตกํ เภสชฺชํ ทาตพฺพํ ฯ โน เจ อตฺถิ อตฺตโน เภสชฺชํ อุปชฺฌายสฺส ปริจฺจชิตฺวา ทาตพฺพํ ฯ อตฺตโนปิ อสนฺเต วุตฺตนเยน ปริเยสิตฺวา อุปชฺฌายสฺส สนฺตกํ กตฺวา ทาตพฺพํ ฯ อุปชฺฌาเยนปิ สทฺธิวิหาริกสฺส มาตาปิตูสุ เอวเมว ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ เอส นโย อาจริยนฺเตวาสิเกสุ ฯ อญฺโญปิ โย อาคนฺตุโก วา โจโร วา ยุทฺธปราชิโต วา อิสฺสโร วา ญาตเกหิ ปริจฺจตฺโต คมิยมนุสฺโส วา คิลาโน หุตฺวา วิหารํ ปวิสติ ฯ สพฺเพสํ อปจฺจาสีสนฺเตน เภสชฺชํ กาตพฺพํ ฯ สทฺธํ กุลํ

โหติ จตูหิ ปจฺจเยหิ อุปฏฺฐายกํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส มาตาปิตุฏฺฐานิยํ ฯ ตตฺร เจ โกจิ คิลาโน โหติ ตสฺสตฺถาย วิสฺสาเสน เภสชฺชํ กตฺวา ภนฺเต เทถาติ วทนฺติ เนว ทาตพฺพํ น กาตพฺพํ ฯ อถ ปน กปฺปิยํ ญตฺวา เอวํ ปุจฺฉนฺติ ภนฺเต อสุกสฺส นาม โรคสฺส กึ เภสชฺชํ กโรนฺตีติ อิทญฺจิทญฺจ คเหตฺวา กโรนฺตีติ วตฺตุํ วฏฺฏติ ฯ ภนฺเต มยฺหํ มาตา คิลานา เภสชฺชํ ตาว อาจิกฺขถาติ เอวํ ปุจฺฉิเตน ปน น อาจิกฺขิตพฺพํ ฯ อญฺญมญฺญํ ปน กถา กาตพฺพา อาวุโส อสุกสฺส นาม ภิกฺขุโน อิมสฺมึ โรเค กึ เภสชฺชํ กรึสูติ อิทญฺจิทญฺจ ภนฺเตติ ฯ ตํ สุตฺวา อิตโร มาตุ เภสชฺชํ กโรติ วฏฺฏติ ฯ มหาปทุมตฺเถโรปิ กิร วสภรญฺโญ เทวิยา โรเค อุปฺปนฺเน เอกาย อิตฺถิยา อาคนฺตฺวา ปุจฺฉิโต น ชานามีติ อวตฺวา เอวเมว ภิกฺขูหิ สทฺธึ สมุลฺลเปสิ ฯ ตํ สุตฺวา ตสฺสา เภสชฺชมกํสุ ฯ วูปสนฺเต จ โรเค ติจีวเรน ตีหิ จ กหาปณสเตหิ สทฺธึ เภสชฺชจงฺโกฏกํ ปูเรตฺวา อาหริตฺวา เถรสฺส ปาทมูเล ฐเปตฺวา ภนฺเต ปุปฺผปูชํ กโรถาติ อาหํสุ ฯ เถโร อาจริยภาโค นาม อยนฺติ กปฺปิยวเสน คาหาเปตฺวา ปุปฺผปูชํ อกาสิ ฯ เอวํ ตาว เภสชฺเช ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ

ปริตฺเต ปน คิลานสฺส ปริตฺตํ กโรถ ภนฺเตติ วุตฺเตน น กาตพฺพํ ฯ ภณถาติ วุตฺเต ปน กาตพฺพํ ฯ สเจปิสฺส โหติ มนุสฺสา นาม น ชานนฺติ อกรียมาเน วิปฏิสาริโน ภวิสฺสนฺตีติ กาตพฺพํ ฯ ปริตฺโตทกํ ปริตฺตสุตฺตํ กตฺวา เทถาติ วุตฺเตน ปน

เตสํเยว อุทกํ หตฺเถน จาเลตฺวา สุตฺตํ ปริมชฺเชตฺวา[๑] ทาตพฺพํ ฯ สเจ วิหารโต อุทกํ อตฺตโน สนฺตกํ วา สุตฺตํ เทติ ทุกฺกฏํ ฯ มนุสฺสา อุทกญฺจ สุตฺตญฺจ คเหตฺวา นิสีทิตฺวา ปริตฺตํ ภณถาติ วทนฺติ กาตพฺพํ ฯ โน เจ ชานนฺติ อาจิกฺขิตพฺพํ ฯ ภิกฺขูนํ นิสินฺนานํ ปาเทสุ อุทกํ อากีริตฺวา สุตฺตญฺจ ฐเปตฺวา คจฺฉนฺติ ปริตฺตํ กโรถ ปริตฺตํ ภณถาติ น ปาทา อปเนตพฺพา ฯ มนุสฺสา หิ วิปฺปฏิสาริโน โหนฺติ ฯ อนฺโตคาเม คิลานสฺสตฺถาย วิหารํ เปเสนฺติ ปริตฺตํ ภณนฺตูติ ภณิตพฺพํ ฯ อนฺโตคาเม ราชเคหาทีสุ โรเค วา อุปทฺทเว วา อุปฺปนฺเน ปกฺโกสาเปตฺวา ภณาเปนฺติ ฯ อาฏานาฏิยสุตฺตาทีนิ ภณิตพฺพานิ ฯ อาคนฺตฺวา คิลานสฺส สิกฺขาปทานิ เทนฺตุ ธมฺมํ กเถนฺตุ ราชนฺเตปุเร วา อมจฺจเคเห วา อาคนฺตฺวา สิกฺขาปทานิ เทนฺตุ ธมฺมํ กเถนฺตูติ เปสิเตปิ คนฺตฺวา สิกฺขาปทานิ ทาตพฺพานิ ธมฺโม กเถตพฺโพ ฯ มตานํ ปริวารตฺถํ อาคจฺฉนฺตูติ ปกฺโกสนฺติ น คนฺตพฺพํ ฯ สิวฏฺฐิกทสฺสเน[๒] อสุภทสฺสเน จ มรณสฺสตึ ปฏิลภิสฺสามาติ กมฺมฏฺฐานสีเสน คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ เอวํ ปริตฺเต ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ

ปิณฺฑปาเต ปน ฯ อนามฏฺฐปิณฺฑปาโต กสฺส ทาตพฺโพ กสฺส น ทาตพฺโพ ฯ มาตาปิตูนํ ตาว ทาตพฺโพ ฯ สเจ ปน กหาปณคฺฆนโก โหติ สทฺธาเทยฺยวินิปาตนํ นตฺถิ ฯ มาตาปิตุอุปฏฺ-ฐากานํ เวยฺยาวจฺจกรสฺส ปณฺฑุปลาสสฺสาติ เอเตสํปิ ทาตพฺโพ ฯ

๑. ปริมชฺชิตฺวา ฯ ๒. สีวถิกา...อิติ เยภุยฺเยน ทิสฺสติ ฯ

ตตฺถ ปณฺฑุปลาสสฺส ถาลเก นิกฺขิปิตฺวา ทาตุ วฏฺฏติ ฯ ตํ จเปตฺวา อญฺเญสํ อาคาริกานํ มาตาปิตูนํปิ น วฏฺฏติ ฯ ปพฺพชิตปริโภโค หิ อาคาริกานํ เจติยฏฺฐานิโย ฯ อปิจ อนามฏฺฐปิณฺฑปาโต นาเมส สมฺปตฺตสฺส ทามริกโจรสฺสาปิ อิสฺสรสฺสาปิ ทาตพฺโพ ฯ กสฺมา ฯ เต หิ อทียมาเนปิ น เทนฺตีติ อามสิตฺวา ทียมาเนปิ อุจฺฉิฏฺฐกํ เทนฺตีติ กุชฺฌนฺติ ฯ กุทฺธา ชีวิตา โวโรเปนฺติ สาสนสฺสาปิ อนฺตรายํ กโรนฺติ ฯ รชฺชํ ปฏฺฐยมานสฺส วิจรโต โจรนาคสฺส วตฺถุ เจตฺถ กเถตพฺพํ ฯ เอวํ ปิณฺฑปาเต ปฏิปชฺชิตพฺพํ ฯ

ปฏิสนฺถาเร ปน ฯ ปฏิสนฺถาโร กสฺส กาตพฺโพ กสฺส น กาตพฺโพ ฯ ปฏิสนฺถาโร นาม วิหารํ สมฺปตฺตสฺส ยสฺส กสฺสจิ อาคนฺตุกสฺส วา ทลิทฺทสฺส วา โจรสฺส วา อิสฺสรสฺส วา กาตพฺโพเยว ฯ กถํ ฯ อาคนฺตุกํ ตาว ขีณปริพฺพยํ วิหารสมฺปตฺตํ ทิสฺวา ปานียํ ปิวาติ ทาตพฺพํ ฯ ปาทมกฺขนเตลํ ทาตพฺพํ ฯ กาเล อาคตสฺส ยาคุภตฺตํ ฯ วิกาเล อาคตสฺส สเจ ตณฺฑุลา อตฺถิ ตณฺฑุลา ทาตพฺพา ฯ อเวลาย สมฺปตฺโตสิ คจฺฉาหีติ น วตฺตพฺโพ ฯ สยนฏฺฐานํ ทาตพฺพํ ฯ สพฺพํ อปจฺจาสึสนฺเตเนว กาตพฺพํ ฯ มนุสฺสา นาม จตุปฺปจฺจยทายกา เอวํ สงฺคเห กรียมาเน ปุนปฺปุนํ ปสีทิตฺวา อุปการํ กริสฺสนฺตีติ จิตฺตํ น อุปฺปาเทตพฺพํ ฯ โจรานํ ปน สงฺฆิกมฺปิ ทาตพฺพํ ฯ ปฏิสนฺถารานิสํส-ทีปนตฺถญฺจ โจรนาควตฺถุ ภาตรา สทฺธึ ชมฺพูทีปคตสฺส มหานาค-

รญฺโญ วตฺถุ ปิตุราชสฺส รชฺเช จตุนฺนํ อมจฺจานํ วตฺถุ อภยโจรวตฺถูติ-เอวมาทีนิ พหูนิ วตฺถูนิ มหาอฏฺฐกถายํ วิตฺถารโต วุตฺตานิ ฯ

ตตฺรายํ เอกวตฺถุทีปนา ฯ สีหลทีเป กิร อภโย นาม โจโร ปญฺจสตปริวาโร เอกสฺมึ ฐาเน ขนฺธาวารํ พนฺธิตฺวา สมนฺตา ติโยชนํ อุพฺพาเสตฺวา วสติ ฯ อนุราธปุรวาสิโน กทมฺพนทึ น อุตฺตรนฺติ ฯ เจติยคิริมคฺเค ชนสญฺจาโร อุปจฺฉินฺโน ฯ อเถกทิวสํ โจโร เจติยคิรึ วิลุมฺปิสฺสามีติ อคมาสิ ฯ อารามิกา ทิสฺวา ทีฆภาณกอภยตฺเถรสฺส อาโรเจสุํ ฯ เถโร สปฺปิผาณิตาทีนิ อตฺถีติ ปุจฺฉิ ฯ อตฺถิ ภนฺเตติ ฯ โจรานํ เทถ ตณฺฑุลา อตฺถีติ ฯ อตฺถิ ภนฺเต สงฺฆสฺสตฺถาย อาหฏา ตณฺฑุลา จ ปกฺกสากญฺจ โครโส จาติ ฯ ภตฺตํ สมฺปาเทตฺวา โจรานํ เทถาติ ฯ อารามิกา ตถา กรึสุ ฯ โจรา ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา เกนายํ ปฏิสนฺถาโร กโตติ ปุจฺฉึสุ ฯ อมฺหากํ อยฺเยน อภยตฺเถเรนาติ ฯ โจรา เถรสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา อาหํสุ มยํ สงฺฆสฺส จ เจติยสฺส จ สนฺตกํ อจฺฉินฺทิตฺวา คเหสฺสามาติ อาคตา ตุมฺหากํ ปน อิมินา ปฏิสนฺถาเรนมฺหา ปสนฺนา อชฺชโต ปฏฺฐาย วิหาเร ธมฺมิกา รกฺขา อมฺหากํ อายตฺตา โหตุ นาครา อาคนฺตฺวา ทานํ เทนฺตุ เจติยํ วนฺทนฺตูติ ฯ ตโต ปฏฺฐาย จ นาคเร ทานํ ทาตุํ อาคจฺฉนฺเต นทีตีเรเยว ปจฺจุคฺคนฺตฺวา รกฺขนฺตา วิหารํ เนนฺติ วิหาเรปิ ทานํ เทนฺตานํ รกฺขํ กตฺวา ติฏฺฐนฺติ ฯ เตปิ ภิกฺขูนํ ภุตฺตาวเสสํ โจรานํ เทนฺติ ฯ คมนกาเลปิ เต โจรา

นทีตีรํ ปาเปตฺวา นิวตฺตนฺติ ฯ อเถกทิวสํ ภิกฺขุสงฺเฆ ขียนกถา อุปฺปนฺนา เถโร อิสฺสรวตาย สงฺฆสฺส สนฺตกํ โจรานํ อทาสีติ ฯ เถโร สนฺนิปาตํ การาเปตฺวา อาห โจรา สงฺฆสฺส ปกติวฏฺฏญฺจ เจติยสนฺตกญฺจ อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหิสฺสามาติ อาคมึสุ อถ เนสํ มยา เอวํ น หริสฺสนฺตีติ เอตฺตโก นาม ปฏิสนฺถาโร กโต ตํ สพฺพมฺปิ เอกโต สมฺปิณฺเฑตฺวา อคฺฆาเปถ เตน การเณน อวิลุตฺตํ ภณฺฑํ เอกโต สมฺปิณฺเฑตฺวา อคฺฆาเปถาติ ฯ ตโต สพฺพมฺปิ เถเรน ทินฺนกํ เจติยฆเร เอกํ วรโปตฺถกจิตฺตตฺถรกํ น อคฺฆิ ฯ ตโต อาหํสุ เถเรน กตปฏิสนฺถาโร สุกโต โจเทตุํ วา สาเรตุํ วา น ลภติ คีวา วา อวหาโร วา นตฺถีติ ฯ เอวํ มหานิสํโส ปฏิสนฺถาโรติ สลฺลกฺเขตฺวา กตฺตพฺโพ ปณฺฑิเตน ภิกฺขุนาติ ฯ

องฺคุลิปโฏทวตฺถุสฺมึ ฯ อุตฺตสนฺโตติ กิลนฺโต ฯ อนสฺสาสโกติ นิรสฺสาโส ฯ อิมสฺมิญฺจ ปน วตฺถุสฺมึ ยาย อาปตฺติยา ภวิตพฺพํ สา ขุทฺทเกสุ นิทฺทิฏฺฐาติ อิธ น วุตฺตา ฯ

ตทนนฺตเร วตฺถุสฺมึ ฯ โอตฺถริตฺวาติ อกฺกมิตฺวา ฯ โส กิร เตหิ อากฑฺฒิยมาโน ปติโต ฯ เอโก ตสฺส อุทรํ อารุหิตฺวา นิสีทิ ฯ เสสาปิ ปญฺจรส ชนา ปจฺวิยํ อชฺโฌตฺถริตฺวา อทูหลปาสาณา วิย มิคํ มาเรสุํ ฯ ยสฺมา ปน เต กมฺมาธิปฺปายา น มรณาธิปฺปายา ตสฺมา ปาราชิกํ น วุตฺตํ ฯ

ภูตเวชฺชกวตฺถุสฺมึ ฯ ยกฺขํ มาเรสีติ ภูตเวชฺชกปาจกา ยกฺขคหิตกํ โมเจตุกามา ยกฺขํ อาวาเหตฺวา มุญฺจาติ วทนฺติ ฯ

โน เจ มุญฺจติ ปิฏฺเฐน วา มตฺติกาย วา รูปํ กตฺวา หตฺถปาทาทีนิ ฉินฺทนฺติ ฯ ยํยํ ตสฺส ฉิชฺชติ ตํตํ ยกฺขสฺส ฉินฺนเมว โหติ ฯ สีเส ฉินฺเน ยกฺโขปิ มรติ ฯ เอวํ โสปิ มาเรสิ ฯ ตสฺมา ถุลฺลจฺจยํ วุตฺตํ ฯ น เกวลญฺจ ยกฺขเมว ฯ โยปิ หิ สกฺกํ เทวราชานํ มาเรยฺย โสปิ ถุลฺลจฺจยเมว อาปชฺชติ ฯ

วาฬยกฺขวตฺถุสฺมึ ฯ วาฬยกฺขวิหารนฺติ ยสฺมึ วิหาเร วาโฬ จณฺโฑ ยกฺโข วสติ ตํ วิหารํ ฯ โย หิ เอวรูปํ วิหารํ อชานนฺโต เกวลํ วสนตฺถาย เปเสติ อนาปตฺติ ฯ โย มรณาธิปฺปาโย เปเสติ โส อิตรสฺส มรเณ ปาราชิกํ อมรเณ ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชติ ฯ ยถา จ วาฬยกฺขวิหารํ เอวํ ยตฺถ วาฬสีหพฺยคฺฆาทิมิคา วา อชครกณฺหสปฺปาทโย ทีฆชาติกา วา วสนฺติ ตํ วาฬวิหารํ เปเสนฺตสฺสาปิ อาปตฺตานาปตฺติเภโท เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ปาลิมุตฺตกนโย ฯ ยถา จ ภิกฺขุํ วาฬยกฺขวิหารํ เปเสนฺตสฺส เอวํ วาฬยกฺขมฺปิ ภิกฺขุสนฺติกํ เปเสนฺตสฺส อาปตฺตา-าปตฺติเภโท เวทิตพฺโพ ฯ เอเสว นโย วาฬกนฺตาราทีสุ วตฺถูสุ ฯ เกวลํ เหตฺถ ยสฺมึ กนฺตาเร วาฬมิคา วา ทีฆชาติกา วา อตฺถิ โส วาฬกนฺตาโร ยสฺมึ โจรา อตฺถิ โส โจรกนฺตาโรติ เอวํ ปทตฺถมตฺตเมว นานํ ฯ มนุสฺสวิคฺคหปาราชิกญฺจ นาเมตํ สณฺหํ ปริยายกถาย น มุจฺจติ ฯ ตสฺมา โย วเทยฺย อสุกสฺมึ นาม โอกาเส โจโร นิสินฺโน โย ตสฺส สีสํ ฉินฺทิตฺวา อาหรติ โส ราชโต สกฺการวิเสสํ ลภตีติ ตสฺส เจ วจนํ

สุตฺวา โกจิ นํ คนฺตฺวา มาเรติ อยํ ปาราชิโก โหตีติ ฯ

ตํ มญฺญมาโนติอาทีสุ ฯ โส กิร ภิกฺขุ อตฺตโน เวริภิกฺขุํ มาเรตุกาโม จินฺเตสิ อิมํ เม ทิวา มาเรนฺตสฺส น สุกรํ ภเวยฺย โสตฺถินา คนฺตุํ รตฺตึ นํ มาเรสฺสามีติ สลฺลกฺเขตฺวา รตฺตึ อาคมฺม พหูนํ สยิตฏฺฐาเน ตํ มญฺญมาโน ตเมว ชีวิตา โวโรเปสิ อปโร ตํ มญฺญมาโน อญฺญํ[๑] อปโร อญฺญํ ตสฺเสว สหายํ มญฺญมาโน ตํ อปโร อญฺญํ ตสฺเสว สหายํ มญฺญมาโน อญฺญํ ตสฺส สหายเมว ชีวิตา โวโรเปสิ สพฺเพสมฺปิ ปาราชิกเมว ฯ

อมนุสฺสคหิตวตฺถูสุ ฯ ยกฺขํ ปลาเปสฺสามีติ ปหารํ อทาสิ ฯ อิตโร น ทานายํ วิรชฺฌิตุํ สมตฺโถ มา รสฺสามิ นนฺติ ฯ เอตฺถ จ นมรณาธิปฺปายสฺส อนาปตฺติ วุตฺตาติ น เอตฺตเกเนว อมนุสฺส-คหิตสฺส ปหาโร ทาตพฺโพ ตาลปณฺณํ ปน ปริตฺตสุตฺตํ วา หตฺเถ วา ปาเท วา พนฺธิตพฺพํ รตนสุตฺตาทีนิ ปริตฺตานิ ภณิตพฺพานิ มา สีลวนฺตํ ภิกฺขุํ วิเหเฐหีติ ธมฺมกถา กาตพฺพา ฯ สคฺคกถาทีนิ อุตฺตานตฺถานิ ฯ ยํ เหตฺถ วตฺตพฺพํ ตํ วุตฺตเมว ฯ

รุกฺขจฺเฉทนวตฺถุ อฏฺฏพนฺธนวตฺถุสทิสํ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ โย รุกฺเขน โอตฺถโตปิ น มรติ สกฺกา จ โหติ เอเกน ปสฺเสน รุกฺขํ เฉตฺวา ปชฺวึ วา ขนิตฺวา นิกฺขมิตุํ หตฺเถ จสฺส วาสี วา กุธารี วา อตฺถิ เตนปิ ชีวิตํ ปริจฺจชิตพฺพํ

๑. ตสฺเสว สหายนฺติ ปททฺวยํ นฏฺฐิ ขายติ ฯ

น จ รุกฺโข วา ฉินฺทิตพฺโพ น ปจวี วา ขนิตพฺพา ฯ กสฺมา ฯ เอวํ กโรนฺโต หิ ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติ พุทฺธสฺส อาณํ ภญฺชติ น ชีวิตปริยนฺตํ สีลํ กโรติ ตสฺมา อปิ ชีวิตํ ปริจฺจชิตพฺพํ น จ สีลนฺติ ปริคเณตฺวา น เอวํ กาตพฺพํ ฯ อญฺญสฺส ปน ภิกฺขุโน รุกฺขํ วา ฉินฺทิตฺวา ปจวึ วา ขนิตฺวา ตํ นีหริตุํ วฏฺฏติ ฯ สเจ อุทุกฺขลยนฺตเกน รุกฺขํ ปวฏฺเฏตฺวา นีหริตพฺโพ โหติ ตํเยว รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา อุทุกฺขลํ คเหตพฺพนฺติ ฯ มหาสุมตฺเถโร อาห อญฺญมฺปิ ฉินฺทิตฺวา คเหตุํ วฏฺฏตีติ ฯ มหาปทุมตฺเถโร โสพฺภาทีสุ ปติตสฺสาปิ นิสฺเสณึ พนฺธิตฺวา อุตฺตารเณ เอเสว นโย อตฺตนา ภูตคามํ ฉินฺทิตฺวา นิสฺเสณี น กาตพฺพา อญฺเญสํ กตฺวา อุทฺธริตุํ วฏฺฏตีติ ฯ

ทายาลิมฺปนวตฺถูสุ ฯ ทายํ ลิมฺเปสุนฺติ วเน อคฺคึ อทํสุ ฯ เอตฺถ ปน อุทฺทิสฺสานุทฺทิสฺสวเสน ปาราชิกานนฺตริยถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยวตฺถูนํ อนุรูปโต ปาราชิกาทีนิ อกุสลราสิภาโว จ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ อลฺลติณวนปฺปตโย ทยฺหนฺตูติ อาลิมฺเปนฺตสฺส จ ปาจิตฺติยํ ทพฺพูปกรณานิ วินสฺสนฺตูติ อาลิมฺเปนฺตสฺส ทุกฺกฏํ ขิฑฺฑาธิปฺปาเยนาปิ ทุกฺกฏนฺติ สงฺเขปฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ ยงฺกิญฺจิ อลฺลสุกฺขํ สอินฺทฺริยานินฺทฺริยํ ทยฺหตูติ อาลิมฺเปนฺตสฺส วตฺถุวเสน ปาราชิกถุลฺลจฺจยปาจิตฺติยทุกฺกฏานิ เวทิตพฺพานิ ฯ ปฏคฺคิทานํ ปน ปริตฺตกรณญฺจ ภควตา อนุญฺญาตํ ฯ ตสฺมา อรญฺเญ วนกมฺมิเกหิ ทินฺนํ สยํ วา อุฏฺฐิตํ อคฺคึ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา

ติณกุฏิโย มา วินสฺสนฺตูติ ตสฺส อคฺคิโน ปฏิอคฺคึ ทาตุํ วฏฺฏติ เยน สทฺธึ อาคจฺฉนฺโต อคฺคิ เอกโต หุตฺวา นิรุปาทาโน นิพฺพาติ ฯ ปริตฺตมฺปิ กาตุํ วฏฺฏติ ติณกุฏิกานํ สมนฺตา ภูมิตจฺฉนํ ปริกฺขาขนนํ วา ยถา อาคโต อคฺคิ อุปาทานํ อลภิตฺวา นิพฺพาติ ฯ เอตญฺจ สพฺพํ อุฏฺฐิเตเยว อคฺคิสฺมึ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ อนุฏฺฐิเต อนุปสมฺปนฺเนหิ กปฺปิยโวหาเรน กาเรตพฺพํ ฯ อุทเกน จ นิพฺพาเปนฺเตหิ อปฺปาณกเมว อุทกํ อาสิญฺจิตพฺพํ ฯ

อาฆาตนวตฺถุสฺมึ ฯ ยถา เอกปฺปหารวจเน เอวํ ทฺวีหิ ปหาเรหีติอาทิวจเนสุปิ ปาราชิกํ เวทิตพฺพํ ฯ ทฺวีหีติ วุตฺเต จ เอเกน ปหาเรน มาริเตปิ เขตฺตเมว โอติณฺณตฺตา ปาราชิกํ ฯ ตีหิ มาริเต ปน วิสงฺเกตํ ฯ อิติ ยถาปริจฺเฉเท วา ปริจฺเฉทพฺภนฺตเร วา อวิสงฺเกตํ ฯ ปริจฺเฉทาติกฺกเม ปน สพฺพตฺถ วิสงฺเกตํ โหติ อาณาปโก มุจฺจติ วธกสฺเสว โทโส ฯ ยถา จ ปหาเรสุ เอวํ ปุริเสสุปิ เอโก เอกํ มาเรตูติ วุตฺเต เอเกเนว มาริเต ปาราชิกํ ทฺวีหิ มาริเต วิสงฺเกตํ เทฺว มาเรนฺตูติ วุตฺเต เอเกน วา ทฺวีหิ วา มาริเต ปาราชิกํ ตีหิ มาริเต วิสงฺเกตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอโก สงฺคาเม เวเคน ธาวโต ปุริสสฺส อสินา สีสํ ฉินฺทิ อสีสกพนฺธํ ธาวติ ตมญฺโญ ปหริตฺวา ปาเตสิ กสฺส ปาราชิกนฺติ วุตฺเต อุปฺปฑฺฒตฺเถรา คมนูปจฺเฉทกสฺสาติ อาหํสุ ฯ อาภิธมฺมิกโคทตฺตตฺเถโร สีสจฺเฉทกสฺสาติ ฯ เอวรูปานิปิ วตฺถูนิ อิมสฺส วตฺถุสฺส อตฺถทีปเน วตฺตพฺพานีติ ฯ

ตกฺกวตฺถุสฺมึ อนิยเมตฺวา ตกฺกํ ปาเยถาติ วุตฺเต ยํ วา ตํ วา ตกฺกํ ปาเยตฺวา มาริเต ปาราชิกํ ฯ นิยเมตฺวา ปน โคตกฺกํ มหิสตกฺกํ อชิกาตกฺกนฺติ วา สีตํ อุณฺหํ ธูปิตํ อธูปิตนฺติ วา วุตฺเต ยํ วุตฺตํ ตโต อญฺญํ ปาเยตฺวา มาริเต วิสงฺเกตํ ฯ

โลณโสจิรกวตฺถุสฺมึ ฯ โลณโสจิรกนฺนาม สพฺพสสฺสาภิสงฺขตํ เอกํ เภสชฺชํ ฯ ตํ กิร กโรนฺโต หรีตกามลกวิภีตกกสาเว[1] สพฺพธญฺญานิ สพฺพอปรนฺนานิ สตฺตนฺนมฺปิ ธญฺญานํ โอทนํ กทลีผลาทีนิ สพฺพผลานิ เวตฺตเกตกขชฺชูรีกลีราทโย สพฺพกลีเร มจฺฉมํสขณฺฑานิ อเนกานิ จ มธุผาณิตสินฺธวโลณติกฏุกาทีนิ เภสชฺชานิ ปกฺขิปิตฺวา กุมฺภิมุขํ วิลิมฺปิตฺวา เอกํ วา เทฺว วา ตีณิ วา สํวจฺฉรานิ ฐเปนฺติ ฯ ตํ ปริปจิตฺวา ชมฺพูรสวณฺณํ โหติ วาตกาสกุฏฺฐปณฺฑุภคนฺทราทีนํ[2] สินิทฺธโภชนํ ภุตฺตานญฺจ อุตฺตรปานํ ฯ ภตฺตชีรณกเภสชฺชํ ตาทิสํ นตฺถิ ฯ ตํ ปเนตํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตมฺปิ วฏฺฏติ ฯ คิลานานํ ปากติกเมว อคิลานานํ ปน อุทกสมฺภินฺนํ ปานปริโภเคนาติ ฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย ตติยปาราชิกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. วิภีทกอิติ วา วิเภทก อิติ วา ลิขิยติ ฯ ๒. ภคนฺทลาติปิ ลิขิยติ ฯ

จตุตฺถปาราชิกวณฺณนา

จตุสจฺจวิทู สตฺถา   จตุตฺถํ ยํ ปกาสยิ
ปาราชิกํ ตสฺส ทานิ   ปตฺโต สํวณฺณนากฺกโม
ยสฺมา ตสฺมา สุวิญฺเญยฺยํ   ยํ ปุพฺเพ จ ปกาสิตํ
ตํ วชฺชยิตฺวา อสฺสาปิ   โหติ สํวณฺณนา อยํ ฯ

เตน สมเยน พุทฺโธ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ ฯเปฯ คิหีนํ กมฺมนฺตํ อธิฏฺเฐมาติ คิหีนํ เขตฺเตสุ เจว อารามาทีสุ จ กตฺตพฺพกิจฺจํ อธิฏฺฐาม ฯ เอวํ กาตพฺพํ เอวํ น กาตพฺพนฺติ อาจิกฺขาม เจว อนุสาสาม จาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ทูเตยฺยนฺติ ทูตกมฺมํ ฯ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺสาติ มนุสฺเส อุตฺติณฺณธมฺมสฺส ฯ มนุสฺเส อติกฺกมิตฺวา พฺรหฺมตฺตํ วา นิพฺพานํ วา ปาปนกธมฺมสฺสาติ อตฺโถ ฯ อุตฺตริมนุสฺสานํ วา เสฏฺฐปุริสานํ ฌายีนญฺเจว อริยานญฺจ ธมฺมสฺส ฯ อสุโก ภิกฺขูติอาทีสุ อตฺตนา เอวํ มนฺตยิตฺวา ปจฺฉา คิหีนํ ภาสนฺตา พุทฺธรกฺขิโต นาม ภิกฺขุ ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภี ธมฺมรกฺขิโต ทุติยสฺสาติ เอวํ นามวเสเนว วณฺณํ ภาสึสูติ เวทิตพฺพา ฯ ตตฺถ เอโสเยว โข อาวุโส เสยฺโยติ กมฺมนฺตาธิฏฺฐานํ ทูเตยฺยหรณญฺจ พหุสปตฺตํ มหาสมารมฺภํ น จ สมณสารุปฺปํ ตโต ปน อุภยโต เอโสเยว ปาสํสตโร อนุตฺตโร สุนฺทรตโร โย อมฺหากํ คิหีนํ อญฺญมญฺญสฺส

อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส วณฺโณ ภาสิโต ฯ กึ วุตฺตํ โหติ ฯ อิริยาปถํ สณฺฐเปตฺวา นิสินฺนํ วา จงฺกมนฺตํ วา ปุจฺฉนฺตานํ วา อปุจฺฉนฺตานํ วา คิหีนํ อยํ อสุโก นาม ภิกฺขุ ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาภีติเอวมาทินา นเยน โย อมฺหากํ อญฺญมญฺญสฺส อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสฺส วณฺโณ ภาสิโต ภวิสฺสติ เอโสเยว เสยฺโยติ ฯ อนาคตสมฺพนฺเธ ปน อสติ น° เอเตหิ โส ตสฺมึ ขเณ ภาสิโตว ตสฺมา น ยุชฺชติ ตสฺมา อนาคตสมฺพนฺธํ กตฺวา โย เอวํ ภาสิโต ภวิสฺสติ โส เสยฺโยติ เอวเมตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ลกฺขณํ ปน สทฺทสตฺถโต ปริเยสิตพฺพํ ฯ วณฺณวา อเหสุนฺติ อญฺโญเยว เตสํ อภินโว สรีรวณฺโณ อุปฺปชฺชติ เตน วณฺเณน วณฺณวนฺโต อเหสุํ ฯ ปีนินฺทฺริยาติ ปญฺจหิ ปสาเทหิ อภินิวิฏฺโฐกาสสฺส ปริปุณฺณตฺตา มนจฺฉฏฺฐานํ อินฺทฺริยานํ อมิลาตภาเวน ปีนินฺทฺริยา ฯ ปสนฺนมุขวณฺณาติ กิญฺจาปิ อวิเสเสน วณฺณวนฺโต สรีรวณฺณโต ปน เนสํ มุขวณฺโณ อธิกตรํ ปสนฺโน อจฺโฉ อนาวิโล ปริสุทฺโธติ อตฺโถ ฯ วิปฺปสนฺนจฺฉวิวณฺณาติ เยน จ เต กณฺณิการปุปฺผสทิเสน วณฺเณน วณฺณวนฺโต ตาทิโส สณฺเณสํปิ มนุสฺสานํ วณฺโณ อตฺถิ ยถา ปน อิเมสํ เอวํ น เตสํ ฉวิวณฺโณ วิปฺปสนฺโน ฯ เตน วุตฺตํ วิปฺปสนฺนจฺฉวิวณฺณาติ ฯ อิติห เต ภิกฺขู เนว อุทฺเทสปริปุจฺฉํ น กมฺมฏฺฐานํ อนุยุญฺชนฺตา อถโข กุหกตาย

๑. ปมาทลิขิโต ภเวยฺย ฯ

อภูตคุณสํวณฺณนาย ลทฺธานิ ปณีตโภชนานิ ภุญฺชิตฺวา ยถาสุขํ นินฺทารามตํ สงฺคณิการามตญฺจ อนุยุญฺชนฺตา อิมํ สรีรโสภํ ปาปุณึสุ ยถา ตํ พาลา ภนฺตมิคปฏิภาคาติ ฯ วคฺคุมุทาตีริยาติ วคฺคุมุทาตีรวาสิโน ฯ กจฺจิ ภิกฺขเว ขมนียนฺติ ภิกฺขเว กจฺจิ ตุมฺหากํ อิทํ จตุจกฺกํ นวทฺวารํ สรีรยนฺตํ ขมนียํ สกฺกา ขมิตุํ สหิตุํ ปริหริตุํ น กิญฺจิ ทุกฺขํ อุปฺปาเทตีติ ฯ กจฺจิ ยาปนียนฺติ กจฺจิ สพฺพกิจฺเจสุ ยาเปตุํ คเมตุํ สกฺกา น กิญฺจิ อนฺตรายํ ทสฺเสตีติ ฯ กุจฺฉิ ปริกนฺโตติ กุจฺฉิ ปริกนฺติโต วรํ ภเวยฺย ฯ กุจฺฉิ ปริกตฺโถติปิ[๑] ปาโฐ ยุชฺชติ ฯ

เอวํ วคฺคุมุทาตีริเย อเนกปริยาเยน วิครหิตฺวา อิทานิ ยสฺมา เตหิ กตกมฺมํ โจรกมฺมํ โหติ ตสฺมา อายตึ อญฺเญสมฺปิ เอวรูปสฺส กมฺมสฺส อกรณตฺถํ อถโข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ อามนฺเตตฺวา จ ปน ปญฺจิเม ภิกฺขเว มหาโจราติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สนฺโต สํวิชฺชมานาติ อตฺถิ เจว อุปลพฺภนฺติ จาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิธาติ อิมสฺมึ สตฺตโลเก ฯ เอวํ โหตีติ เอวํ ปุพฺพภาเค อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ ฯ กุทาสฺสุ นามาหนฺติ เอตฺถ สฺอิติ นิปาโต ฯ กุทา นามาติ อตฺโถ ฯ โส อปเรน สมเยนาติ โส ปุพฺพภาเค เอวํ จินฺเตตฺวา อนุกฺกเมน ปริสํ วฑฺเฒนฺโต ปนฺถทุหนกมฺมํ ปจฺจนฺติมคามวิโลปนฺติเอวมาทีนิ กตฺวา เวปุลฺลปฺปตฺตปุริโส หุตฺวา คาเมปิ อคาเม ชนปเทปิ อชนปเท กโรนฺโต หนนฺโต ฆาเตนฺโต ฯเปฯ ปจนฺโต ปาเจนฺโต ฯ อิติ พาหิรกโจรํ ทสฺเสตฺวา เตน

๑. ปริกตฺโตติ มญฺเญ ฯ

สทิเส สาสเน ปญฺจ มหาโจเร ทสฺเสตุํ เอวเมว โขติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ปาปภิกฺขูโนติ อญฺเญสุ ฐาเนสุ มูลจฺฉินฺโน ปาราชิกปฺปตฺโต ปาปภิกฺขูติ วุจฺจติ ฯ อิธ ปน ปาราชิกํ อนาปนฺโน อิจฺฉาจาเร ฐิโต ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ มทฺทิตฺวา จรนฺโต ปาปภิกฺขูติ อธิปฺเปโต ฯ ตสฺสาปิ พาหิรกมหาโจรสฺส วิย ปุพฺพภาเค เอวํ โหติ กุทาสฺสุ นามาหํ ฯเปฯ ปริกฺขารานนฺติ ฯ ตตฺถ สกฺกโตติ สกฺการปฺปตฺโต ฯ ครุกโตติ ครุกปฺปตฺโต ฯ มานิโตติ มนสา ปิยายิโต ฯ ปูชิโตติ จตุปฺปจฺจยาภิหารปูชาย ปูชิโต ฯ อปจิโตติ อปจิติปฺปตฺโต ฯ ตตฺถ ยสฺส จตฺตาโร ปจฺจเย สกฺกริตฺวา สุฏฺฐุ อภิสงฺขเต[๑] ปณีตปฺปณีเต กตฺวา เทนฺติ โส สกฺกโต ฯ ยสฺมึ ครุภาวํ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา เทนฺติ โส ครุกโต ฯ ยํ มนสา ปิยายนฺติ โส มานิโต ฯ ตสฺส สพฺพํเปตํ กโรนฺติ โส ปูชิโต ฯ ยสฺส อภิวาทนปจฺจุฏฺฐาน-อญฺชลิกมฺมาทิวเสน ปรมนิปจฺจการํ กโรนฺติ โส อปจิโต ฯ อิมสฺส ปน สพฺพมฺปิ อิมํ โลกามิสํ ปฏฺฐยมานสฺส เอวํ โหติ ฯ โส อปเรน สมเยนาติ โส ปุพฺพภาเค เอวํ จินฺเตตฺวา อนุกฺกเมน สิกฺขาย อติพฺพคารเว อุทฺธเต อุนฺนเฬ จปเล มุขเร วิกิณฺณวาเจ มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชาเน ปากฏินฺทฺริเย อาจริยอุปชฺฌาเยหิ ปริจฺจตฺตเก ลาภครุเก ปาปภิกฺขู สงฺคณฺหิตฺวา อิริยาปถสณฺฐปนาทีนิ กุหกวตฺตานิ สิกฺขาเปตฺวา อยํ เถโร อมุกสฺมึ นาม เสนาสเน

๑. กตฺถจิ สงฺขเฏติ ลิขิยติ ฯ

วสฺสํ อุปคมฺม วตฺตปฏิวตฺตํ ปูรยมาโน วสฺสํ วสิตฺวา นิคฺคโตติ โลกสมฺมตเสนาสนสํวณฺณนาทีหิ อุปาเยหิ โลกํ ปริปาเจตฺวา ปฏิพเลหิ ชาตกาทีสุ กตปริจฺจเยหิ สรสมฺปนฺเนหิ ปาปภิกฺขูหิ สํวณฺณิยมานคุโณ หุตฺวา สเตน วา สหสฺเสน วา ปริวุโต ฯเปฯ เภสชฺชปริกฺขารานํ ฯ อยํ ภิกฺขเว ปจโม มหาโจโรติ อยํ สนฺธิจฺเฉทกาทิโจรโก วิย น เอกํ กุลํ น เทฺว อถโข มหาชนํ วญฺเจตฺวา จตุปฺปจฺจยคฺคหณโต ปจโม มหาโจโรติ เวทิตพฺโพ ฯ เย ปน สุตฺตนฺติกา วา อาภิธมฺมิกา วา วินยธรา วา ภิกฺขู ภิกฺขาจาเร อสมฺปชฺชมาเน ปาลึ วาเจนฺตา อฏฺฐกถํ กเถนฺตา อนุโมทนาย ธมฺมกถาย อิริยาปถสมฺปตฺติยา จ โลกํ ปสาเทนฺตา ชนปทจาริกํ จรนฺติ สกฺกตา ครุกตา มานิตา ปูชิตา อปจิตา เต ตนฺติปฺปเวณิฆฏนกา สาสนโชตกาติ เวทิตพฺพา ฯ ตถาคตปฺปเวทิตนฺติ ตถาคเตน ปฏิวิทฺธํ ปจฺจกฺขกตํ ชานาปิตํ วา ฯ อตฺตโน ทหตีติ ปริสมชฺเฌ ปาลิญฺจ อฏฺฐกถญฺจ สํสนฺเทตฺวา มธุเรน สทฺเทน ปสาทนียํ สุตฺตนฺตํ กเถตฺวา ธมฺมกถาวสาเน อจฺฉริยพฺภุตชาเตน วิญฺญุชเนน อโห ภนฺเต ปาลิ จ อฏฺฐกถา จ สุปริสุทฺธา กสฺส สนฺติเก อุคฺคณฺหิตฺถาติ ปุจฺฉิโต โก อมฺหาทิเส อุคฺคณฺหาเปตุํ สมตฺโถติ อาจริยํ อนุทฺทิสิตฺวา อตฺตนา ปฏิวิทฺธํ สยมฺภูญาณาธิคตํ ธมฺมวินยํ ปเวเทติ ฯ อยํ ตถาคเตน สตสหสฺสกปฺปาธิกานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ ปารมิโย ปูเรตฺวา กิจฺเฉน กสิเรน ปฏิวิทฺธธมฺมตฺเถนโก ทุติโย มหาโจโร ฯ สุทฺธํ พฺรหฺมจารินฺติ ขีณาสวํ ภิกฺขุํ ฯ

ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตนฺติ นิรุปกฺกิเลสํ เสฏฺฐจริยํ จรนฺตํ ฯ
อญฺญํปิ วา อนาคามึ อาทึ กตฺวา ยาว สีลวนฺตํ ปุถุชฺชนํ
อวิปฏิสาราทิวตฺถุกํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตํ ฯ อมูลเกน
อพฺรหฺมจริเยน อนุทฺธํเสตีติ ตสฺมึ ปุคฺคเล อวิชฺชมาเนน
อนฺติมวตฺถุนา อนุวทติ โจเทติ ฯ อยํ วิชฺชมานคุณมกฺขี
อริยคุณตฺเถนโก ตติโย มหาโจโร ฯ ครุภณฺฑานิ ครุปริกฺขารานีติ
ยถา อทินฺนาทาเน จตุโร ชนา สํวิธาย ครุภณฺฑํ อวาหรนฺติ
เอตฺถ ปญฺจมาสกคฺฆนกํ ครุภณฺฑนฺติ วุจฺจติ อิธ น เอวํ
อถโข ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อวิสฺสชฺชนียานิ น วิสฺสชฺเชตพฺพานิ
สงฺเฆน วา คเณน วา ปุคฺคเลน วา วิสฺสชฺชิตานิปิ อวิสฺสชฺชิตานิ
โหนฺติ โย วิสฺสชฺเชยฺย อาปตฺติ ถุลฺลจฺจยสฺส กตมานิ
ปญฺจ อาราโม อารามวตฺถุ ฯเปฯ ทารุภณฺฑํ มตฺติกาภณฺฑนฺติ
วจนโต อวิสฺสชฺชิตพฺพตฺตา ครุภณฺฑานิ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว
อเวภงฺคิยานิ น วิภชิตพฺพานิ สงฺเฆน วา คเณน วา ปุคฺคเลน
วา วิภตฺตานิปิ อวิภตฺตานิ โหนฺติ โย วิภเชยฺย อาปตฺติ
ถุลฺลจฺจยสฺส กตมานิ ปญฺจ อาราโม อารามวตฺถุ ฯเปฯ
ทารุภณฺฑํ มตฺติกาภณฺฑนฺติ วจนโต อเวภงฺคิกตฺตา สาธารณ-
ปริกฺขารภาเวน ครุปริกฺขารานิ ฯ อาราโม อารามวตฺถูติอาทีสุ
ยํ วตฺตพฺพํ ตํ สพฺพํ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อวิสฺสชฺชิย นีติ
ขนฺธเก อาคตสุตฺตวณฺณนายเมว ภณิสฺสาม ฯ เตหิ คิหี
สงฺคณฺหาตีติ ตานิ ทตฺวา คิหี สงฺคณฺหาติ อนุคฺคณฺหาติ ฯ

อุปลาเปตีติ อโห อมฺหากํ อยฺโยติ เอวํ ลปนเก อนุพนฺธนเก สิเนเห᳟ กโรติ ฯ อยํ อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิยญฺจ ครุปริกฺขารํ ตถาภาวโต เถเนตฺวา คิหิสงฺคณฺหนโก จตุตฺโถ มหาโจโร ฯ โส จ ปนายํ อิมํ ครุภณฺฑํ กุลสงฺคณฺหนตฺถํ วิสฺสชฺเชนฺโต กุลทูสกทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ปพฺพาชนียกมฺมารโห จ โหติ ภิกฺขุสงฺฆํ อภิภวิตฺวา อิสฺสรวตาย วิสฺสชฺเชนฺโต ถุลฺลจฺจยํ อาปชฺชติ เถยฺยจิตฺเตน วิสฺสชฺเชนฺโต ภณฺฑํ อคฺฆาเปตฺวา กาเรตพฺโพติ ฯ อยํ อคฺโค มหาโจโรติ อยํ อิเมสํ มหาโจรานํ เชฏฺฐโจโร อิมินา สทิโส โจโร นาม นตฺถิ โย ปญฺจินฺทฺริยคฺคหณาตีตํ อติสณฺหํ สุขุมํ โลกุตฺตรธมฺมํ เถเนติ ฯ กึ ปน สกฺกา โลกุตฺตรธมฺโม หิรญฺญสุวณฺณาทีนิ วิย วญฺเจตฺวา เถเนตฺวา คเหตุนฺติ ฯ น สกฺกา ฯ เตเนวาห โย อสนฺตํ อภูตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุลฺลปตีติ ฯ อยํ หิ อตฺตนิ อสนฺตํ ธมฺมํ เกวลํ อตฺถิ มยฺหํ เอโสติ อุลฺลปติ น ปน สกฺโกติ ฐานา จาเวตุํ อตฺตนิ วา สํวิชฺชมานํ กาตุํ ฯ อถ กสฺมา โจโรติ วุตฺโตติ ฯ ยสฺมา ตํ อุลฺลปิตฺวา อสนฺตสมฺภาวนาย อุปฺปนฺเน ปจฺจเย คณฺหาติ เอวํ หิ คณฺหตา เต ปจฺจยา สุขุเมน อุปาเยน วญฺเจตฺวา เถเนตฺวา คหิตา โหนฺติ ฯ เตเนวาห ตํ กิสฺส เหตุ เถยฺยาย โว ภิกฺขเว รฏฺฐปิณฺโฑ ภุตฺโตติ ฯ อยญฺหิ เอตฺถ อตฺโถ ยํ อโวจุมฺหา อยํ อคฺโค มหาโจโร โย อสนฺตํ อภูตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุลฺลปตีติ ตํ กิสฺส เหตุ

๑. สสิเนเห ฯ

เกน การเณน เอตํ อโวจุมฺหาติ เจ เถยฺยาย โว ภิกฺขเว รฏฺฐปิณฺโฑ ภุตฺโตติ ภิกฺขเว ยสฺมา โว เตน รฏฺฐปิณฺโฑ เถยฺยจิตฺเตน ภุตฺโต โหติ ฯ เอตฺถ หิ โวกาโร เย หิ โว อริยา อรญฺญวนปฏฺฐานีติอาทีสุ วิย ปทปูรณมตฺเต นิปาโต ฯ ตสฺมา ตุมฺเหหิ ภุตฺโตติ เอวมสฺส อตฺโถ นํ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อิทานิ ตเมวตฺถํ คาถาหิ วิภูตตรํ กโรนฺโต อญฺญถา สนฺตนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อญฺญถา สนฺตนฺติ อปริสุทฺธกายสมาจาราทิเกน อญฺเญน อากาเรน สนฺตํ ฯ อญฺญถา โย ปเวทเยติ ปริสุทฺธกาย-สมาจาราทิเกน อญฺเญน อากาเรน โย ปเวทเยฺย ปรมปริสุทฺโธ อหํ อตฺถิ เม อพฺภนฺตเร โลกุตฺตรธมฺโมติ เอวํ ชานาเปยฺย ฯ ปเวเทตฺวา จ ปน ตาย ปเวทนาย อุปฺปนฺนํ โภชนํ อรหา วิย ภุญฺชติ ฯ นิกจฺจ กิตวสฺเสว ภุตฺตํ เถยฺเยน ตสฺส ตนฺติ นิกจฺจาติ วญฺเจตฺวา อญฺญถา สนฺตํ อญฺญถา ทสฺเสตฺวา อคุมฺพาคจฺฉภูตเมว สาขาปลาสปลฺลวาทิจฺฉาทเนน คุมฺพมิว คจฺฉมิว จ อตฺตานํ ทสฺเสตฺวา ฯ กิตวสฺเสวาติ วญฺจกสฺส เกราฏิกสฺส คุมฺพคจฺฉสญฺญาย อรญฺเญ อาคตาคเต สกุเณ คเหตฺวา ชีวิตกปฺปกสฺส สากุณิกสฺเสว ฯ ภุตฺตํ เถยฺเยน ตสฺส ตนฺติ ตสฺสาปิ อนรหนฺตสฺเสว สโต อรหนฺตภาวํ ทสฺเสตฺวา ลทฺธํ โภชนํ ภุญฺชโต ยํ ตํ ภุตฺตํ ตํ ยถา สากุณิกกิตวสฺส นิกจฺจ วญฺเจตฺวา สกุณคฺคหณํ เอวํ มนุสฺเส วญฺเจตฺวา ลทฺธสฺส โภชนสฺส ภุตฺตตฺตา เถยฺเยน ภุตฺตํ

๑. อยํ อติเรโก ขายติ ฯ

นาม โหติ ฯ อิมํ ปน อตฺถวสํ อชานนฺตา เย เอวํ ภุญฺชนฺติ กาสาวกณฺฐา ฯเปฯ นิรยํ เต อุปปชฺชเร ฯ กาสาวกณฺฐาติ กาสาเวน เวฐิตกณฺฐา ฯ เอตฺตกเมว อริยทฺธชธารณมตฺตํ เยสํ สามญฺญํ อญฺญํ นตฺถีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ภวิสฺสนฺติ โข ปนานนฺท อนาคตมทฺธานํ โคตฺรภุโน กาสาวกณฺฐาติ เอวํ วุตฺตทุสฺสีลานํ เอตํ อธิวจนํ ฯ ปาปธมฺมาติ ลามกธมฺมา ฯ อสญฺญตาติ กายาทีหิ อสญฺญตา ฯ ปาปาติ ลามกปุคฺคลา ฯ ปาเปหิ กมฺเมหีติ เตหิ กรณกาเล อาทีนวํ อทิสฺวา กเตหิ ปรวญฺจนาทีหิ ปาปกมฺเมหิ ฯ นิรยนฺเต อุปปชฺชเรติ นิรสฺสาทํ ทุคฺคตึ เต อุปปชฺชนฺติ ฯ ตสฺมา เสยฺโย อโยคุโฬติ คาถา ฯ ตสฺสตฺโถ[1] สจายํ ทุสฺสีโล อสญฺญโต อิจฺฉาจาเร ฐิโต กุหนาย โลกวญฺจโก ปุคฺคโล ตตฺตํ อคฺคิสิขูปมํ อโยคุฬํ ภุญฺเชยฺย อชฺโฌหเรยฺย ตสฺส ยญฺเจตํ รฏฺฐปิณฺฑํ ภุญฺเชยฺย ยญฺเจตํ อโยคุฬํ เตสุ ทฺวีสุ อโยคุโฬว ภุตฺโต เสยฺโย สุนฺทรตโร ปณีตตโร จ ภเวยฺย น หิ อโยคุฬสฺส ภุตฺตตฺตา สมฺปราเย สพฺพญฺญุตญฺญาเณนาปิ ทุชฺชานปริจฺเฉทํ ทุกฺขํ อนุภวติ เอวํ ปฏิลทฺธสฺส ปน รฏฺฐปิณฺฑสฺส ภุตฺตตฺตา สมฺปราเย วุตฺตปฺปการํ ทุกฺขํ อนุโภติ อยํ หิ โกฏิปฺปตฺโต มิจฺฉาชีโวติ ฯ เอวํ ปาปกิริยาย อนาทีนวทสฺสาวีนํ อาทีนวํ ทสฺเสตฺวา อถโข ภควา วคฺคุมุทาตีริเย ภิกฺขู อเนกปริยาเยน วิครหิตฺวา ทุพฺภรตาย ทุปฺโปสตาย ฯเปฯ อิมํ สิกฺขาปทํ อุทฺทิเสยฺยาถาติ วตฺวา จตุตฺถํ

๑. ตสฺสาตฺโถ ฯ

ปาราชิกํ ปญฺญาเปนฺโต โย ปน ภิกฺขุ อนภิชานนฺติอาทิมาห ฯ

เอวํ มูลจฺเฉชฺชวเสน ทฬฺหํ กตฺวา จตุตฺถปาราชิเก ปญฺญตฺเต อปรมฺปิ อนุปฺปญฺญตฺตตฺถาย อธิมานวตฺถุ อุทปาทิ ฯ ตสฺสุปฺปตฺติ- ทีปนตฺถํ เอวํ วุตฺตํ เอวญฺจิทํ ภควตา ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ โหตีติ ฯ ตตฺถ อทิฏฺเฐ ทิฏฺฐสญฺญิโนติ อรหตฺเต ญาณจกฺขุนา อทิฏฺเฐเยว ทิฏฺฐํ อมฺเหหิ อรหตฺตนฺติ ทิฏฺฐสญฺญิโน หุตฺวา ฯ เอส นโย อปฺปตฺตาทีสุ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ อปฺปตฺเตติ อตฺตโน สนฺตาเน อุปฺปตฺติวเสน อปฺปตฺเต ฯ อนธิคเตติ มคฺคภาวนาย อนธิคเต ฯ อปฏิลทฺเธติปิ อตฺโถ ฯ อสจฺฉิกเตติ อปฏิวิทฺเธ ปจฺจเวกฺขณวเสน วา อปจฺจกฺขกเต ฯ อธิมาเนนาติ อธิคตมาเนน ฯ อธิคตา มยนฺติ เอวํ อุปฺปนฺนมาเนนาติ อตฺโถ ฯ อธิกมาเนน วา ถทฺธมาเนนาติ อตฺโถ ฯ อญฺญํ พฺยากรึสูติ อรหตฺตํ พฺยากรึสุ ฯ ปตฺตํ อาวุโส อมฺเหหิ อรหตฺตํ กตํ กรณียนฺติ ภิกฺขูนํ อาโรเจสุํ ฯ เตสํ มคฺเคน อปฺปหีนกิเลสตฺตา เกวลํ สมถวิปสฺสนาวเสน วิกฺขมฺภิตกิเลสานํ อปเรน สมเยน ตถารูป- ปจฺจยสมาโยเค ราคายปิ จิตฺตํ นมติ ราคตฺถาย นมตีติ อตฺโถ ฯ เอส นโย อิตเรสุ ฯ ตญฺจ โข เอตํ อพฺโพหาริกนฺติ ตญฺจ โข เอตํ เตสํ อญฺญํ พฺยากรณํ อพฺโพหาริกํ อาปตฺติปฺปญฺญาปเน โวหารํ น คจฺฉติ อาปตฺติยา องฺคํ น โหตีติ อตฺโถ ฯ กสฺส ปนายํ อธิมาโน อุปฺปชฺชติ กสฺส นุปฺปชฺชตีติ ฯ อริยสาวกสฺส ตาว นุปฺปชฺชติ ฯ โส หิ มคฺคผลนิพฺพานปหีนกฺกิเลสาวสิฏฺฐกฺกิเลส-

ปจฺจเวกฺขเณน สญฺชาตโสมนสฺโส อริยคุณปฏิเวธ นิกฺกงฺโข ตสฺมา โสตาปนฺนาทีนํ อหํ สกทาคามีติอาทิวเสน มาโน นุปฺปชฺชติ ฯ ทุสฺสีลสฺส นุปฺปชฺชติ ฯ โส หิ อริยคุณาธิคเม นิราโสว ฯ สีลวโตปิ ปริจฺจตฺตกมฺมฏฺฐานสฺส นิทฺทารามตาทิมนุยุตฺตสฺส นุปฺปชฺชติ ฯ สุปริสุทฺธสีลสฺส ปน กมฺมฏฺฐาเน อปฺปมตฺตสฺส นามรูปํ ววฏฺฐเปตฺวา ปจฺจยปริคฺคเหน วิติณฺณกงฺขสฺส ติลกฺขณํ อาโรเปตฺวา สงฺขาเร สมฺมสนฺตสฺส อารทฺธวิปสฺสกสฺส อุปฺปชฺชติ ฯ อุปฺปนฺโน จ สุทฺธสมถ-ลาภึ สุทฺธวิปสฺสนาลาภึ วา อนฺตรา ฐเปติ ฯ โส หิ ทสมฺปิ วีสติมฺปิ ตึสมฺปิ วสฺสานิ กิเลสสมุทาจารํ อปสฺสนฺโต อหํ โสตาปนฺโนติ วา สกทาคามีติ วา อนาคามีติ วา มญฺญติ ฯ สมถวิปสฺสนาลาภึ ปน อรหตฺเตเยว ฐเปติ ฯ ตสฺส หิ สมาธิพเลน กิเลสา วิกฺขมฺภิตา วิปสฺสนาพเลน สงฺขารา สุปริคฺคหิตา ตสฺมา สฏฺฐิมฺปิ วสฺสานิฯ อสีติมฺปิ วสฺสานิ วสฺสสตมฺปิ กิเลสา น สมุทาจรนฺติ ขีณาสวสฺเสว จิตฺตจาโร โหติ ฯ โส เอวํ ทีฆรตฺตํ กิเลสสมุทาจารํ อปสฺสนฺโต อนฺตรา อฏฺฐตฺวาว อรหา อหนฺติ มญฺญตีติ ฯ

อนภิชานนฺติ น อภิชานํ ฯ ยสฺมา ปนายํ อนภิชานํ สมุทาจรติ สฺวาสฺส สนฺตาเน อนุปฺปนฺโน ญาเณน จ อสจฺฉิกโต อภูโต เตนสฺส ปทภาชเน อสนฺตํ อภูตํ อสํวิชฺชมานนฺติ วตฺวา อชานนฺโต อปสฺสนฺโตติ วุตฺตํ ฯ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมนฺติ อุตฺตริมนุสฺสานํ ฌายีนญฺเจว อริยานญฺจ ธมฺมํ ฯ อตฺตูปนายิกนฺติ อตฺตนิ ตํ อุปเนติ อตฺตานํ วา ตตฺถ อุปเนตีติ อตฺตูปนายิโก ฯ

ตํ อตฺตูปนายิกํ ฯ เอวํ กตฺวา สมุทาจเรยฺยาติ สมฺพนฺโธ ฯ ปทภาชเน ปน ยสฺมา อุตฺตริมนุสฺสธมฺโม นาม ฌานํ วิโมกฺขํ สมาธิ สมาปตฺติ ญาณทสฺสนํ ฯเปฯ สุญฺญาคาเร อภิรตีติ เอวํ ฌานาทโย อเนกธมฺมา วุตฺตา ตสฺมา เตสํ สพฺเพสํ วเสน อตฺตูปนายิกภาวํ ทสฺเสนฺโต เต วา กุสลธมฺเม อตฺตนิ อุปเนตีติ พหุวจนนิทฺเทสํ อกาสิ ฯ ตตฺถ เอเต ธมฺมา มยิ สนฺทิสฺสนฺตีติ สมุทาจรนฺโต อตฺตนิ อุปเนติ อยํ เอเตสุ สนฺทิสฺสามีติ สมุทาจรนฺโต อตฺตานํ เตสุ อุปเนตีติ เวทิตพฺโพ ฯ อลมริยญาณทสฺสนนฺติ เอตฺถ โลกิยโลกุตฺตรา ปญฺญา ชานนฏฺเฐน ญาณํ จกฺขุนา ทิฏฺฐมิว ธมฺมํ กรณโต ทสฺสนฏฺเฐน ทสฺสนนฺติ ญาณทสฺสนํ ฯ อริยํ วิสุทฺธํ อุตฺตมํ ญาณทสฺสนนฺติ อริยญาณทสฺสนํ ฯ อลํ ปริยตฺตํ กิเลสวิทฺธํสนสมตฺถํ อริยญาณทสฺสนเมตฺถ ฌานาทิเภเท อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม อลํ วา อริยญาณทสฺสนมสฺสาติ อลมริยญาณทสฺสโน ฯ ตํ อลมริยญาณทสฺสนํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมนฺติ เอวํ ปทตฺถสมฺพนฺโธ เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ เยน ญาณทสฺสเนน โส อลมริยญาณทสฺสโนติ วุจฺจติ ตเทว ทสฺเสตุํ ญาณนฺติ ติสฺโส วิชฺชา ทสฺสนนฺติ ยํ ญาณํ ตํ ทสฺสนํ ยํ ทสฺสนํ ตํ ญาณนฺติ วิชฺชาสีเสน ปทภาชนํ วุตฺตํ ฯ มหคฺคตโลกุตฺตรา ปเนตฺถ สพฺพาปิ ปญฺญา ญาณนฺติ เวทิตพฺพา ฯ สมุทาจเรยฺยาติ วุตฺตปฺปการเมตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อตฺตูปนายิกํ กตฺวา อาโรเจยฺย ฯ อิตฺถิยา วาติอาทิ ปน อาโรเจตพฺพปุคฺคลนิทสฺสนํ ฯ เอเตสํ หิ อาโรจิเต อาโรจิตํ โหติ

น เทวมารพฺรหฺมานํ นาปิ เปตยกฺขติรจฺฉานคตานนฺติ ฯ อิติ ชานามิ อิติ ปสฺสามีติ สมุทาจรณาการทสฺสนเมตํ ฯ ปทภาชเน ปนสฺส ชานามหํ เอเต ธมฺเม ปสฺสามหํ เอเต ธมฺเมติ อิทํ เตสุ ฌานาทีสุ ธมฺเมสุ ชานนปสฺสนานํ ปวตฺติทีปนํ ฯ อตฺถิ จ เม เอเต ธมฺมาติอาทิ อตฺตูปนายิกภาวทีปนํ ฯ ตโต อปเรน สมเยนาติ อาปตฺติปฏิชานนสมยทสฺสนเมตํ ฯ อยํ ปน อาโรจิตกฺขเณเยว ปาราชิกํ อาปชฺชติ ฯ อาปตฺตึ ปน อาปนฺโน ยสฺมา ปเรน โจทิโต วา อโจทิโต วา ปฏิชานาติ ตสฺมา สมนุคฺคาหิยมาโน วา อสมนุคฺคาหิยมาโน วาติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ สมนุคฺคาหนาย ตาว กินฺเต อธิคตนฺติ อธิคมปุจฺฉา ฯ ฌานวิโมกฺขาทีสุ โสตาปตฺติมคฺคาทีสุ วา กินฺตยา อธิคตนฺติ ฯ กินฺติ เต อธิคตนฺติ อุปายปุจฺฉา ฯ อยํ หิ เอตฺถ อธิปฺปาโย กินฺตยา อนิจฺจลกฺขณํ ธุรํ กตฺวา อธิคตํ ทุกฺขานตฺตลกฺขเณสุ อญฺญตรํ กึ วา สมาธิวเสน อภินิวิสิตฺวา อุทาหุ วิปสฺสนาวเสน ตถา กึ รูเป อภินิวิสิตฺวา อุทาหุ อรูเป กึ วา อชฺฌตฺตํ อภินิวิสิตฺวา อุทาหุ พหิทฺธาติ ฯ กทา เต อธิคตนฺติ กาลปุจฺฉา ฯ ปุพฺพณฺหมชฺฌนฺติกาทีสุ กตรสฺมึ กาเลติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ เต อธิคตนฺติ โอกาสปุจฺฉา ฯ กสฺมึ โอกาเส กึ รตฺติฏฺฐาเน ทิวาฏฺฐาเน รุกฺขมูเล มณฺฑเป กตรสฺมึ วา วิหาเรติ วุตฺตํ โหติ ฯ กตเม เต กิเลสา ปหีนาติ ปหีนกฺกิเลสปุจฺฉา ฯ กตรมคฺควชฺฌา ตว กิเลสา ปหีนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ กตเมสํ ตฺวํ ธมฺมานํ ลาภีติ

ปฏิลทฺธธมฺมปุจฺฉา ฯ ปธมมคฺคาทีสุ กตเมสํ ธมฺมานํ ตฺวํ ลาภีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

ตสฺมา อิทานิ เจปิ โกจิ ภิกฺขุ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาธิคมํ พฺยากเรยฺย น โส เอตฺตาวตาว สกฺกาตพฺโพ ฯ อิเมสุ ปน ฉสุ ฐาเนสุ โสธนตฺถํ วตฺตพฺโพ กินฺเต อธิคตํ กึ ฌานํ อุทาหุ วิโมกฺขาทีสุ อญฺญตรนฺติ ฯ โย หิ เยน อธิคโต ธมฺโม โส ตสฺส ปากโฏ โหติ ฯ สเจ อิทนฺนาม เม อธิคตนฺติ วทติ ตโต กินฺติ เต อธิคตนฺติ ปุจฺฉิตพฺโพ อนิจฺจลกฺขณาทีสุ กึ ธุรํ กตฺวา อฏฺฐตฺตึสาย วา อารมฺมเณสุ รูปารูปอชฺฌตฺตพหิทฺธาทิเภเทสุ วา ธมฺเมสุ เกน มุเขน อภินิวิสิตฺวาติ ฯ โย หิ ยสฺสาภินิเวโส โส ตสฺส ปากโฏ โหติ ฯ สเจ อยนฺนาม เม อภินิเวโส เอวํ มยา อธิคตนฺติ วทติ ตโต กทา เต อธิคตนฺติ ปุจฺฉิตพฺโพ กึ ปุพฺพณฺเห อุทาหุ มชฺฌนฺติกาทีสุ อญฺญตรสฺมึ กาเลติ ฯ สพฺเพสํ หิ อตฺตนา อธิคตกาโล ปากโฏ โหติ ฯ สเจ อมุกสฺมึ นาม กาเล อธิคตนฺติ วทติ ตโต กตฺถ เต อธิคตนฺติ ปุจฺฉิตพฺโพ กึ ทิวาฏฺฐาเน อุทาหุ รตฺติฏฺฐานาทีสุ อญฺญตรสฺมึ โอกาเสติ ฯ สพฺเพสํ หิ อตฺตนา อธิคโตกาโส ปากโฏ โหติ ฯ สเจ อมุกสฺมึ นาม เม โอกาเส อธิคตนฺติ วทติ ตโต กตเม เต กิเลสา ปหีนาติ ปุจฺฉิตพฺโพ กึ ปธมมคฺควชฺฌา อุทาหุ ทุติยาทิมคฺควชฺฌาติ ฯ สพฺเพสํ หิ อตฺตนา อธิคตมคฺเคน ปหีนกฺกิเลสา ปากฏา โหนฺติ ฯ สเจ อิเม นาม เม กิเลสา ปหีนาติ วทติ ตโต กตเมสํ

ตฺวํ ธมฺมานํ ลาภีติ ปุจฺฉิตพฺโพ กึ โสตาปตฺติมคฺคสฺส อุทาหุ
สกทาคามิมคฺคาทีสุ อญฺญตรสฺสาติ ฯ สพฺเพสํ หิ อตฺตนา
อธิคตธมฺโม ปากโฏ โหติ ฯ สเจ อิเมสํ นามาหํ ธมฺมานํ
ลาภีติ วทติ เอตฺตาวตาปิสฺส วจนํ น สทฺธาตพฺพํ ฯ พหุสฺสุตา
หิ อุคฺคหปริปุจฺฉากุสลา ภิกฺขู อิมานิ ฉฏฺฐานานิ โสเธตุํ สกฺโกนฺติ ฯ
อิมสฺส ปน ภิกฺขุโน อาคมนปฏิปทา โสเธตพฺพา ฯ ยทิ อาคมนปฏิปทา
น สุชฺฌติ อิมาย ปฏิปทาย โลกุตฺตรธมฺโม นาม น ลพฺภตีติ
อปเนตพฺโพ ฯ ยทิ ปนสฺส อาคมนปฏิปทา สุชฺฌติ ทีฆรตฺตํ
ตีสุ สิกฺขาสุ อปฺปมตฺโต ชาคริยมนุยุตฺโต จตูสุ ปจฺจเยสุ อลคฺโค
อากาเส ปาณิสเมน เจตสา วิหรตีติ ปญฺญายติ ตสฺส ภิกฺขุโน
พฺยากรณํ ปฏิปทาย สทฺธึ สํสนฺทติ เสยฺยถาปิ นาม คงฺโคทกํ
ยมุโนทเกน สทฺธึ สํสนฺทติ สเมติ เอวเมว สุปฺปญฺญตฺตา เตน
ภควตา สาวกานํ นิพฺพานคามินี ปฏิปทา สํสนฺทติ นิพฺพานญฺจ
ปฏิปทา จาติ วุตฺตสทิสํ โหติ ฯ อปิจ โข น เอตฺตเกนาปิ
สกฺกาโร กตฺตพฺโพ ฯ กสฺมา ฯ เอกจฺจสฺส หิ ปุถุชฺชนสฺสาปิ
สโต ขีณาสวปฏิปตฺติสทิสา ปฏิปทา โหติ ฯ ตสฺมา โส ภิกฺขุ
เตหิ เตหิ อุปาเยหิ อุตฺตาเสตพฺโพ ฯ ขีณาสวสฺส นาม อสนิยาปิ
มตฺถเก ปตมานาย ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา น
โหติ ฯ สจสฺส ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส วา อุปฺปชฺชติ
น ตฺวํ อรหาติ อปเนตพฺโพ ฯ สเจ ปน อภีรุ อจฺฉมฺภี อนุตฺราสี
หุตฺวา สีโห วิย นิสีทติ อยํ ภิกฺขุ สมฺปนฺนเวยฺยากรโณ

สมนฺตา ราชราชมหามตฺตาทีหิ เปสิตํ สกฺการํ อรหตีติ ฯ

ปาปิจฺโฉติ ยา สา อิเธกจฺโจ ทุสฺสีโลว สมาโน สีลวาติ มํ ชโน ชานาตูติ อิจฺฉตีติอาทินา นเยน วุตฺตา ปาปิจฺฉตา ตาย สมนฺนาคโต ฯ อิจฺฉาปกโตติ ตาย ปาปิกาย อิจฺฉาย ปกโต อภิภูโต ปาราชิโก หุตฺวา ฯ วิสุทฺธาเปกฺโขติ อตฺตโน วิสุทฺธึ อเปกฺขมาโน อิจฺฉมาโน ปฏฺฐยมาโน ฯ อยํ หิ ยสฺมา ปาราชิกํ อาปนฺโน ตสฺมา ภิกฺขุภาเว ฐตฺวา อภพฺโพ ฌานาทีนิ อธิคนฺตุํ ฯ ภิกฺขุภาโว หิสฺส สคฺคนฺตราโย เจว โหติ มคฺคนฺตราโย จ ฯ วุตฺตญฺเหตํ สามญฺญํ ทุปฺปรามฏฺฐํ นิรยายูปกฑฺฒตีติ ฯ อปรํปิ วุตฺตํ สิถิโล หิ ปริพฺพาโช ภิยฺโย อากิรเต รชนฺติ ฯ อิจฺจสฺส ภิกฺขุภาโว วิสุทฺธิ นาม น โหติ ฯ ยสฺมา ปน คิหี วา อุปาสโก วา อารามิโก วา สามเณโร วา หุตฺวา ทานสรณสีลสํวราทีหิ สคฺคมคฺคํ วา ฌานวิโมกฺขาทีหิ โมกฺขมคฺคํ วา อาราเธตุํ ภพฺโพ โหติ ตสฺมาสฺส คิหิอาทิภาโว วิสุทฺธิ นาม โหติ ฯ ตสฺมา ตํ วิสุทฺธึ อเปกฺขนฺโต วิสุทฺธาเปกฺโขติ วุจฺจติ ฯ เตเนว จสฺส ปทภาชเน คิหี วา โหตุกาโมติ-อาทิ วุตฺตํ ฯ เอวํ วเทยฺยาติ เอวํ ภเณยฺย ฯ กถํ ฯ อชานเมวํ อาวุโส อวจํ ชานามิ อปสฺสํ ปสฺสามีติ ฯ ปทภาชเน ปน เอวํ วเทยฺยาติ อิทํ ปทํ อนุทฺธริตฺวาว ยถา วทนฺโต อชานเมวํ อาวุโส อวจํ ชานามิ อปสฺสํ ปสฺสามีติ วทติ นาม วุจฺจติ ตํ อาการํ ทสฺเสตุํ นาหํ เอเต ธมฺเม ชานามีติอาทิ วุตฺตํ ฯ

ตุจฺฉํ มุสา วิลปินฺติ อหํ วจนตฺถวิหรโต ตุจฺฉํ วณฺจนาธิปฺปายโต มุสา วิลปึ อภณินฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ปทภาชเน ปนสฺส อญฺเญน ปทพฺยญฺชเนน อตฺถมตฺตํ ทสฺเสตุํ ตุจฺฉกํ มยา ภณิตนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ ปุริเม อุปาทายาติ ปุริมานิ ตีณิ ปาราชิกานิ อาปนฺเน ปุคฺคเล อุปาทาย ฯ เสสํ ปุพฺเพ วุตฺตนยตฺตา อุตฺตานตฺถตฺตา จ ปากฏเมวาติ ฯ

เอวํ อุทฺทิฏฺฐสิกฺขาปทํ ปทานุกฺกเมน วิภชิตฺวา อิทานิ ยสฺมา เหฏฺฐาปทภาชนียมฺหิ ฌานํ วิโมกฺขํ สมาธิ สมาปตฺติ ญาณทสฺสนํ ฯเปฯ สญฺญาคาเร อภิรตีติ เอวํ สงฺขิตฺเตเนว อุตฺตริมนุสฺสธมฺโม ทสฺสิโต น วิตฺถาเรน อาปตฺตึ อาโรเปตฺวา ตนฺติ ฐปิตา สงฺเขปทสฺสิเต จ อตฺเถ น สพฺเพ สพฺพาการเน นยํ คเหตุํ สกฺโกนฺติ ตสฺมา สพฺพาการเน นยคฺคหณตฺถํ ปุน ตเทว ปทภาชนํ มาติกาฐาเน ฐเปตฺวา วิตฺถารโต อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ ทสฺเสตฺวา อาปตฺติเภทํ ทสฺเสตุกาโม ฌานนฺติ ปฐมํ ฌานํ ทุติยํ ฌานนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ปฐมชฺฌานาทีหิ เมตฺตาฌานาทีนิปิ อสุภชฺฌานาทีนิปิ อานาปานสฺสติสมาธิชฺฌานมฺปิ โลกิยชฺฌานมฺปิ โลกุตฺตรฌานมฺปิ สงฺคหิตเมว ฯ ตสฺมา ปฐมชฺฌานํ สมาปชฺชินฺติปิ จตุตฺถํ ฌานํ[๑] เมตฺตาฌานํ ฯเปฯ อุเปกฺขาฌานํ อสุภชฺฌานํ อานาปานสฺสติสมาธิชฺฌานํ โลกิยชฺฌานํ โลกุตฺตรชฺฌานํ สมาปชฺชินฺติปิ ภณนฺโต ปาราชิโกว โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ สุฏฺฐุ มุตฺโต

๑. อิโต ปุพฺเพ ทุติยํ ฌานํ วา เปยฺยาโล วา ภเวยฺย ฯ

วิวิเธหิ วา กิเลเสหิ มุตฺโตติ วิโมกฺโข ฯ โส ปนายํ ราคโทสโมเหหิ
สุญฺญตตฺตา สุญฺญโต ราคโทสโมหนิมิตฺเตหิ อนิมิตฺตตฺตา อนิมิตฺโต
ราคโทสโมหปณิธีนํ อภาวโต อปฺปณิหิโตติ วุจฺจติ ฯ จิตฺตํ สมํ
อาทหติ อารมฺมเณ ฐเปตีติ สมาธิ ฯ อริเยหิ สมาปชฺชิตพฺพโต
สมาปตฺติ ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ เอตฺถ จ วิโมกฺขตฺติเกน
สมาธิตฺติเกน จ อริยมคฺโคว วุตฺโต ฯ สมาปตฺติตฺติเกน ผลสมาปตฺติ ฯ
เตสุ ยงฺกิญฺจิ เอกํปิ ปทํ คเหตฺวา อหํ อิมสฺส ลาภีติ ภณนฺโต
ปาราชิโกว โหติ ฯ ติสฺโส วิชฺชาติ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติ
ทิพฺพจกฺขุ อาสวานํ ขยญฺญาณนฺติ ฯ ตตฺถ เอกิสฺสาปิ นามํ
คเหตฺวา อหํ อิมิสฺสา วิชฺชาย ลาภีติ ภณนฺโต ปาราชิโก ว
โหติ ฯ สงฺเขปฏฺฐกถายํ ปน วิชฺชานํ ลาภีติ ภณนฺโตปิ
ติสฺสนฺนํ วิชฺชานํ ลาภีติ ภณนฺโตปิ ปาราชิโกติ วุตฺตํ ฯ
มคฺคภาวนา ปทภาชเน วุตฺตา ฯ สตฺตตฺตึส โพธิปกฺขิยธมฺมา
มคฺคสมฺปยุตฺตา โลกุตฺตราว อิธ อธิปฺเปตา ฯ ตสฺมา โลกุตฺตรานํ
สติปฏฺฐานานํ สมฺมปฺปธานานํ อิทฺธิปาทานํ อินฺทฺริยานํ พลานํ
โพชฺฌงฺคานํ อริยสฺส อฏฺฐงฺคิกสฺส มคฺคสฺส ลาภิมฺหีติ วทโต
ปาราชิกนฺติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ มหาปจฺจริยาทีสุ ปน
สติปฏฺฐานํ ลาภิมฺหีติ เอวํ เอเกกโกฏฺฐาสวเสนาปิ กายานุปสฺสนา-
สติปฏฺฐานสฺส ลาภิมฺหีติ เอวํ ตตฺถ เอเกกธมฺมวเสนาปิ วทโต
ปาราชิกเมวาติ วุตฺตํ ฯ ตํปิ สเมติ ฯ กสฺมา ฯ มคฺคขณุปฺปนฺเนเยว
สนฺธาย วุตฺตตฺตา ฯ ผลสจฺฉิกิริยายปิ เอเกกผลวเสน ปาราชิกํ

เวทิตพฺพํ ฯ ราคสฺส ปหานนฺติอาทิตฺติเก กิเลสปฺปหานเมว วุตฺตํ ฯ ตํ ปน ยสฺมา มคฺเคน วินา นตฺถิ ตติยมคฺเคน หิ ราคโทสานํ ปหานํ จตุตฺเถน โมหสฺส ตสฺมา ราโค เม ปหีโนติอาทีนิ วทโตปิ ปาราชิกํ ฯ ราคา จิตฺตํ วินีวรณตาติ- อาทิตฺติเก สห สมาปตฺติยา โลกุตฺตรจิตฺตเมว วุตฺตํ ฯ ตสฺมา ราคา เม จิตฺตํ วินีวรณนฺติอาทีนิ วทโตปิ ปาราชิกเมว ฯ สุญฺญาคารปทภาชเน ปน ยสฺมา ฌาเนน อฌเฏฺตวา สุญฺญาคาเร อภิรมามีติ วจนมตฺเตน ปาราชิกํ นาธิปฺเปตํ ตสฺมา ปฐเมน ฌาเนน สุญฺญาคาเร อภิรมามีติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา โย ฌาเนน ฌเฏฺตวา อิมินา นาม ฌาเนน สุญฺญาคาเร อภิรมามีติ วทติ อยเมว ปาราชิโก โหตีติ เวทิตพฺโพ ฯ ยา จ ฌาณนฺติ อิมสฺส ปทภาชเน อฏฺฐพฺภจสุตฺตาทีสุ วุตฺตาสุ อฏฺฐสุ วิชฺชาสุ วิปสฺสนาญาณ มโนมยิทฺธิอิทฺธวิธิทิพฺพโสต เจโตปริญฺญาณเภทา ปญฺจ วิชฺชา น อาคตา ตาสุ เอกา วิปสฺสนาว ปาราชิกวตฺถุ น โหติ เสสา โหนฺตีติ เวทิตพฺพา ฯ ตสฺมา วิปสฺสนาย ลาภิมฺหีติปิ วิปสฺสนาญาณสฺส ลาภิมฺหีติปิ วทโต ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ ปุสฺสเทวตฺเถโร ปน ภณติ อิตราปิ จตสฺโส วิชฺชา ญาเณน อฌฏฺฐิตา ปาราชิกวตฺถู น โหนฺติ ตสฺมา มโนมยสฺส ลาภิมฺหิ อิทฺธิวิธิสฺส ทิพฺพาย โสตธาตุยา เจโตปริยสฺส ลาภิมฺหีติ วทโตปิ ปาราชิกํ นตฺถีติ ฯ ตนฺตสฺส อนฺเตวาสิเกเหว ปฏิกฺขิตฺตํ อาจริโย น อาภิธมฺมิโก ภุมฺมนฺตรํ น ชานาติ อภิญฺญา นาม จตุตฺถชฺฌาน-

ปาทโกว มหคฺคตธมฺโม ฌาเนเนว อิชฺฌติ ตสฺมา มโนมยสฺส ลาภิมฺหีติ วา มโนมยญาณสฺส ลาภิมฺหีติ วา ยถา ตถา วา วทตุ ปาราชิกเมวาติ ฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ นิพฺพานํ ปาลิยา นาคตํ อถโข นิพฺพานํ เม ปตฺตนฺติ วา สจฺฉิกตนฺติ วา วทโต ปาราชิกเมว ฯ กสฺมา ฯ นิพฺพานสฺส นิพฺพฏฺฏิตโลกุตฺตรตฺตา ฯ ตถา จตฺตาริ สจฺจานิ ปฏิวิชฺฌึ ปฏิวิทฺธานิ มยาติ วทโตปิ ปาราชิกเมว ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา สจฺจปฏิเวโธติ มคฺคสฺส ปริยายวจนํ ฯ ยสฺมา ปน ติสฺโส ปฏิสมฺภิทา กามาวจรกุสลโต จตูสุ ญาณสมฺปยุตฺเตสุ จิตฺตุปฺปาเทสุ อุปฺปชฺชนฺติ กิริยโต จตูสุ ญาณสมฺปยุตฺเตสุ จิตฺตุปฺปาเทสุ อุปฺปชฺชนฺติ อตฺถปฏิสมฺภิทา เอเตสุ เจว อุปฺปชฺชติ จตูสุ มคฺเคสุ จตูสุ ผเลสุ จ อุปฺปชฺชตีติ วิภงฺเค วุตฺตํ ตสฺมา ธมฺมปฏิสมฺภิทาย ลาภิมฺหีติ วา นิรุตฺติปฏิสมฺภิทาย ลาภิมฺหีติ วา ปฏิภาณปฏิสมฺภิทาย ลาภิมฺหีติ วา โลกิยอตฺถปฏิสมฺภิทาย ลาภิมฺหีติ วา วุตฺเต ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ ปฏิสมฺภิทานํ ลาภิมฺหีติ วุตฺเตปิ น ตาว สีสํ โอตรติ ฯ โลกุตฺตรอตฺถปฏิสมฺภิทาย ลาภิมฺหีติ วุตฺเต ปน ปาราชิกํ โหติ ฯ สงฺเขปฏฺฐกถายํ ปน อตฺถปฏิสมฺภิทปฺปตฺโตมฺหีติ อวิเสเสนาปิ วทโต ปาราชิกนฺติ วุตฺตํ ฯ กุรุนฺทิยมฺปิ น มุจฺจตีติ วุตฺตํ ฯ มหาอฏฺฐกถายํ ปน เอตฺตาวตา ปาราชิกํ นตฺถิ เอตฺตาวตา สีสํ น โอตรติ เอตฺตาวตา น ปาราชิกนฺติ วิจาริตตฺตา น สกฺกา อญฺญํ ปมาณํ กาตุนฺติ ฯ นิโรธสมาปตฺตึ สมาปชฺชามีติ วา ลาภี วาหนฺตสฺสาติ วทโตปิ

ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ กสฺมา ฯ นิโรธสมาปตฺติยา เนว โลกิยตฺตา น โลกุตฺตรตฺตาติ ฯ สเจ ปนสฺส เอวํ โหติ นิโรธํ นาม อนาคามี วา ขีณาสโว วา สมาปชฺชติ เตสํ มํ อญฺญตโรติ ชานิสฺสนฺตีติ พฺยากโรติ โส จ นํ ตถา ชานาติ ปาราชิกนฺติ มหาปจฺจรีสงฺเขปฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ ฯ ตํ วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํ ฯ อตีเต ภเว กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล โสตาปนฺโนมฺหีติ วทโตปิ ปาราชิกํ นตฺถิ อตีตกฺขนฺธานํ หิ ปรามฏฺฐตฺตา สีสํ น โอตรตีติ ฯ สงฺเขปฏฺฐกถายํ ปน อตีเต อฏฺฐสมาปตฺติลาภิมฺหีติ วทโต ปาราชิกํ นตฺถิ กุปฺปธมฺมตฺตา อิธ ปน อตฺถิ อกุปฺปธมฺมตฺตาติ เกจิ วทนฺตีติ วุตฺตํ ฯ ตมฺปิ ตตฺเถว อตีตตฺตภาวํ สนฺธาย กเถนฺตสฺส ปาราชิกํ น โหติ ปจฺจุปฺปนฺนตฺตภาวํ สนฺธาย กเถนฺตสฺเสว โหตีติ ปฏิกฺขิตฺตํ ฯ

เอวํ ฌานาทีนิ ทส มาติกาปทานิ วิตฺถาเรตฺวา อิทานิ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อุลฺลปนฺโต ยํ สมฺปชานมุสาวาทํ ภณติ ตสฺส องฺคํ ทสฺเสตฺวา ตสฺเสว วิตฺถารสฺส วเสน จกฺกเปยฺยาลํ พนฺธนฺโต อุลฺลปนาการญฺจ อาปตฺติเภทญฺจ ทสฺเสตุํ ตีหากาเรหีติอาทิมาห ฯ

ตตฺถ สุทฺธิกวาโร วตฺตุกามวาโร ปจฺจยปฏิสํยุตฺตวาโรติ ตโย มหาวารา ฯ เตสุ สุทฺธิกวาเร ปฐมํ ฌานํ อาทึ กตฺวา ยาว โมหา จิตฺตํ วินีวรณตาปทํ[1] ตาว เอกเมกสฺมึ[2] ปเท สมาปชฺชึ สมาปชฺชามิ สมาปนฺโน ลาภิมฺหิ วสิมฺหิ สจฺฉิกตํ

๑. เอตฺถ อิติสทฺโท อิจฺฉิตพฺโพ ฯ ๒. เอเกกสฺมึ ฯ

มยาติ อิเมสุ ฉสุ ปเทสุ เอกเมกํ ปทํ ตีหากาเรหิ จตูหิ ปญฺจหิ ฉหิ สตฺตหากาเรหีติ เอวํ ปญฺจกฺขตฺตุํ โยเชตฺวา สุทฺธิกนโย นาม วุตฺโต ฯ ตโต ปฐมํ ฌานํ ทุติยํ ฌานนฺติ เอวํ ปฐมชฺฌาเนน สทฺธึ เอกเมกํ ปทํ ฆเฏนฺเตน สพฺพปทานิ ฆเฏตฺวา เตเนว วิตฺถาเรน ขณฺฑจกฺกนฺนาม วุตฺตํ ฯ ตํ หิ ปุน อาเนตฺวา ปฐมชฺฌานาทีหิ สทฺธึ น โยชิตํ ตสฺมา ขณฺฑจกฺกนฺติ วุจฺจติ ฯ ตโต ทุติยํ ฌานํ ตติยํ ฌานนฺติ เอวํ ทุติยชฺฌาเนน สทฺธึ เอกเมกํ ปทํ ฆเฏตฺวา ปุน อาเนตฺวา ปฐมชฺฌาเนน สทฺธึ สมฺพนฺธิตฺวา เตเนว วิตฺถาเรน พทฺธจกฺกนฺนาม วุตฺตํ ฯ ตโต ยถา ทุติยชฺฌาเนน สทฺธึ เอวํ ตติยชฺฌานาทีหิ สทฺธึ เอกเมกํ ปทํ ฆเฏตฺวา ปุน อาเนตฺวา ทุติยชฺฌานาทีหิ สทฺธึ สมฺพนฺธิตฺวา เตเนว วิตฺถาเรน อญฺญานิปิ เอกูนตฺตึสํ พทฺธจกฺกานิ วตฺวา เอกมูลกนโย นิฏฺฐาปิโต ฯ ปาโฐ ปน สงฺเขเปน ทสฺสิโต ฯ โส อสมฺมุยฺหนฺเตน วิตฺถารโต เวทิตพฺโพ ฯ ยถา จ เอกมูลโก เอวํ ทุมูลกาทโยปิ สพฺพมูลปริโยสานา จตุนฺนํ สตานํ อุปริ ปญฺจตฺตึส นยา วุตฺตา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ ทฺวิมูลกา เอกูนตึส ติมูลกา อฏฺฐวีส จตุมฺมูลกา สตฺตวีส ฯ เอวํ ปญฺจมูลกาทโยปิ เอเกกํ อูนํ กตฺวา ยาว ตึสมูลกา ตาว เวทิตพฺพา ฯ ปาเฐ ปน เตสํ นามมฺปิ สงฺขิปิตฺวา อิทํ สพฺพมูลกนฺติ ตึสมูลกนโยว เอโก ทสฺสิโต ฯ ยสฺมา จ สุญฺญาคารปทํ ฌาเนน อฆฏิตํ สีสํ น โอตรติ ตสฺมา ตํ อนามสิตฺวา โมหา จิตฺตํ

วินีวรณปทปริโยสานาเยว สพฺพตฺถ โยชนา ทสฺสิตาติ เวทิตพฺพา ฯ เอวํ ปฐมชฺฌานาทีนิ ปฏิปาฏิยา วา อุปฺปฏิปาฏิยา วา ทุติยชฺฌานาทีหิ ฆเฏตฺวา วา อฆเฏตฺวา วา สมาปชฺชินฺติอาทินา นเยน อุลฺลปโต โมกฺโข นตฺถิ ปาราชิกํ อาปชฺชติเยวาติ อิมสฺส อตฺถสฺส ทสฺสนวเสน วุตฺเต จ ปเนกสฺมึ สุทฺธิกมหาวาเร อยํ สงฺเขปโต อตฺถวณฺณนา ฯ

ตีหากาเรหีติ สมฺปชานมุสาวาทสฺส องฺคภูเตหิ ตีหิ การเณหิ ฯ ปุพฺเพวสฺส โหตีติ ปุพฺพภาเคเยว อสฺส ปุคฺคลสฺส เอวํ โหติ มุสา ภณิสฺสนฺติ ฯ ภณนฺตสฺส โหตีติ ภณมานสฺส โหติ ฯ ภณิตสฺส โหตีติ ภณิเต อสฺส โหติ ฯ ยํ วตฺตพฺพํ ตสฺมึ วุตฺเต โหตีติ อตฺโถ ฯ อถวา ภณิตสฺสาติ วุตฺตวโต นิฏฺฐิตวจนสฺส โหตีติ ฯ เอวํ โย ปุพฺพภาเคปิ ชานาติ ภณนฺโตปิ ชานาติ ปจฺฉาปิ ชานาติ มุสา มยา ภณิตนฺติ โส ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชินฺติ ภณนฺโต ปาราชิกํ อาปชฺชตีติ อยเมตฺถ อตฺโถ ทสฺสิโต ฯ กิญฺจาปิ ทสฺสิโต อถโข อยเมตฺถ วิเสโส ฯ ปจฺฉา ตาว โหติ มุสา ภณิสฺสนฺติ ปุพฺพภาโค อตฺถิ มุสา มยา ภณิตนฺติ ปจฺฉาภาโค นตฺถิ วุตฺตมตฺตเมว หิ โกจิ ปมุสฺสติ กินฺตสฺส ปาราชิกํ โหติ น โหตีติ ฯ สา เอวํ อฏฺฐกถาสุ วิสฺสชฺชิตา ปุพฺพภาเค มุสา ภณิสฺสนฺติ จ ภณนฺตสฺส มุสา ภณามีติ จ ชานโต ปจฺฉาภาเค มุสา มยา ภณิตนฺติ น สกฺกา น ภวิตุํ สเจปิ น โหติ ปาราชิกเมว ฯ ปุริมเมว หิ

องฺคทฺวยํ ปมาณํ ฯ ยสฺสาปิ ปุพฺพภาเค มุสา ภณิสฺสนฺติ อาโภโค นตฺถิ ภณนฺโต ปน มุสา ภณามีติ ชานาติ ภณิเตปิ มุสา มยา ภณิตนฺติ ชานาติ โส อาปตฺติยา น กาเรตพฺโพ ฯ ปุพฺพภาโค หิ ปมาณตรํ ตสฺมึ อสติ ทวาภณิตํ วา รวาภณิตํ วา โหตีติ ฯ เอตฺถ จ ตํญาณตา จ ญาณสโมธานญฺจ ปริจฺจชิตพฺพํ ฯ ตํ ญาณตา ปริจฺจชิตพฺพาติ เยน จิตฺเตน มุสา ภณิสฺสนฺติ ชานาติ เตเนว มุสา ภณามีติ จ มุสา มยา ภณิตนฺติ จ ชานาตีติ เอวํ เอกจิตฺเตเนว ตีสุ ขเณสุ ชานาตีติ อยํ ตํ ญาณตา ปริจฺจชิตพฺพา ฯ น หิ สกฺกา เตเนว จิตฺเตน จิตฺตํ ชานิตุํ ยถา น สกฺกา เตเนว อสินา โส อสิ ฉินฺทิตุนฺติ ฯ ปุริมํ ปุริมํ ปน จิตฺตํ ปจฺฉิมสฺส ปจฺฉิมสฺส จิตฺตสฺส ตถา อุปฺปตฺติยา ปจฺจโย หุตฺวา นิรุชฺฌติ ฯ เตเนตํ วุจฺจติ

ปมาณํ ปุพฺพภาโคว ตสฺมึ สติ น เหสฺสติ
เสสทฺวยนฺติ นตฺเถตํ อิติ วาจา ติวงฺคิกาติ ฯ

ญาณสโมธานํ ปริจฺจชิตพฺพนฺติ เอตานิ ตีณิ จิตฺตานิ เอกกฺขเณ อุปฺปชฺชนฺตีติ น คเหตพฺพานิ ฯ อิทํ หิ จิตฺตํ นาม

อนิรุทฺธมฺหิ ปฐเม น อุปฺปชฺชติ ปจฺฉิมํ
นิรนฺตรุปฺปชฺชนโต เอกํ วิย ปกาสตีติ ฯ

อิโต ปรํ ปน ยฺวายํ ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺชินฺติ สมฺปชานมุสา ภณติ ยสฺมา โส นตฺถิ เม ปฐมํ ฌานนฺติ เอวํ ทิฏฺฐิโก โหติ ตสฺส หิ อตฺเถว อยํ ลทฺธิ ตถา นตฺถิ เม ปฐมํ ฌานนฺติ

เอวมสฺส ขมติ เจว รุจฺจติ จ เอวํสภาวเมว จสฺส จิตฺตํ นตฺถิ เม ปชมํ ฌานนฺติ ยทา ปน มุสา วตฺตุกาโม โหติ ตทา ตํ ทิฏฺฐึ วา ทิฏฺฐิยา สห ขนฺตึ วา ทิฏฺฐิขนฺตีหิ สทฺธึ รุจึ วา ทิฏฺฐิขนฺติรุจีหิ สทฺธึ ภาวํ วา วินิธาย นิกฺขิปิตฺวา ปฏิจฺฉาเทตฺวา อภูตํ กตฺวา ภณติ ตสฺมา เตสมฺปิ วเสน องฺคเภทํ ทสฺเสตุํ จตูหิ อากาเรหีติอาทิ° วุตฺตํ ฯ ปริวาเร จ อฏฺฐงฺคิโก มุสาวาโทติ วุตฺตตฺตา ตตฺถ อธิปฺเปตาย สญฺญาย สทฺธึ อญฺโญปิ อิธ อฏฺจหากาเรหีติ เอโก นโย โยเชตพฺโพ ฯ เอตฺถ จ วินิธาย ทิฏฺฐินฺติ พลวธมฺมวินิธานวเสน วุตฺตํ ฯ วินิธาย ขนฺตินฺติอาทีนิ ตโต ทุพฺพลทุพฺพลานํ วินิธานวเสน ฯ วินิธาย สญฺญนฺติ อิทํ ปเนตฺถ สพฺพทุพฺพลธมฺมวินิธานสญฺญามตฺตมฺปิ นาม ฯ อวินิธาย สมฺปชานมุสา ภณิสฺสตีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ฯ ยสฺมา ปน สมาปชฺชิสฺสามีติอาทินา อนาคตวจเนน ปาราชิกํ น โหติ ตสฺมา สมาปชฺชินฺติอาทีนิ อตีตวตฺตมานปทาเนวปาเฬวุตฺตานีติเวทิตพฺพานิ ฯ อิโต ปรํ สพฺพมฺปิ อิมสฺมึ สุทฺธิกมหาวาเร อุตฺตานตฺถเมว ฯ น เหตฺถ อตฺถิ ยํ อิมินา วินิจฺฉเยน น สกฺกา ภเวยฺย วิญฺญาตุํ ฐเปตฺวา กิเลสปฺปหานปทสฺส ปทภาชเน ราโค เม จตฺโต วนฺโตติอาทีนํ ปทานํ อตฺถํ ฯ สฺวายํ วุจฺจติ ฯ เอตฺถ หิ จตฺโตติ อิทํ สกภาวปริจฺจชนวเสน วุตฺตํ ฯ วนฺโตติ อิทํ ปุน อนาทิยนภาวทสฺสน-วเสน ฯ มุตฺโตติ อิทํ สนฺตติโต วิโมจนวเสน ฯ ปหีโนติ อิทํ

๑. จตูหากาเรหีติ ฯ

มุตฺตสฺสาปิ กวฺจิ อนวฏฺฐานทสฺสนวเสน ฯ ปฏินิสฺสฏฺโฐติ อิทํ ปุพฺเพ อาทินฺนปุพฺพสฺส ปฏินิสฺสคฺคทสฺสนวเสน ฯ อุกฺเขฏิโตติ อิทํ อริยมคฺเคน อุตฺตาสิตตฺตา ปุน อนาลียนภาวทสฺสนวเสน ฯ สฺวายมตฺโถ สทฺทสตฺถโต ปริเยสิตพฺโพ ฯ สมุกฺเขฏิโตติ อิทํ สุฏฺฐุ อุตฺตาเสตฺวา อณุสหคตสฺสาปิ ปุน อนาลียนภาวทสฺสนวเสน วุตฺตนฺติ ฯ

สุทฺธิกวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

วตฺตุกามวาเรปิ ตีหาการเหีติอาทีนํ อตฺโถ วารเปยฺยาลปฺปเภโท จ สพฺโพ อิธ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ เกวลํ หิ ยํ อิทํ มยา วิรชฺฌิตฺวา อญฺญํ วตฺตุกาเมน อญฺญํ วุตฺตํ ตสฺมา นตฺถิ มยฺหํ อาปตฺตีติ เอวํ โอกาสคเวสกานํ ปาปปุคฺคลานํ โอกาสนิเสธนตฺถํ วุตฺโต ฯ ยเถว หิ พุทฺธํ ปจฺจกฺขามีติ วตฺตุกาโม ธมฺมํ ปจฺจกฺขามีติอาทีสุ สิกฺขาปจฺจกฺขานปเทสุ ยํ วา ตํ วา วทนฺโต เขตฺเต โอติณฺณตฺตา สิกฺขาปจฺจกฺขาตโกว โหติ เอวํ ปฐมชฺฌานาทิอุตฺตริมนุสฺสธมฺมปเทสุ ยงฺกิญฺจิ เอกํ วตฺตุกาโม ตโต อญฺญํ ยํ วา ตํ วา วทนฺโตปิ เขตฺเต โอติณฺณตฺตา ปาราชิโกว โหติ สเจปิ ยสฺส วทติ โส ตมตฺถํ ตํขณํเยว ชานาติ ฯ ชานนลกฺขณญฺเจตฺถ สิกฺขาปจฺจกฺขาเน วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ สิกฺขาปจฺจกฺขานํ หตฺถมุทฺทาย สีสํ น โอตรติ ฯ อิทํ อภูตาโรจนํ หตฺถมุทฺทายปิ โอตรติ ฯ โย หิ หตฺถวิการาทีหิ องฺคปจฺจงฺคโจปเนหิ อภูตํ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ วิญฺญตฺติปเถ ฐิตสฺส ปุคฺคลสฺส อาโรเจสิ โส จ ตํ อตฺถํ ชานาติ ปาราชิโกว

โหติ ฯ อถ ปน ยสฺส อาโรเจติ โส น ชานาติ วา กึ อยํ ภณตีติ สํสยํ วา อาปชฺชติ จิรํ วีมํสิตฺวา วา ปจฺฉา ชานาติ อปฏิวิชานนฺโต อิจฺเจว สงฺขํ คจฺฉติ ฯ เอวํ อปฏิวิชานนฺตสฺส วุตฺเต ถุลฺลจฺจยํ โหติ ฯ โย ปน ฌานาทีนิ อตฺตนา อธิคมนวเสน วา อุคฺคหปริปุจฺฉาทิวเสน วา น ชานาติ เกวลํ ฌานนฺติ วา วิโมกฺโขติ วา วจนมตฺตเมว สุตํ โหติ โสปิ เตน วุตฺเต ฌานํ กิร สมาปชฺชินฺติ เอส วทตีติ ยทิ เอตฺตกมตฺตมฺปิ ชานาติ ชานาติจฺเจว สงฺขํ คจฺฉติ ตสฺส วุตฺเต ปาราชิกเมว ฯ โส[๑] เอกสฺส วา ทฺวินฺนํ วา พหูนํ วา นิยมิตานิยมิตวเสน วิเสโส สพฺโพปิ สิกฺขาปจฺจกฺขานกถายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพติ ฯ

วตฺถุกามวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

ปจฺจยปฏิสํยุตฺตวาเรปิ สพฺพํ วารเปยฺยาลปฺปเภทํ ปุพฺเพ อาคตปทานญฺจ อตฺถํ วุตฺตนเยเนว ญตฺวา ปาลิกฺกโม ตาว เอวํ ชานิตพฺโพ ฯ เอตฺถ หิ โย เต วิหาเร วสิ โย เต จีวรํ ปริภุญฺชิ โย เต ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิ โย เต เสนาสนํ ปริภุญฺชิ โย เต คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปริภุญฺชีติ อิเม ปญฺจ ปจฺจตฺตวจนวารา เยน เต วิหาโร ปริภุตฺโตติอาทโย ปญฺจ กรณวจนวารา ยํ ตฺวํ อาคมฺม วิหารํ อทาสีติอาทโย ปญฺจ อุปโยควจนวารา วุตฺตา เตสํ วเสน อิธ วุตฺเตน สุญฺญาคารปเทน สทฺธึ ปุพฺเพ วุตฺเตสุ ปฐมชฺฌานาทีสุ สพฺพปเทสุ

๑. อติเรโก มญฺเญ ฯ

วารเปยฺยาลเภโท เวทิตพฺโพ ฯ โย เต วิหาเร เยน เต วิหาโร ยํ ตฺวํ อาคมฺม วิหารนฺติ เอวํ ปริยาเยน วุตฺตตฺตา ปน อหนฺติ อวุตฺตตฺตา จ ปฏิวิชานนฺตสฺส วุตฺเตปิ อิธ ถุลฺลจฺจยํ อปฏิวิชานนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ อยเมตฺถ วินิจฺฉโย ฯ

เอวํ วิตฺถารวเสน อาปตฺติเภทํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อนาปตฺตึ ทสฺเสนฺโต อนาปตฺติ อธิมาเนนาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อธิมาเนนาติ อธิกมาเนน สมุทาจรนฺตสฺส อนาปตฺติ ฯ อนุลฺลปนาธิปฺปายสฺสาติ โกหญฺเญน อิจฺฉาจาเร อฏฺฐตฺวา อนุลฺลปนาธิปฺปายสฺส สพฺรหฺมจารีนํ สนฺติเก อญฺญํ พฺยากโรนฺตสฺส อนาปตฺติ ฯ อุมฺมตฺตกาทโย ปุพฺเพ วุตฺตนยาเอว ฯ อิธ ปน อาทิกมฺมิกา วคฺคุมุทาตีริยา ภิกฺขู เตสํ อนาปตฺตีติ ฯ

ปทภาชนียวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

สมุฏฺฐานาทีสุ ฯ อิทํ สิกฺขาปทํ ติสมุฏฺฐานํ หตฺถมุทฺธาย อาโรเจนฺตสฺส กายจิตฺตโต วจีเภเทน อาโรเจนฺตสฺส วาจาจิตฺตโต อุภยํ กโรนฺตสฺส กายวาจาจิตฺตโต สมุฏฺฐาติ กิริยา สญฺญาวิโมกฺขํ สจิตฺตกํ โลกวชฺชํ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อกุสลจิตฺตํ ติเวทนิกํ ฯ หสนฺโตปิ หิ โสมนิสฺสิโต อุลฺลปติ ภายนฺโตปิ มชฺฌตฺโตปิ ฯ

วินีตวตฺถูสุ อธิมานวตฺถุ อนุปฺปญฺญตฺติยํ วุตฺตนยเมว ฯ

ทุติยวตฺถุสฺมึ ฯ ปณิธายาติ ปฏฺฐนํ กตฺวา ฯ เอวํ มํ ชโน สมฺภาเวสฺสตีติ เอวํ อรญฺเญ วสนฺตํ มํ ชโน อรหตฺเต

๑. เทฺว วาเร อุปาทาย ปจฺจยปฏิสํยุตฺตวารกถา นิฏฺฐิตาติ วตฺตพฺพํ ฯ

วา เสกฺขภูมิยํ วา สมฺภาเวสฺสติ ตโต โลกสฺส สกฺกโต ภวิสฺสามิ ครุกโต มานิโต ปูชิโตติ ฯ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ ปณิธาย อรญฺเญ วสิสฺสามีติ คจฺฉนฺตสฺส ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏํ ฯ ตถา อรญฺเญ กุฏิกรณจงฺกมนนิสีทนนิวาสนปารุปนาทีสุ สพฺพกิจฺเจสุ ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ ฯ ตสฺมา เอวํ อรญฺเญ น วสิตพฺพํ ฯ เอวํ วสนฺโต หิ สมฺภาวนํ ลภตุ วา มา วา ทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ โย ปน สมาทินฺนธุตงฺโค ธุตงฺคํ รกฺขิสฺสามีติ วา คามนฺเต เม วสโต จิตฺตํ วิกฺขิปติ อรญฺญํ สปฺปายนฺติ วา จินฺเตตฺวา อทฺธา อรญฺเญ ติณฺณํ วิเวกานํ อญฺญตรํ ปาปุณิสฺสามีติ วา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา อรหตฺตํ อปาปุณิตฺวา น นิกฺขมิสฺสามีติ วา อรญฺญวาโส นาม ภควตา ปสตฺโถ มยิ จ อรญฺเญ วสนฺเต พหู สพฺรหฺมจาริโน คามนฺตํ หิตฺวา อารญฺญิกา ภวิสฺสนฺตีติ วา เอวํ อนวชฺชวาสํ วสิตุกาโม โหติ เตน วสิตพฺพํ ฯ ตติยวตฺถุสฺมึ ฯ อภิกฺกมาทีนิ สณฺฐเปตฺวา ปิณฺฑาย จริสฺสามีติ นิวาสนปารุปนกิจฺจโต ปภูติ ยาว โภชนปริโยสานํ ตาว ปโยเค ปโยเค ทุกฺกฏํ สมฺภาวนํ ลภตุ วา มา วา ทุกฺกฏเมว ฯ ขนฺธกวตฺตเสขิยวตฺตปริปูรณตฺถํ ปน สพฺรหฺมจารีนํ ทิฏฺฐานุคติอาปชฺชนตฺถํ วา ปาสาทิเกหิ อภิกฺกมปฏิกฺกมาทีหิ ปิณฺฑาย ปวิสนฺโต อนุปวชฺโช วิญฺญูนนฺติ ฯ จตุตฺถปญฺจมวตฺถูสุ โย เต วิหาเร วสีติ เอตฺถ วุตฺตนเยเนว อหนฺติ อวุตฺตตฺตา ปาราชิกํ นตฺถิ ฯ อตฺตูปนายิกเมว หิ สมุทาจรนฺตสฺส ปาราชิกํ วุตฺตํ ฯ ปณิธาย จงฺกมีติอาทีนิ

เหฏฺฐา วุตฺตนยาเนว ฯ สํโยชนวตฺถุสฺมึ ฯ สํโยชนา ปหีนาติปิ ทส สํโยชนา ปหีนาติปิ เอกํ สํโยชนํ ปหีนนฺติปิ วทโต กิเลสปฺปหานเมว อาโรจิตํ โหติ ตสฺมา ปาราชิกํ ฯ รโหวตฺถูสุ ฯ รโห อุลฺลปตีติ รโหคโต อรหา อหนฺติ วทติ น มนสา จินฺติติเมว กโรติ เตเนตฺถ ทุกฺกฏํ วุตฺตํ ฯ วิหารวตฺถุ อุปฏฺฐานวตฺถุ จ วุตฺตนยเมว ฯ น ทุกฺกรวตฺถุสฺมึ ฯ ตสฺส ภิกฺขุโน อยํ ลทฺธิ อริยปุคฺคลาว ภควโต สาวกาติ ฯ เตนาห เย โข เต ภควโต สาวกา เต เอวํ วเทยฺยุนฺติ ฯ ยสฺมา จสฺส อยํ อธิปฺปาโย สีลวตา อารทฺธวิปสฺสเกน น ทุกฺกรํ อญฺญํ พฺยากาตุํ ปฏิพโล โส อรหตฺตํ ปาปุณิตุนฺติ ตสฺมา อนุลฺลปนาธิปฺปาโย อหนฺติ อาห ฯ วิริยวตฺถุสฺมึ ฯ อาราธนีโยติ สกฺกา อาราเธตุํ สมฺปาเปตุํ นิพฺพตฺเตตุนฺติ อตฺโถ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ มจฺจุวตฺถุสฺมึ ฯ โส ภิกฺขูติ ยสฺส วิปฏิสาโร อุปฺปชฺชติ โส ภาเยยฺย มยฺหํ ปน อวิปฏิสารวตฺถุกานิ ปริสุทฺธานิ สีลานิ สฺวาหํ กึ มรณสฺส ภายิสฺสามีติ เอตมตฺถวสํ ปฏิจฺจ นาหํ อาวุโส มจฺจุโน ภายามีติ อาห ฯ เตนสฺส อนาปตฺติ ฯ วิปฏิสารวตฺถุสฺมึปิ เอเสว นโย ฯ ตโต ปรานิ ตีณิ วตฺถูนิ วิริยวตฺถุสทิสาเนว ฯ เทสนาวตฺถูสุ ปฐมวตฺถุสฺมึ ตาว ฯ โส ภิกฺขุ ปฏิสงฺขานพเลน อธิวาสนขนฺติยํ ฐตฺวา นาวุโส สกฺกา เยน วา เตน วา อธิวาเสตุนฺติ อาห ฯ เตนสฺส อนาปตฺติ ฯ ทุติเย ปน อตฺตูปนายิกํ อกตฺวา นาวุโส สกฺกา ปุถุชฺชเนนาติ ปริยาเยน วุตฺตตฺตา ถุลฺลจฺจยํ ฯ

พฺราหฺมณวตฺถูสุ ฯ โส กิร พฺราหฺมโณ น เกวลํ อายนฺตุ โภนฺโต อรหนฺโต อาห ยํยํ ปนสฺส วจนํ มุขโต นิคฺคจฺฉติ สพฺพํ อรหนฺตานํ อาสนานิ ปญฺญาเปถ ปาโททกํ เทถ อรหนฺโต ปาเท โธวนฺตูติ อรหนฺตวาทปฏิสํยุตฺตํเยว ฯ ตํ ปนสฺส ปสาทภญฺญํ สทฺธาจริตตฺตา อตฺตโน สทฺธาพเลน สมุสฺสาหิตสฺส วจนํ ฯ ตสฺมา ภควา อนาปตฺติ ภิกฺขเว ปสาทภญฺเญติ อาห ฯ เอวํ วุจฺจมาเนน ปน ภิกฺขุนา น หฏฺฐตุฏฺเฐเนว ปจฺจยา ปริภุญฺชิตพฺพา อรหตฺต- สมฺปาปิกํ ปน ปฏิปทํ ปริปูเรสฺสามีติ เอวํ โยโค กรณีโยติ ฯ อญฺญพฺยากรณวตฺถูนิ สํโยชนวตฺถุสทิสาเนว ฯ อคารวตฺถุสฺมึ ฯ โส ภิกฺขุ คิหิภาเว อนตฺถิกตาย อนเปกฺขตาย อภพฺโพ โข อาวุโส มาทิโสติ อาห น อุลฺลปนาธิปฺปาเยน เตนสฺส อนาปตฺติ ฯ อาวฏกามวตฺถุสฺมึ ฯ โส ภิกฺขุ วตฺถุกาเมสุ จ กิเลสกาเมสุ จ โลกิเกเนว อาทีนวทสฺสเนน นิรเปกฺโข ตสฺมา อาวฏา เม อาวุโส กามาติ อาห เตนสฺส อนาปตฺติ ฯ เอตฺถ จ อาวฏาติ อาวาริตา นิวาริตา ปฏิกฺขิตฺตาติ อตฺโถ ฯ อภิรติวตฺถุสฺมึ ฯ โส ภิกฺขุ สาสเน อนุกฺกณฺฐิตภาเวน อุทฺเทสปริปุจฺฉาทีสุ จ อภิรติภาเวน อภิรโต อหํ อาวุโส ปรมาย อภิรติยาติ อาห น อุลฺลปนาธิปฺปาเยน เตนสฺส อนาปตฺติ ฯ

ปกฺกมนวตฺถุสฺมึ ฯ โย อิมมฺหา อาวาสา ปรมํ ปกฺกมิสฺสตีติ เอวํ อาวาสํ วา มณฺฑลํ วา สีมํ วา ยงฺกิญฺจิ ฐานํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา กตาย กติกาย โย มํ อรหาติ ชานนฺตูติ ตมฺหา ฐานา ปรมํ

ปกฺกมติ ปาราชิโก โหติ ฯ โย ปน อาจริยูปชฺฌายานํ วา กิจฺเจน มาตาปิตูนํ วา เกนจิเทว กรณีเยน ภิกฺขาจารตฺถํ วา อุทฺเทสปริปุจฺฉานํ วา อตฺถาย อญฺเญน วา ตาทิเสน กรณีเยน ตํ ฐานํ อติกฺกมิตฺวา คจฺฉติ อนาปตฺติ ฯ สเจปิสฺส เอวํ คตสฺส ปจฺฉา อิจฺฉาจาโร อุปฺปชฺชติ น ทานาหํ ตตฺถ คมิสฺสามิ เอวํ มํ อรหาติ สมฺภาเวสฺสนฺตีติ อนาปตฺติเยว ฯ โยปิ เกนจิเทว กรณีเยน ตํ ฐานํ ปตฺวา สชฺฌายมนสิการาทิวเสน อญฺญาวิหิโต วา หุตฺวา โจราทีหิ วา อนุพทฺโธ เมฆํ วา อุฏฺฐิตํ ทิสฺวา อโนวสฺสกํ ปวิสิตุกาโม ตํ ฐานํ อติกฺกมติ อนาปตฺติ ฯ ยาเนน วา อิทฺธิยา วา คจฺฉนฺโตปิ ปาราชิกํ น อาปชฺชติ ปทคมเนเนว อาปชฺชติ ฯ ตํปิ เยหิ สห กติกา กตา เตหิ สทฺธึ อปุพฺพํ อจริมํ คจฺฉนฺโต น อาปชฺชติ ฯ เอวํ คจฺฉนฺตา หิ สพฺเพปิ อญฺญมญฺญํ รกฺขนฺติ ฯ สเจปิ มณฺฑปรุกฺขมูลาทีสุ กิญฺจิ ฐานํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา โย เอตฺถ นิสีทติ วา จงฺกมติ วา ตํ อรหาติ ชานิสฺสามาติ ปุปฺผานิ วา ฐเปตฺวา โย อิมานิ คเหตฺวา ปูชํ กริสฺสติ ตํ อรหาติ ชานิสฺสามาติ-อาทินา นเยน กติกา กตา โหติ ฯ ตตฺราปิ อิจฺฉาจารวเสน ตถา กโรนฺตสฺส ปาราชิกเมว ฯ สเจปิ อุปาสเกน อนฺตรามคฺเค วิหาโร วา กโต โหติ จีวราทีนิ วา ฐปิตานิ โหนฺติ เย อรหนฺโต เต อิมสฺมึ วิหาเร วสนฺตุ จีวราทีนิ จ คณฺหนฺตูติ ฯ ตตฺราปิ อิจฺฉาจารวเสน วสนฺตสฺส วา ตานิ วา คณฺหนฺตสฺส

ปาราชิกเมว ฯ เอตํ ปน อธมฺมิกํ กติกวตฺตํ ตสฺมา น กาตพฺพํ ฯ อญฺญํ วา เอวรูปํ อิมสฺมึ เตมาสพฺภนฺตเร สพฺเพ อารญฺญิกา โหนฺตุ ปิณฺฑปาติกงฺคาทิอวเสสธุตงฺคธรา วา อถวา สพฺเพว ขีณาสวา โหนฺตูติเอวมาทิ ฯ นานาเวรชฺชกา หิ ภิกฺขู สนฺนิปตนฺติ ฯ ตตฺถ เกจิ ทุพฺพลา อปฺปตฺถามา เอวรูปํ วตฺตํ อนุปาเลตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ ตสฺมา เอวรูปมฺปิ วตฺตํ น กาตพฺพํ ฯ อิมํ เตมาสํ สพฺเพเหว น อุทฺทิสิตพฺพํ น ปริปุจฺฉิตพฺพํ น ปพฺพาเชตพฺพํ มูควตฺตํ คณฺหิตพฺพํ พหิ สีมฏฺฐสฺสาปิ สงฺฆลาโภ ทาตพฺโพติเอวมาทิกํ ปน น กาตพฺพเมว ฯ

ลกฺขณสํยุตฺเต ยฺวายํ อายสฺมา จ ลกฺขโณติ ลกฺขณตฺเถโร วุตฺโต เอส ชฏิลสหสฺสสฺส อพฺภนฺตโร เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทาย อุปสมฺปนฺโน อาทิตฺตปริยายาวสาเน อรหตฺตํ ปตฺโต เอโก มหาสาวโกติ เวทิตพฺโพ ฯ ยสฺมา ปเนส ลกฺขณสมฺปนฺเนน สพฺพาการปริปูเรน พฺรหฺมสเมน อตฺตภาเวน สมนฺนาคโต ตสฺมา ลกฺขโณติ สงฺขฺยํ คโต ฯ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร ปน ปพฺพชิตทิวสโต สตฺตเม ทิวเส อรหตฺตํ ปตฺโต ทุติโย อคฺคสาวโก ฯ สิตํ ปาตฺวากาสีติ มนฺทหสิตํ ปาตุํ อกาสิ ฯ ปกาสยิ ทสฺเสสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ กึ ปน ทิสฺวา เถโร สิตํ ปาตฺวากาสีติ ฯ อุปริ ปาลิยํ อาคตํ อฏฺฐิกสงฺขลิกํ เอกํ เปตโลเก นิพฺพตฺตสตฺตํ ทิสฺวา ฯ ตญฺจ โข ทิพฺเพน จกฺขุนา น ปสาทจกฺขุนา ฯ ปสาทจกฺขุสฺส หิ เอเต อตฺตภาวา น อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ ฯ เอวรูปํ ปน อตฺตภาวํ

ทิสฺวา การุญฺเญ กตฺตพฺเพ กสฺมา สิตํ ปาตฺวากาสีติ ฯ อตฺตโน จ พุทฺธญาณสฺส จ สมฺปตฺติสมนุสฺสรณโต ฯ ตํ หิ ทิสฺวา เถโร อทิฏฺฐสจฺเจน นาม ปุคฺคเลน ปฏิลภิตพฺพา เอวรูปา อตฺตภาวา มุตฺโต อหํ ลาภา วต เม สุลทฺธํ วต เมติ อตฺตโน จ สมฺปตฺตึ อนุสฺสริตฺวา อโห พุทฺธสฺส ภควโต ญาณสมฺปตฺติ โย กมฺมวิปาโก ภิกฺขเว อจินฺเตยฺโย น จินฺเตตพฺโพติ เทเสสิ ปจฺจกฺขํ วต กตฺวา พุทฺธา เทเสนฺติ สุปฏิวิทฺธา พุทฺธานํ ธมฺมธาตูติ เอวํ พุทฺธญาณสมฺปตฺติญฺจ สริตฺวา สิตํ ปาตฺวากาสีติ ฯ ยสฺมา ปน ขีณาสวา นาม น อการณา สิตํ กโรนฺติ ตสฺมา ตํ ลกฺขณตฺเถโร ปุจฺฉิ โก นุโข อาวุโส โมคฺคลฺลาน เหตุ โก ปจฺจโย สิตสฺส ปาตุกมฺมายาติ ฯ เถโร ปน ยสฺมา เยหิ อยํ อุปฺปตฺติ สามํ อทิฏฺฐา เต ทุสฺสทฺธาปยา โหนฺติ ตสฺมา ภควนฺตํ สกฺขึ กตฺวา พฺยากาตุกามตาย อกาโล โข อาวุโสติอาทิมาห ฯ ตโต ภควโต สนฺติเก ปุฏฺโฐ อิธาหํ อาวุโสติอาทินา นเยน พฺยากาสิ ฯ ตตฺถ อฏฺฐิกสงฺขลิกนฺติ เสตํ นิมฺมํสโลหิตํ อฏฺฐิกสงฺฆาฏํ ฯ คิชฺฌาปิ กงฺกาปิ กุลลาปีติ เอเตปิ ยกฺขคิชฺฌา เจว ยกฺขกงฺกา จ ยกฺขกุลลา จ ปจฺเจตพฺพา ฯ ปากติกานํ ปน คิชฺฌาทีนํ อาปาถมฺปิ เอตํ รูปํ นาคจฺฉติ ฯ อนุปติตฺวา อนุปติตฺวาติ อนุพนฺธิตฺวา อนุพนฺธิตฺวา ฯ วิตุเทนฺตีติ วินิวิชฺฌิตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ วิตุทนฺตีติ วา ปาโฐ ฯ อสิธารูปเมหิ ติขิเณหิ โลหตุณฺเฑหิ วิชฺฌนฺตีติ อตฺโถ ฯ สา สุทํ อฏฺฏสฺสรํ

กโรตีติ เอตฺถ สุทนฺติ นิปาโต ฯ สา อฏฺฐิกสงฺขลิกา อฏฺฏสฺสรํ อาตุรสฺสรํ กโรตีติ อตฺโถ ฯ อกุสลวิปากานุภวนตฺถํ กิร โยชนปฺปมาณาปิ ตาทิสา อตฺตภาวา นิพฺพตฺตนฺติ ปสาทุสฺสทา จ โหนฺติ ปกฺกคณฺฑสทิสา ฯ ตสฺมา สา อฏฺฐิกสงฺขลิกา พลวเวทนาตุรา ตาทิสํ สรมกาสีติ ฯ เอวญฺจ วตฺวา ปุน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน วฏฺฏคามิสตฺตา นาม เอวรูปา อตฺตภาวา น มุจฺจนฺตีติ สตฺเตสุ การุญฺญํ ปฏิจฺจ อุปฺปนฺนํ ธมฺมสํเวคํ ทสฺเสนฺโต ตสฺส มยฺหํ อาวุโส เอตทโหสิ อจฺฉริยํ วต โภติอาทิมาห ฯ ภิกฺขู อุชฺฌายนฺตีติ เยสํ สา เปตุปฺปตฺติ อปจฺจกฺขา เต อุชฺฌายนฺติ ฯ ภควา ปน เถรสฺส อานุภาวํ ปกาเสนฺโต จกฺขุภูตา วต ภิกฺขเว สาวกา วิหรนฺตีติอาทิมาห ฯ ตตฺถ จกฺขุ ภูตํ ชาตมุปฺปนฺนํ เตสนฺติ จกฺขุภูตา ฯ ภูตจกฺขุกา อุปฺปนฺนจกฺขุกา จกฺขุํ อุปฺปาเทตฺวา วิหรนฺตีติ อตฺโถ ฯ ทุติเย ปเทปิ เอเสว นโย ฯ ยตฺร หิ นามาติ เอตฺถ ยตฺราติ การณวจนํ ฯ ตตฺรายมตฺถโยชนา ยสฺมา นาม สาวโกปิ เอวรูปํ ญสฺสติ วา ทกฺขิสฺสติ วา สกฺขึ วา กริสฺสติ ตสฺมา อโวจุมฺหา จกฺขุภูตา วต ภิกฺขเว สาวกา วิหรนฺติ ญาณภูตา วต ภิกฺขเว สาวกา วิหรนฺตีติ ฯ ปุพฺเพว เม โส ภิกฺขเว สตฺโต ทิฏฺโฐติ โพธิมณฺเฑ สพฺพญฺญุตญฺญาณปฺปฏิเวเธน อปฺปมาเณสุ จกฺกวาเฬสุ อปฺปมาเณ สตฺตนิกาเย ภวคติฐิตินิวาเส จ ปจฺจกฺขํ กโรนฺเตน มยา ปุพฺเพว โส สตฺโต ทิฏฺโฐติ วทติ ฯ โคฆาตโกติ คาโว วธิตฺวา อฏฺฐิโต มํสํ

999

มหาวิภงฺเค หน้าที่ 622

โมเจตฺวา วิกฺกีณิตฺวา ชีวิตกปฺปนกสตฺโต ฯ ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสนาติ ตสฺเสว นานาเจตนาหิ อายูหิตสฺส อปราปริย-

กมฺมสฺส ฯ ตตฺร หิ ยาย เจตนาย นรเก ปฏิสนฺธิ ชนิตา ตสฺสา วิปาเก ปริกฺขีเณ อวเสสกมฺมํ วา กมฺมนิมิตฺตํ วา อารมฺมณํ กตฺวา ปุน เปตาทีสุ ปฏิสนฺธิ นิพฺพตฺตติ ตสฺมา สา ปฏิสนฺธิ กมฺมสภาคตาย วา อารมฺมณสภาคตาย วา ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสโสติ วุจฺจติ ฯ อยญฺจ สตฺโต เอวํ อุปฺปนฺโน ฯ เตนาห ตสฺเสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสนาติ ฯ ตสฺส กิร นรกา จวนกาเล นิมฺมํสกตานํ คุนฺนํ อฏฺฐิราสิ เอว นิมิตฺตํ อโหสิ โส ปฏิจฺฉนฺนมฺปิ ตํ กมฺมํ วิญฺญูนํ ปากฏํ วิย กโรนฺโต อฏฺฐิกสงฺขลิกเปโต ชาโต ฯ มํสเปสีวตฺถุสฺมึ ฯ โคฆาตโก มํสเปสิโย กตฺวา สุกฺขาเปตฺวา วลฺลูรวิกฺกเยน อเนกานิ วสฺสานิ ชีวิตํ กปฺเปสิ ฯ เตนสฺส นรกา จวนกาเล มํสเปสีเยว นิมิตฺตํ อโหสิ ฯ โส มํสเปสีเปโต ชาโต ฯ มํสปิณฺฑวตฺถุสฺมึ ฯ โส สากุณิโก สกุเณ คเหตฺวา วิกฺกีณกาเล นิปฺปกฺขจมฺเม มํสปิณฺฑมตฺเต กตฺวา วิกฺกีณนฺโต ชีวิตํ กปฺเปสิ ฯ เตนสฺส นรกา จวนกาเล มํสปิณฺโฑว นิมิตฺตํ อโหสิ ฯ โส มํสปิณฺฑเปโต ชาโต ฯ นิจฺฉวิวตฺถุสฺมึ ฯ ตสฺส โอรพฺภิกสฺส เอฬเก วธิตฺวา นิจฺจมฺเม กตฺวา กปฺปิตชีวิตสฺส ปุริมนเยเนว นิจฺจมฺมํ เอฬกสรีรํ นิมิตฺตํ อโหสิ ฯ โส นิจฺฉวิเปโต ชาโต ฯ อสิโลมวตฺถุสฺมึ ฯ โส สูกริโก[๑] ทีฆรตฺตํ นิวาปวุฏฺเฐ สูกเร

๑. โสกริโก ฯ

อสินา วธิตฺวา ทีฆรตฺตํ ชีวิตํ กปฺเปสิ ฯ ตสฺส อุกฺขิตฺตาสิกภาโว ว
นิมิตฺตํ อโหสิ ฯ ตสฺมา อสิโลมเปโต ชาโต ฯ สตฺติโลมวตฺถุสฺมึ ฯ
โส มาควิโก เอกํ มิคญฺจ สตฺติญฺจ คเหตฺวา วนํ คนฺตฺวา
ตสฺส มิคสฺส สมีปํ อาคตาคเต มิเค สตฺติยา วิชฺฌิตฺวา มาเรสิ ฯ
ตสฺส สตฺติยา วิชฺฌนภาโวเยว นิมิตฺตํ อโหสิ ฯ ตสฺมา
สตฺติโลมเปโต ชาโต ฯ อุสุโลมวตฺถุสฺมึ ฯ การณิโกติ ราชาปราธิเก
อเนกาหิ การณาหิ ปีเฬตฺวา อวสาเน กณฺเฑน วิชฺฌิตฺวา
มารณปุริโส ฯ โส กิร อมุกสฺมึ ปเทเส วิทฺโธ มรตีติ ญตฺวา ว
วิชฺฌติ ฯ ตสฺเสว ชีวิตํ กปฺเปตฺวา นรเก อุปฺปนฺนสฺส ตโต
วิปากาวเสเสน อิธูปปตฺติกาเล อุสุนา วิชฺฌนภาโวเยว นิมิตฺตํ
อโหสิ ฯ ตสฺมา อุสุโลมเปโต ชาโต ฯ สูจิโลมวตฺถุสฺมึ ฯ
สารถีติ อสฺสทมโก ฯ โคทมโกติปิ กุรุนฺทฏฺจกถายํ วุตฺตํ ฯ
ตสฺส ปโฏทสูจิยา วิชฺฌนภาโวเยว นิมิตฺตํ อโหสิ ฯ ตสฺมา
สูจิโลมเปโต ชาโต ฯ ทุติยสูจิโลมวตฺถุสฺมึ ฯ สูจิโกติ เปสุญฺญ-
การโก ฯ โส กิร มนุสฺเส อญฺญมญฺญญฺจ ภินฺทิ ราชกุเล
จ อิมสฺส อิมํ[๑] นาม อตฺถิ อิมินา อิทนฺนาม กตนฺติ สูเจตฺวา
สูเจตฺวา อนยพฺยสนํ ปาเปสิ ฯ ตสฺมา ยถา เตน สูเจตฺวา
มนุสฺสา ภินฺนา ตถา สูจีหิ เภทนทุกฺขํ ปจฺจนุโภตุํ กมฺมเมว
นิมิตฺตํ กตฺวา สูจิโลมเปโต ชาโต ฯ อณฺฑภารวตฺถุสฺมึ ฯ
คามกูโฏติ วินิจฺฉยามจฺโจ ฯ ตสฺส กมฺมสภาคตาย กุมฺภมตฺตา

๑. อิทํ ฯ

มหาฆฏปฺปมาณา อณฺฑา อเหสุํ ฯ โส หิ ยสฺมา รโหปฏิจฺฉนฺเน
ฐาเน ลญฺจํ คเหตฺวา กูฏวินิจฺฉเยน ปากฏํ โทสํ กโรนฺโต
สามิเก อสฺสามิเก อกาสิ ตสฺมาสฺส รหสฺสํ องฺคํ ปากฏํ
นิพฺพตฺตํ ฯ ยสฺมา ทณฺฑํ ปฏฺฐเปนฺโต ปเรสํ อสยฺหภารํ อาโรเปสิ
ตสฺมาสฺส รหสฺสํ องฺคํ อสยฺหภาโร หุตฺวา นิพฺพตฺตํ ฯ ยสฺมา
ยสฺมึ ฐาเน ฐิเตน สเมน ภวิตพฺพํ ตสฺมึ ฐตฺวา วิสโม
อโหสิ ตสฺมาสฺส รหสฺสงฺเค วิสมา นิสชฺชา อโหสีติ ฯ
ปารทาริกวตฺถุสฺมึ ฯ โส สตฺโต ปรสฺส รกฺขิตโคปิตํ สสฺสามิกํ
ผสฺสํ ผุสนฺโต มีฬฺหสุเขน กามสุเขน จิตฺตํ รมยิตฺวา กมฺมสภาคตาย
คูถผสฺสํ ผุสนฺโต ทุกฺขมนุภวิตุํ ตตฺถ นิพฺพตฺโต ฯ ทุฏฺฐพฺราหฺมณ-
วตฺถุสฺมึ ฯ ยสฺมา มาตุคาโม นาม อตฺตโน ผสฺเส อนิสฺสโร
สา จ ตํ สามิกสฺส สนฺตกํ ผสฺสํ เถเนตฺวา ปเรสํ อภิรตึ
อุปฺปาเทสิ ตสฺมา กมฺมสภาคตาย สุขสมฺผสฺสํ ธํสิตฺวา ทุกฺขสมฺผสฺสํ
อนุภวิตุํ นิจฺฉวิตฺถี หุตฺวา อุปฺปนฺนา ฯ มงฺคุฬิตฺถีวตฺถุสฺมึ ฯ
มงฺคุฬินฺติ วิรูปํ ทุทฺทสิกํ วิภจฺฉํ ฯ สา กิร อิกฺขณิกากมฺมํ
ยกฺขทาสีกมฺมํ กโรนฺตี อิมินา จ อิมินา จ เอวํ พลิกมฺเม
กเต อยนฺนาม ตุมฺหากํ วุฑฺฒิ ภวิสฺสตีติ มหาชนสฺส คนฺธปุปฺผาทีนิ
วญฺจนาย คเหตฺวา มหาชนํ ทุทฺทิฏฺฐึ มิจฺฉาทิฏฺฐึ คณฺหาเปสิ ฯ
ตสฺมา ตาย กมฺมสภาคตาย คนฺธปุปฺผาทีนํ เถนิตตฺตา ทุคฺคนฺธา
ทุทฺทสฺสนสฺส คาหิตตฺตา ทุทฺทสิกา วิรูปา วิภจฺฉา หุตฺวา นิพฺพตฺตา ฯ
โอกิลินิตฺถีวตฺถุสฺมึ ฯ อุปฺปกฺกํ โอกิลินึ โอกีรณินฺติ สา กิร

องฺคารจิตฺตเก นิปนฺนา วิปฺผนฺทมานา ปริวตฺตมานา ปจฺจติ ตสฺมา อุปฺปกฺกา เจว โหติ ขเรน อคฺคินา ปกฺกสรีรา จ โอกิลินี จ กิลินฺนสรีรา จ พินฺทุพินฺทูนิสฺสา สรีรโต ปคฺฆรนฺติ โอกีรณี จ องฺคารปริกิณฺณา ฯ ตสฺสา หิ เหฏฺฐโตปิ กึสุกปุปฺผวณฺณา องฺคารา อุภยปสฺเสสุปิ อากาสโตปิสฺสา อุปริ องฺคารา ปตนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ อุปฺปกฺกํ โอกิลินึ โอกีรณินฺติ ฯ สา อิสฺสาปกตา สปตฺตึ องฺคารกฏาเหน โอกีรติ ฯ ตสฺส กิร รญฺโญ เอกา นาฏกินี องฺคารกฏาหํ สมีเป ฐเปตฺวา คตฺตโต อุทกญฺจ ปุญฺฉติ ปาณินา จ เสทํ กโรติ ฯ ราชา ตาย สทฺธึ กถญฺจ กโรติ อุปริ ตุฏฺฐาการญฺจ ทสฺเสติ ฯ อคฺคมเหสี ตํ อสหมานา อิสฺสาปกตา หุตฺวา อจิรปกฺกนฺตสฺส รญฺโญ ตํ องฺคารกฏาหํ คเหตฺวา ตสฺสา อุปริ องฺคาเร โอกีริ ฯ สา ตํ กมฺมํ กตฺวา ตาทิสํเยว วิปากํ ปจฺจนุภวิตุํ เปตโลเก นิพฺพตฺตา ฯ โจรฆาตวตฺถุสฺมึ ฯ โส รญฺโญ อาณาย ทีฆรตฺตํ โจรานํ สีสานิ ฉินฺทิตฺวา เปตโลเก นิพฺพตฺตนฺโต อสีสกพนฺธํ หุตฺวา นิพฺพตฺติ ฯ ภิกฺขุวตฺถุสฺมึ ฯ ปาปภิกฺขูติ ลามกภิกฺขุ ฯ โส กิร โลกสฺส สทฺธาเทยฺเย จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชิตฺวา กายวจีทฺวาเรหิ อสญฺญโต ภินฺนาชีโว จิตฺตเกฬึ กีฬนฺโต วิจริ ฯ ตโต เอกํ พุทฺธนฺตรํ นิรเย ปจฺจิตฺวา เปตโลเก นิพฺพตฺตนฺโต ภิกฺขุสทิเสเนว อตฺตภาเวน นิพฺพตฺติ ฯ ภิกฺขุนีสิกฺขมานาสามเณรสามเณรีวตฺถูสุปิ อยเมว วินิจฺฉโย ฯ ตโปทาวตฺถุสฺมึ ฯ อจฺโฉทโกติ ปสนฺโนทโก ฯ สีโตทโกติ

สีตลูทโก ฯ สาโตทโกติ มธุโรทโก ฯ เสโตทโกติ ปริสุทฺโธทโก นิสฺเสวาลปณกกทฺทโม ฯ สุติฏฺโฐติ[1] สุนฺทเรหิ ติฏฺเฐหิ[2] อุปปนฺโน ฯ รมณีโยติ รติชนโก ฯ จกฺกมตฺตานีติ รถจกฺกปฺปมาณานิ ฯ กุฏฺฐิตา[3] สนฺทตีติ ตตฺตา สนฺตตฺตา หุตฺวา สนฺทติ ฯ ยตายํ ภิกฺขเวติ ยโต อยํ ภิกฺขเว ฯ โส ทโหติ โส รหโท ฯ กุโต ปนายํ สนฺทตีติ ฯ เวภารปพฺพตสฺส กิร เหฏฺฐา ภุมฺมฏฺฐกนาคานํ ปญฺจโยชนสติกํ นาคภวนํ เทวโลกสทิสํ มณิมเยน ตเลน อารามุยฺยาเนหิ จ สมนฺนาคตํ ฯ ตตฺถ นาคานํ กีฬนฏฺฐาเน โส อุทกทโห ฯ ตโต อยํ ตโปทา สนฺทติ ฯ ทฺวินฺนํ มหานิรยานํ อนฺตริกาย อาคจฺฉตีติ ราชคหนครํ กิร อาวิชฺฌิตฺวา มหาเปตโลโก ตตฺถ ทฺวินฺนํ มหาโลหกุมฺภีนิรยานํ อนฺตเรน อยํ ตโปทา อาคจฺฉติ ตสฺมา กุฏฺฐิตา สนฺทตีติ ฯ ยุทฺธวตฺถุสฺมึ ฯ นนฺทิ จรตีติ วิชยเภรี อาหิณฺฑติ ฯ ราชา อาวุโส ลิจฺฉวีหีติ เถโร กิร อตฺตโน ทิวาฏฺฐาเน จ รตฺติฏฺฐาเน จ นิสีทิตฺวา ลิจฺฉวิโย กตหตฺถา กตูปาสนา ราชา จ เตหิ สทฺธึ สมฺปหารํ เทตีติ อาวชฺเชนฺโต ทิพฺเพน จกฺขุนา ราชานํ ปราชิตํ ปลายมานํ อทฺทส ฯ ตโต ภิกฺขู อามนฺเตตฺวา ราชา อาวุโส ตุมฺหากํ อุปฏฺฐาโก ลิจฺฉวีหิ ปภคฺโคติ อาห ฯ สจฺจํ ภิกฺขเว โมคฺคลฺลาโน อาหาติ ปราชิตกาเล อาวชฺชิตฺวา ยํ ทิฏฺฐํ ตํ ภณนฺโต สจฺจํ อาห ฯ นาโคคาหวตฺถุสฺมึ ฯ สปฺปินิกายาติ เอวํนามิกาย ฯ อาเนญฺชํ สมาธินฺติ อาเนญฺชมจลํ กายวาจาวิปฺผนฺทนวิรหิตํ

๑. ปาลิยมฺปน สุปติตฺโถติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ติตฺเถหีติ ภเวยฺย ฯ ๓. ปาลิยมฺปน กุถิตาติ ทิสฺสติ ฯ

จตุตฺถชฺฌานสมาธึ ฯ นาคานนฺติ หตฺถีนํ ฯ โอคาหํ อุตฺตรนฺตานนฺติ โอคาหิตฺวา ปุน อุตฺตรนฺตานํ ฯ เต กิร คมฺภีรํ อุทกํ โอตริตฺวา ตตฺถ นหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จ โสณฺฑาย อุทกํ คเหตฺวา อญฺญมญฺญํ อาโลเลตฺวา อุตฺตรนฺติ ฯ เตสํ เอวํ โอคยฺห อุตฺตรนฺตานนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ โกญฺจํ กโรนฺตานนฺติ นทีตีเร ฐตฺวา โสณฺฑํ มุเข ปกฺขิปิตฺวา โกญฺจนาทํ กโรนฺตานํ ฯ สทฺทํ อสฺโสสินฺติ ตํ โกญฺจนาทสทฺทํ อสฺโสสึ ฯ อตฺเถโส ภิกฺขเว สมาธิ โส จ โข อปริสุทฺโธติ อตฺถิ เอโส สมาธิ โมคฺคลฺลานสฺส โส จ โข ปริสุทฺโธ น โหติ ฯ เถโร กิร ปพฺพชิตโต สตฺตเม ทิวเส ตทหุ อรหตฺตปฺปตฺโต อฏฺฐสุ สมาปตฺตีสุ ปญฺจหากาเรหิ อจิณฺณวสิภาโว สมาธิปาริปนฺถิเก ธมฺเม น สุฏฺฐุ ปริโสเธตฺวา อาวชฺชนสมาปชฺชนอธิฏฺฐานวุฏฺฐานปจฺจเวกฺขณานํ สญฺญามตฺตกเมว กตฺวา จตุตฺถชฺฌานํ อปฺเปตฺวา นิสินฺโน ฌานงฺเคหิ วุฏฺฐาย นาคานํ สทฺทํ สุตฺวา อนฺโตสมาปตฺติยํ อสฺโสสินฺติ เอวํสญฺญี อโหสิ ฯ เตน วุตฺตํ อตฺเถโส ภิกฺขเว สมาธิ โส จ โข อปริสุทฺโธติ ฯ

โสภิตวตฺถุสฺมึ ฯ อหํ อาวุโส ปญฺจกปฺปสตานิ อนุสฺสรามีติ เอกาวชฺชเนน อนุสฺสรามีติ อาห ฯ อิตรถา หิ อนจฺฉริยํ อริยสาวกานํ ปฏิปาฏิยา นานาวชฺชเนน ตสฺส ตสฺส อตีตนิวาสสฺส อนุสฺสรณนฺติ น ภิกฺขู อุชฺฌาเยยฺยุํ ฯ ยสฺมา ปเนส เอกาวชฺชเนน อนุสฺสรามีติ อาห ตสฺมา ภิกฺขู อุชฺฌายึสุ ฯ อตฺเถสา ภิกฺขเว

โสภิตสฺส สา จ โข เอกาเยว ชาตีติ ยํ โสภิโต ชาตึ อนุสฺสรามีติ อาห อตฺเถสา ชาติ โสภิตสฺส สา จ โข เอกาเยว อนนฺตรา น อุปฺปฏิปาฏิยา อนุสฺสริตาติ อธิปฺปาโย ฯ กถํ ปนายํ เอตํ อนุสฺสรีติ ฯ อยํ กิร ปญฺจนฺนํ กปฺปสตานํ อุปริ ติตฺถายตเน ปพฺพชิตฺวา อสญฺญิสมาปตฺตึ นิพฺพตฺเตตฺวา อปริหีนชฺฌาโน กาลํ กตฺวา อสญฺญิภเว นิพฺพตฺติ ฯ ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา อวสาเน มนุสฺสโลเก อุปฺปนฺโน สาสเน ปพฺพชิตฺวา ติสฺโส วิชฺชา สจฺฉากาสิ ฯ โส ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรมาโน อิมสฺมึ อตฺตภาเว ปฏิสนฺธึ ทิสฺวา ตโต ปรํ ตติเย อตฺตภาเว จุติเมว อทฺทส ฯ อถ อุภินฺนมนฺตรา อจิตฺตกํ อตฺตภาวํ อนุสฺสริตุํ อสกฺโกนฺโต นยโต สลฺลกฺเขสิ อทฺธาหํ อสญฺญิภเว นิพฺพตฺโตติ ฯ เอวํ สลฺลกฺเขนฺเตน เตน ทุกฺกรํ กตํ สตฺตธา ภินฺนสฺส วาลสฺส โกฏิยา โกฏิ ปฏิวิทฺธา อากาเส ปทํ ทสฺสิตํ ตสฺมา นํ ภควา อิมสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ เอตทคฺเค ฐเปสิ เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม สาวกานํ ภิกฺขูนํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรนฺตานํ ยทิทํ โสภิโตติ ฯ

อุทฺทิฏฺฐา โข อายสฺมนฺโต จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมาติ อิทํ อิธ อุทฺทิฏฺฐปาราชิกปริทีปนเมว ฯ สโมธาเนตฺวา ปน สพฺพาเนว จตุวีสติ ปาราชิกานิ เวทิตพฺพานิ ฯ กตมานิ จตุวีสติ ฯ ปาลิอาคตานิ ตาว ภิกฺขูนํ จตฺตาริ ภิกฺขุนีนํ อสาธารณานิ จตฺตารีติ อฏฺฐ ฯ เอกาทส อภพฺพปุคฺคลา ฯ เตสุ ปณฺฑก-

ติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนโก ตโย วตฺถุวิปนฺนา อเหตุกปฏิสนฺธิกา ฯ
เตสํ สคฺโค อวาริโต มคฺโค ปน วาริโต ฯ อภพฺพา หิ เต
มคฺคปฏิลาภาย วตฺถุวิปนฺนตฺตา ฯ ปพฺพชฺชาปิ เนสํ ปฏิกฺขิตฺตา ฯ
ตสฺมา เตปิ ปาราชิกา ฯ เถยฺยสํวาสโก ติตฺถิยปกฺกนฺตโก
มาตุฆาตโก ปิตุฆาตโก อรหนฺตฆาตโก ภิกฺขุนีทูสโก รุหิรุปฺปาทโก
สงฺฆเภทโกติ อิเม อฏฺฐ อตฺตโน กิริยาย วิปนฺนตฺตา อภพฺพฏฺฐานํ
ปตฺตาติ ปาราชิกา จ ฯ เตสุ เถยฺยสํวาสโก ติตฺถิยปกฺกนฺตโก
ภิกฺขุนีทูสโกติ อิเมสํ ติณฺณํ สคฺโค อวาริโต มคฺโค ปน
วาริโตว ฯ อิตเรสํ ปญฺจนฺนํ อุภยมฺปิ วาริตํ ฯ เตหิ อนนฺตรา
นรเก นิพฺพตฺตนกสตฺตา ฯ อิติ อิเม จ เอกาทส ปุริมา จ
อฏฺฐ เอกูนวีสติ ฯ เตปิ คิหิลิงฺเค รุจึ อุปฺปาเทตฺวา คิหินิวาสํ
นิวตฺถาย ภิกฺขุนิยา สทฺธึ วีสติ ฯ สา หิ อชฺฌาจารวีติกฺกมํ
อกตฺวาปิ เอตฺตาวตา อสฺสมณีติ อิมานิ ตาว วีสติ ปาราชิกานิ ฯ
อปรานิปิ ลมฺพี มุทุปิฏฺฐิโก ปรสฺส องฺคชาตํ มุเขน คณฺหาติ
ปรสฺส องฺคชาเต อภินิสีทตีติ อิเมสํ จตุนฺนํ วเสน จตฺตาริ
อนุโลมปาราชิกานีติ วทนฺติ ฯ เอตานิ หิ ยสฺมา อุภินฺนํ
ราควเสน สทิสภาวูปคตานํ ธมฺโม เมถุนธมฺโมติ วุจฺจติ ตสฺมา
เอเตน ปริยาเยน เมถุนธมฺมํ อปฏิเสวิตฺวาเยว เกวลํ มคฺเคน
มคฺคปฺปเวสนวเสน อาปชฺชิตพฺพตฺตา เมถุนธมฺมปาราชิกสฺส อนุ-
โลเมนฺตีติ อนุโลมปาราชิกานีติ วุจฺจนฺตีติ ฯ อิติ อิมานิ จตฺตาริ
ปุริมานิ จ วีสติ สโมธาเนตฺวา สพฺพาเนว จตุวีสติ ปาราชิกานิ

เวทิตพฺพานิ ฯ น ลภติ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สํวาสนฺติ อุโปสถปฺ-
ปวารณาปาฏิโมกฺขุทฺเทสสงฺฆกมฺมปฺปเภทํ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สํวาสํ น
ลภติ ฯ ยถา ปุเร ตถา ปจฺฉาติ ยถา ปุพฺเพ คิหิกาเล จ
อนุปสมฺปนฺนกาเล จ ปจฺฉา ปาราชิกํ อาปนฺโนปิ ตเถว อสํวาโส
โหติ ฯ นตฺถิ ตสฺส ภิกฺขูหิ สทฺธึ อุโปสถปฺปวารณาปาฏิโมกฺ-
ขุทฺเทสสงฺฆกมฺมปฺปเภโท สํวาโสติ ภิกฺขูหิ สทฺธึ สํวาสํ น ลภติ ฯ
ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามีติ เตสุ จตูสุ ปาราชิเกสุ อายสฺมนฺเต
กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธาติ ปุจฺฉามิ ฯ กจฺจิตฺถาติ กจฺจิ เอตฺถ เอเตสุ
จตูสุ ปาราชิเกสุ กจฺจิ ปริสุทฺธาติ อตฺโถ ฯ อถวา กจฺจิตฺถ
ปริสุทฺธาติ กจฺจิ ปริสุทฺธา ภวถาติ อตฺโถ ฯ เสสํ สพฺพตฺถ
อุตฺตานตฺถเมวาติ ฯ

สมนฺตปาสาทิกาย วินยสํวณฺณนาย จตุตฺถปาราชิกวณฺณนา
นิฏฺฐิตา ฯ

จิรํ ติฏฺฐตุ สทฺธมฺโม กาเล วสฺสํ จิรํ ปชํ
ตปฺเปตุ เทโว ธมฺเมน ราชา รกฺขตุ เมทนินฺติ ฯ